

אליבא דהלכתא

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום"

אבן יהודה, אופקים, אופקים - נחלת שמשון, אלעד - סניף א', אלעד - סניף ב', אשדוד, אשקלון, באר יעקב, באר שבע, בית שמש: הקריה החרדית, רמת א', רמת ג', רמת חפציבה, ביתר עילית, ביתר עילית - גבעה B, בני ברק: מרכז, שיכון ה', מערב, פרדס כץ, קרית הרצוג, גבעת זאב החדשה, דימונה, זכרון יעקב, חולון, חיפה, חיפה - מרכז הכרמל, עבריה, עבריה עילית, עיריית הכרמל, טלזסטון, ירוחם, ירושלים: בית וגן, גאולה, גבעת שאול, מעלות דפנה, נוה יעקב מרכז, נוה יעקב החדשה, קטמונים, קרית יובל, רוממה, רמות א', רמות ב', רמת שלמה, כרמיאל, מגדל העמק, מודיעין עילית: חפציבה, ברקפלד, קרית ספר, מעלה אדומים, מעלות, נהריה, נתיבות, נתניה - מרכז, נתניה: צפון, דרום, עפולה, ערד, פתח תקווה, צפת, קרית אתא, קרית גת, רחובות, רכסים, רכסים - גבעה ג', תל ציון

פ"ה
תשרי - חשון
תשע"ז

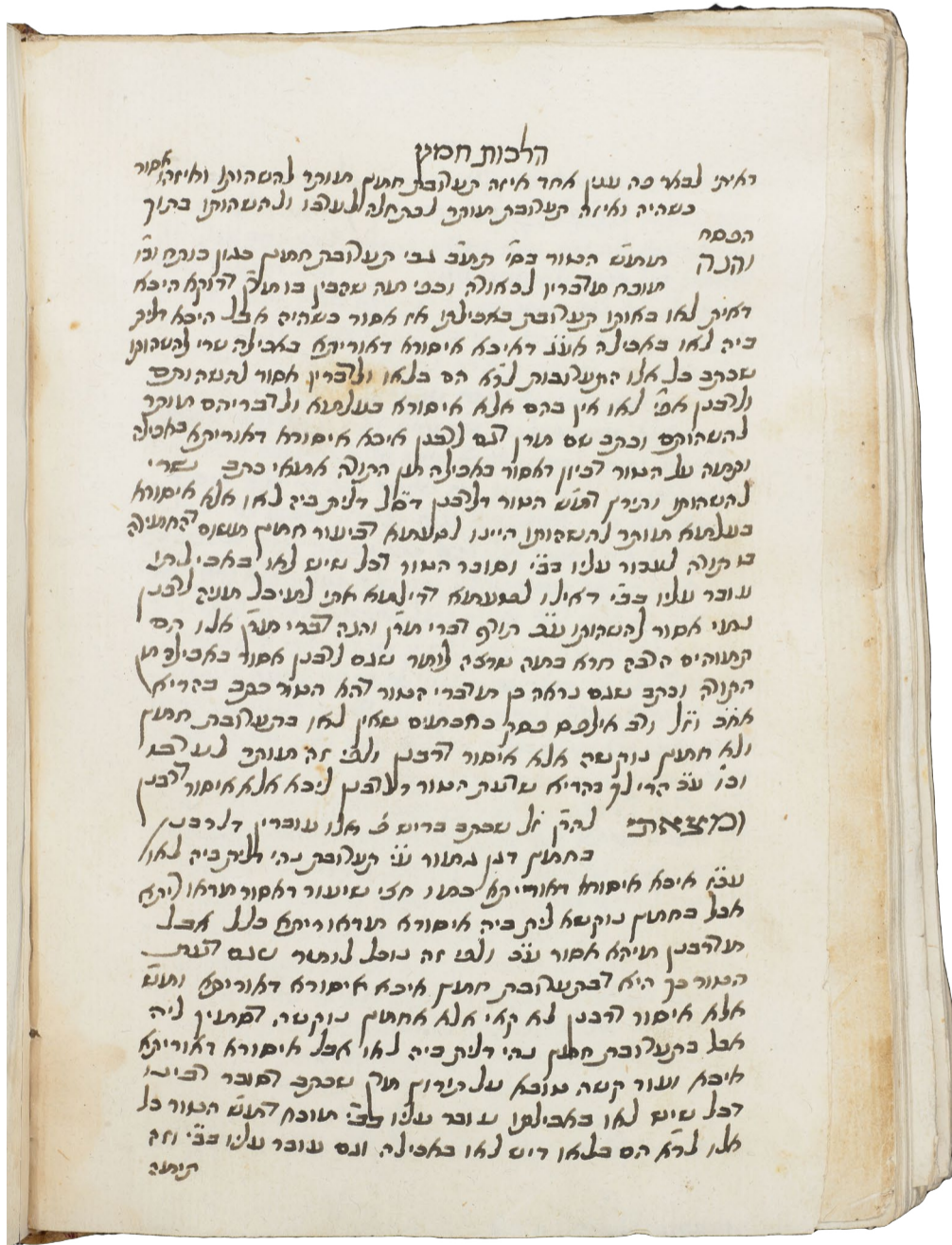
סימנים:
תנ"א-תנ"ב

דיני הגעלת כלים

גנזי הלכה

תשובות וחיידושים מכת"י רבותינו נ"ע

מהר"ר צדקה חוצין זלה"ה
ריש גלותא דבבל

חיידושי הלכות פסח למהר"ר צדקה חוצין זלה"ה

מהר"ר צדקה חוצין זלה"ה, מגדולי חכמי ורבני ארם צובה, וראש גולת בבל בראשית שנות הת"ק. לפנינו בפרסום ראשון חיידושו על לשונות הטור וש"ע הלכות פסח אשר באו במפוזר בכמה מחיבוריו כתיבת יד, ונמסרו לידינו זה עידן ועידנים על ידי הראשון לציון מהר"ר יצחק נסים ובנו הרב מאיר בניהו זכרם לברכה. בראש הדברים ראינו לפרסם רשימת איזה פרטים וידיעות לתולדותיו וקורות ימיו אשר העלה ורשם בן העיר בגדאד, החכם אהרן ששון ב"ר אליהו נחום ז"ל בספרו 'זכרון לחיים' (תולדות חכמי ורבני בבל)³, להודיע ארחות יושר פעולת צדיק לחיים. אלו דבריו:

הרה"ג ח"ר צדקה חוצין ז"ל

כתב מוהר"ר חיד"א ז"ל בספרו שם הגדולים ז"ל: מהר"ר צדקה חוצין ז"ל מרבני ארם צובה ומזכירו בס' ריח שדה ואח"כ היה רב בבגדאד, עכ"ל. וכן כתב ח"ר שמואל צדקה ז"ל בכתבותיו, וזה תורף דבריו: זקינינו סעדיה חוצין היה בארם צובה, ובניו לא היו בני קיימא, וכשנולד לו בנו מוהר"ר צדקה חוצין ז"ל השליכה אותו אמו אצל מפתן בית הכנסת, וכאשר יצא הנשיא מבית הכנסת שאל מה זה ועל מה זאת, והשיבוהו זה בן סעדיה שאין בניו מתקיימים ואמו השליכה אותו אולי יראה ה' בעניה. ואז נכמרו רחמיו על הילד ועל אמו ולקח אותו לביתו והביא לו מנקת וגדלו בתוך ביתו על התורה ועל העבודה, והיה חריף מאד, וכאשר היה בן ט"ו שנה דרש בארם צובה, וק"ק בגדאד הביאוהו מארם צובה להיות רב ומו"ץ עליהם בעיר בגדאד והוא היה אז כבן מ"ה שנה.

1. מלבד הנידון הראשון שכבר פורסם בספרו אורח צדקה, הוצאת אהבת שלום, ירושלים תשמ"ד. 2. נולד בבגדאד בשנת תרל"ו. בין השנים תרס"ג - תרפ"ג עסק בהוראה בתלמודי התורה בבגדאד, ובשנת תרפ"ד יסד את מדרש ת"ת 'פרדס הילדים' ועמד בראשו עד עלייתו לארץ ישראל בשנת תרצ"ו. בירושלים הביא לבית הדפוס כמה מחיבוריו: תוצאות חיים, ירושלים תש"ו; מקור חיים, שם תש"ז; אהבת חיים, שם תש"ט; שנות חיים, שם תש"ך. ספרו 'זכרון לחיים' משמש ברובו כמקור יחיד ונאמן לתולדות חכמי ורבני בבל לדורותם, קורות ימיהם, חיבוריהם בדפוס ובכ"י, ושנת לידתם ופטירתם. עיקר חיבורו זה מבוסס על יומן רשימותיו של ר' שמואל צדקה, חכם רשום מחו"ר בבל, אשר עמד לפניו בזמן כתיבת ספרו, ושוב אבד ברובו ולא נודע מקומו כיום. 3. פרק ב'.

בגיליון:

מפתח עניינים מפורט בעמ' קמ"ו

- מכירת חמץ אצל כמה בתי דינים שו"ת בהלכה עמ' י"ד
- מכירת חמץ בכסף ע"י שליח של הקונה הנכרי דלאו בר שליחות חקר הלכה עמ' י"ג
- מדוע אין מברכים על הגעלת כלים המנהג וטעמו עמ' ל"ה, נתיבי המנהגים עמ' מ', שיח הלכה עמ' נ', ביני עמודי עמ' קי"ג
- הכשרת מחבת שיח הלכה עמ' כ"ד, נתיבי המנהגים עמ' מ', הערות והארות עמ' קל"ה
- האם כלי שני צריך הגעלה לדעת מרן, והמנהג למעשה הוראת הלכה עמ' ל"ז, הערות והארות עמ' קכ"ט
- הכשרת התנורים לפסח עיון הלכה עמ' ז', מקור הלכה עמ' י"ז, ביני עמודי עמ' צ"א
- בחומרא דחצובה צריכה ליבון עיון הלכה עמ' ז', הגהות הגרנ"ק עמ' ל"ב, ביני עמודי עמ' צ"א, הערות והארות עמ' ק"ל
- הכשרת השולחנות עיון הלכה עמ' י', הערות והארות עמ' קל"ד ועמ' קל"ט
- האם מנהגי הגעלה לכלי פלסטיק הוראת הלכה עמ' ל"ח, ביני עמודי עמ' קי"ז
- האם שיניים תותבות צריכות הכשר הוראת הלכה עמ' ל"ח, תשובות ופסקים עמ' מ"א, ביני עמודי עמ' צ"ה
- השתמשות בפסח בצונן בכלים הצריכים הגעלה הגהות הגרנ"ק עמ' ל"ב
- הגעלה כשיש חלודה על הכלי מבחוץ עיון הלכה עמ' ו', הגהות הגרנ"ק עמ' ל"ב, ביני עמודי עמ' קי"ד
- האם אפשר להגעיל במים שהתחממו במיקרוגל הוראת הלכה עמ' ל"ט, ביני עמודי עמ' קי"ז
- כלים שהוגעלו ולא שטפו במים קרים שיח הלכה עמ' כ"ו
- בענין הגעלת כלים חדשים הערות והארות עמ' קמ"ב

רשת כוללי ערב
אליבא דהלכתא
שע"י ישיבת חברת אהבת שלום

גליון זה יוצא לאור לעילוי נשמת הורי הנדיבים החשובים המסייעים והתומכים בהחזקת רשת הכוללים

המהר"ר ר' נחום יואל	מהר"ר פרץ	המרוחם
בהרה"ה חיים יעקב ע"ה הלפרן נלב"ע ה' בכסלו תשמ"ז	בן מוהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס נלב"ע כ"ב טבת תשנ"ז	אברהם בן אלטון חררי ז"ל נלב"ע כ"ז טבת תשכ"ב
זווי החשובה מרת הדסה ע"ה	זווי החשובה מרת יענטא	זווי המרוחמת
בת מוהר"ר אפרים ע"ה נלב"ע ט"ו אדר ב' תשס"ח	בת מוהר"ר אשר ע"ה נלב"ע י"א ניסן תשס"ד	שרה עליזה טובה בת מו"ל חררי נ"ע נלב"ע ו' טבת תש"ן

ונולד לו חמשה בנים ובת אחת שמה מזל טוב. את שם בנו בכורו קרא סעדיה על שם אביו, אמנם לא היה קוראו בשמו כי אם היה קוראו בכור מפני כבוד אביו. וזה סעדיה בכור נפטר בדבר בשנת תקל"ג, והוא הוליד שני בנים יוסף ודוד, בני יוסף - בכור וכו', ובני דוד - יוסף ויהושע (נפטר י"ד טבת תרי"א) ואהרן ושלום וחנוה ונועם אחיותיהם. ובני יהושע - דוד וברוך ועבדי ויצחק ושלמה (הוא הרה"ג ח' שלמה בכור חוצין, והוא נלב"ע בשנת תרנ"ג כבן חמשים שנה) ומשה ויוסף ואליהו וכתון אחותם. ובני דוד [הוא מור חמי דוד בכור ז"ל, והוא נלב"ע בכסליו תרס"ב] - עזרא ויהושע ועזיזה וקמירה וסמחה [היא אשתי מב"ת], אלה הם בני יהושע בן דוד בן סעדיה בכור. וכל בני סעדיה בכור נקראים משפחת בית בכור חוצין.

מוהר"ר ח"ר צדקה קרא את שם בנו השני נסים, והוא היה חכם, וגם הוא מת בדבר תקל"ג והניח בנים. ושם בנו השלישי אברהם, והרביעי חכם משה, והחמישי יעקב (והוא מת בחור בדבר תקל"ג). כל בני שלשת הבנים האלה נחשבים למשפחה אחת ונקראים משפחת בית צדקה חוצין.

חכם משה מת בשנת תק"ע, והוליד שני בנים שמואל וצדקה, שמואל מת בעיר בצרה י"ד כסליו תקפ"ט. בני שמואל - אברהם ורפאל שלום ושרה וכתון אחותם. אברהם נולד תקנ"ב ומת י"א ניסן תק"ץ בן ט"ל שנה. בני אברהם - אהרן ושלמה ומשה חי ושמואל (הוא ח"ר שמואל צדקה ז"ל) ואסתר וטובה. בני רפאל שלום - צאלח ואסתר מאשתו הראשונה, וחכם יעקב וחכם משה וצלחה מאשתו השנייה אשר לקח אותה בדמשק בעלותו לארץ ישראל, והיא בת ח"ר עבדאללה בן הרה"ג ח"ר משה חיים ז"ל, ונפטר בארץ ישראל י"ד טבת תר"ב, והיה בן ליו שנה. וחכם יעקב וחכם משה אחיו באו לעירינו בגדאד בשנת תר"ב בערב פורים, וחזר הוא לבדו לארץ ישראל, ובשנת תרכ"ח בא לבגדאד שליח כולל ודרש בכנסת הגדולה וכו', ונפטר בעיר במבאי בשנת תרכ"ט. וחכם משה אחיו נולד בשנת תר"א ונפטר ביום הפורים (בשנת ה"א סת"ר), והוליד שני בנים עבדאללה (נולד אייר תרכ"ט) ויעקב חי (נולד אב תרל"ב) וארבעה בנות.

ובני צדקה בן חכם משה בן מוהר"ר ח"ר צדקה חוצין ז"ל - ראובן ומשה ויעקב ויצחק ומזל טוב אחותם. בני ראובן - צדקה (הוא נפטר במנדלי ג' תמוז תרכ"ז) ושמואל ואברהם ואסתר אחותם מאשתו הראשונה כתון בת דודו שמואל. ובדבר תקצ"א מת אביו צדקה עם כל אחיו משה ויעקב ויצחק ומזל טוב אחותם ב"מ, והוא יבם את אשת אחיו משה שמת בלא בנים, ושם יבמתו צלחה בן יחזקאל בן בת עמאם, וילדה לו את משה (הוא חכם משה ראובן צדקה הנודע לתהלה ברוב צדקותיו ובהשתדלותו הגדולה לכל דבר טוב ומועיל וכו') ואת יעקב ויצחק ושמואל. והוא (ראובן צדקה) נפטר בעיר פריס כ"ד טבת תרכ"א בן ס"ג שנה.

בני חכם משה ראובן צדקה הנ"ל - מנשה וראובן ושאלו ואליהו וחכם צדקה ושתי בנות. ח"ר צדקה בן ח"ר משה הי"ו נולד ח' טבת תרל"ו. ה' יאמר עליהם שיחיו חיים ארוכים ומתוקנים אכ"ר. אלה הם ראשי אבות משפחות בית צדקה חוצין ובניהם הנודעים לנו ביותר כמו שנזכרים בכתבי רש"צ ז"ל.

מוהר"ר ח"ר צדקה חוצין ז"ל היה רב ומו"ץ בעירינו בגדאד יע"א סביב לשנת תק"ה, ונתבקש לשיבה של מעלה בשנת תקל"ח. אולם הרה"ג ח"ר שלמה בכור ז"ל כתב במחזור ר"ה (שהדפיסו בבית דפוסו) בסוף תפלת מוסף ז"ל: ועט"ר ראש משפחתנו מור זקנינו הרב הגדול ראש גולה שבבבל כמוהר"ר צדקה חוצין זלה"ה שהיה פה בגדאד יע"א רב ומו"ץ קרוב לשנת ה"א תק"י, תקן תקון גדול לר"ה, והוא לאחרא תפלת שחרית מתאספין הקהל חבורות חבורות של עשרה בני אדם ויותר אל מקום אחד ויושבים לקרא תהלים ואד"ו ואד"ר, היינו ביום א' קורין אד"ו עם התהלים, וביום ב' קורין אד"ר, עכ"ל.

והוא השתדל להרביץ תורה ולהרבות תלמידים, ותקן כמה תקנות טובות. גם כתב ספר בענין דינא בדרך שו"ת, כמ"ש מוהר"ר הגדול הרי"ח טוב ז"ל בספרו הבהיר רב פעלים ח"ב אה"ע שאלה ל"ג ז"ל: זה ימים ושנים שעלה בלבי לדעת מה זה ועל מה זה שאין אנחנו רואין פה עירינו בגדאד שגובין ב"ד מנה ומאתים בכתובה, ולא שמענו על דבר זה מקטנותינו, ועל זמן שהיה קיים בו עט"ר הרה"ג מור זקנינו רבינו משה חיים זלה"ה יע"א אין לי ידיעה, וכ"ש בזמן הקודם ממנו שהוא בזמן הרה"ג

מוהר"ר צדקה חוצין ז"ל שהיה מרבני אר"ץ יע"א ובסוף ימיו נעשה רב פה בגדאד יע"א שאין לנו ידיעה איך היה המנהג פה עירינו. ברם בא לידי ספר כ"י שו"ת מהר"ר צדקה חוצין ז"ל שראיתיו לפי שעה, וראיתי שם בתשובה סי' נ"ג, שאלה אחת על חכם אחד שהיה אדם גדול ומורה הוראות בעיר אר"ץ יע"א, והביאו אותו לעיר בגדאד להיות שם דיין ומורה ורב עליהם, וישב שם כעשר שנים דן יחידי לבדו, ואח"כ קמו קצת חכמים מחכמי העיר ואמרו לנשיא שאין ראוי להיות דן יחידי לבדו, וע"י קנטורים אלו הושיב הנשיא ג' תלמידים לדון. וכתב הרי"ח טוב ז"ל אשר מוהר"ר צדקה חוצין ז"ל כתב תשובה ארוכה בזכות הדיין הנ"ל. וכתב שם הרי"ח טוב ז"ל וז"ל: כפי הנראה שהדיין הוא עצמו מוהר"ץ חוצין הנ"ל ועבד פסקא דדינא לגרמיה, אך כתב השאלה בדרך העלם כאלו הוא מדבר על זולתו, עכ"ל הטהור. ועיין עוד ברב פעלים ח"ג אה"ע סי' י"א שכתב ז"ל: כי נמצא פה תשובה מהרה"ג מוהר"ר צדקה חוצין ז"ל כ"י קודם שנת תקל"ג וכו', עש"ב.

מוהר"ר צדקה חוצין ז"ל מיוחס עד דוד המלך ע"ה זיע"א.

כתב הרה"ג רפאל שלמה במוהר"ר שמואל לאניאדו מרבני אר"ץ בספרו בית דינו של שלמה בראש סימן ל"ז (שעל חושן משפט) וז"ל: ויבא הכתוב השלישי ויכריע מר ניהו רבא ראש גולה שבבבל הרב המובהק כמהר"ר צדקה חוצין גר"ו, עכ"ל. והספר הזה נכתב ונדפס בשנת תקל"ח, ומכאן מוכח שהיה אז בחיים, וכמה פעמים מזכירו בסימן הזה בזה הלשון: עוד כתב הרב שיחיה וכו'. ועוד כתב עליו שם ז"ל: ולפי שהוא בקי בטיב מתא דידן דצדיק מעקרו הוי כאן נמצא וכאן היה וכו' וחזי מאן גברא קמסהיד עלה דהאי מתא, עכ"ל. נמצא שבשנת תקל"ח היה עדיין בחיים, והיא כמו ששמעתי שהיתה פטירתו בשנת תקל"ח, זיע"א.

הלכות חמץ

[תערובת חמץ אם מותר בשהיה]

ראיתי לבאר פה ענין אחד, איזה תערובת חמץ מותר להשהותו, ואיזהו אסור בשהיה, ואיזה תערובת מותר לתתלה לערבו ולהשהותו בתוך הפסח.

והנה מ"ש הטור בסי' תמ"ב גבי תערובת חמץ כגון כותח וכו', מוכח מדבריו לכאורה, וכפי מה שהבין בו מר"ן⁶, דדוקא היכא דאית לאו באותו תערובת באכילתו אז אסור בשהיה, אבל היכא דלית ביה לאו באכילה אע"ג דאיכא איסורא דאורייתא באכילה שרי להשהותו, שכתב כל אלו התערובות לר"א הם בלא ולדבריו אסור להשהותו, ולרבנן אפי' לאו אין בהם אלא איסורא בעלמא ולדבריהם מותר להשהותו, וכתב שם מרן דגם לרבנן איכא איסורא דאורייתא באכילה, ותמה על הטור, דכיון דאסור באכילה מן התורה אמאי כתב שרי להשהותו, ותירץ דמ"ש הטור דלרבנן דס"ל דלית ביה לאו אלא איסורא בעלמא מותר להשהותו, היינו לטעמא דביעור חמץ משום דהחמירה בו תורה לעבור עליו בבי"י, וסובר הטור דכל שיש לאו באכילתו עובר עליו בבי"י, דאילו לטעמא דדילמא אתי למיכל מניה לרבנן נמי אסור להשהותו, ע"כ תורף דברי מר"ן. והנה דברי מר"ן אלו הם תמוהים הרבה, חדא במה שרצה לומר שגם לרבנן אסור באכילה מן התורה וכתב שגם נראה כן מדברי הטור, דהא הטור כתב בהדיא אח"כ וז"ל, ורב אילפס פסק כחכמים שאין לאו בתערובת חמץ ולא חמץ נוקשה אלא איסור דרבנן ולפי זה מותר לערבו וכו' ע"כ, הרי לך בהדיא שדעת הטור דלרבנן ליכא אלא איסור דרבנן.

ומצאתי להר"ן ז"ל שכתב בריש פ' אלו עוברין⁸, דלרבנן בחמץ דגן גמור ע"י תערובת נהי דלית ביה לאו עכ"ז איכא איסורא דאורייתא כמו חצי שיעור דאסור מדאורייתא, אבל בחמץ נוקשה לית ביה איסורא מדאורייתא כלל, אבל מדרבנן מיהא אסור, ע"כ. ולפי זה נוכח לומר שגם דעת הטור כך היא, דבתערובת חמץ איכא איסורא דאורייתא, ומ"ש אלא איסור דרבנן לא קאי אלא אחמץ נוקשה דסמיך ליה, אבל בתערובת חמץ נהי דלית ביה לאו אבל איסורא דאורייתא איכא.

ועוד קשה טובא על תירוץ מרן שכתב דסובר רבינו דכל שיש לאו באכילתו עובר עליו בבי"י, מוכח דמ"ש הטור כל אלו לר"א הם בלאו דיש לאו באכילה וגם עובר עליו בבי"י, וזה תימה דאיך יסתום הטור דלא כאביו הרא"ש דס"ל כדעת ר"ת שנתמה

על מה שפירש"י¹⁰ דאלו עוברין בפסח כלו' דעובר עליו בבי"י, והקשו עליו דהא כל הנך דמתני' כותח הבבלי איתרבו בגמ"י מכל מחמצת לא תאכל¹² לרבות כותח הבבלי ושכר המדי וכו', וא"כ לא איתרבו אלא באכילה, דבאכילה מיירי קרא, אבל בכל יראה לא איתרבו¹³, והרא"ש¹⁴ הביא בתחלה פי' רש"י, ואח"כ כתב דלא נהירא לר"ת מכח הקושיות שהקשה עליו ר"ת וכתבם הרא"ש, משמע שדעת הרא"ש נוטה לפיר"ת דליכא בל יראה בתערובת, אלא ודאי דמ"ש הטור לר"א הם בלאו הוא דוקא באכילה, אבל בל יראה ליכא, דלא כמ"ש מר"ן, וס"ל להטור מידי דאית ביה לאו באכילה [אע"ג] דלית ביה ב"י אסור להשהותו, וכל היכא דליכא לאו באכילה אע"ג דמיתסר מדאורייתא לא מיחייב לבעור.

שוב מצאתי דאכתי דברי מר"ן תמוהים, שכאן כתב שדעת הטור דלרבנן אית ביה איסור תורה בתערובת, ולקמן גבי מ"ש הטור ורב אילפס פסק כחכמים וכו' אלא איסור דרבנן, כתב שם מר"ן, סברת רבינו היא שהוא סובר שאעפ"י שבתוך הפסח אסור באכילה מדרבנן, מאחר שאין בתערובת איסור תורה אין [צריך] לבערו, הילכך מותר לערבו לתתלה קודם זמן איסורו ולהשהותו עד לאחר הפסח, ומבואר בדבריו סוף סי' תמ"ז שזו היא סברתו ושאיין דעת (הריב"ן) (הר"ר יונה) כן ע"כ, הרי שהבין דמ"ש הטור ליכא אלא איסור דרבנן גם אתערובת קאי, ולא אחמץ נוקשה דוקא דסמיך ליה קאי וכדפירשנו.

עוד קשה, דלפי מ"ש מר"ן כאן שדעת הטור דבכל מידי דלית ביה לאו באכילתו לא מיחייב לבעור ודאע"ג דאית ביה איסור תורה, ואילו למ"ש שם נראה דדוקא היכא דלית ביה איסור תורה שרי להשהיה, אבל היכא דקאי באיסור תורה צריך לבערו.

ותו קשה דלפי מ"ש שם מאחר שאין בתערובת איסור תורה אין [צריך] לבערו הילכך מותר לערבו לתתלה וכו', מוכח דדוקא במידי דלית ביה איסור תורה מותר לערבו לתתלה ולהשהותו, הא אי הוה ביה איסור תורה מיחייב לבעור, וכתב עלה מר"ן, ומבואר בדבריו בסי' תמ"ז שזאת היא סברתו. וליתא, דהא מוכח שם מדברי הטור דתליא מילתא במידי שעוברין על

תערובתו בבי"י אי לאו, דבמידי שעוברין על תערובתו בבי"י אז אפי' נתערב ממילא קודם פסח צריך לבערו, ובמידי דלית ביה בל יראה אז שרי לערבו לתתלה ולהשהותו, שכתב שם ז"ל, כללא דמילתא, כל דבר שעוברין על תערובתו אפילו נתערב ממילא קודם פסח צריך לבערו, וכל דבר שאין עוברין על תערובתו יכול לערבו לתתלה ולהשהותו ע"כ, והאי עוברין על תערובתו שכתב ר"ל שעובר עליו בבי"י, כן מוכח שם מדברי הטור ומדברי מר"ן, עיי"ש ודוק. נמצא שדעת הטור היא דכל מידי דלית ביה בל יראה אע"ג דאית ביה איסור תורה א"צ לבערו, ולכתלה שרי לערבו ולהשהותו.

איברא דבלאו הכי דברי הטור קשו אהדדי, דבסי' תמ"ב כתב, כל אלו לר"א הם בלאו ולדבריו אסור להשהותו, והאי לאו פירושו על האכילה, וכפי ר"ת שהיא סברת הרא"ש, ואע"ג דליכא בל יראה אסור להשהותו, ואילו בסי' תמ"ז כתב דדוקא היכא דאיכא בל יראה אסור להשהותו.

ועוד קשה לי, דהא כתב הרא"ש בריש אלו עוברין לפיר"ת דפי' דאלו עוברין דמתני' דהיינו מתבערין מן השלחן קאמר, וליכא בל יראה, דלהך טעמא דמפ' בריש מכילתין דטעמא דבעי ביעור לחמץ ולא סגי בביטול משום דלא בדילי מניה אינשי כוליה שתא, כל אלו דמתני' אסור להשהות (א"כ) [אף] לפי ר"ת דליכא בהו בל יראה, אבל לאידך טעמא דאמרינן משום דהחמירה ביה תורה לעבור בבי"י ובבי"י, היה מותר להשהות כל אלו דמתני' לפי ר"ת, כיון דאינו עובר בבי"י עכ"ל, וא"כ כיון דהטור ז"ל בסי' תל"א כתב טעמא דאדם רגיל כל השנה דילמא אתי למיכל מניה, א"כ איך כתב בסי' תמ"ז דכל שאין עוברין על תערובתו, כלו' ב"י, יכול לערבו לתתלה ולהשהותו, והא לפי טעמא דדילמא אתי למיכל מניה גם במידי שאין עוברין עליו בבי"י צריך לבערו, וכמ"ש הרא"ש.

סוף דבר לא יכולתי לעמוד על דעת הטור, דבסי' תמ"ב מוכח מדבריו דתליא מילתא באי אית ביה לאו באכילתו, ואע"ג דלית ביה בל יראה, בעי ביעור, ואילו בסי' תמ"ז מוכח דתליא מילתא בכל יראה.

ומדברי הרא"ש בפ' אלו עוברין מוכח דלפי טעם דלא בדילי מניה אף במידי דלית ביה בל יראה בעי ביעור, אמנם במידי דלית ביה לאו באכילתו כי אם איסור תורה לא ידענא מה אידון

4. ח"ר שמואל צדקה ז"ל נולד בתשרי תק"ץ ונפטר בתשרי תר"ע. והיה בדוחק הפרנסה, כי בתשרי תרכ"ה למד תנוקות, ובתמוז תרכ"ט ישב באסכול ח"ר שלמה בכור וששון זבידה, ובאייר תרל"ה למד תנוקות עם המלמד צאלח פרחא (שם אבי צאלח פרחא נסים ו' עבודי) שנה אחת, ובאייר תרל"ו היה גבאי בקור חולים, בחשון תר"ם ישב באסכול של חברת כל ישראל חברים, ובטבת חזר להיות גבאי בקור חולים. ב"ר אייר תרמ"ח עזב את הגבאות וישב ללמוד את החכמים בבית המדרש, וישב על התורה ועל העבודה וכו'. והוא היה כותב כל הענינים שהיו בימיו וכו', וממנו העתקתי כמה ענינים הנחוצים לי וכו'. בניו אברהם עזרא ומשה חי ציון ובנותיו וכו' - (הוספת המחבר בשולי הגליון). | 5. ר' שמואל צדקה. | 6. בבי"י שם. | 7. וכן הקשו הט"ז שם ס"ק א' והמג"א שם ס"ק א' ע"ש במחצית השקל, ועיין בפמ"ג מ"ז ס"ק א' ביישוב דברי מרן. | 8. פסחים דף י"ג ע"א מדפי הרי"ף ד"ה הרי. | 9. בתוס' פסחים דף מ"ב ע"א ד"ה ואלו. | 10. פסחים שם ד"ה ואלו. | 11. שם מ"ג ע"א. | 12. שמות י"ב כ'. | 13. עיין בספר מנחת ברוך סי' מ"ח מ"ש ליישב דעת רש"י. | 14. פ"ג סי' א'.

זה, שרבינו כתב כאן דברי הרא"ש, ואח"כ כתב מעשה ונמצאת חטה בקועה בכלי של מים ובישלו באותם מים תבשיל, וכן חטים שנפלו לבור לא נתחמצו המים והמים מותרים וכו', ע"כ. ותמהני, דתיובתא לא חזינא כלל, לפי מ"ש הטור לקמן דהחטה ודאי מחמצת במים צוננין (בההיא ארבה) [כההיא ארבה] דטבעה בחישתא וכו', אלא נראה להתיר באם בישלו באותם המים שנפלה בהם החטה, כיון שהמים צוננין אין החטה נותנת בהם טעם כלל, ואפי' חמץ גמור שנפל לבור מותר מזה הטעם, ע"כ. לפי החטה ודאי מחמצת במים צוננין, אבל המים שנפלו בהם חטים או חמץ הם מותרים לבשל בהם אם הסירו מהם החטה או החמץ שלא נתחמצו, כיון שהמים צוננין אין נותנין טעם במים, א"כ מ"ש הטור כאן בשם הרא"ש דלא חיישינן שמא היתה החטה במים, הכוונה דאי חיישינן שמא היתה החטה במים השמורין, א"כ כבר נתחמצה החטה ונפלה אח"כ בעיסה או במצה ואוסרת העיסה או המצה מחמת העיסה עצמה, ולא מחמת המים שהיו בהם החטה שנלוושו המצות באותו המים, דהמים אין נאסרין כלל מחמת החטה, דאין (נותנין) [נותנת] טעם במים.

והשתא לא צריכנא למה שתייר מר"ן דהרא"ש מיירי בתוך הפסח דאיסורו במשהו, והטור לקמן מיירי (בעפ"י) [בערב פסח] דאיסורו בנותן טעם, דקשה לתייריז, דאי מיירי לקמן בערב פסח שאיסורו בנותן טעם, א"כ מהיכא תיתי שיהו נאסרין אותם המים שבישלו בהם התבשיל, דהא המעשה דלקמן מיירי שמצאו חטה בקועה בכלי של מים ובישלו באותם מים תבשיל והתירו התבשיל, ולא אמרינן שנאסרו כל המים ויאסרו התבשיל וכו' ע"כ, ואי בערב פסח מיירי דאיסורו בס', פשיטא שהמים מותרים, דודאי היה באותו כלי של מים יש בו ס' כנגד החטה, ומהיכא תיתי שיאסרו המים לאסור התבשיל. וכן מה שהתיר אבי העזרי³⁹ חטים שנפלו לבור וכתב דאין מחמיצות שהצונן מעכבו מלהחמיץ ע"כ, ואמאי אצטריך להאי טעמא, תיפוק לי דמסתמא איכא ס' במים שבבור נגד החטים. אלא ודאי דההיא דהטור דלקמן נמי מיירי בתוך הפסח דאיסורו במשהו, ואפי"ה כתב דלא מיתסר המים והחטה נמי אינה מחמצת והצונן מעכבו מלהחמיץ, והטור פליג וס"ל דהחטה מחמצת במים צוננין אבל המים לא החמיצו מחמת החטה ואם בישלו בהם תבשיל מותר. ומ"ש הטור דהחטה אינה נותנת בהם טעם כיון שהם צוננין, לאו טעם ממש קאמר, דבפסח מיירי דאיסורו במשהו, אלא הכוונה היא לומר כיון דהמים צוננין אין החטים נותנין טעם כלל ואפילו משהו ליכא. ומעתה מה שהכריח מר"ן מזה דבערב פסח מיירי הטור מדיהיב טעמא דאין החטה נותנת טעם במים, ואם בתוך הפסח מיירי כי לא נתן טעם נמי אסור, ע"כ אינו כ"כ הכריח.

ועכ"ל לומר דמעשה דלקמן בתוך הפסח מיירי, דהא לעיל סמוך לה אייתי הטור מעשה שמלגו תרנגול במים חמין ומצא אח"כ במים גרעין של חטה, ואסר (רבינן) [ראב"ן] התרנגול דשמא היתה החטה במים קודם מליגה ובלעה התרנגול מן המים ע"כ, ואי קודם פסח מיירי הא כבר נתבטל בס'. וגם המעשה שאחריה שהגעילו יורה מחומצת ושפכו המים בבור ואסרו המים לשתותם בפסח, כתב עלה מר"ן ז"ל דבירדו המים לתוך הבור בפסח מיירי עיי"ש. וכיון דדינא קמא ובתרא בתוך הפסח מיירי, גם דין האמצעי מיירי בתוך הפסח, ודלא כמ"ש מר"ן דבערב פסח מיירי. ועוד דכל אלו הדינים דסי' זה בתוך הפסח מיירי, ואם איתא דהאי דינא בערב פסח, לא הוה שתיק הטור מלבאר זה, ולא הוה כתיב ליה סתמא.

[חיוב נשים באכילת מצה]

כנגד ארבע לשונות של גאולה וגאלתי והצלתי וכו' תקינו רבנן ארבע כסי דרך חירות, והכל חייבין בארבע כוסות א' אנשים וא' נשים, וכמ"ש בפ' ע"פ⁴⁰ אמר ריב"ל נשים חייבין בארבע כוסות שאף הם היו באותו הנס. ורש"י⁴¹ פירש דעל ידם נגאלו, דאמרינן בשכר נשים צדקניות יצאו ישראל ממצרים, וכן אמרינן גבי מקרא מגלה דעל ידי אסתר נצולו וכו'. והתוס'⁴² הקשו דלישנא דאף מוכח דאינן עיקר. ועוד דבירושלמי [גריס] דאף הם היו באותו ספק, ור"ל דבספק דלהשמיד ולהרוג וכו'. והנה קשה לי דא"כ דאמאי איצטריך ר"א למימר בפרק אלו עוברין⁴³ דנשים חייבות באכילת מצה ד"ת, שנאמר⁴⁴ לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות, כל שישנו

כתב דאיפשר דס"ל להרי"ף דבכל איסורין של דבריהם לא שרי לערב ולבטל לכתחלה, ואפילו בחלת ח"ל נמי הכי הוי דינא, ולדעת הרי"ף קאמר וליה לא ס"ל, ולעולם דאיהו ס"ל דיש לחלק בין חלת ח"ל לשאר איסורין.

וגם דברי הרשב"א שם⁴⁵ לא הבנתי אותם, דברישיא כתב דאפילו להוסיף על ההיתר כדי לבטלו לא אמרו אלא באיסורין שעיקרן של דבריהם בלבד ע"כ, מוכח מדבריו דבאיסורין של דבריהם דאית להו עיקר בדאורייתא אפי' להוסיף אסור, והדר קאמר נמצאו עתה ג' דינין, איסורין דאורייתא אפילו להוסיף אסור, איסור דרבנן דאית ליה עיקר דאורייתא שרי להוסיף, א"כ אמאי [כתב] ברישא דלא שרי להוסיף אלא באיסורין שעיקרן של דבריהם.

ונראה דמאי דקאמר ברישא דלא שרי להוסיף אלא באיסורין שעיקרן של דבריהם, ע"כ לאו למימרא שלא יהא להם עיקר דאורייתא, דא"כ גבי עצים שנשרו מן הדקל בתנור היכי שרי להוסיף עליהם, והא איסור זה יש לו עיקר דאורייתא, איסור י"ט הוי דאורייתא, אלא אתא למעוטי איסור דאורייתא דאפילו להוסיף אסור.

ומעתה נבא לתרץ מה שתמה שם מר"ן על הטור שכתב שם ב"ד סי' צ"ט בשם הרשב"א דדבר שעיקרו מדרבנן שנתערב בהיתר מוסיף עליו ומבטלו, ותמה מר"ן⁴⁶ ע"ז, דכיון דהרשב"א כתב דיש לחוש לדברי האוסרין, לא הו"ל להטור לכתוב בשמו סתם להיתר, ע"כ. ודבריו נפלאו ממני, דמה שכתב הרשב"א דיש לחוש לדברי האוסרים, לאו בהאי דקאמר דבאיסור דרבנן שנתערב בהיתר דמותר להוסיף עליו, דבההיא מודה הרשב"א דשרי, וכמ"ש בהדיא⁴⁷ וז"ל, איסור דרבנן שיש לו עיקר בדאורייתא אין מערבין בידיהם לבטלו, ואם נפל מעצמו בהיתר ואין בהיתר כדי לבטלו ומרבה עליו ומבטלו, אמנם באיסור דרבנן שאין לו עיקר דאורייתא כתב הרשב"א⁴⁸ דאיכא בה פלוגתא, דאיכא מ"ד דמותר לבטלו לכתחלה, ואיכא מ"ד דאסור לבטלו לכתחלה, וכתב דיש לחוש לדבריהם ע"כ, והיינו דוקא בהא דשרי לבטל לכתחלה כתב הרשב"א דיש לחוש לדבריהם, אבל בהא דשרי להוסיף בנתערב ממילא לא כתב הרשב"א דיש לחוש בהא, א"כ שפיר כתב הטור בשם הרשב"א דשרי להוסיף בנתערב ממילא, ולפי שכתב הרשב"א דיש לחוש לדברי האוסרים שלא לערב לכתחלה באיסור דרבנן, לכך כתב הטור בשם הרשב"א דאסור לערב לכתחלה, וליכא תמיהא על הטור כלל.

שוב ראיתי דמה שתיירצתי לעיל דמ"ש הרמב"ן דאסור לבטל לכתחלה גבי חלה אבל מותר להוסיף דוקא הוא לדברי הרי"ף קאמר וליה לא ס"ל, אמנם סברא דנפשיה היא דאף לבטל לכתחלה שרי גבי חלה ע"כ, הא ליתא, דמרן בהל' חלה סי' שכ"ג כתב שם בשם הר"ן ז"ל, כתב הר"ן בפרק אלו עוברין⁴⁹ שכתב הרמב"ן⁵⁰ דהא דאמרינן מבטלה ברוב היינו דוקא אם נתערבה בכמותה או פחות מרבה עליה חולין ומבטלה אבל לבטל לכתחלה לא ע"כ, אבל הרשב"א בפסקי חלה שלו⁵¹ כתב דמשמע דאפילו לכתחלה נוטל ומבטל, ע"כ דברי מרן. מוכח דהבין מר"ן דהרמב"ן סברא דנפשיה קאמר, ולא לדעת הרי"ף דוקא קאמר, וזה תימה [ד]בס"י צ"ט כתב מר"ן בשם הרמב"ן דבחלת ח"ל מבטל לכתחלה, ודבריו סתרי אהדרי.

ונראה לתרץ דמ"ש שם וכ"כ הרמב"ן, לאו אכולה מילתא מהדר, למימרא דהרמב"ן סבר לגמרי כדעת היש מי שאומר דאין מקילין לבטל איסור לכתחלה ובחלה התירו לבטל, דליתא, אלא כוונת מר"ן לומר דהרמב"ן נמי סבר דלא שרי לערב ולבטל לכתחלה בידיהם בכל איסורין דרבנן כדעת מי שאומר כן, אבל בהא דסברי היש מי שאומר ובתרומת ח"ל הוא שהקילו יותר משאר איסורין, ע"כ בהא פליג הרמב"ן וס"ל דכל איסורי דרבנן שוין דאסור לערב בידיהם ולא שרי אלא להוסיף.

[נמצאת חטה בקועה בעיסה]

כתב הטור בהל' פסח סי' תס"ז, ואם נמצאת חטה בקועה בעיסה או במצה אפויה, כתב א"א⁵² שמותר, שאפילו היא בקועה אינו חמץ גמור אלא קרוב להחמיץ וכו', וכיון שהעיסה לא החמיצה כ"ש החטה, ולא חיישינן שמא היתה במים, שישאל רגילין לשמור יפה המים השמורים וכו'. וכתב מרן, ולא חיישינן שמא היתה במים וכו', משמע שאם היתה נמצאת במים היו נאסרות אותם המצות שנלוושו באותם המים, ויש לתמוה על

בה לפי דעת הרא"ש, דדילמא ע"כ לא קאמר הרא"ש דלטעמא דלא בדילי מיניה בעי ביעור, אלא דוקא בהני גוונני דמתני' דאלו עוברין בפסח דאיכא בהו לאו באכילתם לפי ר"ת מש"ה בעו ביעור, אבל במידי דלית ביה אפילו לאו באכילה לעולם אימא לך שדעת הרא"ש דלא בעי ביעור, והכי דייק לישניה שכתב לטעמא דלא בדילי מניה אסור להשהות כל אלו דמתני' אף לפיר"ת וכו', עיי"ש.

וממ"ש מר"ן בסי' תמ"ב גבי מ"ש כל אלו לר"א הם בלאו, מוכח מדבריו שם דלטעמא דדילמא אתי למיכל מניה צריך לבער כל מידי דאית ביה איסור תורה אפילו שלא יהא בו לאו באכילתו, ובמידי דלית ביה אפילו איסור תורה כי אם איסור דרבנן מוכח בפשיטות מדברי הטור בסי' תמ"ב גבי מ"ש שורב אילפס פסק וכו' דמותר לערבו לכתחלה ולהשהותו, וכן כתב מר"ן.

אמנם ראיתי להר"ן שכתב בפ' אלו עוברין⁵³ פי' ר"ת דאלו עוברין מתבערין מן השלחן, ואע"ג דלית בהו כל יראה מ"מ מדרבנן צריכי ביעור, ול"מ לתנא דמתני' דס"ל דהרי אלו באוהרה, אלא אפי' למ"ד נוקשה בעיניה בלא כלום, כיון דאיסורא דרבנן מיהא איכא צריך ביעור, וראייה לדבר מדתנן לקמן בסמוך⁵⁴ שיאור ישרף והאוכלו פטור, ושיאור היינו נוקשה, אלמא אף למ"ד פטור ביעור מיהא בעי וכו', אלא הצריכו לבער הכל אפי' נוקשה דילמא אתי למיכל מניה, ע"כ. הרי לך בהדיא שדעת הר"ן דגם באיסור דרבנן דאיסור אכילתו הויא מדרבנן בעי ביעור, וראייה משיאור דאמרינן ביה ישרף. ובאמת דלדעת הטור דס"ל דבאיסור דרבנן יכול להשהותו, תיקשי ליה משיאור דאמאי אמרינן ביה ישרף.

שוב מצאתי להרב פ"ח בסי' תמ"ב⁵⁵ שהעלה כן לפסק הלכה דאפילו במידי דלא אסיר אלא מדרבנן דומיא דשיאור אעפ"כ צריך לבערו, והביא דברי הר"ן שכתבנו, וכתב שדברי הטור אין מחוורין.

ועדיפא מינה כתב הרב הנז"ל⁵⁶, דאפילו נתבטל בס' קודם פסח אסור לקיימו⁵⁷, והוכיח כן מתשובת רב נטרונאי שהביא הטור⁵⁸ על שכר העשוי מצמוקין, דס"ל דאם ידוע שנסחט מן החטין לתוך הצמוקין⁵⁹.

[עיסה שנילושה ביו"ט של פסח אם מותר לבטל חלתה]

כתב הטור ז"ל בא"ח סי' תנ"ז, הלש עיסה ב"ט של פסח לא יקרא לה שם עד שתאפה וכו', ואם שכח וקרא לה שם יטילנה לצונן, אבל במקום שיש בהן קטן שלא ראה קרי או אפילו גדול שראה קרי יכול לקרות לה שם, מפני שראויה לו ע"י שיבטלנה ברוב ויאכלנה בטומאתו, ע"כ. והם דברי הרא"ש⁶⁰, והר"ן⁶¹ כתב, עוד אחרת יש ולא רצה הרי"ף לגלותה, דאמרינן בבכורות⁶² חלת ח"ל מבטלה ברוב, אבל הרמב"ן⁶³ כתב להעמיד דברי הרי"ף, דאיפשר דכי אמרינן מבטלה ברוב היינו לומר דאם נתערבה בכמותה או בפחות ממנה מרבה עליה חולין ומבטלה, דבדרבנן מבטלינן איסורא כה"ג, אבל לבטל בעירוב לכתחלה לא, דלערב בשאר איסורין של דבריהם אין לנו, ע"כ.

ותמיהא לי דאיך כתב הכי בשם הרמב"ן דס"ל לחלק בהכי בין לערב לכתחלה אסור ואם נתערב מעצמו מותר להוסיף עליו, והא מרן גופיה ב"ד סי' צ"ט⁶⁴ כתב בשם הרשב"א שכתב בתורת הבית הארוך⁶⁵ דיש מי שאומר דאיסורין דרבנן שאין להם עיקר מדאורייתא, כגון בישולי גוים וגבינתם דאין בהם איסור אלא משום גזרה בלבד, ותרומת ח"ל וחלת ח"ל, מערבין אותם לכתחלה בידיהם בתוך רוב של היתר, ויש להם קצת סמך מדאמרינן פרק עד כמה⁶⁶ חלת ח"ל מבטלה ברוב, ויש מי שאומר שאין מקילין כן לבטל איסור לכתחלה אפילו באיסור של דבריהם שאין להם עיקר בדאורייתא, ובתרומת ח"ל הוא שהקילו יותר משאר איסורין, וכ"כ הרמב"ן⁶⁷ ע"כ וכו', ע"כ. הרי שדעת הרמב"ן היא דאע"ג דבשאר איסורין של דבריהם לא מקילינן לערב ולבטל לכתחלה, בתרומת ח"ל וחלת ח"ל שרי לערב לכתחלה ולבטל, והיכי כתב הר"ן בשם הרמב"ן דבחלת ח"ל נמי לא שרי לערב לכתחלה כמו בשאר איסורין.

והנה איפשר לדחוק ולומר דודאי דעת הרמב"ן היא דבתרומת וחלת ח"ל שרי לערב ולבטל לכתחלה, דבאלו הקילו יותר משאר איסורין, והכא מ"ש הרמב"ן הוא להעמיד דברי הרי"ף הוא דאתא, וליישב דבריו שלא הביא גבי פסח אם שכח וקרא שם לחלה קודם שתאפה ואיכא כהן, או אם יכול לקרות לה שם לכתחלה קודם שיאפה יכול לבטלה ברוב ולאפותה, וע"ז

15. פסחים דף י"ג ע"א מדפי הרי"ף ד"ה ולפיכך. | 16. פסחים מ"ח ע"ב. | 17. עיין מג"א סק"א שתיירץ קושיא זו, ובשער המלך הל' חמץ ומצה פ"ד דחה דבריו ויישב באופן אחר, ועיין שואל ומשיב מהדורא א' ח"ג סי' ר"ח ועונג יו"ט סי' ל"א ומנחת ברוך סי' מ'. | 18. סוף אות א'. | 19. פ"ח שם. | 20. עיין נהר שלום ס"ק א' מ"ש על דברי הפר"ח. | 21. סי' תמ"ב. | 22. לא הושלם בכתיב. | 23. פסחים פ"ג סי' ו'. | 24. שם דף י"ד ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה וכתב. והובא בב"י שם. | 25. דף כ"ז ע"א. | 26. מלחמות ה' דף ט"ו ע"א מדפי הרי"ף. | 27. בב"י שם. | 28. בית ד' שער ג', דף ל"ב ע"א. | 29. בכורות שם. | 30. הל' בכורות פ"ד, דף כ"ב ע"א. | 31. תורת הבית שם. | 32. ב"י יו"ד שם. | 33. תורת הבית שם. | 34. שם. | 35. פסחים דף י"ד ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה וכתב. | 36. מלחמות ה' שם דף ט"ו ע"א מדפי הרי"ף. | 37. שער ד'. | 38. רא"ש פסחים פ"ב סי' כ"ה. | 39. ראב"י סי' ת"ח, הובא בטור כאן. | 40. פסחים ק"ח ע"א. | 41. שם ע"ב ד"ה שאף. | 42. שם ד"ה הי. | 43. שם מג"ע ע"ב. | 44. דברים ט"ז ג'.

בכל תאכל חמץ ישנו באכילת מצה וכו'. ועוד אמאי איצטריך התם לכל לרובי נשים בכל תאכל חמץ, תיפוק לי דנשים חייבות באכילת מצה ובכל תאכל חמץ דאף הם היו באותו הנס. ואמרינן התם דאצטריך כל לרובי נשים, דס"ד אמיא דנשים פטורין מאכילת מצה משום דהוי מצות עשה דהזמן גרמא, וס"ד הואיל וכתוב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות, כל שישנו בקום אכול מצה ישנו בכל תאכל חמץ, והני נשי הואיל וליתנהו באכילת מצה דהויא מ"ע דהזמן גרמא ליתנהו בלא תאכל חמץ, קמלין כל לרובי נשים ע"כ, ואמאי אצטריך לכל זה, תיפוק לי דנשים לחייבו בקום אכול מצה ובכל תאכל חמץ מטעם דאף הם היו באותו הנס.

ונראה לתרץ דהא דאצטריך תלמודא לרובי נשים מכל אוכל חמץ, משום דבעי לחייבי נשים מדאורייתא, ואי מטעמא דאף הם היו באותו נס לא הווי מחייבי אלא מדרבנן. או איפשר דאף מדרבנן לא הווי מחייבי, דהא בסוכה נמי נשי לא מחייבי אע"ג דאף הם היו באותו הנס דענני כבוד, וכמ"ש התוס' ז"ל בפ' ע"פ דף ק"ח⁴⁵ ד"ה שאף הם היו באותו הנס וז"ל, והא דאמרינן בסוכה⁴⁶ דנשים פטורות מסוכה אע"ג דאף הם היו באותו הנס כי בסכות הושבת⁴⁷ וכו', התם בעשה דאורייתא, אבל בארבע כוסות דרבנן תקנו גם לנשים שאף הם היו באותו הנס, ע"כ. הרי דבעשה דאורייתא לא אמרינן דמחייבי מטעמא דאף הם היו באותו הנס, כי אם דוקא במידי דהוי דרבנן, א"כ להכי איצטריך פ' אלו עוברין לרובי נשים מכל אכול חמץ, ואיצטריך למימר דנשים חייבות באכילת מצה מהיקשא דכל שישנו בלא תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, דבלאו הכי לא הווי מחייבין להו מטעמא דאף הם היו באותו הנס, דומיא דסוכה דלא מחייבין להו מהאי טעמא. ומש"ה אמר התם ר"א נשים חייבות באכילת מצה ד"ת שנאמר לא תאכל וכו', נקט ד"ת למימר דחייביהו מדאורייתא.

[יין מבושל ויין צימוקים לדי כוסות]

והנה לענין ד' כוסות פסק מר"ן בש"ע⁴⁸ דיוצאין ביין מבושל ובקונדיטון. וקשה דהא גבי שבת בסי' רע"ב⁴⁹ כתב מר"ן בש"ע וז"ל: מקדשין ביין מבושל ועל יין שיש בו דבש, וי"א שאין מקדשין עליהם, ע"כ. הרי דהתם חשש לסברת י"א להזכירה, ואמאי הכא מסתם לה סתומי דיוצאין ביין מבושל ובקונדיטון, ולא חשש להזכיר כלל סברת החולקים. והרי מילתא זו איפליגו בה אשלי רברבי, דהרמב"ן⁵⁰ והרשב"א⁵¹ והריטב"א⁵² והר"ן⁵³ והתוס'⁵⁴ והרא"ש⁵⁵ פסקו שמקדשין על המבושל, וראייתם מהירושלמי⁵⁶ דאמרו בהדיא שיוצאין ביין מבושל בפסח בד' כוסות, דאלמא אומרים עליו קידוש היום ואומרים עליו בפ"ה.ג. והרמב"ם⁵⁷ דעתו כדעת הגאונים, ה"ר יצחק ק' גיאת ורב האי ורש"י⁵⁸, דסברי דמברכין על יין מבושל שהכל ואין מקדשין עליו, כמבואר בסי' רע"ב בבי"ו. וכיון דבסי' רע"ב גבי שבת חשש להביא סברת הגאונים וסברת הרמב"ם וכתב ד"א דאין מקדשין עליהם, מאי טעמא גבי פסח פסק בפשיטות דיוצאין ביין מבושל ובקונדיטון, ולא הביא כלל סברת החולקים אפילו בשם י"א, דסברי דאין מקדשין עליו. דנהי דרבו המתירין ומש"ה פסק גבי שבת סברא סתמית כדעת המתירין, מ"מ הביא התם סברת האוסרין בשם י"א, וה"נ הוה ליה למעבד הכא, אולי איכא מאן דחש ליה ועביד לחומרא⁵⁹.

והנה מספקא לי בצמוקין כשהם יבשים והזמן קר הרבה שמרתיחין אותם על האש עד דנפיק דובשייהו ומקדשין עליהם, דאפשר דזה הווי כמו יין מבושל, דאיכא כמה גאונים עולם דסברי דמברכין על יין מבושל שהכל ואין מקדשין עליו, דס"ל דאשתני לגריעותא בבישול. והמתירין ס"ל דאשתני למעליותא בבישול, כמבואר בבי"ו סימן רע"ב.

ואם נאמר דשאני יין גמור שנתבשל אית להו להנך גאונים דאשתני לגריעותא דס"ל דיין חי עדיף ממבושל ובסיים החי טעמיה טובא ממבושל, [משא"כ] גבי צמוקין יבשים דארברה בבישול נפיק דובשייהו ומתוק טעמייהו בבישול יותר

משרייתם במים לבד במים צוננין, ופוק חזי והחוש מוכיח דעל ידי בישול יותר יהיו מתוקים [המים שלהם מעל ידי שרייה במים צוננים וכד בשיל להו יהיו מתוקים] מדבש ונופת צופים, מ"מ כל כי הא לא אשכחן מפורש דבר זה להיתירא דבברי הפוסקים, שיתירו בבישול הצמוקין לכ"ע אף לדעת האוסרין ביין מבושל.

ונראה דגבי צמוקין אפשר דלכ"ע שרי, דהא גבי צמוקין לא מבשלי להו ממש ולא מרתיחין להו, אלא מחממין אותם על גבי האש בימות החורף, ולא עבדי להו רתיחה אלא מחמם להו בכדי שהייד סולדת בהם לחוד, ואפשר דאפילו בכדי שהייד סולדת ליכא, אלא עד שיכנס החימום לתוך גופן של צמוקים, עד דנפיק דובשייהו, דהא לא מיקרי בישול אלא עד שרתיחה, וכמ"ש הטור בסי' רע"ב בשם רב האי וז"ל: וכיון שנתן האור תחתיו והרתיחו אין בו משום יין נסך ואין אומרים עליו קדוש היום. א"כ גבי צמוקין דליכא הרתחה לא מיקרי בשול, ואפשר דבהכי משתני למעליותא, ולא הווי כמו יין מבושל דאיכא מאן דסבר דמשתני לגריעותא בבישול. ולהאי טעמא איפשר דגבי צמוקין אפשר דשרי אפילו בישול להו ממש, כל שכן היכא דליכא בשול.

[אם צריך לברך בפה"א על המרור]

הנה כתב מר"ן ב"ב⁶⁰ בשם תשובת הרשב"א⁶¹, אם אכל כזית בטיבול א' אם יברך ברכה אחרונה, והשיב דכל דאכל כזית צריך לברך אחריו דלא מפטר ב"ה וכו', ומ"מ אין לברך אחריו מיד עד שיאכל מרור וכו'. ומעתה תמיהא לי טובא על מר"ן שכתב עמ"ש הטור⁶² דאין לברך על המרור בפ"ה לפי שנפטר בברכה שבירך על הירקות ור"י אומר צריך לברך אחריו בורא נפשות וכו', וכתב מר"ן⁶³ בשם הרא"ש⁶⁴ שכ"כ בשם רשב"ם⁶⁵ ור"י, ושלא דבברי הרשב"א שכתב בתשובה⁶⁶ שצריך לברך עליו פ"ה ג"כ, ע"כ. ודבריו תמוהים, דהא דעת הרשב"א כרשב"ם ממש שלא יברך על המרור בפ"ה שכבר נפטר בברכה שבירך על הירקות, ואם בירך על הירקות ברכה אחרונה יצטרך לברך בפ"ה על המרור, וזו היא דעת רשב"ם ממש, ומרן ז"ל הביא לעיל תשובת הרשב"א הלזו. ואם כוונת מר"ן לומר דהרשב"א פליג על ר"י, הכי הו"ל למימר, ודעת הרשב"א היא כדעת רשב"ם שלא כדעת ר"י, וצ"ע⁶⁷.

[חייב סומא באמירת ההגדה]

כתב מר"ן בבי"ו סי' תע"ג בשם רי"ן⁶⁸ שכתב שסומא פטור מלומר הגדה כמו שפטור מכל המצות, ומ"מ חייב בכל מדרבנן, ולהוציא את הרבים יכול להוציא למ"ד מצה בזמן הזה דרבנן, דאית דרבנן ומפיק דרבנן, כך פשוט פרק ערבי פסחים⁶⁹, ע"כ.

ותמה עליו מר"ן דלא פטור מכל המצות אלא ר' יהודה בפרק החובל⁷⁰, ולית הלכתא כוותיה וכו', ע"כ. ולדידי דברי רי"ן תמוהים הרבה מלבד מה שתמה עליו מר"ן, דהא איתא בפרק ערבי פסחים דף (ק"יז) [קט"ז] ע"ב אמר רב אחא בר יעקב סומא פטור מלומר הגדה, כתיב הכא בעבור זה⁷¹ וכתוב התם בננו זה⁷², מה להלן פרט לסומין אף הכא פרט לסומין, איני והא אמר מרימר שאלתינהו לרבנן דבי רב יוסף מאן דאמר אגדתא דבי רב יוסף ר"י, מאן אמר אגדתא בי רב ששת רב ששת, ואינהו סומין הוו, ומשני קא סברי רבנן מצה בזמן הזה דרבנן, מכלל דרב אחא סבר מצה בזמן הזה דאורייתא, והא רב אחא הוא דאמר מצה בזמן הזה דרבנן, קסבר רב אחא כל דתקון רבנן כעין דאורייתא, וכיון דבזמן שבת המקדש קיים פטור השתא נמי פטור, ופריך לרב יוסף ולרב ששת נמי כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, הכי השתא בשלמא התם מדהו"ל בננו הוא וקאמר בננו זה ש"מ פרט לסומין הוא דאתא, ע"כ. והשתא אמאי איצטריך למימר רי"ן דסומא פטור מלומר הגדה כמו שפטור מכל המצות, דסברא זו אתיא כר"י בפרק החובל ולית הלכתא כוותיה, וכמ"ש מר"ן, ואי בעי למפסק כרב אחא בר יעקב דאמר סומא פטור מלומר הגדה מג"ש

דהו זה, א"כ האי טעמא הו"ל לרי"ן למימר, ומהאי טעמא הו"ל למפטר לסומא מג"ש דזה, ולדעת רב אחא אפילו רבנן דמחייבי לסומא בשאר מצות דלא כר"י, מ"מ בהגדה מפטר מג"ש דזה. ואי למצה בזמן הזה קאמר רי"ן, הא רב אחא נמי אית ליה דבזמן הזה סומא פטור מהגדה, דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, וכי היכי דבזמן בית המקדש מפטר מג"ש דזה הכי נמי בזמן הזה. א"כ דברי רי"ן דלא כמאן, דאי כרב אחא בר יעקב, לא אתי, דהא לרב אחא אפילו בזמן הזה מפטר דכל דתקון רבנן וכו', ואילו רי"ן קאמר דחייב סומא מדרבנן, ולהוציא הרבים יכול להוציא למאן דאמר מצה בזמן הזה (כרבנן) [דרבנן]. וכרב יוסף ורב ששת נמי לא אתי, דאינהו לית להו ג"ש דזה, וס"ל דאף בזמן שבת המקדש קיים חייב סומא בהגדה ובכל המצות, כסברת רבנן דפליגי ארי"ן דאמר סומא פטור מכל המצות, א"כ מכ"ש בזמן הזה דמצי למימר הגדה וגם להוציא את הרבים, ואמאי אצטריך לרי"ן דסומא פטור מדאורייתא מכל המצות אבל מדרבנן חייב בכל, דהוויא כסברת רי"ן דפטר סומא מכל המצות, והא בין רב אחא ובין רב יוסף ורב ששת מוכח דסברי כרבנן דסומא מחייב בכל המצות.

ועוד קשה דמוכח מסוגיא דתלמודא דבין רב אחא ובין לרב יוסף ור"ש כולהו ס"ל דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ומאן דמפטר סומא בזמן שבת המקדש קיים מפטר ליה בזמן הזה נמי, ובהא פליגי, ר"א סבר דבזמן שבת המקדש קיים סומא פטור מלומר הגדה וגם בזמן נמי פטור, ור"י ור"ש סברי דבזמן שבת המקדש קיים נמי מחייב סומא וכ"ש בזמן הזה, ואיך רי"ן נקט שלא כסברתם וסבר דמדאורייתא מפטר ומדרבנן הוא דמחייב דלא כמאן. והגם דהתוס' כתבו כן פרק החובל⁷³ אליבא דר"י, מ"מ רב אחא ור"י ור"ש לא סברי הכי, והו"ל לפסוק כוותיהו.

ויותר יגדל התימה, שכתב רי"ן כך פשוט בפרק ערבי פסחים ע"כ, ובהדיא איתא בפרק ערבי פסחים איפכא מזה וכמ"ש, וכיון דרי"ן בעי לחיוביה (מסומא) [לסומא] מדרבנן, הו"ל למנקט סברת ר"י ור"ש דהווי סגי נהור והווי אינהו אמרי אגדתא ומפקי רבים ידי חובתן, ולא הוה ליה לתפוס סברת רבי יהודה דפטר סומא מכל המצות. ועוד דכתב כן פשוט בפרק ערבי פסחים, והתם לא אמרינן הכי, דהתם אמרינן⁷⁴ דלכ"ע כל דתקון רבנן כעין דאורייתא, וכולהו הנך אמוראי סברי כרבנן דסומא חייב בכל המצות, דלא כר"י.

ועוד קשה לי על דברי רי"ן, דאיהו כתב ולהוציא את הרבים יכול להוציא למאן דאמר מצה בזמן הזה דרבנן ע"כ, דאע"ג דאשכחן דרב אחא בר יעקב ור"י ור"ש כולהו ס"ל דמצה בזמן הזה דרבנן, מ"מ אנן קיימא לן כרבא דאמר התם דף ק"כ⁷⁵ דמצה בזמן הזה דאורייתא, דהדר ביה קרא דכתיב⁷⁶ בערב תאכלו מצות, ותניא התם כוותיה דרבא, דתניא התם, אין לי אלא בזמן שבת המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מנין, ת"ל בערב תאכלו מצות, הכתוב קבעו חובה, ע"כ. וכן כתב רשב"ם⁷⁷ וז"ל, מהכא שמעינן דמצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן, דהא תניא כוותיה דרבא וכו', ע"כ. והכי אמרינן התם בהך פרקא דף קט"ו⁷⁸, אמר רבינא אמר לי רב משרשיא הכי אמר הלל משמא דגרמא, לא לכרוך איניש מצה ומרור בהדי הדדי וניכול, משום דס"ל מרור בזמן הזה דרבנן ומצה בזמן הזה דאורייתא ואתי מרור דרבנן ומבטל לה למצה, ע"כ. הרי בהדיא דקילין מצה בזמן הזה דאורייתא כרבא. א"כ למג"מ לרי"ן למימר דלהוציא הרבים ידי חובתן מוציא למאן דאמר מצה בזמן הזה דרבנן וכו', אלמא דמספקא ליה מלתא אי מצה בזמן הזה דאורייתא או דרבנן, והוה ליה [כפשיטות] [למימר בפשיטות] דלא מצי מפיק לאחרים דקילין דמצה בזמן הזה דאורייתא. [ו]עוד דכבר הוכחנו דדברי רי"ן הווי דלא כהלכתא, דגם למאן דאמר מצה בזמן הזה דרבנן לא מצי מפיק אחרים, לרב אחא דכל דתקון רבנן, ולרב יוסף ור"ש אפילו בזמן שבת המקדש חייביה מחייב הסומא, וכן כתבו הר"ן⁷⁹ והרא"ש⁸⁰ והרמב"ם⁸¹ דמצה בזמן הזה דאורייתא, אם כן דברי רי"ן קשים עד מאד, וצ"ע.

45. ע"ב (ד"ה הוי). | 46. דף כ"ח ע"א. | 47. ויקרא כ"ג מ"ג. | 48. סי' תע"ב סעיף י"ב. | 49. סעיף ח'. | 50. ב"ב צ"ו ע"ב ד"ה למעוטי. | 51. שם ד"ה ויין מבושל. | 52. שם ד"ה אי. | 53. פסחים דף כ"ב ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה אין. | 54. ב"ב צ"ו ע"א ד"ה אילמא. | 55. שם פ"ו סי' י'. | 56. פסחים פ"ה ה"א. | 57. הלכות שבת פכ"ט ה"ד. | 58. עיין טור סי' תע"ב שכ"כ הר"ר שמעיה בשמו. | 59. בגליון כתיב"ה הגיה מהר"ר ראובן דוד נאווי (מחור"ר בבל) בזה"ל: ולק"מ, דאע"ג דהביא מרן דעת יש אומרים וחש לה קצת, מ"מ כיון שהביא סברה א' בסתם, דעת מרן הכי, וכיון דדעתו הכי בשאר מקומות, לא חייש להביא סברה השנייה, כמו שתראה בהלכות פסח [סי' תמ"ז סעיף ד'] שהביא מר"ן דע"ה א' בסתם דחמץ שנתבטל קודם הפסח בסי' אינו חוזר וניעור ויש חולקים, ובשאר הלכות פסח בקצת דינים פסק מר"ן כששת מי שסובר דאינו חוזר וניעור, דכיון דדעתו הכי, ולא מצינו שבשאר דינים נמי כתב דיש חולקים כזה וכה וכיוצא, ופשוט. | 60. סי' תע"ג. | 61. ח"א סי' רמ"א. | 62. סי' תע"ה. | 63. בבי"ו שם. | 64. פסחים פ"י סי' כ"ו. | 65. שם ק"ד ע"ב ד"ה פשיטא. | 66. ח"א סי' ע"ב. | 67. בגליון כתיב"ה הגיה מהר"ר יצחק נסים בזה"ל: עיין בספרו צדקה ומשפט שנד"מ בדף ד"ו סי' א' ובהערה ה' שם. | 68. נ"ה ח"ד דף מ"ב ע"ד. | 69. פסחים קט"ז ע"ב. | 70. ב"ק פ"ז ע"א. | 71. שמו"ת י"ג ח'. | 72. דברים כ"א כ'. | 73. פ"ז ע"א ד"ה וכן - השני. | 74. פסחים שם. | 75. ע"א. | 76. שמו"ת י"ב י"ח. | 77. ד"ה הוי. | 78. ע"א. | 79. פסחים דף כ"ה ע"א מדפי הרי"ף. | 80. שם פ"י סי' כ"ז. | 81. הלכות חמץ ומצה פ"ו ה"א.

בעניני נ"ט בר נ"ט ובגדרי "חמץ שמו עליו"

הגעלה במקום ליבון כאשר התירא בלע - בחמץ ובבשר וחלב

א. בגמ' פסחים ל' ע"ב איתא א"ל רבינא לרב אשי הני סכיני דפסחא היכי עבדינן להו וכו', והלכתא אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון. וכתב הר"ן פלוגתא בזה בטעם הדבר דמהני הגעלה לסכינן. דעת הרמב"ד דאפילו אם הסכינים תשמישן באור מ"מ סגי להו בהגעלה, כיון דאיתא בסוף מסכת ע"ז דבהיתרא בלעי סגי בהגעלה גם למה שבלע ע"י האור, וחמץ הוא התירא בלע, אבל דעת הרמב"ן דרק בקדשים שבשעת בליעתם של הכלים לא היה שם איסור שעדיין לא נקרא נותר, לפיכך לא חייל שמו על אותה בליעה מועטת **שנשארה לאחר הגעלה**, ומשום הכי סגי להו בשפוד ואסכלא של קדשים בהגעלה, אבל חמץ כיון **שהיה שמו עליו** קודם שנבלע בכלים הללו, בשעת בליעתן איסורא בלע, וטעם שמהני הגעלה בסכינן הוא משום דאזלינן בתר רוב תשמישו. ולפי פשוטו משמע דהיינו כיון שהגעילו לפני זמן האיסור ונשארה בליעה מועטת, ע"כ לא חל על זה שם איסור.

הנה במסכת ע"ז ע"ו ע"א תוכן הסוגיא הוא שרמינן ממתני' בדין כלי עכו"ם ששפוד ואסכלא שתשמישן באור ילבן, ואילו גבי קדשים תנן דסגי בהגעלה, ותירץ רב ששת לחלק בין התירא בלע לאיסורא בלע, ורבא הקשה סוף סוף כי קא פליט איסורא קא פליט. - אח"כ יש שקו"ט באורך בין האמוראים בתירוצים שונים, ולבסוף מסיק רב אשי לעולם כדאמרו מעיקרא הכא התירא בלע הכא איסורא בלע, ודקא קשיא לך דבעידנא דקא פליט איסורא קא פליט, בעידנא דקא פליט לא איתא לאיסורא בעיניה. ופרש"י ודקשיא לך כי פליט איסורא פליט, לא חמיר איסורו שכשנעשה נותר לא הוא איסור בעיניה, שבתוך דפני הכלי היה בלוע ומעולם לא הוכר איסורו. ולכאורה לפי פשוטו המכוון שכיון שנגעל לפני זמן האיסור נשאר שם רק מעט איסור קלוש שלא חשיב לחול עליו שם איסור, וכמבואר בר"ן הג"ל "לפיכך לא חל שמו על אותה בליעה מועטת **שנשארה** לאחר הגעלה".

ובי"ד סימן קכ"א ס"ד מבואר בחידושי הגרעק"א דגם מבשר גרידא לחלב וה"ה איפכא מיקרי התירא בלע, וכתב דכן מבואר להלכה בא"ח סימן תק"ט, והשיג שם ע"ד הש"ך במש"כ שם, וכן השיג ע"ד הפר"ח אשר ס"ל דמבשר היו ג"כ כאיסורא בלע, והשיג דברש"ב"א בתוה"א מבואר דרק בחמץ אמרינן סברא דשמו עליו ולא בבשר או חלב.

קושיית בה"ל בהא דבהגעלה קודם שעה חמישית מקילים דהוי נ"ט בר נ"ט והתירא למ"ד דחמץ מקרי איסורא בלע - וביאור החזו"א בזה

ב. אבל בהלכות פסח סימן תנ"א סעיף ד' פסק המחבר דחמץ מקרי איסורא בלע ובעינן ליבון לשפחים ואסכלאות, ובסימן תנ"ב ס"א לענין הגעלה לפני שעה חמישית פסק דמקרי נ"ט בר נ"ט דהתירא, וכתב שם בבית"ל ד"ה שאין כשם האחרונים וכל זה הוא לדעת הפוסקים דחמץ מקרי התירא בלע, אבל לדעת הסוברים דמקרי איסורא בלע אין חילוק בין קודם שעה חמישית או אח"כ, וכתב דהפר"ח הקשה דברי הפוסקים אחרים.

ובחזו"א או"ח מועד סימן קי"ט ס"ק י"ד כתב להוכיח מדברי הראשונים ראש"ן ר"ן ור"י דפסקי דמיקרי איסורא בלע, ובכ"ז מקילים לענין נ"ט בר נ"ט לפני שעה חמישית, ואשר לכן אחר"ש פסקי המחבר, וכתב להסביר טעם חילוק הנידונים משום דנ"ט בר נ"ט גרע טפי ולא חשיב טעמא, ולכן אפילו חמץ לא דמי לאיסור דשם אפילו טעם שלישי ורביעי אסור, אבל **בדבר היתר** ועכשיו נתחדש בו איסור אפילו נ"ט בר נ"ט דחמץ לא חשיב לאסור, ולא דמי לשפוד שנגעל דחילי שם חמץ על הבלוע אף שנגעל ע"י ההגעלה, דהתם בלע טעם גמור והגעלה אינה מפלטת טעמו, ונהי דלענין נותר לא חשיב כבשר קדש קיים למיחל עלי שם נותר, מ"מ לא מציינו למיילף לחמץ שא"צ חשיבות למיחל עליה איסורא בפסח, **דאחר הגעלה עדיין טעמי קיים יותר מנ"ט בר נ"ט**. - משמע דעיקר כוונתו בזה דהשירור של שפוד אחר הגעלה הוא טעם יותר חזק מאשר של נ"ט בר נ"ט, ולכן רק שם מהני סברא של חמץ שמו עליו, אבל בדין נ"ט בר נ"ט דגרע טפי לא איכפת לן בשמו אלא במציאותו, וכיון דהוא מציאות של התירא בלע מהני גם בזה סברא של נ"ט בר נ"ט.

ביאור דעת הגר"ז דבשר וחלב שנבלעו זה אח"ז מקרי התירא בלע

ג. והנה לפי הפשטות הא ד"ל דבשר או חלב הוא התירא בלע הוא רק בנגעל מבשר גרידא לחלב או איפכא, אבל כשכבר נבלע בשר בחלב אפילו בזה אחר זה, מ"מ כיון שבתוך הכלי יש בליעות משניהם הוא איסורא בלע (-לפי מאי דפסקינן בסימן צ"ב שגם בבלוע בכלי אמרינן דח"ג) - ובשדי חמד כללים אות ה' ערך הגעלת כלים (סי' י"ז) כתב כן בתחילת דבריו כדבר פשוט, והביא שכן מבואר להדיא באו"ח כלל נ"ח אות כ"ו (-ויעו"ש ע"ד באיסור והיתר אות כ"ג שג"כ מבואר כן להדיא), אכן בשו"ע הגר"ז סימן תנ"א סעיף י"ג בהג"ה כתב דאפילו בבליעת בשר וחלב זה אחר זה מהני להכשיר ע"י הגעלה גרידא, ואח"כ בסעיף כ"ה מבואר ביותר דאפילו אם בלע ע"י אור מהני להכשיר בכלי ראשון שאינו עומד על האש בגלל סברא זו שמקרי התירא בלע. - ובשדי חמד שם אחר כל אריכות דבריו כתב דרב

א העיר לו מדברי הגר"ז, וכתב דזה חידוש ושדחוק לאוקים כן גם בדעת הספר [-זכור לאברהם] שהוכיח בתחילה דלא ס"ל כן, כיון דלא מבואר כן בדברי המחברים הקודמים, ושבו כתב דרב שני כתב לו לקיים דעת הגר"ז עפ"י דנקודת הכסף בי"ד סימן צ"ג שכתב בשם הראשונים דמהני להגעיל כלי חמץ שבלעו ע"י האור גם לאחר שעה חמישית, וכן ציין למש"כ החות דעת שם עפ"י רש"י בסוף מסכת ע"ז שכיון דליתא לאיסורא בעיניה לא חמיר איסורו. - וכל דבריו שם בקיצור נמרץ, וכתב להעמיק דבר שלפי כ"ז את"ש.

והנה מש"כ מדברי נקודה"כ, כנראה כוונתו דכיון דלנקו"ח חזינן שלא בעינן להוציא את עיקר הבלע לפני הזמן, א"כ יוצא שכשכא הזמן לא חל יותר מאשר על מה שראוי לצאת ע"י הגעלה, א"כ ה"ו בבשר וחלב זה אחר זה ג"כ נימא שחלק הבשר שנבלע בעומק ע"י האור לא יצטרף להיות מורכב עם חלק החלב הנכנס שם בעומק זה. אך לכאורה ראשית טעמא בעי מדוע נימא כן אפילו בחמץ, כיון שבעת חלות האיסור כל הטעם ביחד הוא לא קלוש ואיך נחלקו לחלקים, ועוד אפילו תימא שם דהוי כן אולי איסור שתלוי בחלות זמן שאנו, אבל בשר וחלב דבמציאות מעורבים בכל העומק מדוע נחלק דבר. ואכן הראוני שבחידושי הריטב"א סוף מסכת ע"ז מבואר שמועילה הגעלה לנותר גם אחר הזמן, במש"כ דהאיסור חל רק על מה שעתיד ליתן טעם, וצ"ב בכונתו דהא ע"כ משמע שגם מה שנשאר אחר הגעלה עוד יש בו ליתן טעם, דהרי משמע שאם הגעילו כלי הצריך ליבון אכתי אסור, וצריך לומר שכונתו דרק במה שנותן טעם חזק להדיא ע"י פליטת ביטול חשיב לחול עליו איסור, ואכתי צ"ע דאולי בבשר וחלב שהאיסור ע"י תערובתם גרע. ואולם במש"כ מדברי החו"ד מתבאר כן להדיא גם לענין בשר בחלב - הדחות דעת שם דן לפי"ד הרשב"א שגם ביטול יקרות מהני להכשיר כלי של חלב משום דמיקלש טעמו, וכתב החו"ד עפ"י דאפילו אם ביטול חלב בכלי בשר באופן שיש ס' נגד החלב, דנימא דחלב זה גופא מהני להקלש טעם הבשר, וכתב דאין לומר דמי"מ לפני שנגקלש טעם הבשר נכנס שם החלב ואסור אותו (וכנראה כוונתו אם נימא שאין תלוי איסור הבשר באיסור החלב), ע"ז כתב דשם בפנים הדופן א"א לחול איסור, והביא מדברי רש"י הג"ל שמה דלא הוי בעין לא חמיר איסורו, וע"כ גם כאן לא חל איסור על מה שנשאר שם אח"כ אחר שנגקלש, הרי להדיא דס"ל כדעת הגר"ז שבבלע בשר אחר חלב לא אמרינן ח"ו. ועוד ביותר שאפילו לענין יסוד של "נגקלש" אמרינן כן שביטול גרידא בלי דין הגעלה מהני להקלש את הנותר בכלי, ושלא יצטרף לחלות ח"ו א"ע"ג שנבלעו ב' הטעמים לפני ההקלשה, וא"כ משמע שמפרש ביסוד דברי רש"י דלא כנ"ל שכתב בשם הר"ן אשר משמע לכאורה שרק אם כבר פלט לפני חלות איסור, אלא דמפרש שאפילו אם לא פלט עדיין כיון דלא הוי בעין ומעולם לא הוכר האיסור לא חמיר איסורו, ומה שהוה יותר מכדי הפליטה הפשוטה כבר לא חל עליו האיסור.

(-ולכאורה החו"ד דאי ס"ל כהגר"ז, ורק צ"ע אם הגר"ז ס"ל כהחו"ד שנימא עד כדי כך שגם מה שנשאר אחר ביטול רגיל ונקלש שגם הוא לא מצטרף לאיסור, ואכן חזינן שהגר"ז ס"ל דאפילו מה שהוה יתר על כדי כח בליעת כלי ראשון שאינו על האש כבר לא חשיב למיחל עליו איסור, מ"מ צ"ע אם נימא עד כדי כך שגם היתר של "הקלשה" ג"כ לא חל עליו האיסור).

ולפי"ז יתכן לכוון כן גם בכונת הריטב"א, שחל רק על מה שראוי לפלוט משם ע"י הגעלה כיון דלא הוי בעין לא חמיר איסורו, ואשר לפי"ז מובנים דברי נקודת הכסף דמהני הגעלה גם אחר זמן איסור בחמץ, ואת"ש ההשוואה הג"ל מדברי נקודת הכסף לדברי הגר"ז, דכשנבא להסביר דברי הש"ך עפ"י רש"י ממילא כבר אפ"ל כן גם בבשר וחלב, ואין לחלק בזה דזה תלוי בזמן זה במציאות, דאם נסביר מה דמהני שם משום דכשאנו בעין ולא הוכר איסורו מעולם לא חמיר איסורו, אזי אין לחלק בין הנידונים. - ועיין בשד"ח שרב א' השיג ע"ד הפמ"ג שנעלם ממנו דברי הנקודות הכסף, ולפי הג"ל אפשר לומר שס"ל לחלק בין זמן לבין מציאות, ואילו לענין דברי רש"י יתכן דמפרש דלאו דוקא, אלא המכוון כר"ן והיינו לענין בלע מועט שנשאר לפני זמן איסור כיון שלא הוכר האיסור לא חל עליו שם האיסור, אך עכ"פ קשיא על הפמ"ג ממש"כ שבנותר צריך להגעיל לפני זמן איסור, וזה דלא כנקו"ח"כ.

ביאור חדש בקולת ההגעלה כאשר התירא בלע - לישוב דעת הגר"ז והבנת דברי החו"ד

ד. ואולם לכאורה לולא דברי החות דעת עפ"י רש"י היה אפשר לומר באופן אחר לענין פירוש כונת נקו"ח הגר"ז, והיינו שיתכן דנקבי הבליעה שבכלי של בליעת ביטול ונקבי הבליעה של בליעת אור אינם כעין נקבים ארוכים מאוחדים, ואשר נימא שע"י אור רק נבלע יותר עמוק, ואשר לכן שייך למימר שאם הגעילו אחר חלות איסור לא מהני כיון שבעת חלות איסור היה האיסור מקושר ומאוחד בכל עובי הבליעה ואיך נחלקו לחצאין, אלא נימא דהוה כעין נקבים נפרדים, דהיינו שע"י אור נכנס הבלע לנקבים יותר פנימיים, ושם נכנס רק בלע מועט וקלוש, ואינו מקושר ומאוחד עם הבלע שבנקבים החיצוניים - והוי כעין בתי גואי ובתי בראי. ולפי"ז את"ש, דא"כ גם אם לא הגעילו לפני שעת חלות האיסור, מ"מ האיסור שבנקבים

הפנימיים הוא קלוש ולא מאוחד ומקושר עם הבלע החיצוני, ע"כ לא חשיב למיחל עליו איסור חמץ. ולפי"ז את"ש בפשטות שאין לחלק בין איסור התלוי בזמן לאיסור מציאותי כתערובת בשר עם חלב, דהרי גם בבשר וחלב בלע הבשר שנבלע תחלה בנקבים הפנימיים מעט וקלוש, וגם בלע חלב שנכנס אח"כ ע"י אור מעט וקלוש, וא"א להרכיב על ידיהם חלות איסור בשר עם חלב. ולפי דעת הגר"ז (בסעיף כ"ה) בכלי ראשון שאינו על ראשון שאינו על האש, כבר הוי בגדר בתי גואי שהאיסור שם מעט וקלוש. אבל לענין דעת החו"ד אשר ס"ל אפילו לענין מה שהוה נקלש ע"י ביטול שאינו כהגעלה כבר לכאורה קשה לומר כן, ולכן לדרך החו"ד ההכרח לומר כפשטות לישנא דרש"י דלא חמיר איסורו משום שאינו בעין, אך מ"מ לא נפלאות לומר כן אפילו על זה, אך עכ"פ לא משמע דהחו"ד נתכוין לזאת. (ויעוין בנקו"ח"כ דלא פשיטא ליה שהרשב"א ס"ל יסוד דנקלש).

תוספת ביאור לפי הג"ל במה דמקילין בהגעלה קודם שעה חמישית משום נ"ט בר נ"ט דהתירא

ה. ועכ"פ לפי כל הג"ל לכאורה יתכן לתרץ קושיית בה"ל והיינו עפ"י דברי החזו"א לחלק בזה בין נ"ט בר נ"ט לבין בלע שע"י האור אך באופן אחר, והיינו שלא נצטרך לחלק בין איכות הבלע של נ"ט בר נ"ט ובין איכות יתר הבלע שניתוסף ע"י בליעת האור, כי לזה צריך לחלק רק אם נפרש כפשטות שהבלע בפנים הכלי לפני שנגעל הוא מקושר כולו יחד, וע"כ צריך לומר שמהני רק כשמגעיל לפני זמן האיסור ונקלש, ואז ג"כ צריך לומר שבלע זה הוא יותר עב מאשר הא דנ"ט בר נ"ט, אבל כשנימא כנ"ל את"ש, דאפשר לומר דאפילו תימא שאינו יותר עב משל נ"ט בר נ"ט, מ"מ רק בנ"ט בר נ"ט שאחר שנבלע נתחדש שלב שני שיצא ושוב נכנס, והוי כפנים חדשות בקלישותו, ע"כ אפילו בחמץ ששמו עליו אזלינן בתר דין היתיר ולא חל על בלע כזה חלות איסור חמץ, אבל בבלע שע"י אור שמיד בשעת בליעתו נכנס חלק מהבלע לבתי גואי בקלישותו, א"כ הרי בצורה זו של קלישות נבלע במישרין מן החמץ אשר שמו עליו, ולא נתחדש אח"כ שלב חדש של יותר קלישות מעת פרישתו מן העיקר, ע"כ בחמץ ששמו עליו הרי הוא בשם העיקר שפרש ממנו, ולכן חל עליו האיסור, ורק בנותר שאין שמו עליו ע"כ אפילו בזה לא חל האיסור על בלע הפנימי, ומהני להגעילו אפילו אחר שחל זמן האיסור כיון שבמקומו של בלע זה קלוש הוא.

ואולם גם לפי דרך החו"ד עפ"י רש"י אפשר ליישב בפשיטות קושיית ביאור הלכה. - והיינו משום דלדרך זה אפ"ל בפשטות כדרך החזו"א שבלע של ע"י האור עב יותר מבלע של נ"ט בר נ"ט, ודין קולת שניהם חלק ביסוד, דקולת נ"ט בר נ"ט היא בגלל סברת קלישות, אבל קולת בלע של ע"י האור אינו בגלל עצמות קלישותו, אלא בגלל קולת איסור שאינו בעין שלא חל אלא על מה שעתיד לצאת בנקל.

קושיא על הגר"ז מדברי הפמ"ג בנוגע להגעלת כלי מבשר וחלב - וישוב בזה

ו. ואולם בשד"ח שם צוין לפמ"ג סימן תס"א א"א ס"ק א', ושם כתב לענין נותר דמהני הגעלת השפוד (כמש"כ הרמב"ם פ"ח מעה"ק הי"ב) דיראה היינו קודם שנעשה נותר, ואח"כ כתב דקדידה בלוע מבשר ע"י אש בלי משקה ואח"כ בשלו חלב והגעילו אסור דיעבד דעתה איסורא הוי, "וכי"ת חלב נפלט ע"י הגעלה, חזא דאין הגעלה לאוכלין לפלוט החלב מבשר, ועוד ד"א כה"ג נמי הבשר נ"ג אף נפרד לגמרי החלב" ע"ש - והיינו אם נבלע בזה אחר זה בשר ואח"כ חלב ושניהם ע"י אש, פשיטא דנעשית נבילה לפי דרכו דלא מהני הגעלה אחר שנאסר, אלא שמוסיף לאסור גם כשהמין הבי נבלע אח"כ ע"י אש, דלא נימא דהבלע הפנימי של הבשר נותר אח"כ, דא"ע"ג דלפי דרכו הרי לא נימא שבתי גואי לחוד וא"כ נאסר גם בלע של בשר פנימי יחד עם בלע של בשר החיצוני, מ"מ הוי ס"ד כיון דע"י הגעלה יצא כל החלב חזר הבשר להתירו, על זה ענה בתורת; א' כיון דאין הגעלה לאוכלין א"כ א"א שנשאר בלע הבשר הפנימי נקי לגמרי, וע"כ כן עוד שיש עוד חלב בו נשאר באיסורו, וב' דלפי דעת הסוברים דאחר שנעשית נבילה כל מין בפני עצמו ג"כ הוי נבילה, א"כ אכתי נשאר באיסורו.

והנה באופן הפוך שבתחלה בלע ע"י ביטול ואח"כ ע"י אור ג"כ שייכים טענות אלו, ולכאורה עוד ביותר תוקף, דהרי כשנבלע בפעם הב' ע"י אור הרי כל הבלוע צריך לעבור בצד השטחי של הכלי על פני בלע החלב שיש שם מתחילה ע"י ביטול, ובעת מעברו מתערב עם החלב ונעשית נבילה, ורק בהמשך הילוכו מתמצה קצת מהבלע יותר פנימי ושם הוא בלי חלב, מ"מ שייכים הטענות של אין הגעלה לאוכלין ושאיין חזר להתירו. - (ואולם לכאורה על טענת אין הגעלה לאוכלין צ"ע, דהרי כאן מצד השטחי יוצא הכל, הן בשר והן חלב, ורק מה שנשאר יותר בלע ממין א' נשאר שם משום שהוא ביותר חזק, וא"כ אולי בזה נעשה הפרדה גם בין אוכלין, ולא דמי למה דבעלמא אין הגעלה לאוכלין).

וא"כ צ"ע לשיטת הגר"ז, דא"ע"ג דלדידיה אפשר לומר כנ"ל שבתי גואי לחוד, וע"כ בגונא של הפמ"ג שבתחלה בלע ע"י אור ואח"כ ע"י ביטול, אפ"ל שיצא כל בלע החלב ובלע הבשר מותר, משום דמעולם לא הורכב עם טעם החלב ולכן לא שייכים ב' טענות הג"ל, אבל אם בתחילה בלע ע"י

בישול ואח"כ ע"י אור, או הן בתחילה והן אח"כ היה ע"י אור, בזה שבלע השני עובר דרך הראשון בצד השטחי החיצוני ואח"כ מתמצה יותר פנימה הרי כבר נעשית נבילה ושייכים בזה טענות הפמ"ג, ובה הרי כבר לא מהני הן כשנסביר עפ"י דרך החות דעת הן כשנסביר כדרך הנ"ל, ולכאורה זה צ"ע גם בדברי החות דעת (ואפילו נימא לענין אין הגעלה לאוכלין כנ"ל, מ"מ אכתי צ"ע משום שאין חזר להתייר).

ואולי אפ"ל לפי"ד התוס' חולין ק' ע"א [ד"ה בשקלים] "ולא אמרין שתעשה נבילה אותה חתיכה שנפלה עליה חלב מאחר שסופו להתפשט בכל החתיכות, מידי דהוה אטיפת חלב שנפלה על חתיכת בשר דאם אין נ"ט מותר אע"פ שקודם שתתפשט הטפה נ"ט במקום נפילתה, ולא אמרין שיעשה אותה הבשר נבילה כיון דסוף הטיפה להתפשט בכל החתיכה" - ועיין בחזו"א י"ד [סימן י"ח], וא"כ את"ש גם כאן שמה שעתיד להתפשט עליו לא חל איסור דחנינו מתחלה, ולא צריך בזה לדין הגעלה מאוכלין.

וג"כ לא שייך למימר שכבר נאסר ולא חזר להתייר משום שבכה"ג שעומד להתפשט לא חל עליו איסור כלל.

ייש"כ מרובה להרה"ג יצחק זאב טוקר שליט"א ולהרה"ג אברהם הופנונג שליט"א מכולל "אליבא דהלכתא" רוממה על סיועם המרובה בעריכת מדור זה

עיון הלכה

הגאון רבי שמוחה בונים ולדנברג זצ"ל

העיר שהרא"ש לשיטתו בטלאי, שלאחר בליעה אינו יוצא גם הבליעה ולא רק מה שבעין וכדלקמן ס"ק ע"ה ושעה"צ ס"ק פ"ט, ע"כ ס"ל גם בחלודה כן, אבל לשיטה הסוברת שם שהנדון רק משום מה שבעין, גם בחלודה הנדון רק משום הבעין, ע"כ נקט כאן המשנ"ב הטעם אשר הוא אליבא דכו"ע.

ליבון לסכין במקום הגומות

מ"ב ס"ק כ"ד. וצריך ליבון. דהיינו שיניח גחלים בוערות על המקום ההוא.

עיינ שו"ע הגר"ז סעיף י"ט שישהה אותם עד שיהיה יד סולדת בצד השני, ודהמנהג עד שישרף קש או חוט בצד השני - ועיין פמ"ג מ"ז סוף ס"ק ח' מה שנסתפק בזה.

שיעור ליבון קל - להמקילים דחמץ מקרי התירא בלע

סעיף ד' בשו"ע. הגה ויש מקילין אם נתלבן כל כך שקש נשרף עליו מבחוץ. **ובבאר הגולה.** ר"ל שאם ישימו עליו קש מצד חוץ ישרף הקש מכח הליבון.

עיינ בחידושי הגרעק"א [ע"ד בה"ג] מש"כ עפ"י"ד ט"ז ומג"א לשיעור של יד סולדת בו. - ועיין בשו"ע הגר"ז סט"ז שג"כ כתב כן, אך סיים דהמנהג להחמיר עד שקש או חוט נשרף מצד הב'.

כלים המשוחים כששתמשין בהם באור אם מועיל להם הגעלה

מ"ב ס"ק כ"ז. ואע"פ שאסכלא כשצולין ע"ג טשין אותה באליה או מושחין פניה בשומן אין רטיבות מעט, זה מצילה מהיות האש שולט בה לגמרי.

עיינ לקמן משנ"ב ס"ק ס"ה.

נשתמש בפסח בשפודים ואסכלאות שהכשירם בהגעלה

מ"ב ס"ק כ"ז. אבל אם ידוע לו שלא צלו עליו חמץ רק שצלו עליו בשר עם מלח שלא נבדק בזה די בהגעלה. **ובשעה"צ ס"ק ל"ב.** ואם אין ידוע לו רק בסתמא, אף דלכתחילה יש ללבנו מחמת ספק מ"מ בדיעבד אם הגעילו ונשתמש בו אפשר דאין להחמיר, ובפרט כשהוא אינו בן יומו בודאי יש להקל בדיעבד.

עיינ לקמן במ"ב ס"ק ל"ב [דאם נשתמש בפסח בכלי הצריך ליבון שהכשירו בהגעלה, במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט והוא אינו ב"י יש לסמוך בדיעבד להקל]. - וכנראה דכאן מיקל גם בלי הפסד מרובה בגלל צירוף המקילים ע"י הגעלה כיון שאין ידוע שצלה שם חמץ.

במחלוקת הפוסקים בחמץ אי מקרי התירא בלע

מ"ב ס"ק כ"ח. אקדים הקדמה קצרה ויצטרך בכמה מקומות וכו', ונחלקו הפוסקים לענין חמץ הבלוע בכלי י"א דזה ג"כ מקרי התירא בלע שבאמצע השנה כשנבלע החמץ וכו' היה היתר וע"כ סגי בהגעלה.

עיינ לקמן סימן תנ"ב סעיף א' בה"ל ד"ה שאין [אם מקילים בהגעלה שמגעילים קודם הפסח בדברים שיש ליהרר בהם, תלמיא בפלוגתא אם חמץ מקרי התירא בלע - והשו"ע שפסק כאן דחשיב איסורא בלע למה מיקל שם בהגעלה שקודם זמן איסורו] - ועיין סימן תמ"ז א"א סוף ס"ק כ"ד דלא אמרין **חנינ** קודם פסח אף דשמו עליו דעדיין היתר הוא - ועיין כאן בחידושי הגרעק"א במש"כ ע"ד הט"ז [דאף דלא מקרי התירא מ"מ לא חמיר משאר איסורים].

הגעלה לדבר היתר שנבלע בכלי ע"י אור - אחר שנאסר

מ"ב ס"ק כ"ח. י"א דזה ג"כ מקרי התירא בלע וכו' וע"כ סגי בהגעלה, ולדידהו כל כלים שתשימשן ע"י אור לענין פסח די בהגעלה.

עיינ בנקודות הכסף יו"ד סימן צ"ג שכתב בשם הפוסקים דמהני הגעלה גם אחר זמן איסורו. - ועי"ש בדבריו הקודמים בענין נותר - ועיין בפמ"ג סימן תס"א א"א ס"ק א' שכתב לענין נותר דדוקא במגעיל לפני שנעשה נותר, וסיים כן גם

עיינ לקמן ס"ק קכ"ח.

כלים שעברו עליהם יב"ח

שעה"צ ס"ק א'. וכתב בשו"ת חכ"צ סימן ע"ה הוראת הלכה למעשה להתיר התבשיל שנתבשל בקדירות חמץ נקי שעברו עליו יב"ח אף לדין דאסרינן נטל"פ מ"מ וכו', ובשו"ת חיים שאל ח"ב סי' ל"ח כתב שדברי הרשב"א בתשובה סי' תקע"ה דלא כהה"צ.

עיינ שו"ת הגרעק"א סימן מ"ג [שכתב דאין להקל בחמץ והביא דברי הרשב"א בתשו'] - וע"ע שם סוף סימן מ"ט [שמצרף דעת החכם צבי לסניף שיועיל הגעלה לכ"ח ישנים שאין יודע אם הם כלי בשר או חלב] - ועיין פתחי תשובה יו"ד סימן קכ"ב ס"ק ג'.

כלים מאבנים טחונים

סעיף ב' מ"ב ס"ק י"ח. ולבנים הנשרפין בכבשן יש עליהם דין כ"ח וכו', אבל לבנים שנתייבשו רק בחמה יש להם דין כלי אדמה ומהני להם הגעלה.

עיינ שו"ת מחנה חיים ח"ג סימן כ"ז לענין כלי העשוי משחיקת אבנים, ומסיים שם דמהני הגעלה ג' פעמים או שישן י"ב חדש ויגעיל.

הגעלה לכלי אדמה

מ"ב ס"ק י"ח. אבל לבנים שנתייבשו רק בחמה יש להם דין כלי אדמה ומהני להם הגעלה. **ובשעה"צ ס"ק י"ח.** מ"א וש"א.

עיינ חזו"א סימן קי"ט [ק"כ] ס"ק ב' [שמסיק דכלי אדמה אין להם הגעלה], ועיין בניירות שמשון [דנתקשה ג"כ בדברי המג"א בזה].

הגעלה כשיש חלודה על הכלי מבחוץ

סעיף ג' בשו"ע. וקודם ההגעלה צריך לשופם יפה במשחזת או ברחיים להעביר כל חלודה שבהם קודם הכשרם.

עיינ יו"ד סימן קכ"א בדרכי משה ס"ק ה' מש"כ בשם או"ה לענין חלודה מבחוץ או על שפתו [-ולא יוכל להעבירו מותר להגעילן], ועיין לקמן סעיף כ"ז בהג"ה [דכלי כסף שיש בתוכם התוך זכוכית אין להגעילן, אבל מבחוץ אינו מזיק] ולקמן סעיף ה' בהג"ה [דכלים שיש בהם סדקין או גומות או חלודה והוא בתוך הכלי ולא יוכל לנקרן ולנקותם אין להגעילן] **ובשעה"צ ס"ק מ"ה** [דסברת רמ"א דמבחוץ אין חוששין שנכנס חמץ בעין כיון שאין עיקר התשימש שם].

בטעמא דהגעלה מועלת לסכנים

מ"ב ס"ק י"ט. וגם כמה פוסקים סוברים דסכנים אין להם דין כלים הבלועים ע"י האור וכו' לפיכך התיר לכתחילה ע"י הגעלה בלבד.

כנראה שהוצרך טעם זה אליבא דרמ"א שלא מחמיר כאן [כמו בס"י], אבל לדעת המחבר בסעיף ו' אתי שפיר בפשטות כיון שס"ל שאזלינן בתר רוב תשמישו. - ועיין חידושי הגרעק"א מש"כ דכאן ע"כ מותר מ"מ כדמוכח בגמ'.

להחליף מבשר לחלב אחר שהגעיל הכלי לפסח

מ"ב ס"ק י"ט. וכתב בתשובת ח"ס סי' ק"י דהיכא דהגעיל לצורך פסח הוא נוהג להתיר להחליף מבשר לחלב או איפכא, כיון שלא היתה כונת ההכשר לצורך זה.

עיינ לקמן סימן תנ"ב ס"ק י"ז ובשעה"צ שם - ועיין פמ"ג א"א סוף ס"ק ל'.

הסרת החלודה מהכלים קודם הגעלה

מ"ב ס"ק כ"ב. דכתיב בפרשת הגעלת כלי מדין אך את הזהב וגו', כלומר רק את הזהב דהיינו כשאין שם חלודה רק זהב בלבד מועלת להפליט הבלוע, אבל כשיש שם חלודה יש לחוש שמא יש שם משהו מן החמץ והחלודה מכסהו.

עיינ ב"י יו"ד סימן קכ"א שכתב בשם שו"ת הרא"ש שבמקום החלודה והטינופת אין פולט הבלוע. - ורנ"ק הי"ו

סימן תנ"א

דיני הגעלת כלים

הגעלה לכלי נייר ולמפות

סעיף א' בשו"ע. קדירות של חרס שנשתמש בהם חמץ וכו' ומצניען בפסח.

עיינ פמ"ג סוף הסימן במ"ז ס"ק ל"א ד"ה וכלי גללים בסופו שכתב דלכלי נייר מהני הגעלה - ומפות צריך להכשיר ע"י כיבוס בחמין אפר וחביטה (כי הגעלה לא מהני למה שהוא בעין בנקבי האריגה).

ועיין רא"ש סוף מסכת ע"ז [סימן ל"ג - דמה שמתירים המפות בכבוס של כלי שני אף שנפל עליהם איסור רותח, "לפי שרגילין לכבסן בכמה כיבוסין באפר וכיבוס בחמין ובצונן ומביא [ומכים] עליהם, קים להו שמפליטים כל מה שבלעו כאילו הרתיחם בכלי ראשון"], ועיין לקמן במשנ"ב ס"ק ק"ו [דכיבוס השקים של קמח שניתרין ע"י כיבוס היינו בחמין אפר וחביטה] ובסימן תנ"ג מ"ב ס"ק ל' [דהכיבוס לפסח צריך להיות דוקא בחמין ולא בצונן וגם באפר וחביטה].

ועיין ב"י יו"ד סימן קכ"א דף קצ"ב ע"ב בבדק הבית מש"כ בשם רבינו ירוחם [ד"מפות שנפל עליהם רותח של איסור כשמגעילן מכניסן בכלי שני ודי, כי כמה פעמים מגעילין אותן ומדיחין אותם ומכין אותן כמה הכאות, וכ"ז יועילם כמו הגעלה אחת בכלי ראשון].

ליבון בכלים המתקלקלים באור

בשו"ע. אבל היסק שיסיקם באש אינו מועיל להם ולא לשום כלי חרס וכו' ואפילו אם ימלאום גחלים, דחיישינן דלמא חיים עליהו שמא פקעי.

עיינ דרכי תשובה סימן צ"ו ס"ק נ"ד ד"ה עוד מש"כ בשם היד יהודה בגדר של חיים [עיי"ש מה שחילק בין חיים לפקע ונפסד לגמרי ובין שיתקלקל ויפתח קצת ממנו, והוכיח מזה שכל כלי בליבון אי אפשר שלא יתקלקל ויפתח קצת ממנו). - ועיי"ש פלוגתת פמ"ג ויד יהודה לענין ליבון באוכלים.

כלים שנשתמשו בהם בחמץ בז' של פסח

מ"ב ס"ק ד'. וה"ה אם נשתמש בהם חמץ תוך הפסח די בדיעבד בשפשוף היטב, ומותר להשהות עד אחר הפסח כמבואר לעיל בריש סימן תמ"ז.

עיי"ש בס"ק ד' [דמותרים אחר הפסח שאז כבר אינם בני יומן, ולא שייך למגזר הכא אטו בני יומן דאז הכל מותר]. ועיין ב"ח יו"ד סימן קכ"ב במש"כ אי הגזירה אטו כלי אחר או בכלי זה עצמו יטעה להשתמש לפני עבור מעת לעת, וא"כ לכאורה לפי"ז הרי כבר שייך לגזור, כיון שבשמוש בשביעי של פסח אסור כשהוא בן יומו, א"כ נגזור גם בן יומו באינו בן יומו.

כלים הבלועים מחמץ ועבר עליהם הפסח

מ"ב ס"ק ה'. דקנסו חכמים על מה שהשהה החמץ ולא קנסו אלא על החמץ שהוא בעיניה, אבל על מה שבלוע בכלי לא קנסו.

עיי"ש [סימן תמ"ז] בסוף ס"ק ד' [-דמשום הבלוע אינו עובר בכ"י במה שמשהה אותם].

כלים ששתמשו בהם בחמץ בכלי שלישי

מ"ב ס"ק י"א. אמנם בדיעבד אם נשתמש בלא הגעלה בכלי שאין משתמשין בו רק בכלי שני (כגון טעלער וכפות) יש להקל וכו'. **ובשעה"צ ס"ק י'.** אכן בכלי שלישי בודאי יש להקל אף כשהוא בן יומו.

עיינ חזו"א הלכות שבת [-סימן נ"ב ס"ק י"ט].

להשתמש בכלי חמץ בפסח בצונן

מ"ב ס"ק ט"ז. אפילו צונן. היינו אפילו הדיחו ושפשף היטב דחיישינן דלמא אתי להשתמש בו בחמין.

לענין חמץ עיי"ש - ועיין שו"ע הגר"ז סעיף י"ד וכו', ועיין בשדי חמד.

הגעלה לבשר בחלב - ובדינא דהתירא בלע

עיין שו"ע הגר"ז סימן תנ"א סעיף י"ג וסעיף כ"ו [דאפילו בבליעת בשר וחלב זה אח"ז מהני להכשיר ע"י הגעלה, ודמהני בכ"ר שאינו ע"ג האש אף בבלע ע"י האור כיון דהתירא בלע].

ועיין שדי חמד מערכה ה' סימן י"ז, ומש"כ שרב א' כתב להוכיח כהגר"ז ממש"כ בנקודות הכסף סימן צ"ג בדעת הראשונים שאפשר להגעיל גם אחר שש, והשוה הרב הנ"ל לנידוננו. - והרב ח.י. הכהן פקשר הי"ו אמר שא' העיר לו שמחידושי הריטב"א סוף ע"ז משמע כן שאפשר להגעיל בהא דנותר גם לאחר חלות איסור נותר. - ועיין בפמ"ג סימן תס"א ס"ק א' שכתב לבאר שבנותר מגעיל לפני שנאסר, א"כ משמע שאם מגעילים אח"כ א"כ ה"ה לענין זה.

ולפי זה צריך לומר שמה שבליבון נכנס ונבלע יותר אזי גם לפני ההגעלה אינו ביחד עם החלק החיצון הניתן לצאת ע"י הגעלה, דאם הוא כא' אתו א"כ כבר חל על הכל שם איסור של טעם חלוק, אבל כשנימא שכל מקום ומקום כלעצמו א"כ הרי בפנים פנימה הוי גם קודם טעם קלוש, ולפי"ז את"ש דברי הגר"ז, והיינו שבנבלע זה אחר זה א"כ במקום הפנימי הוי הרכב של שני טעמים קלושים זה של בשר וזה של חלב.

אולם הפמ"ג בסימן תס"א א"א ס"ק א' כתב דנבלע בשר וחלב זה אחר זה צריך ליבון, א"כ צ"ל שראה שבתחלה הם מקושרים יחד, ועיי"ש שכתב ביותר בבלע תחלה בשר באש ואח"כ חלב **בבישול** דלא מהני הגעלה, וכתב ב' טעמים, טעם א' דאין הגעלה לאוכלים, וטעם ב' שגם אחר שנפרד האיסור כבר באיסור. והנה טעם ב' את"ש לפי שיטתו כנ"ל שמקודם הוי כמקושר, א"כ חל על הכל שם בשר בחלב, וע"כ גם אם אח"כ נגעל כל טעם הבשר מ"מ אסור גם אחר שנפרד, אבל בטעם א' צ"ע דאם נימא ע"ז אין הגעלה לאוכלין, א"כ כמעט נפל בבירא הכשר הגעלה, כי בכל כלי שנכנס איסור גם רק ע"י בישול נימא שאם לפני זה השתמשו בו באור אזי נסרך וב"ז ואין הגעלה לאוכלין (והעירני הנ"ל דלפי"ז גם בנשתמש באור לפני זמן מה אע"ג שכבר הוי נטל"פ מ"מ אכתי מסתבך זב"ז).

ועיין באו"ה דיני הגעלה סוף אות כ"ג שמשם ג"כ משמע דלא כהגר"ז, ושם הציור בכלי של בשר שנאסר מבליעת חלב ע"י האור, והנה אם גם בתחילה נשתמש באור את"ש, אבל אם המכוון שהוי כלי של בשר שמשתמשים בו בבישול, ורק שכעת נאסר מבליעת חלב ע"י האור, א"כ הרי זה כעין דברי הפמ"ג הנ"ל אלא שהוי בציור הפוך, אולם בזה לכאורה אפשר לומר אפילו לדרך הגר"ז דכיון שהחלב בתחילה מתחיל להיכנס במקום החיצון ושם נאסר, ע"כ גם כשאח"כ נכנס יותר פנימה ושם כבר לא נכנס טעם בשר מ"מ הוי כנפרד, ואם בנפרד אסור גם כאן אסור. אך א"כ צ"ע שוב בעצם שיטת הגר"ז, דהרי גם בנבלעו שניהם ע"י האור בזה אח"ז, מ"מ הבליעה ה"ב עוברת דרך מקום החיצון ונאסרת, ואח"כ כשנכנסה פנימה הגם דשם א"א לחול מחדש בשר בחלב ע"י הרכב חדש עם טעם הבשר פנימי הקודם הנמצא שם, מ"מ להיכן אזיל האיסור שקבלה בדרך העברתה במקום החיצון אם גם בנפרד אסור. וזולת אם היינו אומרים שדרך העברה אכתי לא נאסר, אך הרי לא מסתבר, ואין זה דומה למש"כ תוס' שדרך התפשטות לא נאסר, דהתם לענין קביעות טעם אמרינן שהטעם נקבע לפי הסוף, אך אולי סו"ס גם לכאן זה שייך דאם עוקר ומתפשט באופן שתיכף נפרד א"כ הוי אכתי כלא חל עליו טעם בישול, ולפי"ז דברי האו"ה הם כנ"ל דלא כהגר"ז [-ויעו"ע בזה בהרחבה במדור בינת שמחה].

חמץ אי מקרי התירא בלע או לא

מ"ב ס"ק כ"ח. וי"א דוקא נותר שבעת הבליעה לא היה שם נותר על הבשר כלל לכן נקרא ד"ז בשם התירא בלע, אבל חמץ דבעת השתמשות השפוד בחמץ היה שם חמץ על הבליעה וכו' וגם עכשיו הוא חמץ ובכלל איסורא בלע הוא וצריכין ליבון, ולזה הסכימו רוב הפוסקים.

עיין סימן תמ"ז בשעה"צ סוף אות [פ"א דמעיקר הדין נקרא חמץ שנבלע קודם הפסח התירא בלע], ועיין חזו"א [סימן קי"ט ס"ק י"ד].

הגעיל כלים שנשתמש בהם ע"י האור בחמץ והשתמש בהם בפסח

מ"ב ס"ק ל"ב. אכן במקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט והוא אינו ב"י מעת שנשתמשו בו החמץ, יש לסמוך בדיעבד על הפוסקים דסוברים דחמץ מקרי התירא בלע, ודי במה שהכשירו בהגעלה או בליבון קל.

עיין לקמן משנ"ב ס"ק ק"ס [שהתיר בהפסד מרובה או אינו בן יומו בשפוד שצלו בו בשר מלוח ממלח שלא נבדק וצלו בו עופות בפסח - כיון שיש ס' בבשר לבטל את הבליעה].

כלי שתשימו באור שהגעילו לפסח

מ"ב ס"ק ל"ב. אכן במקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט והוא אינו ב"י מעת שנשתמשו בו החמץ יש לסמוך בדיעבד וכו'. **ובשעה"צ ס"ק ל"ז.** אך הפמ"ג לא הסכים להקל אלא דוקא אינו בן יומו.

עיין בא"א ס"ק י"א - ועיין לקמן בשעה"צ ס"ק ק'.

בחומרא דחצובה צריך ליבון

מ"ב ס"ק ל"ד. חצובה צריך ליבון. וכו' וזהו רק לכתחילה משום חומרא דחמץ דבאמת שתי קדירות הנוגעות זו בזו אין יוצאות הבליעה מזו לזו וכו' **(ובשעה"צ ס"ק ל"ח.** מא"מ ומו"ק וגם בפמ"ג מפקפק בזה), ובדיעבד אף אם נשתמש עליו בלי ליבון כלל ג"כ אין לאסור. **ובשעה"צ ס"ק ל"ט.** פמ"ג וגם מדברי המאמר ומו"ק משמע דיש להקל בדיעבד.

ועיין חידושי הגרעק"א. [דמה דמשמע בשו"ע דאסור הוא דוקא אם נשתמש עליו בעין, אבל ע"י קדירה לא גרע משתי קדירות וכו'].

קדירה שהונחה ע"ג חצובה שלא הוכשרה

מ"ב ס"ק ל"ד. חצובה צריכה ליבון וכו'. ובדיעבד אף אם נשתמש עליו בלי ליבון כלל ג"כ אין לאסור. **ובשעה"צ ס"ק ל"ט.** פמ"ג.

אע"ג שסיים שם בפמ"ג בצ"ע, וכנראה דמפרש שזה לא קאי ע"י הפסד עיי"ש. - ועיין כאן בט"ז ס"ק כ"ט שכתב להדיא דגם בפסח מותר בדין ב' קדירות עיי"ש, ועיין במ"ז. ועיין מג"א ס"ק מ"ד ובביאור הגר"א וחק יעקב שם [-בסעיף כ"ד לענין תנור בית החורף שאין לאסור בדיעבד קדירה שהונח ע"ג משום דאין מפעפע מדופן לדופן].

הכשרת התנורים לפסח

לענין הכשר התנורים - לכאורה היה אפ"ל שזהו רק כחצובה - אולם הרי ברמ"א איתא שגם חצובה צריכה ליבון, א"כ חזינן שאפילו בחומרת חצובה מחמירין כדן איסורא בלע, ולא סמכינן דהוי התירא בלע. - ועוד אם אופים כשהוא מגולה יש נידון של זיעת אוכלין, ואע"ג דבפתחי תשובה יו"ד סוף סימן צ"ב הביא מפמ"ג לענין זיעת אוכלין דשאני מ"מ עיין פמ"ג סימן תנ"א מ"ז ס"ק ח' שכתב סברא לאיסור, אך זה אינו, **דבחצובה** הקיל המ"ב **בליבון קל**, ואם כן ה"ה **בהגעלה**.

ולענין הכירות של גאז - אשר בעבר היה כתוב ב"מדריד" מטעם הבוד"ץ שליט"א להכשיר פלסת התנור בעירוי, והנה הרי קרוב לאש הוי יד סולדת וא"כ בעינן ליבון, ויש בזה גם הנידון של "אמאייל" - ואולי כיון דזה עדיף מחצובה שאין מעמידין שם ממש, ורק חשש שהקדירה יכולה ליגע, ע"ז סמכו בזה להקל כהתירא בלע, וגם לא החמירו בזה ב"אמאייל" יותר משאר איסורים בכל השנה, ועוד הקילו ביותר לסמוך על עירוי - וצ"ע.

הגעלת סיר לחץ

סעיף ה'. בשו"ע. כלים שנשתמש בהן בחמין כפי תשימשן הכשרן.

לענין הגעלת סיר לחץ שגובה המעלות שבו גבוה מאוד - אם אפשר להגעילו ביורה רגילה במעלה רתיחות, והעיר רצ"ש הי"ו כיון דכבליעתו כן הכשרו אולי לא מהני. - אך נראה לעני"ד דלא קבלנו כן מחז"ל והפוסקים, וכי בבישול של 90 מעלות שזה לפני רתיחות לא מהני הגעלה ב-70 מעלות [יעוין בחזו"א סי' קכ"ב ס"ק ה'], ה"נ גם לאחר רתיחות אחת הוא לנו שיעור רתיחות של למעלה מ-100 מעלות כמו ב-300 מעלות (עיין חזו"א הלכות מקואות [ליקוטים סימן י' מכתב א' אות ג'] בענין שלא נמסרה ההלכה לפיזיקה וכו').

הגעלת כלים שתשימשו בכלי ראשון אם מהני כ"ר שאינו ע"ג האש

מ"ב ס"ק ל"ו. שמגיסין בו בקדירה. לדעת הי"א המובא בטויו"ד סימן קכ"א דדבר שתשימשו בכ"ר על האש הכשרו ג"כ בכ"ר העומד אצל האש דוקא, והכף הזה שמגיסין בו הקדרה בעודו על האש צריך להגעיל ג"כ באופן זה [פר"ח **וחי רע"א**].

- נדפס בחידושי רע"א השלם בעין הגליון. - ועיין שו"ע הגר"ז סעיף כ"ה אשר לפי דבריו שגי גם בזה בכלי ראשון שאינו על האש. - ועיין ביאור הגר"א סעיף ג' [ע"ד המחבר שכתב **דכלי ראשון נקרא** שהרתיחו בו מים על האש אפילו אינו עתה על האש, ציין לגמ' שבת מ"ב האלפס והקדרה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין, ושם בגמ' סבר רב יוסף למימר מלח הרי הוא כתבלין דבכלי ראשון בשלה כו', ואסיק דבכלי ראשון נמי לא בשלה, ואי על האור א"א לומר דלא בשלה ביה. ר"ן].

ועיין יו"ד סימן קכ"א בטור לענין הפלוגתא אם מהני בכלי ראשון שלא על האש אם בלע בכלי ראשון שע"ג האש, וכתב הטור לחומרא עיי"ש. ואולי הר"ן ס"ל בעלמא כהמקילים, והטור ידחה הראיה שכאן אין המכוון כהא דמס' שבת שם.

אלא שאולי אפשר לומר שרק בסכינין וכן לענין עץ פרור [שמגיסים בה] שעיקר תשימשם שלא בכלי ראשון שעל האש, לכן מהני באופן זה להר"ן, אבל בעלמא מודה להטור (דהרי הר"ן אזיל בתר רוב תשימשו), אבל הטור אשר בי"ד סוף סימן קכ"א סיים בדברי הרא"ש שחיש למיעוט תשימי, אולי בעי"כ צ"ל כנ"ל שידחה את הראיה מגמ' שבת. ועכ"פ למחבר כאן בסעיף ו' שאזיל בתר רוב תשימש יתכן דרק כאן **בסכינין** הקיל שכלי ראשון אפילו שלא ע"ג האש, כשם דעצם ההכשר שסגי בכלי ראשון הוא בגלל מיעוט תשימי, ע"כ נתנו אפילו את הקולא שלא ע"ג האש, דהא שלא נתנו יותר קולא של כלי שני שזה יותר רוב תשימשו, בזה שייך ב' תירוצי הר"ן שנתנו כאן הכשר אמצעי, או בגלל דוחקא דסכינא עיי"ש [פסחים ח' ע"ב בדפי הרי"ף]**, וגם להרמ"א שחש לחומרות דאיסורא בלע ודמיעוט תשימי - עיין כאן בחידושי הגרעק"א, ורק בסכינים ממ"נ מוכח דסגי בהגעלה, וא"כ אם ההיתר משום התירא בלע אז מוכח שאפילו אם תשימשו באור סגי לתת דין הכשר ע"י כלי ראשון שאינו ע"ג האש, שגם היתר מזה שנשאר הוי בגדר קלוש שלא חל עליו איסור, וכמש"כ הגר"ז עיי"ש בסעיף י"ג ובהגה שם ובסעיף י"ד - ואם ההיתר משום דאזלינן בתר רוב תשימשו שפיר אפ"ל כנ"ל לר"ן שרק כאן מקילינן בכלי ראשון שאינו ע"ג האש, וא"כ בדבר שרוב תשימשו בכלי ראשון שעל גבי האש יתכן דלכו"ע בעינן להכשיר בכלי ראשון שע"ג האש, ורק **בסכינין** הקיל המחבר, והרמ"א לא חולק לחומרא. - ואולם לפי מש"כ הגר"ז בסעיף כ"ה יוצא שבכל ענין נוכל להקל בדיני חמץ להכשיר בכלי ראשון שאינו ע"ג האש, והיינו ע"י צירוף ב' סברות, דלסברא שחמץ התירא בלע א"כ אפילו מה שמשתמשים באור סגי להכשיר אפילו בכ"ר שאינו ע"ג האש (וכנראה משום דמוכח כן מדין הסכינין), וא"כ כש"כ מה שבלע בכלי ראשון שע"ג האש שאפשר להכשירו גם בכלי ראשון שאינו על האש, וגם אם הוי איסורא בלע מ"מ כיון שבעלמא יש פלוגתא אם סגי גם בכלי ראשון שאינו ע"ג אש, ע"כ מצרפינן סברת המקילים לסברא הנ"ל שהתירא בלע ומקילינן.

ולפי"ז את"ש סתימת המחבר כאן [ס"ג] שזהו גדרו של כלי ראשון גם באינו על האש, ולא חש שילמדו מסכינין גם לשאר דברים משום דבאמת גם שם מהני כן, ולפי"ז זהו רק כאן בחמץ ולא בעלמא בשאר איסורים.

שו"ר בפמ"ג מ"ז ה' שכתב לפרש שזה מהני רק למ"ד דאזלינן בתר רוב תשימשו, אבל למ"ד דאזלינן בתר מיעוט תשימיש בעינן לתחוב בכ"ר שעומד ע"ג האש - ועיין במשנ"ב ס"ק ל"ו שכתב בשם הפר"ח וחי הגרעק"א להחמיר עיי"ש (עיין בפר"ח בדין כף שמגיסין הקדרה, ועיין בחידושי רע"א בספר רע"א השלם בעין הגליון בס"ה, ועיי"ש שתמה על המחבר למה לא כתב בס"ה דבעינן כלי ראשון שעומד על האש - ולדעת הגר"ז את"ש). ובדעת הפמ"ג צ"ע, דהרי איירי בדין סכינין, ובזה מוכח בגמ' ממ"נ או משום התירא בלע או משום רוב תשימשו, ולפי דרך הר"ן בגדר כלי ראשון האמור בעץ פרור הרי מוכח כן גם בגדר כלי ראשון שבידין סעיף ה', וא"כ מוכח כ...

1. מש"כ כאן בענין דעת הטור היינו בי"ד, אך שו"ר שכאן כתב הטור כלשון שבשו"ע דהיינו שכ"ר הוא באינו על האש וא"כ אם כונתו לכל דיני הגעלה דבס"ה א"כ מוכח כהגר"ז, ולדעת הגרעק"א (בעין הגליון) צ"ל שכתב כן רק לענין דין סכינין.

ועיין בפסחים דף ל' בהגהות שעל ספר רבינו דוד מש"כ שם בשם "העמק שאלה" דס"ל דבר זה [שכתב בשו"ע ס"ג דכ"ר נקרא אפילו אינו עתה על האש] קאי לכל דיני הסימן, ואפילו לדין מחבת.

- ובזה צ"ע, דבשלמא בכל כ"ר אפ"ל ס"ס כהגר"ז (ספק התירא בלע, וספק כדעת המיקל שבטו"ד סימן קכ"א), וכן בדין מחבת עצמה להקל שלא צריך ליבון יש ס"ס (-התירא בלע, ואולי דינה כדין בישול), אבל כשנידון אם להקל במחבת להגעיל בכלי ראשון שאינו על האש יש ספק ספיקא לחומרא, אולי איסורא בלע ודינה בליבון, ואפילו אם דינה כנתבשל אולי כהכרעת הטור שם דבעינן כלי ראשון שעל האש.

ע"ע שם בהגהות שעל ח"י רבינו דוד במש"כ בשם השדי חמד - ועי"ש במש"כ בשם המקו"ח לחומרא בסכינין אליבא דרמ"א דאזלינן בתר מיעוט תשמישו.

הגעלת כלים שיש בהם סדקים וגומות מבחוץ

מ"ב ס"ק מ"ג. והוא בתוך הכלי. דמבחוץ לכלי א"צ להחזיק שיש שם חמץ בעין בהגומות. **שעה"צ ס"ק מ"ה.** כן משמע מהגר"ז. **עיי"ש** סי"ז וסי"ט.

תיקון בסידור השע"ת

שערי תשובה. בענין היופקא"ש וכו'.

שייך לסימן תנ"ט סעיף ו' - וצ"ל שם בתורת ס"ק כ"ב ע"ד באה"ט ס"ק כ"ב.

הכשר כלים לפי רוב תשמישו

סעיף ו' בשו"ע. כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו.

עיון חזו"א סימן קי"ט ס"ק ט"ו ד"ה סימן. ועיי"ש בד"ה ולהאמור באם משתמש שם בדבר חריף לא מהני סברת רוב תשמישו.

בהא דהולכין בהכשר הכלים אחר רוב תשמישו

בשו"ע. אע"פ שלפעמים משתמשין בהם בכ"ר על האש, כיון שרוב תשמישן הוא בעירו שמערה עליהן מכ"ר כך הוא הכשרן.

עיון פמ"ג מ"ז ס"ק י"א מש"כ ההסבר בזה [דהשו"ע בסימן תמ"ז ס"י מתיר נטיל"פ בפסח] - ועיי"ש מאין דהקשה הן לדעת המחבר והן לדעת הרמ"א.

כלים שרוב תשמישן בצונן

ברמ"א. ויש מחמירין להגעיל כל כלי שתיה אע"פ שתשמישן בצונן משום שלפעמים משתמשין בהם בחמין. וכן הוא המנהג להגעילן, ובדיעבד סגי להו בשטיפה.

עיון יו"ד סימן קכ"א ס"ה בהגה [דכלים שתשמישן בצונן נוהגים להגעיל אם יש לחוש שחממו בו, ודוקא לכתחילה אבל בדיעבד אין לחוש]. ועיי"ש בט"ו ס"ק ה' [שדברי הרמ"א להקל בדיעבד קאי רק בדדיעבד אזלינן בתר רוב תשמישו, אבל במש"כ המחבר אם הגעיל כלי הצריך ליבון וכו' אפילו דיעבד אסור].

עירוי מכלי שני על אבן מלובן

ברמ"א. וקערות גדולות שלא יוכל להכניס תוך כלי ראשון יתן עליהם אבן מלובן ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון והוי ככ"ר.

עיון לקמן במשנ"ב ס"ק קי"ד במש"כ שם דאפילו במערה מכלי שני, ועיין בשו"ע הגר"ז סעיף ל' מש"כ להחמיר לכתחילה בזה (עיי"ש בציונים במש"כ מדברי הט"ז ביו"ד סימן קל"ה), ועיין הגעלת כלים פרק י"ג אות ת"א ד"ה והנה.

מה דלא אזלינן בתר רוב תשמישו כשהשתמש בשימוש חמור תוך מעל"ע

מ"ב ס"ק מ"ו. ומ"מ אם ידוע שתוך מעל"ע השתמשו בו חמץ בכלי ראשון ממש, אע"פ שעיקר תשמיש שלו תמיד הוא ע"י עירוי או בכלי שני צריכין הגעלה בכלי ראשון דוקא אליבא דכו"ע.

עיון חזו"א סימן קכ"ב ס"ק ג' וד' שכתב דבעינן דבשעת הגעלה כבר יהיה מעת לעת משימושו בתשמיש החמור (אע"ג דבזמן איסור כבר יש מעת לעת, מ"מ בעינן דבשעת הגעלה כבר יהיה מעת לעת משימושו החמור).

הגעלת קערות שרוב תשמישן בעירו בדיעבד ע"י עירוי

מ"ב ס"ק מ"ז. וכן הוא המנהג. ומ"מ בדיעבד סמכינן אדעה ראשונה. **ובשעה"צ ס"ק נ'.** א"ר אות ח"י וחי"י ומקו"ח והגר"ז [ועיין בפמ"ג שמפקק גם לענין דיעבד, אבל פשוט דבאינו ב"י נוכל לסמוך על כל אלו הפוסקים להקל].

עיון לקמן משנ"ב ס"ק קי"ד ובשעה"צ ס"ק קמ"ד [דשולחנות שלפעמים משים עליהם פשטידא חם מותר בדיעבד ע"י עירוי לבד בלא אבן מלובן, כיון דמדינא צריך לילך בתר רוב תשמישן] - ועיין לעיל סימן תמ"ז מ"ב ס"ק צ"ח ובמש"כ שם בגליון [דמה דמקילינן בדיעבד בתר רוב תשמישו הוא משום דמקילינן בנטיל"פ] - ועיין ספר הגעלת כלים פרק י"ג אות ת"ט [שציינן לדברי המשנ"ב ס"ק קי"ד דבדיעבד מותר ע"י עירוי בלבד, וסיים דאם השלחן אינו בן יומו בלא"ה מותר לדברי השו"ע בסימן תמ"ז ס"י שנטיל"פ מותר בפסח].

ועיין במ"ב ס"ק קי"ד, ולכאורה מיקל גם אליבא דרמ"א אע"ג דרמ"א מחמיר בנטיל"פ בפסח - וגם מדבריו כאן [בהערה אות ת"ט] משמע דקולתו גם להרמ"א - ואולי משום דגם בסימן תמ"ז ס"ק צ"ח מבואר במ"ב דבמקום שאין מנהג המיקל לא הפסיד - לכן אפילו ביש מנהג, מ"מ כשרוב תשמישו הוי באופן שלא לאסור אזלינן בזה כדיעבד בתר רוב תשמישו.

הכשר דבר שיש לחוש שנשתמש בו ע"י האור

מ"ב ס"ק מ"ח. וה"ה אם יש לחוש שנשתמש בו לפעמים ע"י האור צריך ליבון דוקא, ובליבון קל כדלעיל ס"ד בהגה.

עיון לקמן שעה"צ ס"ק ע"א [לגבי תבניות הצריכים ליבון משום הפוסקים הסוברים דאזלינן אף בתר מיעוט תשמישן]. וגם כאן שייכת ההערה דלקמן, וגם כן קשה מדוע כתב דסגי בליבון קל, הרי לעיל בסעיף ד' ס"ק ל"ב איתא דבעינן ליבון טוב, ואין לומר משום דכאן הוי רק מיעוט תשמיש, א"כ ליסגי כאן בהגעלה כההערה דלקמן.

באיזה דבר מהני עירוי על אבן מלובן

מ"ב ס"ק נ"א. ועיין בא"ר שהכריע לדינא דעכ"פ אינו מועיל הגעלה ע"י אבנים אלא בקערה וכיו"ב שרוב תשמישן הוא רק ע"י עירוי מכלי ראשון.

עיון לקמן סעיף ט"ז בבה"ל ד"ה דכל מש"כ עוד בזה. - ועיין מש"כ שם בגליון.

עירוי באבן מלובן לכלי שרוב תשמישו הוא ע"י עירוי מכ"ר

מ"ב ס"ק נ"א. ולענ"ד נראה דאפילו בקערה וכיו"ב אין להקל לכתחילה להגעיל ע"י אבנים אלא בידוע שהוא אינו ב"י. **ובשעה"צ ס"ק נ"ד.** עיין בפמ"ג בשם הש"ך.

פמ"ג - א"א ס"ק ח"י.

הכשרה באבן מלובן לכלים שפעמים משתמש עליו בחמץ בחמין

מ"ב ס"ק נ"ב. וכן כל כיו"ב כגון דפי מוליתות של בשר או גבינה דלפעמים נותנים עליהם חמין.

עיון לקמן מ"ב ס"ק קי"ד.

הבאת האבן המלובן למקומות שצריך להכשיר

מ"ב ס"ק נ"ג. על כל הכלי. ואע"ג דבאיזה מקום אינו נוגע האבן, מי הרתיחה העולים מן האבן נוגעים שם וש"י.

עיון דרכי משה יו"ד סימן קכ"א ס"ק ז' מש"כ בשם האו"ה [דיזהר לכתחלה להוליך האבן המלובן בכל מקום].

הגעלת קערות באבן מלובן

מ"ב ס"ק נ"ג. ומ"מ בקערות שיש להם אוגנים ובליטות כעין כפתורים ופרחים שאז א"א להעביר האבן ע"פ כולו, ואפשר שגם מי הרתיחה לא יגיעו תיכף שם, נכון להחמיר. **ובשעה"צ ס"ק נ"ו.** ומ"מ באמת נכון להחמיר בזה אחרי דהב"ח מחמיר בכל גווני.

הב"ח - ריש סימן תמ"ב.

הגעלה ע"י עירוי לסלים שמולחים בהם הבשר

סעיף י'. מ"ב ס"ק ס"א. וטוב להגעילן. ע"י עירוי מכלי ראשון. **ובשעה"צ ס"ק ס"א.** פרי חדש.

עיי"ש בס"ק י'. - עיין במש"כ הפמ"ג סוף סימן תנ"ב מ"ז בדיני וסדר הגעלה, שכלי שבלע ע"י מליחה לא מהני עירוי, ועיי"ש שסיים בצ"ע, אבל ביו"ד סימן ס"ח במ"ז בכללים דין ג' כתב דלא מהני, ואולי רק כאן דהוי חששא לכתחילה הקיל הפר"ח, אך צ"ע דממ"נ אם צריך לחוש נחוש כעיקר דין החשש.

הגעלה למחבת

סעיף י"א. בשו"ע. מחבת שמטנגין בה מותרת בהגעלה.

עיון חזו"א סימן קי"ט ס"ק י"ט [דהא דמחבת סגי בהגעלה מחמץ משום דיש ב' צדדים, ד"א דמחבת סגי בהגעלה מחמת השומן, וי"א דמקרי התירא בלע יעו"ש].

הכשרת תבניות המשוחים בשמן

מ"ב ס"ק ס"ה. אבל האגנות שאופין בו עוגות בעין אף שמושחין תחתיו בשומן או שמן או חמאה צריכין ליבון מדינא.

עיון לעיל בס"ק כ"ז [דשפוד ואסקלא אף שמושחין אותה בשומן הוא יותר חמור ממחבת מחמת דאין שם אלא רטיבות מעט יעו"ש].

ליבון בדבר שרק מיעוט תשמישו בחמץ

מ"ב ס"ק ס"ה. וכן הסקאווראדעס שפעמים מחמין בהן סובין לחולה צריכין ליבון מדינא. **ובשעה"צ ס"ק ע"א.** לשון ח"א, והיינו אליבא דפוסקים שסוברין דאזלינן אף בתר מיעוט תשמישן.

צ"ע דא"כ הרי דומה לסכנים שכתב לעיל ס"ק י"ט דמכשירם ע"י הגעלה משום דאזלינן בתר רוב תשמישו. וגם י"א דסגי להגעיל כלי שבלע ע"י אור - מלבד מש"כ הגרעק"א שם דהרי מוכח ממ"נ ע"ז בגמ' דברוב תשמישו שלא ע"י אור דמהני הגעלה. (רנ"ק הי"ו) - ועיין לעיל משנ"ב ס"ק מ"ח ומש"כ שם בגליון.

עוד העיר רנ"ק הי"ו למש"כ בחזו"א סימן קי"ט ס"ק ט"ו ד"ה ולשון, שאע"ג דשם כתב החזו"א דמש"כ במשנ"ב סימן תמ"ז ס"ק פ' [דמדוכות שלנו **שרוב תשמישה** בבשמים וכו'] שלא בדוקא [דאם מיעוט תשמישה בחמץ ודאי אסור], אבל כאן הרי חזינן דקרי מיעוט תשמיש גם אם השימוש בחמץ הוא מעט, אלא דלפי"ד החזו"א את"ש דברי החיי אדם, ולא תקשי קושיא הקודמת. עכ"ד.

אך שוב העיר הנ"ל דיתכן דבסוג כלי זה משתמשים גם שאר שימושים דחמץ, ורק דיש מיעוט תשמיש של סובין שהוא ע"י האור.

ציון הראשונים המצריכים ליבון למחבת

בה"ל ד"ה מותרת בהגעלה. ונראה שהציון שמובא ברמ"א אטעיתיה שכתוב טור בשם רבינו יואל וכו'.

- **אשר** בספרי השו"ע - וכאן כבר תוקן.

סידור בציון הראשונים המצריכים ליבון למחבת ולמדוכה

בה"ל באו"ד. ובאמת ט"ס הוא כי לא נזכר כאן בטור זה ולא בטויו"ד סימן קכ"א כלל ענין זה בשם רש"י ור"ת, רק שרבינו יואל לבד הצריך ליבון.

הנה עיין בסעיף ט"ז [דיש מחמירין ללבן המדוכה] שג"כ צויין שם ככאן, ושם נזכר בטור כן בשם רש"י ור"ת, אך לא נזכר בשם רבינו יואל ורשב"א - וכנראה דציון טור בשם רבינו יואל ורשב"א שייך כאן, וציון טור בשם רש"י ור"ת שייך לסעיף ט"ז, והמדפיסים הרכיבום יחד - וא"כ **כאן** בשו"ע היה צריך להכניס את הציון "טור י"ד בשם רבינו יואל ותשובת רשב"א".

בדעת הראב"ה בליבון מחבת

בה"ל באו"ד. רק שרבינו יואל לבד הצריך ליבון, ובנו האב"ה העזרי וכן הרא"ש **חולק** עליו.

צ"ל חולקים כי גם האב"ה העזרי חולק על דעת אביו.

דין קדירות ששופכין מהם המרק מהבשר והקדירה עדיין רותחת מחמת האור

בשע"ת ס"ק כ"ז. וגם י"ל כיון דבשעת חמימות הקדרה ע"י האור היה משקה בתוכה לא שליט בה נורא כולי האי למשויה כחום האש.

ועיין ט"ז יו"ד סוף סימן צ"ב ובנקוה"כ ופמ"ג שם לענין הדיון אם כלי ראשון שהורק אם הוא עדיין בדין כ"ר (והיינו דאע"ג שברזל שהוחם לבדו על האש מסתמא לכו"ע יש לו דין כלי ראשון גם כשהוסר מהאש, מ"מ כשנתבשל עם משקה ס"ל לט"ז דגרע).

דין חום הקדרה אחר שהוסר ממנה המשקה שבה

שע"ת ס"ק כ"ז. דבשעת חמימות הקדירה ע"י האור היה משקה בתוכה לא שליט בה נורא כולי האי למשויה כחום האש ממש, אע"פ שעתה אין שם משקה והיא עומדת מחמימות שהי"ס.

עיון חשב האפוד סימן קי"ב ד"ה ועתה.

תשמישו ע"י האור בתנור גרוף

בשע"ת ס"ק כ"ז. וקצת יש ללמוד ענין זה אם תולדת האור כאור ממש או לא מפסחים דף ע"ה תנור שהסיקו וגרפו וצלה בו את הפסח אין זה צלי אש.

עיון פמ"ג א"א ס"ק כ"א שכתב דתנור גרוף וקטום הוי ע"י אור, ועיי"ש בראיתו ממרדה - וצ"ע דהרי המרדה נכנסת

עירוי ע"י אבן לכלי שנשתמש בה בכלי ראשון

בה"ל ד"ה דכל כה"ג הוי הגעלה דכ"ר. הפר"ח האריך בזה דלא הוי ככלי ראשון ממש, ולא מהני זה בדבר שנשתמש בהו על האש בכלי ראשון ממש.

העיר רנ"ק הי"ו דמשמע לכאורה שרק למאי דבלע בכלי ראשון שעומד על האש לא מהני, אבל בבלע בכלי ראשון שאינו על האש מהני, ואולם עיין לעיל במ"ב ס"ק נ"א שכתב סתם בשם הא"ר דלא מהני למאי דרוב תשמישו בכלי ראשון.

הגעלה לעריבה שלשין בה לפרקים

סעיף י"ז. מ"ב ס"ק צ"ב. כל השנה וכן עריבה. ר"ל ג"כ כל השנה, אבל אם לפרקים די להם ההכשר בעירוי רותחין. **ובשעה"צ ס"ק ק"ח.** אחרונים. וזהו מדינא אבל המנהג להחמיר בכל גווני וכדכתבין לקמיה.

עיין במ"ב ס"ק צ"ה [שאם לפרקים משמע בפוסקים דנהגין בהגעלה] - וע"ע בסוף ס"ק צ"ט - וא"כ לפי מה שכתב בס"ק צ"ה יתכן דהמכוון כאן שלענין "לפרקים" חומרת המנהג היא לא לענין לאסור לגמרי, אלא רק לענין שלא נסמוך על **עירוי** אלא שנצריך הגעלה ממש.

במנהג שנוהגים שלא להשתמש בפסח בעריבות שלשין עליהם

מ"ב ס"ק צ"ד. שלא להשתמש בפסח וכו'. והטעם לפי שא"א לגרדן ולנקותן יפה יפה. **ובשעה"צ ס"ק ק"י.** לבוש וט"ז וח"י והגר"א, וכן מבואר בב"י, וכן מוכח מסיום דברי הרמ"א שכתב וכבר נתבאר לעיל סימן תמ"ב ס"א, ולפלא על הרמ"א שהשיא דברי הרמ"א לענין אחר.

עיין שו"ע הגר"ז סעיף מ"ח שכתב לב' הטעמים [גם למש"כ המג"א שהוא משום דנוהגים דלא מהני הגעלה לבית שאור], ועיין כאן בה"ל ד"ה צריכים בסופו [דלהטעם שכתב המג"א כאן אין חילוק בין עשויה מנסרים הרבה לעשויה מנסר א'].

כלים של קמח המחוברים מנסרים להשתמש בהם ע"י שריה כמה ימים קודם הפסח

מ"ב ס"ק צ"ד. וכן כלים שמחזיקין בהם קמח כל השנה ג"כ נוהגים שלא להגעיל מטעם הנ"ל. **ובשעה"צ ס"ק ק"ג.** והנה המ"א כתב לעיל שם בסקט"ז שהוא מיירי בכלים שמחובר מנסרים הרבה ע"ש, ואפ"ה סיים הרמ"א דלענין כלים שמחזיקים בהם קמח הוא רק בדרך מדה שטוב לעשות כן וכו', וע"כ אפשר דבזה אם ישרה מקודם פסח כמה ימים ואח"כ יגעיל שיש להקל.

יתכן דקאי אפילו על מחובר מכמה נסרים (כמש"כ עפ"י מג"א).

דפין שלשין בה רק לפרקים

מ"ב ס"ק צ"ה. שלשין עליהם כל השנה. ואם לפרקים משמע בפוסקים דנוהגין בהגעלה.

עיין לעיל בשעה"צ ס"ק ק"ח - ועיין לקמן סוף ס"ק צ"ט.

ליתן מצות ע"ג עריבה שלשין בה ע"י הפסק מפה

מ"ב ס"ק צ"ו. וצוננת מותר אפילו בלא הגעלה ע"י הפסק מפה. **ובשעה"צ ס"ק קט"ו.** הגר"ז.

עי"ש סעיף מ"ח שכתב דההיתר הוא בדרך ארעי ומקרה.

הגעלה לעריבה שלשין בה

בה"ל ד"ה צריכים הגעלה. היינו מעיקר הדין, אבל כבר כתב המחבר לעיל בסימן תמ"ב דאין לסמוך על מה שמנקים אותו וכו', והמ"א כתב שם דהתם מיירי כשהעריבה עשויה מנסרים הרבה ומשום דא"א לנקות שם.

עיין שם במחצית השקל [סי' תמ"ב ע"ד המג"א ס"ק ט"ז שציין לכאן דלדעת המחבר צריך הגעלה, ולדעת רמ"א לא מהני הגעלה], ופמ"ג [שציין לדברי המג"א כאן דס"ל שלא להשתמש בהם בפסח אף בעריבה ובדף א'].

תיקון בבה"ל

בה"ל באו"ד. והמ"א כתב גם דהתם מיירי וכו', וכאן מיירי הטור והשו"ע בשנעשה מחתיכה אחת, ולפ"י מהרמ"א שסיים וכבר נתבאר לעיל וכו' משמע דמיירי בחדא גווני.

אולי צריך לומר **אבל** [מהרמ"א וכו'] - דהרי מוכיח דכאן ושם איירי בחדא גווני ודלא כהמג"א.

להשתמש בעריבות בפסח ע"י קילוף והגעלה

בה"ל ד"ה והמנהג. ולענ"ד נראה דיש להכריע דאם הוא מחתיכה אחת ואין בה סדקים יש להתיר ע"י קילוף והגעלה.

אבל לדעת המג"א דחיישינן לדעה שלא מהני הגעלה לבית שאור, לכאורה גם זה לא מהני, וכעין שכתב בה"ל לקמן

עיין לקמן משנ"ב ס"ק קמ"ה [בטעם המחמירים בכלים המחוּפין בבדיל].

פליטת חמץ שבכלים ע"י זיעה

סעיף י"ד. מ"ב ס"ק פ"ב. אפילו אם הכיסוי הודח היטב שאין בו חשש משום חמץ בעין, אפ"ה אסור משום זיעת חמץ הבלועה בתוכו שיורד ומתערב בהתבשיל ע"י ההבל העולה מהתבשיל להכיסוי כשהוא רותח.

עיין פמ"ג יו"ד סימן צ"ד במ"ז ס"ק א' לענין דזיעה מפלטת הבלוע בכלי - ועיין לקמן בשעה"צ ס"ק קע"ט.

כיסוי ברזל שמשמים ע"ג החררה - והכיסוי אינו בן יומו

סעיף ט"ו. מ"ב ס"ק פ"ה. צריך ליבון. לפי שברוב הפעמים נוגע הכיסוי בגוף החררה שתחתיו, ובלוע ממנה טעם החמץ שלא ע"י משקה אלא ע"י חום האש, ועיין בפמ"ג דליבון זה לא מהני ליבון קל אלא עד שיהא ניצוצות ניתזין הימנו. **ובשעה"צ ס"ק ק.** ויל"ע אם היה אינו בן יומו אפשר אף דאנן נוהגין להחמיר באינו בן יומו, אולי נוכל לצרף לזה דעת הפוסקים דחמץ מקרי התירא בלע וסגי הגעלה.

צ"ע אם המכוון כאן לענין כל כלי הטעון ליבון והוא אינו בן יומו, או רק כאן שיש דעה בטור להקל בנידון דהכא (אלא שהטור דחאה). וכן עיין בב"י מש"כ בשם רבינו ירוחם.

ויתכן דכל הנידון כאן רק לענין מאכל שנגע בכיסוי אחר הגעלה או ליבון קל (כדמוכח ממש"כ דאנן נוהגים להחמיר באינו בן יומו, והרי לענין ביטול לכתחילה באינו בן יומו אסור בכל דוכתי, ורק לענין פסח הנפק"מ לענין המאכל בדיעבד).

- שו"ר שהנידון הוא כללי כדלעיל מ"ב ס"ק כ"ח ול"ב ושעה"צ ס"ק ל"ז.

בתיקון הציונים שברמ"א

סעיף ט"ז. ברמ"א. (טור י"ד בשם רבינו יואל ותשובת רשב"א וטור בשם רש"י ור"ת).

עיין לעיל סעיף י"א בה"ל ד"ה מותרת ומש"כ שם בגליון.

הגעלה למדוכה

מ"ב ס"ק פ"ו. והמחבר אזיל לטעמיה דפסק שם דגם לבית שאור מהני הגעלה.

עי"ש [לקמן סכ"ב] מ"ב ס"ק קל"א.

דעת המחמירים בעירוי ע"י אבנים

מ"ב ס"ק פ"ז. דיש פוסקים שסוברין דאף ע"י אבנים לא מקרי הגעלה אלא עירוי.

עיין ב"ח סימן תנ"ב, ועיין בה"ל.

בהיתר מדוכות של גוים בימות השנה בהגעלה

מ"ב ס"ק פ"ט. וכתבו הפוסקים דדוקא לענין חמץ בפסח, משא"כ בשאר ימות השנה במדוכה של איסור שאין חשש רק משמנונית של איסור, ואין דרך לדוך השמנונית עם דברים החרפים, ע"כ סגי בהגעלה לכו"ע. **ובשעה"צ ס"ק ק"ד.** ח"י וש"א.

עיין יו"ד סימן קכ"א בדרכי משה ס"ק ח' [בשם האו"ה דמדוכה של איסור אם הוא של מתכת ואבן ואין בה פרקים נהגו להגעיל].

לחשוש לפירור חמץ כשדך תבלין במדוכה

מ"ב ס"ק צ'. ובדיעבד אפילו אם לא הגעיל כלל ודכו בתוכו תבלין ביו"ט ונתנו בתוך התבשיל וכו', ובפרט אם הוא אינו בן יומו בודאי אין להחמיר בדיעבד מספיקא שמא וכו'. **ובשעה"צ ס"ק ק"ז.** ובענינו ג"כ עוד ספק אם היה כלל משהו חמץ אין להחמיר.

עיין מחצית השקל [ע"ד המג"א ס"ק ל"א שכתב שאף שבימיהם היה זה רגיל כי מספק פירור וכו' ודאי אין אוסרים דיעבד יעו"ש].

בצל שנחתך בסכין של חמץ ושמוהו בבשר

מ"ב ס"ק צ'. אבל בהאק מעסער שידוע שחותכין הבצלים בסכין של חמץ ומניחים אותו בבשר ומחתכין בהאק מעסער הבשר דק דק, י"ל דאף בדיעבד אסור [ח"א].

לכאורה זה כעין דברי מג"א ס"ק ל"א בענין הזנביל דלקמן - ועיין אבן העוזר יו"ד סימן צ"ו מש"כ לחלוק על המג"א, ועיין שם בדרכי תשובה. - ועיין לקמן מ"ב ס"ק ק"ב [בשם המג"א לאסור רי"ב אייזי"ן שגררו בו תמכא שנחתך בסכין חמץ].

ועיין חות דעת סימן צ"ו שכתב לחלוק ע"ד המג"א - ועיין בחכמת אדם [כלל מ"ט דין י'], ועיין בפרי מגדים כאן.

לחלל התנור שיש שם אש, דאפילו אי נימא דתולדת אור לא הוי כאור מ"מ לכאורה כאן עדיף כיון דיש אש בתנור. - ועיין בא"א ס"ק ל"ז משמע שהמרדה נכנסת בתנור גרוף.

- ועיין בפמ"ג יו"ד סימן ע"ו שפ"ד ס"ק כ"ג ד"ה ודע [לענין תשמישו ע"י העור] מש"כ להסתפק לענין אם נפל משקה מבחוץ, ואם לחלק בין קצת דם למשקה (עיין חשב האפוד שם ד"ה שוב [מש"כ מהפמ"ג יו"ד סימן ע"ח מ"ז ב'] - ולכאורה גם מפמ"ג הנ"ל מוכח דתוך תנור שאני, אך אולי רק לענין גדר דין הבלע, אבל אכתי לא מוכח לדין של דם, ע"כ הוכיח מדבריו ביו"ד סימן ע"ח עי"ש).

בגדרי תשמישן ע"י אור

בשעת. והנה אין דין זה מקומו כאן רק ביו"ד סימן קכ"ב, אך הואיל וכו' ויצרפו וילבנו עוד בהגיעי למקומם בל"נ בעזה"י.

עיין מה שכתב ביד אפרים יו"ד סימן ע"ו, ועיין פתחי תשובה יו"ד סימן קכ"א ס"ק ו'.

הגעלה לידות המחוברים לכלים

סעיף י"ב. בשו"ע. כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותן. **עיין** חידושי הגרעק"א ע"ד מג"א ס"ק כ"ד מש"כ לענין כלי המחובר ע"י יתדות מב' חלקים [ליישב דברי המג"א שכתב דאינו מוליך את בליעתו ככולו - לענין מש"כ הרמ"א דאין לאסור בדיעבד אם לא הגעילו הידות, ותמה הגרעק"א בזה וסיים זולת שנאמר דהיד מסתמא אינו גוש א' עם הכלי אלא שנתחבר ביתדות, והוי כב' כלים דאין מפעפע מזה לזה]. ועיין שו"ת הרדב"ז ח"ו סימן ב' אלפים ש"ח [דנהגו להחמיר דאמרינן בכלי מתכות בלע מקצתו בלע כולו, ואפילו בכלים העשויים משתי חתיכות] (ועיין דרכי תשובה יו"ד סימן צ"ב).

הכשר ידות הכלים

מ"ב ס"ק ס"ח. והמחבר הלא קאמר כל הכלים, משמע דאף כלי חרס וכלי עץ, וכ"כ במרדכי בהדיא.

עיין ב"ח, ועיין ט"ז ס"ק י"ח [-י"ז].

סידור בציונים בשער הציון

שער הציון ס"ק ע"ד - ע"ח

כנראה שהציון לס"ק ע"ד הוא מיותר (כי אין מה להוסיף מקור ממש"כ כבר קודם), ובמקום זה חסר ציון לשעה"צ במשנ"ב ס"ק ס"ט על מש"כ "אבל בידוע" - שנשתמשו הידות בחמץ בחמין לא סגי בהכשר מקצתו], והוא צ"ל בציון של ס"ק ע"ח [הגר"א וש"א]. - וכל הס"ק הקודמים צריך לשנותם - היינו הציון ע"ה צ"ל ע"ד, הציון ע"ו צ"ל ע"ה, הציון ע"ז צ"ל ע"ו, הציון ע"ח צ"ל ע"ז. וכד דייקת תראה שכל זה נכון בענין ציון מקור הדברים דבר דיבור על אופנו - ובמקום שכתוב "אבל בידוע" צ"ל הציון ע"ח.

תבשיל שנגע ביד כלי שלא הוכשר

מ"ב ס"ק ס"ט. אבל אם לא הגעיל את גוף הכלי נאסר התבשיל ע"י תחיבת הידות בלבד.

המשנ"ב פסק לגמרי כהט"ז והגר"א כלפי הש"ך, אבל בשו"ע הגר"ז סעיף כ"ב כתב בהפסד מרובה או במקום מניעת שמחת יו"ט לסמוך על דעת הש"ך (היינו דלא נבלע בכולו).

כלי שלא הגעילו את ידותיו

מ"ב ס"ק ע'. בדיעבד. פירוש אם נשתמש בהם כבר, אבל לכתחילה אסור להשתמש בהם קודם שיגעיל הידות אפילו וכו'.

עיין מג"א [סוף ס"ק כ"ד].

להכשיר ידות הכלים ע"י עירוי

מ"ב ס"ק ע"א. להגעילו ע"י עירוי. דהרי נוגעין בו כל השנה וכו'.

עיין מג"א [ס"ק כ"ה שכתב טעם למה שמועיל עירוי לידות הכלים, שזה דומה לעירוי שהלכה הבליעה מצד זה לצד זה].

רושם האומנים שבכלים

סעיף י"ג. בשו"ע. הגה רושם שעושים האומנים בתוך כלים מותר להגעילן מאחר שנעשה מחדש וינקרם היטב.

רושם שעושים האומנים - להכיר מעשה ידיהם (שו"ע הגר"ז ס"מ).

כלים המחוּפין בבדיל בפסח

מ"ב ס"ק ע"ז. וכלים ישנים שתשמישן בכלי ראשון שחיפן בבדיל מעיקר הדין היה אפשר להתירן בלא הגעלה, לפי שדרך הוא שמחמין הכלי כ"כ מבחוץ עד שהעופרת יותך מבפנים, וזה גופא במקום הגעלה.

בדיבור הבא בסופו בשם הפמ"ג לענין הגעלת כלי מתכת - וכן כעין שכתב בסוף דיבור הקודם.

הגעלה לעריבות העשויים ממתכת

בה"ל ד"ה בפסח. וממילא בכלי מתכות דאפשר לנקות מותר ע"י הגעלה וכ"כ וכו', ועיין בפמ"ג שכתב ג"כ לדעת המג"א יש להחמיר אפילו במתכות.

עיין בא"א סימן תמ"ב ס"ק ט"ז.

נפה ששפשה וניקה אותה היטב

סעיף י"ח. מ"ב ס"ק ק'. ובדיעבד אם עבר ונשתמש בה בפסח ע"י שפשוף היטב לחוד, יש לסמוך על פסק המחבר דס"ל דבשפשוף לחוד סגי.

עיין שו"ע הגר"ז סעיף מ"ט.

מתי עדיף להשתמש בקמח לפסח בלא ניפוי כלל

מ"ב ס"ק ק"א. ואם אינו מוצא לקנות חדשה מוטב שלא לרקד הקמח כלל. **ובשעה"צ ס"ק קכ"א.** מ"א, ופירשו דבריו כמה אחרונים דלא קאי דוקא על שנפלו מים מתחלה אלא אסתם נפה ישנה.

היינו לאפוקי מפירוש מחצית השקל.

הכלי שגררו עליו תמכא הבלוע מחמץ

מ"ב ס"ק ק"ב. שקורין רי"ב אייז"ן. וגם התמכא (שקורין חריי"ן) שגררו עליו כל השנה ונחתך בסכין של חמץ, והתמכא הוא דבר חריף ונבלע בו טעם החמץ, ואח"כ כשמוללין עליו נמצא בו טעם החמץ.

לכאורה המג"א בזה כשיטתו לעיל בדין ונגוויל, עיין לעיל במ"ב ס"ק צ' ומש"כ שם בגליון (וזה באופן של חשש בליעה, אבל יש גם חשש של בעיין, אך הנפק"מ כדלקמן לענין ערב פסח).

אם אמרינן חוזר וניעור בחתיכה שיש בה בליעת חמץ ונתערבה בין החתיכות

מ"ב ס"ק ק"ב. אבל כשהגיע הלילה הרי הפירור חוזר וניעור ואוסר במשהו. **ובשעה"צ ס"ק קכ"ז.** הגר"ז. וכ"ז כשמפררין עליו גם לחם חמץ, אבל אם ידוע שלא שימשו בו מתחילה רק חריין שנחתך בסכין של חמץ, א"כ אין עתה חשש של חמץ בעין רק מבליעת חמץ לא אמרינן דחוזר וניעור [ח"א].

עיין בחידושי הגרעק"א ע"ד מג"א ס"ק ל"ז [בנידון מרדה שרדו בה מצה חמוצה, ובליעות שבמרדה נתקנה במצה הא' שרדו אחריה ושאר המצות צריך כדי קליפה, ואם נתערבו מצות אלו באחרות בערב פסח בטלות כיון דאין איסורן מחמת עצמן משא"כ בפסח לא בטיל, וכתב הגרעק"א דאף דבטעמא לא אמרינן חוזר וניעור בפסח, מ"מ כאן אמרינן חו"נ כיון דהטעם הבלוע במצה עומד בפנ"ע, אלא שהמצה מעורבת בין המצות, יעו"ש] - ואם כן ה"נ פירור זה של התמכא הבלוע מחמץ הוא כחמץ העומד בפני עצמו, וכשהוא מתערב בשאר דברים הוא חוזר וניעור בכניסת ליל הפסח (ושם בנידון הגרעק"א עי"ש בחק יעקב ומחצה"ש שכתבו שדוקא באוכל לפני פסח, ולכאורה צריך להסביר כונתם כעין מש"כ הגרעק"א, אלא שלפי דבריהם את"ש דברי המג"א דג"כ אתו כהא דהגרעק"א).

כיבוס שקים ישנים בחמין

מ"ב ס"ק ק"ו. ע"י כיבוס. ר"ל בחמין ואפר וחביטה.

בבית יוסף יו"ד סימן קכ"א בבדק הבית כתב בשם רבינו ירוחם דמהני גם בכלי שני, וכן כתוב ברא"ש ע"ז פרק ה' סימן ל"ג עי"ש, ושם הטעם. וכן כתב בש"ך יו"ד סימן קל"ח ס"ק י', ועיין בחכמת אדם כלל פ"ב סעיף ט'.

מרדה שהגעילו והשתמש בה למצה

סעיף י"ט. מ"ב ס"ק ק"י. ועיין בא"ר שכתב דכ"ז לכתחילה, אבל בדיעבד אם נשתמש ברחת של חמץ מצה אחר הגעלה מותר.

עיין לעיל מ"ב ס"ק ל"ב [דבמקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט והוא אינו ב"י, יש לסמוך בדיעבד דמקרי התירא בלע ודי בהגעלה] - וא"כ אולי כאן ג"כ המכוון בהפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט. - וע"ע שם בשעה"צ ס"ק ל"ז דהא"ר לא הזכיר שיהיה דוקא אינו בן יומו, וא"כ אולי לדעת הפמ"ג גם כאן בעינן דוקא שיהיה אינו בן יומו, ואולי כאן שאני דבית יוסף כתב דהכלבו כתב ברחת דנהגו להגעילה, ודהגה"מ ותה"א כתבו דלא מהני הגעלה, וע"כ לענין דיעבד יתכן דלכו"ע מקילינן גם בבן יומו וגם בלא הפסד מרובה. - וצ"ע.

מרדה שיש בו שמנונית חמץ ורדו בו מצה

ער"פ אם בטל בס' או אוסר כ"ק

מ"ב ס"ק קי"א. ואם אפו ע"י מרדה זו עוגות חמץ עם שומן נאסרה המצה כולה, דע"י השומן מפעפע החמץ בכולה - ודוקא תוך הפסח, אבל קודם הפסח עד הלילה בטל בששים. **ובשעה"צ ס"ק קל"ה.** פמ"ג. ולכאורה נראה דזהו דוקא לענין שע"י השומן שהוא בעין אינו נאסר המצה כולו שבתל הבעין בששים, אבל עכ"פ הבלוע שבתוך המרדה אוסר כדי קליפה אף קודם הפסח וצ"ע.

אולי יתכן דהבלוע כשיוצא מתערב עם השומן, והשומן מפטמו אפילו אם הבלוע כחוש, וע"כ גם הוא נכנס בכל המצה ויש ס' בכולה נגד מה שבעין עם מה שיוצא מן המרדה. - ויתכן שזהו ספיקו במה שסיים וצ"ע.

מרדה חמץ שרדו בו מצה קודם הפסח ויש ס' לבטל את הבעין אם צריך גם כדי נטילה

מ"ב ס"ק קי"א. ודוקא תוך הפסח, אבל קודם הפסח עד הלילה בטל בששים אותו מעט הבעין שיש על המרדה.

יתכן דזה דוקא בשומן שמתפשט בכולו ויש ששים נגדו, כדמשמע בשעה"צ שכאן קאי על יש שומן, משא"כ באינו שומן [שנאסר רק כדי נטילה] אין בכדי נטילה ששים נגד מה שבעין. - ולפי הנ"ל במצות דקות יאסרו גם ביש שומן, כיון דכל המצה פחות מכדי נטילה, והרי בכדי נטילה אין ששים אם נימא כנ"ל, ובפרט בצירוף מה שיוצא מן המרדה כמש"כ בשעה"צ ס"ק קל"ה. - ואם קאי כאן גם על אינו שומן צריך לומר דיש ששים בכדי נטילה נגדו, וא"כ קושיתו בשעה"צ קאי גם על זה דיאסר עכ"פ כדי קליפה, והיינו דבכדי קליפה כבר אין ששים, וע"ז לא שייך לתרץ כמש"כ בגליון. - אך אולי גם בלי פיסום שייך לומר דאם מתערב הבלע עם הבעין אזי חודר הבלע למקום שהבעין הולך, וא"כ שייך גם ע"ז הערת שעה"צ. - ועיין בש"ך יו"ד סימן צ"ד [ס"ק כ"ט] מש"כ כעין זה לענין צירוף בלע עם בעין.

מרדה של חמץ שהודח ורדו בה מצה כמה נאסר במצה

מ"ב ס"ק קי"א. אבל אם הדיחו המרדה מקודם, ואין עליה חמץ בעין רק הבלועה בה, אין אוסר רק כדי קליפה בין שנשתמש בה מקודם עם שומן או בלא שומן, דאיסור הבלוע בכלי אין יכול לאסור יותר מכדי קליפה. **ובשעה"צ ס"ק קל"ו.** ודבר פלא ראיתי בח"א שכתב לאסור בכדי נטילה וצ"י מ"א סקל"ז, והלא המ"א כתב בהדיא כדי קליפה, ובסוף דבריו מוכח בהדיא דכדי קליפה דוקא ולא כדי נטילה עי"ש, וצ"ע.

עיין מחצית השקל שכתב כדי נטילה - וכנראה דאזיל לשיטתו לעיל שכתב דהמג"א עצמו ס"ל דשיעור כדי נטילה, ע"כ ה"נ כאן אע"ג שהזכיר קליפה, מ"מ לשיטת מג"א עצמו בעינן נטילה.

אך עיין בפמ"ג דאע"ג שלעיל גם הוא כתב דבעינן כדי נטילה, מ"מ כאן כנראה מפרש כפשוטו שגם למג"א עצמו דוקא כדי קליפה, משום דלענין בלוע היוצא מכלי אמרינן שמבליע רק כדי קליפה ביבש לגמרי אפילו אם הבלוע הוא שמן. - וכן מבואר בשו"ע הגר"ז סעיף נ"ו.

ועיין לקמן במג"א ד"ה כתוב שכתב דהאחרות א"צ ולא קליפה (ומשמע אע"ג שאיירי בבלוע שמן - ושם ג"כ פירש הפמ"ג כנ"ל משום דזה בלוע שבכלי).

מצה שיש בה בליעת חמץ שנתערבה באחרים

מ"ב ס"ק קי"א. אם הוציא מצה חמוצה במרדה של פסח ואח"כ רדו בה מצות אחרות ונאסרו ע"י המרדה, ואח"כ נתערבו אלו בהרבה אחרות כשרות, כולן אסורות דכבר נתבאר בסימן תמ"ז דבפסח לא נתבטל יבש ביבש.

עיין לעיל סימן תמ"ז מ"ב ס"ק צ"ג מש"כ פלוגתא בענין בלוע שנתערב באחרים.

להאכיל מצות לתינוק ערב פסח - כשיש בהם בליעות שנתבטלו

מ"ב ס"ק קי"א. ורק בע"פ מותר להאכילן לתינוק.

עיין לקמן סימן תע"א - ועיין שו"ע הגר"ז סעיף נ"ו שראוי לאכול בערב פסח ע"י בישול.

מצה שיש בה בליעת חמץ שנתערבה באחרות אם חו"נ בפסח

מ"ב ס"ק קי"א. וי"א דכיון שלא נאסר רק מצד בלוע אינו חוזר וניעור בפסח. **ובשעה"צ ס"ק קל"ט.** מ"א.

מדברי הגרעק"א משמע שכן ס"ל להמג"א והוא משיג עליו, אבל מדברי חק יעקב ומחצית השקל נראה שמפרשים בכונת המג"א שיאכלם בערב פסח.

רדו מצות במרדה שאין ידוע אם היתה של חמץ

מ"ב ס"ק ק"א. ואם נסתפקו במרדה אם היתה של חמץ או חדשה מותרים כל המצות. **ובשעה"צ ס"ק ק"מ.** אחרונים.

עיין בפמ"ג שנשאר בצ"ע על דברי החק יעקב דהא הוי ספק תורה.

הכשרת השולחנות

סעיף כ'. מ"ב ס"ק קי"ד. לערות עליהם וכו'. מכלי ראשון, ומהרי"ו סימן קצ"ג פסק דלא מהני עירוי.

עיין יו"ד סימן קכ"א בש"ך ס"ק י"ד [-דנתבאר באו"ח סימן תנ"א ס"כ דנהגין להכשיר השולחנות ע"י עירוי].

כסוי השיש בנייר כסף

נייר כסף ע"ג שיש אם סגי בכך - אמר השואל שחושש אולי יתחמם השיש ע"י הנחת הקדרה.

הנה לכאורה הנייר כסף עם השיש הוי כב' קדירות הנוגעות זה בזה, ואולם בפסח מחמירים דחצובה צריכה ליבון (גם כל השנה אסור לכתחלה). אך אולי כאן שהשיש והנייר כסף קרים הוי תתאי גבר, וכל הבליעה רק כדי קליפה, א"כ הרי א"א כלל שיבוא פליטה משם אפילו היה כאן לחות, א"כ יתכן שאין זה דומה להא דחצובה.

הכשרת שולחנות בעירוי מכלי ראשון

מ"ב ס"ק קי"ד. ומהרי"ו סימן קצ"ג פסק דלא מהני עירוי מפני שפעמים משים עליו פשטיד"א חם והוי כאילו נשתמש בכלי ראשון.

אע"ג דמבליע רק כדי קליפה משום דתתאה גבר, מ"מ עדיף מעירוי שיצא מהכלי לאויר העולם. ועיין פמ"ג [א"א ס"ק ל"ח דמ"מ אם אירע שהגעילו ע"י עירוי ונתנו בפסח מצות חמות שם, בהפסד מרובה יש להתיר דבכלי נמי אמרינן תתאה גבר]. ועיין מ"ז ס"ק ט' ד"ה והוי [-דגם טעלי"ר שמניחין גוש עליהם למאן דמחמיר, עיין יו"ד צ"ד ומג"א תמ"ז ט', אין מהני הגעלה ע"י עירוי ג"כ, כי מים מתקררין וגוש בכלי שני דינו ככ"ר וצריך הגעלה וכו']. - ועיין לעיל מ"ב ס"ק נ"ב - ועיין לקמן סימן תנ"ב מ"ב ס"ק כ'.

אך ר' משה שינברגר הי"ו העירני שביד יהודה סימן צ"ד פיה"א ס"ק ל"ז שכתב להקשות בזה - וכנראה אפילו לענין פשטיד"א שנצלה ממש אצל האש, ולבסוף כתב סברא שכיון שבלע מה שנרתח מאש עצמו צריך שההגעלה ג"כ תהיה בכעין זה, כגון ע"י אבן מלובן שנרתח מאש עצמו וסיים בצ"ע עי"ש.

עיין ב"י סימן תנ"ב בסופו ד"ה כתב עוד המרדכי (הב'), דלכאורה זה כעין הא דמהרי"ו.

עוד בענין הנ"ל

בענין פשטיד"א שכתב המשנ"ב בשם מהרי"ו - ועיין ביד יהודה סימן צ"ד פיה"א ס"ק ל"ז - לכאורה אפ"ל שתתאי גבר מבליע כדי קליפה, אך הרי **לא מבשל** וא"כ לא יוצאת כל הבליעה, וזהו הטעם גם במה שכלי שבלע ע"י מליחה כדי קליפה דלא מהני עירוי, אע"ג דגם לרשב"ם ודאי מפליט מ"מ לא מוציא את כל הבלע - ואולם אכתי צ"ע, דהרי שאז אמרינן כתשמשו כן הכשרו, ומה שבלע בכלי שני מכשרינן בכלי שני, ולמה לא נימא דמ"מ לא מוציא לכל מה שבלע - וכן בעירוי גופא לרשב"ם איך מהני להכשיר בעירוי, דדלמא לא הוציא כל הבלע.

ואולי במה שלא בלע בתורת בישול מהני להוציא ע"י סוג כזה שכמותו, אבל לא ע"י אחר אע"ג שג"כ מפליט מ"מ א"א לדמותם, וע"כ במליחה שבלוע כדי קליפה - והוי **כרותח** - וזהו כבישול, אזי בשלמא אם עירוי **מבשל** אזי לכח של בישול יש להוציא כל סוג בליעות, משא"כ אם רק מפליט - לרשב"ם, הרי כבר א"א לדמות זה לזה - וא"כ כאן בפשטיד"א אע"ג דתתאי גבר של צונן, וגם עירוי הוי תתאי גבר של צונן, מ"מ כיון דהוא כבר לא בדפנות המחממות גרע מהבליעה של הכלי עצמו במישרין (דלא רק דחסרון זה מחסרו שלא להיות לו מעלת תוך הדפנות לכלי, אלא עוד גרע מאופן של הנחת הקדירה עצמה על גבי מקום הצונן).

ועי"ש ביד יהודה שנתקשה בזה, והביא מהא דבעירוי יתכן שמבשל בכולו ובגוש לכו"ע רק כדי קליפה (היינו ככה"ג עכ"פ שכלפי מטה רק כדי קליפה. - ומש"כ היד יהודה **מבשל** אע"ג דשם איתא בלע, כונתו דאפילו תימא דה"ה מבשל, מ"מ לא יותר מכדי קליפה) - ולכאורה ע"כ י"ל דאיה"נ אליבא דר"ת מהני, אבל מאי דלא מהני משום דחיישינן לשיטת הרשב"ם, וע"כ אפ"ל בדרך הנ"ל. - ועי"ש ישובו. ומ"מ נתקשה במה דמהרי"ו נתן טעם להא דפשטיד"א **דהוי השולחן כלי ראשון** - שגם ע"י ישובו של היד יהודה, מ"מ אין

להשתמש למצה בצונן בבית שאור של חרס

מ"ב ס"ק קל"ב. לא ישתמש בהם מצה אלא בצונן. כן הוא גירסת הב"ח והפר"ח, ויש גורסין אפילו בצונן, והא דכתב בריש הסעיף דבצונן מותר אבית שאור וחרוסת לא איירי בשל חרס.

ולפי"ז הוי לכאורה שיטת השו"ע כשיטת המג"מ בדעת הרמב"ם [פ"ה הכ"א דאסור להשתמש בהן מצה אפי' בצונן], עיין בב"י. (ועיין בב"י מש"כ ע"ד הטור בגירסת "אלא", ועיין בב"ח מש"כ להשיג).

הנחת מאכל שמן ע"ג תנור חמץ כשהתנור חם

מ"ב ס"ק קל"ו. ולענין דיעבד אם הניח עליה מצה כשהתנור חם או כשהמצה חמה או שניהם חמים אוסר תחתונות המצה כדי קליפה.

עיין שעה"צ ס"ק קל"ו מש"כ לענין בלוע שמן - ועיין שו"ע הגר"ז סעיף ס"ו [שאם המאכל שהניחו עליו הוא מאכל שמן כולו אסור] - לכאורה זה הוא כשיטת הש"ך יו"ד סימן ק"ה, ולא כשיטת המג"א לעיל בדין הרחת. ועיין בחידושי הגרעק"א מש"כ ע"ד מג"א ס"ק מ"ד. (עי"ש בקושיתו דנימא דבגלל הרוטב החם יפגע לפנים).

אם זיעה מפלטת חמץ שבתנור

מ"ב ס"ק קל"ו. וכל אלו הדינים שייך גם בקאכלין העשוין בתנורים מן הצד, אלא דשם אין מועיל הפסק ברזל או טיח לטמא לבד אא"כ הטיח בטיט גם מן הצדדים וגם מלמעלה. **ובשעה"צ ס"ק קע"ט.** ח"י וש"א משום הזיעה של חמץ שעלה למעלה מהבל הקדירות רותחות שהניח בכל השנה ונבלע בגגו של הקאכלין, ועתה חוזר ונופל בתוך הקדרות כשמתחמם.

עיין לעיל במשנ"ב ס"ק ס"ב ובמש"כ שם בגליון.

כלי זכוכית שאין בה בקעים שנשתמש בה בחמץ בצונן

סעיף כ"ג. מ"ב ס"ק קל"ט. אבל אם דרך תשמישה בצונן אז יש חילוק, דאם הכלי נעשה מקרקע ירוקה אין לה תקנה דדרכה לבלוע, ואם מלבנה ושחורה נותרים בהגעלה או בעירוי וכנ"ל בסעיף כ"א אפילו אם יש בה בקעים, ואם אין בה בקעים א"צ הגעלה.

לכאורה איירי במשתמש בהו מעת לעת - דאי לא"ה למה בעינן הגעלה ועירוי, ואם כן למה מסיים דבאין בה בקעים סגי בשכשוך, הרי כיון דמשתמש בהו מעת לעת ג"כ צריך הגעלה או עירוי. ואולם לפי מש"כ הפמ"ג במ"ז ס"ק כ"ג דבסעיף כ"א [שמועיל הגעלה ועירוי] איירי בישן ולפי שעה, אזי את"ש דרק עם בקעים מחמרינן בזה, אבל באין בקעים דומה בזה לכלי מתכות, אך במשנ"ב לעיל לא הזכיר זאת, ואדרבה הזכיר בס"ק קט"ו דאיירי אפילו בשהה כמה ימים (ואין הכרח לומר שכונתו במש"כ **אפילו** דגם בלא שהה מעת לעת דנאסר, דאולי המכוון לרבות אפילו זמן רב, אבל עכ"פ יתכן דבעינן מעת לעת). - ועי"ש ביו"ד סימן קל"ה סעיף ו' ובש"ך שם ס"ק י"ט וכ'.

מקומות הנהגים שלא להשתמש בכלי

חרס מצופים אפילו חדשים

מ"ב ס"ק קמ"א. ואפילו באותן מקומות אם ידוע שכלי חרס זה לא עירב האומן סובין בציפוי יש להקל.

עיין שו"ע הגר"ז לענין אם יש מנהג להחמיר אפילו בזה.

הגעלה לכלי ברזל המצופין

בשולי הגליון. וקדירות ברזל המצופים בהיתוך (געשמעלצט) לכן ושוע העלה בחת"ס יו"ד ק"ג דלא מהני הגעלה עי"ש, אכן שמעתי שכמה גדולים נהגו להחמיר רק לענין איסור חמץ.

עיין בסוף ספר טעמא דקרא מש"כ בשם החזו"א לענין כלי אמאיל [שא"א להגעילם].

ועיין יו"ד סימן קכ"א בפתחי תשובה ס"ק ב' [בשם החת"ס על כלי ברזל המצופין ואין ידוע אם מעורב בו חרס שדינו בליבון יעו"ש], ועיין שבט הלוי חיו"ד סימן מ"ג [שמיקל במצופה בזכוכית דהוי ס"ס בדרבנן].

ועיין שו"ת אבני נזר חיו"ד סימן קי"ב אות ד' מש"כ להתיר להגעיל כלי מתכות המצופין, אשר נודע מביח"ר שהציפוי של מתכת.

מילוי ועירוי לכלי שתיה - ולכלי חרס

סעיף כ"ה. משנ"ב ס"ק ק"ג. ומצריכין הגעלה, וה"ה ע"י מילוי ועירוי וכדלעיל בסעיף כ"א. **ובשעה"צ ס"ק קצ"ב.** הגר"ז. ואף ששם בסכ"א לא מיירי אלא בכלי שמכניסו לקיום

עירוי ג' ימים בשאר איסורי תורה

מ"ב ס"ק קי"ח. ודע דדעת הש"ך ביו"ד סימן קל"ה ס"ק ל"ג דבשאר איסורים אין להקל ע"י עירוי ג' ימים אם היה כבוש.

היינו כדרך הב' שם [-הנזכר לעיל] דרק חמץ שאני להתירא בלע.

הגעלה לחבית של שכר כשלא פתחו השוליים

מ"ב ס"ק קי"ט. ועיין בא"ר בשם הפרישה דאם נשתמש בחבית של שכר ולא פתחו השוליים ונקרו היטב אסור אפילו בדיעבד.

עיין שו"ע הגר"ז סעיף ס"ד מש"כ בזה.

הגעלה לכלים שהיו בהם י"ש אחר שמסיר את ריחם

מ"ב ס"ק קכ"ב. וכתבו האחרונים דכלים שהיו בו י"ש לא מהני להם כלל ההגעלה, דנשאר בו גם אח"כ ריחו וטעמו. אכן אם בישל אותן היטב במים עם אפר עד שנסתלק הריח לגמרי מותר להגעילו.

עיין חידושי הגרעק"א מש"כ שרק לדעת הט"ז מהני, אבל לדעת המג"א שלבית שאור לא מהני הגעלה לא יועיל כאן תיקון זה.

בענין קדם פגמו לבליעתו

מ"ב ס"ק קכ"ב. אבל כמה אחרונים הסכימו דאף במי דבש מותר אפילו בבו יומו, ומטעם דכבוש לא נקרא עד אחר ששהה מעת לעת, ואז נעשה הבליעה שבתוך הכלי לפגם ומותר בדיעבד.

עיין לעיל סימן תמ"ז מ"ב ס"ק ל"ט ושעה"צ שם. - ועיין שם סעיף ח' בה"ל ד"ה אם ומש"כ שם בשולי הגליון.

חבית של שכר שנחנה בו דבש

מ"ב ס"ק קכ"ב. אבל אם היה בן יומו ושהה המי דבש בתוכו מעל"ע, אפילו בדיעבד אסור לשתותו בפסח, אבל כמה אחרונים הסכימו דאף במי דבש מותר אפילו בבו יומו ומטעם וכו'. **ובשעה"צ ס"ק קנ"ז.** הגר"ז ומגן האלף בסימן תמ"ז ס"ח, וכדעת הט"ז ביו"ד סימן ק"ה ס"א וכו'. והנה המג"א הביא ג"כ בסימן תמ"ז ס"ק ט"ז את דברי הט"ז הנ"ל, ודיחוי אינו מצוי בעניננו שיהיו נותנים היין והדבש ברגע ראשונה שפינו השכר והדיחו אותה.

ובדברי המג"א שכתב כאן דדוקא באינו בן יומו, צריך לומר דכונתו לאפוקי רק באופן שבאמת נתן הדבש ברגע ראשונה. - ועיין לעיל סימן תמ"ז בה"ל ד"ה אם, ועיין חזו"א או"ח סימן קי"ט ס"ק ו'.

כלים של בית שאור שלא שהה בו החמץ מעל"ע

סעיף כ"ב. מ"ב ס"ק קכ"ד. שנשתמש בהם חמץ בצונן. ר"ל שהשתמש בהם בחמץ יבש או אפילו בדבר לח אך שלא שהה שם מעל"ע. **ובשעה"צ ס"ק קס"ג.** עו"ש. וק"ק דא"כ מה דמסיים דבית שאור ובית חרוסת אסורים, ע"כ דמיירי ג"כ בדלא שהה שם שיעור מעל"ע, ובאופן זה מותר להשתמש בהם בצונן בלא הגעלה, והיה לו לשו"ע לבאר זה.

צ"ע מה המכוון בזה, אם לומר שרק באופן זה מותר להשתמש בהם בצונן בלא הגעלה, אבל אם שהה מעת לעת יהא אסור, והרי גם בתשמישו בחם מותר להשתמש בצונן בדרך ארעי כנ"ל בסעיף א' בהג"ה, ואם המכוון לומר שבאופן זה ג"כ ההיתר רק להשתמש בצונן, א"כ מה הקושיא שהיה לו להשו"ע לבאר זה, הרי ממילא משתמע שעי" שיהוי גדול גם בלי מעל"ע אסור להשתמש בחמין, דאי לא"ה אלא שהיה מעל"ע הרי לא צריך לבוא משום דין חימוצו קשה.

קילוף והגעלה לכלים של בית שאור

מ"ב ס"ק קל"א. אבל לפמש"כ הרמ"א לעיל בס"ז דהמנהג שלא להשתמש בכלי לישא משום דא"א לנקר, בודאי יש להחמיר גם בבית שאור. **ובשעה"צ ס"ק קס"ח.** והנה אם הבית שאור עשוי מכמה נסרים בודאי יש להחמיר משום דא"א לנקות וכדלעיל בסוף סימן תמ"ב, ואפילו אם נעשה מנסר אחד דוקא להשהות מותר אחר שנקרה היטב, אבל ללוש אסור לכתחילה אפי' לאחר הגעלה.

עיין לעיל סעיף י"ז בה"ל ד"ה והמנהג [דבעריבות ודפין שלשין בהם אם הוא נעשה מחתיכה אחת יש להתיר ע"י קילוף והגעלה], וא"כ לכאורה ה"ה הכא בכלי מנסר אחד מותר ע"י קילוף והגעלה - דהרי המג"א מחמיר שם כבבית שאור - עי"ש בשעה"צ ס"ק ק"י ובבה"ל ד"ה צריכים, ובכ"ז בבה"ל ד"ה והמנהג מיקל ע"י קילוף והגעלה בכלי של נסר אחד, וא"כ לכאורה ה"ה הכא - ועיין לקמן שג"כ משמע דמהני קילוף והגעלה.

זה משום דהוי כלי ראשון - וזאת יקשה גם לישב הנ"ל, דהרי גם בישב הנ"ל אינו מטעם דהוי כלי ראשון.

הגעלה ע"י עירוי במקום שהבליעה היא קלושה

מ"ב ס"ק קי"ד. ומהר"ו סימן קצ"ג פסק דלא מהני עירוי, מפני שפעמים משים עליו פשטידא חם והוי כאילו נשתמש בכלי ראשון.

ולכאורה צ"ע דהרי גם שם הוי רק בליעת כדי קליפה, והמג"א ס"ל שבתתאי גבר הוי רק חומרא (עיין חידושי הגרעק"א יו"ד סימן צ"א), ובשלמא אם עירוי יש צד שלא מבליע כלל (ומשום שיצא מהכ"ר) את"ש, אך ר' יצחק לנדא הי"ו טען שבש"ך ריש סימן ק"ה איתא שגם לרשב"ם מבליע כדי קליפה, אך בלשון הפמ"ג יו"ד בסימן י' בציונו שם לענין עירוי על סכין, וכן עיין בדבריו בסימן תנ"א מ"ז ס"ק ח' שיש משמעות שיש צד שלא בולע כלל - וצ"ע. - ואלו עכ"פ איך שהוא א"א לדמות הנידונים של מליחה עם עירוי או של גוש עם עירוי.

ואולם אין לומר שאפילו אם בגדר **בליעה** שו"ו, מ"מ לגבי דין הכשר בעינן **הגעלה** של **בישול**, דהרי זה אינו, דבפמ"ג מ"ז ס"ק ח' כתב דבאמת א' מן האחרונים (כמדומה הב"ח בשם גדול א') כתב סברא כזו שגם בבלע של כלי שני בעינן להכשיר בכלי ראשון, ושהפר"ח השיג בזה, וא"כ ה"ה כאן, אלא צ"ל שאולי לא שו"ו.

שוב ראיתי שהנהגה באמת הרי זו טענה מש"כ הב"ח בשם הגדול א', והיינו שיש לחוש שכעת בפליטה אולי לא יצא הכל, אלא שמ"מ טענת הפר"ח כנראה משום **כבולעו** כך **פולטו**, וא"כ בגוש ועירוי או מליחה ועירוי שעכ"פ ענין הפליטה עם ענין הבליעה לא דמו ממש כענין א', כבר לא שייך לטעון טענת כבולעו כך פולטו, ושפיר יש לחוש שמא בפליטה לא יצא הכל כמו בבליעה, ורק כשיש כבר כח **הגעלה של בישול** אמרינן שמוציא הכל גם לענין בליעה של אופן אחר כשל כבוש או מליחה, ורק לענין בליעת ליבון שידענו שהיא בליעה יותר חזקה לא מהני הגעלת בישול, וכמבואר בתוכה להדיא. - ועיין ביד יהודה יו"ד סימן צ"ג מש"כ בענין זה.

עירוי על אבן מלובן

מ"ב ס"ק קי"ד. ובזה די אפילו אם הרתחין הוא מכלי שני, דהא נרתחין על הדף והוי ככלי ראשון.

עיין לעיל בסעיף ו'. - ועיין שו"ע הגר"ז סעיף ל' דלכתחילה טוב להחמיר ולהיזהר בכל זה (עיין ספר הגעלת כלים פ"ג באות ת"א).

עירוי מכלי שני ע"י אבן מלובן

מ"ב ס"ק קי"ד. ובזה די אפילו אם הרתחין הוא מכלי שני. **ובשעה"צ ס"ק קמ"ג.** חיי אדם.

כן כתב בדרכי משה יו"ד סימן קכ"א ס"ק ז' בשם האיסור והיתר.

ועיין שו"ע הגר"ז סעיף כ"ט [דכשמערה בעירוי בלא אבן מלובן לא עלתה לו אא"כ נזהר שלא יפסק הקילוח].

לסמוך בדיעבד על עירוי בלא אבן מלובן

מ"ב ס"ק קי"ד. ובדיעבד מותר ע"י עירוי לבד, ועיין לעיל בס"ו בהגה ובמ"ב שם.

עיין במ"ב שם ס"ק מ"ז ושעה"צ ס"ק נ' ומש"כ שם בגליון.

הגעלה לחביות שהיה בהם שכר

סעיף כ"א. מ"ב ס"ק קט"ז. שנתנו בהם שכר שעורים. ר"ל אפילו היה בהם כמה ימים [ט"ו וש"א].

עיין מש"כ לקמן בגליון דמ"ב ס"ק קל"ט.

הגעלה ועירוי לחביות של חרס שהיה בהם שכר שעורים

מ"ב ס"ק קי"ז. מותרים בהגעלה. דהא דאמרינן כלי חרס אינו יוצא מידי דופיו לעולם היינו דוקא כשבלע ע"י האור, אבל בצונן סגי להו בהגעלה, ולפי טעם זה אפילו בחמין מותר להשתמש בו אחר הגעלה או עירוי.

עיין חזו"א סימן קכ"ב ס"ק ב' [ב' דרכים שכתב הש"ך בטעם דמהני הכא בחבית של שכר עירוי אף בכלי חרס, א' משום דנבלע ע"י כבישה לא אלים כ"כ, וע"י עירוי או הגעלה נקלש הטעם - ומהני דוקא קודם זמן איסורו. ב' דאיירי אחר שנפגם כבר האיסור דבזה מהני הגעלה אפי' בכ"ח - ודהש"ך מסתפק אם אפשר לסמוך על טעם דהתירא בלע בשביל להגעיל כשהוא ב"י קודם זמן איסורו].

ועי"ש שכתב דטעמא דהתירא בלע הוא עיקר, וא"כ מותר בבו יומו לפני זמן איסור. אך יתכן דאכתי עי"ז אינו פושט את ספק השני לענין אינו בן יומו בלאחר זמן איסור, דאולי נכון בשניהם מותר.

ומשום כבישה, וכאן יש חשש חמין ובחמין לא מהני עירוי, מ"מ יש להקל בזה משום דרוב תשמישו הלא הוא רק בצונן.

עיין חזו"א סימן קכ"ב ס"ק ד' ד"ה במ"ב שהשיג בזה [דמשום צונן סגי בשטיפה, ואי משום חום אין מועיל עירוי כלום].

ולענין כלי חרס אשר לכאורה לפי"ד שעה"צ כאן היה אפשר לומר כן גם לענין כלי חרס דליהני ע"י עירוי, אך במשנ"ב ס"ק קנ"ה חזינן דלענין כלי חרס לא מקילינן, דהרי שם בכלי זכוכית כתב להקל ברוב תשמישו בצונן לענין דיעבד, משמע דלכתחילה לא מקילינן להגעיל או ע"י מילוי ועירוי (ולפי"ד החזו"א פשיטא דגם שם בכלי חרס לא מהני בכל גווני) - ועיין חיי אדם כלל קכ"ה סעיף כ"ב דאולי גם משם מוכח כהמשנ"ב. - ועיין כאן משי"כ בגליון המ"ב ס"ק קנ"ו.

עירוי לכלי זכוכית שרוב תשמישו בעירוי של מעל"ע

סעיף כ"ו. מ"ב ס"ק קנ"ה. ואם היה רוב תשמישו בחמין או אפילו בצונן אלא שרוב הפעמים דרך להשהות משקה חמץ בתוכו מעת לעת, אז אף בדיעבד אסור החמין שנשתמשו בו, אא"כ הכשירו מתחילה ע"י הגעלה או ע"י מילוי ועירוי.

משמע שרוב פעמים בשימוש של מעת לעת ומיעוט פעמים בצונן בלי מעת לעת, אבל לא משתמש כלל בחמין, ועל זה כתב **דבדיעבד** מהני להכשיר ע"י מילוי ועירוי (עיין שעה"צ ס"ק קצ"ט) - וצ"ע דהרי בזה מותר אפילו לכתחילה כהא דסעיף כ"א.

עירוי לכלי זכוכית ואם מהני גם כשתשמישו בחמין

מ"ב ס"ק קנ"ו. ומ"מ במקום שאין בנמצא כלי זכוכית ואין לו כוסות ושאר כלים, כתב הח"א דיכול לסמוך להקל לנקותן יפה יפה ולהכשירו ע"י עירוי ג' ימים.

אולי דוקא באלו שיש בהם חשש של מיעוט תשמיש בחמין ועל זה מיקל רק באין בנמצא וכו' (אלא שקשה כקושית חזו"א ע"ד שעה"צ ס"ק קצ"ב - ולפי"ז יהא מוכח מחיי אדם ג"כ כמשנ"ב, וע"ש שלכאורה אפשר לומר כן), אבל במה שתשמישו רק בצונן הרי לא גרע מהא דלעיל סעיף כ"א, וא"כ מש"כ לענין בוטלקע"ס [שפיהן צר מלמעלה והשמרים נדבק בתחתיתן וכו' ואין להם תקנה להכשירם], אם אין תשמישן כלל בחמין צריך לומר שנקט זאת רק כדי להחמיר מחמת שקשה לנקותם.

שור' דהרי בשעה"צ ס"ק ר"א מבאר דכאן איירי שאין תשמישו בחמין כלל, וא"כ כאן לא יקשה כקושית החזו"א, ואין ראייה מדברי החיי אדם למש"כ המשנ"ב לעיל בשעה"צ ס"ק קצ"ב - אלא שיקשה דאי"כ למה לא מיקל הח"א גם לכתחילה במילוי ועירוי אפילו כשיש בנמצא כלי זכוכית, דהרי לא גרע מהא דסעיף כ"א.

ואולם אולי אדרבה כדי ליישב זה נימא שבלי שימוש כלל בחמין מכשירינן גם לכתחילה, וכאן איירי במיעוט שימוש בחמין, ויהא אתי כסברת השעה"צ בס"ק קצ"ב (ולא כמש"כ בס"ק ר"א), אלא שא"כ קשיא קושית החזו"א הנ"ל. - ועוד אם כדי לסמוך על סברא זו צריך דוקא תנאי של אין בנמצא וכו', אי"כ למה בס"ק ק"נ הקיל בסתם ע"י מילוי ועירוי (-ושם עוד גרע שאיירי בכלי חרס, וכאן איירי בכלי זכוכית אשר למחבר לא בולע כלל) - ולפי"ז גם אם הפירוש כן אין ראייה מהחיי אדם לשעה"צ ס"ק קצ"ב, דאפשר לומר דכאן בצירוף שיטת המחבר בדין כלי זכוכית סמך להקל לא לחוש למיעוט השימוש, אבל לעיל בדין כלי חרס יתכן שהחיי אדם יחמיר וכהא דחזו"א. ואולם צ"ע מדוע הוצרך הח"א לסמוך ע"ד המחבר כיון שאפשר להגעיל, ככל מה דנהגינן כהרמ"א להחמיר לחוש למעט תשמיש.

כלי כסף המצופים בזכוכית מבחוץ והגעילם

מ"ב ס"ק קנ"ט. אינו מזיק, שאין משתמשין בכלים חשובים כאלו ברותחין אצל האש שניחוש דע"ז נבלע חמץ בכל הכלי.

עיין שו"ע הגר"ז סעיף ע"ה [שמפרש דאפילו אם נבלע טעם החמץ שמבפנים בזכוכית, מ"מ לא יהיה נפלט מהזכוכית למשקה יעו"ש].

שפוד שצלו עליו חמץ שמקילינן באופנים מסויימים לסמוך על הגעלה

סעיף כ"ז. מ"ב ס"ק ק"ס. ואם צלו עליו מולייתא או שאר חמץ, כגון שייבשו עליו לחם אפילו משהו ולא ליבנוהו בינתיים, אף שהגעילו ואח"כ צלו עליו בשר בפסח אף בדיעבד אסור, אכן אם היה הפסד מרובה או שהוא אינו ב"י יש להקל וכו'.

לפי מש"כ בשעה"צ ס"ק ר"י ור"א [דמקילינן כהפוסקים דחמץ מקרי התירא בלע ובנוסף שגם האיסור הוא משהו], אזי קולות אלו קיימי רק על האופן שהיה "משהו", ולא ביבוש לחם כשאינו בגדר משהו.

לסמוך על הגעלה כשהכלי אינו בן יומו

מ"ב ס"ק ק"ס. ואם צלו עליו מולייתא וכו' אכן אם היה הפסד מרובה או שהוא אינו בן יומו יש להקל אחר שהגעילו ויש בתוך הבשר ששים לבטל הבליעה.

עיין לעיל משנ"ב ס"ק ל"ב שמצריך הפסד מרובה עם אינו בן יומו, וכאן מיקל בגלל צירוף שיש ששים.

ברזא של י"ש שתחבו במי דבש בפסח

מ"ב ס"ק קס"ג. וברזא שבחביות שחרם תחבו במי דבש בפסח ושהה מעל"ע אסור המי דבש בשתיה ובהנאה, ואם אינו בן יומו יש להקל, ואם הברזא הוא של י"ש אף באינו בן יומו אסור ואף בהנאה [פמ"ג].

עי"ש שכתב אם תחבו ליי"ש פסח אפילו אם שהה שיעור של יתן על האש וירתיח ג"כ אסור.

סימן תנ"ב

זמן הגעלת הכלים

כלים שניקו בחומרים פוגמים אם אפשר להגעילן בני יומו

סעיף א'. בשו"ע. יש לזוהר להגעיל קודם שעה חמישית כדי שלא יצטרך לדקדק אם הכלים בני יומו או לאו.

עיין חזו"א סימן קכ"ב ס"ק ו' לענין עירוב מיני חמציים [שמנקים בהם את הקדירות] שהמים נפסלים לשתיית בני אדם אי מהני גם בבן יומו - ועי"ש לענין אפר. - ועיין במנחת יעקב [כלל נ"ז נ"ח סקכ"ן].

להגעיל קערות וכפות בעירוי מקדירה שאין מעלה רתיחה

מ"ב ס"ק ח'. ואפשר ללמוד עליהם זכות כי אין דרך להגעיל רק קערות וכפות שמשתמשין ע"י עירוי, דבהם מהני הגעלה במים שהיד סולדת בהם לבד.

ולכאורה צ"ע אם לפי"ז מהני גם ע"י עירוי מקדירה כזו אשר אין מעלה אבעבועות אלא רק שהיד סולדת בו (וצ"ע אם העירוי שאסר היה מקדירה דשהייתה מעלה רתיחות).

הגעלת סכומ"ם

לענין סכומ"ם: להגעיל בכלי חמץ שאינו בן יומו. - בשעה"צ [סי' תנ"ב ס"ק ט"ו] כתב בשם ב"ח ופרי"ח להגעילו קודם. **ושאל** אם יגעיל בכלי פסח. - בב"ח איתא שאח"כ יצטרך להגעילו, ויתכן שהמשנ"ב לא הביא זאת דזה מובן במכש"כ. **ושאל** אם ישים כולם בשבכה - בסוף סימן תנ"ב [סעיף ג'] כתוב שלא יעשה באופן שנוגעים זה בזה.

הגעלת היורה הגדולה קודם הגעלת הכלים

מ"ב ס"ק ט'. ר"ל דאם יגעיל לאחר זמן איסור צריך להגעיל מתחילה היורה וכו', שאם לא יגעילנה מתחלה הרי המים שביורה נאסרין מחמת היורה, שאין במים ששים כנגד כל היורה, וחוזרין המים הנאסרין ואוסרין הכלים הנגעלים בתוכו.

וכעת שמכשירה אזי ע"י שממלא אח"כ עוד פעם היא כבר נכשרת לגמרי, וכמש"כ בשו"ע הגר"ז סעיף כ"ב - ואח"כ ממשיך להגעיל בה שאר הכלים וכמש"כ בגליון שו"ע הגר"ז סכ"ב [שכתב "ולפי טעם זה כשמגעילה ב"פ קודם הגעלת הכלים בתוכה די בכך"] - ולכאורה סגי בהגעיל פ"א ושפך המים ואח"כ ממלא שוב, וזה כבר כפעם ב' שכעת היא לא נאסרת, וכבר יוכל להכשיר במים אלו את הכלים. - ולכאורה כן משמע לבאר בכונת המשנ"ב ס"ק י' (זולת שנימא שאם

יגעיל במים אלו - אזי כיון שמים אלו הוצרכו עבור הגעלת עצמה הרי זה כמשתמש במי הגעלה, וכדלעיל [בשו"ע הגר"ז] בסעיף ו'. - אך אפ"ל שזה לא נחשב כשימוש, וכמו שמגעיל כמה כלים זה אחר זה באותן מים, ה"נ במים של פעם השנייה מכשיר אותה וגם את הכלים האחרים).

הגעלת יורה הגדולה אחר ההגעלה

מ"ב ס"ק ט'. וגם בסוף לאחר הגעלת כל הכלים כשרוצה להשתמש בהיורה צריך להגעילה שנית שתפלוט מי הגעלת כל הכלים.

עיין פמ"ג א"א ס"ק ו' מה שהקשה בזה, דהא ממ"נ אם יש ששים נגד הכלים למה צריך להגעיל, ואם אין ששים הרי הכלים עצמם נאסרים - ומש"כ בזה.

הגעלה ביורה שהיא עצמה בן יומו

מ"ב ס"ק י"ג. אכן אם היורה הגדולה הוא בן יומו אין שום תקנה להגעיל בו אא"כ יששירנה מקודם כדן, דמים שבתוכה אין בהם ששים נגד הכלי גופא.

לכאורה היינו שיששירנה בכלי יותר גדול שיש שם ששים נגדו, או שיעשה ע"י הגעלת ב' פעמים וכמש"כ הגר"ז בסעיף כ"ב. - ועיין מש"כ לעיל במ"ב ס"ק י' ומש"כ שם בגליון.

הגעלה בכלי שהוא אינו בן יומו

לענין הגעלה בכלי שאינו בן יומו - בטור סימן קכ"ב כתב להיתר, ועיין מ"ב סימן תנ"ב שעה"צ ס"ק ט"ו בשם ב"ח ופרי"ח להחמיר, ואולי רק לענין חמץ, אך בב"ח לפי סברתו שם משמע דס"ל כן גם בעלמא, אך צ"ע אולי לא נוהגים כן עכ"פ באיסורי דעלמא (ובגליון שעה"צ כתבתי דסברת ב"ח כעין הסברא שכתב הגהות אשר"י בסוף ע"ז, ודחה זאת שם ע"ש).

בדעת הב"ח והפרי"ח בהגעלת היורה הגדולה שמגעילין בו

מ"ב ס"ק י"ג. וכ"ז מדינא, אבל כבר נהגו לכתחילה להחמיר בכל החומרות ואפילו אם מגעיל בשעה ד' או קודם. **ובשעה"צ ס"ק ט"ו.** ואף היורה שמגעילין בה נוהגין להגעיל אותם מקודם אף כשהיא אינה בן יומא [ב"ח ופרי חדש].

בב"ח כתב להגעיל קודם **ואח"כ**, אבל בפרי"ח כתב כמש"כ כאן - ועיין חק יעקב ס"ק ח' שהביא דברי הב"ח, וכתב דנוהגים להגעיל תחילה ולא בסוף - ועיין שו"ע הגר"ז סט"ו ובסוף סעיף כ"ב.

עיין בטור - ועיין תוה"א הלכות הכשר כלים - ועיין בטור יו"ד סימן קכ"ב. (-ולכאורה סברת הב"ח כאן כעין הסברא שכתב הג"א בסוף מסכת ע"ז, אולם הגר"א שם דחה לסברא דאיסור הבישול בגלל שזה לכתחילה). [-ויעו"י מש"כ בזה בארוכה בגליון הקודם בבית שמחה דרשה לשה"ג תשל"ט אות ז'].

שינוי הכלים אחר הגעלה מבשר לחלב

סעיף ב'. מ"ב ס"ק י"ז. ויכול לעשות אחר הגעלה מכל אחד מה שירצה בשר או חלב.

עיין לעיל סימן תנ"א ס"ק י"ט, ועי"ש בפמ"ג א"א סוף ס"ק ל'.

הגעלת השולחנות באופן שלא יהיו בני יומו

מ"ב ס"ק כ'. ואפילו שלחנות ישפסף יפה וישהה אחר השפשוף מעל"ע. **ובשעה"צ ס"ק כ"ה.** והח"י כתב דדי מעל"ע מעת שנשתמש עליו חמץ.

עיין הגעלת כלים לפסח פ"ו סעיף י"א ובהערות שם [בדעות הראשונים בזה].

הגעלה בעירוי מכלי שני על אבן מלובן

מ"ב ס"ק כ'. אבל לא ישאוב עם כלי אחר מהקדרה ולערוות עליהן להגעיל, דזה מקרי כלי שני אם מגעיל בלא אבן מלובן.

משמע עם אבן מהני גם מכלי שני כמבואר בס"ק קי"ד שם [-סימן תנ"א].

כלי גדול שא"א להכניסו לכלי מתי אין מועיל ע"י שעושה שפה לפיו בטיט

סעיף ו'. מ"ב ס"ק ל"א. וכ"ז בכלי שאין דרך להכניסו לתוך כלי ראשון של חמץ, רק שמשתמשין בתוכו ברותחין.

עיין חזו"א סימן ק"כ ס"ק ח'.

הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל
מראשי ישיבת "כונב יעקב" טשעביץ

סימן ס"ו

בענין מכירת חמץ בכסף ע"י שליח של הקונה הנכרי דלאו בר שליחות (לסי' תמ"ח)

ד' המחנ"א דבשולח מעות למוכר מהני אפי' ע"י קטן או עכו"ם, ויש לדון אי איירי בגונא דרשאי שליח להשתמש במעות

א. כ' בביה"ל סי' תמ"ח [ד"ה ובלבד] בשם המחנה אפרים (הלכות שלוחין סימן ט"ו), דאף בהנהו דלאו בני שליחות, כמו קטן ונכרי, הני מילי לענין שהשליח של הקונה מגבי עבורו, או מושך עבורו, אבל אם שליח הקונה נתן כסף [של] המשלח [למוכר], או [שה] שליח] ה' נכרי או קטן, שפיר דמי, דהרי הכסף הגיע אל המוכר, ומה לן בזה דלאו בר שליחות.

והנה יל"ע בזה, דאם נימא דשליח יכול להחליף המעות שנותנים לו במעות אחרות, נמצא דהמעות הלואה בידו, וא"כ נמצא שמעות ידידי קיהיב למוכר דכבר זכה במעות, ככלל מלואה שהמעות נעשין של לוח מיד ואפילו לא הוציאן [והמקח חל מדין עבד כנעני, וכיון דבעינן לדין עבד כנעני, א"כ היכי דלא הוי בר שליחות לא יועיל, דתליא אם אמרינן דין עבד כנעני בהני דלאו בר שליחות, ע"י קצוה"ח סי' קכ"ג סק"ה וסי' קצ"ה סק"ט, דאייתי בזה פלוגתא רבנן בתראי², וברמב"ן יבמות דף מ"ה דן דין עבד כנעני לשחרור עבד אף שלא טבל [שדינו כעכו"ם לכל דבר ולא הוי בר שליחות, ולדבריו לק"מ].

ויל"ע להרמב"ם דס"ל דעבד כנעני לא מהני בקנינים, ורק בקידושין אלימא [יעוי' רמב"ם פ"א ממכירה ובר"ן קידושין דף ז'], אי"כ לדידי דאי לא שייך לומר שיועיל כאשר יש לשליח רשות להשתמש במעות.

אך באמת תליא אם [ע"י הרשות להשתמש] חשיבא ליה או שואל, וע"י בתשו' הגרעק"א סי' ר"ד [עפ"י ד' תו' והראשונים בב"מ דף מג"ג], וע"י במהרש"ם חלק ב' סי' ק' [ואי הוה שואל לק"מ].

ובס' תולדות יצחק ובמהרש"ם שם הביאו דברי הבי"ד ביו"ד סי' קס"ט [ט"ז] דאסור לשליח להשתמש במעות [ולדידי בלא"ה לק"מ דודאי אינו אלא שומר, ואכתי מעות דקונה], אך מהרש"ם ח"א סי' ק"ב אייתי דברי רבנן קמאי ובתראי דס"ל דמותר להשתמש [ועיי' ש"ש עוד במהרש"ם מש"כ בנידון דידן].

ונצטרך לומר דדין המחנ"א איירי בגונא דאין השליח ליה אלא שומר [והיינו כשלא נתן לו רשות להשתמש במעות ובהו א"צ לדין עבד כנעני, שהמעות נשארו בבעלות הקונה].

עפ"י ישוב תמיהת הביה"ל על המחנ"א

ב. ובמ"ב כ' שם דמתשו' ריב"ש סי' ת"מ המובא בשו"ע סי' ת"נ [סעיף ו' ברמ"א] שכ' דנכרי השולח ישראל לקנות עבורו חמץ מנ"כרי אחר בקנין כסף, יעבור השליח [הישראל] בב"י, כיון דאין המשלח קונה החמץ, מפאת דאין ישראל נעשה שליח לנכרי,

ותיקשי להמחנ"א [דכיון דאיירי בקנין כסף, א"כ א"צ תורת שליחות, וא"כ] הא יועיל הכסף לקנות לקונה הנכרי.

ואם נימא דכאשר השליח נעשה ליה, לא קאמר המחנ"א [דכיון דבזה בעינן לדין עבד כנעני, א"כ לא מהני ע"י מי שאינו בר שליחות, או דלא מהני כלל בקנינים], נימא דבהך דריב"ש איירי בגונא דנעשה ליה, ומשא"כ בהך דהמחנ"א, אך מאי פסקא [דהא תרווייהו בסתמא איירי, ואין משמעות דאיירי דוקא באופן מסויים].

סתירה בד' המ"ב דמ"ש שולח מעות ע"י נכרי ממחזיר לולב ע"י נכרי למי שהקנה לו במתנה ע"מ להחזיר

ג. והנה בס' תרנ"ח כ' המ"ב בביה"ל [ס"ה ד"ה והאחרון] דבמתנה ע"מ להחזיר יכול להחזיר אף ע"י קטן או נכרי, דכיון שהגיע לרשות הנותן [קיים תנאו].

ותיקשי הא מתנה ע"מ להחזיר הוה קנין, וצריך להקנות בחזרה, וכשמחזיר ע"י נכרי האין יועיל, וביה"ל [שם] אסיק ויל"ע דאכתי אינו ברור, אך בס' תמ"ח נחלק לגמרי על המחנ"א, [ותקשי מ"ש זה מזה, דאם יכול להקנות הלולב בחזרה ע"י שסוכ"ס הגיע הלולב לבעלים הראשון, והשליח מעשה קוף קעביד, ה"נ נימא הכי לגבי המעות שכשהגיעו המעות למוכר קנה אותם, ומקנה החמץ לקונה ששלח לו המעות ושליח מעשה קוף קעביד].

אך באמת הא חזינן בביה"ל שם סי' תמ"ח שכ' תחלה בשם מטה יהודה דאם שלח החמץ ע"י נכרי, והגיע לרשות הקונה שפיר דמי, ואהא לא פליג המ"ב [וצע"ק דא"כ אמאי בס' תרנ"ח לא החליט להקל], וחזינן דמחלק המ"ב בין הקנאה ע"י כסף לשאר קנינים [ובס' תרנ"ח איירי בשאר קנינים, וכיון דפשיטא לי שיש לחלק ביניהם א"כ ל"ק מידי, וביאור החילוק יתבאר להלן].

ביאור שורש פלוגתת המחנ"א והביה"ל [והחילוק שבין קנין כסף לשאר קנינים]

ד. והנה יש לעי' בשורש פלוגתת המחנ"א והביה"ל, דנראה דאם הקונה שולח את הכסף ע"י נכרי, ואומר בפירוש שיחול שלא ע"י השליח, אלא ביניהם [והשליח אינו אלא מעשה קוף להעברת הכסף, ולא שייך כלל לעצם המעשה קנין] ודאי מהני, ואם אומר בפירוש שיחול ע"י השליח, שהוא יהא הקונה [עבור המשלח] בודאי לא מהני, ובסתמא הוא דפליגי, אם דעתו שהשליח יהא הקונה, וזה דעת הביה"ל, או דדעת הקונה שהוא עצמו יהא הפועל [את חלות הקנין], וזה דעת המחנ"א.

אלא שא"כ צ"ב מה בין כסף למשיכה או חצר ע"י הקונה [דהא גם במשיכה או חצר יש לחלק בין היכא שדעת המקנה שיהא שלוחו המוסרו לקונה פועל ההקנאה, להיכא דרצונו שיהא הוא עצמו פועל ההקנאה, והשליח לא יהא אלא כמעשה קוף בעלמא]³.

וצ"ל דזה דעת בני אדם, דאם שולחו עם כסף נותן בידו את [כח] הפעולה [שיהא השליח פועל הקנין], והלכך עביד לי

שליח [וכשלאו בר שליחות אין כאן חלות קנין, דאיהו לא קעביד, ושלוחי לא מצי עביד], ומשא"כ כששולחו עם החפץ והקונה יעשה משיכה או חצר, [אין דעתו למסור כח הפעולה לשליח, ולא עשאו שליח על פעולת הקנין כי אם להיות מעשה קוף בעלמא להעברת החפץ לקונה, והלכך מהני אף כשהשליח לאו בר שליחות]⁴.

דעת הנתי"מ והמחנ"א בענין קונה ששלח שליח עכו"ם לעשות בשליחותו משיכה או הגבהה

ה. והנה בנתי"מ סי' קפ"ב סק"ב ס"ל כמחנ"א, דעיין שם שכתב דאם הקונה עושה משיכה שפיר דמי, אף שהמוכר שלח ע"י נכרי [וזה כמטה יהודה הנ"ל], וכן היכא דהקונה שלח נכרי עם כסף [קנה הלוקח כשהגיע הכסף למוכר], וזה כהמחנ"א.

וכ' שם הנתי"מ דאם הקונה שולח נכרי להגבי עבורו, דלא יועיל אף אם הקונה יגבי אח"כ בעצמו, דהא המוכר אמר רק לשליח לך חזק וקני, [והיינו שרק באותה שעה ה' דעת מקנה, ואח"כ המקנה סבור שהוא כבר של קונה וליכא דעת מקנה, ואין הקונה יכול לעשות מעש"ק בלי המקנה, ונמצא דבכה"ג ודאי היתה כונת המשלח שהשליח יעשה המעש"ק עבורו, ולא חיילא כיון דהשליח לאו בר שליחות].

קונה ששלח שליח לעשות מעשה קנין והשליחות לא הועילה, האם הקונה יכול אח"כ לעשות מעש"ק בעצמו

[ובד' הנתי"מ דכשהקונה שלח שליח לעשות המעש"ק ולא חיילא כיון דלאו בר שליחות, שוב אין הקונה יכול לעשות הקנין בעצמו יש לדון בדבר, וכמו שיתבאר].

הנה בחזו"א חו"מ ב"ק סי' ג' ס"ק י"ד כ' בד' הש"ך חו"מ סי' ר"ב דבמוכר קרקע ועל גביו מטלטלין צבורין, דלא מהני אלא משום אגב ולא משום חצר, וכ' הש"ך דהטעם משום דקנין לא מהני רק כשקודם קונה החצר ואח"כ קונה המטלטלין ולא ברוצה לקנותם יחד, ואם באמת אין רוצה לקנותם ביחד יועיל משום קנין חצר, וכשרוצה להקנותם ביחד דלא מהני מתורת חצר לא יוכל לחול אח"כ מתורת חצר, אכן בחזו"א בליקוטים לחו"מ סי' ח' סק"כ כתב דגם באומר שיחולו יחד דלא הועיל מתורת חצר, מ"מ יכול לחול אח"כ [דהיינו שלאחר שהקרקע תהא שלו, ממילא יקנה במטלטלין, שהרי המוכר רוצה להקנות לו, וגם אי לא חל הקנין באותה שעה שהקנה הקרקע [לולי דין קנין אגב, או באופן שמצד אגב לא חל הקנין], מ"מ כיון שלא נשתנה דעתו להקנות, מ"מ יזכה הלוקח ברגע שאח"כ בקנין חצר, שהרי הם מונחים בחצירו].

ולכא' ד' הנתי"מ דהקונה רוצה לעשות אח"כ הגבהה בעצמו דמי לנידון הנ"ל.

ובאמת שד"ז תליא במש"כ הגרעק"א [בתשו' קמא סי' ל"ז] דבדעת אחרת מקנה מהני אף אם הקנין שחשבו עליו לא הועיל [דמי"מ יועיל לקנין אחר שעשה הקונה אותה דעת מקנה בעצמה, דסוכ"ס המקנה דעתו להקנות, ואף שחושב שמקנה בקנין אחד חייל ע"י קנין המועיל], ולכא' ד' הנתי"מ תלויים גם בזה.

המשך ההערות והמ"מ יובן היטב, דבהמשך כבר קיצר בהעתקת השיטות, וד"ל.

כמו"כ כל הכותרות וחילוקי הסעיפים והענפים וכותרות המערכות והרבה מצינו המראי מקומות, וכן כל מה שנתוסף בסוגריים בכתב קטן בתוך הדברים המה מאת העורך שליט"א, וכ"ש ההערות שבאו בשולי הגליון, שהוצרכו כ"ז בכדי להקל על המעיינים ה"ו.

י"שר כח מרובה למשפחת הגאון זצ"ל, הרבנית הדגולה שתבלחט"א ובנו חביבו הרה"ג רבי שלמה יוסף שליט"א שנהגו בנו בעין טובה, והעמידו לרשותינו את כתביו של הגאון זצ"ל לזכות בהם את הרבים, ישוטטו רבים ותרבה הדעת. כמו"כ י"שר כח מרובה להרה"ג רבי מרדכי ועקנין שליט"א, ולידידינו היקר יד ימינו של הגאון זצ"ל הר"ר מרדכי קרילובסקי שליט"א, על סיועם וטרחתם בהשגת הכתבים.

אחרון חביבי י"שר כח מרובה להעורך היקר ברוך הכשרונות הרה"ג רבי בן ציון רפאל גרינהויז שליט"א על שעשה ימים ולילות בטירחא מרובה להעמיד דברי הגאון זצ"ל על מתכונתם.

2. א.ה. לא מצאתי שם בקצוה"ח דאייתי בזה פלוגתא, אך לקושטא איכא בזה פלוגתא, ועי' חזו"א חו"מ סי' כ"ג ע"י שם.

3. א.ה. לכא' אפ"ל דקנין כסף הוא מעשה קנין הנעשה מכח שניהם, ובהו יש לדון מי הפועל הקנין מצד הקנין אם הוא עצמו או שלוחו, אך במשיכה י"ל דסגי בקנין מצד הקונה, וא"צ כח הקנאה של מקנה כלל שאינו אלא מאפשר לקונה לקנות, שהרי רק הקונה קעביד המעשה קנין, וכיון שכן לא איכפ"ל לא במשלח ולא בשליח, דשניהם אינן פועלים הקנאה כלל, וממילא אין מקום למחלוקת, וה"נ כ"ה גם בכסף כלפי הקנאת הכסף דליכא פלו', כי אם על פעולת הכסף בחמץ בזה הוא דקמפילגי, ועי' בענין זה בספר שערי יושר שער ז' פ"ב ופט"ו, עיי"ש ודו"ק.

4. א.ה. לא ביאר רבינו זצ"ל כל כך סברת החילוק, ואולי כונתו דכשמוסר כסף ביד שלוחו לקנות לו, דאין שולח רק למסור המעות, דהרי אומר לו ששולחו לקנות לו במעות, ומתפרש שיעשה עבורו מעשה קנין, וכששולח לו החפץ אומר לו ששולח אותו להעביר את זה לפלוני, ואין אומר לו ששולחו להקנות לו, וכך אורחא דאינשי דביבורם עם השליח. ויל"ע כששולחו ליתן החפץ ולקבל מהקונה דמים מה כונתו, ועי'.

1. הערת המערכת: הנה הגאון זצ"ל כתב מערכות אלו בקצרה ובאופן מתומצת מאד, ונוסף גם עוד שכתב היד היה קשה מאד לפיענוח, ולפיכך הושקעה עבודה רבה ומלאכת מחשבת במלאכת העתקת כתב היד ובעריכת הדברים. וכיון שרצון הגאון זצ"ל היה שלא לשנות מדבריו מאומה, לפיכך כדי לעשות רצון צדיק לא שינונו, וכדי לבאר הדברים הוספנו תוך דבריו סוגרים באותיות קטנות למען ידעו המעיינים כי מאתנו היתה זאת, ועל כן אם המצא תמצא תמיהה או טעות בדברי הגאון זצ"ל עמנו תלון משוגתינו, ובודאי הגמור שהטעות בנו ובהעתקתינו. החידושים הנדפסים כאן נערכו מתוך עשרות מערכות בכת"י רבינו זצ"ל מתקופות שונות, ושילבנו את כל מש"כ באותו ענין למקום אחד, ושכוננו למעשה אחת בסדר נכון שיהא לתועלת הלומדים, ובפרט כאשר הרבה מן הדברים מצאו שנשנו ונכפלו כמה וכמה פעמים בכת"י, ומחובתנו לציין שברוך כלל לא נמצאו סתירות בין הדברים, אלא אדרבה אחז צדיק דרכו ושיטתו וסברתו באותו ענין בכל המקומות, ואדרבה שדבריו משלימין וא"ז ומאירין זע"ו, כאשר פעמים קיצר בצד מסוים ובמקום אחר ביארו יותר, ובמק"א הקדים סידור השיטות וקיצר במו"מ, ובמקום שני קיצר בסידור השיטות והרחיב במו"מ, וכן אפי' בתוך כל המו"מ, עד שאם היינו מדפיסים הכל כמתכונתו היינו מקשים מאוד על המעיינים, ולתועלת הלומדים והמעיינים ריכזנו כל דברי רבינו באותו ענין והשמטנו הכפילויות, ואדרבה השתמשנו בכל מה שמק"א מאיר ומשלים את חבירו, וערכנו וסידרנו הדברים באופן שיהא לתועלת הלומדים ולע"נ רבינו זצ"ל, אך לשם כך הוכרחנו לשנות הרבה פעמים מלשונו אך ורק שנוגע לקישור הדברים מקטע למשנהו וכדו', ואדרבה דקדקנו הרבה אחרי לשונו וכונתו שנתבררה לנו ע"י שהדברים חזרו על עצמם במהדורות וצורות שונות בכת"י, ובמקום שמצאנו סתירות ציינו הדברים, ולפעמים הדפסנו השינויים בהערות שבשולי הגליון תוך ציון והדגשת דברים שזה העתק מכת"י רבינו במק"א. כמו"כ הקפדנו מאוד שכל תוספת הסבר וביאור שלא מצאנוהו להדיא בכת"י, אף שהי' ברור לנו שזו כונתו הודפס באותיות קטנות לאות שהם מהוספת העורך. ואחרי כל זאת בודאי שגיאות מי יבין, ועי"כ פשוט שהמוצא טעות יתלה בעורכים ולא ברבינו זצ"ל.

כמו"כ הדפסנו בהרבה מקומות גם מה שמצאנו בכת"י סידור וסיכום שיטות הראשונים וגדולי האחרונים בסוגיא, אף שלכא' אין בזה כל חידוש, אך מ"מ מלבד מה שיש מעלה בדברי רבינו זצ"ל שסדרם באופן מתומצת ובבהירות נפלאה, ויש ללמוד מזה ההבנה הנכונה בדבריהם, אך מלבד זאת הדפסנוהו כהקדמה בכדי שכל

קושיא על שיטת המחנ"א משליח לקדש גרושה כהן (ב"מ דף ט' ע"ב) עם ה' תירוצים

ו. והנה מבואר בב"מ דף ט' דכהן ששלח שליח לקדש גרושה אמרינן דאין שליח לדבר עבירה, ותיקשי למחנ"א דחול הקנין ע"י כסף, וכיון שהגיע הכסף ליד האשה קנתה הכסף, וחילל קידושין בינה לבין המקדש, והשליח לא קעביד רק מעשה קוף להעברת הכסף, ומה בכך שאין שליח לדבר עבירה, הא לא בעינן כלל תורת שליחות, ולא גרע משולח ע"י קטן].

ויש ליישב בכמה דרכים:

א חדא, למש"כ מהר"ל (בתשו"י סי' ע"ח) דבעינן נתינה בקידושי כסף [וא"כ בעינן שליחות למעשה הנתינה], אבל באבני מילואים סימן ל' פליג עליו [עיי"ש סק"א], וכן בחזו"א אה"ע סי' ל"ח ס"ק ט"ו [ולדידהו הדרא קושיא לדוכתה למאי בעינן תורת שליחות].

ב תו י"ל, דאיירי בקידושי שטר דזה דמי לגט דלכו"ע בעינן שליחות, אבל לא משמע כן סתימת הפוסקים [לומר דאיירי דוקא בכ"ג].

ג תו י"ל למש"כ נתה"מ (בספרו תורת גיטין סי' קמ"א סעיף ס"ו) דבעינן אמירה בקידושין, [וא"כ בעינן שהשליח האומר יחשב שלוחו של המקדש כדי שאמירתו תועיל], אבל תקשי ממתני' דהמגרש את אשתו ולן עמה בפונדק, דנחלקו ב"ש וב"ה, דדעת ב"ש דאינה מקודשת, ודעת ב"ה דמקודשת [מספק]. ועי"כ איירי דלא אמר לה, דהרי אם אמר לה להדיא לא הוה פליגי ב"ש וב"ה, ואפ"ה דלא אמר סברי ב"ה דמקודשת, [וש"מ דלא בעי אמירה, וא"כ א"צ שליחות על כך].

ד תו י"ל, דאיירי בכסף של השליח, דאז בעינן לדין עבד כנעני, וכדכתבנו לעיל סק"א, [וכיון דבעינן לדין עבד כנעני בעינן דליהו בר שליחות, ולא מהני לדבר עבירה] ⁵. אבל ג"ז לא משמע מסתימת הפוסקים [דבפשטות איירי גם במקדש בכסף של המשלח].

ה תו י"ל, דאי לא חילל תורת שליחות ליכא עדי קיום, דדמי להיכא דהבעל זרק כסף, והעדי קיום לא ראו הזריקה, ורק ראו שהאשה קבלה, [דלא חשיבי עדי קיום, דבעינן שיראו הנתינה מהבעל והקבלה של האשה ממנו], וזה אם ליכא דין שליחות, אבל אם יהא כגון תורת שליחות שפיר ראו העדים הנ"ל, [ולהכי לעולם בקידושין שיהא המקדש שליח, שנתניתו תחשב נתינת הבעל מתורת דין שליחות, וממילא בגוונא דלאו בר שליחות, או דדבר עבירה, שאין כאן תורת שליחות, לא חילל קידושין].

אלא שתי זה תליא בנידון אם שליח להולכה בקידושין מהני, אף כשאין עדים שהבעל עשאו שליח, ואם נימא דגם בדין שליח הולכה בעינן עדי קיום על מינוי השליחות, א"כ ליכא להאי תירוץ, דהרי יש כאן עדי קיום, אף אם לא תחול השליחות [דיש עדים שראו נתינת הבעל לשליח, ויש עדים שראו נתינת השליח לאשה] ⁶, ותקשי על המחנ"א [דאמאי בעינן לתורת שליחות, ולא חילל מכא כספו של הבעל שהגיע לאשה] [ובעיקר הדבר ע"י בזה בחזו"א אה"ע סי' מ"ז

סק"א בביאור פלוגתת הרמב"ם והראב"ד אי בעינן עדים שעשאו שליח, ואי נימא כהראב"ד דבעינן עדים, והם נצרכים מתורת עדי קיום, תיקשי כנ"ל על המחנ"א].

תירוץ נוסף לחלק בין קנינים במקח וממכר לקידושין [ובירור בסברת המחנ"א]

ז, ושמעתי ליישב דלא תקשי על המחנ"א ונתינה"מ מהך דכהן ששלח שליח לקדש גרושה, דבקונה ששולח שליח שפיר מהני, [דממ"נ] אם השליח מעליא הרי יש לשליח דעת לקנות, ואם הש"י ליח לא מעליא, א"כ עכ"פ איכא דעת אחרת מקנה, דאיכא דעת מוכר דמהני אף דליכא דעת קונה [שהרי הוא אין לו דעת קנין וסומך על השליח, וגם אח"כ כשבאו לרשותו אינו חושב לקנות, דכסבור שהוא שלו, שחושב שכבר קנה השליח עבורו]. וכ"ז מהני במקח וממכר ⁷, אבל בקידושין לא שייך לומר דעת אחרת מקנה, מצד האשה, דאין האשה חשובה מקנה, וכדחזינון דאם המקדש קטן לא מהני מדין דעת אחרת מקנה, [והיינו משום שהאשה אינה מקנה את עצמה אלא מפקרת עצמה, ומאפשרת לבעל לקנות (כמוש"כ הר"ן בנדרים דף ל' ע"א), וממילא בעינן תורת שליחות דהרי ליכא דעת קונה דסומך על השליח שיהא דעתו לקנות].

אך באמת י"ל ע"י בזה, דבפשוטו דעת מחנ"א ונתינה"מ אינו משום דעת מקנה, אלא דס"ל דיש כאן דעת קונה מעליא, [דס"ל שהקנין נעשה מדעת הקונה, ואין השליח אלא מעשה קוף להעברת המעות], ולהכי ס"ל דסגי שיגיע הכסף אל המוכר, אבל לא דמודים דאין לקונה דעת מעליא.

ותו, דהאיך יתכן דיש כאן דעת מעליא להקנות הכסף, [דלהת"י הנ"ל אמרינן שלגבי הקנאת הכסף למוכר איכא דעת הקונה להקנות, וזוכה המוכר מכח דעת אחרת מקנה], ולא דעת מעליא לקנות המקח [שלגבי המקח בעינן לדעת אחרת מקנה] ⁸. [אלא דהנה באמת] בדעת הריב"ש צ"ל דנהי דיש דעת מעליא להקנות המעות, דזהו דינא דהמטא יהודה [וכנ"ל סק"ג], אבל אין כאן דעת לקנות המקח, דאיהו קעביד לשליח המביא את הכסף למוכר שהוא יהא השליח לקנות ושיהא לשליח את הדעת לקנות, והלכך הקונה עצמו אין לו דעת לקנות החפץ בקנין כסף, [אך עכ"פ] לא יוכל לחול כאן מדין דעת אחרת מקנה בהאי קנין כסף.

תמיהה עצומה על המחנ"א מסוגיית הש"ס בעירובין דף מ"ט [בשם מרן הגר"ד לנדו שליט"א]

ח. והנה בעירובין דף מ"ט אמרינן דאם עירוב חצירות משום קנין, לא יועיל לשלוח הפת ע"י קטן, וכן א"א שקטן הדר בבית בפנ"ע ישלח פת ע"י שליח, כיון דלאו בר שליחות, וחזינון דבקנין כסף נמי בעינן לתורת שליחות [דהרי התם בעל הבית שמניחים בו העירוב מקנה ביתו למי שנתן לו פת בקנין כסף], וזה כהריב"ש ותיקשי מינה על מחנ"א ונתינה"מ, וראי' זו שמעתי בשם הגר"ד שליט"א [הכר נה למרן הגאון רבי דוב לנדו שליט"א]. ושוי"ר בתשו"י מהרש"ם ח"א סי'

ק"ב שהביא רא"י זו, ועי' בתשו"י מהרש"ם ח"ה סי' ע"א ד"ה ומ"ש, ובחלק ט' עמ' ל"ב ד"ה ועל מש"כ בזה.

סתירת ד' הריב"ש בסוגיא זו ויישובם

ט, ובתשו"י מהרש"ם ח"א סי' ק"ב אייתי סתירת ד' תשו"י הריב"ש, דמחזיא [תשו"י סי' ת"א] מוכחא דלא כמחנ"א [והיינו הוכחת הביה"ל סי' תמ"ח], ומחזיא [תשו"י סי' ש"ה לגבי ישראל ששולח נכרי להלוות מעותיו לישראל בריבית] מוכח כהמחנה אפרים, וכדהוכיח בתשו"י פנ"י, ואמנם למאי דחילקנו [לעיל סק"ג וסק"ד] בין קנין כסף לקנין משיי כה, לכא"ו יתיישב, דהתם הנידון אם חייל קנין הישראל במעות ע"י משיכה וחצר, [ועי"ז י"ל דכו"ע מודו דמהני אף שהשליח או המשלח עכו"ם, דמי"מ יזכה הישראל לכשיבא לרשותו].

אך באמת י"ל דהתם נמי בעינן שיחול פסיקה דריבית בעד המעות, וזה שוב דמי לקנין כסף [וא"כ אך מהני ע"י שליח נכרי, ובהכרח כהמחנ"א], וא"כ אכתי סתרי הני ב' תשובות אהדדי.

אבל נראה דלמטה יהודה הוה אף לא כשנותן במתנה, אלא גם במכר ופוסק על המכר, [דאם המוכר שולח שליח עם החפץ א"צ לתורת שליחות, וכשבא ליד הקונה זכה הקונה ונתחייב בדמיו למוכר, ושליח מעשה קוף קעביד], וא"כ ה"נ בהך דריבית [ששולח מעותיו ע"י עכו"ם, שכיון שבא ליד ישראל זכה הישראל ונתחייב בפסיקת הריבית, וע"כ הוה ריבית קצוצה] שפיר דמיא להא [דהמטה יהודה דמכו בביה"ל שאינו סותר לדי' ריב"ש, וא"ש נמי לחולקים על המחנ"א, וא"כ א"ש סתירת הני ב' תשובות].

ד' הביה"ל א"ש גם לסוברים דכשלא חל המקח מיד חל אח"כ ע"י דעת אחרת מקנה

י. והנה נחלקו רבנן בתראי בדעת אחרת מקנה, ולא חייל הקנין הראשון, וסברו שניהם שחל, אם יחול הקנין השני [שנעשה בזמן שהם סבורים שזה כבר של הקונה, ולכא"ו דומה לעודר בנכסי הגר וכסבור שהוא שלן], דד' הגרעיק"א בתשו"י קמא סי' ל"ז דחל מכח דעת אחרת מקנה [ועי' בבית שלמה יו"ד] ¹⁰, ונפק"מ במכר קרקע בשטר ואשתכח שהוא פסול אם קנה בחזקה [שנעל כשכנס לדור], ואם נימא דחייל קנין שני היכא דאשתכח דהראשון לא חל, א"כ אמאי לא יחול שלא ע"י שליחות [כשעשה קנין ע"י שליחות ולא חיילא שלי חות, ונימא שיחול שלא ע"י שליחות, דאף שאין דעת הקונה לקנות אלא ע"י השליח, מ"מ גם התם הא אין דעתו לקנות ע"י הנעילה דכסבור שכבר קנה, וה"נ אף שסבור לקנות ע"י השליח יקנה שלא ע"י השליחות, דהא כבר נת' שהיה יכול לזכות לכו"ע במעותיו אף שלא ע"י שליחות, אילו ה"י אומר כן בפ"י, וכנ"ל סק"ד, וה"נ יועיל בלי דעת על כך] ¹¹.

וי"ל דשאני התם דאמרינן שרוצה להקנות ומהני להגרעיק"א, אך הכא סובר שהכל יחול ע"י השליח, [והיינו שהכא אין שום מעשה קנין בין מקנה לקונה, ולא דמי להתם שיש מעשה קנין ביניהם, וכיון שהמקנה רוצה להקנות לקונה אף שסובר שכבר נקנה ע"י מעשה אחר, זכה הקונה, אך הכא המקנה סובר להקנות לשליח, והשליח הוא זוכה לקונה, אך על מעש"ק עם הקונה להדיא לא חשב כלל].

א"כ עכ"פ לא שייך לומר שיועיל בענייננו מצד דעת אחרת, וק"ל].

9. א.ה. יעוי"ש בסוגיא בפלוי רש"י ותו', וההוכחה משיטת רש"י, עיי"ש היטב [אך התו' לא פליגי רק מצד דס"ל דבדרבנן יכול הקטן להיות שליח לזכות עיי"ש, ונמצא דהיכא דא"י להיות שליח מודו לרש"י, וא"כ ההוכחה מדברי כולם].

10. א.ה. אולי הכונה ליר"ד סי' קפ"ו, עיין שם היטב.

11. א.ה. לעיל ס"ק ה' דן רבינו זצ"ל לגבי מעש"ק שני שעושה הקונה [אחר שעשה שלוחו שלא חלה שליחותו], ועי' מש"כ בזה, אך הכא דן אליבא דהביה"ל שיועיל אף בלי קנין שני, שהרי המחנ"א חידש שנעשה של הקונה אף כשלא בא עדיין לרשות לוקח, ועי"ז הוא דפליג הביה"ל, ועי"ז הוא שדן רבינו אם זה סותר לדי' הגרעיק"א. ולכא"ו י"ל דהתם בד' הגרעיק"א הלוקח עשה מעשה, אך כאן כשהלוקח לא עשה כלום, וכל האפשרות לקנות בלי שליחות הוא רק ע"י דעת כלפי הכסף, וד"ז לא ה"י כאן, דהרי הם סבורים שהקנין יחול ע"י שליח, א"כ מהיכי תיתי שיועיל, ואולי זו כונת רבינו זצ"ל בתירוץ. ובאמת לשוננו קצר מאוד, והוספתי בסוגריים באותיות קטנות לפי מה שהבנתי מתוך לשוננו, ואם צדקתי הרי זה תירוץ אחר, ועי' היטב.

5. א.ה. חידוש גדול הוא לרד"ק דין שליח לדבר עבירה בדין עבד כנעני, דהרי סוכ"ס א"י שליחות שמחמת ציון המשלה, ולא שייכא בזה סברת דברי הרב וכו', ולכא"ו הרי כל שחרור יש בו איסור, ויש דין עבד כנעני לשחררו בכסף, אך התם אולי א"י עבירה לעבד ולמסייע לו, שזה איסור על האדון, וצ"ע.

6. א.ה. באמת י"ל דלכא"ו ככה"ג הו"ל כל ראייה חצי דבר, ולא דמי להיכא דעצם הנתינה והקבלה ראו אותן עדים בב"א, ומינוי השליחות דבר נוסף הוא שעל ידי זה קיבל השליח כח, אך תלוי בסוגיא ב"ב ג"ו ע"ב, ואכמ"ל.

7. א.ה. המחנ"א איירי כשהקונה עכו"ם, ולהקנות ע"י דעת אחרת לעכו"ם תלוי בפלוי, וכן להיפך שעכו"ם יקנה ע"י דעת אחרת, ואכמ"ל.

8. א.ה. באמת הפי' הנ"ל לא יתכן כלל, דהרי המחנ"א בא לומר שנעשה של הקונה הנכרי אף קודם שבא לרשותו, ועי"ז לא יועיל דעת מקנה דהיכן הוא המעשה קנין, ואם כי לגבי הקנאת המעות י"ל כנ"ל, אך לא לגבי הקנין של החמץ [ולגבי הקנאת המעות ע"י מש"כ לעיל שיתכן שכ"ע מודו, ועיקר הפלוי בהקנאת החמץ כתמורה לכסף]. ולכא"ו לזה נתכוין רבינו בדבריו שבסוף קטע זה [וכאשר הוספתי בסוגריים באותיות קטנות, ואם כי בכת"י נראה דשייך לטענתו דאיך יתכן וכו', אך באמת זה טענה לעצמה, דאף אי נאמר שלמחנ"א ג"כ אין דעת לקנות המקח,

שו"ת בהלכה

מכירת חמץ אצל כמה בתי דינים

הנה ישנם מאפיוות בעיה"ק שתחת השגחת הבד"ץ דעיה"ק שמוכרים חמץ אצל הבד"ץ, אבל מלבד הבד"ץ מוכרים החמץ גם אצל שאר בתי דינים, ואז לכא"ו תחול המכירה של איזה ב"ד שיקדים למוכר החמץ. וטוענים שזה אינו מוזק לנו, שאם לא תחול המכירה שלנו מפני שב"ד אחר הקדימו למוכרו לנכרי וחלה מכירתם, הרי כיון שהחמץ נמכר לנכרי מה איכפ"ל בכך שלא נעשה ע"י הבד"ץ.

אמנם כבר ביארנו במק"א (ח"ו סי' ק"ב ס"ב) שכיון שכל הבתי דינים מוכרים החמץ בע"פ בשעה חמישית, וא"א לנו לידע איזה ב"ד הקדים למוכר באותה השעה, הרי אין אנו יודעים לאיזה גוי מוכר החמץ (עיין דברי מלכיאל ח"ד סי' כ"ב), ועל כן אין שום גוי יכול ליטול החמץ, שכי"א

שהישראל המוכר צריך לשמור על החמץ עד שבי"ד יפסקו לאיזה נכרי ליתן החמץ.

[ואע"ג דבכל מ"מ בעלמא אם מכר בקנין סודר וכדו' ונשאר החפץ בביתו של המוכר, אין המוכר חייב בשמירתו, וכמ"ש בנתינה"מ סי' רצ"א סק"ג, מ"מ אם בגלל אשמתו של המוכר אין הלוקח יכול ליטול החפץ מרשותו של המוכר, מסתבר שהמוכר צריך בנתיים לשמור החפץ, דמסתמא הלוקח לא הסכים לקנות אלא אדעתא דהכי שאם באשמתו של המוכר לא יוכל לבוא ליטול החפץ אז על המוכר לשמור, שאין עליו להפסיד שיהא החפץ מונח בלתי שמור. (ואף שבשטרי מכירת חמץ נהגו לרשום שהנכרי פוטר הישראל מכל אחריות, יש לחשוש שהנכרי הסכים כן רק ככה"ג שיכול לבוא מיד ליטול החמץ, אבל לא ככה"ג שעקב פשיעת הישראל לא היה יכול ליטול החמץ)].

אינו יכול להוכיח שהוא הראשון שקנה את החמץ, ויש לחוש דבדינא דמלכותא לא יכירו במכירה כהאי שאינו יכול לבוא לידי מימוש.

ויש להוסיף עוד דאפי' לפי דיני ישראל שלדידן הדין הוא דבכה"ג שמכר לכמה ואין יכולים לברר מיהו הראשון, אמרינן דכיון דחל המכירה למי שקנה ראשון, ואיננו יודעים מיהו הראשון, עבדינן שודא דדייני, והיינו שהדבר מסור לדיינים למי שבדעתם נוטה להעמיד החפץ בידו יעמידוהו, וכמבוי' בגמ' כתובות (צ"ד) ובשו"ע (ח"ו"מ סי' ר"מ). מ"מ גם לדידן י"ל דכיון שהנכרי שקנה החמץ אינו יכול לבוא מיד ליטול החמץ מביתו של ישראל, בגלל אשמתו של המוכר שמכר לכמה בני"א שעי"ז אינו מבורר למי נקנה החמץ, ובעל כרחו של לוקח חייב להשאיר החמץ בביתו של ישראל עד שבי"ד יפסקו עפ"י שודא דדייני, מסתבר

[והנה רב אחד כאן מחזור אצל מפעלים שבבעלות מחללי שבת בפרהסיא שבהשגחת הבד"ץ, ומחתימם על שטר הרשאה למכירה שנערך על ידו, ולדבריו המכירה שלו נעשה באופן שלא יוכל לטעון בערכאות שלא נתכוון באמת למכור החמץ וזהו רק טקס דתי, ובכה"ג אין לנו לחוש שבעל המפעל שהוא מחלל שבת בפרהסיא ולא איכפ"ל מאיסור ב"י חמץ, לא גמר בדעתו למכור החמץ, דכיון שיודע שלא יוכל לערער בערכאות, ע"כ כשהסכים למכירה כהאי גמר בדעתו למכור החמץ. אמנם במק"א ביארתי דלהנהו אחרונים דס"ל דאין שליחות למומר, יש לצדד דהא דהבד"ץ מוכרים חמץ של מפעלים וחניות שבבעלות מחללי שבת שחתמו על שטר הרשאה לבד"ץ, היינו טעמא דבי"ד בכוחם למכור גם עבור מי שאינו בר שליחות חזיה (עיין נקודה"כ סי' ש"ה), ואכמ"ל. מיהו לזה בעינן כח בי"ד שמשפל בצרכי העיר, אבל סתם רב בעלמא אין יכול מדין תורה למכור עבורם. ואם נימא כן נמצא שלא הועיל מה שמחתימם על המכירה שנערך על ידו. (ואדרבה עלול שמקלקל ע"י שמחתימם על מכירה שלו, שולוא שבעל המפעל היה מוכר גם אצלו, אזי אם לא יטעון שנתכוון רק לטקס דתי היו הערכאות מסכימים שהמכירה שלנו תחול גם לחוקיהם, ועכשיו ע"י שבעל המפעל מכר גם אצלו, ועל הערכאות להכריע איזו מכירה לקיים. יעדיפו הערכאות לקיים המכירה שלו שיש לה תוקף משפטי יותר מהמכירה שלנו, ויבטלו המכירה שלנו (שלידן תורה זהו המכירה שיכולה לחול עבור מחללי שבת וכנ"ל)].

וכן י"ל דעצם הדבר שנותן שטרי הרשאה לכמה בתי דינים, הדבר מוכיח טפי דאינו מתכוון באמת למכור החמץ, וזהו רק טקס דתי בעלמא, שבמכירה אמיתית אין אדם שולח שימכרו לכמה בתי דינים. הרשאות, ומי שאח"כ ימכור לו הראשון יחול אצלו המכירה, וכחוכא וטולוא לכל מעשה המכירה, ואין דרך מכירה בשום מקום בכך.

וגם בעיקר הטענה שטוענים שמה איכפ"ל אם תמכר לנכרי שלא ע"י בי"ד שלנו, הנה בשטר מכירה שלנו יש כו"כ הידורים, ושפיר רצונינו שהחניות שתחת השגחתנו יחול מכירת החמץ שלהם דוקא על ידי הבד"ץ שלנו.

ודע דאפי' אם האמת שהבד"ץ הקדימו למכור לפני שאר הבתי דינים, ונמצא שלדין תורה נמכר החמץ בחניות שבהשגחתנו ע"י המכירה שלנו, וגם נימא דלא כדברינו לעיל אלא שגם לדינא דמלכותא אם מכר החמץ לכמה נכרים שאינו מבורר למי נקנה החמץ, לא נשאר החמץ בבעלות המוכר, ורק על הערכאות להכריע למי ליתן החמץ, מ"מ לא ניהא לן שהחניות שבהשגחתנו ימכרו החמץ אצל שאר בתי דינים, שאנו רוצים שהחניות שבהשגחתנו ימכרו החמץ אצלינו מצד הידורי המכירה וכנ"ל, וכיון דיש בתי דינים שנוהגים שמוכרים החמץ באישור עו"ד, אנו חוששים שמסתמא הערכאות כשצריכים להכריע איזו מכירה תחול, יעדיפו שתחול המכירה שנעשית באישור עו"ד מאשר המכירה של הבד"ץ שאינו עושים המכירה באישור עו"ד (עיין בדברינו בח"ה סי' ק"ח), שאצל הערכאות כשיש אישור עו"ד נראה להם שהמכירה אלים טפי.

ונמצא דהישראל חייב בשמירה על החמץ הנמכר לנכרי שמונה ברשותו ועובר בבי" (שהרי אין אנו מוכרים המקום שבו החמץ אלא משכירים אותו לנכרי, ויש פוסקים בדכה"ג עובר הישראל על חמץ של נכרי המונה שם שחייב באחריותו).

ועוד, דהנה בשו"ע הגר"ז (סי' תמ"ח ס"ד) כתב שאם מכר את החמץ, ובשעת המכירה מסר לנכרי מפתח החדר שבו החמץ, ואחר המכירה חזר ונטלו ממנו המפתח בע"כ כדי שלא יכנס הנכרי לתוך החדר ויטול החמץ, עובר עליו הישראל בבי"ד, דכיון שלא הניח את הנכרי ליכנס לתוך החדר א"צ הנכרי לשלם לו חובו שחייב לו בעד החמץ שמכר, ונמצא שאם יגנב החמץ חל ההפסד על הישראל, וכל חמץ שיגיע הפסד לישראל אם יגנב או יאבד ה"ה חמץ של נכרי שבאחריות ישראל שעובר עליו הישראל בבי"ד ובי" (והובא דברי הגר"ז בשע"ה צ"ס תמ"ח ס"ק כ"ח).

ולפי המבוא בשו"ע הגר"ז דכל שמדינא פטור הנכרי לשלם החמץ הרי"ז חמץ של נכרי שבאחריות ישראל ועובר עליו בבי"ד, א"כ בנדי"ד שנותן הרשאה לשני רבנים למכור החמץ, שנמצא שלא ידעו לאיזה נכרי נמכר החמץ וכמשנ"ת לעיל, הרי שאם יגנב החמץ יחול ההפסד על ישראל, שלא יוכל לחייב הנכרים לשלם לו החמץ, דכל נכרי יאמר לו הבא ראייה שאני הוא זה שקניתי החמץ. וא"כ הרי"ז חמץ של נכרי שבאחריות ישראל ועובר עליו בבי"ד ובי"ד וכמ"ש בשו"ע הגר"ז, ולכן יש להימנע ליתן הרשאה לשני רבנים.

מקור הלכה

הגאון רבי עזריאל איערנבאך שליט"א רב ביהמ"ד "חניני הישיבות" בית וגן ומרבי בית ההוראה "אהבת שלום"

איתא דסכין צריכה ליבון, וכן בחולין (ח' ב') העמידו הנידון בסכין של עובדי כוכבים שאין בו חשש שמנונית דאיסורא בשלבנו באור, דמשמע שכך היא צורת ההכשר לסכין, ומשום שמשמשים בה על האש.

מחלוקת ר"ת והראב"ד עם הרמב"ן אם חמץ מקרי היתרא בלע

ונאמרו בראשונים כמה דרכים בישוב הקושיא. ר"ת בתי' הא' (בתוס' בפסחים שם ד"ה והלכתא ובע"ז ע"ו ב' ד"ה אמר ובחולין ח' א' ד"ה שלבנה) והראב"ד (הובא ברמב"ן ורשב"א בע"ז שם, ובר"ן על הרי"ף בפסחים שם) כתבו דבאמת סכינים שימושם ע"י האור, ומה"ט כשבא להכשירם משאר איסורים צריך ללבנם, ומה שאמרו בפסחים דסגי לסכינים ברותחים היינו לענין הגעלה מחמץ דוקא, והיינו עפ"י המבואר בגמ' בע"ז שהשפודין שבלעו קדשים סגי להו בהגעלה לגבי איסור נותר אע"ג שהשימוש בהם ע"י האור, הואיל והבליעה היתה בהיתר קודם שנעשה נותר, דמה"ט גם לסכיני דפסחא מהני הגעלה אע"ג שמשמשים בהם ע"י האור, הואיל והבליעה היא בהיתר, שהחמץ קודם הפסח הרי הוא היתר. [והמגיד משנה (פ"ה מחמץ ומצה הל' כ"ג) ביאר כן גם בדעת הרמב"ם].

והרמב"ן (שם) נחלק על זה, דהסברא בדין של היתרא בלע היא שעל הבלוע שאינו עתיד לצאת ע"י הגעלה לא יכול להתחדש ולחול שם איסור, ומש"ה סגי בהגעלה, דמה שלא יצא בהגעלה לא נאסר כלל, וזה שייך דוקא לגבי נותר, שכל עצם השם נותר מתחדש רק אחר שעבר זמן אכילתו, ולפיכך כל מה שנבלע בתוך זמן אכילתו צריך להתחדש ולחול עליו שם נותר בבלוע. אבל חמץ אינו כן, דאף שאינו אסור קודם הפסח, אבל שם חמץ יש עליו גם קודם הפסח, ואינו צריך להתחדש ולחול בבלוע, וממילא גם הבלוע שלא יצא בהגעלה יש עליו שם חמץ, וכשמגיע הפסח הוא נאסר ממילא, וא"כ לא סגי בהגעלה דצריך להכשיר גם טעם זה. וע' ר"ן (שם) שמדברי הרי"ף מוכח דס"ל כהרמב"ן. (וכן יהיה מוכח מהרא"ש, וכמש"כ בבי"א או"ח סי' תנ"א).

שיטת הרמב"ן דאזלינן בתר רוב תשמישו

ובטעם הדבר שהסכינים אינם צריכים ליבון ביאר הרמב"ן, דההכשר צריך להיות לפי רוב תשמישו, וכמו דמוכח מהברייתא בע"ז (ע"ה ב') שהכשר כוסות וצלוחיות שדרך להשתמש בהם בצונן בהדחה, אף שלפעמים משתמשים בהם בחמין, וצ"ל שהטעם לזה הוא משום שעיקר שימושם הוא בצונן, ומטעם זה גם סכינים מועלת להם הגעלה, דאע"ג שלפעמים משתמשים בהם ע"י האור ממש (במקום שפודין), אבל אין זה עיקר שימושם, דעיקר שימושם אינו ע"י האור. [והרי"ן בפסחים (שם) ביאר הטעם דלא סגי מה"ט בהגעלה בכלי שני שהוא עיקר שימושם, דכיון שלפעמים משתמש בו גם ע"י האור ממש, ולפעמים משתמש בכלי ראשון שמכניסו במקום כף לקדרה, הטילו בו חממים הכשר בינוני בכלי ראשון. או דמשום דאגב דוחקא דסכינא בולע יותר, החמירו להצריכו כלי ראשון].

ולפי דברי הרמב"ן אין חילוק בין הכשר סכינים מחמץ או משאר איסורים, ולעולם סגי בהגעלה. וע' בדבריו מה שכתב ליישב את כל הראיות שהביאו שסכינים צריכים ליבון.

ור"ת (בתוס' ה"ל) תירץ תירוץ נוסף ליישב הסוגיות, שמה שהצריכו ליבון היינו לסכינים גדולים שצולים בהם בשר ע"י האור, ובפסחים מיירי בסכינים קטנים שאין משתמשים בהם ע"י האור, ולכן סגי להם

ההגעלה גם לאחר שנעשה איסור. ובאמת כדבריו מבואר בדברי הרמב"ן ושאר ראשונים בע"ז שם, שפירשו הטעם דסגי בהגעלה היכא דהיתרא בלע, הואיל ובשעה שחל שם האיסור אינו חל אלא על אותן בליעות שראויות ליפלט ע"י הגעלה, אבל הבליעות הקלושות שאינן נפלטות ע"י הגעלה וטעונות ליבון, אין האיסור חל עליהן. ולפי"ז מועלת ההגעלה גם אחר שעת חלות האיסור, שאותן הבליעות שחל עליהם האיסור נפלטות בהגעלה, ומה שלא נפלט בהגעלה מעיקרא לא חל עליו איסור וממילא אינו אוסר עוד. [גם מדברי הרשב"א בתשובה (סי' רס"ב) עולה דמהני הגעלה גם אחר שחל האיסור].

וכדברי הרעק"א מפורש גם בשי"ך בנקה"כ יו"ד סי' צ"ג (על ה"ט"ז סק"ב), דכלי שבלע חמץ ע"י האור מהני לו הגעלה גם לאחר שעה ששית. (ואזיל לדעת הסוברים דחמץ מקרי היתרא בלע).³

נמצא לפי זה, שבבליעות של בשר או חלב, כשנבלע רק אחד מהמינים דחשיב לכ"ז היתרא, מהני הגעלה גם אחר שנאסר הכלי ע"י בליעת המין השני, וכגון שצלה בשר בכלי ואח"כ בישל בו חלב, הואיל ובשעת הבליעה היתה הבליעה היתר, ולא חל האיסור אלא בדפנות הכלי.

וכן מפורש בדברי הגר"ז (סי' תנ"א סי"ג בהג"ה) וביאר הדבר היטב, וז"ל, אבל אם נבלע בהם על ידי האור דבר היתר ואחר כך נעשה איסור, כגון שנצלה עליהם בשר לבדו שהוא היתר ואחר כך נבלע בהן חלב, הרי הן נכשרין על ידי הגעלה, ואף על פי שטעם בשר הנבלע בהן על ידי האור אינו נפלט מהם לגמרי על ידי הגעלה, מכל מקום אותו מעט טעם בשר הבלוע מאד בתוכם עד שאינו נפלט מהם רק על ידי האור קלוש הוא מאד, ואינו כדאי שיחול עליו שם חדש דהיינו שם בשר בחלב, לפיכך די להם בהגעלה כדי להפליט מהם עיקר טעם הבשר עם עיקר טעם החלב שהן אסורין מחמת שהן כדאי להקרא עליהם שם בשר בחלב, והן נפלטין על ידי הגעלה לפי שאינן בלועין מאד וכו', עכ"ל.

וכן החזו"א (יו"ד סי' כ"א סק"א) פירש בדרך זו הסברא בהיתרא בלע, שהבלוע בחזק שאין הבליעה מוציאתו מתבטל ע"י הכלי ואינו ראוי לחידוש איסור, ופירש כן בדברי הראשונים בע"ז שם, ועפ"י"ז כתב (שם ובסק"ג) דמהני ההגעלה גם אחר שנעשה איסור. [גם בלשון המ"ב (סי' תנ"א סי' ק"ח) משמע דמהני הגעלה לשפוד גם אחר שכבר נעשה נותר].

אם חמץ קודם הפסח מקרי היתרא

ולענין בליעת חמץ קודם הפסח נחלקו הראשונים אם הוא נחשב כהיתרא, וממילא יחייב לו הגעלה גם כשנבלע ע"י האור, או דלא מקרי היתרא ואם נבלע ע"י האור הוא טעון ליבון.

קושיית הראשונים בהא דסגי לסכיני דפסחא בהגעלה

דהנה בגמ' בפסחים (ל' ב') שאל רבינא את רב אשי איך היא צורת ההכשר של סכינים לפסח, והשיב לו רב אשי שהוא מכשירם כעין חדשים, והיינו שמלבן את להב הברזל שלהם ומגעיל את קת העץ שלהם ברותחין. ומסקנת הגמ' דבין הקת ובין הלהב מהני להו הגעלה ברותחין, ואין צריך ליבון.

והקשו הראשונים (תוס' בפסחים שם ובעוד מקומות, הרי"ן על הרי"ף שם ח' א', הרמב"ן והרשב"א בע"ז ע"ו א' ועוד) שבתוספתא ובירושלמי

ידין היתרא בלע ודין רוב תשמישו

סוגית הגמ' בע"ז בדין כלי שבלע היתרא

הגמ' בע"ז (ע"ו א') מקשה סתירה, שבמשנה שם איתא דשפוד ואסכלא צריכים ליבון, ובמשנה לגבי קדשים איתא גבי שפוד ואסכלא שצלה בהם בשר קודש (והם טעונים הכשר כדי שלמחרת כשיצלה בהם בשר אחר לא יפלט טעם הבשר מהיום הקודם שנעשה כבר נותר), דסגי להם בהגעלה. ובתחילה רצתה הגמ' לחלק דהמשנה בע"ז מיירי בהגעלת השפוד מאיסורים דאיסורא בלע, כלומר שהיתה הבליעה באיסור, והמשנה לענין קדשים מיירי בהיתרא בלע, כלומר שבשעת הבליעה היתה הבליעה של היתר. ודחה רבא דמאי נפק"מ בזה, דסו"ס בשעה שהוא פולט הוא פולט איסור.

ובמסקנא שם חזר רב אשי ותירץ כמו שחילקה הגמ' מעיקרא בין היתרא בלע לאיסורא בלע, ועל מה שהקשה רבא דסו"ס בשעת הפליטה הוא פולט איסור תירץ, דבשעת הפליטה ליתא לאיסורא בעיניה. ופירש"י שם ז"ל, לא חמיר איסורו שכשנעשה נותר לא הוי איסור בעיניה, דבתוך דופני הכלי היה בלוע, ומעולם לא הוכר איסורו, עכ"ל, והיינו (כפי מה שביארו הראשונים) שבשעה שחל איסור נותר הטעם הבלוע בכלי הוא קלוש, ולא חל עליו איסור נותר.

והיוצא מדברי הגמ', דאף דק"ל שדבר שנבלע ע"י האור טעון ליבון דוקא ולא מהני לו הגעלה, מ"מ בכל אופן שהבליעה היא של היתר, וכגון בקדשים שבשעת הבליעה עדיין לא נאסר הבשר משום נותר, גם אם היתה הבליעה ע"י האור, מהני לה הגעלה. ולפי"ז כלי שבלע בשר היתר ע"י האור ורוצה להכשירו כדי להשתמש בו חלב, א"צ ללבנו ודי לו בהגעלה, כיון שהבליעה היא של היתר.²

שיטת הפמ"ג דאף בהיתרא בלע מהני

הגעלה רק קודם שחל האיסור

והנה הפמ"ג (או"ח סי' תס"א א"א סק"א) פירש סברת הגמ' בהיתרא בלע, שאחר הגעלת הכלי שבלע היתרא ע"י האור נשאר רק טעם קלוש, ועל טעם קלוש לא חל איסור. [וכעין שמצינו בדין ג"ט בר ג"ט היתרא, שהוא טעם קלוש ואין חל עליו איסור]. ולפי"ז כתב, שאין הדברים אמורים אלא אם הגעיל את הכלי קודם שעת חלות האיסור, דאז בשעת חלות האיסור היה הטעם קלוש, אבל אם כבר חל האיסור שוב לא מהני הגעלה, שהרי בשעה שחל האיסור לא היה הטעם קלוש וחל עליו האיסור, ומעתה גם אם יגעיל את הכלי ישאר טעם שכבר חל עליו איסור, ולהפליט טעם זה צריך ליבון דוקא.

ומעתה צ"ל, שמה שאמרו בגמ' לגבי שפוד שצלו עליו קדשים דמהני לו הגעלה, היינו דוקא אם מגעילו קודם שנעשה נותר. וכן קדרה שצלה בה בשר וכבר בישל בה חלב, שוב לא מהני לה הגעלה, דמאחר שבישלה בה חלב שוב לא הוי היתרא, וצריכה ליבון. [וכן לטוברים דחמץ מקרי היתרא בלע, כדלקמן, לא מהני הגעלה לכלי שבלע ע"י האור אלא קודם הפסח שלא חל עדיין האיסור, אבל אחר שחל האיסור צריך כבר ליבון].

בראשונים ובאחרונים מבואר דלא כהפמ"ג,

ומהני הגעלה גם אחר שחל האיסור

אבל הרעק"א (בהגהות על הפמ"ג שם) כתב להוכיח מסוגית הגמ' בע"ז שם דלא כהפמ"ג, שבאופן שהיתה הבליעה בהיתרא, מהני

1. הדברים נערכו עפ"י שיעורי הרה"ג. ההערות שבתחתית העמוד מהעורך.
2. יש הסוברים שגם בשר וחלב לא מקרי היתרא, יע' בשי"ך סק"ח, בפר"ח סי' צ"ג סק"א.

אבל לדינא קי"ל דמקרי היתרא.

3. גם בחו"ד סי' צ"ג סוף סק"ב נראה כדעת הרעק"א דמהני הסברא של היתרא בלע גם אחר שחל האיסור.

בהגעלה. והתוס' (בע"ז ובחולין שם) והרא"ש (ע"ז פ"ה סי' ל"ד) הביאו שריב"ם נחלק על זה, דאף סכין קטנה של נכרי צריכה ליבון, מפני שדרך העובדי כוכבים לתקן בהן נר שדולק בהן חלב, וגם מהפכין בהן בשר על גבי גחלים. ודעת ר"ת שאין זה טעם להצריך ליבון כיון שאין זה עיקר תשמישו. [וע' בתוס' בחולין וברא"ש שביארו הטעם שלא חשש ר"ת למיעוט תשמישו. ולפי דבריהם ר"ת לא איל בסברת הרמב"ן דההכשר כפי רוב תשמישו. אבל בביהגרא (או"ח סי' תנ"א ס"ק י"ג) נראה שמפרש דדעת ר"ת כהרמב"ן דההכשר הוא כפי רוב תשמישו].

הרי שנחלקו הראשונים בדין חמץ קודם הפסח אי חשיב היתרא בלע, דדעת הראב"ד ור"ת דחשיב היתרא, ולעולם בהכשר כלים לפסח סגי בהגעלה וא"צ ליבון, ואפילו כלים שרגילים להשתמש בהם ע"י האש. ודעת הרמב"ן ודעימיה דחמץ לא חשיב היתרא, ולכן כלי שרגילים להשתמש בו חמץ ע"י האש ממש צריך ליבון, והטעם דסגי לסכינים בהגעלה הוא משום דרוב תשמישו אינו על האש.

וכמו"כ הדין דרוב תשמישו שנוי במחלוקת, דהרמב"ן ודעימיה סוברים שהכשר כל הכלים הוא כפי רוב תשמישו, ולדעת ריב"ם בתוס' (ולכאורה כן היא דעת הראב"ד) לא אזלינן בתר רוב תשמישו.

בירור דעת המחבר בסברת היתרא בלע ובדין רוב תשמישו

וכשנבוא לברר דעת המחבר בזה, הנה באו"ח סי' תנ"א סע' ד' כתב להדיא שכלים שמשמשים בהם ע"י האור כשפודים ואסכלאות צריכים ליבון, וכן הצריך בסימן זה ליבון בכמה כלים. ומבואר מזה דדעתו לפסוק דלא כהראב"ד דחמץ מקרי היתרא בלע, דאם היה חשיב היתרא לעולם א"צ ליבון וסגי בהגעלה.

ובאמת בסעיף ו' פסק להדיא כהרמב"ן שכל כלי הולכים בו אחר רוב תשמישו, ולכן קערות שרוב תשמישו ע"י עירוי מהני להכשירן בעירוי, אע"פ שלפעמים משתמשים בהם בכלי ראשון על האש. וכן בסכ"ה כתב שכלי שתיה שרוב שימושן בצונן סגי להם בשטיפה, אף שלפעמים משתמשים בהם בחמין.

אמנם במ"ב (ס"ק כ"ח) הביא בשם החק יעקב שאף שפסק המחבר דחמץ לא מקרי היתרא בלע, אין ללמוד מזה למקומות אחרים, דלפעמים כשיש עוד צדדים להקל מצרפים לזה גם את הסוברים דחמץ מקרי היתרא בלע.

וע' ביו"ד סי' קכ"א ס"ד בדין המחבת שהקל המחבר לענין חמץ והחמיר בשאר איסורים, וביארו שם הט"ז והש"ך שטעם הקולא בחמץ הוא משום דחמץ חשיב היתרא בלע. והיינו כדברי החק יעקב שבמקום שיש עוד צד להקל סומכים דחמץ מקרי היתרא. ואולם בדברי הגר"א שם מבואר, שהמחבר הקל שם משום דס"ל לעיקר כדעת המקילים במחבת אף בשאר איסורים, ולא החמיר שם אלא בתורת חומרא, וכיון דיש פוסקים דחמץ מקרי היתרא לא החמיר לענין חמץ. ולפי דבריו לא מצינו שם שמצרפים דעת הסוברים דחמץ מקרי היתרא בלע אלא במקום חומרא בעלמא.

ישוּב החק יעקב לסתירת פסקי המחבר בסכינים ותמיהה בזה

והנה, החק יעקב שם (ס"ק י"ד) בא בזה ליישב קושיתו בסכינים, שלענין חמץ פסק המחבר (בס"ג) דמועילין בכלי ראשון ומותרים. וביו"ד (ס"ז) פסק שסכין שלקח מהנכרים בין גדולה בין קטנה, אם בא להשתמש בה בחמין צריך ללבנה. ועל סתירה זו כתב החק יעקב, שמה שהקל המחבר לענין חמץ הוא מחמת הפוסקים דחמץ מקרי היתרא בלע, כיון שיש עוד צד להקל בסכינים, ד"א שאף בשאר איסורים מהני לסכינים הגעלה. והמ"ב (ס"ק י"ט) העתיק דבריו.

ודבריו צ"ע, שהרי טעם הסוברים שסכינים מהני להם הגעלה גם בשאר איסורים הוא משום שהכשר הכלים נקבע לפי רוב תשמישו, וסכינים רוב תשמישו שלא ע"י האור. ומדבריו נראה, שמה שהצריך המחבר ליבון לסכינים בשאר איסורים הוא משום דלא סמך על הסברו של רוב תשמישו אלא לענין חמץ שיש להקל בהיתרא בלע. וזה קשה טובא, שהרי להדיא סמך המחבר באו"ח שם סע' ו' על הסוברים דאזלינן בתר רוב תשמישו. ואף דשם מיייר ג"כ לענין חמץ בפסח, אבל שם לא שייך לצרף הטעם דהיתרא בלע, דשם היקל המחבר בדבר שהשתמש בו בכלי ראשון על האש שיועיל לו הכשר ע"י עירוי, ולזה לא מהני הסברא דהיתרא בלע. ומוכרח מזה, שהמחבר הכריע לגמרי כהסוברים דאזלינן בתר רוב תשמישו, וא"כ צ"ב אמאי לענין שאר איסורים הצריך ליבון.

ישוּב הגר"א לפסקי המחבר

וע' בביהגרא (באו"ח שם ס"ק י"ג וביו"ד ס"ק י"ח) משי"כ בזה. והמבואר בדבריו (יע' שעה"צ ס"ק כ"ב), שדעת המחבר באופן מוחלט דאזלינן בתר רוב תשמישו, וכמבואר בדבריו בס"ו, ומאידך לא ס"ל כלל דחמץ מקרי היתרא בלע. וטעם החילוק בין חמץ לשאר איסורים, הוא דלענין שאר איסורים מעיקר הדין יש חילוק בין סכין גדולה לקטנה, דסכין גדולה רוב תשמישה ע"י האור וצריכה היא ליבון מדינא, אבל קטנה רוב תשמישה שלא ע"י האור ומדינא סגי לה בהגעלה, אלא שמתוך שבסכין גדולה צריך ליבון, לא רצה המחבר לחלק חילוקים בין הסכינים, והחמיר לחוש גם לדעת ריב"ם (שחושש גם למיעוט תשמישו) ולהצריך ליבון גם בסכין קטנה. [ופירש הגר"א דמה"ט שלא רצה לחלק חילוקים החמיר עוד המחבר בסכין קטנה להצריך ליבון לכל הסכין, אף שמעיקר הדין כתב הרא"ש דאף לפי דעת ריב"ם סגי ללבן חודו של סכין].

אבל לענין חמץ, כיון שאין דרך ישראל להשתמש ע"י האור אף בסכין גדולה, ונמצא שכל הסכינים רוב תשמישם שלא ע"י האור ומהני להו הגעלה מעיקר הדין, לא ראה המחבר מקום להחמיר ולחוש לשיטות דלא אזלינן בתר רוב תשמישו, וכמו שלא החמיר בס"ו. [והיינו דכל תחילת החומרא היא כדי שלא לעשות חילוקים בין הסכינים, וממילא לענין חמץ אין מקום להחמיר].

בירור דעת הרמ"א בסברת היתרא בלע ובדין רוב תשמישו

הרמ"א בס"ד על דברי המחבר שכלים שמשמשים בהם ע"י האור צריכים ליבון שנצוצות ניתזין, הביא שיש מקילין אם נתלבנו ליבון קל שקש נשרף עליו מבחוץ. וביאר המ"ב (ס"ל) שדעה זו היא דעת הסוברים דחמץ מקרי היתרא בלע, ולפיכך מהני הגעלה גם לכלים שמשמשים ע"י האור, וליבון קל מועיל במקום שמועלת הגעלה. [מיהו צ"ב אמאי נקט הרמ"א בלשוננו דמהני ליבון קל, שהוא יותר חמור מהגעלה, ולא נקט דמהני הגעלה. ואולי אף המקילין לא הקלו אלא בליבון קל, דמלבד הטעם דהיתרא בלע יש לצרף דעת הסוברים (הגה"מ פי"ז ממאכ"א אות ה', ע' פמ"ג א"א ס"ק כ"ב) דליבון קל מהני אף לדברים הצריכים ליבון ממש, אבל בהגעלה לחוד גם לדידהו אין להקל].

אמנם, הרמ"א סיים על זה דנהגין כדעה הראשונה (להצריך ליבון חמור שיהיו נצוצות ניתזין). וע' מ"ב (ס"ק ל"ב) שהרמ"א סובר לעיקר כדעת המחבר דחמץ מקרי איסורא בלע וצריך ליבון חמור, וממילא אף בדיעבד יש לאסור אם לא ליבנו ליבון חמור.

ודעת הרמ"א בדין רוב תשמישו - הנה בס"ו שהקל המחבר לילך בתר רוב תשמישו, הביא הרמ"א דעת המחמירין להגיל בכלי ראשון כלי שרגילים להשתמש בו בעירוי ויש לחוש שנשתמשו בו בכלי ראשון, וכן שצריך להגיל כלים שרגילים להשתמש בהם בצונן משום דלפעמים משתמשים בהם בחם, וכתב על זה הרמ"א שכן המנהג. [וכן הם דבריו ביו"ד סי' קכ"א ס"ה]. מיהו סיים שם דבדיעבד סגי להו (לכלים שרגילים להשתמש בצונן) בשטיפה. וע' מ"ב (ס"ק מ"ז) שגם באופן הראשון (בהגעלת כלים שרגילים להשתמש בהם בעירוי) סומכים בדיעבד על סברא הראשונה.

מבואר מזה שדעת הרמ"א לפסוק לעיקר כהמחבר דאזלינן בתר רוב תשמישו, ולפיכך סומך על זה בדיעבד, ורק דלכתחילה החמיר שלא לילך בתר רוב תשמישו כדעת המחמירים.

וביו"ד סי' קכ"א ס"ז בדין סכין שלקח מן הנכרי ורוצה להשתמש בה חמין שהצריך המחבר ליבון (וכמו שנתבאר דעתו לעיל), כתב הרמ"א שבדיעבד אם הגעילו ולא לבנו ואין בו גומות וחתך בו מאכל חם, לא נאסר אפילו סכין בן יומו (ומשמעות דבריו שם דקאי על כל מה דמיייר המחבר, בין סכינים גדולים ובין קטנים, יע' ביהגרא שם). ולכאורה הטעם בזה ג"כ משום שסכין רוב תשמישה שלא ע"י האור (כמבואר בראשונים שהובאו לעיל), ובדיעבד סומך הרמ"א לילך אחר רוב תשמישו. מיהו צ"ע, דהרמ"א שם כתב דמהני הגעלה אף בסכין בן יומו, ולקמן יבואר דלא אזלינן אחר רוב תשמישו אלא בכלי שאינו בן יומו.

דעת הרמ"א בכלי שמיעוט תשמישו ע"י האור

והיה נראה לכאורה, שלא החמיר הרמ"א בהגעלה מחמץ אלא במה דאייירי ביה, והיינו בכלי שרגילים להשתמש בו בעירוי או בצונן להצריכו הגעלה בכלי ראשון משום מיעוט תשמישו, אבל לא לענין להצריך ליבון בכלי משום מיעוט תשמישו ע"י האור. והטעם לחלק בזה, שהרי בגמ' בפסחים איתא להדיא לענין סכיני דפסחא דסגי להו בהגעלה ואינם צריכים ליבון, והובא לעיל שיש ב' דרכים בראשונים בטעם הדבר, או משום דחמץ מקרי היתרא בלע כמו בהכשר מנותר, ולעולם סגי בהגעלה וא"צ ליבון, או משום שהולכים אחר רוב תשמישו, ורוב תשמישו הסכינים אינו ע"י האש. נמצא לפי"ז, שמהגמ' מוכרח או דאזלינן בתר רוב תשמישו או דחמץ מקרי היתרא. ומעתה, כלי שרק מיעוט תשמישו ע"י האור ובא להכשירו מחמץ, ממנ"פ סגי ליה בהגעלה, בין אם ננקוט כהתיירוף דחמץ מקרי היתרא ובין אם ננקוט דאזלינן בתר רוב תשמישו.

ויש לדקדק כן בדברי המחבר, שציייר בס"ו את הדין שהולכים אחר רוב תשמישו בקערות שרוב תשמישם בעירוי ומיעוט בכ"ר, ולא בכלי שמיעוט תשמישו ע"י האור והנידון אם להצריכו ליבון. ולפי המבואר נחא, דלענין להצריך ליבון הדין פשוט שא"צ ממנ"פ, או משום רוב תשמישו או משום דחשיב היתרא בלע, והמחבר שרצה להשמיע את היתיר של רוב תשמישו צייר באופן שלא שייך להקל אלא משום רוב תשמישו ולא משום דהיתרא בלע.

ובאמת בדין הסכינים בס"ג שכתב המחבר דסגי להו בהגעלה, לא הביא הרמ"א מחמירים בדבר, וכמשי"כ דדין הסכינים הרי הוא מפורש בגמ'. והטעם לכאורה כמש"נ דלענין ליבון אין מקום להחמיר.

ואולם, המג"א (ס"ו) כתב דלרמ"א שמחמיר שאין הולכין אחר רוב תשמישו, הסכין טעון ליבון הואיל ולפעמים משתמשים בו על האש. ובאמת הרעק"א (בגליון השו"ע) העיר בזה על המג"א, דאף שהחמיר הרמ"א שלא לסמוך על כל אחד מההיתרים, לא על היתרא בלע ולא על רוב תשמישו, זהו דוקא על כל אחד מהם לחוד, אבל כשנצטרפו שניהם יחד ממנ"פ יש להתייר ע"י הגעלה. [ועי' גם בפמ"ג (א"א סק"ו) שביאר ג"כ דבסכינים מודה הרמ"א דסגי בהגעלה, אבל לא כתב כן בדרך ממנ"פ, אלא משום שיש כאן צירוף של ב' טעמים להתייר].

מיהו אף דדברי הרעק"א מסתברים מאוד, מ"מ במג"א מבואר שלא כדבריו. גם במ"ב (ס"ק מ"ח) כתב על מה שהחמיר הרמ"א להכשיר בכלי ראשון כפי מיעוט תשמישו, דה"ה אם יש לחוש שנשתמש בו לפעמים ע"י האור, שצריך ליבון דוקא (אמנם בליבון קל סגי, כיון דאינו אלא משום חומרא, כמבואר ברמ"א בס"ד), והיינו כמבואר במג"א. ובשעה"צ שם (ס"ק נ"א) ציין המקור לזה מפמ"ג ושאר אחרונים. גם בדברי האחרונים שיובאו לקמן כלי הברזל מוכח דס"ל דאף לענין הכשר ליבון מחמיר הרמ"א להכשיר כמיעוט תשמישו. וא"כ לדינא יש להחמיר בדבר.

אופנים שונים שמקילים לסמוך דחמץ מקרי היתרא בלע

במ"ב (ס"ק ל"ב) הביא שבמקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט, והכלי אינו בן יומו מומן שהשתמשו בו בחמץ, יש לסמוך בדיעבד על הסוברים דחמץ מקרי היתרא בלע. וע' שעה"צ שם (ס"ק ל"ז) שהא"ר והגר"ז הקלו במקום הפסד מרובה אף בכו יומו, אלא שהפמ"ג לא הסכים להקל אלא כשאינו בן יומו ג"כ (דבנטל"פ דעת רוב הפוסקים להתייר).

וכן הקל הפמ"ג (א"א ס"ק נ"א) לסמוך בדיעבד על הסוברים דחמץ מקרי היתרא בלע (ומהני הגעלה) במקום הפסד מרובה כשנבלע בכלי רק משהו חמץ, ויש במאכל שנתבשל בכלי ששים כנגד החמץ הבלוע, והביאו המ"ב (ס"ק ק"ס ובשעה"צ ס"ק ר"י).

עוד כתב הפמ"ג (א"א ס"ק י"א) לסמוך בדיעבד דחמץ מקרי היתרא בלע ומהני הגעלה, באופן שהכלי אינו בן יומו מהחמץ ונבלע בכלי משהו חמץ ויש ששים במאכל כנגדו, כיון דלאסור במשהו ונטל"פ (אינו בן יומו) הוא חומרא גדולה. והביאו המ"ב (שם ובשעה"צ ס"ק ר"א).

האופנים דחשיב דיעבד באוכל ובכלי

נתבאר לעיל דדעת הרמ"א להחמיר לכתחילה שלא לילך אחר רוב תשמישו ולהקל בדיעבד. והנה מסתבר שאין מקילין בדיעבד אלא לענין האוכל שנתבשל בכלי, אבל לענין השימוש בכלי לא שייך דיעבד, שהרי יכול להכשירו כדינו. מיהו לענין כלי חרס כתב הרמ"א ביו"ד סי' קכ"א ס"ה, דמאחר שא"א בהגעלה מקרי דיעבד וא"צ להגעילו (כשרוב תשמישו בצונן).

אמנם לענין הכשר לפסח לא הזכיר הרמ"א היתר לכלים, וכן הגר"ז בכל מקום שהזכיר את היתיר בדיעבד לילך אחר רוב תשמישו כתב היתר לאוכל, ולא הזכיר היתר לכלים. והחק יעקב (ס"ק ל"ב) ביאר הטעם בזה, דכיון שכל הטעם דחשיב דיעבד הוא משום שאין תקנה לכלי, לענין פסח לא חשיב דיעבד, שיכול להשהותו לאחר הפסח.

ולפי"ז, גם בפסח אם אין לו כלי אחר מלבד הכלי חרס, יכול להקל להשתמש בכלי חרס, ולסמוך שהולכים אחר רוב תשמישו.

וכן מבואר בחזו"א (או"ח סי' קכ"ב סק"ג) לענין צלוחיות של חרס שרוב תשמישו באופן שאינו צריך הכשר מבליעות (או בכלי שני דקיל בדיעבד להתיר) ומיעוט באופן שצריך הכשר, שאם אין לו כלי אחר יכול להשתמש בכלי, אלא שראוי להכשיר כל מה דאפשר, ולכן יש להגעיל ג' פעמים כדעת בעל העיטור המובאת בטור (יו"ד סי' קכ"א).

הטעם דמהני הכשר לפי רוב תשמישו

ובעיקר הדין דמהני הכשר (לדעת המחבר לכתחילה ולרמ"א עכ"פ בדיעבד) לפי רוב תשמישו צ"ב, דאותו הכשר לא מהני כלל לבליעת האיסור מהשימוש המועט, ואח"כ כשישתמש בכלי תיפלט אותה הבליעה ותאסור את המאכל. והרמ"ע מפאנו (סי' צ"ו) הביא שיש שפירשו מחמת קושיא זו שאין ההכשר מועיל לרוב תשמישו אלא כשאין ידוע בודאי שנשתמש בו במיעוט השימושים אלא חשש בעלמא, ואז תולין שלא נשתמש אלא כפי רוב שימוש, אבל באמת אם ידוע שנשתמש תשמישו חמור יותר מהשימוש הרגיל לא מהני להכשירו כרוב תשמישו, וצריך להכשירו כפי השימוש הידוע לנו. אבל כתב הרמ"ע שאין הדבר כן, והכשר כפי רוב תשמישו מועיל אפילו כשידוע בודאי שנשתמש בשימוש החמור. [ועי' בזה בדרכ"ת סי' קכ"א סק"ד].

ובטעם הדבר דמהני הביא הרמ"ע משי"כ הרשב"א (שו"ת סי' שע"ב) דכשהכלי בן יומו מהשימוש החמור לא מהני הכשר כפי רוב שימוש, דאז באמת יש כאן בליעות אסורות ואסורות שהכשר זה לא יועיל להם, וכל הדין של רוב תשמישו נאמר רק כשהכלי כבר אינו בן יומו, דאז אין כבר איסור ממש על האוכל דהא הוי נטל"פ, וכל הנידון הוא משום מה שהצריכו חכמים להכשיר את הכלי, ובאיסורם הקלו חכמים דסגי להכשיר כפי רוב תשמישו.

ובדברי הרמ"ע שם מבואר דהיא שיש ספק על הכלי אם הוא בן יומו משימוש החמור א"א להכשירו כרוב תשמישו, דהוי ספק דאורייתא. אמנם בסוף דבריו כתב וז"ל, וסתמו נמי תולין להקל שלא נשתמש בו אלא כפי רוב תשמישו, עכ"ל, ולכאורה סותר משי"כ קודם דבספק יש להחמיר. ועמד בזה החזו"א (או"ח סי' קכ"ב סק"ד), ופירש דבסתמא אין מחדשין לחוש שנשתמש בשימוש החמור כיון שאינו שכיח, אבל אם לבו מסתפק בדבר (והיינו שיש לו איזה ריעותא וסיבה להסתפק) צריך להחמיר להכשיר כשימוש החמור משום ספק דאורייתא.

צריך שבשעת ההכשר יהיה הכלי אינו בן יומו

עוד כתב החזו"א (שם סק"ג ד"ה ודוקא), דמה שמקילים להכשיר כפי רוב תשמישו באינו בן יומו, היינו דוקא כשבשעת ההכשר כבר עבר מעל"ע משימוש האיסור, אבל אם בשעת ההכשר לא עבר מעל"ע לא מהני ההכשר, אפילו אם קודם שיגיע זמן האיסור כבר יעבור מעל"ע.

רוב תשמישו אפילו לכתחילה⁸. ואולי לפי מש"כ הפמ"ג נוכל לומר אף בזה דהוי מיעוט המצוי שנשפך מהמרק על השלחנות. וצ"ע.

עוד מצינו באו"ח סי' תנ"א כמה פעמים שהצריכו הכשר משום חשש שמא נתערבו פירווי חמץ (כגון סע' י' וסע' כ"ז ובמ"ב סק"צ בשם אחרונים), ולכאורה חשש זה אינו אלא מיעוט תשמישו⁹.

ביאור חדש בגדר מיעוט תשמישו

ונראה לומר, שהגדר ברוב תשמישו אינו שבליעת האיסור עצמה היא ברוב הפעמים והשימושים, אלא שהבליעה היא ב"דרך תשמישו", שאפילו אם הבליעה עצמה אינה אלא מיעוט פעמים, כל שהיא באה ונגרמת בשימוש הרגיל והשכיח חשיב רוב תשמישו. ומיעוט תשמישו מקרי בליעות הנגרמות משימוש חריג של הכלי, וכגון סכיני דפסחא שכתבו הראשונים דהוי מיעוט תשמישו, והיינו משום שהתשמיש הרגיל של סכינים אינו ע"י האור, ורק כשאיירע ואין לו שפוד שרגיל להשתמש בו על האור משתמש בסכין במקומו. ולבליעה הבאה משימוש חריג לא הצריכו חכמים הכשר, אבל בליעה הבאה בשימוש רגיל, אפילו כשעצם הבליעה אינה באה לעיתים מזומנות, הצריכו לה חכמים הכשר.

ולפ"ז את"ש מה שהצריך המחבר הכשר למחבת ולשלחנות לבליעה שאירעה רק מיעוט פעמים, דאזנה בליעה באה כתוצאה משימוש הרגיל בכלי, שבטיגון רגיל במחבת קורה שמתביש השמן ונבלע ע"י האור, וכן בשלחנות השימוש הרגיל בהם הוא שנתנים עליהם מרק או פשטידא, ובשימוש זה יכול לקרות שישפך על השלחן עצמו.

הכשר תנורי אפיה של זמנו

ונפק"מ בכל זה בהכשר תנורי אפיה שבזמנו (לפסח), דלכאורה עיקר הבליעות שבהם הם רק בליעה ע"י זיעה שמועלת לה הגעלה, ורק במיעוט פעמים ניתו על דפנות התנור חמץ בעין שמצריך ליבון (חשיב בליעה ע"י האור), וא"כ לדעת המחבר יש לילך אחר רוב תשמישו, ואף לדעת הרמ"א בדיעבד עכ"פ יש להקל לילך אחר רוב תשמישו. ועכ"פ מהני ליבון קל כמש"כ המ"ב (סי"ק מ"ח). (וכאן שנידון בהכשר מחמץ בפסח אם צריך ליבון או הגעלה, לדעת הרעק"א שהובאה לעיל אף לדעת הרמ"א הולכים לכתחילה אחר רוב תשמישו). [ואף שהפמ"ג הקשה לדעת הרמ"א שנטל"פ אסור בחמץ בפסח אין להקל לילך אחר רוב תשמישו, נתבאר לעיל שאין נראה לחוש לזה].

אמנם לפי משנ"ת בגדר של רוב תשמישו אין להקל בזה, דאותם נתזים שעל דפנות התנור באו בשימוש הרגיל והשכיח בתנור, וא"כ אף שניתו רק במיעוט פעמים מ"מ חשיב כרוב תשמישו וצריך להכשיר מאותם בליעות.

כשרוב השימוש בהיתר ומיעוטו באיסור

אין הולכין אחר רוב תשמישו

כתב החזו"א (או"ח סי' קי"ט סי"ק ט"ו ד"ה ולהאמור), דמה שהולכין אחר רוב תשמישו היינו דוקא לענין צורת השימוש, שאם רוב השימוש בצונן ומיעוטו בחמין וכדו', הקלו חכמים שאין צריך להכשיר אלא כפי צורת השימוש המרובה. אבל לגבי עצם ההכשר מהאיסור ודאי לא אזלינן אחר רוב תשמישו, דאף אם רוב השימוש הוא בהיתר ומיעוטו באיסור צריך להכשיר מהאיסור.

כשכל שימוש האיסור הוא במיעוט תשמישו

ובהגה' חכמת שלמה ריש סי' צ"א כתב דלא אזלינן בתר רוב תשמיש אלא כשגם תשמיש הרוב מחייב הכשר (שנשתמש איסור גם בתשמיש המרובה). דבכה"ג אמרינן דמתוך שהוא צריך הכשר לשימוש של רוב תשמישו ומהני לו הכשר זה, מהני גם לשימוש המועט. אבל באופן שכל ההכשר נצרך רק לתשמיש המועט, שכל שימוש האיסור היה רק באופן של מיעוט תשמישו או רק פעם אחת, לא שייך ללכת אחר רוב תשמישו, שהרי כל מה שאנו באים להכשיר הוא את השימוש המועט, ואיך נכשירו בהכשר שאינו מתאים לשימוש זה. [ודבריו שם נסובים על דברי הפמ"ג שם שפ"ד סק"ג בכלי שנפל עליו מנר חלב מהותך שהוא צריך ליבון].

ובדרכת (סי"ק ד' ופ"ג) הוכיח דכן ס"ל לכמה אחרונים (וע"ש שהביא חולקים בזה)¹⁰.

השיעור נערך ע"י הרה"ג ר' מיכאל פביאן שליט"א

הובא למערכת בסיוע כולל "אליבא

דהלכתא" סניף קרית יובל

תמיהה בדברי הפמ"ג דהרשב"א גופיה אוסר

נטל"פ בפסח ומתיר ברוב תשמישו

מיהו יש לתמוה על הפמ"ג שפירש כן בדברי הרמ"א (שהתיר דוקא בכלי שתיה) מחמת קושיותו דנטל"פ אסור בפסח, דבאמת אין הקושיא על הרמ"א אלא על הרשב"א גופא, שהרי הרשב"א עצמו סובר (בתשו" סי' תצ"ט) דנטל"פ אסור בפסח, והוא גם הסובר (בע"ז ע"ו א' ובתשו" סי' שע"ב) להקל לילך אחר רוב תשמישו אף לענין פסח בכל גונא. וא"כ אף שהדברים צ"ב, מ"מ א"א לפרש כן דברי הרמ"א משום כך. [ועי' בשו"ת חת"ס (י"ד סי' ק"י) ישוב אחר לקושית הפמ"ג].

והמ"ב בשעה"צ (סי"ק נ"א) הביא את דברי הפמ"ג בדין קערות הבדיל, אבל באמת אין כונתו ממש כהפמ"ג, דבמ"ב (סי"ק מ"ז) כתב להדיא שבדיעבד יש לסמוך על הדעה המקילה דאזלינן בתר רוב תשמישו, ובשעה"צ שם (סק"ו) ציין להרבה אחרונים שכתבו כן ודלא כהפמ"ג. וצ"ל דמה שהביא את הפמ"ג בדין קערות הבדיל אי"ז ממש כהפמ"ג שאוסר גם בדיעבד, אלא משום הדין לכתחילה שצריך להכשיר גם כפי מיעוט תשמישו, דממילא לפ"ז קערות הבדיל אין להם תקנה כיון שא"א להכשירם לכתחילה כדינם.

דעת הבית מאיר שלא החמירו כשידוע

בודאי שאין הכלי בן יומו

ובהמשך הביא בשעה"צ שם שהבית מאיר נחלק על הפמ"ג, וכתב שאם ידוע שהקערות אינן בני יומן מהתשמיש שע"י האור, אפשר לסמוך על הדעה דמהני הגעלה כפי רוב תשמישו.

ובבית מאיר (סע' י"א) ביאר טעמו, דהפ"ח (סי"ו) שדעתו להחמיר כהרמ"א, הביא בסוף דבריו את תשו' הרמ"ע מפאנו לחלק בין כלי בן יומו דלא אזלינן בתר רוב תשמישו, ובין כשהכלי אינו בן יומו דאזלינן בתר רוב תשמישו. ומוזה למד הבית מאיר, שאף למחמירים לא נהגו להחמיר אלא כשיש ספק אם הוא בן יומו, אבל כשהוא ודאי אינו בן יומו מודו דאזלינן בתר רוב תשמישו. וצ"ל שאין כונת הבית מאיר לאופן שיש ספק ממשי שמא הכלי בן יומו, דבכה"ג מבואר להדיא ברמ"ע מפאנו שאף המתירים אוסרים בזה דהוי ספיקא דאורייתא, וכמשנ"ת לעיל, אלא מיירי באופן שיש חששא רחוקה שהכלי בן יומו, ובוזה נהגו להחמיר, אבל כשידוע בודאי שהכלי אינו בן יומו לא החמירו להכשיר כתשמיש החמור.

והדברים צ"ע רב, דבפשטות המחלוקת היא גם באופן שידוע שאין הכלי בן יומו, ודברי הפ"ח נראה שיש מקום לפרשם באופן אחר. וצ"ע.

ובלשון השעה"צ משמע שלא סמך על סברת הבית מאיר להקל אלא בקערות הבדיל שאין להם תקנה בליבון, אבל לא בכלי שאפשר ללבנו. וכן נראה בדברי הבית מאיר עצמו.

[ועי' לעיל שלפי דעת הרעק"א בהכשר מחמץ בפסח אין צריך להחמיר ללבן כפי רוב תשמישו, דממנ"פ מהני הגעלה. ולפ"ז מהני הגעלה לקערות הבדיל. ומהפמ"ג הבית מאיר והמ"ב שלא כתבו כן מבואר דלא ס"ל כהרעק"א].

גדר רוב תשמישו

קושיא מכמה דינים שמצינו שחששו בהם למיעוט תשמיש

בדין מחבת שמתנגנין בה נחלקו הראשונים אם היא צריכה ליבון או דסגי לה בהגעלה, וטעם המצריכים ליבון הוא (כמו שפירש המג"א בסי' תנ"א סי"ק כ"ב) משום דלפעמים נתיבש השומן והעיסה נאפית בעין על המחבת. והרא"ש שמיקל בדבר סובר דאף כשמתביש השומן לא חשיב בליעה ע"י האור. והמחבר פסק באו"ח סי' תנ"א סי"א להקל לענין חמץ, ובי"ד ס"ד לענין שאר איסורים פסק להחמיר. ובדברי הגר"א מבואר שפסק לעיקר כדעת הרא"ש שמיקל. והרמ"א גם באו"ח הביא את דעת המחמירים.

וצריך ביאור מה כל הנידון בזה, והרי אותם פעמים שמתביש השומן והעיסה נאפית בעין על המחבת אינם אלא מיעוט. ונמצא שרוב השימוש אינו ע"י האור, ולדעת המחבר שהולך אחר רוב תשמישו אמאי צריך לחוש לאותם פעמים. [ועי' פ"ח (באו"ח סי"א) שנקט דלדעת הרשב"א באמת הוי רוב פעמים ע"י האור, ולחולקים על הרשב"א הוי רק מיעוט, והקשה משום כך על הרמ"א אמאי לא החמיר במחבת].

וע' בפמ"ג באו"ח (א"א סי"ק כ"ב) שעמד בזה, וביאר דהוי מיעוט המצוי. והיינו שאין מקילים ללכת אחר רוב תשמישו כשהמיעוט מצוי.

ובאו"ח סי' תנ"א סע' כ' פסק המחבר ששולחנות ותיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה, רגילים לערות עליהם רותחין לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדרה לתוכן. וגם בזה יש להקשות, דהפעמים שנשפך המרק אינן אלא מיעוט, ומדוע חושש לזה המחבר שמיקל ללכת אחר

דכיון שבשעת ההכשר היה בן יומו ולא היה זה דין הכשרתו, לא הועיל ההכשר כלל, ולא חילקו חכמים בדבר, ודוקא כשעבר מעל"ע מהשימוש החשיבו את ההכשר הקל כהכשר גמור.

ומשום דין זה יש מעלה ג"כ כמה שמחמירים שלא להגעיל כלים בני יומן (כדאיתא ברמ"א באו"ח סי' תנ"ב ס"ב), שכשהם בני יומן א"א להקל להכשיר כפי רוב תשמישו.

דין רוב תשמישו לענין דבר חריף

והנה לפי משנ"ת דיסוד הדין לילך אחר רוב תשמישו הוא משום נטל"פ, שכל איסור הכלי אינו אלא מדרבנן והם הקלו באיסורם, נראה לכאורה שאין מקום להקל בזה לגבי שימוש בדבר חריף, דבדבר חריף לא שייך ההיתר של נטל"פ. וכך נקט באמת החזו"א (או"ח סי' קי"ט סי"ק ט"ו ד"ה ולהאמור), וכן הוא בשו"ת בית שלמה (או"ח סי' נ"ה אות ח').

אמנם בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' ע') הביא שהבית מאיר (י"ד סי' צ"ו ס"ג) היקל לילך אחר רוב תשמישו אף בדבר חריף, ותמה עליו מטעם הנ"ל דכל ההיתר ברוב תשמישו בנוי על מה שהוא נטל"פ. וכתב לבאר בדעתו כפי דעת כמה מהאחרונים (יע' פלתי סי' ק"ב סק"ה ובפתי"ש סי' צ"ה סק"ד) דכל עיקר הדין שדבר חריף משיב בליעה שאינה בת יומה אינו אלא מדרבנן, וא"כ גם לגבי דין זה שייך לומר דהם אמרו והם אמרו, והקלו להכשיר כפי רוב תשמישו. [ואולם יע' בדבריו שם שאין הדבר ברור, שהפמ"ג (י"ד סי' צ"ו משב"ז סק"א) הוכיח מהרשב"א שדין דבר חריף בזה הוא דאורייתא].

ואכתי יש לעיין בדבר, דמסתבר לומר דאף לסברת הרשב"א והרמ"ע לא הקלו חכמים אלא באיסור של אינו בן יומו, שבאיסור זה לא אסרו חכמים את הבליעות (והרי בדיעבד אם בישל בכלי אין המאכל נאסר), אלא שהחמירו שלא להשתמש בכלים בלא הכשר, וכלפי דין זה שחייבו את הכלים בהכשר הקלו חכמים שלא יצטרכו להכשיר אלא כפי רוב תשמישו. אבל במקום שאנו חוששים לאיסור הבליעה עצמה אין חילוק אם האיסור הבלוע דאורייתא או דרבנן, וצריך להכשירו כדינו ולהפליט את הבלוע ואפילו נשתמש כך רק פעם אחת, כדי שלא יאסור את המאכל. ולפ"ז, אף אם איסור דבר חריף אינו אלא דרבנן, כיון שאין האיסור על הכלי אלא מחמת עצם האיסור הבלוע, אין לנו להקל לילך אחר רוב תשמישו, ויש להכשיר את הכלי ולהפליט את הטעם האסור. וצ"ע⁵.

קושיא הפמ"ג בדין רוב תשמישו בפסח

שנטל"פ אסור ובדין קערות הבדיל

נתבאר לעיל שדעת הרמ"א דמעיקר הדין אזלינן אחר רוב תשמישו ולכן מיקל בדיעבד, ואף לענין פסח הדין כן. והקשה על זה הפמ"ג (משב"ז סי"ק י"א), דלפי המבואר ברשב"א וברמ"ע שכל ההיתר ברוב תשמישו מבוסס על אינו בן יומו, ומשום שכל האיסור אינו אלא מדרבנן דהוי נטל"פ, א"כ לדעת הרמ"א עצמו שפסק בסי' תמ"ז ס"י לאסור בפסח נטל"פ, אין מקום להקל לילך אחר רוב תשמישו, כיון דאף אינו בן יומו אסור.

ומתוך כך פירש הפמ"ג דבאמת לא היתיר הרמ"א בדיעבד אלא בכלי שתיה שרוב תשמישו בצונן, ובהם דוקא היתיר בדיעבד שבטיפה כיון שאין מצוי שמשתמש בהם בחמין. אבל בקערות שמשתמשין בהן ע"י עירוי ומיעוט תשמישו בכלי ראשון, אף בדיעבד לא מהני לדעת הרמ"א להכשירן בעירוי.

[ויע' במגן האלף (סי' תנ"א סק"ו) שעמד ג"כ בקושיא הפמ"ג מדין נטל"פ בפסח, ונתן טעם אחר לדין רוב תשמישו, שאין חוששין שישתמש בפסח כתשמיש המיעוט].

ועפ"ז כתב הפמ"ג, שקערות של בדיל שא"א ללבנן כיון שהבדיל ניתך, לא מהני להם הגעלה אף בדיעבד, כיון שאופין בהם עוגות בתנור גרוף וחשיב תשמישו ע"י האור. ואע"ג שאי"ז אלא מיעוט תשמישו, מ"מ בפסח שאוסרים גם נטל"פ א"א להכשיר כפי רוב תשמישו.

והנה היה מקום ליישב קושיא הפמ"ג בפשטות, שאף איסור נטל"פ בפסח אינו אלא מדרבנן כמו איסור אינו בן יומו דשאר איסורים, ולפיכך הקלו שא"צ להכשיר אלא כפי רוב תשמישו. ומבואר מקושיא הפמ"ג כמשנ"ת לעיל (לענין דבר חריף), שלא היתה כאן הקולא בכל איסור דרבנן שא"צ להכשירו, אלא דוקא במקום שהבליעה עצמה מותרת ורק שאסרו את הכלי והצריכוהו הכשר, ובדין הכשר הכלי הקלו דסגי להכשיר כפי רוב תשמישו.

5. הנה הבית מאיר שהביא המהרש"ם לא מיירי כלל בדין הכשר כלים, דהוא כתב שם שאין להחמיר בדי עבד בדברים חריפים בב' החומרות, נ"ט בר נ"ט ונטל"פ. ועפ"ז כתב להתיר בדבר השכיח שחתכו בצלים בסכין חולבת ונתנום בקדרה של בשר, "דסתמא הסכין אינו ב"י מבליעת כלי ראשון כדקי"ל סתם כלים אינן בני יומן, ובפרט סכין חולבת שרוב תשמישו בצונן". והבין מהרש"ם שכונתו בזה להיתר נוסף לסכין, והואיל ורוב תשמישה בצונן. ולפי הבנתו מבואר בבית מאיר דס"ל שההיתר ברוב תשמישו אינו בהכשר כלי דוקא, אלא שעצם הבליעה אינה אוסרת כל שהיא ממיעוט התשמיש. מיהו בפשוטו אין כונת הבית מאיר להיתר נוסף של רוב תשמישו אלא להיתר שכתב קודם, ורק הוסיף טעם לתלות שהסכין אינה בת יומא. מיהו יע' בחו"ד סי' צ"ו סק"ז, וצ"ע (אף דמיירי שם בדבר חריף, מ"מ הוא נידון דרבנן משום חנ"נ).

6. מיהו יע' בדבריו שלא כתב כן דוקא דומיא דכלי שתיה ששימושן בצונן, אלא אף בכלי שרוב תשמישו בכלי שני ומיעוטו בכלי ראשון, ועל זה כתב דאין חוששין שישתמש בפסח בכלי ראשון, ומה שיפלוט בכלי שני כבר פעלה ההגעלה ג"כ. עכ"ד. והדברים צ"ע, דמאחר שלא הפליט הטעם שנבלע בכלי ראשון, ימשך טעם זה ליפלט

אף בשימוש כלי שני, וכעין שכתב המחבר בסע' זה (עפ"י הראשונים) דכלי שתשמישו ע"ג האור לא מהני לו הגעלה להשתמש בו בחמין דיפלוט מעט מעט.

7. לשון הרשב"א לפי שלפעמים מטנגנים בה בשמן מועט ורוב פעמים הוא מתיבש.

8. בשו"ת פעולת צדיק למהר"ץ ח"א סי' קע"ב דקדק מלשון המחבר דשלחנות רגילים לערות עליהן, דאי"ז אלא ממנהג, אבל מעיקר הדין א"צ, דאזלינן אחר רוב תשמישו. והרמ"א כאן היקל בדיעבד גם בשלחנות, ולכאורה משום שבדיעבד אזלינן אחר רוב תשמישו. אבל יש לפרש משום שאין ידוע בודאי שנשפך עליהם חמין, אלא רק חוששים לזה, ובדיעבד לא חיישינן.

9. לפי מה שיובא לקמן מהחזו"א שכשאין חילוק באופן התשמיש רק בין שימוש האיסור וההיתר לא אזלינן אחר רוב תשמישו, אין מכאן קושיא.

10. ויע' לשון המ"ב סי' תנ"א סי"ק קנ"ה. ויע' בהגה' ר"ב פרענקל או"ח סי' תנ"א על הט"ז סי"ק י"א.

או שיש בו סדקים וגומות דקיי"ל לקמן דין כ"ו שצריך ליבון שישים שם גחלים בוערות די אף לכתחלה בליבון קל שישהה אותם עד שקש נשרף עליו מבחוץ (ס"ד וסק"ט ל"א ל"ב ל"ג וע"ל דין ל"ו).

ח חצובה שהוא כלי שיש לה ג' רגלים ומעמידין עלי קדרה או מחבת בתנור על האור כל השנה אם רוצה להשתמש בה בפסח צריך ללבנה באור לפי שלפעמים נשפך עלי עיסה ונבלע בה טעם חמץ ע"י האור וזה רק לכתחלה ולכן די לה בליבון קל ובדיעבד אף אם נשתמש עלי בליבון כלל אין לאסור (ס"ד וסק"ד).

ט מחבת שיוצקין בה שמן או שומן ומטגנין בה מדינא סגי לה בהגעלה שהרי אופין בו עם משקה מה לי שמן מה לי מים ולא חיישינן שמא נתייבש השמן והחמץ נאפה בלא משקה ויצטרך ליבון כמו התנור דאפי' אם נשרף ונדבק לדופן המחבת עדיין יש לחלוחית משקה שם [וי"א דשומן אינו בכלל משקה וכגון הבשר הוא ונחשב תשמישו ע"י האור אבל מלשון הפוסקים לא משמע כן וכן הסכים החזו"א או"ח סי' קי"ט סק"ט] ואם היא ארוכה משים חצי והופך עוד ומשים חצי האחר [ואם היא ארוכה ביותר מלבנה באמצע בליבון קל] וכ"ש בקדרה של מתכת שמבשלין בה דמהני הגעלה אף שנדבק לפעמים לדפני הקדרה, אך המנהג לכתחלה כדעת המחמירים ללבן המחבת וסגי בליבון קל דהיינו שישירף עליו קש מבחוץ [ובפ"ח מצד דמדינא צריך ליבון אבל רוב הפוסקים מתירין בהגעלה] ובדיעבד סגי לי בהגעלה [ואם מגעילה קודם זמן איסור מגעיל אף בת יומא, חזו"א או"ח סי' קכ"ב סק"א וע"ל סי' תנ"ב דין ב"ל, אבל האגנות שאופין בו עוגות בעין אף שמושחין תחתיו בשומן או שמן או חמאה כגון פורימ"ש שאופין בו טארטי"ן או בעק"ץ קוכע"ץ צריכין ליבון מדינא (וע"ל דין ו), וכן הסקאווראדע"ס שפעמים מחמין בהן סובין לחולה צריכין ליבון למאי דמחמירין למיזל אף בחר מיעוט תשמישו כדלקמן דין י"ג ע"ש (סי"א וסק"ג סי' ס"ה סי' ובה"ל ד"ה מותרת ושה"צ), וכתב בחזו"א כלי מתכות שמשפשינן את המתכת בחלב מהותך בשעת עשיית הכלי והמתכת חם שהיד סולדת בו סגי לו בהגעלה וא"צ ליבון (או"ח סי' קי"ט סק"ט והיינו לענין איסור חלב ולא לענין חמץ).

י כלים שנשתמש בהן בחמין כפי תשמישן הכשרן דכבולעו כך פולטו ולכן אם תשמישן בכלי ראשון כגון כף שמניסין בו בקדרה צריך להכשירן בכלי ראשון וי"א דדבר שתשמישו בכלי ראשון על האש הכשרו ג"כ בכלי ראשון העומד על האש דוקא והכף הזה שמניסין בו בקדרה בעודו על האש [וכן כף ששואבין בה מהקדרה בעודו על האש, חזו"א סי' קכ"ב סק"ג] צריך להגעיל ג"כ באופן זה (ס"ה וסק"ה ל"ו) וכן פסק בחזו"א (או"ח סי' קכ"ב סק"ה) וצריך שיהו המים מעלין אבעבועות כדלקמן סי' תנ"ב דין ז' ע"ש, ואם הכלי בלע מכלי ראשון לאחר שהעבירו מהאש סגי לי בהגעלה מכלי ראשון שהעבירו מע"ג האש, וכ"ש בכלי שע"ג האש" אע"ג שאין מעלה רתיחה (חזו"א שם וע"ל דין כ"ד) אבל לא מהני להכשירו ע"י עירוי מכלי ראשון אלא בכלי ראשון ממש (סקמ"א) וכלי שמשמשין בו בעירוי שמערה מכלי ראשון אפי' כלי חדשה שלא נשתמש בו מעולם רק פ"א נשפך עלי עירוי של חמץ מכלי ראשון צריך לערות עליו מכלי ראשון וצריך לזוהר שלא יפסיק הקילוח ולא סגי לי בהכשר דכלי שני דהיינו לשפוך מים ורוחצין בתוך כלי ואח"כ יכניסם ואפי' בדיעבד לא מהני ואם תשמישן בכלי שני כגון כפות קטנים שתשמישן רק בקערות די להכשירן בכלי שני ובדיעבד אם לא הכשירן כלל ונשתמש בהן ע"י בסמוך דין י"א (ס"ה וסק"ז ל"ט מ"א וע"ל דין י"ב).

יא וי"א שכלי שנשתמש בה בכלי שני דינו ככלי שנשתמש בו צונן שאינו בולע" אלא לכתחלה יש להחמיר כדעת המחמירין בזה אפי' ידוע שלא נשתמש בה חמץ רק בכלי שני שלא עירה מהקדרה לתוכה רק לכלי אחר ואח"כ הניח כלי זה בתוכה ולכן בכלי מתכות צריך הגעלה ובכלי חרס דלא מהני הגעלה והיסק כדלקמן דין נ"ג א"א להשתמש בו בפסח אמנם בדיעבד אם נשתמש בלא הגעלה בכלי שאין משתמשין בו רק בכלי שני כגון טעלע"י וכפות יש להקל אף בכלי חרס במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט אם אינו בן יומו אבל אם הוא בן יומו צ"ע אכן בכלי שלישי יש להקל אפי' כשהוא בן יומו (ס"א וסק"א ושה"צ).

יב מדינא הולכין בכל כלי אחר רוב תשמישו ולכן כלים שמשמשין בהן בצונן די להם בשטיפה אע"פ שלפעמים השתמש בו בחמין וכן קערות שרוב תשמישן בעירוי שמערה עליהן מכלי ראשון מכשירן ג"כ ע"י עירוי אע"פ שלפעמים משתמשין בהן בכלי ראשון על האש מיהו דוקא אם הוא אחר מעל"ע [שאו אינו אלא מדרבנן והקילו לילך אחר רוב תשמישו, חזו"א סי' קי"ט סק"ט] אבל אם ידוע שתוך מעל"ע השתמשו בו בכלי ראשון צריך דוקא הגעלה בכ"י ואם ע"י אור צריך ליבון (ס"ו וסקמ"ה מ"ו), ובחזו"א כתב דגם בספק שמא הוא תוך מעל"ע יש להחמיר אך אפשר דבעינן שיהא לבו מסופק בדבר וסתמא לא חיישינן כיון דלא שכח, ואף אם מעל"ע נגמר קודם זמן איסור אם לא נגמר מעל"ע קודם זמן הגעלה לא מהני כגון שמגעיל בע"פ קודם ה' שעות ועדיין לא עבר מעל"ע אע"ג שעד זמן איסורו יעבור מעל"ע, וגם כל ההיתר הוא דוקא אם לא ישתמש בדבר חריף דבזה אין ההיתר של אחר מעל"ע" דחורפ"י משוי ל"י לשבח, וגם

שיעורי הלכות

בדברי הטור דכונתו לאסור גם בכלי שני, א"כ כשהעתיק לשון הטור כונתו למה שביאר הוא בדבריו לאסור גם בכלי שני, כ"כ המאמר סק"ג, והוסיף להקשות ע"ד הרמ"א דמוכח מדברי הטור לקמן בס"ה דאף כלי שני בולע ונאסר, יעו"ש מה שדחק לחלק, אמנם המג"א סק"ג כתב דמהשמית מרן בשו"ע דין כלי שני אלמא הדר ביה ממש"כ בב"י, ועי' מחצית השקל מש"כ לבאר בדברי המג"א דלא תיקשי עליה דהלא על לשון זה ביאר בב"י לאסור גם בכלי שני, א"כ למה לומר שחזר בו, יעו"ש מה שביאר בזה, אך מ"מ כמה אחרונים הסכימו לדעת מרן דאסור בכלי שני וכמ"ש בב"י, והשיג ע"ד המג"א וכמ"ש החק יעקב סק"ח ויד אהרן בהגב"י ונה"ש סק"ב והביאם בכה"ח סק"כ, אלא הדקשה האחרונים ממה שפסק בשו"ע ב"י דבסי' ס"ח ס"א ובסי' ק"ה ס"ב דחש לאסור בכלי שני רק לכתחילה אבל בדיעבד היתר, ומ"ש הכא דאסר, ועי' לעיל בסי' תמ"ז בשע"ה אות כ"ד שהבאנו דברי האחרונים בזה והדין למעשה.

יג. ועי' בבית מאיר ב"י"ד סי' צ"ו ס"ג שכתב דגם בכה"ג אולינן בחר רוב תשמישו, וביאר בדעת תורה שם דס"ל דדבר חריף הוא מדרבנן וע"כ אולינן גם בזה לקולא, יעו"ש עוד בדבריו.

בצ"ה ית' טזת תל"א
הנה ידינו הרי"ח בן שמעון סידר כל מנהגי הספרדים והמקובלים על
או"ח כי המ"ב לא דיבר בדרך כלל רק על מנהגי האשכנזים ויפה סידרם
חיים קנייבסקי

סימן תנא. דיני הגעלת כלים

א כל כלי חמץ שצריכין ליבון או הגעלה [אפי' נשתמש בהן ע"י עירוי וכלי שני] ואינו רוצה להגעילן או ללבנן או שאין מועיל בהן הגעלה כמו כלי חרס [ואפי' אם בלועים הרבה חמץ שאם יבשל בהם אחר הפסח לא יהי' ששים נגדם] משפשפן היטב בענין שלא יהא חמץ ניכר בהן ומותר להשהותן לאחר הפסח להשתמש בהן בין במינו בין שלא במינו (סי"א וסק"א ב' ה' ושה"צ) ולכן א"צ לכתוב בשטר מכירה שנוהגין שמוכר כלים הבלוע בהן חמץ (חזו"א או"ח סי' קי"ז סק"ט) ומצניעין בפסח במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם כדי שלא יבא להשתמש בהם בפסח וטוב לסוגרם בחדר ולהצניע המפתח שאם יבא לחפש אחר המפתח יזכור שהוא פסח (ס"א וסק"ח).

ב ואם לא שפשפן קודם פסח משפשפן תוך הפסח ואם עבר ולא שפשפן תוך הפסח חייב לשפשפן לאחר הפסח כנ"ל סי' תל"ה דין ג' דמשהו שיש בעין חל עליו איסור חמץ שעבר עליו הפסח וכן אם נשתמש בהן חמץ תוך הפסח די בדיעבד בשפשוף היטב ומותר להשהותן עד אחר הפסח ובפמ"ג מפסקת אם בישראל בהם בשביעי של פסח בא"י או בח"י של פסח בחו"ל בעוד שהכלי בן יומו שלא להשתמש בו ע"ש (סק"ד ו' ושה"צ וע"ל סי' תמ"ז דין ג').

ג יש נוהגין לסדר כלי בדיל של חמץ בתוך הבית בגובה הכותל במקום שאין יד אדם מגעת לשם והם סדורים כל ימי הפסח לנוי ואין למחות בידם כיון שאינם בן יומו מבליעת החמץ בשעה שנסדרין אותן ומכ"ש באותן שרוב תשמישן בכלי שני או בצונן כגון קנקנים אין לחוש ומ"מ המחמיר בזה תבא עליו ברכה (סק"ז).

ד כלים חדשים שקונין מהשוך אפי' כלי חרס א"צ לספק בהן שמא נשתמשו בו דאין דרך להשתמש בכלים חדשים וא"צ אלא טבילה בכלי מתכות אבל אם נקנים מהגוי בביתו ואינו מכיר בהן ודאי שהן חדשים אם הם כלי מתכות צריך מספק להגעילן או ללבנן כפי תשמישן מלבד מה שצריך לטבולן ואם הם כלי חרס צריך שבירה מספק (סק"ג וע"ל דין ס"ח ס"ט).

ה כל כלי הצריך ליבון או הגעלה אסור להשתמש בו אפי' צונן בלא הכשר ואפי' הדיחו ושפשוף היטב דחיישי' שמא יבא להשתמש בו בחמין [ואפי' בע"פ אחר חצות יש להחמיר דגם בשאר איסורים הדין כן] מיהו דרך עראי מותר להשתמש בה' אם הדיחו ושפשפו היטב וע"ל סי' ת"נ דין י"א (ס"א וסק"ט ו"ט).

ו כלים שמשמשין בהם ע"י האור בלי מים כגון שפודים ואסכלאות שצולין עליהם מולייתא של חמץ וכיוצא בהן שגוף החמץ נוגע בהן בלי משקה בשעת צלייתו ונבלע ע"י חום האש בלבד אין נפלט ג"כ ע"י הגעלה ברותחין אלא ע"י חום האש וצריך ליבון ואע"פ שאסכלא כשצולין על גבה טשין אותה באל"י או מושחין פניו בשומן לא דמי למחבת לקמן דין ט' שאין רטיבות מעט זה מצילה מהיות האש שולט בה לגמרי (ובדיעבד ע"ל דין ז' ודין כ'), ואם ידוע לו שלא צלו עליו חמץ רק שצלו עליו בשר עם מלח שלא נבדק מחמץ בזה די בהגעלה' ואפי' לכתחלה ואם אין ידוע לו רק בסתמא לכתחלה יש ללבנו מספק ובדיעבד אם הגעילו ונשתמש בו אפשר שאין להחמיר ובפרט כשאינו בן יומו בודאי יש להקל בדיעבד (ס"ד וסק"ז ושה"צ וע"ל דין כ' דבמלח שלא נבדק מכשירנן אפי' לא הגעילו בדיעבד).

ז כל דבר שצריך ליבון מדינא צריך ללבנו עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם" או עד שתסור קליפתו העליונה ואפי' בדיעבד יש לאסור אם נשתמש בו בפסח בעוד שלא ליבנו אותו כ"כ עד שיהיו ניצוצות ניתזין הימנו או ע"י הגעלה אכן במקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט והוא אינו בן יומו' מעת שנשתמשו בו החמץ יש לסמוך בדיעבד על הפוסקים דחמץ נקרא התירא בלע ודי בהגעלה או בליבון קל דהיינו שנתלבן עד שאם ישימו עליו קש מצד חוץ ישרף הקש מכח הליבון, וכל דבר שדינו בהגעלה רק שמחמירין ללבנו

שיעורי הלכות

כיון דרוה"פ סביר דחמץ מיקרי היתרא בלע, וע"כ עכ"פ מיהא לענין דיעבד יש להתיר. ועי' בכה"ח שם סק"ח וס"ט.

ז. כ"כ הרמ"א, אך מרן בשו"ע כתב דמותרת בהגעלה, ועי' כה"ח ס"ק קמ"ו עוד אחרונים שכתבו כן. ובבא"ח פרשת צו אות י"ד כתב דמחמיר תע"ב.

ח. ושם בשע"ה באותיות א' וז'.

ט. יעו"ש בשע"ה אות ט"ו.

י. ועי' כה"ח סק"ב.

יא. ועי' כה"ח סקמ"ג.

יב. הנה הטור כתב דהיסק לא מהני לשום כלי חרס שנשתמש בו חמין, אפילו שלא ע"י האור אלא שעירה לתוכו ורוחצין, וכתב הב"י פירוש אפילו לא נשתמש בכלי חרס ורוחצין אלא בכלי שני לא מהני בהו היסק, והוסיף דכן הרמב"ם השוה כלי חרס שנשתמשו בו חמץ בכלי שני לנשתמש בו חמץ בכלי ראשון, ובד"מ פליג ע"ד הב"י בהבנת הטור יעו"ש. והנה מרן בשו"ע העתיק לשון הטור, וכתב עליו הרמ"א בהגהה דיש אוסרים גם בכלי שני, ואילו לטעמיה דס"ל דלשון זה אינו מורה לאסור גם בכלי שני, אך מרן שביאר

סימן תנא

- א.** עי' לקמן בשע"ה באות י"ב לגבי כלי שני.
- ב.** והא דמשפשפן תוך הפסח היינו דוקא בחוה"מ, אבל בשבת וי"ט אסור ליגע בחמץ אפילו כדי לבערו כמ"ש בסי' תמ"ו. כה"ח סק"ז.
- ג.** ועי' לקמן בדין ט"ז לגבי המנהג בהשתמשות בכלי חרס ישנים, ושם בשע"ה.
- ד.** ומעיקר הדין לדעת מרן א"צ הכשר כלל דלא מחזקינן איסורא, אלא שנהגו להגעילם וכדלקמן בדין כ' ובשע"ה שם אות י"ט, ועי' לקמן בדין מ"ג ובשע"ה שם, וכ"ה לעיל בסי' תמ"ז דין ל"ו ובשע"ה שם.
- ה.** כ"ה פסק מרן השו"ע כאן דחמץ חשוב איסורא בלע וע"כ צריך ליבון חמור. אמנם בר"י תנ"ב מוכח דפסק דחמץ היתרא בלע, וכמו שהקשה הפ"ח שם ועוד אחרונים, ועמש"כ בענין זה לעיל בסי' תמ"ז בשע"ה אות כ"ז.
- ו.** באינו בן יומו לדעת מרן לעיל בסי' תמ"ז ס"י דנטל"פ שרי גם בפסח יש להתיר בדיעבד בשופי, ועי' מש"כ לעיל שם בסי' תמ"ז בשע"ה אות י"א לענין מעשה בזה, ואפילו בבן יומו כתב בחקת הפסח דאף דמרן פסק לחומרא, מ"מ

כל ההיתר הוא רק להקל מהכשר חמור להכשר קל אבל כלי שרוב תשמישו בהיתר ומיעוט באיסור ודאי צריך הכשר אף באינו בן יומיו (או"ח סי' קי"ט סקט"ו וסי' קכ"ב סק"ג ד').

יג וכ"ז מעיקר הדין¹⁰ ובדיעבד סומכין על זה אבל לכתחלה המנהג כדעת המחמירין להכשיר כל דבר בהכשר של מיעוט תשמישו ולכן בדבר שיש לחוש שנשתמש בו לפעמים ע"י האור צריך ליבון דוקא וסגי בליבון קל וכתב הפמ"ג דלפ"ז קערות של בדיל שאופין בו לפעמים עוגות על תנור גרוף מגחלים אין לו תקנה הלא צריך לכתחלה ללבנו ויהי ניתך ע"י הליבון אבל בבית מאיר כתב דבקערות אלו אם ידוע שאינו בן יומו מתשמיש זה של אפיית עוגות יש לסמוך על דעה ראשונה וסגי בהגעלה לכתחלה (ס"ה וסקמ"ז מ"ח ושה"צ) וכן כלים שמתשמישין בכלי שני ויש לחוש שמא נשתמשו בו בכ"ר כגון כפות וכה"ג יגעילנו בכ"ר (ס"ו) וכלי חרס שרוב תשמישו מעירוי מכלי שלישי רק לפעמים משתמשין בו בעירוי מהכף שישאבו בה מהיורה דהוא כ"ר אם אינו בן יומו ואין לו כלי אחר (וע"ל דין ט"ז) יכול לסמוך להקל אבל ראוי לעשות לו הגעלה ג' פעמים דהיינו להחליף המים בין הגעלה להגעלה [שי"א שהגעלה כזו מהני בכלי חרס שאינו בן יומו וע"ל סי' שכ"ח דין כ"ב] דמה שאפשר להחמיר ראוי להחמיר ואם א"א להגעיל ג"פ אפשר דא"צ להגעיל כלל אפי' פ"א (חזו"א או"ח סי' קכ"ב סק"ג).

יד קערות גדולות שלא יוכל להכניס תוך כלי ראשון יתן עליהן אבן מלובן ויערה עליהן רותחין מכלי ראשון והיו ככ"ר ומ"מ אין זה מועיל רק בקערה וכיו"ב שרוב תשמישן הוא רק ע"י עירוי מכלי ראשון (וע"ל דין נ') משא"כ בדבר שרוב תשמישן הוא בכלי ראשון אין מועיל להגעיל באופן זה דלא הוי ככלי ראשון ממש ואפי' בקערות וכיו"ב אין להקל לכתחלה להגעיל ע"י אבנים אלא בידוע שאינו בן יומו מתשמיש כלי ראשון וכן דפי מולייתות של בשר או גבינה שלפעמים נותנין עליהן חמין וכן השלחנות¹¹ והספסלים נוהגין להגעיל ג"כ ע"י אבן מלובן ויגב השלחן תחלה כדי שלא יצטנן המים הרתחין ששופך (וע"ל דין ל"ח) ויעביר האבן על כל הכלי שאז מגעיל כולו ואע"ג דבאיזה מקום אינו נוגע האבן מ"מ מי הרתיחה העולין מן האבן נוגעים שם ושרי, ומ"מ בקערות שיש להם אוגנים ובליטות כעין כפתורים ופרחים שאז א"א להעביר האבן ע"פ כולו ואפשר שגם מי הרתיחה לא יגיעו שם תיכף נכון להחמיר שלא להגעיל ע"י אבנים כ"א יכניסם ליורה (ס"ו וסק"נ נ"א נ"ב נ"ג וע"ל דין כ"ד).

טו כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן אם הי' דבר לח ושהה בתוכו מעל"ע נעשה כבוש בתוכו וצריך הגעלה או עירוי מים ג' ימים כדלקמן דין ס' אבל אם הי' דבר יבש או אפי' דבר לח ולא שהה שם מעל"ע וגם לא הי' דבר חריף מותר להשתמש בהן מצה אפי' בחמין ודי להם בהדחה להעביר מה שדבוק בעין לדופני הכלי חוץ מבית שאור דהיינו כלי שהאשה שוהה בו את השאור ליתנו בעיסה ופעמים שהשאור שוהה הרבה באותו כלי ומחמת שחימוצו קשה נבלע טעמו באותו כלי אפי' לא שהה מעל"ע וכן בית חרוסת שנותנין בו דברים חריפים עם חמץ אע"ג שהן צונן ולא שהו מעל"ע אסור להשתמש בהן מצה בחמין אבל להניח בהן מצה אפי' צוננת וכן שאר דבר צונן אפי' לח [אם אינו שוהה שם מעל"ע] מותר אם הדיחו תחלה [דרך עראי ולא בקבע כנ"ל דין ה'] אבל אסור ללוש בהן דריח החימוץ הבלוע בכלי גורם למהר חימוץ להעיסה הנלוושה בתוכה ואם הגעילה והוא כלי המועיל לה הגעלה מדינא מותר בין ללוש בה בין להשתמש בה בחמין אבל המנהג שלא להשתמש בבית שאור אפי' ע"י הגעלה משום דא"א לנקר כראוי ואפי' אם היא נעשה מנסר אחד דמותר להשהותה אחר שנקרוה היטב מ"מ אסור לכתחלה ללוש בה או להשתמש בה אפי' אחר הגעלה כדלקמן דין ל"ט ואם היא של מתכת נוהגין לכתחלה ללבנה כדלקמן דין נ' (סכ"ב וס"ק קכ"ד קכ"ה קכ"ו קכ"ז קכ"ח קכ"ט קל"א קל"ב ושה"צ וע"ל דין ל"ט).

טז וכ"ז בשאר כלים אבל בכלי חרס יש מחמירין בבית שאור וחרוסת שאפי' לא נשתמש בו אלא בצונן לא ישתמש בו אפי' בצונן¹² ולא מהני הגעלה והמנהג שלא להשתמש כלל אפי' בצונן בכלי חרס ישנים אפי' אינם בית שאור וחרוסת ונשתמש בהן חמץ רק בצונן (סכ"ב וס"ק קל"ג וע"ל דין י"ג ודין ס').

יז כל כלי השתי' בין צלוחיות בין כוסות מדינא מותרים בשטיפה וצריך לשפשף תחלה היטב במים להסיר כל הדבוק עליו ואח"כ ישטפנו במים ואע"פ שלפעמים נותנין בהם לחם כיון שהוא אחר מעל"ע ורוב תשמישו בצונן וכנ"ל דין י"ב ומ"מ המנהג לכתחלה להגעיל משום שלפעמים משתמשין בהן בחמין¹³ כנ"ל דין י"ג וכן יכול להכשירן ע"י מילוי מים ועירוי ג' ימים כדלקמן דין ס' ובדיעבד סגי להו בשטיפה (ס"ו כ"ה וסקמ"ט קמ"ו קמ"ח קמ"ט ק"ב), ודעת החזו"א דעירוי לא מהני כאן כלום שהרי חוששין למיעוט תשמישו בחמין וצריך הגעלה דוקא (או"ח סי' קכ"ב סק"ד) ודין כלי זכוכית ע"ל דין ע"א.

שערי הלכות

למ"ד דחור וניעור, מודה הכא שאין כאן חמץ ידוע אלא חשש ממלח שלא נבדק, וכ"פ בשו"ע דשרי אף שצלו בו בשר ממלח שלא נבדק, ועי' נה"ש סק"ה שכתב דגם כשאינו ידוע בעי' ליבון, ועי' מש"כ בסוף הסימן, וצ"ע. ובמאמר בסוף הסימן כתב דהמנהג להחמיר ללבן את השפוד, ומיירי שם בצלו בו בשר שלא נמלח כלל, וא"כ הי' בצלו בשר מלוח ממלח שלא נבדק. ומ"מ כמה אחרונים הסכימו דדי' בהגעלה, וכמ"ש במ"ב בסק"ז מכמה אחרונים, וכ"ה גם בשו"ג סק"ז, וע"ע לעיל בשע"ה אות ד' ובסי' תמ"ז אות ל"ה.

כ. באינו בן יומו שרי בדיעבד לדעת מרן דנטל"פ שרי, ועי' לעיל בסי' תמ"ז דין י' ובשע"ה שם אות י"א.

כא. כ"ה ברמ"א בהגהה כאן, ועי' זב"צ בי"ד בסי' קכ"א סק"מ שהביא מחלוקת האחרונים בזה, והכריע כרוה"פ דמהני הגעלה וכמ"ש כאן.

כב. ושם בשע"ה אות ט"ו לדעת מרן ומהנה בני ספרד.

כג. וכן פסק בשו"ע בי"ד סי' קכ"א ס"ז, וכאן היקל דמצרפינן שיטות הפוסקים דחמץ מיקרי היתרא בלע וכמ"ש במ"ב, וע"ע בביאור הגר"א מש"כ בזה. וע"ע מש"כ בזה לעיל בשע"ה אות י"ד.

כד. והפר"ח בי"ד בסי' צ"ז סק"א תוך דבריו כתב על דין זה, ואם באנו לבשמים אף אנו נוהש לכלים, ונאסור להגעיל כלי המיוחד לבשר לעשותו של חלב, שהרי בכלי נמי אין היכר וישכח ויבשל בו בשר כמו עד עכשיו, אלא איני רואה לדברים אלו עיקר, ואין לנו לגזור גזירות מדעתנו בדבר שלא נגזר בתלמוד וכי, ומשמעות דבריו גם דליכא מנהגא בזה, ובמחבר"ב בסי' תקט" סק"ב כתב ובמקומותינו נוהגין להגעיל כלי חלב שאינו בני יומן להשתמש בהם בשר, וכן איפכא, ולא חשו לחומרות אלו. וכן הביא בשדי חמד באסיפת דינים מערכת ה' אות ל"ו מעוד אחרונים שלא נתפשט מנהג זה בינינו, וכן הביא דברי המחבר בכ"ה"ח שם בסי' תקט" סקמ"ה.

כה. בשו"ע כתב רק שעודנו רוח, וכתב המג"א סק"ז היינו שהי' סולדת בו, וכ"כ בא"ר סק"ז, והיינו דא"צ שיעלה רתיחה וסגי שהי"ס, והיינו טעמא דרוב תשמישן אינו בכלי ראשון שמעלה רתיחות, וכמו שמביא בכ"ה"ח סקמ"ג.

שי"א בשפוד שצלו בו פעם אחת מולייתא או שאר חמץ ולא ליבנוהו דאוסר. וצ"ע. וע"ע באול"צ ח"ג פ"י תשובה ה' וי"א שכתב כדברי החזו"א כאן דכלל זה דרוב תשמישו נאמר על צורת ההשתמשות בכלי, ולא בדברים הניתנים בכלי יעו"ש, ובאופן זה יש להגעילו כפי רוב צורת תשמישו בחמץ ולא ברוב תשמישו של מאכלי היתר, וכמ"ש במנחת שלמה סי' צ"ו ושבת הלי סי' קט"ו אות ג'.

טז. וכן פסק בשו"ע לכתחילה וכסברת הרי"ף והרמב"ם והרשב"א והר"ן וכמבואר בב"י, והנה בכ"ה"ח בס"ק ק' כתב דהמנהג לחוש למיעוט שנשתמש בו בכלי ראשון וכדברי הרמ"א, ואפשר דלטעמיה אול בסי' תמ"ז סקע"ז דכמה מבני ספרד נהגו כחומרות הרמ"א בפסח וכנ"ל שם בשע"ה אות כ', ושרי' גם בשולחן גבוה כאן בסק"ב שכתב ג"כ שכן מנהגינו בזה כהרמ"א, ומאידך מדברי השדי חמד באסיפת דינים מערכת ה' אות ט"ז ד"ה וראיית, נראה דהמנהג כדברי מרן בשו"ע, דכתב שם מסורת בידינו והלכה פסוקה בסי' תנ"א ס"ו הדולכים בכל כלי אחר רוב תשמישו, וכ"כ בדברי האול"צ בח"ג פ"י תשובה ה' וי"א דהכי נקטינו. אך אמנם מציינו בשו"ע לקמן בס"כ דכתב דנהגו בשולחנות ותיבות שמצניעים שם אוכלים כל השנה לערות עליהם רותחים, שלפעמים נשפך מרק מן הקדירות לתוכן, והיינו אף שרוב תשמישן בצונן. וצ"ב מ"ט נהגו דוקא בשולחנות, ומ"מ היכא דנהוג נהוג.

טז. עי' לעיל בשע"ה בסוף האות הקודמת דבשולחנות נהגו לערות עליהם אף דרוב תשמישן בצונן, ונתבאר לקמן בשע"ה באות ל"ז.

יז. ועי' בשע"ה צ"א אות קס"ט שמצא בשו"ע הראשון שהדפיס המחבר בחייו שהגירסא לא ישתמש בו אלא בצונן, ושכ"כ הפר"ח והמאמר סק"ט ועוד אחרונים.

יח. מרן פסק דאזלינן בתר רוב תשמישו וכנ"ל בשו"ל בדין י"ב, ועמ"ש"כ לעיל בשע"ה אות ט"ו המנהג בזה.

יט. הנה בב"י הביא האי דינא מדברי המרדכי, וכתב טעמא שכבר נתבטל טעם החמץ שהיה במלח קודם הפסח. וכתב ע"ז בבידק הבית דאפשר אף

כו הלכך אם יש בו גומות ואינו יכול לנקותו יפה אינו מועיל לו הגעלה לבד וצריך ליבון במקום הגומות שנייה גחלים בוערות על המקום ההוא ודי בליבון קל כנ"ל דין ז"ל ובלבון א"צ להעביר החלודה כי האש יבעיר את הכל ויעשה זה קודם הגעלה ואם לא עשה כן מקודם הגעלה יעשה זה אחר הגעלה, ומטעם זה סכין שהקתא שלו מחובר במסמרים קטנים אין מועיל לו הגעלה כי יש גומות הרבה במקום המסמרים ואצ"ל אם גוף הבית יד נעשה משני חלקים מדובקים¹² ויש ריח מעט ביניהם להכניס שם הסכין שע"פ רוב א"א לנקר שם היטב וכן לפעמים יש פגם בין להב לקתא וא"א לנקות היטב זה המקום אם לא שייסיר הקתא מהלהב וכן אם יד הסכין דבוקה בבית יד ע"י דבק אין מועיל הגעלה דכיון שהדבק מתקלקל במים רותחין יש לחוש שמא יחוס על הדבק ולא ירתיח המים יפה וכן אם הבית יד עשוי מקרן אין הגעלה מועלת כנ"ל דין כ"א (ס"ג וסק"ג כ"ד כ"ה).

כז הנדן של סכנים אין לה תקנה בהגעלה ואסור להכניס בה הסכין בפסח לפי שא"א לנקרו היטב מבפנים אם לא שיפתח התפירות וינקר היטב ואז אפי' הגעלה א"צ (ס"ג וסק"ו).

כח כל מקום שצריך הגעלה לא מהני לקלפו בכלי אומנות כי הבלוע יוצא מדופן לדופן וכלי אומנות לא מהני רק במקום שצריך קליפה (ס"ז וסק"ז וע"ל דין ז).

כט המגעיל קודם שעה ה' יכול להגעיל ביחד כלי ראשון וכלי שני וכלים שבלעו דבר מועט ואינו חושש ג"כ אם מגעיל מקצת הכלי שני פעמים ויתבאר כ"ז בס' תנ"ב בעזה"י וע"ש בדיו"ג שנהגו להחמיר בכ"י¹³ (ס"ט וסק"ח).

ל כל הכלים צריך להגעיל ידוניהן כמותן לא מבעיא בכלי מתכות שהולך הבליעה בכולו אלא אף כלי עץ (כמו עץ הפרור) ושאר כלים דחיישי' שמא קבל היד איזה פעם חמץ ע"י כלי ראשון כשהדיחו אותו בתוכו לנקות מזהוהא ובמחבת ע"י ניצוצות שניתזו עליו מגוף הכלי ולכן אסור לכתחלה להשתמש בה קודם שיגעיל הידות אפי' הוא בתוך הפסח שא"א להגעילו ביו"ט כדלק"ו סי' תק"ט דין ה"ט ויכול להגעילן אפי' לכתחלה ע"י עירוי מכלי ראשון ובדיעבד אם לא הגעילו ונשתמש בו אין לאסור אפי' בכלי מתכת בין שנשתמש בפסח בגוף הכלי או שנשתמש בהידות כגון שתחבן בפסח לתוך התבשיל אין לאסור התבשיל באכילה כיון שהגעיל את גוף הכלי אבל אם לא הגעיל את גוף הכלי נאסר התבשיל ע"י תחיבת הידות בלבד (ס"ב וסק"ח ס"ט ע').

לא וכז' בסתמא אבל בידוע שנשתמשו בהידות בחמץ בחמין לא מהני להגעילן ע"י עירוי אפי' בדיעבד וצריך הגעלה בכלי ראשון דוקא (ואם ידוע שנשתמש בהן ע"י עירוי מגעילן ע"י עירוי) ואם לא הגעילן כראוי אע"פ שהגעיל את גוף הכלי אסור אף בדיעבד ולכן בקתא של סכין שלא הגעיל הקתא ונגע הקתא בפסח בחמין אסור אף בדיעבד משום דברוב הפעמים מגיע תשמיש החמץ גם בבית יד של סכין כגון ע"י לחם חם וכדומה (סק"ט ע"א).

לב כלי שיש בו טלאי אם הוא מצד החיצון של הכלי אין בכך כלום (וע"ל דין כ"ב) ואם הוא מצד הפנימי אם קדם הטלאי לבליעת האיסור כגון שהטלאי נעשה בשעה שהי' הכלי חדש או שהגעילו הכלי קודם ששמו הטלאי א"צ להסירו בשעת הגעלה דכבולעו כך פולטו ודוקא שהוא מדובק יפה בענין שאין לחוש שמא יש שם קצת חמץ בעין אבל אם יש שם סדקים סביב הטלאי ויש לחוש לחמץ בעין שנדבק אחרי עשיית הטלאי צריך ליבון דוקא אף בזה וכנ"ל דין ז' או שינקר שם היטב ואם לא עשה כן אף בדיעבד אסור, ואם קדמה בליעת האיסור לטלאי צריך להסיר הטלאי קודם הגעלה אף שמדובק בחוזק דחיישינן שמא נשאר מעט חמץ בעין על הכלי קודם שנתנו עליו הטלאי ולבעין אינו מועיל הגעלה [ויש חוששין בזה גם לבליעת האיסור] שנבלע בכלי מקודם ואין יוצא הפליטה לגמרי דרך הטלאי שהוא מפסיק וחיישינן שיפלוט בתבשיל בפסח ולפ"ז אפי' ניקה מקודם שנתן עליו הטלאי שלא ימצא עליו שום משהו חמץ ג"כ לא מהני] או ישים גחלים על מקום הטלאי עד שישירף גוף האיסור אם ישנו וי"א שצריך ליבון חמור שירבה גחלים על אותו מקום הטלאי עד שיהו ניצוצות נתזין הימנו וי"א דדי בליבון קל שהקש נשרף מבחוץ (משום דס"ל כדעה ראשונה לעיל ההחשש רק משום חמץ בעין וס"ל דלזה סגי בליבון קל¹⁴) ובאינו בן יומו יש לסמוך להקל בזה ואח"כ מגעיל כל הכלי ואם הוא של עץ אין לו תקנה אא"כ ירחיב הסדק כ"כ שיוכל להוציא משם מה שבתוכו (ס"ג וסק"ב ע"ג ע"ד ע"ה ע"ו ושה"צ).

לג וכז' בטלאי שהוא כעין טס ומדובק לכלי ע"י מסמרים כמו שהוא דרך להמצא ביורות אבל בטלאי שהוא נדבק ע"י האש כמו שדרך לעשות בכלי בדיל שנקבו שמיטפין עליהן בדיל שניתך באש הרי הם נכשרים בהגעלה וא"צ להניח גחלים על הטלאי אף אם קדמה בליעת האיסור בכלי לפי שע"י חום הבדיל נשרף כל ממשות האיסור שתחתיו אם ישנו שם וגם הבלוע שמעבר לטלאי נפלט ע"י הגעלה ואין הטלאי מעכב כלל כיון שנדבק ע"י חום האש נעשה ככלי אחד ממש (סקע"ו).

שערי הלכות

לד כלים ישנים שתשמישן בכלי ראשון שחיפן בבדיל מעיקר הדין הי' אפשר להתירן בלא הגעלה¹⁵ לפי שדרך הוא שמחממין הכלי כ"כ באש מבחוץ עד שהעופרת יותך מבפנים וזה גופא במקום הגעלה הוא אלא לפי שהאומנים לפעמים עושין במהירות זה הציפוי ואינו עולה בכל הכלי לפי שלא הרתיחו אותו יפה מתחלה לכן יש להחמיר תמיד ולהצריכם הגעלה ומי"מ בדיעבד אם נשתמש בהם בלא הגעלה אין לאסור התבשיל ובפרט כשהכלי אינו בן יומו [ולענין כלי הצריך ליבון ע"י בפמ"ג] ואם האומן שציפהו הוא גוי ראוי להטביל בלא ברכה¹⁶ (סקע"ז ושה"צ וע"ל דין ס"ט וצע"ק וי"ל).

לה רושם שעושין האומנים בתוך כלים אם נעשה ע"י דיבוק עופרת על הכלי ינקרם היטב ויכול להגעילם כיון שנעשה בעוד הכלי חדש ואם נחקק בגופו אפי' אם נעשה אחר הבליעה סגי לנקרם ולהגעילם אך לפי שמצוי שם הרבה אותיות וקשה לנקרם היטב מוטב לשום שם על אותו המקום גחלים שאם יש שם משהו חמץ ישרף (ס"ג וסקע"ט ובה"ל ד"ה מאחר).

לו כיסוי של ברזל שמשמים אותו על חזרה או על בצק כשנאפית על הכירה צריך ליבון לפי שברוב הפעמים נוגע הכיסוי בגוף החזרה שתחתיו ובולע ממנה טעם החמץ שלא ע"י משקה אלא ע"י חום האש וליבון זה לא מהני בליבון קל אלא עד שיהיו ניצוצות נתזין הימנה ואם אינו בן יומו יש להקל במקום הפסד מרובה בליבון קל¹⁷ אבל בלא הפסד מרובה אין להקל אף בדיעבד (סט"ו וסק"פ פ"ה ושה"צ וע"ל דין ז).

לז וכן כיסוי של ברזל שמסכין בו הקדרה צריך הגעלה כיון שמזיע כל שעה מחום הקדרה נבלע בו חמץ ע"י חום כלי ראשון וע"כ צריך הגעלה ג"כ בכלי ראשון ולא מהני עירוי ואם נתנהו בפסח על הקדרה בלא הגעלה אפי' אם הכיסוי הודח היטב שאין בו חשש משום חמץ בעין כל התבשיל והקדרה אסור שזיעת הכיסוי מהחמץ הבלועה בתוכה יורד ומתערב בתבשיל ע"י הבל העולה מהתבשיל להכיסוי כשהוא רותח ובפסח איסורו במשהו [וכ"ש במקום שיש לחוש שע"י הרתיחה נוגע התבשיל בכיסוי המחומץ בודאי אסור] ואם נתנהו בע"פ אחר שש שעות אז אם יש ס' בתבשיל נגד כל הכיסוי מותר וכן אם הכיסוי אינו בן יומו מעת שסיכו בו קדרת חמץ מותר בשעת הדחק [אבל שלא בשעת הדחק יש מחמירי"ח¹⁸] משא"כ בפסח אפי' אינו בן יומו אסור¹⁹ ואם נזכר מיד והסירו מהקדרה וראה שהוא יבש עדיין שלא התחיל להזיע מחום התבשיל שבקדרה הרי התבשיל מותר באכילה, וגם הקדרה מותרת אף ששניהם רותחים ונגע אחד בחברו שאין איסור יוצא מכלי לכלי בלא רוטב [ובפרט כשהכיסוי אינו בן יומו] אבל אם שהה הכיסוי מעט על הקדרה בענין שיש לחוש שמא כבר התחיל צד הפנימי של הכיסוי להזיע עד שהי' היד סולדת בזיעה זו הרי התבשיל והקדרה אסורין (ס"ד וסקפ"א פ"ב פ"ג פ"ד ושה"צ).

לח סתם תיבות שמצניעין בהן אוכלין שאינם חמין א"צ הגעלה אבל אותן שמצניעין בהן אוכלין חמין כל השנה וכן שולחנות יש לערות עליהן רותחין מכלי ראשון שפעמים נשפך מרק מהקדרות לתוכן וי"א דלא מהני עירוי שלפעמים משים עליו פשטידא חס"ל והיו כאילו נשתמש בכלי ראשון אלא יכשרים ע"י אבן מלובן וישפוך עליו רותחין ויגלגל למקום אחר וישפוך עליו כדי שילכו הרתחין בכולו וכן המנהג כנ"ל דין י"ד [וע"ש שינגב השלחן תחלה] ובה די אפי' אם הרתחין הוא מכלי שני דהא נרתחין על הדף והיו ככלי ראשון ואז מותר להניח עליהם אפי' מצה חמה ובדיעבד מותר ע"י עירוי לבד, וי"א שצריך עוד להניח עליהם מפה או ד"א החוצץ שמא נדבק בה עדיין עוד חמץ בעין וכן ראוי לנהוג בתיבות ומגדלים דכמעט א"א לנקותן שלא ישרא מאומה בין הדבקים אבל בשלחנות פשוטין אין להחמיר וע"ל סי' תנ"ב דין ז' כל סדר ההכשר שלהן (ס"ב וס"ק ק"ג ק"ד קט"ו ושה"צ).

לט הדף שעורכין עליו כל השנה וכן עריבה שלשין בה כל השנה אסור להשתמש בה בפסח שמשחין העיסות עליהן עד שיחמץ כנ"ל דין ט"ו ולא מהני להו קילוף בכלי אומנות אך בהגעלה סגי להו מדינא אם הם מחתיכה אחת [אבל מכמה חתיכות לא מהני אפי' קילוף וגם הגעלה כנ"ל סי' תמ"ב דין ו'] ואם גדולים הם שאין יכול להכניסם בתוך כלי ילבן אבנים וישימם עליהן ויתן עליהן רותחין ויעביר האבן ע"פ כולם אבל המנהג שלא להשתמש בפסח בעריבות ודפין שלשין עליהן כל השנה אפי' ע"י הגעלה לפי שא"א לנקותן כראוי (וע"ל סי' תמ"ב דין ו"ח) ואם משים סדין או מפה להפסיק ביניהן מותר להניח שם מצות חמות [אם הם עשויין מנסר אחד והגעילן כנ"ל] וצוננת מותר אפי' בלא הגעלה ע"י הפסח מפה אבל ללוש עליהן אסור אף שהוא צונן דכח החימוץ שיש בכלי לישא הולך דרך הסדין ומחמץ העיסה שעלי ואפי' הגעילן י"א שאין נכון (וע"ל דין נ' שמקיל במדוכה של עץ ע"י הגעלה ואולי בלישה מחמירין טפי) וי"א שראוי לנהוג שלא להשתמש בכלי לישא ע"י הפסח מפה אפי' בצונן, ואם הוא כלי מתכות שאפשר לנקותו יפה מותר ע"י הגעלה²⁰ ויש מחמירין גם בזה אא"כ מלבנה, ואם מצוי להתקלקל ע"י הליבון יש להקל בהגעלה, וכן בכלי עץ יש להקל ע"י קילוף בכלי אומנות והגעלה אם הוא מחתיכה אחת, וכלים שאין משתמשים בהם אלא לפרקים נוהגין להתיר בהגעלה ובלבד שינקם וישפשם היטב תחלה ומדינא

כו. והפר"ח כתב דלכתחילה גם בליבון יעביר קודם את החלודה וכסברת הרשב"א, יעו"ש. והביאו בכה"ח סקנ"ב.

כז. ואם הבית יד נעשה מחתיכה אחת, ותחב הברזל החד בחוזק לתוכה, בזה מהני הגעלה, וכמ"ש במאמ"ר והביאו בשעה"צ סקנ"ו.

כח. יע"ש במש"כ בשעה"צ באת ז'.

כט. ועמש"כ שם בשעה"צ באופן שלא היה יכול לעשותו מעיו"ט.

ל. מרן בשו"ע ס"ל לחוש רק לחשש שמא יש מגוף האיסור בעין תחת הטלאי, וע"כ כתב דישים גחלים או שירחיב הסדק כ"כ שיוכל להוציא כל מה שבתוכו, והוא כשיטת הרשב"א שהביא בב"י, ועפ"י"ז אם נתקנה הכלי יפה קודם ששמו בו הטלאי באופן שידוע לנו שלא נשאר ממשות האיסור קודם שהשים הטלאי, מגעילו ודין אם אין בו סדק, וכ"כ המאמ"ר סקנ"ח, וע"י בנה"ש סק"י מה שצייד בדעת מרן והצ"ע.

לא. וכ"ה דעת מרן וכנ"ל באות הקודמת, וכ"פ הפר"ח והחק יעקב סקמ"ב והא"ר סקכ"ט ומקור חיים סקנ"ו. וע"י כה"ח ס"ק קנ"ח.

לב. הנה כ"כ הרא"ם בחו"א סי' מ"ג להתירם בלא הגעלה, ותמה על החכמים שבזמנו שהצריכו הגעלה יעו"ש. ובכנה"ג כאן בהגה"ט כתב להליץ בעד החכמים שהחמירו ועושי"ב, וכ"כ בתשובת מהרימ"ט להצריך הגעלה, ושכן המנהג בארץ ישראל ומצרים, וכ"כ הפר"ח שכן המנהג בירושלים, וכתב ע"ז שלפעמים עושים הציפוי במהירות, וכמו שהביא המ"ב כאן בשמו. ומהר"י פראג"י בתשובה סי' ס"ח כתב שבתן ומצא שחום שהבדיל ניתן בו עדיין אין קש נשרף בו, וע"כ אין בו שיעור ליבון, וכ"כ בשו"ת חסד לאברהם בס"י ג' דהציפוי שעושים לכלי מתכות לא דמי לליבון שהקש נשרף עליו, וע"כ צריך הגעלה, וכתב בשער המצות בריש פרשת עקב מרבינו האר"ז"ל חו"ל: ראוי לזהר שלא ללבן הכלים של נחושת עם בדיל מהותך כדרך העולם להשתמש בהם מצה עד שיגעילם תחילה, לפי שזה הבדיל שהותך נעשה

טבילה, וכ"כ בבב"א שנה ב' פרשת מטות אות ט"ו דא"צ טבילה, דהציפוי של הבדיל ל"ה מעמיד ובטל לכלי, ושכן המנהג בבגדאד, וכן הביא בכה"ח ס"ק קס"ב.

לד. לדעת מרן נטל"פ שרי, וע"י מש"כ לעיל בשעה"צ אות ו' לענין דיעבד.

לה. היינו למש"כ הרמ"א ביו"ד סוס"י צ"ג להחמיר בכיסוי אפילו באינו בן יומו כבן יומו, וכתב הרמ"א דכן נוהגים בקצת מקומות והוא חומרא בלא טעם, ומי"מ יש להקל רק במקום הפסד וכה"ג, וכתב שם בזב"צ סק"ד דבבני ספרד ליכא למנהג זה כלל, ולא שמענו מעולם מי שמחמיר בכיסוי, ושכ"כ הפר"ח. וע"ע במאמ"ר כאן סק"כ דדחה בתוקף מי שרצה להחמיר בזה לדעת מרן, יעו"ש.

לו. לדעת מרן לעיל בס"י תמ"ז ס"י נטל"פ שרי, ונתבאר לעיל שם בשעה"צ באת י"א.

לז. הנה בשו"ע בס"כ כתב דרגילין לערות עליהם רותחים לפי שפעמים נשפך מרן מק הקדרות לתוכן, ואף דרוב תשמישן בצונן, ומרן פסק דאולינן בתר רוב תשמישן, מי"מ כן נהגו בשלחנות להחמיר, ומבואר לעיל בשעה"צ אות ט"ו. ומי"מ סגי בעירוי, ומש"כ כאן להגעיל ע"י אבן מלובן, והיינו דבעי דין של הגעלה מכלי ראשון, כתב המ"ב משום שלפעמים משים עליו פשטידא חמה והיו כאילו נשתמש בכלי ראשון. והיינו דיש בזה שתי חומרות, חדא דחיישינן למיעוט תשמישו, ועוד דגוש אף בכלי שני דינו ככלי ראשון, וע"י לעיל בס"י תמ"ז בשעה"צ אות כ"ג מש"כ לענין גוש, ומי"מ ב' חומרות אלו יחד לא נהגנו בזה, וע"י מש"כ באול"צ כענין זה לגבי הגעלת השיש, יעו"ש טעם ההגעלה והמנהג לבני ספרד ואשכנז.

לח. ושם בשעה"צ אות ו'.

לט. וכ"ה לדעת מרן בהגעלה.

קליפה על הנחושת, ומונע פליטת החמץ מתוכו אם יגעילוהו אח"כ, והליבון בבדיל אינו מועיל לפי שהליבון נתנו לו חז"ל שיעור שיתזו ממנו הניצוצות [לכאורה סגי בזה שהקש נשרף עליו, דהא מיירי בכלי שניתר בהגעלה], וליבון הבדיל לולא הנשאדיר"ר לא הותך הבדיל, וע"י הנשאדיר"ר יספיק חום האש בלבד, אף אם לא יתלבן שיעור נתזות ניצוצות, ולכן יותר טוב להגעילו בתחילה לפלוט החמץ, ואח"כ ילבנהו הגוי לפניו בבדיל וכו', עכ"ל. ובשו"ת בית דוד סוס"י ר"ג כתב ע"ז דאינו אלא ממדת חסידות, דכיון דניתך הבדיל ודאי הוא יותר מיד סולדת וחשיב כהגעלה, יעו"ש בדבריו, אך בעוד יוסף חי ריש פרשת צו כתב דמדינא קאמר לה. [אלא דכתב שם ובבב"א שם באת י"ב דלא מיחה באותם שלא נהגו בכך כיון שאין רוב תשמישו בחמץ, וע"י מש"כ ע"ד בזה לעיל בשעה"צ באת י"ד]. וע"י בשער המפקד בהלכות פסח אות ב' מש"כ לענין מנהג ירושלים בזה, ומי"מ י"ל בזה דהכל לפי המקום והזמן בדרך הציפוי, וע"י לעיל בשוה"ל בד"ן הקודם.

לג. הנה הרא"ם בתשובה מ"ג הנ"ל הצריך טבילה בכלים חדשים הניקחים מן הנכרי, והכנה"ג כאן בהגה"ט תמה על מנהג העולם שלא מטבילין, ורצה לתלות במחלוקת הנ"ל באות הקודמת של הרא"ם וחכמי דורו, והסיק שם להטביל בלא ברכה לצאת ידי חובת הרא"ם. והנה הפר"ח ביו"ד סי' ק"כ סק"ט כתב דא"צ טבילה דלא נקרא שם האומן עליו, יעו"ש מה שציין כפסק מרן שם בסעיף י' דישאל שנתן כסף לאומן גוי לעשות ממנו כלי אינו צריך טבילה, וכתב שם הפר"ח לפי שמרן פסק באהעו"ז סי' כ"ח סט"ו ובחו"מ סי' ש"ו ס"ב דאין אומן קונה בשבח כלי, וכ"ש הכא דהא לא נקרא הכלי אלא ע"ש בעליו, ואין שם הגוי עליו, ולא הוא דומיא דכלי מדיו וכו"ע מודו בזה, וכתב שכן המנהג פשוט ומנהגן של ישראל תורה הוא, וכ"כ בשו"ת בית דוד סי' ר"ג דא"צ לבשלה ושכן המנהג, ודלא כהכנה"ג, ושגם דעת הרא"ם כ"ה, אלא שכתב שאותם חכמי דורו הצריכו טבילה וליה לא ס"ל, וכ"כ בחק יעקב סקמ"א שא"צ טבילה, וכ"כ חיד אהרן שאין נוהגים להטבילם, והביאו השו"ג בסק"ט, וכן הביא בארץ חיים ממנהרימ"ט שלא ראינו לשום אדם שהצריך

מז אם הוציא מצה חמוצה במרדה של פסח ואח"כ רדו בה מצות אחרות ונאסרו ע"י המרדה ואח"כ נתערבו אלו בהרבה אחרות כשרות כולן אסורות דבפסח לא נתבטל יבש ביבש [ודעת המג"א דמצה ראשונה שרדו בה מיד אחר מצה החמוצה אם היא בשמנונית נאסרה כולה ואם לאו נאסרה בכדי נטילה ושאר המצות שרדו בה אח"כ לא נאסרו רק כדי קליפה משום שכבר נתקנה הבעין שעל המרדה שנדבק בה מהמצה חמוצה ע"י הראשונה ושוב אין בה רק בליעה ואינה אוסרת רק כדי קליפה ובנה"ש מפסק על סברא דנתקנה] ואפי' אם נתערב בע"פ חוזר וניעור בפסח"מ ורק בע"פ מותר להאכילן לתינוק וי"א דכיון שלא נאסר רק מצד בלוע אינו חוזר וניעור בפסח (ס"ק קי"א ושה"צ וע"ל דין ט"ז דדעת החזו"א דלא אמרי' חוזר וניעור רק אם יחזור לבשלו בפסח) ואם נסתפקו במרדה אם היתה של חמץ או חדשה מותרין כל המצות (ס"ק קי"א).

מט וכ"ז בחמץ גמור אבל במרדה שהוציאו בה מצה כפולה ונפוחה די לאסור הרחת לכתחלה אבל בדיעבד אינו אוסר יותר מזה כתב הח"י דאם א"א בקל למצוא רחת אחרת מותר להוציא בה לכתחלה המצות דא"כ יצטרך תמיד מרדה חדשה והוי כדיעבד (ס"ק קי"א), ובחזו"א כתב אנחנו מקילין בזה לכתחלה להכפול מצות וא"א להכין כ"כ מרדות ועוד יש טעם להחיר בכפולה ע"פ המג"א בסי' תס"א דין כ"א דבמצה כפולה אין חשש חימוץ רק מבפנים ולא מבחוץ ומה"ט גם אין חוששין למקום התנור שנאפה מצה הכפולה (או"ח סי' ק"כ סקט"ו וסי' קכ"ב סק"י).

נ מדוכה בין של עץ בין של אבן ומתכות שרגילין לדרך בתוכו שומים ודברים חריפים עם פירורי לחם מדינא מותרת בהגעה"מ אם אין בה גומות ואם היא גדולה שאינו יכול להכניסה ביורה משים בה מים רותחין ומכניס בתוכה אבן רותחת ועולה הרתיחה גם על עובי שפתה מלמעלה דכל כה"ג הוי הגעלה דכלי ראשון מיהו אין להקל בזה אלא באינו בן יומו ורק בכגון כאן וכן היכא שרוב תשמישו ע"י עירוי וכנ"ל דין י"ד ע"ש, וקטנה שאפשר להכניסה לתוך יורה אין להקל להגעלה באופן זה דיש פוסקים"מ דאף ע"י אבנים לא מקרי הגעלה בכלי ראשון אלא עירוי, וכ"ז מדינא אבל יש מחמירין ללבן המדוכה"מ ונוהגין ללבנו לכתחלה [כמו בבית שאור בדין ט"ו] בליבון קל דהיינו שישרוף עליו קש מבחוץ [ודוקא בחמץ אבל בשאר ימות השנה במדוכה של איסור סגי בהגעלה לכ"ע שאין חשש רק משמנונית של איסור ואין דרך לדרך השמנונית עם דברים חריפים] ואם המדוכה של עץ שא"א ללבנו יש לקלפו בכלי אומנות מפני הגומות ולהגעילו אח"כ [אבל קילוץ לבד לא סגי כנ"ל דין כ"ח] ואם הוא חלק שאין בו גומות סגי לי בהגעלה, ומדוכות קטנות שלנו שלעולם אין דכין בהן חמץ רק כרכום ונעגעלי"ך או ברחים של פלפלין שלנו די בהגעלה לכ"ע אפי' היא של מתכות ומ"מ הגעלה צריכה דשמה בא לתוכה פ"א חמץ משהו שנבלע בתוכה ע"י חריפות הבשמים שדכו בה אח"כ"מ ומצוה מן המובחר להגעיל ולדרך הכל קודם יו"ט (סט"ז וסקפ"ו פ"ז פ"ח פ"ט צ"א ובה"ל ד"ה דכל).

נא ובדיעבד אפי' אם לא הגעיל כלל המדוכה קטנה ודכו בה תבלין ביו"ט ונתנו לתוך התבשיל מצדדים האחרונים להתיר התבשיל ובפרט אם הוא אינו בן יומו שאין להחמיר בדיעבד"ל וכ"ז במדוכה קטנה שיש בה רק חשש מבליעת מעט חמץ אבל בהא"ק מעטע"ר שידוע שחוחכין מקודם הבצלים בסכין של חמץ ומניחין אותו בבשר ומחוחכין בהא"ק מעטע"ר הבשר דק דק י"ל דאף בדיעבד אסור"מ כ"כ הח"א ואכן כפי שנוהגין שנותנין גם חתיכת פת עם הבצלים וחוחכין הכל יחד דק דק א"כ הוי בלוע מחמץ ממש ביחד עם חריפות הבצלים בודאי אין להקל בזה (סק"צ).

נב יש לזהר שלא לחתוך זנוגווי"ל רק בסכין חדש ואותן שאין זהירין בזה יוצא לקלול מזה"מ שחוחכין זנוגווי"ל שהוא דבר חריף בסכין של בשר ודכין אותו במדוכה ונמצא המדוכה בלוע מבשר ואח"כ דכין בתוכה בשמים ואוכלין בחלב (סק"צ).

נג כל כלי חרס שנשתמש בו בחמין [ואפי' נשתמש בו בכלי שני מחמירין כנ"ל דין י"א ע"ש] לא מהני לו הגעלה [ואפי' אינו בן יומו ואפי' יגעילום ג' פעמים לא מהני. חזו"א סי' קכ"ב סק"ג וע"ל דין י"ג, ואפי' יערב בה דברים מרים, שם סק"ז]. ואפי' יסיקם באש לא מהני דכיון שההיסק רק מבחוץ אינו מועיל להפליט את הבליעה ואפי' אם ימלאום גחלים דהוי כהיסק מבפנים ויפליט הבליעה לא מהני דחיישינן שמא יחוס עליהן שלא יתבקעו ומיהו אם החזירן לכבשן שמצרפין בו כלי חרס חדשים מותר דכיון שמכניסין להיסק גדול כזה ודאי אינו חס עליהן שמא יתבקעו אבל להכניסן לתנורים שלנו לא מהני שחוששין שמא יחוס עליהן ולא ישהה שם הרבה ויוציאן מהתנור קודם שיתלבנו אבל בכבשן מתלבן אפי' בשעה מועטת, ותנורים של חרס [אפי' אותן שמטלטלין אותן] שדרכן תמיד להסיק בפנים לא חיישי' שמא יתבקעו ומהני להכשירן ע"י היסק מבפנים, אך יזהר שיסיקו יפה עד שיתלבנו וע"ל סי' תס"א דין ד' הכשר תנורים שלנו (ס"א כ"ב וסק"ט י"ב י"ג י"ד, ודין כ"ח שנשתמש בצונן ע"ל דין י"ג ט"ז ולקמן דין ס').

נד כוביא שהוא כלי שעושיין מלבנים ועפר ואופים ומטגנים בו וכן תנור קטן שקורין פידלי"א הסיקו מבחוץ ואסור לאפות בו בפסח דאין חמץ שבו נפלט בכך ואם מלאו גחלים מבפנים מותר דסתם כוביא אין דרכו להתבקע ולכן אין לחוש שמא יחוס עליו ולא ילבנו יפה (ס"ב וסק"ז י"ח).

נה לבנים הנשרפין בכבשן יש להן דין כלי חרס ואם נשפך עליהן דבר רותח של חמץ אין לו תקנה אלא בליבון כדינו ע"ד שיתבאר בסי' תס"א דין ד' והליבון מהני להם אפי' תוך תנורים שלנו דלא חייס עלייהו ואפי' נשתמש עליהן חמץ כל השנה ע"י צלי' ואפיה אבל לבנים שנתייבשו רק בחמה יש להם דין כלי אדמה ומהני להם הגעלה ואם נאפה ונצלה עליהם הרי תשמישן ע"י האור וצריכין ליבון כנ"ל (סק"ח ושה"צ), ובחזו"א כתב דכלי אדמה אין להם הגעלה כמו שאין הגעלה באוכלין וגריעי' מכלי חרס ואין להקל בזה כלל וכלל (או"ח סי' ק"כ סק"ב).

נו תנור העשוי מקאכל"ין לחמם בו בית החורף שרגילין להשים על גבו פשטיד"א ושאר חמץ כל השנה ונבלע שם טעם חמץ ע"י חום האור בשעה שהתנור מתחמם דינו ככלי חרס שאין יוצא הבליעה ממנו

סגי להם אפי' ע"י עירוי מכלי רותחין אבל המנהג להחמיר בהגעלה גמורה (סי"ז וסקצ"ב צ"ג צ"ד צ"ה צ"ו צ"ז צ"ט ובה"ל ד"ה צריכים וד"ה והמנהג וד"ה בפסח ושה"צ).

מ כלים שמחזיקים בהם קמח כל השנה נוהגין שלא להגעילו שא"א לגרדו ולנקותו יפה ואם ישרה אותם מקודם פסח כמה ימים ואח"כ יגעיל אפשר שיש להקל אפי' עשוי מכמה נסרים (סקצ"ד ושה"צ וע"ל סי' תמ"ב דין ז').

מא נהגו שלא להשתמש בנפה"מ אפי' ע"י שפשוף היטב"מ והגעלה לפי שקשה מאד לנקות נקבי הנפה אלא צריך לנקות נפה חדשה ואם אינו מוצא לנקות חדשה מוטב שלא לרקד הקמח כלל אכן אם נמצא גרגרי חטה בקמח וא"כ אם ימצא אותם בפסח במצה מבושלת יאסור אפשר שיש לסמוך להקל ע"י שישפשוף היטב הנפה יפה יפה במים לאחר שניקו אותה מתחלה היטב מפתיתי החמץ הנדבק בה ונסרך בנקבי אריגת הנפה ובעץ שבה ואח"כ יגעילנה דהוי כחליטה ואם א"א לנקותה ואין לו נפה אזי ישמור שלא יאכל המצות כ"א יבשים ולא יבשלם ולא יתנם ברוטב ובדבר לח, ובדיעבד אם ניקה הנפה היטב ושפשוף היטב ועבר ונשתמש בה בפסח יש להקל אף שלא הגעילה, מיהו אם באו מים על הנפה החמוצה לפני שניקו אותה היטב אפי' על מקצתה [דאז נתחמצה בודא"ן] אין לה תקנה להשתמש בה בפסח אף בדיעבד ומ"מ אם ניפה קמח בפסח בנפה שבא עלי' מים אחר פסח של שנה שעברה מותר בדיעבד דשוב הוי חמץ נוקשה ובטל בס' כנ"ל סי' תמ"ז דין ה' (ס"ח וסקצ"ח ק' ק"א ושה"צ).

מב וכן הכלי שקורין רי"ב אייז"ן לא מהני לו הגעלה דלפעמים מפררין עליו לחם חמץ וא"א שלא נשתייר פיזור משהו בתוך נקביו וגם התמכא שקורין חרי"ן שגררו עליו כל השנה ונחתך בסכין של חמץ והתמכא הוא דבר חריף ונבלע בו טעם החמץ ואח"כ כשמוללין עליו נמצא בו טעם החמץ ובוהו אפי' בדיעבד יש לאסור אם נשתמש בו בפסח אפי' אם נשתמש בו בצונן כגון שפיררו עליו מצה וכ"ש חרי"ן שהוא דבר חריף ואפי' אם ניקרו אותו היטב מתחלה משום שא"א שלא נדבק בו פיזור חמץ או פיזור חרי"ן שהוא נבלע מחמץ אבל כשנשתמש בו בע"פ אם נשתמש בו רק מצה בע"פ אף אם נתערב בתוכו פיזור חמץ הרי נתבטל בתוכו בס' ומותר לאלו עד הלילה אבל כשהגיע הלילה הרי הפירור חוזר וניעור ואוסר במשהו (וע"ל סי' תמ"ז דין ט"ז"מ דעת החזו"א), מיהו דוקא כשמפררין עליו גם לחם חמץ אבל אם ידוע שלא שימשו בו מתחלה רק חרי"ן שנחתך בסכין של חמץ א"כ אין עתה חשש של חמץ בעין רק מפירור הבלועה מחמץ לא אמרי' דחוזר וניעור, ואם פירר עליו חרי"ן בע"פ שהוא דבר חריף צריך ס' נגד כל חרי"ב אייז"ן שנעשה כולו חמץ ע"י הבליעה שבלע מהחרי"ן שפיררו עליו ונחתך בסכין חמץ כנ"ל ואם לא כולו אסור (ס"ח וסק"ב ק"ב ושה"צ).

מג וכן הכיס של ריחיים לא מהני לו הגעלה (וע"ל סי' תנ"ג דין כ"ג) וכן סלים של נצרים שמשמשין בהן חמץ וא"א לנקרן שמלאים נקבים לא מהני להו הגעלה וע"ל סי' תמ"ב דין ז', וסלים שמולחין בהן הבשר מדינא א"צ הגעלה"מ אבל טוב להגעילן ע"י עירוי מכלי ראשון דכיון שאינו נוהר כל השנה במלח מחמץ י"א דחיישינן שמא ה"י שם מעט חמץ וקבל הכלי טעם מעט וחוזר ונותן טעם בפסח ואם א"א להגעילן לפי שיש בהן גומות יקנה חדשים וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד אף אם לא הגעילן ומלח בהן בשר בפסח מותר לאכול הבשר אף אם ידוע לו שנבלע חמץ בסלים ע"י מליחה מפני שאין המלח מפליט מה שבלוע בתוך הכלי כנ"ל סי' תמ"ז דין ל"ו (סי' י"ח וסקנ"ט ס"א ס"ב ק"ג).

מד שקים ישנים או אפי' שק חדש ושם בו פ"א קמח חמץ [וכן אם שמו בו פ"א קימחא דפיסחא ורוצה לכבסו לתת בו פעם שנית קמח לפסח] צריך מתחלה להתיר כל התפירות שבהן ולגרור שם בסכין היטב את החמץ הנמצא שם ואח"כ יכבסנו בחמין ואפר וחביטה וע"ל סי' תנ"ג דין י"ט (סי"ח וסק"ק ק"ו ק"ז ק"ח).

מה הסדין שעושיין המצות עליהן שצריך להחליפן בין לישא ללישה דהיינו לאחר שיעור מיל כדלק' סי' תנ"ט דין כ"א אם רוצה ללוש עוד על אותן סדינין עצמן צריך כיבוס גמור כדן השקין הנ"ל וגם צריך להתיר התפירות שבאמצע המפה ולא מהני הדחה לבד דהבצק נדבק בהן וכ"ש דלא מהני אם רוצה להפוך אותן לצד השני שהחמץ מבצבץ ויוצא מעבר לעבר ובדיעבד אם עבר ועשה המצות על הסדין בלא כיבוס כלל אם הוא תוך הפסח יש לאסור אך אם הפך הסדין או כיבסו אף שלא התיר התפירות אין להחמיר (ס"ק ק"ח וע"ל סי' תנ"ט דין כ"ב).

מו הרחת דהיינו מרדה שמכניסין בה עוגות לתנור ומוציאין בה מהתנור י"א שאין מועיל לה הגעלה ואפי' אם יקלפם מקודם בכלי אומנות לפי שבולעת ע"י אור מהחמץ בלי שום משקה וללבנה א"א דהא של עץ היא וצריך לנקות חדשה ואם מחזיק רחת של פסח משנה זו לשנה האחרת מותר וא"צ הגעלה רק שיראה שתה"י נקי היטב, ובדיעבד אם נשתמש מצה ברחת של חמץ אחר הגעלה מותר (סי"ט וסק"ק ק"ט ק"י קי"א קי"ב).

מז ואם הוציא מצה חמה מהתנור ברחת של חמץ שלא הגעילו אם לא היתה הרחת נקי' אלא ה"י בה לכלוך חמץ בעין אוסר בתחתוניות המצה כדי נטילה שהוא כרוחב גודל ולפי מה שאנו נוהגין לאפות מצות דקות נאסר כולו ואם אפו ע"י מרדה זו עוגות חמץ עם שומן נאסרה המצה כולה בכל גווגי דע"י השומן מפעפע החמץ כבולה (ס"ק קי"א) ובחזו"א כתב שדעת כ"פ דלא אמרי' דע"י השומן מפעפע כבולה וכ"ד הגרי"א (או"ח סי' ק"כ סק"א) ודוקא תוך הפסח אבל קודם הפסח עד הלילה בטל בששים אותו מעט הבעין שיש על המרדה ומ"מ נראה דכדי קליפה אוסר הבלוע שבתוך המרדה אף קודם הפסח וצ"ע. ואם הדיחו המרדה מקודם ואין עלי' חמץ בעין רק הבלוע בה אין אוסר אף בפסח רק כדי קליפה"מ בין שנשתמש בה מקודם עם שומן או בלא שומן דאיסור הבלוע בכלי אין יכול לאסור יותר מכדי קליפה (ס"ק קי"א ושה"צ), ובחזו"א מסתפק אם היינו דוקא בנגוב שאין בה רטיבות [ואע"ג דהמצה בשעת הכנסה לתנור עדיין יש בה רטיבות אבל אז הוא עדיין קר] או דבכלי אפי' יש בה רטיבות אין אוסר לעולם רק כדי קליפה (או"ח סי' ק"כ סק"א).

שערי הלכות

מ. לדעת מרן באופן זה שרי לענין דיעבד גם בלא הגעלה וכנ"ל בסי' תמ"ז, יעו"ש בשע"ה אות י"א.

מח. כ"כ הרמ"א, ולדעת מרן נתבאר לעיל בשע"ה באות מ"ו.

מט. ולדעת מרן י"ל דבכה"ג אחזוקי איסורא לא מחזקינן, וכנ"ל בשע"ה אות מ"ג.

נ. ולדעת מרן פשוט להתיר וכנ"ל באות הקודמת, ואם הוא אינו בן יומו בלא"ה ס"ל להקל וכנ"ל בסי' תמ"ז באות י"א.

נא. ועי' מש"כ מצד דין נ"ט בר נ"ט לעיל בסי' תמ"ז בשע"ה אות כ"ז.

נב. מקורו מדברי המג"א, ועי' מש"כ בזה במחצית השקל, ומש"כ בכה"ח ס"ק קפ"ה.

נג. ועמש"כ בשע"ה שם באות י"ב לדעת מרן.

מג. וכן פסק בשו"ע כאן לדינא דאף דלא נזהר כל השנה במלח שמא היה בו חמץ, אחזוקי איסורא לא מחזקינן וכנ"ל לדעת מרן לעיל בסי' תמ"ז בשע"ה אות ל"ה, ומ"מ כתב המאמ"ר סקט"ו דמנהג העולם שלא להשתמש בסלים אלו, והביאם בכה"ח ס"ק קל"ב, ועי' לעיל בדין כ' ושם בשע"ה אות י"ט.

מד. עי' כה"ח ס"ק רכ"ח מדברי האחרונים באופן שהרחת לא היתה בת יומא, ועי' מש"כ לעיל בסי' תמ"ז בשע"ה אות י"א.

מה. עי' מש"כ לעיל בסי' תמ"ז בשע"ה אות י"ז ובסי' תמ"ז בשע"ה אות כ' דעת מרן בזה ומנהג בני ספרד.

מו. וכ"פ מרן למעשה וכדעת הר"ף והר"י והרא"ש ועוד ראשונים והכי נקטינן, וכ"נ בדברי הכה"ח בס"ק קע"ח וסק"ק קפ"ב.

מז. עי' ביה"ל שבהיא כן מדברי הפר"ח ושכ"כ הא"ר, וכ"כ עוד אחרונים הביאם בכה"ח ס"ק קי"ג וסק"ק ק"פ, אלא דמש"כ כאן באופן שאינו בן יומו

מ. ואם ריקד קמח כשר קודם הפסח בנפה של חמץ בלא ניקוי, אף שיש היתר מדינא לפי שיש ביטול קודם הפסח מ"מ אסרו המורים, גו"ר כלל ד' סי' י', ושם בפרח שושן כלל ד' סי' א' כתב דמדינא אסור, והביאו מחלוקתם בקיצור בשע"ת סק"י ובה"ח בס"ק ר"ח.

מא. מרן בשו"ע כתב להתיר בשפשוף ולא הזכיר הגעלה, דסגי בשפשוף היטב, וכמ"ש בב"י דלא ראינו מי שנהג הגעלה בנפה, וכ"כ לדעת מרן בא"ר סקל"ו ובשו"ג סקמ"ה ומאמ"ר סק"ח וכה"ח ס"ק ר"ב, אלא שכתבו בשו"ג בסקמ"ו ומאמ"ר שם דעכשיו המנהג שלא להשתמש בו כלל אפילו אחר שפשוף והגעלה וכמ"ש הרמ"א.

מב. ושם בשע"ה אות כ' דעת מרן ומנהג בני ספרד בדין דחוזר וניעור, וע"ע בסי' תמ"ב בשע"ה אות י"ז.

ולא מהני ההיסק שיסיקו אותו מבפנים [אפי' אם יכשירו כדוין] להוציא הבליעה שנבלע מלמעלה [וכן הקאכל"ן העשוין בתוך התנורים (וע"ל סי' תס"א דין ז') שרגילין להשים בהן תבשילי חמץ וחתכת פת] ואסור לשום שום דבר על התנור בפסח כשהתנור חם אף אם המצה צונן וכן כשהמצה חמה אף אם התנור צונן ואם שניהם צוננים בדרך קבע אסור וברוך עראי אין איסור אם כיבד וניקה גבי התנור שלא נמצא שם חמץ בעין כנ"ל דין ה', ואם הניח דבר מפסיק כמו ברזל וכה"ג מתחתיו או שהטיח בטיט כעובי אצבע מותר להשתמש הכל מלמעלה (סכ"ב וסי' קל"ד קל"ה קל"ו ובה"ל ד"ה תנור).

נז ובדיעבד אם הניח עלי מצה כשהתנור חם או כשהמצה חמה או שניהם חמים אסור תחתוניות המצה כדי קליפה וכ"ז בשהניח המצה בלי הפסק מתחתיה אבל אם הניח קדרות עם תבשיל אפי' אם שניהם חמים אין אסור בדיעבד שאין איסור הבלוע יוצא מדופן התנור לדופן הקדרה ולכתחלה גם קדרות אסור להניח שם בכל גווניו אם לא שניהם צוננים (ס"ק קל"ו).

נח וכל אלו הדינים שייך גם בקאכל"ן העשוין בתנורים מן הצד אלא דשם אין מועיל הפסק ברזל או טיח טיט למטה לבד אא"כ הטיח בטיט גם מן הצדדין וגם מלמעלה אכן טיט שלמעלה אינו מעכב בדיעבד, וכשמשים כיסוי על הקדרות שמניח שם מותר לכתחלה אף כשאין שם טיח מלמעלה (ס"ק קל"ו).

נט ולענין תוך התנור אם לא הכשירו מקודם אם הניח מצה בתוכו דינו כעל התנור וכנ"ל, ולענין אפיית המצות שם יתבאר בסי' תס"א דין ד', ולענין ביטול בתוכו אף דלכתחלה צריך להכשירו גם לזה כמו לאפיה או שיטיח בטיט כעובי אצבע את קרקעיתו מ"מ בדיעבד אין לאסור התבשיל אף אם לא הכשירו ואם כיבד התנור מתחלה מחמץ בעין אף הקדרה מותר. ואם הסיקו מבפנים י"א דמהני למה שבפנים ויש מחמירין וכתב הח"א דדוקא בתנורין שעושין רק מקאכל"ן אבל אותן שבונים סביב הקאכל"ן מחיצה של לבנים כ"ע מודו דמהני ליבון או טוח בטיט וכן תנורים שקורין שוועצק"ע אויבע"ן שיש עליו כיסוי מהני ליבון [ונראה דאפי' אין עליו כיסוי מהני] ולכן במקום שאין לו לבשל בכירה יש להתיר ללבן תנורי בית החורף כ"כ הח"א והאחרונים הקילו דאף בעשוי מקאכל"ן לבד מהני ליבון למה שבפנים ועכ"פ בתנורים שלנו בודאי אין להחמיר (ס"ק קל"ו ובה"ל ד"ה תנור ושה"צ).

ס הא דלא מהני הגעלה בכלי חרס הוא דוקא כשבלע ע"י האור אבל בצונן סגי להו בהגעלה או בעירוי ג' ימים ולכן חביות של חרס שנתנו בהם שחר שעורים ושהה בהם מעל"ע ואפי' ה' בהם כמה ימים יגעילם דהיינו שילבן אבנים ושימם בהם ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון ויגלגל החבית שגייע הגעלה לכל מקום ואם רוצה להכשירן ע"י עירוי ימלאנו מים אפי' צוננים על כל גדותיו וישהו בתוכו כ"ד שעות רצופין או יותר ואח"כ יערה ממנו את המים וימלאנו מים אחרים וישהו בתוכו כ"ד שעות רצופין ואח"כ יערה אותן ממנו וימלאנו מים אחרים וישהו בתוכו כ"ד שעות רצופין ושלשה מעל"ע אלו א"צ להיות רצופין אלא אפי' מפוזרין ואפי' במופץ מהני עירוי [וד' הש"ך דבשאר איסורים אין להקל ע"י עירוי ג"י אם ה' כבוש האיסור בכלי היתר מעל"ע דהו"ל כבוש כמבושל ובמבושל לא מהני עירוי אפי' בשאר כלים שאינם כלי חרס] וע"ל דין ס"א דדעת החזו"א להקל [בה], וצריך לפתוח פי החבית כ"כ גדול שיכול להכניס בו יד ולשפשוף היטב מבפנים בכל הצדדים דלהחמץ שיש בעין לא מהני הגעלה ועירוי (סכ"א וסי' קט"ז קי"ז קי"ח קי"ט וע"ל דין ט"ו).

סא ואחר הגעלה או עירוי מותר להשתמש בו אפי' בחמין ואפי' הוא בן יומו מבליעת השכר [ובט"ז משמע שאין מתיר להשתמש אלא בצונן וצ"ע] וי"א דאינו מותר אלא כשאינו בן יומו דהוי נותן טעם לפגם (ס"ק קי"ז ושה"צ), ובחזו"א כתב שאם מגעילה לאחר זמן איסורה והיא בן יומו בשעת הגעלה בודאי לא מהני ואם הוא בן יומו ומגעילו קודם זמן איסור או אינו בן יומו ומגעילו לאחר זמן איסור מסופק הש"ך והעיקר דקודם זמן איסור מותר אפי' בן יומו וכ"ז לענין הגעלה אבל לענין עירוי ג"י מהני גם לדעת הש"ך אף אם נותן המים פעם ראשונה בעודו בן יומו דלעולם קדמה הפגימה לפעולת המים וכנ"ל סי' תמ"ז דין ל"ד, [ולכן יורה הגדולה של מתכת שממלאין בה חלב כל השנה ויש לחוש שנפלו שם פירווי חמץ ונכבש שם מעל"ע סגי לה בעירוי מים ג' ימים קודם פסח או עירוי מכלי ראשון דבבלע צונן סגי בעירוי מכלי ראשון וכנ"ל דין ס'] (או"ח סי' קכ"ב סק"ב).

סב בדיעבד אם נתנו יין או דבש בחבית של שחר שלא הגעילהו אם לא שהו מעל"ע פשיטא דמותר ואפי' אם שהו מעל"ע אם הדיחן היטב מותר לשתות ממנו בפסח דהוי נותן טעם לפגם ודוקא באופן שאין בו חשש של חמץ בעין שהי' הפה של חבית החרס רחב למעלה והכניס ידו לתוכה וניקר היטב בצדדיה ובשוליה שלא נשאר שם שום שמרים וגם דוקא אם עירו היין והדבש קודם פסח ונתנום לתוך כלי פסח אבל אם נשתהה היין והדבש בחבית עד תוך הפסח אסור דהא אסרי' נותן טעם לפגם בפסח כנ"ל סי' תמ"ז דין י"ג. וכתבו המג"א והח"י שיש חילוק בין יין לדבש דבין אפי' החבית בן יומו מבליעת השכר ג"כ מותר בדיעבד דשכר ב"ן נותן טעם לפגם הוא ובמי דבש לא הוי לפגם אא"כ ה' הכלי אינו ב"י מבליעת השכר אבל אם ה' בן יומו ושהה המי דבש בתוכו מעל"ע אפי' בדיעבד אסור לשתותו בפסח אבל כמה אחרונים הסכימו דאף במי דבש מותר בדיעבד אפי' באינו בן יומו דכבוש לא נקרא עד אחר ששהה מעל"ע ואו נעשה הבליעה שבתוך הכלי לפגם (סכ"א וסי' קכ"א קכ"ב קכ"ג) וכ"ד החזו"א (או"ח סי' קי"ט סק"י), ואם נתנו לתוכו דבר חריף כחומץ אפי' לא ה' בן יומו אסור דאגב חורפי' משוי' ל"י לשבח ואם הכלי ה' מיין שרף אסור בדיעבד אפי' אם אינה בת יומא דעינינו רואות שנתן טעם לשבח הוא ומשמע מלבוש דאפי' אם הגעילה אסור מה שנתן לתוכה ואפי' לא היתה בת יומא דעינינו רואות שנשאר בה טעם וריח אפי' לאחר הגעלה אכן אם לא נשמע בה ריח של י"ש מהני הגעלה בדיעבד שלא לאסור מה שנתן לתוכה וכן מצדד בפמ"ג ואפי' לא בישל תחלה את הכלי במים ואפר (ע"ל דין ס"ד) מהני בדיעבד ומ"מ מיד שנוכר צריך לערות היין לכלי אחר (ס"ק קכ"ב ושה"צ).

סג חבית של עץ של שחר שרוצה להכשירה ע"י הגעלה או עירוי צריך להסיר שולי החבית לגרר היטב מבפנים בכל הסדקים וגם שמצוי שמרים שמדובקים בשולי החבית והגעלה ועירוי לא מהני אלא הפליט הבלוע אבל לא להחמץ שיש בעין והאחרונים הסכימו שיש להחמיר שלא להשתמש כלל בחבית של עץ של שחר שמצוי בהן גומות וגם א"א לנקר בין הנסרים שלא ישאר שם משהו זזהמא בין נסר לנסר והוא חמץ גמור וישאר בעין ואם נשתמש בחבית של שחר ולא פתחו השולים וניקרו היטב אסור אפי' בדיעבד אכן אם פתח אחד משולי' וניקר היטב מבפנים מהני הגעלה בדיעבד וכ"ז בחבית של שחר או שאר משקה

חמץ אבל חבית של מי דבש יש להתיר בהגעלה אע"פ שנתבשל הדבש ביורה שבשלו בו שחר תוך מעל"ע (ס"ק קי"ט ובענין הברזות של החביות ע"ל דין י"ט).

סד כלים שהיו בהם י"ש לא מהני להם כלל ההגעלה דנשאר בו גם אח"כ ריחו וטעמו (וכנ"ל דין ס"ב) אכן אם בישל אותן היטב במים ואפר עד שנסתלק הריח לגמרי מותר להגעילו אח"כ ודוקא לכלים שהם פתוחים לגמרי ויכול להכניס ידו לתוכו לנקר היטב ולבדוק בכל הסדקים שלא יהא נדבק בו שום ממשות אבל אם אינו בענין זה לא מהני אפי' אם יבשל באפר כמה פעמים גם בעינין שהכלים היו נעשים מחתיכה אחת או שהם של כלי בדיל או שאר מיני מתכות דאם עשויים מנסרים הרבה של עץ ככלים שלנו אין להקל להגעילו אפי' אם בשלו באפר כמה פעמים דא"א שלא ישאר זזהמא בין נסר לנסר וכנ"ל בדין הקודם (ס"ק ק"כ), וכתב בחזו"א מעשה שנתנו י"ש הנעשה מפסולת סוכר וספק אם ה' בו תערובות מעט שעורים בגיגית של מתכות שעושין בו יין לפסח ונראה להקל בשעת הדחק והפסד לעשות עירוי ג' ימים דאף דיי"ש אינו נפגם והוי כבן יומו הרי העיקר דלפני זמן איסורו מהני אף בבן יומו כנ"ל דין ס"א [ובפ"ת כתב דבשל מתכת גם יין נפגם] ואף דביי"ש מחמירין כנ"ל דין ס"ב הכא דהוא ספק תערובות יש להקל (או"ח סי' קכ"ב סק"ג).

סה כתב הח"ס בענין הכשר יורות ששורפין בהן י"ש אשרי מי שיכול לעשות חדשים אך לא ישמעו לאסור לגמרי צויתי קודם ההגעלה לבשל בהיורה והקנים והכובע מי אפר שקורין לוי"ג גם אפר הרבה שיהיו חזקים מאד והם מפגימים הטעם וצריך השגחה גדולה לנקות היורה בתחתיתו ולהסיר מהם הקנים ע"י אומן או להניח עליהם על מקום הטל"א גחלים ואחרי כל זאת שומר נפשו ירחק משתיית הי"ש בפסח אבל אין לאסור להם אחרי התיקונים האלה ע"ש ועי' בחי' רעק"א (בה"ל ד"ה בית).

סו נזהרים שלא להגעיל לפסח חביות שהיו מחזיקים בהם משקה שעושין במדינת רוסיא ממי סובין שקורין בארש"ט שמא נשאר בו חמץ בעין מהסובין אא"כ החזיקו בו מים איזה זמן מתחלה מותר להגעילו שהמים ששהו בתוכו הדיחו והעבירו כל החמץ הדבוק בו ומ"מ צריך לחזור ולנקות היטב קודם הגעלה וכ"ז דוקא בכלי שנעשה מחתיכה אחת אבל העשויים מנסרים הרבה ככלים שלנו שידוע שנכנס הזזהמא בין נסר לנסר לא מהני הגעלה אפי' לאחר ששרה במים כמה ימים (סקצ"ד).

סז כלי חרס המצופין מכל צד בהיתוך זכוכית או עופרת או בדיל"ם [וי"א אפי' לא נצרף עמו בכבשן] דינו ככלי חרס ולכן אם תשמישו בחמין לא מהני הגעלה בין אם ה' הכלי מקרקע ירוקה או לבנה ושחורה ואפי' אם היא חלקה בלא בקעים מ"מ הוא בולע ע"י חמין אבל אם דרך תשמישה בצונן אז אם הכלי נעשה מקרקע ירוקה אין לה תקנה דדרכה לבלוע ואם מלבנה ושחורה נותרין בהגעלה או בעירוי אפי' אם יש בה בקעים ואם אין בה בקעים א"צ הגעלה ובשכשוך בעלמא סגי (סכ"ג וסי' קל"ז קל"ח קל"ט ובה"ל ד"ה בהיתוך).

סח ויש מקומות שנהגו שלא להשתמש בכלי חרס גליזאר"ט אפי' חדשים שלא נשתמש בהן חמץ מעולם לפי שמקצת האומנים עושין פעולת הציפוי ע"י סובין והרי יש כאן חמץ בלוע בתוך הציפוי ואפי' הציפוי מעט מבחוץ ג"כ אינו כדאי ואין להחמיר רק במקום המנהג ואפי' באותן מקומות אם ידוע שכלי חרס זה לא עירב האומן סובין בציפוי יש להקל ולפיכך נוהגין באיזה מקומות שיהודי עומד על גבן בשעת מלאכה לראות שלא יתקן הציפוי ע"י סובין, ואותן כלים שנוסף עליהן לפעמים טיפים מהתכה מכלים אחרים אין להקפיד לפי שאח"כ מכניסין לתנור מלא אש ונשרף הסובין שבו (סכ"ג וסי' ק"מ קמ"א ושה"צ) וקדרות ברזל המצופים בהיתוך גישמעלצ"ט לבן"ם ושוע העלה הח"ס דלא מהני הגעלה אכן כמה גדולים נהגו להחמיר רק לענין איסור חמץ"ם אבל בכל השנה הקילו להגעילה אחר מעל"ע שהוא נט"ל ומשהו מהטיח (הגה"ה בשה"צ).

סט כלי עץ המצופים בסמנים [שקורין ברני"ס] דינם ככלי חרס שאין הגעלה מועלת להם אם נשתמש בהם חמץ בחמין שהסמנים מעכבין על מי הגעלה שלא יפליטו מה שבלוע בתוך העץ אבל אם נשתמש בהן בצונן אין להחמיר [רק במקום שנהגו להחמיר בחדשים], ויש מקומות שמחמירים שלא להשתמש בכלים צבועים בכרום וכדומה אפי' הן חדשים דחיישנין שמא ה' ע"י סובין או שצבע כלים ישנים וכן המחופין בבדיל אפי' הן חדשים שפעמים הציפוי ע"י סובין או שחיפה כלים ישנים [ובפמ"ג מצדד שאפי' ע"י הגעלה אין כדאי ובחמד משה מקיל ע"י הגעלה וע"ל דין ל"ד] ואין להחמיר בזה רק במקום שנהגו איסור"ם (סכ"ד וסי' קמ"ב קמ"ג קמ"ד קמ"ה ושה"צ).

ע כלי זכוכית י"א שאפי' משתמש בהן בחמין בקביעות או שהכניס לתוכו חמץ שיתקיים שם א"צ שום הכשר"ם שאינם בולעים לפי שחלקים וקשים הם ובשטיפה בעלמא סגי להו וי"א דכלי זכוכית אפי' הגעלה לא מהני להו דכיון שנעשה מהחול הרי הוא ככלי חרס ואע"ג דתשמישו בצונן מ"מ לפעמים משתמשין בהן בחמין [והרי חוששין אף לתשמישו שאין קבוע כנ"ל דין י"ג] וכן מנהג באשכנז ובמדינות אלו להחמיר, ובדיעבד אם ה' רוב תשמישו חמץ שלו בצונן ועתה נשתמש בו מצה בחמין בלא שום הכשר מותר כנ"ל דין י"ג ואם ה' רוב תשמישו חמין ולא הכשירו או אפי' בצונן אלא שרוב הפעמים דרך להשתות משקה חמץ בתוכו מעל"ע אז אפי' בדיעבד אסור החמין שנשתמש בו עכשיו [אף אם לא ה' חמין רק שנכבש בתוכו מעל"ע יש להחמיר ובמקום הפסד מרובה מקיל הפמ"ג] ואם ה' אחר מעל"ע יש לצדד להקל במקום הפסד מרובה אפי' רוב תשמישו בחמין, ואם הכשירו מתחלה ע"י הגעלה [במים חמין כפי החום שדרך להשתמש בו] אם ה' תשמישו בחמין או ע"י מילוי ועירוי אם ה' תשמישו ע"י כבישה מעל"ע מותר בדיעבד אפי' בלא הפסד מרובה (סכ"ו וסי' קנ"א קנ"ב קנ"ג קנ"ד קנ"ה ושה"צ).

עא ובמקום שאין בנמצא כלי זכוכית ואין לו כוסות ושאר כלים יכול לסמוך להקל לנקותן יפה יפה ולהכשירו ע"י עירוי ג' ימים אפי' בלא הגעלה לפי שאין מצוי שישתמש בכוסות בחמין של חמץ ממש וזהו דוקא בכלי שפיהן רחב מלמעלה אבל בוטעלקע"ס שפיהן צר מלמעלה והשמרים נדבק בתחתיתן ואין יכול להכניס ידו לתוכן לנקותן יפה יפה וכן כל כלי שא"א להכניס ידו לתוכו אין להם תקנה להכשירן, ואפי' בכוסות במקום שנמצא לקנות חדשים אין לשנות מנהג שנהגו שלא להשתמש בהן (ס"ק קנ"ז ושה"צ).

שערי הלכות

סא. כ"פ מרן בשו"ע, וכו' מנהג בני ספרד וכמ"ש בשכנה"ג הגב"י את כ"ט דכן נהגו בכל קהילות ספרד אשר שמענו שמעם, וכ"כ בשער המפקד בהלכות פסח אות ג' ובנתיבי עם כאן, ואמנם סיים בשכנה"ג שם דגם מבני הספרדים ראיתי מן המהדרין נוהרים בזה, וכן מנהג בגדאד להחמיר בזה וכמ"ש ברב פעלים ח"ג סי' כ"ט ובא"ח פרשת צו אות י"ט, ועי' משי"כ באול"צ ח"ג פ"י תשובה י"ב על מנהג בגדאד, ושם כתב דמדינא לבני ספרד יש להתיר להשתמש בכלי זכוכית שנשתמשו בהם חמץ, אך כיון שבקל היום לקנות כלי זכוכית חדשים לפסח מן הראוי לקנות חדשים ולא להכשיר את הישנים.

הבי"ד המרדכי בשם ר"ת דבהיתוך עופרת מותר בהגעלה ככלי מתכות ושכ"כ הסמ"ג, ולא הביא חולק ע"ז, ולכאורה פשטות הדברים שלזה כיון באומרו היתוך זכוכית לאפוקי עופרת. וכ"כ המג"א סקמ"ה דאפשר דכ"ה כונת השו"ע. ומ"מ הסכמת האחרונים לאסור בזה וכמ"ש במ"ב כאן, וכ"נ בדברי הכה"ח ס"ק רע"ח.

נח. הוא מה שקורין בומנינו כלי אימאיל.

נט. עי' משי"כ בזה באורך בשדי חמד באסיפת דינים מערכת ה' את כ"א כ"ב, וברב פעלים ח"ג דא"ח סי' כ"ח, ובכה"ח ס"ק רפ"ח.

ס. ובמקומותינו לא נהגו איסור בזה.

נד. ועי' משי"כ בזה בערך השולחן בי"ד סי' קל"ה סק"י.

נה. היינו לדעת הש"ך הנ"ל בדין הקודם, ועמ"ש"כ בערך השולחן שם.

נו. ולדעת מרן שם שרי נט"ל"פ בפסח, ונתבאר בשע"ה שם את י"א, וע"כ אם בדיעבד נשתהה שם תוך הפסח יש להתיר, ועמ"ש"כ שם בשע"ה לענין המנהג בזה.

נז. בשו"ע כתב בהיתוך זכוכית, וכתב המאמר מרדכי סקל"ב דהסכמת האחרונים להחמיר גם בהיתוך עופרת, ואפשר דגם דעת מרן כן הוא, ומש"כ היתוך זכוכית לרבותא קמ"ל דהו"א דכיון דכלי זכוכית אינו בולע גם בהיתוך על חרס א"צ הכשר, קמ"ל דאין הציפוי מונעו מלבלוע, עכ"ל. אמנם בב"י

ט אם מגעיל הרבה כלים ביורה עד שמרוב פליטת הכלים נעשו המים כציר אין להגעיל עוד באותן המים אפי' כלי שאינו בן יומו דשוב אין כח בהן להפליט הבלוע ואפשר דאפי' בדיעבד לא מהני הגעלה זו (ס"ה וסקכ"ז כ"ח).

י אם מגעיל בצבת יפתח את הצבת בתוך הרתחין ואחוז הכלי במקום אחר כדי שיעלו הרתחין על מקום אחיות הצבת וטוב יותר להגעיל בשבכה או בסל מנוקב ואע"פ שמגעיל כלים שאינם בני יומן (ס"ד וסקכ"ג ושה"צ).

יא לא יניח הכלי שרוצה להגעיל בתוך כלי שאינו מנוקב אפי' כשהוא צף ואינו נוגע בשוליו אפי' משהה אותו בתוך היורה עד שהמים מעלין רתיחה בכלי שהוא רוצה להגעיל אבל בתוך סל מנוקב או שבכה יכול להגעיל אבל כלים הרבה לא יניח שם ויגעילם יחד אם נוגעים זה בזה דמקום נגיעתן לא סלקי הרתיחה [ואע"ג דלענין טבילה לא חייצי לענין רתיחה שאני] ועי' בחי' רעק"א (ס"ג וסקכ"א כ"ב ושה"צ).

יב מותר להגעיל סכין אסור בקדרה כשרה והקדרה אינה נטרפת בכך אם יש ששים במים נגדו ומ"מ אין להשתמש אח"כ במים שבקדרה ועי' חכמ"א אך לפי המנהג שלא להגעיל שום כלי רק כשאינו בן יומו ממילא מותר להגעיל אפי' אין ס' נגדו (סקכ"ג ושה"צ).

יג נוהגין ליהרר לכתחלה בששה דברים ואפי' אם מגעיל" בשעה ד' או קודם. (א) שיגעיל בתחלה היורה הגדולה אפי' אינה בת יומא [אם רוצה להשתמש בה בפסח] וישפוך מי הגעלה בחוץ וירתיח בה מים אחרים ויכניס בה הכלים ובסוף יחזור ויגעיל היורה הגדולה, (ב) שלא יכניס הכלים עד שירתיחו המים והרבה אחרונים כתבו שהיא חומרא יתירה, (ג) שלא יוציא הכלים מיד וי"א שאפשר להוציא מיד ומ"מ לכתחלה טוב לשהות מעט, (ד) שלא ישהה הכלים בתוך היורה יותר מדאי שיש לחוש שאחר גמר פליטתו יחזור ויבלע, (ה) שלא ישהה הכלים לאחר שינוחו המים מרתחתן שאז חוזרין ובלעין ממי הגעלה, (ו) שלא יגעיל כלים שבליעתן מועטת כגון כפות וכוסות עם כלים שבליעתן מרובה כגון קערות וקדרות. וכל אלו החומרות מנהג לכתחלה אבל בדיעבד אין לחוש אפי' מגעיל אחר זמן איסורו כיון שאינו בן יומו מיהו אם רוצה להשתמש ביורה הגדולה צריך שיגעילנה בסוף מדינא (ס"א וסקכ"ג ד' ה' ו' ט' י' י"ג ושה"צ ובה"ל ד"ה כד').

יד אין מגעילין בחמי טברי' אפי' כלים שדינם בכלי שני מפני שאינה תולדות האור וכבולעו כך פולטו מה בולעו ע"י תולדות האור אף פולטו ע"י תולדות האור ואם נשתמש בו רק בחמי טברי' יכול להגעילו בין ע"י חמי טברי' ובין ע"י חמי האור (ס"ה וסקכ"ד).

טו אין מגעילים בשום משקה רק במים" דשאר משקין אין טבען להפליט את הבלוע מיהו בדיעבד סמכין על המקילין בזה ומהני הגעלה בכל משקה, וכן מים המעורבין באפר שקורין לוי"ג או מה שנוהגין הצורפין שמרתחין הכלי ע"י שמרי יין או ווי"ן שטי"ן מעורב במים אין להגעיל בהן לכתחלה רק במים לבד ובדיעבד מהני הגעלה בהן כנ"ל [ואין לאסור הכלי מפני שבלע מווי"ן שטי"ן אם הוא לאחר י"ב חדש], מיהו אם הוא קודם פסח דעת הפמ"ג שיראה להגעילו פעם שני' במים לבד אכן אם הגיע פסח מותר להשתמש לכתחלה בהגעלה זו (ס"ה וסקכ"ה כ"ו ושה"צ).

טז כלי גדול שאינו יכול להכניסו תוך כלי אחר מחמת גודלו ורוצה להכשירו וחושש שמא יש על שפתו בליעת איסור במקום שאין המים עולים שם אם הוא בשאר ימות השנה ורוצה להגעילו מאיסור עושה שפה סביב לפיו [ולא עליו ממש כדי שיהא פי הכלי מגולה שיגיעו שם מי הרתיחה] מבצק ואם מגעילו לפסח עושהו מטיט כדי שיתמלא היטב ויגיעו המים בשפתו וממלאו מים ומרתחיו או ימלאנו בתחלה היטב ואח"כ יקח אבן רותחת או לפיד אש וישליכנו לתוכו בעודו רותח ומתוך כך ירתיחו המים יותר ויעלו על שפתו, וכן יורה אחר שהכשירו בו כלים ורוצה להשתמש בו בפסח צריך לעשות לו שפה או אבן רותח אבל בתחלה קודם שמכשיר הכלים ומכשיר היורה תחלה מהאיסור שבו א"צ לעשות לו שפה (ס"ו וסקכ"ט ל' ל"א ל"ב) ונראה דאם הגעיל ע"י שפה מותר לשאוב בכלי זה מכלי גדול וצ"ע (חזו"א או"ח סי' ק"כ סק"ז).

יז וכ"ז בכלי שאין דרך להכניסו לתוך כלי ראשון של חמץ רק שמשמשין בתוכו ברותחין ולכן סגי בתקנה זו אבל כלי שתשמישו מבחוץ כגון קערה שכופין לפעמים על הקדרה או כלי ששואבין בו מהקדרה אין לה תקנה באופן זה דצד החיצון לא נגעל (וכ"ה בחזו"א סי' ק"כ סק"ח ע"ש) לכן צריך להכניס כולו ליורה, וכלי שפיו צר שא"א לשפשפו בפנים או שיש לו קנים שקורין רערי"ן אסור בהגעלה (סקל"א).

יח המגעיל כלי גדול כנ"ל דין ט"ז אף אם לא עברו המים בהגעלה אחורי הכלי כלום הוי הגעלה אע"ג דבשעת תשמישו ודאי נפלו הניצוצות אחורי הכלי הרבה פעמים דהרתיחה מבפנים מפלטת מכל עובי הדופן (חזו"א או"ח סי' ק"כ סק"ד ה').

יט טיפה שנפלה על הקדרה מבחוץ באופן דהקדרה אסורה והיא של מתכת ובא להגעילה סגי שירתיחה מבפנים וא"צ שישפכו המים אחורי הכלי על מקום הטיפה (שם סק"ט).

כ נוהגין לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה מיד ובדיעבד אף אם לא שטף כלל אין לחוש שהרי אין מגעילין רק כלי שאינו בן יומי' או שיש במים ששים נגדו (ס"ז וסקל"ד).

עב כלי כסף שיש בתוכו היתוך זכוכית שקורין גישמעלצ"ט אין להגעילו כדין כלי זכוכית הנ"ל אבל אם ה"י היתוך מבחוץ אינו מזיק ומהני הגעלה בין שה"י על גוף הכלי מבחוץ או שה"י מלמעלה על כיסויו או על ידו שאין משתמשין בכלים חשובים כאלו ברותחין אצל האש שנחוש שע"י נבלע חמץ בכל הכלי (סכ"ו וס"ק קנ"ז קנ"ח קנ"ט).

סימן תנב. זמן הגעלת הכלים

א נכון להעמיד אצל הגעלה בעל תורה הבקי בדיני הגעלה (סק"ח).

ב י"א שאם מגעיל קודם שעה חמשית שאז החמץ עדיין מותר אין לחוש אם הכלים בני יומי' ואם אין ששים במים שמגעיל (ועי' בחזו"א או"ח סי' קכ"ב סק"ג דגם לדעה זו לא תמיד מועיל ע"ש) ולכן יזהר להגעיל קודם שעה ה' אבל כמה אחרונים סוברים דגם המגעיל בשעה ד' וקודם לזה צריך ליהרר בא' מב' הדברים דהיינו או שיראה שלא יהי' הכלי שמגעיל וגם היורה הגדולה שמגעיל בתוכה שניהם לא יהיו בני יומן או אם הכלי שמגעיל הוא בן יומו צריך שיהיה במים ששים נגד כל אותו הכלי לבטלו ואם מגעיל הרבה כלים זה אחר זה צריך שיהיה במים ששים נגד כולם דהאיסור של חמץ שיש בתוך הפליטה חוזר וניעור ומצטרף יחד כ"כ המג"א ובחי' רעק"א מפקפק ע"ד (ס"א וסק"ג ושה"צ), ובחזו"א מסכים להמג"א (או"ח סי' ק"כ סק"ג) וכתב המג"א אם בכלי א' של חמץ נתבשל בשר ובא' דגים אין מצטרפין יחד וכמה אחרונים השיגו ע"ז ובמחה"ש מיישבו (סק"ג ושה"צ), אכן אם היורה הוא בן יומו אין שום תקנה להגעיל בה אפי' ישירה מקודם כדין דמים שבתוכה אין במים ששים נגד הכלי גופא (סק"ג).

ג ובמדינתנו שנוהגין להגעיל ביורה גדולה כל כלי אנשי העיר שהיתר ששים א"א להיות נגד כל הכלים יש ליהרר שלא להגעיל שום כלי אפי' עבר עליו מעל"ע מעת שנשתמש בו חמץ ויש מהדרין שכשרוצין להגעיל כליהם מחמץ פוסקים להשתמש בהן חמץ ג' ימים מקודם (בה"ל ד"ה שא"ן).

ד ונהגו בכל איסורין שלא להגעיל שום כלי בן יומו בין מבשר לחלב (ע"ל סי' תנ"א דין כ"ג) או מחמץ למצה ואפי' מגעילו לבדו וקודם שעה ה' ויש ס' משום גזרה שמא יגעיל כלי של איסור בפחות מס', ואפי' שלחנות ישפסף יפה וישהה אחר השפשוף מעל"ע שלא יהיו בן יומו [וי"א דדי מעל"ע מעת שנשתמשו עליו חמץ] והיו מנוגבים יפה מהמים הצוננין שמא יצטננו מהם הרתחין ויהרר לשפוך עליהן בוריות ולא ע"י זריקה באויר דזה לא חשיב עירווי ויהרר שישפוך עליהן מהכלי שבישל בו המים אבל לא ישאב עם כלי אחר מהקדרה ולערות עליהן להגעיל דזה מקרי כלי שני אם מגעיל בלא אבן מלובן אם לא ששוהה הכלי ששואב עמו תוך הקדרה עד שהמים מעלין רתיחה בכלי הקטן אז שפיר מקרי כלי ראשון ועי' סי' תנ"א דין ל"ח ד"א דלא מהני עירווי רק ע"י אבן מלובן (ס"ב וסק"י"ט כ' ושה"צ).

ה וכתב בחזו"א אם נתנו במים דבר מר עד שנסרחו המים ונפסלו מאכילת אדם עלתה הגעלה לכלי אף אם הוא בן יומו ואין במים ס' נגד הכלי וכן מיני חמציים שמנקים בהם הקדרות בזמנינו והמים שמתערבים בהם ודאי נפסלין לשתיית בני"א והקדרות מתרחצים על ידיהם אפשר להגעיל בן יומו במים אלו שהחמציים מתערבין בהם ונפסלים משתי' (וע"ל דין ט"ו), מיהו בכלי חרס לא מהני הגעלה ע"י לערב בה דבר מר (או"ח סי' קכ"ב סק"ז).

ו בשאר ימות השנה אם תחב בפעם א' כלי בשר וחלב ביורה להגעילם אסור אפי' בדיעבד דפליטת הבשר והחלב מתערבין יחד ונבלעים בתוך הכלים ונאסרים אפי' אחד מהם אינו בן יומו או שיש ס' נגד כלי א' מהם ואם מגעילן בזאח"ז אין לחוש, ואם הגעילן לפסח צריך ליהרר בכל א' שלא יהא בן יומו או שיהי' ס' נגד כולם כנ"ל דין ב' ואחר הגעלה יכול לעשות מכל א' מה שירצה בשר או חלב כיון שלא היתה כונתו לכך וכנ"ל סי' תנ"א דין כ"ג" (ס"ב וסק"ד ט"ו ט"ז י"ז י"ח ושה"צ).

ז המגעיל אפי' קודם זמן איסורו צריך ליהרר שהיורה הגדולה שמניחין בה כלים כל שעה לא ינוח המים מרתחתן כל הזמן שהולך ומגעיל בה דאיתו כלי שניח בה אחר שנח המים אפי' היד סולדת בהן כ"ז שאין מעלין רתיחה לא עלתה לה הגעלה אם לא שיששה הכלי בה עד שיחזור וירתיח המים, והנה טבע המים דניחוי מרתחתן כשמכניסין בהן כלים צוננין להגעיל ע"כ צריך להמתין בכל כלי עד שיעלו המים אבעבעות ויש להזהיר למגעילין בזה כי הם נוהגין בזה קלות ומגעילין במהירות זה אחר זה ואינם מדקדקין לראות אם מעלין רתיחה ואפשר ללמוד עליהן זכות כי אין דרך להגעיל רק קערות וכפות שמשמשין ע"י עירווי דבהם מהני הגעלה במים שהיד סולדת בהן לבד (ועי' בסי' תנ"א דין י'), אכן בקדרת נחושת ודברים שתשמישן ע"י כלי ראשון אפי' בדיעבד לא מהני הגעלה זו וצריך לחזור ולהגעיל אך לענין לאסור המאכל אם נשתמש בפסח מסתפק הפמ"ג ואם אינו בן יומו מעת שנשתמש בו החמץ יש לצדד להקל (ס"א וסק"ח).

ח אם לא הגעיל קודם זמן איסורו יכול להגעיל עד הלילה ובלבד שהכלי אינו בן יומו וכנ"ל אבל בימי הפסח עצמו לא מהני הגעלה אפי' הכלי גדול והכלי שמגעיל אינם בני יומן וגם יש ששים נגד הכלי דאז חמץ במשהו אבל מותר ללבן כלי תוך הפסח (ס"א וסק"ב וע"ל סי' תק"ט דין ו' אם מותר ללבן ביו"ט).

שערי הלכות

סימן תנב.

א. והיינו מדהר"ל נ"ט בר נ"ט דהתיירא, ועי' אין לחוש מבליעה אחר שיגמר לפלוט, אלא דקשה ע"ז דהלא לעיל בסי' תנ"א ס"ד פסק בש"ע כמ"ד דחשיב איסורא בלע, ועפ"ז החמיר כאן במ"ב באחד משני דברים וכמ"ש כאן בהמשך, ועי' מש"כ בזה ביישובים על הסתיירה הנ"ל לעיל בשע"ה בסי' תמ"ז אות כ"ז.

ב. ועי' מש"כ בזה במטה יהודה סק"ג בד"ה וכתב הפר"ח, וכתב דמסתמות הש"ע שלא הזכיר שלאחר זמן איסורו צריך שיהיה ששים כנגד כל הכלים, מבואר דסגי שיהיה ששים כנגד הכלים הראשונים, וכיון שנתבטל שוב אינו חוזר וניעור, יעו"ש עוד, ועי' מש"כ בדבריו בערך השולחן בי"ד סי' צ"ט סקט"ו, ועי' כה"ח סק"י שהביא דעות הפוסקים בזה.

ג. ועי' מש"כ בזה שם בשע"ה באות ל"ז.

ד. בש"ע כתב יש ליהרר מלהגעיל, והיינו דהוא רק לכתחילה, וכדין קערות בי"ד סי' צ"ה ס"ג דכתב שם דקערות של בשר שהודחו ביורה חולבת בחמין שהיד סולדת בהם, אפילו שניהם בני יומן מותר דהר"ל נ"ט בר נ"ט דהתיירא בלע יעו"ש, והרמ"א שם התייר דוקא אם אחד מהם אינו בן יומו.

ה. ועי' בשע"ה אות כ"ד דמנהגינו להגעיל מבשר לחלב או איפכא אפילו לכתחילה.

ו. לדעת מרן דנטל"פ שרי [ועי' לעיל בסי' תמ"ז בשע"ה אות י"א], אי"כ אפשר להגעיל כלי שאינו בן יומו בפסח. ועי' כה"ח סק"ח, ובמקום צורך נראה דיוכל להגעיל ע"י אפר גם בבן יומו, עי' יוד"ס סי' צ"ה ס"ד ושם בזב"צ סקל"ו.

ז. כל דינים אלו כתבם בש"ע רק במגעיל משעה חמישית, ועי' לעיל בדין ב' בשע"ה שם, ובכה"ח סקל"ד הביא מנהג זה בשם המג"א והבי"ח וקצת

אחרונים, וכתב ע"ז ח"ל: מיהו בלא"ה אנחנו נוהגים שלא להגעיל שום כלי בן יומו כמ"ש לקמן בס"ב בהגהה, ובאינו בן יומו יש כמה פוסקים דס"ל אפילו אחר שעה חמישית א"צ ליהרר כנזכר, וא"כ כ"ש קודם חמישית, אך היכא דנהגו להחמיר אף באינו בן יומו וקודם שעה חמישית נהוג, עכ"ל.

ח. הנה בב"י הביא מחלוקת הראשונים בהאי דינא, ובש"ע השמיט ולא כתב לא איסור ולא היתר, וכתב הפר"ח דמדהשמיט סתמו ופירושו שכל מיני משקין מגעילין, אבל בשכנה"ג בהגב"י אות י' כתב בהא דלא כתב בש"ע לא לאיסור ולא להיתר משום דמספקא ליה יעו"ש. ועי' כה"ח סקנ"ז שהבי"ד האחרונים בזה, ושכדעת מרן לא בריא מילתא, וע"כ לדינא כמ"ש כאן להקל בדיעבד או באופן שאין לו כלי אחר והוא אינו בן יומו.

ט. אלא קודם זמן איסורו או שהוא אינו בן יומו, כ"ה לשון המ"ב סקל"ד והוא מהב"י, וכ"ה לדעת מרן הנ"ל בדין ב', ועמ"ש"כ בשע"ה שם אות א'.

שיח הלכה

חילופי מכתבים והערות על ספר "שונה הלכות" בין הגרש"ב ולדנברג זלה"ה ליבלחט"א מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א

יום ו' עש"ק בה"ב
לכבוד

הרה"ג מוהר"ח קניבסקי שליט"א
אחדשה"ט

הריני שולח בזה את הכת"י של ספרו הנכבד בצירוף הערות, ואתו הסליחה על איחור המשלוח (רק בסוף שבוע העבר סיימנו, וחכיתי במשך השבוע להזדמנות לשלוח. והי' בדעתי שאם לא אמצא שאסע לב"ב ביום ה', אך בס"ד מצאתי את המוכ"ז).

לענין מה שכת"ר העיר אם מותר בחוה"מ לדבר דברים האסורים דביבור בשו"ט, ודברנו אז מהא דסי' תקמ"ג ס"א באמירה לא"י, אך כעת ראיתי שם בסעי' ג' ובמ"ב ס"ק ז' דאיתא בהדיא דמותר ליתן מלאכה אפי' לישראל לעשות אחר המועד, והרי דבכלל זה גם הדיבור.

בכבוד רב וביקרא דאורייתא
שמחה בונם ולדנברג

כלים שנשתמשו בהם בחמץ בפסח - להשתמש בהם אחר הפסח כשהם בני יומן

שונה הלכות סי' תנ"א דין ב': ואם לא שפשו קודם פסח משפשו תוך הפסח ואם עבר ולא שפשו תוך הפסח חייב לשפשו לאחר הפסח כנ"ל סי' תל"ה דין ג' דמשהו שיש בעין חל עליו איסור חמץ שעבר עליו הפסח וכן אם נשתמש בהן חמץ תוך הפסח די בדיעבד בשפשו היטב ומותר להשהות עד אחר הפסח ובפמ"ג מפסק אפ"י שיש להם כשיעור של פסח בא"י או בח"י של פסח בחו"ל בעוד שהכלי בן יומו שלא להשתמש בו ע"ש (סק"ד ו' ושה"צ וע"ל סי' תמ"ז דין ג').

א) דין ב' - לציין לסי' תמ"ז דין ג' - ושם לציין לכאן - וצ"ע בעצם הדבר ובהסברו דסי' תמ"ז, דכיון שבסי' תנ"א יוצא שיש מציאות של איסור דבן יומו, א"כ הרי שייך למיגזר אב"י אטו ב"י. - ויעוין ב"י הו"א אטו כלי אחר שהוא ב"י, או בכלי זה גופא שמא ישתמש בו לפני שעבר מעל"ע - וא"כ כאן אי נגזור אטו כלי אחר הרי שייך בכל כלי שאב"י לגזור אטו כלי כזה שנשתמש בו בן יומו של פסח ועוד לא עבר מעל"ע - ואם החשש שבאותו כלי עצמו ישתמש לפני שעבר מעל"ע, א"כ עכ"פ בכלי שנשתמש בו בן יומו של פסח יאסר להשתמש בו אפי' אחר עבור מעל"ע כיון שהי' בו זמן של איסור. ואולי אפי' בכלי שנשתמש תוך הפסח כבר ג"כ שייכת גזירה זו, דכבר לא פלוג וצ"ע.

שונה הלכות סי' תנ"א דין ו': כלים שמשתמשים בהם ע"י האור בלי מים כגון שפודים ואסכלאות שצולין עליהם מולייתא של חמץ וכיוצא בהן שגוף החמץ נוגע בהן בלי משקה בשעת צלייתו ונבלע ע"י חום האש בלבד אין נפלט ג"כ ע"י הגעלה ברוחצין אלא ע"י חום האש וצריך ליבון ואע"פ שאסכלא כשצולין על גבה טשין אותה בא"י או מושחין פני' בשומן לא דמי למחבת לקמן דין ט' שאין רטיבות מעט זה מצילה מהיות האש שולט בה לגמרי (ובדיעבד ע"ל דין ז' ודין כ'), ואם ידוע לו שלא צלו עליו חמץ רק שצלו עליו בשר עם מלח שלא נבדק מחמץ בזה די בהגעלה ואפי' לכתחלה ואם אין ידוע לו רק בסתמא לכתחלה יש ללבנו מספק ובדיעבד אם הגעילו ונשתמש בו אפשר שאין להחמיר ובפרט כשאינו בן יומו בודאי יש להקל בדיעבד (ס"ד וסק"ז ושה"צ וע"ל דין כ' דבמלה שלא נבדק מכשרינן אפי' לא הגעילו בדיעבד).

ב) דין ו' - ואע"פ שאסכלא וכו' לא דמי למחבת לקמן דין ט' וכו' שולט בה לגמרי. - אולי כדאי להוסיף "וכמבואר שם החילוק בזה", והיינו מ"ש שם מדין האגנות, ושם באמת צוין לכאן.

הגעלה במקום ליבון

ג) שם - במ"ש במוסגר "ובדיעבד ע"ל דין כ"י. - הנה כונתו בזה כיון שבריש דין זה הוסיף ביאורו של המ"ב על שפודין ואסכלאות "שצולין עליהן מולייתא", והרי שם בדין כ' העתיק הדין של מולייתא שמשמע במ"ב שזה רק חשש של משהו חמץ, ואשר באמת גלל זה שונה דין הדיעבד האמור שם, מדין הדיעבד אשר לקמן דין ז', שבדין ז' דאיירי בסתם דיעבד ובאופן שאין ס' אזי הדיעבד הוא רק בהפ"מ ואב"י, ואילו בדין כ' הדיעבד הוא בהפ"מ או באב"י - אולי לכאורה אינו מדוייק כ"כ הציון כאן, דבאמת הדין כאן הוא הדין הכללי של כלים שנשתמשו בהם באור וכולל ג"כ לאופן שאין ס', ובפרט שכ' כאן "וכיוצא בהן" שזה כולל לכלים שהשימוש בהם הוא של חמץ שאין ס' נגדו, ורק שפוד ואסכלא הם של שימוש מולייתא, ואשר ג"כ הקורא כאן אינו יודע שמולייתא הוא דבר שהשימוש הוא ביש ס', ורק דהמ"ב בדינא דדין כ' כ' ד"מולייתא" הוא דבר של חמץ משהו. - ועכ"פ יתכן לציין שבדיעבד ע"ל לקמן דין ז' ודין כ' (אע"ג שדין ז')

הוא דין סמוך, מ"מ גם לקמן בסוף דין י' ציין שבדיעבד יעוין בדין י"א, וגם כאן אפשר לציין כן).

ואולי כדאי בכלל להעביר את דין כ' לכאן לאחר דין ז', דהרי כת"ר לא העתיק הדינים לפי סדרם בשו"ע, ולקמן במקומו של דין כ' אין לו שייכות לדינים שלפניו ולאחריו, וכאן הוא יותר תואם.

שפודים שצולים עליהם בדיעבד שגם לא הגעילו אותם

ד) סוף דין ו' - במוסגר כ' "וע"ל דין כ' דאפי' לא הגעילו וצ"ע". - נתעוררתי ע"י הרב ר' נתן קופשיץ הי"ו של"ק כלל משם, דשם איירי שרק צלו בשר במלח שלא נבדק, ומש"כ שם "אבל מספיקא לא מחזקינן איסורא שהי' חמץ על הכלי", היינו רק הספק של המלח עצמו במה שלא נבדק - אבל כאן איירי לענין אם יש להסתפק שהשתמש שמוש אחר חוץ מן השמוש של מלח שלא נבדק (דהרי בתחלה כ' אם ידוע שלא צלו חמץ רק צלו בשר עם מלח שלא נבדק, וע"ז סיים "ואם אין ידוע לו רק דסתמא", היינו שלענין שאר שמושים הוא מצב של "סתמא").

שונה הלכות סי' תנ"א דין ז': כל דבר שצריך ליבון מדינא צריך ללבנו עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם או עד שתסור קליפתו העליונה ואפי' בדיעבד יש לאסור אם נשתמש בו בפסח בעוד שלא ליבנו אותו כ"כ עד שיהיו ניצוצות ניתזין הימנו או ע"י הגעלה אכן במקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט והוא אינו בן יומו מעת שנשתמש בו החמץ יש לסמוך בדיעבד על הפוסקים דחמץ נקרא התיירא בלע ודי בהגעלה או בליבון קל דהיינו שנתלבן עד שאם ישימו עליו קש מצד חוץ ישרף הקש מכח הליבון, וכל דבר שדינו בהגעלה רק שמחמירין ללבנו או שיש בו סדקים וגומות דקיי"ל לקמן דין כ"ו שצריך ליבון שישים שם גחלים בוערות די אף לכתחלה בליבון קל שישיהא אותם עד שקש נשרף עליו מבחוץ (ס"ד וסק"ט ל"א ל"ב ל"ג וע"ל דין ל"ו).

ליבון קל

ה) סוף דין ז' "שישיהנו עד שקש" - כדאי לכתוב "שישיהא אותם", כלשון המ"ב כיון דקאי על הגחלים.

שונה הלכות סי' תנ"א דין ט': מחבת שיוצקין בה שמן או שומן ומטגנין בה מדינא סגי לה בהגעלה שהרי אופיין בו עם משקה מה לי שמן מה לי מים ולא חיישינן שמא נתייבש השמן והחמץ נאפה בלא משקה ויצטרך ליבון כמו התנור דאפי' אם נשרף ונדבק לדופן המחבת עדיין יש לחלוחית משקה שם [וי"א דשומן אינו בכלל משקה וכגוף הבשר הוא ונחשב תשמישו ע"י האור אבל מלשון הפוסקים לא משמע כן וכן הסכים החזו"א או"ח סי' קי"ט סק"ט] ואם היא ארוכה משים חצי' והופך עוד ומשים חצי' האחר [ואם היא ארוכה ביותר מלבנה באמצע בליבון קל] וכ"ש בקדרה של מחבת שמבשלין בה דמהני הגעלה אף שנבדק לפעמים לדופני הקדרה, אך המנהג לכתחלה כדעת המחמיריין ללבן המחבת וסגי בליבון קל דהיינו שישירף עליו קש מבחוץ [ובפר"ח מצדד דמדינא צריך ליבון אבל רוב הפוסקים מתיריין בהגעלה] ובדיעבד סגי לי בהגעלה [ואם מגעילה קודם זמן איסור מגעיל אף בת יומא, חזו"א או"ח סי' קכ"ב סק"א וע"ל סי' תנ"ב דין ב'], אבל האגנות שאופין בו עוגות בעין אף שמושחין תחתיו בשומן או שמן או חמאה כגון פורימ"ש שאופין בו טארט"ן או בעקיי"ן קוכע"ן צריכין ליבון מדינא (וע"ל דין ו'), וכן הסקאווראדע"ס שפעמים מחמין בהן סובין לחולה צריכין ליבון למאי דמחמירינן למיזל אף בתר מיעוט תשמישו כדלקמן דין י"ג ע"ש (סי"א וסק"ג ס"ד ס"ה ס"ז ובה"ל ד"ה מותרת ושה"צ), וכתב בחזו"א כלי מתכות שמשפשוין את המתכת בחלב מהותך בשעת עשיית הכלי והמתכת חם שהי' סולדת בו סגי לו בהגעלה וא"צ ליבון (או"ח סי' קי"ט סק"ט והיינו לענין איסור חלב ולא לענין חמץ).

ו) לדין ט' - "ונדבק לדופן החבית" - ט"ס וצ"ל "המחבת".

הכשרת מחבת

ז) שם - "אך המנהג לכתחלה ללבן המחבת". - אולי כדאי לכתוב דהמנהג לכתחלה הוא כדעת הסובריין שצריך ללבן כדי להבליט שיש דעה הסוברת כן. וכן אולי כדאי ג"כ להוסיף הטעם שכ' המ"ב בס"ק ס"ו דלפעמים נתייבש השומן וכו', אע"ג דזה כבר מתבאר ממ"ש קודם בדעת המקילים שלא חיישי' שמא נשרף ונדבק לדופן וכו', מ"מ כדאי להבליט שיש דעה הסוברת לחוש לחשש זה.

כלים שטחים אותם בשומן וחלב אם

חשיב בזה כתשמישו ע"י משקה

ח) שם - בסופו - במ"ש בשם החזו"א. - אולי כדאי להאריך במה שס"ל שם כהפמ"ג, ודלא כהגרעק"א בשם רמ"ע מפאנו, דהרי תלוי בזה הנידון היסודי מה הוא הגדר בין שמוש המצריך ליבון

להמצריך רק הגעלה. - ולענין עצם דברי החזו"א צ"ל לכאורה שמה שמושחין בבית חרושת את טיחת החלב על הקדרות, היא טיחה יותר עבה מאשר טיחת האגנות כדי לאפות.

ולענין המבואר לעיל בדין ח' בחצובה "שלפעמים נשפך עלי' עיסה", צ"ל שאין זו עיסה רכה שהיא בגדר של בישול או דאפי' רכה, מ"מ כאן בסמוך לאש לכו"ע נשרפת לאט עד שאין בה כלל לחלוחית משקה, ולפני שנשרפה לגמרי היא בגדר נתייבשה מלחלוחית.

ועוד יעוין בפמ"ג יו"ד סי' ע"ו שפ"ד ס"ק כ"ג ד"ה ודע מש"כ להסתפק דאולי אם דם נופל מבחוץ ואינו תוך קדרה אזי צריך ליבון - וא"כ אי"ש גם כאן, אך יעו"ש מה שנסתפק בזה - ואולם גם לפי הצד שם לחלק בין מקצת להרבה, הי"נ אפ"ל כאן שהחשש למעט עיסה (ולענין עצם פסקו של מרן החזו"א צ"ל כהפמ"ג, דלא כהגרעק"א, הנה יעו"ש בפת"ש דגם דעת הח"ס היא כהפמ"ג, וציינתי שגם במקור חיים ה' פסח ס"ל כן).

שונה הלכות סי' תנ"א דין י"ב: מדינא הולכין בכל כלי אחר רוב תשמישו ולכן כלים שמשתמשין בהן בצונן די להם בשטיפה אע"פ שלפעמים השתמש בו בחמין וכן קערות שרוב תשמישן בעירוי שמערה עליהן מכלי ראשון מכשירין ג"כ ע"י עירוי אע"פ שלפעמים משתמשין בהן בכלי ראשון על האש מיהו דוקא אם הוא אחר מעל"ע [שאו אינו אלא מדרבנן והקילו לילך אחר רוב תשמישו, חזו"א סי' קי"ט סק"ט] אבל אם ידוע שתוך מעל"ע השתמשו בו בכלי ראשון צריך דוקא הגעלה בכ"ר ואם ע"י אור צריך ליבון (ס"ו וסקמ"ה מ"ו), ובחזו"א כתב דגם בספק שמא הוא תוך מעל"ע יש להחמיר אך אפשר דבעינן שיהא לבו מסופק בדבר וסתמא לא חיישינן כיון דלא שכתי, ואף אם מעל"ע נגמר קודם זמן איסור אם לא נגמר מעל"ע קודם זמן הגעלה לא מהני כגון שמגעיל בע"פ קודם ה' שעות ועדיין לא עבר מעל"ע אע"ג שעד זמן איסורו יעבור מעל"ע, וגם כל ההיתר הוא דוקא אם לא ישתמש בדבר חריף דבהו אין ההיתר של אחר מעל"ע דחורפי' משוי' לי' לשבח, וגם כל ההיתר הוא רק להקל מהכשר חמור להכשר קל אבל כלי שרוב תשמישו בהיתר ומיעוט באיסור ודאי צריך הכשר אף באינו בן יומו (או"ח סי' קי"ט סק"ט וסי' קכ"ב סק"ג ד').

שונה הלכות סי' תנ"א דין י"ג: וכ"ז מעיקר הדין ובדיעבד סומכין על זה אבל לכתחלה המנהג כדעת המחמיריין להכשיר כל דבר בהכשר של מיעוט תשמישו ולכן בדבר שיש לחוש שנשתמש בו לפעמים ע"י האור צריך ליבון דוקא וסגי בליבון קל וכתב הפמ"ג דלפ"ו קערות של בדיל שאופין בו לפעמים עוגות על תנור גרוף מגחלים אין לו תקנה דהלא צריך לכתחלה ללבנו ויהי' ניתך ע"י הליבון אבל בבית מאיר כתב דבקערות אלו אם ידוע שאינן בן יומו מתשמישו זה של אפיית עוגות יש לסמוך על דעה ראשונה וסגי בהגעלה לכתחלה (ס"ה וסקמ"ז מ"ח ושה"צ) וכן כלים שמשתמשין בכלי שני ויש לחוש שמא נשתמשו בו בכ"ר כגון כפות וכה"ג יגיעילנו בכ"ר (ס"ו) וכלי חרס שרוב תשמישו מעירוי מכלי שלישי רק לפעמים משתמשין בו בעירוי מהכף שישאבו בה מהיורה דהוא כ"ר אם אינו בן יומו ואין לו כלי אחר (וע"ל דין ט"ז) יכול לסמוך להקל אבל ראוי לעשות לו הגעלה ג' פעמים דהיינו להחליף המים בין הגעלה להגעלה [ש"י"א שהגעלה כזו מהני בכלי חרס שאינו בן יומו וע"ל סי' שכ"ח דין כ"ב] דמה שאפשר להחמיר ראוי להחמיר ואם א"א להגעיל ג"פ אפשר דא"צ להגעיל כלל אפי' פ"א (חזו"א או"ח סי' קכ"ב סק"ג).

הכשרת הכלים לפי רוב תשמישו

ט) לדין י"ב וי"ג. - ראוי להעתיק דברי החזו"א סי' קכ"ב ס"ק ה' ד"ה ואם, בענין רוב תשמישו בכ"ר שאינו ע"ג האש ומיעוט ע"ג האש (וזה יותר חידוש במה שגם בזה אזלי לכתחלה בתר מיעוט תשמישו, מאשר בדין המבואר בדין י"ב ברוב תשמישו ע"י עירוי ומיעוט בכ"ר על האש, אולם זה לגבי דין י"ג, אבל בדין י"ב החידוש הוא יותר בהא דרוב תשמישו בעירוי, וע"כ יתכן דכדאי להעתיק דין זה בתוך דין י"ג).

הכשרת קערות של בדיל שאופין בו לפעמים

י) בדין י"ג - במש"כ בשם הב"מ - אולי כדאי גם להוסיף מה שהעתיק בשעה"צ דהב"מ כתב דכן ראוי להורות.

כלי חרס שרוב תשמישו בעירוי מכלי שלישי

שם - במש"כ במוסגר "ש"י"א שהגעלה כזו מהני בכלי חרס", יתכן דכדאי להוסיף "באינו בן יומו", דהרי בזה הוא דאיירי בעל העיטור שהובא בטור - (הגם דקודם כבר כ' דכאן איירי "אם אינו בן יומו", מ"מ כדאי להדגיש כנ"ל כדי שלא לבוא לידי טעות כאילו יש דעה שבכלל אפשר להגעיל כ"ח ע"י ג"פ).

שונה הלכות סי' תנ"א דין י"ד: קערות גדולות שלא יוכל להכניס תוך כלי ראשון יתן עליהן אבן מלובן ויערה עליהן רוחצין מכלי

נתן על קדירה עכ"פ כיסוי קדירה של חמץ

(ז) לדין ל"ז - דבע"פ בכיסוי שאב"י מותר בשעת הדחק. - רנ"ק הי"ו העיר שכדאי לסיים דבאינו שעת הדחק יש מחמירים, כמ"ש בשעה"צ ס"ק צ"ז.

שונה הלכות סי' תנ"א דין מ"ז: ואם הוציא מצה חמה מהתנור ברחת של חמץ שלא הגעילו אם לא היתה הרחת נקי' אלא הי' בה לכלוך חמץ בעין אוסר בתחנותיו המצה כדי נטילה שהוא כרוחב גודל ולפי מה שאנו נוהגין לאפות מצות דקות נאסר כולו ואם אפו ע"י מרדה זו עוגות חמץ עם שומן נאסרה המצה כולה בכל גווני דע"י השומן מפעפע החמץ בכולה (ס"ק ק"א) ובחזו"א כתב שדעת כ"פ דלא אמרי' דע"י השומן מפעפע בכולה וכי"ד הגר"א (או"ח סי' ק"כ סק"א) ודוקא תוך הפסח אבל קודם הפסח עד הלילה בטל בששים אותו מעט הבעין שיש על המרדה ומ"מ נראה דכדי קליפה אוסר הבלוע שבתוך המרדה אף קודם הפסח וצ"ע. ואם הדיחו המרדה מקודם ואין עלי' חמץ בעין רק הבלוע בה אין אוסר אף בפסח רק כדי קליפה בין שנשתמש בה מקודם עם שומן או בלא שומן דאיסור הבלוע בכלי אין יכול לאסור יותר מכדי קליפה (ס"ק ק"א ושה"צ), ובחזו"א מסתפק אם היינו דוקא בנגוב שאין בה רטיבות [ואע"ג דהמצה בשעת הכנסה לתנור עדיין יש בה רטיבות אבל אז הוא עדיין קר] או דבכלי אפי' יש בה רטיבות אין אוסר לעולם רק כדי קליפה (או"ח סי' ק"כ סק"א).

מרדה שאפו ע"י חמץ עם שומן ורדו בו מצה קודם הפסח
(ח) לדין מ"ז - במ"ש "ומ"מ נראה דכדי קליפה אוסר הבלוע שבתוך המרדה אף קודם הפסח" - הנה בשעה"צ כ' "ולכאורה נראה וכו'" וסיים בצ"ע - ויתכן דאין כונתו במ"ש דצ"ע, דבאמת הדין פשוט ורק דצ"ע מדוע לא הוזכר, אלא דבאמת צ"ע בעצם הערה זו. - ויתכן דכונתו משום דאפ"ל דהבלוע יוצא ומתערב עם הבעין, וכיון שהבעין שמן נבלע הכל בכולו, וכיון דיש ס' מותר - ואולי כדאי לכתוב הדברים כהויתן בשעה"צ.

שונה הלכות סי' תנ"א דין מ"ט: וכ"ז בחמץ גמור אבל במרדה שהוציאו בה מצה כפולה ונפוחה די לאסור הרחת לכתחלה אבל בדיעבד אינו אוסר ויותר מזה כתב הח"י דאם א"א בקל למצוא רחת אחרת מותר להוציא בה לכתחלה המצות דא"כ יצטרך תמיד מרדה חדשה והוי כדיעבד (ס"ק ק"א), ובחזו"א כתב אנחנו מקילין בזה לכתחלה דהכפולות מצויות וא"א להכין כ"כ מרדות ועוד יש טעם להתיר בכפולה עפ"ד המג"א בס"י תס"א דין כ"א דבמצה כפולה אין חשש חימוץ רק מבפנים ולא מבחוץ ומה"ט גם אין חוששין למקום התנור שנאפה מצה הכפולה (או"ח סי' ק"כ סקט"ו וסי' קכ"ב סק"י).

מרדה שרדו בו מצה כפולה

(ט) לדין מ"ט - בסופו בציון לחזו"א או"ח סי' ק"כ ס"ק י"ד, ט"ס וצ"ל ט"ו (ד"ה ומ"מ).

שונה הלכות סי' תנ"א דין נ': מדוכה בין של עץ בין של אבן ומתכות שרגילין לדוך בתוכו שומים ודברים חריפים עם פירורי לחם מדינא מותרת בהגעלה אם אין בה גומות ואם היא גדולה שאינו יכול להכניסה ביורה משים בה מים רותחין ומכניס בתוכה אבן רותחת ועולה הרתיחה גם על עובי שפתה מלמעלה דכל כה"ג הוי הגעלה דכלי ראשון מיהו אין להקל בזה אלא באינו בן יומו ורק בכגון כאן וכן היכא שרוב תשמישו ע"י עירוי וכנ"ל דין י"ד ע"ש, וקטנה שאפשר להכניסה לתוך יורה אין להקל להגעילה באופן זה דיש פוסקים דאף ע"י אבנים לא מקרי הגעלה בכלי ראשון אלא עירוי, וכ"ז מדינא אבל יש מחמירין ללבן המדוכה ונוהגין ללבנו לכתחלה [כמו בבית שאור בדין ט"ו] בליבון קל דהיינו שישורף עליו קש מבחוץ [ודוקא בחמץ אבל בשאר ימות השנה במדוכה של איסור סגי בהגעלה לכ"ע שאין חשש רק משמנונית של איסור דרך לדוך השמנונית עם דברים חריפים] ואם המדוכה של עץ שא"א ללבנו יש לקלפו בכלי אומנות מפני הגומות ולהגעילו אח"כ [אבל קילוף לבד לא סגי כנ"ל דין כ"ח] ואם הוא חלק שאין בו גומות סגי לי' בהגעלה, ומדוכות קטנות שלנו שלעולם אין דכין בהן חמץ רק כרכום ונעגעל"ך או ברחים של פלפלין שלנו די בהגעלה לכ"ע אפי' היא של מתכות ומ"מ הגעלה צריכה דשמה בא לתוכה פ"א חמץ משהו שנבלע בתוכה ע"י חריפות הבשמים שדכו בה אח"כ, ומצוה מן המובחר להגעיל ולדוך הכל קודם יו"ט (סט"ו וסקפ"ו פ"ו פ"ח פ"ט צ"א ובה"ל ד"ה דכל).

תיקון ט"ס

(כ) לדין נ' - בתחלתו - יש ט"ס וצ"ל "מדוכה בין של עץ".

הגעלה ע"י אבן

(כא) שם - במש"כ "מיהו אין להקל וכו' ורק כאן שרוב וכו'" - הוא ט"ס וצ"ל ורק כאן וכן היכא שרוב תשמישו ע"י עירוי, כמבואר בבה"ל. - וכדאי לציין לעיל דין י"ד לעיין כאן.

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס"א: ואחר הגעלה או עירוי מותר להשתמש בו אפי' בחמין ואפי' הוא בן יומו מבליעת השכר [ובט"ו משמע שאין מתיר להשתמש אלא בצונן וצ"ע] וי"א דאינו מותר אלא כשאינו בן יומו דהוי נותן טעם לפגם (ס"ק ק"י ושה"צ), ובחזו"א כתב שאם מגעילה לאחר זמן איסורה והיא בן יומו בשעת

ואם לא עשה כן אף בדיעבד אסור, ואם קדמה בליעת האיסור לטלאי צריך להסיר הטלאי קודם הגעלה אף שמדובק בחזק דחיישינן שמא נשאר מעט חמץ בעין על הכלי קודם שנתנו עליו הטלאי ולבעין אינו מועיל הגעלה [ויש חוששין בזה גם לבליעת האיסור שנבלע בכלי מקודם ואין יוצא הפליטה לגמרי דרך הטלאי שהוא מפסיק וחיישינן שיפלוט בתבשיל בפסח ולפ"ז אפי' ניקה מקודם שנתן עליו הטלאי שלא ימצא עליו שום משהו חמץ ג"כ לא מהני] או ישים גחלים על מקום הטלאי עד שישרף גוף האיסור אם ישנו וי"א שצריך ליבון חמור שירבה גחלים על אותו מקום הטלאי עד שיהו ניצוצות נתזין הימנו וי"א דדי בליבון קל שהקש נשרף מבחוץ (משום דס"ל כדעה ראשונה לעיל דהחשש רק משום חמץ בעין וס"ל דלזה סגי בליבון קל) ובאינו בן יומו יש לסמוך להקל בזה ואח"כ מגעיל כל הכלי ואם הוא של עץ אין לו תקנה אא"כ ירחיב הסדק כ"כ שיוכל להוציא משם מה שבתוכו (ס"י"ג וסקע"ב ע"ג ע"ד ע"ה ע"ו ושה"צ).

הגעלה בכלי שיש בו טלאי

(יד) לדין ל"ב - נזכר כאן הפלוגתא אם הטלאי מונע רק לבעין או גם לבלוע - והנה לעיל דין כ"ה בדין חלודה נזכר הטעם משום בעין כדאיתא במ"ב, אך ראיתי ביו"ד סי' קכ"א בב"י שכי' בשם שו"ת הרא"ש על חלודה דהטעם הוא משום שבמקום החלודה והטנופת אין פולט הבלוע - ודוחק לומר דכונתו להבעין שהוא כעת כמו בלוע תחת החלודה - אולם רנ"ק הי"ו רצ"ל דזה תלוי בפלוגתא דכאן לענין טלאי, והרי בשעה"צ ס"ק ל"ו מבואר דהרא"ש הוא המחמיר וסובר דגם הבלוע אינו יוצא. והעיר הנ"ל דנפ"מ בידוע שהניח כלי נקי והעלה עליו חלודה דבזה אין לחוש לבעין, אבל יתכן דאכתי יש לחוש לבלוע לפי טעם הרא"ש. ואם כנים הדברים כדאי לציין לעיל דין כ"ה לכאן.

שונה הלכות סי' תנ"א דין ל"ד: כלים ישנים שתשמישן בכלי ראשון שחיפן בבדיל מעיקר הדין הי' אפשר להתירן בלא הגעלה לפי שדרך הוא שמחממין הכלי כ"כ באש מבחוץ עד שהעופרת יותך מבפנים וזה גופא במקום הגעלה הוא אלא לפי שהאומנים לפעמים עושין במהירות זה הציפוי ואינו עולה בכל הכלי לפי שלא הרתיחו אותו יפה מתחלה לכן יש להחמיר תמיד ולהצריכם הגעלה ומ"מ בדיעבד אם נשתמש בהם בלא הגעלה אין לאסור התבשיל ובפרט כשהכלי אינו בן יומו [ולענין כלי הצריך ליבון ע"י בפמ"ג] ואם האומן שציפהו הוא גוי ראוי להטביל בלא ברכה (סקע"ז ושה"צ וע"ל דין ס"ט וצע"ק וי"ל).

כלים ישנים שחיפן בבדיל

(טו) לדין ל"ד - אולי כדאי לציין שבכלי הצריך ליבון לע"י בפמ"ג, כמ"ש בשעה"צ ס"ק צ"ב.

שונה הלכות סי' תנ"א דין ל"ו: כיסוי של ברזל שמשמים אותו על החררה או על בצק כשנאפית על הכירה צריך ליבון לפי שברוב הפעמים נוגע הכיסוי בגוף החררה שתחתיו ובלוע ממנה טעם החמץ שלא ע"י משקה אלא ע"י חום האש וליבון זה לא מהני בליבון קל אלא עד שיהיו ניצוצות נתזין הימנה ואם אינו בן יומו יש להקל במקום הפסד מרובה בליבון קל אבל בלא הפסד מרובה אין להקל אף בדיעבד (סט"ו וסקפ"פ פ"ה ושה"צ וע"ל דין ז').

ליבון קל והגעלה במקום ליבון באינו ב"י והפ"מ

(טז) לדין ל"ו - כדאי לציין ללעיל דין ז' - וגם שם אפשר לציין לכאן - כי הנדונים שוים ממש, וכשרואים את המבואר כאן יש מקום לחשוב שאולי בעלמא יותר חמירא לענין כלי הצריך ליבון - כי בטור כאן יש מקילין אלא שהטור חלק עליהם, וכן בב"י כ' בשם רי"ו סברא להקל ע"י הכשר כזה שאינו בליבון עד שיסיר קליפתו יעו"ש, וע"כ הי' אפ"ל שרק כאן כ' כן המ"ב, ובאמת כ' לעיל כן בכל גווני, וע"כ כדאי לציין לשם.

שונה הלכות סי' תנ"א דין ל"ז: וכן כיסוי של ברזל שמכסין בו הקדרה צריך הגעלה כיון שמזיע כל שעה מחום הקדרה נבלע בו חמץ ע"י חום כלי ראשון וע"כ צריך הגעלה ג"כ בכלי ראשון ולא מהני עירוי ואם נתנוהו בפסח על הקדרה בלא הגעלה אפי' אם הכיסוי הודח היטב שאין בו חשש משום חמץ בעין כל התבשיל והקדרה אסור שזיעת הכיסוי מהחמץ הבלועה בתוכה יורד ומתערב בתבשיל ע"י הבל העולה מהתבשיל להכיסוי כשהוא רותח ובפסח איסורו במשהו [וכ"ש במקום שיש לחוש שע"י הרתיחה נוגע התבשיל בכיסוי המחומץ בודאי אסור] ואם נתנוהו בע"פ אחר שש שעות או אם יש ס' בתבשיל נגד כל הכיסוי מותר וכן אם הכיסוי אינו בן יומו מעת שכיסו בו קדרת חמץ מותר בשעת הדחק [אבל שלא בשעת הדחק יש מחמירין] משא"כ בפסח אפי' אינו בן יומו אסור, ואם נזכר מיד והסירו מהקדרה וראה שהוא יבש עדיין שלא התחיל להזיע מחום התבשיל שבקדרה הרי התבשיל מותר באכילה, וגם הקדרה מותרת אף ששניהם רותחים ונגע אחד בחברו שאין איסור יוצא מכלי לכלי בלא רוטב [ובפרט כשהכיסוי אינו בן יומו] אבל אם שהה הכיסוי מעט על הקדרה בענין שיש לחוש שמא כבר התחיל צד הפנימי של הכיסוי להזיע עד שהי' היד סולדת בויעה זו הרי התבשיל והקדרה אסורין (סי"ד וסקפ"א פ"ב פ"ג פ"ד ושה"צ).

ראשון והוי ככ"ר ומ"מ אין זה מועיל רק בקערה וכיו"ב שרוב תשמישן הוא רק ע"י עירוי מכלי ראשון (וע"ל דין ג') משא"כ בדבר שרוב תשמישן הוא בכלי ראשון אין מועיל להגעיל באופן זה דלא הוי ככלי ראשון ממש ואפי' בקערות וכיו"ב אין להקל לכתחלה להגעיל ע"י אבנים אלא בידוע שאינו בן יומו מתשמיש כלי ראשון וכן דפי מולייתות של בשר או גבינה שלפעמים נותנין עליהן חמין וכן השלחנות והספסלים נוהגין להגעיל ג"כ ע"י אבן מלובן וינגב השלחן תחלה כדי שלא יצטנן המים הרותחין ששופך (וע"ל דין ל"ח) ויעביר האבן על כל הכלי שאז מגעיל כולו ואע"ג דבאיזה מקום אינו נוגע האבן מ"מ מי הרתיחה העולין מן האבן נוגעים שם ושרי, ומ"מ בקערות שיש להם אוגנים ובלטות כעין כפתורים ופרחים שאז א"א להעביר האבן ע"פ כולו ואפשר שגם מי הרתיחה לא יגיעו שם תיכף נכון להחמיר שלא להגעיל ע"י אבנים כ"א יכניסם ליורה (ס"ו וסק"ג נ"א נ"ב נ"ג וע"ל דין כ"ד).

הגעלה ע"י אבן מלובן

(יא) בדין י"ד - בציון לדין ל"ח יתכן ג"כ לציין לסי' תנ"ב דין ד' (וגם שם לציין לכאן).

כלים שאין להגעיל באבן מלובן

שם - אחר מש"כ בקערות שיש להם אוגנים ובלטות, יתכן לציין לדין כ"ד שגם שם נזכר דין דומה שלא מהני אבן מלובן מפני שאין מונח יפה (ואולי גם שם לציין לכאן).

שונה הלכות סי' תנ"א דין כ"א: אחד כלי עץ [אם הוא חלק בלי שום סדק וגומא כדלקמן דין כ"ב] ואחד כלי אבן ואחד כלי מתכות דינם להכשירם בהגעלה כנ"ל דין י' וכן כלי עצם חוץ מכלים העשויים מקרן ואפי' אם רק הקתא שלהם עשויים מקרן א"א להגעילן דכיון שמתקלקלין במים חמין חיישינן דילמא חיים עליהו ולא ירתיח המים יפה והעשוי מפערי"ל מוטע"ר כיון שהיא קשה מאד יכול להגעילה וכן כלי גללים מועיל לו הגעלה (ס"ז ח' וסקכ"ג נ"ד נ"ה נ"ו נ"ז ובה"ל ד"ה ואחד) והיינו של שיש אבל כלי העשוי מצפיעי בקר לא מהני לו הגעלה (חזו"א או"ח סי' ק"כ סק"ב וכשיטתו לק' דין נ"ה בכלי אדמה) וכן כלי חרס לא מהני הגעלה (ס"א ויתבאר לקמן מדין נ"ג בע"ה) וכלי פרפורי' שקורין פרצעלא"י יש לו דין כלי חרס (ס"ק קס"ג) ודין כלי אדמה ע"ל דין נ"ה וכלי זכוכית לקמן דין ע'.

הגעלה לכלי גללים - בדעת החזו"א ובדעת המשנ"ב

(יב) בדין כ"א - לענין כלי גללים כ' בפשטות רק לדעת החזו"א דהמכוון בכלי שיש ולא בכלי העשוי מצפיעי בקר - והיינו משום דלא מצאנו במ"ב להדיא דלא ס"ל כן. - אך יעו"י בחזו"א שמבאר דהמג"א המתיר בכלי אדמה למד כן מדין כלי גללים כיון שמפרש המכוון לענין צפיעי בקר, וא"כ כיון דלקמן דין נ"ה מבואר דלענין כלי אדמה פליגי המ"ב והחזו"א, א"כ ה"ה לענין כלי של צפיעי בקר - ואם קשה לו לכתוב בהדיא דהמ"ב פליג כיון דלא מצאנו כן להדיא, אזי יתכן לא לפרש כאן את דברי החזו"א לענין צפיעי בקר, אלא לכללם לקמן דין נ"ה ביחד עם מה שמחמיר החזו"א בכלי אדמה, וכבר ממילא היא מקום להבין דיתכן דהמ"ב פליג בזה. - ואפשר לכתוב שם דהחזו"א כ' דהמתירים פירשו דכלי גללים היינו מצפיעי בקר, ולמדו כן לכלי אדמה, ודהוא חולק עליהם הן בצפיעי בקר והן בכלי אדמה, וכאן יוכל לציין לע"י לקמן בענין ביאור מהות כלי גללים.

שונה הלכות סי' תנ"א דין ל': כל הכלים צריך להגעיל ידותיהן כמותן לא מבעיא בכלי מתכות שהוליד הבליעה בכולו אלא אף כלי עץ [כמו עץ הפרור] ושאר כלים דחיישי' שמא קבל היד איזה פעם חמץ ע"י כלי ראשון כשהדיחו אותו בתוכו לנקות מזוהמא ובמחבת ע"י ניצוצות שניתו עליו מגוף הכלי ולכן אסור לכתחלה להשתמש בה קודם שיגעיל הידות אפי' הוא בתוך הפסח שא"א להגעילו ביו"ט כדלק' סי' תקט"ו דין ה', ויכול להגעילן אפי' לכתחלה ע"י עירוי מכלי ראשון ובדיעבד אם לא הגעילו ונשתמש בו אין לאסור אפי' בכלי מתכת בין שנשתמש בפסח בגוף הכלי או שנשתמש בהידות כגון שתחבן בפסח לתוך התבשיל אין לאסור התבשיל באכילה כיון שהגעיל את גוף הכלי אבל אם לא הגעיל את גוף הכלי נאסר התבשיל ע"י תחיבת הידות בלבד (סי"ב וסקס"ח ס"ט ע').

הגעלה בפסח - והגעלה מבשר לחלב

(יג) בדין ל' - אפי' בתוך הפסח שא"א להגעילו" - כדאי לציין לסי' תקי"ט לידע שהמכוון משום איסור יו"ט. - ורנ"ק הי"ו העיר שגם לעיל בדין כ"ג במ"ש דהעולם נוהגין איסור, כדאי לציין לסי' תקי"ט למ"ב כ"ה (וגם בשעה"צ כאן ציין לשם), וכן העיר הנ"ל לציין כאן למ"ב ס"ק ע' שזה נשמט כאן מהציונים.

שונה הלכות סי' תנ"א דין ל"ב: כלי שיש בו טלאי אם הוא מצד החיצון של הכלי אין בכך כלום (וע"ל דין כ"ב) ואם הוא מצד הפנימי אם קדם הטלאי לבליעת האיסור כגון שהטלאי נעשה בשעה שהי' הכלי חדש או שהגעילו הכלי קודם ששמו הטלאי א"צ להסירו בשעת הגעלה דכבולעו כך פולטו ודוקא שהוא מדובק יפה בענין שאין לחוש שמא יש שם קצת חמץ בעין אבל אם יש שם סדקים סביב הטלאי יש לחוש לחמץ בעין שנדבק אחרי עשיית הטלאי צריך ליבון דוקא אף בזה וכנ"ל דין ז' או שינקר שם היטב

הגעלה בודאי לא מהני ואם הוא בן יומו ומגעילו קודם זמן איסור או אינו בן יומו ומגעילו לאחר זמן איסור מסופק הש"ך והעיקר דקודם זמן איסור מותר אפי' בן יומו וכ"ז לענין הגעלה אבל לענין עירוי ג"י מהני גם לדעת הש"ך אף אם נתן המים פעם ראשונה בעודו בן יומו דלעולם קדמה הפגימה לפעולת המים וכנ"ל סי' תמ"ז דין ל"ד, [ולכן יורה הגדולה של מתכת שממלאין בה חלב כל השנה ויש לחוש שנפלו שם פירווי חמץ ונכבש שם מעל"ע סגי לה בעירוי מים ג' ימים קודם פסח או עירוי מכלי ראשון דבבלע צונן סגי בעירוי מכלי ראשון וכנ"ל דין ס"ן] (או"ח סי' קכ"ב סק"ב).

הגעלה לכלי חרס שבלע בצונן בבן יומו קודם זמן איסורו

(כב) לדין ס"א - "ובחזו"א כתב וכו' מסופק הש"ך והעיקר דקודם וכו', וכ"ז לענין הגעלה אבל לענין עירוי ג"י וכו'. יעו"ש בחזו"א דלכאורה מ"ש דעירוי ג"י מהני אף אם נתן המים וכו' - היינו לומר שבזה מהני גם לפי צד הספק של הש"ך שלא מהני בכ"י גם לפני זמן איסור, מ"מ בעירוי כבר הוא תמיד בגדר אב"י, וכ"ז אליבא דש"ך, אבל לפי מסקנת החזו"א דאפשר להקל לפני זמן איסור אפי' בכ"י, א"כ אין נפ"מ בפרט זה. - וא"כ הי' צ"ל סידור הדברים כאן בהיפוך, דאחר שכו' "ובחזו"א כתב שאם וכו' ואם וכו' מסופק הש"ך, כאן אפשר להמשיך ולכתוב "דכ"ז לענין הגעלה אבל לענין עירוי ג"י מהני אף וכו', והיינו דבזה כבר לא נכלל בספיקו של הש"ך - ואח"כ לסיים "והעיקר דקודם זמן איסור וכו'". (ומקופיא צ"ע אם מסקנת החזו"א בזה להקל בכ"י לפני זמן איסור, אם זה גם להכריע לחומרא בספק השני של הש"ך, והיינו באב"י לאחר זמן איסור, דהרי כיון דיש ב' דרכים בש"ך, ואם ס"ל להחזו"א דאופן של ב"י לפני זמן איסור מותר, א"כ הרי כבר אין הכרח לת"י הא' של הש"ך שם דאירי באב"י - או"ד דב' ת"י הש"ך אינם תלויים זב"י, דאי הא לא קיימא הא דאולי נכון דבשניהם מותר, והחזו"א רק הכריע דעכ"פ בכ"י לפני זמן איסור מותר, אבל באב"י אחר זמן איסור נשאר בספק. - ועכ"פ לכאורה א"ש סתימת כ"ר בזה).

שונה הלכות סי' תנ"ב דין ס"ב: בדיעבד אם נתנו יין או דבש בחבית של שחר שלא הגעילהו אם לא שהו מעל"ע פשיטא דמותר ואפי' אם שהו מעל"ע אם הדיחן היטב מותר לשתות ממנו בפסח דהוי נותן טעם לפגם ודוקא באופן שאין בו חשש של חמץ בעין שהי' הפה של חבית החרס רחב למעלה והכניס ידו לתוכה וניקר היטב בצדידה ובשוליה שלא נשאר שם שום שמרים וגם דוקא אם עירו היין והדבש קודם פסח ונתנום לתוך כלי פסח אבל אם נשתהה היין והדבש בחבית עד תוך הפסח אסור דהא אסרי' נותן טעם לפגם בפסח כנ"ל סי' תמ"ז דין י'. וכתבו המג"א והח"י שיש חילוק בין יין לדבש דביין אפי' החבית בן יומו מבליעת השכר ג"כ מותר בדיעבד דשכר ביין נותן טעם לפגם הוא ובמי דבש לא הוי לפגם א"כ הי' הכלי אינו ב"י מבליעת השכר אבל אם הי' בן יומו ושהה המי דבש בתוכו מעל"ע אפי' בדיעבד אסור לשתותו בפסח אבל כמה אחרונים הסכימו דאף במי דבש מותר בדיעבד אפי' באינו בן יומו דכבוש לא נקרא עד אחר ששהה מעל"ע ואז נעשה הבליעה שבתוך הכלי לפגם (סכ"א וס"ק קכ"ב קכ"ג) וכ"ז החזו"א (או"ח סי' קי"ט סק"ו), ואם נתנו לתוכו דבר חריף כחומץ אפי' לא הי' בן יומו אסור דאגב חורפי' מושי' לי' לשבח ואם הכלי הי' מיין שרף אסור בדיעבד אפי' אם אינה בת יומא דעינינו ראוות שנותן טעם לשבח הוא ומשמע מלבוש דאפי' אם הגעילה אסור מה שנתן לתוכה ואפי' לא היתה בת יומא דעינינו ראוות שנשאר בה טעם וריח אפי' לאחר הגעלה אכן אם לא נשמע בה ריח של י"ש מהני הגעלה בדיעבד שלא לאסור מה שנתן לתוכה וכן מצדד בפמ"ג ואפי' לא בישל תחלה את הכלי במים ואפר (ע"ל דין ס"ד) מהני בדיעבד ומ"מ מיד שנזכר צריך לערות היין לכלי אחר (ס"ק קכ"ב ושה"צ).

הגעלה לחבית שהיה בו יין שרף ואין ריח הי"ש נרגש בו כבר

(כג) לדין ס"ב - "ומצדד בפמ"ג דאפי' לא בישל תחלה את הכלי במים ואפר וכו' - העיר רנ"ק הי"ו דכדאי לציין כאן לעיין לקמן דין ס"ג כדי שיבואר שדברי הפמ"ג מוסבים על דין האמור לקמן.

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס"ד: כלים שהיו בהם י"ש לא מהני להם כלל ההגעלה דנשאר בו גם אח"כ ריחו וטעמו (וכנ"ל דין ס"ב) אכן אם בישל אותן היטב במים ואפר עד שנשתלק הריח לגמרי מותר להגעילו אח"כ ודוקא לכלים שהם פתוחים לגמרי ויכול להכניס ידו לתוכו לנקר היטב ולבדוק בכל הסדקים שלא יהא נדבק בו שום ממשות אבל אם אינו בענין זה לא מהני אפי' אם יבשל באפר כמה פעמים גם בעינין שהכלים יהיו נעשים מחתיכה אחת או שהם של כלי בדיל או שאר מיני מתכות דאם עשויים מנסרים הרבה של עץ ככלים שלנו אין להקל להגעילו אפי' אם בשלו באפר כמה פעמים

דא"א שלא ישאר זומא בין נטר לנטר וכנ"ל בדין הקודם (ס"ק ק"כ), וכתב בחזו"א מעשה שנתנו י"ש הנעשה מפסולת סוכר וספק אם הי' בו תערובות מעט שעורים בגיגית של מתכות שעושיין בו יין לפסח ונראה להקל בשעת הדחק והפסד לעשות עירוי ג' ימים דאף דיי"ש אינו נפגם והוי כבן יומו הרי העיקר דלפני זמן איסורו מהני אף בבן יומו כנ"ל דין ס"א [ובפ"ת כתב דבשל מתכת גם יין נפגם] ואף דבי"ש מחמירין כנ"ל דין ס"ב הכא דהוא ספק תערובות יש להקל (או"ח סי' קכ"ב סק"ג).

עירוי ג' ימים לחבית שהיה בו י"ש וספק אם היה בו תערובת מעט שעורים

(כד) לדין ס"ד - בסופו "ואף דבי"ש מחמירין כנ"ל" - ראוי לציין לדין ס"ב.

- שם - "הכא בתערובת אין להחמיר וכ"ש כאן דהוא ספק תערובת" וכו'. - האי כ"ש כ' כת"ר כיון דבדברי החזו"א שם איתא ספק תערובת, ובמוסגר כ' סתם תערובת, ע"כ פי' כת"ר דמתיר בשניהם, וע"כ כ' ליטנא דכ"ש. - וצ"ע, דאולי באמת כונת החזו"א כמשי"כ בספק תערובת, ורק שהוסיף את דבריו במוסגר לבאר דלא מחמירין בזה בחומרת האחרונים, ומ"ש "הכא בתערובת וכו'" כונתו כמשי"כ במה שאינו מוסגר "ספק תערובת", ורק בדברי ההסבר בזה לא דקדק לבאר דכונתו רק בספק, דסמך על משי"כ בזה להדיא לענין ספק - וכנראה דכת"ר פי' כן מדאכניס את המוסגר לפני מ"ש "והכא וכו'", משמע דכונתו דגם בתערובת אפשר להקל, ויתפרשו המשך דבריו במ"ש והכא ספק וכו' כאומר שכ"ש בספק יש להקל - וצ"ע.

והנה החזו"א סיים לאחר כל דבריו "ובפ"ת כ' דבמתכת גם יין נפגם", לכאורה אין זה כסניף הכרחי להיתרו, ואולי עפ"י התיירו הקודם מתיר גם באינה של מתכת, ורק דמעשה שהיה הי' בשל מתכת כמבואר שם, ע"כ הזכיר בסיום דבריו ליתר שאת דיש כאן גם סניף זה. - וכת"ר הכניס פרט זה בתוך הדברים אם כי כ' כן רק במוסגר, אבל נראה כאילו פרט זה הוא מעיקרי בסיס ההיתר, ולכאורה בחזו"א משמע דהוי רק כתוספת - ואולי עכ"פ כדאי "וגם בפ"ת כ' וכו'", לכאורה לאו רהיטא, דנראה כאילו דברי פ"ת בנויים ג"כ על יסוד הדברים הקודמים, והרי זה היתר אחר, ואולי כדאי לכתוב "ובפ"ת כ' וכו'" כדאיתא בחזו"א.

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס"ח: ויש מקומות שנהגו שלא להשתמש בכלי חרס גליזארי"ט אפי' חדשים שלא נשתמש בהן חמץ מעולם לפי שמקצת האומנין עושיין פעולת הציפוי ע"י סובין והרי יש כאן חמץ בלוע בתוך הציפוי ואפי' הציפוי מעט מבחוץ ג"כ אינו כדאי ואין להחמיר רק במקום המנהג ואפי' באותן מקומות אם ידוע שכלי חרס זה לא עירב האומן סובין בציפוי יש להקל ולפיכך נוהגין באיזה מקומות שהודי עומד על גבן בשעת מלאכה לראות שלא יתקן הציפוי ע"י סובין, ואותן כלים שנוטף עליהן לפעמים טיפים מהתכה מכלים אחרים אין להקפיד לפי שאח"כ מכניסין לתנור מלא אש ונשרף הסובין שבו (סכ"ג וס"ק ק"מ קמ"א ושה"צ) וקדרות ברזל המצופים בהיתוך גישמעלצ"ט לבן ושוע העלה הח"ס דלא מהני הגעלה אכן כמה גדולים נהגו להחמיר רק לענין איסור חמץ אבל בכל השנה הקילו להגעילה אחר מעל"ע שהוא נט"ל ומשהו מהטיח (הגה"ה בשו"ע).

כלים המצופים במריחות מסוימות

(כה) לדין ס"ח בסופו "בהיתוך גישמעלצ"ט" - כדאי להוסיף גם תיבות "לבן ושוע" שאיתא שם, דע"י יותר מובן המכוון בזה. ובריש דין ס"ט במוסגר כ' "שקורין בריגיס", ובשו"ע איתא "ברניס".

שונה הלכות סי' תנ"א דין ע': כלי זכוכית י"א שאפי' משתמש בהן בחמין בקביעות או שהכניס לתוכו חמץ שיתקיים שם א"צ שום הכשר שאינם בולעים לפי שחלקים וקשים הם ובשטיפה בעלמא סגי להו וי"א דכלי זכוכית אפי' הגעלה לא מהני להו דכיון שנעשה מהחול הרי הוא ככלי חרס ואע"ג דתשמישו בצונן מ"מ לפעמים משתמשין בהן בחמין [והרי חוששין אף לתשמיש שאין קבוע כנ"ל דין י"ג] וכן המנהג באשכנז ובמדינות אלו להחמיר, ובדיעבד אם הי' רוב תשמיש חמץ שלו בצונן ועתה נשתמש בו מצה בחמין בלא שום הכשר מותר כנ"ל דין י"ג ואם הי' רוב תשמישו חמין ולא הכשירו או אפי' בצונן אלא שרוב הפעמים דרך להשהות משקה חמץ בתוכו מעל"ע אז אפי' בדיעבד אסור החמין שנשתמשו בו עכשיו [אף אם לא הי' חמין רק שנכבש בתוכו עכשיו מעל"ע יש להחמיר ובמקום הפסד מרובה מקיל הפמ"ג] ואם הי' אחר מעל"ע

יש לצדד להקל במקום הפסד מרובה אפי' רוב תשמישו בחמין, ואם הכשירו מתחלה ע"י הגעלה [במים חמין כפי החום שדרך להשתמש בו] אם הי' תשמישו בחמין או ע"י מילוי ועירוי אם הי' תשמישו ע"י כבישה מעל"ע מותר בדיעבד אפי' בלא הפסד מרובה (סכ"ו וס"ק קנ"א קנ"ב קנ"ג קנ"ד קנ"ה ושה"צ).

כלי זכוכית שהכשירן ע"י הגעלה

(כו) לדין ע' בסופו "ואם הכשירו מתחלה וכו' מותר בדיעבד אפי' בלא הפ"מ" - העיר רנ"ק הי"ו דהנה במ"ב לא כ' כן בהדיא דגם בלי הפ"מ, אלא דכן משמע שם מדבריו, ואם לכתוב מה ששמע הרי אפשר לכתוב דמותר גם בכ"י, ואילו לפי הסדר הנוכחי כאן אפשר לטעות ולחשוב שזה המשך למ"ש קודם באב"י, ושם התיר בהפ"מ וכאן גם בלי הפ"מ. ואולי כדאי לכתוב רק את עצם ההיתר בלי הוספתו.

שונה הלכות סי' תנ"ב דין ב': י"א שאם מגעיל קודם שעה חמישית שאז החמץ עדיין מותר אין לחוש אם הכלים בני יומן ואם אין ששים במים שמגעיל (ועי' בחזו"א או"ח סי' קכ"ב סק"ג דגם לדעה זו לא תמיד מועיל ע"ש) ולכן יזהר להגעיל קודם שעה ה' אבל כמה אחרונים סוברים דגם המגעיל בשעה ד' וקודם לזה צריך לזהר בא' מב' הדברים דהיינו או שיראה שלא יהי' הכלי שמגעיל וגם היורה הגדולה שמגעיל בתוכה שניהם לא יהיו בני יומן או אם הכלי שמגעיל הוא בן יומו צריך שיהיו במים ששים נגד כל אותו הכלי לבטלו ואם מגעיל הרבה כלים זה אחר זה צריך שיהי' במים ששים נגד כולם דהאיסור של חמץ שיש בתוך הפליטה חוזר וניעור ומצטרף יחד כ"כ המג"א וכו"י רעק"א מפסק ע"ז (ס"א וסק"ג ושה"צ), ובחזו"א מסכים להמג"א (או"ח סי' ק"ב סק"ג) וכתב המג"א אם בכלי א' של חמץ נתבשל בשר ובא' דגים אין מצטרפין יחד וכמה אחרונים השיגו ע"ז ובמחה"ש מיישבו (סק"ג ושה"צ), אכן אם היורה הוא בן יומו אין שום תקנה להגעיל בה אא"כ יכשירה מקודם כדון דמים שבתוכה אין במים ששים נגד הכלי גופא (סק"ג).

קולת נ"ט בר נ"ט קודם שעה חמישית

(כז) **סי' תנ"ב** - לדין ב' בענין הפלוגתא - העיר רנ"ק נ"י שיש להזכיר מ"ש בחזו"א סי' קי"ט ס"ק י"ד שכ' דהמקיל קדם ה' שעות בנ"ט בנ"ט לא הפסיד - אך אולי לא שייך כ"כ לכאן משום דשם כ' דלא הפסיד כמ"ש בשעה"צ סי' תמ"ז אות פ"ז בשם הפמ"ג, ושם בשעה"צ כ' כן לענין לסמוך בדיעבד לענין תערובת אסברת נ"ט בר נ"ט, וסיים ועכ"פ היכא דיש ששים אפשר שיש להקל במקום הפ"מ, וא"כ יתכן דגם כונת החזו"א להקל רק בתנאים שכ' בשעה"צ, וא"כ לא שייך לנידוד"י שאירי' לענין הנהגה לכתחלה.

שונה הלכות סי' תנ"ב דין כ': נוהגין לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה מיד ובדיעבד אף אם לא שטף כלל אין לחוש שהרי אין מגעילין רק כלי שאינו בן יומו או שיש במים ששים נגדו (ס"ו וסקל"ד).

כלים שהוגעלו ולא שטפן במים קרים

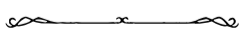
(כח) לדין כ' - במ"ב איתא גם "קודם זמן איסור", וכת"ר השמיט כנראה משום שגם הא דיש ס' או אב"י נהגינן רק בלפני זמן איסור - ואולי כדאי לכתוב דברים כהויתין ולציין להנאמר לעיל.

תשובה

לידי"נ שליט"א

יישר כחו על הערותיו היקרות לה' הגעלה, עברתי על כולן ורובן נכונות ותקנת הרבה (חוץ ממש"כ כת"ר באות כ"ד דהחזו"א אין מיקל רק בספק תערובת ולא בודאי, ל"נ לענ"ד).

והנני דוש"ת בתודה חיים קניבסקי

יישר כח מרובה להרה"ג יצחק זאב טוקר שליט"א מכולל "אליבא דהלכתא" רוממה על סיועו המרובה בעריכת מדור זה

שיח הלכה

הערות וביאורים במ"ב וחזו"א מלוהקים מספר "שונה הלכות" וחילופי מכתבים בין הגר"צ גרינהויז שליט"א לנרן הגר"ח ק שליט"א

סימן תנ"א

שונה הלכות סי' תנ"א דין ב': ואם לא שפשפן קודם פסח משפשפן תוך הפסח ואם עבר ולא שפשפן תוך הפסח חייב לשפשפן לאחר הפסח כב"ל סי' תל"ה דין ג' דמשהו שיש בעין חל עליו איסור חמץ שעבר עליו הפסח וכן אם נשתמש בהן חמץ תוך הפסח די בדיעבד בשפשוף היטב ומותר להשהותן עד אחר הפסח ובפמ"ג מפקפק אם ביטל בהם בשביעי של פסח בא"י או בח' של פסח בחו"ל בעוד שהכלי בן יומא שלא להשתמש בו ע"ש (סק"ד ו' ושה"צ וע"ל סי' תמ"ז דין ג').

תיקון לשון במ"ב ובשו"ה

ש. בסוף הדין צריך לשנות הלשון ולהפוך הדברים ולכתוב כך: שלא להשתמש בו בעודו בן יומא [א.ה. הטעם שלא תוקן בשו"ה, שלא רצה לשנות מלשון המ"ב, אע"פ שדאי כמוש"כ הגר"צ הוא לשון מתוקן ומובן יותר, ופשוט].

שונה הלכות סי' תנ"א דין ה': כל כלי הצריך ליבון או הגעלה אסור להשתמש בו אפי' צונן בלא הכשר ואפי' הדיחו ושפשוף היטב דחיישי שמא יבא להשתמש בו בחמץ [ואפי' בע"פ אחר חצות יש להחמיר דגם בשאר איסורים הדין כן] מיהו דרך עראי מותר להשתמש בו אם הדיחו ושפשוף היטב וע"ל סי' תנ"ז דין י"א (סי' וסקט"ו ט"ז).

השתמשות בכלי חמץ בצונן באופן עראי

ש. לכאן צריך להדגיש דכל ההיתר להשתמש עראי היינו להוציא ממחיצתו לשעה, ומיד אח"כ לשוב ולהסגירו מעבר למחיצתו, דהא בעינן להסגירם, וכנ"ל דין א', ואם לא נדגיש ד"ז יאה נר' כסתירה. [א.ה. ובאמת חידוש גדול שנה לן רבינו המ"ב בס"ק ט"ז (עפ"י דקדוק לשון הרמ"א שציין לע"י ביו"ד), דאף שיש חובת מחיצה, מ"מ באופן עראי רשאי להוציא ממחיצתו, והנני מסופק שאולי רק בכלי שאינו ב"י שחובת המחיצה בזה אינו מדינא דגמ', וכדחזינו דע"ז ליכא כללא דלא פלוג ושרי להניחו בגובה, וכנ"ל דין ג', ומשא"כ ב"י שהוא מדינא דגמ', ע"י היטב ב"ח ומ"א וחי", ואולי בזה אין היתר להוציא אפי' לפי שעה שהרי יש חובת מחיצה, וע"י היטב חזו"א סי' קכ"ד לר"ב ב' ע"א דמשמע שרק למקום שכולו בגדר בית נכרי רשאי להכנס עראי, ולא למקום שהוא בית ישראל אלא שהבדילו ע"י מחיצה, דבזה בכניסתו ביטל הבדלת המחיצה, ועי"ש היטב. שוב הראוני לדי' המנחת יעקב סי' י"ז ס"ק י"א, עי"ש היטב. אך לכאן הוא חולק על די' הב"ח והמ"א בסי' זה, וע"י].

שונה הלכות סי' תנ"א דין ט': מחבת שיוצקין בה שמן או שומן ומטגנין בה מדינא סגי לה בהגעלה שהרי אופין בו עם משקה מה לי שמן מה לי מים ולא חיישינן שמא נתייבש השמן והחמץ נאפה בלא משקה ויצטרך ליבון כמו התנור דאפי' אם נשרף ונדבק לדופן המחבת עדיין יש לחלוותי משקה שם [ור"א דשומן אינו בכלל משקה וכגוף הבשר הוא ונחשב תשמישו ע"י האור אבל מלשון הפוסקים לא משמע כן וכן הסכים חזו"א אור"ח סי' ק"ט סקט"ט] ואם היא ארוכה משים חצי והופך עוד ומשים חצי האחר [ואם היא ארוכה ביותר מלבנה באמצע בליבון קל] וכ"ש בקדרה של מתכת שמבשלין בה דמהני הגעלה אף שנדבק לפעמים לדופני הקדרה, אך המנהג לכתחלה כדעת המחמירים ללבן המחבת וסגי בליבון קל דהיינו שישרף עליו קש מבחוץ [ובפר"ח מצדד דמדינא צריך ליבון אבל רוב הפוסקים מתירין בהגעלה] ובדיעבד סגי לי בהגעלה [ואם מגיעה קודם זמן איסור מגיעלי אף בת יומא, חזו"א אור"ח סי' קכ"ב סק"א וע"ל סי' תנ"ב דין ב'], אבל האגנות שאופין בו עוגות בעין אף שמושחין תחתיו בשומן או שמן או מאמה כגון פורימ'ש שאופין בו טארטין' או בעק"ץ קוכע"ץ צריכין ליבון מדינא (וע"ל דין ו'), וכן הסקאווראדע"ס שפעמים מחמין בהן סובין לחולה צריכין ליבון למאי דמחמירין למילא אף בתר מיעוט תשמישן כדלקמן דין י"ג ע"ש (סי'א וסקט"ג ס"ד ס"ה ס"ז ובה"ל ד"ה מותרת ושה"צ), וכתב בחזו"א כלי מתכות שמשפשפין את המתכת בחלב מותרת בשעת עשיית הכלי והמתכת חם שהי' סולדת בו סגי לו בהגעלה וא"צ ליבון (אור"ח סי' ק"ט סקט"ט והיינו לענין איסור חלב ולא לענין חמץ).

חילוקי דינים אימתי בעי ליבון קל

[א.ה. ההערות דלהלן נכתבו בלשון העורך].
א. הנה אף דנוהגין להחמיר ללבן המחבת, מ"מ סגי בליבון קל כיון דלדידן אינו מדינא אלא מחומרא [א.ה. ואה"נ דלהפ"ח אולי צריך ליבון חמור, אך למאי דנקטינן דאינו מדינא, וכמוש"כ בב"ה"ל, סגי בליבון קל].
ב. ולגבי האגנות וכי' כיון שנת' דבזה הליבון הוא מדינא, בעינן ליבון חמור.
ג. אבל בסקווראדעס שמחמין בהן לפעמים סובין לחולה, כיון שהדבר תלוי בכלי דרוב תשמישו אי"כ הליבון אינו מדינא וסגי בליבון קל, וכמב' להלן דין י"ג [וע"כ צריך להדגיש, ולגבי אגנות לכתוב "מדינא", ולגבי סקווראדעס לא לכתוב תיבה זו, ולעשות פסיק ביניהם, וכמו"כ לכתוב כדלקמן דין י"ג וע"ש, דהיינו דעי"ש שמפ' דסגי בליבון קל].
ד. וכן"כ בשו"ה זולת מה שלא כתב וע"ש בוא"ו, ולא ידעתי למה].
ה. וצריך להדגיש שבקדירה סגי בהגעלה אפי' שלפעמים מתייבש (דרק מחבת שדרכו בכך מחמירים להצריך ליבון קל, וצ"ל דבזה לא חיישי

העתקתם כאן צד חומרא רק מחמת מה שלפעמים משתמשים בעירוי מכ"ר, שהרי משמע שמצד הבליעה בכלי שלישי א"צ כלים, וכל הצד חומרא בדבר הוא רק מצד מה שלפעמים מערין מכ"ר, ומשמע שהוא נידון כמו דבר שרוב תשמישו בצונן ומיעוטו בחמץ [וע"כ ג"כ ציירתם דוקא כלי שלישי, ולא כלי שני שמערין בו לפעמים מכ"ר, שזה לא בגדר רוב תשמישו בצונן, ובכ"ח אין לו תקנה, דדל מהכא המיעוט דכ"ר ותיפ"ל מצד הרוב תשמישו בכלי שני, ואין מקום להקל בכ"ח אלא כשרובו בצונן, ורובו בכלי שלישי נמי כרובו בצונן דמין], וכן משמע בחזו"א סי' קכ"ב סק"ג, אך בשעה"צ סקי' משמע שלא התיר בכלי שלישי אפילו בכלי חרס ובדיעבד אלא בהפסד מרובה, ובה אפי' ב"י, ולאפוקי מכלי שני שמכריע דבעי תרתני הפ"מ ואב"י, אבל שלא בהפ"מ משמע שחושש אפי' בכלי שלישי, וצ"ע.

[א.ה. אולי יש לחלק בין תשמישו בכלי שלישי לתשמישו בעירוי מכלי שלישי, וע"י].

שונה הלכות סי' תנ"א דין י"ד: קערות גדולות שלא יוכל להכניס תוך כלי ראשון יתן עליהן אבן מלובן ויערה עליהן רותחין מכלי ראשון והוי ככ"ר ומ"מ אין זה מועיל רק בקערה וכי"ב שרוב תשמישן הוא רק ע"י עירוי מכלי ראשון (וע"ל דין ב') משא"כ בדבר שרוב תשמישן הוא בכלי ראשון אין מועיל להגעיל באופן זה דלא הוי ככלי ראשון ממש ואפי' בקערות וכי"ב אין להקל לכתחלה להגעיל ע"י אבנים אלא ביודע שאינו בן יומא מתשמיש כלי ראשון וכן דפי מוליתות של בשר או גבינה שלפעמים נותנין עליהן חמץ וכן השלחנות והספסלים נוהגין להגעיל ג"כ ע"י אבן מלובן ויגבגב השלחן תחלה כדי שלא יצטנן המים הרותחין ששופך (וע"ל דין ל"ח) ויעביר האבן על כל הכלי שאו מגעיל כולו ואע"ג דבאיזה מקום אינו נוגע האבן מ"מ מי הרתיחה העולין מן האבן נוגעים שם ושרי, ומ"מ בקערות שיש להם אבנים ובליתות קעין כפתורים ופרחים שאו א"א להעביר האבן ע"פ כולו ואפשר שגם מי הרתיחה לא יגיעו שם תיכף נכון להחמיר שלא להגעיל ע"י אבנים כ"א יכניסם ליורה (סי' וסקט"ג נ"א נ"ב נ"ג וע"ל דין כ"ד).

עירוי מכ"ש ע"ג אבן מלובנת

א. ש. הנה המ"ב בס"ק ק"ד כתב לגבי שלחנות דסגי בעירוי מכ"ש ע"ג אבן מלובנת, וכן משמע במ"ב סי' תנ"ב סק"ב (דגם עירוי שנידון ככ"ש אם יהא ע"ג אבן מלובנת ייחשב ככ"ר), אך צ"ע דב"ל הרמ"א בס"ו איתא עירוי מכ"ר, (ומשמע מדבריו) דאבן מלובנת רק שומר על החום שלא יצטנן, אך אינו מרתח את הבא מכלי שני, ואולי ס"ל למ"ב דכונת הרמ"א במש"כ כ"ר לאו דוקא, וצ"ע.

ב. ש. הנה ממש"כ לעיין בדין ל"ח משמע לי דכפי הנר' הבנתם דמש"כ במ"ב ס"ק נ"ב דכונת הרמ"א במש"כ כל כיו"ב, דכונתו לדפי מוליתות, היינו לדי' מהר"ו המובא במ"ב ס"ק ק"ד לגבי שלחנות, אך באמת היה אפשר לפרש כונתו אפי' להשרי'ע שם שסובר דסגי בעירוי, דמ"מ לא בעינן עירוי מכ"ר, וע"י אבן מלובנת יוכלו לעשות גם ע"י עירוי מכ"ש (או עירוי הנידון ככ"ש, ע"י סי' תנ"ב סק"ב), ומחמת האבן המלובנת ייחשב כעירוי מכ"ר (ויש לסייע לזה דא"כ יפרש המ"ב את די' הרמ"א שלא כפי שיטת הרמ"א דלא חיישי למהר"ו, ע"י ס"כ, וא"כ מסתברא שכונתו כמוש"כ).

[א.ה. באמת אין הכרח שהשו"ה נתכוין לזה, אלא שציין לדין ל"ח ששם כ' פרטי הדינים דשלחנות ודפי מוליתות].

שונה הלכות סי' תנ"א דין ט"ז: כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן אם הי' דבר לח ושהה בתוכו מעל"ע נעשה כבוש בתוכו וצריך הגעלה או עירוי מים ג' ימים כדלקמן דין ס' אבל אם הי' דבר יבש או אפי' דבר לח ולא שהה שם מעל"ע וגם לא הי' דבר חריף מותר להשתמש בהן מצה אפי' בחמץ ודי להם בהדחה להעביר מה שדרבוק בעין לדופני הכלי חוץ מבית שאור דהיינו כלי שהאשה שוהה בו את השאור ליחנן בעיטה ופעמים שהשאור שוהה הרבה באותו כלי ומחמת שחמוצו קשה נבלע טעמו באותו כלי אפי' לא שהה מעל"ע וכן בית חרוסת שנותנין בו דברים חריפים עם חמץ אע"ג שהן צונן ולא שהו מעל"ע אסור להשתמש בהן מצה בחמץ אבל להניח בהן מצה אפוי' צוננת וכן שאר דבר צונן אפי' לח [אם אינו שוהה שם מעל"ע] מותר אם הדיחו תחלה [דרך עראי ולא בקבע כנ"ל דין ה'] אבל אסור ללוש בהן דריח החימוץ הבלוע בכלי גורם למהר חימוץ להעיטה הגילוושה בתוכה ואם הגעילה והוא כלי המועיל לה הגעלה מדינא מותר בין ללוש בה בין להשתמש בה בחמץ אבל המנהג שלא להשתמש בבית שאור אפי' ע"י הגעלה משום דא"א לנקר כראוי ואפי' אם היא נעשה מנסר אחד דמותר להשהותה אחר שנקרוה היטב מ"מ אסור לכתחלה ללוש בה או להשתמש בה אפי' אחר הגעלה כדלקמן דין ל"ט ואם היא של מחבת נוהגין לכתחלה ללבנה כדלקמן דין נ' (סק"ב וס"ק קכ"ד קכ"ה קכ"ו קכ"ז קכ"ח קכ"ט ק"ל ק"א ושה"צ וע"ל דין ל"ט).

חילוקים בין בית שאור לבית חרוסת

[א.ה. הערה זו היתה כתובה בקיצור ולפיכך נערכה בלשון העורך].
ש. במש"כ דהמנהג שלא להשתמש אפי' ע"י הגעלה יבשל מתכת ללבנה, הנה לכאן יש חילוק בין בית שאור לבית חרוסת דהמנהג במתכת ללבן, דהיינו דלא מהני הגעלה מחמת תוקף החמיצות והחריפות זה שייך בשניהם, אך המנהג בכלי עץ שלא להשתמש בהגעלה מחמת שקשה

למיעוטא דיש כאן ב' סברות, א. רוב תשמישו, ב. שאפי' במיעוט שמתייבש עיקר הדין דסגי בהגעלה, וע"כ אפשר להקל לכתחילה בהגעלה).

ה. וכן יש להדגיש בהמב' להלן דין י"ב בשם המ"ב וחזו"א כשהמיעוט ע"י אור באופן שזה תוך מעל"ע בעי ליבון, הדכונה ליבון חמור, לפי שזה מדינא ולא מחומרא ככדין י"ג.

שונה הלכות סי' תנ"א דין י': כלים שנשתמש בהן בחמץ כפי תשמישן הכשרן דכבולעו כן פולטו ולכן אם תשמישן בכלי ראשון כגון כף שמגיסין בו בקדרה צריך להכשירן בכלי ראשון וי"א דדבר שתשמישו בכלי ראשון על האש הכשרו ג"כ בכלי ראשון העומד על האש דוקא והכף הזה שמגיסין בו הקדרה בעודו על האש [וכן כף ששואבין בה מהקדרה בעודו על האש, חזו"א סי' קכ"ב סק"ג] צריך להגעיל ג"כ באופן זה (ס"ה וסקל"ה ל"ו) וכן פסק בחזו"א (אור"ח סי' קכ"ב סק"ה) וצריך שיהיו המים מעלין אבעבועות כדלקמן סי' תנ"ב דין ז' ע"ש, ואם הכלי בלע מכלי ראשון לאחר שהעבירו מהאש סגי לי בהגעלה מכלי ראשון שהעבירו מע"ג האש, וכ"ש בכלי שע"ג האש אע"ג שאין מעלה רתיחה (חזו"א שם וע"ל דין כ"ד) אבל לא מהני להכשירו ע"י עירוי מכלי ראשון אלא בכלי ראשון ממש (סקמ"א) וכלי שמשתמשין בו בעירוי שמערה מכלי ראשון אפי' כלי חדשה שלא נשתמש בו מעולם רק פ"א נשפך עלי' עירוי של חמץ מכלי ראשון צריך לערות עליו מכלי ראשון וצריך ליזהר שלא יפסיק הקילוח ולא סגי לי בהכשר דכלי שני דהיינו לשפוך מים ורתחין בתוך כלי ואח"כ יכניסם ואפי' בדיעבד לא מהני ואם תשמישן בכלי שני כגון כפות קטנים שתשמישן רק בקערות די להכשירן בכלי שני ובדיעבד אם לא הכשירן כלל ונשתמש בהן ע"י בסמוך דין י"א (ס"ה וסקל"ז ל"ט מ"מ מ"א וע"ל דין י"ב).

ביאור לשון בשונה הלכות

ש. מש"כ בשם החזו"א אבל לא מהני עירוי מכ"ר, לא ידעתי למה כתבתם את זה רק כאן, ובשם החזו"א, ולא מיד בתחילת ההלכה בדין כלי שתשמישו בכ"ר ובשם המ"ב.

ת. אין מובן דכאן אשמועי' דאפי' בלעי מכ"ר לאחר שהעבירו מהאש לא מהני להגעילו ע"י עירוי.

[א.ה. הכונה פשוטה, דברי"א אשמועינן טפי דבעי אפי' בכ"ר שע"ג האש, והכא א"צ לזה, וקמ"ל בשם החזו"א דמ"מ עירוי לא מהני].

בלע בכ"ר שלא ע"ג האש אי צריך

הגעלה בכ"ר שמעלה רתיחה

ש. יל"ע במש"כ החזו"א דבלע בכ"ר שלא ע"ג האש אפשר להגעיל אף כשאין מעלה רתיחה, דלכאן חולק על המ"ב סק"ב המובא להלן בדין כ"ד שהצריך שיעלה רתיחה.

ת. אם העבירו מע"ג האש גם לחזו"א צריך שיעלה רתיחה ואין כאן מחלוקת.

וכתב ע"ז הגר"צ שליט"א: כונתו דלא כתב שא"צ מעלה רתיחה אלא אם מגעילו בכ"ר שע"ג האש, ע"ש היטב [ויש שם פסיק בין הדברים עיי"ש], וע"ז כתב וכ"ש, דזה (דהיינו כ"ר ע"ג האש אפילו אין מעלה רתיחה) עדיף מכ"ר שלא ע"ג האש אפי' שמעלה רתיחה.

[א.ה. חידושים גדולים שנו לן רבנן שליט"א דכ"ר שלא ע"ג האש בעיא מעלה רתיחה, וע"ג האש בלא רתיחה עדיפא מינה, ונלמדת מינה בק"ו, דתרווייהו מהני לבלע בכ"ר שלא ע"ג האש, ומשמע דבלע בכ"ר אפי' שלא על האש אפי' בלי רתיחה בעי הגעלה ע"י רתיחה אם מגעיל בכ"ר שלא על האש, ובעיקר די' המ"ב כבר העירו דבב"י ומ"א וט"ז מפורש דא"צ מעלה רתיחה. והמ"ב נמשך אחר הלבושי שרד סי' תנ"ב, וצ"ע מנא ליה, ולפ"ו"ר מה"ת לומר שהחזו"א לא יחלוק ע"ז, אך כנר' דמדשתק ולא כ' שחולק על המ"ב לא ינח"ל לרבנן לומר דפליג, וק"ל].

שונה הלכות סי' תנ"א דין י"ג: וכ"ז מעיקר הדין ובדיעבד סומכין על זה אבל לכתחלה המנהג כדעת המחמירין להכשיר כל דבר בהכשר של מיעוט תשמישו ולכן בדבר שיש לחוש שנשתמש בו לפעמים ע"י האור צריך ליבון דוקא וסגי בליבון קל וכתב הפמ"ג דלפ"ז קערות של בדיל שאופין בו לפעמים עוגות על תנור גרוף מגחלים אין לו תקנה דהלא צריך לכתחלה ללבנו והיי' ניתך ע"י הליבון אבל בבית מאיר כתב דבקערות אלו אם ידוע שאינו בן יומא מתשמיש זה של אפיית עוגות יש לסמוך על דעה ראשונה וסגי בהגעלה לכתחלה (ס"ה וסקמ"ז מ"ח ושה"צ) וכן כלים שמשתמשין בכלי שני ויש לחוש שמא נשתמשו בו בכ"ר כגון כפות וכה"ג יגעילנו בכ"ר (סי'ו) וכלי חרס שרוב תשמישו מעירי מכלי שלישי רק לפעמים משתמשין בו בעירוי מהכף שישאבו בה מהיורה דהוא כ"ר אם אינו בן יומא ואין לו כלי אחר (וע"ל דין ט"ז) יכול לסמוך להקל אבל ראוי לעשות לו הגעלה ג' פעמים דהיינו להחליף המים בין הגעלה להגעלה [ש"י"א שהגעלה כזו מהני בכלי חרס שאינו בן יומא וע"ל סי' שכ"ח דין כ"ב] דמה שאפשר להחמיר ראוי להחמיר ואם א"א להגעיל ג' אפשר דא"צ להגעיל כלל אפי' פ"א (חזו"א אור"ח סי' קכ"ב סק"ג).

בענין כלים שתשמישן בכלי שלישי

[הערה זו בלשון העורך].
ש. מלשון השו"ה משמע דבכלים שתשמישן בכלי שלישי אפשר לכתחילה להשתמש בלי שום הגעלה ואפי' ב"י בלי הפסד מרובה, שלא

1. א.ה. בכל מקום שיש סוגריים מרובעות הרי זה מדברי הגר"צ שליט"א, וסוגריים עגולות הם הוספת העורך להבנת הדברים לתועלת המעיינים, וכד' הגר"ח ק שליט"א גם הסוגריים (בין המרובעות ובין העגולות) הכל הם לשוננו ממש בלי שום שינוי. יישר כח מרובה להעורך היקר ברוך הכשרונות הרה"ג רבי בן ציון רפאל גרינהויז שליט"א על שעשה ימים וילילות בטירחא מרובה להעמיד דברי הגאון זצ"ל על מתכונתם.

לנקות, ולא מחמת דבעי ליבון (דמצד זה מקילים בכלי עץ שא"א ללבן כמבוי לגבי מדוכה בדין ו), בזה לכא"ו אין מחמירים רק בבית שאור שהוא כלי לישא המבו בדין ל"ט ולא בבית חרוסת, דע"כ בעשוי מנסר א' ואין בו גומות מבוי בדין נ' שבמדוכה שריא בהגעלה, ולכא"ו ה"ה בבית חרוסת, ורק בבית שאור שהוא בכלל כלי לישא החמירו בו.

* * *

שונה הלכות סי תנ"א דין ט"ז: וכ"ז בשאר כלים אבל בכלי חרס יש מחמירין בבית שאור וחרוסת שאפי' לא נשתמש בו אלא בצונן לא ישתמש בו אפי' בצונן ולא מהני הגעלה והמנהג שלא להשתמש כלל אפי' בצונן בכלי חרס ישנים אפי' בית שאור וחרוסת ונשתמש בהן חמץ רק בצונן (סכ"ב וס"ק ק"לב קל"ג וע"ל דין י"ג ודין ט').

שימוש בחמין בבית שאור של חרס לאחר הגעלה

ש. מש"כ יש מחמירין וכו' ולא מהני הגעלה (הלשון משמע כאילו דהא דלא מהני הגעלה ג"ו חלק מהיש מחמירין, אך באמת זה אינו), ויעוי' היטב בש"ע ובמ"ב ס"ק קל"ג דכו"ע מודו דבכלי חרס לא מהני הגעלה לבית שאור לענין להשתמש חמין, ולענין להשתמש צונן (בין אם הגעילו ובין אם לא הגעילו) תליא בפלו, ובשו"ה כאן הושמט דברי המחבר הללו שלכו"ע לא מהני הגעלה לענין להשתמש בחמין.

ת. כבר נתבאר בדין ט"ו.

[א.ה. שם כתב ואם הגעילוה והוא כלי המועיל לה הגעלה מדינא מותר וכו' בחמין, ומבוי מזה דבכ"ח לא מהני, ולא בא כאן רק להוסיף הפלו לגבי צונן, ואמנם שוב העביר רבינו שליט"א קו על דבריו למחוק, ומ"מ לא שינה בשונה הלכות כלום, וצ"ע].

מה נכלל בכלל המנהג שלא להשתמש בכ"ח שנים

ש. במש"כ והמנהג וכו', הנה לפ"ז נמצא שכל העיצות הנזכרות לגבי כ"ח מדינא וממנהגא מדין נ"ג והלאה הם לחנם, כיון שלמעשה לא משתמשים בכ"ח ישנים אפי' בצונן, וקצת פלא שהמ"ב לא הזכיר ד"ז בשום מקום בכל הסימן, ואולי לזה נתכונתם במה שצייתתם לדין ט'.

[א.ה. לכא"ו המנהג כולל לגבי שימוש בלא הגעלה ובלא מילוי ועירוי ג"פ, וכ"ש בלא ליבון, ועיקרו לאסור שימוש אפי' בצונן ואפי' לדבר שיש לו תקנה, אך אם עשו לו תקנה לא שמענו שיחמירו בו, והנה הגר"צ שליט"א העיר על כל האמור מדין נ"ג, אך בשו"ה העיר רק מדין ט', ואולי ס"ל דכלפי ליבון פשיטא דלא קאי מנהגא, אך כלפי מילוי ועירוי קאי הך מנהגא, ועי"ן].

* * *

שונה הלכות סי תנ"א דין י"ז: כל כלי השתי בין צלוחיות בין כוסות מדינא מותרים בשטיפה וצריך לשפשוף תחלה היטב במים להסיר כל הדבוק עליו ואח"כ ישטפנו במים ואע"פ שלפעמים נותנין בהם לחם חם כיון שהוא אחר מע"ע ורוב תשמישו בצונן וכני"ל דין י"ב ומ"מ המנהג לכתחלה להגעילן משום שלפעמים משתמשין בהן בחמין כני"ל דין י"ג וכן יכול להכשירן ע"י מילוי מים ועירוי ג' ימים כדלקמן דין ט' ובדיעבד סגי להו בשטיפה (ס"ו כ"ה וסקמ"ט קמ"ו קמ"ח קמ"ט ק"ב), ודעת החו"מ דעירוי לא מהני כאן כלום שהרי חוששין למיעוט תשמישו בחמין וצריך הגעלה דוקא (א"ר ח" סי קכ"ב סק"ד) ודין כלי זכוכית ע"ל דין ע"א.

מילוי ועירוי ג' ימים לכלי שתיה של חרס או זכוכית

ש. במש"כ ומ"מ המנהג וכו' וכן יכול להכשירן ע"י מילוי וכו', הנה זה לא מהני לא בכלי חרס ולא בכלי זכוכית, כמבוי בדין ע', ואף דעירוי וכו' מהני לכ"ח כדלהלן דין ט' אבל לא בכונן זה, וצריך להדגיש זה, ולכ"ה"פ ע"י ציון לדין ע' לפי שבקל אפשר לטעות.

[א.ה. הנה ד' הגר"צ שליט"א ברורים כמפוי בדין ע' [וכן הסכים לזה רבינו שליט"א בציינו בסוף הדין לעיין בדין ע' א], ועי' במ"ב ס"ק קנ"ו ובשעה"צ שם בשם הח"א לגבי מקום שאין נבמצא כלי זכוכית חדשים דמיקל על ידי מילוי ועירוי ג"ו, ובלא"ה לא. אך באמת יל"ע בטעמא דמילתא, דהא בכל כלי שתיה אם היינו חוששים למיעוט של תשמיש בחמין לא היה מקום להקל ע"י מילוי וכו', ואפי' בכלי מתכות ועץ, ובהכרח דאחרי שעושין תיקון למקצת שימוש בכבוש כבר לא חששו למיעוטא דמיעוטא של שימוש בחמין, והרי בכלי חרס וכלי זכוכית שנשתמשו בכבוש ג"כ מהני מילוי, וא"כ נימא הך סברא גופא גם לכו"ו, ובמ"ב משמע להדיא דכ"ה וכ"ז חמור טפי, ועי' שעה"צ ר"א שאפי' לגבי מקום שאין מצוי כלי זכוכית הוצרך לומר דאין מקילין ע"י מילוי ועירוי וכו', אלא אם אין חשש לתשמיש בחמין, ומש"כ בכלי עץ ומתכות שהיקל בזה בס"ק ק"נ ושעה"צ קצ"ב, ומשמע דצירף עוד סברא דמילוי וכו' מקליש אפי' השימוש בחמין, ושזה סברא בכל הכלים חוץ מכ"ח או כ"ז להסוברים שדינו ככ"ח, וזה חידוש דהא בלא"ה אין מפליט אלא מקליש, ומנלן דלא שייכא בכ"ח, וצ"ל דבכ"ח גם אין מקליש כבשאר כלים, וכדחזינן דסברת התירא בלע שסידוד מצד שמקליש לא מהני בכ"ח, וק"ל].

* * *

שונה הלכות סי תנ"א דין כ"ב: כל הכלים שיש בהם סדקים או גומות או חלודה (וע"ל דין כ"ה איזה חלודה) והוא בתוך הכלי ולא יוכל לנקות ולנקותו אין להגעילן משום חשש חמץ בעין דאין מועיל לו הגעלה וצריכין ליבון במקום הסדק והחלודה (וע"ל דין כ"ו דסגי בליבון קל) ולכן כלי שפוי צר ויש שם חלודה שא"א להסירה לא מהני לה הגעלה, אבל כלי שיש בו גומות או חלודה מבוהה לכלי א"צ להחזיק שיש שם חמץ בעין בהגומות ואם שואבין בכלי מילוי גדולה דרך להתדבק גם מבחוץ חמץ אז יש קפיאה אף מבחוץ ולחמץ בעין אין מה הגעלה פולטין, וכיסוי כלים המחובר ע"י צירים שא"א לנקות או עקרונת עם אזנים כעין צירים אף מבחוץ חמץ נכנס שם כידוע וא"א לנקות אין להגעילם כלל (ס"ה וסקמ"ו מ"ב מ"ג מ"ד וע"ל דין ל"ה).

כלי שפוי צר

ש. הנה כאן כתוב שכלי שפוי צר לא מהני לה הגעלה אם יש לה חלודה, אך להלן דין ע"א, וסי' תנ"ב דין י"ז, מבואר דבכל כלי שפוי צר אין לו תקנה בהגעלה שא"א לנקות, וצ"ל דהכל לפי הענין דיש כמה דרגות בפה צר.

* * *

שונה הלכות סי תנ"א דין כ"ג: סכינים בין גדולים בין קטנים אף אם נשתמש בהן חמץ בחמין כל השנה מגעילן בכלי ראשון ומותרין דאף אם נשתמש בהן ע"י האור כגון שתחב בו פשטידא על האש מ"מ מעיקר הדין הרי אזלי אחר רוב תשמישן אחר מע"ע כני"ל דין י"ב (ומצד המנהג צריכין ליבון כני"ל דין י"ג) ומ"מ מי שאפשר לו מצוה מן המובחר שיקנה חדשים לפסח [וסכינים הבלועים משאר איסורים אף דלכתחלה צריך ללבנם מ"מ בדיעבד אם הגעיל והשתמש בהן בחמין אין אסור אך בסכין גדול של גוים יש מחמירין, וסכינים הבלועים מבשר שרוצה להחליפם לחלב די בהגעלה אך העולם נוהגין בזה איסור (ועי' במג"א הטעם) וכן בשאר כלי בשר לחלב או להיפך והמנהג להטריף הכלי מקודם, ואם הגעיל לצורך פסח התיר הח"ט להחליף מבשר לחלב או להיפך כיון שלא היתה כונת ההכשר לצורך זה] (ס"ג וסקמ"ט ושה"צ וסי' תק"ט סכ"ה וע"ל סי' תנ"ב דין ו' וסי' תקמ"ט דין ו').

אי בעינין ליבון לסכינים

ש. במש"כ מ"מ מעיקר הדין וכו' ומצד המנהג צריכין ליבון, הנה באמת צ"ע שהמ"ב לא הזכיר כלל ד"ז דלרמ"א צריך ליבון בסכינים, וצ"ע מ"ט השמיט ד"ז, וצ"ע.

[א.ה. בחידושי חת"ס על השו"ע כ' דבסכינים הוה מיעוטא דמיעוטא, וקול טפי משאר מילי דרוב תשמישן עיי"ש, ולפ"ז י"ל שיודה בזה הרמ"א להשו"ע, ויתיישב בזה השמטת המ"ב ושתיקת הרמ"א, וק"ל, אך השו"ה לא הבין כן, ולדבריו ד' המ"ב צ"ע].

* * *

שונה הלכות סי תנ"א דין כ"ו: הלכך אם יש בו גומות ואינו יכול לנקותו יפה אינו מועיל לו הגעלה לבד וצריך ליבון במקום הגומות שיניח גחלים בוערות על המקום ההוא ודי בליבון קל כני"ל דין ז' ובלבון א"צ להעביר החלודה כי האש יבעיר את הכל ויעשה זה קודם הגעלה ואם לא עשה כן מקודם הגעלה יעשה זה אחר הגעלה, ומטעם זה סכין שהקתא שלו מחובר במסמרים קטנים אין מועיל לו הגעלה כי יש גומות הרבה במקום המסמרים ואצ"ל אם גוף הבית די נעשה משני חלקים מדובקים ויש ריח מעט בנייהם להכניס שם הסכין שע"פ רוב א"א לנקר שם היטב וכן לפעמים יש פגם בין להב לקתא וא"א לנקות היטב זה המקום אם לא שיסיר הקתא מהלהב וכן אם יד הסכין דבוקה בבית יד ע"י דבק אין מועיל הגעלה דכיון שהדבק מתקלקל במים ורותחין יש לחוש שמא יחוס על הדבק ולא ירתיח המים יפה וכן אם הבית יד עשוי מקרן אין הגעלה מועלת כני"ל דין כ"א (ס"ג וסקמ"ג כ"ד כ"ה).

אימתי מהני הגעלה לסכין שהקתא ממין אחר

ש. הושמט כאן שעה"צ כ"ו דכשהקתא כולו גוש א', והסכין תחוב בחוזק באופן שא"א לפירורים להכנס בפנים, מהני הגעלה אף כשאין הקתא גוף א' עם הסכין.

* * *

שונה הלכות סי תנ"א דין ל': כל הכלים צריך להגעיל ידותיהן כמותן לא מבציה בכלי מתכות שהולך הבליעה בכלו אלא אף כלי עץ [כמו עץ הפרור] ושאר כלים דחיישי שמא קבל היד איזה פעם חמץ ע"י כלי ראשון כשהדיחו אותו בתוכו לנקות מזהמא ובמחבת ע"י ניצוצות שניתו עליו מנוף הכלי ולכן אסור לכתחלה להשתמש בה קודם שיגעיל הידות אפי' הוא בתוך הפסח שא"א להגעילו ביד"ט כדלק"י סי' תקמ"ט דין ה', ויכול להגעילן אפי' לכתחלה ע"י עירוי מכלי ראשון ובדיעבד אם לא הגעילו ונשתמש בו אין לאסור אפי' בכלי מתכת בין שנשתמש בפסח בגוף הכלי או שנשתמש בהידות כגון שתחבן בפסח לתוך התבשיל אין לאסור התבשיל באכילה כיון שהגעיל את גוף הכלי אבל אם לא הגעיל את גוף הכלי נאסר התבשיל ע"י תחיבת הידות בלבד (ס"ה וסקמ"ח ט"ט ע').

בענין ידות הכלים

א. ש. במש"כ ויכול להגעילן אפילו לכתחילה ע"י עירוי מכ"ר, ע"י הטעם בס"ק ע"א, והנה אינו מספיק לכל הטעמים של האיסור ובפרט לכלי מתכות (דבזה החשש מצד חם מקצתו חם כולו, ולכתחילה לא סמכינן בזה על הגעלת הכלי לחוד), אמנם מסתמיות הלשון משמע דקאי על הכל, וצ"ל דכיון דאינו אלא חומרא מקילין בו (א.ה. ועי' שעה"צ קצ"ב דבר דומה לזה עיי"ש, ובמ"ש לעיל בהערות העורך על הערה לדין י"ז לבאר ד"ז עד"ן].

ב. ש. מש"כ בסופו אבל אם לא הגעיל את גוף הכלי נאסר וכו', לכא"ו קאי רק על כלי מתכות (ומצד שנבלע ע"י חם מקצתו חם כולו), דבאידך כלים (שאינן אלא מחמת שאר הטעמים) הרי כתב דלא מחזיקינן איסורא מספיקא (לענין לאסור בדיעבד, וא"כ אמאי נאסור מאכל שנכנס לשם הידית שאין בה חשש כי אם הנך טעמים).

* * *

שונה הלכות סי תנ"א דין ל"ב: כלי שיש בו טלאי אם הוא מצד החיצון של הכלי אין בכך כלום (וע"ל דין כ"ב) ואם הוא מצד הפנימי אם קדם הטלאי לבליעת האיסור כגון שהטלאי נעשה בשעה שהי הכלי חדש או שהגעילו הכלי קודם ששמו הטלאי א"צ להסירו בשעת הגעלה דכבולעו כך פולטו דדוקא שהוא מדובק יפה בענין שאין לחוש שמא יש שם קצת חמץ בעין אבל אם יש שם סדקים סביב הטלאי ויש לחוש לחמץ בעין שנדבק אחרי עשיית הטלאי צריך ליבון דוקא אף בזה וכני"ל דין ז' או שינקר שם היטב ואם לא עשה כן אף בדיעבד אסור, ואם קדמה בליעת האיסור לטלאי צריך להסיר הטלאי קודם הגעלה אף שמדובק בחוזק דחיישינן שמא נשאר מעט חמץ בעין על הכלי קודם שנתנו עליו הטלאי ולבעין אינו מועיל הגעלה [ויש חוששין בזה גם לבליעת האיסור שנבלע בכלי מקודם ואין יוצא הפליטה לגמרי דרך הטלאי שהוא מפסיק חיישינן שיפלוט בתבשיל בפסח ולפ"ז אפי' ניקה מקודם שנתן עליו הטלאי שלא ימצא עליו שום משהו חמץ ג"כ לא מהני] או ישים גחלים על מקום הטלאי עד שישרף גוף האיסור אם ישנו וי"א שצריך ליבון חמור שירבה גחלים על אותו מקום הטלאי עד שיהו ניצוצות נתזין הימנו וי"א דדי בליבון קל שהקש נשרף מבחוץ (משום דס"ל כדעה ראשונה לעיל דהחשש רק משום חמץ בעין וס"ל דלזה סגי בליבון קל) ובאינו בן יומנו יש לסמוך להקל בזה ואח"כ מגעיל כל הכלי ואם הוא של עץ אין לו

תקנה אא"כ ירחיב הסדק כ"כ שיוכל להוציא משם מה שבתוכו (ס"ג וסקע"ב ע"ג ע"ד ע"ה ע"ז ושה"צ).

ביאור להמ"מ שבשונה הלכות

[א.ה. הערות דלהלן המה ביאור הציונים שבשונה הלכות שנתוספו עפ"י הערות הגר"צ שליט"א שמתוך דבריו מתבארים כונת הציונים, והנה בכת"י היה כתוב בנוסח שצריך להוסיף ולצייין וכו', ושינתה הלשון אחר שכבר נתקבל ונדפס עפ"י"ו בשו"ה, ובאמת שכהנה נמצאים לרוב בכתבי הגר"צ שליט"א, ולע"ע הדפסנו כאן כדוגמא בעלמא].

א. מש"כ וע"ל דין כ"ב הכונה למה דמבואר שם, דלפעמים איכפ"ל גם בטלאי חיצוני, וכגון שמשמש בכלי לשאוב, שהאוכל נוגע בצדו החיצון.

ב. מש"כ כני"ל דין ז' היינו מש"כ שם דסגי לזה בליבון קל.

ב' נפק"מ בין השיטות בטעם דין טלאי

ש. הנה המעיק במ"ב ושעה"צ בדין זה יראה שיש כאן ב' טעמים בדין זה דטלאי, וב' נ"מ בין הטעמים, א. אם ניקה המקום קודם שהניח הטלאי. **ב.** אם סגי בליבון קל או דבעי ליבון חמור, ופשוטו שהכרעת המ"ב להקל באינו ב"י, ולהחמיר בב"י קאי אתרווייהו, וצריך להדגיש ד"ז [א.ה. ועפ"י"ו הוסיף בשו"ה הסוגריים ח"ל: משום דס"ל כדעה ראשונה וכו', לבאר שב' המחלוקות תלויות זו בזו]. ומאידך מש"כ בסוף הדין שאם ירחיב הסדק וכו', לכא"ו זה מהני לב' הטעמים דהרי ע"ז יוכלו מי ההגעלה להכנס לתוכו [אלא שלטעם דבעין צריך נקיון לפני ההגעלה, ולאידך טעם צריך להשאיר את זה כך עד אחרי ההגעלה].

* * *

שונה הלכות סי תנ"א דין ל"ג: וכ"ז בטלאי שהוא כעין טס ומודבק לכלי ע"י מסמרים כמו שהוא דרך להמצא ביורות אבל בטלאי שהוא נדבק ע"י האש כמו שדרך לעשות בכלי בדיל שנקבו שטמיפין עליהן בדיל שניתך באש הרי הם נכשרים בהגעלה וא"צ להניח גחלים על הטלאי אף אם קדמה בליעת האיסור בכלי לפי שע"י חום הבדיל נשרף כל ממשות האיסור שתחתיו אם ישנו שם וגם הבלוע שמעבר לטלאי נפלט ע"י הגעלה ואין הטלאי מעכב כלל כיון שנדבק ע"י חום האש נעשה ככלי אחד ממש (סקע"ו).

שונה הלכות סי תנ"א דין ל"ד: כלים ישנים שתשמישן בכלי ראשון שחיפן בבדיל מעיקר הדין ה"י אפשר להתירן בלא הגעלה לפי שדרך הוא שמחממין הכלי כ"כ באש מבחוץ עד שהעופרת יותך מבפנים וזה גופא במקום הגעלה הוא אלא לפי שהאומנים לפעמים עושין במהירות זה הציפוי ואינו עולה בכל הכלי לפי שלא הרתיחו אותו יפה מתחלה לכן יש להחמיר תמיד ולהצריכם הגעלה ומ"מ בדיעבד אם נשתמש בהם בלא הגעלה אין לאסור התבשיל ובפרט כשהכלי אינו בן יומנו [ולענין כלי הצריך ליבון עי' בפמ"ג] ואם האומן שציפיהו הוא גוי ראוי להטביל בלא ברכה (סקע"ו ושה"צ וע"ל דין ט"ט וצע"ק וי"ל).

בענין התכת בדיל אי חשיבא כהגעלה

ש. הנה בדין ל"ג א"י דבהתכת טלאי מבדיל נשרף החמץ בעין שהיה שם, וגם נעשה גוף א' ועי"ז מועיל אח"כ הגעלה להוציא הבליעה, וצ"ע דבדין ל"ד מבוי דהתכת בדיל הוה זה גופא כהגעלה, ואולי המציאות שונה. [א.ה. ולכא"ו י"ל דגם בדין ל"ד שלא לסמוך ע"ז לבד במקום הגעלה, משום שהאומנין עושין במהירות וכו' עיי"ש, וי"ל שפע"ז נכתב הלשון בדין ל"ג באופן שלא יבוא לסמוך ע"ז לבד, וק"ל].

* * *

שונה הלכות סי תנ"א דין ל"ו: כיסוי של ברזל שמשמים אותו על החררה או על צק כשנאפית על הכירה צריך ליבון לפי שברוב הפעמים נוגע הכיסוי בגוף החררה שתחתיו ובלוע ממנה טעם החמץ שלא ע"י משקה אלא ע"י חום האש וליבון זה לא מהני בליבון קל אלא עד שיהיו ניצוצות נתזין הימנה ואם אינו בן יומנו יש להקל במקום הפסד מרובה בליבון קל אבל בלא הפסד מרובה אין להקל אף בדיעבד (מט"ו וסקע"פ פ"ה ושה"צ וע"ל דין ז').

בענין הגעלה או ליבון קל לכיסוי חררה

ש. הנה למעשה אין שום הבדל בין הדין המבואר כאן לדין המבוי בדין ז' דלא סמכינן על הצד שהתירא בלע רק באינו ב"י (שהוא בצירוף השיטות דנטלי"פ מותר בפסח) ובהפסד מרובה (ובתרווייהו מהני גם הגעלה, ולא דוקא ליבון קל), ולכא"ו השעה"צ רצה להוסיף כאן היתר אף בלא הפסד מרובה, ולכא"ו על סמך צירוף שיטת הסוברים דבכיסוי חררה א"צ ליבון, ע"י בטור, אלא שע"ז הוכיח מפמ"ג שאינו כן, וע"כ למעשה לא סמך ע"ז. וכשם ששם לא הותר רק דיעבד (אפי' בכל הנ"ל), ה"נ כאן לא נתיר רק דיעבד, וצריך להוסיף ד"ז בשו"ה (ולכתוב יש להקל בדיעבד וכו'), שהרי אין בשעה"צ הכרעה להיתר יותר ממה שהתיר שם.

ת. אין זה מוכרח.

[א.ה. בשו"ה לא הוסיף פרט זה וכאשר ביאר בתשובתו. ובעיקר ד' הגר"צ שליט"א בביאור ד' השעה"צ צע"ג, דהפמ"ג איירי בסתם כלים שתשמישן ע"י האור, ולא בגונג דאיכא צירוף נוסף כ"י כהא, ואם היה למ"ב צד שזה יותר קל, א"כ מנ"ן הוכיח שאינו כן, וצ"ע].

* * *

שונה הלכות סי תנ"א דין ל"ח: סתם תיבות שמצניעין בהן אוכלין שאינם חמין א"צ הגעלה אבל אותן שמצניעין בהן אוכלין חמין כל השנה וכן שולחנת ש' לערות עליהן רותחין מכלי ראשון שפעמים נשפך מרק מהקדרות לתוכן וי"א דלא מהני עירוי שלפעמים שמים עליו פשטידא חם והוי כאילו נשתמש בכלי ראשון אלא יכשירם ע"י אבן מלובן וישפוך עליו ורתחין ויגלגל למקום אחר וישפוך עליו כדי שילכו הרתחין בכלו וכן המנהג כני"ל דין י"ד (וע"ש שינגב השלחן תחלה) ובוה די אפי' אם הרתחין הוא מכלי שני דהא נרתחין על הדף והוי ככלי ראשון ואז מותר להניח עליהם אפי' מצה חמה ובדיעבד מותר ע"י עירוי לבד, וי"א שצריך עוד להניח עליהם מפה או ד"א החוצץ שמא נדבק בה עדיין עוד חמץ בעין וכן ראוי לנהוג בתיבות ומגדלים דכמעט א"א לנקותן שלא ישאר מאומה בין הדבקים אבל בשלחנות פשוטין אין להחמיר וע"ל סי' תנ"ב דין ז' כל סדר ההכשר שלהן (ס"ב וס"ק קי"ג קי"ד קט"ו ושה"צ).

חמץ בסלים ע"י מליחה מפני שאין המלח מפליט מה שבלוע בתוך הכלי כניל סי תמ"ז דין ל"ז (סי"י ו"ח וסקני"ט ס"א ס"ב ק"ג).

חומר סלים של נצרים שמחזיקין בו חמץ

[א.ה. הערה זו ערוכה בלשון העורך, ומורכבת מכמה הערות שנכתבו בקצרה יחדיו].

ש. הנה לעיל בנפה (דין מ"א) מבואר שכל האיסור רק לכתחילה, אבל אם באו עליה מים ונתחמץ הקמח אסור אפי' דיעבד, ומעתה יל"ע האיך הדין לגבי כיס של ריחיים וכן לגבי סלים של נצרים שמשתמשין בהן חמץ, ולכא"ו נראה דבכיס של ריחיים שרי דיעבד דא"ל אלא כנפה, ומשא"כ בסלים של נצרים שמשתמשין בהן חמץ דדומה לנפה שבאו עליה מים דאסור אפי' דיעבד [ואף שכ' הרמ"א שדינם כנפה י"ל דהיינו כנפה שבאו עליה מים, וצ"ע], וכן משמע ב"ל המ"ב ס"ק ק"ד שנתקשה רק בטעם החילוק בין נפה וכיס של ריחיים לשקים, אך מסלים של נצרים לא הקשה [שהרי אילו הקשה לא תירץ ע"ז כלום, שגם שם אין עובר הקמח בין הנקבים תדיר], ובהכרח דמוה לא הוקשה לו כלל, דפשוט שזה חמור יותר לפי שמשתמשים בו חמץ ממש, וע"כ מדרמה רק בין ג' הדברים שמשתמשין בהן בקמח, ולפיכך נראה דע"כ גם חלוקים לענין דיעבד, בדסלים של נצרים דמי לר"ב איין שאסור אפי' בדיעבד, ודו"ק.

ומ"מ צ"ע דאולי סוכ"ס כיון שאין החמץ עובר בין הנקבים נאמר שמה שא"א לנקר זה רק דין לכתחילה ולא דיעבד, דסוכ"ס אף שמשתמשים בו בחמץ, אך הקושי לנקות אינו כמו הקושי של נפה שהחמץ נסרך, אך שמא י"ל כמוש"כ דבעינן תרתי לטיבותא בכדי להתיר עכ"פ דיעבד, וצ"ע.

שונה הלכות סי תנ"א דין מ"ה: הסדן שעושין המצות עליהן שצריך להחליפין בין לישא ללישה דהיינו לאחר שיעור מיל כדלק סי תנ"ט דין כ"א אם רוצה ללוש עוד על אותן סדינין עצמן צריך כיבוס גמור כדון השקין הני"ל וגם צריך להתיר התפירות שבאמצע המפה ולא מהני הדחה לבד דהבצק נדבק בהן וכ"ש ולא מהני אם רוצה להפוך אותן לצד השני שהחמץ מבצבץ ויוצא מעבר לעבר ובדיעבד אם עבר ועשה המצות על הסדן בלא כיבוס כלל אם הוא תוך הפסח יש לאסור אך אם הפך הסדן או כיבסו אף שלא התיר התפירות אין להחמיר (ס"ק ק"ח וע"ל סי תנ"ט דין כ"ב).

הדיח הסדן שלשין עליו ולש ע"ג מה דינו בדיעבד

ש. צ"ע איך הדין בלש ע"ג הסדן לאחר הדחה, דהרי פתח במה דלא מהני הדחה, וסיים לענין בדיעבד דהפך הסדן או כיבסו אפי' שלא התיר התפירות דיעבד אין לאסור, אבל בלא כיבוס ובלי להפוך אסור אפי' דיעבד, והשתא יל"ע הדיח ולא כיבס ולא הפך הסדן מה דינו לענין דיעבד, וצ"ע. [א.ה. והנה לשון המ"ב "ולא מהני הדחה וכ"ש דלא מהני אם רוצה להפוך", ומבו' דלהפוך חמור יותר, ואם בזה מהני דיעבד א"כ כ"ש בהדחה אפי' בלי להפוך].

שונה הלכות סי תנ"א דין מ"ז: ואם הוציא מצה חמה מהתנור ברחת של חמץ שלא הגעילו אם לא היתה הרחת נקי אלא ה"י בה לכלוך חמץ בעין אוסר בתחתוניות המצה כדי נטילה שהוא כרוחב גודל ולפי מה שאנו נוהגין לאפות מצות נאסר כולו ואם אפי' ע"י מרדה זו עוגות חמץ עם שומן נאסרה המצה כולה בכל גווני דע"י השומן מפעפע החמץ בכולה (ס"ק ק"א) ובחזו"א כתב שדעת כ"פ דלא אמרי' דע"י השומן מפעפע בכולה וכ"ד הגר"א (א"ח סי ק"כ סק"יא) דדוקא תוך הפסח אבל קודם הפסח עד הלילה בטל בששים אותו מעט הבעין שיש על המרדה ומ"מ נראה דכדי קליפה אוסר הבלוע שבתוך המרדה אף קודם הפסח וצ"ע. ואם היתו המרדה מקודם ואין עלי' חמץ בעין רק הבלוע בה אין אוסר אף בפסח רק כדי קליפה בין שנשתמש בה מקודם עם שומן או בלא שומן דאיסור הבלוע בכלי אין יכול לאסור יותר מכדי קליפה (ס"ק ק"יא ושה"צ), ובחזו"א מסתפק אם היינו דוקא בנגוב שאין בה רטיבות [ואע"ג דהמצה בששת הכנסה לתנור עדיין יש בה רטיבות אבל אז הוא עדיין קר] או דבכלי אפי' יש בה רטיבות אין אוסר לעולם רק כדי קליפה (א"ח סי ק"כ סק"א).

הוציאו מצה ע"ג מרדה של חמץ בער"פ כמה מן המצה נאסר

א.ש. הנה לשון השעה"צ (קלי"ה) משמע דלגבי פעפועי השומן ככולו בזה אמרינן דבער"פ בטל בס', אך לפי"ז ככ"ג של הבעין אסור אף בער"פ, ולא נאמר דמתפשט להקל, ועכ"פ בכחוש בודאי דינא הכי, אך בסוף דבריו הזכיר רק כ"ק של הכלי מצד הבלוע שבכלי, ולא הזכיר כ"ג סביב הבעין, וצ"ע.

ת. איני רואה כאן ספק שהרי השעה"צ כתב להדיא דאפי' בשמן אין נאסר אלא כדי קליפה.

[א.ה. ובענין לא הבנתי מה הכרעה להקל, דאולי בשמן אמרינן פעפוע להקל, אבל בכחוש לא נימא הכי ונאסר כ"ג, אכן אולי אחר שאין אנו יודעים מקום הבעין ומקום הכ"ג, ע"כ כל הצד החיצון בכלל הספק ונחשב בטל בס', דודאי יש ס' כנגד אותו מקום, אך לכא"ו תלוי בכלי לגבי מצות שנתערבו, א"נ דתלינן שאותו בעין קטן מאוד שבכ"ג שלו יש ס', אך מ"מ הוכחה מדבר שמן לדבר כחוש לא ידענא מאי שייכא זל"ו, וצ"ע בהז].

ב.ש. בעיקר ספיקו של השעה"צ לא ידעתי מה מקום להסתפק, דלכא"ו ודאי הכ"ק נאסר, והרי ד"ו מפו' להלן בפלוגתא דהוציאו במרדה בער"פ ונתערב וכו', דמפו' דהכ"ק נאסר מחמת הבלוע, ועי' שם שעה"צ קלי"ח דמפו' כן, וצ"ע.

שונה הלכות סי תנ"א דין מ"ט: וכי' בחמץ גמור אבל במרדה שהוציאו בה מצה כפולה ונפוחה די לאסור הרחת לכתחלה אבל בדיעבד אינו אוסר ויותר מזה כתב הח"י דאם א"א בקל למצוא רחת אחרת מותר להוציא בה לכתחלה המצות דא"כ יצטרך תמיד מרדה חדשה והוי כדיעבד (ס"ק ק"יא), ובחזו"א כתב אנחנו מקילין בזה לכתחלה דהכפולות מצויות וא"א להכיך כ"כ מרדות ועוד יש טעם להתיר בכפולה עפ"ד המג"א בסי' תס"א דין כ"א דבמצה כפולה אין חשש חימוץ רק מבפנים ולא מבחוץ ומה"ט גם אין חוששין למקום התנור שנאפה מצה הכפולה (א"ח סי ק"ב סקט"ו וסי' קכ"ב סק"ג).

ש. לכא"ו להכרעת הביה"ל אין פלו' באחרונים, דבודאי דמי למדוכה ובית שאור דתליא בפלו' דסט"ז אי דינה בהגעלה או ליבון, ולהכרעת הרמ"א תליא בין כלי שאפשר ללבן לכלי שיש חשש שיתקלקל ע"י הליבון.

ת. הרי כתבנו א"כ מלבנה, וא"כ מיירי באפשר ללבנה, [ומ"מ] הפמ"ג מחמיר בכל גוני.

[א.ה. אך צ"ע סברת הפמ"ג דמה"ת להחמיר כאן יותר מבמדוכה שאפי' באי אפשר ללבן יהא אסור, ואולי הכונה רק לגבי ללוש, ועפ"י הני"ל בהערה הקודמת, ואולי באמת כך מוכרח לומר בד' המג"א שמפרש ד' הרמ"א בס"ז מצד הטעם דחייש להמחמירים בסט"ז, כמו שכתב הביה"ל בשמו, והרי לשון הרמ"א מורה להדיא דסי"ז חמיר טפי, דהתם בסט"ז סיים דמדינא סגי בהגעלה וע"כ שרי היכא דלא אפשר, והכא בס"ז סתם שאין להשתמש בכלי לישא כלל אפי' ע"י הגעלה, ובהכרח דס"ל דלישה גרע טפי, וזה הי"מ שנזכר במ"ב וכו"ל, והביה"ל כאן בא ליישב המקילים בכלי מתכות דלא ס"ל כמ"א, ועי' ביה"ל הני"ל שרבים מפרשים ד' הרמ"א באופ"א מהמ"א, אך הפמ"ג או"ל בדרך המ"א, שזה הי"מ הנוכר במ"ב לגבי כלי מתכות, ודו"ק].

שונה הלכות סי תנ"א דין מ': כלים שמחזיקים בהם קמח כל השנה נוהגין שלא להגעילו שא"א לגרוד ולנקותו יפה ואם ישרה אותם מקודם פסח כמה ימים ואח"כ יגעילו אפ"ש להקל אפי' עשוי מכמה נסרים (סקצ"ד ושה"צ וע"ל סי תמ"ב דין ז).

בענין נקיון כלי קמח

א. הנה מש"כ בשעה"צ על כן אפשר דבזה אם ישרה מקודם הפסח כמה ימים ואח"כ יגעילו שיש להקל, לכא"ו צ"ב שהרי כ' דקמח קיל טפי מבארש"ט, ובבארש"ט פשיטא ליה במ"ב ס"ק צ"ד להקל, ואמאי הכא מספק"ל, וצ"ל שכונתו לכלי העשוי מכמה נסרים, דבבארש"ט כה"ג מחמיר, והכא מיקל, וזה לפמ"ש"כ תחילה בשעה"צ שבכלי קמח אפי' בעשוי מכמה נסרים נמי חומרא הוי ולא מדינא, ומשא"כ בבארש"ט [א.ה. והסכים לזה בשונה הלכות במה שהוסיף בסוף הדין ואפי' וכו', עיי"ש].

ב. וצריך להוסיף דלכא"ו צריך נקיון לפני השרי' דומיא דנפה ס"ק צ"ח, וגם אחר השרי' דומיא דחבית בארש"ט שבס"ק צ"ד [א.ה. השרי' סתם בזה לפי שאין הדברים מפורשים להדיא].

שונה הלכות סי תנ"א דין מ"א: נהגו שלא להשתמש בנפה אפי' ע"י שפשוף היטב והגעלה לפי שקשה מאד לנקות נקבי הנפה אלא צריך לנקות נפה חדשה ואם אינו מוצא לנקות חדשה מוטב שלא לרקק הקמח כלל אכן אם נמצא גרגרי חטה בקמח וא"כ אם ימצא אותם בפסח במצה מבושלת יאסור אפשר שיש לסמוך להקל ע"י שיפשוף היטב הנפה יפה יפה במים לאחר שניקו אותה מתחלה היטב מפתיתי החמץ הנדבק בה ונסרך בנקבי אריגת הנפה ובעץ שבה ואח"כ יגעילנה דהוי כחליטה ואם א"א לנקותה ואין לו נפה אזי ישמור שלא יאכל המצות כ"א יבשם ולא יבשלם ולא יתנם ברוטב ובכדר לח, ובדיעבד אם ניקה הנפה היטב ושפשופה היטב ועבר ונשתמש בה בפסח יש להקל אף שלא הגעילה, מיהו אם באו מים על הנפה החמוצה לפני שניקו אותה היטב אפי' על מקצתה [דאו נתחמצה בודאי] אין לה תקנה להשתמש בה בפסח אף בדיעבד ומ"מ אם ניפה קמח בפסח בנפה שבא עלי' מים אחר פסח של שנה שעברה מותר בדיעבד דשוב הוי חמץ נוקשה ובטל בס' כני"ל סי תמ"ז דין ה' (סי"ח וסקצ"ח ק' ק"א ושה"צ).

נפה שבא עליה מים קודם שפשוף

ש. הנה במש"כ מיהו אם באו מים על הנפה החמוצה וכו', הנה באמת דין זה הוא גם בנפה של פסח, ועי' היטב שעה"צ קכ"ג, ושני הפירושים שם מודים לדינא (וזיל בטר טעמא שכתב שם (ונזכר בשו"ה בסוגריים) דע"ז נתחמצה בודאי, עיי"ש). ולפיכך צריך גם להדגיש בתחילת ההלכה באופן הנקיין (לגבי כשנמצאו גרגרי חטה או לגבי דיעבד) דהסדר מעכב שיפשוף יבש תחילה, ורק אח"כ נקיון במים.

ת. הרי בנפה של פסח מסיים שיש להקל משום חמץ נוקשה משנה שעברה, ומינה נשמע דאם משנה זו אין לה תקנה זו.

נפה שבאו עליה מים בשנה שעברה אי נידון כחמץ נוקשה

[הערה זו הדפיס רבינו שליט"א לעיל בשו"ה סי' תמ"ב דין כ"א בשם הגר"צ שליט"א בסוגריים בתוך הדברים בקצרה עיי"ש].
ש. במש"כ דאם בא עליה מים בשנה שעברה נידון כחמץ נוקשה, צ"ע דע"ז סי' תמ"ב סק"ב והובא בשו"ה שם דין כ"א דכה"ג לא הוי נוקשה, וצ"ע ג'.

[א.ה. לכא"ו כונת ההערה דהכא נחשב שהיה ראוי ואח"כ נתקלקל, ועדיין לא נתקלקל מאח"כ, אך לכא"ו המ"ב לשיטתו בשעה"צ סי' תמ"ב סקכ"ה שעיסה שנסרחה אחר ההחמיצה קודם שנאפית נחשב שנתקלקלה תחילה לפי שהיה רגע שהיתה ראויה לאכילת אדם, ואמנם החזו"א חולק ע"ז, ועי' שו"ה סי' תמ"ב דין כ"ג, אך המ"ב לשיטתו אתי שפיר, ואה"נ שהדבר תלוי בפלו' המ"ב והחזו"א].

בדעת השו"ע אי בעי נמי הגעלה לכלי לישא חוץ משפשוף

ש. במ"ב ס"ק צ"ט כתב דמה שלא נזכר הגעלה בשו"ע ס"ח הוא משום דאיירי בנשתמש בה רק לפרקים, וצ"ע דהא מ"מ בעינן עירוי מדינא, וכמוש"כ בס"ק צ"ב, וא"כ שוב קשה אמאי לא הזכיר המחבר ד"ז, וצ"ע.

שונה הלכות סי תנ"א דין מ"ג: וכן הכיס של ריחיים לא מהני לו הגעלה (וע"ל סי תנ"ג דין כ"ג) וכן סלים של נצרים שמשתמשין בהן חמץ וא"א לנקרן שמלאים נקבים לא מהני להו הגעלה וע"ל סי תמ"ב דין ז, וסלים שמולחזין בהן הבשר מדינא א"צ הגעלה אבל טוב להגעילן ע"י עירוי מכלי ראשון דכיון שאינו נוהר כל השנה במלח מחמץ י"א דחיישינן שמא הי' שם מעט חמץ וקבל הכלי טעם מעט וחוזר ונותן טעם בפסח ואם א"א להגעילן לפי שיש בהן גומות יקנה חדשים וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד אף אם לא הגעילן ומלח בהן בשר בפסח מותר לאכול הבשר אף אם ידוע לו שנבלע

שלחנות שלא עירו עליהם רותחין והניח

עליהם מאכל חם האם נאסר בדיעבד

ש. במש"כ ובדיעבד מותר ע"י עירוי בלבד, כ"ה הלשון במ"ב סוף ס"ק י"ד, ועיי"ש בשעה"צ דהטעם משום דמדינא צריך לילך בטר רוב תשמישן (וע"כ בדיעבד סומכין ע"ז), ויל"ע דהרי לכא"ו רוב תשמישן בצונן, וכדמשמע מלשון השו"ע, וא"כ בדיעבד יועיל אפילו בלא עירוי כלל, וצ"ע ג.

ת. עי' בביאור הגר"א דמשמע דתשמישו ג"כ ע"י עירוי.

וכתב ע"ז הגר"צ שליט"א: ומ"מ אמר לי בע"פ דלשון השו"ע לא משמע כן (אך כנ"ר המ"ב חשש לד' הגר"א), וצ"ע.

שונה הלכות סי תנ"א דין ל"ט: הדף שעורכין עליו כל השנה וכן עריבה שלשין בה כל השנה אסור להשתמש בה בפסח שמשתיין העיסות עליהן עד שיחמץ כני"ל דין ט"ו ולא מהני להו קילוף בכלי אומנות אך בהגעלה סגי להו מדינא אם הם מחתיכה אחת [אבל מכמה חתיכות לא מהני אפי' קילוף וגם הגעלה כני"ל סי' תמ"ב דין ו] ואם גדולים הם שאין יכול להכניסם בתוך כלי ילבן אבנים וישימם עליהן ויתן עליהן רותחין ויעביר עליהן ע"פ כולם אבל המנהג שלא להשתמש בפסח בעריבות ודפין שלשין עליהן כל השנה אפי' ע"י הגעלה לפי שא"א לנקותן כראוי (וע"ל סי' תמ"ב דין ו) ואם משים סדיו או מפה להפסיק ביניהן מותר להניח שם מצות חמות [אם הם עשויין מנסר אחד והגעילן כני"ל] וצוננת מותר אפי' בלא הגעלה ע"י הפסק מפה אבל ללוש עליהן אסור אף שהוא צונן רכח החימוץ שיש בכלי לישא הולך דרך הסדיו ומחמץ העיסה שעלי' ואפי' הגעילן י"א שאין נכון (וע"ל דין נ' שמקיל במדוכה של עץ ע"י הגעלה ואולי בלישה מחמירין טפי) וי"א שראוי לנהוג שלא להשתמש בכלי לישא ע"י הפסק מפה אפי' בצונן, ואם הוא כלי מתכות שאפשר לנקותו יפה מותר ע"י הגעלה ויש מחמירין גם בזה א"כ מלבנה, ואם מצוי להתקלקל ע"י הליבון יש להקל בהגעלה, וכן בכלי עץ יש להקל ע"י קילוף בכלי אומנות והגעלה אם הוא מחתיכה אחת, וכלים שאין משתמשים בהם אלא לפרקים נוהגין להתיר בהגעלה ובלבד שינקם וישפשפם היטב תחלה ומדינא סגי להם אפי' ע"י עירוי מכלי רותחין אבל המנהג להחמיר בהגעלה גמורה (סי"ז וסקצ"ב צ"ג צ"ד צ"ה צ"ו צ"ז צ"ט ובה"ל ד"ה צריכים וד"ה והמנהג וד"ה בפסח ושה"צ).

אימתי מהני קילוף בכלי לישא

ש. מש"כ וכו"ל בסי' תמ"ב דין ו' לכא"ו שם לא כתוב דלא מהני קילוף, ואולי כונתכם לציין למה דמבו' שם דאסור להשהותן (עכ"פ בלי קילוף אפי' שהגעילים, כיון שקשה לנקותן).
ת. שם מבואר דאין עיצה להשהותן.

וכתב ע"ז הגר"צ שליט"א: ביאר לי כונתו בע"פ דמדייק ממה שלא נזכר שם עיצה דקילוף, דש"מ דלא מהני קילוף בעשוי מכמה נסרים, ועוד אמר לי שבודאי אמת דאסור להשהותן וכמבואר שם, ואף שלא כתבו במפורש בשו"ה סמך על הציון שמצייץ לשם [א.ה. ובהדפסת הדברים יתברר לרבים כונתו].

[א.ה. באמת שהדברים מפורשים גם כאן בביה"ל ד"ה והמנהג עיי"ש, ולא ידעתי אמאי הוצרך השו"ה להביא ממרחק לחמו, וצ"ע].

עבר ולש בכלי לישא של חמץ לאחר הגעלה

מש"כ וע"ל סי' תמ"ב דין ו', מסתמא כונתכם לציין דבעבר ולש לאחר הגעלה בדיעבד מותר, ופשוט שזה אפילו בלא הפסק מפה, דבזה איירי בסי' תמ"ב שם, וע"כ צריך לציין ציון זה לפני המילים "ואם משים" [א.ה. וכן מתוקן עפ"י בשונה הלכות], ודוקא בעשוי מנסר אחד דמדינא מהני ליה נקיון והגעלה אפי' בלי קילוף (וע"י קילוף והגעלה מהני אפי' ממנהגא - בעץ שא"א ללבן), וע"כ בדיעבד אם לש לא נאסר.

למאי מהני הגעלה (בכלי לישא העשויים מנסר א')

ש. הנה במ"ב כ' דלגבי ללוש ע"ג כלי לישא של חמץ אחרי הגעלה בהפסק מפה, תליא בפלו' שבסט"ז לגבי מדוכה אי סגי בהגעלה או דבעי ליבון, ויל"ע דהך פלו' שייכא אף לגבי תשמיש בחמין, ולא רק לגבי ללוש, וא"כ נפק"מ גם להנחת מצות ורותחות, ולא רק לגבי ללוש, ואמאי מחלק המ"ב ביניהם, ועי' במקורות של המ"ב דהיינו במ"א וגר"ז דמפו' שיש חילוק בין דברים חמים ללישה, וצ"ב מאי שייכא חומרא דלישה לפלו' דלעיל סעיף ט"ו, וצ"ע.

ויל"ע עוד דהא אנו מקילינן במדוכה של עץ, ולא חיישינן להיש מחמירין בסט"ז בעץ שא"א ללבן, וא"כ אמאי הכא חשש לזה, וצ"ע [א.ה. וד"ז נרמז בשו"ה כאן בסוגריים עיי"ש, ועי' בהערה להלן].

ת. באמת כאן גרע לפי שא"א לנקותן כראוי וצ"ע.

וכתב ע"ז הגר"צ שליט"א: והנה ראי' דהכא גרע מדצריך כאן סדיו, ומשום שקשה לנקותו, וי"ל שע"כ גם הביא כאן המ"ב את הי"מ שבסט"ז אף דהתם פסק להקל, דהכא גרע טפי.

[א.ה. הנה לכא"ו מצד החריצים וע"ז מהני הפסק מפה, ולגבי לישא לא הבצק הנשאר הוא בין החריצים וע"ז מהני הפסק מפה, ולגבי לישא לא מהני, אך עכ"פ לפי"ז לא שייכא להמחמירין בסט"ז לגבי מדוכה דאינהו איירי מצד הבליעות, וצ"ע. אך לפום ריהטא נר' דיל"ל באופ"א, דמצד הבצק שבחריצים כיון דהוה נסר א' נקטינן דמהני בדיעבד אפי' בלי מפה, ולכתחילה סגי במפה, וכלפי הבליעות לא מהני מפה, והגעלה תליא בפלו' שבסט"ז דפליגי אי הגעלה מוציאה את הבליעות או לא. והנה איכא פלו' אי הגעלה מהני לענין ללוש [מלבד הפלו' שבסט"ז אי הגעלה מהני להוציא הבליעות], יעוי' בשעה"צ ס"ק קס"ז, ואף דנקטינן בזה להקל מ"מ משרייה לישא חמירא מהשתמשות בחמין, ומשרייה אף דלגבי שימוש בחמין נקטינן להקל כשא"א ללבן, דהיינו בכלי עץ, אך לגבי ללוש דחמירא חיישינן להסורבים דהגעלה לא מהני כלל בבית שאור, וכלים שלשין בהן תמיד, ואפי' היכא דא"א בליבון כגון בכלי עץ, דיש כאן ב' צדדים להחמיר, ואי"ש דמעתה נמצא שב' הקושיות חדא מתורצת בחבירתה, ודו"ק היטב].

אי מהני הגעלה בכלי לישא ממתכות

[הערה זו ערוכה בלשון העורך]

נקיון מרדה שהוציא עליה כפולה

ש. צ"ע אמאי לא נזכר בגמרא בהוציא כפולה דהוה כריעבד מ"מ צריך לנקות המרדה, וכדלעיל דין מ"ה עיי"ש היטב, וצ"ע.

שונה הלכות סי' תנ"א דין ב': מדוכה בין של עץ בין של אבן ומתכות שרגלין לודך בתוכו שומים דברים חריפים עם פיוריו לחם מדינא מותרת בהגעלה אם אין בה גומות ואם היא גדולה שאינו יכול להכניסה ביורה משים בה מים רותחין ומכניס בתוכה אבן רותחת ועולה הרתיחה גם על עובי שפתה מלמעלה דכל כה"ג הוי הגעלה דכלי ראשון מיהו אין להקל בזה אלא באינו בו יומו ורק בכגון כגון וכן היכא שרוב תשמישו ע"י עירוי וכנ"ל דין י"ד ע"ש, וקטנה שאפשר להכניסה לתוך יורה אין להקל להגעילה באופן זה דיש פוסקים דאף ע"י אבנים לא מקרי הגעלה בכלי ראשון אלא עירוי, וכ"ז מדינא אבל יש מחמירין ללבן המדוכה ונהגין ללבנו לכתחלה [כמו בבית שאור בדין ט"ו] בליבון קל דהיינו שישורף עליו קש מבחוץ [ודוקא בחמץ אבל בשאר ימות השנה במדוכה של איסור סגי בהגעלה לכ"ע שאין חשש רק משמנונית של איסור ואין דרך לדרך השמנונית עם דברים חריפים] ואם המדוכה של עץ שא"א ללבנו יש לקלפו בכלי אומנות מפני הגומות ולהגעילו אח"כ [אבל קילוף לבד לא סגי כנ"ל דין כ"ח] ואם הוא חלק שאין בו גומות סגי לי בהגעלה, ומדוכות קטנות שלנו שלעולם אין דכין בהן חמץ רק כרכום ונמ"מ הגעלה צריכה דשמה את הלוחה פ"א חמץ משהו שנבלע בתוכה ע"י חריפות הבשמים שדכו בה אבן, ומצוה מן המובחר להגעילו ולודך הכל קודם י"ט (ס"ט) וסקפ"ו פ"ו פ"ח פ"ט צ"א ובה"ל ד"ה דכל).

הגעלה באבן מלובנת לקערות שרוב תשמישו בעירוני

[א.ה. הערות אלו ערוכים בלשון העורך].

ש. הנה יש ב' דברים דמהני ביה אבן מלובנת, א. באותן שרוב תשמישו בעירוני, ע"י דין י"ד ודין ל"ח, ב. דברים שתשמישו בצונן אלא דבעי הגעלה, כגון הכא בדין נ' ולעיל בדין ל"ט ולקמן בדין ס'. ולי"ע במש"כ כאן דאם אפשר צריך להכניס ליורה, אי קאי דוקא כגון הנך דחלק השני, דהיינו דומיא דהכא שמדינא דינן בהגעלה, וע"כ אין מקילים בהגעלה כזאת רק אי לא אפשר, ומשאי"כ בהנך שעיקר דינן בעירוי, והגעלה דידהו אינו אלא חומרא אפשר להקל בכל גווני, או דלא שגו ולעולם אי"א להקל בזה אלא היכא דלא אפשר, וע"י היטב לשון המ"ב ס"ק נ"ג דמשמע דאפי' כשאפשר להכניס ליורה נמי מיקל בזה, וצ"ע.

הגעלה למדוכה בשאר ימות השנה

ש. צ"ע בשאר איסורים אמאי צריכה הגעלה כיון דליכא חשש לדברים אסורים הנדוכים עם דברים חריפים, ואולי הטעם עפ"י מש"כ בסוף הדין לגבי מדוכות שלנו דאף שאין מצוי להשתמש בחמץ מ"מ אולי נפל משהו. [א.ה. אך יש לחלק דבמחץ החמירו טפי לחוש חששות רחוקות, ועוד דבשאר איסורים ליכא איסור משהו, וחשש זה לכאן הוא חשש רחוק וגם ס' מסתמא כנגדו, ובאמת יל"ע מה הכונה לחוש בשאר איסורים, דמסתמא לא מיירי שסתם באמצע השנה בלי שום סיבה יגעיל מדוכה שלו, אלא הכונה לקונה מדוכה ישנה מן העכ"ם, וא"כ לא קשה מידי].

באיזה מדוכה מצוה לודך קודם פסח

ש. בסוף הדין ומצוה מן המובחר להגעילו ולודך הכל קודם י"ט, צ"ע מאי טעמא, ואדיכא קאי.

ת. ע"י בבה"ט דמבואר.

וכתב ע"י הגר"צ שליט"א: דשם מבואר דקאי אפילו אמדוכות קטנות שלנו דחוששין בכ"ז למשהו שלא יוצא ע"י הגעלה (כהסוברים בדבר חריף של מדוכה לא סגי בהגעלה), וע"כ טוב לודך לפני פסח שיתבטל בס', והגעלה בלא"ה עדיף לפני פסח (ע"י סי' תנ"ב), וכאן החידוש שגם (אם הגעיל כבר לפני פסח) עדיף לודך לפני פסח כיון שאינו מלבן.

שונה הלכות סי' תנ"א דין נ"ה: לבנים הנשרפין בכבשן יש להן דין כלי חרס ואם נשפך עליהן דבר רותח של חמץ אין לו תקנה אלא בליבון כדנינו ע"י שיתבאר בסי' תס"א דין ד' והליבון מהני להם אפי' תוך תנורים שלנו דלא חייס עלייהו ואפי' נשתמש עליהן חמץ כל השנה ע"י צלי ואפי' אבל לבנים שנתייבשו רק בחמה יש להם דין כלי אדמה ומהני להם הגעלה ואם נאפה ונצלה עליהם הרי תשמישו ע"י האור וצריכין ליבון כנ"ל (סק"ח ושה"צ), ובחזו"א כתב דכלי אדמה אין להם הגעלה כמו שאין הגעלה באוכלין וגרעני מכלי חרס ואין להקל בזה כלל וכלל (א"ח"ס סי' ק"ב סק"ב).

מילוי גחלים על גבי לבנים

ש. יל"ע אמאי לא הזכיר כאן מילוי גחלים ע"ג הלבנים, ואולי לא שייך בהם, וצ"ע.

שונה הלכות סי' תנ"א דין נ"ח: וכל אלו הדינין שייך גם בקאכלין העשוין בתנורים מן הצד אלא דשם אין מועיל הפסק ברזל או טיח טיט למטה לבד אא"כ הטיח בטיט גם מן הצדדין וגם מלמעלה אכן טיט שלמעלה אינו מעכב בדיעבד, וכשמשים כיסוי על הקדרות שמניח שם מותר לכתחלה אף כשאין שם טיח מלמעלה (ס"ק קל"ו).

טיט שלמעלה ע"ג גג הקאכלין

במש"כ להתיר, דטיט שלמעלה אינו מעכב בדיעבד, ע"י שעה"צ דמצרף לזה הסברא דנטל"פ, וא"כ לא איירי רק באינו ב"י (דהיינו שלא חימומו ולא בישלו בקאכלין זה חמץ תוך מעל"ע).

שונה הלכות סי' תנ"א דין נ"ט: ולענין תוך התנור אם לא הכשירו מקודם אם הניח מצה בתוכו דינו כעל התנור וכנ"ל, ולענין אפיית המצות שם יתבאר בסי' תס"א דין ד', ולענין בישול בתוכו אף דלכתחלה צריך להכשירו גם לזה כמו לאפיה או שטיח בטיט כעובי אצבע את קרקעיתו מ"מ בדיעבד אין לאסור התבשיל אף אם לא הכשירו ואם כיבד התנור מתחלה מחמץ בעין

אף הקדרה מותר. ואם הסיקו מבפנים י"א דמהני למה שבפנים ויש מחמירין וכתב הח"א דדוקא בתנורין שעושין רק מקאכלין אבל אותן שבונים סביב הקאכלין מחיצה של לבנים כ"ע מודו דמהני ליבון או טוח בטיט וכן הנורים שקורין שוועק"ע אויבע"ן שיש עליו כיסוי מהני ליבון [ונראה דאפי' אין עליו כיסוי מהני] ולכן במקום שאין לו לבשל בכירה יש להתיר ללבן תנורי בית החורף כ"כ הח"א והאחרונים הקילו דאף בעשוי מקאכלין לבד מהני ליבון למה שבפנים ועכ"פ בתנורים שלנו בודאי אין להחמיר (ס"ק קל"ו ובה"ל ד"ה תנור ושה"צ).

מי הם האחרונים המקילים בקאכלין ע"י

היסק מבפנים (להתיר את פנים התנור)

ש. מש"כ בסוף הדין והאחרונים הקילו, לכאן הכונה להאחרונים שהזכיר בתחילה (מג"א והגר"א ולאפוקי הא"ר וח"י שהחמירו, ונזכר כ"ו קודם בשו"ה בשם י"א ו"א), וצ"ע שמתחילה הביא בזה פלו' (והביא ד' הח"א בד' המחמירין אימתי יודו, וחזר להורות כמקילים בלי טעם אמאי מכריע כן), וצ"ע.

ת. האחרונים, היינו שאחר החיי אדם.

[א.ה. ר"ל שהם הכריעו כהמג"א והגר"א, וצ"ע מי המה, שאין דרכו של המ"ב לדבר כך, ולו"ד הו"א לכל האחרונים שמעתיקים למג"א, ועדיין צ"ע].

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס': הא דלא מהני הגעלה בכלי חרס הוא דוקא כשבלע ע"י האור אבל בצונן סגי להו בהגעלה או בעירוי ג' ימים ולכן חבית של חרס שנתנו בהם שחר שעורים ושהה בהם מעל"ע ואפי' הי בהם כמה ימים יגעילם דהיינו שילבן אבנים וישימם בהם ויערה עליהם ורותחין מכלי ראשון ויגלגל החבית שיגיע הגעלה לכל מקום ואם רוצה להכשיר ע"י עירוי ימלאנו מים אפי' צוננין על כל גדותיו וישנה בתוכו כ"ד שעות רצופין או יותר ואח"כ יערה ממנו את המים וימלאנו מים אחרים וישנה בתוכו כ"ד שעות רצופין ואח"כ יערה אותן ממנו וימלאנו מים אחרים וישנה בתוכו כ"ד שעות רצופין ושלשה מעל"ע אלו א"צ להיות רצופין אלא אפי' מפורזין ואפי' במזופף מהני עירוי [וד' הש"ך דבשאר איסורים אין להקל ע"י עירוי ג"י אם הי כבוש האיסור בכלי היתר מעל"ע דהו"ל כבוש כמבושל ובמבושל לא מהני עירוי אפי' בשאר כלים שאינם כלי חרס וע"ל דין ס"א דדעת החזו"א להקל בזה], וצריך לפתוח פי החבית כ"כ גדול שיכול להכניס בו יד ולשפשפו היטב מבפנים בכל הצדדים דלהחמץ שיש בעין לא מהני הגעלה ועירוי (סכ"א וס"ק קט"ו קי"ו קי"ח קי"ט וע"ל דין ט"ו).

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס"א: ואחר הגעלה או עירוי מותר להשתמש בו אפי' בחמין ואפי' הוא בן יומו מבליעת השכר [ובט"ז משמע שאין מתיר להשתמש אלא בצונן וצ"ע] וי"א דאינו מותר אלא כשאינו בן יומו דהוה נתון טעם לפגם (ס"ק קי"ז ושה"צ), ובחזו"א כתב שאם מגעילה לאחר זמן איסורה והיא בן יומו בשעת הגעלה ובחז"א לא מהני ואם הוא בן יומו ומגעילו קודם זמן איסור או אינו בן יומו ומגעילו לאחר זמן איסור מסופק הש"ך והעיקר דקודם זמן איסור מותר אפי' בן יומו וכ"ז לענין הגעלה אבל לענין עירוי ג"י מהני גם לדעת הש"ך אף אם נתון המים פעם ראשונה בעודו בן יומו דלעולם קדמה הפגימה לפעולת המים וכנ"ל סי' תמ"ז דין ל"ד, [ולכן יורה הגדולה של מתכת שממלאין בה חלב כל השנה ויש לחוש שנפלו שם פיוריו חמץ ונכבש שם מעל"ע סגי לה בעירוי מים ג' ימים קודם פסח או עירוי מכלי ראשון דבבלע צונן סגי בעירוי מכלי ראשון וכנ"ל דין ס' (א"ח"ס סי' קכ"ב סק"ב)].

בירור כללי הכשר כלי שבלע ע"י כבישה

אליבא דהש"ך (למ"ב ולחזו"א בדעתו)

ש. הנה בסעיפים הללו נתחדשו ב' חידושים, א. דלגבי כבוש מהני מילוי ועירוי ג"י, וזה חידוש אפי' בשאר כלים שאינן כ"ח. ב. דלגבי כבוש מהני הגעלה אפי' לכת"ח, והש"ך דס"ל דכבוש כמבושל ממש קשיא ליה אתרווייהו, דהרי למבושל ליכא לב' החידושים, ואעפ"כ מודה בדין א' בחמץ קודם פסח ובדין ב' באינו ב"י, ובמ"ב לא נתפרש אי דין ב' שמודה בו הש"ך א' הוא אבי"י איירי דוקא קודם פסח או אפי' בתוך הפסח, אך בדין א' מפורש שקודם פסח מודה ובשאר איסורים, וה"ה בתוך הפסח פליג, ובחזו"א כ' דכל מילוי ועירוי ג"י הוה אבי"י (דלא יתכן מילוי ועירוי בבן יומו שהרי בינתיים כבר נעשה אינו ב"י), וא"כ נמצא לפי"ז דמחמיר אפי' אינו ב"י, ועדיין צ"ע בדעת המ"ב אם מה שמודה בדין ב' באבי"י להגעיל כ"ח הוא דוקא קודם הפסח דהוה היתיר, או אפי' בתוך הפסח ובשאר איסורים, וצ"ע.

ובחזו"א כ' דקודם הפסח והוה אבי"י תרווייהו שרי, והיינו גם הגעלה לכ"ח וגם מילוי וכי לשאר כלים, והיינו דשרינן מילוי ועירוי קודם הפסח דלעולם הוה אבי"י, ובתוך הפסח ושאר איסורים בהגעלה באבי"י או במילוי וכי שוה לעולם אינו ב"י ספיקא הוי, ובחזו"א מכריע עוד להקל בהגעלה קודם הפסח אף דהוה ב"י, ודלא כמ"ב שאוסר בזה עפ"י הש"ך.

ועכ"פ צריך להדגיש שהי"א שבדין ס' היינו הש"ך שבדין ס"א דתרווייהו מקור א' להם, דהיינו הש"ך לפי סברתו שכבוש כמבושל ממש, ושהחזו"א שמכריע בדין ס"א שהעיקר דתלוי בקודם הפסח, ואפי' ב"י מיקל גם בדין ס' [ועפ"י] הוסיף בשונה הלכות בסוגריים בדין ס' ע"ש, ובכאן נתבאר הדברים שייכות העניינים שבב' הסעיפים זה לזה].

וצריך להדגיש שהגעלת כלי באינו ב"י הנזכר במ"ב, וכן אליבא דחזו"א שנידון כספק לגבי שאר איסורים או תוך זמנו, היינו דוקא שבשעת הגעלה הוא כבר אינו ב"י, עיי"ש סי' קכ"ב סק"ב סוף ד"ה הדרך עיי"ש.

הכשר ע"י עירוי לכלי שבלע ע"י כבוש

ש. במש"כ סוף דין ס"א בשם החזו"א להתיר הכשר ע"י כבוש, צ"ע דמפ"ו ברמ"א דלא מהני מדבעי אבן מלובנת.

ת. גם כונת החזו"א לעירוי כזה.

וכתב ע"י הגר"צ שליט"א: ועפ"י הוסיף בשו"ה לעיין בדין ס' דכונתו שיערו כמוש"כ בדין ס', אך באמת בחזו"א בפנים לא משמע כן, וצ"ע.

[א.ה. הנה מה שהוכיח הגר"צ שליט"א מד' הרמ"א דבעי אבן מלובנת, יש לדחות לכאן דזה מפני שקשה לערות באופן שהעירוי יגיע בעודו רותח לכל מקום, דחיישנן שיצטנן בינתיים, וע"י סי' תנ"ב סק"כ שחושש כן

עיי"ש, והנה לכאן כבוש מבלע בכלו, וא"כ בודאי לא יועיל עירוי שאינו אלא כ"ק, וא"כ בהכרח כד' רבינו הגר"ח שליט"א בד' החזו"א (וכהסכמת רבותינו שליט"א בדעת הרמ"א), אך ממקור ד' החזו"א נר' דכונתו לדין עירוי השנוי בפלו' דרבותא, והכא בבלע צונן כו"ע מודו, והיינו עירוי בלי אבן מלובנת, וצ"ע].

כשסומכין על היתירא בלע תליא אימתי ההגעלה

ש. הנה יעוי' בחזו"א סי' קכ"ב סק"ב בארוכה, ונסתפקתי אם החזו"א הבין שגם כל ההיתר של היתירא בלע למקילים בכלי שתשמישו ע"י האור להכשירו בהגעלה [ע"י במ"ב לסעיף ו'] הוא דוקא במגעילו בזמן ההיתר ולא בזמן האיסור, ואף שבלע בזמן ההיתר (לא סגי בזה אם לא הגעילו בזמן היתר, דבעינן שבזמן שצריך לחול האיסור כבר יהא נקלש ע"י ההגעלה), ותימה שלא נזכר מזה להדיא לא במ"ב ולא בחזו"א [ורק כאן לגבי מילוי ועירוי ג"י למה שבלע ע"י כבישה, ולהש"ך דמפרש טעמא משום דהיתירא בלע שאני, נזכר ד"ו בחזו"א, וזוהו לכאן נלמד להנ"ל], ואם כנים הדברים צריך להדגיש דבר זה לעיל בדין ז' (דכל קולת המקילים רק במגעיל קודם זמן איסור).

[א.ה. כונת הגר"צ שליט"א דהיה אפ"ל דחלות האיסור לא חל כשהוא בלוע, ואם מגעיל אפי' לאחר זמן האיסור, באופן שלכשיפלט למאכל כבר יהא קלוש סגי בזה שכבר לא יוכל ליאסר, אך בחזו"א כאן מוכח שאינו כן].

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס"ב: בדיעבד אם נתנו יין או דבש בחבית של שכר שלא הגעילה אם לא שהו מעל"ע פשיטא דמותר ואפי' אם שהו מעל"ע אם הדיחן היטב מותר לשתות ממנו בפסח דהוה נתון טעם לפגם דוקא באופן שאין בו חשש של חמץ בעין שהי' הפה של חבית החרס רחב למעלה והכניס ידו לתוכה וניקר היטב בצדדיה ובשוליה שלא נשאר שם שום שמרים וגם דוקא אם עירו היין והדבש קודם פסח ונתנום לתוך כלי פסח אבל אם נשתהה היין והדבש בחבית עד תוך הפסח אסור דהא אסרי' נתון טעם לפגם בפסח כנ"ל סי' תמ"ז דין י'. וכתבו המג"א והח"י שיש חילוק בין יין לדבש דביין אפי' החבית בן יומו מבליעת השכר ג"כ מותר בדיעבד דשכר ביין נתון טעם לפגם הוא ובמי דבש לא הוי לפגם אא"כ הי' הכלי אינו ב"י מבליעת השכר אבל אם הי' בן יומו ושהה המי דבש בתוכו מעל"ע אפי' בדיעבד אסור לשתותו בפסח אבל כמה אחרונים הסכימו דאף במי דבש מותר בדיעבד אפי' באינו בן יומו דכבוש לא נקרא עד אחר ששהה מעל"ע או נעשה הבליעה שבתוך הכלי לפגם (סכ"א וס"ק קכ"א קכ"ב קכ"ג) וכ"ד החזו"א (א"ח"ס סי' קי"ט) ואם נתנו לתוכו דבר חריף כחומץ אפי' לא הי' בן יומו אסור דאגב חורפי' משוי' ל"י לשבח ואם הכלי הי' מיון שרף אסור בדיעבד אפי' אם אינה בת יומא דעינינו ראות שנתן טעם לשבח הוא ומשמע מלבוש דאפי' אם הגעילה אסור מה שנתן לתוכה ואפי' לא היתה בת יומא דעינינו ראות שנסאר בה טעם וריח אפי' לאחר הגעלה אכן אם לא נשמע בה ריח של י"ש מהני הגעלה בדיעבד שלא לאסור מה שנתן לתוכה וכן מצדד בפמ"ג ואפי' לא בישל תחלה את הכלי במים ואפר (ע"ל דין ס"ד) מהני בדיעבד ומ"מ מיד שנוצר צריך לערות היין לכלי אחר (ס"ק קכ"ב ושה"צ).

כלים ששהה בהן י"ש והגעילין בלא לבשל בהן אפר וכו'

ש. הנה לכתחילה בעינן לבשל באפר וכו' כלים ששהו בהן י"ש קודם ההגעלה, ובדיעבד שהגעיל ולא עשה כן, הנה הגר"ז מתיר אם לא נשמע בו ריח של י"ש, ולכאן ע"ז קאי ג"כ ד' הפמ"ג המובא בשעה"צ ס"ק ק"ס, אך אולי הפמ"ג מתיר בדיעבד שלא צריך לברוק אם יש שם ריח הי"ש (דבדיעבד סמכינן דליכא, או שהריח לחוד אין מוכיח על הטעם, ותלינן שהטעם הבלוע נפלט, וריחא לחוד לאו מילתא), וצ"ע.

[א.ה. ובשונה הלכות שלפנינו הוהו ביניהם, ובכתי"י היה כתוב כב' ידיעות וחזר בו, וכנ"ר שהכריע הספק הנ"ל, וע"י].

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס"ג: חבית של עץ של שכר שרוצה להכשירה ע"י הגעלה או עירוי צריך להסיר שולי החבית לגרר היטב מבפנים בכל הסדקים וגם שמצוי שמרים שמדובקים בשולי החבית והגעלה ועירוי לא מהני אלא להפליט בלוע אבל לא להחמץ שיש בעין והאחרונים הסכימו שיש להחמיר שלא להשתמש כלל בחבית של עץ של שכר שחמץ בהן גומות ואם אי"א לנקר בין הנסרים שלא ישאר שם משהו וזהמא בין נסר לנסר והוא חמץ גמור וישאר בעין ואם נשתמש בחבית של שכר ולא פתחו השולים וניקרו היטב אסור אפי' בדיעבד אכן אם פתח אחד משולי וניקר היטב מבפנים מהני הגעלה בדיעבד וכ"ז בחבית של שכר או שאר משקה חמץ אבל חבית של מי דבש יש להתיר בהגעלה אע"פ שנתבשל הדבש ביורה שבשלו בו שכר תוך מעל"ע (ס"ק קי"ט וענין הברות של החבית ע"ל דין ט"ו).

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס"ד: כלים שהיו בהם י"ש לא מהני להם כלל ההגעלה דנשאר בו גם אח"כ ריחו וטעמו (וכנ"ל דין ס"ב) אכן אם בישל אותן היטב במים ואפר עד שנסתלק הריח לגמרי מותר להגעילו אח"כ דוקא לכלים שהם פתוחים לגמרי ויכול להכניס ידו לתוכו לנקר היטב ולברוק בכל הסדקים שלא יתא דנבק בו שום ממשות אבל אם אינו בעינין זה לא מהני אפי' אם יבשל באפר כמה פעמים גם בעינן שהכלים יהיו נעשים מחתיכה אחת או שהם של כלי בדיל או שאר מיני מתכות דאם עשויים מנסרים הרבה של עץ ככלים שלנו אין להקל להגעילו אפי' אם בשלו באפר כמה פעמים דאי"א שלא ישאר וזהמא בין נסר לנסר וכנ"ל בדין הקודם (ס"ק ק"ב), וכתב בחזו"א מעשה שנתנו י"ש הנעשה מפסולת סוכר וספק אם הי' בו תערובות מעט שעורים בגיגית של מתכות שעושין בו יין לפסח ונראה להקל בשעת הדחק והפסד לעשות עירוי ג' ימים דאף דיי"ש אינו נפגם והוי כבן יומו הרי העיקר דלפני זמן איסור מהני אף בבן יומו כנ"ל דין ס"א [ובפ"ת כתב דבשל מתכת גם יין נפגם] ואף דבי"ש מחמירין כנ"ל דין ס"ב הכא דהוא ספק תערובות יש להקל (א"ח"ס סי' קכ"ב סק"א).

אימתי מהני ניקוי לחבית (לענין שיוכל להגעילו)

ש. א. הנה מה שהחמירו האחרונים דלא לסמוך על ניקוי החבית, לכאן זהו רק בעשוי מכמה נסרים, כדמוכח בדין ס"ד דלגבי הנקיין אין חילוק בין הדינים [שכל החילוק רק לגבי הריח שנסאר ולא לגבי הנקיין].

ב. ומש"כ שבפתח א' משוליה מהני הגעלה בדיעבד, יל"ע אם זה דוקא משום שפתח רק א' משוליה, ואם יפתח מב' צדדים יועיל גם לכתחילה (וכן אם דוקא בשוליה ולא נסר א' מן הצד), וצ"ע.

ג. ויל"ע בחבית של דבש שנתבשל ביורה של חמץ שהמ"ב מתיר בהגעלה, ולכאוף אפי' לכתחילה, ויל"ע אם מ"מ צריכים נקיון של פתיחת א' משוליה או שא"צ, וצ"ע.

ת. הרי אמר עוד טעם שמצוי בהן גומות, ואפשר דבכלי הי"ש לא הי' כן.

[א.ה. תשובה זו נכתבה על הנ"ל א. שלכאוף א"צ שיהא מכמה נסרים מחמת דגם בלא"ה יש לאסור משום הגומות, אלא דצ"ע דא"כ ה"ה ביי"ש נימא הכי, ולכאוף הדבר צ"ע].

מהו גדר בדיעבד לענין הגעלת כלי יי"ש או שכר

ש. הנה במ"ב נראה בדביעבד האמור בהגעלת כלי שפתחו א' משוליה וניקו והגעילו אח"כ, אינו דומה לבדיעבד שבדין ס"ב לענין חבית של יי"ש שהגעילו בלי נקיון באפר וכו', דהתם קאי על המאכל, אבל הכלי עדיין באיסורו קאי שאסור שהשתמש בו, ומשא"כ הכא הכונה שכשהגעילו כן בדיעבד אפשר להשתמש בכלי בלי תיקון נוסף. ולפי"ז מש"כ בדין ס"ד בתחילתו דביי"ש לא מהני כלל הגעלה ומשמע אפי' דיעבד, היינו אפי' דיעבד כגונא דדין ס"ד, דהיינו שאפי' שכבר הגעיל אין להשתמש בכלי, ולא אתי לאפוקי עבר והשתמש מה דין המאכל בדיעבד, דע"ז כבר כ' בדין ס"ב בשם הפמ"ג והגר"ו להתיר דיעבד כה"ג [וכן צ"ל במ"ב כי היכי שלא יסתרו דבריו שבסוף ס"ק ק"כ את דבריו שבסוף ס"ק קכ"ב. וק"ל].

ביאור ד' החזו"א בענין הכשר כלי יי"ש

א. ש. מש"כ החזו"א דהכא בתערובת יש להקל, נראה פשוט שכונתו כיון שהוא ספק ובתערובת, וכמוש"כ בסוף הדיבור שם, וכידוע שהסוגריים הוסיף מרן זצ"ל אח"כ, וי"ל שמדק על מש"כ כבר קודם.

ת. למר פשיטא לי ולדידי מספקא לי, ומ"מ תקנתו.

[א.ה. והיינו שעפ"י הוסיף בשו"ה המילה "ספק", עיי"ש בסוף הדין, שלא היה כתוב בתחילה רק כלשון החזו"א בספר].

ב. יל"ע במש"כ כאן החזו"א להקל במילוי ועירו ג' ימים ביי"ש, שהרי יי"ש כבית שאור דמי מחמת חריפותו, ובוה בענין הגעלה דוקא [ועי' בהערה לדין ס"ה בשם הגרעק"א], וצ"ל דכיון דהיה בדרך מקרה ולא בקביעות לאו כבית שאור, ואף שגם בכה"ג איכא לחומרת יי"ש דנשאר טעמו וריחו, והוצרך החזו"א להקל מצד ספק בתערובת, אך מ"מ אכתי לאו כבית שאור להצריך הגעלה דוקא.

* * *

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס"ה: כתב הח"ס בענין הכשר יורות ששורפין בהן יי"ש אשרי מי שיכול לעשות חדשים אך לא ישמענו לאסור לגמרי צויתי קודם התגעלה לבלש בהיורה והקנים והכובע מי אפר שקורין לוי"ג גם אפר הרבה שיהיו חזקים מאוד והם מפגימים הטעם וצריך השגחה גדולה לנקות היורה בתחתיתו ולהסיר מהם הקנים ע"י אומן או להניח עליהם על מקום הטלאי גחלים ואחרי כל זאת שומר נפשו ירחק משתיית היי"ש בפסח אבל אין לאסור להם אחרי התקונים האלה ע"ש ועי' בחי' רעק"א (בה"ל ד"ה בית).

בענין הגעלת כלי יי"ש

ש. הנה הגרעק"א המצויין בסוף הביה"ל נמצא אצלינו על ד' הט"ז ס"ק כ"ז, ושם כ' דלהמ"א שחושש להמחמירם בסט"ז דצריך ליבון דוקא [והמ"א חושש אף בכלי עץ שא"א בליבון], א"כ לא מהני הגעלה לכלי יי"ש, אך המ"ב כבר הכריע דלא כמ"א, עי' ביה"ל לסי"ז ובשעה"צ ק"י, ועי' בס"ק ק"כ הביא ד' הט"ז בלי הפקפוק של הגרעק"א, ולפיכך גם כאן קיי"ל כהחת"ס, והביה"ל לא ציינו אלא כתוספת ידיעה בלבד, ואינו נפק"מ להלכה, ואין מקום להביא ד"ז בשונה הלכות כיון שאינו נפק"מ למעשה.

ודע עוד בדבדן ס"ד, ס"ה, מהני הגעלה ולא מילוי ועירו ג"י וכדין בית שאור דבעי הגעלה דוקא, ומשא"כ בדין ס"ג ודין ס"ו כשמנהי הגעלה מהני גם מילוי ועירו, וכ"ז מב' בהגרעק"א שם [אך מ"מ לא מתקבל לומר שלזה נתכוין הביה"ל בציון ד' הגרעק"א, אחרי שלא הזכיר שם נידון מילוי ועירו כלל].

* * *

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס"ו: נוהרים שלא להגעיל לפסח חביות שהיו מחזיקים בהם משקה שעושין במדינת רוסיה ממי סובין שקורין בארש"ט שמת נשאר בו חמץ בעין מהסובין אי"כ החזיקו בו מים איזה זמן מתחלה שומר להגעילו שהמים ששהו בתוכו הדיחו והעבירו כל החמץ הדבוק בו ומ"מ צריך לחזור ולנקות היטב קודם הגעלה וכ"ז דוקא בכלי שנעשה מחתיכה אחת אבל העשויים מנסרים הרבה ככלים שלנו שידוע שנכנסו הזוהמא בין נסר לנסר לא מהני הגעלה אפי' לאחר ששרה במים כמה ימים (סקצ"ד).

דין הנקיון בכלי של בארש"ט

ש. לכאוף נראה דבכלי של בארש"ט אפי' אם יפתחו הכלי היטב ואפי' שרחב ויכול להכניס ידיו, דמ"מ בעינן שריה במים כמה ימים, ובעשוי מנסרים לא מהני אפי' בשריה ואפי' כבה"ג (והיינו משום דהכא חמור טפי שנסרך ונדבק סובין וקשה יותר לנקות).

* * *

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס"ז: כלי חרס המצופין מכל צד בהיתוך זכוכית או עופרת או בדיל [וי"א אפי' לא נצרך עמו בכבשן] דינו ככלי חרס ולכן אם תשמישו בחמין לא מהני הגעלה בין אם הי' הכלי מקרקע ירוקה או לבנה ושחורה ואפי' אם היא חלקה בלא בקעים מ"מ הוא בולע ע"י חמין אבל אם דרך תשמישה בצונן או אם הכלי נעשה מקרקע ירוקה אין לה תקנה דדרכה לבלוע ואם מלבנה ושחורה ניתרין בהגעלה או בעירו אפי' אם יש בה בקעים

ואם אין בה בקעים א"צ הגעלה ובשכשוך בעלמא סגי (סכ"ג וס"ק קל"ז קל"ח קל"ט ובה"ל ד"ה בהיתוך).

כלי המהותך זכוכית שלא נצרך עמו בכבשן

ש. לכאוף העיקר להלכה כסתימת המ"ב ס"ק קל"ז וס"ק קנ"ז שכלי המהותך זכוכית ולא נצרך עמו בכבשן אין נידון ככלי חרס, ולהמקילים בכלי זכוכית בהגעלה ה"נ מהני הגעלה, ולא כתב שצריך לחשוש לד' הגר"א.

ת. בביה"ל הביא שהוא ד' התוס' והערך והגר"א ומפ' כן ד' רמ"א [ומ"מ תקנתו קצת].

[א.ה. הגר"צ העיר שלא להעתיקו כלל, ובשו"ה הכניסו בסוגריים ולא כחלק מהסעיף, ולפי שזה שונה משאר י"א שבשאר מקומות כיון שלא נזכר במ"ב אלא בביה"ל, ופוק חזי כמה דייקו רבנן שליט"א בדבריהם ורמיזותיהם].

כבוש בכלי חרס מעלי"ע

ש. מש"כ בסוף הסעיף חילוקים בכלי חרס שתשמישה בצונן דתלוי מאיזה אדמה נעשית, צריך להדגיש שכ"ז מיירי במעת לעת, שהרי מציין לסכ"א, והתם במעל"ע איירי (וגם בזה אמרינן דבלבנה או שחורה בלי בקעים לא נבלע כלל אפי' שנכבש מעל"ע).

* * *

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס"ט: כלי עץ המצופים בסמנים [שקורין ברני"ס] דינם ככלי חרס שאין הגעלה מועלת להם אם נשתמש בהם חמץ בחמין שהסמנים מעכבין על מי הגעלה שלא יפליטו מה שבלוע בתוך העץ אבל אם נשתמש בהן בצונן אין להחמיר [רק במקום שנהגו להחמיר בחדשים], ויש מקומות שמחמירים שלא להשתמש בכלים צבועים בכרכום וכדומה אפי' הן חדשים דחיישנן שמא הי' ע"י סובין או שצבע כלים ישנים וכן המחופין בבדיל אפי' הן חדשים שפעמים הציפוי ע"י סובין או שחיפה כלים ישנים [ובפמ"ג מצדד שאפי' ע"י הגעלה אין כדאי ובחמד משה מקל ע"י הגעלה וע"ל דין ל"ד] ואין להחמיר בזה רק במקום שנהגו איסור (סכ"ד וס"ק קמ"ב קמ"ג קמ"ד קמ"ה ושה"צ).

טעם הפמ"ג דלא מהני הגעלה לכלים מצופים

ש. לכאוף נר' שסברת הפמ"ג שאין כדאי להגעיל, זה רק מחמת החשש דסובין, ולא משום חשש חיפוי בדיל על כלים ישנים, דע"ז מב' לעיל דין ל"ד דמהני הגעלה (דע"י הבדיל נהפך לדבר א' ואינו מעכב בעד ההגעלה, וגם הבעין כבר נשרף).

ופשוט שגם כאן מהני משגיח כבדין ס"ח, כיון שהחשש על אופן החיפוי, ופשוט.

* * *

שונה הלכות סי' תנ"א דין ע"ב: כלי כסף שיש בתוכן היתוך זכוכית שקורין גישמעלצ"ט אין להגעילו כדין כלי זכוכית הנ"ל אבל אם הי' היתוך מבחוץ אינו מוזיק ומהני הגעלה בין שהי' על גוף הכלי מבחוץ או שהי' מלמעלה על כיסויו או על ידו שאין משתמשין בכלים חשוכים כאלו ברותחין אצל האש שנחוש שע"ז נבלע חמץ בכל הכלי (סכ"ו וס"ק קנ"ז קנ"ח קנ"ט).

הכשר כלי כסף שיש בהן היתוך זכוכית

ש. לכאוף הך הגעלה האמורה כאן היינו עירו מכלי ראשון, ולא הכנסה ליורה, דכרךך תשמישו, וק"ל.

* * *

סימן תנ"ב

שונה הלכות סי' תנ"ב דין י"ג: נוהגין ליהרר לכתחלה בששה דברים ואפי' אם מגעיל בשעה ד' או קודם. (א) שיועיל בתחלה היורה הגדולה אפי' אינה בת זימא [אם רוצה להשתמש בה בפסח] וישפוך מי הגעלה בחוץ וירתיח בה מים אחרים ויכניס בה הכלים ובסוף יחזור ויגעיל היורה הגדולה, (ב) שלא יכניס הכלים עד שירתיחו המים והרבה אחרונים כתבו שהיא חומרא יתירה, (ג) שלא יוציא הכלים מיד וי"א שאפשר להוציא מיד ומ"מ לכתחלה טוב לשהות מעט, (ד) שלא ישאה הכלים בתוך היורה יותר מדאי שיש לחוש שאחר גמר פליטתו יחזור ויבלע, (ה) שלא ישאה הכלים לאחר שינחו המים מרתחתן שאז חוזרין ובלועין ממי הגעלה, (ו) שלא יגעיל כלים שבליעתן מועטת כגון כפות וכוסות עם כלים שבליעתן מרובה כגון קערות וקדרות. וכל אלו החומרות מנהג לכתחלה אבל בדיעבד אין לחוש אפי' מגעיל אחר זמן איסורו כיון שאינו בן זימו מיהו אם רוצה להשתמש ביורה הגדולה צריך שיגעילנה בסוף מדינת (ס"א וסק"ג ד' ה' ו' ט' י"ג ושה"צ ובה"ל ד"ה כדי).

הגעלת כלי לחצאין

ש. יעו"י בדין י"ג מש"כ כל החומרות שצריך להקפיד לאחר זמן איסורו, ונוהגין להחמיר בהם אפי' קודם זמן איסורו, וצריך להוסיף את המובא בביה"ל ס"א ד"ה צריך שלא להגעיל כלי לחצאין שלא יבלע במה שכבר נפלט ונכנס פעם ב' לתוך היורה ויא"א לצמצם, ואף שסיים שהמנהג להקל היינו שסומכים על מה שמשדלים לצמצם עד כמה שאפשר, אבל לצמצם צריך, וכ"ש שצריך להזהר לא להכניס כלי פעמיים, והרי דבר זה מבואר בטור, ונרמז בשו"ע סי' תנ"א סעיף ט' בהגה"ה, ולא מצאנו מי שחולק על הט"ו.

ת. הרי האחרונים הסכימו שאם אבי"א צ"ל ליהרר, ולא מצינו בזה מנהג להחמיר.

[א.ה. כונת הגר"צ שליט"א דכשאינו ב"י וליכא ס' צריך ליהרר בזה מדינא (לאחר זמן איסורו לכו"ע, ולביה"ל גם קודם זמן איסורו), וא"כ לפי המנהג להקפיד על הכל גם קודם זמן האיסור כמב' כאן בשו"ה דין י"ג, אי"כ אמאי לא נצטרך להקפיד ע"ז ג"כ ממנהגא, ורבינו שליט"א השיב דכיון שהנידון מצד המנהג ולא אשכחן שנהגו כן א"צ להקפיד].

הגעלת היורה לבסוף

ש. הנה מקור הדין בהגעלה לבסוף מקורו מד' המ"ב סק"י בבי" ד' השו"ע שם, ולא הבנתי איך יתכן שהכלים הוכשרו והיורה נאסרה (דממ"ג אי היה ס' נגד הכלים או שהיו אינו ב"י אי"כ מה"ט גם היורה לא נאסרה, ואין לומר דבאופן שסמכו על כך שהכלים היו בגדר טריד למיפלט ולא בלעי ועפ"י כל הכללים שבדין י"ג, וזה לא שייך לגבי היורה, דהא אנו לא סמכינן ע"ז לחוד כמוש"כ בביה"ל), ואמנם על המנהג ל"ק, דכשם שמחמירים בכל הנך דבדין י"ג, אע"פ שמגעילים אבי"י ויש ס' וקודם זמן האיסור אי"כ מקפידים גם ע"ז, אך אעיקר הדין קשיא.

ובעיקר מש"כ בסוף הדין בהגעלת היורה בסוף נצרכת מדינא אם רוצה להשתמש בה בפסח, היינו אם היתה בלועה מחמץ תחילה, ומשום שלא הועיל הגעלת הכלים עבורה, לפי שבה לא נעשה הגעלה כדן, אך בלא"ה א"צ להגעיל אותה מצד הדין, כיון שאינה נאסרת מחמת בליעת הכלים.

[א.ה. ובשו"ה כאן כתב בתחילה (א) שיועיל היורה בתחילה אם רוצה להשתמש בה בפסח, וכמדו' שזה ט"ס דלגבי להגעיל תחילה אפי' אין רוצה להשתמש בפסח, ורק לגבי הגעלה לבסוף תליא אם רוצה להשתמש, בהגעלה שבתחילה היא בכדי שלא יבלעו הכלים מפליטת היורה, ולא תליא במה שרוצה להשתמש בפסח, ושייך סוגריים אלו לסוף אות א' לפני אות ב', וק"ל].

בענין המנהג להחמיר בהגעלה אפי' קודם זמן האיסור

ש. יש לעיין אם הכונה להקפיד על כל הנוצר כאן יחד או לא, דלכאוף אם נוהר (ב) ובה) שוב א"צ ליהרר (ג) (ד) (ו), וכן איפכא, אמנם משמעות הדברים דצריך כולם יחד, וצ"ל דחוששים אולי א' לא מועיל כראוי אם משום הדין (דיש חולקים ע"ז) אם משום המציאות (שאו"ל לא עשאוהו כראוי).

אך יל"ע דלעיל דין ב', ג', ד' משמע דא"צ גם אבי"י וגם ס' ואפי' ממנהגא, ועי' סק"א ושעה"צ י"ז, צריך לחלק דאלו דהיינו אבי"י או ס' כל א' מהם לחוד ודאי טוב וא"צ שניהם יחדיו, אלא שיש מנהג שלא לסמוך עליהם לחוד ולהוסיף החומרות שבדין י"ג, והטעם משום שאין רוצים לסמוך על ביטול לכתחילה, וכמוש"כ המחצה"ש ובין אבי"י ובין ס' יסודתם בביטול, ועי' שעה"צ כ"ח, ומשא"כ באלו החומרות שעי"ז אי מהני א"צ להגיע לדין ביטול אלא שנפלט מבלי להבלע, אך מ"מ אלו החומרות שבדין י"ג כל א' לחוד אינו ברור שעוד [שהרי לדינא אפי' על כולם יחד לא סומכים בלי שיהא אבי"י או ס' כמוש"כ בביה"ל ד"ה כדן], וע"כ שפיר שייך להצריך להחמיר לעשות כולם, ודו"ק.

מה נחשב כלים שבליעתן מועטת

ש. יל"ע אמאי כפות וכ"י מיקרי בליעתן מועטת (דהיינו, שנגמרת פליטתן מהר יותר מן הקדירות, דלכאוף גם אם הכלי ארוך ורחב, מ"מ המים עוטפין כל הכלי, ומוציאין בב"א מכל חלקי הכלי, ואטו עשר כפות נפלט מהן יותר מהר מכלי א' ארוך, דמה"ת ומ"ט לומר כן).

* * *

שונה הלכות סי' תנ"ב דין ט"ו: אין מגעילים בשום משקה רק במים דשאר משקין אין טבען להפליט את הבלוע מיהו בדיעבד סמכינן על המקלין בזה ומהני הגעלה בכל משקה, וכן מים המעורבין באפר שקורין לוי"ג או מה שנוהגין הצורפין שמרתחין הכלי ע"י שמרי יין או וויין שטייין מעורב במים אין להגעיל בהן לכתחלה רק במים לבד ובדיעבד מהני הגעלה בהן כנ"ל [ואין לאסור הכלי מפני שבלע מוויין שטייין אם הוא לאחר י"ב חדש], מיהו אם הוא קודם פסח דעת הפמ"ג שיראה להגעילו פעם שני' במים לבד אכן אם הגיע פסח מותר להשתמש לכתחלה בהגעלה זו (ס"ה וסקכ"ה כ"ו ושה"צ).

מהו גדר דיעבד לענין הגעלה בשאר משקין

במש"כ בשם הפמ"ג לחלק בין מגעיל קודם פסח שביטלתו להגעיל פעם ב' לתוך הפסח, נראה פשוט דקאי גם ארישא דהיינו בהגעיל בשאר משקים, ולא רק אסיפא במגעיל במים עם אפר וכו', וכן נראה ברור בפמ"ג יעו"יש בפנים, ולפיכך צריך ליתן פסיק בשו"ה לפני ומיהו, בכדי שיתפרש דקאי אכל הסעיף.

[א.ה. וכן מתוקן בשו"ה שלפנינו, ופוק חזי כמה דייקו רבנן שאפי' הפסיק מדייק ומכוון, וכן מצאתי הרבה בכת"י בהרבה מקומות מו"מ היכן ליתן הפסיק בשביל שמשנתנה ע"ז הפירוש על מה קאי המילים שלאחר הפסיק, ולא היה באפשרותי להעתיק את הכל, אך הקצת יזכיר על הכל].

* * *

שונה הלכות סי' תנ"ב דין כ': נוהגין לשתוף הכלי במים קרים אחר הגעלה מיד ובדיעבד אף אם לא שטף כלל אין לחוש שהרי אין מגעילין רק כלי שאינו בן זימו או שיש במים ששים נגדו (ס"ז וסקל"ד).

גדר המנהג שלא להגעיל כלי ב"י אפילו

כשיש במים ס' נגד הכלי

ש. הנה במ"ב כתוב ומ"מ בדיעבד וכו' דהא אין מגעילין אלא קודם זמן איסור או שהוא אבי"י או שיש ס'. והנה השמטתם את המילים קודם זמן איסור, ולפי שלא סגי בהגעלה קודם זמן איסור לחוד, דגם קודם זמן איסור בעינן אבי"י או ס' (וכמוש"כ בביה"ל), אך לפי"ז היה לכם להשמיט גם ס', לפי שלא סומכים על ס' לחוד אפי' קודם זמן איסור ובעינן אבי"י דוקא, ועי' דין ד' ודין י"ב.

ת. זה רק מצד מנהג.

[א.ה. מצאתי בכתבי הגר"צ שליט"א שביאר כונת רבינו שליט"א בקצרה, ותוכן דבריו כפי הנראה הוא כך, שהכונה דשלא לסמוך על קודם זמן איסור לחוד זה מדינא, יעו"י סוף ס"ק י"ג וביה"ל ד"ה שאין, ומשא"כ לא לסמוך על ס' לחוד זה רק מנהג, וזה רק לכתחילה ולא דיעבד, ואמנם כ"ז לפי המ"ב, ומשא"כ לפי החזו"א מדינא אפשר להגעיל קודם זמן איסורו, וכנ"ל דין ב' עיי"ש, וק"ל].

**הגהות והערות על סדר המשנ"ב
מאת הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א**

מרא דאתרא הקריה החרדית בית שמש
ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

סימן תנ"א

גזירת אטו בני יומן בכלים אחר
פסח שבלעו חמץ בפסח

סימן תנ"א סעיף א' משנ"ב ס"ק ד': ומותר להשהות עד אחר הפסח כמבואר לעיל בריש סימן תמ"ז, ובפמ"ג מפקפק אם בישל בהם בז' ש"פ וכו' - עיי"ש סק"ד וצ"ע (רש"ו הי"ו).

כלים שנשתמשו בהם בחמץ בכלי שני

סימן תנ"א סעיף א' משנ"ב ס"ק ט': אמנם בדיעבד אם נשתמש בלא הגעלה בכלי שאין משתמשין בו רק בכלי שני (כגון טעלער וכפות) יש להקל אף בכלי חרס במקום הפסד מרובה וכו' אם הוא אינו ב"י - ועיי' לק' סי' תס"ז סי"ב בה"ל ד"ה אם מלגו, וע"ע סי' תמ"ז שעה"צ כ' וסי' תס"ז שעה"צ צ"ח.

השתמשות בפסח בצונן בכלים הצריכים הגעלה

סימן תנ"א סעיף א' משנ"ב ס"ק ט"ו: ועיי' לעיל סוף סימן ת"נ ובמ"ב שם - ובמ"ב שם סקכ"ז.

הגעלה לכלי אדמה

סימן תנ"א סעיף ב' משנ"ב ס"ק י"ח: אבל לבנים שנתיבשו רק בחמה יש להם דין כלי אדמה - החזו"א סי' ק"כ סק"ב כתב דכלי אדמה גריעה מכ"ח ואין מועיל להן הגעלה, עיי"ש.

בטעם שמועיל הגעלה לסכינים בפסח

סימן תנ"א סעיף ג' משנ"ב ס"ק י"ט: ואע"פ שסכינים הבלועים משאר איסורים פסק השו"ע ביו"ד סימן קכ"א שצריך ללבנם באור כדי להשתמש בהם בחמין הכא כיון ש"א וכו' - עיי' רעק"א על מג"א ס"ק ו' דבזה ממ"נ מותר עיי"ש, ואי"צ לומר משום ב' התיירים, ובאמת בגמ' איתא דסכין מותר בהגעלה, ומחלוקת הפוסקים אם הטעם הוא משום דהוי התירא בלע או משום דאזלינן בתר רוב תשמישן, וא"כ עכ"פ סכין בפסח ודאי מותר.

הגעלת כלי מבשר לחלב

סימן תנ"א סעיף ג' שעה"צ אות כ"ג: לקמן סימן תקי"ט מ"א ס"ק י"א - במ"ב סקכ"ה.

להגעיל בפסח מבשר לחלב

סימן תנ"א סעיף ג' משנ"ב ס"ק י"ט: וכתב בתשו' ח"ס סי' ק"י דהיכא דהגעיל לצורך פסח הוא נוהג להתיר להחליף מבשר לחלב או איפכא - עיי' א"א סוף סק"ל.

הסרת החלודה מהכלי קודם הגעלה

סימן תנ"א סעיף ג' משנ"ב ס"ק כ"ב: אבל כשיש שם חלודה יש לחוש שמא יש שם משהו מן החמץ והחלודה מכסהו - בב"י יו"ד סי' קכ"א מביא מתשו' הרא"ש דהחשש הוא דמה שבלוע תחת החלודה אין יכול לעבור דרך החלודה (רש"ו הי"ו), אולם זה תלוי בב' הסברות לקמן במ"ב סקע"ה, וסברא ב' הוא סברת הרא"ש כמש"כ בשעה"צ שם פ"ז, ועיי"ש בשעה"צ פ"ה נ"מ בין ב' הטעמים.

קילוף במקום הגעלה

סימן תנ"א סעיף ג' משנ"ב ס"ק כ"ו: עוד כתבו דכל מקום שצריך הגעלה לא מהני לקלפו בכלי אומנות - כ"כ הרמ"א לקמן סעיף י"ז.

**שפודים שידוע שלא השתמשו בהם בחמץ
אלא בבשר עם מלח שלא נבדק**

סימן תנ"א סעיף ד' משנ"ב ס"ק כ"ז: אבל אם ידוע לו שלא צלו עליו חמץ רק שצלו עליו בשר עם מלח שלא נבדק מחמץ, בזה די בהגעלה ואפילו לכתחלה - ובדיעבד מותר אפי' בלא הגעלה [לקמן סעיף כ"ז וברמ"א, ועיי"ש מ"ב ס"ק ק"ס].

הגעלה בכלי שתשמישו ע"י האור כאשר בהתירא בלע סימן תנ"א סעיף ד' משנ"ב ס"ק כ"ח: דע דאיתא בגמרא דדוקא דבר איסור הנבלע בכלי ע"י אור צריך ליבון, אבל דבר היתר הנבלע בכלי ע"י אור אף שאח"כ נאסר - עיי' פמ"ג סי' תס"א א"א אות א' דכתב דאפשר דמועיל הגעלה רק קודם שנעשה איסור, אבל בנקה"כ סי' צ"ג כתב דאפי' אחר שנעשה איסור [ועיי' ר"ן פרק כל שעה].

הגעיל כלי שתשמישו ע"י האור כשאין ידוע אם השתמשו בו חמץ

סימן תנ"א סעיף ד' משנ"ב ס"ק ל"ב: ואפילו בדיעבד יש לאסור אם נשתמשו בו בפסח בעוד שלא ליבנו אותו כ"כ או ע"י הגעלה [ט"ז ומ"א], אכן במקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט - ובספק אם צלו עליו חמץ עיי' שעה"צ ל"ב מתיר בדיעבד אפי' בלא הפ"מ, ואפשר אפי' בן יומו, וע"ע לקמן ס"ק ק"ס ובשעה"צ ס"ק רי"א.

הגעלה בכלי שתשמישו ע"י האור במקום הפס"מ ושמחת יו"ט

סימן תנ"א סעיף ד' שעה"צ אות ל"ז: א"ר והגר"ז והם לא הזכירו שיהיה דוקא אינו בן יומו - עיי' מש"כ לק' בגליון שעה"צ נ'.

ליבון לחצובה

סימן תנ"א סעיף ד' משנ"ב ס"ק ל"ד: וזהו רק לכתחלה משום חומרא דחמץ דבאמת שתי קדרות הנוגעות זו בזו אין יוצאת הבליעה מזו לזו - והרעק"א כתב דהרמ"א מיירי דהחמץ בעצמו הוא על החצובה, עיי"ש.

הכשר בעירו רותחין על אבן מלובן

שו"ע סימן תנ"א סעיף ו': יתן עליהם אבן מלובן ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון - עיי' מ"ב ס"ק קי"ד דבאבן מלובן די אפי' הרותחין הם מכלי שני דהאבן מרתחין.

כלים שאין הולכים בהם אחר רוב תשמישן להכשרן

סימן תנ"א סעיף ו' משנ"ב ס"ק מ"ו: ומ"מ אם ידוע שתוך מעל"ע השתמשו בו חמץ בכלי ראשון ממש, אף על פי שעיקר תשמיש שלו תמיד הוא על ידי עירו או בכלי שני, צריכין להגעלה בכלי ראשון דוקא אליבא דכו"ע - וכן לענין להשתמש בדבר חריף ג"כ לכו"ע צריך ליבון, כ"כ החזו"א או"ח סי' קי"ט סקט"ו ד"ה ולהאמור עיי"ש.

בקולת הא"ר ללכת בכלי אחר רוב תשמישו אף שמקל דחמץ מקרי התירא בלע

סימן תנ"א סעיף ו' שעה"צ אות נ': א"ר אות ח"י וח"י ומקו"ח והגר"ז - צ"ע דלפי מש"כ בשעה"צ ל"ז בשם הא"ר דמשמע מיניה דבדיעבד מקרי חמץ התירא בלע, ומותר בהפ"מ אפי' בב"י, לפי"ז אין שום מקור בגמ' דאזלינן בתר רוב תשמישו, עיי' מש"כ בגליון מ"ב סק"ט, וא"כ אמאי מתיר כאן הא"ר בדיעבד, ולגבי כ"ר וכ"ש לא שייך לומר היתרא בלע והם תרתי דסתרי, ובשלמא להמ"ב דמתיר התם רק באינו ב"י בדיעבד היינו משום דיש דעות דנטל"פ מותר בדיעבד בפסח, לכן סמך לזה

בצירוף דעת המתירין, ודו"ק בכ"ז ואין בידי א"ר לעיין בו, ומיהו אפשר דכאן דמתיר הא"ר בדיעבד הוא לא מעיקר הדין, אלא בצירוף מ"ד דנטל"פ מותר בפסח, וכל הדין הוא רק לכתחלה.

לסמוך בדיעבד בהכשר כלי בתר רוב תשמישו

סימן תנ"א סעיף ו' שעה"צ אות נ': ועיי' בפמ"ג - ועיי' בפמ"ג מ"ז י"א.

ליבון לכלים שיש לחוש שנשתמש בו לפעמים ע"י האור

סימן תנ"א סעיף ו' משנ"ב ס"ק מ"ח: וה"ה אם יש לחוש שנשתמש בו לפעמים ע"י האור צריך ליבון דוקא - עיי' מש"כ לקמן בשעה"צ ע"א.

להגעיל לכתחילה ע"י אבנים

סימן תנ"א סעיף ו' שעה"צ אות נ"ד: עיי' בפמ"ג - עיי' בפמ"ג א"א י"ח.

הגעלת כלים ע"י אבנים

סימן תנ"א סעיף ו' שעה"צ אות נ"ו: אחרי דהב"ח מחמיר בכל גווני - דהב"ח ריש סי' תנ"ב (רש"ו).

עירו לכלי שבולע ע"י מליחה

סימן תנ"א סעיף י' משנ"ב ס"ק ס"א: וטוב להגעיל. עיי' עירו מכלי ראשון - עיי' מ"ז סוף סי' תנ"ב בסדר הגעלה בסופו וביו"ד סוף סי' ס"ח במ"ז ד"ה הדין הג' דכתב דאין מועיל עירו למליחה.

ויש מחמירין ללבן המחבת - אם הוא מלשון השו"ע או הרמ"א

שו"ע סימן תנ"א סעיף י"א: ויש מחמירין ללבן המחבת - בספרי השו"ע תיבות אלו הם מלשון המחבר, אך נראה דלשון זה הוא מהרמ"א, דגם לק' בסעיף ט"ז יש לשון זה ממש במדוכה, והכל מהרמ"א גם בספרי השו"ע שם [ועיי' מ"א סקכ"ג ובה"ל כאן].

תשמישו ע"י האור אחר שכבה האור

סימן תנ"א סעיף י"א שעה"צ אות כ"ז: אך נראה דבכה"ג לא מיקרי תשמישו ע"י האור, וכגון קדירה או קערה שעמדה על האור עד שהוחמה הרבה שהי"ס"ב והושם בה דבר איסור - עיי' פמ"ג א"א כ"א דתנור גרוף הוי ע"י האור, ועיי' שפ"ד סי' ע"ו סקכ"ג ד"ה ודע.

מחבת שמטגנין בו בשומן אם דינו כמטגנים בשמן

סימן תנ"א סעיף י"א שעה"צ אות ס"ח: כן רצה הפמ"ג לומר - הפמ"ג מ"ז ט"ז ד"ה אמר ובא"א כ"א.

ליבון לכלים שפעמים אופין בהן חמץ

סימן תנ"א סעיף י"א שעה"צ אות ע"א: לשון ח"א והיינו אליבא דפוסקים שסוברין דאזלינן אף בתר מיעוט תשמישן - עיי' לעיל מ"ב סק"ט דמתיר סכינים אף אם נשתמשו פעם ע"י אור, ועיי"ש משום דיש ב' סברות להתיר. [ועיי' מש"כ שם בגליון בשם רעק"א דממ"נ מותר וכמבואר בגמ', וא"כ אמאי סתם הכא דצריך ליבון, הא הוי כאן כמו סכינים וצ"ע. שו"ר דאפשר דכוונתו ליבון קל וכמש"כ ג"כ בכה"ג סקמ"ח, ועיי"ש בשעה"צ נ"א, ועדיין צ"ע אמאי מצריך ליבון קל. ובעיקר הדבר דקרי לזה מיעוט תשמישן, עיי' חזו"א או"ח סי' קי"ט סקט"ו ד"ה סי' תנ"א ס"ו דכתב דרוב תשמישן היינו עיי' בישול או ע"י צונן, אבל מה שרוב תשמישן היתר אינו בכלל רוב תשמישן, ועיי"ש מש"כ על מ"ב סי' תמ"ז ס"ק פ', אבל דבריו שבכאן א"א לפרש לפי דבריו. שוב ראיתי דגם כאן כל השנה משתמשין חמץ אלא שהוא ע"י שמן וכדו', וא"ש.

להשתמש בפסח בכלים המחופים בבדיל

סימן תנ"א סעיף י"ג משנ"ב ס"ק ע"ז: וכלים ישנים שתשמישן בכלי ראשון שחיפן בבדיל - ע"י לקמן סכ"ד ברמ"א ומ"ב ס"ק קמ"ה, וע"ש שעה"צ קצ"א.

ליבון קל בדיעבד למקום שצריך ליבון מדינא

סימן תנ"א סעיף ט"ו שעה"צ אות ק': אח"כ מצאתי מענין זה באשל אברהם אות י"א, ומוכח שם דבלאו הפסד מרובה אין להקל אף בדיעבד - ע"י מ"ב סקל"ב ושעה"צ י"ז.

הציון המובא ברמ"א על ליבון המדוכה

שו"ע סימן תנ"א סעיף ט"ז: טור י"ד בשם רבי יואל ותשובת רשב"א - צרוף זה הוא טעות וזה שייך לסעיף י"א [בלבון מחבת], וע"ש בבה"ל.

הגעלה בעירוי רותחין ע"י אבן שמכניס בה

סימן תנ"א סעיף ט"ז ביאור"ל ד"ה דכל כה"ג הוי הגעלה דכלי ראשון: הפר"ח האריך בזה דלא הוי ככלי ראשון וכו', וכדבריו כתב גם הא"ר בס"ז בשם הב"ח וע"ש - ולשון הפר"ח משמע דלא הוי כעומד על האש, ולכן כל היכא דבעי כ"ר על האש לא סגי באבן, אבל כ"ר משמע דהוי, ומדברי המ"ב סקנ"א דמביא הא"ר משמע דלא הוי בכלל כ"ר, ואין בידי א"ר לעיין בו, ודו"ק. אח"כ ראיתי בא"ר סקי"ט דכתב בשם הב"ח דלא הוי ככ"ר, וכתב דבהג"מ משמע קצת דהוי ככ"ר, וכן מבואר במהר"ל, וכתב דיש להקל בדבר שרוב תשמישו שלא בכ"ר, ולא בדבר שרוב תשמישו בכ"ר.

בשמים שדכו במדוכה שדכו בה זנגוויל שנחתך בסכין שחתכו בו בשר

סימן תנ"א סעיף ט"ז משנ"ב ס"ק צ': שחותכין בו זנגוויל [שהוא דבר חריף] בסכין של בשר ודכין אותו במדוכה ונמצא המדוכה בלוע מבשר, ואח"כ דכין בתוכו בשמים ואוכלים בחלב - ע"י מחה"ש דמביא מהאבהעו"ז דפליג ע"ז, וכן החו"ד סי' צ"ו סק"ו מסכים לאבהעו"ז דלא כמ"א, והקשה עוד קושיא על המ"א. וע"י פמ"ג כאן א"א ל"א דגם מקשה קושית החו"ד ומתרץ בב' אופנים, ולפי תי' ב' גם יתורץ קושית האבהעו"ז ביוד"ס סי' צ"ו ס"ג.

הכונה ברמ"א שציין לסי' תמ"ב סי"א לענין הגעלה לעריבות

סימן תנ"א סעיף י"ז שעה"צ אות ק"י: ולפלא על המ"א שהשיא דברי הרמ"א לענין אחר - ע"י בה"ל לעיל ד"ה צריכים בסופו פי' המ"א בדברי הרמ"א.

חוזר וניעור בתערובת איסור שאין בו ממשות

סימן תנ"א סעיף י"ט משנ"ב ס"ק קי"א: אם הוציא מצה חמוצה במרדה של פסח וכו', וי"א דכיון שלא

נאסר רק מצד בלוע אינו חוזר וניעור בפסח - וכן סתם לעיל סי' תמ"ז סקכ"ט, וע"ש בשעה"צ כ"ד, וע"ש עוד במ"ב סקכ"א וס"ק ל' שכתב בטעמא דלח למ"ד שחוזר"נ בלח מ"מ בטעמא מותר.

מצה שנרדה במרדה חמץ משומן ויש ס' כנגד הבליעה - לענין ער"פ

סימן תנ"א סעיף י"ט שעה"צ אות קל"ה: אבל עכ"פ הבלוע שבתוך המרדה אוסר כדי קליפה אף קודם הפסח וצ"ע - לכאורה פשיטא הוא דלא גרע מלא ה"י שומן בעין דכתב במ"ב דאוסר כדי קליפה.

מצה שהוציאו במרדה שאפו בו חמץ עם שומן והודח

סימן תנ"א סעיף י"ט שעה"צ אות קל"ו: כ"כ המ"א ופר"ח ביו"ד סימן ק"ה וחק יעקב, וגם הפמ"ג מצדד כן - וכ"פ הנו"ב יו"ד סי' ל', הובא בפ"ת יו"ד סי' ק"ה סקי"ג.

במקום הגעלה אי מהני עירוי מכלי שני על אבן מלובן

סימן תנ"א סעיף כ' שעה"צ אות קמ"ג: ח"א וש"א - כלל קכ"ה ס"כ, וע"ש סי"ז וברמ"א לעיל סי"ו דהיינו דצריך מכלי ראשון, וצ"ע. וע"י מ"ב סקנ"א וצ"ע, ודבר זה דמועיל בכ"ש הביא בד"מ ביו"ד סי' קכ"א סקי"ז בשם האו"ה, ע"ש.

הגעלה ועירוי ג"י לחבית של שכר

סימן תנ"א סעיף כ"א משנ"ב ס"ק קי"ז: וי"א דאינו מותר אלא כשאינו בן יומו - ע"י חזו"א סי' קכ"ב סק"ב דמחלק בין מגעילה קודם זמן איסורו לאח"כ.

בסברת קדם פגימתו לבליעתו

סימן תנ"א סעיף כ"א משנ"ב ס"ק קכ"ב: ומטעם דכבוש לא נקרא עד אחר ששהה מעל"ע ואז נעשה הבליעה שבתוך הכלי לפגם ומותר בדיעבד - ע"י לעיל סי' תמ"ז ס"ח בה"ל ד"ה אס, ומש"כ בגליון בשם החזו"א.

בית שאור ובית חרוסת שהגעילים - בדעת הרמ"א בזה

סימן תנ"א סעיף כ"ב שעה"צ אות קס"ח: והט"ז בענינו מיישב דעת הרמ"א שלא הגיה כאן להחמיר כמו בסט"ז משום דכאן איירי בכלי עץ ובדיל - היינו דבית שאור ובית חרוסת אין מועיל הגעלה.

השתמשות בכלי חמץ שניקה אותם מחמץ בעין בפסח

סימן תנ"א סעיף כ"ג משנ"ב ס"ק קל"ו: וכמו שמבואר לעיל בסוף ס"א - במ"ב סקט"ז.

בדעת המחמירים בכלים המחופים בבדיל

סימן תנ"א סעיף כ"ד משנ"ב ס"ק קמ"ה: ועיין לעיל בסי"ג ובמש"כ שם - מ"ב סקמ"ז.

עירווי לכלי שתיה לדעת המחמירים

סימן תנ"א סעיף כ"ה שעה"צ אות קצ"ב: וכאן יש חשש חמין ובחמין לא מהני עירוי, מ"מ יש להקל בזה משום דרוב תשמישו הלא הוא רק בצונן - ע"י חזו"א או"ח סי' קכ"ב סק"ד דמתמיה ע"ז דסוף כל סוף עירוי כאן לא מעלה ולא מוריד, ע"ש.

הגעלה לשפוד שצלו בו בשר מלוח במלח שלא נבדק

רמ"א סימן תנ"א סעיף כ"ז: הגה מיהו אין להתיר רק בדיעבד - וע"י הגעלה מותר אפי' לכתחלה (מ"ב לעיל ס"ק כ"ז).

סימן תנ"ב

בדעת השו"ע אם חמץ מקרי התירא בלע

סימן תנ"ב סעיף א' ביאור"ל ד"ה שאין צריכין ליוזר בהם וכו': וא"צ ליוזר בשום דבר, ועיין בעו"ש ובפר"ח ובביאור הגר"א - ע"י סי' תמ"ז שעה"צ פ"א.

הגעלה קודם שעה חמישית למ"ד חמץ מיקרי איסורא בלע

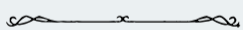
סימן תנ"ב סעיף א' ביאור"ל ד"ה שאין צריכין ליוזר בהם וכו': א"כ אין חילוק בין קודם שעה ה' או כל היום - ע"י ברא"ש פרק כל שעה דאע"פ דס"ל לגבי ליבון דבעי ליבון דמקרי איסורא בלע, ומ"מ לגבי נ"ט בר נ"ט מתיר, וכ"ה בטור סי' תנ"ב דכתב דבעי ליבון ולגבי נ"ט בר נ"ט מתיר, וכן משמע בר"ן פרק כ"ש דלא תלוי הא בהא ע"ש. וע"י חזו"א סי' קי"ט סקי"ד דכתב דהמקיל לא הפסיד, וע"י שעה"צ סי' תע"ז אות פ"ז בשם הפמ"ג, ודו"ק.

לשנות מבשר לחלב אחר הגעלה לפסח

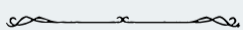
סימן תנ"ב סעיף ב' שעה"צ אות כ': ואף דבעלמא המנהג שלא לשנות ע"י ההגעלה מבשר לחלב, הכא כיון שאין כונתו אלא להוציא הבליעת חמץ - ע"ע א"א סי' תנ"א סוף סק"ל מש"כ במ"ב סי' תנ"א סקי"ט וסי' תק"ט סקכ"ה.

זהירות בהגעלה קודם שעה חמישית

סימן תנ"ב סעיף ב' משנ"ב ס"ק י"ח: ומשום איסור בשר וחלב או בערב פסח קודם שעה ה' - ולפי מש"כ בסקי"ג ובביה"ל ד"ה שאין, גם קודם שעה ה' צריך לחוש שלא יהי' ב"י או ס'.

יישר כח מרובה להרה"ג יצחק זאב טוקר שליט"א מכולל "אליבא דהלכתא" רוממה על סיועו המרובה בעריכת מדור זה

עוד יוסף חי

מכירת חמץ בקנין דרבנן (ב')

שאלה. יש לעיין אם מותר למכור לגוי את החמץ בקנין שמועיל רק מדרבנן ולא מן התורה, האם אמרינן שכיון שמן התורה אין זה קנין, נמצא החמץ שלו דבר תורה ועובר על כל יראה ובל ימצא כל רגע ורגע. או דילמא שאחר שחז"ל תיקנו שקנין זה מועיל ואפשר לקנות ולמכור בו, שוב מועיל גם לדיני תורה, ונחשב חמץ זה שאינו שלו בין מדרבנן ובין מדאורייתא.

תשובה. בשאלה זו נתחבטו גדולי האחרונים והאירכו בזה טובא בספריהם, ויש בזה נפ"מ לשאלות רבות בעניני קידושין וגירושין ונטילת לולב אם קנין שתיקנו רבנן מועיל גם לדין תורה. ובאמת שהקצה"ח סי' קצ"ד סק"ג ד"ה אלא, כתב, שכיון שעושים גם ביטול שהוא מהני מדין תורה, נמצא שהמכירה היא רק מדרבנן ושפיר מועיל קנין דרבנן ע"ש. אך הוא חידוש, שבפשוטו הביטול אינו על מה שמכר לאחרים. וגם כשמכר אחר הביטול, אינו מוכר מה שביטל. ועיין בשד"ח אסיפת דינים מערכת חמץ ומצה סי' ט' אות י"ח ובמקראי קודש פסח ח"א סי' ס'. וכבר כתבנו בנידון זה בגליון הקודם בביאור

רה"ג שלום טוויל שליט"א בעמח"ס "פסקי בן איש חי" ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

שיטת התוס' בדין קנין דרבנן האם מועיל לדין תורה. ועתה נבוא לבאר בעזה"י את שיטת הרמב"ם בהאי דינא.

[א]

בגמ' סוכה דף מ"ו ע"ב איתא, אמר ר' זירא לא ליקני איניש הושענא לינוקא ביומא טבא קמא. מאי טעמא, דינוקא מקנא קני אקנויי לא מקני, ואשתכח דקא נפיק בלולב שאינו שלו ע"ש. וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מה' לולב ה"י וז"ל, אין אדם יוצא ביום טוב ראשון של חג בלולבו של חבירו שישאלנו ממנו, עד שיתננו לו במתנה וכו'. ואין נותנין אותו

לקטן, שהקטן קונה, ואינו מקנה לאחרים מן התורה. ונמצא שאם החזיר לו איננו חוזר ע"ש. והר"ן שם כתב, דמירי בקטן שלא הגיע לעונת הפעוטות, אבל בהגיע לעונת הפעוטות הא מדרבנן מקחו מקח וממכרו ממכר כדאיתא בגיטין דף נ"ט ע"א ע"ש. והכסף משנה הביא את דברי הר"ן, וכתב שהוא דבר פשוט ע"ש. ומשמע שכן היא דעת הרמב"ם. ולכאורה בדעת הר"ן יש לומר שסבירא ליה שדעת אחרת מקנה מהני בקטן רק מדרבנן, ואם כן בהגיע לעונת הפעוטות שממכרו ממכר מדרבנן, שפיר דמי ליתן לולב לקטן, שקונה מדרבנן ומוכר מדרבנן. וכ"כ הלחם משנה שם בדעת הר"ן. [ועיין בשד"ח בשו"ת אור לי סי' ל"א ס"ק ד' - י' שהאריך בדעת הר"ן אי ס"ל שקטן קונה מה"ת בדעת אחרת מקנה, או קונה רק מדרבנן]. אבל בדעת הרמב"ם אי אפשר לומר כן, שהרי כתב המגיד משנה בפכ"ט מה' מכירה ה"א שדעת הרמב"ם שדעת אחרת מקנה קונה הקטן מדאורייתא. ובהגיע לעונת הפעוטות ממכרו רק מדרבנן, נמצא שקונה מדאורייתא ומוכר רק מדרבנן, ומדאורייתא עדיין שלו הוא. ועל כרחק שדעת הרמב"ם שקנין מדרבנן מהני לדאורייתא. אולם הב"י בבדק הבית סי' תרנ"ח חזר בו, וכתב שמשמע מדברי הרמב"ם שמיירי גם בקטן שהגיע לעונת הפעוטות, שאין ליתן לו לולב ביום הראשון קודם שיצא בו. וכ"כ הלחם משנה לדקדק מלשון הרמב"ם שכתב, שהקטן קונה ואינו מקנה לאחרים "מן התורה". והיינו שמדרבנן שפיר מקנה כיון שמיירי בהגיע לעונת הפעוטות, ואעפ"כ לא יתן לו כיון שמדאורייתא אינו מקנה. ומבואר שדעת הרמב"ם שקנין מדרבנן לא מהני לדאורייתא. וכן כתב המחנה אפרים בה' קנין משיכה סי' ב' בדעת הרמב"ם.

ובספר ערך השולחן או"ח סי' תרנ"ח אות ט' כתב לדחות, דיש לומר שמה שכתב הרמב"ם שלא יתן לולב לקטן, היינו לכתחילה, שאין לסמוך על קנין דרבנן לכתחילה. אבל בדיעבד שפיר דמי, שקנין דרבנן מהני לדאורייתא ע"ש.

ובספר רב ברכות מערכת א' אות א' ד"ה ולכן מעתה (דף ה' ע"א), כתב, שאי אפשר לפרש כן שהרי הרמב"ם סיים ח"ל, ונמצא שאם החזירו אינו חוזר עכ"ל. הרי להדיא שאף בדיעבד שכבר נתנו לקטן, אינו חוזר, ואף שהוא בדיעבד ע"ש.

ובשו"ת דברי שלום או"ח ח"ה סי' נ"ח סק"א תמה על הרב ברכות, שהרי אפשר לומר לדעת הערך השולחן, שמה שכתב הרמב"ם ונמצא שאם החזירו אינו חוזר, כל זה הכוונה לענין לכתחילה, שלכתחילה לא יתן לקטן, שהרי לכתחילה אם החזירו אינו חוזר. אבל אין הכי נמי לענין דיעבד אם החזירו חוזר. אך מכל מקום פשוט דברי הרמב"ם מורים שלענין דיעבד נמי קאמר ע"ש.

ומצאתי בקונטרס ברכות בחשבון (והוא מכתב רבי אליהו מני ז"ל לכן איש חי ובו הערות לספר רב ברכות), שתמה כן על דברי הרב ברכות. והבא"ח השיבו שפשטות לשון הרמב"ם מורה שלענין דיעבד נמי קאמר ע"ש. והוא כדברי הגמ"ז זצוק"ל בקושיא ובתשובה. סוף דבר פשוט דעת הרמב"ם כמו שכתב המחנה אפרים שקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא.

וכן כתב המהרי"ט אלגאזי בקהלת יעקב בתוספת דרבנן מערכת א' אות נ"ט להוכיח דדעת הרמב"ם דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא, דהנה הרמב"ם בפ"ו מה' תרומות ה"טו כתב, חרש שוטא וקטן שקנו עבדים, אינם אוכלים בתרומה. אבל אם קנו להם ב"ד או אפטרופוס או שנפלו להם בירושה, הרי אלו אוכלים עכ"ל. והנה קי"ל דהפעוטות מקחו מקח וממכרו ממכר במטלטלים מתקנתא דרבנן כמו שכתב הרמב"ם בפכ"ט מה' מכירה. וקי"ל נמי דבענינים דרבנן עבדא כמטלטלי דמי, כמ"ש הראשונים בסוגיא דמסכת בבא קמא דף י"ב. וא"כ גבי פעוטות דתקנתא דרבנן, יש לעבד דין מטלטלים. וכ"כ רש"י בגיטין דף מ' ע"ש. ואם כן מאי שנא דכי קנה קטן עבדים ע"י עצמו, דלא יאכלו בתרומה. ואפילו נימא דמירי בקטן שלא הגיע לעונת הפעוטות, מ"מ התינה קטן, אבל חרש אמאי אין קנינו קנין. הרי כתב הרמב"ם דתקנו חכמים דחרש מקחו וממכרו ממכר ברמיזה. אלא לאו ש"מ דקנין דרבנן אינו מועיל לשל תורה, ומשום הכי קטן וחרש שקנו עבדים לא יאכלו בתרומה, דבעינן קנין כספו מן התורה, והכא דליכא אלא קנין דרבנן אינו מועיל להאכילם בתרומה ע"ש.

ועיין עוד באבני מלואים סי' כ"ח ס"ק ל"ג שהוכיח מדברי הרמב"ם ה' תרומות פ"ט ה"י שקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא. ובס' קהלת יעקב (לבעל הנתיבות משפט) שם, ובשו"ת חתם סופר יור"ד סי' ש"יד דחו דבריו.

[ב]

אולם המחנה אפרים שם הוכיח שקנין דרבנן מהני לדאורייתא, ממה שכתב הרמב"ם בפ"ו מה' מעילה ה"ד וז"ל, וכן המשאל קרדום של הקדש, הוא מעל לפי טובת הנאה שבו, וחבירו מותר לבקע בו לכתחילה ע"ש. והיינו משום דמשעת המשיכה כבר יצאה הנאת ביקוע לחולין. והרי הרמב"ם בפ"ב דשכירות כתב, כדרך שתקנו משיכה בלקוחות, כך תיקנו משיכה בשומרים. משמע דקסבר דגם בשומרים משיכה אינה קונה אלא מדרבנן. ומוכח דקנין דרבנן מהני לדאורייתא, ולכן לא מעל. ודלא כמו שכתב בה' לולב. וע"ש במחנ"א מה שכתב ליישב.

ועוד הוכיחו האחרונים ממה שכתב הרמב"ם בפ"ה מה' גירושין, שאם זרק הבעל גט לאשתו בתוך ד' אמותיה, מגורשת. והרי קנין ד' אמות אינו אלא קנין דרבנן, ואיך א"כ מגורשת על ידי גט זה, והולכת ונשאת לאחר. אלא ודאי שקנין דרבנן מהני לדאורייתא. והרמב"ן גיטין דף ע"ח ע"א כתב דמהני ד' אמות לגיטין, משום שכל המקדש אדעתא דרבנן מקדש. ועיין עוד ברב ברכות מערכת א' אות א' ד"ה ברם היא (דף י"ב ע"ב), מה שכתב בזה.

עוד הוכיחו האחרונים ממה שכתב הרמב"ם בה' סוכה פ"ה הכ"ה, אם גזל עצים ועשה מהן סוכה, יצא. תקנת חכמים היא שאין לבעל העצים אלא דמי עצים בלבד ע"ש. ומבואר שאף שסוכה גזולה פסולה מן התורה, מכל מקום מהני תקנת חכמים להכשירה, וכמו שביאר שם הכ"מ ורבינו מנחם. ועיין להלן אות ו'.

[ג]

והנראה בזה, דהנה ברור שכל קנין צריך סמיכות דעת, ובלא סמיכות דעת הקנין לא חל, וכמו שכתב הנימוקי יוסף בב"ב דף ס"ו ע"ב, דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, משום דלא גמר ומקנה. וכן מבואר בתוספות הרא"ש בב"ב דף קמ"ב (מוכא בשטמ"ק שם), דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, משום דלא גמר ומקנה. ועפ"ז ביאר מאי דאמרינן בגמ' שם דף קמ"א ע"ב, דהמזכה לעובר לא קנה (משום דאינו בעולם). ואיתיביה ר"נ לר"ה האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה, נוטל מנה. ותירצה הגמ' בדף קמ"ב דשאני האומר אם ילדה אשתי זכר, הואיל ודעתו קרובה אצל בנו. ועיין ברשב"ם שם.

והחזו"א בחו"מ סי' כ"ב כתב בשם אביו, דעיקר הקנין הוא שיגמור בלבו להקנות הדבר לחבירו, וחבירו יסמוך דעתו עליו. ויש דברים שקיים להו לחז"ל שבדיבור בעלמא גומר בלבו להקנות לחבירו, ויש שאינו גומר בלבו רק ע"י הקנינים המפורשים מן התורה או מחז"ל ע"ש. ודבריו צ"ב, דהרי מצינו הבדלים בקנינים בין ישראל לגוי, דלרבי יוחנן ישראל במעות וגוי במשיכה. ולריש לקיש ישראל קונה במשיכה וגוי במעות. (עי' תוס' בב"מ דמ"ח). ואם כל הקנין הוא גמירות דעת, מה הסברא לחלק במעשה הקנינים בין ישראל לגוי. ודוחק לומר שנחלקו במה יש גמירות דעת לישראל ולעכו"ם, ומד"א סובר שלישראל יש גמירות דעת במשיכה ולגוי בכסף, ומד"א שני סובר איפכא ממש. ולכן צריך לומר שודאי שהתורה קבעה סוגי קנינים, ורק חידש החזו"א שהמטרה של מעשה הקנין היא להביא לידי גמירות דעת, שזה עיקר הקנין, והגמירות דעת קונה. וכן ביאר מו"ר הגר"י דזימטרובסקי שליט"א.

והשתא י"ל דיש כח ביד חז"ל לעשות דקנין יועיל לדאורייתא וכמ"ש הרשב"א בגיטין דף ל"ו, דכח ב"ד יפה להפקיר ממון מזה ולזכותו לזה אפילו קודם שבאו לידו. דכן מוכח מקרא דאלה הנחלות אשר נחלו. דמה אבות מנחילין ואומרינן שדה פלוני לפלוני וזכה לו מיד ואף קודם שבא לידו, אף ראשים מנחילין לכל מי שירצו, ואומרים ממון ראוכלן יהא לשמעון, וזכה בו מעתה שמעון ע"ש. ובמקרים מסוימים תקנו רבנן שיהיה לדאורייתא, ובמקרים מסוימים תיקנו שיהיה קנין רק דיני דרבנן, ולא יהי לדאורייתא.

והגדר בזה הוא, שבמקום שכל תנאי הקנין הם כהלכתם מה"ת, ואין חיסרון אלא מצד "מעשה" הקנין, בזה תיקנו רבנן שקנין דרבנן יהי לדאורייתא. שהרי כל מטרת מעשה הקנין כדי שיהיה גמירות דעת וכמ"ש החזו"א בשם אביו, ובכל קנין דרבנן יש גמירות דעת, כיון שידועים שרבנן יחייבו אותם לקיים המקח. [ועצם הדבר שבא לקנות בקנין דרבנן מוכח שרוצה לקנות ויש גמ"ד, הגר"ד שליט"א]. אבל היכא דאיכא מה"ת חיסרון אחר בעיקר דיני הקנייה שאינו נוגע כלל "למעשה" הקנין, כגון דמדאורייתא אין הקונה בר קנין או שאין המקנה בר הקנאה, או שאין הדבר יכול להיות קניי אפילו אם עשה מעשה קנין גמור של תורה, ואתו רבנן ותקנו בזה קנין לא תיקנו שיהי לדאורייתא, כיון שכל החסרונות הנ"ל נשארים.

ולפי זה יתיישבו דברי הרמב"ם שפיר, שבה' לולב שמיירי בקנין של קטן, וכן בה' תרומה שמיירי בקנין של קטן או חרש, שהחיסרון הוא בקונה ובמקנה שאינו בר קנין, חז"ל לא תיקנו שיהי לדאורייתא, כיון שהחיסרון עודנו קיים. אבל בה' מעילה שמשך קרדום של הקדש שכל החיסרון במעשה הקנין, תיקנו שיהי לדאורייתא, כיון שע"י תקנתם נשלם החיסרון במעשה הקנין וכמו שביארנו. וכן בה' גירושין שזרק גט תוך ד' אמותיה, שהחיסרון במעשה הקנין, ס"ל לרמב"ם שקנין דרבנן מהני לדאורייתא וכמבואר.

[ד]

אך אכתי צ"ע ממה שכתב הרמב"ם בה' סוכה שהגזול עצים ובנה עמם סוכה, תקנת חכמים שאין צריך לסתור סוכתו, אף שסוכה גזולה פסולה מה"ת. והרי שם אין החיסרון במעשה הקנין, והיא תקנת חכמים גרידא, ואעפ"כ מהני לדין תורה.

ויש לומר, שהרי כבר הוכחנו שיש כח לחכמים לתקן שיהי לדין תורה, אלא שלא בכל מקום תיקנו שיהי לדין תורה וכמבואר למעלה. ונבדודן דידן כיון שכל סיבת התקנה היא כדי שהגנב לא יצטרך לפרק את סוכתו, היו חז"ל מוכרחים לתקן שיהי לדין תורה, שהרי בלאו הכי הסוכה היתה נשארת פסולה והיה מוכרח לפרק את סוכתו. וכעין זה כתב החתם סופר סוכה דף ל' ע"ב ע"ד התוס' ד"ה שינוי החוזר, והשד"ח בשו"ת אור לי סי' ל"א ס"ק ע"ד בדעת השו"ע. ועיין בברכי יוסף או"ח סי' תרנ"ח אות ג' ד"ה אך דעת, מה שנדחק בשיטת הרמב"ם.

[ה]

הרמב"ם בה' נזירות פ"ב ה"ג כתב, קטן שהגיע לעונת נדרים ונדר בניזר הרי זה נזיר ומביא קרבנותיו, ואף על פי שעדיין לא הביא שתי שערות, כשאר הנדרים. והראב"ד כתב, דבר זה אינו מחזור למאן דאמר מופלא סמוך לאיש דרבנן, היכי מייתי חטאת שהיא חולין בעזרה. ואפשר כמאן דאמר דאורייתא ע"ש. וכתב הרב ברכות שם ד"ה ועוד גם (דף ח' ע"א), שמדברי הראב"ד נראה שהוא בא להקשות על דברי רבינו ז"ל ולישוביה מילתיה, וכן משמע מדברי המל"מ שם שהקשה על הראב"ד דמה שהכריח היכי מייתי חטאת שהיא חולין בעזרה, יש לדחות ולומר דסבירא ליה חולין בעזרה לא הוי מן התורה ע"ש. ואם כן השתא גם אנן בדידן שפיר מצינן להוכיח מדברי הראב"ד ז"ל הנוכחים,

דסבירא ליה בדעת הרמב"ם שקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא, דאי לא תימא הכי אם כן מאי מקשה הראב"ד ז"ל היכי מייתי חולין בעזרה, דאפשר דסבר רבינו ז"ל שקנין דרבנן מועיל לדאורייתא, ואם כן השתא אפילו אי איסור הבאת חולין לעזרה דאורייתא, מאי הוי, אלא ודאי דסבירא ליה להראב"ד בדעת רבינו הרמב"ם דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא ע"ש.

ולפי המבואר יש לדחות, שרק גבי דיני ממונות אמרינן שקנין דרבנן מהני לשל תורה, ומדין הפקר בית דין הפקר וכמו שהבאנו מדברי הרשב"א בגיטין, אבל בשאר איסורים יש לומר שאין כח ביד חכמים לעקור דין תורה.

ויתיישב נמי מה שהקשה שם הרב ברכות על דברי המהרי"ט אלגאזי ז"ל בקהלת יעקב בתוספת דרבנן מערכת ח' אות ק"מ, שהוכיח מדברי הראב"ד שקנין דרבנן מהני לדאורייתא. והא הכא בפרק ב' דנזירות מוכח להדיא מדברי הראב"ד שקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא ע"ש. ולדברינו אתי שפיר, דשאני דיני ממונות שהפקר בית דין הפקר ומהני לשל תורה, משא"כ בשאר איסורים. שו"מ לרי"א מני ז"ל בקונטרס ברכות בחשבון שם שעורר בזה.

[ו]

בשו"ת משאת משה ח"א סי' ד' הביא את דברי הלחם משנה בה' לולב שהוכיח שדעת הרמב"ם שקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא ע"ש. וכתב המשאת משה דדקדוק הלשון מורה כדבריו, אך קשיא אותה שאמרו בסוכה פ' לולב הגזול דף ל"א ע"א, הריהו סבתא דאתי קמיה דרב נחמן, אמרה ליה, ריש גלותא וכולהו רבנן בסוכה גזולה יתבי וכו'. אמר להו רב נחמן פיעתא היא (צעקנית היא), אין לה אלא דמי עצים בלבד. ופרש"י דתקנת חכמים היא זו על המריש הגזול שבנאו בבירה שיטול הנגזל את דמיו, ולא חייבוהו לקעקע את בנינו מפני תקנת השבים ע"כ. ואי איתא דכל היכא דמדאורייתא אינו קונה אף דמדרבנן קונה לאו מידי חשיב וכתורה יעשה, מאי אמר רב נחמן פיעתא היא וכו', דנהי דמדרבנן שפיר חזי על ידי מתן דמים, מ"מ מדאורייתא לא נפקא מידי סוכה גזולה וכו'. אלא על כרחן צריך לומר, דמכ"י תקון רבנן שוב אין כאן בית מיחוש משום גזל וכו'. ולא מצאתי דבר מתיישב לדעת הרמב"ם, אם לא עפ"י שיטת רב האי גאון דקסבר דכי תקון בפעוטות קנין במטלטלין, אינו אלא בדבר מועט בכדי חייו וכמ"ש הטור סי' רל"ה, וכ"כ הר"ן דמה"ט אם מכר במקום נכסים מועטים לא הפסידו הבנות זכותם. ואף דשאר פוסקים לא פלוג וכו', אפשר דבמקום דלא שייך טעמא כדי חייו, אף הם מודים דאין ממכרו ומתנותיו קיימין, וכגון במקנה לולבו לחבירו, דאיהו לאו בר חיובא ליתיה בהקנאה לאחריני ואפילו מדרבנן וכו'. ואינו מקנה דקאמר הרמב"ם לא תידוק דמדרבנן מקנה לאחריני, אלא דגם מדרבנן לא מקנה עת"ד.

ועל פי זה יתיישב שפיר משד"ק המחנ"א מדברי הרמב"ם בה' לולב שמשמע שקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא, לדברי הרמב"ם בה' מעילה דמשמע שקנין דרבנן מהני לדאורייתא. ולפי מה שביאר המשאת משה גם בה' לולב אין שום הוכחה שדעת הרמב"ם שקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא וכמבואר.

והברכי יוסף באו"ח סי' תרנ"ח סק"ג הביא את דברי המשאת משה, והקשה עליו כמה קושיות, וכן הקשה עמש"כ המשאת משה שהקנאת הלולב אינה כדי חייו של קטן שהרי "איהו לאו בר חיובא". וק"ק דהא איתיה בחינוד ע"ש.

ונראה ליישב, דהנה השו"ע בסימן תרנ"ח ס"ו כתב, לא יתנו [את הלולב] ביום הראשון לקטן קודם שיצא בו, מפני שהקטן קונה ואינו מקנה לאחרים מן התורה, ונמצא שאם החזירו לו אינו מוחזר. ויש מי שאומר שאם הגיע לעונת הפעוטות מותר. ואם תופס עם התינוק כיון שלא יצא מידו שפיר דמי ע"כ. וכתב המ"ב ס"ק כ"ח, כיון שלא יצא מידו שפיר דמי, ר"ל דע"ז אין הקטן קונה כלל ולכן מותר אפילו בלא הגיע לעונת הפעוטות. וה"ה אם לא מקנה ליה כלל, או שאומר לו יהא שלך עד שתצא בו ואח"כ יהא שלי לכתחילה דהו"ל כשאלו כני"ל בס"ג. אלא דבכל אלו בעצות לא מהני רק לגדול שיהיה יכול אח"כ לצאת בו, אבל הקטן לא יצא בעצתו כלל, דהא אינו שלו ולא מקרי לכס ולא קיים בו אביו מצות חינוך. ויש מאחרונים שסוברין דמצות חינוך מתקיים גם בשאלו, דהא גם בזה מתחנך הבן למצוות. ובשער הציון אות ל"ו כתב דכן משמע במדרכי בשם הראב"ן שכתב, ובקאיא הדעת מחזירין אותו למקומו והתינוקות מעצמן נוטלין אותו ומברכין עליו. וכן איתא בא"ז בשם הראב"ן. ומדשיבא אותן משמע דס"ל כן להלכה שיצא האב המצות חינוך בלולב שאלו. וכן משמע מלשון השו"ע דכתב "שפיר דמי" דמשמע דיכול אביו לעשות כן לכתחילה ולברך עמו ויצא מה שמוטל עליו יע"ש. ומבואר דלדעת המדרכי הראב"ן והשו"ע, מקיימים מצות חינוך בלולב שאלו ביום הראשון אפילו שאינו יוצא י"ח דבעינן לכס, ולא צריך לחנך בהכשר גמור כגדול. והביאור בזה, דדעת הראב"ן והמדרכי והשו"ע דמצות חינוך היא לחנך את הקטן "למעשה" המצוה גרידא וא"צ לחנך "לקיום" המצוה, דהמטרה היא להרגילו במצוות כדי שיעשה כן גם בגדלותו. ועיין מה שהארכנו בזה בשו"ת דברי שלום להגמ"ז זצוק"ל או"ח ח"ב דף ש"ע, ובשערי שלום (על פסקי בא"ח) ה' שבת (סוף ה' מוקצה) דיני מוקצה למצוותו ה"ו ענף ב'. ושפיר כתב המשאת משה שאין הקטן בר חיובא ולדידיה אין צורך בקנין הלולב. ועוד יש לומר, דהנה רש"י בברכות דף מ"ח ע"א כתב, שמצות חינוך מוטלת רק על האב, ואין הקטן בר חיובא כלל. והתוס' שם פליגי עליה שהחייבו מוטל על האב ועל הקטן. והכסף משנה ה' חמץ ומצה פ"ו ה"י כתב, שדעת הרמב"ם כרש"י שאין הקטן מחוייב כלל, והחיוב מוטל רק על האב. ולפי זה שפיר כתב המשאת משה שאין הקטן מחוייב כלל ולדידיה אין צורך בקנין הלולב, שהרי המצוה מוטלת רק על האב ולא על הקטן. וע"ע בשערי שלום דיני לפני עור שער רביעי בירור הלכה סי"ח סק"ב.

המתנה ועמנו

בענין להשהות הכלי במי ההגעלה

כתב במ"ב סי' תנ"ב ס"ק ד': רוצה לומר, דאם מגעיל כלי איסור להכשירו או כלי חמץ לאחר זמן איסורו, צריך לדקדק שלא ישהה אותם הרבה במים, משום דיש לחוש שאחר גמר פליטתו יחזור ויבלע, וגם שלא להשהות אותם כלל אלא להוציאו תכף גם כן אין נכון, דצריך לשהות מעט עד שיפלוט את בליעתו, והוא קשה לצמצם, אבל אם מגעיל אותם קודם זמן איסורו אין צריך לצמצם, ויכול להשהות יותר במים.

וכן כתב ברמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ה' הלכה כ"ג: כלי מתכות וכלי אבנים שנשתמש בהן חמץ ברותחין בכלי ראשון כגון קדרות ואלפסין, נותן אותן לתוך כלי גדולי וממלא עליהן מים ומרתחין בתוכו עד שיפלוט, ואחר כך שוטף אותן בצונן ומשתמש בהן במצה.

וכן כתב הר"ן בפרק ב' דפסחים ד"ה וכן, וז"ל: וכך הוא סדר הגעלה, בתחלה מעביר החלודה מן הכלים, וכדחתי בספרי (ונוטא ל"א) אך את הזהב (במדבר ל"א, כ"ב), מכאן שצריך להעביר את החלודה ואחר כך מגעיל, ומשהה הכלי בתוך המים עד כדי שיראה באומד יפה שפלט מה שבלע, ואחר כך שוטפו בצונן כדאמר בובחים (צ"ו): מריקה כמריקה הכוס ושטיפה כשטיפת הכוס, כלומר כוס אסור וכמו שכתבנו למעלה (ד"ה ומיהו כתב), וכן נהגו.

וכן פסק בספר הפרדס סי' קכ"ג, וז"ל: דאשתמש בהו חמירא כוליה שתא בכלי ראשון צריך למעבד בהו הגעלה בכלי א', ודאשתמש בהו בכלי ב' כגון קערות כי שרו להו מיא רותחין ומשהה להו עד דפלט ש"ד.

ובכל בו כתב וז"ל: וטעם ההגעלה, יש אומרים לפי שכן הרתיחה מפליט כל מה שבלע הכלי. ויש אומרים שהמים הרותחין הן כמו אש ששורף, והמים נכנסים בכלי לשרוף ולאבד כל מה שבלעו בתוכו. לפיכך צריך לדקדק שלא למהר [להוציא] הכלי, שיהיה פנאי אל הרתיחה ליכנס (ולשוף) [ולשרוף] כל מה שבלעו הכלים למפרע, ואחרי ההגעלה צריכין הכלים שטיפה והדחה בצונן כדי להעביר אותה וזהמה הנראית על פניהם, כמו שכתבנו למעלה.

ועיין בטור סי' תנ"ב שכתב שנהגו להוציא מיד, וז"ל: אבל מומן איסורו ואילך וכן בכל ימות השנה הבא להגעיל כלי שבלוע מאיסור אין להגעילו, אלא א"כ לא יאה הכלי בן יומו או שיה' במים ס' כדי לבטלו, ונהגין להכניסין ולהוציאין מיד.

ובט"ז כתב שהטור לאו דוקא, וז"ל: אם הכלים בני יומן, פירוש, ויחזור ויבלעו ממה שפלוטו, וכן אם משהה אותם יותר מדאי, משמע דשהיה קצת אין בה חשש. ובטור כתב ונהגים להכניסין ולהוציאם מיד, נראה דלאו ממש קאמר מיד, אלא עכ"פ צריך קצת שיהיה. וכן כתב בכל בו [סימן מ"ח י', ג'] צריך לדקדק שלא למהר [להוציא] הכלי מן היורה כדי שיהיה פנאי אל הרתיחה ליכנס ולהפליט מה שבלע, ע"כ. ואין כאן חשש לגמרי בשהייה קצת, בפרט שמגעילין קודם שעה ה'.

ובפרי חדש סוף סי' תנ"ב כתב שנהגו להוציא מיד, וז"ל: ולענין כמה ישהה הכלי ביורה כשמגעילין אותו, הרמב"ן כתב בפרק (כ"ש) [כל הבשר] [מהדורות זכרון יעקב חולין ק"ח, ב' ד"ה ורבונו שמואל] ומשהה להו בגווייהו עד דפלט, וגם הרמב"ם [חמץ ומצה ה', כ"ד] כתב כן ומוניח בתוכו עד שיפלוטו, והר"ן [פסחים ח', ב' ד"ה וכן] הוסיף ומשהה הכלי בתוך המים עד כדי שיראה באומד יפה שפלט מה שבלע, וגם הרשב"א כתב בתשובה [חלק א' סימן קע"ט] שלא נתפרש שיעור השהייה, מכלל דלכולהו בעי קצת שיעור. אבל הטור והמרדכי [שם רמז תקע"ט] והגהות מיימוניות [קושטא, חמץ ומצה ה', כ"ג] כתבו שהעולם נהגים להוציאין ולהכניסין מיד, ויראה דמנהגן של ישראל תורה היא.

וכן ראב"ה בהלכות ליבון והגעלה אות ט' כתב וז"ל: עוד יש דברים לפקפק, כי ראיתי כתוב בתשובות ששמגעילין צריך להשהות בו עד שתפלוט יפה, וכי האי גוונא כתוב בספר האלפס, ואנן רגילין למהר להוציאם.

וכן כתב בצידה לדרך מאמר ד' כלל ג' פרק ח' וז"ל: נהגו להכניסם ולהוציאם מיד, וכן נהגו לטפס במים קרים כשמוציאים אותם.

וכן פסק להלכה בספר חקת הפסח הקצר, באפני הגעלה עמוד 81, וז"ל: ויש מחמירין להשהות מעט במי הגעלה, רמב"ם ורמב"ן ור"ן, אבל העולם נהגו להכניס ולהוציא מיד, ומנהג ישראל תורה הוא (א"א ס"ק ב'), ומנהג עוקר הלכה (הג"ר יעב"ץ).

ובשו"ע הרב הלכות פסח סעיף ד' פסק להשהות מעט מועיר, וז"ל: יש מצריכין להשהות הכלים בתוך הרותחין באומד הדעת בכדי שיפליטו כל גיעולם, ולא נהגו כן, ומנהגן של ישראל תורה הוא כי מי יודע לשער מתי יפליט הכלי כל גיעולו, שאם באנו לומר שיששה אותו כל כך ברותחין כדרך ששהה בו האיסור כשנבלע בו לא היתה הגעלה אחת מועלת לו כלל, שהרי נשתמש בו איסור זה כמה ימים, והאיך יפלוט כולו בהגעלה אחת, אלא ודאי כך קיבלו חכמים שבהגעלה אחת הוא פולט את הכל, ואם כן אין חילוק בין אם ישהה הרבה ברותחין או אם יוציאנו מיד. ומכל מקום טוב להשהות מעט מועיר בכדי שיהיה פנאי להרותחין ליכנס לתוך עובי הכלי ולהפליט הגיעול, משם שאף שהפליטה נעשית כרגע, מכל מקום צריך קצת שיהיה כדי כניסת הרותחין לתוך עובי הכלי וכדי יציאת הגיעול לחוץ.

וכן פסק בבן איש חי שנה א' פרשת צו אות י"ב, וז"ל: ולא יכניס הכלי תוך המים אלא רק אם הוא רותח. ואם נח מרתחתו - יבעיר עוד אש, וירתיחו המים, ואז יגעיל בהם. וטוב להשהות מעט את הכלי בתוך הרותחין, כדי שיכנסו הרותחין לתוך עובי הכלי, וכדי יציאת הגיעול לחוץ, וכוננו בשולחן ערוך לרבי זלמן ז"ל. ודוקא שהיה מועטת ישהה אותם, אבל לא ישהה הרבה. וקודם ההגעלה ישופם היטב ויעביר מהם כל חלודה.

ובעוד יוסף חי פרשת צו אות ב' כתב: כשמגעיל הכלי, טוב להשהותו מעט מועיר, כדי שיהיה פנאי לרותחין להכנס תוך עובי הכלי ולהפליט

הגיעול משם, והגם שהפליטה נעשית כרגע, מכל מקום צריך קצת שיהיה כדי כניסת הרותחין לתוך עובי הכלי, וכדי יציאת הגיעול לחוץ, וכמו שכתב בשולחן ערוך להגאון רבנו זלמן ז"ל, סימן תנ"ב סעיף ד', עיין שם.

ועיין באור לציון פרק י' דיני הגעלת כלים שכתב בזמן שהיה, וז"ל: שאלה. האם צריך להשהות מעט את הכלי במי ההגעלה, או אפשר להכניסו ולהוציאו מיד. תשובה. יש לכתחילה להשהות מעט את הכלי בכדי זמן גלישת מים מכלי מלא מים רותחים כשזורקין לתוכו אבן רותחת.

ועיין בספר תבואות שמש שיש מי שמצריך שהיה שש דקות, וז"ל: וי"ל בטעם מנהג העולם שמקילין שלא להשהות הכלי במי הרתיחה, עפ"משי"כ החיע"ק סי' תנ"ב סק"ז שלמד זכות שמגעילין ע"י נשים, משום שרוב הכלים שמגעילין אינם כלי ראשון ממש רק הם מה שהשתמשו ע"י ערוי וכלי שני וכי"ב, וה"נ י"ל לענין מה שאין משהין הכלים דבכל כה"ג שאין בו חומר דאורייתא מקילין, וי"ל כן גם לענין קולת החמור"ד דבכל מקום שאין בו איסור דאורייתא יש לצדד להקל לסמוך עפ"י אומדן דעתנו, ומה גם היכא שיש עוד סניפים להחזיר.

ושיעור ששה מנוטין שקצב דו"ה הגה"צ מוהרמ"מ זצ"ל להשהות הכלי בתוך היורה, העירני ידידי הגאון כ"ו מו"ה אברהם יואל אבעלסאהן דומ"ץ דק"א אדעססא, ש"ל בדעתו כשי' הפוסקים דשיעור מליחה לא פחות מח"י מנוטין, ומליח הרי הוא כרותח, ושליש בשול הרי הוא ראוי לאכילה, ונמצא ששליש בשול הוא ששה מינוטין, ולזה ס"ל לדו"ה הגה"ל ששיעור פליטה שבכלי הוא לא פחות משהה מינוטין, עכ"ל. וידידי הגאון כ"ו מו"ה יוסף לעוונישטיין נ"י גאב"ד סעראצק כתב לי בזה ברא"ש חולין פ' כה"ב סי' מ"ט הברצלוני כתב שיעור צלי (שהוא י"ח מנוטין), ולר"ת נאסר מיד. ועשה פשרה שיתנו על האש ויתחיל להרתיח, והתפארת ישראל בכלכלת שבת דין בשול כ' שהוא שיעור מיל, וכ"כ הבל"ז בהקדמה, אבל א"כ אין זה פשרה, והשבויע"ק בח"ב סי' קמ"ה כ' דפשרה הוא שליש ששה מנוטין.

בענין מ"ט אין מברכים על הגעלת כלים

בספר רבבות אפרים ח"א כתב: בהגדה של פסח שנדפס מחדש בשם בני ישראל מהודו כתוב שם נוסח על הגעלת כלים, וקשה הא לא מצינו ברכה על הגעלת כלים לפי שאין מצוה להשתמש בכלים אלו, או שזה רק לאו לא לאכול טריפות כנקור שאין מברכים. ועיין ארחות חיים הלכות חמץ ומצה סוף סימן צ"ה שכתב טעם למה אין מברכין על ההגעלה כשאר המצות, משום דאפשר להשתמש בכלים חדשים ואין צריך להגעיל הני כלים, נמצא דלאו מצוה להשתמש בהן. ובאיסור והיתר שער נ"ח אות ק"ד כתב: ומה שאין מברכין על הטבילה ועל הגעלה היינו משום שהטבילה היא מצות עשה, והגעלה מצות לית שלא לאכול נבלות, והוי כניקור גיד וחלב שאין מברכין עליו, מלבד לאו דעריית שמברכין עליו אגב עשה דקדושין. ועיין בכנסת הגדולה יור"ד סימן קכ"א בהגהות הטור אות י"ג דציין לאו"ה, ומ"ש באות ק' ט"ס וצ"ל אות ק"ד (ועיין שו"ת מחנה חיים ח"ב סימן ט"ו מ"ש בהא דאין מברכין על סילוק איסור), ועיין יסודי ישרון ח"ו עמוד קכ"ה.

וז"ל האורחות חיים בהלכות חמץ ומצה: טעם למה אין מברכין על ההגעלה כשאר המצות, משום דאפשר לאשתמושי בכלים חדשים, ואין צריך להגעיל הני כלים, נמצא דלאו מצוה היא להשתמש בהן.

וז"ל האיסור והיתר: ומה שמברכין על הטבילה ולא על הגעלה, היינו משום שהטבילה היא מצות עשה, והגעלה מצות לא תעשה שלא לאכול נבלות, והוי כניקור גיד וחלב שאין מברכין עליו, מלבד לאו דעריית שמברכין עליו אגב עשה דקדושין. וכלי ישן הנקח מן הכנעני וצריך הגעלה וטבילה, יגעילנו מקודם ואח"כ יטבילנו.

ועיין בשדי חמד אסיפת דינים שפקפק על הטעם שאפשר בכלים חדשים, וז"ל: ומה שאין מברכין על הגעלה כדרך שמברכין על כל המצות, ראיתי להרב דברי מנחם בסי' תנ"א אות א' שכתב בשם רבינו מנוח בפרק ה' מהלכות חמץ שהוא משום דאפשר בכלים חדשים, ובלא הגעלה סגי, וציין לעיין במה שכתב על דבריו הרב כסא אליהו, ושנתן טעם אחר, ואין הספר מצוי אצלי לעיין בו, ולפי הנראה יש לפקפק בטעמו של רבינו מנוח הרי מצות ציצית למאן דאמר חובת מנא אי בעי לא לביש בגד של ארבע כנפות, וכי לביש מברך, הכי נמי בהגעלה, ואני הדל ראיתי שהרב כנסת הגדולה ביו"ד סי' קכ"א בהגה"טו אות י"ג כתב בשם איסור והיתר כלל ח"ן אות ק' למה אין מברכין על הגעלה כמו שמברכין על הטבילה, מפני שהטבילה מצות עשה, וההגעלה הוא מצות לא תעשה כניקור גיד וחלב ואין מברכין, עכ"ל. ועתה נתחיל לכתוב פרטי דינים בהכשר כלים בס"ד.

ועיין בספר כסא אליהו סימן תנ"ב אות י' שכתב: הטעם שאין מברכין על ההגעלה, כתב בספר אורחות חיים (דע"ה ע"א) סוף אות צ"ה משום דאפשר להשתמש בכלים חדשים, ואין צריך להגעיל הני כלים, נמצא דלאו מצוה היא להשתמש בהן, עכ"ד יעו"ש. ולע"ד אין זה מספיק, דשחיטה וערובין יוכיחו דאע"ג דאם רצה אינו שוחט, ואם רצה אינו אופה מיו"ט לשבת ואינו מטלטל מרשות הרשות, ואפ"ה צריך לברך כל ששוחט, וכן בעירוב הוא מברך. אכן הנלע"ד הוא זה דעיקר ההגעלה היא לבער החמץ שיש בכלי, ואם מגעילן קודם ע"פ לא שייך לברך עליו דאכתי לא מטא זמן איסורו, ואם מגעיל בע"פ הרי בירך על ביעור חמץ בבדיקה, אלא דאכתי קשה בהגעלה דשאר איסורים אמאי אין מברכין עליה, דהא מטא זמניה, ועיין להכנה"ג ביו"ד בסי' קכ"א בהגה"טו אות י"ג משם או"ה כלל נ"ח דהטעם דאין מברכין על הגעלה כמו שמברכין על הטבילה, מפני דהטבילה מ"ע, וההגעלה היא מצות לית כניקור גיד וחלב דאין מברכין עליו, ע"כ יעו"ש, וזה טעם נכון.

ובכפ' החיים סימן תנ"א אות ר' הביא טעם שאין בו ממש, וז"ל: והטעם שאין מברכין על ההגעלה, כתב בארחות חיים דף ע"ה ע"א סוף אות צ"ה משום דאפשר להשתמש בכלים חדשים, ואין צריך להגעיל הני כלים, ונמצא

הרה"ג אליהו נכס שליט"א
 כולל "אליבא דהלכתא" קרית ספר

דלאו מצוה היא להשתמש בהם יעו"ש. והאיסור והיתר כלל נ"ח דין ק"ד כתב הטעם דמברכין על הטבילה ואין מברכין על ההגעלה, משום דהטבילה מצות עשה, וההגעלה מצות לא תעשה שלא לאכול נבלות, והוי כניקור גיד וחלב שאין מברכין עליו, יעו"ש. והביאו כנסת הגדולה ביורה דעה סימן קכ"א בהגהות הטור אות י"ג, כסא אליהו בסימן זה אות יו"ד. ועוד נראה הטעם משום דאינו אלא איסור בלוע ואין בו ממש, לכך אין מברכין עליו.

ועיין בספר דברי שמואל שכתב שאפשר ע"י המתנה מעת לעת, וז"ל: והא דאין מברכין על הגעלה כמו על הטבילה, י"ל דשאני הגעלה דאפשר להפטר ממנה ע"י שימתין עד אחר מעל"ע מה"ת, ואפילו מדרבנן הוי שרי אי לאו משום גזירה אטו בן יומו, או י"ל משום דשרי להשתמש בצונן בלא הגעלה, וא"כ אינה מצוה הכרחית כ"כ [ואפילו על שחיטה מבואר בט"ו סי' א' דלא דמי לשאר ברכת המצות, וכש"כ הגעלת כלים דאין בו שייכות ברכה], משא"כ טבילה.

ועיין בספר ברכות המצוות כתיקונן שהביא ה' טעמים שאין מברכים, וז"ל: **א. לא תעשה:** דוקא מצות טבילה היא מצות עשה, משא"כ הגעלה היא לא תעשה, שלא לאכול נבלות, והוי כניקור גיד וחלב שאין מברכין עליו, מלבד לאו דעריית שמברכין עליו אגב דקדושין (איסור והיתר כלל נ"ח סי' ק"ד). דנו האחרונים על טעם זה, דהא גם טבילת כלים הוי כמצות לא תעשה משום טומאה, דהכלי יוצא מטומאת עכורים לקדושת ישראל ובכל זאת מברכין, ועוד דהסמ"ק מצוה קצ"ח מונה הגעלה למצות עשה, ומנא לן לדרוש טעמא דקרא דהגעלה רק כדי שלא להכשל באיסור נבילה, ומה היא שדימה לניקור דשם לא ציותה התורה בפירוש עליו, רק דאמרה התורה כל חלב וכל דם לא תאכלו (ויקרא ג', י"ז), והניקור ממילא ידענו, משא"כ מצות הגעלה מוזכרת בפירוש בתורה (ס' תבואות שמש סי' ב', שו"ת משנה שכיר ח"א סי' ע"ח). **ב. אפשר בכלים חדשים:** אין מברכין על הגעלה דאפשר לגלות שהאיסור הבלוע אוסר התבשיל (רבינו מנוח הל' חמץ ומצה פ"ה), ויש להקשות על טעם זה, דהא גם בטבילה נאמר דאפשר בכלים של ישראל, וי"ל דזה מקרי אי אפשר, דלפעמים אינם מצויים אומנים ישראלים רק גויים (עיין מאירי במגילה כ"א, ארחות חיים הל' חמץ ומצה צ"ה, שד"ח אספ"ד מצוה ה' ס"ק ט"ז). וע"ע בס' הגעלת כלים להרב כהן פ"א ס"ק ס"ו ביאור ארוך בזה, ומה שהביא שם שאנשי הודו נהגו לברך על הגעלת כלים, וכפי האמור אין הלכה כן. **ג. השו' מודותיהם:** היות דיש ב' מיני הגעלות דאיסורא בלע כנבילות, והיתרא בלע כחמץ בפסח, וציווי התורה בהגעלה בפר' מטות באיסורא בלע מיירי, ואם יש חיוב לברך בצטרך לחלק דרק באיסורא בלע חייב לברך, ולא בהיתרא בלע דאין שם ציווי להגעילו, על כן השו' חז"ל מודותיהם ולא תקנו ברכה בשום הגעלה (בספר רב חסד הובא בס' טבילת כלי ט"ז). **ד. כהנ"ל:** היות דכשהכלי הוא אינו בן יומו אינו חייב להגעילו מן התורה דנותן טעם לפגם, לא חלקו בין כלי לכלי, ואף בן יומו אינו חייב בברכה, הגם שכלי אינו בן יומו בבליעת איסור מדרבנן אסור, ויתחייב ברכה על דין דרבנן, י"ל דמצוה דרבנן שהיא רק להכשר לא תקנו ברכה עליו, כמו שכתבתי בדיון מים אמצעים בתוך הסעודה, משא"כ במצוה דאורייתא בעלמא מברכין עליו גם היכי שהוא רק הכשר, עיין מהר"ם שיף (חולין ק"ה) וס' טבילת כלים פ"ט (כנלע"ד). **ה. הפרדה בעלמא:** חילוק גדול יש בין טבילה להגעלה, דבטבילה במקוה כשרה נכשר הכלי והיינו פעולה חיובית, משא"כ בהגעלה אינו מוסיף שום דבר בעצם הכלי ולא כלום, אלא מפריד ממנו בליעת האיסור, והפעולה נעשית באותו חלק האיסור שמפרידו והיינו פעולה שלילית, וכן הוא בניקור גיד הנשה שמוסיף מוסיף כשרות להבשר, אלא מפריד בעלמא הגיד מהבשר, ולכן לא שייך לברך על חיוב של הפרדה בעלמא (ס' סידור פסח כהלכתו פ"א).

ועיין בספר נר ציון פרק ג' הערה 621 שכתב שרוב ההגעלות דרבנן, וז"ל: ככה"ח [ס' תנ"א סק"ד] הביא טעם ראשון בשם או"ח, וטעם שני בשם או"ח, והוסיף הטעם השלישי. ונראה שילע"ב טעמים הראשונים, דהלא גם שחיטה אינה אלא לסלק שאינו זבוח, ואינה אלא למי שרוצה לאכול בשר, ואפשר שלא לאכול בשר רק דגים שאין צריכין שחיטה, ועכ"ז מברכין על השחיטה, ועל כרחק טעם הדבר משום שאחרי שכן ציוותה תורה לשחוט למי שרוצה לאכול בשר, ורק באופן זה נסתלק איסור שאינו זבוח, יש בזה קיום מ"ע, ואף שהיא קיומית, ואף שאינה אלא לסלק האיסור דשאנו זבוח, וא"כ אחר שאמרה תורה בלשון ציווי כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש וכו', למה לא נמנה גם הגעלת כלים כמ"ע קיומית למי שרוצה להשתמש בכלים אלו, ונצרך לסלק מהם האיסור הבלוע בהם, ושמא יש לבאר כוונת הא"ח, דבשחיטה מתיר גוף הבהמה לאכילה, משא"כ בכלי בלוע איסור אסור אין הכלי נאסר, אלא שאם ישתמש בו יפלוט טעם למאכליו, והמאכל יאסר, וא"כ ההגעלה אינה אלא מניעת קלקול המאכל, ואינה מצוה עצמית להוציא האיסור מן הכלי, ועדיין צ"ב. וטעם שלישי שהוסיף כהנ"ח משום שאין ממשות באיסור, לכאורה ג"כ צ"ב, דסו"ס אחרי שהתורה אסרתו, והרי לא אסרה תורה אלא קדרה בת יומא, שהיא נותנת טעם לשבח [וכבר עמדו דבר הראשונים בזה בענין טעם כעיקר], א"כ מה לי איסור שאינו זבוח מה לי איסור משהו וטעם נבילות, ולמה מחמת שהאיסור קטן לא נמנית המצוה בכלל מ"ע. ושוב נמצא בדסמ"ק [מצוה קצ"ח] מנה להגעלת כלים במנין המצוות, מיד לאחר שמנה מצוות השחיטה [במצוה קצ"ז], ולפ"ז צריך טעם למה אין מברכין עליה. ולולא דמסתפינא שמא י"ל, דכיון דרק בבן יומו הוא איסור מה"ת, ואח"כ אינו אלא מדרבנן, ונמצא שרוב הכלים הנגעלים אינם בכלל מצוות התורה, וגם פעמים מגעילים מספק, שלפעמים יש ס' בכלי כנגד האיסור הנבלע, על כן לא רצו חז"ל חלק בזה ולתקן ברכה רק בכלים בני יומם שחיובן ודאי, אם משום דלא ליתו לאחלופי ולברך גם על שאינם בני יומן או בספיקות, ואם משום דלא ליתו לאקולי ולולולי בכלים שאין מברכין בהם, ועיין.

**הרה"ג נדב פרץ שליט"א
בעמח"ס נדבת פרץ על הש"ס**

האיר המזרח

**רבני בית ההוראה שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום"
גאונים רבי מנשה שוע ורבי דוד פנירי שליט"א**

סימן תנ"א

דין כלי שני של חרס ושל מתכת האם צריך הכשר

כתב השו"ע סי' תנ"א סעיף א': קדירות של חרס שנשתמש בהם חמץ כל השנה וכו', אבל היסק שייסקם באש אינו מועיל להם ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהם חמין, אפילו שלא על ידי האור אלא שעירה לתוכו ורתחין. [הגה. ויש אוסרים אפילו בכלי שני, ע"כ. ועי' במ"ב ס"ק י"א לענין דיעבד בכלי שני, ובשעה"צ אות י'].
והנה מרן בשו"ע כאן לא גילה דעתו בדיון כלי שני, ונחלקו האחרונים ז"ל מהי דעתו דמרן ז"ל, דהנה יעו"י בבית יוסף שכתב בהדיא דאף בכלי שני לא מהני ליה היסק, ומיהו המג"א כתב בס"ק ג' שמאחר והשו"ע השמיט דין כלי שני, חזר בו ממש"כ בבית יוסף וס"ל דכלי שני אי"צ הכשר. ומאידך יעו"י להחך יעקב שהשיג ע"ד המג"א, וס"ל דלעולם ד' מרן בשו"ע כדעתו בבי"ד דאסור אף בכלי שני. ועי' להרב כה"ח בס"ק כ' שג"כ הסכים לזה דד' מרן השו"ע היא לאסור אף בכלי שני, וכמש"כ הפרי חדש והכנה"ג והנהר שלום. והא דכתב השו"ע ביורה דעה סימן ק"ה סעיף ב' דחום של כלי שני בדיעבד מותר, והכא ס"ל דלא מהני ליה היסק, כתב הכנה"ג דשמו בחמץ רצה להחמיר. עכ"ד.

אולם ראיתי בשו"ת אור לציון חלק ג' פרק י' בביאורים לתשובה א' שכתב לחדש בזה דבאמת לד' מרן כלי שני אינו אוסר, ואף דמרן גופיה כתב בסעיף ה' שאף כלים שנשתמש בהם בכלי שני הכשירן בכלי שני, יש לחלק הדין מדובר בכלים שמועילה בהם הגעלה, וכיון שאפשר בהגעלה לכתחילה יש לו להגעילם, ומשא"כ בסעיף א' שמדובר בכלי חרס שאין להם תקנה חומרתם זו היא קולתם. [וכן ביאר המחצית השקל בד' מרן]. אך מ"מ כתב האול"צ דלהלכה אנו מחמירין אף בכלי שני וכד' הרמ"א, וכמש"כ ג"כ בבן איש חי פרשת צו הלכה י"ד ויעו"ש. [ובאמת דד' האול"צ מחודשים, דלפי דבריו ז"ל אף בשאר איסורין נאמר דלכתחילה צריך להגעיל כלי שני (וחו"ר בית ההוראה כתבו על זה: אפשר שלא החמיר אלא בפסח משום חומרת החמץ). ואכן כן כתב בגליון רע"א ביי"ד שם בשם המנחת יעקב. גם יל"ע לפי"ד האול"צ אם אף שנשתמש בדיעבד נאסר בכלי שני].

דין החצובה בפסח ובשאר איסורין

כתב הרמ"א בס"ק תנ"א סעיף ד': חצובה צריך ליבון. ופי' במ"ב ס"ק ל"ד, דחצובה כלי שיש לה שלש רגלים, ומעמידין עליה קדירה או מחבת בתנור על האור כל השנה. ואם רוצה להשתמש בה בפסח צריך ללכנה באור, לפי שלפעמים נשפך עליה עיסה ונבלע בה טעם חמץ על ידי האור. אך כתב במ"ב שכל דין זה הוא רק לכתחילה משום חומרת החמץ, כיון דבאמת שתי קדירות הנוגעות זו בזו אין יוצאת הבליעה מזו לזו, וכמבואר ביורה דעה סימן צ"ב סעיף ח'. וגם משום שיש לתלות שאף אם נשפך כבר נשרף החמץ והלך לו, כיון שבכל שעה היא על האש, ועל כן בודאי די לזה בליבון קל. ובדיעבד אף אם נשתמש עליו בלא ליבון כלל אין לאסור, עכ"ד.

ועי' להכה"ח בס"ק ע"ד שכתב דנראה דכל חומרת הרמ"א הוא דוקא בחמץ ומשום חומרת החמץ, שהרי בבשר וחלב אין נזהרין בזה, שהרי מבשלין על הכירה קדירה של בשר ואח"כ קדירה של חלב. וראיתי להרב אור לציון חלק ג' פרק י' בביאורים לתשובה ג' שכתב דנראה דכל ד' הרמ"א הם לשיטתו בסימן תמ"ז סעיף י' שנתן טעם לפגם בפסח אסור, שהרי אף אם נחוש למה שלפעמים נשפכת העיסה, הרי מהפיה והאש שיש בחצובה האוכל נפגם יעו"ש, ועוד שהרי לד' מרן בסעיף ו' הולכים אחר רוב תשמישו. [לענ"ד יש להעיר על סברא זו, דהרי האול"צ עצמו האריך לבאר בתשובה י"א שכל הכלל שהולכים אחר רוב תשמישו הוא רק כשרוב תשמישו ג"כ בחמץ אלא שאינו בכלי ראשון, אבל אם רוב תשמישו בהיתר ומיעוט תשמישו באיסור, צריך הכשר כמיעוט תשמישו, ואי"כ כאן שרוב תשמישו אינו בולע כיון דהוי ב' קדירות הנוגעות זו בזו, הרי זה כאלו רוב תשמישו בהיתר].

ומ"מ כתב האול"צ שלמעשה נהגו בזה כהרמ"א משום חומרת דפסח, ואף שמדינא שרי, ועל כן מצד המנהג יש להחמיר בזה להצריכה ליבון, ויעו"ש עוד.

דין כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו בפסח ובשאר איסורין לד' מרן והרמ"א

כתב השו"ע בס"ק תנ"א סעיף ו': כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו, הילכך קערות אעפ"י שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על האש, כיון שרוב תשמישן הוא בעירוי שמערה עליהן מכלי ראשון כך הוא הכשרן. הגה. ויש מחמירין להגעיל הקערות בכלי ראשון, וכן הוא המנהג. וכן בכל דבר שיש לחוש שמה נשתמש בו בכלי ראשון כגון כפות וכדומה לזה. ויש מחמירין להגעיל כל כלי שתיה אעפ"י שתשמישן בצונן, משום שלפעמים משתמשין בהם בחמין. וכן הוא המנהג להגעילן, ובדיעבד סגי להו בשטיפה. וקערות גדולות שלא יוכל להכניסן תוך כלי ראשון, יתן עליהם אבן מלובן ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון והוי ככלי ראשון, וכן כל כיוצא בזה, ויעביר האבן על כל הכלי שאו מגעיל כולו. ע"כ. וכתב במ"ב ס"ק מ"ו וכל הדין שהולכין אחר רוב תשמישו הוא רק כשהכלי אינו בן יומן.

ומד' הכה"ח ס"ק פ"א, פ"ג, פ"ה, ק', נראה דאף לדידן בני ספרד נהגו להחמיר שלא לילך אחר רוב תשמישו. אולם מד' האול"צ ח"ג פרק י' תשובה י"א מתבאר דמעיקר הדין יש להקל לילך אחר רוב תשמישו, ולכן יש להקל לענין הכיור והשיש שא"צ הכשר, כיון שרוב תשמישם בצונן.

אך באמת יעו"י להשו"ע גופיה בסעיף כ' שכתב: השולחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה רגילים לערות עליהם ורתחין, לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירות לתוכן. ולכא"ו קשה דהא לד' מרן הולכים אחר רוב תשמישו, ורוב תשמישן של השולחנות והתיבות הרי הם בצונן. ושור"ר האול"צ שם שהרגיש בזה, וכתב שאכן מודה מרן דהמנהג להחמיר שלא לילך אחר רוב תשמישו. ולכן כתב שם דה"ה לענין השיש שלכתחילה יש להכשירו [ועו"ש בתשובה י']. ואפשר שמדין זה השולחנות והתיבות למד הכה"ח שאף לבני ספרד המנהג להחמיר שלא לילך אחר רוב תשמישו.

[והנה בעיקר הטעם שהולכין אחר רוב תשמישו, ראיתי להאול"צ בביאורים שם דאסברה לה דכיון שהכלי אינו בן יומן וכנ"ל תולים שגם עתה ישתמש כמו רוב תשמישו. ולענ"ד יש להעיר דסוף סוף כיון שבלע פעם א' מכלי ראשון, אי"כ גם אם עתה ישתמש ברוב תשמישו בכלי שני, עכ"פ הכלי מפליט מכלי שני, וההגעלה הרי לא הועילה לו. [וחו"ר בית ההוראה כתבו על זה: אין זו קושיא, דכיון שבלע על ידי כלי ראשון אינו פולט אלא על ידי כלי ראשון, ע"כ. ולענ"ד לפי"ז וכי כל כלי שבלע ע"י כלי ראשון נאמר שאינו פולט בכלי שני].

עוד יעו"ש באול"צ שביאר בטעם הרמ"א שהחמיר שלא לילך אחר רוב תשמישו, דאזיל לשיטתו שנתן טעם לפגם בפסח אסור. ויעו"ש שלכן בשאר איסורין מודה הרמ"א שהולכים אחר רוב תשמישו, ויעו"ש עוד. אולם ראיתי להכה"ח בס"ק ק"ז שכתב על חומרת הרמ"א, דה"ה בכלים הנקנים מן העכ"רם או מבשר לחלב שנוהגין להגעיל הכל בכלי ראשון, כי יש לחוש שמה נשתמשו בהם לפעמים בכלי ראשון או בכבישה מעת לעת. ועי"ש בס"ק ק"ד בשם ה"טו"ש שטעם הרמ"א להחמיר שלא לילך אחר רוב תשמישו הוא משום המון העם דלא ידעי לחלק בין רוב תשמישן בכלי ראשון או לפעמים. וכן יעו"י להרמ"א ביורה דעה סימן קכ"א סעיף ה' שהחמיר בתיבות הנלקחים מעכ"רם דנוהגים להגעיל שמה נשפכו עליהם חמין, יעו"ש, ורואים דאף בעלמא החמירו שלא לילך אחר רוב תשמישן].

להגעיל כפות העשויות מקרן

סי' תנ"א סעיף ז': יש מי שאומר דכפות העשויות מקרן אין להם תקנה בהגעלה, דכיון שמתקלקלים במים חמין חיישינן דילמא חיים עליהו. ע"כ.

וכתב הכה"ח בס"ק ק"ח וז"ל: וכן כתב הטור בשם בעל המנהג. וכן כתב הכלבו בסימן מ"ח. אלא שבשם הר"ש כתב הכלבו דמהני להו הגעלה, משום דגם בשעת שימוש חס עליהם מלהכניסה בתוך כלי רותח שלא יתקלקלו, וכבולעו כך פולטו, יעו"ש. והביא דבריו בית יוסף. ועל כן כתב בשו"ע דין זה בשם יש מי שאומר, לפי שיש מתירים, עכ"ל.

דין סלים שמולחים בהם את הבשר

כתב השו"ע בס"ק תנ"א סעיף י': סלים שמולחים בהם הבשר יש מצריכים להם הגעלה, ויש מי שחולק, ונראין דבריו. (וטוב להגעילן או לקנות חדשים). ע"כ.

וטעם המחמירים הוא כיון שאינו נזהר כל השנה במלח מומץ. (מ"ב ס"ק נ"ט). וטעם המתירין משום דאחזקין איסורא לא מחזקינן (מ"ב ס"ק ס').

ומ"מ אף שהכריע מרן כהמתירין, יעו"י להכה"ח בס"ק קל"ב בשם המאמר מרדכי דמנהג העולם שלא להשתמש בסלים שמולחים בהם כל השנה, ואין לשנות.

ללבן כלים בבדיל

כתב המ"ב בס"ק תנ"א ס"ק ע"ז: וכלים ישנים שתשמישן בכלי ראשון שחיפן בבדיל, מעיקר הדין היה אפשר להתירן בלא הגעלה, לפי שדרך הוא שמחממין הכלי כל כך באש מבחוץ עד שהעופרת יתך מבפנים, וזה גופא במקום הגעלה הוא כמבואר בסעיף ד', אלא לפי שהאומנים לפעמים עושין במהירות זה הציפור, ואינו עולה בכל הכלי לפי שלא הרתיחו אותו יפה מתחילה, לכן יש להחמיר תמיד ולהצריכם הגעלה. ומ"מ בדיעבד אם נשתמש בהם בלא הגעלה אין לאסור התבשיל, ובפרט כשהכלי אינו בן יומן. ואם האומן שציפהו הוא עכ"רם, ראוי להטבילו בלא ברכה, ע"כ. ויעו"י להרב בן איש חי פר' צו הלכה י"ב והכה"ח בס"ק קס"ג שהביאו בזה לשון רבינו האר"י ז"ל בשער המצות פ"ר עקב, שראוי ליהרר שלא ללבן הכלים של נחושת עם בדיל מהותך כדרך העולם להשתמש בהם מצה עד שיגעילם תחילה, לפי שזה הבדיל שהותך עליו נעשה קליפה על הנחושת, ומונע פליטת החמץ מתוכו אם יגעילוהו אחר כך. והליבון בבדיל עצמו אינו מועיל, לפי שהליבון נתנו לו חז"ל שיעור שיתזו ממנו ניצוצות וכו'. וכתב ע"ז הכה"ח בשם הבית דוד שאין זה אלא ממדת חסידות. [ועי' ג"כ במ"ב בס"ק ע"ז שכתב לענין הבדיל, שכיון שנעשה מכתב האש חשוב כגוף אחד, ואינו מעכב את ההגעלה].

והבא"ח כתב ע"ז: ופה עירנו יע"א לא נהגו בכך, אלא מלבנים כלים משתמשים בהם בחמץ כל השנה בבדיל תחילה, ואח"כ מגעילים אותם להשתמש בהם בפסח. ואין אנחנו מוחים בהם מפני דפה עירנו אין דרכם לבשל בכלים אלו בשאר ימות השנה חמץ גמור בעין בתבשיל שיש בו פת וקמח, ורק במחבת דרכם לטגן בה עיסה מקמח, ואפילו הכי אין זה רוב תשמישה, ולכן אין אנחנו מוחים בהם לעשות עפ"י אזהרת רבינו האר"י ז"ל הנזכרת. אך ודאי ירא שמים צריך ליהרר בכך. וכן כלי שנאסר משום בשר בחלב, וכן שאר כלי איסור שרוצה ללבנו בבדיל ולהגעילו, שצריך ליהרר כל אדם בזה להגעילו תחילה ואח"כ ילבנו בבדיל כמו אזהרת רבינו האר"י ז"ל הנזכרת, עכ"ל. [וכבר העירו ע"ד הבא"ח במש"כ לענין מחבת את הסברא דרוב תשמישו, דהרי במחבת אין כאן רוב תשמישו "בחמץ",

אלא רוב תשמישו בהיתר, וכל כה"ג אין זה נחשב רוב תשמישו וכמש"כ בחזו"א ואול"צ].

[ובעיקר אזהרת האר"י, לפום ריהטא נלענ"ד שאין כאן את הכלל שקיבלנו הוראות האר"י ז"ל, כיון שבפשטות כאן האר"י ז"ל לא הזהיר מצד הסוד אלא מצד הפשט. אולם ע"י עוד יוסף חי פרשת מקץ הלכה י' שאין דרכו של האר"י להזהיר אלא דבר הנודע לסוד, ואכמ"ל. וצ"ע].

כלי אמאייל האם מועיל להם הגעלה

כתב השו"ע בס"ק תנ"א סעיף כ"ד: כלי עץ המצופים בסמנים שקורין ברגי"ס דינם ככלי חרס. והנה כתב במ"ב ס"ק קמ"ב הטעם שהסמנים מעכבין על מי הגעלה שלא יפליטו מה שבלוע בתוך העץ. ומקורו בבית יוסף, וכמש"כ בשעה"צ אות קפ"ט. אולם הכה"ח בס"ק רפ"ג ביאר הטעם שהסמנים עצמם דינם ככלי חרס, דאינו יוצא מידי דופיו לעולם. וכן נראה מד' הרב פעלים ח"ג סימן כ"ח יעו"ש. וכתב השער הציון (המסומן בכוכב שאחרי אות קצ"א), וקדירות ברזל המצופים בהיתוך (גישמעלצט) לבן ושוע [א"ה. היינו החומר הנקרא אמאייל, עפ"י מהדו' דדרשו הערה 125], העלה בחתם סופר יורה דעה קי"ג דלא מהני הגעלה עיין שם. אכן שמעתי שכתב גדולים נהגו להחמיר רק לענין איסור חמץ, אבל בכל השנה הקילו להגעילם אחר מעת לעת דהוא נותן טעם לפגם ומשהו מהטיה. ע"כ.

ועי' להרב פעלים חלק ג' סימן כ"ח שג"כ האריך בזה, ומסיק דאם היה רק כלי שני יש להקל להתירו בהגעלה ג' פעמים. [ועי' להכה"ח בס"ק רפ"ח מש"כ בזה לענין מעשה שבישלו בו בשר בלא מליחה].

דין כלי זכוכית לד' מרן והרמ"א

כתב השו"ע בס"ק תנ"א סעיף כ"ו: כלי זכוכית אפילו מכניסין לקיום ואפילו משתמש בהם בחמין אין צריכין שום הכשר שאינם בולעים, ובשטיפה בעלמא סגי להו. הגה. ויש מחמירין ואומרים דכלי זכוכית אפילו הגעלה לא מהני להו. וכן המנהג באשכנז ובמדינות אלו. וכן כלי כסף שיש בתוכם היתוך זכוכית שקורין גישמעלצ"ט אין להגעילו, אבל מבחוץ אינו מוזיק. ע"כ.

והיינו דלד' מרן כלי זכוכית אינו בולע, והטעם לפי שחלקים וקשים הם (מ"ב ס"ק קנ"ג). ולד' הרמ"א כלי זכוכית בולע, ואף חומר ככלי חרס, והטעם הואיל ובריינו מן החול (מ"ב ס"ק קנ"ד). וי"א הטעם דחייס שמה פקע (שעה"צ אות קצ"ו בשם הריטב"א, אך יעו"ש ששאר פוסקים לא כתבו סברא זו). ולד' הרמ"א אף שרוב תשמישו בצונן החמירו כיון שלפעמים משתמשים בהם בחמין (מ"ב שם עפ"י הרמ"א בסעיף כ"ה). ומ"מ במקום שאין בנמצא כלי זכוכית ואין לו כוסות ושאר כלים, כתב המ"ב בס"ק קנ"ו בשם החי"י אדם שיוכל להכשירו על ידי עירוי שלשה ימים, והיינו משום שאינו מצוי שישתמש בכוסות חמין של חמץ ממש (שעה"צ אות ר"א).

אולם יעו"י בספר בן איש חי פר' צו הלכה י"ד שכתב, שכל כלי זכוכית שנשתמש בהם בצונן, אפילו שנשתמש בהם משקה משעורים שהוא הנקרא בירה, יש להם היתר להשתמש בהם בפסח על ידי עירוי שימלאם מים וישארו בהם כ"ד שעות, ואחר כ"ד שעות ישפכם, ויחזור וימלאם מים חדשים, ויהי גם כן בהם כ"ד שעות וישפכם, ויחזור וימלאם עוד מים חדשים שיהיו בהם כ"ד שעות, ובוה מותרים להשתמש בהם בפסח מפני שבליעתם בתחילה היתה בצונן, עכ"ד. ומבואר מד' הרב בן איש חי דסובר דאף כלי זכוכית בולעים וצריך להכשירם. ומ"מ לא החמיר הבא"ח לגמרי כהרמ"א שדינם כדיון כלי חרס, אלא מועיל להם הכשר דמילוי ועירוי היכן שהיתה בליעתם בצונן. [ועי' להכה"ח ס"ק רצ"ו].

ומד' הרב פעלים בחלק ג' או"ח סי' כ"ט מתבאר שאין זה חומרא לכל בני ספרד, אלא שכך הוא מנהג בגד יעו"ש. וכך ביאר בשו"ת אור לציון ח"ג פר' י' תשובה י"ד בד' הבא"ח. ועל כן כתב שלבני ספרד מותר להשתמש בפסח בכלי זכוכית שהשתמשו בהם חמץ במשך השנה ע"י שטיפה.

וע"ש בביאורים שמרבותינו שמענו שמה שהחמירו בבגד בכלי זכוכית אף שדעת מרן להקל, הוא משום שחששו שכמו שמצניו בדברים רבים שירדו מאיכותם במהלך הדורות, כן כלי זכוכית, ושמה כעת בולעים משהו. וכתב ע"ז האול"צ שם, ואולם נראה שלענין עיבוד הכלים נשתנו הם לטובה, ואדרבה יש לומר שכלי זכוכית השתנו למעליהם, ואין לחוש בכלי זכוכית. עכ"ד.

סימן תנ"ב

דין להגעיל כלי דרך מצקה

כתב המ"ב בס"ק תנ"ב ס"ק כ': ויהרר שישפוך עליהם מן הכלי שבישל בו המים, אבל לא ישאב עם כלי אחר מהקדירה ולערוך עליהן להגעיל, דזה מיקרי כלי שני אם מגעיל בלא אבן מלובן, אם לא ששוהה הכלי ששוואב עמו תוך הקדירה עד שהמים מעלין רתיחה בקדירה קטנה או מיקרי שפיר כלי ראשון. ע"כ. ומקורו במג"א בשם מהר"ל. [וחו"ר בית ההוראה העירו שתיבות הנ"ל "בקדירה קטנה", בנוף דברי המג"א אינם, וגם הבאר היטב לא העתיק תיבות אלו].

ומתבאר מד' המ"ב דכל ששהה הכלי בתוך הקדירה עד שהעלה רתיחה חשיב כלי ראשון [ועי' עוד במ"ב סימן ש"ח ס"ק פ"ז]. אולם הכה"ח בס"ק תנ"א ס"ק פ"א ופ"ט הביא ד' ה"טו"ו ועוד אחרונים הבאים אחריו חכמת אדם וערך השולחן ועוד, דאף שהעלה רתיחה היו ספק כלי

ג'ו]. והנה מרן בבית יוסף הביא פלוגתת הרשב"א והרמב"ן אם מגעילין בשאר משקין, ושד' הארוחות חיים דבדיעבד מהני, אולם בשו"ע לא כתב מדון זה בהגהלה בשאר משקין כלום.

ונחלקו בזה האחרונים ז"ל, לד' הפרי חדש השמטת השו"ע סתמו כפירושו שבכל מיני משקין מגעילין, ולד' הישרי כנסת הגדולה הא דלא הזכיר השו"ע בדיון זה, משום דספוקי מספקא ליה. והובא בכה"ח ס"ק ג'ו, ועיי"ש שהביא מס' חוקת הפסח דד' הרא"ה והריטב"א כד' הרמב"ן דלא מהני הגעלה בשאר משקין. וכ"כ הרדב"ז בלשונות הרמב"ם ורבינו מנוח. ושעל כן נראה שאף בדיעבד יש להחמיר ולחזור ולהגעיל הכלי, אב"ד בדיעבד מה שנתבשל בכלי שהוגעל במשקה מותר. והוסיף הכה"ח דנראה דהוא הדין אם הגיע פסח שאי אפשר להגעיל, ואין לו כלי אחר כי אם זה ולא היה בן יומו בשעת הגעלה, יש לסמוך על המתירין בדיעבד.

[אך יש להעיר ע"ד האול"צ דאף אם המצקת דינה ככלי שני, היינו לענין שא"א להכשיר על ידה, או שאינה מבשלת ומבליעה, אבל לענין בליעה הרי היא בלעה מתוך הכלי ראשון, ואין זה כמו עירוי מכלי ראשון שבולע רק כדי קליפה, דהא המצקת נמצאת בתוך הכלי ראשון, ואפשר שהאול"צ מדבר כשהמצקת לא שהתה בהכלי, ועדיין צ"ע ג'.

דין הגעלה בשאר משקין לד' מרן

כתב הרמ"א בס' תנ"ב סעיף ה': ואין מגעילין בשום משקה רק במים, מיהו בדיעבד מהני הגעלה בכל משקה. והטעם שלכתחילה אין מגעילין בשום משקה חוץ ממים, משום שאין בטבען להפליט את הבלוע (מ"ב ס"ק כ"ה). והטעם דבדיעבד מהני הגעלה בכל משקה, משום שיש חולקין דגם משקין מפליטין כמו מים, וסומכים עליהם לענין דיעבד (מ"ב ס"ק כ"ו). [וע"ע שעה"צ אות כ"ה ובכה"ח ס"ק

ראשון, והולכים לחומרא לכל צד. ועל כן א"א להגעיל ע"י הכף שהשהה בתוך הקדיירה, אף שהעלה רתיחה יעו"ש.

ודע דבשו"ת אור לציון ח"ב פרק ל' תשובה י"ז כתב לחלק בזה בין אם תחב את הכף לתוך הכלי ראשון כשהוא ע"ג האש שאז דינו ככלי ראשון, לבין אם תחב את הכף לתוך הכלי ראשון כשאינו ע"ג האש שאז דינו ככלי שני.

וראיתי בשו"ת אור לציון ח"ג פרק י' תשובה ז' שכתב ג"כ חילוק זה לענין פסח, ולכן כתב שמצקת שרגילות להכניסה לסיר כשהוא עודנו על גבי האש צריכה הגעלה בכלי ראשון, ואם רגילות להכניסה רק לאחר שהוציא את הסיר מן האש, די להגעילה בעירווי מכלי ראשון. עכ"ד. [האמנם שלא כתב האור לציון להקל אף להכשיר כלי שתשמישו בעירווי מכלי ראשון, ע"י מצקת, ד"ל דהולכים לחומרא וכהכ"ח].

חוראת הלכה

חכמי ורבי בית ההוראה שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום" בעריכת הרה"ג נדב פרץ שליט"א

הכירה צריך ליבון, והטור כתב בזה שני טעמים, האחד מכיון שברוב פעמים החררה נוגעת בכיסוי, וטעם שני שהוא מזיע מהבל החררה, ובאמת רוב פוסקים נקטו את הטעם הראשון, ולפ"ז תנורים שלנו א"צ ליבון, כי אין העוגות שלנו נוגעות ברוב פעמים בדופני התנור, אולם הגר"ב אבא שאול זצ"ל ס"ל שעיקר הטעם הוא מחמת הזיעה, ולכן פסק שצריכים ללבנו בניצוצות ניתזין.

האם החצובה צריכה הכשר לבני ספרד והמנהג למעשה

שאלה: כתב הרמ"א בס' תנ"א סעיף ד', חצובה צריכה ליבון. וביאר במ"ב ס"ק ל"ד, דהוא כלי שיש לה שלש רגלים ומעמידין עליה קדירה או מחבת בתנור על האור כל השנה, ואם רוצה להשתמש בה בפסח צריך ללבנה באור לפי שלפעמים נשפך עליה עיסה ונבלע בה טעם חמץ על ידי האור. וכתב המ"ב שכל זה הוא רק לכתחילה משום חומרא דחמץ, כיון דבאמת שתי קדירות הנוגעות זו בזו אין הבליעה מזו לזו וכמבואר ב"י"ד סימן צ"ב סעיף ח'. וגם יש לתלות שאף אם נשפך כבר נשרף והלך לו כיון שבכל שעה היא על האש, ועל כן בודאי די לזה בליבון קל. ובדיעבד אף אם נשתמש עליו בלי ליבון כלל ג"כ אין לאסור. ויש לברר מהו מנהג בני ספרד בדין החצובה אם צריך הכשר או לא.

תשובה: הנה אף להרמ"א אין דין זה אלא חומרא וכמ"ש המ"ב, משום דמדינא כיון שאין כאן משקה המחבר את ב' הקדירות אין לחוש, וגם שיש לתלות שאף אם נשפך האש שורפתו, וא"כ מאחר ומרן השו"ע לא הביא דין זה מנין לנו להחמיר. ואמנם ראיתי להרב מאמר מרדכי שכתב דלכתחילה פשיטא דיש להחמיר כדברי הרמ"א, והובא בכה"ח ס"ק ע"ד, אך עכ"פ אין לזה מקור בד' השו"ע.

ואכן ראיתי בשו"ת אור לציון ח"ג פרק י' בביאורים לתשובה ג' שכתב דכל חומרת הרמ"א היא לשיטתו בסימן תמ"ז סעיף י' דנותן טעם לפגם בפסח אסור, משום שאף אם נחוש למה שלפעמים נשפכת העיסה, הרי זה נפגם מהפיח והאש שיש בחצובה, ועוד שמה שנשפך אין זה רוב תשמישו. [ולעני"ד יש להעיר ע"ד האול"צ במש"כ דאין זה רוב תשמישו, דהרי כבר ייסד לן החו"א דכל גדר דרוב תשמישו הוא רק אם אף רוב תשמישו הוא בחמץ רק שאינו בחמץ, אבל אם רוב תשמישו אינו בחמץ לא חשיב רוב תשמישו, וכן כתב הרב אול"צ גופיה בתשובה ה', וא"כ כאן שהרוב תשמישו אינו פולט כלל, כיון שאינו עובר מכלי לכלי בלא רוטב לא חשיב רוב תשמישו בחמץ].

ובכל אופן כתב שם האול"צ שלמעשה נהגו להחמיר להכשיר את החצובה, אך הוסיף שכיון שבחצובות שלנו יש חשש שיתקלקלו אם ילבנו אותם ליבון חמור, לכן נהגו לכסות את החצובה לאחר ניקויה בפח או בנייר כסף חזק.

האם צריך להכשיר אף את המבערים

שאלה: עוד יש להסתפק בגו המצוי כיום שיש בו את המבערים שיוצא מהם האש דרך החורים, האם צריך להכשיר אף את המבערים או רק את הברזלים שעליהם מונח הסיר.

תשובה: לכא"ו היה נראה שתלוי מהו הטעם שנוהגים להחמיר ללבן את החצובה, אם משום עצם הנגיעה של הקדירה עם החצובה, או משום שנשפך על החצובה, דאם הטעם הוא משום עצם הנגיעה של הקדירה עם החצובה, לענין המבערים לא שייך טעם זה, כיון שבדרך כלל מניחים את הקדירה על החצובה, ואין הקדירה נוגעת במבערים, אבל אם הטעם משום שנשפך, לכא"ו אף לענין המבערים שייך טעם זה.

אולם ראיתי להאול"צ בתשובה ג' שכתב שהמבערים א"צ הכשר כלל, וביאר שם הטעם, כיון שאין רגילות שישפך עליהם מהסיר, יעו"ש. ולעני"ד צ"ע בזה, דפוק חזי שכשגולש הוא גם על המבערים [ולכן אף הגו נכבה מכח הגלישה הזאת]. אלא שיי"ל טעם אחר דלענין המבערים ודאי שהאש שורפת כליל, יותר מאשר החצובה. ועדיין צ"ע.

האם מועיל לצפות את החצובה (או כל משטח אחר שצריך הכשר) בנייר כסף

שאלה: יש לעיין לענין חצובה או כל משטח אחר שצריך הכשר, האם מועיל לצפותו בנייר כסף במקום הכשר או לא.

בו, וכן הסכים האול"צ. ד' הח"י אדם דכלי שני מבשל כשהיד נכוית בו, וכ"ד החו"א עכ"פ באיסור שבת. [ולענין חמץ צ"ע].

האם יש להקל בכלי שעבר עליו י"ב חודש שא"צ הגעלה

שאלה: יש לעיין האם יש מקור להקל בכל כלי שעבר עליו י"ב חודש, או שאין לזה מקור.

תשובה: הנה יש לזה מקור בשו"ת חכם צבי סימן ע"ה שהתיר בדיעבד תבשיל שנתבשל בכלי שעבר עליו י"ב חודש, אף להאוסרים נותן טעם לפגם בפסח מ"מ אחר י"ב חודש ליכא טעם כלל, ומ"מ לא מלאני לבי להתיר לבשל בו לכתחילה. והובא בשערי תשובה סי' תנ"א ס"ק א'. אולם יעו"ש בשערי תשובה שהביא מד' החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב סימן ל"ח שמד' הרשב"א בתשובה מתבאר דלא כהחכם צבי ואפילו בדיעבד אסור יעו"ש, והובא ג"כ בכה"ח ס"ק ד', והביא שכ"כ הרדב"ז בס' תשל"ט.

העולה, דלמעשה אין להקל בכלי שעבר עליו י"ב חודש. [ואף בדיעבד להאוסרים נותן טעם לפגם בפסח]. ומשמע דאפילו בתור סניף אין לצרף דיעה זו. [מיהו שוב ראיתי בספר ערוך השולחן סעיף ב' שכתב שאפשר לצרף דיעה זו לאיזה קולא אחרת אם יש בענין זה].

האם ניתן להכשיר תנורים בזמנינו ע"י היסק בחום הכי גבוה

שאלה: הנה מתבאר בשו"ע סי' תנ"א סעיף א' שאין להכשיר תנורים על ידי ליבון, משום שחוששים דילמא חיים עליהו ולא ישהה שם הרבה. ויש לדון בתנורים המצויים כיום המופעלים על ידי חשמל, האם מועיל להסיק את התנור בחום הכי גבוה, ונאמר כבולעו כך פולטו, כמו שבלע על ידי חום החשמל כך יפלוט על ידי החשמל.

תשובה: הנה ראיתי להרבה מפוסקי זמנינו שהתירו להכשיר את התנור באופן זה שמסיקו בחום גבוה, והובא ג"כ במ"ב מהדו' דרשו הערה 10 [הלא הם הרב מנחת יצחק, הגר"ש אויערבאך ז"ל ועוד, ועיי"ש עוד]. אולם יעו"ש בשו"ת אור לציון ח"ג פרק י' תשובה ב' שכתב להחמיר שלא להכשיר את התנור, וטעמו ז"ל (בביאורים שם) כיון שגדר ליבון הוא שניצוצות ניתזין ממנו.

ולכא"ו יש להוכיח כן מד' השו"ע בס' תנ"א סעיף ב' שכתב: כוביא שהוא כלי שעושים מלבנים ועפר ואופים ומטגנין בו, וכן תנור קטן שקורין פידליא היסקו מבחוץ אסור לאפות בו בפסח, דאין חמץ שבו נפלט בכך. ואם מילאו בגחלים מבפנים שפיר דמי. ע"כ. וחזינו דאף שבלע ע"י היסק מבחוץ, מ"מ לא מהני להכשירו על ידי היסק מבחוץ. והטעם נראה דגדר ליבון אינו גדר להוציא את הבלוע ע"י החום, רק הוא "לשרוף" את האיסור, וההיסק מבחוץ אינו שורף את מה שמבפנים, כיון דאין ניצוצות ניתזין מבפנים.

אך באמת יד הדוחה נטויה לומר דד' השו"ע הרי הם בכלי חרס, וי"ל דכלי חרס שאני, דהלא כלי חרס אינו יוצא מידי דופיו לעולם, ורק ע"י ליבון הוא שיוצא, ובזה דוקא גדר הליבון הוא ששורף את האיסור, אבל בכלי מתכות שפיר י"ל להגדר הוא שחום האש מוציא את הבלוע, ושבו י"ל דמהני להסיק את התנור מדין כבולעו כך פולטו.

אולם נראה להוכיח כד' האול"צ, מד' הש"ך ב"י"ד סי' קכ"א ס"ק י"ז שהאר"ק לבאר דיש לחלק בין כלי שבלע מקצתו ע"י בישול, שבוה סגי להכשיר מקצתו מדין כבולעו כך פולטו, לכלי שבלע ע"י האור שבוה צריך ללבן את כולו, והביא בזה לשון הרא"ה בהגעלה בכלי מתכות הוא להפליט מה שבלע, אבל ליבון בשום מקום אינו מפליט כל איסור שבו, אלא כילווי הוא שמכלה איסור שבתוכו וכו'. ומתבאר מד' הש"ך והרא"ה דכל גדר ליבון אף בכלי מתכות אינו להוציא את הבלוע אלא לשרוף את האיסור, ובאופן דנראה דכיון שאין ניצוצות ניתזין ממנו אין כאן גדר כילווי, ולא מועיל מה שבלע בחום כזה. ודוק. [וע"ע בס' קה"י שבת סימן כ"ד אות ב].

וחו"ר בית ההוראה כתבו ע"ז: כל הנידון בתנור להכשירו בהיסק של עצמו, זה מכיון שכל בליעתו רק ע"י אדים של האפיה, ואין ספק לפוסקים שאם משתמשים בגוף התנור באפיה שלא ע"י תבניות, שחייבים להכשירו בניצוצות ניתזין כמו כל כלי שתשמישו ע"י יובש, ולכן הורו שייסקו בגובה מקסימלי ויחליף את התבניות. ודעתו של הגר"ב אבא שאול זצ"ל שלמרות כן צריך ליבון, מכיון שמרן בסעיף ט"ו כתב שכיסוי ברזל שמשמים אותו ע"ג חררה כשנאפית על

האם כלי שני צריך הגעלה לד' מרן, והמנהג למעשה

שאלה: כתב השו"ע בסימן תנ"א סעיף א' שלא מועיל היסק להכשיר כלי חרס שנשתמש בהם בחמץ אפילו שלא על ידי האור, אלא שעירה לתוכו רותחין. והרמ"א הוסיף דיש אוסרים אפילו בכלי שני. ויש לברר האם כן הוא אף ד' מרן השו"ע. ואת"ל לד' מרן כלי שני אינו אוסר, יש לברר מהו המנהג למעשה.

תשובה: הנה לשון השו"ע הוא כלשון הטור, אבל היסק שיסיקם באש אינו מועיל בהן ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהן בחמץ אפילו שלא על ידי האור אלא שעירה לתוכם רותחין. וכתב על זה הבית יוסף, פירוש אפילו לא נשתמש בכלי חרס רותחין אלא בכלי שני לא מהני בהו היסק, וכן הרמב"ם בפרק ה' השווה כלי חרס שנשתמשו בו חמץ בכלי שני, לנשתמשו בו בכלי ראשון. ע"כ. ובפשיטות נראה דאף מרן בשו"ע ס"ל הכי דאף כלי שני לא מהני ליה היסק. אולם ע"י להמג"א בס"ק ג' שכתב דנראה דמרן השו"ע חזר בו מדהשמיט דין כלי שני, ויעו"ש עוד.

ולפ"י"ד המג"א צ"ל דהא דכתב מרן בסעיף ה' שכלים שנשתמש בהם בכלי שני הכשירין בכלי שני, היינו דוקא בכלי מתכות שיש לו הכשר, ומשא"כ בכלי חרס שאין לו תקנה לכן הוי כדיעבד ולא נאסר, וכמו שביאר המחצית השקל. אולם ע"י להכ"ח בס"ק כ' שהביא מכמה אחרונים שחלקו על ד' המג"א, וס"ל דאף ד' השו"ע לאסור בכלי שני וכדבריו בבית יוסף.

אולם ע"י בשו"ת אור לציון ח"ג (פרק י' תשובה א') שכתב כהמג"א דד' השו"ע היא להתיר בכלי שני, ושאינו כלי מתכות שיש לו תקנה בהגעלה, וכמו שחילק המחצית השקל הנ"ל.

ובכל אופן האחרונים הסכימו לאסור בכלי שני. וכ"כ הבן איש חי פ"ר צו הלכה י"ד. ואף האור לציון שם כתב דלהלכה אנו מחמירים בכלי חרס אף בכלי שני.

והעולה מן המדובר, ד' הבי"א לאסור בכלי חרס אף בכלי שני. וכן הוא ד' הרמ"א. ובד' השו"ע נחלקו האחרונים, לד' הכה"ח (בשם אחרונים) אף ד' השו"ע היא לאסור בכלי חרס בכלי שני, אבל לד' המג"א לד' השו"ע אין לאסור בכלי חרס בכלי שני, וכ"ה ד' האול"צ בד' השו"ע. אולם למעשה המנהג לאסור בכלי חרס בכלי שני.

כלי שני שבלע והיד נכוית בו האם נאסר

שאלה: עוד יש לעיין אם השתמשו בכלי שני אבל "היד נכוית בו", האם בזה יש לאסור ואולי אף בדיעבד.

תשובה: הנה לא מצינו בשו"ע בשום מקום שחילק בזה בין יד נכוית ליד סולדת בו, ומשמע דבכל אופן כלי שני אינו מבשל ואוסר. ואדרבה ע"י בבית יוסף ביורה דעה סימן ק"י שכתב וז"ל, ונ"ל דאפילו מעלה רתיחות בכלי שני כעין שהיה בכלי ראשון אינו מבשל, דכלל גדול הוא דכלי שני אינו מבשל בשום פנים וכו'.

[ולכא"ו יש להוכיח ג"כ דיד נכוית ויד סולדת חד הוא, דע"י ל' השו"ע באו"ח סי' קפ"א לענין מים אחרונים שאין נוטלים אם היד נכוית בהם, ול' הגמ' בחולין בדף ק"ה הוא שהיד סולדת בהם. אולם יעו"ש במ"ב ס"ק ח' שכתב דל' השו"ע הוא לאו דוקא, דבדואי אין אדם נוטל ידיו במים כאלו שנכווה בהן, אלא רוצה לומר שהיד סולדת בהן].

איבאר דיעו"י להמ"ב בס' ש"ח ס"ק מ"ח שכתב בשם הח"י אדם, דהיכא דיד נכוית בו לכו"ע מבשל אף בכלי שני [ועיי"ש מקורו בשערי צדק שער מצות הארץ פרק ב' בבית אדם ס"ק ט']. ולכא"ו זה דלא כהבית יוסף הנ"ל שכתב בהדיא ואפי' מעלה רתיחות בכלי שני "כעין שהיה בכלי ראשון" אינו מבשל. וכ"כ בשו"ת אור לציון חלק ב' פרק ל' בביאורים לתשובה י"א, דמדו' הבי"א הנ"ל מתבאר דכלי שני אינו מבשל אף אם היד נכוית בו.

ובאמת דיעו"י לחו"א או"ח סי' נ"ב ס"ק י"ט שכתב ע"ד הח"י אדם הנ"ל ח"ל, ומיהו כתבנו שם (בחו"א מעשרות סימן ד' ס"ק י"ח) דגמרא דידן פליגא, ומ"מ קשה להקל באיסור שבת. עכ"ל. ואפשר לפי זה דדוקא באיסור שבת יש להחמיר ולא באיסור חמץ, אם כי מצינו פעמים שהחמירו בחמץ יותר, וצ"ע. [וע"י באול"צ ח"ג פ"י תשו' ו' דאף דבני ספרד נהגו להקל בגוש בכלי שני, בפסח יש להחמיר משום חומרא דחמץ]. נמצא, ד' הבי"א דכלי שני אינו מבשל אף כשהיד נכוית

תשובה: נלענ"ד דעפ"י המבואר ביו"ד סי' צ"ב סעיף ח' שאין הבליעה עוברת מכלי לכלי בלא רוטב, וכ"ה במ"ב כאן בס"ק ל"ד לענין חצובה, אם כן נמצא שע"י הנייר כסף שוב אין הבליעה עוברת, דאף אם נשפך חמץ על החצובה הרי הנייר כסף מפסיק, וכ"כ בשו"ת אור לציון שם. וכן הוא המנהג כיום.

אלא שצריך לזהר שיהיה נייר כסף עבה שלא יקרע בתוך הפסח, וכמשי"כ האול"צ שם.

ודע עוד דנראה שצריך לזהר שלא יהיה רטיבות בתחתית הסיר, או בגב האלומיניום, אם גם החצובה רטובה, שאז שייך שיעבור טעם מהחצובה לסיר דרך האלומיניום, דאם לא כן שוב יש כאן משקה המחבר את ב' הקדירות. ודוק.

האם צריך להכשיר את הכלי דוקא באותה דרגת

חום שבלע או העיקר שיהיו המים רותחים

שאלה: כתב השו"ע בסי' תנ"א סעיף ה': כלים שנשתמשו בהם בחמין, כפי תשמישן כך הכשירן. אם תשמישן בכלי ראשון כגון כף שמגיסין בו בקדירה, צריך להכשירן בכלי ראשון. ואם תשמישן בכלי שני, הכשירן בכלי שני. וכלי שמשמשם בו בעירוי שמערה מכלי ראשון לא סגי ליה בהכשר דכלי שני, אלא צריך לערות עליו מכלי ראשון. ויש לדון האם תלוי ג"כ בדרגות חום, דהיינו שאם השתמשו בו מאה מעלות חום אזי צריך להכשיר במאה מעלות חום, ואם השתמשו במאתיים מעלות חום אז צריך להכשיר במאתיים מעלות חום, וכן ע"ז הדרך, או שאין מחלקים בזה.

תשובה: לענ"ד דא"צ אותה דרגת חום. וראיה לזה, שהרי השו"ע כתב רק כל שתשמישו בכלי ראשון צריך להכשירו בכלי ראשון, ולא חילק בדרגת החום, ועוד דמשמע מד' השו"ע שאף אם השתמשו בו בכלי ראשון ע"ג האש אפשר להכשירו בכלי ראשון שלא ע"ג האש, ואף שאין דרגות החום שרים, ואף לדי' הסוברים בטור יו"ד סי' קכ"א שצריך להכשירו דוקא בכלי ראשון שע"ג האש והובא במ"ב סי' ס"ק ל"ז, נראה דאין זה משום דרגות החום, אלא משום שהיה כלי ראשון ע"ג האש, אבל כל שמכשירו ע"ג האש [או בכלי ראשון שלא ע"ג האש, היכא דלא נשתמשו בו ע"ג האש], שפיר דמי. [וכ"כ מד' האול"צ בבבאוריים בפ"י תשו"ב ב' שכתב שלא חילקו לעולם בין חום גבוה לחום נמוך]. וכ"כ בשו"ת מנחת שלמה תניינא סי' נ"א לענין סיר לחץ שא"צ להכשירו באותה דרגת חום, אלא סגי במאה מעלות, יעו"ש.

כלי שהשתמשו בו ע"י עירוי רק מבחוץ האם צריך להכשיר אף את הצד הפנימי

שאלה: הנה השו"ע כתב בסי' תנ"א סעיף ה' שכלי שמשמשם בו בעירוי הכשירו על ידי עירוי, ויש להסתפק אם נשתמשו בו דרך עירוי רק מבחוץ, האם צריך להכשיר אף את הצד הפנימי, או רק את החלק החיצוני.

תשובה: לכאורה נראה דכיון דעירוי אינו מבליע אלא כדי קליפה וכונודע [וכ"ה בשע"צ כאן אות מ"א], א"כ הרי נמצא שלא נאסר מהכלי אלא כדי קליפה, ובאופן דנראה שאם עירוי רק לצד החיצוני לא נאסר הפנימי.

אך באמת דבלאו הכי א"צ למה שכתבנו, דבאמת אף אם נשתמשו בהכלי בכלי ראשון, מבואר בשו"ע סי' תנ"ב סעיף ו' ובמ"ב סי' ק"ל שכל שנשתמשו בו מבפנים א"צ להכשיר אלא את הצד הפנימי יעו"ש, וא"כ פשוט הוא אף בנידון דידן שא"צ להכשיר אלא את הצד שעירוי לתוכו. אלא דמ"מ נפקא מינה בדברינו שאם עירוי לצד החיצוני, "לא נאסר" הצד הפנימי.

ולפ"ז צ"ל דמשי"כ המ"ב בס"ק צ"א דלא מהני לקלף את הכלי לפי שהבליעה היא מעבר לעבר, היינו דוקא כגון מה שמדובר שם, יעו"ש לענין מדוכה, אבל בכלי שבלע ע"י עירוי שפיר מהני לקלוף את הכלי, שהרי לא נאסר אלא כדי קליפה. ופשוט. [וכ"כ הש"ך ביו"ד דעה סימן צ"ח ס"ק י"ג שכלי שנאסר ע"י עירוי א"צ לשער רק כדי קליפה].

כלי שהשתמשו בו דרך עירוי לתוכו האם צריך להכשיר את הצד החיצוני

שאלה: וכן יש להסתפק להיפוך, אם עירוי לתוכו, האם צריך להכשיר אף את הצד החיצוני, או סגי להכשיר את החלק הפנימי.

תשובה: ונראה פשוט דה"ה להיפוך, שאם עירוי לתוכו א"צ להכשיר אלא את הצד הפנימי, מלבד מה שנתבאר מד' השו"ע בסי' תנ"ב סעיף ו' ובמ"ב סי' ק"ל שאף אם נשתמשו בו מבפנים ע"ג האש א"צ להכשיר אלא את הצד הפנימי, עוד בה דהכא אף לא נאסר הצד החיצוני, מאחר ועירוי אינו אוסר אלא כדי קליפה, הרי שאינו מבליע מעבר לעבר.

[ואף דלכתחילה מחמירים בפסח אף בכלי שני, וכמשי"כ הרמ"א לעיל בסעיף א' ובמ"ב שם ס"ק י"א, מ"מ היינו דוקא כדי קליפה, וכמבואר בשו"ע יו"ד סי' ק"ה סעיף ב' ד' האוסרים בכלי שני, ועי' היטב בכה"ח כאן ס"ק י"ט ופ"ד].

אם הכניס כף לתוך הסיר האם אותו כף צריך הכשר בכלי ראשון או סגי בעירוי

שאלה: יש לעיין אם הכניס כף לתוך הסיר [שע"ג האש, או שלא ע"ג האש], האם אותו כף צריך הכשר בכלי ראשון, או סגי בעירוי.

תשובה: נלענ"ד פשוט דכיון שעכ"פ הכניס את הכף לתוך הכלי שע"ג האש או שלא ע"ג האש הרי הכף נאסר, דהרי הוא בולע מכלי

ראשון, ולא מיבעיא כדי קליפה דלא גרע מעירוי, אלא אף מבליע בכולו, דהרי כלי ראשון אף שלא ע"ג האש אוסר בכולו.

ואמנם לענין להכשיר ע"י אותו כף כתב במ"ב בסימן תנ"ב סי' ק"כ להחמיר שלא ישאב עם כלי אחר אם מגעיל בלא אבן מלובן, אם לא שהמים מעלים רתיחה, ויעו"ל להכה"ח בסי' תנ"א ס"ק פ"א ופ"ט שהחמיר אף כשהמים מעלים רתיחה, היינו דוקא לענין להכשיר על ידי הכף, שבוה אומרים שאין הכף נחשבת ככלי ראשון, אבל לענין שהכף תיאסר פשוט הוא שנאסרת בכולה, ובאופן שצריך להכשירה דוקא על ידי כלי ראשון.

ומהאי טעמא אין ד' האול"צ בזה מבוררים לנו, שכתב בפרק י' תשובה ז' לענין מצקת שאם הרגילות להכניסה רק לאחר שהוציא את הסיר מהאש, די להגעילה בעירוי מכלי ראשון. והטעם לחלק בזה ביאר עפ"י"ד בחלק ב' פרק ל' תשובה י"ז שכל שהכניסו את המצקת בכלי ראשון שלא על גבי האש דינה ככלי שני יעו"ש. אך לפימשי"כ מה ענין זה לזה, דאמנם אין גוף המצקת ככלי ראשון, אבל עכ"פ בלעה בתוך כלי ראשון, שהרי כלי ראשון אוסר אפי' כשאינו ע"ג האש, וכמבואר ביו"ד סי' קכ"א שכל שנשתמשו בכלי ראשון שלא ע"ג האש צריך הכשר בכלי ראשון שלא ע"ג האש.

גם מה שכתב האול"צ בבבאוריים שם שאם הרגילות להשתמש במצקת רק בכלי שני, מעיקר הדין א"צ הגעלה ורק מכח המנהג, צ"ע דהרי מרן כתב בהדיא בסעיף ה' שכלי שני אוסר בחמץ וכמשי"כ האול"צ גופיה בתשובה א'. ואולי יש להעמיד ד' האול"צ כשהוציא את המצקת מיד, עי' פתחי תשובה יו"ד סי' ק"ה ס"ק ח' בשם ס' חמודי דניאל ד"ל שברגע א' לא נאסר. וגם בזה עדיין צ"ע.

ובאופן דלענ"ד פשוט דעכ"פ כל ששהה המצקת בכלי ראשון, צריך להכשירה בכלי ראשון.

האם מנהג בני ספרד למעשה להקל

לילך בכלי אחר רוב תשמישו

שאלה: כתב השו"ע בסי' תנ"א סעיף ו': כל כלי הולכים בו אחר רוב תשמישו, הלכך קערות אעפ"י שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על האש, כיון שרוב תשמישן הוא בעירוי שמערה עליהן מכלי ראשון כך הוא הכשירן. והרמ"א כתב שיש מחמירין להגעיל הקערות בכלי ראשון. וכן המנהג. וכתב המ"ב בס"ק מ"ז שמ"מ בדיעבד סומכים על ד' השו"ע.

ויש לברר מהו מנהג בני ספרד למעשה, האם להקל בזה כדי השו"ע שהולכים בכל כלי אחר רוב תשמישו.

תשובה: הנה יש מבני ספרד הנוהגים בכל דיני פסח כחומרות הרמ"א, וכמו שכתב בס' זכור לאברהם לענין חוזר וניעור, והובא בכה"ח סי' תמ"ז ס"ק ע"ו, וכ"כ הנה"ח שם בס"ק רכ"ח לענין נטל"פ בפסח שיש שמחמירין ככל חומרות הרמ"א, וכ"כ בכה"ח סי' תנ"א ס"ק רצ"ו בשם ס' זכור לאברהם לענין דלא מהני הגעלה בכלי זכוכית, אך עכ"פ אין זה מנהג כל בני ספרד [וכמשי"כ בכה"ח סי' תמ"ז ס"ק ע"ו בשם הברכי יוסף]. ובאופן דנראה דאף לענין רוב תשמישו אין מקור דבני ספרד נהגו להחמיר בזה כד' הרמ"א. אולם מד' הרב כה"ח [בס"ק פ"א ופ"ג ופ"ה וק"ו] נראה שגם בני ספרד נהגו להחמיר להגעיל הכל בכלי ראשון. [ועי' עוד בשו"ת אור לציון ח"ג פרק י' תשובה ג' ותשובה י"א].

[ויש לעיין מסעיף כ' שכתב השו"ע שנוהגים להגעיל את השולחנות, לפי שלפעמים נשפך מרק מהקדירות לתוכן, ואמאי לא מקילים בזה משום רוב תשמישן].

האם הקולא דהולכים בכלי אחר רוב תשמישו

הוא אף אם נשתמשו בו דבר חריף

שאלה: עוד יש לעיין האם הקולא דהולכים בו אחר רוב תשמישו הוא אף אם נשתמשו בהכלי דבר חריף.

תשובה: נלענ"ד דלפ"מ שכתב המ"ב בס"ק מ"ז שכל הקולא דרוב תשמישו הוא דוקא כשלא היה הכלי בן יומו, והיינו דבאמת מדינא כל שבלע פעם אחת כבר נאסר, אלא דכיון דמדאורייתא לא נאסר אינו בן יומו, לכן הקילו לדון אחר רוב תשמישו, וכמבואר טעם זה בב"י בשם הרשב"א, וא"כ נראה פשוט שכל שהדבר חריף באופן שאין בו קולת אינו בן יומו שוב הו"ל כבן יומו. ושו"ת ש"כ"כ בחזו"א או"ח סימן קי"ט ס"ק ט"ו. [אך בעיקר דין דבר חריף באינו בן יומו לדי' מרן, עי' משי"כ בזה באורך בסי' תמ"ז].

כלי שהשתמשו בו חמץ פעם אחת האם סגי ליה בשטיפה

שאלה: עוד יש לעיין כלי שאינו עומד להשתמש בו חמץ ונשתמשו בו פעם אחת חמץ, האם סגי בשטיפה כיון שאין זה רוב תשמישו, או שיש לחלק דשאני כלי זה שאינו עומד להשתמש בו חמץ.

תשובה: הנה למש"כ בתשו' הקודמת דעיקר דין רוב תשמישו הוא קולא בגדר דרבנן דאינו בן יומו, י"ל דהגדר הוא רק היכא שעכ"פ השתמשו בו בחמץ כל הזמן, ורק שהיה בצונן או בכלי שני או בעירוי שבוה דוקא הקילו לחשוב שזהו אופן הכשירו, אבל אם הרוב תשמישו אינו בחמץ אין גדר קולא כזו, דה"ז כמו שנפל איסור פעם א' לכלי. וכן כתב החזו"א באו"ח סי' קי"ט ס"ק ט"ו.

ובאמת שכ"ה מפורש במ"ב סי' ל"ט, שכתב דאפילו כלי חדש שלא נשתמשו בו מעולם, רק פעם א' נשפך עליה עירוי של חמץ מכלי ראשון, ורואים שאפי' פעם א' נאסר [אך יש לדחות דהתם עוד לא נשתמשו בו כלל]. וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ג פרק י' תשו' י"א. יעו"ש. [וכבר העירו בזה מד' הבן איש חי פ"ר צו הלכה י"ב לענין ללבן

בבדיל, שכתב דאין מוחזין בהנוהגים להקל, לפי שאין רוב תשמישו בחמץ יעו"ש].

[ועי"ש בבאורים שביאר הטעם הדולכים אחר רוב תשמישו, משום שתולים שגם עתה ישתמש כדרך רוב תשמישו. וצ"ע דהתינוח אם רוב תשמישו בקר, אבל אם רוב תשמישו בחום דעירוי או כלי שני, הרי אם ישתמש כעת פיליט את האיסור. ויעו"ש עוד דטעם הרמ"א שהחמיר לא לילך אחר רוב תשמישו הוא לשיטתו דנטל"פ אסור בפסח, ולכן אין זה אלא חומרא בחמץ. וד' ז"ל צ"ע, חדא, דהרי נטל"פ בפסח אינו אלא מדרבנן. ועוד דיעו"ל להרמ"א ביו"ד סי' קכ"א סעיף ה' שהחמיר לענין תיבות שנלקחים מהעכו"ם להגעילם שמה נשפך עליהם חמין, הרי דאף בשאר איסורין אין הולכים אחר רוב תשמישו. והטעם כדאסברה לה ה"ט"ו כאן, לפי שרוב ההמון אינם יודעים לחלק בין רוב תשמישו למיעוט תשמישו].

האם מהני הגעלה לכלי פלסטיק

שאלה: כתב השו"ע בסי' תנ"א סעיף ח': אחד כלי עץ ואחד כלי אבן ואחד כלי מתכת דינם להכשירם בהגעלה, והרמ"א הוסיף דכן כלי עצם צריכים להגעלה. ובביאור הלכה הוסיף דכן כלי גללים. ויש להסתפק אם כלי פלסטיק מועיל להם להגעלה או לא.

תשובה: הנה מצינו דכלי חרס אינו יוצא מידי דופיו לעולם, בסעיף א', וכן כלי חרס המצופים זכוכית, בסעיף כ"ג, ולענין כלי זכוכית, לד' השו"ע בסעיף כ"ו א"צ הכשר, ולד' הרמ"א לא מהני הגעלה משום שתחילת ברייתו מן החול דינו ככלי חרס, אבל לענין שאר כלים בפשוטו כיון שאינם כלי חרס מהיכי יתני שלא יועיל להם הגעלה. אכן ראיתי בשבות יצחק דיני מיקרוגול פרק ה' ס"ק ט' בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאין להכשירו בהגעלה, ועי' מ"ב מהדו' דרשו הערה 131 שאסף בזה עוד מפוסקי זמנינו.

אלא דכאמור מנ"ל להחמיר במה שלא נתפרש בגמ'. וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ג פרק י' תשו' י"ג, והוכיח לה ממש"כ השו"ע בסעיף ח' הנ"ל דכלי אבנים מועיל להם הגעלה, ומקורו מהרי"ף, דמנ"ל לומר כן, ובע"כ משום שבגמ' לא הוציאו מן הכלל אלא כלי חרס.

אך באמת לענ"ד אם לדין יש תשובה, ד"ל שכל הכלים שהיו בזמן חז"ל אם איתא דאין להם הגעלה היה להגמ' להוציא אותם כלים מכלל הגעלה, ולבאר את דינם כדיון כלי חרס, אבל כלי פלסטיק שלא היו בזמן הגמ' אין לך הוכחה מהגמ' שמועיל להם הגעלה. ומ"מ נראה בפשוטו דמאחר ואין מקור להחמיר, מנ"ל להחמיר דלא מהני להם הגעלה.

האם שיניים תותבות צריכים הכשר

שאלה: יש לשאול האם שיניים תותבות צריכים הכשר או לא, דלכאורה הרי הם בולעות חמץ רותח.

תשובה: הנה לכאורה אם אוכל דבר רותח, הרי השיניים נאסרות. אולם בדבר זה האריכו מאד האחרונים, ועי' להכה"ח ביו"ד סי' פ"ט ס"ק כ"ב שהביא ד' הדרכי תשובה ששאל מרופא מומחה מהו תוכן השיניים הללו, ואמר לו במסיה לפי תומו שהוא ממין שטבעו אינו בולע, אלא דמ"מ מהראוי לכל ירא שמים שיהיו לו שיניים לבשר ושיניים לחלב ובפרט בפסח, אך ממה שרואים ששום אדם לא נזהר מסתימות שבנקבי השיניים שלא לאכול עמהם פעם בשר ופעם חלב, בעל כרחך שסומכים על הנ"ל שהדבק ההוא אינו בולע. והכה"ח הוסיף דאף אם השיניים בולעים, אין אוכלים דבר שהיד סולדת בו. [ויש להוסיף דאף אם פעמים שאוכל דבר שהיד סולדת בו, מ"מ אין זה רוב תשמישו]. ועי' עוד בס' שדי חמד אסיפת דינים מערכת חמץ ומצה סימן ד' אות כ"ד מה שהביא בזה.

ובשו"ת אור לציון ח"ג פרק י' תשובה ט"ו כתב שהעיקר לדינא שאין השיניים תותבות צריכות הגעלה. [ועי' עוד במ"ב מהדו' דרשו הערה 35 דד' הגרי"ש אלישיב זצ"ל להחמיר בפסח לערות מים רותחין, ועי"ש עוד].

האם למחבת סגי בהגעלה לבני ספרד

שאלה: כתב השו"ע בסי' תנ"א סעיף י"א: מחבת שמטגנין בה מותרת בהגעלה וכו'. והרמ"א כתב שיש מחמירין ללבן המחבת, אך בליבון כל דהו דהיינו שישורף עליו קש מבחוץ סגי. וביאר במ"ב ס"ק ס"ג וס"ו, דלד' השו"ע כיון שמטגנים עם שמן חשיב שבלע ע"י משקה, ולכן סגי ליה בהגעלה. אבל לד' המחמירין הטעם משום שלפעמים נתייבש השומן, והעיסה נאפית בעין על המחבת. ויש לברר מהו המנהג למעשה לבני ספרד האם כד' השו"ע דמחבת סגי ליה בהגעלה.

תשובה: הנה לא מצינו שבני ספרד יחמירו בזה דלא כהשו"ע, וכ"כ הרב חיד"א בס' מחזיק ברכה דסגי בהגעלה, וכ"ה בכה"ח ס"ק קמ"ו. וכן כתב הרב בן איש חי בפר' צו הלכה י"ד וזה לשונו: והמחבת שמטגנים בה די בהגעלה. אבל מוריניו רבי משה ז"ל כתב צריכה ליבון, והמחמיר ללבנה תבא עליו ברכה. מיהו א"צ ליבון רב שיהיו ניצוצות ניתזין ממנה, אלא די בליבון שיהיה הקש נשרף עליה מבחוץ. ע"כ. [וכונת הבא"ח מוריניו רבי משה, נראה כונתו להרמ"א, והוא ראשי תיבות מור"ם, וכמקובל אצל פוסקי ספרד].

[ומיהו לענין מחבת טפולן שטיגנו בה בלא שמן, בזה פשוט הוא דלא מהני לה הגעלה. ועי"ע במ"ב מהדו' דרשו הערה 131 מכמה פוסקי זמנינו שהחמירו אף כשבלע ע"י משקה מצד החומר עצמו. וכבר נתבאר לעיל לענין כלי פלסטיק אם מועיל לו הגעלה].

ומיהו ראיתי להאול"צ בתשו' ח' שכתב דכיון שמצוי שכתב שומן במחבת אי אפשר להגעילה. ומ"מ אין לחוש להשהות את המחבת

תשובה: הנה נתבאר לעיל כמה פעמים דיש מבני ספרד שנהגו להחמיר בפסח ככל חומרות הרמ"א, וכ"כ בס' זכור לאברהם לענין כלי זכוכית, והובא בכה"ח ס"ק רצ"ז. אך עכ"פ אין זה מנהג אצל כל בני ספרד.

ומיהו ע"י להרב בן איש חי פר' צו הלכה י"ד שכתב להחמיר בכלי זכוכית שבלעו בצונן, להכשירם בעירוי ג' פעמים. וכ"כ בשו"ת רב פעלים ח"ג א"ח סי' כ"ט.

וע"י בשו"ת אור לציון תשובה י"ב בביאורים שכתב שהוא רק מנהג בגד, והוסיף ששמענו מרבותינו שמה שהחמירו בבגד אף שדעת מרן להקל, הוא משום שחששו שכמו שמצינו בדברים רבים שירוד מאיכותם במהלך הדורות, כמו כן כלי זכוכית, ושמא כעת בולעים משהו, וע"י"ש.

אם מגעיל קודם שעה חמישית, האם יכול להגעיל כלי חמץ עם כלים של איסור

שאלה: כתב השו"ע בסמ"ק תנ"ב סעיף א' שיש לזהר להגעיל קודם שעה חמישית, כדי לינצל מכמה חששות, וע"י"ש ובבאר הלכה. ויש לעיין אם מגעיל קודם שעה חמישית האם יכול להגעיל כלי חמץ עם כלים של איסור אחר.

תשובה: בפשטות נ"ל דמאחר ומגעיל קודם שעה חמישית, וכדי שלא יצטרך ששים והיינו דקודם שעה חמישית חשיב נ"ט בר נ"ט דהיתרא, ואף לפי מש"כ הביאור הלכה בשם הפר"ח והגר"א דהעיקר הוא שיהיה ששים או אינו בן יומו, נמצא דחשיב נ"ט בר נ"ט דהיתרא, וא"כ אין לחוש אף אם יגעיל כלי חמץ עם כלים של איסור אחר.

כלי שהשתמשו בו בעירוי או בכלי שני האם צריך להגעילו דוקא כשהמים מבועבים

שאלה: כתב הרמ"א בס"י תנ"ב סעיף א' שאין הגעלה מועילה אלא אם המים רותחים, וביאר המ"ב בס"ק ז' דאפילו היד סולדת בהם, כל זמן שאין המים מעלים רתיחה אינם מפליטים. ויש להסתפק אם דין זה הוא דוקא כשנשתמשו בו בכלי ראשון ע"ג האש, או אף אם השתמשו בעירוי או בכלי שני צריך שיהיו המים מבועבים.

תשובה: הנה ז"ל המ"ב בס"ק ח': ויש להזהר למגעילין בזה, כי הם נוהגין קלות ומגעילין במהירות זה אחר זה, ואינם מודקקים לראות אם מעלין רתיחה. ואפשר ללמד עליהם זכות כי אין דרך להגעיל רק קערות וכפות שמשמשין על ידי עירוי דברים, מהני הגעלה במים שהיד סולדת בהם לבד. אכן בקדירת נחושת ודברים שתשמישן על ידי כלי ראשון, נראה דאפילו בדיעבד לא מהני הגעלה זו וצריך לחזור ולהגעיל. ע"כ. ומתבאר מד' המ"ב שכלי שבלע ע"י עירוי סגי ליה ביד סולדת בלבד. אלא שהיה מקום לומר שכל ד' המ"ב הם רק ללמד זכות, אך אין נראה כן, דכל עיקר כונת המ"ב במש"כ ללמד עליהם זכות, היינו דאף שגם מגעילים קדירת נחושת, אבל "בדרך כלל" מגעילים קערות וכפות, אבל עצם הדין דבקערות וכפות מועיל הגעלה ביד סולדת בלבד הוא דין אמת. וכן נראה לענ"ד עיקר.

ובאמת שכן מוכח במקור הדברים, דמקור ד' המ"ב הם מאליה רבה וחק יעקב (שעה"צ אות ז'), ושם כתב דראיה לזה דבכלים שתשמישן ע"י עירוי מהני הגעלה ביד סולדת לבד, מתרומת הדשן סימן ק"ג שכתב כן (והובא בכה"ח ס"ק י"ח). והרי הדברים מבוררים כמש"כ.

האם אפשר להגעיל במים שהתחממו במיקרוגל

שאלה: כתב השו"ע בס"י תנ"ב סעיף ה': אין מגעילין בחמי טבריה אפילו כלים שדינם ככלי שני, מפני שאינה תולדות האור. וכבולעו כן פולטו, מה בולעו על ידי תולדות האור אף פולטו על ידי תולדות האור. והוסיף הרמ"א דאם נשתמש בו רק במי טבריה מגעילו בהן. ויש לדון במים שהתחממו במיקרוגל האם מגעילים בהן או לא.

תשובה: הנה ידוע מה דדנו פוסקי זמנינו לענין ביטול בשבת, אם מיקרוגל דינו כתולדות האור או תולדות חמה, דד' האגרו"מ (א"ח ח"ג סי' כ"ב) דדינו כתולדות האור כיון שהדרך לבשל בו. וד' הגר"ש איוערבאך ז"ל בס' שמירת שבת כהלכתה (פרק א' הערה קכ"ז) דאינו דאו' כיון דאינו תולדות האור.

אך באמת לכאו' מהא דמבואר כאן שאי אפשר להגעיל בחמי טבריה, והרי לענין הגעלה אין דין של "דרך", דסו"ס המים מפליטים את האיסור, ועל כרחך דקים להו לחז"ל שחמי טבריה אינם פועלים פליטה כדבעי, וא"כ לא יועיל מה שהיום "דרך" לבשל במיקרוגל. אכן ראיתי במ"ב מהדו' דרשו הע' 23 שהביאו ד' הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (בס' הלכות פסח פ"ג הערה ע"ה) שאף לענין הגעלה אפשר להגעיל במים שנתבשלו במיקרוגל, ובעל כרחך צ"ל סברא אחרת, דאכן איכות הביטול היא אותה איכות כמו בתולדות האור, וצ"ע.

עבר את שבת ביקורתם של חכמי ורבני בית ההוראה "אהבת שלום", הגאונים רבי מנשה שוע שליט"א ורבי דוד פנירי שליט"א

ע"י משקה, שהרי כל בליעתו היא מכח הזיעה, וכדכתב השו"ע לענין הכיסוי.

אך יש לדון אם אף כל הסיר צריך הגעלה, דלכאו' הלחם הרי נגע רק בהמכסה. אך נראה שאף הסיר עצמו צריך הגעלה, ומב' טעמים, א. שכיון שהזיעה מתפשטת הרי היא מבליעה לתוך המים וגוף הסיר את החמץ. ב. שהמכסה עצמו שבוילע מהלחם ע"י הזיעה הרי הוא נוגע בגוף הסיר, וכאן אין את הכלל שאין הבליעה עוברת מכלי לכלי בלא רוטב, שהרי יש כאן זיעה שמעבירה את הבליעה. וכל זה פשוט. וכן כתב בשו"ת אור לציון תשובה ה' ככל מה שנתבאר להצריך הגעלה להמכסה והסיר, וע"י"ש.

האם מועיל לכסות במפה את השולחן בלא הכשר

שאלה: כתב השו"ע בס"י תנ"א סעיף כ': השולחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה, רגילין לערות עליהם ורותחין לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירות לתוכן. ויש לעיין האם מועיל לכסות במפה בלא הכשר דעירוי רותחין.

תשובה: נראה פשוט דאף מהני כיסוי במפה, שהרי כבר נתבאר הכלל שאין הבליעה עוברת מעבר לעבר בלא רוטב. ומיהו נראה שצריך לזהר שלא יהיה רטיבות במקום המגע שמתחתית הסיר להמפה אם גם השולחן רוטב, שאז שוב יש כאן רוטב שיכול להעביר את הבליעה. [ועל דרך שנתבאר לעיל לענין נייר כסף].

אם לא הכשיר את השולחן ונגע אוכל חם בשולחן האם נאסר האוכל

שאלה: יש לעיין היכא שלא הכשיר את השולחן ונגע אוכל חם בשולחן, האם נאסר האוכל, והאם יש לחלק בזה בין דבר יבש לדבר רוטב.

תשובה: נראה שהכלל בזה הוא, כמו שכתב במ"ב ס"ק ק"א לענין אם הוציא מזה חמה מן התנור במרדה של חמץ, שאם אין חמץ בעין, אינו אוסר אלא כדי קליפה, משום שאיסור הבלוע מן הכלי אין יכול לאסור יותר מכדי קליפה. [ועי"י"ש דהוא אף אם היה הבלוע איסור שמו, ועי"י"ש בשעה"צ אות קל"ו]. ולפי"ז אין חילוק בין דבר יבש לדבר רוטב.

ומיהו לד' השו"ע בס"י תמ"ז סעיף י' דנותן טעם לפגם מותר אף בפסח, אם לא היה השולחן בן יומו מבליעת החמץ, אין לאסור אפי' כדי קליפה.

האם המגבות צריכות הכשר

שאלה: יש לשאול האם המגבות שמנגבים בהם ידים צריכות הכשר, כיון שכמה פעמים משתמשים בהם לנגב חמץ רותח, או להחזיק בו סיר עם חמץ רותח, ומהו אופן ההכשר שלהם.

תשובה: נלענ"ד דמסברא אין חילוק בין כלי למגבת, ואם אכן המגבת בלעה חמץ רותח הרי צריך להגעילה. אולם נראה שמעיקר הדין כיון שרוב תשמיש המגבת אינו לחמץ רותח, א"צ הגעלה אלא מכח החומרא שכתב הרמ"א בסעיף ו'. ומ"מ נראה שכהיום הכביסה יש בה גדר הגעלה שהרי המים רותחים, ושפיר דמי. [מלבד מה דיש לדון דעצם החומרי כביסה אולי הם תחליף להגעלה. אלא דלכאו' תלוי בדרגת הרתיחה ואכמ"ל].

[ועי' בהרא"ש עבודה זרה פרק ה' סימן ל"ג שכתב וז"ל: אמנם תימה על המפות שלפעמים שנופל עליהן איסור רותח ומתירין אותן על ידי כיבוס של כלי שני וכו'. וי"ל לפי שרגילין לכבסן בכמה כיבוסין באפר וכיבוס בחמין ובצונן ומביא עליהן, קים להו שמפליטין כל מה שבלעו כאילו הרתיחם בכלי ראשון, ע"כ. וכ"כ בב"י יו"ד סימן קכ"א בבדק הבית בשם רבינו ירוחם. ומתבאר דעכ"פ צריך הכשר ברותחין דכלי שני. ועי' ש"ך יו"ד סימן קל"ח סק"י].

האם אפשר להגעיל כיוור העשוי מחרסניה

שאלה: כתב השו"ע בס"י תנ"א סעיף כ"ג: כלי חרס המצופין בהיתוך זכוכית דינם ככלי חרס. ויש לדון לפי"ז איך להגעיל את החרסניה שבכיוור, דלכאו' יש ע"ז דין כלי חרס.

תשובה: נראה פשוט דהחרסניה שבכיוור דינה כדן כלי חרס המצופה זכוכית, שמבואר בסעיף כ"ג שאין לו תקנה בהגעלה. ומיהו אם שם מכסה כמו פלסטיק הנהוג כיום, י"ל דשפיר דמי שהרי הוא מפסיק בין הכיוור לבין הכלים. אך לכאו' לפימש"כ לעיל דכל שיש רטיבות בין הכלי להפסק, הרי הבליעה עוברת, א"כ הרי בהכיוור הכל רוטב שם. ולכן נראה דיש לזהר שלא ליתן שם כלי רותח רק צונן או שאין היד סולדת בו. [ולעיל נתבאר עוד בענין המנהג לילך בכלי אחר רוב תשמישן]. ועי' בשו"ת אור לציון ח"ג פ"י תשובה י"א.

מהו המנהג למעשה אצל בני ספרד בדין כלי זכוכית האם צריכים הכשר ואם מועיל להם הכשר

שאלה: כתב השו"ע בס"י תנ"א סעיף כ"ו: כלי זכוכית אפילו מכניסין לקיום ואפילו משתמש בהם בחמין אין צריכין שום הכשר, שאינם בולעים ובשטיפה בעלמא סגי להו. והרמ"א כתב שיש מחמירים ואומרים דכלי זכוכית אפילו הגעלה לא מהני להו, וכן המנהג באשכנז ובמדינות אלו.

ויש לברר מהו המנהג למעשה אצל בני ספרד, האם כלי זכוכית א"צ שום הכשר כד' השו"ע, או כד' הרמ"א דלא מועיל שום הכשר, או דמהני הכשר דהגעלה או עירוי ג' מיים.

משום אותה שכבת שומן, כיון שאף אם דבוק שם חמץ כבר נפסל מאכילת כלב, יעו"ש. אך לפענ"ד יש להעיר בזה, דאם אכן החמץ נפסל מאכילת כלב, א"כ מדוע שהשכבת שומן תעכב בהגעלה, דהלא ביאר המ"ב בס"ק כ"ב שכל מה שהחלודה מעכבת בהגעלה הוא משום הממשות חמץ שמתחת החלודה, וכ"כ הרבה אחרונים בד' השו"ע בסעיף י"ג לענין טלאי, וכמש"כ במ"ב ס"ק ע"ה, ואף להסוברים שעצם הטלאי מעכב את ההגעלה שלא יפליט לגמרי, עי"י"ש במ"ב, יעו"ש בס"ק ע"ו דכל היכא שנעשה על ידי חום האש הוי כדבר א' ממש. [ועי' עוד מה שיתבאר בזה לקמן].

האם יש שיעור בכמות השמן כדי שיחשב שבלע ע"י האור או שיחשב ביטול

שאלה: עוד יש לעיין האם יש שיעור בהשמן כדי שיחשב שבלע ע"י משקה, ומאיך יש לעיין אם מטגן בשמן עמוק, כמו בסיר שמטגנים סופגניות או כדורי פלאפל, האם יש בזה חומרא ללבן.

תשובה: הנה לא נתפרש שיעור בהשמן, ולכאו' כל רטיבות שהיא סגי, אולם ראיתי להכה"ח בס"ק ע' שכתב דצ"ל בשמן טופח על מנת להטפח [וציין לסימן ע"ח ס"ק ב', ושם מדובר לענין מי רגלים, וכנראה שהבין שזהו גדר משקה, אך מה שציין לסי' ע"ח ס"ק ב' נראה דלא נתכוין ללמוד משם, אלא נתכוין לבאר לך מהו גדר טופח ע"מ להטפח, ששם ביאר הגדר כל שיהיו ידיו לחות עד שתרטיב דבר אחר מכח אותה לחות]. וכן מצאנו לענין נט"ו בדבר שטיבולו במשקה, עי' מ"ב סי' קנ"ח ס"ק י"ד. וכן לענין נטילה לחצאין, עי' שו"ע סי' קס"ב סעיף ג'.

והנה החילוק שבין אפיה לביטול מצאנו ג"כ לענין הפרשת חלה שהוא דוקא באפיה ולא בטיגון ובישול, ושם ראיתי להרב דרך אמונה פרק ו' מהלכות ביכורים הלכה י"ב בס"ק צ"ב שכתב שמעט משקה שמושחין בו האילפס או המחבת שלא ישרוף העיסה לא מיקרי משקה, ועי"י"ש בציון ההלכה אות ר"ט. אלא דלכאו' שיעור זה הוא יותר מטופח ע"מ להטפח, וצ"ע.

ומאיך אם מטגן בשמן עמוק נראה פשוט דלכו"ע אין צריך ללבן, דהרי כל טעם המחמירין ללבן הוא כדפי' במ"ב ס"ק ס"ו שלפעמים נתייבש השומן, והעיסה נאפית בעין על המחבת, הא לאו האי טעמא מה לי שמן ומה לי מים, וא"כ כל שמטגן בשמן עמוק פשוט דא"צ ללבן.

סיר או מחבת שיש בה שכבה שחורה מכח הביטול, האם מעכב את ההגעלה

שאלה: כתב השו"ע בס"י תנ"א סעיף י"ג: כלי שיש בו טלאי, אם קדם הטלאי לבליעת האיסור אין צריך להסירו, דכבולעו כן פולטו. ואם קדמה בליעת האיסור לטלאי צריך להסיר הטלאי קודם הגעלה, או ישים גחלים על מקום הטלאי עד שישרף גם כן האיסור אם ישנו ואח"כ מגעיל כל הכלי. ואם הוא של עץ אין לו תקנה, אלא אם כן ירחיב הסדק כל כך שיוכל להוציא משם מה שבתוכו.

ויש להסתפק לפי"ז אם רוצה להגעיל סיר או מחבת שיש שם שכבה שחורה מכח הביטולים, האם זה מעכב את ההגעלה או לא.

תשובה: הנה יש ב' טעמים מדוע צריך להסיר את הטלאי, א' שמה נשאר מעט חמץ בעין על הכלי קודם שנתנו עליו הטלאי, ב' שעצם הטלאי מפסיק את הפליטה לגמרי. ונראה מד' השעה"צ אות פ"ה שרוב האחרונים ביארו כן בד' השו"ע שהוא ד' הרשב"א. [וכ"כ מד' הכה"ח ס"ק קנ"ו, יעו"ש שלא הביא כלל ד' הרא"ש והמג"א שעצם הטלאי מפסיק].

ולפי"ז כאן שיש שכבה שחורה לכאו' יש את ב' הטעמים, גם שיש שם חמץ וגם שהשכבה מונעת את הבליעה. אך באמת נראה שבדרך כלל הרי שוטפים את הכלי קודם שימוש, וא"כ אין לחוש למשהו חמץ, ועוד שאף אם יש שם איזה פירור נפסל מאכילת כלב, וא"כ כל החשש הוא שהשכבה מונעת את ההגעלה, אלא שיש לדון עפ"י מש"כ המ"ב בס"ק ע"ו לענין הבדיל, דהיכא שנדבק על ידי חום האש נחשב כגוף אחד, וא"כ אולי גם הכא נחשב הכל כגוף א'. [מיהו עי' בא"ח פר' צו הלכה י"ב שהביא מד' האר"י ז"ל להחמיר שהבדיל מונע את ההגעלה].

ומיהו ראיתי בשו"ת אור לציון בתשובה ח' שכתב ששכבת השומן מונעת את ההגעלה [ועו"ש בביאורים], שחשש מצד המשהו חמץ. ועי' בתשובה ה' לענין האבנית במיחם מים, וצ"ע.

אם חיממו לחם על הסיר האם המכסה והסיר צריכים הכשר

שאלה: כתב השו"ע בס"י תנ"א סעיף י"ד: כיסוי של ברזל שמכסים בו הקדירה צריך הגעלה כיון שמויע בכל שעה מחום הקדירה. ואם נתנהו בפסח על הקדירה בלא הגעלה כל התבשיל אסור, שזיעת הכיסוי מתערב בתבשיל. ומתבאר מד' השו"ע שאף הכיסוי בולע ע"י זיעת התבשיל. ולפי"ז יש לשאול אם חימם לחם על הסיר, האם המכסה צריך הכשר, שנמצא בלע המכסה מכח הלחם. ואת"ל שהמכסה בלע, האם אף כל הסיר צריך הכשר או רק המכסה.

תשובה: הנה מצד קולת רוב תשמישו כבר נתבאר לעיל מד' החזו"א שאין להקל, כיון שכאן אין רוב תשמישו בחמץ [ונתבאר שם מאי דהעירו בזה מר' הבא"ח]. ובאופן דהמכסה בודאי בלע מהחמץ. ואף שכאן הלחם היה ע"ג המכסה, מ"מ הזיעה עוברת מעבר לעבר. ופשוט. אך נראה פשוט דאין דינו כבלע ע"י האור, אלא כדן בלע

נתיבי המנהלים

מדוע אין מברכים על הגעלת כלים

המטביל כלי שקנה מגוי צריך לברך אקב"ו על טבילה כלי, אולם אם מגעיל כלי שבלע בו טעם איסור אין מברכין ע"ז. בס' איסור והיתר כלל נ"ח סימן ק"ד כתב הטעם משום שטבילת כלי הוא מצות עשה, והגעלת כלים מצות לא תעשה שלא לאכול טעם האיסור הבלוע בכלי, והוא כניקור גיד וחלב שאין מברכין ע"ז, מלבד לאו דערויות שמברכין עליו אגב הקידושין (ע"י שטמ"ק כתובות ז' ע"ב). אולם בס' תבואות שמש סימן ב' כתב להעיר דהא גם טבילת כלי הוא מצות לא תעשה משום טומאה, כמו הגעלה משום בליעת איסור. ועוד דהסמ"ק מצוה קצ"ח חשב גם הגעלה וגם טבילה למצות עשה ממש, וכתב להסביר דבריו דאף דשניהם היו מ"ע, מ"מ כלי הצריך טבילה כשיש בו בלא טבילה המאכל מותר ויטבול אח"כ הכלי בברכה, משא"כ בבישל בכלי שלא הוגעל נאסר המאכל אפילו בדיעבד, נמצא דבטבילה אין מניעת איסור כי אם מצות עשה, משא"כ בהגעלה יש בה משום מניעת איסור.

בפירוש רבינו מנוח על הרמב"ם בפ"ה מהלכות חמץ ומצה הכ"ו כתב דאין מברכין על הגעלה, דאפשר בכלים חדשים ובלא הגעלה. בס' תבואות שור הנ"ל מעיר דלכאורה גם לענין טבילה נאמר דאפשר בכלים חדשים של אומן ישראל, ומתוך דקניית כלים חדשים של ישראל נחשב כלא אפשר, דלפעמים אינם מצוים אומנים ישראלים רק גוים.

בשו"ת ערוגת הבושם יור"ד סימן ל"ט אות ב' כתב להעיר דהרי מברכין על השחיטה אע"ג שהוא תיקון הלאו, ונראה דזה דווקא רק אם ע"י מעשה ניתר הדבר מאיסורו ונתקן, והאיסור עצמו נהפך להיתר, כגון בתרומה דמעיקרא היה טבל והיה אסור באכילה, וע"י הפרשת תרומה נעשה חולין וניתר באכילה, מברכין על ההפרשה, וכן בשחיטה וטבילת נדה ע"י השחיטה והטבילה נעשה היתר לאיסורן הקודם, לכן מברכים על תיקון זה, אבל ניקור גיד וחלב וכי ע"י ניקור הגיד ניתר הגיד או ע"י ניקור החלב ניתר החלב, הרי לא ניתר רק הבשר דמתחילה היה אסור משום דמעורב הגיד והחלב, ועכשיו נברר הגיד והחלב בפני עצמו והבשר בפני עצמו, אבל האיסור עצמו לא נתקן כלל, לכן אין מברכין ע"ז דהוא רק בורר האיסור מן ההיתר ואין כאן שום תיקון על האיסור, והוא כמו שנתערב חתיכת איסור בין ההיתר ובורר האיסור מן ההיתר דאין כאן מקום לברכה. ולפ"י מיושב קושית האיסור והיתר שער נ"ח סימן ק"ד מדוע אין מברכין על הגעלת כלים אף שהוא איסור, הרי גם בשחיטה האיסור ניתר, דהכלי עצמו הוא היתר רק שהיה בלוע בו איסור, וע"י ההגעלה מפליט הבלוע, והוא כבורר ההיתר מן האיסור שאין מברכין ע"ז, ולכן ג"כ לא מברכין על מליחת בשר משום שהוא מפריד האיסור מן ההיתר דמפליט דם מן הבשר. בס' כף החיים סימן תנ"א אות כ' כתב מדוע אין מברכין על הגעלה, כיון שהאיסור הוא בלוע בכלים ואין בו ממש.

האם אפשר לסמוך על אשה בהגעלת כלים

מובא בגמ' פסחים ד"ד ע"ב שהכל נאמנים על בדיקת חמץ ואפילו נשים, והטעם כיון שבדיקת חמץ מדרבנן היא שהרי מדאורייתא די בביטול בעלמא, האמינו להם רבנן בחיוב שהוא רק מדרבנן, וכ"כ הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה פ"ב הי"ז והטור או"ח סימן תל"ו, ולכן נפסק בשו"ע (שם) שבית שהוחזק שלא בדקו המשכיר, ואמרו אשה או עבד או קטן אנו בדקנוהו, הרי אלו נאמנים. אך במשנ"ב (שם) ס"ק י"ח כתב שלכתחילה אין נכון לצוות לאלו לבדוק כיון שהבדיקה יש בה טורח גדול, ויש לחוש שמא יתעצלו.

כתב בערוך השלחן בסימן תל"ו ס"ז שבזמנינו הנשים יכולות לבדוק חמץ לכתחילה, שנשים שלנו בודקות יותר בטוב ומחטטות אחר משהו חמץ ורוחצות ומנקות כל המקומות ומדקדקות יותר מאנשים, וכן מובא בשו"ת תשובות ונהגות ח"ב סימן רי"ד.

ביום של שלמה חולין פ"א סימן ב' דן האם הנשים נאמנות לברור דגים קטנים כשידוע שיש בין הדגים גם דגים אסורים באכילה ודומים להם, ומביא שהורה החכם מהר"א מפראג ז"ל שאין הנשים נאמנות בדבר שיש בו טירחא מפני שהן עצלניות, ובברירה היא יש טורח גדול, ומה שמצינו שנשים נאמנות בבדיקת חמץ זהו רק משום שבדיקת חמץ מדרבנן, אולם אם היה מצוה מדאורייתא לא היו נאמנות ע"ז משום שיש בה טירחא, ונשים עצלניות הן. וכ"כ התוס' בפסחים ד' ע"ב ד"ה הימנוהו. וזה מה שמובא בגמ' עירובין נ"ח ע"ב שעבד ושפחה וכש"כ נשים נאמנים לומר עד כאן תחום שבת, וכתב המאירי (שם) שזהו רק משום שאיסור תחומין הוא מדרבנן, אבל אם איסור תחומין הוא מהתורה לא נאמנים משום דמדידת תחומין הוא טורח גדול וצריכה בקיאות גדולה, ונשים ועבדים מצוים לטעות בזה.

לאור זאת יש לדון האם אשה נאמנת על הגעלה כשלמדה היטב דיני הגעלה, ואפשר לסמוך עליה באמרה שהגעילה הכלים כדת וכדין, וכמו שמצינו בחגיגה ה' ע"א דרבה היה משגר לבת של ר' חסדא בשר שאינו מנוקד, דקים לה בגוה דבקיאה, דהיינו שידעה את ההלכות היטב, וכמו שמצינו בהגהות פרי תואר יור"ד סימן פ"ד ס"ק כ"ג דכל אשה שהיא כשירה ומדקדקת במצוות ושלמה בדעתה נאמנת, וכך משמע בשבלי הלקט (סדר פסחים סימן רי"א) שהביא משום הגאונים דאפילו נשים

מישראל שלא למדו עניני פסח אין מאמינים להן לענין אפייה ולישת המצות, ומשמע דאם למדו ברור שאפשר לסמוך עליהן, ולכן נראה לגבי הגעלת כלים שאם יודעת הדינים אע"ג דהוא טירחא נאמנת (ע"י פמ"ג או"ח סימן תל"ז בא"א סעיף י'), וכמו שהביא התוס' פסחים הנ"ל שנשים נאמנות בדרבנן גם במקום שיש בו טירחא, אולם היות ודעת הפוסקים דצריך בהגעלה בקי בהוראה, לכן ישאל ת"ח אותה איך עשתה ההגעלה, ואם אומרת שכבר עשתה נאמנת. אולם בשדי חמד חמץ ומצה אות ה' סט"ו כותב שהמחמיר ואינו סומך על הגעלת אשה משובח כיון שיש בזה טירחא רבה, וקיימים פרטים מרובים בהלכות הגעלה, וכמו"כ מצונו לגבי הגעלת כלים שצריך שיהא ת"ח בקי כהלכה בשעת הגעלה, וא"כ אין לסמוך עליהן לכתחילה (ע"י שו"ת צפחית בדבש סימן מ"ז ומ"ח).

המתנה מעת לעת קודם ההגעלה

כלי שצריך להגעיל אותו צריכים להתמתן תחילה שיעבור עליו שיעור מעת לעת (עשרים וארבע שעות) מהזמן שנשתמש בו בחמין, ורק אח"כ להגעילו, וכמובא ברמ"א סימן תנ"ב ס"ב שכתב "על כן נהגו שלא להגעיל שום כלי בן יומיו". טעם הדבר כי יש לחוש שלאחר שיוציא ההגעלה את הבליעות מן הכלי, יחזור ויבליעו בכלי מה שפלטו, ולכן נהיגו שלא להגעיל כי אם כלי שכבר אינו בן יומיו, כי אז אף אם יחזור הכלי ויבליע מה שפלט הרי פגם הוא ואינו אוסר הכלי, ע"י משנ"ב סימן תנ"ב ס"ק י"ג וס"ק כ', ואעפ"י שכלי שאינו בן יומיו חייב בהגעלה אף שהבליעה בתוכו כבר פגום, מ"מ אין זה דומה, כי כשמכשיר כלי שאינו בן יומיו והבליעה נכנסת שוב לכלי, הרי נפגמה הבליעה עוד טרם הנכנסה לכלי, ולכן אין הפגימה אוסרת את הכלי אח"כ, משא"כ בליעה שהיתה לשבח בשעה שנבלעה תוך הכלי הרי הוא באיסורו עד שיגעילנו, אפילו אם נפגמה תוך דפנות הכלי חל חמת שעברו עליו עשרים וארבע שעות, שהרי בשעה שנבלע לא היתה פגומה. אולם כ"ז נאמר דוקא בהגעלה, אבל אם מכשירים כלי ע"י ליבון לא צריך להתמתן כ"ד שעות מאחר והליבון שורף את הבלוע, שלא כבהגעלה ברותחים שאינו כי אם מפליט הבליעה וכמובא בסימן תנ"א סעיף ט"ז.

והנה נחלקו הראשונים בסתם כלי נכרים שאין ידוע אם הן בני יומן או לא, דעת רש"י ר"ת ור"י (ע"י תוס' ע"ז ל"ח ע"ב ד"ה אי) דסתם כלי נכרים אינם בני יומן, וכן כתב הרשב"א בתשובותיו ח"א סימן תמ"ז, וכן דעת השו"ע יור"ד סימן קכ"ב ס"ו שהרי יש כאן ספק ספיקא, ספק אם נשתמש בהם הנכרי היום או לא, ואפילו אם נשתמש בו הנכרי שמה דבר שפגום התבטל שנשתמש, ולדעת הרשב"א יש עוד ספק שמה נשתמש בהם בדברים שאינם אסורים, ומה דלא התיירו לכתחילה כמו בכל ספק ספיקא, זהו משום דבאיסורי נכרים עשו הרחקה יתירה, ע"י בפירוש מנחת יעקב על התורת חטאת כלל נ"ט אות ה' ובס' שערי דורא סימן נ"ט שכתבו שסתם כלי נכרים בחזקת אינן בני יומן, שמדיחים יפה כליהם, ובכלי שמבשלין בו היום אינם מבשלים בו עד מחר, אולם המאירי בע"ז ל"ח ע"ב מביא מגדולי המפרשים שסתם כלים של נכרים שאינו ידוע שהם אינן בני יומן אסורין מספק, וכן שיטת הרמב"ם לפי דעת הכס"מ בהלכות מאכלות אסורות פ"ז הי"ח.

טבילה לפני הגעלת כלי שבלע איסור

כידוע קנה כלי תשמיש שתשמישו בחמין מן הגוי, צריך קודם להגעילו במים רותחים להוציא את האיסור הבלוע בכלי ואח"כ להטביל הכלי. מן התורה אין צריך להגעיל הכלי אלא אם משתמש בכלי באותו יום שבלעו האיסור, אבל אם כבר עבר מעת לעת (עשרים וארבע שעות) אין חשש, משום שאפילו אם יכנס טעם האיסור במאכלים טעם פגום הוא, אבל עכ"ז מדרבנן יש להגעיל כלי גם אחר שעבר יום גזירה משום כלי בן יומן, ואח"כ יש לטבול הכלי שקנה מן הגוי להעביר מטומאת עכו"ם לקדושת ישראל.

והנה נחלקו הראשונים האם מועיל טבילה לפני הגעלה, דעת התוס' בע"ז ע"ה ע"ב שאפשר לטבול ואח"כ להגעיל הכלי היות וטבילה זו אינה משום טומאה שאו נחשב כטובל ושרץ בידו, והרא"י לכן שאפילו אם קנה כלי חדש מהגוי ג"כ צריך טבילה אף שאין בליעת איסור בכלי, אולם דעת הר"ן פסחים ל' ע"ב שצריך קודם לעשות הגעלה בכלי להוציא את טעם האיסור הבלוע בכלי, אולם אם לא הגעיל קודם מועיל בדיעבד. דעת הרשב"ם (הובא בסמ"ג לאוין קמ"ח) שאם הטביל קודם ואח"כ הגעיל לא מועילה הטבילה שהוא כטובל ושרץ בידו, שהרי יש בכלי בליעת איסור, ממילא צריך להטביל עוד פעם הכלי אחר ההגעלה, וכך דעת הריטב"א ע"ז ע"ה. בשו"ע יור"ד סימן קכ"א ס"ב כתב שאה"נ לכתחילה צריך להגעיל את הכלי קודם ואח"כ להטביל הכלי, אולם אם הטביל קודם ההגעלה מותר, ויש אומרים שאפילו בדיעבד צריך לחזור ולהטביל הכלי. בהגהות דגול מרבבה (שם) כתב דרק בכלים שנשתמשו באותו יום דאו מדאורייתא יש חיוב להגעיל את הכלי, אז נחלקו הראשונים היות ובשעה שמטביל את הכלי עדין הכלי לא ראוי לשימוש שצריך להוציא את בליעת האיסור, ואז נחשב כטובל ושרץ בידו, אבל אם הכלים אינן בני יומן אפשר להטביל קודם המעשה, ולא נחשב כטובל ושרץ בידו שהרי מדאורייתא מותר

הרה"ג אליהו דבורקס שליט"א מו"צ בד"ץ "שארית ישראל"

להשתמש בכלי שאינו בן יומן, ורק מדרבנן אמרו שאסור גזירה שיבוא להשתמש בכלי בן יומן, ואז בודאי מועיל טבילה קודם.

הש"ך בסימן קכ"א ס"ק ד' כתב שאם ייחד הכלי להשתמש בצונן לכו"ע, והוא כלי שצריך להגעיל אותו, יכול להטביל קודם אפילו אח"כ, ואחרי ההגעלה ישתמשו בחמין, היות ודעתו היה להשתמש בצונן דבזה מספיק בטבילה בלבד, וכיון שבהיתר טבול לא שייך טובל ושרץ בידו (ע"י שו"ת שבט הלוי ח"ו סימן קט"ו). אולם הפתחי תשובה (שם) מביא שיש חולקים על הש"ך. בשו"ת תשובות ונהגות ח"א סימן תמ"ח כתב להעיר דאין הפירוש כפשוטו דלכן לא מועילה טבילה לפני הגעלה משום טובל ושרץ בידו, שהרי הראשונים כתבו להעיר מה זה נוגע לטובל ושרץ בידו, כיון דטבילה כזו אינה משום טומאה, ואף כלים חדשים צריכין טבילה [ועוד יש להעיר מה ההשוואה לטובל ושרץ בידו, הרי שם שאוחז השרץ הטמא בידו הוא סתירה לטהרת המקוה, ולכן טבילה במצב כזה לא הועילה כלום, אבל מה נוגע לענין טבילה והגעלה, הרי תכלית ההגעלה היא להוציא בליעות אסורות, ותכלית הטבילה הוא להביא הכלי מטומאת נכרי לקדושת ישראל, ומה זה שייך לטובל ושרץ בידו], אולם כתבו בבאור דברי רשב"ם דכל שאינו ראוי עדיין לסעודה ולהשתמש בו לא נקרא עדיין כלי סעודה עד שיכשירו אותו, ואנו צריכים שבשעת הטבילה יהא מכשירו לסעודה, וזה מש"כ כטובל ושרץ בידו, ר"ל דשעת הטבילה יהא מכשירו לסעודה, ולכן גם בכלי שאינו בן יומן לא מועיל טבילה אלא כשהגעילו דראוי לסעודה. ע"י בפמ"ג במשנ"ב סוף סימן תנ"א חידוש לענין כלי חמץ אם מועיל טבילה לפני הגעלה, ומפרש הטעם כטובל ושרץ בידו ע"ש.

להחמיר שלא להשתמש בכלים הנגעלים

האם יש ענין להחמיר ולהדר להשתמש בכלים חדשים ולא בכלי שמגעילים האיסור ממנו, ולכאורה יש לומר דהוא גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בזה ולכן מגעיל, כדמשמע בחולין י"ב ע"א וגיטין כ"ח דהיכא דלא אפשר מעמידין אותו על הדין. בס' תבואות שמש סימן ד' מעיר מדברי הגמ' פסחים ל' ע"ב דאל' רב אשי לכהנא לענין סכינים בפסח שקנה כלים חדשים, ואז מעיר לו לך יש אפשרות לקנות סכינים חדשים, אבל כשאין אפשרות אין ראוי, עכ"פ אם יש אפשרות עדין להשתמש בכלים חדשים, אולם כתב דאין ראוי משם דדוקא לענין סכינים אמרו מי יימר דאפשר שיעשה חדשים, וכמו שכתב הט"ז סימן שכ"א ס"ק ה' דדווקא סכינים משום דתשמישן תדיר ומצוי להיות בהן גומות וסדקים צריך בהם תוספת אזהרה, אבל בשאר כלים יש לומר דלא צריכים להדר בכלים חדשים, ומועיל גם כלים שנגעלו. ויעוין בפירוש רבינו מנוח בפ"ה מהלכות חמץ ומצה שלכן לא מברכין על הגעלה, דאפשר בכלים חדשים ובלא הגעלה, ואם נאמר דלמי שאפשר לו חובת ההידור שלא להשתמש בכלים שנגעלו, ולמי שלא אפשר הותר הגעלה, ואז אין תירוץ של רבינו מנוח עולה נכון דלמי שלא אפשר ומגעיל למה לא יברך.

בס' איסור והיתר כלל נ"ז סימן ט"ו כתב לחדש שאם רוצה להחמיר על עצמו או בדבר שנשאל לחכם או שיש באוכל ס' כנגד זה, ומסיק דהרשות בידו, דכל אדם יכול לגדור ולהתקדש עצמו אף בדבר שמוותר לו, אולם יעוין בפתחי תשובה יור"ד סימן קט"ז בשם ספר סולת למנחה כלל ע"ז דין ח' שהתורת האשם כתב דמי שרוצה לנהוג מנהג איסור בדבר שלא מצונו שהחמירו אמוראים בזה, כגון שנתבשל בס' כנגד התבשיל, הוא כמו מינות ויצא שכרו בהפסדו, ודלא כמש"כ באיסור והיתר הנ"ל, א"כ אין מקום להחמיר להשתמש רק בכלים חדשים.

אולם יעוין בס' יסוד ושורש העבודה הלכות הגעלת כלים שכתב: "וביותר צריך לזרו ולהזהר כל הירא וחרד לדבר ה' שלא ישתמש בפסח בכלים שנשתמשו בהם חמץ כל השנה ונתכשרו ע"י הגעלה", אולם נראה דזה דווקא במקום שיש לחוש שאי אפשר לנקר הכלי בסדקים הקטנים, וע"ז ראוי לקחת סכין חדש היות ותשמישן תמיד בסכין, וכ"כ הט"ז בסימן תנ"א סק"ה, אבל בכלים שאין לחוש שאי אפשר לנקות היטב אין מקום להחמיר שלא להשתמש בכלים הנגעלים (ע"י בס' סולת למנחה הנדפס בסוף הספר תורת חטאת עם המנחת יעקב ע"ש).

איך מכשירים מחבת

מובא בשו"ע או"ח סימן תנ"א ס"ד: "כלים שמשתמשים בהם ע"י האור (אש) כגון שפודים ואסכלאות וכיוצא צריכים ליבון, והליבון הוא עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם". כלל ידוע בהגעלה "כבולעו כך פולטו", דהיינו שהכשרת כלי מאיסור צריך להיות כפי האופן שנבלעה הבליעה לתוכה, א"כ כלי שקיבל בליעה ע"י האש ממש בלי משקה, לא מועיל שיגעילו אותו בתוך מים רותחים שבכלי ראשון, אלא צריך שילבנו ע"י האש ממש כדי להכשירו מאיסור. וזה מש"כ בשו"ע "כלים שמשתמשים בהם ע"י האור צריכים ליבון", אולם אם הכלי קיבל בליעה ע"י משקה שנמצאים בדפנות, אפשר להגעיל ע"י מים רותחים, וכמש"כ בשו"ע (שם) "כלים שמשתמשים בהם בחמין כפי תשמישן הכשרן".

י"ח כתב שכבר נפסק ההלכה דאור חשמל דינו כמו אש לכל דבר, והבערה וכיבוי בשבת הוא דאורייתא, וממילא ה"ה לענין הגעלה במים שנתחממו ע"י חשמל שמוציא זיעה דינו כמים שנתחממו ע"י אש. אין להגדיל במים חמים הבאים מדוד שמש אפילו אם הם רותחים מאד ומעלים בועות, וכך משמע בשו"ע סימן תנ"ב ס"ה.

כלים שהוחזקו בהם יין שרף האם מועיל להם הגעלה

בט"ז בסימן תנ"א ס"ק כ"ז מביא בשם הלבוש דכלים שהוחזקו בהם יי"ש לקיום, אין הטעם והריח נפלט ע"י הגעלה, רק אם בישל אותם היטב במים עם אפר עד שנסתלק ממנו הריח לגמרי, וכ"כ המג"א (שם) ס"ק מ"ב להחמיר, וכן כתבו בשו"ת חתם סופר סימן ק"כ ובשו"ת יד יצחק ח"ב סימן ק"ט. אולם הפמ"ג במשב"ז (שם) כתב דזה רק לכתחילה, מיהו בדיעבד יש להתיר, וכ"כ בשו"ע הרב ז"ל בסימן תנ"א ס"ק ס"ב. בשו"ת פני יהושע או"ח סימן ח' החמיר מאד בזה דאין מועיל שום הגעלה לכלים אלו (ע"י שדי חמד מערכת חמץ ומצה סימן ז' אות ו', שו"ת קרן לדוד סימן קכ"ט, ובשו"ת בית שלמה (סקאלא) או"ח סימן פ"ז). בס' יסודי ישרון ח"ו עמ' קכ"ד כתב דיש ללמוד מזה בגביעים וכוסות ששוחים בהם יי"ש כל השנה, דאין מועיל להם הגעלה אלא אי"כ בשלו אותם במים ואפר כיון שאין טעם היין נפלט אלא ע"י בישול, וכ"כ בשו"ת קול אריה סימן נ"ו, שו"ת לחם שלמה או"ח סימן פ"ח, ובשו"ת בית שערים או"ח סימן ר"ז ו"ח.

שטיפת כלי שהוגעל במים קרים

מיד בגמר ההגעלה נוהגין לשטוף הכלי במים קרים מכל צדדיו כמובא בסימן תנ"ב ס"ו, והטעם לכך כפי שהובא במשנ"ב (שם) שלא יחזור הכלי ויבלע מהמים שעליו שיש בו מפליטת האיסור, אולם המגעיל כלי שאינו בן יומו אין לחוש לזה שתחזור הבליעה ותבלע בכלי לאחר שנפלט, שאפילו שיחזור ויפלט הרי הוא פגום ואינו אוסר את הכלי כמובא במשנ"ב סימן תנ"ב סק"ג וס"ק כ'. וכתב בלקט יושר עמ' ע"ז בשם תרוה"ד שצריך דווקא מים קרים, ולכן בהגעלת כלים המרכזות יש להחליף מדי פעם את המים כדי שישארו קרים. בדיעבד אם לא שטף הכלי מיד לאחר ההגעלה, או אפילו לא שטפו כלל, אין זה מעכב כמובא בשו"ע (שם). מי שמכשיר כלי ע"י ליבון אינו צריך לשטוף הכלי מיד אחר הליבון, משום שהליבון שורף את כל הפליטה לגמרי.

סימן תנ"א ס"ק ל"ז הולך כשיטתם להתיר ע"י הגעלה (ע"י שו"ת חסד לאברהם סימן י"ג ובשדי חמד אסיפת דינים מערכת ח' אות ט"ז י"ז). אולם מחבת טפלון שהוא מין ציפוי כעין חומר פלפל המתקיים בטמפרטורה גבוהה ואפשר לטגן בלי שמן או שמניחים קצת שמן, במחבת כזו ודאי שטעם המאכל נבלע בה ונחשב כנבלע ישירות ע"י האש, וכ"כ גדולי זמנינו (ע"י יסודי ישרון מערכת הגעלת כלים עמ' קנ"ו מש"כ בזה ושו"ת רבבות אפרים ח"ב סימן קע"ב).

הגעלה ע"י זיעה בלי מים ממש

יש לדון האם אפשר להגעיל ע"י זיעה בלי מים ממש ע"י מכשיר חשמלי, דלכאורה מובא בב"י סימן תנ"ב בשם ארחות חיים שאין מגעילין בשום משקה רק במים, אולם הרמ"א בסימן תנ"ב ס"ח כתב שבדיעבד מועיל גם שאר משקין, וא"כ הגעלה ע"י זיעה רותחת לא מועיל דאין הגעלה אלא במים. בשו"ת הרדב"ז ח"א סימן ר"י כתב שכל זיעה היוצאת ע"י בישול הוא בעיקרו של דבר, אי"כ זיעת מים נחשב כמים, וכן נראה מדברי הריב"ש סימן רנ"ה. בשו"ת מהרש"ם דן בענין הגעלה ע"י זיעה, ומסיק דזיעה בלא מים לא מועיל הגעלה בשום ענין, וכן פסקו בשו"ת פקודת אלעזר סימן ל"ח ושו"ת מהר"ש ענגיל ח"ו סימן ל"א.

בשו"ת מורשת משה להגר"מ קלירס זצ"ל סימן ט' האריך בדיון זה, ומביא שהגאון מלובלין זצ"ל בעל תורת חסד נטה להתיר בדיעבד [אולם הוא עצמו כתב להחמיר]. בשו"ת לבושי מרדכי או"ח סימן ע"ז מביא ששאל להגאון בעל אמרי דוד עמ"ס חולין, ודעתו להקל [אך הוא עצמו כתב שיש להחמיר]. בשו"ת מלמד להועיל יור"ד סימן נ"א כתב להתיר ע"י זיעה, אם הכלי נאסר ע"י זיעה.

אולם בשו"ת מצפה אריה מהד"ת או"ח סימן נ"ט כתב להתיר להגעיל ע"י חום של זיעה, וכך דעת בעל החסד לאברהם בתשובותיו מהד"ת יור"ד ס"י כ"ז, ובשו"ת אבני נזר יור"ד סימן קי"א כתב שיניחו את הנהגים כן, ומנהג ישראל תורה (ע"י בס' מעדני שמואל הלכות פסח סימן קט"ז ס"ק ל"ט), וכן פסקו בשו"ת לחם שלמה או"ח סימן פ"ט ויור"ד סימן קמ"ט ושו"ת אהל משה ח"א סימן ס'.

בספר תבואות שמש להגאון רבי מיכל שפירא זצ"ל בדיני הגעלה סימן מ' האריך בענין זה של הגעלה ע"י זיעה, ומסיק דעדיף הגעלה על דרך זה מסתם הגעלה. בשו"ת כוכבי יצחק (שטרנהל) ח"א סימן

לאור הקדמה זו יש לדון בהכשרת מחבת שמתגנים בה ע"י שמן, האם כיון שיש משקה בדפנות א"כ אפשר להגעילו ולא יצטרכו ללבנו, ויש צד לומר שהמשקה שנמצא במחבת הוא נשרף וכלה לגמרי ע"י הטיגון, ואז כדי להכשירו יצטרכו ללבנו באש. נפסק בשו"ע יור"ד סימן קכ"א ס"ג "מחבת שמתגנים בה וכו' לענין שאר איסורים צריכה ליבון", אולם אם הבליעות הן של היתר, כגון שרוצים להשתמש במחבת שבלע חמץ, מועיל הגעלה, וכמו שנפסק ב"יור"ד ס"י קכ"א ס"ד "מחבת שמתגנים בה אעפ"י שלענין חמץ בפסח די לו בהגעלה וכו'", וכן נפסק באו"ח סימן תנ"א סעיף י"ב לענין פסח "מחבת שמתגנים בה מותרת בהגעלה". המקור לזה הוא בטור בסיומ' תנ"א בשם אבי העזרי בשם ר' יואל אביו, וכ"כ הרשב"א בתורת הבית בית ד' שער ד'. וכן כתב הרא"ש פסחים פ"ב סימן ז', ומוסיף שאין להחמיר במחבת מפני שלפעמים אין השמן מהלך ע"פ כולה.

אולם הש"ך יור"ד (שם) ס"ח מביא תשובת הרמ"ע שמחמיר במחבת משום שדרך תשימש בלא מים, וכ"כ הפר"ח (שם) ס"ק ח', אולם בהגהות פרי תואר (שם) ס"ק ו' מביא דברי הרשב"א בתוה"ב שכתב הטעם משום שהדרך כשמתגנין במחבת אין נותנים מים רק מעט שמן, ועפ"י רוב נשאר המחבת על האש בלי לחלוות כי האש שורף את השומן, ובכל פעם שמוסיפין שמן חוזר ונשרף, והמאכל שמתגנין נשאר במחבת בלי שמן ומשקה כלל, ע"כ צריכה ליבון.

הפמ"ג במשב"ז בסימן תנ"א ס"ק ט"ז כתב שבדברי הרמ"ע ודברי הרשב"א תואמים, וכן כתב בחידושי רעק"א (שם), ומשום כך כתב המג"א בסימן תנ"א ס"ק כ"ב דהטעם משום שמתייבש השומן, וא"כ היכן שאנו יודעים שלא נתייבש השמן עכ"ז מועיל הגעלה, לכן בפסח אין לחשוש שנתייבש השמן והחמץ נאפה בלי משקה, דאף אם נשרף ונדבק לדופן עדיין יש לחלוות משקה שם.

אולם הרמ"א (שם) ס"ד מחמיר במחבת, וזו הדעה שמביא הרא"ש פ"ב דפסחים, אלא לדעתו מועיל ליבון כל דהו, כלומר שקש נשרף עליו מבחוץ, אולם הפר"ח אומר שצריך דווקא ליבון ממש, וכ"כ החיי אדם כלל קכ"ה ס"ה, אולם בשו"ת זרע אמת סימן נ"ה חולק על הפר"ח ולדעתו מועיל הגעלה, וכן נראה מדברי רעק"א בתשובותיו סימן מ"ט והחת"ס בתשובותיו יור"ד ס"י קי"א, והחי"א במחזיק ברכה (שם) מביא בשם בית יהודה להתיר, וכן כתב החק יעקב (שם), והרב בשו"ע

תשובות ופסקים

האם צריך להכשיר שיניים תותבות לפסח ולבשר וחלב

בשו"ע (סימן תנ"א סעיף ה') איתא: כלים שנשתמש בהם בחמין כפי תשימשן הכשרן, אם תשימשן בכלי ראשון כגון כף שמגיסין בו בקדירה צריך להכשירן בכלי ראשון, ואם תשימשן בכלי שני הכשרן בכלי שני, וכלי שמשתמשין בו בעירו שמערה מכלי ראשון לא סגי ליה בהכשר דכלי ב', אלא צריך לערות עליו מכלי ראשון. ובמשנה ברורה (ס"ק ל"ה) כתב: כפי תשימשן הכשרן, דכבולעו כך פולטו.

בשו"ת בית יצחק (יור"ד ח"א סוף סימן מ"ג) כתב: והנה נשאלתי בערב פסח אודות השיניים אשר קובעים אותם בפה, אם צריכים בערב פסח קודם חצות להסירם ולהדיחם במים רותחין. ולכאורה מ"ש משיניים שנולדו להאדם, אך יש לומר לפי מה שכתבתי דבעל חי אינו בולע, אם כן השיניים שהן בטבע ומחוברין בעורקין וחשיבין כבעל חי ואינן בולעים, משא"כ באותן הנקבעין אחר כך בידי אדם. אך לפי מה שכתבתי דכל שאין לו חיות גמור יכול לבלוע, אין חילוק בין שיניים שהן בטבע ובין הנקבעין בידי אדם. אולם יש לומר אין דנין אפשר משאי אפשר. ולהלכה נראה לי כיון דאין בולעין ברותחין סגי בהדחת הפה, ומכל מקום אם אין טורח מרובה ואפשר להסירם יש להסירם ולהדיחם במים רותחין.

בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן קצ"ז) כתב: ועל דבר שאלתו בשיניים של רופאים שמושיבין לתוך פה אדם, ושוחין בהם חלב מכלי ראשון שיד סולדת בו כפי שכריסו של תינוק נכוה, ואחר זה שוחין רוטב ואוכלים בשר חם שהיד סולדת בו. הנה בגוף דין יד סולדת בו הגם שהדרישה ומחצית השקל או"ח סימן שי"ח ס"ק ל"ז הזהירו בזה דהוי כשיעור כריסו של תינוק נכוה, וגם הבכור שור החמיר בזה, אבל מצאתי באיסור והיתר כלל ל"ד דהיינו כשיעור שיד אדם בינוני נכוה בו. ומצאתי בחמודי דניאל הל' תערובות סימן מ"ה שהאריך בזה לפקפק בדברי איסור והיתר, אבל בספר זרע יעקב לשבת החזיק בדעת איסור והיתר, אם כן כששוחין חלב איננו בגדר זה שיהיה הפה נכוה בו, ועוד דמבואר בחמודי דניאל הל' תערובות ס"י א' וס"י ל"ד דבלא שהה האיסור כלל אינו בולע, וכדמוכח מהא דניער וכיסה, וכן הוא בתשובת הרדב"ז ח"א סימן רכ"ג, ואם כן בשיעור שעובר דרך הפה אינו בולע כלל. ואף דבפמ"ג בפתיחה לבשר וחלב ופרי תואר סימן צ"ח סוף ס"ק ט' ס"ל דגם בלא שהה כלל בולע, כדאי הם הרדב"ז וחמודי דניאל לסמוך עליהם, לכן נ"ל להקל בצירוף טעם הקדום, אבל לענין פסח דגם בכלי שני מחמירים, ולשיטת כמה פוסקים גם בצונן, יש להחמיר להדיחן על ידי עירוי ברותחין קודם פסח.

ובדרכי תשובה (יור"ד סימן פ"ט ס"ק י"א) כתב: עיין בשו"ת שאלת שלום תניינא סימן קצ"ה שנשאל בדבר השיניים הזרים אשר רבים יעמדו להם בפיהם ויאכלו בהם מאכלי חלב ומאכלי בשר, וכתב שאין להחמיר דבדואי נעשו ממין דבר קשה ושיע שלא בלעו ולא פלטו כמו כלי זכוכית, וגם המאכלים שאוכלים על פי הרוב המה רק מכלי שני ואין היד סולדת בו עי"ש. וכן כשהייתי בוועין שאלתי לרופא מומחה גדול ואומן בעשיית השיניים מהו תוכן השיניים הללו, ואמר לי במסיח לפי תומו שהוא נעשה ממין אחד המובא מאמריקא שבטבעו אינו בולע שום בלוע לתוכו, כי כן יסוד הרופאים לעשותו ממין זה דוקא, שהוא מההכרח שאם יהיה בהשיניים איזה בלוע ממאכל הנה יבוא מזה ענין העיפוש להבלוע, וכשהוא בפיו יצמיח מזה חולאים שונים להגוף. אמנם עם כל זה הנה מזהיר לכל שואל אותי דמהראוי לכל ירא שמים שיהיה לו שיניים של בשר בפני עצמו ושל חלב בפני עצמו, ומכ"ש לפסח שראוי להחמיר לעשות לו חדשים, וכן ידעתי מכמה אנשים יראי ד' שנוהרים בזה. אמנם כל זה היא בהשיניים שמשוימים בתוך הפה שעשויים לחלצם ולהסירם בכל עת שירצה ויכולין להחליפם, אבל יש כמה אנשים שיש להם נקבים גדולים בשיניהם, והרופא מדביק הנקבים במין דבק, ולפעמים הדבק הוא גדול בכמות יותר מן השן, על זה לא ראיתי ולא שמעתי שיזרה שום אדם למנוע שלא לתקן השיניים מחשש תקלה זו שאוכלין בהם פעמים חלב פעמים בשר, ובע"כ שסומכין על היתר זה שהדבק הוא דבר שאינו מקבל שום בלוע לתוכו וכנוכר.

והו"ד הדרכי תשובה בכף החיים (יור"ד סימן פ"ט ס"ק כ"ב), ומוסיף שם: ומיהו עיין לקמן סימן ק"ה סעיף ב' דחום שאין היד סולדת בו לכ"ע אינו מפליט ומבלע, ואם כן זה האוכל ודאי שאינו יכול לאכול דבר שהיד סולדת בו מחמת חומו, ואם כן אפילו אם יהיו השיניים מה שיהיו אין בולעין ואין פולטים מחמת שאין האוכל יד סולדת בו, ואם כן לפום דינא די ברחיצה בין בשר לחלב ובין לפסח, ועל זה יש לסמוך מי שאי אפשר לו לעשות אחרים, וכ"ש אם השיניים בעצמם הם ממין שאין מפליט ומבלע דשרי.

ובשדי חמד (ח"ח עמ' צ' מערכת חמץ ומצה סימן ד' אות כ"ד) כתב: שן תותבת עשוי מכסף או מעצם ובכל ימות השנה אוכל בו, אם יש לחוש שנבלע בו ממאכלי חמץ על ידי דחיקת השן בלעיסת המאכלים, נחלקו רבני דורינו אם להצריכם הגעלה כדי להשתמש בו בפסח, דעת ידידי הרה"ג אברהם מתתיה חלפון יצ"ו בספר בית האוצר סימן ט"ל דסגי בשפשוף בעלמא בלא הגעלה כמו שעושה בשן הטבעי, וידידי הרה"ג משה מישל שמואל שפירא אבד"ק רגווא יצ"ו,

הרה"ג יוסף זונדל שוב שליט"א רב ומו"צ בקרית ספר ומרביני בית ההוראה "אהבת שלום"

הובאו דבריו בספר פעלים לתורה להרב אברהם מתתיה חלפון הנ"ל יצ"ו בקונטרס אור צדיקים סימן ג' אות ב', דעתו להחמיר להצריכם הגעלה בערב פסח כיון שאין בזה הוצאה מרובה, ולמה יגרע משאר כלי כסף שמגעילים, והרב המחבר שם השיב על דבריו, עי"ש דב"ק.

ובמנחת שלמה (ח"ב סימן מ"ו) כתב מרן זצוק"ל: הנה בדיון שיניים תותבות שאוכלים בהם כל השנה חמץ, ראיתי שרוב בני אדם נוהגין להגעילן קודם הפסח ורק יש שמסתפקים בשטיפה, שפשוף יפה, ונותנים טעם לדבריהם מפני שהשיניים הלבנות שעושים בזמננו הן שיע ולא בלע כמו זכוכית, ואף דגם בזכוכית מחמירים אנו מאוד לענין פסח שלא להשתמש בהם כלל גם על ידי הגעלה, מכל מקום ככה"ג שהוא שעת הדחק מפני שהשיניים מתקלקלות מחמת ההגעלה הו"ל כשאר איסורין, ולא מחמירנן בהו כולי הא.

ובסוף הסימן כתב מרן זצוק"ל: נראה הטעם במה שמקילין שאין מייחדים שיניים תותבות לבשר בפני עצמו ולחלב בפני עצמו, כמש"כ בכף החיים סימן פ"ט ס"ק כ"ב בשם שו"ת שאילת שלום שהמאכלים הם על פי רוב מכלי שני ואין היד סולדת בהם, שהרי בדרך כלל רגילים אנשים לאכול ולשתות אוכלין ומשקין גם כשיד האדם סולדת בהם, כמו כן בפלטה העליונה יש חלק שהוא כסף או זהב, וזה מתכת שבוולע ופולט לא כזכוכית, גם הרי יש שיש בהם להם כותרות של זהב על השיניים, גם אוכלין בהם גוש שלדעת הרבה חשיב ככלי ראשון. אולם עיקר הטעם להקל לבשר בפני עצמו ולחלב בפני עצמו הוא מפני שהחום הטבעי שבתוך הפה מקלקל ומפסיד את הטעם הבלוע, וגם לאחר זמן קצר דינו כאינו בן יומו, ורק מאכילת בשר לחלב ממש החמירו חכמים, אבל לא חשו כלל על הטעם הבלוע שבתוך השיניים התותבות.

ובנשמת אברהם (ח"א סימן תנ"א ס"ק א') מובא שכתב מרן זצוק"ל שיכול לכתוב בשמו שהוא נוהג לנקותם היטב ולהגעיל אותם בערב פסח בכלי ראשון שחום המים הוא בערך שבעים מעלות צלזיוס (כי יותר מזה אין אדם אוכל ושותה), וכדי שלא יהיה צריך להמתין מעת לעת הוא פוגם תחילה את המים בנפט לפני החימום.

ובס' הגעלת כלים (פרק י"ג ס"ק שצ"ט) כתב בשם מרן זצוק"ל בשם הגאון ר' מיכל דיין (הורביץ) זצ"ל שאפשר להכשירן על ידי שרייתן למשך חצי שעה בתמיסה שיש בה שני שלישים מלח ושליש מים, כהכשר המובא ברמ"א יור"ד סימן קל"ה סעיף י"ב, בדיון הכשרת חביות ע"ש. וכן שהשיניים בני יומם יש במי המלח חומר הפוגם.

[ובהליכות שלמה (מועדים ח"ב פרק ג' ארחות הלכה 32) כתבו דבשי"ם המאחרות יותר הכשיר מרן זצוק"ל את שינוי לפסח ע"י מקורו הר"ר ברוך ווייס שיח"ל, שהציע לפניו אופן הניקוי וההכשר במעבדתו, ולאחר שבחן בעצמו כל סדר פעולותיו בפרוטרוט סמך ידו על כך בקורת רוח. וראינו לנכון להעתיק בזה מה שרשם לנו הנ"ל: בעבר היה מושב השיניים נעשה מחומר פלסטי הנקרא אקריל, ואילו השיניים עצמן מחרסינה, שהיא איננה מקבלת בליעות, אולם בעשרות השנים האחרונות נעשה הכל מאקריל, שהוא חומר נקבובי המקבל בליעות. להלן תהליך ההגעה: תחילה הנני משחזי עם אבן, להסרת האבנית המצטברת על השיניים, לאחר מכן הנני מלטש במברשת עם חומר הנקרא פומיס, כשבשלב זה השיניים עדיין מפרישות חומר בשלב הבא הנני מרחיח בקומקום מים עם כפית אמה כחולה, לאחר הרתיחה משליך התותבת פנימה, ממתין שתחזור הרתיחה, ולאחר שניות ספורות מוריד מעל גבי האש. לאחר מכן הנני מכניס הקומקום על כל תכולתו למכשיר הנקרא "אולטרא סאונד" (סוניקל) שהוא כעין תנור מחרסינה שחומו מגיע ל-300 מעלות צלזיוס, המפעיל גלים המורעדים את המים שבקומקום לזמן מה, ובכך נוסף לתותבות נקיון וליטוש רב, כל זאת הייתי עושה עבורו בכל שנה ביום בדיקת חמץ. מרן ז"ל הגיע אל המעבדה ובחן כל פרט לדעת אופן הפעולה ומדת החום בכל מכשיר, ולבסוף נתן אישורו המלא לתהליך כולו. מסרתי כל פרטים אלו למרן הגר"ש אלישיב (שליט"א), וסיפרתי לפניו שמרן זצוק"ל בחן והסכים בשמחה לזאת, אף שיבדלטי"א שמח על כך, ומאו הנני מכשיר כך עבורו את שינוי התותבות בכל שנה לקראת פסח.

וכן מובא שם שאמר מרן זצוק"ל דהגר"ר דוד בהר"ן זצ"ל היה לו ג' זוגות של שיניים תותבות, זוג אחד לבשר ואחד לחלב ואחד לימי הפסח, אולם בערוב ימי חזו בו והסכים שאין צריך להחמיר בזה כולי האי. ואני שמעתי ממרן זצוק"ל את זה על הגאון האדר"ת זצוק"ל ולא על הגאון רבי דוד בהר"ן זצוק"ל. שוב אמר לי הג"ר אהרן איועירבאך שליט"א מח"ס הליכות שלמה דכבר העיר לו הגאון דטבריה הגאון רבי אברהם דוב איועירבאך שליט"א דמרן זצוק"ל היה מספר כן על הגאון האדר"ת זצוק"ל ולא על הגאון רבי דוד בהר"ן זצוק"ל].

וכן בהגדה של פסח ממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל (עמ' 19) כתב: מי שיש לו שיניים תותבות צריך להגעילן, ויזהר שלא יאכל אחר כך חמץ עם דבר חם כגון לחם עם מרק, אבל אחר שגמר לאכול הלחם יכול לאכול מרק חם, ואין צריך לחשוש על בין השיניים שנותר שם חמץ, ואם קשה לו להגעילן מאיזה סיבה שהיא, יכול לסמוך על זה שאינו בן יומו, ועל זה שהכל הפה מכלה החמץ.

וכן בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סימן ל"ז) כתב דהמדקדקים במצוות מכשירין השיניים תותבות קודם פסח, והאינם מדקדקים לא נוהרו בזה כנודע.

וכן מהגאון רבי עזריאל איועירבאך שליט"א שמעתי דשיניים תותבות נוהגים להכשירו לפסח על ידי הגעלה, אף שמעיקר הדין היה אפשר להקל להשתמש בזה אף בלי הגעלה. ויעוין בלבושי עז הלכות בשר בחלב סימן פ"ט סעיף ד' ס"ק ב'.

ובארחות רבינו (ח"ב עמ' כ"ז) כתב: בענין שיניים תותבות אמר לי מו"ר זצוק"ל בשם מרן החזו"א זצוק"ל שאין צריך להגעילם לפסח, כי האוכל שמגיע לפה הוא כבר כלי שני ופחות מזה, דאם הפה יכול לאכלם או לשתותם אם כן אינו רותח כדי שיבלע ולא צריך הגעלה. ומו"ר אמר לי שיש להזהר כמה ימים לפני פסח וכן בפסח מלשותות ורותח.

וכן בשו"ת אור לציון (ח"ג פרק י' סעיף ט"ו) כתב: דשיניים תותבות אינן צריכות הגעלה לפסח, וינקם היטב ודי בכך.

וכן כתב בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"א סימן ה'): ובדבר שיניים תותבות ששותה חלב רותח, הנה פשוט שמה שיכול להכניס לפיו לא נחשב רותח לבליעה דהוא פחות מיד סולדת, ולכן אין לחוש לבליעה בהשיניים אלא להבעין שיש לחוש גם בשיניים של עצמו וצריך קינוח והדחה. ולגבי פסח מובא בס' אוהל יעקב ליד"נ הגר"א סקוצ'ילס שליט"א (על כשרות לפסח עמ' ס"ה) בשם ספר אהלי ישורון שכתב בשם מרן בעל האגרות משה זצוק"ל, ששיניים תותבות ושאר חלקים הנמצאים בתוך הפה במשך השנה לא צריכים הגעלה, מיהו צריכים לנקות אותם היטב, ושלא לאכול חמץ קשה תוך כ"ד שעות לפני סוף זמן אכילת חמץ.

ובהגדה של פסח ארזי הלבנון (ח"א עמ' ל') כתב בשם מרן בעל האג"מ זצוק"ל: מי שיש לו שיניים תותבות, וההגעלה עלולה לקלקלן, ידיחן יפה יפה, ולא יאכל חמץ חם או דבר חריף כ"ד שעות קודם זמן איסורו.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"א סימן קמ"ח) כתב: אחרי הפסח קבלתי על ידי בנו היקר את אשר גזר כ"ת על השיניים התותבות בפסח, וראיתי לכ"ת לפי רוב צדקתו מחמיר מאוד בהוראה זו עד שגזר עליהן להגעילן בכלי ראשון, וזה גם כן דוקא בשיניים של כסף וזהב, אבל שיניים של קוטשוק וניילון אסור בכלל להגעילן כמו כלים של קרן כמבואר בסימן תנ"א. הנה אני איש טרוד ע"כ אקצר, ואומר שלעני"ד לא כן הדבר, א' דעיקר אכילת האדם ושתייתו מכלי שני שנפסק הקילוח דדינו ככלי שלישי כמבואר ביו"ד סוסי" צ"ב, וזה אם היה יד

סולדת באכילה ושתיה, מכ"ש שעל פי רוב אין היד סולדת במה שהוא אוכל ושותה. ב' מה שחשש כ"ת דילמא אכל פעם קוגל חם או פת שנצלה על האש, ודינו ככלי ראשון לפי דעת הטו"ז סימן צ"ד להחמיר בדבר גוש. ולא ידעתי למה לא העיר מדברי החתם סופר יו"ד סימן צ"ה שכתב שקיבל מרביתו להקל בדבר גוש לעת הצורך. וכיון דכאן איכא עוד הרבה ספיקות, וגם הוא בודאי אחרי מעת לעת לפני הפסח, אין להחמיר יותר מהגעלה בכלי שני, ויש לסמוך על זה גם בשיניים של קויטשוק וניילון, דכיון דאיכא רק ספק חיוב הגעלה בכלי שני כיון דאולי לא היה יד סולדת כלל, ע"כ בכה"ג גם בכלי קרן אפשר להקל, וצריכים אנו להעמיד הדין על בורי' בדבר שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בו, וכמובן אינו אומר קבלו דעתי אלא דכך אנו נוהגים להורות בסביבה שלנו.

ובחלק ד' סימן ע"ד כתב: אשר שאל אותי כ"ת בענין מה שנדפס ממני לענין השיניים התותבות בשו"ת שבט הלוי ח"א סימן קמ"ח, ודעתי העניה נוטה דדי בהכשר דכלי שני, וכב' מביא בשם איזה מעוררים נגד זה, ודבריהם לא ראיתי, אמנם אם הם גבבו חומרות אין עצה נגד זה כמו שאין עצה נגד המגנב קולות, שאין זה דרך המקובל בהוראה מפי גדולי עולם ששמשת, אלא יקוב הדין את ההר בדעת תורה ודעת נוטה, אמנם נגד דברי כב' אשיב בקיצור, הנה כל מעיין בדברינו יראה שכתבתי כן נגד החוששים מקלקול השיניים בהגעלה גמורה, והוא לדבריהם שעת הדחק שנחשב דיעבד, ופשיטא דאם אפשר לעשות הגעלה מכלי ראשון או על ידי עירוי על כל פנים מה טוב, ואבא על סדר קושיותיו, א' מש"כ דיש פוסקים דבפסח גם כלי שני דיעבד אסור מי לא ידע מזה, מכל מקום כיון דרוב פוסקים נוטים להקל דיעבד אין להחמיר במציאות הזה. ב' מש"כ בענין דבר גוש, ונתייג לדברי החתם סופר יו"ד סימן צ"ה מקבלת רבותיו להקל בדבר גוש לעת הצורך, מובן מאוד שגם אני לא הקלתי רק על סמך ב' דברים, חדא דרוב פעמים אין אדם אוכל מכל שהידי סולדת בו, ושנית דקשה להגעילן שלא יתקלקלו, אבל אם עכשיו רוב השיניים אפשר להגעילן כאשר כתב כבודו נ"י, מה טוב לחוש לזה לתכחילה על כל פנים. ג' מש"כ בשם החוות דעת שדבר חריף מבליע אף בכלי שני, וצ"ע נמי שדברי הדרכי תשובה סימן צ"ו ס"ק נ"ט שהביא דאפילו על ידי מעט תבלין חשוב דבר חריף הבלעיל ולהפליט, הנה דבר זה אינו להלכה על פי מה שכתב הדרכי תשובה עצמו סימן צ"ה ס"ק מ' בשם המנח"י בשם הרשב"א וס' יד יהודה, דאם המיעוט חריף גם חלק החריף בטל ממנו תורת חריפות, והמעין שם יראה דגם לענין נידון דידן לא שייך להחמיר לפי זה בתערובת שבמיעוט חריף, ומש"כ בדרכי תשובה בסימן צ"ו הוא רק בשם בית דוד הספרדי וע"ה שלא כל פעם מקובלים על רבותינו כידוע. ד' ועל עצם החומרא דאולי פעם אכל דבר גוש חם, על כל פנים רוב אכילותיו אינם כן, וכבר נפסק באו"ח סימן תנ"א סעיף ו' והולכים אחרי רוב תשמישן, ואפילו להרמ"א המחמיר בזה הא כתב הטו"ז שם ס"ק י"א ופמ"ג שם דאינו מעיקר הדין, וע"כ פסקו האחרונים שם דדיעבד סומכין על רוב תשמיש שאינו אוסר עד כדי הגעלה בכלי ראשון, ובעלמא דבר פשוט שעלינו להחמיר, אבל בכה"ג היה דעתי להקל כדיעבד, כאשר סיימתי שם בתשובה דעלינו להעמיד הדין על בורי' בדבר שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בו. ואם רוב הציבור יכולים לעמוד בו או שאינו שעת הדחק, פשיטא דטוב לעשות על כל פנים עירוי מכלי ראשון לחוש להנ"ל.

וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן נ"ו): בדבר שאלתו כדת מה לעשות בשיניים מלאכותיות בפיו ורוצה לאכול בפסח, וידוע דאי אפשר להכשירם שאם יתנם במים רותחים יסו כדונג. כבר מילתי אמורה בזה, וכן קבלתי מממה מורי הוראה, שיקח השיניים וינקם היטב היטב וירתיח מים בכלי, ויקח מהמים הרותחין בכלי שני ואז יתלה השיניים במשיכה ויתן השיניים במים ויוציאם תיכף ומיד, ולא יזיק להם המים כלל, ועל ידי זה יתכשרו, ויוצא בזה לפעני"ד לכל הדעות, דהשיניים לעולם לא בלעו יותר מכלי שני, דאין הפה סובל רותחין מכלי ראשון ממש, ועל כל פנים כך הוא דרך העולם ואמרינן כבלעו כך פלטו, ומי שיכול להיזהר שלא לאכול מעת לעת חמץ בשיניים אלו אשרי לו, אבל אינו אלא חומרא, ואשרי למי שיש לו שיניים אחרים לפסח שאין משתמש בהם כל השנה, אלא שלא כל אדם זוכה לשני שלחנות, ע"כ לפעני"ד באופן הנ"ל יצא. ויעוין עוד מה שהאריך בזה בחלק ד' סימן ס"ח וסימן צ"ג.

וכן בס' הליכות אבן ישראל (מועדים ח"א עמ' ל"ד) כתב בשם הגאון רבי ישראל יעקב פיישר זצ"ל דשיניים תותבות צריך להכשירן על ידי עירוי מים רותחין, והיינו אחר נקינים היטב היטב. ובהערה שם כתוב: כשהיה רבינו מכשיר את השיניים התותבות, לפני שהכשירם היה מנקרם שעה ארוכה וגורדן הרבה על ידי סכין, והיה עבודה שלימה, ואחר כך מגעילן על ידי עירוי רותחין מכלי ראשון.

ובעמ' ל"ה שם כתוב: פלטת שיניים תותבות שמודבק בפה ואי אפשר להוציאן, הורה רבינו שיכשירו אותם על ידי שתיית כוס תה חם, ויהיה התה חם בחום הכי חזק שיכול לשתות.

וכן בתשובות והנהגות (ח"ב סימן ר"א אות ז') כתב: בשיניים תותבות דנו הפוסקים היאך להתנהג כיון שבלוע בהו חמץ כל השנה, ועל כן נהגו כל שנה בערב פסח להגעילן שיניים אלו בהגעלה קלה דהיינו בעירוי מכלי ראשון, אבל בערב פסח שחל בשבת הרי ע"כ

אוכל בשיניים התותבות סעודות שבת של חמץ, וע"כ מגעיל את השיניים התותבות בערב שבת לפני חצות ככל שנה, ומשתמש בהם בשבת לסעודות שבת, רק נוהר מרוטב חם שיד סולדת בו שאז נבלע בהו מהפת שאוכל באותה סעודה, וסמוך לזמן האיסור רוחצם היטב ומערה עליהו חמין שיהיו נקיים מחמץ בעין להשתמש בהם בשבת גופא לאחר זמן האיסור.

ובספר מרא דשמעתתא (אות קמ"ח) כתב דגאב"ד ירושלם הגה"צ רבי משה ארי פריינד זצ"ל היו לו שיניים מיוחדות לפסח. [ובהערה שם כתב דכן הורה הרה"ק בעל ויואל משה זיע"א דלא מהני בהו הגעלה, ואם אי אפשר לעשות שיניים לפסח יש להגעילן ברותחין ג' פעמים במים מחולפים]. אולם אמר בשם זקינו הרה"ק מנאסוד זיע"א שהקיל לגמרי בזה, דסגי בניקוי לחוד, מטעם שאין הדרך לאכול אלא מכלי שני, או על כל פנים כשאין היד סולדת בו.

ובאות קמ"ט שם כתב: כי אביו הק' זיע"א היה מגעיל את השיניים התותבות ג' פעמים באותן המים עצמם.

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סימן כ"ה) כתב: אודות שיניים תותבות אם צריכים להחליפם באחרות בפסח או להגעילם, או דילמא דסגי בעירוי או אפילו בשפשוף והדחה היטב בלבד. וכן מה דינם בכל השנה לגבי אכילת בשר ואכילת חלב. ומביא שם את דברי הבית יצחק והמהרש"ם והדרכי תשובה הנ"ל, ובאות ד' כתב: ובהיות כן נראה דזהו על כן דבר ההיתר מה שרובא דעלמא לא מסדרים להם בכזאת שיניים בפני עצמו לבשר ולחלב ולפסח, ואין מוחה בידם, והיינו בהיות שכיון שטעם המחמירים בזה הוא משום דאפשר להחליפם, ולכן יש מקום לבעל דין להשיב על כך כדברי הגמ' בפסחים דף ל' ע"ב תינח מר דאפשר ליה, ודלא אפשר ליה מאי. והכי ראיתי בספר חק לישראל (ח"ב דף מ"ד מדפי הספר) שכעין שמחמיר הדרכי תשובה מביא שם ששמע שהחמיר בכזאת גם הבעל צדק החדש, וכותב וז"ל: וזה לי ח"י שנה שמעתי שהגאון הקדוש מלובאוויטש ז"ל היה או בווען אצל רופא מומחה אודות עשיית שיניים, ועשה לו הרופא שיניים של זהב לבשר בפני עצמו ולחלב בפני עצמו ולפסח בפני עצמו. והבעל חק לישראל מוסיף להעיר על זה כבעין הערתנו האמורה וכותב: כל זה אמר, אבל אמרו חז"ל תינח מר דאפשר ליה, דלא אפשר ליה מאי, א"ל אנא כעין חדתא קאמינא להגעילן על ידי עירוי עיי"ש. ויעוין שם בספר חק לישראל בח"ד אות ל"ו, שמביא עוד בשם שו"ת יד יצחק ח"ג שבידור בכמה תשובות דליכא בזה שום חשש בליעה כלל, ואין צריכין הגעלה ושום הכשר, והרוצה להחמיר ימצא הכשר לשיניים הללו על ידי עירוי ג' ימים ע"ש. וכך ראיתי שהעלה גם בספר שו"ת בית ישראל סימן פ"ה עיי"ש. גם זכרוננו שהגאון הגר"צ' פרנק זצ"ל היה מורה ובא לשואליו בנוגע לפסח שינקו השיניים בספירט ודי בזה. ובשו"ת מלמד להועיל חאו"ח סימן צ"ג סובר נמי להתיר בשיפשוף, כיון שנפסדים על ידי הגעלה, לכן אין להחמיר ויש לסמוך על המקילין ע"ש. וכן ראיתי גם בספר ויצבר יוסף סימן נ"א שהשיב להתיר להשתמש בהם בפסח אם משפשוף אותם יפה ומדחיים היטב במים רותחים ואין צריך הגעלה, ומנמק גם כן כנ"ל, דהכי נמי מקרי לא אפשר דאי אפשר לכל אדם ליקח אחרים, ומביא שם שבכזאת הורה גם חותנו הגאון בעל פרי השדה ז"ל. ובספר שו"ת בית יהודה חו"ד סימן ל"ג דן על השיניים התותבות לגבי בשר וחלב וכן לגבי פסח, ובנוגע לבליעת בשר וחלב כותב דברור דאף אם היה בלוע בהשיניים הללו אין זה אלא בליעה מועטת רק כל שהוא, וממילא הפליטה גם כן רק על כל שהוא, ויש לעולם שישים נגד פליטה זו ונתבטל ואין כאן חשש כלל וכו'. וגם בנוגע לפסח כותב דאע"ג דאסור בכלי שני, מכל מקום האמת יורה דרכו דאין כאן בלוע כלל, דבדואי נוהרים ואינם אוכלים בחמימות כל כך שיהיה היד סולדת בו, ואפילו בחמימות דכלי שני אין כאן, ואף אם אולי אפשר שיזדמן פעם שישתה חלב חם כל כך מהיכי תיתי לומר שיזדמן ענין רחוק כזה דבאותו יום גופא בתוך מעת לעת יאכל אף בשר חם כל כך שיפעול גם פליטה מהשיניים וכו', והוי זה ממש ספק ספיקא גמור וכו', וכן שייך ספק ספיקא זו גם בפסח וכו', ואף דבפסח מחמירין אף באינו בן יומו מכל מקום אית כאן תרווייהו ביחד, משהו נותן טעם לפגם, וגם כי לרוב שאינם אוכלים בחמימות כל כך וכו' וחזו מה עמא דבר וכו'. ולבסוף מוסיף המי יהודה וכותב דשוב הראו לו בשו"ת יד יצחק ח"ג סימן ע"ח שכתב גם כן להקל, רק בסוף כתב דיש להכשירם על ידי עירוי ג' ימים. ודוחה זאת דלא שמענו ולא ראינו כלל להחמיר בדבר, כי באמת ענין קשה להיות בלא שיניים ג' ימים. ומעיר וכותב דכפי הנראה גם היד יצחק בעצמו לא החזיק בחומרא זו, כי בספרו בסימן רכ"ו ורכ"ז השיב לשואל אחר להקל בדבר לגמרי, ואינו מזכיר כלל לעשות הכשר כזה, והני תשובות בתראי נינהו.

ומסיים שם: היוצא לנו מכל אמבואה דספרי הנ"ל, דיש לנו שש דרגות, והמה א' מעיקרא דדינא סגי בשיפשוף היטב. ב' יש מחמירים להדחים במים רותחים. ג' עוד יש מחמירים להכשיר השיניים על ידי עירוי ג' ימים. ד' ועוד יש מחמירים להגעילן ברותחין על ידי עירוי מכלי ראשון. ה' ולכל זה ישנם עוד מחמירים שלא להשתמש בהשיניים באכילת חמץ במעת לעת קודם לזה. ו' והמהדרין ביותר עושים להם שיניים מיוחדות לפסח. וכן לאכילת בשר לבד ולאכילת חלב לבד. ונלמד עוד זאת שלמי שזוכה לזה שיש לו שיניים מיוחדות לפסח, וכן לבשר לבד ולחלב לבד הוא מן הסוג של המהדרין מן המהדרין בזה, ולבו סמוך ובטוח שיצא ידי חובה על צד היותר טוב והוא מן המשובחים ביותר.

אכילת דברים חמים וחריפים בפסח למי שיש לו סתימות וכתרים בשיניים

במנחת שלמה (ח"ב סימן מ"ו) מובא מה שכתב מרן זצוק"ל למרן החזו"א זצוק"ל לגבי סתימות וכתרים, וז"ל: צ"ע בחתמות (בולמבע"ס) [סתימות] ששמים בתוך השיניים, או מכסות של זהב וכסף שמכסים בהם את השיניים והוי ודאי לא שיעי, מה דינם בפסח כיון שאי אפשר כלל להסירם ולהגעילם קודם הפסח. וראיתי בשדי חמד מערכת חמץ ומצה סימן ד' אות כ"ג שהביא בשם מחבר אחד שכתב דכל שן תותבת סגי בשפשוף בעלמא בלא הגעלה כמו שעושה בשן הטבעי, ועיי"ש שכתב שיש חולקים עליו בזה, ולענ"ד נראה ודאי דלא דמי כלל לשן טבעי שהוא ממש כגופו של האדם, דקיי"ל דלא פלט ולא בלע, משא"כ מכסות הזהב או החתמות הני ודאי לא בכלל הגוף הם לענין כך, ופשוט הוא שהם בולעים ופולטים כשאר הכלים. ואין להקל משום דמסתמא אין דרכו של אדם לאכול חמץ שהוא כל כך חם עד שתהא היד סולדת בו, דהא תינח לדעת הסוברים דשיעור זה של יד סולדת בו משערין ביד אדם ביוני ניחא, אבל אם נאמר דכל שכריסו של תינוק נכוה היינו יד סולדת בו צ"ע כיון דגם בחם יותר משיעור זה דרך האדם לאכול, ועיין פתחי תשובה יו"ד סימן ק"ה ס"ק ז' שכתב בשם החו"י דכל שהוא יותר חם מהרוק שבפה שהוא שיעור פושרין הו"ל כבר ספק יד סולדת. וגם אין להתיר משום דסתמא דמילתא אוכלין ושותין רק מכלי שני ולא מכלי ראשון, דמכל מקום הלא בדבר גוש נוהגין להחמיר כהרש"ל שסובר שאין בזה שום חילוק בין כלי ראשון לשני, ולעולם דינו כראשון כל זמן שהיד סולדת בו כמו שמבואר בש"ך יו"ד סימן ק"ד ס"ק ט' ובסימן ק"ה ס"ק ח', ואם כן החמין (כמו קוגע"ל ולאקש"ן וכדומה) שאוכלין בשבת ודאי דמשכחת בהו שתהא כשיעור יד סולדת בו ודינם ככלי ראשון, וכמ"ש החת"ס (הובא שם בפתחי תשובה) דגם בכלי שלישי כל זמן שהיד סולדת בו דינו כראשון, ואף שהפמ"ג ז"ל כתב באו"ח בא"א סימן תנ"א ס"ק ל"ח דבהפסד מרובה יש לצדד להקל בדבר גוש שבכלי שני גם לענין חמץ בפסח, מכל מקום הלא חומץ ושאר דברים חריפים מבשלים אף בכלי שני כמו שמבואר ביו"ד סימן ס"ט, ואם כן יש לנו לחוש שמא אכל חמץ חריף כמו חרדל וכדומה, ובכה"ג שפיר נבלע בו חמץ בתוך הגן עם על ידי חום של כלי שני, ועוד דהלא בפסח נוהגין להחמיר גם בכלי שני, וכדעת הרמ"א בסימן תמ"ז סעיף ג' שסובר דמשום חומרא דבבלי יש לחוש לדעת הרשב"א שסובר דאף בכלי שני אינו מבשל, מכל מקום שפיר מבליע ומפליט, ועיין בפרמ"ג שם סימן תנ"א ס"ק כ"ה שמחמיר מאד בזה, ולפי זה נראה דאף אם שהה מעת לעת שלם קודם הפסח ולא אכל כלל שום חמץ חם או חריף, דהו"ל בפסח נותן טעם לפגם, ודעת המחבר הלא מבואר בסימן תמ"ז סעיף י' שהוא מותר, מכל מקום נראה שיש להזהר מאד שלא לאכול בפסח שום דבר חריף הצריך לעיסה, מפני שבשעת לעיסה איכא דוחקא, ואתי חורפא ומפליט את החמץ מן השן ומחליא ליה ומשווי ליה לשבח, ומסתבר דהאי דוחקא הו"ל כמו דוחקא דכתישא במכתשת שמבואר דאסור, ועיין בפתחי תשובה יו"ד סימן צ"ה ס"ק ד' שהביא מבעל כנסת יחזקאל שכתב דהא דחורפא מחליא הוא מדאורייתא ואין להקל כלל בספיקא, ואם כן נראה לנו להקל בזה ולסמוך על דעת הסוברים דרק קורט של חלתית הוא דהוה דבר חריף, כיון דגם בנידון דידן הלא ספיקא דאורייתא הוא, ולכן נראה שבעלי שיניים אלה יש להם להזהר שלא לאכול שום דבר חריף בפסח שצריך לעיסה. אמנם נלענ"ד לומר דאפשר דמה שבלוע בתוך השן מתקלקל ומתעפש הרבה מחמת הבלא דפומא עד שהוא נפסל מאכילת אדם (ואולי גם מאכילת כלב), וכידוע שהאוכל הנשאר בין השיניים מתעכל ונפגם מאד בריחו וטעמו לאחר שהוא שוהה שם איזה שעות, וכ"ש הוא שהבלוע ממש מתקלקל ומתעפש עוד יותר, ואם כן יש לומר כסברת הפרמ"ג ז"ל שכתב במשפחות זהב סימן ק"ג ובסוף הפתיחה לתערובות דדוקא בנותן טעם לפגם של אינו בן יומו שאינו כל כך פגום עד שיהא האדם קץ מזה, או הוא דאמרין דחורפא מחליא ליה ומשביחו, משא"כ אם נמאס ונפסל מאכילת אדם שפיר עיי"ש.

ועיקר סברא זו דמה שבלוע בתוך השיניים מתקלקל ומתעפש ופקע מיניה שם אוכל, אם כי יש ללמדו מיו"ד סימן פ"ט עיי"ש, מכל מקום הרי הוא מבואר יותר בחת"ס למס' חולין בדף ק"ה ע"א שכתב שם בד"ה בשר וז"ל: נראה לי מה שבתוך חלל השיניים להחוששין ויש להם חלל והמאכל נמאס ונסרח בתוכו, אין זה חשיב בשר כנלענ"ד עכ"ל, ואף שדבריו שם מגומגמין קצת בלשונו מכל מקום זהו כוונתו, ועיין בדרכי תשובה סימן פ"ט ס"ק ז' שהביא כן בשם הכתב סופר ז"ל שמצא חידוש זה בכתבי אביו החתם סופר ז"ל עיי"ש, ואף שלא כתב כל זה אלא בשיניים ממש ולא בשן תותבת, מכל מקום נראה כיון שעיקר הקלקול הוא מחמת ההבל שבפה שהוא מעכלו ומעפשו, אין שום סברא לחלק בין שן טבעי לשן תותבת, והדבר צריך הכרע. אמנם נלענ"ד דבכה"ג שבתוך המעת לעת של קודם הפסח היה נזהר ולא אכל שום חמץ חם או חריף, אפשר דכיון דאי אסרינן ליה שלא לאכול שום דבר חם או חריף בפסח הו"ל מניעה משמחת יו"ט דחשיב לענין דינא כהפסד מרובה, וכידוע דתרווייהו שקולין הן, ולכן נראה דבמקום שיש עוד צד להקל אפשר שפיר לסמוך על דעת הפוסקים דנותן טעם לפגם מותר גם בפסח, כיון שדעה זו היא עיקר, וגם נסמוך על דעת הסוברים דלא אמרינן דאתי חורפא ומחליא ליה ומשווי ליה לשבח אלא בקורט של חלתית ולא בשאר דבר חריף, ואם כן כיון דאיכא לספוקי הכי דשמא נפסל כבר מאכילת אדם עוד קודם הפסח, אפשר שיש להקל ולהתיר באכילת קריי"ן ושאר הדברים החריפים

בפסח חוץ מקורט של חלתית וצנן. וגם נ"ל שנכון מאד לשתות מעט מים חמים קודם הפסח, שחומם הוא כמו שהוא רגיל לשתות תמיד, ולהגעיל בכך את השיניים על סמך זה שהכשרן הוא כדרך תשמישן, ואף אם נאמר דחמץ חם שהוא דבר גוש שנבלע בו הרי הוא ככלי ראשון ממש גם בשעה שהוא בתוך הפה, משא"כ ההגעלה הלא גם אם יגעיל את פיו ממים של כלי ראשון, מכל מקום מיד עם הכנסת המים לתוך הפה הו"ל כלי שני, מכל מקום נראה כיון שכל גדולי הפוסקים חולקים בזה על הרש"ל וסוברים דחילוק מה שבין כלי ראשון לשני הוא גם בדבר גוש ועב, לכן יש לסמוך בזה על דעת המחבר בסימן תנ"א סעיף ו' שהוא סובר לענין הגעלה שהולכין רק אחר רוב תשמישו של הכלי ואין חוששין כלל למיעוט תשמישו, ומה גם שבלאו הכי הוי ליה נותן טעם לפגם, וצ"ע. וגם חומרא זו שהחמיר הרמ"א גם חמץ לחוש לדעת הרשב"א דכלי שני מפליט ומבליע, יש הרבה מחברים שכתבו דהיינו דוקא היכא דאפשר בהגעלה, ואף שישראל קדושים הם ונהגו בו איסור אף בכלי חרס, מכל מקום הלא אפשר על כל פנים בכלי אחרית, משא"כ הכא דאי לא שרית ליה אין לו שום תקנה אחרת, ונמצא שאתה מונעו בכך משמחת יו"ט, אפשר שיש לסמוך ולהקל.

ובהליכות שלמה (מועדים ח"ב פרק ג' ארחות הלכה 41) כתבו שהורה מרן זצוק"ל דמי שיש בשיניו סתימות הדר שלא לאכול חמץ חם או חריף מעת לעת קודם הפסח, ואז יוכל לסמוך לאכול דברים חריפים בפסח.

אמנם לי הורה מרן זצוק"ל להקל, ולא הצריך שלא לאכול חמץ חם או חריף מעת לעת קודם הפסח, מטעם שההבל שבפה פוגם את הבליעות שבסתימות והכתרים.

ובדרכי חיים ושלום (אות תקס"ה) כתב: דאותן שיש להם שן תותבת מהודק בפייהם (שאי אפשר להסירם) היה הגה"ק בעל המנחת אלעזר זצוק"ל חוכך להחמיר שלא יאכל חמץ גמור בערב פסח תוך המעת לעת כ"ד שעות של זמן אכילת הכוזה מצוה בליל פסח דאורייתא. (והוא בעצמו היו לו שיניים תותבות שאפשר להסירן ומיוחדים לפסח).

ובספר אמת ליעקב (עמ' ר"ג) כתב בשם הגאון רבי יעקב קמניצקי זצ"ל דמי שיש לו שיניים תותבות הקבועות בפה, וכן סתימות וכתרים העשויים ממתכת או עצם ושאר חומרים, יש להקפיד 24 שעות לפני זמן איסור חמץ שלא לאכול חמץ חם, וכן יזהר שלא יאכל שום דבר חמץ חריף, דדוחקא דשיניים הוי כדוחקא דסכינא. ואף שאין אנו חוששים בזה לבשר וחלב, זה משום דבשר וחלב הוי היתרא בלע, אבל חמץ לדעת הרבה ראשונים הוא איסורא בלע ויש להחמיר בו.

וכן בס' הליכות אבן ישראל (מועדים ח"א עמ' ל"ה) כתב בשם הגאון רבי ישראל יעקב פיישר זצ"ל: מי שיש לו סתימות בשיניו, יזהר מלאכול חמץ חם [וכן דבר חריף שהוא חמץ] מיום י"ג ניסן בבוקר. ומותר אחר כך לאכול בפסח דבר חם. ויש לזהר מלאכול בפסח דבר חריף לחוד, אלא יאכלנו ביחד עם דבר שאינו חריף. ובשאר ימות השנה לענין בשר בחלב, בין לגבי שיניים תותבות בין לגבי סתימות, המנהג להקל שאוכלים באותו יום בשר וחלב (אחר ששעות) אף ששיניהם חמים. וז"ל בשו"ת אבן ישראל חלק ט' סימן ס"ח: יש ללמד וכות על כלל ישראל שאינם נזהרים כשעושים להם שן תותבת או בלומבא (סתימה) מכסף או מזהב ומשאר מיני מתכות וגם מפלסטיק, שאינם נזהרים לכל הפחות לחכות לא לאכול גבינה חמה באותו יום, אף שנבלע בו טעם בשר בתוך הבלומבא (הסתימה) או בתוך השן התותבת, כדי שיהא לכל הפחות נותן טעם לפגם, והוא משום דשאני דין השיניים שפוגם ביותר ששם כל דבר מסריח בעבור ששעות, כדכתבו הפוסקים בטעם המתנות ו' שעות בין בשר וחלב, שאחר ששעות הברש מתקלקל עד כדי כך שלא נקרא עליו שם בשר.

[יש לציין ששאלתי בשעתו להגאון רבי אברהם יעקב זלזניק זצ"ל מה יעשה בפסח מי שיש לו בפה סתימות וכתרים, אמר לי שאינו יכול לענות על זה ושאינו אלק לשאול את הגאון רבי ישראל פיישר זצ"ל. והוסיף שפעם שאל רופא אם הסתימות והכתרים בולעים, ואמר שעשוי באופן שלא יבלע, שאם יבלע יא סירחון בפה, ואמר לו שלדידן סיר מנרוסטה בולע, אמר לו הרופא א"כ לא אמרתי כלום].

וכן כתב בהגדה של פסח מועדים וזמנים (עמ' י"ב) כתב: מי שיש לו שן זהב או כסף לסתימה, נכון לזהר כ"ד שעות לפני חצות דערב פסח שלא לאכול חמץ חם. וכן יש מדקדקין שלא לאכול דבר חריף בפסח. ובהערה כתב: האחרונים דנו בשיניים תותבות איך להכשירם ולהגעילם, אבל באמת ביותר קשה בשיניים של זהב או כסף, וכן מילואים מחומר כהנ"ל שנבקו באופן שאי אפשר להסירן, והם ככלי מתכות דבלעי ופלטי, ואם כן פולט ח"ו חמץ בפסח, ואולי בזמן חז"ל לא נדבקו ואפשר היה להסירן, כן מפורש במשנה פרק ו' דשבת שאשה לא תצא בשבת בשן של זהב דלמא שלפא, ומוכח שיכולים להסיר השן, אבל זה זמן רב שמתקנים בקביעות וכמעט כל בית ישראל בשיניים כאלו, וקשה להבין למה אין עוברין באיסור חמץ בפסח, ובשלמא לענין בשר בחלב אפילו אוכל ביום אחד בשר ואחר כך חלב חם, כיון שאינו דרך בישול והוה מכלי שני, אין כאן איסור דאורייתא, ולגבי איסור דרבנן נסמוך שאין בה שיעור חמימות דכריסו נכוית בה, אבל לענין חמץ בפסח דאורייתא אין נסמוך באיסור תורה על סברא

מפוקפקת ביותר, דלרוב הפוסקים תלוי בכריסו של תינוק נכוית בה, ומצוי שאוכלים בחמימות כזה, וכן בדבר גוש להרבה פוסקים אין דין כלי שני, ובכלל לשיטת הגר"א קיימא לן דחמץ איסורא בלע, ועי"ש יש מדקדקין שלא לאכול חמץ חם כ"ד שעות לפני הפסח, דאז על כל פנים אין חשש דאורייתא דהוה נותן טעם לפגם, אבל כל זה לא מהני לענין דבר חריף, שבוה אין דין נותן טעם לפגם כמבואר בשו"ע יו"ד סימן צ"ו דאגב דוחקא דסכינא דבר חריף בולע ופולט גם בנותן טעם לפגם, והכא איכא נמי דוחקא דשן שחותך, ואין לומר דאזלינן בחמץ בתר רוב תשמישו, דהיינו דוקא בנותן טעם לפגם סמכינן על רוב תשמישו לענין הגעלה, אבל לדבר חריף שאין כאן נותן טעם לפגם, אין לסמוך על סברת רוב תשמישו, וזה ברור. וצ"ע על מה סומכין להקל, ועל כן יש נמנעין לאכול שום ושאר דברים חריפים בפסח, ואף שאוכלין בליל פסח תמכא שהיא דבר חריף, אולי לאחר שנמלל כראוי אין כאן דוחקא ושרי, או אין מחמירים במקום ביטול מצוה, וצ"ע בכל זה שהאחרונים לא ביארו כל הצורך.

וכן כתב בספרו תשובות ונהגות (ח"ב סימן ר"א אות ז'): אנו הבאנו בהגדה של פסח מועדים וזמנים דכמעט לכל אחד יש בזמנו שן זהב או סתימה ממתכת או מחומר אחר, ואם כן בולע שם חמץ ופולט אחר כך, והבאנו שם (עמ' י"ב) שכדאי לא לאכול חמץ חם כ"ד שעות לפני חצות ערב פסח, ובערב פסח שחל בשבת כל מי שיש לו שן זהב או סתימה לא יאכל בשבת מרק ותבשיל חמין כל כך שיד סולדת בו, דכשאוכלו עם לחם שנשאר בין השיניים, בולעין השיניים ופולטין אחר כך בפסח, ועלול ח"ו ליכשל באיסור משהו חמץ בפסח, רק נוהרין מרוטב חם כל כך שיד סולדת בו.

וכן בשו"ת קנה בושם (ח"ג סימן כ"ח אות ב') כתב: מי שיש לו שיניים תותבות או סתימות בשיניים, מן הראוי לחוש להחמיר שלא לאכול במשך מעת לעת קודם פסח דבר גוש חם ביחד עם החמץ, אבל על חמימות של כלי שני אם אינו דבר גוש אין שום מקום להחמיר, ואפילו בדבר גוש היינו דוקא אם הוא חם כל כך שהיד סולדת בו, אבל בלא"ה לא, והיינו משום דהבליעות חמץ שבתוך השיניים תותבות והסתימות כבר יופגמו ולא יהיו בני יומן מבליעת חמץ בהכנסת חג הפסח, ומהאי טעמא גופא מן הראוי הוא שגם בתוך הפסח עצמו ימנעו מאכילת דבר גוש חם, אעפ"י שהטעם חמץ שבהם כבר נפגם ונותן טעם לפגם, מכיון דבפסח מחמירין גם על נותן טעם לפגם. אמנם על אכילת דבר גוש קר של חמץ אין מקום להחמיר אפילו בתוך המעת לעת סמוך לפסח, אעפ"י דנכון הדבר כמש"כ דדוחקא גם בלי חריפות וחמימות גם כן מפליט, מכל מקום הוא מפליט ואין בו כח להבליע רק על ידי חמימות או חריפות, ואם כן אעפ"י שעל ידי דוחק השיניים נפלט טעם החמץ, מכל מקום בלי חמימות או חריפות אין בו כח להבלע בתוך השיניים ואין בכך כלום.

ובהגדה של פסח ממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל (עמ' 19) כתב דאלו שיש להם סתימות כתרים וטבעות בשיניהם וכדו' יש להם מקום להדר לא לאכול חמץ חם עד סוף זמן אכילת חמץ.

וכן בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן נ"ו) כתב: ובדבר מי שיש לו שן תותבת בפיו שאינו יכול להוציאו, ינקנו היטב כל מה שאפשר בערב פסח קודם זמן איסורו, ואם אפשר לו שלא יאכל גם כן מעת לעת חמץ, המחמיר עליו תבוא עליו ברכת טוב. וכן שמעתי בשם צדיקים ואנשי מעשה שהחמירו על עצמם בזה, אבל להלכה אין להחמיר לעלמא והנח לישראל, ומי שרוצה להדיח את פיו היטב במים חמים שדרכו לשתות ולאכול בכל השנה ולהדיח היטב השיניים התותבות והירות יתירה יש בזה, ולפענ"ד לעשות כן דמהיות טוב הוא וניכר שהוא חרד לדבר ד'.

וכן בחוט שני (פסח עמ' קי"ג) כתב: סתימות בשיניים, מסתבר שאין צריך לחוש שנבלע בהם חמץ או בשר וחלב, דהם עשויים מחומרים נוקשים שאינם בולעים בקל, דאם לא כן היה מהם ריח בפה. אבל חומרים ממתכת שעושים לתיקון השיניים כגון גשירים כתרים וכיוצא, לענין בשר וחלב נראה דהחשש הוא רחוק, דאף אם נבלע טעם של בשר הרי זה רק משהו, וכדי שמשוה זה יתן טעם בחלב זה חשש רחוק, אך לענין חמץ בפסח, כיון שאיסורו במשהו וגם בנותן טעם לפגם, היה מקום להזהר מלאכול חמץ רותח מעת לעת קודם פסח. וכן היה מקום להזהר לא ללעוס דבר חריף בפסח, דהוי כעין דוחקא דסכינא, מכל מקום חריין מרוסק אם מכניס לתוך פיו ומרגיש את טעמו ובוולעו [ולא דמי לבלע מרור דלא יצא, דהתם לא הרגיש כלל טעם המרור] אין זה דוחקא דסכינא ומותר. מכל מקום מעיקר הדין לא ראינו לרבותינו בדורות האחרונים שעוררו על זה, אף דגם אז היו לאנשים רבים תיקוני שיניים, ועיין בארחות רבינו ח"ב עמ' כ"ז.

ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דמי שיש לו סתימות וכתרים חם בשיניים, אעפ"י יכול לאכול חמץ חם וחריף בפסח, ואף אין צריך להקפיד שלא לאכול חמץ חם וחריף כ"ד שעות קודם זמן איסור חמץ.

וכן שמעתי מהגאון רבי עזריאל איערבאך שליט"א דמי שיש לו סתימות וכתרים בשיניים מותר לו לאכול בפסח דברים חמים או חריפים, והנהגים להמנע מלאכול חמץ חם מעת לעת קודם פסח כשיש להם סתימות וכתרים הוא הידור. ויעוין בלבושי עז הלכות בשר בחלב סימן פ"ט סעיף ד' ס"ק ב'.

לקט הלכה

הרה"ג צבי וייסבולום שליט"א
נוול "אלינא דהלכתא" רחמי בית שמש

סימן תל"ג

בדיקת חמץ "לאור הנר"

א. בדיקה לאור הנר: תקנו חכמים שתהא בדיקת חמץ וחיפוש החמץ "לאור הנר", דעל ידו יוכל לבדוק היטב בחורים ובסדקים, ולפיכך קבעו זמנה ל"ליל י"ד" מפני שאז בני אדם מצוים בבתיהם, ועוד שבלילה אור הנר יפה לבדיקה יותר מביום, ואין מועיל לבדוק לאור הלבנה, מאחר שאין יכול לבדוק על ידה יפה בחורים וסדקים (ס"א וסק"א).

ב. לאור "חמה": אם עבר ולא בדק בליל י"ד, שאז צריך לבדוק חמץ ביום י"ד, מ"מ אין מספיק שיבדוק או לאור החמה לבד, אלא צריך גם או לבדוק ע"י נר, שיוכל לחפש היטב בחורים וסדקים (ס"א וסק"ג).

ומיהו ב"אכסדרה" שהיא מקום המוקף מחיצות מג' רוחותיו, ונקמץ, ורוח רביעית שלו פרוצה לגמרי (ודלא כמג"א שמפרש אכסדרה (דהכא) דאין לה דפנות כלל ורק קירי ע"ג עמודים), אף דלכתחתי צריך לבדוק בליל י"ד ולאחר הנר, מ"מ אם עבר ולא בדק עד ליום י"ד, א"צ לבדוק לאור הנר, אלא בודקה לאור החמה וסגי בכך מאחר שאורה רב (ס"א וסק"ה ושעה"צ ח').

וה"ה נגד ארובה (חור-חלון) שבגג, או נגד החלונות שבכתלים דג"כ הוו כאכסדרה, ודוקא נגדם ממש ששם אורם רב, אבל מן הצדדים אין חשוב כאכסדרה (וצריך נר"). **ואם הארובה או החלון מכוסה בזכוכית** אף כנגדו ממש אינו כאכסדרה, רק כמן הצדדים (ס"א וסק"ז).

וכשבדק בבהכ"נ (אם עבר ולא בדק בלילה כדון) יכול לבדוק ביום לאור החמה בלא נר, דהדרך להרבות בו חלונות ויש בו אורה גדולה כאכסדרה, ובלבד שיפתח החלונות של זכוכית שבהם (סקמ"ג). אכן בחורים ובסדקים צריך לבדוק בנר (שעה"צ נ"ד - ודימה זה לחוס' שבחצר שטעונים בדיקה).

ג. נר הראוי לבדיקה: הוא נר של "שעוה" יחידי (ס"ב).

ד. אבוקה: אין בודקים לאורה, והטעם דאין יכול להכניסה ולבדוק עמה בחורים ובסדקים, וגם דמתירא שמא ישרוף הבית ואין יכול לבדוק יפה, ואפי' בדיעבד לא מהני כשבדק לאור האבוקה, ויחזור ויבדוק לאור נר יחידי (ודלא כט"ז שהקיל בדיעבד) (ס"ב וסק"ח, י' ושעה"צ כ').

ונחשב "אבוקה": כשהם ב' נרות או יותר המדובקים יחד, ואפי' הם קלועים אינם כנר יחידי, וכן אפי' כשעושה נר אחד עבה ויש בו ב' פתילות המרוחקות מעט זו מזו הוי אבוקה [אבל כשמונחות כאחד כ' הפמ"ג דהוי כפתילה אחת עבה ומותר], ומשמע בפמ"ג דגם כשאוחז בידו ב' נרות (יחידים) זה אצל זה יחידו הוה בכלל אבוקה (אבל כשמפריד ביניהם דינו כנר יחידי הכשר לבדיקה) (סק"ב).

עוד בכלל אבוקה: עצים דמשחא (שקורים "קין") אף דהוא עץ יחידי, דגם הוא אורו גדול כעין אבוקה (סק"ח).

ה. נר של חלב או שומן (העשויים כנר של שעוה): לא יבדוק בהם לכתחילה, מפני שמתירא שמא יטוף החלב על הכלים ויאסרם (וכן בשומן שמא יטוף על כלי החלב), ובדיעבד אם בדק בו מהני (ס"ב וסק"ט-י').

ובשעה"ד כשאין לו נר שעוה (וכיו"ב) יכול לבדוק בנר של חלב ושומן (סק"א).

ו. נר של שמן: לא יבדוק בו, שמתירא להכניסו לחורים וסדקים פן ישפך השמן, ובדיעבד (וכן לענין כשאין לו נר שעוה או הנ"ל) יש דעות בין האחרונים אם חל הבדיקה או לאו (סק"י).

בדיקת חמץ ביום וליל י"ג - וביום י"ד

א. הבדיקה בזמנה: היא בליל י"ד (וכנ"ל בס"י תל"א - ושם מבואר עוד דלכתחתי יבדוק תיכף בתחילת הלילה), **ולא ידחה הבדיקה** ליום

ל"ד, ואפי' כשבדק "אכסדרה" וכד' שיש בה אור רב וא"צ נר לאור הנר (ביום), מ"מ עיקר התקנה שיבדוק בלילה וע"י נר דוקא, וכ"ש כשבדק בתוך הבית לא ידחנה לכתחילה ליום י"ד, דאף שבדקו ביום לאור הנר, מ"מ אין אורו יפה כ"כ כבלילה, דשרגא בטיהרא מאי אהני, ואפי' בדיקת "בית אפל" שאור הנר ניכר בו שפיר ג"כ אין לדחותה ליום י"ד, חדא - דגם בו אין אור הנר מאיר כ"כ כבלילה, ועוד דמטעמי התקנה ד"לילה" הוא מפני שאז בני אדם מצוים בבתיהם (סק"ב, ה', ושעה"צ ז').

ובשכח או עבר ולא בדק בלילה, יבדוק ביום (או לאחריו כשלא בדק ביום - ומבואר בס"י תל"ה), ויבואר באות הבאה.

וכן לא יקדים לכתחילה לבדוק ביום י"ג (ולענין לילו או לילות הקודמים, ע"י לקמן אות ד' ובאות ה'), **ובמפרש ויוצא בשיירא** קודם ליל י"ד יבואר בס"ד בס"י תל"ו.

ב. עבר ולא בדק ליל י"ד יבדוק ביתו ביום לאור הנר, ולא מהני (לביטול) אור היום (חמה) לחוד, דאין נבדק שפיר בחורים וסדקים, אכן ב"אכסדרה" (וכיו"ב נגד ארובה או חלון הנ"ל) בודקה לאור החמה ודיו, וא"צ שם נר (ס"א וסק"ג ה').

ויזדרז לעשות או הבדיקה בצפרא ולהקדימה מיד, משום זריזים מקדימים, וכן לא יאכל או וכו' משאר הדברים האסורים קודם הבדיקה עד שיבדוק, וכמו בלילה (סק"ה, וס"י תל"א סק"ה).

ג. המכבד חדרו ביום י"ג: אף שנתכוין לשם בדיקת וביעור החמץ ממנו, מ"מ צריך בדיקה אור ל"ד, דהכיבוד אינה בדיקה גמורה שמא נשתתיר חמץ באיזה גומא (ס"א וסקמ"ד, מ"ה).

ד. הקדים ובודק ביום י"ג לאור הנר: מ"מ צריך לחזור ולבדוק בליל י"ד כתקנת חכמים, "שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה", דהיינו שיקיים גם הוא המצוה בליל י"ד וככל ישראל, **ואם שייר חדר אחד** שלא בדקו כדי לבדוק בלילה, שפיר דמי וא"צ לחזור ולבדוק השאר, דהרי גם הוא בודק בליל י"ד ככל ישראל, **ובשעה"צ** מפקפק בזה דאולי "שלא תחלוק" קאי על כל בית ובית, ומ"מ מטעם אחר י"ל **דצריך לחזור ולבדוק כל הבית**, דאור הנר אין יפה כ"כ לבדיקה ביום כבלילה, **וכן נקטינן**, אכן נראה **שלא יברך בלילה כשחוזר ובודק שנית** (כשבדק ביום כל הבית) - ולא שייר חדר אחד עכ"פ מאחר ד"א דיצא בבדיקת יום י"ג, וספק ברכות להקל, (וע"י לקמן בבדיקת אכסדרה לאור החמה ביום י"ג) (סק"א וסקמ"ה ושעה"צ נ"ו).

ה. הקדים ובודק ליל י"ג לאור הנר: שבלילה אור הנר יפה לבדיקה¹¹, **א"צ לחזור ולבדוק** ליל י"ד, כשנזהר א"כ היטב מלהכניס שם חמץ, **כן דעת רה"פ**, ואפי' אם רוצה לחוש להמחמרים ולחזור ולבדוק ליל י"ד, מ"מ עכ"פ לא יברך או (סק"א).

ואפי' לכתחילה י"א דיכול לבדוק בליל י"ג כשמכוין לשם בדיקה, אכן בס' חק יוסף פקפק בזה כיון¹² דגורם להפסיד הברכה (שאסור לעשות כן לכתחתי - וכדון "ערום לא יתרום") (שעה"צ סק"ה).

אם בדק "אכסדרה" ביום י"ג (לאור החמה): א"צ בדיעבד לחזור ולבדוק (אף דלכתחתי נקטינן דלא יבדוק כן, מ"מ לענין בדיעבד יש לסמוך ולהקל, מאחר דלכמה ראשונים הא "דאכסדרה לאורה נבדקת" הוא לכתחילה ביום י"ג, וגם להאוסרים י"ל דהוא רק שלא יעשה כן לכתחתי, אבל בדיעבד שפיר דמי וכהבודק בליל י"ג לאור הנר), **וכ' המג"א דמ"מ יחזור ויבדוק עכ"פ חדר א' בלילה** (והיינו בלא ברכה כשבדק מקודם כל הבית וכנ"ל, ומטעם שלא תחלוק בין בדיקה לבדיקה) (סק"ו, ושעה"צ י"ב).

ו. צריך לכבד חדריו קודם הבדיקה: דבלא כיבוד מקודם לא מבדק שפיר [מחמת העפרורית - שו"ע הגר"ן], **והמנהג לכבד כל הבית והחדרים ביום י"ג קודם הבדיקה**, כדי שיוכל לעשות הבדיקה כדין בתחילת ליל י"ד, ובשעת בדיקה המנהג ליטול נוצות ולכבד

היטב במקום החורים וסדקים, לגרור משם החמץ עם הנוצה (ס"א וסקמ"ו).

בדיני מקומות החייבים בבדיקה

מקום שמכניסים בו חמץ - ומקום שאין מכניסים בו חמץ

א. כל מקום שמכניסים בו חמץ חייב בבדיקה: ולא מבעיא המקומות שרגיל להשתמש שם תדיר בחמץ (כמקומות שאוכל בהם, וארונות שמניח בהם דברי החמץ וכיו"ב), **אלא אפי' מקומות** שאין משתמש בהם תדיר בחמץ **רק¹³ שיש לחוש** שמא הכניס שם חמץ באקראי, וכגון חדרים שעשוי להכנס בהם בתוך סעודתו כשפיתו בידו וכד', **ג"כ צריכים בבדיקה** (ס"ג וסק"ג), **ופרטים בזה יבוארו לקמן בסמוך**.

אבל מקומות שאין רגילים להכניס בהם חמץ: ואין רגיל ליכנס שם באמצע סעודתו כלל, **א"צ בבדיקה**, שמסתמא לא הכניס שם חמץ, ומ"מ אם יודע שהכניס שם חמץ צריך לבדוק (ס"ג וסק"ז).

יש מקומות שאף שמכניסים בהם חמץ א"צ בבדיקה ומטעמים אחרים: כגון מחמת הסכנה, או דתלינן דכבר נתבערו משם, או דחשובים כמבוערים וכו'. ויבואר א"י"ה בהמשך.

ב. בכלל המקומות שיש "לחוש" שמא הכניס בהם חמץ "באקראי": הם כל חדרי הבית והעליות (מלבד אותן שיבוארו לקמן), ואפי' חדרים שמחזיקים בהם משכונות (אף שאין שכיח שיאכל שם, מ"מ) חוששים שמא נכנס שם באמצע הסעודה ליטול משכון להחזירו לבעליו והיתה פיתו בידו ושכחה שם. **וכן מרתפות שמונחים בהם פירות וכבשים וגבינות** וכיו"ב, שדרך ליכנס שם באמצע הסעודה וליטול (שדברים אלו מצוי שיודקק לעוד מהם באמצע הסעודה [וכל' הגמ' "אין קבע לשתיה"]), **וכן בית העצים והנרות** שדרך השמש ליכנס באמצע הסעודה להביא נרות להאיר ועצים להסיק, **וכן אוצרות יין "העשויים להסתפק"** מהם לסעודתו, ושאר משקים כשיכר וכיו"ב (ס"ג וסק"ד ט"ו) (ועיין באות הבאה).

ג. וחיוב הבדיקה בחדרי הבית והעליות: היינו בכל מקומות חורים וזיזים וכד' שאין גבוהים הרבה ואין נמוכים הרבה ויד האדם מגעת שם, דדרך להשתמש לפעמים שם בחמץ, וכן ע"ג התנורים וחורים שסביבותיהם, וכל כיו"ב.

אבל חורי הבית הגבוהים שאין יד האדם מגעת שם, **וכן החורים¹⁴ שבכותלי הבית הנמוכים מג"ט** שמן הסתם לא נשתמש שם בחמץ אינם צריכים בבדיקה, ובבית שהתינוקות מצוים שם, גם חורים הנמוכים מג"ט בעו בבדיקה, דשמא הגיחו התינוקות שם חמץ.

ואם יודע שנשתמש בהם בחמץ באותה שנה (בגבוהים או הנמוכים) אפי' פעם אחת, צריך בבדיקה (ס"ד ומ"ב).

וכן צריך לכבד קרקע הבית במקומות שאוכלין שם כל השנה (ואם מצוים שם תרנגולים יתבאר לקמן), **וכן לבדוק תחת הספסלים והשולחנות** שמצוי ליפול שם חמץ (סק"ד).

ד. מרתף: שמסדרים בו שורות של חביות זו אצל זו עד שנתמלא כולו, וחורים ומסדרים שורות אחרות על התחתונות זו ע"ג זו עד הקורה, ומסתפקים ממנו באמצע הסעודה - **דחייב בבדיקה** (כנ"ל אות ב'), **א"צ לבדוק** מע"ג ובין "כל" החביות שבמרתף, **אלא בודק רק ב' שורות, שהם השורה העליונה** האחרונה (החיצונה) שכלפי הפתח (היינו שורה אחת של חביות הרואה את גג המרתף - ואת הפתח) **ושורה** (החיצונה) שתחתיה (שבהם יש לחוש שהניח השמש את פיתו כשכבא להוציא משם יין), אבל שאר שורות מלבדם פטורים מבדיקה (ס"ט ומ"ב).

ולדעת כמה ראשונים ב' שורות שאמרו הם: החיצונה העליונה (וכנ"ל), **ושורה ש"מאחוריה"** שורה שניה העליונה הרואה את הקורה (הפנימית משורה החיצונה, ולא שורה "שתחת" שורה ההיא - אלא

9. א.ה. ויש אופן דבודק לכתחתי ביום י"ד, והיינו בחור שבין ישראל לגוי, דאף שלא הצריכהו לבדוק בלילה, מ"מ בודק ביום, והובא לקמן סק"ל.
10. א.ה. וע"י בה"ט שציין לעיצה אחרת כשרוצה להתחייב בברכה, שיחזור וישתמש בתוכה חמץ ואו יוכל לחזור ולבדוק בברכה.
11. ויל"ע דאולי עכ"פ צריך לבדוק (בלא ברכה) חדר אחד שלא לחלוק בין בדיקה לבדיקה, וכדלקמן סקמ"ה ושעה"צ נ"ו.
12. א.ה. ויל"ע א"י מהני כשמשייר חדר אחד שלא בדק שמברך עליו, וכעין הא דסק"ו ושעה"צ סקנ"ו (ואולי שם מיייר דוקא אעצם הבדיקה), ואף בבדק כבר כל הבית מקודם שלא תחלוק בין בדיקה לבדיקה [מ"מ לענין ברכה הוי כמפסידה], ודוחק, וראיתי בשו"ע הגר"ז ס"ז שכ' כן להדיא גם גבי הברכה דמהני שישיר חדר אחד, ויכול לכתחתי לבדוק או בליל י"ג (בלא ברכה) או בשאר לילות הקודמים, כל שנזהר שלא להכניס אח"כ חמץ שם, ויבדוק בליל י"ד החדר הנשאר ובברכה, וסגי בזה.
13. א.ה. ע"י שו"ע הגר"ז שהביא מהר"ן, דמקומות שמשתמשים תדיר חיובם בבדיקה הוא מדאי (קודם שביטל), ובשאר המקומות שיש לחוש שהכניס בהם, צריך לבדקם מדרבנן (ואפי' אחר הביטול בעי מדרבנן הבדיקה).
14. א.ה. וע"י שו"ע הגר"ז ס"י"ח שכ' דדוקא בחורים שבכותל, אבל שבקרע בכל גונו בעו בבדיקה, די ש לחוש

1. א.ה. וע"י במג"א סק"ד שדייק מהש"ך דלאור "חמה" לאו דוקא, אלא ה"ה לאור ה"יום" אף שהוא מעונן, שלא העתיקו, יל"ע אם בדוקא השמיטו, וע"י פמ"ג שם, ויל"ע.
2. א.ה. וע"י במג"א סק"ד דיש מחלקים בין "ארובה" לחלון שבכותל, ובפמ"ג שם.
3. א.ה. ויל"ע לפ"ז אם בכל אכסדרה נימא כן, ולכא"ו משמעות "אכסדרה לאורה נבדקת", לא משמע דבחור"ס יצטרכו נר (דא"כ מ"ש מבית), וע"י מג"א סק"ד בשם שלטי גבורים דחור"ס שנגד ארובה בודקים לאור היום, וצ"ת.
4. א.ה. ולכא"ו ה"ה כל הנרות שכיו"ב, ולאפוקי נרות המבוארים להלן שיש בהם חששות וכפי שיבואר, וכן לאפוקי "אבוקה", וע"י בסמוך באופן שאין לו נר של שעוה והדומים לו.
5. א.ה. ועבמג"א ובשו"ע הגר"ז דמשמע שיותר פשיטא לאסור כשאוחז ב' נרות יחד מנרות הקלועים יחד (או מדובקים).
6. א.ה. ומשמע במ"ב דגם בדיעבד לא יצא - וכאבוקה, וע"י בח"י ובשו"ע הגר"ז שפי' טעם איסור עצי דמשחא משום דריחו רע וכו', ובדיעבד מותר (וע"י בגר"ז שם בביאור "עצי דמשחא").
7. א.ה. וע"י בה"ט דיעדיף של שומן, שאוסר רק כלי החלב.
8. א.ה. טעם האוסרים דדמי טפי לאבוקה, דהלא אין יכול להטותו ולהכניסו בחור"ס, וכל' הרא"ש וטור שכתבוהו בב' טעמים, חדא, דירא שמא ישפך השמן (על הבגדים), וגם דאין יכול להכניסו בחור"ס.

אם יש בגל "גובה ג"ט" מע"ג החמץ: או שהיה שם חמץ בודאי, הרי הוא כמבוער, ואין צריך שם בדיקה (כיון שאין הכלב יכול לחפוש אחריו, דבגובה ג"ט שיע"ג שוב אין מריח את החמץ שתחתיו, וא"כ לא יתגלה החמץ בפסח) (סו"ס"ח וסקל"ג).

ומ"מ ביטול בעי לחמץ זה שתחת הגל, והיינו מדרבנן שחששו שמא יפקח את הגל במועד ויעבור על כל יראה, אבל מדא"א ביטול כלל כל שנפל הגל מעצמו (אבל אם הטמין שם בידים תחת הגל וכיו"ב אסור מדא"א בבל יראה), ואם אין שם רק "ספק חמץ" דהיינו שנשתמש בחורים שבו בחמץ וכיו"ב, אבל אין ידוע שבשעת הנפילה הי' טמון שם חמץ, א"צ ביטול דהוי ספק דרבנן (סקל"ח ושעה"צ מ"ב).

ואם עבר ולא ביטל את החמץ א"צ לפקח הגל כדי לבערו, מאחר דאין חובת הביטול אלא מדרבנן (ודלא כה"ח"י שהצריך לפקח - גם לדעה זו - כיון שעשה שלא כדין במה שלא ביטל). ומסתפק בשעה"צ: כשעבר ולא ביטל את כדאי להחמיר ולפקח הגל ולבערו, או שמא עדיף שלא לגלותו, דהרי עתה כשהוא מכוסה הרי הוא כמבוער, ואפשר דאם יגלונו כדי לבערו נחשב עדיין שעובר על כל יראה בזמן שטרם הביעור (סקל"ח ושעה"צ מ"ו).

וי"א דמדא"א מחויב לבטלו, ואם לא בטלו אף שאין דעתו לפקח הגל במועד מ"מ עובר משום בל ימצא (וכמו במטמין בידים), ולדעה זו אם לא בטל והגיע זמן האיסור חייב לשכור פועלים לפקח הגל (במרא וחצינא כשיש סכנת נחשים ועקרים כדי שלא יהי' משום סכנה) ולבערו, כיון שאין ברשותו עתה לבטלו, ומצדד בחמ"מ דלדעה זו גם ב"ספק חמץ" מחויב לבטלו (כיון דהוא ספק דא"ו) (סקל"ח, ושעה"צ מ"ב, מ"ז).

אכן אם נפל עליו "גל גדול" שא"א לפקחו והרי הוא אבוד ממנו ומכל אדם, לכי"ע מותר, דלא קרינן ביה "שלך", וא"צ לשכור פועלים לפקח הגל כשלא ביטל החמץ, ובש"ע הגר"ח כ' דאף לכתחילה א"צ לבטלו (סו"ס"ח ושעה"צ מ"ח).

ואם לאחר הפסח נתפקח הגל ונתגלה החמץ (אם ביטלו כדין, או בגל גדול - להגר"ז) הרי הוא מותר באכילה, דאיסור חמץ שעבר עליו הפסח הוא משום קנס על שעבר על כל יראה (מה"ת - או מד"ס), והכא לא עבר עליו כלום, ואין לנו לקונסו (ולד"ה הש"ך - לשיטת רב האי אסור באכילה, ומ"מ לדינא נקטינן כהמתירים וכהירושלמי, ובה"ל הביא דלהגר"א גם ר"ה לא אסר הכא במפולת היכא שהביטול בלא הערמה) (סקל"ח ובה"ל ס"ח ד"ה ואם יש, ושעה"צ מ"ט - ויעו"ש במה שדן בד' החק יעקב בדין זה).

ז. ואם אין ג"ט בגובה המפולת שיע"ג החמץ: אם ידוע שיש תחתיו בודאי חמץ, צריך להוציאו משם במרא וחצינא (ע"י פועלים וכד') בענין שלא יהא בפיקוח הגל משום סכנה, ולבערו. ואם עבר ולא הוציאו ועבר עליו הפסח, אסור ואע"פ שביטלו (וכשאר חמץ שעבר עליו הפסח) (ס"ח וסקל"ז).

ואם אינו אלא "ספק חמץ" (שנשתמש בחורים שבוכלת בחמץ, אבל אין ידוע אם בשעת נפילתו הי' שם מאותו חמץ): **16** אין צריך לבדוק תחתיו (ואף דאינו חשוב כמבוער) מפני סכנת "עקרב" שמצויים בגלים (ואף דקיי"ל "שלוחי מצוה אינם נזוקים" היכא ד"לא שכיח היוקא" כ"כ (וכמו הכא), מ"מ חיישינן שמא אחר שישלים הבדיקה כשכבר אינו עסוק במצוה, יוסיף לחפש עוד אחר מחט שנאבד לו **ויבא לידי סכנה**] (אבל בשעת בדיקה עצמה אפי' אם מחפש גם אחר המחט עדיין חשוב "שלוחי מצוה") (ס"ח וס"ק ל"ו).

ומ"מ אף שלא הצריכהו לבדוק מפני הסכנה, ביטול בלב מיהא בעי (ודלא כה"ח"י דכ' דהוא ס"ס), ואם לא ביטל עד לאחר זמן האיסור: **לד' העו"ש** צריך לחפש במרא וחצינא, ובב"מ תלה זה בדעות הראשונים, דלרש"י ור"ן צריך לחפש, ולד' התוס' יש להסתפק בזה (סקל"ד ושעה"צ מ"ב).

ובמקום דלא שכיחי עקרבים: צריך בדיקה, ואם הוא מקום דשכיחי "נחשים" אפשר דצריך לבדוק דלא שכיח כ"כ סכנתא בנחשים כבעקרבם, אכן במקום שהנחשים ממתין בהכשתו, דינו כמו עקרבים דא"צ בדיקה וכו' (סקל"ה).

סימן תל"ד

הזהירות בחמץ הנמצא בבדיקה,

ובחמץ שמשיר ליום י"ד

א. החמץ שמשיר לאכילת יום י"ד, וכן חמץ שנמצא בבדיקתו ומניחו למחר כדי לבער וכיו"ב, צריך להצניעו ולשמרו במקום משומר שלא יטלוהו בע"ח, או יאבד, דאם לא יזהר בכך פעמים שיצטרך לחזור ולבדוק שנית, וכפי שיבואר בס"ד.

ומה שהעולם נוהגים שאין נוזהרים רק בחמץ שמצא בבדיקה, ולא בחמץ שמשיר לאכילתו ומוליכים אותו אנה ואנה, לא שפיר עבדי,

לכן. **ולד' המקו"ח:** אין נחשב "ודאי" רק כשידוע שהי' שם חמץ בליל י"ד בזמן חיוב הבדיקה, אבל מה שהי' שם בודאי קודם לכן (אף תוך ל' יום) עדיין הוי כספק, ותולין באכילת הבהמות (סקכ"ז).

אבל אם אין שם (ברפת וכו' הני"ל) אלא "ספק חמץ" (וכנ"ל שלא הי' שם חמץ ידוע סמוך לפסח, או בזמן חיוב בדיקה - להמקו"ח): **אין צריך לבדוקם, דתלינן שהבהמות והעופות כבר אכלוהו ונתבער מן העולם** (ס"ו).

והא דחצר א"צ בדיקה (בספק חמץ): היינו קרקע החצר עצמה, בין ב"אמצעה" ובין בצדיה, אבל חורים וסדקים שבה בעו בדיקה, ולאור הנר (ואפי' ביום בעי נר - ואין נחשבים כאסדרה) דשם אין תלות בעופות שיאכלוהו (סקכ"ה - ושעה"צ נ"ד).

ב. קרקע הבית שהתרנגולים מצויים שם: א"צ בדיקה, דתלינן שאכלוהו, ומ"מ צריך לכבד תחת המטות, דלפעמים נגרר שם על ידם חתיכה גדולה שאינם יכולים לאכלה (ומיהו חתיכה כזו מועיל לה כיבוד, ואפי' מגומא - פמ"ג) [-וע"ש שתמה קצת במה דמשמע דבית בלא תרנגולים א"צ תחת המיטות]. אבל בליכא תרנגולים לכי"ע צריך לבדוק תחת הספסלים והשולחנות במקום שאוכלים שם, כיון דמצוי ליפול שם חמץ (סקכ"ד).

וי"א (המג"א) דאף כשמצויים בבית תרנגולים צריך לבדוק, כל שאכלו בו חמץ "סמוך" לפסח (היינו ל' יום לד' המג"א - וכדלעיל), דהוי כ"ודאי", כיון דא"א שלא יפול שם חמץ על הקרקע (ודעה ראשונה סוברת דאף אם אכלו שם חמץ אינו כ"ודאי" דאף אם א"א שלא יפלו, מ"מ אולי נפלו רק "פירורים" וממילא בטולי, וגם אולי כבר נתכבדו, ולכן עדיין נחשב כספק דיש לסמוך בו על אכילת התרנגולים, ומיהו אם הניחו שם בודאי חמץ (כזית) בזה מודו דצריכי בדיקה - ומשמע בשעה"צ דדעה זו עיקרית שכן משמעות הרשב"א ור"י) (סקכ"ד, ושעה"צ ל"ג).

ג. אם מותר להשליך חמץ סמוך לפסח (קודם זמן איסור חמץ) במקום שהעורבים והעופות מצויים: והנה לכא"ו להמבואר כאן בשו"ע דב"חמץ ודאי" לא סמכינן על אכילת העופות, לכא"ו אסור (דהלא מחויב לבער ואף לבדוק). והקשה הרמ"א דלכא"ו סותר לס"י תמ"ה ס"ג שכ' שם השו"ע ח"ל: קודם זמן איסורו יכול להשליכו במקום שהעורבים מצויים שם, ואם מצאו אחר זמן איסורו שלא אכלוהו העורבים, אע"פ שהמקום הפקר לא יניחנו שם אלא יבערנו, ולכא"ו סותר לדבריו כאן שבדיקה (וביעור) נמי בעי בליל י"ד, וכ"ש שאין יכול לזרוק שם ביום י"ד סמוך לזמן הביעור.

ובאחרונים תירצו בכמה אופנים (וכגון במג"א ת"י דאה"נ מיירי כאן בזמן הביעור ולא לענין בדיקה, וחילק בין עורבים שתולים שיקחוהו מחצרו למקומם, משא"כ בתרנגולים ועכברים שחיישינן שגרוהו לחוריהם שגם הם ברשות בעה"ב), אכן כמה אחרונים: **דלחצר שלו או של שותפין אסור לזרוק על סמך שיאכלוהו העורבים**, וגם בדיעבד אם זרק צריך לבדוק שם ולבערו, ומש"כ השו"ע בס"י תמ"ה להתיר היינו שזורקהו לרחוב וכד' שמופקר לרבים דאז מותר להשליכו שם ולהפקירו, וסוברים עוד דבכה"ג גם אם מצאו אח"כ שלא אכלוהו א"צ לבערו, שכבר אינו שלו קודם זמן האיסור (ודלא כהשו"ע שם) (סקכ"ח).

ד. במקום שמעמידים אוזים בלול, ומניחים לפנייהם "חוץ ללול" כלי עם שבולת שועל ושעורים (ושירים במים), וע"י אכילתו נופלים הגרעינים בחוץ למקום שא"א להם לאכלם משם, בודאי צריך בדיקה, דהרי הם חמץ גמור כיון ששירים במים (סקכ"ו).

ה. חור שבין יהודי לחבירו (שיש ביניהם כותל עב וכו' חור הנקוב מעבר לעבר): כל אחד בודק עד מקום שידו מגעת, והשאר (מה שבינתים - במקום שיד שתייהם אין מגעת עדיין) **מבטל בלבו דויו**, דחיישינן שמא נתגלגל שם באותו העומק, **ומהני ביטול** לזה אפי' כשיש שם דאי חמץ (ודלא כב"ח דדוקא כשהוא ספק שמא נתגלגל ולא בודאי) (ולא הוי כמטמין "בידים" בבור ע"ד שישאר עד אחר פסח שמחייבים אותו לבערו ולא סגי בביטול - רק בחמץ שנפל שם מאליו דסגי בביטול - ע"י סי' תל"ח ס"ב וסקט"ו) (ס"ז וסקכ"ט ושעה"צ ל"ח, וע"י פ"ח).

ומ"מ אין יכול ליהנות בחמץ זה הודאי (אף שבטלו), אם הי' דעתו ע"כ לפנותו מהחור לאחר פסח (אא"כ מכרו לגוי דאז שפיר דמי) (סי' תל"ו ס"א ברמ"א ומ"ב שם סק"ז - המצויין במ"ב כאן).

וחור שבין יהודי ל"גוי": אינו צריך בדיקה כלל ואפי' יש שם חמץ ודאי, שמא יאמר הגוי "כשפים הוא עושה ל"י כשרואה שמחפש בלילה לאור הנר בחורים, ועלול לבוא לידי סכנה, ולכן פטרוהו מלבדוק אז (ואף דקיי"ל שלוחי מצוה אינם נזוקים - מ"מ היכא דשכיח היוקא שאני), ומ"מ צריך לבדוק שם ביום, לאור היום, וכן צריך ג"כ לבטלו, דבזה אין חשד הגוי וסכנה (ס"ו וסקל"ל ל"א).

ו. חמץ שנפלה עליו מפולת: וכגון כותל שנשתמש חמץ בחורים שבו, ונפל הכותל ונעשה גל.

זו "שמאחוריה" לצד פנים, וכדעת שמואל בגמ' דפליג על רב שהוא דעה הא' הנזכרת כאן).

וסיים בב"ה"ל דקשה לדחות כל הני רבוותא הני"ל (וא"כ לכא"ו צריך לחוש לב' הדעות, ולבדוק ג' שורות שהם ב' העליונות החיצונה והפנימית, וגם שורה החיצונה שתחת העליונה) (בה"ל ס"ט ד"ה א"צ לבדוק).

ה. בתי כנסיות ובתי מדרשות (אף שאין בני אדם רגילים לאכול בהם מפני קדושתן): **צריכים בדיקה**, מפני שהתינוקות מכניסים בהם חמץ, **ומה שנוהגים השמשים לכבדן היטב ביום י"ד** (וסומכים ע"ז במקום בדיקת ליל י"ד) לא יפה הם עושים, וצריך להזהירם שיבדקו בליל י"ד ולאור הנר כדנינו, **ויכולים לברך על הבדיקה, אבל א"צ לבטל החמץ**, דהלא אין החמץ שלהם שיוכלו לבטלו ולהפקירו (ס"י וסקמ"ג).

ואם עברו ולא בדקו בלילה - שצריכים לבדוק ביום י"ד, נתבאר לעיל בהלכות י"ג הראוי לבדיקה, **אם צריך אז "נר" או סגי לבדוק** לאור החמה (יעו"ש ב"דיני אסדרה").

ו. כיסי הבגדים ובתי הידים שלהם, בין שלו ובין של התינוקות, **צריכים בדיקה** לפי שנותנים בהם לפעמים חמץ, ואפי' אומר "ברי לי שלא ניתן חמץ" ג"כ חייבין, דהוא מילתא דלא רמיא עליה (כל השנה) ולא אדעתיה, והעולם נהגו רק נערם בשעת הביעור (ביום י"ד), ונכון לבדקם בשעת הבדיקה (ליל י"ד), ומ"מ יערם שוב בשעת הביעור שמא נתן בהם מחמץ שאכל אחר הבדיקה (רמ"א ס"יא וסקמ"ז מ"ח).

ז. מקומות שאין רגילים להשתמש בהם חמץ אפי' באקראי: א"צ בדיקה, וכגון: **אוצרות יין "שאינן מסתפק מהם"** (וכן שאר משקים כיו"ב) (ס"ג).

ואפי' באוצרות "שמסתפק מהם" אם יש לו קבע בהם שנוטל בפעם אחת כל הצריך לסעודה, ואין חוזר לשם באמצע הסעודה כלל, א"צ בדיקה (סקט"ז).

אוצרות של שמן "שמסתפק מהם: משמע בגמ' דמ"מ א"צ בדיקה, כיון שיש "קבע" לאכילה ונוטל מהם בפעם אחת קודם הסעודה כל מה שצריך לסעודה, ואין חוזר לשם בתוך הסעודה. **ויש שמחמירם** דצריך בדיקה (והי' להם גרסא אחרת בגמ'), **ובב"ח** הביא דברי הר"ן דאם מדליקין בנרות של שמן צריך בדיקה (וכבית העצים והנרות) (ונקט הב"ח כהמחמירם בשמן במרתף שמסתפק ממנו). **ואם הוא מרתף שאין מסתפק ממנו**, לכי"ע א"צ בדיקה (שעה"צ כ"ה).

מתבן (בית התבן) **א"צ בדיקה**, וכן כיו"ב מקומות שאין דרך להכנס בהם חמץ (ס"ג).

ח. גג היציע והמגדל (ארוך או תיבה וכד') **כשהם "משופעים":** אף שאינם גבוהים כ"כ ויד אדם מגעת שם (ואפי' הם בתוך הבית) **אינם צריכים בדיקה**, דמחמת שיפועם אינם ראויים לתשמיש (ס"ה).

אבל ארונות שלנו שגגותיהם "שויים" (כשאינם גבוהים כ"כ, וכנ"ל) וכן בתוכם, אם משתמש בהם לחמץ, או לדברים שדרך ליטלם בתוך הסעודה וכיו"ב, צריכים בדיקה, **וכן גגי הבתים השויים** (שאינם משופעים) אם רגיל להשתמש בהם, צריך בדיקה (סקכ"ב כ"ג).

תקררות הבתים השויים שתחת גג המשופע: אם דרך להשתמש שם צריך בדיקה, **אכן כשהטרחא מרובה**, נראה ע"י שימכור לגוי אותו המקום עם החמץ שבו (סקכ"ג) (וע"י בס"י תל"ו וסקל"ב דכשמוכר כדי ליפטר מהבדיקה של אור ל"ה, יזהר לפרט שמוכר לו החדר וכל החמץ הנמצא בו, כדי לכלול בזה גם החמץ שבחורים וסדקים, יעו"ש).

מקומות נוספים הפטורים מבדיקה (מטעמים שונים - אף שמכניסים בהם חמץ) ופרטים בזה

א. מקומות שיש תלות שהחמץ שבהם נאכל כבר ע"י בעלי חיים ונתבער מן העולם: כגון רפת של בקר ולול של תרנגולים, **וכן "חצר" הפתוחה ומצויים בה עורבים ושאר עופות מעלמא** (ס"ו).

אם הי' שם בודאי חמץ: אין לסמוך על אכילת הבהמות והעופות ולתלות שאכלו (או שיאכלו) כל החמץ שבהם, דאין ספק (דאכילת הבע"ח) מוציא מידי ודאי (החמץ), **אלא חייב לבדוקם בזמן בדיקת החמץ (ודלא כהמג"א** הסובר דדוקא כשמגיע זמן ביעור החמץ ביום י"ד חייב לבדוק שם ולבער, אבל קודם לכן יש לסמוך שיאכלוהו, וממילא א"צ לבדוק אז בליל י"ד, ורצה לפרש כן בשו"ע וליישב בכך הסתירה שהקשה כאן ברמ"א, **והשיגוהו האחרונים** דמשמעות השו"ע איירי לענין בדיקה) (ס"ו וסקכ"ו ושעה"צ ל"ה).

ונחשב שיש שם "ודאי" חמץ: לד' המג"א: כל שהכניס שם חמץ "סמוך" לפסח, ומצדד דאפשר ד"סמוך" מקרי "תוך ל' יום" קודם לפסח, אבל אם נוהר תוך ל' קודם לפסח (סמוך) שלא לתת שם חמץ **נחשב "ספק"** (ודינו כדלקמן), אף שהי' שם¹⁶ בודאי חמץ קודם

שמא נתגלגל ונפל לשם.

16. א.ה. ואף דבעלמא אמרינן דאפי' ידוע שהכניס שם פעם אחת במשך השנה חמץ, הוי מקום שמכניסים החייב בבדיקה, הכא שיש לתלות באכילת הבע"ח, ויש כמה ספיקות בצירוף לזה, סמכינן שנתבער, כל שאינו "סמוך" לפסח - מג"א סק"ו (באמצע) וש"ע הגר"ז סעיף כ"ה.

וכי הח"א דבאופן זה אין הבדיקה מועילה אחרי שאין משגיח על החמץ שיהי' משומר במקום אחד (ס"א וסק"ב ושעה"צ ד').

ב. אם ראה" עכבר הנוטל כיכר מן המונחים (ונעלם עמו), או שחסר מן הלחם, כגון שהניח עשרה ככרות (ולא כפה עליהם כלי וכי"ב) וחזר ומצא שם רק תשעה: **צריך לחזור ולבדוק כל הבית**, ואין תולים שהעכבר אכלו - דאין ספק מוציא מידי ודאי, ומ"מ לא יברך על בדיקה זו השנית, **ואם בדק ולא מצא ככר זו האבודה צריך "לבטל" פעם נוספת**, דחמץ זה לא הי' כולו בביטול הראשון, שהרי שיירו בכונה לאכלו או לבערו למחר, ומיהו אנו נוהגים בלא"ה לבטל שנית בשעת השריפה (ס"א וסק"ג ובה"ל ס"א ד"ה אם).

אבל ב"סתם" שאין יודע אם נחסר מן החמץ המונח או לאו, ¹⁷א"צ לחזור ולבדוק (אף שלא הי' שמור ומוצנע) (ס"ע).

ג. אם כפה כלי על החמץ וחזר ולא מצאו תחתיו: **א"צ לחזור ולבדוק**, דאין חוששים שהעכברים הפכו כלי שכפה ונטלו החמץ, אלא ודאי אדם נטלו, **אכן אם הוא מקום שהתינוקות ממשמשים שם** כגון במקום נמוך וכד', צריך לחזור ולבדוק (כשאינו מוצא החמץ שהניח, דחיישנן שהם נטלוהו מתחת הכלי והניחוהו במקום אחר) (ס"א וסק"ד).

ד. הנהגות הזהירות הנכונות בחמץ הנוחר למחר: הוא 1. **שיכפה עליו כלי** (רחב וכד') שאין העכברים יכולים לגלותו (ויניחנו במקום גבוה שאין התינוקות ממשמשים בו), אבל אסור להניח בכלי ולכסותו בכיסוי סתם, דזה דרך העכברים לגלותו. 2. **או שיתלה החמץ באויר**. 3. **או שיניחנו בתיבה** באופן שאין העכבר יכול לבוא בה (אבל סתם תיבות חתוכות הם אצל העכברים) (סוס"א וסק"ד ה' ובה"ל ד"ה או יניחנו).

בדיני ביטול חמץ

א. אחר הבדיקה בלילה יבטל החמץ מיד: ואף דמדאו' סגי בבדיקה לבד, דמה"ת מהני באחד, בביעור או בביטול, וכשבדק וביער אפי' אם נשאר שם חמץ אינו עובר עליה¹⁸ כל זמן שלא נודע לו ממנו, כיון שבדק היטב ועשה המוטל עליו, ומ"מ הצריכו חכמים שיבטלנו ג"כ, דחששו שמא ימצא גלוסקא נאה (שאינה נבטלת מעצמה, כפירורין) וישהה מעט קודם שישרפנו, ואז עובר עליו בבל יראה, **אבל כשביטלו שוב¹⁹ אינו עובר עליו בבל יראה**, כיון דהוי כהפקר דלאו דלילה הוא, ותיקנו שיבטלו תיכף אחר הבדיקה (לשאר החמץ שלא מצא, מלבד החמץ העומד להתבער או להאכל עד זמן האיסור שאין מבטלו עתה וכדלהלן), דחששו שמא ישכח ביום ולא יבטל עד אחר שעה שישית, דאז לא מהני ביטול שכבר נאסר בהנאה ואינו שלו (וע"ע בסמוך) (ס"ב וסק"ו, ז', וסוסק"א, ושעה"צ י"ט כ').

וטוב לחזור ולבטלו שנית ביום י"ד בסוף שעה ה' קודם תחילת שעה שישית (אבל אח"כ אינו מועיל לבטלו, שכבר נאסר) לפי שרגילים לחזור ולקנות פת ביום י"ד למאכל, וגם הפת ששייר בלילה למאכלו לא כיון לבטלה (ואפי' אם כיון לבטלה הלא חוזר וזוכה בה), ויש לחוש שמא ישאר ממנו כזית ויעבור עליו, לכך חוזר ומבטלו ביום (ס"ב וסק"א).

הביטול שמבטל ביום יזהר שלא לבטלו עד אחר שריפה, אלא ישרוף מקודם ותיכף אח"כ יבטלנו (קודם שעה שישית), כדי לקיים מצות **"שריפה בחמץ שלו** (ומטעם זה אין מבטלים בלילה רק החמץ שלא ראה וכד', ולא חמץ הנמצא בבדיקה שעומד לקיים בו מצות שריפה). (ומ"מ אף דזמן הביטול עם השריפה לא סמכו ע"ז שלא יצטרך לבטלו בלילה, דכיון דמעיקר הדין²⁰ יכול כל א' לשרוף חמצו מתי שירצה, לא מקרי "זמן מסוים" וחיישנן שישכח אז מלבטלו, ולכן קבעוה ללילה אחר הבדיקה שזמנה שוה לכולם) (רמ"א סוס"ב, וסק"ז י"א, י"ב ושעה"צ י"ט).

ב. בנוסח אמירת הביטול: בביטול הלילה יאמר: "כל חמירא דאיתיה²¹ ברשותי ולא חזיתיה ודלא בערתיה לבטל ולהוי כעפרא דארעא", ויותר נכון לומר: ולהוי "הפקר" כעפרא דארעא (ס"ב וסק"ח ט').

ובביטול היום יוסף ויאמר: ד"חזיתיה" ודלא חזיתיה ד"בערתיה" ודלא בערתיה, דהלא עיקרו לבטל אותו חמץ שמצא או ששייר אחר הבדיקה לאכילתו (ומשא"כ בלילה שאינו מבטל עדיין חמץ הידוע לו ושיירו כדי לאכלו, ולא העומד לשריפה - כיון דרוצה לקיים בו מצות השריפה - וכדלעיל סוף אות א') (ס"ג, וסק"ז, י"ג).

17. א.ה. ועי' בחק יעקב סק"ד בטעם הדבר.
18. ולד' הטור עובר עליו אא"כ בטלו, ובט"ז נוקט דגם להטור אינו עובר עליו כשלא ידע ממנו מתחילה (שעה"צ י').

19. ומ"מ הצריכו גם בבדיקה (מטעם הנזכר ס"י תל"א סק"ב).

20. עי' בט"ז סק"ה מה שביאר דברי (ולשון) הגמ' ע"פ דרך זו, ועמג"א סק"ז וסק"ח.

21. ולשון "ברשותי" כולל גם שבמקומות אחרים, ולכן עדיף מלשון "בבית" (טור).

22. ועב"י בשם כל בו שכ' לומר "חמירא וחמיעא", והביא דבתורה"ד נחלק והוכיח דבלי' הגמ' "חמירא" אינו דוקא ל"שאור" אלא כולל חמץ ושאור (ועג"ר). **ובמה שרגילים** ונוהגים לומר כל חמירא בלי' ארמית ולא בלה"ק (בוה"ז), עבה"ט סק"ה בשם סדר היום דלפי שלחם הוא חיות האדם ואין ראוי לזלזל בכבודו, לכך נתקן בלי' תרגום שלא יבינו המזיקים.

23. ועי' בס"י תל"ז ס"ב בבה"ל בלבו שציינן דיש דעות בזה אם מהני ביטול בלב, יעו"ש.

ובלשון "חמירא" נכללים "חמץ ושאור", ואם אומרו בשאר לשון צריך לפרש שתיהם, **וכן בלי' הקודש** יאמר שתיהם כל "חמץ ושאור" (ורק "חמירא" שבל²² ארמית כוללם שתייהם), **והגר"א מפקפק** בזה, דבירו משמע דא"צ להזכיר שאור, וסגי במה שמזכיר "חמץ" לבד (ס"ב ורמ"א ובה"ל ד"ה אבל).

ועיקר ענין הביטול הוא מה שמבטלו בלבו ומוציאו במחשבתו מרשותו להיות כחמץ שאינו שלו, ודומה לענין הפקר, **ומטעם זה צריך שיבינו מה שאומר**, ואם אינו מבין לא מהני כלום, ולכן טוב ללמד לעמי הארץ ולנשים שיאמרוהו בלשון שמבינים, **ואם אמר עם הארץ בלי' כל חמירא וכו'**, אם יודע עכ"פ ענין הביטול שיודע שמפקיר חמצו באמירה זו, יצא כדיעבד (אף שאינו מבין כל תיבה), אבל באינו מבין כלל וסובר שהוא תחינה בעלמא וכדו', **לא יצא אפי' בדיעבד** (רמ"א ס"ב וסק"ט).

ומ"מ אין הביטול כ"הפקר" רגיל לכל דיניו, ולכן מהני אף שאמרו בינו ובין עצמו (ולא בפני אנשים), **ואפי' בלבו** מהנ²³ לרוה"פ, **וכן מועיל** (לרוה"פ) **ע"י שליחות** וכדלקמן (והטעם מבוואר בס"ק ט"ו, ויובא בעזה"ש"ת בסמוך) (סק"ח, ט', וס"י תל"ו סק"ה ושעה"צ שם סק"ח [ועב"י ס"י תל"א בשם הר"ן]).

ג. מי שאינו נמצא בביתו בזמן הביעור: יבטל בדרך במקום שנמצא (ויאמר כל חמירא וכו'), **ואם²⁴ אינו רגיל בכך** ויש לחוש שמא ישכח, **טוב שתבטל אשתו** אף שלא צוה לה לבטל, דמסתמא כמי שנתן לה רשות לבטל דמי, וראוי להזהירה ע"ז, ומ"מ לכתח"י לא יסמוך לגמרי על ביטול אשתו (דמ"מ אין החמץ שלה), רק יבטל גם הוא במקום שנמצא בו (ס"ד וסק"ח).

וכשהאשה מבטלת תאמר: כל חמירא דאיתיה **"ברשות בעלי"** דידע ביה וכו', ואם אין מבינה לה"ק תאמר בלשון שמבינה, **ואפי' אם עשתה שליח לבדוק**, מ"מ טוב שתעשה הביטול בעצמה (דיש מפקקים אפי' כשהבעל מינה שליח, וכ"ש האשה שהחמץ בעצם אינו שלה למנות שליח לבטלו), **ואלמנה וכי"ב** שהחמץ שלה: יכולה לבטל בעצמה (או ע"י שליח - וכדלקמן) (סק"ט ובה"ל ד"ה שתבטל, יעו"ש אריכות בזה).

ד. ביטול חמץ ע"י שליח: אם מינה שליח "לבטל" חמצו, יכול השליח לבטל, ויאמר: כל חמירא דאיכא **ברשותיה דפלוגי** דלא ידע ביה וכו' (וביום - דידע ביה ודלא ידע ביה) (ס"ד ומ"ב).

ואף שאין יכולים לעשות שליח להפקיר נכסיו: הכא לענין חמץ יש להקל (דאינו כדון הפקר גמור), דהרי החמץ בשעה שעובר עליו בבל יראה אינו שלו, דהלא אסור בהנאה, אלא שהתורה העמידו ברשותו לענין שיעבור עליו, ולפיכך בגילוי דעת בלבד שמגלה דלא ניחא ליה דלהוי ליה זכותא כלל בגוויה סגי (סקט"ו).

ויש מחמירין בזה דאין לבטל ע"י שליח, ולכן לכתחילה **יבטל בעה"ב בעצמו ג"כ** אף שמינה שליח לבדיקה וביטול, ומ"מ בשעה"ד יש לסמוך על המקילים שמהני הביטול ע"י שליח, וכדעת רוה"פ (סקט"ו וסק"ז).

וכ"ז כשעושה שליח להדיא לבטל, אבל אם עשאו שליח בסתם לבדוק, **לכוי"ע אין יכול לבטלו**. **ובס' מגן האלף** (וכן בגר"ז) מפקפק בזה דלמה לא יוכל השליח לבטל, ומצדד **שיבטל השליח ענ"פ**, דשמא סמך המשלח עליו שיעשה השליח שתיהם הבדיקה והביטול, **וגם בעה"ב עצמו** יבטל דשמא אין מועיל ביטול דשליח, וגם דיש לחוש שמא לא עשה השליח שליחותו (דבדאו' לא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו). **ואם הבעה"ב בביתו** ועשה שליח לאחר שיבדוק החמץ, בודאי צריך לבטל בעצמו דמסתמא לזה לא עשאו שליח, אא"כ ציהוה בהדיא על הביטול ג"כ (סק"ד ובה"ל ס"ד ד"ה יאה בטל. וע"ע בבה"ל ד"ה חמצו שהביא דברי ה"ט"ו הסובר שא"צ לומר "חמצו של פלוני", דמסתמא נתנו לו במתנה, וכ' דהאחרונים דחאוהו דבמה זכה השליח).

קטן: אינו יכול להיות "שליח" לביטול חמץ, **ויתום קטן שאין לו אפוטרופוס:** ועובר בפסח על חמצו שלא בטלו, אפשר שאין לאסור החמץ שלו, דלמאן נקנסיה (ס"ד בבה"ל ד"ה שלוחו, וסוסק"ט).

ה. אפוטרופוס של יתומים: חייב לבדוק ולבער ולבטל, ובמקום שנותנים שכר על הבדיקה יתן שכר (לאדם כדי שיבדוק), ואם עבר ולא ביער ולא ביטל ועבר עליו הפסח (נאסר החמץ, ומ"מ) אין לחייבו לשלם ההפסד, כיון שאין אפוטרופוס חייב אלא בפשיעה (סקט"ז).

ו. לבטל חמצו של חבירו מדין "זכיה": אין מועיל, וכגון שהוא בדרך ושכח לבטל בעצמו, וחבירו ביטל החמץ שלו, לא מהני (אף דשליחות בפירוש מועילה) (סקט"ו).

סימן תל"ה

מי שלא בדק חמצו בליל י"ד

א. לא בדק בליל י"ד: יבדוק ביום י"ד כדינו, דהיינו בחורים וסדקים **בנר** (ובאכסדרה וכי"ב נתבאר לעיל ס"י תל"ג), **ובברכה, ויבדוק תיכף כשזכר** (וכד') שמא ישכח שוב, ואם הוא קודם שעה שישית יבטל אחר הבדיקה החמץ כדון, קודם שעת האיסור (ס"א וסק"א, ב', ד').

ואפי' לא בדק עד שעה שישית, שכבר נאסר החמץ בהנאה, מ"מ מחויב לבדוק ולבערו, ולא חששו שמא בשעת הבדיקה ימצאנו ויאכלנו, דכיון שמחזר עליו לשרפו ולבערו לא יבוא לאכול בעת הבדיקה. וחמץ הנמצא יבער מיד, וא"צ לבטלו אחר הבדיקה דכבר לא מהני ליה ביטול (ס"א ושעה"צ ב').

ומיהו אפי' אם ביטלו בזמנו ג"כ צריך לבדוק, ובברכה, אף דאין עובר עליו (אחר הביטול) בבל יראה, **מ"מ** חיישנן שמא יאכל ממנו כשימצאו באקראי (שלא בעת בדיקה) (ריש סק"ג ושעה"צ ג').

ב. לא בדק גם ביום י"ד: יבדוק בתוך הפסח (בחוה"מ), ויבער אם ימצא, ובדיקה זו ג"כ בברכה, ואפי' ביטלו (ודלא כהט"ז שמסתפק בביטולו אם יברך) (ס"א וסק"ד, ה', ושעה"צ י"א).

ובי"ט עצמו: י"א²⁵ דיבדוק (ואפי' ביטלו), ואף שאין יכול לשרפו אם ימצא, מ"מ יכול לכפות עליו כלי (וכדון המוצא חמץ ביו"ט) (וכן דעת רוב האחרונים ומשמעות כמה ראשונים), **ויש חולקים** וסוברים דמכיון שאין יכול לבערו ביו"ט **לא יבדוק** (וכן נמצא בכמה ראשונים), **והפ"ר²⁶ הכריע: דאם בטלו** לא יבדוק ביו"ט (אלא בחוה"מ), **ואם לא ביטל החמץ** אפשר שיבדוק ביו"ט (והיינו, דלהדעות דבלא ביטול חמצו מותר ליטלו ולבערו ביו"ט, וסוברים דהא ד"כופה כלי" היינו בביטולו, הכא נמי יבדוק ביו"ט (ויבערנו), אבל להסוברים ד"כופה כלי" הוא אפי' בלא בטלו, לא יבדוק ביו"ט), **ובשעה"צ (סק"ט) דן לדי הצריכים בדיקה** אם מותר גם להדליק נר ביום עובר זה אפי' היכא דלא בטלו, וכ"ש כשביטלו דאז בודאי לא ידלוק, וסיים דע"כ²⁷ טוב לדחות הבדיקה לחוה"מ (סק"ב ושעה"צ ה', ו', ט').

ג. לא בדק בתוך הפסח: יבדוק לאחר הפסח וגם זה בנר (ואפי' ביום), כדי שלא ישל חמץ שעבר עליו הפסח האסור בהנאה (ואפי' ביטלו), **ומ"מ אין מברך על בדיקה זו**, כיון דמותר להשהותו וא"צ לבערו, וגם איסור האכילה (והנאה) אינו אלא משום קנסא, והבדיקה אינה אלא להבדיל בין חמץ זה הנאסר לחמץ המותר (ס"א וסק"ה).

ד. נתחמץ לו חמץ גמור בתוך הפסח: מברך על ביעורו (דהרי לא נכלל בביטול ולכו"ע חייב בביעור), **אבל** דבר שאינו חמץ גמור וכגון מצא חיטה בתבשיל וכי"ב אין מברך על ביעורו (סק"ה).

ה. מי שבדק וביטל קודם הפסח כדינו ומצא חמץ בפסח: נחלקו בזה האחרונים **אם יברך** על ביעורו, דכיון שבדק וביטל חמצו וקיים תקנת חכמים כתקונה, אפשר דהברכה ראשונה שברך אז קאי על כל מה²⁸ שמוצא אף בתוך הפסח, **וספק ברכות להקל** (סוסק"ה, ועשה"צ י"ב שְׁמְנָה הדעות).

ו. יורשי המת שלא בדק ולא ביטל חמצו קודם זמן איסורו: אם כוונו היורשים לזכות בחמץ זה שבחצר שירשוה (וקנו ע"ז החמץ מדין "חצר") עוברים על בל יראה, וצריכים מדינא לבדוק החמץ ולבערו בפסח, ואם לא עשו כן ועבר הפסח, ²⁹אסור אותו חמץ בהנאה כשאר חמץ שעבר עליו הפסח (סק"ג).

ואם לא כוונו לזכות בחמץ: י"א **דאין צריכים לבער** דלא זכו בו, דאין אדם מוריש איסור לבניו, **מלבד אם דרים באותו החדר בפסח**, דצריכים לבערו משום דלמא אתי למיכל מיניה, ויש חולקים וסוברים דבכל גווני חייבים היורשים לבדוק ולבער (סק"ג).

סימן תל"ו

בחייב הבדיקה במפרש בים והיוצא

בשיירא קודם י"ד ניסן

א. המפרש³⁰ מיבשה לים או יוצא בשיירא לפני ליל י"ד ניסן: אם מינה שליח לבדוק תחתיו בזמנה (ליל י"ד), א"צ לבדוק בעצמו בעת שיוצא מביתו, ולכתח"י עדיף למנות "איש" שיבדוק, ואם אין לו יוכל למנות גם "אשה" לזה (ס"א וסק"א, וערמ"א סוס"ב ובה"י שם).

24. כמדו' דהכוונה כשאינו רגיל להיות תמיד בערב פסח חוץ לביתו (ולבטל בדרך), ונזדמן לו רק האי שתא.
25. ולשיתם הבדיקה כדי לכפות כלי, ה"ה בשבת שבתוך המועד, ומשא"כ להפ"ח.
26. יל"ע למה קרא לזה "הכרעה", דלכא"ג גם הב"ח יודה דלהסוברים שיבערנו ביו"ט יוכל גם לבדוק.
27. ומשמע דבלילה שפיר דמי להדליק, וגם ביום באכסדרה יבדוק (לדעה זו), ויל"ע אם מסקנתו לדחות לחוה"מ היא גם בלא בטלו.
28. היינו חמץ שכבר הי' ברשותו אז, אבל לא בנתחמץ וכי"ב, וכנ"ל אות ד'.
29. יל"ע אמאי אינו אסור בלא"ה, דהלא כבר נאסר אצל האב כשלא ביערו בזמנו, וראיתי במ"ב מהדורת דרשו שהביאו בזה דעת הגוב"ב דהקנס חל במוצאי פסח, וכיון דאין האב קיים (והם לא זכו) אין נאסר, ושהחזו"א חולק בזה, יעו"ש. **עוד יל"ע** בזה איך זוכים בחמץ דהוא אסור בהנאה, וראיתי בחקר הלכה מהגר"א גניחובסקי שעמד בזה, ועיי"ש מה שדן מהגר"ל בזכר טוב כשביטל האב ומת אם צריכים היורשים לבטל שוב, יעו"ש.
30. ועי' לקמן בדין **יוצא לדרך סתם** כשאינו מפרש לים או למדור וכי"ב.

למפולת וצריך לפנותו, והעיקר כדעה דא"צ לפנות (סקט"ז ובה"ל ס"א ד"ה שיש, וד"ה אסור - בסופו).

ואם נעשה אוצר זה קודם לי יום שקודם הפסח, ואין דעתו לפנותו עד אחר הפסח: א"צ לבערם כשמגיע הפסח אלא **מבטלו** בליבו ודיו (ואף להדעות דבחמץ ידוע כשמניחו אף קודם לי יום צריך לבדוק ולבער בעת שמניח האוצר [והוא בסק"ה ובסקט"ו ב' הדעות בזה], מ"מ הכא³⁷ בדיעבד שכבר נעשה האוצר אין להחמיר לפנותו עתה) (רמ"א ס"א וסקט"ז ושעה"צ כ', וע"ע בסמוך).

ומ"מ אחר הפסח כשמפנה האוצר למוכרו: אסור ליהנות מאותם חיטים המחומצות שהיו שם, וצריך לבררם ולהפרידם ולמכור האוצר מבלעד, ואף דבנפלה מפולת נקטינן דהתירו ליהנות מהחמץ הנמצא אחר הפסח כשנתפנה הגל, **הכא גרע** כיון דדעתו לפנות האוצר אחר הפסח, הרי הוא כמבטל ומכוין לחזור ולזכות בו. **ומ"מ התירו לסמוך על הביטול בע"פ, ולא הצריכו לפנותו**, דמאחר דאנו אוסרים עליו ליהנות מחיטים המחומצות, ויהי מחויב לבררם כשמוכר האוצר ולא יהנה מאותם חיטים, שוב הוי ביטולו זה שמבטל אותו חמץ ביטול גמור, ולכך א"צ לפנותו ולבדוקו בע"פ.

ואפ"י אם כשהניח החיטים לא היו שם מחומצות, ואח"כ נתחמצו (ודאי) קודם הפסח (שהתירו אפ"י תוך לי יום לסמוך על ביטול וא"צ לפנותם), מ"מ מסתברא דגם הם אסורים בהנאה כיון שדעתו לפנותו אחר הפסח (רמ"א ס"א וסק"י, ושעה"צ כ"א, ובה"ל ד"ה אסור - יעו"ש בארוכה).

ופשוט שיכול למכור כל האוצר לגוי **קודם הפסח**, ויהי מותר אח"כ ליהנות ממנו (ככל חמץ שמוכרים לגוי בע"פ) (סוסק"יז).

ואם אין שם חמץ ידוע אלא ספק: דהיינו דבשעה שהניחם לא היו שם חטים מחומצות, וגם לא ידוע שנתחמצו קודם הפסח מחטים המונחים שם, אף שמוצא בהם עתה אחר הפסח כשבא למוכרם חטים שנתחמצו, מותר למכור האוצר כולו ביחד, דאף אם ימצא שם מחומצים יהיו מותרים **דהוי ספק ספיקא**, שמא נתחמצו³⁸ אחר הפסח, ושמא אין זה אלא עיפוש והפסד ולא "חימוץ" נחשבת (רמ"א ס"א וסק"יח י"ט, ובה"ל ד"ה כך ביחד, ושעה"צ כ"א).

ישראל היוצא מבית גוי "תוך לי יום" שקודם

הפסח אם מחויב בבדיקה, ובענין בדיקה

בחדרים שדעתו למכור למחר לגוי

א. ישראל היוצא מבית גוי תוך לי יום לפסח, אם נכנס לדור בבית אחר בעיר זו או בעיר אחרת: אינו צריך לבער בשעת יציאתו החמץ שהותיר בבית הגוי, שהרי יקיים "מצות ביעור" בבית האחר שהלך אליו (הוא או הבעה"ב שנכנס אצלו - והוי כשלוחו לענין זה ונמצא שמקיים מצות ביעור), **וחמץ שהותיר בבית הגוי** כיון שיצא שלא ע"מ לחזור שם **מסתמא מפקידו**, וכאילו השליכו לרחוב, דתו אינו שלו ואין עובר עליו בבל יראה, ואפ"י אם הגוי לא יכנס לשם ג"כ פטור מביעור (ס"ג וסק"ו-כ"ח).

ב. ואם לא נכנס לדור בבית אחר בפסח רק הולך בשיירא וכד': נחלקו בזה הראשונים, **ד"א שחל עליו תורת ביעור**, כיון שהוא "תוך לי יום", **דהיינו שמחויב לבדוק** שם ולבער **קודם שיצא** מבית הגוי בעוד שהחמץ שלו **כיון שלא יקיים מצוה זו במקום אחר**, ואף **דהגוי נכנס** לדור שם בפסח, ובלא"ה מביא שם חמצו, אפ"ה מחויב הישראל לבדוק ביציאתו, וכ"ש אם אין אדם נכנס שם (ס"ג וסק"ז).

יש אומרים שא"צ לבדוק אף שאין לו בית אחר לבדוק, דאין הביעור חובת הגוף - רק דלמי שיש לו חמץ צריך לבדוק ולבער, והכא שאין לו חמץ - שהרי הפקירו, אין עליו שום חיוב, **ודעת כמה אחר (וכן נטיית המ"ב)** דלדעה זו **אפ"י לא נכנס שם הגוי** לגור תחת הישראל ג"כ פטור מהבדיקה (ודלא **כהמג"א והגר"ז** שנקטו **כפשטות** **לי הרמ"א** דאינו פטור מבדיקה **אא"כ נכנס שם הגוי** לגור, ועי' בשעה"צ שנדחק קצת ליישב לי הרמ"א עצמו גם לדעת הפוסטים אף כשאין הגוי נכנס) (רמ"א ס"ג וסק"א ל"ד, ושעה"צ ל"א).

ולדינא נחלקו האחרונים אם כדעת השו"ע (בשם יש מי שאומר) המחייב, או כה"א שכל הרמ"א הפוסט, **ונראה דאם נכנס בו הנכרי יש להקל** (סק"ב, ושעה"צ ל"ב ל"ג, יעו"ש).

ג. ובאופן שמפרש בים ואין נכנס לבית אחר, אם נכנס בבית זה הגוי ישראל אחר לדור, וכן כשיוצא מבית ישראל (וישראל הדר או הנכנס שם יבדקו), **א"צ לבדוק** (גם לדעה הא' דלעיל באות הקודמת), ועל ישראל השני חל חובת הבדיקה (ואף דמ"מ הוא לא יקיים "מצות

ח. המפרש קודם לי דעתו לחזור תוך הפסח "ושכח ולא בדק": כי השו"ע **דיבטל** כשיגיע הפסח קודם שעה ו', **ולא יברך על ביטול זה**, דכיון דעיקר ביטול הוא בלב, אין מברכין על דברים שבלב (ואפ"י להמצריכין להוציא הביטול בפיו - מ"מ לא מצינו שתקנו נוסח ברכה על הביטול), **וה"ה דיכול לבטלו תיכף כשנוכר** (ס"ב וסק"ה, ושעה"צ כ"ח, ובה"ל ס"א ד"ה זקוק).

ובאופן שיצא תוך לי ושכח ולא בדק, כי המג"א דאפשר דצריך לחזור לביתו ולבדוק או לשלוח שליח, **ולהב"מ א"צ לחזור** רק מיד כשנוכר **יבטל** ודיו. והיינו **בספק חמץ**, אבל כשהניח חמץ **ידוע בביתו כביצה ויותר**, יחזור או ישלח שליח לבער [ודימה זה להא דס"י תמ"ד ס"ו בהולך לדבר הרשות], **אכן במקום הפס"מ** (אם יחזור לביתו וכיו"ב) כי במגן האלף דאין מחויב ודי בביטול (וכמו בהולך לדבר מצוה - ס"י תמ"ד ס"ז יעו"ש) (ס"א בה"ל ד"ה זקוק).

ט. ליהור בחמץ שעוסק בו תוך לי יום שקודם הפסח: כי האחרונים דכל לי יום צריך לעיין בכל דבר שעושה שלא ישאר בו חמץ באופן שלא יוכל להסירו בנקל (סוסק"ב).

העושה ביתו אוצר

א. העושה ביתו אוצר: דהיינו שרוצה להניח שם תבואה או עצים וכדו' שיעמדו שם איזה זמן, ומקום ההוא הוא מקום שנשתמש בו חמץ מקודם, **יש לדון בו אם צריך לבדוק מחמץ קודם שמניח בו האוצר**, ודינו כך:

אם עושה האוצר תוך לי יום סמוך לפסח, אף דאין דעתו לפנותו עד אחר הפסח, **צריך לבדוק** המקום קודם שמניח בו האוצר, דאף שלא יראה החמץ בפסח (כיון שמונח למטה ויש ע"ג למעלה מג' טפחים גובה והוי כמפולת), **מ"מ כיון דהוא תוך לי חל עליו חובת בדיקה**, ואף שאין שם אלא ספק חמץ (ס"א וסק"א י"ב).

ואם לא בדקו קודם שהניח בו האוצר (תוך לי) **צריך לפנותו ולבדוק, ויש** מהאחרו' **שמקילין בדיעבד** כשכבר נתן האוצר, דהוי כנפל עליו מפולת, **וסגי בביטול, ולמעשה יש להחמיר בזה ולפנותו ולבדוק** (סק"ב ושעה"צ ט"ז).

ב. ואם כונס האוצר לשם קודם לי יום שקודם הפסח, ואין דעתו לפנותו עד אחר הפסח: א"צ לבדוק, כשיש באוצר גובה ג"ט, דבשעה שמניח עדיין לא חל חובת בדיקה, ובזמן החיוב - אחר שכבר נעשה שם אוצר, הרי הוא כמבוער וכמו חמץ שנפלה עליו מפולת, **וסגי בביטול שמבטלו סמוך לפסח** (ס"א וסק"ב ט"ו).

ואם יש שם "חמץ ודאי" בשעה שנותן בו האוצר: להמג"א צריך לבערו קודם שנותן האוצר, וס"ל דשאני מטמינו בידים וחמיר מנפל עליו מפולת (שמקילים התם אפילו ביש שם חמץ ידוע), **ויש מקילין** אפ"י כשיש שם חמץ ידוע, שא"צ לפנותו תחילה, **ומ"מ בדיעבד אם הניח ולא בדק** (אף שה"ש שם חמץ ודאי) גם להמג"א א"צ לפנותו (סקט"ו ושעה"צ י"ט-כ'). (ולענין להשתמש באותו חמץ לאחר הפסח כשמפנהו, יבואר א"ה לקמן).

ג. ואם כונס קודם לי יום, ודעתו לפנותו "תוך" הפסח: צריך לבדוק קודם שנותן בו האוצר, וכמו במפרש לים מתחילת השנה ודעתו לחזור בפסח, שחייב לבדוק ואין סומך על הביטול שיבטל (סק"ג).

ואם דעתו לפנותו "קודם" הפסח: תלוי בב' הדעות במפרש קודם לי - ודעתו לחזור לפני פסח, **דלדעה א' בשו"ע** (סעיף א' - רמב"ם) גם כאן **צריך לבדוק** קודם שכונס האוצר לתוכו, **שמא יתחיל לפנות קודם ליל י"ד** ולא יגמור לפנותו, אלא ישאר ממנו **פחות מג"ט** גובה מכוסה על החמץ, דשוב לא הוי כמבוער, ואח"כ כשיגיע ליל י"ד ישכח מן החמץ שתחת האוצר כיון שמכוסה מן העין. **ולדעה הב' (שו"ע סעיף ב' - רש"י)** אין חוששין שלא יגמור לפנותו קודם פסח, וסמכינן שיבדקנו אז בזמנו (ס"א וסק"ג, כ"ג).

ד. הרוצה להניח אוצר של חיטים בבור שהיו בו חיטים מקודם, ויש לחוש שהיו מחומצות מלחות הקרקע: אם הוא **"תוך לי יום"** אפ"י אין ידוע בודאי שיש חיטים של חמץ בתחתית הבור, מ"מ כיון שרגילים להמצא שם כאלו (חטים לחים) **צריך** לכבדו ולנקותו **ולבדוק לאור הנר** קודם שמניח בו האוצר, **ואם לא בדקו** קודם שנתן בו החיטים צריך לפנותו ולבדוק **אור לילי** (סק"ב, ובה"ל ס"א ד"ה אם).

אכן אם כשהניחם לא היו מחומצות, ואח"כ נתחמצו מלחות הבור, אף כשהניחם תוך לי א"צ לפנותו, **דהוי כחמץ שנפלה עליו מפולת, וסגי בביטול** קודם הפסח, **וכ"ש** כשהוא רק **"ספק"** אם נתחמצו, **ובא"י מפקפק** בהניחם תוך לי ונתחמצו אח"כ, ודעתו דלא דמי

ב. ואם אינו מוצא "שליח" לבדוק הבית מוזמן באור לילי, אם יוצא מביתו "תוך לי יום" סמוך לפסח: אפ"י אין דעתו לחזור כלל עד אחר הפסח, ולא יראה חמץ זה בפסח, **חל עליו חובת בדיקה עתה**, דשואלין ודורשין בהל' הפסח לי יום קודם לפסח, **ויבדוק³⁹ החמץ "בלילה" שקודם יציאתו, ויבטל⁴⁰ ג"כ אז** את החמץ שבביתו שלא ראוהו בבדיקה, ויאמר בל' כל חמירא וכו' **"בביתא הדין"** וכו' (דהלא אין מבטל אז שאר החמץ שברשותו) (ודלא כהט"ו וחי"י הסוברים שא"צ לבטל עתה ויבטל רק בזמנו בליל י"ד), **ואם לא** בדק בלילה **יבדוק ביום** קודם שיצא, **ובנר** (ס"א וס"ב, וס"ג, ושעה"צ ב"ה).

ואפ"י אם דעתו לחזור לביתו "קודם" הפסח (אם יצא תוך לי לפסח - ופירש לדרך רחוקה וכד') צריך לבדוק כשיוצא, דיש לחוש שמא יתעכב מלשוב עד תוך הפסח או עד בה"ש וכיו"ב סמוך לפסח, ולא יספיק לבדוק אז חמצו (וכ"ש אם דעתו לשוב "תוך" הפסח), ועי"כ צריך בדיקה בזמן יציאתו (ובזה שיצא **תוך לי**, גם לרש"י - דעה ב' בשו"ע - צריך לבדוק אף שדעתו לחזור מקודם, וכ"ש כשאין דעתו לחזור רק אחר פסח) (ס"א, ב', וסק"א).

ומיהו אם מניח בבית בני בית האוכלים ומכניסים שם עדיין חמץ: ודאי אין מועיל לבדוק כשיוצא, **ולכן אם מניח שם אשתו או בניו וכו"ב הגדולים** יצוה להם שיבדקו ויבטלו בליל י"ד, ואז א"צ הוא לבדוק ביציאתו כלל (כנ"ל אות א'), ומ"מ טוב שיבטל גם הוא בזמן הביטול, **ואם אין שם אלא בניו הקטנים** (או שאינם בני דעת) ומניח חמץ למאכלם, אם אין לו את מי למנות על הבדיקה, **יציאם מביתו** לבית אדם אחר ושם יניח החמץ עבורם, ויסגור ביתו הבדוק שלא יכניס שם אדם חמץ (סק"ג, וע"ע רמ"א סוס"ב).

ג. ואם יוצא מביתו קודם שלשים יום שקודם הפסח: אם אין דעתו לחזור עד אחר הפסח: א"צ לבדוק בעת יציאתו, דלא חל עליו עדיין חובת בדיקה שתקנו חכמים, **וכשיגיע זמן הביטול** סמוך לפסח **יבטלנו** במקום שהוא (ואף דאין רואהו, מ"מ יעבור על "בל יטמין" אם לא יבטלו) (ס"א וסק"ה ו').

והוה כשאין שם אלא "ספק" חמץ, אבל אם הי שם "בודאי חמץ": י"א דחייב לבערו קודם יציאתו, ויש מקילין בדבר⁴² (סק"ה).

ד. ואם יצא קודם לי יום, ודעתו לחזור "תוך" הפסח: מחויב לבדוק ולבער כשיוצא ואפ"י מתחילת השנה (אחר פסח הקודם⁴³), ואפ"י אם בטלו לא סגי עד שיבער, שמא כשיחזור ימצא גלוסקא וכו' (ובלא"ה מקילין כשבטלו, מאחר דכמה פוסקים החמירו בזה) (ס"א וס"ב, וסק"ח, ושעה"צ י').

ה. ואם יצא קודם לי, ודעתו לחזור "קודם" לפסח (בענין שיש שהות אז לבדוק): **לדעה א' בשו"ע (רמב"ם)** ג"כ צריך לבדוק כשיוצא אפ"י מתחילת השנה, **דחיישינן** שמא יתעכב מלחזור עד ע"פ בה"ש (או בתוך הפסח) ולא יהי לו פנאי לבער (וביטול שיבטל ג"כ לא סגי, וכנ"ל שמא ימצא גלוסקא וכו'), **ולדעה ב' בשו"ע** (רש"י) דוקא כשדעתו לחזור תוך הפסח מחויב לבער אפ"י יוצא בתחילת השנה, **אבל הכא** שדעתו לחזור קודם בענין שיהא שהות לבדוק כדי, **א"צ לבדוק** (כל שיצא קודם לי), ולא חיישינן לשמא יתעכב וכו'.

ולדינא: נקטו הרבה אחרונים כהרמב"ם דיבדוק מקודם, **אכן בשעת הדחק** כגון שיצא מביתו עם השיירא וכה"ג יש לסמוך אדעה אחרונה, וא"צ לחזור כדי לבדוק (כשדעתו לחזור קודם הפסח) (ס"א וס"ב ומ"ב וסק"ג).

ו. היוצא לדרך קרובה: ודעתו לחזור קודם הפסח, אפ"י יצא בתוך לי יום שקודם הפסח לא חיישינן (ודוקא במפרש לים וכיו"ב חששו שמא ישתהה וכו'), ומ"מ הכל לפי הענין, שגם בדרך קרובה, **לפעמים**, אם מגביל זמן ביאתו⁴⁴ בצמצום קרוב לזמן הבדיקה, **חיישינן** שמא ישתהה וצריך לבדוק מקודם, **ויש⁴⁵ מקילין** בזה, ולמעשה יש לדון לפי קרוב וריחוק המקום (סק"ט וסק"א).

ז. האם מברכין על הבדיקה של המפרש בים וכיו"ב (שבדק קודם ליל י"ד): כי הרמ"א **"ולא יברך** אז על ביעור חמץ", **הטעם** כיון דאינו כשאר בדיקה שהחמץ שמוצא עומד לבערו, והבדיקה היא התחלת הביעור ומברכין עליה "על ביעור חמץ", משא"כ הכא שאינו עומד לבערו ומשתמש בו הלאה, ורק מפנהו מבית זה. **ודעת הב"ח** דאם בודק **תוך לי צריך** לברך, **אבל** קודם לי **א"צ** לברך, **ודי הפר"ח דלעולם מברך** על בדיקה זו אפ"י כשהוא קודם לי. **וסתיימת האחרונים כהרמ"א** דאינו מברך, **אכן בריטב"א** הביא **ד' הרא"ה** דלעולם מברך על בדיקה זו (וכהפרי"ח), **והוא עצמו** נוטה דדוקא תוך לי מברך (וכהכ"ח), וסיים ע"ז בבה"ל⁴⁶ **וצ"ע למעשה** (ס"א ובה"ל ד"ה ולא יברך).

31. ולענין "ברכה" יבואר לקמן בעזה"ש"ת.

32. ודייקו כן מל' הגמ': "קודם לי יום אין זקוק לבער".

33. ב"י.

34. בל' המג"א סק"ג: אם דעתו לחזור "יום או יומים" קודם פסח צריך לבדוק תחילה.

35. לי שו"ע הגר"ז סעי' ט': ואין חוששין שמא יבוא לביתו בע"פ סמוך לחשיכה וכו', לפי שמן הסתם כיון שדעתו לחזור קודם הפסח, בודאי ימחר ויחיש חזרתו ויקדים לבא קודם י"ד כדי שיוכל לבדוק וכו'.

36. הנה בד"מ הארוך הביא ד' הכלבו שכל' ב' דעות בראשונים אם מברך או לא (והובאו בב"י בסוף הסימן), ולכאוי הכריע (אולי מדיון סב"ל) דלא לברך, ויל"ע מה הוסיף לן בבה"ל מדברי ריטב"א ורא"ה, ואולי יש לחלק בין תוך לי ואין דעתו לחזור, ולבין בדעתו לחזור תוך הפסח דבזה יש יותר סברא לברך, ועי"ע ט"ז סק"ו ובמשב"ז שצידדו

עוד דבאופן שחזור קודם הפסח אף דצריך לבדוק כשמפרש לים (להרמב"ם או תוך לי), מ"מ יותר סברא דלא לברך אז, וצ"ח.

37. יל"ע בדברי מג"א אלו המיקל בדיעבד, מהמג"א בסק"ז (הובא בשעה"צ הקודם סק"ט), דשם מחלק בין מפולת - למטמין בידים, ולכאוי הלא בלא"ה "מפולת" הוא תמיד "בדיעבד", ועי' בשו"ע הגר"ז סוף סט"ו דמשמע דמה דמקילין "בדיעבד" הוא **הכרעה** בין הדעות האוסרות בחמץ ידוע (המצריכות בדיקות בזמנו בעבר ולא בדק בתחילה), ובין המקילין קודם לי אפ"י בחמץ הידוע, ועצ"ת בהבנת המג"א (ומ"מ נפ"מ לענין ליהנות מהם אחר הפסח דבמפולת קיל ושרי) [-כשאין דעתו לפנותה אחר פסח].

38. ולכאוי אם מוכרם **תיכף** אחר הפסח אין שייך צד זה בספק ואסור, **עוד יש לדון** אם מכירה זו היינו לגוי, ורק היתר הנאה הוא אבל באכילה אסור, שו"ר בשו"ע הגר"ז ס"יט דמתיר להדיא גם למכרו לישראל, וע"ש עוד בהגה"ה מה שמיקל עוד.

בדיקה, י"ל דישראל שנכנס שם היו כשלוחו) **ודלא כהב"ח** דמצריך בדיקה גם להיוצא, אף שישראל אחר נכנס שם לדור ובודק) (סק"ט ושעה"צ כ"ט).

ד. החדרים שבדעתו למכור למחר לגוי עם החמץ שלהם, האם צריכים בדיקה באור ל"ד: נחלקו בזה האחרון, ד' המקור והחיי"א: **דצריכים בדיקה**, דכיון דלע"ע הם ברשות הישראל ועדיין לא נמכרו, ואפי' אם נמכרו כל שלא החזיק בהם עדיין הגוי וגם המפתח הוא ברשות בעה"ב, הוה בית של ישראל המחויב בבדיקה. **ודעת הבנין עולם:** דא"צ בדיקה, דבזה עצמו שמוכר למחר לגוי מקיים "תשבותי וביעורי", ולא גרע מחמץ שמשירר למאכלו למחר אחר הבדיקה דאין מחויב לבער הכל, ואף בזה בעת שמקיים הבדיקה בביתו, הוא משייר לאלו החדרים למוכרם למחר לגוי, וכן דעת החת"ס בתשובה והאשל אברהם, וכן פשוט המנהג, רק שצריך ליהדר כשמוכרו (למחר) לפרש בעת המכירה שמוכר לו החדר וכל החמץ הנמצא בו, לכלול בזה גם חמץ הנמצא בחורים וסדקים (ולא יאמר בסתמא: שמוכר לו החדר והיי"ש וכד' הנמצא בו), ומ"מ אף דאין למחות ביד המקילין, המוכר ביום י"ג שפיר עדיף טפי (סק"ב).

סימן תל"ז

שוכר ומשכיר - בחובת ביעור חמץ

א. המשכיר בית לחבירו ביום י"ג ניסן (או קודם) לצורך יום י"ד ואילך, ועשו "קנין" כדן (בכסף או שטר, או חזקה, או בקנין סודר):

1. אם בכניסת ליל י"ד כבר הי' המפתח ברשות ה"שוכר": חובת הבדיקה על השוכר, וצריך (השוכר) ג"כ לבטל החמץ, דמסתמא המשכיר מפקיר חמצו בשעה שיוצא וזכה בו השוכר, ומ"מ המשכיר ג"כ יבטל³⁹ בהדיא (ס"א וסק"א, ב', ו').

ואפי' אין דעתו לכנוס לדור שם עד אחר הפסח, ג"כ מחויב לבדוק (וככל בעה"ב שיש לו חמץ בבית אחר שאינו דר שם) (סק"ו).

2. אבל אם המפתח עודנו אצל המשכיר (והבית נעול וא"א לכנוס לתוכו), אף דכבר קנה השוכר, מ"מ מאחר שבתחילת ליל י"ד בזמן חובת הבדיקה אין יכול לכנוס בו, פטור השוכר וחובת הבדיקה על המשכיר, שהחמץ שלו והבית עדיין מעוכב אצלו, ואפי' אם נכנס שם השוכר אח"כ בתוך הלילה, מ"מ מחויב המשכיר בבדיקה זו (ס"א וסק"ג).

ומיהו אם אין המשכיר בעיר, על השוכר מוטל לבדוק (כשיוכל לכנוס) (בה"ל ס"א ד"ה על).

ואם אין הבית נעול על השוכר לבדוק, מאחר שקנאו ויכול לכנוס שם (סק"ד).

3. ואם מסר המפתח לשוכר ביום י"ג, וחזר והפקידו אצל המשכיר קודם ליל י"ד: על המשכיר לבדוק, כיון שבתחילת ליל י"ד הוא אצלו, ולהפרי"ח על השוכר לבדוק כיון שכבר מסר לו מקודם ובידו לחזור ולטול מידו (סק"ה).

ב. ובאופן שמסר המפתח לשוכר, אבל עדיין לא עשו⁴⁰ "קנין" השכירות: ל"ד השר"ע (וכ"ד הר"ן והרה"מ) פטור השוכר שעדיין לא קנאו, והמשכיר מחויב בבדיקה. **ולד התוס' וסייעתם: השוכר מחויב**

³⁹ עי' הטעם בפמ"ג א"א ג', ובשר"ע הגר"ז בקו"א אות ג'.

⁴⁰ ול"ד רש"י מסירת המפתח עצמו הוא הקנין, ועי' בתוס' ורא"ש שנחלקו עליו.

בבדיקה ואף שעדיין לא קנה, מ"מ כיון שאין המשכיר יכול לכנוס בו שאין המפתח בידו, הטילו החיוב על השוכר (ס"א וסק"ב).

ולדינא: יש מהאחרר דנקטו דצריך להחמיר כב' הצדדים, ובכה"ג (שמסר המפתח ועדיין לא עשו קנין) **תרויהו מחויבים בבדיקה. ולהפרי"ח והגר"ז** (וכן סתימת שאר האחרונים) העיקר כדעה הא' שבכה"ג רק המשכיר מחויב, ומיהו **לכר"ע** יכול האחד לעשות שליח לחבירו, ויוצא ידי הכל (סק"ב).

ג. ה"מוכר" בית לחבירו (בקנין): אף אם לא מסר המפתח לקונה עד אחר כניסת ליל י"ד **על הלוקח לבדוק**, דכיון שהבית שלו **לגמרי** (בשונה משכירות שגוף הבית של מוכר) אף שהמפתח ביד המוכר אינו כלום, ואינו אלא כ"מופקד" אצל אחר, שאין על הנפקד חובת בדיקה (סק"ג).

ד. השוכר בית מחבירו בארבעה עשר (ביום, או בלילה כשעבר כבר שיעור זמן שיכלו לבדוק), ואינו יודע אם הוא בדוק או לא: אם אין בעה"ב בעיר (לשאלו עתה), חזקתו שהוא בדוק, ואין השוכר צריך לבדוק, ומ"מ צריך השוכר לבטלו (בלבו - או בפיו להדעות שלא מהני בלב, ובגר"א הסכים דבלב מהני וכל' הש"ע). **והטעם דא"צ לבדוק**, דתלינן אחזקת כשרותו של בעה"ב שודאי נהג כדרך ישראל הכשרים הבודקים בתחילת ליל י"ד כדן (ומ"מ בלא ביטול לא מהני, כיון דדין חזקתו בדוק הוא בעיא דלא אפשריטא בגמ', ורק לענין אחר הביטול, דשוב הוא דרבנן, נקטינן להקל בספיאק זו, אבל קודם לכן א"א להקל דהוי ספיאק דאו' [ואף דאין זה החמץ של השוכר, מ"מ הלא תלינן דהמשכיר הפקירו וממילא זכה השוכר בחמץ], **ודלא כהפמ"ג** דמפקפק אם הביטול לעיכובא) (ס"ב וסק"ז, ט', י"ד, ובה"ל ד"ה מבטלו, וד"ה בליבו).

ואם הבעה"ב לפנינו בעיר: בזה ודאי צריך לשאלו אם בדק או לאו, ואין סומכים על חזקה הנ"ל כשאפשר לברר, מאחר דהבית הוא בחזקת שהי' חמץ כל השנה, ומצדד **בה"ל דצריך לכתחילה נמי לשאלו אם ביטל** דשמא לא קיים הכל כדן, ואז אם משיב שגם ביטל, א"צ השוכר לבטל. **ומ"מ אם שאלוהו רק על הבדיקה** (והשיב שבדקו), ואינו עוד לפנינו לשאלו גם על הביטול, נראה דיכול לסמוך בזה דמסתמא ביטלו אחר הבדיקה כדן, דכיון שודאי בדק הוי הביטול רק מדרבנן⁴¹, ויכול לסמוך להקל באופן זה (ס"ב וסק"ט ובה"ל ד"ה שואלו).

וכן אם אשתו ובני ביתו בעיר - ישאל להם אם בדקוהו או אם הבעה"ב בדקו, ולא יסמוך על החזקה שהוא בדוק כל שיכול לברר זאת (סק"ח).

ה. בית שהחזק שלא בדקו המשכיר (וכגון שלא הי' בעיר וכדו'), ואמרו אשה או עבד או קטן מבני הבית **"אנו בדקנוהו":** הרי אלו נאמנים, ואפי' הי' שם תחילה "ודאי חמץ" נאמנים לומר "בדקנוהו" (ודלא כהח"י שמחמיר "בודא"), **והוא שיהי' הקטן** בר דעת לבדוק דהיינו שהגיע לחינוך, **והשוכר צריך ג"כ לבטל החמץ** (ס"ד ומ"ב).

והטעם שנאמנים משום דבדיקת חמץ דרבנן אחר שהשוכר יבטל, וכנ"ל, **ולפי"ז** אם שכרו אחר שעה שישית שאין יכול שוב לבטלו אין לסמוך על אלו וצריך לבדוק (סקט"ז).

ואף דאשה או עבד וכו' נאמנים (כשעושה הוא הביטול), מ"מ לכתחילה לא יצוה לאלו לבדוק, מפני שיש בבדיקה טורח גדול, ויש לחוש שמא יתעצלו (סק"ח).

ואם שלח קטן לבדוק בית אחר "שאינו ביתו": כ' התוס' בערובין (ל"א ב') דאינו נאמן דדוקא בבית דידהו דרמי עליהו נאמן, וכ"ג הגר"ז דאין נאמן בבית אחר. אכן מתוס' פסחים (ד' ב') שכ' הטעם משום "דבידם לבדוק", א"כ גם בבית אחר נאמנים, וכ' הח"י שכן משמעות האחרון דגם בבית אחר נאמן (שעה"צ י"ט).

ו. השוכר בית בחזקת שהוא בדוק ונמצא שאינו בדוק: אם בעה"ב בעיר **כופין אותו לבדוק** (ודלא כהפמ"ג ד' הר"ן דאין כופין, דיכול לומר לא בעינא למעבד מצוה).

ואם אין הבעה"ב בעיר: על השוכר מוטלת הבדיקה, ואין יכול לחזור בו מהשכירות בטענת "מקח טעות", שהי' סבור שהוא בדוק ולא רצה לשוכרו אם יצטרך הוא לבדוק, דאמרינן **ניחא ליה לאיניש למעבד מצוה**, ואפי' היה יודע שאינו בדוק ג"כ הי' שוכרו, ומה שטוען עתה שאין רוצה השכירות מפני טורח הבדיקה, חזרה בעלמא היא שרוצה להתחרט מפני טעם אחר שמצא בית אחר יותר טוב וכדו', ותולה עצמו בטענת טורח הבדיקה, **ואפי' במקום שבדקים ע"י אחר בשכר** ג"כ אינו מקח טעות, דניחא ליה לאיניש ליתעביד מצוה בממונו, וגם בכה"ג הי' שוכר הבית אף הי' יודע שאינו בדוק, ותהי' מוטלת עליו הוצאה זו, ולא הוי מקח טעות דניח"ל לאיניש וכו' (ס"ג ומ"ב).

ואפי' אותן מעות שהוציא על הבדיקה א"צ המשכיר להחזירם לשוכר אף ששכרו בחזקת בדוק (עכ"פ בסתמא, ועי' בסמוך בהתנה להדיא) דניח"ל לאיניש וכנ"ל (ואין יכול לתבוע המשכיר משום שהנאו בהוצאה זו שחסך בעדו, ויצטרך א"כ להשיבו הוצאה זו שהנאו, דאין נחשב זה למהנהו להמשכיר דלא הי' מוטל עליו אלא מצוה בעלמא, ואין נחשב עליו חיובא דממונא כלל) (סקט"ז, ועי' שה"צ י"ו **דלהגרא אף בסתמא** כל שחזקתו בדוק, ליי"א (הרה"מ בשם הרמב"ן) **צריך לפרוע לו** הוצאה זו שהוציא, ודחה דבריו מכח דברי הריטב"א שביאר דברי הרמב"ן בהתנה דוקא).

ואם התנה בהדיא ששוכרו ע"ד שהוא בדוק, ל"ד השר"ע גם בזה אמרינן ניחא ליה לאיניש וכו' ואינו מקח טעות, וגם אין צריך להחזיר היציאה שהוציא עבור זה, **ולד' הרמ"א** (כהרה"מ בשם הרמב"ן) **באופן שהתנה בהדיא**, מ"מ כיון שהוא מקום שבדקים בשכר והי' לו יציאות ע"ז, אף שאין רוצה השוכר שיתבטל המקח משום כך, ואין נחשב כמקח טעות, מ"מ לא הי' בדעתו למחול על המעות שיוציא על הבדיקה כך דעתו לתבעם, **וצריך המשכיר לפרוע היציאה. ולדינא נקטו בזה האחרונים** כדעה קמייטא שא"צ לפרוע היציאה, דיכול המשכיר לומר קים לי כדעה ראשונה בזה (סק"ד, ועי' בסמוך לקמן).

וד' הפרי"ח: דהמחלוקת אם צריך לפרוע היציאה נאמרה רק בסתמא, או כשפירש המשכיר שהוא בדוק והשוכר שתק, אבל בהתנה **השוכר להדיא הי' ביטול מקח לכר"ע** (וגם להשו"ע), וכן כ' מהר"ם חלאוה, **אכן בריטב"א** הבין ד' הרמב"ן דאף בהתנה להדיא אינו מקח טעות, דאמרינן דאין כאן קפיידא גמורה הואיל והוא מלתא דמצוה ולבסוף ישלם לו, **ובמקור"ח נקט לדינא כהפרי"ח** דבתנאי גמור הוי ביטול מקח, וכ' הבה"ל **וצ"ע לדינא** (בה"ל ס"ג ד"ה וי"א).

⁴¹ עיקר הנפ"מ כששכח השוכר ולא ביטל בעצמו עד אחר זמן האיסור, שא"א עוד לבטל יותר, ובוה צידד דמאחר שידוע שבדק יכול לסמוך (כשא"א לשאלו) שגם ביטל (הבעה"ב) כדן.

בירור הלכה

הרה"ג מרדכי קרליבך שליט"א רו"ח "תורת רפאל" - אהבת שלום

עבר ובישל בדיעבד יהא אסור, הני מילי ראוי לטבילה, אבל האי דודאי לא חזאי לטבילה כל היכא דבליע מאיסורא עד דאיתכשר, דהא כלים ישנים נמי צריכין לטבילה, כל שאינו ראוי לטבילה טבילה מעכבת בו, ואפילו בכלים שאינן בני טבילה, אפילו הכי אמרינן כל שכנגדו בכלים בני טבילה ראויין לטבילה (כשר) בדיעבד אסור, ואפשר שלא חלק הכתוב בהם, ואפילו בכלים שלנו אסור כן, ואפשר דאפילו בכלים שלנו עבד בהו רחמנא מעלה בכלים, דכיון שנבלעו מאיסור שוב אין חזרוין להיתרן אלא בהכשר, זו היא שיטת מורי רבנו משה ז"ל וזויה מבהיק, עכ"ל הרא"ה.

הנה הרמב"ן תירץ קושיא זו למה הוצרכו הכשר, דאין זו הוראת שעה מיוחדת לכלי מדין בלבד, אלא ילפינן מינה לכל כלים שנגעלו ממאכלות אסורות ביד גויים, ודין מסוים הוא שנתחדש בכלי נכרים, ואף נתחדש שאם בישל בהם אוסרין בנו"ט, והטעם שאוסרין משום חלות שם גיעולי נכרים שיש בהו, והיינו לפי שההיתר בא ע"י טבילת הכלי, וכל שעדיין לא הגעילו אין ראוי לטבילה, וכל שאין ראוי לטבילה הרי"ז מעכבת.

נמצא מזה, דבכלי מדין נתחדש מגזיה"כ שצריך להגעילו, ואם לא הגעילו נראה דאינו אוסר לדידן דטעם כעיקר לאו דאורייתא כמבואר

[ועיון בלקח טוב שהעיר על דברי התוס' מ"ב סוגיות, והנה חלקם יש ליישב דודאי יש דינים מסוימים שהתורה הטילה על הגברא לעשותם, ודוקא במקום שעיקר הדין הוא הכשר החפצא, כמו בנדון התוס' שם לגבי הכשר הגט, בזה כתבו דאין שייך בדאו' לחלק בין לכתחילה לדיעבד], וצ"ע.

וכבר עמד על כך הרא"ה בדק הבית בית ד' שער א' [יא.] וז"ל, יש כאן שאלה גדולה, כיון דאמרינן בגיעולי נכרים דטעמו ולא ממשו אסור, היאך אפשר לומר דבשאר איסורין מותר, וכי גיעולי נכרים משם אחר הוא, הא גיעולי נכרים משום כל איסורין שבתורה הוא דמיתסר, וכיון דבגיעולי נכרים מתסרי כל איסורין שבתורה בטעמו ולא ממשו, היכי אפשר דלא מתסרי בעלמא, וזו קושיא הקשה בה מורי הר"ר משה ז"ל.

והביא שהרמב"ן תירץ וז"ל, אפשר דמשום מעלה הוא, דכיון דנבלע הכלי מאיסור, אע"פ שעכשיו כשפולט אין כאן אלא טעם, לא יבטל ברוב, שהכלי נאסר עלינו משום מעלה, ולפיכך אסר פליטתו כל היכא דחשיבא פליטה כלל, כלומר דאיכא טעמא דהוי בשאינו מינו, דומיא דטבילה דאצרכה קרא אפילו לכלים חדשים, דמסתמא דטבילה דאורייתא היא משום מעלה, ואע"ג דבמחוסר טבילה לא שמעינן דאם

במה שהצריכה תורה הגעלת כלים למ"ד טעם כעיקר דרבנן הגרע"א במערכת טעם כעיקר סק"ג תמוה, דכיון דק"ל דטעם כעיקר לאו דאורייתא, וגיעולי עכו"ם הוי גזירת הכתוב [פסחים מד:], א"כ ראוי לומר דהגזירת הכתוב היה רק לאותה שעה במדין, אבל בעלמא אין צריך הגעלה מן התורה, והרי בר"מ פ"ז מאכא"ס הי"ב מבואר דקדירה בת יומא אסורה לדידן מדאורייתא בלא הגעלה, ומניין לחלק בין בליעת איסור במאכל דשרי, לבין פליטת טעם בכלים דצריך הגעלה מן התורה, ע"כ.

ובפמ"ג סי' צ"ג בשפ"ד סק"ג ובקרן אורה נזיר לו: עמדו בזה [דמדברי הר"מ מבואר דקדירה שבלעה איסור צריכה הגעלה מדאורייתא, והלא דעת הר"מ דטעם כעיקר דרבנן, ולמה לא נילף מקדירה דבליעה אוסרת, ותירץ הפמ"ג דדעת הר"מ דעיקר חובת הגעלת כלים אינה אלא לכתחילה, דכיון דאפשר לתקן צוותה תורה לתקנו [ובכלי חרס דאין לו תקנה שרין], ולכן דין מסוים הוא בכלים, וכע"ז בפלתי סי' צ"ח סק"ב.

והנה הפמ"ג שם הוסיף על דבריו וכתב, דמצינו כמה פעמים חילוק מן התורה בין לכתחילה ובדיעבד, עכ"ז, אמנם הרי תוס' בגיטין ג: (ד"ה וכו') כתבו שלא מצינו בדאורייתא לחלק בין לכתחילה ובדיעבד

דמאכא"ס שיש בבליעות האיסור, ובוה לא אזלינן בטר רוב תשמישו, אך באינו בן יומו דיסוד האיסור הוא רק מהלכות הכלים, א"כ דין ההגעלה נתפס על הכלי, וכל שהוא חפצא של כלי לשימוש בחמין, אזי דין הכשרו בחמין אף שנשאר בו בליעות אסורות.

והדברים מכוונים מאד עם דברי הפמ"ג שכתב בדעת הר"מ, דאף שטעם כעיקר אינו אוסר, מ"מ נתחדש דין מחודש שהכלי טעון תיקון, באופן דלפי"ז נמצא דכל עיקר חלות ההכשר אינו כלפי הגיעולים, אלא דין מסוים כלפי הכלי, וא"כ שפיר י"ל דאף שבלע פעם אחת דרך האור, מ"מ חובת ההגעלה הוא דין שנאמר בכלים בלבד, ולכן אזלינן בזה בטר שם הכלי שנקבע ע"פ רוב תשמישו, ויסוד הדברים מבואר גם בדברי הרמב"ן שמעלה זו של הגעלה נתחדשה בכלים בלבד, אך מאכל שבלע ממאכא"ס בזה ק"ל דטעם לאו כעיקר.

אשר לפי"ז נחא דברי הפמ"ג דדבר חריף אסור מה"ת אף שאינו ב"י, והשיג המהרש"ם דא"כ היאך התירו לילך בזה אחר רוב תשמיש, אך למש"נ מדברי הגן המלך דהיתר רוב תשמיש הוא משום שדין ההכשר נתפס מחמת לתא דהכלי, א"כ נחא דברי הפמ"ג לשיטתו דאף דין הכשר כלי בן יומו נתפס על הכלי, וא"כ שפיר י"ל דמהני להכשירו ע"פ רוב תשמישו [לדעת הר"מ הנ"ל], אף בכלי בן יומו שאיסורו מה"ת.

ועדיין צ"ב, והלא כלי ב"י אוסר התבשיל מדרבנן, וא"כ מן הדין הוא שלא נלך בטר רוב תשמיש, אך י"ל כדברי הרשב"א והרמ"ע מפאנו דיסוד ההיתר לילך אחר רוב תשמיש הוא משום שכל האיסור אינו אלא מדרבנן, וכל דברינו לא באו אלא ליישב דאף מה"ת אפשר לילך בטר רוב תשמיש כשאין הבליעות אסורות, ואף דמדרבנן דבר חריף אוסר, מ"מ כלפי דרבנן סמכינן על רוב תשמיש, דהם אמרו והם אמרו, ויסוד הך מילתא מבואר גם בדברי הרדב"ז סי' ב' אלפים ר"ה, שחידש דאף דנותן טעם לפגם אינו אסור מה"ת, מ"מ מדאורייתא צריך להכשיר את הכלים מבליעת איסור אף שאינה בת יומה, ואם כי עיקר דבריו צ"ע, מ"מ מבואר מדבריו דדין הגעלת כלים הוא דין תורה מהלכות הכשר כלים, וזאת חוקת התורה להכשיר את הכלי מנגיעוליו אף שאין כשר שום דברא דמאכלות אסורות, וכמש"נ לעיל בדברי הרמב"ן והסמ"ק.

דין הכשר כלים בפסח א. פליטת החמץ ב. תיקון הכלי

כתב באליהו רבה סי' תכ"ח סי' בשם האבודרהם על דבר מה שקורין בתורה בפרשת צו לפני הפסח, וזה לשונו, בפרשת צו מדבר ממצות הגעלת כלים לענין נותר קדשים, והגעלת כלים מחמץ נלמד מקדשים, עכ"ל, והדברים מפליאים עד מאד, הלא דין הגעלת כלי החמץ ביסודו הוא ככל דיני הגעלת כלים בכל השנה, ופרשת הגעלת כלים נלמדת מכלי מדיו, ואיזה דמיון יש בין הגעלת כלי פסח למריקה ושטיפה בכלי קודש מחמת פסול נותר, וצ"ע.

והנה כתב ברבינו מנוח בפ"ה חמץ ומצה הכ"ו וז"ל, ואם תאמר אמאי לא מברכינן [ברכת המצות] על מצות הגעלה, כי היכי דמברכינן על שאר מילי דפסחא, יש לומר משום דהא אפשר בכלים חדשים ובלא הגעלה סגי, עכ"ל, הנה מדבריו שהעמיד קושיא זו דוקא בהלכות חמץ ומצה, נראה דלא הוקשה לו לרבינו מנוח רק על הגעלת כלי הפסח שיש בהם מצוה, ואילו על שאר כל הגעלת כלי איסור לא הוקשה לו כלל.

ודברי רבינו מנוח מפליאים, דכפשוטו אין שום נפקותא בין הגעלת כלי חמץ להגעלת שאר בליעות איסורים, וא"כ למה לא הוקשה לו מה שלא ניתקן ברכה על כל הגעלת כלים [ורבינו יונה באו"ה בדין שהגעלת כלים אינה מצות לית שלא לאכול נבילות, והוי כניקור הגיד שאין מברכין עליו, וכע"ז בשו"ת הרשב"א ח"ג סי' רפ"ג], ודברי רבינו מנוח צ"ע.

אשר נראה בזה, דהנה כתב הר"מ בפ"ח מעה"ק הי"ד דכל הכלים שמשתמשין בהן בקדשים על ידי חמין מנגיעוליו ואח"כ ממרקן [במים חמים] ושוטפן [בצונן], בין בכלי שטף בין בכלי חרס, חוץ מקרבן חטאת שנתבשל בכלי חרס שהוא טעון שבירה, והשיג הראב"ד על הר"מ, דדין שבירה לא נאמר בחטאת בלבד, כי אם בכל קדשי קדשים וקדשים קלים, שאם בישל אותם בכלי חרס לא מהניא להו הגעלה מריקה ושטיפה, אלא הכלי טעון שבירה.

והאחרונים תמהו על שיטת הר"מ, מהא דפסחים ל: דיסוד מה שאמרה תורה שכלי חרס טעון שבירה הוא משום שכלי חרס אינו פולט ע"י הגעלה, וכ"ז נחא רק לדעת הראב"ד דדין שבירה כלי חרס נאמר בכל הקדשים, אך לדעת הר"מ דלא נאמר דין שבירה אלא בחטאת, א"כ מוכרח מזה שהבלוע נפלט ע"י ההגעלה אף בכלי חרס, שהרי בשאר כל הקדשים סגי בהגעלה, ורק בחטאת גזיה"כ הוא שצריך שבירה, וצ"ע.

ומוהרי"א אייבשיץ בפלתי סי' צ"ג סק"א כתב ליישב דעת הר"מ, דהנה נחלקו הראשונים בדין מריקה ושטיפה האמור בכל הכלים שבישל בהם קדשים, דדעת הר"מ בפ"ח מעה"ק הי"ד שדין מריקה ושטיפה הוא ביום שבישל בו הקדשים טרם שנעשה נותר, ואילו דעת הראב"ד שדין מריקה ושטיפה הוא לאחר שכבר חל שם נותר על הבלוע, ובתוס' זבחים צז. [ד"ה ממתינן] הביאו שפלוגתא זו תליא בגירסאות הש"ס שם.

ומעתה כתב בדעת הר"מ, דאף בכל"ח מועילה הגעלה להקליש טעם הבלוע בו, ואשר בזה יש לחלק בין איסורא בלע להתירא בלע,

ברא"ש בע"ז פ"ה סי' ל"ו דמריקה ושטיפה האמורה בקדשים הוא להגעילו מאיסור נותר, והק' שהרי כשנעשה נותר כבר נעשה גוי"ט לפגם ומותר, ותיירך דמ"מ גזיה"כ הוא להכשיר את הכלי מבליעותיו, עכ"ד, וא"כ ה"נ נימא כן אף בכלי חולין].

והנראה, עפ"י הגר"ח בפט"ו מאכא"ס, דמה דק"ל דטעם כעיקר [כשאין בו כזית בכדי א"פ] מותר מה"ת, אי"ז משום שאין כאן חפצא דאיסורא, אלא משום חסרון שיעור כזית נגעו בה [ואין בזה איסור משום ח"ש, משום שלא נתפס איסור טעם אלא במאכל, ופחות מזכית אינו מאכל שיחול עליו החפצא דאיסורא] יעו"ש, וא"כ י"ל דכל כלי שבישל בו כזית הרי יש חפצא דאיסורא בתוך הכלי, וכל שיש חפצא דאיסורא בתוך הכלי נתחדש בגזיה"כ חובת הגעלה ותיקון הכלי, ואף שאינו אוסר את התבשיל משום דבהתבשיל לא יחא כזית בכדיא"פ, מ"מ בהכלי יש חפצא דאיסורא, משא"כ בכלים שאינם בני יומן דאין בהם חפצא דאיסורא כלל.

ברם אף זה תלוי באשלי רברכי, דהנה הגרע"א בתשובותיו סי' מ"ט האריך בפלוגתת הר"ן והרשב"א ביסוד היתר קדירה שאינה בת יומא, דאיתא בש"ס דבליעתה אינה אוסרת משום שהיא נותנת טעם לפגם, דדעת הרשב"א דיסוד היתר משום שאי"ז חפצא דאיסורא כלל, ודעת הר"ן דלא פקע מינה החפצא דאיסורא, אלא דהיא מותרת מדין ביטול, ונפ"מ בכל האיסורין שמין במינו אינו בטל ואוסר בכ"ש, ואכ"מ.

בפלוגתת הראשונים בדין דבר שיש לו מתירין בהגעלת כלים

והנה נחלקו הראשונים בדין תערובת כלים, שנבלע איסור באחד מן הכלים ונתערב בכלים אחרים, דדעת הרא"ה דכיון שאפשר להוציא את האיסור ע"י הגעלה הרי זה כניכר האיסור, וא"כ ממילא אינו בטל מדאורייתא, והשיג עליו הרשב"א בתורת הבית בית ד' שער ד' [קכת]. דאף היכא דאפשר להוציא את האיסור, אין זה כניכר האיסור, ואך דמ"מ מדרבנן אינו בטל משום דיש לו מתירין בהגעלה, שהרי יכול להגעיל את כל הכלים.

ובשערי יושר [ש"ג פי"ט] כתב שנחלקו בבאור פלוגתת רש"י והר"ן בסוכה ט:; דאיתא שם שאם צירף סכך פסול עם סכך כשר וחבטן, הסוכה כשרה, ופרש"י [ד"ה בשחבטן] שהסכך הפסול מעורב בסכך הכשר ואינו ניכר, וסכך כשר רבה עליו ומבטלו, דמדאורייתא כל מילי בטלי ברובא, ותמה הר"ן וז"ל, אין לך איסור שאדם יכול להתירו ולעמוד עליו שיהא בטל, הנה נחלקו אם יש דין ביטול ברוב דבר שאפשר לעמוד עליו.

והנראה דהרא"ה והרשב"א נחלקו ביסוד הנהגות לאסור כלי שבלע איסור, דדעת הרא"ה דיסוד האיסור הוא מפאת גוף הבליעה עצמה, ובוה שפיר כתב דכל שאפשר להוציא חשיב כמי שהוכר האיסור, אכן הרשב"א ס"ל דהנהגות בזה הוא לאסור את גוף הכלי עצמו, ובוה לא איכפ"ל מה שיכול להוציא הבליעה, אלא דבוה שפיר כתב הרשב"א סברתו דחשיב כיש לו מתירין, שהרי יכול להתיר את הכלי ע"י הגעלה.

ואולי בזה לשיטתם מיניה וביה, דלדעת הרא"ה שהנהגות הוא כלפי גוף הבליעות, הרי שאין מקום לדון בזה משום דבר שיש לו מתירין, שהרי גוף הבליעות עצמן אין להן שום היתר, אכן דעת הרשב"א שדנים את הכשר הכלי עצמו שנטרף, כי דין הגעלת כלים להכשיר את הכלי הוא בא, וכלפי הכשר הכלי שפיר יש לדון משום שיש לו מתירין, ונמצא לפי"ז דהרשב"א והרא"ה ברתרי' נחלקו, ואולי לשיטתם מיניה וביה.

בטעם מה שכלי שרוב תשמישו בצונן ומיעוטו בחמין אי"צ הגעלה

והנה כתב בשו"ע או"ח [סי' תנ"א סי' י"ו] שדין הכשר הכלים תלוי ברוב ההשתמשות, ולזה כלי שרוב תשמישו בחמין ופעמים שמשתמש בו באש, דין הכשרו כדין רוב תשמישו שהוא בחמין ודינו בהגעלה, אף שיש בו בליעות איסור שנכנסו ע"י האש ולא יפלטו בהגעלת הכלי, והרשב"א ח"א סי' שע"ב וסי' תתי"ז וברמ"ע מפאנו סי' צ"ו כתבו לבאר, דלא הקילו בזה לילך אחר רוב תשמיש הכלי אלא בכלי שאינו בן יומו, והוא לפי שכל האיסור לבשל בכלי שאינו בן יומו אלא מדרבנן, והם אמרו לאסור להשתמש בכלי, והם אמרו להתיר בהגעלה אף שיש בו בליעות אסורות שלא יפלטו בהגעלה, וכן דעת רוב הפוסקים והובא במ"ב שם.

והמהרש"ם בסי' צ"ו סי' א' הקשה דהלא אף בכלי שאינו בן יומו עדיין איכא איסור תורה, דהלא הפמ"ג במשבצ"ז שם סק"א הוכיח מדברי הרשב"א דדבר חריף אוסר אף שאינו בן יומו מדאורייתא, וא"כ יקשה למה החזיר דין זה בסתמא דכל שרוב תשמישו בחמין דינו בהגעלה אף שהשתמש בו באש, והלא כל ההיתר הוא רק משום שהוא מדרבנן, ואילו בדבר חריף איסורו מה"ת, ובוה הדק"ל דהיאך אפשר להתיר ע"פ רוב תשמישו, וצ"ע.

והנראה, דהנה בגן המלך י"ד סי' נ"ג ביאר, דבדין גיעולי נכרים יש שני דינים חלוקים, דכל שהקדירה בת יומא שהבליעות אסורות התבשיל, בזה דין ההגעלה להפליט הבליעות, אך בקדירה שאינה ב"י אין האיסור משום הבליעות, דהלא אם בישל בה התבשיל מותר, ורק שהוא דין מחודש מדבריהם הדכלי נאסר בהשתמשות בישול, וכיון שהוא חלות דין שנתפס בכלי, שפיר צריך לדון רוב שימושי הכלי, וכפי שיבואר.

אשר לדבריו מבואר דיסוד החילוק בין קדירה בת יומא לקדירה שאינה ב"י, אי"ז נפקותא בין איסור תורה לאיסור דרבנן [כמבואר כן ברשב"א], אלא יסוד הנפקותא הוא דבבן יומו באנו לדון מחמת לתא

בפמ"ג, ולדעת הרמב"ן הר"ז מעכב לפי שהוא מחוסר טבילת כלים. עוד נתבאר לדון בכלי ישראל, לדעת הרמב"ן לא נתחדש דין הגעלה אלא בכלי נכרים, ומשום מעלה, כדין טבילת כלים שהוא משום מעלה, ובפלתו שם כתב שהוא הדין בכל כלי ישראל, וכן צידד הרמב"ן בסוף דבריו.

ועוד יבואר לקמן בהגעלת כלים אינה באה להוצאת הגיעולים בלבד, אלא מעשה מצוה היא, ולדעת הסמ"ק היא ממנין המצוות, באופן דלפי"ז דברי הפמ"ג מבוארים היטב, דאין זה דין לתחילה בלבד, אלא מעשה מצוה הוא זה, ואם לא הגעיל כליו אף שאין המאכלות נאסרין, מ"מ ביטל מצוה, ויעוין ברדב"ז סי' ב' אלפים סי' ר"ה דמצות הגעלת כלים ישנה מה"ת אף שעבר יומו, והוא מחודש, ומבואר כמש"נ.

ומיושב בכל זה מה שדקדק במשך חכמה מה דכתיב כאן זאת חוקת התורה וגו', וכי מה ענין חוקה לכאן, אחר שלא נתחדש בזה שום הלכה ומצוה אלא שהטעם אינו בטל, אכן למש"נ הרי נתחדש כאן מעשה מצוה.

בדעת הסמ"ק דהגעלת כלים ממנין המצוות היא

הסמ"ק במ"ע קצ"ח מנה מצוה זו במנין המצוות, וזה לשונו, להגעיל כלים, דכתיב כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש וגו', עכ"ל. אכן שאר מוני המצוות לא מנו מצוה זו, והיינו לפי שאין במעשה ההגעלה שום מעשה חלות מתיר בעצמו של כלי, וזלת שבא הכתוב ללמדנו שהבליעות שבקדירה אסורות ואסורות, וכפי שיבואר, וא"כ אין במעשה ההגעלה כי אם פליטת האיסור מן הכלי, ומעתה דעת הסמ"ק שמנאה במנין המצוות, צ"ע.

ובאיסור והיתר שער נ"ח דין ק"ד כתב שאין לברך ברכת המצוות על הגעלת כלים, שאינה אלא מצות לית שלא לאכול נבילות וטריפות, והרי זה כניקור גיד וחלב שאין מברכין עליו, אמנם בספר ארחות חיים חמץ ומצה סי' צ"ה וברבינו מנוח פ"ה חמץ הכ"ו כתבו טעם אחר, דאפשר להשתמש בכלים חדשים ולא יגעיל כליו, משמע דס"ל מיהא דהגעלת כלים מעשה מצוה היא, ויש לדחות, דלא דיברו אלא בהגעלת כלים דערב פסח וכדלקמן.

ובפסחים מד: נחלקו בטעם חובת ההגעלה, ובתוס' שם [ד"ה ורבנן] מבואר דג' מחלוקות בדבר, דלדעת ר"ע ור"מ הוא משום טעמו של איסור הבלוע מכלי, ומכאן ילפינן באמת לכל התורה דטעם כעיקר, אלא דלדעת ר"ע ילפינן רק בנ"ט לשבח, ולדעת ר"מ קדירה גוי"ט לפגם וילפינן דאף זה אסור, ולדעת חכמים גיעולי נכרים חידוש הוא שחידשה תורה להגעיל כלים שבלעו איסור, הגם דטעם שבכלי הוי גוי"ט לפגם אף כשהוא בן יומו.

נמצא לפי"ז, דלדעת ר"ע אין מקום למנות פרשה זו במנין המצוות, דכל עיקר מה דילפינן מהכא הוא דטעם כעיקר [ואף אם נימא דטעם כעיקר אינו ממש כעיקר אלא איסור חדש הוא, מ"מ אין במעשה ההגעלה מעשה מצוה אלא בירור והוצאת האיסור מן הכלי], וכן לדעת ר"מ דס"ל דמהכא ילפינן דגוי"ט לפגם אסור, אין כאן שום מעשה מצוה בגוף ההגעלה, אכן מה שיש לדון בזה הוא לדעת חכמים דחידוש הוא, האם החידוש הוא דטעם איסור בכלי אסור, או שנתחדש מעשה מצוה של תיקון הכלי במעשה ההגעלה, כפי שיבואר.

והנראה בזה בדעת הסמ"ק, דלמה דק"ל דטעם כעיקר לאו דאורייתא, הרי כל עיקר חובת ההגעלה היא גזירת הכתוב להכשיר את הכלי [ואפשר גם דאין אוסר הפליטות כמש"נ], באופן דלפי"ז נמצא דמעשה ההגעלה הוי מעשה מצוה בעלמא, וכלשון הרמב"ן דכמו דטבילת כלים משום מעלה היא, כך מעשה ההגעלה משום מעלה בעלמא היא בהכלי, ומכוון מאד שיטת הסמ"ק שמנה מצות ההגעלה במנין המצוות.

ומיושב בכל זה מה שדקדק במשך חכמה מה דכתיב כאן זאת חוקת התורה וגו', וכי מה ענין חוקה לכאן, אחר שלא נתחדש בזה שום הלכה ומצוה אלא שהטעם אינו בטל, אכן למש"נ הרי נתחדש כאן מעשה מצוה.

ויתיישב בזה עוד שיטת ר"י מאורליינש דתבשיל שנתבשל בקדירה שבלעה איסור אסור מדאורייתא ואין בו מלקות, דטעם כעיקר הוי רק עשה הנלמד מפרשה דידן, והקשו עליו בתוס' חולין צט. [ד"ה רבא] למה לא נימא דאחר שנאסרו הבליעות הדר לאיסורא קמא באיסור מלקות, כמו שאמרו בבכורות טו: לענין גיזה ועבודה בבהמת פסוה"מ, דכיון שנאסר הדר לאיסורא קמא שהיה לפני פדיון שהוא בלאו, יעו"ש ובתוס' ע"ז סז: [ד"ה אר"ן], וצ"ע.

ולמש"נ נראה בישוב דעת הר"י מאורליינש, דאימתי אמרינן דחזירו הכתוב לכללו, דוקא כאשר כתוב בתורה דין מסוים, אך כאשר הפרשה באה בתורת מעשה מצוה, אין מזה שום הכרח דחזירו הכתוב לכללו, ומעתה נחא הא דהגעלת כלים, דאף למ"ד טעם כעיקר דאורייתא ואוסר את התבשיל, מ"מ ביסוד מצות הגעלת כלים נאמרה בתורת מצוה להכשיר את הכלי, ואך דס"ל דילפינן מינה דהכלי אוסר בבליעותו [ומה דילפינן מזה לכל התורה לטעם כעיקר, הוא משום דלא חייבה תורה להכשיר את הכלי אלא כשבלוע בו איסור שיש בו עיקר, וממילא ילפינן מינה דטעם כעיקר, אך עיקר הפרשה נאמרה בתורת מצוה].

ברם לפי"ז יקשה, דכיון דאף בקדירה ב"י אין הבליעות אסורות טעם אינו כעיקר, ורק שהוא גזיה"כ להכשיר את הכלי, א"כ למה לא יחא הדין כן אף בכלי שאינו ב"י שיהא צריך הגעלה [כמבואר

דבאיסורא בלע ל"מ ליה הגעלה, אכן בליעות של קדשים המה עדיין היתר [לדעת הר"מ דהמריקה היא טרם שנעשה נותר], וא"כ שפיר מועילה הגעלה לזה שלא יחול עליו שם איסור, ורק בחטאת חידשה תורה דמחמת טעם קלוש שנשאר בו צריך שבידה, ומזה למדנו דכל"ח אינו יוצא מידי דפיו לעולם.

אמנם הנה השואל בשו"ת רע"א סי' מ"ט כבר נחית לסברא זו לומר דהגעלה מועילה אף בכלי חרס בדבר שהתירא בלע, והגרע"א דחה את דבריו מסוגית הש"ס בפסחים שם דקדרות של חמץ ישברו ולא ישתמש בהם לפסח, דהנה נחלקו הראשונים בדין בליעת חמץ לפני פסח, דעת הר"ן דהוי כהתירא בלע, ודעת הרשב"א דהוי כאיסורא בלע, הרי שלפי דעת הר"ן מוכרח שיש"ם דלא מהניא הגעלה בכלי חרס אף בהתירא בלע.

וראיתי בגני הגר"ח סי' נ"ט שהגר"ח כיוון לתירוץ של הפלתי, דהגעלה מועילה בכלי חרס במקום דהתירא בלע, ושוב דחה תירוץ זה ממה דמפורש בסוגיא דפסחים שם דלא מהניא הגעלה להפליט בליעות של חמץ, אף דעת הר"ן דחמץ נחשב כהתירא בלע, שו"ר בגליון הגרע"א להר"מ שהביא דברי הפלתי הנ"ל, ונקט דעת הר"מ דחמץ נחשב כאיסורא בלע [כדעת הרשב"א], וא"כ דעת הר"מ מיושבת היטב.

וראיתי לגאון אחד שכתב ליישב, דתקנת חכמים מחודשת היא בהגעלת כלים של פסח, שהוא דין הכשר מיוחד הנלמד מדין הכשר כלים האמור בקדשים, והלא דין הכשר כלים האמור בכלים שנתבשל בהם קדשים הוא דין הכשר מיוחד ללא דררא דבליעת האיסור, שהרי מספק"ל בזבחים צה: בדין מריקה ושטיפה אף בביישל קדשים בכלי ולא בלע, וע"כ שהוא דין הכשר מסוים ומיוחד, ויעוין בכתבי הגר"ח סי' שכ"ו שהאריך בזה.

ואשר בזה מבוארים דברי האליהו רבה בשם האבודרהם דדין הכשר כלים בפסח נלמד מדין הכשר כלים של נותר, לפי שיסודו אינו

פליטת האיסור בלבד, אלא דמאחר שנתפס עליו שם כלי חמץ הרי מעתה צריך הכשר, ואף שנפלטו כל הבליעות לא סגי עד שיתקיים בו כל דין הכשר, ואשר בזה יישב דברי הר"מ דכלי חרס דחמץ לא סגי ליה בהגעלה, ולכן החמירו בזה כדין כלי חרס שנתבשל בו חטאת דלא סגי ליה בהגעלה.

וביאר בזה דברי הר"מ, שבפ"ה חמץ הכ"ד כתב דאחר ההגעלה שוטף בצונן, ואילו בפ"ז מאכ"ס בהלכות הגעלת כלים לא הזכיר הר"מ דין שטיפה בצונן, וע"כ דהוא דין מסוים הנלמד מדין שטיפה של קדשים, וזהו שכתב הר"מ שאחר ההגעלה ישתמש בהם למצה, לפי שזהו עיקר הדין, דכלי חמץ אינו ראוי להשתמש בו למצה עד שיוכשר כדינו, וכל דין זה נלמד רק מדין הכשר כלים המחודש שמצינו בקדשים, עכ"ל.

הלא לפי"ז מיושבים היטב דברי רבינו מנוח שהעמיד קושיתו [דניבעי ברכה בהגעלת כלים] רק לענין מצות הגעלת כלי חמץ, לפי שבכל דין הגעלת איסור ודאי אין מברכין כדברי רבינו יונה מטעם שאין בזה אלא מניעה ממאכלות אסורות, אכן הגעלת כלי חמץ יש בו מעשה הכשר מסוים [מלבד מה שיש בו פליטת האיסור] וכמש"נ, אשר בזה מן הראוי היה לברך על כך ברכת המצוות, והשיב רבינו מנוח דכיון דמ"מ יכול להשתמש בכלים חדשים אין ראוי לברך.

ויש להוסיף דהנה במ"א סי' תנ"א סק"ו כתב, דבפסחים ל: משמע דאף מי שאפשר לו בחדשים מותר לו לכתחילה להגעיל כלי חמץ להכשירן לפסח, אכן בפ"ט של שבת הגדול כתב דלכתחילה ראוי לקנות כלים חדשים ולא יגעיל שום כלי, וכתב המ"א שלכן מוטב לקנות חדשים, ע"כ [ולא מצינו כן בשאר דוכתי דעדיף לקנות כלים חדשים, ורק בפסח נתחדש דכלי חמץ אין ראויים לפסח], ומאחר דלכתחילה עדיף בכלים חדשים לא תיקנו ברכה על הכשר הכלים הישנים.

ומיושב בזה היטב מה שהקשה בשדי חמד [ח"ז ע' 349] על דברי הרבינו מנוח הנ"ל שאין מברכין על הגעלת כלים לפי שיכול להשתמש בכלים חדשים, והלא על ציצית מברכין הגם שאין צריך ללבוש הבגד, אכן למש"נ נ"חא, דהלא כל קושיתו של רבינו מנוח לא היתה אלא על הכשר כלי חמץ, ובוזה לכתחילה עדיף להשתמש בכלים חדשים, וכמש"נ מדברי המ"א, אכן בציצית הרי יש בזה קיום דין להתעטף בציצית, ולכן ודאי שטעון ברכה.

ורמו נחמד לזה מצאתי, כי הנה בראב"ה פסחים סי' תס"ד [ע' 92] כתב שבמגנצא נוהגין להטביל כלי חמץ אחר ההגעלה והליבון [ואפילו כלי עץ, דאף בקונה מן הנכרי אי"צ טבילה], והוסיף הראב"ן דחומרא זו אסור להתיר להם, כמבואר בפסחים נ: דדברים המתירים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם, וכתב שמקור חומרא זו, משום שנהגו להטבילן כדין טבילת כלים דקונה כלים מן הנכרי.

ובהגהת סמ"ק על מצוה קצ"ט סק"ג כתב בלשון זה, כלי עץ וכלי מתכות לצורך הפסח מטבילין אותו בהנהר, אע"פ שאין ראיה מן התלמוד, כך כתב הר"י משה כהן אשכנזי, ע"כ, וכבר כתב כן בלקט יושר דאף הכלים שאין מגעילין אותן, מ"מ הרי"ז מטבילין במקוה, אכן הריטב"א בפסחים ל: כתב בשם הרי"ט דכלים שמכשירים לצורך הפסח אי"צ טבילה, והוסיף באו"ז בעו"ז סי' רפ"ט שהטבילה היא מנהג שטות.

אשר נראה מבואר מזה, דמנהג מגנצא זה יסודו בכך שהחמירו להכשיר את הכלים לצורך הפסח, כי לא סגי במה שהוציא את פליטות כל החמץ מן הכלי, אלא צריך להכשיר את הכלי, וזהו שמצאו דין טהרת כלי נכרים במקוה שהוא דין טהרה להכשיר את הכלי לשימוש, ודכוותה הוא דין טבילת כלים לפסח שהוא מכשיר ומטהר את הכלי לצורך שימוש בימי הפסח, והוא רמז נחמד למש"נ למעלה בגדר הכשר הכלים לפסח.

שיח הלכה

תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א נערך ע"י הר"ה מתתיהו גבאי שליט"א

ובס' הגעלת כלים להגר"צ כהן פי"א הערה ס"ו, ובס' ליקוטי שושנים ח"א עמ' ע"ג, ובכף החיים סי' תנ"א ס"ק ר' ובשו"ת משנה שכיר סי' ע"ח.

הגעלת כלים למקפידים בקטניות

שאלה: המקפידים באכילת קטניות בפסח, ובישלו בכלים קטניות, אם מותר לבשל בהם בפסח, או צריך הגעלת כלים.

תשובה: א"צ.

ועמש"כ בזה בשו"ת בית לוי סי' ל"ב ובס' ערך השלחן סי' תנ"ג סק"ב, ובכף החיים שם ס"ק כ"ו, ובס' הגעלת כלים פי"ג סכ"ו, ובס' אהל יעקב לידידי הגר"ר יעקב אהרן סקוצילס קיצור הלכות כשרות לפסח עמ' קכ"ז.

הגעלת כלים למקפידים בשרויה

שאלה: המקפידים בשרויה בפסח האם צריך להגעיל הכלים שנשרו בהם המצות.

תשובה: לא.

ועמש"כ בזה בס' שערים המצוינים בהלכה סי' קי"ג או"ז, ובס' הגעלת כלים פי"ג סכ"ז, וע"ע בס' מקראי קודש להגר"צ פ"פ זצ"ל פסח ח"ב סי' ט"ו.

קטן בהגעלת כלים

שאלה: אם קטן נאמן לומר שהגעיל כלים.

תשובה: אם הוא בר דעת.

וכמבואר בשו"ע או"ח סי' תל"ז ס"ד שקטן בר דעת נאמן לבדוק חמץ בבית. אולם בשו"ת מציון תצא תורה תשו' ק"ב השיב ע"ז הגר"א נבנצאל, שאין קטן נאמן על הגעלת כלים עי"ש. והביא שם מבעל המשנה הלכות זצ"ל שאין לסמוך על קטן, אא"כ הביא פתק מגדול שהגעיל הכלים, ועי' בס' הגעלת כלים פ"ח ס"א, ובס' פסקי תשובות ח"ה סי' תנ"ב עמ' קל"ב מש"כ בזה. ומש"כ בס' תורת הקטן לידידי הרה"ג רבי אליעזר רבינוביץ פמ"ה, ומש"כ לענין קטן בטבילת כלים בשו"ת יד נתן להגר"נ אורטנר ח"ג סי' ל"ב ובס' שערי זבולון יו"ד סי' י"ג ובשו"ת מציון תצא תורה תשו' שצ"ה, ובשו"ת עולת יצחק ח"ג סי' ר"ט.

בן אשכנז לסמוך על הגעלה ע"פ השו"ע

שאלה: בן אשכנז שמתארח אצל בן ספרד בפסח, והגעיל את כליו ע"פ השו"ע ע"פ רוב תשמישו של הכלי, האם מותר לו לאכול מהם.

תשובה: מותר.

ובשו"ת מציון תצא תורה תשו' ק"א השיב ע"ז הגר"א נבנצאל, איני יודע, והביא שם מבעל המשנה הלכות זצ"ל שמותר עי"ש, ומש"כ בזה בס' אורחות אמת הל' הגעלת כלים סי'.

ולכא' ה"ז תליא בהנ"ל, דאם איכא מ"ע בהגעלת כלים שפיר איכא דין זריזין, אכן י"ל עפמש"כ בס' מנחת אשר בראשית סי' כ"ב אות ב', שבמצוה שעיקרה התוצאה ליכא דין זריזין, אי"כ ה"ה בהגעלת כלים.

ועי' בקובץ אור ישראל גליון ה' עמ' כ"ז מש"כ הגר"ב ראקוב זצ"ל אם בטבילת כלים איכא לדין זריזין עי"ש, ובס' חלקת בנימין ר"ס ק"כ ובשו"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' ל"ה ובס' יקח מצוות עניני זריזין סי' ל' ענף י"ב, ובס' ויהי בנסוע פל"ז ס"ה ובשו"ת מציון תצא תורה תשו' ת"א מה שהשיב הגר"א נבנצאל. ומש"כ בס' חידושים וביאורים ע"ז ע"ה ע"א, ומש"כ בשו"ת עמק התשובה ח"ג סי' ס"ט ובס' מנחת אשר במדבר סי' ס"ח.

מצוה בו בהגעלת כלים

שאלה: אם במ"ע דהגעלת כלים אמרי' מצוה בו יותר מבשלוחו וצריך שיגעיל בעצמו.

תשובה: יתכן [אם יכול לעשות כראוי ולא יפריעו בלימוד].

ולכא' ג"ז תליא בהנ"ל אם יש מ"ע בהגעלת כלים, אכן י"ל עפמש"כ בס' אמרי בינה למהר"ם א"ש קידושין מ"א דבשחיטה לא אמרי' מצוה בו דל"ה מצוה שבחובה עי"ש, ובס' קונטרסי השיעורים להגרמ"ש שפירא זצ"ל קידושין סי' נ"ו מש"כ לתלות אם במ"ע קיומית אמרי' מצוה בו במח' הראשונים עי"ש, והארכנו בזה בקובץ אליבא דהלכתא גליון פי"א עמ' ק"ב עי"ש.

עוסק בהגעלת כלים

שאלה: העוסק בהגעלת כלים אם יש לו פטור דעוסק במצוה פטור מהמצוה.

תשובה: לא מסתבר.

ולכא' ג"ז תליא במח' הראשונים אם יש מ"ע בהגעלת כלים, וכן השיב מרן בתשו' שתת"י ידידי רבי חיים משה דרורי, אכן י"ל דגם אם הוי מ"ע ה"ז תליא אם במ"ע קיומית איכא פטורא דעוסב"מ, והארכנו בזה בבית מתתיהו ח"א ס"א עי"ש.

ברכה על הגעלת כלים

שאלה: מ"ט אין מברכין על הגעלת כלים, להסמ"ק שמנה מצוה זו במנין המצוות, ומ"ש מטבילת כלים.

תשובה: הפוסקים לא הביאו.

ובשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' רצ"א הביא שיש לברך על הגעלת כלים, וכן הביא בשו"ת פאת שדך סי' מ"ח עי"ש, ועמש"כ לחלק בין טבילת כלים להגעלת כלים שאין מברכים, כרבינו מנוח פ"ה מחו"מ, ובס' תבואת שור ס"ב סק"ח, ובס' ערוגות הבושם יו"ד סי' ל"ט, ובס' שדי חמד אסי"ד מערכת ה' אות ט"ז, ובס' תבואת שמש [שפירא] הל' הכשר כלים ס"ב,

הנחת פתיתין בבית כנסת

שאלה: הבודק חמץ בבית הכנסת אם צריך להניח עשרה פתיתין.

תשובה: כפי המנהג.

ועמש"כ בזה בס' גם אני אודך תשו' הגרמ"ר שעיו סי' ע"ג, ובס' גם אני אודך תשו' הגרמ"ט דיין ח"ב ס"י.

משכיר דירה לאין שומר תורה

שאלה: אם משכיר דירה לאין שומר תורה ומצוות בפסח ויש שם חמץ, אם עובר בכ"י.

תשובה: מבדיל.

ובס' חוט שני פסח עמ' צ' כתב ע"פ הגר"א שעובר בכ"י עי"ש, ובס' בינה ודעת הל' מחללי שבת פי"ט סכ"ה עי"ש, ובשו"ת אבני דרך ח"י סי' ס'.

הגעלת כלים בעבירה

שאלה: הגעלת כלים ע"י עבירה אם יצא, או הוי מצוה הבאה בעבירה.

תשובה: אולי.

ולכא' זהו תליא אם הגעלת כלים הוי מצוה, שלדעת הסמ"ק מ"ע קצ"ח שמנה במנין המצוות. וכן ס"ל לתוס' ע"ז ס"ז ע"ב. וכן ר"ת בס' הישר שו"ת ס' נ"ו. שפיר הוי מצוה בעבירה. אולם להרמב"ם והרס"ג והסמ"ג שלא מנו הגעלת כלים במנין המצוות ל"ש מצה"ב. אכן י"ל דגם אם הוי מ"ע, ע"פ מה שהארכנו בבית מתתיהו ח"א ס"ג אות כ"ז ענף ב' אות ז' שבמצוה שעיקרה התוצאה ל"ה מצה"ב, ה"ה בהגעלת כלים. ועמש"כ נפק"מ כיו"ב לענין טבילת כלים, בס' גם אני אודך מתשובתי סי' ט"ז עי"ש.

הגעלת כלים במקום מטונף

שאלה: האם מותר לעשות הגעלת כלים במקום מטונף, או שהוי בכלל קיום מצוה במקום מטונף.

תשובה: אין ראוי.

ולכא' ג"ז תליא אם הגעלת כלים מ"ע, אולם ברמ"א יו"ד סי' י"ט כ' דאפשר לשחוט במקום מטונף אף ששחיטה הוי מ"ע, והארכנו בבית מתתיהו ח"ב ס"ג שבמצוה שעיקרה התוצאה יכול לקיים במקום מטונף. וה"ה עפ"ז י"ל לענין הגעלת כלים במקום מטונף שרי, שסו"ס נתקיימה המצוה.

זריזין בהגעלת כלים

שאלה: אם בהגעלת כלים איכא לדינא דזריזין מקדימין למצוות ויש להזדרז להגעיל.

תשובה: כן.

שו"ת וסיכומי הלכות להלכה ולמעשה מתוך המבחינים שנערכו בכוללי "אליבא דהלכתא" תמידין כסדרן

סימן תנ"א

שאלה: קדרות של חרס שנשתמש בהם חמץ כל השנה, היכן ישימם בפסח [פרט גם האם דין זה נוהג גם בכלי שני של חמץ].

תשובה: כל שנשתמש בהם בחמץ או בעירוי מכ"ר, מצניעם בפסח במקום שאין רגיל לילך שם, וטוב לסגור בחדר ולהצניע המפתח, וכ' במ"ב דגם לקדרות שמשתמשים בהם בכ"ש ג"כ דינא הכי (סי' תנ"א סעי' א' ומ"ב ס"ק א'). ויש שנוהגין להקל להניח במקום גבוה שאין יד אדם מגעת לשם אפי' בלא להטמינם, והיינו בכלים שאינם בני יומן, ואין למחות בהם, ומ"מ המחמיר בזה תבוא עליו ברכה (שם מ"ב ס"ק ז').

שאלה: אל הרב ירון פולון שליט"א רב קהילת בני תורה בתל ציון ניהש אחד מתלמידיו ב"ר ראשון של פסח, ושאל האם מותר לאכול את העופות שבישלה אשתו מכיון שבשגגה הוציאה אותם לתוך כלי שני של חמץ, מה הורה לו הרב שליט"א [פרט גם בהוציאה לכלי שלישי של חמץ].

תשובה: יש מקילין במקום הפסמ"ר, ובמ"ב הביא להקל בהפסמ"ר כשאינו בני יומן, ובשעה"צ הביא בזה הדעות ונשאר בצ"ע אם להקל בבני יומן, ומ"מ בכלי שלישי כ' להקל אף בבני יומן (סי' תנ"א סעי' א' מ"ב ס"ק י"א ושעה"צ י').

שאלה: א. סירים שהתבשל בהם חמץ בפסח האם מותר להשתמש בהם מיד במוצאי שביעי של פסח. ב. כלי שני של חמץ או כלי שלישי של חמץ שעירב בהם אוכל בפסח, האם מותר אוכל זה באכילה.

תשובה: א. כשאינם ב"י שרי, וכשהם ב"י בפמ"ג מפקפק לאסור (סי' תנ"א סעי' א' מ"ב ס"ק ד'). ב. יש אוסרים בכלי שני, ולדינא הסכימו האחרונים להקל בדיעבד בהפסד מרובה, ובמשנ"ב העתיק דוקא באינו ב"י, ובשעה"צ הביא י"א דאף בב"י וצ"ע, אמנם בכלי שלישי יש להקל אף בב"י (שם מ"ב ס"ק י"א ושעה"צ י').

שאלה: א. לבנים הנשרפים בכבשן האם מהני להם ליבון או הגעלה. ב. לבנים שנתייבשו בחמה האם מהני להם ליבון או הגעלה.

תשובה: א. צריכים ליבון ומהני אף בתנור שלנו (ואי"צ החזרת כבשונות) (סי' תנ"א סעי' ב' מ"ב ס"ק י"ח). ב. מהני הגעלה אפי"כ בלע שלא ע"י רוטב דצריך ליבון מצד עצם הבליעה (שם).

שאלה: א. סכין של חמץ שכולו מחתיכה אחת של מתכת כיצד מכשירו לפסח. ב. נדן של סכין חמץ כיצד מכשירו לפסח.

תשובה: א. ע"י הגעלה ובכ"ר ואפי' שלא ע"י האש ובלבד שעדיין רותחים, ומ"מ מי שאפשר לו שיקנה חדשים לפסח (סי' תנ"א סעי' ג' ומ"ב ס"ק י"ט). ב. ע"י שיפתח התפירות וינקר היטב ואז אפי' הגעלה אי"צ (שם מ"ב ס"ק כ"ו).

שאלה: במהלך דרשת שבת הגדול של רב קהילת נחלי דעת בטלז-סטון הרב אברהם בלומנטל שליט"א, נשאל הרב שליט"א כיצד מכשירים את הסכינים של החמץ לפסח, מה ענה הרב שליט"א.

תשובה: בשו"ע פסק דדי בהגעלה בכ"ר אף שהעבירו מעל האש, וכ' במ"ב דבעינן שיעלה רתיחות דבל"ז אינו הגעלה (ומ"מ מי שאפשר לו מצוה מן המובחר שיקנה חדשים). ואם יש בו חלודה שיש בה ממשות צריך להסירה, וכן אם יש בו גומות צריך לנקר בהן או ללבנן (ובזה סגי בלבון קל, הגה"ה ס"ד), וכן את קת הסכין צריך לנקר, ואם קת הסכין דבוקה בדבק או שעשוי מקרן שמתקלקל ע"י הגעלה א"א להגעילן דחס עליהו (סי' תנ"א סעי' ג' ומ"ב ס"ק י"ט כ', כ"ב, כ"ג).

שאלה: בעת שהותו של עידו פרנץ בחול המועד פסח בבית הוריו שבכפר חיים, שם לב שאת האוכל בישלה אמו בכלי פסח ע"ג חצובות החמץ, האם האוכל מותר באכילה ומדוע.

תשובה: שרי בדיעבד, חדא דמעיקה"ד אין בליעה מכלי לכלי בלא רוטב, וגם שיש לתלות שנשרף והלך לו (הבליעת חמץ)

כיון שבכל שעה הוא על האש (אמנם לכתחילה כתב הרמ"א דיש ללבנו והיינו ליבון קל) (סי' תנ"א סעי' ד' ומ"ב ס"ק ל"ד).

שאלה: כשהגיע הרב דוד בהר"ן שליט"א עם כל משפחתו לסעודה בחול המועד פסח בבית הוריו, התברר לו שאת הכבד צלתה אמו בפסח ע"ג רשת ברזל שעליה במשך השנה מחממת גם פיתוח. רבי דוד שליט"א הסתפק האם כבד זה מותר באכילה מכיון שאמו רק הגעילה את הרשת לפני פסח ולא ליבנה אותה. מה לדעתך הכריע הרב שליט"א [פרט הדין גם ברשת שלא ידוע אם אפו עליה חמץ].

תשובה: נקטי דחמץ איסורא בלע ובעי ליבון, ומ"מ בהפסמ"ר וכשאינו ב"י יש להקל לסמוך על הגעלה, וכשלא ידוע אם אפו עליה חמץ אפשר דיש להקל ובפרט באינו ב"י (סי' תנ"א סעי' ד' ומ"ב ס"ק ל"ב, ועי' שעה"צ ל"ב ל"ז).

שאלה: א. שיפוד שצלו עליו חמץ כיצד מכשירים אותו לפסח ומדוע. ב. כף שמגיסים בה את קדרת החמץ כיצד מכשירים אותה לפסח.

תשובה: א. לשו"ע בעי ליבון גמור (שניצוצות ניתזין ממנו) וכבליעתן כך הכשרן (מה בליעתן ע"י האור שלא דרך משקה אף הכשרן כד), ואף דבהתירא בלע סגי בהגעלה ס"ל דחמץ שמו עליו וחשיב איסורא בלע, וברמ"א הביא ד"א דחמץ חשיב התירא בלע וסגי בהגעלה או בליבון קל, ונוהגין כסברא ראשונה, ואף בדיעבד אסור מה שנצלה עליהן בלא ליבון גמור, ובהפסמ"ר יש מקילין בדיעבד, ומ"מ במ"ב העתיק להקל רק אם גם אינו ב"י (סי' תנ"א סעי' ד' ומ"ב ס"ק כ"ז כ"ח ל"ב ושעה"צ ל"ז). ב. הגעלתה בכ"ר, ול"א שהביא הטור (י"ד ס"י קכ"א) בעינן דוקא שעומד ע"ג האש (שם סעי' ה' ומ"ב ס"ק ל"ו).

שאלה: קערות קטנות שתשימשם בכלי ראשון ע"ג האש, ויש לחוש שנשתמש בהם לפעמים ע"י האור, כיצד מכשירים אותם לפסח [פרט גם בקערות של בדיל].

תשובה: לשו"ע הגעלתן בכ"ר, ובמ"ב ביאר דהיינו דווקא באינו ב"י מהשתמשות ע"י האור, וברמ"א י"א שהגעלתן ע"י ליבון דוקא וכן המנהג, ומ"מ סגי בליבון קל. ובקערות של בדיל שמתקלקלים בליבון, בפמ"ג כ' דאין להן תקנה, ובבית מאיר מיקל להגעילן לכתחילה כשאין בני יומן מהשימוש שע"י האור (סי' תנ"א סעי' ו' ומ"ב ס"ק מ"ו מ"ח ושעה"צ נ"א).

שאלה: א. קערה שרוב תשמישה בעירוי ונשתמש בה לפעמים בכ"ר על האש, כיצד מכשירים אותה לפסח. ב. כלים גדולים מתי אפשר להגעילן לכתחילה לפסח ע"י שיתן עליהם אבן מלוכנת ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון [פרט גם את הכרעת המ"ב].

תשובה: א. לשו"ע סגי בעירוי, ודוקא כשאין ידוע שהיא בת יומא, ולרמ"א יש מחמירים להגעילן בכ"ר, וכן נוהגים, ובדיעבד סמכינן אדעה ראשונה (סי' תנ"א סעי' ו' ומ"ב ס"ק מ"ו מ"ז). ב. בא"ד הכריע דלא מהני אלא בדבר שרוב תשמישו בעירוי, והכריע במ"ב דאף כשרוב תשמישו ע"י עירוי ל"מ אלא דוקא באינו ב"י מתשמש שע"י כ"ר (שם מ"ב ס"ק נ"א ולהלן ס"ט"ז בה"ל ד"ה דכל).

שאלה: סלים שמולחים בהם בשר, האם ומה יעשה כדי להכשירם לפסח ומדוע.

תשובה: מח' אם צריכים הגעלה ע"י עירוי מכ"ר, דהאוסרין חוששין שיש חמץ במלח שאינו בדוק ונבלע בסל, והמתירים ס"ל דאחזוקי איסורא לא מחזקינן, וביותר דאין מליחה לכלים להפליט. ובשו"ע פסק דנראין דברי המיקל, וברמ"א כ' דטוב להגעילן או לקנות חדשים (סי' תנ"א סעי' י' ומ"ב ס"ק נ"ט ס"א).

שאלה: מדוע צריך להגעיל את ידות הכלים [פרט גם אם הגעיל הכלי ולא הגעיל היד האם נאסר התבשיל שבישל בכלי זה בפסח].

תשובה: בכלי מתכות משום דחס מקצתו חס כולו, ובולעין גם ידות הכלים מהתבשיל שבכלי, ובכלי חרס ועץ דחיישינן שמה

קבלו בעצמן טעם חמץ מממשות החמץ כשהדיחו את הכלי בכף, וכן במחבת מניצוצות הניתזין מהכלי, ובדיעבד כשהגעיל הכלי ולא הגעיל הבית יד לא נאסר התבשיל, דסמכינן בדיעבד שהגעילת הכלי מפלטת נמי מהידות, ואין לחוש בדיעבד שנבלע להדיא בידות, דלא מחזקינן איסורא (סי' תנ"א סעי' י"ב ומ"ב ס"ק ס"ח ס"ט).

שאלה: כלי שיש בו טלאי מבפנים שמדובק ע"י מסמרים לכלי, וקדם בליעת האיסור לטלאי, כיצד מכשירו לפסח ומדוע [פרט גם את הכרעת המ"ב].

תשובה: כשלא ניקה היטב קודם שימת הטלאי יש לחוש לחמץ בעין, וי"א דלא מועלת הגעלה דרך הטלאי לחמץ שנבלע שלא דרך הטלאי. ולטעם הראשון די בליבון קל, ובחיי"א משמע דגם לטעם זה צריך ליבון חמור. ולטעם שני בעינן ליבון חמור, והכריע המ"ב דבאינו ב"י יש לסמוך להקל (סי' תנ"א סעי' י"ג ומ"ב ס"ק ע"ה ע"ו ושעה"צ פ"ח).

שאלה: כשהגיע רבה של רמת בית שמש ג' הגאון רבי אהרן דיין שליט"א לפקח על הכשרת המטבח לפסח במלון הילטון, שם לב שבאחד הסירים יש טלאי ממתכת בתוך הכלי. כיצד לדעתך מכשירים סיר זה לפסח [פרט בין בחיבורו הטלאי לסיר ע"י התכה ובין בחיבורו הטלאי ע"י הדבקה].

תשובה: בחיבורו ע"י התכה יגעיל כרגיל, ואי"צ הכשרה מיוחדת לטלאי. וכשחיבורו ע"י הדבקה י"א דסגי בליבון קל, וי"א דבעי ליבון חמור, ונראה דבאינו ב"י יש להקל בזה (סי' תנ"א סעי' י"ג ומ"ב ס"ק ע"ו).

שאלה: אל בית ההוראה של "אהבת שלום" התקשר בערב פסח אחר חצות רבי פנחס לוי שליט"א, ושאל האם מותר עכשיו לאכול מהבשר שבישלה אשתו, מכיון שעקב הלחץ השורר בבתיים בערב פסח אחר חצות התבלבלה אשתו, וכיסתה את הסיר עם מכסה של כלי חמץ נקי שלא הגעילו אותו, מה הכריע לו הרב שליט"א.

תשובה: אם עדיין לא הזיע המכסה שרי, ואם כבר הזיע יש להקל בב' אופנים, א. אם יש בכלי שישים כנגד הכיסוי. ב. אם הכלי אינו ב"י בשעת הדחק (לחוש לדעת הרמ"א דבכיסוי מחמירים אף באינו ב"י) (סי' תנ"א סעי' י"ד ומ"ב ס"ק פ"ב פ"ג).

שאלה: נתן בערב פסח אחר שש שעות כיסוי נקי של קדרת חמץ בן יומן, או שאינו בן יומן ע"ג קדרה של פסח, מה דין התבשיל.

תשובה: כשכבר התחיל צד הפנימי של הכיסוי להזיע עד שהיה יד סולדת בזיעה נאסר התבשיל, והיינו כשאין בתבשיל שישים כנגד הכיסוי, ובאינו ב"י אף דליכא שישים מותר בשעה"ד (סי' תנ"א סעי' י"ד ומ"ב ס"ק פ"ב, פ"ד).

שאלה: מדוכה קטנה מעץ או ממתכת כיצד מכשירים אותה לפסח [פרט גם במדוכה שלנו].

תשובה: במדוכה שרגילין לדרך בה דברים חריפים עם פירורי לחם, השו"ע פסק דסגי בהגעלה, וברמ"א הביא דיש מחמירין ללבנן, ומ"מ סגי בליבון קל, ולכתחילה יש לחוש, על כן במדוכה של עץ שלא שייך ללבנה יקלפה תחילה ואז יגעילנה. ובמדוכות שלנו שדכין בה בשמים וכדו' ואין דכין בה חמץ, אף לכתחילה דיין בהגעלה, ומ"מ יש להגעילן שחששו שמא נפל פירור חמץ בשעת הדיכה (סי' תנ"א סעי' ט"ז ומ"ב ס"ק צ').

שאלה: מדוכה קטנה ממתכת כיצד מכשירים אותה לפסח [פרט גם במדוכה שלנו].

תשובה: לשו"ע ע"י הגעלה בכ"ר, וברמ"א י"א דבעי ליבון, ונוהגין ללבנו לכתחילה, מיהו בליבון קל סגי, אמנם במדוכה שלנו שאין דכין בה להדיא חמץ עם הפלפלין ושאר ד"ח יש להקל בהגעלה אף לכתחילה (סי' תנ"א סעי' ט"ז ומ"ב ס"ק פ"ז צ').

שאלה: עריכה ממתכת שלשין בה תמיד חמץ או לשין בה לפרקים חמץ, האם נוהגים להכשירה בהגעלה.

תשובה: כתבו כמה אחרונים דסגי בהגעלה, והמ"א פליג דבעי לכתחילה ליבון כדעת הרמ"א בכל בית שאור, אמנם כשלשין בה לפרקיין לכו"ע סגי בהגעלה (ולכאו' סגי אף בעירוי, דלא נהגו להחמיר בהגעלה אלא בגוונא דיש לחוש דנדבק בה בצק בחורים) (סי' תנ"א סעי' י"ז ומ"ב ס"ק צ"ז ובה"ל ד"ה בפסח, ועי' מ"ב ס"ק צ"ב צ"ה ושעה"צ ק"ח).

שאלה: חביות שהיו מחזיקים בהם מי סובין, האם ומתי מועיל להם הגעלה.

תשובה: מעיקה"ד מנקה היטב ושרי, אמנם כ' הרמ"א דהמנהג שלא להשתמש בהם בפסח, דהחמץ נדבק בהם וא"א לנקותן יפה יפה. ולמעשה כ' במ"ב דאם עשוין מחתיכה אחת (ולא מנסרים) ומשהה בהם מים, שרי אח"כ לנקותן ולהגעילן (סי' תנ"א סעי' י"ז).

שאלה: האם וכיצד מכשירים נפה לפסח [פרט גם באינו מוצא לקנות נפה חדשה ויש גרגירי חיטה בקמח].

תשובה: לשו"ע צריך לנקותה היטב ביבש ואח"כ לשפשפה היטב במים, והרמ"א כ' שנהגו שלא להשתמש בה בפסח כלל, וכשאינו מוצא לקנות נפה ויש גרגירי חיטה בקמח, אפשר דיש לסמוך לנקותה היטב ואח"כ להגעילה ברותחין דהוי כחליטה (סי' תנ"א סעי' י"ח ומ"ב ס"ק צ"ח ק"א).

שאלה: א. האם וכיצד מכשירים נפה לפסח [פרט גם באינו מוצא לקנות נפה חדשה ויש גרגירי חיטה בקמח]. ב. סדין שלשין עליו המצות כל כמה זמן צריך להחליפו [פרט הדין גם בדיעבד].

תשובה: א. לשו"ע ע"י שמנקה היטב ואח"כ משפשן במים, ולרמ"א נהגו שלא להשתמש כלל וקונה חדשה, ובאינו מוצא ויש גרגירי חיטה בקמח יש לסמוך ע"י שיעשה כדברי השו"ע ויגעילנה (סי' תנ"א סעי' י"ח ומ"ב ס"ק צ"ח ק"א). **ב.** כל י"ח דקות, ובדיעבד שעבר ולש עליו בתוך הפסח אסור, אמנם אם הפך לצד השני (או שכיבס בלא להתיר התפירות) אין לאסור בדיעבד (שם מ"ב ס"ק ק"ח).

שאלה: בערב פסח התלבט הרב הגאון רבי יחיאל ולדמן שליט"א מה נצרך לעשות בכיסים של בנו אריה נ"י, בכדי שבפסח יוכל בנו להכניס בהם עוגות קוקוס בלא חשש שידבק בהם מהחמץ שמכניס בכיסים אלו במשך השנה, מה החליט הרב שליט"א.

תשובה: בשקים ששם בהם קמח חמץ כ' הרמ"א דצריך לכבסן ולהתיר התפירות, וכ' במ"ב דהיינו כיבוס בחמין ואפר וחביטה, ודלא כמקילים בהדחה בלא אפר וחביטה (סי' תנ"א סעי' י"ח בהגה"ה ומ"ב ס"ק ק"ו ושעה"צ ק"ל). [ומ"מ נראה דאין הנידון דומה לראיה, דקמח נתחדש בו דצריך כיבוס ול"מ ניעור (סי' תנ"ב סעי' י"א), ומהיכ"ת לומר כן בפירורים, ויותר דאף אם יצטרך כיבוס ל"ח כדבר הנדבק, ודווקא דבדבר הנדבק צריכים כיבוס בחמין ובאפר (סי' תנ"ב ס"ק י"ט)].

שאלה: בעת אפיית המצות של חסידי קוידניו בערב פסח לאחר חצות הוציאו במרדה מצה כפולה, ונסתפקו החסידים האם ומתי מותר להם להמשיך להוציא מצות במרדה זו, מה הורה להם רב החסידות הרה"צ רבי חנוך העניך דב זילברפרב שליט"א.

תשובה: כשעשויה ממתכת ילבנוה, וכשעשויה מעץ שא"א ללבנה כ' בחי' דאם אי אפשר בקל למצוא אחרת שרי (סי' תנ"א סעי' י"ט ומ"ב ס"ק ק"א).

שאלה: אפה קודם פסח או בפסח מצה על מרדה שיש עליה לכלוך חמץ בעין שנשאר מעוגות החמץ עם השומן שאפו עליה, האם ומה נאסר מהמצה.

תשובה: באפה קודם הפסח אותו המעט בטל בשישים, ומ"מ מצדד בשעה"צ דיאסר כדי קליפה מבליעת המרדה, ובאפה בפסח נאסרת כל המצה (סי' תנ"א סעי' י"ט ומ"ב ס"ק ק"א).

שאלה: השולחנות והתיבות כיצד אפשר להכשירם לפסח.

תשובה: כשמשתמשין בהן באוכלין חמין צריכין הגעלה, ולשו"ע סגי בעירוי מכ"ר, וי"א דבעינן הגעלה בכ"ר ממש, ע"כ ישים עליהן אבן מלובן ויערה עליו רותחים (אף מכ"ש), וכן יעשה בכל מקום. וי"א דמ"מ לא ישתמש אלא ע"י שמניח עליהן עוד מפה, ובמ"ב כ' בשם הא"ר דאין לחוש אלא בתיבות דא"א לנקותן, אבל בשולחנות פשוטים אין להחמיר (סי' תנ"א סעי' כ' ומ"ב ס"ק ק"ג, ק"ד, קט"ו).

שאלה: חביות של חרס שנתנו בהם שכר שעורים כמה ימים, כיצד אפשר להכשירם לפסח.

תשובה: צריך לפתוח פי החבית כ"כ שיוכל להכניס ידו ולשפשף היטב מבפנים מכל הצדדים להסיר הממשות, ואח"כ יגעילו (והיינו ע"י שיניח בתוכו אבנים מלובנות ויערה עליהם מים רותחים, ויגלגל החבית שיגיעו מי ההגעלה לכל מקום), ואפ"י שהוא בן יומו, ויש מחמירים דדוקא בשאינו בן יומו, או שיכשירונו ע"י מילוי ועירוי ג' ימים (סי' תנ"א סעי' כ"א ומ"ב ס"ק ק"ז).

שאלה: נתן יין או מי דבש יום שלם בתוך חביות חרס [מודחות היטב] שנתנו בהם שכר שעורים [וקודם הפסח הוציאם מחביות אלון], האם מותר לשתות מהם בפסח ומדוע.

תשובה: ביין שרי בכל גוונא ומשום דהשכר פוגם בטעם היין, ונטל"פ בטל קודם הפסח לכו"ע, ובמי דבש י"א דדוקא אם נתנן לאחר מעל"ע והדיחן היטב דליכא חמץ בעין, דאז טעם השכר נפגם שאינו ב"י, אבל כמה אחרונים הסכימו דבכ"ג שרי דהרי אין בולעין המי דבש אלא לאחר מעל"ע שהוא שיעור כבישה, ולאחר מעל"ע אף טעם השכר הבלוע אינו ב"י והוי פגום כנ"ל (סי' תנ"א סעי' כ"א ומ"ב ס"ק קכ"ב).

שאלה: בית שאור של חרס או של מתכת האם וכיצד אפשר להכשירם לפסח.

תשובה: בשל חרס אי אפשר להכשירו, ובבהג"ה כ' דהיינו לשי ר' האי, אבל למקילים להגעיל חביות של חרס שנתנו בהם שכר דבלעו בצונן (לעיל סעי' כ"א) ה"ה בזה, ובשאר הפוסקים ל"מ כן. ובשל מתכת בשו"ע כ' דנכשר בהגעלה, ולרמ"א לעיל צריך לכתחילה ליבון קל (סי' תנ"א סעי' כ"ב ומ"ב ס"ק קל"א ובה"ל ד"ה אבל).

שאלה: כלי חרס המצופין בזכוכית האם דינם ככלי חרס ומדוע.

תשובה: דינם ככלי חרס, ואף דלשו"ע כלי זכוכית אין בולעין, שאני הכא דנצרך עם החרס כבשן, וי"א הטעם דדוקא כלי שלם מזכוכית אינו בולע, משא"כ חיפוי בעלמא (סי' תנ"א סעי' כ"ג ומ"ב ס"ק כ"ג ובה"ל ד"ה בהיתוך).

שאלה: כלי שתיה האם ומה נצרך לעשות כדי להכשירם לפסח.

תשובה: לשו"ע סגי בשטיפה (והיינו שמשפשפו היטב במים ואח"כ שוטפו, מ"ב ס"ק מ"ט), ולרמ"א לכתחילה יש להגעילן שפעמים משתמשים בהם בחמין, וה"ה דמהני בהם מילוי ועירוי ג' ימים (סי' תנ"א סעי' כ"ה ומ"ב ס"ק ק"ג, ועי' שעה"צ קצ"ב).

שאלה: כלי זכוכית האם צריך להכשירם כדי להשתמש בהם בפסח ומדוע [פרט גם הדין בהשתמש בהם בחמין בפסח בלא להכשירם].

תשובה: לשו"ע אי"צ דחלקים וקשים הם ואינם בולעים, ולרמ"א צריך להכשירם, ושיטתו דאף הגעלה אינה מועלת להם ככלי חרס. ובדיעבד, אם רוב תשמישם בצונן מותר, ואם רוב תשמישם בחמין או שרוב פעמים דרך להשהות משקה בתוכם אסור (דלא כט"ז), אא"כ הכשירם (בתשמישן בחמין בהגעלה, ובתשמישן בשתיה במילוי ועירוי), ובמקום הפסמ"ר מצדד הפמ"ג להקל, ובמ"ב מצדד כן דוקא באינו בן יומו.

שאלה: כלי זכוכית שהניח בהם אוכל חם בפסח [ולא הכשירו כלים אלו לפסח], האם אוכל זה מותר באכילה.

תשובה: לשו"ע כלי זכוכית אינן בולעין כלל ובשטיפה בעלמא סגי להו, וברמ"א הביא דנוהגים דאפ"י הגעלה אין מועיל להן, ולדינא כשרוב תשמישו בצונן אין לאסור בדיעבד, וכשרוב תשמישו בחמין או בכבישה מעל"ע מיקל במ"ב בהפסד מרובה כשאינו בן

יומו, ובשעה"צ מביא שהפמ"ג הסתפק להקל בהפסמ"ר אף ב"י (סי' תנ"א סעי' כ"ו ומ"ב ס"ק קנ"ה ושעה"צ ב').

סימן תנ"ב

שאלה: כשהתארח מר פנחס כהן בבית הוריו בליל הסדר, התברר לו שאת האוכל בישלה אמו בכלי חמץ שהגעילה אותם במים שהיד סולדת בהם שלא העלו רתיחה, האם לדעתך מותר לאכול מאוכל זה.

תשובה: בפמ"ג מסתפק אם יש להקל בדיעבד, ובמ"ב מכריע דכשהכלי אינו ב"י יש להקל (סי' תנ"ב סעי' א' מ"ב ס"ק ח').

שאלה: כשמגעיל כלי חמץ קודם שעה חמישית ביורה רותחת, האם ובמה צריך להזהר מדינא ומדוע.

תשובה: בשו"ע כ' דאי"צ להזהר כלל (ואף ב"י, ואין ששים במים, ומגעיל יחד כלים שבלעו קצת עם כלים שבלעו הרבה, ומשארין זמן רב במים, ולאחר שנגמר הרתיחה, ואין מגעיל הכלי שמגעיל בו אף שהוא ב"י, ואף שמגעיל הכלי ומוציאו וחוור ומכניסו במי ההגעלה). והטעם דחשיב ליה נ"ט בר נ"ט דהתיארא, דעדיין החמץ היתר. ובמ"ב כ' לחוש מדינא דחמץ שמו עליו וחשיב כנ"ט בר נ"ט דאיסורא, וע"כ יש להזהר באחד משני דברים, או שיהיו הכלים אינם ב"י, או שיהיה במים שישים כנגד בליעת הכלים (סי' תנ"ב סעי' א' ומ"ב ס"ק י"ג ובה"ל ד"ה שאין).

שאלה: א. כשמגעיל כלי חמץ קודם שעה חמישית, האם ובמה צריך להזהר מדינא. ב. ומה צריך לעשות לכלי מיד אחר הגעלתו [פרט גם האם פרט זה לעיכובא].

תשובה: א. לשו"ע והרמ"א אין צריך להזהר מכלום (אלא לעשות ההגעלה כדין), וי"א דלסוברים דחמץ הוי נ"ט בר נ"ט דאיסורא צריך להזהר מדינא בא' משניים, או שיהיו הכלים אינם ב"י, או שיהיה במים שישים נגד הכלים שמגעילים בהם (סי' תנ"ב סעי' א' בה"ל ד"ה שאין). **ב.** לשטפו במים, ואין זה לעיכובא (שם סעי' ז' ומ"ב ס"ק ל"ד).

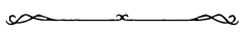
שאלה: האם יש הבדלים ומה הם בין הגעלת כלי חמץ בשעה החמישית, לבין הגעלת כלי חמץ לאחר שש ומדוע.

תשובה: י"א דליכא נפק"מ דסו"ס איסורא הוא, וי"א דבמגעיל בתוך שש סגי להזהר באחד מהשניים, או שיהיו הכלים אינם ב"י, או שיהיה במי ההגעלה שישים כנגד כל הכלים שמגעילים בהם, ולאחר שש יש לחוש אף באינו ב"י ויש שישים שלא יבלע הכלי הנגעל ממני ההגעלה כלל (והיינו שלא להגעיל כלים שבלעו הרבה עם כלים שבלעו קצת, ושלא להשאיר הכלי יותר מדאי במים, ושלא להכניסו ולא להוציאו בשעה שאין המים מעלים רתיחה), והטעם דיש לחוש לכתחילה להדעות דמשעה שישית כבר אסור החמץ במשהו ונטל"פ (ואף דלדידן בכ"ג בולעים הכלים ממני ההגעלה, מ"מ לכתחילה חשו לשי' שלא בלעו עד עתה ועתה בולעים), ומ"מ עתה נהגו להזהר אף קודם ד' בכל הדברים (סי' תנ"ב סעי' א' ומ"ב ס"ק י"ג ושעה"צ י"ג, ועי' בה"ל ד"ה כד').

שאלה: א. האם אפשר להגעיל במשקין או ביורה שנעשו בו המים כציר ומדוע [פרט גם הדין אם הגעיל האם אפשר לסמוך על הגעלה זו]. ב. כלי חמץ גדול שאין יכול להכניסו לכלי אחר, האם וכיצד יכול להכשירו לפסח.

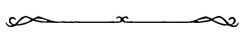
תשובה: א. במשקין נח' הראשונים, וכ' ברמ"א דלכתחילה לא יגעיל בהן, ובדיעבד כשכבר הגיע הפסח סמכין על הגעלה זו (וקודם הפסח יגעילו שנית), ובמים שנעשו כציר לא יגעיל בהם, וכ' במ"ב דאפשר דאף בדיעבד לא סמכין על הגעלה זו, והיינו דבכמה אחרונים מבואר דל"מ אף בדיעבד, ורק לתי' א' בא"ר מהני (סי' תנ"ב סעי' ד' בהגה"ה ומ"ב ס"ק כ"ו ושעה"צ ל"ד). **ב.** עושה שפה סביב לפיו מטיט וממלא מים עד שפתו ומרתיחו, או שממלא עד שפתו וכשרותח ישליך בתוכו אבן רותחת וכדו', ומתוך כך עולים המים על שפתו (שם סעי' ו').

יישר כח מרובה להרה"ג אריה ויינפלד שליט"א

והרה"ג יהודה לוי שליט"א מכולל "אליבא

דהלכתא" על סיועם המרובה בעריכת מדור זה

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש
ודורשות עיון ותשובה

בער"פ לצורך פסח, אם יש ס' בחריין כנגד הרי"ב אייזן בטל טעם החמץ בס', עכ"ד. ויל"ע דהרי החריין אינו דבר לח ואין הטעם מתפשט בכלו בשוה, ובכה"ג אין בטל בס', דדמי לזיתים שחתכן בסכין של חמץ שאפי' כל הזיתים ס' כנגד הסכין אסור, ואפי' נכבשו יחדיו [ובנתבשלו איכא פלוג], עי' סי' תמ"ז ס"ח ובמ"ב שם, ומ"ש הכא דבטל בס', וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ט]

אי מהני קילוף בשולחנות

בדרכי משה סי' תנ"א איתא בשם מהרי"ו דבשלחנות לא סגי בעירוי ואף לא בקילוף, כיון דבולע ע"י פשטידא חס. וצ"ע, דבשלמא הא דלא סגי בעירוי י"ל דגוש ככ"ר, ועירוי לאו ככ"ר, אך מ"מ לא נבלע יותר מכ"ק כיון דתתאה גבר [ועי' סי' תמ"ז שעה"צ י"ז ועוד], וא"כ אמאי לא סגי בקילוף, וצ"ע. [ויש להעיר שהמ"ב העתיק ממנו רק הא דלא סגי בעירוי ובעי אבן מלובנת, ולא הזכיר דלא סגי בקילוף].

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[י]

כבוש בכלי חרס שאין בו בקעים

במ"ב סי' תנ"א ס"ק קל"ט כתב דבכלי חרס מאדמה שחורה ולבנה בלי בקעים אינו בולע בצונן, והנה יעויי"ש שכ' על האופנים שבולע בצונן שהוא המבו בסעיף כ"א, ועיי"ש ס"ק קכ"ד דלעולם אין בולע בלא כבישה מעל"ע, ומשמע דבאדמה הנ"ל בלי בקעים אינו בולע אפי' במעל"ע, וזה פלא דמה עדיף מכלי מתכות שגם אין בו בקעים ובולע במעל"ע, דכל כבוש כמבושל, ואיך אפשר להקל כשאין בקעים, וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[יא]

מילוי ועירוי ג"י לכלים שרובו בצונן ומיעוטו בחמין או כבישה

במ"ב סי' תנ"א ס"ק ק"נ הביא ד' הגר"ז דסגי לכלי שתיה שרוב תשמישן בצונן ומיעוטן בחמין או כבוש להכשיר ע"י מילוי ג"י, ועיי"ש בשעה"צ ס"ק קצ"ב מש"כ לבאר הטעם, ויל"ע דלהלן ס"ק קנ"ז כתב לגבי כלי זכוכית שרובו בצונן בשם הח"א דרק במקום הדחק מהני מילוי ג"י, ועיי"ש בשעה"צ סקי"א שנדחק לפרש דמירי שאין חשש של תשמיש בחמין. והדברים צע"ג, חדא דהרי לתשמיש בחמין לא מהני מילוי גם בשאר כלים, ואם הקילו הכא כיון שרובו בצונן א"כ אמאי לא נימא הכא גם בכלי זכוכית, ובפרט שבסכ"ה בש"ע איירי להדיא אפי' בכ"ח, ולכא' ע"ז ג"כ קאי ד' המ"ב ס"ק ק"נ, וכאשר סתם ולא חילק, וא"כ איך יתכן שיהא כלי זכוכית חמור מזה, ועוד שאמאי לא רצה לפתח ד' הח"א שעכ"פ בשעה"ד ס"ל בכ"ז כמוש"כ הגר"ז דאפי' שיש חשש למיעוט בחמין סגי במילוי כיון דרוב תשמישו בצונן ואינו ב"י, וכאשר כ' בשעה"צ ס"ק קצ"ב דלכא' שייכא גם הכא, ואמאי נדחק לאוקים ד' הח"א בגונא דחיקא דאין חשש של מיעוט בחמין, וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש
ודורשות עיון ותשובה

אחת אחד מברך לכולם, ומשמע שבעה"ב מוציאן בברכתו, אלא שלא יברך כ"א בפ"ע, משום ברוב עם הדרת מלך, וזהו שסיים עשרה שעושים מצוה א' א' מברך לכולם. [ואין הפ"י שכשעשרה עושים מצוה א' ולא כ"א עושה את המצוה בפ"ע א' מברך לכולם, שכן מקור דברי הטור מהתוספתא [ברכות פ"ו ה"כ], ושם פי' המפרשים שכשעשרה עושים כ"א מצוה בפ"ע כגון שמוניחים תפילין יחד, א' מברך לכולם]. וכן מוכח ממה שהתנה שיעמדו אצלו כשמברך, ומשמע שיצאיים בברכתו. ומוכח עוד דמהדין כ"א

דמותר להשתמש תוך מעל"ע מהליבון הקל שבזה אין קולא דרוב תשמישן, וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ה]

רוב תשמישו בספק ב"י מהתשמיש החמור

הנה במ"ב סי' תנ"א ס"ק מ"ו מבואר דאם ידוע שתוך מעל"ע השתמשו תשמיש חמור, לא מהני מה שרוב תשמישו באופן הקל, ומשמע מזה דבסתמא אפשר לסמוך על רוב תשמישו, וצ"ע דלהלן סוף ס"ק נ"א כתב שאין לסמוך על עירוי באבן מלובנת, רק בכלי שידוע שלא השתמשו בו בכ"ר תוך מעל"ע, ומשמע דבסתמא נידון כמיעוט תשמישו מחשש שמא הוא ב"י מהתשמיש החמור, ונמצא שסותר את משנתו, וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ו]

ידות הכלים

הנה יעוי' במ"ב סי' תנ"א ס"ק ס"ח דמבו' דהטעם להצריך הגעלה לידות הכלים מלבד ההגעלה של הכלי הוא, א. [בכלי מתכת] משום חס מקצת חס כולו [והיינו דלכתחילה חיישינן שאין נפלט ע"י הגעלת הכלי אף שנבלע דרך הכלי]. ב. משום שבוטל בעת הנקיין בתוך כ"ר. ג. [במחבת] משום ניצוצות. ד. [מבוא בס"ק ע"א] שנוגעים בידים מלוכלכות [ואח"כ מתחמם עם הלכלוך]. והנה לדינא סגי בעירוי מכ"ר כמפ' ברמ"א, ולכא' לא מהני רק לחשש הג', ואם לא הצריכו הגעלה א"כ לא החמירו משום הנך חששות, ואי אפשר לפרש דמחמירים משום הנך חששות כשלא הצריכו לתקן כלום לגבייהו. [ויל"ע דטעמא דניצוצות משמע שהוא רק במחבת ולא בשאר כלים, וכלשון המ"ב ס"ק ס"ח, וא"כ בשאר כלים עירוי מאי עבידתיה], וצ"ע.

ועוד יל"ע דהרי בשעת בליעה גם היד חס וא"כ לכא' נבלע בכלו, ואיך יועיל עירוי בזמן שהיד קר שתתאה גבר, ואין מפליט רק מהכ"ק שבו, וצ"ע.

ובל' המ"ב ס"ק ע"א משמע דעל החשש של נגיעה בידיים מלוכלכות נמי מהני עירוי, וצ"ע דבזה מאי שייכא לעירוי, שהרי לכא' הלכלוך קר אלא שהיד מתחמם ובולע את הלכלוך שעליו, ומאי שייכא לעירוי, וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ז]

הגעלה במקום שיש טלאי

הנה שיטת הרשב"א דאם אין חשש פירור בעין מהני הגעלה אע"ג שיש טלאי ע"ג מקום הבליעה, שאין הטלאי מעכב מן הבליעה להפלט, ואפי' בבליעה שנבלע קודם הטלאי, ועי' מ"ב סי' תנ"א ס"ק ע"ו ושעה"צ שכן עיקר ההלכה כהרשב"א, ויל"ע דסוכ"ס לא נגעו מי ההגעלה במקום הבליעה, ומאי שנא מבלע מבחוץ דלא מהני הגעלה מבפנים, עי' סי' תנ"ב ס"ק ל"ט, וצ"ב.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ח]

ביטול טעם הנפלט מהרי"ב אייזן לחריין בער"פ

במ"ב סי' תנ"א ס"ק ק"ב כתב שברי"ב אייזן שלא פיררו בו חמץ כי אם חריין שנחתך בסכין של חמץ, ופיררו בו חריין

[א]

בטעם היתר ביטול אחר הפסח בכלים שבשלו בהן חמץ בפסח

ז"ל המ"ב סי' תנ"א סק"ה: והטעם וכו' ואינו אסור אלא משום קנסא וכו' ולא קנסו אלא על מה שהוא בעיניה, אבל על מה שבלוע בכלי לא קנסו וכו', עכ"ל. לכא' טעם זה לא נצרך לחמץ שנבלע קודם פסח, דהרי אם התירו להשהות פשיטא שאין מקום לקנסא. ובהכרח דקאי על חמץ שנבלע על ידי שבישלו בתוך הפסח, דבזה היה מקום לקנסו ואעפ"כ לא קנסו, וצ"ע לפי"ז אמאי כ' בסק"ד בשם הפמ"ג להחמיר שלא לבשל בכלי שבישלו בו חמץ ביו"ט אחרון, דהא על כה"ג הוא שנאמר הטעם האמור כאן שלא קנסו בכה"ג, וצ"ע [ובעיקר הדבר עי' עוד סי' תמ"ז סק"ד טעם אחר, ואולי הפמ"ג סובר כן, אך המ"ב סותר עצמו מסק"ד לסק"ה, וצ"ע].

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ב]

הגעלה לדבק

יל"ע במה שכ' המ"ב סי' תנ"א ס"ק כ"ג בסכין הדבוקה לקתא בדבק שיש חשש דילמא חיים וכו', וצ"ע דמגלן דמהני הגעלה לדבק, ומ"ש ממה שדנו רבנן ז"ל על כלי גומי ופלסטיק, וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ג]

הכרעת ההלכה בענין רוב תשמישו

א. הנה בשו"ע סי' תנ"א ס"ו היקל השו"ע לילך בתר רוב תשמישו, ורמ"א מחמיר ואפי' בחמץ שיש לצרף סברת התירא בלע, ועי' מ"ב ס"ק מ"ח. ויל"ע דא"כ אמאי לא הגיה הרמ"א בסעיף ג' להחמיר בסכנים להצריך ליבון, ושתק להשו"ע שהיקל בהגעלה בכ"ר, וצ"ע.

ב. והנה השו"ע החמיר בסכנים ביו"ד סי' קכ"א, והרבה אחרונים כתבו [ועי' מ"ב ס"ק י"ט] דבחמץ היקל משום דהתירא בלע, וי"א דסגי בהגעלה לכלי שנשתמש באור, וצירף ב' השיטות לקולא, אך צ"ע דבסכ"ה מיקל לילך בתר רוב תשמישו כשרוב תשמישו בצונן שאין לצרף שם הך דיעה, דהרי מיקל לסמוך על שטיפה לחוד, וצ"ע.

ג. ויל"ע בשו"ע סעיף כ' שהחמיר לערות על שולחנות, שהרי רוב תשמישו בצונן, וא"כ תסגי בשטיפה [ועיי"ש מ"ב ס"ק קי"ד בסופו שאחרי שהביא ד' מהרי"ו כ' שצריך אבן מלובנת דבדיעבד סגי בעירוי, וביאר בשעה"צ שהרי מעיקר הדין אזלינן בתר רוב תשמישו, ויל"ע דא"כ תסגי בדיעבד בשטיפה שהרי רוב תשמישו בצונן], וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ד]

ליבון קל במקום שיש חשש פירור

הנה נקטינן דבדבר שנבלע ע"י האור בעינן ליבון חמור, אך דבר שיש בו חשש פירור כגון ע"י גומות או טלאי סגי בליבון קל לשרוף הפירור, ויל"ע שקודם שנשרף נבלע ע"י האור טעם חמץ בכלי, וא"כ נצטרך להוציאו ע"י ליבון חמור [ומשמע

[א]

בני הבית שלא שמעו את ברכת בעה"ב האם יכולים לברך בעצמם

כתב הטור סי' תל"ב ס"ב: ובברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים, ואם בעל הבית אינו יכול לטרוח ולבדוק בכל המקומות שבבית יעמיד כל בני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך, ויתפזרו לבדוק איש במקומו על סמך הברכה שבירך בעל הבית שעשרה שעושים מצוה

ברכת יישר כח מרובה למרנן ורבנן הגאונים רבי חיים קניבסקי שליט"א ורבי נתן קופשיץ שליט"א ששמו עינים הטובה ליישב תמיהות האברכים כיד ה' הטובה עליהם.

ייש"כ להרה"ג יהודה לוי שליט"א מכולל אליבא דהלכתא רמב"ש על סיעו המרובה בעריכת מדור זה

מבני הבית היה צריך לברך בעצמו, אלא שהוא רק עדיפות שא' יברך לכולם מפני חשיבות הברכה דברו עם הדת מלך, והוא דין לא רק במקום זה, אלא דין כללי בכל ברכת המצות.

והנה כתב המשנ"ב [ס"ק י"א] דאם לא שמעו ברכתו לכתחלה אין לשלחם לבדוק, ומ"מ אם קשה לו לגמור הבדיקה בעצמו יכול לבקש לאחר שסייעו ואותו אחר א"צ לברך שכל הבדיקה מצוה אחת היא, וכבר בירך הבעה"ב עליה, וקשה דלמבואר שכל בני הבית יכלו לברך כ"א בפ"ע, למה לא יברך השליח. ואם הם בפ"ע לא יכולים לברך אז בשביל מה הם יוצאים מברכתו [ולא מבעיא לשיטת הצ"ח הידועה שהיוצא יד"ח בברכה ואינו חייב בה הוי ברכה לבטלה, אלא גם לחולקים מה הענין לצאת יד"ח, הרי לא הובאה מח' בזה האם כ"א צריך לברך בפ"ע]. ודוחק לחלק דבני הבית צריכים לצאת יד"ח כיון שעדיין בעה"ב לא בירך, ואין שם של ברכה על הבדיקה ועדיין מחויבים בה, והשליח בא לאחר ברכת בעה"ב, דא"כ למה כ' שאם לא היו עמו בברכתו לא יבדקו.

והנה בח"י כ' דאף שבעה"ב מותר לשלוח שלוחו, מ"מ השליח אינו יוצא במה שעושה המצוה בלא ברכה, וכי"ח ה"נ יברך השליח, י"ל כיון שבידך בעה"ב הוא רק חדא מצוה אין לברך ב"פ עליה. והדברים תמוהים מהיכן הוציא דין זה, הרי מהטור משמע להדיא שמהדין כל בני הבית יכלו לברך, ולא כתב כאן הח"י לחלוק על הטור בזה, וגם לא הביא שום פוסק שיאמר כמותו שלא יברך כל מי שבדוק, וזה דוחק לומר שחולק על הטור מסברא. וגם לדבריו שאין לברך ב"פ קשה דא"כ בשביל מה יוצאים, ומשמע שיש כאן דבר אמצעי כשיוצא יד"ח ואינו מברך בעצמו, שנקרא שעשה המצוה עם ברכה, ואינו נקרא שבידך ב"פ הואיל ורק שמע, והיכי מוכה שטרא לבי תרי. [ופשוט שאינו קשור למחלוקת רש"י ור"ת האם אפשר לצאת יד"ח קדושה מהש"ץ באמצע שמ"ע, ואכמ"ל. ומיהו העירוני שכה"ג אשכחנא לגבי מאה ברכות שכששומע ברכות ההפסדה עולה לו ברכה, על אף שהוא עצמו אינו מברך וגם אינו יכול לברך בעצמו, אלא שעדיין יש לחלק בין התם להכא, דהתם רק משתייך לברכה ואינו יוצא בעצם הברכה, ולגבי מאה ברכות הכי אוקמוה שמספיק זה, ולכן גם אין המברך צריך להוציא בברכה. אבל כאן כדי לעשות את המצוה בברכה צריך חלות ברכה לכל דבר, וגם צריך המוציא לכיון להוציא והיוצא לכיון לצאת, אין יתכן שהוא כיוצא ואינו יוצא].

וגם במה שכתב שאסור לו לבדוק כיון שבדוק בלא ברכה, הדבר תמוה שכיון שאמר שלא יכול לברך כיון שהוא חדא מצוה, הרי נמצא שנעשית המצוה עם ברכה, ומהו הגדר האמצעי הזה שאני לא מחוייב בברכה כי בירכו כבר על הבית, ומצד שני אני נקרא שעשיתי מצוה בלא ברכה. ועוד דבפשטות כל מה שאסור לעשות מצוה בלא ברכה אינו בגלל שהמצוה נעשית בלא ברכה, אלא בגלל שמחוייב בברכה ואינו מברך, אבל כאן הרי לא תקנו לברך עוד פעם [לדברי הח"י], ומה פשע זה שלא יוכל לבדוק. וזה חידוש לומר שחוף ממה שיש חיוב לברך יש עוד איסור לעשות מצוה בלא ברכה גם כשאתה לא מחוייב בברכה. ואף שיש לומר שאין מעלתו גדולה כמו מי שעושה בברכה, מ"מ למה לא יותר לו לבדוק, היה ראוי לומר שישנה עדיפות לבדוק ע"י המברך, אבל לומר שלא יבדוק אחר הא מנ"ל. [ואולי בזה י"ל קצת דמ"מ על הבדיקה להיעשות בברכה, וזה לא קיים כי מקום זה נבדק בלא ברכה. ואינו במשמעות הדברים כלל].

נמצא דקשיא לן הכא, א' איך כתב הח"י שאין כ"א יכול לברך בפ"ע אחר שבטור משמע להדיא שכ"א יכול לברך. ב' מהי הפשרה שיצא מאחר ולא מתורת ספק, אלא יציאה שנחשב שבידך ממש, ומצד שני לא נחשב ברכה לבטלה. ג' למה יהיה אסור לו לבדוק מאחר ואין חיוב ברכה על כאו"א.

דוד מנשה - רמת שלמה

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: חזונו דאלם לא יתרום היינו כדי שיעשה המצוה בברכה כדמשמע בגמ' שהוא חסרון במצוה. מ"מ לא תיקנו ב' ברכות. ועכ"פ לגמור יכול אחר כיון דכבר נעשה הברכה על הכל, משא"כ אם לכתחילה מעמיד שלוחין א"כ הברכה שלו לא קאי על מה שהשלוחין בודקין. ולפיכך צריכין לשמוע.

[ב]

קיום מצות ביעור חמץ בשריפה

כ' הרמ"א [סי' תל"ד ס"ב] דאין לבטל חמץ אלא לאחר שישרפנו, כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו. והקשה מורינו ראש הכולל הגר"א וינפלד שליט"א דלכאורה בשעה שמשליך חמץ לאש כבר אינו שלו, ואיך מקיים בו מצות שריפה, הרי בשעה שזורקו באש עדיין לא נפסל מאכילת כלב, ורק לאחר זמן הוא נפסל, ואז אינו שלו. ובשלמא אם היה מבערו בביתו י"ל שעדיין זוכה בו, אבל כל שזורקו לאש שברחוב הרי ודאי כבר אינו שלו, וכל המחזיק בו זכה בו, ומה יועיל שאינו מבטלו קודם שישרפנו. אם לא נבא לחדש

שצריך לכון שעדיין חמץ שלו עד שישרף ויפסל מאכילת כלב, וצ"ע.

דוד מנשה - רמת שלמה

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בתר מעיקרא אזלינן, כשנזרק לאש כבר קיים מצות שריפה אם נשרף אח"כ.

[ג]

בהא דאסור להציע בגדים המכובסים בחלב חיטה ע"ג השולחן

כתב המ"ב בסימן תמ"ב סק"ט שאסור להציע בגדים המכובסים בחלב חטה על השולחן, דלפעמים נמצא עליהם קצת ממשות מהחמץ, ויש לחוש שמא יפרך קצת מהם לתוך המאכל. וצ"ע, דלקמן בס"י מבואר גבי דיו המבושל בשכר שעורים, דלא חיישינן שמא ישכח ויתן קולמוסו לתוך פיו כדרך הסופרים, דאין כאן אחשביה, כמבואר במ"ב שם סק"ה, ולכאורה גם כאן אין אחשביה. ואם נבאר כאן כדעת החזו"א (אר"ח סימן קט"ז סק"ד ד"ה תמ"ב) שכאן ההיתר משום שהחמץ מתבטל לבד, והוי כחמץ שיחודהו לשיבה, לק"מ, דהכא חמץ לא נפסל מאכילת כלב, אולם בבית"ל (ד"ה ויש מחמירין) משמע שההיתר משום שנפסל מאכילת כלב, וכן איתא בטור, וצ"ע.

משה סיאני - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כאן שאוכל זה בתערובות, אוכל שנעשה ראוי, ועכ"פ אחשביה.

לגבי האיסור להציע בגדים המכובסים בחמץ, נראה לתרץ ע"פ מה שכתב שו"ע הרב (סי' תמ"ב ס"ג), והובא תוכן דבריו במ"ב (סי' מ"ג), שאם נתכוון לאכול מאכל אחר, ונתערב בתוכו קצת חמץ שנפסל מאכילת כלב, מותר לאכלו, כיון דלא אחשביה "שהרי לא עירבו בתוכו בכוונה אלא מאליו נפל שמה או שנתערב שם בשוגג". עכ"ד. לכן מובן מש"כ השו"ע (סי' תמ"ב סעיף י') שמותר לכתוב בדיו שמבושל בשכר שעורים, כיון דלא חשיב "אחשביה", שהרי אין מתכוון לאכלו והוי רק בשוגג.

משא"כ להציע בגדים המכובסים בחלב חיטה על השולחן שאסור (כמ"ש מ"ב ס"ק ט"ז, ושועה"ר סכ"ו) דחיישינן שמא יפרק מהם לתוך המאכל, וכאן זה לא נעשה מאליו ובשוגג, אלא זה קרוב למזיד כיון שהוא מניח המאכל בידיים ע"ג המפה המחומצת, ויתכן מאד שיפרק לתוך המאכל.

יוסף שלזינגר - צפת

[ד]

בדברי המשנ"ב דבטעם לא אמרינן חוזר וניעור

כתב המ"ב בסימן תמ"ז בכמה מקומות דבטעם לכו"ע לא אמרינן חוזר וניעור, ומהם בס"ק כ"א וס"ק ל' וכן בס"ק ל"ו, ולקמן בסימן תנ"א ס"ק ק"א סתם דאף בטעם חוזר וניעור (עיי"ש גבי מצות שבלוע בהם טעם חמץ שהתערבו באחרות), והביא בשם י"א שבטעם אין אומרים חוזר וניעור, וצ"ע.

משה סיאני - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בס"י תנ"א בס"ק ק"א ס"ל לדעה זו דאין זה טעם בעלמא כיון שכל המצה שרדו במרדה חמץ נאסר והוי כיבש ביבש ואח"כ בישלם בפסח.

[ה]

בענין השלכת דמי האיסור לים המלח

יעו"י היטב במ"ב סי' תמ"ז סק"ג דמפוי דלהשליך דמי האיסור לים המלח ליכא מאן דשרי, ואין להתיר אפי' בהפסד מרובה, והנה המ"ב כאן איירי בתערובת לח, אך ע"י להלן ס"ט לגבי תערובת יבש שג"כ לא הזכיר אפשרות כזאת [ועי' בסוף הסימן לגבי חמץ שעבר עליו הפסח, אך בתוך הפסח לא אשכחן להתיר ד"ז], וכן מפורש בדרכי משה בריש סי' תמ"ז. ויל"ע דהא ביו"ד סי' קל"ד מפורש דביבש עכ"פ שרינן ד"ז, ואפי' ביי"ג דחמיר, וא"כ אמאי לא אשכחן היתר זה לגבי חמץ בפסח, ועכ"פ לגבי יבש ביבש [ולענין היתר הנאה עכ"פ שלא יחשב כנהנה מן החמץ], וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: ע"ז ויי"ג תופס את דמיו.

[ו]

בענין ריחא של משהו כשהוא אינו נטל"פ

כתב הבאה"ל סי' תמ"ז ס"א [ד"ה ויש מחמירין] בשם הב"מ שכל מה שיש להחמיר בריחא היינו דוקא אם נאפה פת חמץ עם תבשיל, אבל אם נמצאת חיטה באחד מן התבשילים אינה אוסרת שאר התבשילים משום ריחא, דגרע מתרי משהו שדברו בו האחרונים.

והעיר מורינו ראש הכולל הגר"ר וינפלד שליט"א, שמדברי המ"א שהביאם המשנ"ב לקמן ס"ק צ"ט, מוכח להדיא לא כן, דהנה שם כ' המ"א שאם מצטרף לנטל"פ גם ריחא וגם משהו, שרי. ומוכח להדיא שאם היה רק ריחא ומשהו, אסור, וכאן סתם הבאה"ל, ומשמע שנקט כהב"מ ושם סתם לא כן, וצ"ע.

דוד מנשה - רמת שלמה

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: הבה"ל הביא בשם הב"מ אם זה לא ריחא ממש כ"כ ורק במקום מניעת שמחת יו"ט, משא"כ בסקצ"ט דמתיר לכתחילה.

[ז]

בענין חמץ הבלוע בדבר השמן

הנה במ"ב סי' תמ"ז סק"ח מבר' שחמץ שנבלע במצה שמינה יוצא למצה שניה ע"י נגיעת המצות זב"ו בכ"ק, ויל"ע דלכאור' היה לנו לומר שהשומן מוליך חמץ בכל המצה, וכמו שכ' בס"י תנ"א ס"ק י"א לגבי מצה שנגעה במרדה שיש בה שומן של פשטיד"א, שלכאור' ג"כ אי"ו אלא חמץ הבלוע בשומן [והנה באמת בשאר איסורים לכאור' אין החמץ הבלוע יוצא כלל לחתיכה אחרת בלי רוטב, עי' יו"ד סי' ק"ה סק"ו], אלא שבחמץ בפסח חשש שמשהו מיהא יוצא, אך עכ"פ צ"ע הסתירה לגבי אי אזלינן בתר המקבל שהוא שמן שיוליך את המשהו כאלו האיסור שמן, או דאזלינן בתר החמץ שהוא כחוש], וצ"ע.

ויל"ע עוד דלכאור' היה לנו לומר דאם יוצא מחתיכה לחתיכה א"כ ליתסר כדיון חם שנוגע בחם, ואמאי כתב שרק כ"ק נאסר, וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: עי' לק' אות ט'.

[ח]

מצה שנילושה בשומן אי חשיבא דבר שמן

כ' המ"ב בס"י תמ"ז סק"ח דמצה שנילושה בשומן נידון כדבר שמן להוליד חמץ בכולו, עיי"ש. ויל"ע אמאי בס"י תס"א ס"ק כ"ב לגבי סוגיית ריחא כתב שמצה שנילושה בשומן לא חשיב דבר שמן [ואולי יש לחלק בין הסוגיות דדרגת שמן אינה שוה בהם], וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בריחא ריח חמץ הוא לא שמן וריח השמנונית הוא לא חמץ.

[ט]

בענין תערובת חתיכות שאחת בלעה טעם חמץ

במ"ב סי' תמ"ז ס"ק כ"ח פסק כד' המג"א שמצה חמה שנגעה בבצק ונתערבה באחרות קודם פסח לכו"ע לא חו"נ [ודלא כחזו"א סי' ק"ט סק"ו], ועי' בשעה"צ שזה דלא חזק יעקב דס"ל שגם בטעם חו"נ, ולכאור' כן מבר' ג"כ בדבריו סי' תנ"א שעה"צ ס"ק קכ"ז עיי"ן שם. ויל"ע לפי"ז דאמאי בס"י תנ"א ס"ק ק"א לגבי מצה שנגעה במרדה לאחר שהוציאו בה מצה חמוצה ונתערבה באחרות הביא ד' החק יעקב בסתם להחמיר, ושוב הביא ד' המ"א כיש מקילין, ומשמע שסתם להחמיר, וזה היפך פסקו הכא בס"י תמ"ז.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בס"י תנ"א בס"ק ק"א משמע שהוי קצת בעין ולא טעם בעלמא, עי' בשעה"צ קל"ח ועי' לעיל שאלה ד'.

[י]

בענין שהיית תערובת יבש ביבש קודם פסח

במ"ב סי' תמ"ז ס"ק ל"ג כתב דאסור להשהות תערובת יבש ביבש אפי' שנתערב קודם פסח מדרבנן, ועי' שעה"צ סק"ל שהוא מיוסד על שי' הרשב"א שביו"ד סי' ק"ט שאסור לאדם א' לאכול כל התערובת בב"א, וה"נ משהה כולה בב"א, ועיי"ש דלרא"ש ביו"ד שם שרי, ודבריו ז"ל צע"ג דהא הכא יש לאסור לכו"ע מטעם אחר דהא לדי' הרמ"א חו"ג, ולכאור' דינא דחו"נ אינו רק לאיסור אכילה אלא גם לאיסור שהייה, דכל דבר שנאסר באכילה נאסר גם בשהייה, כמבירי ריש סי' תמ"ב, ועי' עוד להלן בשעה"צ ס"ק קס"ט שכתב כן להדיא עיי"ן שם [ובמ"א תלה הדבר בפלוגתת הרשב"א והרא"ש אליבא דשרי' עיי"ן שם] שפסק דלא אמרינן חו"ג, והמ"ב העתיקו אליבא דהרמ"א, וזה פלא עצום], וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: ודאי לענין שהי יש לסמוך על הרא"ש.

זית [שהוא הפלו המובא שם בסי תמיז], והכא משמע דפשוט שדיז אסור, וציע [ושמא ס"ל לחלק בין חמץ בעין דאמרינן ביה לא פלוג, עי חזו"א סי קט"ז סק"ח, ומשא"כ בתערוכות דתליא אי הוה תערוכות שיש בה ב"י או לא, ועדיין צ"ב דניעבד לא פלוג גם בין מיני התערוכות שיש בהם חמץ, ועיין].

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"ג קופשיץ שליט"א: ודאי יש נ"מ בין בעין ללא בעין, דאפי' בלוע בכלים ליכא ב"י ומותר להשהותו בפסח.

[כג]

בענין ביטול חטיין לתותין שעבר עליהן הפסח בחטיין שאינן לתותין (סי תמ"ח ס"ג)

בביה"ל לסי תמ"ח ס"ג הביא ד' מטה יהודה בשם הרדב"ז בעובדא דעכ"רם לתת חטיין של ישראל באחרון של פסח, וכ' שם המטה יהודה דאף שהתיר הרדב"ז לבטלן בהיתר, מ"מ לא התיר לדידיה גופיה לאכלן, דהא המבטל איסור לכתחילה נאסר לדידיה גופיה לאכול את התערוכות [והמ"ב שם הוכיח שאין כונת הרדב"ז לכך, ולעולם אף לדידיה גמי שרי לאכול, והוכחתו צ"ב דאף שלשון הרדב"ז למכרו אפי' לישראל, אך סוכ"ס אמאי נקט למכור ולא כ' דשרי ליה לאכול, ועיין]. אך הדברים צע"ג דאיך יתכן שאנו מתירים לו לבטל וקונסים אותו שלא לאכול, דהרי כל הקנס רק משום שאסור לבטל, ואם מותר לו לבטל אמאי נקנס אותו מלאכול, ויציבא בארעא וגיורא בשמי שמאי, וצע"ג.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"ג קופשיץ שליט"א: זה עצמו כוונת הבה"ל שהתיר להדיא לבטלו כ"ש שמותר לאכול.

[כו]

בדברי הביה"ל לענין מוכר חמץ הנמצא בדרך וזוקף הדמים במלוה

בביה"ל סי תמ"ח ס"ג כ' דהמוכר חמץ שיש לו בדרך כ' המקור"ח דיש לחוש שבמכירה וזקיפה במלוה ה"ל כמי שחייב באחריותו וכו', ובשלמא אם מוכר לו גם הבית ה"ל חמצו של נכרי שבאחריות ישראל ואינו ברשות ישראל, ויוצא בזה דעת הפוסקים דס"ל דחמצו של ישראל שאינו בביתו אינו עובר עליו, ומשא"כ עתה שהוא בדרך עיי"ש. וד' רבינו ז"ל צע"ג, א. דלכא"ו גם כשזה בדרך ולא בביתו ה"ל חמצו של א"י באחריות ישראל שלא בביתו של ישראל, ומה איכפ"ל [ובמקור"ח דן לגבי כשהשכיר את ביתו דלא סגי, וזה תלוי בפל"י בסי ת"מ סק"ג עיין שם. ואנו מקילים בזה בא"י שא"א למכור דה"ל ס"ס, דשמא א"י אחריות וכדכ' בביה"ל, ושמא סגי במשכיר לעכו"ם] [ושמא מחמת אלם לא מיקרי אחריות ושמא שכירות קניא], וק"ל. ב. ועוד צ"ע מה שתלאו למי שמוכר גם את החדר שהחמץ מונח בו, בפל"י בדין חמצו של ישראל שאינו בביתו, שזה פל"י, ונקטינן בסוף סי ת"מ לחומרא (ולא הובא שם בשו"ע ובמ"ב דעת המקילים), אך הכא אינו תלוי בזה, דהכא גם לדידן יש להקל דהכא ה"ל חמצו של נכרי באחריות ישראל, ושלא בביתו של ישראל דלכ"ע שרי כמב"י בריש סי ת"מ, ואין בזה מחלוקת כלל, וצע"ג.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"ג קופשיץ שליט"א: א. כשזה בדרך הספינה מושכרת לו והוי ברשותו.

ב. כשהוא מוכר ונשאר באחריותו אינו מכירה גמורה.

[כז]

בענין האכלת חמץ לחינוק או לבע"ח

הנה בסי תמ"ח ס"ו מב' שאסור להאכיל בידים לבהמת הפקר דה"ל הנאה, ועי' בשעה"צ שדן אי אסור מה"ת או מדרבנן, ויל"ע לפי"ז במש"כ במ"ב סי ת"נ ס"ק י"ח בטעם הא דקיי"ל התם שאע"פ שרשאי לומר לנכרי או לקטן להאכיל תינוק הנצרך לאכול חמץ דמ"מ לא יאכיל בידים, וכ' המ"ב דהטעם משום ליתא דקנין וגזירה שמא יבא לאכול, וצ"ע שהיה לו לומר דהוא משום איסור"ג שעיי"ז שמאכיל בידים שזה חשש איסור תורה, ומשא"כ חששות אחרות אינן אלא דרבנן, ועכ"פ כשאומר להדיא שאין רוצה לקנות [ואין לתרץ דגם כשאומר לאחר להאכיל חשיב נהנה, דזה אינו דא"כ באמת ליתסר, דלא התירו איסור"ג דאו' לצורך תינוק, ובהכרח דהאיסור"ג רק במאכיל בידים, וא"כ שפיר היה לו לומר דמשו"ה לא יאכיל בידים], וצע"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"ג קופשיץ שליט"א: ודאי אותה הנאה אין הבודל בין גוי שמאכיל או הוא מאכיל ובע"כ דהנאה דממילא כואת לא אסור לצורך חולה.

והלכך לא חו"ג, ולפי"ז אפי' בבי"י יש להקל, ואמאי לא התיר רק באינו ב"י, וצע"ג.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"ג קופשיץ שליט"א: א. אטו ביבש ביבש ליכא היתרא דנטל"פ?

ב. בנתערב מצה במצות ליכא אלא משהו, עכ"פ כשיבשלם הכל ביחד. אבל כשיבשל בפסח בכלי יהי טעם גמור ורק כשנטל"פ דן המ"ב אם הוי כמשהו.

[יט]

תערוכות האסורה מדרבנן שעבר עליה הפסח

הנה במ"ב סי תמ"ז ס"ק ק"ב מייתי פל"י בתערוכות מב"מ פחות מס' שאיסורה רק מדרבנן, אך מאידך א"ז מצד חומרא דפסח דבכה"ת אינה בטילה, דד' הא"ר דנאסר לאחזה"פ באכילה, וד' האחרונים דשרי, וכן פסק להלן בשעה"צ ס"ק קפ"ג עיי"ש. ויל"ע לפי"ז במש"כ לעיל ס"ק י"ד במערב בכונה דרך תיקון המאכל ד"ל שנאסר אפי' בהנאה לאחזה"פ, אע"פ שיש ס' כנגד האיסור עיי"ש, ולכא"ו הרי כ"ז אינו אלא מצד מילתא דעבידא לטעמא, ומה"ת לכא"ו בטל ורק מדרבנן לא בטל, וא"כ דמי למב"מ פחות מס' דשרי מה"ת ואסור מדרבנן בכל האיסורים, וא"כ לישתרי בהנאה לכ"ע, ולהאחרונים והכרעת המ"ב אף באכילה דמי"ש זה מזה, וצע"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"ג קופשיץ שליט"א: עי' שעה"צ אות י"א דהעיר את זה וכתב לעי' בגר"ז דהוא משום דאינו בטל והוי כביטול איסור לכתחילה.

[כ]

בענין תערוכות מב"מ שנתערב לאחר הפסח

בשעה"צ סי תמ"ז ס"ק קע"ה דן בשיטת הטור שאוסר נתערב בפחות מס' לאחזה"פ, וכ' דפשוט שאיירי דוקא במבשאי"מ ולא במין במינו, דבזה גם הטור מודה דשרי, ולכא"ו סברתו כיון שמה"ת ברובא בטל ורב מדרבנן בעינן ס', אך באמת צ"ע מנ"ל ד"ז דלכא"ו להטור חמץ שעבר עליו הפסח נידון כשאר איסורים, ואוסר תערוכותו כשאר איסורים, ולא הקילו אלא בעבר עליו הפסח כאשר הוא כבר מעורב באופן שאינו אסור מה"ת, שכיון שלא עבר אלא אדרבנן לא קנסוהו, וכן לא החמירו בו חומרת משהו כבתוך הפסח, אלא דינו כשאר איסורים, וא"כ לכא"ו כשעבר עליו הפסח ונתערב במינו פחות מס' לאחזה"פ ליתסר מדרבנן כשאר איסורים, ומנין פשיטא ליה לרבינו זצ"ל דהוא קיל משאר איסורים [ועכ"פ להטור ושו"ע דלא ס"ל דשרינן בפחות מס' אפי' בנתערב לאחזה"פ, ודלא כהר"ן וכו' שמקילים בזה, וא"כ ס"ל דשוה לשאר איסורים], וצע"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"ג קופשיץ שליט"א: בריטב"א והובא בשעה"צ קע"ה מבואר דדוקא באינו מינו, ומהיכא תיתי לומר דהטור פליג ע"ז.

[כא]

פחות מכזית שבתערוכות לענין ב"י

בביה"ל סי תמ"ז ס"א כתב ד"ל דגם אם יש ח"ש בבי"י, מ"מ כשהוא בתערוכות אפי' בפחות מס' אינו אסור מה"ת עיי"ש, וצע"ג מאי טעמא דהא איכא ח"ש בבי"י א"כ נימא הכי גם כשהוא בתערוכות, דהא חזי לאיצטרופי אם נקח עוד כמות גדולה של תערוכות כיו"ב ונכניס הכל בכלי א' שיעבור בבי"י, כמפו' במ"ב סי תמ"ב ס"ק א' עיי"ש. וכיון דחזי לאיצטרופי כמות שהוא בתערוכות, וכיון שאינו בטל כיון דליכא ס' היתר כנגדו, א"כ אמאי לא יעבור משום ח"ש בבי"י, למ"ד דיש דין ח"ש בבי"י, וצע"ג.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"ג קופשיץ שליט"א: הרי חזינו לדעת הרמב"ם דחצי שיעור ע"י תערוכות בטל לאכילה, ואי לא אמרינן כן לדעת הכ"מ דאם יש כזית בתערוכות אפי' יותר מאכילת פרס דאסור באכילה מדרבנן, מ"מ ליכא ב"י ומ"מ בפחות מכזית.

[כב]

בענין פחות מכזית שעבר עליו הפסח

הנה בביה"ל סוף סי תמ"ז דן במשהו חמץ שנתערב בפחות מס' ועבר עליו הפסח אי נאסר, ועיי"ש שכתב בשם המקור"ח שתלה ד"ז בנידון אי עבר ככה"ג על ב"י או שאין עובר ככה"ג על פחות מכזית עיי"ש. ויל"ע לפי"ז מש"כ בסי תנ"א סק"ו ובשעה"צ שם סק"ו דאם נשאר פירודין דבוקים לכלי אפי' שאינן אלא משהו נאסרו ואסור לאכלן אחר הפסח, ולכא"ו היה לו לתלותו בפל"י אי איכא ב"י בחצי

[יא]

בענין שהיית תערוכות משהו יבש ביבש קודם פסח

בשעה"צ סי תמ"ז ס"ק כ"ח כתב דבתערוכות יבש ביבש כשהחמץ הוא משהו ונתערב קודם פסח שרינן להשהות אף למ"ד דחו"ג, והוכיח כן מהא דשרינן להשהות תריאק"ה עיין שם. ודבריו צע"ג, א. דלמ"ד חו"ג לכא"ו כיון שאסור באכילה אסור בשהיה וכמשי"כ בריש סי תמ"ב ולהלן שעה"צ ס"ק קס"ט, ואפילו במשהו שנתערב עיין שם. ב. ועוד צ"ע דלמש"כ בשעה"צ בסק"ל דבשהייה אסור מצד ד' הרשב"א דאסור לאכול כולו בב"א, וה"נ בשהייה משהו כולו בב"א, לכא"ו שייכא גם במשהו שנתערב כל שהוא בגדר יבש שאינו נבלל כלח בלח, ואחרי שאסור להשהות משהו ג"כ בפסח [ועכ"פ משהו שלא בטל מאליו ואינו מטונף, ובפרט כשמעורב תוך מאכל ואכמ"ל]. ג. ועוד צ"ע מאי מייתי מתריאקה, דהתם רשאי להשהותו כיון שנפסד צורת החמץ, ובאכילתו נאסר משום דאחשביה, וע"כ רשאי להשהותו, ועי' סי תמ"ב ס"ד, ומאי שייכא להכא, וצע"ג.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"ג קופשיץ שליט"א: ודאי דאם יסיר קצת מהתערוכות ויבער יהי מותר כמבואר בת"ה להרשב"א ובי"ד סי ק"ט, ובפרט במשהו גם הרשב"א יודה.

[יב]

זמן הדחת דגים מלוחים לשו"ע

בביה"ל סי תמ"ז ס"ה ד"ה מותר כתב בשם המקור"ח דגם לשו"ע צריך להדיח הדגים מלוחים קודם פסח, ויל"ע מי"ט דהרי לכא"ו הפירוד שמעורב במלח נתבטל קודם פסח, ואין חו"ג, והרי השו"ע לכא"ו מתיר גבינה וכיו"ב דברים שא"א להדיחם, וא"כ אמאי צריך להדיחם קודם פסח, וצע"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"ג קופשיץ שליט"א: הפירוד הלא בעין, ובפרט שאם ידיחם בפסח יבלע החמץ בדגים ובאופן זה ודאי יהי חו"ג.

[יז]

אי חמץ נחשב קודם פסח התירא או איסורא

הנה לגבי נ"ט בר נ"ט נקטינן דחמץ נחשב איסורא קודם פסח, עי' היטב בסי תמ"ז ס"ה ובמ"ב ס"ק ס"ה, ושעה"צ ס"ק פ', וכן לגבי הגעלת כלי הטעון ליבון עי' סי תנ"א, ועי' עוד ביה"ל סי תנ"ב. ויל"ע לפי"ז אמאי כ' במ"ב סי תמ"ז ס"ק ק"ב ובשעה"צ שם ס"ק קס"ז דמעיקר הדין מותר לבטל חמץ קודם פסח שאי"ז כמבטל איסור, והיינו דנחשב קודם זמנו כהתירא, וצ"ע מי"ש מהג"ל [ולגבי חנ"ג ואפשר לסוחטו עי' מג"א ס"ק ל"ח], וצע"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"ג קופשיץ שליט"א: שם משום דשמו עליו דהוא שם חמץ, אבל חנ"ג לא שייך לומר רק כשהוא כבר איסור.

נראה לתרץ שיש חילוק בין פקיעת איסור הנאה לקיום מצוות תשביתו, שמצוות תשביתו מקיים ע"י שנאבד מן העולם ולכן לא די בנפסל מאכילת כלב כמבואר בשו"ע הרב סימן תמ"ה סעי' ד', אלא צריך שיהא פחמין שנאבד מן העולם, אך איסור הנאה נפקע כשאין שום הנאה שאפשר ליהנות מן החמץ, ולכן כ"ז שנהנה מן הפחמין או האפר עדיין נהנה מדבר שנאסר בהנאה.

ישראל זאב קעניג - צפת

[יח]

כלים שנתערבו קודם פסח כשא' מהן בלע חמץ אי אמרינן חו"ג בפסח

א. במ"ב סי תמ"ז סוף ס"ק צ"ג ובשעה"צ שם ס"ק קנ"ב דן לגבי כלי שנתבשל בו חמץ שנתערב בשאר כלים קודם פסח חד בתרי, אי נימא חו"ג בפסח, וכ' דבאינו ב"י דהוה נטל"פ אין חו"ג [ומ"מ דן שם מצד דשיל"מ ואכמ"ל] כיון דנטל"פ קודם פסח אין חו"ג בפסח, ודברי רבינו ז"ל צע"ג, שהרי הכא אין הכלי נטל"פ בשאר הכלים שנתערב בהן, אלא שכאשר נבשל בו יתן טעם לפגם, ולכתחילה אסור לבשל בו מדרבנן, וא"כ מה שייך כאן תערוכות של נטל"פ קודם פסח, דבתערוכות שקודם פסח לא נטל"פ וליכא התירא דנטל"פ, ומה שיתן טעם לפגם לכשיבשלו בו בפסח, כבר יאסר מדין נטל"פ בתוך הפסח לדידן דמתמירים בזה כמב"י ברמ"א בסי"י וצע"ג.

ב. ובאמת שלכא"ו היה לו לרבינו ז"ל להתיר מצד אחר, והוא לפי מש"כ בסי"ק כ"ח לפסוק כד' המג"א דבנתערבה מצה שנגעה בבצק בשאר מצות, כיון שאין כאן חמץ בעין אלא טעמא בעלמא אינו חו"ג, וה"נ הכא דאין כאן אלא טעמא בעלמא בתוך הקדירה,

[כט]

אפו גויים בתנורו בעל כרחו למה נאסר שכרו

כ' הש"ע סי' ת"ג ס"ד דאם אפו גויים בתנורו בפסח אסור לקבל מהן מעות על כך, דהוי משתכר באיסורי הנאה. ואם עבר וקיבל, שכרו מותר. וכ' המ"א שכ"ז דוקא אם נתנו לו מעות, אבל אם נתנו לו הכיכרות שאפו בתנורו כיון שזכה לו תנורו אסור ליהנות מהן כי זכה בהם בפסח, והו"ל חמץ שעבר עליו הפסח. והקשו חברי הכולל הדברים מתמיהין, כי איסורא לא ניח"ל למקני.

אחד מבני החבורה - ירושלים

תשובת הגר"ג קופשיץ שליט"א: כאן יש גילוי דעת שניח"ל.

מקור הלכה

כסברא שניה שבטור, וכונתו למש"כ הטור שאסור להשכיר כלים לגוי לבשל בהם חמץ, א. משום שרוצה בקיומו של חמץ. ב. שהכלי אסור בהנאה. וקשה, דהלא דעת האוסרים הוא החי"א (כמבואר בשע"צ שם), והחי"א לא ס"ל האי סברא שהכלי אסור בהנאה, אלא ס"ל כדעת המרדכי והתוס' (שהובאו בדר"מ אות ב' וברמ"א בהגה) שאין הכלי אסור בהנאה אלא הבלוע, ומש"ה התיר החי"א לבשל בכלי מים כדי לחוף, וע"כ שבמכירת כלים הוא סברא אחרת כמבואר בחי"א (כלל קכ"ד סי"ז) עיי"ש, וצע"ג.

משה סיאני - בני ברק

תשובת הגר"ג קופשיץ שליט"א: במכירת כלים הוא מקבל מעות עבור הכלי עם החמץ שבתוכו משא"כ לחמם מים כדי לחוף אין לו שום דבר עם החמץ.

נ"ל ההסבר, שהן אמת אם לא יקבל מהכיכרות (שאפו בעל כרחו בפסח) - לא יעבור על איסור חמץ בפסח, דלא זכה בכיכרות בפסח בעל כרחו - דאיסורא לא ניח"ל למקני. אבל אם יקבל עכשיו מהכיכרות שאפו בפסח, הרי הוא מגלה דעתו דניחא ליה בכיכרות שאפו ג"כ בשבילו בפסח, וא"כ זכה בהם בפסח, והו"ל חמץ שעבר עליו הפסח.

יוסף שלזינגר - צפת

[ל]

בסברת האוסרים למכור כלי חמץ לגוי בפסח

במ"ב סימן ת"ג (סקכ"ח) הביא מחלוקת אם מותר למכור לגוי כלים חמוצים בפסח, ובשע"צ (סק"ג) ביאר שדעת האוסרים היא

הרה"ג יוסף משדי שליט"א נולד "אליבא דהלכתא" בני ברק מרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

ודין חמץ שעבר עליו הפסח הוא אסור משום קנס, ומצאנו בפוסקים שהקילו בו בכמה פרטים מפני שהוא מחמת קנס: וכגון לענין ספיקות¹, וכן לענין ביטול בתערובת².

ומאידך, מבואר בגמרא (פסחים י:) שהחמירו בו, עד כדי שמי שלא בדק חמץ בזמן בדיקת חמץ יבדוק גם לאחר הפסח, כדי שלא יתערב חמץ שעבר עליו הפסח שאסור בחמץ של היתר³.

עוד כתבו האחרונים⁴ שגם באופנים שהתירו למכור לגוי פת שנאסר בהנאה מחמץ, יש להזהר לפררו, כדי שלא יבואו יהודים לקנות מן הגוי, במקום שמקילים בפת גויים (זוה למרות שהמדובר שם בודאי לאחר הפסח, שהרי שום יהודי לא יקנה ממנו בפסח, ואעפ"כ חיישינן שהגוי ישמרנו לאחר הפסח וימכרנו לישראל).

חמץ שעבר עליו הפסח ברשות ישראל

א. חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, אסור בהנאה, משום קנס שקנסוהו חכמים, הואיל ועבר עליו באיסור בל יראה ובל ימצא⁵. וגם לאחרים אסור בהנאה⁶. ויש להזהר ולהזהיר על כך⁷.

ב. אפילו אם הניח את החמץ בשוגג או באונס שעבר עליו הפסח ברשות היהודי, אסור⁸. וישנם כמה סוגי אונס שדנו בהם הפוסקים אם להקל בהם, ובאונס גמור שאין שום חשש הערמה, וגם הוא הפסד מרובה, דעת כמה פוסקים להתיר בהנאה, ובפרט בצירופים אחרים של היתר⁹.

סימן תמח

פתיחה לסימן תמ"ח: בסימן זה יבוארו כמה נושאים, כדלהלן:

שער א - דיני חמץ שעבר עליו הפסח, ברשות ישראל, ברשות גוי, מומר, ועוד אופנים, ודין חמץ שנמכר לגוי בזמנינו.

שער ב - דיני מכירת חמץ לגוי, ומסודר לפי פרקים ונושאים, ובראשיתו מפתח קצר והקדמה.

שער ג - מאכלי הבהמה בפסח, ודין חלב הבהמה בפסח.

שער א

חמץ שעבר עליו הפסח

הקדמה

חמץ שעבר עליו הפסח ברשות גוי, מותר ליהנות ממנו ולאוכלו אחר הפסח. ואם היה ברשות יהודי, אסורו חז"ל באכילה ובהנאה, ולהלן יבוארו תחילה דין חמץ שהיה ברשות יהודי (סעיפים ג, ה), ואחר כך דין חמץ של גוי ופרטיו, ולבסוף דיני "מכירת חמץ" [ודיני תערובת חמץ שעבר עליו הפסח בסוף סימן תמז].

מהשיטתם שם בשם הר"מ סרקוסטא, אולם כל הראשונים אוסרים בכל אופן, וכדלהלן (בהערה שאחרי הבאה), ולפי"ד הרי"ף יש לסייע דבריו טפי, אך כאמור ש"ל שכל זה הוא רק להיתר הנאה ולא באכילה, ויש שצירפו לפעמים להקל טפי לגבי אחרים, וכגון המטה יהודה שהביא בביה"ל (ד"ה אפילו) ועוד בשד"ח. (וע"ע בשד"ח שם אות כה ואות כז). ואפילו אם מת, אסור החמץ לבניו אחריו, ופשוט, וכ"כ הנה"ב שם, וה"ד במחבר"ד וכה"ח (אות לא). וכן בשד"ח סימן ח (אות לב) באריכות בענין מי שמת בפסח, והיה לו חמץ ועבר ולא ביערו קודם הפסח, אם מותר לבניו אחריו, עיי' שם. ויש לדון ולפלפל בדב"ק, אי הוי איסור בעצם (וכבר נחלקו הפו' באיסור דרבנן אי הוי איסור חפצא או איסור גברא גרידא, ועכ"פ חמץ שעבר עליו הפסח עשאוהו כאיסור ברור מאכ"א, ובודאי שאסור לאחרים ואסור לבניו, ואכמ"ל).

ודע, שחמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה, וגם להאכיל לבהמה של אחרים, ואפילו בהמה של הפקר אסור (עיי' להלן סי' ובמשנ"ב סקכ"ו וכה"ח אות קו בשם הא"ח), וכ"כ התשב"ץ (ח"ג סי' רצג) שכל איסורי הנאה אוסרים גם לבהמת הפקר, וכ"כ באו"ה (כלל כא סי"ב) ובתו"ח (כלל פה דין ג) ועוד בא"ח.

ד. פשוט, דהא איכא איסורא על הדבר, וכ"כ בזרע אמת (ח"ב י"ד סי"ט), ודלא כהרב דרך המלך (בהל' חו"מ פ"א ה"ד) שהרואה את חבירו שאוכל חמץ שעבר עליו הפסח א"צ להודיעו, כיון שאינו אלא משום קנס, ע"כ, דליאת, וכ"כ החיד"א בחיים שאל (ח"ב סל"ח פ"ה) ובחקת הפסח כאן (סקי"א), וה"ד בכה"ח (אות ל) ועוד בא"ח, והוכח תוכיח כתיב (ועיי' סי' תרו), וא"כ ודאי שיש להוכיחו, ועיי' בשד"ח באספ"ד חו"מ סי"ח אות ד, וכן בכללים מערכת הוא"ו אות כו סק"ז בשם הא"ח שחלקו על דברי הדרך המלך עיי"ש (ומש"כ ברבבות אפרים ח"ד סי' קכה להתיר בזה, דומיא דמי שאינו יודע שמת לו מת שמוותר להומינו לשמחה, ז"א כלל, דאף הדרך המלך הנ"ל לא התיר אלא משום שזה קנס, ואבילות שאני משום שכל שאינו יודע מכך, לא חלה עליו האבילות מעיקרא, ופשוט). ובודאי שצריך חובה להוכיח את מי שנכשל בזה.

[ומיהו כ"ז ע"פ דין דווקא, אבל מה שמוותר בעיקר הדין פשיטא שאין לעורר איסורים, ועושה חדשות בעל מלחמות, ונפ"מ שמה שיש המהדרים לפרסם לרבים כל פעם שזיהרו מחמץ שעבר עליו הפסח שנמכר לגוי, והוא טעות, שאם רוצה להחמיר על עצמו שיעשה כן, אבל מהיכא תיתי להחמיר לאחרים בדבר שמוותר על פי דין לאחר המכירה, אתמהא, ועיי' להלן בסוף שער זה בענין חמץ לאחר הפסח בזמנינו בענין זה].

ה. כן כתב הרמב"ם (פ"א מחו"מ ה"ד), וסיים הרמב"ם שם כדי שלא יניח אדם חמץ ברשותו בפסח כדי שיהנה בו אחר הפסח, ע"כ. והוא טעם למה אסור באכילה ובהנאה.

ונ"ל דמכתב הרמב"ם טעם זה אחר כל הפרטים, ללמדונו, שטעם

דיש חולקים, ובשע"צ (שם אות א) כתב שי"א שאין עובר ע"ז בלאו כי אם בעשה דתשביטו, עיי' ראב"ד ומלחמות וסמ"ג, ולפי"ז אין ברור אם אסור אז בהנאה מדאורייתא, וע"ע שם.

ואחר זמנו ההלכה פסוקה היא שאסור חמץ אחר הפסח מדרבנן, כדעת ר' שמעון, וכאמור. וכ"כ כל הראשונים בפסחים (כח. כט. לא): והרמב"ם ושאר"י וכ"פ בשו"ע סי' תמח, וראה בשדה חמד ח"ח באספ"ד חמץ ומצה בסימן ח שהאריך טובא מכל דברי הפוסקים בעניני חמץ שעבר עליו הפסח, משם יתד ופינה לכל השאלות ובתחילתו פירק את דברי השערי תשובה לנושאים, ואח"כ האריך בכ"כ נידונים, עיי' שם נפלאות מתורתו.

ולענין חמץ אחר שש שעות, שמכרוהו ועבר עליו הפסח, עיי' בשו"ת פני יהושע סי"ד שיפקיר בפני גויים מאוהביו ואח"כ יתנו לו, וי"ל ע"ד. וראה בשד"ח באספ"ד (סי"ח אות ח) באריכות, ובכמה ראשונים מצאנו שאחר ו' שעות אסור.

ו. נחלקו בזה הראשונים, יש אומרים שאסור אפילו לאחרים, וכדמוכח בחולין (ד): שחמץ של עוברי עבירה מותר מפני שהם מחליפין, ומשמע דהלא"ה היה אסור, אף לאחרים. וכ"כ להוכיח מזה הרי"ן בפסחים (כח), וכן הובא ברבינו מנוח (פ"א מחו"מ ה"ד) שיש הסוברים כן, וכן כתב בחי' הרמב"ן בפסחים (לא): אהא דאמרו בב"ק (צו). שהגזול חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך, דמשמע שאסור בכל אופן בין לו ובין לאחרים, ולא רק לבעליו הראשונים שעברו על בל יראה. וכ"כ בספר המכתם (בפסחים כט) ובאורחות חיים (הל' חו"מ לט) והרשב"ץ ביבין שמועה (מאמר חמץ כה ע"ד), וה"ד באחרונים כיעין בכה"ח (אות ל) עיי' שם. אבל ברבינו מנוח (שם) הביא מתשו' הרי"ף שכתב שיש להתיר לאחרים, ובמאירי פסחים (כח). כתב שמוותר בהנאה לישראל אחר שאין הקנס אלא לעובר, ע"כ. וכך יש לפרש דברי הרי"ף שמוותר בהנאה לאחרים, אבל לא באכילה (זוה מוכרח מהגמרא דחולין שם, וכמש"כ המאירי), אמנם כל זה יתכן כשנותן לאחרים בלא תמורה, אבל אם יתנו לו תמורה הרי הוא נהנה מזה ואסור, שהרי לכ"ע חמץ אסור בהנאה לעובר עליו.

והנה פשוט בפו' שחמץ אסור לאחרים ג"כ כחתיכה דאיסורא (ואמנם ממש"כ הפו' אם מותר או לא, אין ראיה, כיון שהמדובר הוא להתירו במכירה וכדו, ולדידיה ודאי אסור בהנאה), וכפי האמור הרי שיש לצרף לסניף דברי הרי"ף מעמודי ההוראה והמאירי, אלא שאין בזה כ"כ נפ"מ, שהרי באכילה מיהא אסור לכ"ע, ואין התועלת אלא ליהנות מזה לאחרים, וכמעט ואין בזה תועלת אלא כשנותנו לאחר בלא תמורה והאחר מוכרו לגוי, וע"ע בשד"ח סימן ח אות יז.

ומזה יש לדון אודות גזלן שגול חמץ ועבר עליו הפסח, שבנובי"ק (סימן כ) כתב שלא עבר על ב"י ובי"ו ומותר לנגול, והקשו עליו כל הא"ח מגמרא דבב"ק צו. ועוד ראה בשד"ח (סימן ח אות טו) וסיעו לדבריו

ג. אפילו אם ביטל את החמץ באמירת "כל חמירא" וכו', ונשאר אחר הפסח, אסור בהנאה¹⁰, ואפילו אם הפקירו¹¹ בעדים¹².

זה נכון גם לגבי מי שהשהה בשוגג או באונס, שהרי עדיין שייך החשש שיניח, ויאמר שוגג הייתי, וסברא זו מצאנו בכ"מ שחששו לזה חז"ל שמא יאמר שהוא לא מדעת, וכגון איסור ספיחין במשנה בשביעית שמא יאמר שגדל מאליו, וע"ע פסחים נב. נג. וכתובות לה. וכדו, ולא שייך לחלק בזה כלל, דהוי בכלל נתת דבריך לשיעורים, שהרי כמה וכמה סוגי אונס טענות מטענות שונות (לך נא ראה דוגמתם בתשו"י הפו' שבשערי גזירת כ"א ובש"ד"ח באספ"ד חו"מ סימן ח), ולא ראי זה כראי זה, ונתבטלה גזירת חז"ל, אך האחרונים כתבו ראיות לזה, וכדלהלן בסמוך, ומ"מ הסברא בזה תתבאר כאמור, וש"ד בס"ד שכבר האח"י דייקו כן בדברי הרמב"ם וכמבואר בחמד משה הובא בשע"צ (אות יב), ושכן מבואר בח"י מהר"ם חלאוה, וכן מדויק לשון הרמב"ם, ע"כ. והיינו כמבואר.

ובמגיד משנה שם כתב שדברי הרמב"ם נלמדים מדין ישראל שהרהין חמצו אצל גוי וכו', ולא חילוק בין אונס למזיד, וכבר תמהו על ראייה זו האחרונים, וכיעוין בתשו"י הגרע"א (ח"א סי' כג) שאפילו באונס על הביטול אסור, וע"ע בד"ח ח"א סימן כא ד"ה תשובה ובתורת חסד סימן כב אות ג, ועוד במקור דברי הרמב"ם יעוין באור שמו שם, ובכת"ס סימן פג, ולהלן בסמוך בדברי הראשונים.

וברמב"ן פסחים (לא): כתב ג"כ שאסור אף באונס, והוכיח כן ממש"כ בב"ק (צו). בגול חמץ שיכול לומר הרי שלך לפניך, אף על פי שהגזול אונס, וכ"כ הנימוקי יוסף (פסחים כט). בשם הרא"ה בשם רבו הרמב"ן, וכ"כ בעל העיטור, מההיא דבב"ק (והובאו דבריהם האח"י כמובא בכה"ח אות לח). ודברי הראשונים הללו נעלמו מדברי הרבה אחרונים, וכמש"כ בש"ד"ח סימן ח אות טז בארוכה.

והגם שבש"מ"ק (בב"ק שם) הביא בשם הר"מ סרקוסטא שבגול חמץ אין עוברין עליו לא הגזול ולא הנגול, מ"מ אין זה משנה את הדין, חדא דהעיקר ככל הראשונים הנ"ל שבית ישראל נשעו עליהם שאסרו בכל אופן, ואף להר"מ סרקוסטא, כבר כתבו האח"י (בחקת הפסח ובש"ת קול אליהו ח"ב סכ"א, ה"ד בכה"ח אות לח) שאסור בהנאה, ורק שלא עבר על ב"י וכו' (וזה כשלעצמו נכון שלא יענשו אם באמת היה אונס דרחמנא פטריה, אבל מ"מ החמץ אסור), וע"ע בש"ד"ח שם.

ועוד יעוין בשע"ת כאן שהביא משו"ת התשב"ץ (סימן קצט) שכתב שאם הניח באונס רחמנא פטריה, ע"כ. וכתב ע"ז שבקונטרס טוב עין שבסו"ס ועד לחכמים כתב שדבריו קשים, כי מה ראה לחלוק על הרמב"ם, ע"כ. וכן תמה בחקת הפסח (אות יוד) על הרשב"ץ, וכן בכסא אלהו (ה"ד בכה"ח אות לד) תמה על הרשב"ץ ועל הברכ"י שהביאו בלא להרגיש שזה נגד כל הפו' שאוסרים אפילו באונס. וע"ע בתשו"י הרדב"ז (סי' אלף טו) שכתב ג"כ להקל באונס, ועיין בדבור הבא מה שהערנו ע"ז, איברא שגם בספר המכתם (פסחים כט). כתב שיש מי שמתיר בשגגה או באונס, אך סיים שהרמב"ם אוסר, ע"כ. ואחר כל דברי הראשונים הנ"ל פשוט פסק מקום להקל אפילו באונס.

וכן פסק השו"ע בפשיטות שבין באונס ובין בשוגג אסור, ובמשנ"ב (סק"ח-ט) הביא מהמט"י שביאר ששוגג היינו שלא ידע מאותו חמץ, ואונס היינו שידע מהחמץ אלא שהיה אונס ולא יכל לבערו, ואע"פ שלא עבר על כל יראה וכו', אסור. וע"ע להלן בסמוך.

9. מצאנו בתשו"י האח"י טובא שדנו אודות כמה וכמה מקרים שהשהו חמץ בשוגג או באונס, אי יש להתירם או לא, וכמו שיראה הרואה בשערי תשובה כאן משו"ת שבות יעקב ח"ב סט"ו בקנה מגוי ושכח מהמקח (ודלא כהפנים מאירות סי' צו), ועוד הביא משו"ת פני יהושע סי"ד במי שסמך על בעלת הבית שתמכור ולא עשתה כן (והיקל בצרוף שיי"ש הוא חמץ נוקשה וגם ביטל), ובשו"ת כתר כהונה סימן כ באלמנה שצוותה לעוסק בנכסי היתומים שימכור הי"ש ושכח (והתיר בהפ"מ ע"י עירוב ברוב לבטלו), ועוד שם סכ"ה ובתשו"י רבי משולם.

ובש"ד"ח באספ"ד (סימן ח) האריך טובא מדברי הפו' בכ"כ דוגמאות של שוגג ואונס, ונזכיר בקצרה, באת ז הובא מדברי הפו' כמה דוגמאות של אונס, באת יא במי שהניח חמץ במקום שעשוי למכור ולא הרגישו בו, ועוד כיצ"ב, ובאות יג שביקש מסופר מובהק לכתוב שטר ונמצא השטר פסול, ובאות נב נג ואת נח, וכן מאות סד והלאה, ובאות עב בד"ן שכחה מחמת הרפתקאות דערו עליה, עיין שם. והדברים ארוכים, תן לחכם זכר, ובדברי באות יז הביא כ"כ נידונים והכל בכללם, ויבואו להלן. והנה אין לנו נגד השו"ע ודעימיה אלא כלום, ואף לצרף לסנף אין לנו, אחר שכל הראשונים אסרו אפילו באונס וכנ"ל, אך עדיין יש לומר שבאונס גמור שאני, וכמו שכתב הבית מאיר (בנידון הבית הלל ב"ד קלב בישראל שנשאר הדגן שלו אצל הגוי הטוחן, והגוי אפה מזה והביא לו אחר פסח) שלא כל אונסין שוין, ובאונס כזה שלא היה יכול כלל לאסוקי אדעתיה שיאפה העכו"ם מקמחו חמץ בודאי לא קנסוהו חכמים, ע"כ. והובא במשנ"ב (סק"ט), וציין עוד לדברי בביה"ל (ד"ה אפילו) משם תשו"י הרדב"ז (סימן אלף טו, והזכרנוה לעיל), וכנראה כוונתו למש"כ הרדב"ז שם דטעמא דאיסורא משום קנסא, והיכא דאונס הוא ליכא למקנסיה, ע"כ. וצ"ל שבדאי אינו חולק על הרמב"ם וכל הראשונים שגם באונס אסור, אלא דס"ל שאונס כזה דלא הו"ל לאסוקי אדעתיה שרי [ונידונו הוא כעין נידון הבית מאיר, אף שבנידון הבי"מ החמץ לא היה עשוי כלל להאפות אצל הגוי, ואילו בנידון הרדב"ז לכאו"י ל"ל דהו"ל לאסוקי אדעתיה שמא המשרתים יאפו לו, ואפשר דס"ל שזה ג"כ בגדר אונס גמור לפי הנסיבות שלא היה לו לאסוקי אדעתיה שיעשו כן], אמנם אף הרדב"ז לא התיר אלא בצירופים נוספים, ומוכח שלמרות הכל לא היקל באונס, [אך שוב י"ל שבנידון הבי"מ שהוא אונס גמור, יסבור ג"כ להקל טפ"ל].

ונמצא לדעת המשנ"ב כמה דרגות: א. שוגג (סק"ח). ב. אונס שידע מהחמץ (סק"ט). ג. אונס גמור שלא ידע כלל מהחמץ (סק"ט)

בשם הבי"מ). [ואף אמנם שסתמו הפו' לאסור באונס, נראה לדמות זאת למש"כ בב"ק (כו). דאדם מועד לעולם אפילו באונס, ואעפ"כ כתבו כמה ראשונים שבאונס גמור פטור].

ובברכי יוסף (אות ג) הביא בשם הדברי יוסף גבי חמץ שלא היה ידוע לבעליו, והגיע אחר פסח, מותר באכילה, דבכה"ג לא אסרו רבנן, וכן הביא בשע"ת (סוה"ס) מספרו חיים שאל, ושאחד קדוש הסכים עימו, עיין שם. וכדבריו בשו"ב. אמנם בורע אמת (ח"א סמ"ט) חלק ע"ד הדברי"י כתב הש"ד"ח (באספ"ד חו"מ סי"ח אות ז סק"א) שיש לסמוך על שלושת הגדולים המתירים, ושכ"מ בשו"ת בית שלמה, ושיש לצרף דברי הרב כתר כהונה שהביא השע"ת שאם לא היה באפשרותו לבער מפני שהיה רחוק ממנו לא שייך בזה הערמה, וע"ע שם כמה דוגמאות ונזכרים בקצרה, ואת עיקרי הדברים מפי אומרם ולא נבא לדון בכל דברי קודשם, משום האריכות הגדולה בכל פרט, ובכל תשובה יש דברים חדשים לא ראי זה כראי זה, וקצר המצע מהשתרע. וראה לבסוף המסקנה:

א. קנה לחבירו סחורה חייטין וחבירו לא ידע מזה, התירו הדברי"י והחיד"א כנ"ל, כיון שלא היה ברשותו וגם לא היה יודע מזה [והובא בכה"ח אות לה-לו].

ב. אונס בענין המכירה, שחשב שנמכר, ואח"כ נודע לו שלא מכר, ואומר שביטל, יש להתיר בהנאה, חק יעקב בשם תורת השלמים, וכתב דלא כמקצת אחרונים שהחמירו חומרות יתירות בדינים אלו (וע"ע בש"ד"ח בסוסק"ג, וכן עיין בענין זה בסק"ז בשם הש"מ).

ג. היה בבית האסורים וצויה לאשתו למכור, ואשתו עשתה שליח ולבסוף נודע שלא נמכר, הדין כנ"ל, לקט הקמח משם המנח"י, וכ"ה בעיקרי הד"ט.

ד. יסוד ההיתר הנ"ל, כיון שעשה כל מה שמוטל עליו לעשות, ונאנס ולא עלתה בידו כהוגן, כן ביאר מגן האלף סק"ח, ובהו יש לסמוך על הביטול להתיר בהנאה.

ה. שלח שליח למכור, והשליח טעה ולא מכר חבית אחת, בשו"ת חת"ס סי' קח מיקל כיון שביטל והפקיר ואין חשש הערמה, שהרי רצה למכור ושליח הוא דעות, וציין שכן במנח"י ובנו"ב מוזכרים קולות כאלה, ובסימן קיט כתב שכן הסכימו בענינו כל גדולי הדור להתיר, וציין לא"ז ורבא, ושע"א ועבוה"ג.

ו. ביטל וברך ושרף, ונחפז לצאת לאביו החולה, ואח"כ נודע שהיה לו עוד מקום של חמץ, צידד בזה בשו"ת הרמ"ץ סימן כד, ועיין בש"ד"ח סק"ד שדייק דמשמע שאף בלא אונס גמור, והעיר ע"ז, ומ"מ יסוד הדברים הוא ע"פ התוה"ש הנ"ל, וע"ע להלן אות ט.

ז. אם אין חשש הערמה, כגון שידוע שהיה שוגג או אונס, כגון שהיה חולה ולא היתה דעתו צלולה לבטל (נוב"כ סי"ט), או שלא ידע מחמץ שנפל לו בירושה, או שהיה לו תבואה במקום אחר שנתחמץ ולא ידע, ובש"ת שם אריה (סימן ט) סתם שיש להקל בכל זה רק כשאנו יודעים כן, אבל אם זה רק על פי דבריו שהיה שוגג או אונס, אין לסמוך עליו כלל, דאכתי איכא למיחש להערמה.

ח. שכח לפרט כל החמץ, ה"ז אנו סהדי שהיה בטעות ואונס, שם אריה (הנ"ל), וה"ד ש"ד"ח סק"ה.

ט. בשכח למכור חלק מהחמץ, כתב במים חיים רפפורט ס"ה שכיון שביטל יש להתיר לשו"ע, ואף למי שאוסר, מ"מ בכה"ג שאנו רואים שמחזרו אחר תקנת חכמים יש להתיר בהנאה בהפס"מ, וע"ע שם בש"ד"ח סק"ו [ועיין שם שכתב דשכחה הוי אונס, וצ"ע].

י. שכח לפרט כל החמץ, אבל אמר שמוכר גם אותם הדברים שלא נכתבו ולא פסק דמים [נ"ב]. כיום מוסיפים כן בכל השטרות שמוכרים החמץ שבכל מקום, ופסיקו הדמים הוא ע"י שומא של שלשה בקיאים, כידוע, התיר בשו"מ מהדו"ק ח"א סי' צג כיון שהוא אונס "גמור", ואונסא דלא שכיחא, וע"ע שם בשם הש"מ.

יא. בשכח לפרט החמץ, עיין בשו"ת יד יוסף ה"ד בש"ד"ח סק"ה, ועוד הביא בש"ד"ח סק"ט משו"ת עטרת חכמים, שאין זה נחשב אונס אלא עצלות, ואעפ"כ היקל כיון שעשה מכירה, וע"ע שם.

יב. עיין בתשובות הרדב"ז שהביא בביה"ל סי"ג ד"ה אפילו באונס מחמת הפועלים שלו, ושם יש צירופים שאינו חמץ ודאי אלא בלתייה ואחר בדיקה, וכן ב"י שיש עבר באיסור ב"י וכו', וע"ע בדברי האח"י שהביא המשנ"ב (סוסק"ט) בגי"מ שלתתו לו חמץ, עי"ש שהיקל להחליף (אולם בשע"צ שם אות יג מבואר שיש להקל לגמרי, וכן עיקר). ג. עוד יעוין בביה"ל סי"ג ד"ה חמץ של ישראל) גבי גוי שגזל חמץ מיהודי, וכן הוא בכה"ח (אות לח) שגזלן שגזל חמץ ועבר עליו הפסח, אסור החמץ בהנאה לנגזל, וכמבואר בב"ק (צו): ובדברי הראשונים [ומ"מ יכול הגזלן לומר לנגזל הרי שלך לפניך ופטור], וע"ע בכה"ח שם באופן שהגזלן היה גוי.

יד. עוד מצאנו שדנו הפוסקים גבי טעיות בהוראה, וכדלהלן.

א. היה לו ספק, ואמרו לו חבירי שצריך שאלת חכם, מבואר בחוות יאיר (פי' מח) שהמסופק אינו כאומר מותר, וכן למד מזה לנידו"ד בשו"ת כתר כהונה סכ"ה, עיין בשע"ת.

ב. ובשו"ת זכרון מנחם צבי (ס"א, וה"ד בש"ד"ח סי"ח אות ז סק"ג) דן במי שטעה במכירה, והשיבוהו (שם בס"ב) שאומר מותר הוא רק שוגג ולא אונס, והמתירים לא התירו אלא באונס, עי"ש. וכן בשואל ומשיב (ח"ב סי"א, ה"ד בש"ד"ח סק"ז) אודות למדן אחד שהורה שא"צ מכירה, ה"ז אסור, ואף שעשה על פי הוראת חכם, מ"מ לא עדיף משוגג כמש"כ מג"א סימן שיח סק"ג, וע"ע שם, ומאיידך ביד יוסף (סי' קיג, וה"ד בש"ד"ח סק"ט) הביא אודות מי ששאל למורה ועשה על פי הוראתו בטעות, דהרי הוא שוגג ואין לקונסו כלל, ע"כ. וזה דלא ככל האמור. אמנם הש"ד"ח שם

בתוה"ד ביאר דבריו, דהוי "שוגג גמור" ולכן אין לקונסו, ודו"ק. ג. הוראה בטעות, ולכן השאיר החמץ, כתב השע"ת (תמח) שיש ללמוד זה ממש"כ באהע"ז סו"ס"ז משם מהרי"ק, ועיין בשו"ת בית אפרים חאהע"ז ובשו"ת חת"ס סי' קיד, שו"ר בש"ד"ח (שם סק"י) מש"כ ע"ד השע"ת.

ד. אמרו לו שכניו על פי הוראת חכם שמותר, חשיב שוגג, שו"ת מים חיים רפפורט ס"ה עפ"מ"ש הש"ך בסי' קפז סק"ז שאשה יכולה לסמוך על חבירתה, ע"כ. וע"ע ביוסף טוהר בסי' קפח מפורש טפי שיכולה לסמוך על חבירתה לומר כבר טיהר חכם.

ומפני אשר יגורתי מכל אותם ארזים בלבנון שהיפכו בזכות לחוס על ממונן של ישראל, היה נלענ"ד שלא להקל בזה כלל, ככל סוגי אונס ושוגג, שהרי טעמא דאסרו הוא משום דאחי לדי הערמה, ומי יודע אם בכל דבר ודבר אין שייך חשש הערמה, ואמנם יש פוסקים שדקדקו להתיר רק בתנאים מסוימים דאנו סהדי שאין הערמה, וכגון שמכר ושכח למכור הכל, או שאנו יודעים בעצמינו שהיה חולה או נחפו וכדומה, ולא מפיו, כדברי השם אריה וכדומה, אולם אף בזה מי יודע אם לא נתלווה בזה עצלות, ולמרות שהיה חולה היה יכול למכור ותלה ואמר חולה אני, וכנהג, וכל שכן לדברי שאר הגדולים, וכפי הידוע לי הקטן בכללי התלמוד כל כה"ג שיש צד שיבואו לחלק, אסור, הגם שהוא מילתא דרבנן דכל כה"ג אמרינן דלא נתת דבריך לשיעורין. וה"נ איכא צדדים וצדדי צדדים, ואין אדם יודע חללה של רשות העולם, והם דברים המכוסים ומוסתרים מבני אדם, ורוב הפוסקים התבססו ונתלו באילן גדול הלא הוא תורת השלמים, אף יש לדון בדב"ק כאמור, ועל כולנה שלענ"ד הוא נגד פשוטו הגמרא (בב"ק צו). בגול חמץ, שאעפ"כ אסור בהנאה (ועיין בביה"ל סי' ג ד"ה חמץ של ישראל) למרות שמן הסתם הוא אונס גמור, ודו"ק, וכ"מ מדברי הראשונים שהבאנו לעיל שמשמע סתמא לאסור בכל אופן.

ושוב מצאתי להגרע"א (סימן כג) שכתב שכל דברי המנח"י אינם מספיקין להתיר, א. מש"כ להתיר בביטול כמו בנוקשה, פשוט שיש לחלק כמש"כ האח"י. ב. מש"כ שלא חיישין להערמה כאשר ביטל וקיים תקנת חז"ל, אינו מוכרח, ד"ל דחיישין להערמה בפעם אחרת, וכלל גדול אחז"ל בתקנתם וכו', ובכל ענין אסור, ע"כ. (וציינו הש"ד"ח שם בסוף אות ז). וגם הנו"ב שהיקל בנידו"ד בס"ט, ועוד מצאנו שהזכיר כעין סברא זו בתשובתו דלעיל (סימן יח) ד"ה אמנם גבי ביטול בעדים דלא מהני, אמנם לפי מה שהמשיך שם, א"כ אינו ענין לכאן, ומ"מ כתב שם שכל שלפעמים שייך שיערים לא רצו חכמים להתיר כלל. וגם בשע"ת בסופו הביא כמה אח' דפליגי, ומנה שם עוד כ"כ פוסקים בזה, וע"ע בש"ד"ח בסק"א שגם כן הביא מהזרע אמת ופמ"ג (אמנם בדברי הפמ"ג ראה עוד בדבריו בסק"ט, ויל"ב). ואעפ"כ כתב הש"ד"ח שהגם שנמצא ג"כ מרבנן בתראי שאין דעתם נוחה להתיר, מ"מ עיננו רואות דשלמים וכן רבים שמכר ע"ד תוה"ש שהתיר בהנאה, וכדאי לסמוך עליהם להרוב בהפסד מרובה, ובפרט אם יש עוד צדדים אחרים כאשר נמצא על הרוב פשיטא שיש לסמוך עליהם ולא לאבד ממון ישראל, ואין המורה ראוי להחמיר לאחרים במקום שיש להם על מה לסמוך להתיר בהנאה.

סיכום ההלכה: חזינן שהרבה מתירים אף שאינו פשוט, אולם גם אם אנו באים להקל, הוא רק בתנאים הבאים: א. שברור הדבר שאין חשש הערמה. ב. בהפסד מרובה. ג. בהנאה דווקא ולא באכילה. ד. מבואר בהרבה פו' שהקילו רק בצירוף שהיה ביטול, וכיוצא. ויבואר עוד בהלכות הבאות, שבאופן שיש ביטול עם אונס יש להקל טפי [ולאו דווקא באונס גמור לדעת כמה פו']. ויש לחזר אחר צדדי היתר נוספים [ויש שהקילו ע"י ביטול ברוב היתר].

ואסיים, שבדברי הפו' הנ"ל מבואר שההיתר הוא רק בהנאה ולא באכילה, וזה דלא כהבית מאיר הנ"ל בתח"ה"ד שכתב להתיר אף באכילה, ונראה שאף המשנ"ב שהביאו, י"ל שזה רק בצירוף שאר צדדי ההיתר (ועיין בשע"צ אות יג), ודו"ק, ועכ"פ צריך שיהיה אונס גמור דלא הו"ל לאסוקי אדעתיה, ולפי"ז אף שמיקל באכילה, מ"מ מחמיר בדרגת האונס יותר מדברי האחרונים הנ"ל שהם דיברו ביודע מהחמץ אלא שהיה איה טעות, ולפי"ז י"ל דלא פליגי, ודו"ק היטב.

ולמעשה, הגם שלכאורה היה נראה לאסור בכל אופן (וכנ"ל בד"ה ומפני), אך כבר הבאנו דברי האח"י והש"ד"ח (בד"ה ושוב), וצ"ל שהוא ע"ד מ"ש בש"ס ופו' בדוכתי טובא שכדאי הוא היחיד לסמוך עליו בשעת הדחק, ובפרט בקנסא דרבנן ולקולא. ובכל אופן אף אם באנו להקל, אין להקל ללא כל התנאים הנ"ל [וכיום לפי שיטות המכירה הנעשית ע"י הרבנות ובד"ץ, אף שאינה מכירה מעלייתא, כמו בזמננו, מ"מ זה מועיל שאין את כל החששות הנ"ל, מאחר שבשטר מכירה כתוב בבירור למכור כל החמץ, והוא נעשה בנקל בלא שום טורח, ועיין כה"ח אות צו, ובהרבה מקרים יש מקום לצרף להקל בזמנינו שהרבנות מוכרת לכולם מדין זכין וכו'. ודו"ק].

10. בירושלמי (פ"ב דפסחים ה"ב) הפקיר חמצו ב"ד, מהו להשתמש בו אחר הפסח, ר"ל מתיר ור"י אסור מחשש הערמה, כלומר שמא לא יפקירונו ויאמר שהפקירו. והובא ברא"ש (פ"ב סימן ד), ובטור פסק לאסור אפילו שבטלו (אף שהוא כהפקר), וביאר הבי"ש שהרי קי"ל הלכה כר"י (יבמות לו. וכו'). וע"ע בראב"ן סי' ז ורוקח סי' רסח, וכן ר"י ונתיב ה ח"ה כתב שנכון להחמיר, וכ"כ עוד ראשונים. וכ"פ בשו"ע ס"ה שאסור אפילו ביטלו, ומשמע שאפילו בהנאה אסור, וכמש"כ הכה"ח (אות צג) בשם הרבה אחרונים.

אמנם יש החולקים בזה, הלא הם בעל העיטור כמש"כ הטור שהוא מתיר בהנאה ואוסר באכילה (ועיין בבי"ש שביאר טעמו, דלהנאה מועטת לא חיישין להערמה, והטור כתב שאין טעם נכון לחלק בזה), וכן במאיירי

ד. ואפילו אם בדק כפי המנהג, ונמצא חמץ לאחר הפסח, גם כן אסור בהנאה, ואפילו אם גם ביטל¹³.
ה. אם היה תרתי לטיבותא, גם אונס, וגם ביטול, אפשר להקל בהפסד מרובה ודווקא בהנאה ולא באכילה, והדבר תלוי בכל מקרה לגופו, מפני שהפרטים בזה רבים¹⁴.
ו. הפקיר את החמץ בפני עדים, יש להתיר במקום הפסד מרובה בהנאה, דהיינו למכור לנכרי או להחליף עימו בדבר אחר, ויש מתירים אפילו באכילה בהפסד מרובה¹⁵, ובפרט אם היה אונס גמור, כגון שהיה בדרך ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו, שיש להקל גם באכילה¹⁶.

ז. אם הפקיר את החמץ הפקר גמור ברחוב מוחץ לרשותו של ישראל, ואין בדעתו כדי לזכות בזה, אלא ביד כל אדם לזכות בזה, אין בזה איסור חמץ שעבר עליו הפסח¹⁷.
ח. חטה חמץ, שכתבו עליה באומנות איזה דבר, חייבים לבערה, או למכרה לגוי, ולא מועיל להפקירה במקום משומר¹⁸.
 ואם ייחד אותה לנוי ועשה בה מעשה של משיחת חומר וצבע וכדומה, מותר¹⁹.

פסחים (כח). הביא מחכמי לונלי שהתירו בהנאה, אם בטלו בלא הערמה, ופליג עליהו מהירושלמי, והיינו לפי הכללים שהלכה כר"י וכמש"כ הבי"י. אולם בהגה"ו הביאו מהאח"י שביירושלמי ל"א האי כללא דהלכה כר"י, וכ"כ עוד הרבה באח"י. ומלבד כ"ו יש לומר שמקומות אחרים יש ללמוד שאין הלכה כר"י יוחנן, וכגון מדברי הירושלמי בשביעית (פ"ט ה"ד), ושעפ"י מצאנו כמה ראשונים ואח"י שהקילו בהפקר, ועכ"פ באופן שהוציאו מרשותו (וכדלהלן בהלכה שאחרי הבאה), וכן העיר מזה בשו"ת חת"ס (סימן קיד), ועיין בדברינו להלן מהראב"ה (פסחים ת"ז) שריב"ל בנדרים (מה). כר"ל. ובתשו' הרשב"א (סי' ע), ולפ"י אדרבה יש סיוע לדבריהם. גם יעוין בא"ר (סק"ג) שהביא מפסקי תוס' (ריש ביצה ו) שמתירים, עיי"ש. ובאמת שרי"ו הנ"ל הביא בשם תוספות שמתירים בזה (אך הוא החמיר), עיי"ש. ובדאי יש לצרף שיטתם לסנף.

11. היינו נידון הירושלמי, שמוזה למדו הטושי"ע לאיסור, וכ"כ האח"י כמובא במשנ"ב (סק"ה), וכן כתב עוד בכה"ח (אות צד) בשם הרבה אח"י ודלא כע"ש, עיי"ש. ובכה"ח סי' תמח אות ב, ועוד. ויבואר עוד בהלכות הבאות.

12. נוב"ק (סימן יח) עיין שם טעמו, וע"ע בכה"ח (אות צה) בשם הח"י ועו"א, ובכה"ח סי' תמח ב, ויבואר עוד בהלכת הבאות.

13. עיין משנ"ב סק"ה שהביא מחלוקת האחרונים, שכמה אחרונים אוסרים, וצי"ן (אות סח) לפר"ח וא"ר ונו"ב וחת"ס וגר"ו ומקו"ח, וכתב שם שראיתו הפר"ח כבר הקדימו מהר"ם חלאוה, ושוב הביא שיש מן האחרונים שמקילים בבדק וביטול, דמאי הו"ל למעבד, הרי עשה הכל כד"ן (גיב). עיין לעיל בה"ל בדיקת חמץ ש"ס תלב שהערנו את עשה הכל כד"ן היאך נמצא החמץ, וי"ל. וצי"ן (אות טט) לח"י ומ"י ומגן האלף, ושכתבו שכה"ה דעת הרשב"ץ, ועכ"פ אינו מותר אלא בהנאה דווקא (עיין שעה"צ אות ע), ומסיק המשנ"ב בדמקום הפסד מרובה יש לסמוך עליהם, עכ"ד. אולם הדבר נראה קשה מאד להקל אחר שהשו"ע (סי' ה) אסר בפשיטות, ומשמע בכל גזונו, וגם הרשב"ץ שהביאו ממנו סיעתא להקל, הרי המעיין בדבריו (בסי' קצט) יראה שהוא מתיר מטעם אונס, דמה היה לו לעשות אונס הוא וכבר ביטל החמץ, וביטול מהני אפילו לחמץ ידוע, עיי"ש. וכפי הנראה שעצם הביטול מחשיבו לאונס, וכבר כתבנו לעיל שאין להקל בביטול, ואפילו באונס אין להקל, וכמשנ"ת לעיל בהלכה שלפני הקודמת, והבאנו שם בהערה מדברי האח"י שתמחו על התשב"ץ מה ראה לחלוק על הרמב"ם. ואף לדברי התשב"ץ גופיה הרי כתב ליישב בשו"ת קרית חנה דוד ח"ב סע"א דמירי בתרתי לטיבותא גם אונס וגם ביטול (הגם דלשון התשב"ץ לי"מ כן כ"כ בשאלתו), אבל בביטול ובדיקה אין להקל, וכפשטות השו"ע והפ"ו, וע"ע בהלכה הבאה אם יש להקל בתרתי לטיבותא.

14. הנה הבאנו מהשו"ע (סעיף ג) שאסר אפילו באונס, ואח"כ (בסעיף ה) אסר אפילו בביטול, ויש לדון בתרתי לטיבותא אם מותר, ובשו"ת מים חיים רפפורט סי' ה כתב שלדעת הרמב"ם אסור אף בתרתי, ולדעת הטושי"ע יש להתיר, וה"ד בשד"ח (אות ז סק"ו), וצ"ע ראייתו מהי, ובפשטות י"ל שאף בתרתייהו אסור. וכבר נחלקו בזה האחרונים, דהפר"ח והנו"ב סיי"ט (ה"ד במחז"ב כאן ובכה"ח אות לט), והגרע"א סכ"ג וחת"ס ר"ס קיד, ועו"א אסרו (עיין בשד"ח באספ"ד חו"מ סו"ס בשם שו"מ בכ"מ, עיי"ש. וכן מדברי חיים וכתב סופר ויד יוסף ובית שלמה ובית יצחק ושאלת שלום ופינות הבית), ואילו התוה"ש בתשו' ס"ו מתיר, והביאווה הרבה אח"י כאשר כתבנו לעיל בהלכה שלפני הקודמת גבי מי שהיה אונס, וכ"כ הפמ"א ח"ב סי' קסג, וע"ע בתשו' הפ"ו שהזכרנו שם, וכן בתו"ח מלובלין סימן כב, ואמנם רבים מהם הקילו רק באונס גמור ובעוד צירופים וכמש"ש, וע"ע בשד"ח באות ו, כו, נב, נג.

וכשלעצמו יש מקום להקל בזה, כמו שכתבו כמה פ"ו, דהא הבאנו לעיל שכמה ראשונים מתירים בביטול, ואפשר שמרן הבי"י לא ראה דבריהם, ועכ"פ ספק מיהא הוי, וא"כ בצירוף שיש אונס יש להקל, ואף שמקצת גדולים שכתבו להתיר במקום אונס קשה לצרפם לסניף, אך אם הספק הראשון שקול יש מקום לצרף להקל אף שהשני אינו שקול, וביותר מפני ש"א שבתרתי לטיבותא לכו"ע שרי. וכל שכן אם זה אונס גמור, שבוה כתבו הרבה פוסקים להתיר בכל אופן, והנה אם זה אינו הפסד מרובה אין להקל, אבל בהפסד מרובה יש להקל, ואף זאת דווקא בהנאה ולא באכילה.

ועיין במשנ"ב (סק"ה) שכתב להקל בהפסד מרובה בהנאה באופן שבדק וביטול ונמצא אח"כ, עיי"ש. והערנו ע"ז שלענ"ד היה קשה להקל בכך, אך כאשר מצטרף לזה אונס יש להקל טפי, והוא אשר צי"ן המשנ"ב שם לדבריו בביה"ל לעיל (סי' ד"ה אפילו) בענין נאנס וביטול דלא גילה לנו השו"ע מה דינו, ונחלקו בזה האח"י (וכתב עוד שם שלדעת המתירים בבדק וביטול י"ל דה"ה בביטול ונאנס אע"פ שלא בדק, דאנוס לא גרע מבדק וביטול, אבל למחמירים שם י"ל דכ"ש כאן שלא בדק אע"פ שהיה אונס, ע"כ. ודבריו ברורים דכ"ש הוא לאסור, אולם אם גם בדק וגם ביטל ונאנס, בודאי שיש להקל. וכתב הביה"ל שיש להקל בהפסד מרובה בהנאה, ויש לבאר שכ"ז באונס רגיל, אבל באונס גמור, בודאי שיש להקל טפי, וכמש"כ המשנ"ב בשם הבי"מ דבזה מותר אף באכילה, ובצירוף כל הנ"ל יש מקום לכך.

ולדינא, אם זה באונס גמור וגם ביטול, שפיר יש להקל, אבל באונס רגיל

או בשוגג וגם ביטול לדעת המשנ"ב מותר בהנאה בהפס"מ, ואם הוא גם בדק יש להקל בזה טפי בהפס"מ, (וגדר אונס גמור נתבאר לעיל), ובכל אופן נראה שאין להתיר אלא בהנאה דווקא ולא באכילה, ודו"ק.

15. יש להקדים שורשי הדברים, הנה לעיל שהבאנו מדברי הירושלמי בפסחים (פ"ב ה"ב) מחלוקת בהפקיר חמצו בי"ד, שנחלקו ר"י ור"ל, ופסקו הפו כר"י, שאסור אפילו בהפקיר, ומאיך מצאנו בירושלמי בשביעית (פ"ג ה"ד) גבי ביעור פירות שביעית, שיכול להפקיר בעוד שהאנשים לא יבואו לזכות בזה, ומיד לאחר מכן יחזור ויזכה בזה, ע"כ. ובפשטות אין לדמות גזירות חז"ל זו לזו, ובדאי יש לחלק ולומר שבחמץ החמירו, ואף שהוא קנסא דרבנן בעלמא ואולינן לקולא, מ"מ בזה החמירו חז"ל כאשר ראינו שהתורה החמירה מאד בחמץ מכל האיסורים, וכבר כתב בתשו' הרשב"א ועוד שאין לדמות גזירות חז"ל זו לזו [אמנם אם הסיבה היתה מחמת שמא לא יפקיר כהוגן, או חשש הערמה, א"כ אין לחלק, דהכל ענין אחד הוא, דאי לא הא לא קיימא הא].

וכבר מצאנו כמה ראשונים שאכן דימו זל"ו והתירו בהפקר, הראשון הראב"ה (בפסחים ת"ז) שהחזיק בזה ע"ד הירושלמי, וכתב שההלכה היא כריש לקיש, דריב"ל הכי סבירא ליה (בנדרים מה), ור"י יוחנן הוא יחיד לגבם, ואחר הביטול קרינן ביה שלך אי אתה רואה, עיי"ש. וכן פסק האו"ז (ח"ב סי' רמז) שבהפקיר קודם פסח על מנת לזכות בו אחר פסח, שרי, וע"פ הירושלמי בשביעית שם, וע"ע גם באו"ז (ח"א סימן תשמח) שכתב בתשובה באריכות באדם שהפקיר חמצו קודם פסח מותר לו לחזור ולזכות בו אחר הפסח ואפילו לכתחילה ומותר באכילה, וכן הריקנטי (סי' קנז) כתב ע"פ הירושלמי הנ"ל שמוותר אחר הפסח באכילה, ולגבי הירושלמי בפסחים הוא בחשש שמא לא הפקיר, אבל בהפקיר שפיר דמי.

ובאשר לדברי הירושלמי הנ"ל שלא יסתרו הדברים יש לומר בב"א אופנים, א]. שבפסחים אסור מפני שנשאר בביתו, ולא הוי הפקר מעליא, ולכן חיישינן להערמה, וכנ"ל, משא"כ בהוציא מרשותו. ב]. דשאני היכא שהוא הפקר בעדים, דזה הפקר מעלייתא, וסגי בהכי שלא יחוש להערמה, ואמנם בשביעית הוא עשה כן בעדים, אבל בהדיא כוונתו לזכות מ"מ ההפקר הוא הפקר מעלייתא ע"פ דין, ואילו היה בא אדם ברגע כמימריה, היה זוכה בזה [ובזה מיושבים ד' הירושלמי הנ"ל, וגם דברי כמה פ"ו שאסרו בביטול וגם בהפקיר, ולפעמים התירו בהפקר].

ובדרכי משה (ר"ס תמה) הביא דברי האו"ז הנ"ל, וכתב שאין לסמוך ע"ז שהיא קולא גדולה, ושאר פוסקים שלא הביאו כן משמע דלא ס"ל, וגם הרדב"ז (ח"ג סימן תלו) נשאל אודות שיש מתירים להפקיר חמץ קודם זמן האיסור ע"פ הירושלמי דשביעית הנ"ל, וכתב ע"ז דשאני איסור חמץ החמיר, דשמא לא הוציאו מרשותו לגמרי (גיב). ואף שאחר הפסח הוא רק קנס דרבנן, מ"מ שורשו באיסור חמור של חמץ, ומהאי טעמא גופא כתבו הראשונים פ"ק דפסחים דלא מהני ביטול, שזה מפני שמא לא יבטל ביטול גמור, וה"נ יש לומר שמה שהקפיד כאן ביותר ב"איסור תמור" קאי על לכתחילה שלא יעשו כן, שמא ישאר ברשותו ויעבור איסור בפסח, אבל בדיעבד י"ל דשרי, ודו"ק. והוסיף שאפילו את"ל שייחשב הפקר ושגם תלמידינו יסכים לזה, באיסור חמץ החמור אין להקל וכו', וכל שכן שלא ראיתי אחד מהפוסקים שאנו רגילים לסמוך עליהם שיכתוב היתר זה, והנה מבואר שלא היקל ע"פ סתימת הפ"ו וכדברי הדי"מ, ומ"מ כפי שביארנו י"ל שעיקר הקפידא הוא לכתחילה שלא יעשה כן משום איסור חמץ החמור, אבל בדיעבד יש להקל בחמץ שעבר עליו הפסח, שהוא קנסא דרבנן ולקולא. [והחיד"א במחז"ב (סימן תלד אות ב) הביא דברי הרדב"ז, וכתב שהרב מגילת ספר שהתיר לא ראה תשו' הרדב"ז הנז', וה"ד בכה"ח שם אות כה].

ולעצם הדין הנה הבאנו כמה ראשונים שהתירו בזה, ואף הגדולים שאסרו בביטול לעיל אפשר שידו להתיר בהפקיר בעדים, ובפרט בהוציא מרשותו, וכנ"ל. [ואף שם בביטול הרי הבאנו כמה ראשונים המתירים].

איבאר שאין להתעלם מסתימת הפ"ו שלא כתבו היתר בהפקר (ובשו"ע סי' ג כתב דלא מהני ביטול אלא עד שיתן במתנה או ימכור לגוי "חוץ לביתו", עיי"ש וכן שאר פ"ו, ולא כתבו לחדש שגם הפקר חוץ לביתו סג), וכדברי הרדב"ז ד"מ, ומשמע דלא מהני, ומ"מ אינו מוכרח בכדי לאסור בקנסא דרבנן, ובפרט שראינו ראשונים מפורשים להתיר, ובדרבנן אמרינן כדאי הוא היחיד לסמוך עליו בשעה"ד, וע"ע במשנ"ב שם (בסימן תמה סק"י) שרק אחר זמן איסורו לא מהני, ומשמע שלפנ"כ מועיל, וכ"מ עוד במשנ"ב (שם סק"ח) שקודם זמן האיסור מועיל לד' האח"י, ועמשי"ש לדעת השו"ע.

ובדברי האחרונים מצאנו בזה אריכות גדולה ונפלאה, וכמו שיראה הרואה בשד"ח באספ"ד חמץ ומצה סי' ה יז וסימן ח בכ"מ שהאריך בזה, ותשובות הפוסקים מלאים בזה ככוכבים, אך לא נוכל להאריך כאן מפני שבכל תשובה ותשובה יש חידושים, לא ראי זה כראי זה, ובצירופים נוספים, וקצר המצע מהשתרע, וראה במשנ"ב (סק"ה) במי שהיה עימו חמץ ולא היה לו נכרי שיכול למכור לו והפקירו בפני עדים, נחלקו האח"י אם יכול לחזור ולזכות בו אחר הפסח, ורובם מצדדים לאיסור, וכמו שהביא בשעה"צ (אות עב) מהרדב"ז ד"מ הנ"ל ועו"א, וכתב שמכל מקום יש הרבה שמתירים, ושכדבריהם איתא באו"ז וריקנטי הנ"ל, ולדינא כתב שבהפסד מרובה יש לסמוך ולהתיר למכור לעכו"ם או להחליפו [כלומר

שמותו רק בהנאה], ע"כ. ויעוין גם בכה"ח (סימן תלד כה) משם הרדב"ז לאיסור, אבל בסימן תמח (אות לז) הביא מדברי המגילת ספר שהתיר להפקיר חמץ שברשותו כשהוא נמצא בספינה (וה"ד בברכ"י וברו"ח), והעיר ע"ז הכה"ח מהרדב"ז הנ"ל, והיינו שאף שכאן שהיו בספינה הוא אונס ובדאי גומר בדעתו להפקיר, מ"מ חז"ל חששו שמא יהיה מצב שההפקר אינו בלב שלם וכדו', וע"ע בכה"ח להלן (שם אות צו) שהביא ג' שיטות בזה לגבי הפקר אי מהני, ש"א שמועיל, וי"א שרק בעדים, וי"א שבשום אופן לא מועיל, ועכ"פ בדיעבד שעשה כן קיל טפי.

אולם כפי האמור שכמה ראשונים התירו בהדיא, וחלק מהאח"י לא ראו דבריהם, נראה דשפיר יש להקל בהפס"מ ובשעה"ד אף באכילה כשהפסד גדול למוכרו לגוי, והפר"ח שאסר בזה, דלא כשכנה"ג העירו עליו כמה אחרונים, עיין בורע אמת ח"ג סמ"ו ועוד שם, וכן מהר"י טייב בחוקה"פ סימן תלו סק"ד התיר ע"פ האו"ז, ושכ"ה בערך השולחן יו"ד סי' רכא, וכ"כ עוד הרבה באח"י, ואכמ"ל. [וע"ע להט"ו ומאמר"ר (ר"ס תמו) ועו"א שנחלקו אם המפקיר את החמץ ומוציאו מרשותו עובר בכל יראה וב"י או לא, וע"ע בחזו"א (סימן קיח ב), ולדברי הסוברים שאין איסור כל יראה, הרי גם אין איסור אחר הפסח כיון שלא עבר באיסור דאו', ועיין מה שכתבנו בזה לעיל בהקדמה ב' לסימן תמב, עיי"ש. והוי כמו ספיא בקנסא דאולינן לקולא, ואולם הרי לפני פסח לכו"ע מהני, ועוד שהרי בביטול לכו"ע לא עובר איסור דאו' ואעפ"כ לא התירו, וכמש"כ הפ"ו דחיישינן שמא לא יפקיר כהוגן, ולכן אין ללמוד מזה כלום, וע"ע כה"ח סי' תמה אות לב]. ויותר טוב לערבו ולבטלו ברוב, וכמש"כ בשע"ת כאן (ובשד"ח שם רה"ס חילוק באות טז) בשם התפא"צ בהפקיר בפני שלשה באונס שיש להקל בביטול, וכ"כ כיוצ"ב הרבה באח"י מאחר ובטל ברוב, וע"ע ביו"ד סי' צט, וה"נ יש להקל, וכן ראוי לעשות.

לסיכום, בדברי האח"י מצאנו פלוגתא רבתי, וסתימת הפ"ו ובשו"ע משמע לאיסור, וכמש"כ הרדב"ז ד"מ, אך מצאנו כמה ראשונים המקילים, וכמו"כ כתבו כמה פ"ו שאינו עובר בכל יראה, ובמקום הפסד מרובה אפשר לסמוך עליהם ובפרט בקנסא דרבנן [ודווקא כשהפקיר בעדים, ובפרט יש להקל בזה כשהוציאו מרשותו, וע"ע בכה"ח סימן תמה אות לב, עיי"ש]. ויש לבאר שבהנאה ודאי יש להקל בהפס"מ, וכמש"כ המשנ"ב, אך לפיה"א אפשר לסמוך אף באכילה, אך לכתחילה יבטלנו ברוב כשר בלא פקוק, ויצא מן הספק.

16. הנה עיין לעיל שכתבנו שבאונס וביטול יש להקל בדיעבד בשופי, אך נתבאר שם שזה רק בהנאה, ובנידו"ד אפשר לסמוך להקל אף באכילה, דאיכא ס"ס שמא כהראשונים הנ"ל שמתירים, ואף את"ל שאסור, שמא בצירוף אונס שרי, ובמשנ"ב (סוסק"ה) כתב להקל בזה באופן שלא היה חמץ בידו ולא היה לו שום אפשרות אחרת, שהרי הוא עשה כל מה שמוטל עליו ולכן אין לקונסו, ע"כ. והיינו שאף באכילה מותר [ואפשר שאף באופן שהיה בידו והיה אונס גמור, כאותם דוגמאות שהבאנו לעין בענין אונס נמי שרי בכה"ג, ועי"ן]. וע"ע בהערה הבאה.

17. עיין לעיל גבי הפקר, אבל כאן שהוא הפקר גמור לכל, וכדבר שבא מעלמא אין חשש, כדרך שמבואר בירושלמי (הובא בח"י ושי"א) לגבי גר שמת, וכ"כ הכה"ח (סוף אות א) ומשנ"ב (סק"ב) עיין שם, ומה שמצאנו בשאר מקומות שהחמיר המשנ"ב הוא מחשש שאינו הפקר גמור, כגון: א]. אם דעתו לזכות וכו', עיין סי' תמה סק"ח. ב]. אם השאירו ברשותו, עיין סי' תמח סק"ה, ואפילו באונס וכדו' שלא עובר באיסור כל יראה, עיין בסק"ט וסק"ה.

וע"ע בכה"ח סימן תמח אות לו ואות צו, ודו"ק. וע"ע בכה"ח בסימן תנ אות ו בענין חמץ שנמצא בחנות, שכתב שכבר נת' בסימן תמח שאף חמץ של ישראל שהפקירו קודם פסח אסור בהנאה, עיי"ש. ולכא"ו הרי זה לא ברשות היהודי אלא בחנות של גוי, שהיא כרה"ר, וי"ל. וע"ע בכה"ח בסימן תמח אות עה באחד שזרק מפתח למקום הפקר, והתירוהו הכנס"י ועו"א, עיי"ש, וצ"ב. הרי לא הוציא החמץ מרשותו, וי"ל דמ"מ כיון שזרק המפתח למקום הפקר, ודרכו אפשר להגיע לחמץ, שפיר דמי, כאילו יצא מרשותו, ויותר נראה שבצירוף המקילים באונס וכנ"ל, ומ"מ אין זה מוסכם ככל הנ"ל, ודו"ק.

18. עיין בסימן תמח שכתבנו לבאר שאין הפקר מועיל להתיר חמץ, ואפילו לאחר הפסח אסור, אא"כ הוא הפקירו במקום שכל אחד יכול לזכות בזה, כמו שהניחו ברה"ר, והרי הוא כאבוד ממנו, וע"ע שם. אבל כאן שמניחו במקום שמור ובדעתו לזכות בו אחר פסח לא מהני, וכה"ג מבואר במשנ"ב סי' תמה סק"ח, ועוד בדברינו שם בדין הפקר חמץ, כמה ציונים בזה, ואכמ"ל. ואכן כן כתב הפר"ח (בסימן תסז סק"א) אודות אחד שרצה לעשות כן בגרעין שהיה כתוב עליו באומנות פסוק ארץ חטה, דעדיין יש עליו חובת ביעור, וע"ע שם שדן לאסור בזה גם מצד רוצה בקיומו, אולם עיין בדברינו להלן בסו"ס תנ כמה פרטים בזה בדין רוצה בקיומו, ואכמ"ל. [יש לבאר שכ"ז בחטה חמץ, אולם בסתם אינו מוכרח שהוא חמץ, וכיעוין להלן סי' תנג-תנד, וביותר בסימן תסז].

ובמש"כ הפר"ח שאם לא יבער את החטיטה, מותר להשתמש בה לראיה מפני שחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא בהנאה וספיקו להקל, יעוין בשעה"מ (בה"ל מקאוות כלל ו) שהקשה דהלא הוא היה ספק דאו' במה שנאסר בתוך הפסח ונתגלגל לדרבנן, עיי"ש. אולם הגרע"א כתב ע"ז שכל זה שאוסרים בנתגלגל הוא דווקא באופן שעדיין הספק בדאי

י"ד. איש עסקים נכרי או מומר שאנשים מלויים לו כספים, והוא משקיע אותם בעסקים של חמץ, אם זה הלואה בלבד בלא שותפות אין אחריות החמץ על המלוים, ואפילו כשיש להם רווחים, אך יש להזהר משום סיוע לעוברי עבירה, אבל אם יש למשקיע שותפות וזכות בעסקי הגוי או המומר, חייב למכור חלקו לגוי ולהמנע מכל עסק בחמץ בפסח³⁴. וגם אם יעשה תנאי עם השותף שהוא אינו רוצה ליהנות מן העסקים הללו, אין זה ראו³⁵.

ט"ו. אפטרופוס של יתומים, חייב לבדוק ולבער ולבטל את החמץ של היתומים ולמכור את החמץ שלהם לגוי. ואם עבר ולא עשה כן ועבר עליו הפסח, אין לחייבו על החמץ שנאסר, כיון שאינו חייב אלא בפשיעה, ויתום קטן שאין לו אפטרופוס ועבר עליו הפסח, אפשר שאין לאסור החמץ שלו, מפני שאין את מי לקנוס³⁶.

ט"ז. חמץ של קטן שעבר עליו הפסח, בדיעבד מותר³⁷. וישנם כמה אופנים ששייך חמץ של קטן ולא של אביו³⁸.

י"ז. אדם שחשב להתחכם, ובמקום למכור את החמץ לגוי, הניח אותו ברשותו של חבירו שיש שם חמץ, בידועו שחבירו מכר את כל המקום לגוי, אין המכירה נחשבת כלל, שהרי חבירו לא ידע מהחמץ הזה, וגם הגוי לא ידע מזה, והחמץ הזה אסור בהנאה לאחר הפסח, ויש מתירים בדיעבד אם ביטל³⁹.

ולכן, מי ששם את חמצו בחנות חמץ, או במקום שיש חמץ בידיעה שמוכרים את המקום לגוי, צריך ליידע את בעל המקום שיהיה שלוחו למכור גם את שלו⁴⁰. אלא אם כן בעל המקום מסכים למכור לכולם⁴¹.

פרטי דינים מתי נאסר לאחר הפסח

י"ח. כל חמץ שיש בו איסור מן התורה של בל יראה ובל ימצא, הרי הוא נאסר לאחר הפסח בהנאה, ואם לא כן אינו נאסר⁴². ופרטי הדינים בזה נתבאר לעיל בהקדמה ב' לסימן תמב, ובכלל זה דיני תערובת חמץ, ופרטיהו. ועוד נתבאר בסוף סימן תמו.

ועוד יש לברר בכל מקרה לגופו, אם אכן יש שייכות ליהודי בחמץ, ופרטי הדינים נתבאר בסימן תמ.

י"ט. פירוים של חמץ שעבר עליהם הפסח, אפילו שאין בהם כזית, אסורים⁴³.

עור, ונת' בתשו' במקומו בענין הפסד פירות שביעית בוריקה לפח, ועכ"פ יש לרדן גם לפי הענין. וכל שכן שיש לו מסייע, אך זה שנוי במח' בד"ץ מסייע במומר, וכמ"ש במקומו.

35. כה"ג דנו הפו' לענין שבת, וכמ"ש הערה פה, פו. ויש קצת חילוק, דשבת יותר מפורסם, ויל"ב.

36. משנ"ב סי' תלד סקט"ז, וע"ע כה"ח שם נג. ועיין בהערה הבאה (ויל"ע כאשר בפשיעה לא מכר).

37. הנה בפמ"ג (בסי' תלד המובא בדברי הא' הנ"ל) כתב שאין לקנוס קטן, אולם בפתיחה כוללת (ח"ד אות ב) כתב הפמ"ג שגם חמץ של חש"ו אסור אחר הפסח, משום לא פלוג, וכמו שגזרו בשוגג או באונס, ע"כ. וצ"ע שלא כתבו כן הא' הנ"ל דהפמ"ג סותר עצמו (ועיין בהר צבי ח"ב סי' מה שכתב לחלק בין קטן שהגיע לעונת הפעוטות, בן 6 שנים, שהוא בר חינוך ובר זכיה, ולכן אסור, משא"כ בקטן ממש, ע"כ. ולעני"ד צ"ע דאף שלא שייך בזה, מ"מ בפועל הוא אנוס, וכל עניני קטן כאנוס דמי, ולכן פטור גם מנזיקין, למרות שגם שם חייב באונס כרצון, וכמ"ש בב"ק כו: עי"ש, וה"ה כאן, וגם חיוב מצות חינוך לרוב הראשונים אינה על הבן אלא על האב, ואף את"ל שהוא על הבן, מ"מ בודאי אנוס הוא, ועכ"פ לפי"ד רוב הראשונים בודאי דשרי, וספיקא דחמץ שצ"ע הפסח לקולא). ויש לצרף עוד מה שהבאנו לעיל לענין אונס, דיש מקילים באונס גמור, ולדידהו נראה דה"ל כאנוס גמור הוא, וכמשא"ל בכ"מ בד"ץ קטן.

38. הוספנו זאת לבאר שבד"כ החמץ של קטן שייך לאביו, וא"כ הוא נאסר כד"ן חמץ של גדול שעבר עליו הפסח. אמנם ישנם אופנים שזה שייך רק לקטן, כגון ביתום, וכנ"ל בהלכה הקודמת, וה"ה במתנה שאין לאביו רשות בה [ובחמץ שזכו מן ההפקר עיין שרי"ח סי"ח אות מג].

39. עיין כה"ח (אות נט) שהביא מספר חינוך ב"י שכתב שהחמץ אסור, ושכ"כ בח"י ומקו"ח וח"א, אבל בעיקרי הד"ט כתב להקל, ע"כ. אולם במשנ"ב (סק"ח) פסק לאיסור, ובשעה"צ (אות מח) הביא דברי עיקרי הד"ט וכתב עליו שאין סברתו מחוורת, וכפי הנראה לא ראה דברי החב"י הנ"ל וש"א, ע"כ. ועיין בדברינו לעיל בענין חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, שנתבאר שמדינת יש להחמיר זולת במקום אונס וביטול יש לרדן באופנים מסוימים, וככל המבואר שם כך הדין גם כאן, וד"ק.

40. כן העיר בכה"ח שם בסו"ד בשם הח"א.

41. פשוט, והוא מצוי באיזה מקומות שיש בני אדם שמניחים את החמץ במכולת מטעם זה שלבעלי המכולת הקילו יותר למכור את החמץ, דנחשב אצלם מקום הדחק, ואם יש הסכמה ידועה שמסכים בעל המכולת, שפיר דמי. אך זה אינו מצוי כ"כ אלא רק לאנשים מסוימים, וגם הם הלא צריכים להקנות לבעל המכולת בקנין חצר וכדו', ואלי"כ לא הועילו, אלי"כ ימכרו גם הם בתנאי שאם לא הועילה נתינתם לבעל המכולת הרי הוא כלול במכירה שלהם הנהוגה אצל ישראל, שאל"כ יש חשש דלא נמכר כלל.

42. וכל זה הוא חוץ: מפירוים של חמץ, אף שאין בהם כזית, וכדלהלן בהלכה הבאה, וחוץ מדבר המעמיד שנתבאר לעיל בסימן תמב סי' שהאסורים לאחר הפסח אף שאינו אלא מדרבנן, וכמ"שנ"ת שם ועוד להלן.

43. הנה לעיל (סי' תלג) בד"ן "פירוים וחתכות חמץ" נתבאר שמן הדין אי"צ לבער פירוים חמץ מכזית, וכמבואר בשו"ע (סי' תמב סי"ז), וכן נקט המשנ"ב ועוד, וה"ט משום דלא חשיבי ובטלי, ולפי"ז יש לרדן אם מותרים אחר הפסח, ובפשטות ה"ז ככל ביטול, שאעפ"כ החמץ נאסר, אלא שכאן

ט. גר שמת ואין לו יורשים, אם הוא מת קודם פסח והניח חמץ, כל הקודם זוכה בו אחר פסח, מותר לו החמץ גם באכילה, כיון שזכה בו מכח ההפקר²⁰. אבל אם הוא מת אחר שנכנס החג, חמצו אסור אחר הפסח, כיון שהיה זמן מסוים שהיה החמץ באיסור²¹. ואם הוא מת קודם החג לאחר חצות, מותר²².

י. אדם שהיה חולה ונוטה למות, ולא בדק ולא ביער את החמץ, ומת, חמצו אסור בהנאה, בין אם הוא מת קודם זמן איסור חמץ ובין אם מת לאחר מכן²³.

י"א. אגודות צדקה, שתורמים להם לפני פסח את כל החמץ, צריכים למכור את החמץ לגוי²⁴. ואם לא עשו כן, אין החמץ נאסר²⁵.

ומן הראוי ליתן את הדעת, שצריכים בעלי האגודה לדאוג לכך שלא יראו את החמץ שתרמו להם כשהוא בראש כל חוצות בפסח²⁶.

ודע, שמכל מקום אין זה נכון מה שיש אגודות צדקה שמכריזים שאינם מקבלים מוצרי חמץ קודם פסח, ובני אדם מאבדים את החמץ לשוא, אלא יכולים ליקח החמץ ולמוכרו לגוי²⁷.

י"ב. אדם שהקדיש חמץ לאיזה עני בתורת נדבה, שאמר הרי זה לפלוני אבל לא מסר לו את החמץ, וגם לא הודיע לעני, ושכח הנודב למכור ועבר עליו הפסח, יש להקל²⁸.

י"ג. מניות וניירות ערך, בחברות שונות הם משקיעים את כספם בעסקאות ומפעלים של חמץ, ויש בזה כמה אופנים²⁹:

[א]. בעלי חברות ההשקעה, חייבים למכור את עסקי החמץ שבעסקיהם לגוי, וכן להשבית את עסקי החמץ בפסח³⁰.

[ב]. בעלי המניות שהשקיעו כספם ורכשו מניות וניירות ערך מן החברה, יש להם בעלות מוגבלת, ויתכן שהם נחשבים כשותפים בחמץ, ולכן צריכים למכור את המניות לגוי³¹.

[ג]. מניות או אגרות חוב בחברות ממשלתיות, אין בהם חשש, וכן תכניות חיסכון וקופות גמל, קרנות פנסיה וביטוחים שונים והנפקות ממשלתיות ומניות בנקאיות, קרנות נאמנות, וכדומה, אין בהם חשש, אך בעלי השליטה בתכניות והקרנות למיניהם צריכים למכור את החמץ³².

ודע, שכיום בשטרי המכירה מוזכרים גם מניות ודומה.

ודע עוד, שמלבד כל האמור בפסח, יש ליתן את הדעת גם בכל ימות השנה שלא להשקיע במקומות שסוחרים באיסורים, כמו בשבת, ובאיסורי הנאה וריבית וכדומה³³, וכיום מצויים חברות השקעה של שומרי תורה ומצוות, וכן ראוי לעשות.

קיים, כגון ספק דרוסה, שאם יתברר שזו היא הוי סד"א, משא"כ בזה שכולו אינו אלא דרבנן, עי"ש. אולם מהפ"י בכ"מ משמע שלא נחתו לחלק בזה, ויל"ב, ומ"מ כאן בנידו"ד חזינו בפו' שהקילו בספיקו טפי, וצ"ל מפני שאינו אלא קנסא, וקיל טפי מדרבנן וכמ"ש כיוצ"ב הר"ן בפסחים (ל), ודו"ק. וכה"ג בפ"י ר"ס שיח בקנס דמעשה שבת. וע"ע בספר ללקוט שושנים ח"ד שהאריך בעני"ז של ספק דאי' שנתגלגל, לענין חמץ.

אגב, בקשר לביעור חטה זו שכתוב עליה פסוק, יש להעיר דא"א לזורקה בבזיון לבית הכסא או לשרוף משום שורף ד"ת, ואף שמחיקת ה' אין כאן, שהרי אין כתוב בו שם ה', אכן מצאנו שהתירו מחיקת ד"ת לצורך תיקון וכמ"שנ"ת במקומו, וכאן אף שאינו תיקון לעצם הדברי תורה הללו, מ"מ הוא תיקון למצותו, ועוד אפשר בזריקתו לים (ודלא כמ"ד שצריך לפרו כדי שלא יצוף, עיין סי' תמה), ואף אם יאכלוהו הדגים או ימחה, אינו אלא גרמא וגרם מחיקה אפילו בשם ה' יש מתירים, ואכמ"ל.

19. עיין בדברינו בסימן תמב ס"ט בד"ן כופת שאור שיחדה לשיבה. **20.** כמ"שנ"ת (לעיל, ועוד להלן) שחמץ של הפקר אין בו משום חמץ שעבר עליו הפסח, כיון שלא עברו בו על בל יראה, והיינו בהפקר ברור מחוץ לרשותו, וכ"ש כאן שהוא הפקר, וכן הוא בירושלמי כמו שהביא הח"י כאן סק"א, ועוד אח"י שהובאו בכה"ח (אות א), וכ"פ במשנ"ב. **21.** כן משמע הח"י ומשנ"ב ושי"א הנ"ל, שרק קודם פסח, והטעם ברור, ואמנם הנובי"ק (סימן כ) כתב להתיר, כיון שזמן הקנס במוצאי פסח, אולם למעשה לא נקטו כן הא'י, וכ"פ החזו"ח ס"י קיח סק"ד ד"ה בנו"ב ועוד. [ואם היה כאן גם אונס, כגון שהגר הזה היה גוסס, ראה לעיל משכ"ב].

22. ביה"ל סי' תמג ס"א ד"ה אסרוהו, שאף שעבר על בל תשביתו, אולם על בל יראה לא עבר, עי"ש. אמנם החזו"ח שם כתב שאף בזה יש לאסור. **23.** שהרי ממה נפשך היה ברשות יהודי כשהגיע זמן איסור חמץ, או ברשות המת או ברשות יורשו, ואם לא ביערוהו הרי שהוא אסור בהנאה, ועיין לעיל סי' ט"ס תלה מש"כ בזה, ואמנם בנובי"ק ס"י כ כתב להתיר בזה כיון שחלות הקנס של חמץ שעבר עליו הפסח הוא במוצאי הפסח, וכיון שבמוצאי שבת הוא לא היה בעולם אין לקנוסו, וגם לא את הבנים, עי"ש. (וה"ד במחב"ר ושע"ת כאן ובכה"ח סי' תלה ה, אמנם ילי"ד ממש"כ לפני"כ, ויל"ל). אולם הנה שאר פו' לא כתבו כן, וכ"מ במשנ"ב (סימן תמח סק"ב) גבי חמץ של גר, שאם היה חי שעה אחת נאסר החמץ, וכמו שדקדק בשונה הלכות שם, וכן דעת החזו"ח (סי' קיח סק"ד) לאיסור.

[ואם היה אנוס כגון גוסס ולא מכר החמץ, ראה לעיל שיש מתירים באונס, ומסתבר שגם אם היה גוסס סמוך לפסח, מותר לדעת המתירים באונס, ולא אמרינן שהיה לו למכור מוקדם יותר].

24. דאכתי הם אחראים על זה (ועיין לעיל סי' תמ ועוד), וכן פשוט בכל הפו' דלהלן, דלכתחילה בודאי צריך למכור [ומלבד זאת צריך שיהיה אחר מחיצה במקום מיוחד לגוי, כמבואר בסי' תמ].

25. כיון שאין החמץ של הגבאים ולא עברו על איסור בל יראה וכו", ואמנם יש לרדן מצד שהחמץ היה באחריותם, אולם עיין בדברינו לעיל בסימן תמ גדר האחריות המחייבת, ובשו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' ט"ז) כתב עפ"מש"כ בגמרא בב"ק (צג). שגבאי צדקה אינו חייב באחריות הממון המופקד אצלו לחלק לעניים. וע"ע בשו"ת בצל החכמה (ח"ו סי' צה). ובמקראי קודש (ח"א סימן סב) כתב שאף שהוא חייב באחריות דיני שמים (וכמ"ש בפת"ש חו"מ סימן שא סק"ו), מ"מ אין זה אלא בפשיעה, וקיי"ל שאחריות דפשיעה אינו חייב בבי", עי"ש. ובספר הש"פ עמוד רלא

העיר דכיום הרבה ארגונים מקבלים שכר ואחוזי רווחים, וא"כ יתכן והדין שונה בזמנינו, וצ"ע. אולם י"ל דמ"מ זה רק שכר על העבודה, ולא על אחריות החפץ. ועוד הביא מהגר"ש וואזנר במנהל מוסד ששכח למכור חמץ, שיש להקל ויחליפנו באחר, אך סיים שהגר"ש א"ה הורה לאסור את החמץ כיון שמ"מ הם אחראים.

26. הוספנו הערה זו מפני שמצוי שיש מכולות איסוף מצרכים ברחובות קריה, וקודם פסח אנשים מבערם את חמצם לאותם מכולות, וכמה פעמים שהחמץ מתגולגל סביבותם וכו', ואינו מן הראוי, ואף שאי אתה רואה וכו', מ"מ אינו מן הראוי מפני החשד, ומשום זילותא דאיסור החמור. **27.** הנה ידוע שיש אגודות שאינם מקבלים מוצרי חמץ, וכנראה טענתם כדי שלא ישאר חמץ בעין ברשותם, או כדי שיוכלו ליתן לעניים רק מאכלים מהודרים בלב חששות. והנה אין זו הנהגה נכונה, ראשית מכירת החמץ היא מכירה כד"ן כמו שהארכנו להלן, ואף אם יש פקפוק, ואכן "מעלה" לא להשאיר חמץ בעין, מ"מ בנידון דידן אין החמץ נחשב ברשותם, כיון שאינם קונים את החמץ לעצמם (ועיין לעיל בהערות קודמות), ומה שטוענים עוד שרוצים ליתן לעניים מאכלים מהודרים, הנה מלבד שכפי ששמענו ממקבלי הצדקה שפעמים נותנים הכשרים מפוקפקים, עוד בה שמכירת חמץ היא מכירה כד"ן, ובודאי לגבי חמץ שע"ע הפסח שבודאי אין לחוש לחסידות זו, שאפילו לגבי דברים שיש בהם שאלה הלכתית מצאנו בכ"מ בפו' בה"ל איסור והיתר שכתבו להקל בהפסד מרובה, או לעני וכו', וכאן שנותנים זאת למקבלי צדקה, בודאי אין להתחסד על חשבון הצדקה, מלבד שאין זו אלא חסידות יתירה שלא לאכול מה שנמכר קודם פסח, ופשוט. וכמה וכמה עניינים שהיו מוכנים ליקח חמץ כזה שנמכר להחיות את נפשם, וזה פשוט וא"צ להאמר, וכן האריך בזה בספר ללקוט שושנים שורש א' ס"א, עי"ש. וכתבתי זאת מפני שיש דברים שמתפשטים בעולם ועוברים את גבול הישרות, ואם רוצים איזה אנשים להתחסד ולא לאכול מהמכירה, לא כל הרוצה ליטול את השם יטול, וכל שכן שלא על חשבון עניים, וראה בדברינו להלן בענין המחמירים שלא לאכול חמץ הנמכר לגוי, ודון לנידו"ד.

28. עיין בשד"ח מערכת חו"מ (סימן ח אות עח) משם שו"ת חיים של שלום שעמד בזה מכמה אנפי, ופלפל בדברים נפלאים, ומסיק להקל. ויש לדון בכ"ז אם גם במחשבה מהני, דאף את"ל שבצדקה אמרינן אמירתו כמסירתו, מ"מ במחשבה אינו כן.

29. עיין בזה בשו"ת מנחת יצחק ח"ג ס"א וח"ז סכ"ו, ובשו"ת חשב האפוד ח"א סס"ב, ומועו"ז ח"ג סי' רסט, וע"ע בספר הלכה של פסח עמוד קמט פירוט הנידון.

30. שהרי זה כחמץ שלהם ממש, ואפילו בבעלות חלקית אסור.

31. דבר זה נחלקו האחרונים איך להגדירם, מאחר ואין להם בעלות בנכסי החברה, ורק קבלת רווחים והפסדים, ואמנם יש גם זכות הצבעה וכו', וכפי הנשמע שכיום יש להם יותר זכות, ובכל אופן יש להזהר למכור, ורק בדיעבד יש לרדן לפי הענין.

32. לכל הדעות אין חשש, כיון שאין למשקיעים שום בעלות בזה.

33. עיין הש"פ שם בהערה כל הפרטים בזה במניות, וקניית אופציה בבורסה, וקרנות נאמנות וכו'.

34. עיין הש"פ עמוד קנ, ושם היקל בזה, ולעני"ד נראה שאסור מצד לפני עור, ואין הנאה במה שיכול ללוות מאחרים בכ"א, עיין מנח"ש (ורק מצד ספק שמא ישקיע במקום היתר, וזה שנוי במח' גדולה בד"ן ספק לפני

כ. חמץ שעבר עליו הפסח שנתערב במאכל כשר, נחלקו הפוסקים האם צריך שישים כדי לבטלו, או גם כשיש רוב במאכל הכשר נגד החמץ, מותר. ובמקום הפסד מרובה או שעת הדחק אפשר להקל⁴⁴, בין במינו ובין בשאינו מינו.

כ"א. חמץ שעבר עליו הפסח שעירבו אותו במאכלים אחרים, נאסרו המאכלים אם אין בהם שישים כנגדו, ובתנאי שאינו מעמיד את המאכל ולא עשוי לטעם, משום שאז אפילו באלף לא בטל⁴⁵. אמנם בשעת הדחק או הפסד מרובה יש להקל⁴⁶. ומצוי הדבר במשפרי אפיה שמערבבים ביצור החמץ לאחר הפסח⁴⁷.

כ"ב. אסור לבטל לכתחילה חמץ שעבר עליו הפסח, אבל יש לצרף שיטת המקילים בזה במקומות אחרים להקל⁴⁸. ואם עבר ועירב חמץ שעבר עליו הפסח במזיד, כתבו האחרונים שאסור, ועיין בהערה⁴⁹.

כ"ג. כלים שבישלו בהם חמץ שעבר עליו הפסח, צריכים הכשר, ככל כלי שבלע איסור⁵⁰. ואף כלי חרס יש לו הכשר בהגעלה ג' פעמים⁵¹. אבל כלי שבלוע בו חמץ מלפני פסח, אין בו חשש כלל⁵².

כ"ד. ספק חמץ שעבר עליו הפסח, מותר⁵³. ועיין בהערה⁵⁴.

כ"ה. ספק חמץ שעבר עליו הפסח להקל, הרי זה כולל בין ספק אם הדבר החמיץ, ובין ספק אם מעורב במאכל חמץ, ובין ספק אם עבר עליו הפסח, ונוכר כמה דוגמאות:

- [א]. קמח או חיטים שעברו לתינתה⁵⁵.
- [ב]. מאכל שיש ספק אם מעורב בו חמץ⁵⁶.
- [ג]. חמץ ביד גוי, ויש ספק שמא הגוי החליפו⁵⁷.
- [ד]. מכר חמץ, ויש ספק אם המכירה היתה כדין⁵⁸.
- [ה]. עבר על ספק בל יראה, אם קנסוהו⁵⁹.

כ"ו. אדם שמצא במגירה או באיזו קופסא מאכל חמץ, והוא מסופק שמא הוא מלפני פסח, משום שאינו זוכר אם בדק שם את החמץ או שמא שכחו, יש לתלות להקל שהוא מאחרי הפסח⁶⁰. ואפילו אם הוא מעופש לפעמים אפשר לתלות להקל⁶¹.

כ"ז. חיטים שעושים להם לתינתה, והיינו שמרטיבים אותם במים מעט, כדי להסיר את קליפתם, הרי הם בחשש חמץ, ואם נשאר אחר הפסח מותרים⁶².

ואם היו החיטים שרויים במים ונתבקעו, אסורים בהנאה⁶³.

כ"ח. יש נוהגים שלא להשאיר חמץ בבית אפילו כשמוכרים אותו לגוי במכירת חמץ. אולם דברים שהם ספק חמץ אין לחוש כלל, ובכלל זה קמח⁶⁴.

וכמו כן יש המתחסדים שלא להשתמש בחמץ שנמכר, אך בדברים שהם בספק חמץ אין לחוש, ובכלל זה קמח⁶⁵.

וכן הדין לענין קניית חמץ לפני פסח כדי למוכרו במכירת חמץ ולהשתמש בו אחר פסח⁶⁶.

חמץ שעבר עליו הפסח ברשות גוי

כ"ט. חמץ של גוי שעבר עליו הפסח, מותר אפילו באכילה⁶⁷. והיינו באופן שאין בזה איסור פת עכו"ם⁶⁸. ולהלן יבוארו דיני מכירת חמץ.

ל. מי שיש לו שותפות עם גוי בחמץ, ועבר עליו הפסח, וחלקו את החמץ ביניהם, אזי: חלק הגוי בודאי מותר⁶⁹. וחלק ישראל יש אסורים, ויש מתירים, על כל פנים בהנאה⁷⁰. ועיין בהערה⁷¹.

והוא הדין שני יהודים שיש להם חמץ בשותפות, והאחד מכר את חלקו לגוי, הדין בזה כנזכר לעיל⁷².

ל"א. גוי שהביא חמץ בפסח ליהודי, לא יקבלנו היהודי⁷³. ואפילו ביו"ט שני של גלויות⁷⁴, וגם לא יהא ניכר מתוך מעשיו שהוא חפץ בחמץ⁷⁵. וגם צריך לעשות מחיצה, ככל המבואר לעיל בסימן תמ"ז.

וש"א.

51. כדרך שמצאנו לגבי מאכל שבישל בשבת בפו' הנ"ל שיש להתיר בגי'פ, כיון שאינו אלא קנס דרבנן. וכן בשד"ח ס"ה יט משם עה"ש.

52. עיין שו"ע (ר"ס תנא), ולעיל בהקדמה ב' לסימן תמב.

53. ככל איסור דרבנן, וכ"ש בקנסא דרבנן דמקילים טפי, וכמש"כ יוצ"ב הר"ן, וכן מבואר מהתשב"ץ (ח"ב סי' קצט) גבי חיטים שנשרו במים, עיי"ש. וכן הזכירו האח"י דין זה, ובמשנ"ב וביה"ל כאן סי' תמח ס"ג, ועיין עוד להלן סימן תמט בזה, וכן כתב שם הח"י (ס"ס תמט), וכן הסכים בערך שולחן (שם סק"א) ושכ"ע מודו בזה, ובמשנ"ב שם סוה"ס סק"ה וכה"ח אות ז, ח, ודו"ק.

והנה במשנ"ב (סוסק"ט) דן גבי חיטים של ישראל שגוי לתת אותם, שבפמ"ג חשש להחמיר אם דרך אותו מקום ללתות, ובשעה"צ (אות יג) כתב שיש כאן ס"ס, שמא לא לתתו עד שנתחמץ ושמא הלתינתה אחר פסח, ולכן צידד שמן הדין יש להקל בכל אופן, עיי"ש. ולכאן קשה דלהאמור שספק לקולא אי"כ ל"ל ספק ספיקא, וי"ל דסבירא ליה דהוי כרובא לאיסור, ולכן לא ראה להקל אלא בצירוף נוסף, וכמו כן אין לשאול מכמה וכמה מילי שהחמירו בספיקות דחזו בהו רבנן להחמיר, ופשוט. והוא דבר ידוע בכל התורה.

54. יש לציין, דמ"מ דינו ככל ספיקא דרבנן בעלמא, ופעמים שיש להחמיר כגון בספק בין שני דברים שבכל צד יש קולא וחומרא, וכמש"כ כ"צ"ב התוס' בביצה (יד). ועוד כה"ג, וכעין מש"כ השו"ע ביו"ד סי' קפט ס"ו, ודו"ק. (וכן הבאנו ביוסף טוהר סי' קצ, ובסי' קפד בספק וסתות), וכן בשד"ח בדברי חכמים (סימן 20) באריכות, וכן כתבנו להלן בסימן תמט לגבי ב' השיטות שהבאנו בשו"ע שם, הגם שהאח"י פסקו שם כדעה א', זה משום דהכי חזי להו, וכנ"ל בהערה הקודמת, אבל כשלעצמו הוא נכון שבנידון כזה יש להחמיר כתרוייהו.

55. יבואר להלן בהלכות הבאות, ועוד יבואר להלן בסימן תנג ס"ה, ושם יבואר שמוותר גם להשהות את זה לאחר פסח, ואינו בחיוב ביעור וכ"ו (ועיין משנ"ב כאן סוסק"ט ובשעה"צ).

56. ומצוי כיום בהרבה דברים, אך פעמים שאפשר לברורי לפי הרכיבים, ויש בזה עוד פרטים בדין ספק דרבנן ואפשר לברורי.

57. עיין משנ"ב (סק"ט) בשם הח"י בעובדא בזה, דיש לומר שמא החליף הגוי הדגן ולקולא, עיי"ש. ויש לציין שעמד בזה עוד השד"ח באספ"ד אות ל.

58. עיין משנ"ב (סק"ז) שכתב שאם עשה קנין אחד במכירת חמץ, והוא קנין השני במח' הפו', ועבר עליו הפסח מותר, כיון שחמץ שיע"ע הפסח אינו אלא קנסא דרבנן, וע"ע שם. ויש לציין שבחלוף הדורות כבר נשאלו שאלות רבות בעניני מכירת חמץ, שהמכירה לא חלה לכ"ע וביותר מזה, וראה בשד"ח באספ"ד אות ל. וע"ע להלן בהקדמה להל' מכירת חמץ.

59. עיין שד"ח באות ל, ואות נט. והיינו הך כנ"ל.

60. דספק דרבנן לקולא, וגם דמסתמא בדק כדן, וע"ע בשו"ת שאגת אריה וקול שחל סימן יג, וה"ד בשע"ת סימן תמו אות ד וכה"ח שם חי.

61. עיין שם. אמנם אם הוא בזמן קרוב לפסח שא"א לתלות שנתעפש מאחרי פסח, ודאי שהוא מלפני פסח ואסור. וכל דברי הפוסקים אמורים בזמנם שלא היה חומר משמר, וכדומה.

62. עיין בשו"ת זרע אמת (סימן נא) שהסכימו רבני מרדונא לשרוף אותם, וכן נעשה מעשה, וה"ד במחבר"ד ובה"ח כאן (אות לב), אבל בחיטים כתושים ממקום שרובם עושים כן בלא מים התירו אותו בדיעבד, עיי"ש. והנה הור"א שם (סימן סא) כתב לחלוק בזה על המג"א (סימן תסז סק"ב) הסובר שאינו אלא ספק ולא אסור התבטיל, וכן הח"י וכ"ו, עיין שם.

אולם הדברים תמוהים, שהרי זה ספק אם החמיצו, שהרי כל שלא נתבקעו מותר [וכן מבואר בתשב"ץ ח"ב סי' קצט שחיטים שנשרו במים ולא נתבקעו מותרים, כיון שחמץ שעבר עליו הפסח מדרבנן, וספק לקולא]. ומש"כ הור"א להוכיח מדברי הראשונים, המעיין יראה שאינו מחזור כלל, והכה"ח עצמו (בסימן תסז ס"ק קד) הביא דברי הפו' להקל,

הוא ביטול כללי, ולא שייך בו חשש הערמה, וא"כ י"ל שבכה"ג לא אסרו, אולם מצאנו בחזו"א (סימן קטז סק"ח) שכתב שאע"פ שאינו עובר עליהם בכל יראה, מפני שהם בטלים, מ"מ לא חילקו חכמים ואסרו. ואמנם לשיטתו יש לבער פירורים (וע"ע מה שהבאנו בזה בסימן תמב), אולם אף לדין יש אופנים כאלה, וכמש"ש. ושור"י בגר"ז בקו"א (סימן תמב סק"ט) שביאר שיש דברים שאין עובר עליהם בכל יראה מה"ת, ואע"פ אסור, מפני שהם בכלל חובת ביעור, וע"ע שם. וכן הבאנו בסי' תמו.

44. הנה דעת הטור להחמיר, וכ"מ בשו"ע (סימן תמו ס"א), אולם כל הפוסקים כתבו שא"צ שישים וברובא שרי, וכמש"כ המג"א (שם סקמ"ד) וכ"פ הפר"ח, וכ"כ בעה"ש בשם כמה פו' הובאו במשנ"ב (ס"ק ק"ה), וכן בכה"ח שם (אות רמז), והביא מהרב שולחן גבוה, שכתב שאע"פ שקיבלנו הוראות מן ז"ל, מ"מ בשעת הדחק והפס"מ יש לסמוך על המקילים, וע"ע שם. וע"ע בכה"ח שם באותיות רמח-רנא כמה פרטים לפי האמור.

45. ככל דיני ביטול, וכמו שצריך שישים וכנ"ל, ה"ה במעמיד, וכ"ה במשנ"ב ס"ס תמו ס"ק קו. וכן נתבאר בסימן תמב בענין מעמיד, ובענין דבר העשוי לטעם יעוין שם ובשד"ח בענין, ואכמ"ל.

46. ככל הנ"ל להקל ע"י השלכת הנאת המעמיד לאיבוד.

47. כגון לחם קל, ביגלה שיש בו לתת, וכדו'.

48. הנה בפשטות אסור לבטל חמץ שעבר עליו הפסח לכתחילה, ככל איסור שאפילו אסור דרבנן מבטלין לכתחילה [ועיין ביו"ד סימן צט ס"ו כל הפריטים], ואכן כן מבואר ברמב"ם (פ"א מחו"מ ה"ה) שרק בדיעבד שרי, וכן מבואר מדברי הפו' (בס"ס תמו), ויותר מפורש בטור (שם) בשם הרא"ש, אך לדעת רבינו יונה שהביא שם י"ל דמותר אף לכתחילה, עיי"ש. וגם הראב"ן אסר לבטל לכתחילה, וכמו שכתב בשמו בחקת הפסח (שם סק"ט).

ומאידך הביא בחק"ה פ"ש שם מהר"ן בפסחים (ז: מדהר"ף) שכתב לדמות חמץ שעבר עליו הפסח לתרומת חו"ל שמבטלין אותה ברוב, ומשום דחמץ אחר הפסח אינו אלא קנסא, וסיים שיהגו בהם קל שבאיסורים שהוא מדבריהם, ע"כ. ומשמע שמוותר לערב לכתחילה (עיין ביו"ד סימן שג). וכן העיר מזה בקצה בדגמ"ד סימן תמו על המג"א הנ"ל (בסימן תמו סקמ"ד). עיי"ש. [ואמנם הר"ן מיירי בנתערב כבר, מ"מ מכל דבריו משמע מ"מ דשרי אף לכתחילה, שור"י להיד יהודה בסי' צט בפי"א סק"ט שכתב לדחות הראיה מהר"ן]. ועוד הביא בחק"ה פ"ש שכן מבואר ברשב"ץ ע"ז, ועוד ראשונים עיי"ש. וכ"כ בשואל ומשיב (שתינתה סימן 1) להקל לערב כדעת הר"ן הנ"ל, ורי יונה הנ"ל, אולם כאמור שמאידך יש אוסרים, וכן מבואר בכל הפו' בסו"ס תמו שרק בדיעבד מותר ולא לכתחילה, וכיעוין בכה"ח שם אות רמא ועוד בא"ח.

ולכן, יש להחמיר שלא לבטל לכתחילה, אך בודאי שיש לצרף שיטה זו לסניף, וכן מצאנו בכמה וכמה מקומות בפו' שצירפו להקל לערב, ולצאת מידי כל חשש, כמו שיראה הרואה בשד"ח ועוד בא"ח.

49. בכה"ח (בסימן תמו אות רמו) הביא דברי הפו' שאם עירב במזיד לאחר הפסח אסור (ככל דין ביטול איסורים ביו"ד סימן צט ס"ו), עיי"ש. אולם לפיה"א שיש חולקים וסוברים שמוותר אף לערב, י"ל שנוכל להקל מיהא בדיעבד, ואמנם ב"כ הא בהא תליא, שאם אסור לערב כך אסור בדיעבד, מ"מ בדיעבד י"ל דשרי, או לפחות יהיה זה כנתערב שיוכל להוסיף עליו גופא, ויל"ב.

50. שהרי זה כמאכלות אסורות מדרבנן, וצריך הכשר. ונראה שזה דומה לדין כלי שבישל בו בשבת שהמאכל אסור, ושתייהם דין אחד להם שנאסרו משום קנס, וא"כ כמו שם שצריך הגעלה כמש"כ הרשב"א בתשו' (סימן קעה), והובא במג"א וש"א, עיין במשנ"ב וכה"ח בסימן שיש ס"ב, ה"ה גם כאן [ובשד"ח מערכת חמץ ומצה סימן ח מפתחות ציין לנידונינו אות מד, ובפנים הספר לא ראיתי אות מד, וכנראה נשמט]. ויל"ע דחמור יותר מחמץ בפסח שבישלו בכלל, שאין הכלי צריך הגעלה, כמשנ"ב סק"ד

ושור"י ביב"א ח"ט סל"ט אות ח שהשיג ע"ד הור"א, ועוד כתבנו מזה גם להלן בסימן תנג ס"ד-ה בענין חיטים לתותים וכו', שור"י עוד בשד"ח באספ"ד באות כד, וכן באות כו, ועיין עוד בדברינו בסימן תנג, ושם יבואר שלא זו בלבד שמוותר אחר הפסח, אלא גם מותר להשהותו, ודלא כמש"כ במשנ"ב כאן (סוסק"ט), ועיין בשעה"צ שהעיר שבאמת יש להקל אחר פסח, ועמש"ש.

63. עיין להלן בסימן תסז דין חיטים השרויים במים, והנה אם לא נתבקעו הרי השו"ע מתיר, וכ"ש שמוותר לאחר הפסח, ואין להחמיר בקנסא כולי האי, אבל אם הם נתבקעו ה"ז אסור לכ"ע אפילו בהנאה, וכמש"כ האח"י ה"ד בכה"ח (אות לד), ותמהו ע"ד הרשב"ץ שהתירם בהנאה. ויבואר עוד במקומו.

64. עפיה"א שקמח אף שלתתו אותו אינו ודאי חמץ, אלא ספק (וכמשנ"ת לעיל, ועוד כתבנו מזה להלן בסי' תנג וסי' תסז), וגם קמח שלנו שכידוע מרטיבים אותו מעט, ומיד מכניסים אותו לנער אותו מהמים, ולפי"ז אף שיש מחמירים שלא להשאיר חמץ אפילו ע"י מכירת חמץ, וכמש"כ הריטב"א רפ"ב דפסחים, והבאנוהו להלן בהל' מכירת חמץ, מ"מ בספיקות אין להחמיר כולי האי, ובכלל זה קמח כאמור.

65. כנ"ל. ולעצם חומרת המתחסדים בזה יבואר להלן.

66. ראה להלן סוף סימן תנג מה שכתבנו בזה דלכתחילה אין לעשות כן, אבל בספק חמץ יש להקל. וכן כתבנו להלכה להלן בהקדמה להל' מכירת חמץ ובהערות שם.

67. בפסחים (כח). איתא שמוותר בהנאה, ופי' הראשונים דה"ה שמוותר באכילה, עיין בב"י ואח"י, וכ"פ בשו"ע כאן (ס"א), ודלא כבעל העיטור שאוסר באכילה. ומפני זה מבואר להלן אפשרות מכירת חמץ להתיר את החמץ לאחר הפסח.

68. כלומר, במקום שנוהגים להקל בפת נחתום כמבואר ביו"ד (סימן קיב), עיין שם. ואף במקום שאין נוהגים בכך יש נפ"מ: א]. להיתר בהנאה (וכמש"כ בירושלמי, ונזכר בב"י כאן). ב]. בבצק (כמש"כ המשנ"ב כאן רה"ס). וע"ע בזה ביו"ד סי' קב, ואכמ"ל. וכן העיר בכה"ח להלן סימן תמט מענין פת עכו"ם, וכן בכה"ח להלן סימן תנ אות ז.

69. דחמץ שעבר עליו הפסח מדרבנן, ואמרינן יש ברירה ומותר, וכ"כ במשנ"ב א וכה"ח ג בשם האח"י, ואמנם המשנ"ב נקט שמוותר אף בהנאה, אולם מקורו מדברי המקו"ח, ואינו מחזור. ולדינא יש להקל אף באכילה, וכ"כ בכה"ח שם בשם האח"י.

70. עיין במשנ"ב שם ושעה"צ ד וכה"ח שם. והנה במשנ"ב נקט שרוב הפו' דלא כהשאג"א. אולם יש מתירים וע"כ"פ בהנאה, כמש"כ בכה"ח שם בסו"ד [ועיין בשו"ת בנין ציון סימן טז].

71. עיין כה"ח (אות ד) מחלוקת אחרונים אם יכול היהודי לומר לגוי שותפו, טול אתה חמץ ואני שאר דברים, ומסיק להקל בהפסד מרובה, וע"י להלן סי' תג ס"ג.

72. עיין משנ"ב שם וכה"ח ה, והנה דין זה ככל הנ"ל בהערה שלפני הקודמת, וק"ק שהכה"ח לא קישר בין הדברים שבאות ג לאות ה.

73. שו"ע (ס"ב). ואפילו יש בו תערובת חמץ (עיין כה"ח יט). וטעם הדבר משום שהוא קונה את החמץ ועובר עליו בב"י ובכ"י, הן בקבלתו והן בקנין חצר כשאומר לו הנח בחצרי, וכמבואר בב"י וגר"ז ומשנ"ב וש"א. ואף שמבואר בב"ק (מה). שאין קנין באיסורי הנאה, אולם חמץ שאני וכמש"כ בפסחים (ו): שחמץ אינו ברשותו של אדם, ועשאן הכתוב כאילו הוא ברשותו, וע"ע בעונג יו"ט סי' כד וחזו"א סי' קיח סק"ז.

74. בשו"ע שם נקט ביום אחרון של פסח לא יקבלנו הישראל, ופי' המפ' דקאי לחומרא (עיין משנ"ב וכה"ח טו, כג), ועיין כה"ח (אות טוב) שאם קיבל אפילו ביו"ט אחרון אסור בהנאה, שכל דתקון רבנן כעין כאן תקון, עיי"ש [וע"ע כה"ח אות יט שהביא חמץ שנתערב בשישים], ואם זה היה בביהש"מ של מוצאי יו"ט שני כתב בכה"ח (אות ב) להקל דספיקא דרבנן לקולא (וכ"כ עוד להלן אות יח).

75. עיין משנ"ב וכה"ח אותיות כ-כב.

ל"ז. מן האמור יש להזהר, כשמוכרים חמץ לגוי, לבדוק שאכן הוא גוי, ולא זרע ישראל שנטמע בין הגויים. ובעוונות הרבים יתכן הדבר בעקבות ההתבוללות, שיש לו אמונה יהודית, ופעמים שגם האמא לא יודעת שהיא בת ליהודיה מומרת [וגם במקומות שמחזיקים "גוי של שבת", צריכים לבדוק אחר זה] ⁸⁵. ועיין בהערה שאין זה מעכב מן הדין ⁸⁶.

ל"ח. אין למכור חמץ לאשה גויה אשת יהודי מומר, מפני שמה שקונה אשה קונה בעלה, אלא אם כן לפי דיניהם האשה יכולה לישא וליתן בפני עצמה ⁸⁷.

וכן אין למכור חמץ לגוי הנשוי אשה ישראלית, כאשר על פי חוק יש לאשתו זכות ושותפות במה שקונה בעלה ⁸⁸.

ל"ח. יש אומרים שלא למכור לתחילה חמץ למומר שלושים יום לפני פסח, מחשש שמא יאכלנו או ישהנו בפסח ⁸⁹, אלא אם כן הוא חמץ העשוי לאכילה מיידית ⁹⁰. אמנם, בעל חנות שמוכר לכולם, מותר למכור גם למומר ⁹¹.

קניית חמץ לאחר הפסח בזמנינו

ל"ט. חמץ שנמכר לגוי כנהוג, ועבר פסח, יש המתחסדים שלא להשתמש בזה, מחשש שמא המכירה לא היתה כדין, אולם להלכה ולמעשה אין לפקפק בענין המכירה כלל ⁹². וגם מי שהחמיר בזה בעבר,

וטוב יותר שיאמר בפירוש שאינו רוצה לזכות בחמץ, ואז מותר אפילו להראות לגוי מקום היכן להניח את החמץ ⁷⁷. אמנם צריך מחיצה, ככל האמור.

מומר

ל"ב. יהודי מומר, אפילו הוא עובר על כל העבירות להכעיס, אם היה לו חמץ, החמץ נאסר בהנאה, ככל חמץ של יהודי שעבר עליו הפסח ⁷⁸. ולכן יש ענין לזכות את המומר ולעשות לו "מכירת חמץ" באופנים מסוימים, וכמו שיבואר להלן בדיני מכירת חמץ ⁷⁹.

ל"ג. אסור למכור חמץ למומר קודם פסח, משום לפני עור לא תתן מכשול, והחמץ הזה אסור לאחר הפסח בהנאה ⁸⁰. ובדיעבד אם מכר לו חמץ בטעות, וחשב שדינו כמו גוי, יש להתיר במקום הפסד מרובה לומר למומר שיחליף את החמץ עם חמץ של גוי אחר או שימכרנו ויהיה הכסף מותר ⁸¹.

ל"ד. יהודי מומר שנשא אשה גויה, ונולד לה בן, הילד גוי ומותר למכור לו חמץ, אבל יהודיה מומרת שנולד לה בן מגוי, הילד יהודי, ואסור למכור לו חמץ ⁸².

ל"ה. טעה וקנה חמץ שעבר עליו הפסח, מיהודי מומר, ולא ידע שהוא מומר, הרי זה מקח טעות ויכול היהודי לקחת את כספו בחזרה ⁸³. אמנם באונס גמור יש מקילים ⁸⁴.

שהתגלגל לדרבנן, אין לחוש מכ"א, עיין בספר ללקוט שושנים ח"ד שורש א משכ"ב], וע"ע בשד"ח ס"ט אות א ד"ה ובעיקר מש"כ להשיב על מגן האלף, וגם הרי הוא אנוס שעשה כל מה שביכולתו, ועשה כהוראת החכמים, והרי רבים מקילים באנוס וכמשנ"ת לעיל בס"י תמח בדין חמץ שע"ע הפסח, ואע"פ שהשו"ע אוסר חזי לאצטרופי, ובפרט באונס גמור כזה שנהג ע"פ חכמים, וכל שכן שגם ביטל (כמו שנהג בשומר תו"מ) שי"א דאינו נאסר החמץ, אע"פ שהשו"ע לא ס"ל כן, וכנ"ל. והגם שיש מח' אם מהני ביטול על מה שמכר, ויש להחמיר זולת אם יכונן בהדיא שאם לא יועיל המכירה יועיל הביטול, ויש הרבה שחושבים כן, וכמו שכתבנו במקומו. ועל כל זה יש לתלות שמא החמץ הזה החליפו עם גוי או עם חמץ שנוצר בכשרות אחר פסח, וכענין מה שכתב בביה"ל סעיף ג ד"ה חמץ, אמנם כיום יש תאריכים, ומ"מ יש לתלות שהחליף עם גוי, או שנתבטל אצלו חד בתרי, אך ז"א פשוט כיון שהוא דבר חשוב כמבואר בפ"י ביד"ד, וגם יש להוסיף על כל זאת מה שהרבנות מוכרת לכל ישראל מדין זכיה, וכמשנ"ת להלן בהל' מכירת חמץ. וזאת ועוד ראינו בספר ללקו"ש הג"ל ס"ז שהביא כמה ראשונים שחמץ שעבר עליו הפסח אינו נאסר אלא למי שהשאיר, וע"ע שם כמה צירופים בנידו"ד, וע"ע בהלכה הבאה בהערה, ואין להאריך.

ואמנם ידוע בשם כמה גדולי עולם שהחמירו על עצמם לכל ישתמשו בחמץ שעבר עליו הפסח, אך אין הדברים ברורים, ובודאי לא בכדי להורות איזה חומרא, ואף לא כל הרוצה ליטול את השם יטול.

במעשה רב (אות קפא) הביאו דעת הגר"א שאחר פסח אין ליקח מן השוק מה שאופין מקמח של ישראל ומשמרים וי"ש ושכר של ישראל, כי המכירה גרועה, ועל כן לא יקנה רק שיהיה משל גוי או משל ישראל מקמח לא לתותה וכו', ע"כ. אולם שם מדובר בגלגל שהמכירה גרועה, וי"ל שזה היה רק בזמן קדום שכל אחד מוכר חמץ בפני עצמו לגוי, ורבו המכשולות, ואף אם התחילו לנהוג מכירה כללית אכתי לא היה זה בשלימות, משא"כ האידאן שהוסיפו חכמי דורינו כמה מעלות טובות ואיננו חוקרו להועיל בלא חשש, וכן הביא בספר ללקוט שושנים עמוד פד מדברי הגר"א בהנהגות ישרות והובא בהוספות למע"ר שטעמו של הגר"א היה מפני שאין כל אדם יכול לעשות כדין, ושמתברר שהחשש היה מפני שלא מכרו במכירה גמורה וכדמשמע התם במעשה רב אות קפ, ואמנם יש שהבינו בהגר"א לאסור בכל אופן, ויש מקום לדבריהם עפ"י החבו"ש ודעימיה שאוסרים מכירת חמץ מפני שנראה כהערמה, וכ"כ בתשו"ת ח"א סי' שט, וע"ע בחו"ש ריבית ובהל' חג בחג משכ"ב, ואין להקשות מהתוספתא, דמ"מ כיון שזה נעשה כל שנה אפשר שחשש לראשונים שמחמירי, וכמו שהבאנו בהקדמה להל' מכירת חמץ, ועי"ל. ומ"מ אפשר לומר כנ"ל שזה רק בגלגל שהמכירה היתה שלא כהוגן, ועדיף לנו להשוות ולמעט בפלוגתא, ולא לעורר שהגר"א חולק על שר"ע וגדולי הפוסקים (וע"ע בספר ללקו"ש הג"ל בענין הנהגת הגר"ח מוולוז'ין).

בספר אגרות סופרים ס"ע"ז מובא עדות על הגר"ע שנוהר שלא לקחת אחר פסח חמץ שנמכר לגוי, ע"כ. אולם גם בזה י"ל כנ"ל שחשש למכירה שלא ראוייה ע"י המון העם, אבל מכירה האידאן שעשויה על ידי גדולים ושלימים, אין לחוש, וע"ע בספר ללקו"ש שהביא שאכן הגר"ע אזהר על מכירה גמורה, ועוד הביא אח"כ הנהגות נוספות מגדולי ישראל שיש שאמרו לקנות חמץ הנמכר כמו הגאון ר"צ הכהן מלובלין, ומהר"ש מסלנט, וכן הצ"ח היקל בזה, ועוד רבים ושלמים. וכן גדולי הדור שלפנינו כהגאון חזו"א, וכן בדורינו האגר"מ ח"ד סי' צה והגרש"ז ועוד גאונים, כולם התירו החמץ בלא פקפוק, עיי"ש, וכ"כ באול"צ פ"ט ס"ה. וכן אני שמעתי מכמה גדולים שאין לחוש, והתייחסו לזה בביטול מסוים.

ואחר כל האמור, הרואה יראה שמי שמחמיר שלא לקנות חמץ הנמכר לגוי, לפעמים צריך לחוש לעצמו מיהורא, וביותר ויותר צריך לחוש לעצמו מי שמורה לרבים להחמיר בדברים אלה, שראינו שכל גדולי ישראל הקילו בקנסא דרבנן, והוא מוסיף להטיל פחד ומורא על בית ישראל נגד ההלכה, וגורם לבוזו ממון ישראל ולטרידא, מלבד מה שמתעסק בדברים שאין בהם חשש במקום להתעסק בדברים החמורים, וכבר כתב הרדב"ז בתשו"ש שברבי החומרות על ישראל לא ישאר בידם לא זה ולא זה, מלבד שכידוע בכל חומרא שייך קולא, ובפרט בדברים שבין אדם לחבירו, וד"ל.

[ויש שבדוקים תאריך יצור על האריות, ולפי זה מחשבים אם זה נוצר מלפני פסח או אחרי פסח (וזאת ע"י קוד מסוים, כידוע), אולם עדיין לא יצאו מידי חשש לשיטתם, כיון שאין זה מוחלט שאכן נוצר בתאריך זה,

חורשת או נפה וכברה לחשוד על השביעית, מפני שאנו תולים בהיתר, או שאכן הוא חמור יותר מפני שנותן לו את גוף האיסור, וה"ז דומה יותר למה שאמרו שם במשנה אבל לא תבור ולא תטחון עמה, וכתב שזה גוף האיסור, ואעפ"כ כתב שם בסו"ד שאפשר שחמץ בשאר ימות השנה ה"ז כפרה חורשת ולא כנותן לחשוד את גוף האיסור, ומ"מ נשאר בצ"ע מנא לן להקל בדאו', ע"כ. אולם י"ל חדא דכל זה כשאכן אין מוכרים אחרים, והוי לפני עור, אבל במקום שיש מוכרים אחרים אין לפני עור, ועכ"פ כשיש מוכרים אחרים גויים (משום שאם יש מוכרים אחרים יהודים, דעת הרבה אח' שעדיין הוא אסור בלפני עור, כיון שלכולם יש איסור), ובמחזירים ואפשרויות שוות. ואם אכן כן ה"ז רק איסור מסייע וקיל טפי, שהרי לדעת רבים מותר מסייע במומר, ואכמ"ל. אמנם בא"י ב"ד"כ שכולם יהודים שוב הוי איסור לדעת כמה פו', ויל"ב. ומצד הרואה נראה שכינים שהתעשייה גדולה אין חשש כ"כ, וכולם יודעים שאפשר לקנות לפני פסח, ומ"מ אף הגרש"ז סיים בצ"ע.

90. כגון לחם, פיתות ועוגות וכדו' שאין דרך לשמרם. ושמן י"ל בזמנינו שחשוד לשמור אותם בהקפאה כמו שמצוי, ותלוי לפי הדבר, וכן תלוי מכמה זמן הוא קודם פסח, כדרך בני אדם ששומרים אוכל.

91. הנה חנויות לממכר מזון יש חוק המחייב למכור לכולם, ואפשר להקל בשעה"ד, ובפרט מפני שיש כאן איבה, ומצאנו כמה דברים שהתירו מפני איבה, וכן התירו הפו' ליתן לחילוני שאוכל בלא נט"י ובלא ברכה, משום איבה. וכדביאר החזו"א שמכשילים אותם בלא תשנא, והו"נ ל"ש, ולפי"ז גם אם הוא חשש דאו' היה מקום להקל בזה, וגם בשביעית ביאר החזו"א שחז"ל לא רצו לאסור דבר שיש בו תליה שיעשה בהיתר, מפני שמאידך אנו מבטלים חסד, ועכ"פ כאמור מוכר שזו פרנסתו וז"א להשטת, בודאי מותר.

92. ידוע שהרבה מן הפוסקים פקפקו בענין מכירת חמץ הנהוגה כיום מפני כו"כ טעמים, ומאידך לכל שאלה יש תשובה, וכאשר ביארנו בהלכות מכירת חמץ.

ועיקר הטענה היתה מצד שהוא נראה כמו הערמה, כשכל שנה מוכרים ואחר הפסח הגוי מחזיר, אך אם משום זה אין לחוש כאשר כתבנו באריכות בהקדמה להל' מכירת חמץ, ולכן מה"ט אין לחוש.

אלא שמאידך גיסא ישנם עוד שאלות רבות בעניני המכירה, אך לכל שאלה יש תשובה, ולא זו בלבד, אלא שכינים נוספו ע"י חכמי הדור כו"כ דברים למעולותא ממה שהיה בזמן קדום, כגון: מצד זה שאין גמירות דעת של הגוי לקנות כמויות גדולות של חמץ, הנה כיום עושים בהרבה מקומות מכירות פרטיות, וגם במכירות הכלליות עושים בטחונות וכו', ועוד דמ"מ יהיה זה בחוב על הגוי, ועוד כתבנו ליישב שהגוי יסכים למכור את זה לבעלי המפעלים שבביל רווח, שהם ג"כ צריכים לו. וכן מצד זה שלא מוציאים את החמץ מן הבית, הרי המנהג להשכיר את מקום החמץ, ואמנם במכירה הכללית לא עושים זאת, אולם מן הדין א"צ להוציא החמץ, וכמשנ"ת בס"י תמח, ויבואר בפרק ה, ובודאי שלא אוסר אחר הפסח, וכן מצד זה שלא מוסרים מפתח גוי, כבר כתבנו שם בפרק שאחרי זה ליישב, ובודאי שלא מעכב לאחר הפסח, וכן מצד שאין מפרטים את פרטי החמץ והסכום וכו', יש ליישב, וכמ"ש במקומו.

ועוד פקפוקים שפקפקו מצד עצם מעשה הקנין שאינו בשלימות בין ישראל לעמים, כיון שאין משיכה, וי"א שלא מועיל קנין בגוי מיהודי ללא משיכה, אולם כיום נוהגים לעשות שאר קנינים, ואף שבכל קנין וקנין כשלעצמו ישנם פקפוקים רבים, אי מועיל בגוי, ואי קנין דרבנן מהני לדאורייתא וכו', וכן בקנין כסף אי מהני כשהרב נותן במקום המוכר, או שאינו מועיל, שהרי אין כאן אלא שליחות, ואין שליחות לגוי וגם לא זכיה, וכן אגב לא מועיל בשכירות וכו', הנה לכל שאלה יש תשובה, ואחר שעושים את כל הקנינים בודאי יש להקל, וכן היה מנהג ישראל, וידוע מה שאמר החת"ס על המפקקים על המכירה, וכן עוד גדולים.

ואף גם זאת שנאמר שהמכירה לא היתה כהוגן, אין בזה כדי להחמיר לאסור חמץ שעבר עליו הפסח, אלא די אם האדם לא ישיא חמץ בביתו [וכל שכן שלא לקנות על דעת להשאיר, עיין להלן בהקדמה להלכות מכירת חמץ], וזאת משום שיש כאן כו"כ סניפים להתיר, וכידוע שספק ספקא אפילו בדאורייתא לקולא וכל שכן בדרבנן, וכ"ש בקנסא שהקילו בו חז"ל יותר, וכ"ש בצירוף כל הגי כו"כ צדדים.

והיינו, שיש לתלות שמכר את החמץ, ואם אכן מכר שמא המכירה מועילה, וכן עיקר הדין, ובפרט שספק במכירה לקולא [עיין בפ"י סי' תמח-תמט במשנ"ב וכה"ח ושו"ד סי' ט, ואף שיש מחמירים בספק דאי

76. שאם הוא בחוה"מ צריך מחיצה, ואם הוא ביי"ט צריך כפיית כלי, ואם הוא זמן מועט עד סוף הפסח, גם כפיית כלי א"צ, וכן נזכר בכה"ח כאן אות טז.

77. אמירה זו שכתב השו"ע ס"ב, הוא כדי להרחיק יותר מידי כל חשש, ומ"מ זה מועיל עוד להקל אפילו להראות לו מקום להניח החמץ שם [ואם זה פקדון, עיין לעיל סי' תמו, ובכה"ח כאן].

78. שאפילו הוא מומר גמור שדינו כגוי, אין זה אלא לחומרא, אבל לא להקל, ולכן חמצו אסור בהנאה כיהודי, ועיין להלן בהערות הבאות.

79. ועיין להלן בהקדמה להל' מכירת חמץ שבמומר להכעיס אין ענין לזכות אותו, ויש חולקים.

80. האריכו בזה האח', כיעוין בשד"ח (באספ"ד חו"מ רס"ט וכן בסימן ח אות ז, סוסק"ז), וכ"ה במשנ"ב יא וכה"ח אות ס משם האח', ואפילו במומר גמור שאינו כתינוק שנשבה, דמ"מ כישראל הוא לחומרא. (ואף שבמגן האלף סק"ז כתב שלא קנסו במומר, ושלקן מותר ליהנות מיי"ש של מומרים וכו', מ"מ למעשה יש להחמיר, וע"ע בשו"ת מהדו"ת ח"ד סי' הר צבי ח"ב מו, והאריכו באח' עוד טובא בגדר מומר לענינים שלו, ולענינים של אחרים, ואכמ"ל).

81. שם, ובפשטות זה תלוי בכל מה שנתבאר לעיל בענין אונס גמור, שכתבנו דיש לחוש שהוא בכלל נתת דבריך לשיעורים ולא מהני. אך יש מתירים, ועכ"פ יעשה ביטול. (ואמנם זה תלוי עוד במשנ"ת בהקדמה להל' מכירת חמץ בהערה, שלדעת כמה פו' אין החמץ הנמכר בכלל הביטול, אך ז"א מוכרה, ויש לצרף לקולא). ומ"מ טעם ההיתר לומר לגוי, משום שיש מתירים בחמץ שעבר עליו הפסח באונס, וכנ"ל. ובמומר יש להקל ובפרט שהיהודי עצמו אינו נהנה מעצם החמץ. וע"ע בכל זה בשו"מ תליתאה ח"ב סי' ס, ובשערים המצוינים בהלכה קיד כג מד' האח'.

82. פשוט כמבואר באהע"ז סימן ד וכמה דוכתי, ולענין דיעבד עיין בפמ"ג

ה"ד בכה"ח אות סב, ומש"כ ע"י בהערה להלן.

83. כה"ח (אות סד) בשם הפמ"ג.

84. עיין כה"ח (אות סב) בבן מומרת, שהביא מהפמ"ג שבדיעבד אין לך אונס גדול מזה, ואף אם בישראל אנוס אנו אוסרים בזה עדיף, עיי"ש. אך זה לכאז תלוי במה שהארנו לעיל בדין אונס בחמץ שע"ע הפסח, שכל שיש שייכות להערמה לא התירו, ויל"ב. ועכ"פ אף הפמ"ג שם לא התיר אלא בהפסד מרובה.

85. הדברים ידועים [ואירע בגוי של שבת שאחר זמן רב נודע שהיה יהודי]. וכמו"כ יש להזהר גם בנידו"ד שלא יהיה מכשול שיחשבו שמכרו את החמץ ונמצא שהיה יהודי, אמנם אין זה מכשול של רבים אלא של אותו מומר [שהרי הוא קונה את החמץ מ"מ, אך י"ל דהוא מקח טעות, שאילו ידעו לא מכרו כדי להכשילו, אך כאשר הוא מומר י"ל דלא איכפת לן דהלעיטוהו לרשע וימות, ובפרט שהוא יחיד והכלל לא נכשלים] (וכענין ליעבד איסורא זוטא וכו' שנת' בסו"ס שו, ויל"ב), ועכ"פ הרי בשעת המכירה אילו ידעו לא היו מוכרים לו, ועיין פמ"ג, ויל"ב].

86. ונראה דמ"מ אין זה הכרח לברר כ"כ אחרי, דיש ללכת אחר הרוב באופנים מסוימים (כההיא דאהע"ז ס"ד, ולעיל בפ"י באו"ח סימן שטט), וגם חזקה הוא כההיא דסוקלין ושורפין על החזקות (קידושין פ). וא"כ מצד לפני עור אין לחוש (וכ"ש במומר מדעתו, דהלעיטוהו לרשע וכו', אם אינו כתינוק שנשבה), אך יש לחוש יותר לנוק הציבור אילו יודע שהיה יהודי, ונמצא שהוא חמץ שע"ע הפסח ברשות ישראל, אך זה ג"כ אינו מוכרה, דבפמ"ג (הובא בכה"ח אות יב) כתב דבדיעבד יש להקל בהפס"ג, הגם שאינו פשוט, ומ"מ בספק אחר פסח נמי מותר לכו"ע.

87. פמ"ג ושע"ת, ה"ד בכה"ח אות סג, וכיום ידוע שגם בא"י יש אופנים שהאשה יכולה לישא וליתן בפ"ע, וגם בהלכה שייך כן, ותלוי בהרבה פרטים, ואכמ"ל.

88. כן העיר הגריש"א להזהר בזה, מפני שע"פ חוק יש לאשה זכות בזה, ומלבד איסור לפני"ע יש לדון על החמץ כדין חמץ שע"ע הפסח.

89. עיין בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סו"ס מד) שכתב להעיר דכמו שאין מוסרין דמי שביעית לעם הארץ מפני שהם חשודים לאכלם גם לאחר זמן הביעור, והוא מכשיל את המומר בלפני עור, כמו כן יהיה אסור למכור חמץ למומר שחשוד לאוכלו או להשהותו בפסח, ובפרט תוך ל' יום שמבואר בגמ' (רפ"ב דפסחים) שאסור למכור כותח לנכרי מפני שהרואה סבור שהישראל מכר בפסח, וכ"ש כאן שהוא בחשש לאו, עיי"ש (ושם דן אי הוי בכלל לפני"ע או מסייע, וכן כתב עוד שיש איסור לפני"ע גם אם הוא לפני זמן האיסור, ועיין בזה ביד מלאכי ובשד"ח מערכת ואו), אך דן שם אם יש להתיר כמו שאמרו במשנה בשביעית שמותר למכור לו פרה

רשאי להקל בלא התרת נדרים⁹⁸.

מ. גם כאשר החמץ עובר דרך סוכנים הקונים ומוכרים, אין לחשוש כלל. ואם במקום שהחמץ נמצא רואים תעודה של מכירת החמץ, החמץ מותר⁹⁴.

מ"א. ומכל מקום צריכים הקונים לבדוק בכל חנות וחנות שמכרו את החמץ. ולכן, ידרשו מבעל החנות להראות להם תעודת מכירת חמץ, ושוב לא יהיה חשש⁹⁵. ויש להזהר בזה ביותר במסעדות וחנויות קטנות הנמצאות בדרכים⁹⁶.

שער ב - דיני מכירת חמץ הלכות מכירת חמץ

להלן יבוארו דיני מכירת חמץ, מלבד הביאור על סדר השולחן ערוך:

הקדמה / פרק א - דיני מכירת חמץ / פרק ב - מתנה / פרק ג - מכירה מוחלטת / פרק ד - מכירה בתנאי ומכירה מוחלטת / פרק ה - הוצאת החמץ מרשותו, ומכירת והשכרת מקום החמץ / פרק ו - מסירת מפתח וסגירת המקום / פרק ז - שליחות והרשאה / פרק ח - מינוי השליחות / פרק ט - כתב הרשאה / פרק י - עוד פרטים בשליחות וזכייה לאחרים / פרק יא - דרכי הקנינים / פרק יב - קנין כסף / פרק יג - משיכה הגבוהה ומסירה / פרק יד - שטר מכירה / פרק טו - פירוט החמץ ומקומו וסכום המכירה / פרק טז - ערב קבלן ובטיח / פרק יז - אגב / פרק יח - חצר / פרק יט - חליפין / פרק כ - אודייתא / פרק כא - סיטומתא - קנין מצד מנהג הסוחרים / פרק כב - קנין מדינא דמלכותא

/ פרק כג - סדר המכירה בקצרה / פרק כד - זמן המכירה בערב פסח / פרק כה - הקנין מהגוי לאחר הפסח / פרק כו - דין הכלים במכירת חמץ.

הקדמה

א. יהודי שיש לו חמץ, יכול למוכרו לגוי, כמו שיבאר להלן. ונמצא שהחמץ אינו שלו, והוא פטור מלבער⁹⁷.

גם אם בדעתו לחזור ולקנות את החמץ מן הגוי בחזרה, או שהגוי יתן לו בחזרה את החמץ שנתן לו, מותר. ואמנם יש מחמירים בזה משום שהוא כמו הערמה, ולא סומכים על מכירת חמץ, אולם להלכה מותר⁹⁸.

ב. המכירה צריכה להיות מכירה גמורה, ככל דיני הקנינים במקח וממכר. ואם לא עשו כן, יתכן שהחמץ נשאר ברשות היהודי, והוא נאסר אף לאחר הפסח⁹⁹.

יש אומרים שלאחר ביטול החמץ, אין המכירה נצרכת אלא מדרבנן. ויש אומרים שהחמץ הנמכר אינו בכלל הביטול. ולכן, ראוי לדקדק במכירה היטב מחשש איסור דאורייתא של חמץ¹⁰⁰.

ג. וזאת לפנינו בישראל, שכל אחד היה מוכר את חמצו לגוי באופן פרטי, אולם מאחר והמוון העם אינם בקיאים בכל דיני המכירה, אירעו מכשולות רבות [שהמכירה לא חלה או שלא חל על כל החמץ ועוד דברים, כאשר רואים בתשובות הפוסקים לרוב], ולכן תקנו שהרב או החכם אחראים

פסח, ואין לך הערמה גדולה מזו, ואפ"ה שרי, וביאר הבי"ד דאפשר שלא יערים דקאמר היינו שלא ימכור לו בתנאי, ע"כ. ולכאורה לפי"ד הריטב"א ודעימיה הנ"ל יש לפרש דברי הבה"ג כפשוטו, והיינו כגון שחור ועושה כן כל שנה, שהוא כהערמה, ואה"נ מה שכתב הבי"ד שהרי התירו למכור ולחזור ולקנות ממנו, ואין לך הערמה גדולה מזו, י"ל שזה גופא בא הבה"ג לאסור, והבי"ד כנראה שלא ראה את הראשונים הנ"ל, וכנראה שהיה פשוט לו דשרי וכמו שדקדקו מסתימת הרמב"ם ושא"י, וכן הוא בתרוה"ד (שהביא הבי"ד שם בהמשך הדברים), ולכן הוצרך לפרש כן בבה"ג. ולדינא, הנה כאמור דהבי"ד הבין בפשט מדברי הראשונים שיותר אפילו כשידוע שהוא מוכר על דעת לחזור ולקנות, וכ"מ מדברי כמה ראשונים, ואע"פ שמצאנו כמה ראשונים שלא כתבו כן וכמו שהבאנו לעיל, אולם נראה דלכ"ע אינו אלא מדרבנן, דמה"ט מכירה גמורה היא, וכ"כ בשו"ת חת"ס (סימן קיג) שהערמת מכירה זו היתר גמור מה"ט, כיון שבנתיים הוא מכור ויכול להאבדו או להקדישו (וכן בתשו"ת יו"ד סימן שי, ועוד דברים שבלב אינם דברים ואין לחוש), ואמנם י"ל דהוא מיירי לפי ההלכה דקיי"ל שיותר, מ"מ י"ל דלכ"ע אינו אלא מדרבנן, וע"ע באגר"מ (ח"ב סי' צב), ומאחר ומשמעות הרבה פו' דשרי, וכך נקטו הבי"ד והאח", כן הלכה.

ומיהו ה"ז מצטרף לדברי האומרים שלכתחילה אין ראוי לסמוך על המכירה, וזאת כאשר הבאנו מדברי כמה ראשונים שהבי"ד לא ראה דבריהם (וממילא כך היה יכול לפרש גם את דברי בה"ג), וכן כמה אח' חששו לכל ענין המכירה שהיא הערמה, ולדעתם אין לסמוך על זה בחמץ גמור, וכיעוין בבי"ח כאן ובא"י, ועוד בתשו"ת הפו' הרבה. וכן הגר"א הקפיד ג"כ שלא למכור אלא מכירה עולמית, וגם אחר הפסח לא קנה אלא מגויים שהיה שלהם, כי היא מכירה גרועה, וכמוכא במועשה רב (וע"ע במוע"ז מכירת חמץ ג), וכן הגרע"א הקפיד בזה (וכמוכא באגרות סופרים), וע"ע גם להגר"ח מוולאז'ין בחוט המשולש סי' ב, ג, אמנם השיבו עליו בשו"ת אגודת אוזב סי' ה, ועוד, גם יעוין לעיל לפני הקדמה זו בהל' חמץ שע"ע הפסח שביארנו דאין ראה תהגר"א והגרע"א כלל, ומ"מ לא נכחד מאותם פקפוקים שהזכירו האח' כהושאל ומשיב (ח"ב תנינא טע"ז), אע"פ שלמעשה יש להם תשובה. ושוב כתבנו בזה עוד במקומו בענין חמץ שעבר עליו פסח, אודות המחמירים שלא לאכול חמץ שנמכר לגוי, ושם בהערה הבאנו את הפרטים והצדדים שמחמתם היה ראוי להחמיר, ומה שיש ליישבם, וע"ע בשד"ח סימן ט באות ו-ז ועוד משכ"ב, וע"ע שם אות ט א' הוי הערמה, וע"ע גם באות כ, ואכמ"ל. והנה הגם שיש ליישב הקושיות, ובפרט האינא דאכשור דרי, ומדקדקים לעשות באופן היותר מועיל וכידוע, מ"מ אח"כ י"ל דהמחמיר שלא להשאיר חמץ בעין תע"ב, אמנם במקום צורך בודאי מותר, ואין להורות שום חומרא. ובאול"צ עמוד קח מיקל לבעל חנות וכדו'. והגר"ש וואזנר היקל גם לאנשים פרטיים כשיש להם הפסח, וכן הלכה, והמחמיר יחמיר לעצמו.

[וראה להלן אות ו' לענין לקנות על דעת למכור ולהשתמש אחר פסח, שבדבר זה בודאי ראוי להמנע, ובעיקר משום זילותא, אבל לענין אכילתו אחר הפסח בודאי אין להחמיר, וכמו שביארנו לעיל בהל' חמץ שעבר עליו הפסח, לפני הקדמה זו].

99. עיין להלן בדיני המכירה שתהיה מכירה מוחלטת, ואיזה תנאים מעכבים את המכירה מן התורה, ואיזה תנאים אסורים מדרבנן וכו'.

100. נחלקו בזה האח' שדעת הבכור שור (פסחים כא.) ומקו"ח וע"א שמן התורה בביטול סגי, והמכירה אינה אלא לפוטרו מדרבנן, ואילו הפמ"ג כאן (בא"א סק"י) כתב דמשמע בכל הפו' שצריך מכירה גמורה, ואין החמץ של המכירה בכלל הביטול, וכ"מ בגר"ז בסדר מכירת חמץ וחת"ס סי' סב, וכ"כ ע"א, ה"ד בסדר מ"ח פ"א ס"ה-ו, ובשו"ת אורי וישעי סימן קלא כתב שסברת המקילים נדחית מההלכה, וגם הסברא אינה כן, ע"כ. ויש להעיר דאע"פ שיכול אדם להפקיר, ואח"כ למכור, וממה נפשך הוא, ואם לא קנה מ"מ הפקר הוא, אולם אפשר שכיון שמכר אותו ה"ז כאילו חזר וזוכה בו [וכע"ז מה שנתבאר לעיל בסימן תלד מדברי הרא"ש ועוד דמה שהוא אוכל למחר אינו מבטל], ולאחר שמכר הרי ודאי אינו יכול לבטל לדעת רבים משום שאינו ברשותו, עיין בשד"ח (ס"ט אות ה), וד"ק.

ולכן, מדקדקים הרבה בענין המכירה לצאת מידי כל חשש, אולם נלענ"ד שיש עיצה להתנות שאם המכירה אינה מועילה והחמץ ברשותו,

בהנאה אחר הפסח (כנ"ל ברה"ט), ובתוספתא בפסחים (פ"ב ה"ו) איתא ישראל ונכרי שהיו באין בספינה וחמץ ביד ישראל, הרי זה מוכרו לנכרי ונותנו במתנה וחזרו ולקוח ממנו לאחר הפסח וכו', והובא בירושלמי (שם ה"ב), וכן הובאו הדברים ברא"ש ומרדכי ורי"ו ועוד ראשונים, וכ"ה ברמב"ם (פ"ד מחור"מ ה"ו) ובשו"ע (סימן תמ"ו ס"ג).

98. הנה בתוספתא ובתלמוד לא מפורש שמותר לעשות כן לכתחילה למכור את החמץ לגוי ולחזור ולקנות ממנו, ואדרבה מדברי התוספתא, יש מקום לדייק שאינו לכתחילה, אלא בשעת הדחק, וכפי הדוגמא שהביאו בנכרי וישראל שהיו בספינה, ואפשר לומר שרק באופן כזה עראי הקילו ובפרט משום הפסד, אבל לסתם אדם אפשר שאינו ראוי לעשות כן, ובפרט אם זה בקביעות כמו שנוהגים לעשות שמוכרים וחוזרים וקונים מן הגוי, שהרי זה כעין הערמה.

ואכן יש שגרסו כן בתוספתא הנ"ל שבסו"ד כתוב "ובלבד שלא יערים", וכיעוין ברשב"א (פסחים ו: ובתשו"ת ח"א ס"ע), ומאירי ועוד, אמנם ברי"ז (ג"ה ח"ה) הביא סיוע זה בשם בה"ג (והובא הבי"ד כאן), וראה להלן בביאור הדברים, ובוזה תלוי גם אם גורסים זאת בתוספתא, והיינו שזה דין נוסף ע"ד התוספתא שאמרה ליתן לו מתנה גמורה או לא, וד"ק. אולם מהמשך דברי התוספתא שרשאי אדם לומר לגוי וכו', משמע שהוא היתר ברור ומרווח לכל אדם, ולא דווקא בשעת הדחק למי שבא בספינה וכדו'. וכבר מצאנו בזה מחלוקת ראשונים, דעת רב עמרם גאון (הובא בח"י תלמיד הרמב"ן ומאירי ונמוקי" בפסחים ו.) שישאר שמכר חמצו לגוי או שנתנו לו במתנה גמורה, אם משך אותו הגוי "ואין הישראל רגיל לעשות כן בשאר שנים, אלא מאורע הוא", מותר לישראל לחזור ולקוח ממנו אחר הפסח, כיון שקנאו גוי הו"ל ברשותיה, וקיי"ל חמץ של גוי מותר בהנאה, ע"כ. ומבואר שאם רגיל לעשות כן אסור ליהודי לקחת ממנו אחר הפסח, ויותר מפורש בדברי הריטב"א (רפ"ב דפסחים) שאם הערים והוא רגיל לעשות כן בכל השנים למכור לגוי קודם הפסח וליטול לאחר הפסח, קנסין ליה והוא אסור לו ולכל ישראל לאחר הפסח, שעשאוהו כאילו הוא חמץ של ישראל המופקד ברשות גוי שהוא אסור לאחר הפסח, ואף זה לפקדון נחכוון ולא להערים, וכ"ה בירושלמי, ע"כ. הרי שבאופן קבוע הרי הוא הערמה ואסור.

ולכאורה י"ל ע"ז ממש"כ בגמרא (רפ"ב דפסחים) מח' ב"ש ובי"ה אם מותר למכור לגוי באופן שעשוי החמץ להשאר בפסח, ולא יכלה אותו הגוי קודם פסח, וביארו הר"ן ורי"ד בונפיד שם ועוד שבי"ש חששו להערמה שלא ימכור בלב שלם, עיי"ש. ומשמע דבי"ה לא חיישין. אולם ז"א, ד"ל שהמדובר שמוכר בלב שלם, אלא שנחלקו אם צריך לחשוש לשמא לא יכוון באמת למכירה גמורה, וקמ"ל דבי"ה לא חששו לספק הערמה ובי"ש חששו, אבל כשזו הערמה ברורה אה"נ ד"ל שאסור.

ומאידך ממשמעות הרבה ראשונים משמע שמותר לכתחילה לעשות כן, וכיעוין בדברי כמה ראשונים שהביאו דברי התוספתא הנ"ל בפשטות שיכול ליתן לגוי את החמץ ולחזור ולקחת ממנו אחר הפסח (ול' הרא"ש ודעימיה שהעתיקו ד' התוספתא כלשונה), וכן הרמב"ם (פ"ד ה"ו) ודעימיה, ויותר מפורש בתרוה"ד (סימן קכ) שמותר ליתן חמץ לגוי, אפילו אם היה יהודי יודע שהגוי לא יגע בהן כלל, עיי"ש. ומשמע שזה היה ידוע ביניהם ואע"פ שרי, ואפילו שזה מפני שהוא קרובו או ידידו ולא יגע בחמץ, מ"מ כיון שמכר לו מכירה גמורה מותר, ודו"ק. ועוד מפורש בדברי תלמידו בלקט ישר (בכ"מ שם) שמותר לעשות כן אפילו שהוא דבר הידוע לפניו.

עוד יש ללמוד כן מדברי הר"ש מפלייזא (בפי' לפיטו אלוהי הרוחות לרי"ט עלם) אודות כלים שלשים בהם בצק, שטוב לגררה או ליתנה לגוי וכו', ושכן מנהג העולם, עיין שם (והובא בטור סי' תמב), וע"ע במהרי"ל (בהל' פסח) כתב גבי כלי הלישה שאין מועיל בהם מריקה ושטיפה כיון שא"א שלא ישאר בהם חמץ, ולכן הורצה לצאת י"ח צריך ליתן אותם לגוי במתנה גמורה וכו', עיי"ש. אולם מלבד שז"א מוכרח כשלעצמו, וע"ע בר"ש מפלייזא שם, עוד בה"ל שבדבר כזה שאינו חשוב כלל פשיטא לכ"ע שאין בו הערמה ואין לחוש, ועכ"פ כן יש ללמוד מסתימת הרמב"ם ודעימיה ותרזה"ד הנ"ל (וע"ע בשו"ת אורי וישעי סימן קכא ובתשו"ת שבסוף הספר).

והנה בב"י הביא דברי רי"ו בשם בה"ג שכתב "ובלבד שלא יערים", וכתב ע"ז הבי"ד שאינו מובן, שהרי מותר ליתנו לגוי ולחזור לקחתו אחר

אלא הוא זמן האריזה וכדומה, ועוד שהרי יש מרכיבים של חמץ ומעמיד וכו', וביותר אין לסמוך על הכיתוב שעל האריזה, מפני שאין ע"ז שום פיקוח לא מרבנים נותני הכשרות (כמו ששמענו מפורש ממשיגים, שאין ועדת ההכשר אחראית לכיתובים אלה), ולא ע"פ חוק, ובלאו הכי א"צ לכ"ז, שכאמור הדבר מותר, ואדרבה יש מקום לומר שלא להסתכל, עכ"פ כשאין לו ברירה אחרת בקלות, שיכנס בספק נוסף, ואף שהוא מחסרון ידיעה, הרי ידוע שבס"ס דרבנן מקילים, ואין להאריך].

ולכן: די לאדם אם רוצה להחמיר, שלא ישאיר חמץ בעין בביתו [אבל קמח המצוי כיום א"צ כלל לחוש להחמיר], אבל מה שנמכר אחר הפסח מותר בלא חשש. וכל שכן שלא להורות לאחרים שום חומרא בזה.

99. ידוע שמי שנהג להחמיר בדבר מסוים ולא ידע שזו חומרא, אינו צריך התרת נדרים, כיון דהוי כמו נדר בטעות, וכיעוין ביו"ד סי' ריד, ואף שבאגר"מ קצת חשש לזה וכו', מ"מ קיי"ל שא"צ התרה, וכן נקטו הפו' בכ"ד וכן סוגיא דעלמא, אמנם מי שידע שזה רק חומרא הרי הוא צריך התרת נדרים.

אולם בנידו"ד גם אם ידע שזה חומרא א"צ התרה, א]. שכן הידוע שזו חומרא חשובה ושוב נודע לו שאין בה כ"כ צורך, עדיין זה נחשב בגדר נדר בטעות, כמו שכתבנו ביוסף טוהר ועוד, ובנידו"ד נמי אחד הרוואה כל האמור לעיל בלבבו יבין שזו חומרא קלושה, ואינה אלא חסידות יתירה, ושוב א"צ התרה כלל. ב]. גם אם אדם חשב שזו חומרא קלושה וידע את כל האמור (מה שבודאי אינו מסתבר), מ"מ יש להקל בלא התרה על סמך מסירת מודעה הנהוג בכלל ישראל בערב ר"ה ועיוה"כ, ולכן א"צ לחוש למנהג זה שנהג בלא לומר בלא נדר, ואף בלא"ה אין זה מחייב מכמה אנפי, ולמעשה אחר כל האמור שיראה שאין זה בגדר חומרא שוב א"צ גם התרה.

94. הנה רבים חוששים שאף אם אכן המכירה מועילה, מ"מ יש לחוש שמא החמץ היה אצל סוכן בזמן הפסח, והוא לא מכר את החמץ. אולם כיון שהדבר רק חשש וספק בעלמא, הא קיי"ל דספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר וכמנש"ת לעיל. וגם יש לצרף כו"כ צירופים שכתבנו לעיל, ושייכים גם כאן. וכן ראיתי הלום בספר ללקי"ש הנ"ל עמוד קה שכתב שיש להקל מספק שמא החמץ היה בחנות הזאת, ובפרט שכן הוא ע"פ דין משום חזקה שכאן נמצא כאן היה [וכמו שרואים כן בהל' פסח בסי' תמט תסז ובכ"מ], ואפילו לענין אכילה בפסח, וכ"ש לענין שעבר עליו הפסח, וגם מצאנו בכ"מ שיש דין תליה בחמץ שע"ע הפסח להקל], ושמא היה במפעל שמכרו, ושמא הסוכן מכר, ואף את"ל שהיה אצל הסוכן שלא מכר שמא כמ"ד שחמץ של מומר ועבר עליו הפסח מותר, ושמא הוא תינוק שנשבה שלדעת כמה פוסקים החמץ שלו מותר אחר הפסח, וגם יש לצרף מה שמצאנו רבים הסוברים שאפשר לזכות לכלל הציבור במכירת חמץ מדין זכין, וכמו שהבאנו בהל' מכירת חמץ, ועכ"ז צירף בלקו"ש שם דעת כמה ראשונים שאין חמץ נאסר אלא למי שעבר בו ולא לאחרים, עיי"ש. וע"ע בשו"ת משנה הלכות ח"ג סימן נד-נה, עיי"ש. והנה די בהאמור שזה ספק שע"ע הפסח, ובחזקה שכאן נמצא כאן היה (הגם שמצוי שרואים בחוש איד הסחורה עוברת מהכא להתם, ומ"מ היתה במפעל שמוכרים), ועל כל זה שאר הצירופים, ולכן אין לחוש.

95. שכל שמכר את החמץ מקבל תעודת מכירה, ויש לדרוש את זה, ושוב אין לחוש, כנ"ל בהלכות קודמות.

96. שבמקומות כאלה שאינם מיושבים, ואין בני תורה בשכנותם, החשש מצוי שלא מוכרים חמץ, ויש להזהר.

97. במשנה רפ"ב דפסחים (כא.) כל שעה שמותר לאכול וכו', מוכר לנכרי ומותר בהנאתו. ע"כ. וע"ע בפסחים (יג.) שבחמישית א"ל צא ומוכר, והיינו לנכרים. ובאופן כזה פשוט הדבר שאינו חייב בביעור, שהרי החמץ אינו שלו, ואמרו בפסחים (ה:): לא יראה לך שלך אי אתה רואה וכו'.

[אמנם לענין קיום מצות "תשביתו" באופן כזה נחלקו הפוסקים, אם מקיים מצוה בעצם הדבר שאינו בביתו, או שקיים המצוה הוא דווקא בכילוי החמץ מן העולם, וכמו שהבאנו בסימן תמה בהלכה שניה, עיין שם. ולצאת ידי הכל יכול להשאיר לו כזית חמץ ולבער אותה, והשאר הוא מוכר לגוי. וגם מפני שיש ענין לבער בשריפה, וכמו שנתבאר שם ובסו"ס תלד].

ובגמרא שם אין מבואר שיכול לקנות את החמץ בחזרה מן הגוי, אבל הוא פשוט כשלעצמו, שהרי החמץ היה של גוי, וחמץ של גוי מותר

ממנו אחר הפסח על כל פנים משום מיגדר מילתא. ובפרט במקומות שיש חנויות אחרות של אנשים שנוהרים באיסור חמץ, שבועאי צריך להעדיף אותם¹⁰⁶, מלבד זאת שגם בכל השנה יש להעדיף לקנות משומרי תורה ומצוות, וחי אחיך עמך¹⁰⁷.

ה. אדם שאין לו חמץ, ואין בדעתו להשאיר חמץ ברשותו כלל, והרי הוא בדק את החמץ וביטל אותו כדן, אינו צריך לעשות מכירת חמץ. ומכל מקום נוהגים לעשות מכירה בכל אופן¹⁰⁸, ואפילו כשנכנסים לדירה חדשה¹⁰⁹.

ו. הגם שהמכירה מועילה כהלכה, אין מן הראוי לקנות חמץ לפני פסח כדי למוכרו לגוי ולהשתמש בו לאחר הפסח, אף על פי שהוא חושש שלא ימצא אחר הפסח חמץ שנמכר כדי¹¹⁰, וזולת בשעת הדחק, לפרנסה וכדומה, ועיין בהערה [וכל זה לענין לקנות ולהשהות בביתו, אבל לאחר הפסח

על המכירה, והוא יהיה השליח של הציבור, והרוצים למכור את החמץ ממנים את הרב בהרשאה שיהיה מוכר עבורם¹⁰¹.

ד. צריך כל אחד להבין את ענין מכירת חמץ ולדעת שזו מכירה גמורה, ולא מנהג אבות בעלמא מצוות אנשים מלומדה¹⁰². אמנם בדיעבד, מותר¹⁰³.

וגם חילוני שמכר את החמץ, ואמר אחר כך שכל כוונתו היא כדי שהחרדים ישתמשו לאחר הפסח בחמץ שלו, בדיעבד מותר. ויש מהדרים להוסיף בשטר מכירת החמץ סעיף מיוחד שהמכירה תחול גם על פי חוק בלא שום טענות¹⁰⁴.

ואם החילוני פוקד ומשתמש בחמץ בפסח, דעת הרבה פוסקים שאין המכירה חלה, וחמצו אסור לאחר הפסח, ויש מקילים. ולמעשה ראוי לעשות מכירת חמץ גם בעבור¹⁰⁵. אבל ראוי להמנע לקנות

ואגב, ראה בשו"ת שרגא המאיר (ח"ו סימן קנז, ד) שכתב שאם יש חמץ שנמכר לגוי, ויש חמץ אצל גוי נמש, עדיף לקנות מהגוי ממש, ואין בזה משום וחי אחיך עמך, עיי"ש. ואמת שאם יש צורך כל דהוא בענינים רוחניים, ה"ז בודאי צורך גדול, ובודאי שזה עדיף מאשר הפסד של סכום כסף שבזה מותר להעדיף גוי, וכדומה בש"ס ללקו"ש ח"ד שורש א העיר עליו שאינו כן, שהרי אפשר לסמוך לכתחילה על מכירת חמץ לגוי. וראה בדברינו לעיל בסוף ה"ל חמץ שעבר עליו הפסח מה שכתבנו בכל זה. אולם לצד שיש הידור בדבר יש מקום לדבריו. וכן נראה יותר שעדיף לקנות מיהודי חמץ הנמכר.

108. הנה מי שאין לו חמץ בביתו א"צ לעשות מכירת חמץ, וע"פ דין אין בזה חשש כלל, שהרי בדק וביטל, ואף אם ימצא איזה חמץ שלא ראה אותו, אין עליו ולא כלום, כמשנית לעיל בה"ל בדיקת חמץ, והוא דין פשוט בגמרא וכל הפוסקים [וכן בתנאי שאינו עתיד לקנות חמץ ולהשאירו, שאם כן גם הוא צריך מכירה, ובאופן הנהוג ששולחים את הרב יש לציין בשטר ההרשאה שמוכרים גם את החמץ שעתידיים לקנות, וכמו שכתבנו בפרק מ, עיי"ש].

ומ"מ מנהג ישראל למכור חמץ לגוי גם אם לא משאירים כלל חמץ בבית, ואע"פ שמדין הגמרא והפוסקים אין בזה צורך כלל, מ"מ יש בזה ענין, וכמו שיבואר:

א. מחשש שמא לא בדק יפה (כמו שמצוי אצל רבים, כאשר כתבו הפ"י, ועיין לעיל סו"ס תלג), כך שאי אפשר לומר שהשאר הוא חמץ שלא ידוע, שהרי אם היה מחפש היה מוצא, ועדיין חל עליו חובת ביטול, ובמכירה הוא נפטר שאינו ברשותו עכ"פ (אף שעדיין חייב בבדיקה כדן כדי לשים מחיצה שלא יכשל בחמץ).

ב. שמא יש לו זכות במכירת המתעסקים בחמץ וכדומה, ודעת כמה פ"י שצריך למכור גם מניית וכדו', וראה בסימן תמח בה"ל חמץ שעבר עליו הפסח מה שכתבנו בענין המניית, ובזמנינו יש יותר צורך למכור מניית וכדומה להם.

ג. פעמים שיש איזו טרדא ושוכחים, וכבר אירע באשה שילדה ושכחו לבדוק, ועוד מקרים למיניהם, כמו שידענו מאנשים שלא בדקו, אך מדינא א"צ לחוש לחשש רחוק.

ד. עיין להגרשו"א בהליכות שלמה פ"ו ס"ג מה שהסביר בענין המכירה אף שאין לו חמץ, וסבר שבהוא הוא מחזק את איסור החמץ, ע"כ, הגם שאינו מוכרח.

ה. עיין בשו"ת להורות נתן (ח"ו סי' כה) שכתב למכור את החמץ בכל אופן, ובגלל החמץ הדבוק בכלים וכו', וע"ע שם, ויל"ב.

ואמנם באול"צ (פ"ט תשו"א) כתב שמי שאין לו חמץ בביתו לא יעשה מכירה, וזאת מפני שאין המכירה חלה על פחות משווה פרוטה, ויכול לקלקל לאחרים מפני שאין הקנין מועיל כלל (ויש לציין שכע"ז הביא בספר מח"כ עמוד לב בשם הבני יששכר), אולם למעשה א"צ לחוש לזה, וכמו שכתבנו להלן בה"ל מכירת חמץ, דמ"מ אם לא יועיל לא יזיק, ומפורש מתנים במכירה שמה שעשוי להזיק אינו בכלל המכירה וכו', וזאת ועוד שאף לשיטתו הרי אפשר למכור איזה דבר ששווה פרוטה (ולאו דווקא חמץ שווה פרוטה כמו שכתב שם, אלא כל דבר אחר, ג"כ מועיל, והרי רצונו שלא יהיה חמץ כלל). ובכל המכירה בודאי נכלל גם החמץ שלו, וגם אם לא הרי לא יזיק.

ואחר כל האמור בכונן דא אמינא, מנהג ישראל תורה (תוס' מנחות כ.), הגם שבזמן קדום לא נהגו כן, ופוק חזי שכמעט כל גדולי ישראל בדורות האחרונים עשו מכירת חמץ גם כשלא השאירו שום חמץ בביתם, ואין ללול בזה, ובפרט שכיום הדבר נעשה בקלות על ידי הרשאה לרב, ואין בזה שום טירחא ולא מידי.

109. שמא יש בחפציו חמץ [וכפי שביארנו לעיל שהחשש שמא לא בדק כדן], וכן הסכים הגרי"ש אלישיב.

110. הנה יש לדון כאן מכמה אנפי:

א. דבזה הוא מראה שהמכירה אינה אמיתית, ולא מהני המכירה (כן העיר בשו"ת מהר"מ איגרא ס"ל"ט אות כ עפ"ד התבו"ש), אולם כבר הערנו לעיל בהקדמה ובהערה שם ע"ד התבו"ש, וכפי שביארנו הפ"י דבכל גוויי הוא מועיל, משום שדעתו שיהיה קנין גמור כדי שלא יעבור באיסור בל יראה, וכדי שלא יאסר החמץ בהנאה, וכמו שכתבו כיוצ"ב הפ"י בכמה ענינים, ולפי שורת הדין מותר, ודו"ק, אמנם הבאנו שיש הרבה שאוסרים כשמכר חמץ ומשתמש בו בפסח, ואפשר דה"ה כאן, ויש לדחות. ואמנם יש קצת דמיון לענין של אותם שיטות, אך למעשה אין לחוש, ודו"ק.

ב. ובכה"ג הרי הוא כרוצה בקיומו, וכמו שכתבנו כמה פ"י. (וכן העיר בשו"ת מחנה חיים ח"ב א"ח ס"י כה שלא לעשות כן מה"ט). אולם יעוין בדברינו בסו"ס תנ שבחמץ הנמכר לגוי ואין אחריותו עליו, אין בזה איסור דרוצה בקיומו, וע"ע שם.

ומ"מ כיון שבלא"ה יש שפקפקו על המכירה, הגם דקיי"ל שהיא מועילה כדת וכדן, מ"מ אין ראוי להכניס עצמו לזה, וע"ע בישועות יעקב סימן תמח סק"ה שאינו נכון לעשות כן. והמכירה נתקנה למי שיש לו

ועוד רבים (וכה"ג דנו הפ"י בענין שטר היתר עיסקא להציל מריבית). **103.** עיין בשו"ע חו"מ (סימן מה ס"ג) ובפ"י שם שאם חתם בשטר, ה"ז מחייב אותו אפילו אם לא קרא ולא ידע על מה הוא חותם (וכה"ג מצאנו בפ"י באהע"ז סימן סו לענין כתובה, עיין שם). ודנו בזה במח"ש סק"ג ד ובשו"ת עונג יו"ט סכ"ח ובח"ט ס"כ"מ ועוד הרבה בתשו' הפ"י, דכאן הוא חמור טפי, דבשלמא בשאר שטרות הוא יודע שהוא מתחייב, אבל כאן אפשר שאינו יודע וחושב שזו סגולה בעלמא, אולם מצאנו בפוסקים שאדם שחותם על שטר מתחייב, עיין בחו"מ שם, ואהע"ז ס"י סו ס"ג וס"ג.

ואף את"ל שגם כאן זה מחייב אותו, וכן בדן, שהרי מ"מ חתם, ודבר ידוע שסתם אדם שחותם הוא עשוי להתחייב בכך, כדרך העולם שרוב ככל החתימות הם לצורך התחייבות, ובודאי שהוא מתחייב בכך, שאל"כ לא היה חותם [וכ"ש אם הרב הסביר לו את ענין המכירה, וכמו שכתבנו להלן שכן ראוי לעשות להסביר להמון העם], עדיין לא יועיל כל זה כאשר לא חתם על שטר, כמו שנוהגים רוב העולם, וכן הוא מן הדין שא"צ לחתום אפילו על שטר הרשאה, אלא די במינוי הרב בעל פה, א"כ אפשר שלא ידע מה אמר, רק ראה שכולם רושמים שם וכתובת, וחשב שיש כאן מין לחש וסגולה להציל את החמץ.

ויש לומר דמ"מ תלינן מן הסתם שידע ענין המכירה, ואכן מצאנו בפוסקים שגם אם אדם לא חתם על השטר הרי הוא מתחייב, וכמבואר בתשו' הרשב"א (ח"א סי' תרכט) והובא בב"י ובפ"י באהע"ז (סימן סו), עיין שם [ובפ"י כתבו שבלא חתימה אינו מתחייב אלא בתנאים המקובלים וידועים בדרך כלל], אלא ששם ה"ט משום דאמרינן חזקה שהעדים הסבירו לו את ההתחייבות לפני שחתמו, משא"כ כאן שאין עדים שחותמים על ההרשאה, ואין הרב נאמן לכך, אף על פי שיותר סברא היא שהרב יסביר למשלח מאשר העדים, מ"מ בעד אחד לא מצאנו חזקה זו.

ויותר נראה דמ"מ כיון שרצה להתיר חמצו יש לסמוך על הזכיה שהרב מוכר עבור כולם, וכמו שהבאנו להלן בענין שליחות הזכיה, ואף שמצאנו לפעמים שאדם שעשה איזו פעולה דעתו להועיל לפי הפעולה שעשה ולא לפי קנין אחר, והי"נ י"ל כן, אולם הרב עצמו שמוכה מכירה לכולם, הרי הוא בודאי מתכוון לכל מי שלא הועיל לו המכירה רגילה, ולכל מי שיכול להועיל לו.

104. עיין להלן מחלוקת הפוסקים במכירת חמץ של אנשים שמשתמשים בחמץ שנחלקו בזה הפוסקים, אם מ"מ החמץ מוכר והם כגולנים, או שזה מגלה שהמכירה אינה מכירה, אולם באופן זה שאינם משתמשים בחמץ בפסח יש להקל טפי, ולומר דברים שבלב אינם דברים, וכיון שהסכים למכירה ה"ז מכירה גמורה, ומה שאומר א"כ אינו סותר למפרע, ועיין בספר סידור פסח כהלכתו והובא בפ"ט אות כ, עיי"ש. עם זאת יש לציין שהגרי"ש סובר שראוי לכתוב בשטר במפורש שלא תתקבל טענה שהמכירה היתה לצרכי דת, אלא היא חוקית, וכן כתבנו במקומו שראוי לעשות כן, ובכך נראה שבועאי אין לחוש, שהרי בפועל זה קנין גמור, ועכ"פ לאחר הפסח פשיטא שאין החמץ נאסר.

105. מצאנו להרבה פוסקים שכתבו שאין המכירה מועילה באופן כזה שהוא ממשך לסחור בחמץ, וכיעוין בשד"ח סימן ט אות לה עפ"ד המהר"ם שיק ועוד, וכ"ה בדברי מלכאל ח"ב סכ"ד, וכן במנחת שי ופרי השדה ותשו"ה"ו ועוד כמובא בפ"ט שם, וכן בספר מח"כ סופ"ה הביא בשם אורי ישעיה ומהר"ש"ם, עיין שם. וכ"ה בשו"ת משנה הלכות ח"ג סי' נה ועוד [אמנם בספק בודאי שאין לאסור].

ומאידך בשו"ת אג"מ ח"א סי' קמט וח"ב סי' צא כתב שגם אם הם משתמשים בחמץ בפסח, המכירה קיימת, אלא שהם כגולנים, וחייבים לשלם לגוי [וכן כתוב בהדיא בשטר]. והוסיף שאף השד"ח י"ל שכתב כן רק למיגדר מילתא (ואינו במשמע), וכ"כ עו"א ה"ד בפ"ט שם כהדברי חיים וחלק"י ועוד אח' שכתבו כמה וכמה סיבות להועיל למכור חמץ גם לאותם אנשים, וכן הלכה שראוי למכור גם עבורם חמץ, ואם לא יועיל לא יזיק לאחרים.

106. נראה שלמעשה קשה לאסור את חמצו אחר הפסח, מאחר שמ"מ הסברא נותנת שיעויל המכירה ודברים שבלב אינם דברים, ובפרט אם חתם בשטר הרשאה, אולם בודאי שעכ"פ משום מיגדר מילתא אין לקנות אצלו (כמש"כ גם האח"י הג"ל בדעת השד"ח), ופעמים שיש בזה חילול ה', ובפרט במקומות שמצויים חנויות של אנשים ששומרים על איסור חמץ, כמו שמצוי כיום בכל מקום בא"י, שבועאי אין לקנות מהפוקדים, ובלא"ה עיין בהערה הבאה.

107. בתו"כ (פ' בהר) עה"פ וכי תמכרו ממכר לעמיתך, כשאתה קונה קנה מישראל, עיין רש"י שם. ואמנם הרמב"ם והטו"ש"ע לא הביאו הלכה זו, אולם למעשה הפ"י נקטו כן להלכה, וכן הוא באהבת חסד פ"א פ"ו [ומצאנו בכ"ד דברים שלא הובאו ברמב"ם ושו"ע, והם הלכה פסוקה]. ועיין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' קצט) שכך הדין ג"כ לענין מומר, שיש להקדים את היהודי שומר מצוות על פניו, וע"ע שם באיזה הפרשים יש לקנות מן היהודים כשרים, ועוד פרטים.

הרי הוא בטל כעפרא דארעא, ואף אם לא יועיל ביטול בתנאי (יעוין סו"ס תלד), אולם זו מציאות שהוא מבטל הכל ואינו מחשיבו (לדעת כמה ראשונים), או מפקירו (כשזה בתנאי שזה שלו), וכן נראה שראוי לחשוב כן, ואת"ש, וזה יועיל בכמה ספיקות וכדו'.

ולכן, כל אדם שמוכר חמץ בעין, מלבד המכירה יבטל את החמץ כולו, ויחשוב בדעתו שאם המכירה לא מועילה מאיזו סיבה (כגון מפני חששות כמה פ"י, אע"פ שהאידינא נשתנה הדבר לטיבותא, או שחושש שמא לא רשמו את שמו, או שאינו מוכר שו"פ וכדומה), הרי הוא מבטל, ודי לומר בקיצור שכל החמץ שלו (ולחשוב גם על המכירה) שהכל בטל [וכן ראוי לומר לבעלי חניות וכדומה], ואכן זה כלול בהפקר, וכבר כתבנו להלן בפרק דרכי הקנינים שאחר כל הקנינים נהוג להפקיר החמץ, אלא שראוי שכל אדם יעשה זאת בעצמו ולא לסמוך לכתחילה על הרב, אך כיון שממנים את הרב לכל מילי יש להקל, אך עדיף שכל אחד יעשה בעצמו. [וראה במוע"ז ח"ג סי' רפד שזה סתמא דמילתא שכל אדם מבטל אם המכירה לא תועיל וכו', עיי"ש].

101. הנה המכירה בזמן קודם היתה באופן פרטי שכל אחד שהיה לו חמץ רוצה למכור, מוכר לגוי, וכנזכר בגמ' ותוספתא הנ"ל ובראשונים הנ"ל, אולם הן רבים ע"ה ומניין להם דיני הקנינים, וכבר מצאנו בתשו' החת"ס (סימן קיא) שכתב להזהיר כל רב ומורה, שהוא מחויב להורות לעם בשבת הגדול, אך יאמרו ואיך יעשו שטר וקנינים המועילים, והוסיף שגם במקומו שכל בני קהילתו מוכרים בשטר המתוקן על ידו, אעפ"כ הוא מזהירם ומלמדם בכל שנה, ע"כ. ואכן, הרואה יראה בתשו' הפ"י לרוב כ"כ נידונים על ממשלות שאירעו במכירת חמץ מחמת חוסר הקנין הראוי, ופירוט החמץ ועוד, וגם מפני הטרור שכל אחד צריך לחפש גוי וכו', ומפני כך הגו חלק מגאוני הדור רעיון לעשות מכירה כוללת, וזאת בב' אופנים:

א. מכירת חמץ לרב או לבית הדין, ואח"כ הרב או בית הדין מוכרים את כל החמץ שהוא קנוי לגוי, וכמוזכר בישועות יעקב כאן (סי"ה) ובשו"ת זכר יהוסף (סי' קלח) ובשו"ת בית שלמה (ר"ס טו) ובשו"ת נאות דשא (ח"א ובסופו) ובשו"ת אורי וישעי (סי' קכא), וע"ע בשד"ח (מערכת חו"מ סי' ט אות ו-י) באריכות מוד' הפ"י, ועוד בקונטרס עמודי כסף וזר זהב ועוד. ובאופן זה הנה יש מתנגדים לדבר שהתירו חכמים בדוחק וכו', כדברי הרב או"י הנ"ל, וא"נ דשמה המכירה שבין המוכרים לרב קיימת, ואילו בין הרב לגוי אינה קיימת, ונמצא שיש לו חמץ בפסח וכו', עיי"ש. אמנם טענות הללו לעני"ד לקי"מ, דמה שהקשו מה לו לרב להכניס עצמו, לא הבנתי למה לא, ובפרט רב הקהילה שהאנשים כבניו, ולמה לא ירחם עליהם כרחם אב על בנים, ואם אמרו דניחא ליה לחבר לעשות איסורא זוטא וכו' (עיין בדברינו סו"ס טו), ק"ו בזה שהתירו חכמים את הדבר. ומה שטען שמא המכירה הראשונה קיימת והשניה לא, גם זאת לא טענה כמו שרואים שהרבנים משתדלים בכל הקנינים, ובודאי המכירה מועילה לגמרי.

ב. נתינת הרשאה לרב או לבית דין שיהיו שליחים למכור בעבורו את החמץ, וכאשר בסוף ספר נחלת שבעה מובא שטר הרשאה למכירת חמץ, וכן הובא בעמודי כסף הנ"ל שכנראה שכן היה המנהג לפני רבינו הגרי"ז, וכן מבואר בתשו' החת"ס סי' קיא וחס"א ועוד רבים, ועיין בשד"ח מערכת חו"מ (סימן ט אות ו-י) אריכות רבה מוד' הפ"י, והביא דברי המפקקים על המכירה הזו, וכתב ליישב כל הקושיות, והדברים ברורים, עיין שם ותרו"ן, ויש להוסיף עוד כהנה ליישב מנהגם של ישראל, ואין להאריך בדבר שנתפשט ונעשה כהיתר גמור שהוא כדן, ויש שחששו בתחילת הדרך מהנהגת דברים חדשים, ומחשש פרצה (וראה בשד"ח סי' ט, וכן בספר הלכות חב"ח עמוד קצו השתלשלות המכירה במשך הדורות), אך באמת הדברים ברורים שאילו לא היו עושים כן, הרי הפרצה היתה גדולה יותר, ואדרבה בתי הדין מדקדקים לעשות המכירה כדת וכדן.

וכיום, המנהג ליתן הרשאה לרב למכור את החמץ בעבורם (ולא שמוכרים את החמץ לרב), וכל דברי המפקקים על המכירה כבר נתיישבו בדברי הפ"י, וגם נוהגים להדר ולצאת ידי כל השיטות.

102. הנה האחרונים האריכו בענין המכירה שהיא נראית כהערמה (עיין מחזה"ש), וכתבו האח"י ליישב דמ"מ כוונתם למכירה כדי לצאת מאיסור חמץ [ודומה לזה ביאור האח"י מה דמועיל למכור בסכום מועט לאדם המכירו כמבואר בשו"ע ס"ג, וכתב המשנ"ב שם רסקי"ט שהרי הוא רוצה שלא יהיה אסור בהנאה, וע"ע גם בשעה"צ שם משם החק יעקב, עיי"ש. ויסוד הדברים מבואר במשאת בנימין ועוד. וכה"ג מצאנו עוד בכ"כ דינים]. ובא"א כתב בכת"ס סימן צ דכיון שעשו מכירה בקנין לא איכפ"ל ממחשבתו [אמנם סברא זו תלויה גם היא במחלוקת המבוארת להלן פרק ו בענין מי שעבר וסגר את מקום החמץ בפני הגוי]. אך זאת כאשר הוא יודע שזו מכירה והיא ככל מכירה דעלמא, אבל אם אינו כן הרי שזה מחזק יותר את החשש שהזכירו הפ"י מצד דהוי הערמה. ויותר מזה, וכבר העירו בזה האח", עיין בגר"ז בסדר מכירת חמץ, וקיצושי"ע סי' קיד ס"א

בודאי שהחמץ מותר לאחר המכירה, ואין בו שום חשש, כמו שנתבאר בהלכות חמץ שעבר עליו הפסח¹¹¹.

ז. יש לציין, שבמסגרת הלכות "מכירת חמץ" יובאו בעיקר הדברים הקשורים לעצם המכירה. אבל שאר פרטים נתבארו במקומותיהם, כגון: א. איזה סוגי חמץ צריך למכור¹¹². ב. מי הם הבעלים של החמץ הצריכים למכור¹¹³. ג. מי הראוי לקנות את החמץ¹¹⁴. ד. מקום החמץ¹¹⁵. ה. זמן המכירה¹¹⁶, וכדומה.

דיני מכירת חמץ פרק א

א. אדם שיש לו חמץ ברשותו או בכל מקום שהוא, יכול למכרו לגוי קודם זמן איסור חמץ, ובכך הוא פטור מלבער את החמץ, והחמץ הזה מותר בהנאה לאחר הפסח, ככל חמץ של גוי שמותר לאחר הפסח¹¹⁷.

ב. מותר למכור את החמץ אפילו לגוי שהוא מכירו ויודע בו שלא יגע בחמץ כלל, אלא ישמרנו לו עד אחר הפסח, ויחזור ויתנונו ל¹¹⁸, ובלבד שיתן לו במתנה גמורה בלי שום תנאי, וכמו שיבואר, וכן שיהיה בקנין גמור על פי דין, וכמו שיבוארו להלן דרכי הקנינים.

ג. מותר למכור חמץ לגוי שגר בביתו, ואפילו שהוא משרת שלו, וסמוך על שולחנו¹¹⁹. אמנם אם מזונותיו של הגוי מוטלים עליו, עיין בהערה¹²⁰.

ועבד של יהודי הקני לו לצמיתות, אי אפשר למכור לו חמץ בשום אופן, מפני שידו כיד רבו¹²¹. וגם לעבד של חבירו היהודי הקני לו לעולם אסור¹²².

ד. מן האמור יש ללמוד, שאדם שיש לו בביתו עובד זר המשרת אותו כל היום, רשאי למכור לו את החמץ¹²³. אך יש להזהר שלא יהיה החמץ נשאר ברשות היהודי¹²⁴.

חמץ ויש הפסד בדבר וכו'. וראה עוד בדברינו במקומו בסימן זה לענין קניית חמץ שעבר עליו מכירת חמץ שמותר, ושם בהערה הבאנו כו"כ פקפוקים שעמדו עליהם האחר בענין המכירה, ולכן אף שמותר ליהנות מזה, מ"מ יש מעלה שלא להשאיר בביתו (א"כ פרנסתו דחוקה, או שהוא כמות חשובה), וכ"ש שלא לקנות במיוחד על דעת למכרו. וכן מנהג ישראל שאדברה משתדלים שלא להשאיר חמץ (ובהליכות שלמה פ"ו דה"ל יג כתב שכן מנהג המדקדקים, אך לא להורות כן, שלא לפקפק בענין המכירה, ע"כ. ודבריו ברורים). וכ"ש שאינו מן הראוי לקנות חמץ. וכן ידעתי מכמה גדולים נ"ע שלא היתה דעתם נוחה מזה לקנות חמץ לפני פסח ולמכרו, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ד סימן מט, וכן באו"צ פ"ט, ועוד שהעירו בזה, וע"ע שם. וע"ע בדברינו סו"ס תמח בענין מכירת בהמות וחמץ שלהם לגוי, ועוד בסו"ס תנ.

ואלה הנהיגים לעשות שמחה במוצאי חג הפסח לחיזוק האמונה, כמו שנהגו יוצאי מרוקו, ומבשלים מיני מזונות, ושומרים קמח לכך, יבדקו שיהיה קמח כשר לפסח (שלא רחצו החיטים וכו'), אך בזה יש להקל כיון שאינו ודאי חמץ, ואין להחמיר להם כולי האי, אחר שרוצים לקיים מנהגם, ושוב ביררתי שקמח המצוי כיום הוא במעט מים ומיד מנערים את זה, ואין להחמיר (וכן רוב הקמח מלא אינו רחוק), וגדולי עולם לא חששו לזה לאחר הפסח, והניל יוכלו למכור עכ"פ.

והגם ששמעתי מהגר"ע טולדנו שאמר שגם במרוקו זה לא היה מנהג החכמים, ע"כ, ואפשר שנהגו כן ההמון עפ"ש כמה אח' בסו"ס תקנד ליישב מנהג ההמון בשטיפת הבית וכו' בט"ב, וכ"ש כאן שאין הפסד בדבר, ואדברה כפי הנשמע שיש חכמים שג"כ נהגו כן, אלא שבעו"ה נהפך הדבר באיזה מקומות להוללות, אך כך הוא דרכו של היצו"ר באשר הקלי יונקת מן הקדושה, כנודע, וראה עוד בספר מאור ישראל דרושים משכ"ב, וכל לבבות דורש ה'.

ובעלי חנות הצריכים לפרנסה למכור אחר פסח, מותרים, כיון שע"פ דין מותר, וכמו שהתירו להם עצם המכירה, כן יש להתיר להם גם דבר זה, וכ"ה בשב"ה"ל הנ"ל, ועוד.

111. הוספנו זאת לבאר ולהדגיש שהמכירה היא מכירה מוחלטת, וכמו שנתבאר לעיל באות א ובהערה, שאין לחוש להערמה, וכמו"כ מה שיש מפקקים מכל מיני סיבות, וגם ישנם הרבה טענות על המכירה וכמו שנתבאר בה"ל חמץ שעבר עליו הפסח בענין מנהג המחמירים שלא לקנות מחמץ הנמכר לגוי, אך לכל שאלה יש תשובה, וכבר כתב החת"ס בתוקף שלא להרהר אחר מנהג ישראל, וכיון שאחר הפסח אינו אלא קנסא דרבנן, אין להחמיר כולי האי, ודי להחמיר שלא להשאיר בביתו (וכמו שכתבנו אות א), וביותר להחמיר שלא לקנות על דעת להשאיר ולמכרו (וכמו שכתבנו בהלכה זו), אבל אחר הפסח אין לחוש.

112. נתבאר בסימן תמב, ובהערה זו, קצת בסימן תמז, ועוד. [וכיום אין כ"כ נפ"מ כיון שמוכרים את כל החמץ שיש לו, ורק לכתחילה מפרטים, וכמו שנתבאר להלן בענין השטר].

ודין מכירת חמץ הבלוע בכלים (ודין הכלים) יבואר להלן לאחר הלכות מכירת חמץ.

113. נתבאר בסימנים תמ, תמא, תמו, עיין שם. וע"ע בשד"ח ס"ט באשה לבעלה, או בני ביתו, וכן פקיד של מומר אם יכול למכור עבורו.

וכן יש לשים לב במקומות של שותפים כמו בבתי משותפים כיום שיש למנות אחד שימכור עבור כולם, ומ"מ כל אחד ימכור גם את שלו בנפרד, ובדרך כלל בכל מקום ציבורי האדם הממונה הוא מוכר עבור כולם, ולכן מקילים לסמוך עליו וא"צ מינוי אחר, אא"כ זה מקום משותף לגמרי וכולם כאחד.

114. נתבאר בסימן זה (תמח) דיני חמץ שעבר עליו הפסח לענין מומר, וכן שיהיה גוי שבידו אחריו שאינו מן המתבוללים, ושאינו נשוי ישראלית, ועוד פרטים נתבארו להלן פרק א.

115. נתבאר בסימן תמ להניח את החמץ אחר מחיצה, וע"ע שם, ועוד נתבאר להלן פרק ה הרבה פרטים מענין הוצאת החמץ מרשותו והשכרת

ה. יש לברר שהגוי הקונה אין שורשו מזרע ישראל, וכן שאינו נשוי אשה ישראלית, ועוד פרטים כאשר נתבארו לעיל בענין חמץ שעבר עליו הפסח, ושם נתבארו עוד דינים לענין מומר.

פרק ב מתנה

א. מותר ליתן לגוי את החמץ במתנה גמורה בלא תנאים, ככל הדינים של מכירת חמץ¹²⁵. ואין בזה איסור נתינת מתנה לגוי משום "לא תחנם"¹²⁶.

ב. קנין מתנה אפשר לעשות בכמה אופנים:

א. על ידי הגבהת החמץ¹²⁷, בין בידי ובין מכוחו על ידי דחיפת איזה דבר כלפי מעלה, וכדומה¹²⁸. ולכתחילה יגביהנו שלשה טפחים¹²⁹.

ב. אם כל החפץ נתון בתוך היד אין צריך הגבהה כלל, וקונה מדין קנין יד¹³⁰.

ג. במשיכה, אם הוא דבר שאין דרך להגביה אותו [אבל דבר שדרך להגביהו אינו נקנה במשיכה אלא בהגבהה]¹³¹, והיינו למשוך את החפץ כולו, ולהוציאו ממקום שהוא נמצא בר¹³² למקום פרטי ולא לרשות הרבים¹³³.

ד. עוד אפשרות אגב קרקע או בשטר, וכדומה¹³⁴.

ג. יכול לומר לגוי קח חמץ זה, ותן לי חמץ אחר לאחר הפסח¹³⁵ [והאומר לגוי יהא שלך לשמונה ימים, יבואר להלן]¹³⁶.

פרק ג מכירה מוחלטת

א. המכירה צריכה להיות ברורה ומוחלטת ככל הקנינים, שאם לא כן הרי שהחמץ נשאר ברשות היהודי ועובר עליו בכל יראה ובל ימצא, ולאחר הפסח נאסר החמץ בהנאה¹³⁷. ויש דברים שאינם

מקום החמץ, [ואין ראוי להכנס למקום המכור לגוי, מפני שנראה כהערמה, וחלול במכירה, אע"פ שמן הדין מותר, שהרי אין הגוי מקפיד, ובפרט שנהוג כיום לבקש מהגוי רשות דריסת רגל].

116. בסימן תמג, ונתבארו עוד פרטים להלן בסוף הלכות מכירת חמץ. 117. עיין לעיל בראשית ההקדמה ובהערות לשם שהבאנו דברי התוספתא והראשונים שמתיר למכור לגוי ולחזור ולקנות ממנו, ושם נתבאר שפטור מביעור, ודין השבתה בכה"ג.

118. בתרוה"ד (סימן קכ) כתב דמי שיש בידו חמץ סמוך לפסח יכול ליתנם לנכרי אע"פ שהוא מכירו ויודע בו שלא יגע בהן כלל, אלא ישמרם לו עד אחר הפסח ויחזור ויתנם לו, וראה מגיטין (כ): שאמרו והא בעינן ספר מקנה, ואמרו דמקנה לו, עיי"ש ובפרש"י, ומבואר שאפילו אשה יודעת להקנות ולא אמרינן דשאלה בעלמא הוא, ואם סמכו בזה באיסור אשת איש החמור, ה"ה באיסור חמץ, עיי"ש. ואף שהיה אפשר לחלק בין אשה לגוי, לא נחיל, ועיין בחת"ס (סימן ס"ב) שהביא דברי הבכור שור שדן על מכירת חמץ דהוי הערמה, ואינו אלא למילי דרבנן, וביאר דהבכוש"ס ל"ל לחלק בהנ"ל בין אשה לגוי, והעיר עליו החת"ס דאף בגוי מהני סברא זו, עיי"ש. וע"ע בעונג יו"ט (סימן לב) שדן ג"כ בזה די"ל שגוי גרע טפי, וע"ע גם בשו"ת חוט המשולש (סימן ג, ה), ואכמ"ל, ולדינא פסק השו"ע ס"י תמח ס"ג כהתרוה"ד, וע"ע גם בשו"ע ס"י תמב ס"א.

119. שהרי זה ככל מכירה לגוי, וכ"כ הא"ח ה"ד בכה"ח (אות מב, מג), וכ"ה במשנ"ב סק"ב [אלא שצריך להוציא מרשותו וכדלהלן בהלכה הבאה].

120. עיין במשנ"ב לעיל סימן תמז, באופן שנותן לו חמץ שלא יוכל לגומר עד הפסח, ש"א שאסור משום דהוי כפורע חובו בחמץ, אך הרבה מתירים, והבאנו הדברים בדברינו לעיל סו"ס תמג, ועכ"פ לפי המחמירים צ"ל דמירי שנותן לו מעט שיכול לגומר, או שנותן לו הרבה זמן לפני פסח.

121. והמדובר אפילו שהגוי לא טבל לשם יהדות, משום שאם הוא טבל ומל הרי הוא כיהודי לכל דבר, וחייב במצוות כאשה, וכמ"ש ביו"ד (סימן רסז), וע"ע בדברינו בה"ל שבת (בס"י דש) לענין עבד בזה"ז, עיי"ש. וכאן המדובר אפילו שלא טבל, דמ"מ ידו כיד בעל הבית (כ"כ הא"ח במשנ"ב וכה"ח שם).

122. פשוט, וע"ע בכה"ח הנ"ל, ועיין ביו"ד שם סכ"ב ובנו"כ בנותן מתנה לעבד ע"מ שאין לרבו רשות בו.

123. כאמור בהלכה הקודמת.

124. בשו"ע ס"ג כתב המוכרו או נתנו לגוי ש"חוץ לביתו", וכבר עמדנו בזה באריכות מדברי הא"ח למה צריך למכור לגוי שחוץ לביתו, ונתבאר.

125. בתוספתא ובתלמוד מוזכר מכירה לגוי, וה"ה מתנה, וכ"כ בשו"ע כאן ואם מכרו "או נתנו" לעכו"ם (וכ"ה גם בשו"ע סימן תמב ס"א), וכ"כ כל הפו'. והוספנו שגם בזה צריך שיהיה במתנה גמורה, ככל דיני מכירת חמץ, וק"ו הוא, ועיין בהלכה הבאה אופן קנין מתנה.

126. הנה בח" הריטב"א בפסחים (כא). בההיא דמוכרו לנכרי, כתב בזה"ל: "כתב הרי"ט ז"ל, דה"ה ליתנו, אלא דמלתא אגב אורחא קמ"ל שאסור ליתן לגוי מתנת חנם" (ע"ז דף כ.), ע"כ. אולם כאמור השו"ע כתב שמותר ליתן לו (וגם הריטב"א הזכיר שם אפשרות כזו), וצריך לבאר למה אין בזה איסור לא תחנם (וכבר כתב החו"א בשביעית סכ"ז סק"ז שחש ושלוש לנהוג קלות ראש באיסור לא תחנם, עיי"ש, וה"ה בנידו"ד). ויש בזה כמה אופנים שאין בזה איסור לא תחנם:

א. בגוי מכירו, מותר ליתן לו מתנת חנם כמבואר ביו"ד (סימן קנא ס"א), משום דבכה"ג ה"ז כמו מכירה לו, ולפי"ז כן יש לפרש כאן בשו"ע, וכ"כ בח"י (אות יב) וה"ד בכה"ח (אות מא).

ב. כיון שלא שווה כלום ואסור בהנאה, כתב הח"י (שם) שאין בזה לא תחנם, והיינו דכיון שעומד להאסר בהנאה, אע"פ שכעת הוא טוב, מ"מ לא חשיב לדידיה כלום, כיון שעומד להיפסד [ובתשו' אודות אחד שראה שהסחורה עומדת להתפס במכס, ועמד ומכרה לחבירו, עמדנו לבאר גם נידון דידן].

ג. כיון שהוא למעט דבר האסור מותר ליתן לגוי מתנת חנם, כמבואר בע"ז (סד), וכן כתב לבאר בספר שו"א ה"ד בכה"ח (שם), ואמנם כה"ח כתב אחר דברי הח"י ש"כן כתב" השש"א, נראה שאין זה אותו טעם, אלא טעם אחר.

ד. כיון שהוא צורך היהודי, אין בזה איסור מתנת חנם, שהרי לצורכו הוא עושה, כ"כ במנחת פיתים יו"ד סימן שכ (והוא ג"כ מעין האמור באות ג), וכה"ג מבואר בפ"ו בה"ל שבת (סימן רמו) שאם הגוי עושה מלאכה בבהמתו ו"א להפקיר, יאמר שמקנה אותה לגוי, והקשה המו"ק שם משום לא תחנם, ותיירץ בפתה"ד (שם סק"ד) שכל שהוא לצורכו ליכא חשש, [ומצאנו עוד שדנו הפו' יתירה מזו מטעם זה לגבי היתר מכירת קרקעות בשמיטה, וכיעוין בישועות מלכו יו"ד סי' נה], ובצירופים נוספים, וגם בנידון מכירת חמץ מצאנו להשו"מ (תנינא ח"ב סו"ס ע"ז) שמה שמוכרים החמץ עם המקום הוא מהאי טעמא, עיי"ש. אמנם כבר השיב ע"ז החו"א שביעית (סימן כד סק"ד) דכל היתר זה הוא רק לגבי מתנה דהוא תלוי בחן, אבל בחניית קרקע ודאי שאינו כן].

ה. יש לבאר שאיסור מתנת חנם אינו רק בגוי עובד עבודה זרה, ואפילו ישמעאלי בכלל האיסור, ולא מותר אלא בגר תושב בלבד [והוא גוי שקיבל עליו שבע מצוות בני נח, ועי' ברמב"ם פ"ח ממלכים ה"ן], וכמבואר ברמב"ם (פ"י מע"ז ה"ד) וכן בטור חו"מ (סימן רמט), וכפי שביאר הב"י (שם) והביאו השו"ע ביו"ד (שם סק"יח), ודלא כמ"ש בספר מובח האדמה ועוד בא"ח בנידון היתר המכירה, וזה מלבד שבאמת גם אמונת הישמעאליים נחשבת כע"ז לכל דבר, וכמבואר בריטב"א פסחים (כה): ובחי' ה"ר"ן בסנהדרין (סא): ולא הקילו בהם אלא לענין יין נסך בלבד, שהוא תלוי במציאות אם יש חשש לניסוך או לא, והישמעאליים אינם בכלל זה, אבל בודאי שהוא ע"ז, איברא שבמאירי בע"ז (שם) משמע שאינו כן בישמעאליים, וע"ע בתשו' הרשב"א (ח"א ס"ח), וכבר דנו בזה בא"ח בדין היתר המכירה, ומיהו מש"כ שאילו מרן הב"י היה רואה דבריהם אפשר שלא היה כותב כן, אינו מחוור כלל, ובפרט שאף לדבריהם אין זה ברור, וגם המתירים צירפו ד"א, ואכמ"ל, ולמעשה אין להקל זולת בגר תושב.

127. משנ"ב (סקט"ו) וכה"ח (באות מט), והוא מבואר בשו"ע חו"מ (סימן קצז ס"ב, ובכה"ח הוא ט"ס) שהגבהה קונה בכל מקום (וכ"ה בסימן קצח ס"ט), וגם אם הוא דבר שאין דרך להגביה אם הגביה קנה (שו"ע שם ס"ד).

128. עיין קצוה"ח רעג צ ונתה"מ קפא א, וכבר בתוס' קידושין כו. ובב"ק צח. ועוד.

129. בשו"ע (סימן קצח ס"ב) הביא י"א להגביה ג' טפחים, וי"א אפילו טפה, וממילא כידוע הלכה כ"י"א בתרא, ומ"מ לכתחילה ראוי להחמיר, וכה"ג בה"ל עירובין ס"י שסו.

130. נתיה"מ, ה"ד בביה"ל הל' עירובין ס"י שסו ס"ט ד"ה צריך.

131. שו"ע (סימן קצח ס"א), ועיין בשו"ע שם מהו הדוגמא לדבר שדרכו בכך [ועיין להלן בפרק דרכי הקנינים בהערה בענין קנין במתנה].

132. שו"ע (שם ס"ג).

133. שו"ע (שם ס"ט), ועיין כה"ח כאן (אות מט), ויבואר עוד להלן בפירוט הקנינים.

134. עיין כה"ח מט.

135. א"ז בשם מהר"ש ועוד, ה"ד בכה"ח (אות עו), דזה כמו מכירה, ועיין להלן (סימן תנ ס"א) במלוה לחבירו חייב לפרועו וכו', שאפילו ביהודי שרי כה"ג, ודו"ק.

136. בכה"ח (שם) הביא מהכס"א שאפשר לומר כן, אולם צי"ן לדלהלן (אות פח) ששם מבואר בגר"ז שכתחילה אסר לעשות כן, וגם ל"ד בזה ממש"כ להלן בענין מכירה על תנאי, ושם בענינו יבואר דיש לחלק, ושכן הדין גם במכירה.

137. בתוספתא פסחים (פ"ב ה"ז-ז) ישראל וגוי שהיו בספינה וחמץ ביד ישראל, הרי הוא מוכר לגוי או נותנו לו במתנה וחוזר לוקח ממנו אחר

שיתן לו רווח על כך¹⁴⁵. אבל אסור להתנות עם הגוי "על מנת שתמכור אחר פסח רק ליי", וכמו שיבואר.

ב. אין להתנות שום תנאי על המכירה, ואפילו תנאי שאינו כמשפטי התנאים¹⁴⁶. ומכל מקום נבאר כמה פרטים בדיני תנאי במכירה.

ג. אסור להתנות עם הגוי שמתי שהיהודי ירצה הוא יוכל להביא לו כסף ולקחת בחזרה את החמץ, מפני שאין זו נחשבת מכירה כלל¹⁴⁷.

ד. אסור למכור לגוי על תנאי שאם הוא יעשה דבר מסוים יהיה החמץ קנוי לו, משום שבנתיים כשלא נתקיים התנאי הרי זה ברשות היהודי, ואסור מן התורה¹⁴⁸. ואפילו אם יאמר לגוי הריני נותן לך "מעכשיו" בתנאי או שאמר לו "על מנת", ובאופן זה הרי הוא קנוי לגוי למפרע, אסור מדרבנן¹⁴⁹.

ובדיעבד אם עשה כן ועבר הפסח, אזי: באופן הראשון החמץ אסור, ובאופן השני החמץ מותר בדיעבד¹⁵⁰.

ה. אסור ליתן את החמץ לגוי במתנה "על מנת להחזיר"¹⁵¹. וגם לא במכירה על מנת להחזיר¹⁵².

ע"ז מעיקר הדין, הגם שז"א מוסכם, ושפיר י"ל שהמחמיר תע"ב, מ"מ מדינא מותר.

145. ב"ח, והובא במשנ"ב סק"כ ועוד, ופשוט דאין נפ"מ בזה, שהעיקר הוא ששולעצמו היא מכירה גמורה וכזכור.

146. מחשש תקלה, וכדלהלן בכ"כ פרטים, ועוד עפמש"כ בכת"ס סי' צ.

147. כן מבואר בדברי המג"א (סק"ז) דכה"ג לא הוי מכירה כלל, וכפי המבואר בחו"מ (סימן רז) דכה"ג לא הוי מכירה כלל (ובזה ביאר בדרך אחת את דברי השו"ע ס"ד שעובר בבל יראה ובכל ימצא, למרות שבעלמא מותר לעשות תנאי מן התורה). וה"ד במשנ"ב (סק"ז) ובכה"ח (אות פו), והיינו שבאופן כזה הרי הוא כמו פיקדון או משכון בעלמא, ורק אם אומר לו שאני אחזור ויקנה ממך, שפיר דמי.

148. ברמב"ם (שם ה"ז) ובשו"ע (ס"ד) כתבו אבל לא ימכור לו ולא יתן לו על תנאי, ואם עשה כן ה"ז עובר בבל יראה ובל ימצא, ע"כ. ובמג"א (סק"ז) ביאר בב' אופנים, א. בדרך האמור בהלכה קודמת. ב. כמו הנידון דידן שתולה את התנאי שיהיה שלו אם יעשה דבר פלוני, שבכה"ג כל שלא נתקיים התנאי הרי החמץ נשאר ברשותו והוי אסור דאו, וה"ד האח' והמשנ"ב וכה"ח.

149. באופן שעשה תנאי שהוא נותן לו "מעכשיו", הרי זה קנוי לו למפרע לאחר קיום התנאי, וכן אם אומר לו תנאי בלשון "על מנת", הרי זה כמו מעכשיו, וכמו שאמרו בגמ' ובפ' בחו"מ, ובאופנים כאלה הרי המכירה מכירה גמורה, וכמש"כ בחו"מ (סימן ריב ס"ד) ובאה"ע"ז (סימן כח ס"ב), וכן התורה מותר.

אלא שמ"מ מדרבנן אסור (וכמש"כ המג"א והאח' ובמשנ"ב וכה"ח כאן), ובטעם הדבר נחלקו המפרשים אם הוא אסור מדינא, או שהוא אסור רק משום חומרא דחמץ, ועוד שיטות בזה ביארנו בהלכה הבאה (והוא להלן בהערה שאחרי הסמוכה), והכל שייך לכאן, וכן לכל התנאים, ושם ביארנו דברי השו"ע לפי פירוש רוב המפרשים, ויש ב' סוגי תנאים, שבסעיף ג אסור השו"ע תנאי הוא אסור דרבנן, והיינו כפי התנאי האמור כאן או בהערה הבאה וכדומה, ובסעיף ד מדובר בתנאי בלא על מנת, ולכן אסור מן התורה.

150. שבאופן הראשון הוא אסור דאו, וכיון שעבר מן התורה נאסר לאחר הפסח, אבל באופן השני הוא רק אסור מדרבנן, וכפירוש רוב המפ' שאינו אסור מדינא, ובדיעבד מותר, וכמו שכתבנו להלן בהלכה הבאה, וה"ה כאן.

151. בשו"ע (סו"ג) כתב שמתנה על מנת להחזיר לא מהני, ע"כ. ומצאנו כמה ביאורים בזה, ויש נפ"מ ביניהם, וכמו שיבואר:

א. בהגה"מ (פ"ו מהל' שבת אות ב) דקדק מדברי התוספתא דלא מהני מתנה על מנת להחזיר, וכתב דשמה משום חומרא דחמץ הוא, ע"כ. וכן הסכים בתרוה"ד (סימן קכ) לדברי ההגהות מיימוניות, וכן במהרי"ל (הל' פסח) כתב דשמה גבי חמץ החמירו דהוא מילתא דקביעא, וגורנין במילתא דקביעא דילמא אתי למיסוך, וכדרך שאסרו (כירושלמי פ"ב) חמץ שבטלו אחר הפסח, מפני הרמאין (וכמו שפסק השו"ע ס"ה), אע"ג שבשאר דיני הפקר לא החמירו, כגון לפטרו מן המעשר, וכן באיסור שביתת בהמתו (שנתבאר ריש הל' שבת), ועל כרחק שגבי חמץ יש לחוש טפי, ע"כ. וכ"כ הלבוש כדברי התרוה"ד [וגדולה מזו מצאנו לתלמידו של התרוה"ד בספר לקט יושר (הל' פסח) שכתב שמהרי"ר יונה התיר ברנשבורג לאחד שהיה לו שר ולא היה יכול למכור קודם פסח, שמכר לגוי בעל מנת להחזיר לו אחר הפסח ולמסור לגוי המפתח מן החדר, ואמר שכאן בנישטט אינו רוצה להתיר, אבל בקצת מדינות נהגים היתר, ע"כ. הרי שבשעה"ד סמך ע"ז גם להתיר, ואפילו לכתחילה במשמע, ולא רק אחר מעשה שכבר עבר הפסח, ועל כרחק שהבין שהוא חומרא ממש, ולכן בשעה"ד סמך להקל]. וכן הסכימו כמה אח' וכמש"כ המשנ"ב (סק"א), ובשעה"צ (אות נו) ציין למג"א וח"ו וא"ד וד"א ומחנ"א ועו"א.

ב. הרדב"ז בלשונות הרמב"ם (ח"ה ס"א ותטו) עמד בדברי הרמב"ם (פ"ד ה"ז) שכתב שאסור למכור או ליתן לגוי בתנאי, ואם עשה כן עובר בבל יראה (וכן הוא בשו"ע ס"ד), והקשה הרדב"ז שהרי בכל דוכתא מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, וביאר שהרמב"ם לשיטתו שהמפקיד אצל הגוי עובר, ולכן בכל התנאים שבעולם כיון שאפשר שלא מקיים התנאי והוי דירשאל, הדבר פשוט שעובר עליו. וכן מתנה ע"מ להחזיר לא חשיבא מתנה לענין שהוא שלו לגמרי. והכלל שכל זמן שהתנאי תלוי הוי כפיקדון אצל הגוי ועובר בב"י, ע"כ. וה"ד בכנה"ג. [וכן במג"א (סק"ה), והעיר ע"ז דל"מ כן גבי משכון בסי' תמא ס"א, ע"כ. והיינו דמבואר שם גבי משכון, דא"ל מעכשיו דמותר, עיי"ש. וי"ל דמ"מ להשו"ע גופיה מהני דלא

אסורים מן התורה, ומכל מקום אסרום חכמים מפני חשש איסור, או משום חומרא דחמץ, ולכן יש להזהר שלא לעשות תנאים במכירה, וכמו שיבואר¹³⁸.

ב. המוכר את החמץ צריך להסביר ולפרש לגוי את כל ענין המכירה, ויש אומרים שצריך לפרש לגוי שהאחריות על החמץ מוטלת לגמרי עליו, ואין זה מוכרח, משום שדי לפרש שזה קנין גמור, ומ"מ די לכתוב זאת בשטר או לומר לו שאחריות עליו בלא לפרש הרבה¹³⁹.

ג. ומן הראוי למכור לגוי המבין בטיב משא ומתן, ומבין את מעשי הקנינים¹⁴⁰.

ד. יש מהדרים למכור מכירה נפרדת ומיוחדת לגוי עבור אנשים פרטיים שכמות החמץ שלהם קטנה, ולא כוללים בה מכירה לסוחרים וכדומה, כדי שתהיה גמירות דעת בין הגוי למוכרים¹⁴¹.

ה. אותם המוכרים חמץ לאנשים פרטיים, יראו למכור בכלל המכירה דבר שווה פרוטה, כגון שקית קמח, וכדומה¹⁴².

פרק ד

מכירה בתנאי ומכירה מוחלטת

א. מותר לומר לגוי קודם זמן איסור חמץ שיקנה ממנו חמץ, שמא הוא יקנה ממנו בחזרה אחר הפסח¹⁴³. ורשאי גם להבטיח בפירוש לגוי, שלאחר הפסח הוא יקנה ממנו בחזרה¹⁴⁴. וגם לומר לגוי

הפסח, "ובלבד שיתנהו לו במתנה גמורה", ע"כ. והובא ברא"ש (פ"ב דפסחים ס"ד) ובמרדכי ורי"ו, וגם בתשו"ר ש"י (שהובא במעשה הגאונים סימן כה) כתב שצריך ליתנו במתנה גמורה, אבל יכול לומר לו שאם לא תמכרנו לאחר הפסח לאחריים שמא אצטרך ואקנה אותו ממך וכו', ע"כ. וכתב רי"ו בשם בה"ג "ובלבד שלא יערים", ובב"י כאן ביאר שאע"פ שכל מכירה זו נתינה זו הערמה גדולה היא שחוזר ולוקח ממנו, מ"מ כוונתו לומר שלא יהיה בתנאי, ע"כ. (אמנם עיין בדברינו בראשית ההקדמה בהערה שכתבנו לפרש דברי הבה"ג באופן אחר עפ"ד הראשונים). וכ"כ הרמב"ם (פ"ד מחו"מ ה"ז-ז) עיין שם, וכ"ה בשו"ע (סעיף ג-ד) ובלבד שיהיה במכירה או נתינה גמורה בלא שום תנאי, ע"כ. ולהלן יבואר תנאי זה מזה.

138. עיין בשו"ע סו"ג ובס"ד דין תנאי, ובדברי המפ', ולהלן יבואר שיש אופנים שמוותר, ויש אופנים שהתנאי אסור מדרבנן או משום חומרא דחמץ, ויש אופנים שהתנאי אסור מחשש איסור תורה.

139. הנה אם יש אחריות על היהודי, ה"ז חייב בביעור, ואפילו כשהחמץ אינו ברשותו, וככל הפרטים שנתבארו בס' תמ, ומפני זה ראיתי בכמה מחברים שכתבו שצריך להדגיש לקונה שכל האחריות עליו (עיין נט"ג פמ"ו, וסדר מכירת חמץ כהלכתו פי"ב יג, ועוד).

אולם לענ"ד די במה שמוכר לו כדרך שעושים כיום, ובזה הרי הכל קנוי לו בודאי, ככל מקח וממכר, ולכן א"צ לפרט.

אלא שראיתי בכה"ח (סימן תמח אות נה) שכתב בשם המקו"ח שאם לא מכר את החדר רק החמץ, ולא קיבל רק מקצת דמים, וידוע שאם יאבד החמץ לא ישלם לו הגוי, הוי כאחריות אלו עליו וצריך ביעור בפסח, ואפילו אחר הפסח החמץ אסור, ע"כ. (וכן הובא בביה"ל ד"ה בדבר מועט, וע"ע שעה"צ כח). ולכן כתב הכה"ח שיש להזהר לכתוב המלוה בשטר עד זמן פלוני, וגם יכתוב בשטר שאחריות החמץ על הגוי, כדי להנצל מחשש איסור, ע"כ. ולפי"ז אכן מבואר שצריך החמץ, אולם לענ"ד יש לעיין בזה, שהרי אחריות אלה הוא שנוי במח', וכדלעיל (בסימן תמ סו"א), ואף שאנו מחמירים כמו שסתם השו"ע שם (וכן פסקו האח'), מ"מ בכה"ג שאינו אלא ספק אם אכן הוא כך, יש להקל דהוי כמו ס"ס, שמא ההלכה כהאומרים שאינו נחשב אחריות, ושמא הוא באמת אינו אלא, דמי יודע. וגם לא הוי ס"ס מחסרון ידיעה, ואף אם היה כן הרי דעת רבים דבס"ס לקולא.

ועל כל פנים כל זה יתכן רק כשלא שילם לו הכל אלא זקפו במלוה, אבל אם משלם לו הכל, שוב אין חשש, וא"כ יכול היהודי המוכר לומר שמוכר לו בסכום מועט, והגוי יתן את הסכום הזה והרי הוא שלו לגמרי [ונמצא לפי"ז שיש עדיפות למכור בסכום מועט (כד' השו"ע) מאשר למכור בקרוב לשוויו בזקיפה במלוה, ודו"ק. ונראה בפשטות שאפשר לעשות שתיים, ואחד מהם בודאי קונה].

ובכל אופן העיצה שלא לפרש לגוי יותר מדיא שהאחריות עליו וגניבה ואבידה ושריפה וכו', פן יכנס מורך בלבבו הערל, ומצוי שהגוי יחזור בו, אשר פיהם דיבר הוא.

140. עיין להלן בדרכי הקנינים שהבאנו מדברי הפו שצריך להסביר לגוי דרכי הקנינים, ומפני זה יש שפקפקו בקנין אגב שאינו מוכן לגוי. וכן מבואר עוד בדברי כמה אח', ה"ד בספר הלכות חג בחג עמוד קפו, ולכן ראוי שיהיה גוי המבין [והנה אחד התחכם לקחת גוי עורך דין, ואני חשיתי בזה דמפני שהוא עו"ד ונתנה אחד התחכם אחר פיהם דיבר הוא וכו', יש לחוש שיעשה איזה התחכמות שלא יחול הקנין ע"פ חוק וכו', ואינו מוכרח כאשר הרב עושה לפי כל כללי ההלכה המקובלים].

141. כידוע שדנו הפוסקים טובא בענין מכירה לגוי, וכמו שנתבאר בהקדמה להל' מכירת חמץ, וביותר נתעוררה השאלה בדורות האחרונים שהתחילו להנהיג מכירה כוללת לכל בני העיר, ע"י רב המקום בשונה ממה שהיה לפנים שכל אחד מכר חמצו לגוי בפני עצמו, וכנ"ל בהקדמה, וממילא נתעוררה השאלה שהרי אין כאן גמירות דעת כי בודאי אין בדעת הגוי לקנות כמויות גדולות, ובכה"ג בודאי בליבו ובלב כל אדם שאינו מתכוון למכור, ויש ראיות לזה משי"ס ופ"ו וכה"ג דנו הפו גבי מכירת קרקעות לגוי בשמיטה, ואמנם אם עושים ביטוח על החמץ ה"ז מועיל טפי, וכנ"ל בהלכה הקודמת, אך גם זה לא בטוח כאשר יש כאן סחורה של הון גדול שגם ברשימת חברת הביטוח אינו מופיע.

אלא שגם בענין מכירת קרקעות יש מיישבים דעת המקילים מכ"א, ואף שאינו פשוט, הנה מכירת חמץ עדיפה טפי, דבשלמא התם לעולם לא יתנו לגוי אחיזה בקרקעות בא"י, אבל כאן בחמץ בעלמא הוא דבר שיש לו הסתברות, שהגוי קונה את החמץ, ואם לא יהיה לו כסף הוא הוא

עליו בחובה, ולא בשמים היא, בשונה ממכירת קרקעות, ודו"ק, ועוד שגם כשידוע שאין לגוי כסף ולא יוכל להיות לו בכמות כזו, הלא כשיגיע לידי מעשה הוא יוכל למכור את זה לאיזה סוחר וישלם לו עליו, ובפרט לבעלי המפעל עצמו, שהם רוצים לשווק סחורה ולא לאבד את לקוחותיהם לטובת אחרים, והם יהיו מוכנים לקנות ממנו את הסחורה וגם בתוספת רווח [ובפרט שמה שכתבנו שראוי להוסיף בנוסח השטר שלא תתקבל טענה שהמכירה היתה רק לצרכי דת וכדומה, שבאופן זה הוא דבר שיתפוס גם בדרך החוק הממשלתי]. איברא שזה טוב בקניה ובמפעל מסודר, אבל באיסוף מכל מיני מקומות, הרי תהיה עלות גדולה לגוי, וכידוע בכל המקומות שההובלה ואיחסון הסחורה עשוי לעלות לפעמים יותר מכל הסחורה, ויל"ב. ואיך שיהיה הלא מ"מ החוב רובץ עליו, ובאמת הוא קנה הכל בדעה ברורה, והחוב רובץ עליו לשלם את יתרת התשלום. וכפי האמור יש ליישב את המכירה באופן שיש כאן סבירות שהמקח יבא לידי מעשה, ומ"מ כשעושים מכירה לפרטיים ניחא טפי, אך זו חומרא בעלמא.

ויש לציין, שגם אותם הבד"צ שרוצים להחמיר בזה, אינם צריכים להביא גוי נוסף למכירה עבור סוחרים גדולים, אלא אפשר לעשות זאת גם בגוי אחד, שתחילה ימכרו לו מכירה של פרטיים, שבזה יש גמירות דעת ברורה, ואח"כ מכירה לסוחרים, ואף אם במכירה השניה אין לו גמירות דעת מ"מ במכירה הראשונה יש גמירות דעת, ויתירה מזו נראה, שגם אם בתחילה ימכרו לסוחרים ואח"כ לפרטיים, גם כן יש לדון כל מכירה בפני עצמה, והבן.

142. הנה ידוע שיש אומרים שאין המכירה חלה על פחות משווה פרוטה, כיעוין בפני"ג בגיטין (יב:), ועוד. ובאול"צ (פ"ז בביאורים יט) כתב בפשטות להזהיר בזה לכל אדם שמוכר חמץ, שאם מבער הכל ולא נשאר לו אלא קצת פיורורים, הרי המכירה לא חלה בפחות משו"פ, ונמצא שהה חמץ בפסח, ולכן כתב שישאיר בודאי חמץ שו"פ, כגון בקבוק בירה וכדומה, ואם אינו יודע אם יש לו חמץ שו"פ לא יסמוך על המכירה לנכרי ויבדוק הכל, ע"כ. ובאול"צ (פ"ט סוף ביאורים א) כתב שיש עדיפות למי שגומר חמצו לפני פסח שלא יעשה מכירת חמץ כדי שלא יכנס לאיסור בל יראה, שהרי מה שמוכר אינו מתכוין לבטל, ובפחות משו"פ לא חלה המכירה, ולכן עדיף שלא למכור החמץ, ע"כ. ויש להעיר: חדא שיכול לבטל בתנאי אם המכירה תועיל או לא, ועוד קשה למה לו להשאיר חמץ כנ"ל, די למכור לו איזה מאכל שאינו חמץ ועימו פיורוי חמץ יחד (ואין חשש למכור שני דברים ביחד, ואף אם רוצה למכור דבר דומה מפני נוסח שטרו שכתוב חמץ וחשש חמץ, יכול למכור שקית קמח שאינה צריכה מכירה מן הדין אלא לחומרא, ואכמ"ל), ועו"ל. וזה מלבד שדבר שאינו שו"פ בד"כ לא חשיב ובטיל מאליו, ואף שמכר, הרי לא היתה דעתו אלא למקרה שנשאר לו חמץ הרבה וכו', ויל"ב.

143. תוספתא (הני"ל ורמב"ם ושו"ע ס"ד).

144. הנה בלשון התוספתא (שהביאו הראשונים), וכן הרמב"ם והשו"ע "שמא" אצטרך ואקחנו ממך אחר הפסח, אולם הטור כתב "שאקחנו ממך אחר הפסח", ומשמע שגם מותר להבטיח לו שיקנה ממנו, וכן מבואר באגודה (הובא בב"ח) שיכול לומר לו ואני אחזור ואקנה ממך אחר הפסח, ומשמע שמוותר גם להבטיחו ע"ז.

והנה מדברי המג"א (סק"ו) מבואר שהרמב"ם ושו"ע חולקים על דברי הטור, אולם במט"י (ה"ד בכה"ח אות פו) כתב שגם את השו"ע אפשר לפרש כן, וכוונתו בעיקר לומר שלא יעשה תנאי, ואין לומר שחולקים, שהרי הטור לא יחלוק על אביו הרא"ש, ולכו"ע מותר לומר שיחזור ויקנה ממנו. וכ"כ עו"א, ה"ד במשנ"ב (סק"ג) ושעה"צ שם.

ומאידיך, הנה מצאנו ברבינו מנוח (פ"ד מחו"מ ה"ז) שכתב שדווקא כשלא אמר לו תנאי בפירוש, אלא "שמא" מותר, ואף בלשון שמא דעתו שאסור כשהוא בדעה לקנות ממנו דהוי כהערמה, עיי"ש, וזה לכאורה כדברי הבה"ג שהביא רי"ו (הובא בב"י) שאסור בכה"ג, ומעתה לכאורה נימא בהיפך שנפרש את לשון הטור והאגודה כדברי הרמב"ם ודעימייה, והיינו שבאמת נימא שלא התכוון להתיר גם בודאי שיקנה ממנו (וע"ע ביוסף אומץ ובהגש"פ שהובא בסדר מכירת חמץ כהלכתו פ"ב הערה טז), ועיין גם בחת"ס (סימן קיג) שנראה שלא התיר אלא דווקא כשאומר לו "קרוך לודאי" שיקנה ממנו, ולא בהבטחה גמורה.

אולם הנה הבי"י לא ניחא ליה לפרש בדברי הבה"ג כדברי רבינו מנוח הני"ל, ולכן נתחבט בכונת הבה"ג, ומשמע דלא שמיעא ליה ולא ס"ל כן, וגם בעיקר הדין נראה מיהא שאינו מדאו"א אלא מדרבנן, שהרי המכירה גמורה או הנתינה גמורה היא, ומאחר ורוה"פ כתבו להקל אפשר לסמוך

ובדיעבד אם עשה כן, נחלקו האחרונים אם החמץ נאסר כדין חמץ שעבר עליו הפסח, ולמעשה יש להקל¹⁵³.

במה דברים אמורים כשהחזיר לבסוף לבעל הבית, אבל אם לא החזיר, הרי זה אסור לכל הדעות¹⁵⁴. ואפשר לייצג שיאמר בעל הבית הריני כאילו התקבלתי, ואז אף אם לא החזיר הגוי, אינו עובר באיסור¹⁵⁵.

ו. האומר לגוי הריני נותן לך "ותחזירהו לי", יש אומרים שלכל הדעות אינו אסור מן התורה אלא מדרבנן, כיון שאינו בלשון תנאי "על מנת", ויש אומרים שבאופן כזה אין המכירה חלה ואסור מן התורה, ובדיעבד אם עבר עליו הפסח יש להקל¹⁵⁶.

ז. אסור לומר לגוי הריני מוכר לך את החמץ "על מנת שתחזיקהו לעצמך ולא תמכור לאדם אחר חוץ ממני"¹⁵⁷. ובדיעבד מותר לאחר הפסח¹⁵⁸.

ואם הוא אומר לו הריני מוכר לך מכירה גמורה, אבל "אני משייר לי זכות זאת שאם תרצה למכור לא תמכרנו לשום אדם חוץ ממני", מותר¹⁵⁹, ויש מפקפקין בזה¹⁶⁰.

ח. אין למכור את החמץ לזמן מסוים, כגון לימי הפסח, לשמונה ימים, וכדומה¹⁶¹.

אבל אפשר למכור לימי הפסח, אם יאמר לו בפירוש שבזמן זה יהיה קנין לו קנין גמור¹⁶².

והמוכר בסתם, הרי זה כמכירה לעולם¹⁶³. והמנהג למכור לזמן של ימי פסח, ועיין בהערה¹⁶⁴.

פרק ה

הוצאת החמץ מרשותו, ומכירת והשכרת מקום החמץ

א. גם כאשר מוכרים את החמץ לגוי, ראוי להוציא את החמץ מהבית, ולא די לכתחילה ביחוד מקום לחמץ, או בעשיית מחיצה בפני החמץ, והמקילים שלא להוציא את החמץ מהבית, יש להם על מה שיסמכו¹⁶⁵. אבל חייבים לעשות מחיצה בפני החמץ, ככל המבואר בסימן תמ.

וכ"כ במהרי"ל, וטעמו שלא יהיה היהודי כמו נפקד בחמץ מן הגוי, ע"כ. (ועי' ח"א כלל קכד ס"ב). והפ"ח (סק"ג) תמה ע"ז דממה נפשך אין חשש, שהרי אם קיבל אחריות על החמץ, אפילו בביתו של הגוי אסור, ואם לא קיבל אחריות הרי אין חשש (יעוין לעיל סימן תמ). ועי' במג"א וכה"ח מד-מה וש"א, ועיין בשד"ח באספ"ד חמץ ומצה סימן ט אות ט בענין מכירת חמץ אגב קרקע אם צריך דווקא אותה קרקע שהחמץ עליה מפני אחריות ישראל וכו'.

ב. במג"א (סק"ד) שלא יאיר נראה כמקבל בפקדון חמץ, וכן הפ"ח שם כתב דיראה שגם אם לא קיבל עליו אחריות וזה מכור לגוי, מ"מ כיון שידוע היהודי שהגוי לא יגע בו, מחזי כמשהה חמץ בבית בפסח ואסור (ועי' שם שלדינא דהרב מותר), וכ"כ בעו"ש ועי"א ה"ד במשנ"ב (סק"ב), ושעה"צ יח) דמחזי כחמצו של ישראל, עיי"ש.

ג. ה"ט"ז (סק"ד) כתב שבאמת אין חיוב להוציא את החמץ מחוץ לבית, ודי להשכיר בלבד, בכדי שלא יקרא בבתכם, ואם ייחד לו קרן זוית די בכך להחשב מחוץ לבית ישראל [מלבד מה שצריך מחיצה], וכן הסכימו העו"ש ונח"צ, וכן הפ"ח הנ"ל סיים שם שאינו אלא משנת חסידים, אבל לדינא הוא מותר, וכ"כ הפמ"ג, וה"ד בכה"ח אות מה, ועי' שם.

ד. החק יעקב סובר שאכן א"צ להוציא את החמץ, ולא אמרו כן אלא בשביל הקנין, שיקנה הגוי את החמץ במשיכה, וזה צריך להעשות חוץ לבית היהודי כמשי"ב בחו"מ (סימן ר ס"ב) שאין כליו של קונה קונים ברשות מוכר, ואה"נ שלאחר שהגוי קנה את החמץ יכול להחזירו לבית ישראל, ע"כ. וה"ד במשנ"ב (סק"ב), וגם לדבריו יוצא שאין חיוב בכך, אם היה קנין מעליא.

ה. הרדב"ז (ח"א סי' רמ) כתב שהוא מפני החשש שיאכל ממנו, כיון ששלו היה לא בדיל מיניה, ולכן חייב להוציא מבית, וכל מה שמועיל במחיצה בלבד הוא בחמץ שהיה מעיקרא של הגוי, ועי' שם. וכן הובא במשנ"ב (שם) ובשעה"צ (אות ט) וכן המנח"ש סי' לא [וביאר עוד בשעה"צ אות כ שאע"פ שבעלמא סגי במחיצה עשרה, מ"מ כאן שמעיקרא היה של היהודי ולא בדיל מיניה חמיר טפיל], ולא סגי ביחוד קרן זוית.

ו. במקור חיים (סימן תמ סק"ג) כתב שבמכירת חמץ שלנו שמקבל המוכר סכום מועט והשאר זוקף במלוה, הדבר ידוע שאם יאבד החמץ לא ישלם הגוי כלום אפילו בדיניהם, שגם הם מחזיקים זאת כהערמה, וא"כ הוי כאחריות אנס עליו, ע"כ. וכתב עוד במקור"ח (סימן תמח ס"ט) שאם לא אבד החמץ ה"ז ג"כ באחריותו של מוכר, שהרי הקונה לא פרע לו דמים כיון שאין מידת החמץ ידועה, ואם יגב או יאבד לא ישלם, ע"כ. אמנם יעוין בספר מח"כ עמוד מח בהערה שכתב שאם שמים ערב קבלן על יתרת החוב של דמי החמץ (כדעת בעל התניא) שוב אין זה באחריות המוכר, ולגבי הערב קבלן לא איכפת לו כלום, שהרי אין החמץ ברשותו וכו', ע"כ. וצ"ב שהרי גם לגבי הערב קבלן עדיין לא ידוע כמה מדת החמץ כטענת המקור"ח, וא"כ לבסוף לא ישלם לו כלום.

ז. עוד כתב במח"כ פ"ז ס"ב טעם נוסף שהוא מעיקר הדין כדי שיחול הקנין על החמץ מדין חצר ואגב, ע"כ. והוא ענין אחר. ועדיין אגב אפשר בקרקע אחרת.

והנה המשנ"ב (סק"ב) הביא את פירוש הח"י הנ"ל בדעת השו"ע, וכתב ע"ז אבל כמה אחרונים כתבו דהכא מגרע גרע, משום מחזי כחמצו של ישראל, או שיש לחוש שמא יבא לאוכלו, וכתב ע"ז דלסברא זו אפילו ייחד לו בביתו זוית בפני עצמו או שעשה מחיצה עשרה נמי לא מהני, ע"כ. ולפי ריהטת הדברים משמע שנוטה יותר לסברת האחרונים, שכתב "אבל כמה אח"י וכו', וממילא יוצא שלא די ביחוד מקום ומחיצה [והיינו לפי ב' הביאורים שהביא המשנ"ב משם כמה פו], הגם שלפי המפ' מצד מחזי יש לפלפל]. ועפ"י כתב להלן כו"כ הלכות עפ"י [אמנם הוסיף שבדואי אם לא עשה כן, אין החמץ נאסר, וצ"פ, שהרי המכירה קיימת, ורק לסיבה צדדית צריך להוציא החמץ, וכ"כ למבואר להלן שכתבו הפו שאין בזה הכרח כלל], וכן הוא פשוט השו"ע והפו, ועי' בא"י סק"ו.

אולם הנה הרבה אחרונים כתבו שאין זה מוכרח להוציא החמץ מהבית, וכמשי"ב ה"ט"ז והניצ' דסגי ביחוד מקום או מחיצה עשרה, וגם העו"ש כתב שאינו אלא חומרא יתירה, ולא מדינא, וכ"כ המג"א, וכ"כ הפ"ח שזו משנת חסידים בלבד, ועי"א ה"ד בכה"ח (אות מה), ואמנם סיים בכה"ח מדברי מקצת אח' שמחמיר, מ"מ בודאי שהמיקל יש לו ע"מ לסמוך, ובפרט שהוא רק חשש בדרבנן, ואף את השו"ע יש לפרש כן, ולכן מן הדין אפשר להקל, אמנם לכ"ע חייב בעשיית מחיצה, וככל הפרטים שכתבנו בסימן תמ.

וכיום המון העולם מקילים להניח את החמץ בבית ולמוכרו [זולת היראים שאינם משאירים חמץ בעין בכלל, וכמו שכתבנו לעיל], אך יש

152. דהיינו הך כמו מתנה על מנת להחזיר, וזיל בתר טעמא, וכ"כ בנידוד"ח החמ"מ ס"ה, ה"ד בביה"ל ד"ה מתנה וכה"ח סוף אות פג, ועי' באות פז. 153. כמו שנתבאר בארוכה לעיל בהערה שלפני הקודמת דנחלקו הפו, וקיי"ל להקל.

154. שהרי לא נתקיים התנאי ונמצא שלכו"ע אינו מתנה כלל, וכ"כ שעה"צ (אות נח) לכל הדיעות.

155. כמשי"ב הגרע"א (ס"ד) על המג"א (סק"ז), והובא בביה"ל ד"ה לא מהני, דבכה"ג שמוחל על תנאו, ה"ז כאילו נתקיים התנאי, עיי"ש. וזוה מועיל, א'. שלא עובר באיסור דא"ל של ב"י וכו'. ב'. שהחמץ הזה מותר באכילה, והיינו אם הגוי נתן ממנו ליהודי אחר אין החמץ חפצא של איסור, כאילו היה של ישראל ועבר עליו הפסח, אלא הוא כאילו הוא של גוי.

וכן יש נפ"מ באופן שהחזיר לבעל הבית רק חלק מהחמץ, וחלק נשאר אצלו, ונמצא שעדיין לא נתקיים התנאי, אך יל"ע דשמא כל חלק וחלק מהחמץ בפני עצמו, הרי זה כאילו היה עליו תנאי ונתקיים, ולא דנים לפי כללות החמץ.

156. במג"א (סק"ה) כתב דבזה פשיטא דשרי מדינא, ועדיף ממתנה על מנת להחזיר שנחלקו בזה כנזכר לעיל בהלכה הקודמת, ובח"י (סק"י"ז) השיג ע"ז ממש"כ ביו"ד (סימן ש"ה ס"ח) שמוכח דבלשון כו אינו מתנה כלל, והאח"י דנו בזה עוד וכתבו ליישב דברי המג"א, וגם הוכיחו כדבריו מכמה סוגיות דמוכח שאינו נקרא חזרה, והמתנה קיימת אפילו אם לא יחזיר, וכמובא בביה"ל (ד"ה לא מהני, בחלקו השני) ועי' שם, ובכה"ח (אות פח) הביא מהגר"ז, ולמעשה יש להקל בדיעבד לאחר הפסח, דבכל אופן הוי ספיקא דרבנן (ולא הוי כספק ספיקא לחומרא בדרבנן, שרבים מחמירים, דמ"מ לפי השיטות והסברות בכללות הפו נראה יותר שאינו מדאי, ודו"ק), ולכן יש להקל.

157. בט"ז (סק"ו) מבואר שמותר, אולם האחרונים חלקו עליו, וכמשי"כ המשנ"ב (סק"כ"ז) ובשעה"צ (סג) וכה"ח (פט), ובשעה"צ הוסיף שלפ"ד הגר"ז גם ה"ט"ז מודה לאיסור.

158. שאפילו לדברי האח' שאוסרים אינו אלא מדרבנן, מחשש שיעבור הגוי על התנאי ותתבטל המכירה, ונמצא עובר בב"י ובכ"י, וממילא כיון שלא עבר באיסור דא"ל, אינו נאסר לאחר הפסח, וכמשי"ב לעיל.

159. הגר"ז בהבנת ד' ה"ט"ז, וה"ד במשנ"ב (סוסק"ד) בשם י"א.

160. בשעה"צ (ס"ד) פקפק, וגם הכה"ח השיטתו.

161. דבמכירה לזמן, י"א שאינה מכירה גמורה להשתמש בה וכו', ואין זה נחשב לגמרי של הגוי, ועיין רמב"ם וראב"ד פכ"ו ממכירה, ובמפרשים, וכן בקצה"ח ונתיה"מ בס"י רמא סק"ה, ועוד בדברי האח' שהביא בספר סדר מח"כ פ"ב ס"ג עיי"ש, ושכן הוא במקור"ח ודע"ת כאן.

162. ברא"ה ור"ן (גיטין פג). איתא שהנותן קרקע לחבירו גוף ופירות יום אחד, וזה המקבל בקרקע לעולם, דהא אסיקנא כיון דפסקה פסקה, ע"כ. וכו"ה בכה"ח (אות עו) שיש להתיר שיאמר לו שיהא שלך במתנה לח' ימים, ואחר ח' ימים יהיה שלך כמשי"ב ה"ר"ן וכו', ע"כ. וה"ד גם במח"כ שם, ועי' שם. אמנם יל"ד בזה, אן. דהא חזונו לעיל מדברי הפו שלא יהיה מכירה על תנאי כלל, וכן מתנה ע"מ להחזיר וכו', וי"ל דמכירה גמורה לזמן ה"ז דבר קצוב וברור, ואין חשש, וכ"כ במח"כ. ב]. יל"ד שבכה"ח שם ציין לדלהלן (אות פח), ושם מבואר מהגר"ז שלכתחילה אין לעשות כן, וי"ל ב'.

163. ככל דוכתא בחו"מ, וכ"כ בנידוד"ח בדברי חיים ח"ב סכ"ט, וכן הנוסח בכמה שטרות.

164. הנה בשו"ת דברי מלכיא (ח"ד סכ"ב ט) ועוד כתבו למכור לזמן ארוך, כמו עד ר"ח אייר וכו', אך המנהג למכור עד כ"ג ניסן וכו', ובעיקר שיהיה זמן שבכל העולם כבר יצא החג, בנוסף ליום טוב שני של גלויות, ולכן כותבים למשך תשעה או עשרה ימים, וכן להועיל למדינות רחוקות מעבר לקו התאריך, ואף שאינו מצוי כ"כ, מ"מ זה טוב להועיל גם למי שיש לו מניות במקומות רחוקים בעולם, אך ז"א מוכרח, כיון דמעיקר הדין אזלינן לפי מקום הבעלים, ולכן א"צ לחוש כ"כ אם אינו בית דין כזה המוכר בכל העולם, והכל לפי הענין. [וראה להלן בסוף הלכות מכירת חמץ בפרק "זמן המכירה" לענין בני חוץ לארץ].

165. בטור שו"ע (סימן תמח ס"ג) כתבו בלשון ואם מכרו או נתנו לאינו יהודי "שמחוץ לבית" קודם הפסח וכו', מותר, ע"כ. ועמדו בזה האחרונים למה צריך ליתן לגוי שמוחץ לבית, ואין לומר שזה מחשש שמא יאכל, שהרי בשביל זה במחיצה עשרה סגי, וכמשי"ב השו"ע לעיל סי' תמ, ולמה צריך להוציא, ויש בזה כמה דרכים (חלקם בביאור השו"ע), וחלקם מעשיים בשביל דרכי הקנין בפועל, אף שאין זו בהכרח כוונת השו"ע): א]. הב"ח (שם) כתב דמשמע שצריך שהחמץ עצמו יהא חוץ לבית,

כהרמב"ם, וכן העיר בשו"ת מהר"ם שיק סימן צ, עיין שם]. וכן הסכימו הפרי"ח ועי"א ה"ד בכה"ח (אות פג) שהדבר אסור מדינא כהרדב"ז ודלא כתרומה"ד, ושכ"כ המקור"ח וכו', עיין שם, ועי' באות הבאה בסמוך מה שכתבנו עוד בדבריהם.

ג]. בביה"ל כאן (ס"ג רד"ה לא מהני) כתב שלכתחילה בודאי יש לאסור "מדינא", כיון שתלה מתנתו בתנאי, וכשלא יתקיים התנאי שלא יחזירו, הרי החמץ יהיה שלו למפרע, והרי הוא מכניס עצמו בספק איסור דא"ל של לאו דבל יראה, ובפרט שאין התנאי תלוי בו אלא באחרים, ושמא אותו אחד לא יקיים התנאי, וציין שכן כתב במחנה אפרים (פ"ח מאכ"א ה"ט"ז) שאין לעשות כן מה"ט, ע"כ (ועי' בשעה"צ אות נט שהכניס עצמו בספק איסור דבל יראה), ויש להוסיף ביאור שאכן אסור לאדם להכניס עצמו לספק איסור, כמו שמצאנו בגמ' בנדה (סז): ועוד, וכן בראשונים ובטור וב"י וי"ד (סי' קפג), וכתב הבי"י שאדם מוזהר שלא יביא עצמו לידי ספק כרת, ועמשי"ש. ויש לציין שגם הפרי"ח עמד בזה שאין הדבר משום חומרא דחמץ, וכתב שאע"פ שבשו"ע ר"ס תמא נתבאר דלא אמרינן בכל זמן שהתנאי תלוי הוי פיקדון, שאני התם שהוא תנאי שבידו לקיימו שיכול לגמור בדעתו ולא לפדות עור, ומשאי"כ כאן שאפשר שהגוי לא יחזיר ונמצא למפרע שהיה של ישראל, עיי"ש. אולם הנה הגרע"א (ס"ד) העיר כעיי"ו על המג"א (סק"ז), וכתב שלעולם בידו של הישראלי לקיים התנאי, ע"י שיאמר הריני כאילו נתקבלתי וה"ז כאילו נתן לו (וה"ד בביה"ל שם), ואת"ש. [והנה משמע שאין הבדל בין תנאי על מנת שיעשה דבר פלוני, או שלא יעשה, משום שבכל אופן יכול למחול על עצם התנאי, עוד יל"ד דמשמע דכל מחילת תנאי מהני, ויל"ע באופן שהגוי כבר אכל את החמץ, וא"כ מה שייך לומר הריני כאילו נתקבלתי בדבר שאינו בעולם, וי"ל שזה כאילו נתקיים התנאי מ"מ]. ועי' בחקת הפסח (סק"ח) ועוד באח' שהשיבו ע"ד הפרי"ח, ואכמ"ל.

ד]. מדברי כמה אחרונים משמע שיש קפידא בתנאי, מפני שבאופן כזה אין הקנין חל, מפני שאין כאן סמיכות דעת של הגוי על הקנין באופן כזה, והרי כל קנין צריך גמירות דעת, כמבואר בכ"ד, ובכה"ג שנעשה כמעשה הערמה לא מהני, וכה"ג דנו הפו בענין היתר המכירה בשביעית, ועכ"פ כעין דברי האוסרים שם י"ל גם כאן, ועיין גם בשו"ת בגדי ישע (סימן א אות ג) שכתב בנידוד"ח שאינו חל הקנין מהאי טעמא שאין דעת הגוי סומכת לקנות כן [ומפני זה י"ל עוד שרק אם הוציאו היהודי מרשותו מועיל, ולא כשזה בביתו, וכמשי"ב בישועות יעקב כאן ס"ז וערה"ש סכ"ה].

ובדעת השו"ע לא נתפרש בהדיא, אבל המשנ"ב בשעה"צ (אות נט) כתב שלשון השו"ע משמע כהאחרונים הסוברים שאפילו בדיעבד אסור, וכ"כ עוד בביה"ל (הנ"ל) דמשמע הכי, אך לא פירש כוונתו. ואכן יש לדון בזה מדברי השו"ע בתרתי: א]. במשי"ב בשו"ע (סוס"ג) שאפילו במתנה על מנת להחזיר "לא מהני", ע"כ. ואפשר שזוה דייק המשנ"ב דלא מהני אפילו בדיעבד, אולם זה אינו מוכרח, דאמנם הרישא של הסעיף מיירי על דיעבד, שעבר עליו הפסח, אולם הרי אח"כ השו"ע מדבר על לכתחילה היאך לעשות במכירה, וא"כ י"ל דמש"כ לא מהני היינו שאינו מועיל לעשות כן לכתחילה. ב]. בשו"ע (סעיף ד) כתב שלא ימכור ולא יתן לגוי בתנאי, ואם עשה כן הרי הוא עובר בבל יראה ובל ימצא, ע"כ. ונראה שלזה נתכוון המשנ"ב (והיינו לסעיף הבא ולא לס"ג דעסיק ביה), והיינו דמבואר שאם עשה תנאי לא מהני אפילו דיעבד, ומקורו של השו"ע מהרמב"ם שכל תנאי לא מהני, ומוכח אפוא שכל תנאי לא מהני אפילו מדאי, ואמנם האח' לשיטתם עמדו בזה, ופירשו בכוונת השו"ע שהתנאי היה שאם עשה דבר פלוני יהיה החמץ שלו, ולא תנאי שעל מנת (וכיעוין במג"א לשיטתו, וכן הוא במשנ"ב סכ"ד), מ"מ פשוט הדברים משמע טפי כדברי האוסרים בכל תנאי מאחר ודבריו הם דברי הרמב"ם, וזו כוונת המשנ"ב, הגם שהאח' פירשו כוונת השו"ע באו"א, ועי' בכה"ח (אות פח) שהעתיק דברי הגר"ז שהוא כשיטת המקילים (ועי' בדבריו אות צ משם החת"ס לענין דיעבד, עיי"ש. וזה דלא כדברי שאר פו). וראה גם שד"ח אות טז.

ולדינא, הנה הבאנו מוח' תרומה"ד והרדב"ז אי הוי איסור דא"ל, או אינו אלא משום חומרא דחמץ, ונראה שהעיקר כתרומה"ד שכן דעת הראשונים ההגה"מ ותרומה"ד ולקט יושר, וכן הבאנו ממהרי"ל ולבוש, ויש לתפוס כדעתם על פני הרדב"ז, ומה גם שהרדב"ז מיירי אליבא דהרמב"ם, ואינו בהכרח לדעת השו"ע, ואף שבשו"ע כאן משמע כדברי האוסרים אפילו בדיעבד, אך ז"א מפורש, ושפיר יש לפרש כמשי"ב המג"א והאח' ולקולא, ומה גם שכן הסכימו הרבה אח' להקל, וכן העלה בשד"ח (סימן ח אות מב) עיי"ש, ולו יהי אלא ספק, הא קיי"ל דספק בחמץ שעבר עליו הפסח לקולא.

ולהלן יבואר שדעת הרבה פוסקים שעדיף להשכיר ולא למכור לגוי, ובכך יוצאים מידי החששות הנזכרים¹⁷⁵.

ז. יש אומרים שצריך למכור לגוי את מקום החמץ, ולא די בשכירות המקום¹⁷⁶, אלא אם כן אין הבית קנוי ליהודי אלא גם הוא דר בו בשכירות¹⁷⁷. ויש אומרים שיהיה במכירה לזמן לצורך השימוש במקום¹⁷⁸. ויש אומרים שא"צ למכור את המקום, ודי בשכירות המקום¹⁷⁹. ואפשר שגם שאלת המקום לגוי מועיל¹⁸⁰. ולהלכה, מועיל שכירות המקום לגוי. ולא זו בלבד, אלא שכן ראוי לעשות ולא במכירה, וכן המנהג¹⁸¹.

ז. ראוי שהשכירות תהיה לזמן נוסף יתר על ימי הפסח, ולא עד מיד במוצאי החג¹⁸². וכיום רושמים בשטרות עד כ"ג ניסן בבוקר¹⁸³.

ח. אין לפרש בשעת השכירות שזה כדי לשים שם חמץ, אלא ישכיר סתם לחפציו ולכל מה שירצה¹⁸⁴. ואדרבה יש לפרש כן בשטר שהוא משכיר לכל מטרה ולא בשביל החמץ.

ט. הגר בשכירות, יכול להשכיר את מקום החמץ בביתו, ללא נטילת רשות מבעל הבית, משום שמן הסתם לא איכפת לבעל הבית לעשות כן, וזאת למרות שיש תנאי מפורש בחוזה השכירות שאין השוכר רשאי להשכיר לאחרים¹⁸⁵. אמנם, אם המשכיר מקפיד בפירושו ואינו מרשהו להשכיר כלל, עיין בהערה¹⁸⁶. ובכל אופן, יש אפשרות להשכיר את המקום רק להניח בו חפצים (ובכללו החמץ) ולא לדור בו, ובזה אין המשכיר יכול למחות כלל¹⁸⁷.

ב. אם אי אפשר להוציא את החמץ מחוץ לבית, אפשר למכור או להשכיר את החדר שבו החמץ לגוי¹⁶⁶, וכמו שיבואר¹⁶⁷.

ולאו דווקא למכור את כל החדר, אלא אפשר למכור רק את המקום המסוים שעליו נמצא החמץ, ויעשה מחיצה בפניו¹⁶⁸.

ואם החמץ נמצא על מדף בארון, כמו ארון תרופות וכדומה, אזי: אם הוא מחובר לקרקע או לקיר, הרי הוא כמקום בפני עצמו, ודי למכור את אותו מדף בלבד, אבל אם הוא ארון שאינו מחובר, אפשר שצריך להשכיר גם את הקרקע שתחתיו מלמטה למעלה¹⁶⁹.

ג. מן האמור יש ללמוד, שאם החמץ נמצא במקרה במדף סגור, ראוי למכור את המקום ממנו ומטה עד הקרקע, ועיין בהערה¹⁷⁰.

ד. מכירת החדר או המקום של החמץ, יש לעשות בכסף עם שטר¹⁷¹. ואם יש חשש ליתן לו את השטר, שמא הגוי יחזיק בחמץ ויהיה לו הפסד, יש להקל בכסף לבד¹⁷².

ה. אחר הפסח כשחוזר הקנין ליהודי, ובכלל זה גם המקום שנמכר בתחילה לגוי, יש אומרים שצריך להוציא את המזוזה ולחזור לקובעה לשם מצוה, ויש חולקים¹⁷³.

ובארץ ישראל אסור למכור את החדר או המקום לגוי, משום איסור לא תחנם¹⁷⁴.

להשכיר רק לתשעה ימים, אין זה נכון, כיון שהיא הערמה ניכרת, שהרי אי אפשר שתיכף במוצאי החג יבא הגוי ויוציא כל החמץ וימודד וימנה, ולכן יש להשכיר עד ר"ח אייר, וכ"כ עו"א ראה מח"כ עמוד נב, ובחוט שני ע' רלח מובא שהגרנ"ק שליט"א רושם עד כ"ה ניסן. [ובני חו"ל השהים בא"י, בודאי צריך מן הדין להשכיר לפחות ליום נוסף, כמש"כ האח, ויבואר להלן בפרק בענין זמן המכירה, וכן בפרק זמן הקניה לאחר הפסח]. אמנם האח' דנו לענין הערמה, מ"מ בדבר שאינו מציאותי אין לסמוך ע"ז, ומ"מ נראה ודאי שאינו מעכב את השכירות, ובלא"ה הרי שכירות זאת אינה מוסכמת, דלפי הח"י ועוד אין חיוב להשכיר, וכנ"ל ריש הענין.

183. כן המנהג, וכן הורה הגריש"א ועוד, וא"צ יותר מזה כמש"כ בדברי מלכיאל ח"ד סי' כב להשכיר עד ר"ח אייר, וכדו'.

וכל זה כשמשכיר בשביל שהחמץ לא יהיה ברשות היהודי וכנ"ל, דאילו בשביל קנין אגב בלבד די להשכיר לשעה אחת לזמן הקנין.

184. עיין שו"ע סי' תנ"ה שמותר להשכיר לו בית לדור אע"פ שמכניס בו חמץ, וכתב המשנ"ב (סק"י"ב) שאם משכיר בפירוש לשים חמץ אסור, וכ"כ בשו"ת שיבת ציון (סימן י) שישכיר לו סתם להחזיק בו חפציו, והוא במשנ"ב להלן (סק"י"ט) עי"ש, [ועיין בדברינו בסי' תנ"ה, ומשם המשנ"ב שם שמשכיר לפני ערב פסח מותר בכל אופן, ויש מחמירים, עיין שם].

והנה שם נתבאר שרק אם זה מפורש לשים שם חמץ אסור, אבל מן הסתם מותר, וכאן בנידו"ד י"ל שזה כמו מפורש לשים בו חמץ, וא"כ צריך לפרש שזה לכלל השימושים. ולכן כתבנו בפנים שאדרבה צריך לפרש וכו'.

אמנם בעיקר הדברים י"ד דסתימת הפו' משמע שמשכיר לו מקום החמץ, ולא חששו לזה שנהנה משכירות החמץ, ואכן בשו"ת הר הכרמל (סימן יג) כתב לבאר הדברים, וכ"כ עו"א, אך כאמור שבמשנ"ב כתב להחמיר בזה, וכ"כ עו"א.

185. הנה הלכה שאין השוכר רשאי להשכיר, ובפרט כיום שרשום בחוזה מפורש תנאי על כך, ולכא"ו אינו יכול להשכיר את ביתו, ובשו"ת שיבת ציון שם כתב שישכיר בפירוש שאינו לדירה אלא רק להניח בו חפציו, עי"ש, וכ"כ בשער הציון כאן (אות נה), אולם נראה שמן הסתם אין מקפידים ע"ז, ולא מבעיא אם המשכיר הוא יהודי שומר מצוות, בודאי יודע את הדבר, וזה כלול בשכירות, שיוכל להתנהג בבית המושכר ככל אדם, אלא אף בגוי נמי נראה שאינו מקפיד, שהרי ידוע שזה רק להנצל מאיסור חמץ (וראינו סברא כזו בפ"י בכ"מ שהגוי יודע זמנה), וזאת למרות שצריך שכירות טובה וגמורה, ועי' בדברי מלכיאל ח"ד (סמן כב ט) שכתב שגם במשכיר גוי מותר, כגון שאינו אלא להחזיק שם חפצים ולא לדור בו, והעיר בספר מח"כ ע' נג שהרי צריך שכירות גמורה, וי"ל ע"ז שבנוסח שטר מכירת חמץ שם בסוה"ס כתב מפורש שמשכירים לו את המקום חוץ מזכות דיור, ולכא"ו סותר עצמו, וצ"ע. ועכ"פ גם אם נאמר שזה כולל דיור י"ל דמ"מ אין קפידא כ"כ, מפני שידוע שאינו עשוי לגור, וע"ע שם שכתב שראוי ליטול רשות מהמשכיר להשכיר הבית או חלק ממנו, עי"ש (וכ"ה בשיבת ציון הנ"ל), אולם לעני"ד א"צ, וכ"מ מד' כמה פו' שהביא שם בהערה (וע"ע במח"כ פ"א הלכה ז בהערה), וע"ע בשו"ת קנין תורה ח"א סי' קי. וכן המנהג פשוט וידוע, ומה גם שעצם חיוב השכרת מקום החמץ, אינו מוכרח, וכנ"ל ריש הענין, ולאגב מועיל כל דבר, וראה עוד בעני"ז בשד"ח סימן ט אות ד משכ"ב, וע"ע להלן.

186. הנה יש ב' דברים בשכירות קרקע, א. לקנין אגב. ב. שבזה נחשב שמוציא החמץ מרשותו, וכמש"כ השו"ע. והנה לקנין אגב יכול לקנות חלק מקרקע כל שהוא של חבירו או קרובו, ואגב להשכיר את החמץ (וע"ע בתשו"ה ח"ב סי' ריט שיש מוספים בשטר שמקנים החמץ של המוכרים אגב קרקע של הרב השליח), אולם מטעם שני לא יועיל לו, וכדי לקיים דברי האח' שצריך להוציא החמץ יצטרך להוציא מביתו, או במקום דחק כזה לסמוך על הח"י שא"צ להוציא החמץ ודי במחיצה לפניו.

187. פשוט הוא שבאופן כזה אינו יכול למחות, שהרי לא מרבה עליו דיורין, וכמבואר בחו"מ (סימן שטו ס"א), וכ"כ הדברי מלכיאל שם, וכי אדרבה על דעת כן משכירים בתים שיוכל השוכר להניח סחורתו שם, וה"ה כאן להניח חמץ הנמכר לגוי, ולכן לא מבעיא מן הסתם שאין המשכיר מתכוון למנוע שכירות כזו, וכל כוונתו רק שלא ירבה דיורים, אלא אפילו אם ימחה גם לכך שלא יניח שם דברים, א"צ לחוש לו כלל,

סופ"ח שהביא כן עוד בשם הרבה פו', וכן עיקר. **174.** כמבואר בי"ד סי' קנא ס"ח, ובמכירה לזמן (כעין מש"כ הבית שלמה סימן צא) ג"כ דנו הפו' שבחזו"א בשביעית (סימן כד סק"ד ד"ה והנה לעיל) כתב שאסור, אבל ע"י בשו"ת שמן המור ס"ד ושו"ת קול אריה י"ד סי' נט ובמעדני ארץ שביעית ס"ד-טז, ועוד בפו' בענין שביעית ועוד.

וכבר העיר בזה מהר"א בשו"ת יהודה יעלה (סימן קכד) לתמוה על המוכרים חמץ אגב קרקע, שהרי אסור למכור לגוי בא"י, ובשו"ת שואל ומשיב (תנינא ח"ב סי' עז) כתב ליישב, דכיון שכל האיסור משום לא תחנם, אין זה אלא כשעושה לטובת הגוי, אבל אם הוא עושה לעצמו להנצל מאיסור מותר, וכמש"כ הר"ן בגיטין על ר"א ששחרר עבדו להנצל בעשרה, ע"כ. והנה כע"ז כתבנו לעיל לבאר מש"כ השו"ע שמותר למכור או ליתן במתנה לגוי, ואמאי אין בזה משום לא תחנם, עי"ש. אולם היטב תמה עליו בספר מח"כ (עמוד ג) שהרי דווקא לענין האיסור דנתינת מתנת חנם אמרו כן, משום שבאופן כזה שזה לצורכו אין זה חנינם, אולם במכירת בתים הרי בודאי שאסור מכל סיבה שהיא בעצם הדבר שנותן להם חניה בקרקע.

175. מצד חיוב מזוזה - לכ"ע יש להקל, ואף להדברי מלכיאל שם, הגם שאף בזה מצאנו בהגה לחם הפנים על קיצושו"ע (סי' קיד ס"ב) שנסתפק אם צריך להוציא המזוזה, עי"ש. מ"מ כיון שיש לישראל ג"כ רשות להשתמש וכו', א"צ להוציא המזוזה, וכמ"ש בד"מ שם.

ומצד לא תחנם נמי ליכא בשכירות לגוי, כמבואר בי"ד שם. ואמנם יש פרט נוסף אף בשכירות בתים לאיסור כשזה בשכונת ישראל (כמש"כ בב"ק קיד. וחו"מ סי' קעה ס"מ), אך כמובן שכל זה לא שייך בנידו"ד שבפועל אין הגוי מגיע לדור שם.

176. בפוסקים כאן כתבו מכירה ולא נזכר שכירות, ובטעם הדבר כתב הב"ח דהא מסיק בפסחים (ו) דשכירות לא קניא (וכ"כ במקו"ח סי' תמ וסי' תמח דלא קיי"ל כר"ת שמועיל יחוד מקום אלא כרש"י ששכירות לא קניא), וכיון ששכירות לא קניא החשש הוא שהחמץ הוא של נכרי באחריות ישראל (עיין לעיל סי' תמ). ועוד טעם שהרי אסור להשכיר ביתו לגוי לשים בו חמץ בפסח, דמשכתר באיסור הנאה (וכ"כ הפמ"ג בשו"ת מגידות ס"ל"ב ועו"א), וכ"ה בכנה"ג ובמג"א ה"ד בכה"ח אות מד, וע"ע במקו"ח ישוע"י מאמ"ר וח"א כלל כקג, ה.

177. מקו"ח סי' תמ דכיון שכולו גר בשכירות, הרי שבשכירות סגי להסתלק, ועיין בספר מח"כ פ"ז סי' שהביא מח' בזה.

178. שו"ת בית שלמה סי' צא. **179.** כן דעת רוב האח' כמובא במח"כ פ"ז סי' בהערה ל, ועיין בשד"ח סימן ט אות ד מה שכתב בזה מדברי הפו', ואדרבה כתבו שיש בזה עדיפות, שלא יהיה כהערמה וכו' [ובמוע"ז כתב שכ"י ליישב הטענה הנ"ל שלא יהיה כאחריות של ישראל, יש לכתוב בשטר שהגוי פוטר את היהודי מרצונו הטוב מכל אחריות שהיא ואפילו בפשיעה, הן ע"פ חוק והן מד"ח].

180. שם בהערה י. וע"ע שם. וכבר בשד"ח סימן ט אות ט דן בזה בד"ה ודע, ובד"ה והן עתה, כיעו"ש.

181. הנה מלבד מה שמיישבים קושיות הב"ח, עיין בכה"ח אות מד בשם האח'. עוד י"א שעדיף שכירות מפני שבכך לא נראה כהערמה, וכמש"כ בשו"ת אבני צדק ס"ז ועו"א, ה"ד במח"כ הערה יא. ויש להוסיף שכבר דנו הפו' בכמה ענינים במכירת קרקעות שלול רישום בטאבו אין לזה תוקף, וכיעוין בשו"ת דברי אמת (סימן יב) שבלא זה לא עשו ולא כלום, וכ"כ בשו"ת תועפות ראם (חחו"מ סימן יג) שאינו יכול לומר הריני כאילו התקבלתי, וביד המוכר לחזור וכו', וכה"ג כתב החזו"א בשביעית (סימן רז) בענין היתר המכירה כידוע, וכ"כ גם הגרשז"א במעדני ארץ שביעית סימן יח שאין להכחיש את המציאות שבלא רישום בטאבו אין סמיכות דעת. עי"ש. ויש לזה ראיות מש"ס ופוסקים.

וזה מלבד מה שכתבנו בהלכה קודמת שבא"י בלא"ה אסור למכור וכו', וכן המנהג היום בכל המקומות שמשכירים לגוי, ואדרבה אם ימכור הרי היתר.

ואמנם יש כאן נידון נוסף מצד שרוצים לעשות קנין חצר ע"י מקום החמץ (וכמו שיבואר להלן בפירוט הקנינים), אולם גם בשכירות מהני וכמבואר ברמב"ם פ"ז משכירות ושו"ע חו"מ סי' שיג, וע"ע בקצה"ח שם, וכ"כ רבים מהאח', וכ"פ הגרע"א בתשו' מהדו"ק סי' קלג.

182. כ"כ דברי מלכיאל ח"ד ס"כ אות ג, שאף שיש רבנים שכותבים

בתי דינים שאנשים פרטיים שיש להם קצת חמץ מניחים את החמץ בחדר בית הדין, ומוכרים הכל, וזה גם מועיל לפי כמה טעמים, אך זו טירחא יתירה, ובד"כ אין נוהגים כן.

166. ב"ח ועו"א, ה"ד במשנ"ב שם וכה"ח מד.

167. יבואר להלן אם במכירה או בשכירות, ומהם דרכי הקנין.

168. דהיינו הך, שע"י מחיצה נעשה כחדר בפני עצמו, ומותר לכתחילה, שו"ת שבחיזושים וביאורים בפסחים (סימן ב סק"ט) כתב שצריך להשכיר את המקום שאינו בדוק וכו', וכתב דנראה שלא סגי להשכיר מקום הפירורים לחוד, אלא צריך להשכיר כל המקום שאינו בדוק, ע"כ. אולם נראה שבעשיית מחיצה שפיר דמי, וראה בהערות הגרש"ב ולדינברג לסימן תמח שכתב לבאר בד' החו"ב דכל הקפידא במחיצה בתוך חדר, ולא בחדר סגור, וע"ע שם. ולפ"י צ"ע אמאי לא מהני מחיצה לעשותו כחדר בפני עצמו, וי"ל. ומ"מ נראה להקל בזה כשזה מקום ברור ומוחלט של הגוי.

169. עיין בשו"ת בצל החכמה (והובאה בסו"מ מח"כ סימן ד) שאם המדף מחובר אל כתלי הבית, והם גוש אחד, ה"ז כמו קרקע ממש, ודומה הדבר לבית קומות, שכל אחד מוכר את ביתו אף על פי שתחתיו יש בית של אחר, אבל אם הדבר אינו גוש אחד, אלא מדפים המחוברים לקרקע, אף שחיברם במלט וטיט, ואפילו הכניס את קצוות המדף לתוך הקיר וקבעו שם, אין עליו דין קרקע וצריך למכורו אגב קרקע שתחתיו, ואפילו חמץ הנמצא על עמוד התחוב בקרקע לא נחשב קרקע, ורק בית וכל המחובר אליו נגוש אחד, עי"ש. והנה מה שהניאו לחוש במדף מחובר לקרקע שאינו נחשב בקרקע, הוא עפ"ד השערי דעה ח"א סימן סח ד"ה ואמנם לחלק בכה"ג לענין טומאה לחלק בין חברו לגוף הקרקע או למחובר לקרקע דהוי תשמיש דתשמיש (והביא סיוע לזה מהפרישה), עי"ש. וצ"ע דה"ז ממש כחלק מן הקרקע, וכה"ג כתבו הפו' בכ"מ לענין טומאה, כיו"ד סי' קצ ס"י, עיין ביוסף טוהר שם, וע"ע בחו"ש פסח (פ"ב עמוד קו באות כא) שארון המחובר לקיר אפשר להועיל בקנין אגב, כיון דתלוש ולבטון חברו הוי כמחובר לקרקע, ובאות כג כתב שאם משכיר חלק מהארון אפשר להשכיר גם מדף אחד, שכל מדף הוא בפני עצמו (כמו קומה של בית, הנ"ל), אבל אם הוא ארון תלוש צ"ע אם אפשר להשכיר רק מדף אחד, או שצריך להשכיר מאותו מדף עד למטה בקרקע, ובארון תלוי על הקיר נסתפק ג"כ החו"ש אם אפשר להשכיר אותו בפני עצמו, או שצריך גם קרקע שתחתיו, עי"ש. וכן יש להסתפק גם בארון קבוע בקיר, אבל המדפים שלו אינם קבועים אלא תלויים או יושבים על זיזים, והוא הדבר המצוי בזמנינו בד"כ בארונות וספריות. וע"ע בזה בהל' עירובין בסי' שסו.

170. הנה ידוע שיש אנשים ששומרים חמץ במקרה כמו פיתות או קמח חמץ למוצאי החג וכדומה, ולפי האמור שדבר תלוש אין להשכיר רק אותו מדף, אלא צריך להשכיר את כל המקום עד למטה בקרקע, אי"כ גם כאן צריך לעשות כן.

ומאחר והוא משתמש במקרה לצרכיו בפסח, צריך אי"כ להניח את החמץ במדף התחתון ולהשכיר ממנו ומטה עד לקרקע [ואמנם לכתחילה לא היה מן הראוי להשאיר חמץ במקרה כזה שמשתמש בו בפסח, והוי זילותא, מ"מ מן הדין מותר, כאשר הוא סוגר את כל המדף בכיסוי מודבק היטב].

אמנם אפשר ללמד זכות שמאחר והמקרה מחובר בשקע של הקיר, ואין דרכו להזיזו, הוי כדבר המחובר לקרקע, ובפרט כשיש בו נפח של מ' סאה, שמצאנו בכ"מ שהוא נחשב כבנין בפני עצמו, עיין ר"ס שיד. ואמנם לפ"ד הרב בצל החכמה הנ"ל אינו מוכרח, מ"מ י"ל שזה כדבר קבוע, ולהקל, וצ"ע.

171. ב"ח ואח', וה"ד במשנ"ב ובכה"ח.

172. משנ"ב שם במוסגר, ולהלן יבוארו עוד בהרחבה דרכי הקנינים שיש למכור בכל האפשרויות שיש, ויוצא מידי חשש.

173. שהרי זה כאילו נעשית בפסלות, והוי תעשה ולא מן העשוי, וכעין מש"כ הפו' בסי' תרלו לענין מזוזה בסוכה, וכ"כ בנידו"ד הדברי מלכיאל (ח"ד סימן כב סק"ט), ומטעם זה כתב שלא למכור הבית עי"ש, וע"ע גם בשד"ח ואספ"ד חו"מ סי' ט, עי"ש. וכ"ה בשם הגריש"א שאכן צריך לחזור ולקבוע מזוזה שנית, אולם בשו"ת דבר משה (תנינא ס"ד) כתב לדון בזה, ומסיק להלכה כדברי ארבעה טורי אבן (שהובא בפו' באו"ח שם ובי"ד ה"ל מזוזה) שכל שכבר נעשה בכשרות אין בזה משום תעשה ולא מן העשוי, עי"ש. ונת' בתשו' במק"א, והלום ראיתי בספר שערי מזוזות

י. מלבד שכירות המקום של החמץ יש להשכיר גם את הכלים והשקים שמונח בהם החמץ¹⁸⁸.

פרק ו

מסירת מפתח וסגירת המקום

א. יש למסור לגוי את המפתח של מקום החמץ¹⁸⁹. ואפילו אם החמץ נמצא במקום מסוים בתוך הבית, יש למסור את המפתח של אותו מקום¹⁹⁰.

ולכל הפחות צריך לומר לגוי שבכל זמן שירצה לקחת את החמץ, יבא אליהם ויקח את המפתח¹⁹¹. ויצינו לו מקום המפתח, והיכן הם נמצאים בפסח, כדי שיוכל לקחת מהם את המפתח¹⁹².

ב. מן האמור יש ללמוד, שאדם שהולך מביתו להתארח במקום אחר בימות הפסח צריך להשאיר מפתח אצל שכן, ולציין בשטר ההרשאה איך להשיג את המפתח¹⁹³. [אמנם אם הולך בחלק מן הימים אין צריך לעשות כן¹⁹⁴]. והטוב ביותר להשאיר מספר טלפון בשטר ההרשאה, כדי שהגוי יוכל להשיג את האדם שיאפשר לו לקחת את החמץ¹⁹⁵.

ג. אם לא מסרו את המפתח, וגם לא ציינו את מקום החמץ והאפשרות להגיע לשם, יש אומרים שהחמץ אסור, ויש מתירים. וכן הלכה¹⁹⁶.

ד. אחר מסירת המפתח לגוי, יכול הגוי להחזיר את המפתח למי שמכר לו¹⁹⁷. ולא זו בלבד, אלא גם יכול המוכר לבקש מהגוי שיחזיר לו את המפתח¹⁹⁸ מרצונו¹⁹⁹, ואכן יש מהדרים למסור המפתחות לרב שמוכר את חמצם, ולאחר המכירה הגוי מחזיר המפתחות, וכל אחד נוטל את שלו²⁰⁰.

ה. צריך לדעת שהוא מוכר את החמץ ולא את המפתח, ולא כאותם המוסרים מפתח לגוי וחושבים שמוכרים את המפתח, ואפילו בדיעבד אסור החמץ, שהרי לא מכרו כלל²⁰¹. ועיין בהערה²⁰². וצריך לפרט את החמץ הנמכר וכמו שנתבאר²⁰³.

ו. אסור למוכר לסגור את המקום במנעול או באיזה דרך, כדי שהגוי לא יוכל ליטול את החמץ²⁰⁴.

ז. אם סגר מקום החמץ במנעול וחותר, אזי: אם עשה כן בתחילה החמץ אסור²⁰⁵, ויש מתירים²⁰⁶. ואם סגר לאחר המכירה החמץ מותר²⁰⁷.

ואם היהודי רואה שהגוי נכנס ומפסיד את החמץ, ולא שילם על זה, יכול להתלונן עליו במשטרה שיעצרו אותו²⁰⁸.

ח. כל האמור במכירה לגוי בסכום מועט, שבזה לא סמכא דעתיה דגוי, אבל מכירה גמורה בשוויה, לכל הדעות אינו נאסר בהנחת חותם, ואפילו לכתחילה אפשר שמותר להניח חותם, עד שיבא המקח לידי מעשה²⁰⁹. וכל שכן אם הגוי בכלל לא יודע שיש חותם, שמותר²¹⁰.

ט. כאשר החמץ במקום מסוים בבית, ואין מוסרים את המפתח לגוי, יש לפרש ולומר לגוי שיש לו רשות להכנס בבית המשכיר בשביל ליטול את חמצו אם ירצה²¹¹.

י. אין ראוי לשנות מקומו של החמץ המכור בתוך הפסח עצמו, ולהעבירו למקום אחר²¹².

יא. בזמנינו נוהגים לעשות מכירת חמץ גם כשאינו חמץ בעין, או שמוכרים דברים שיש בהם רק חשש חמץ, ובאופנים אלה אין צריך מסירת מפתח, ורק יציין לכתחילה מקום הדברים שבהם יש חשש חמץ²¹³.

יב. אין ליהודי שמכר את החמץ להכנס למקום המכור או מושכר לגוי, ובמקום צורך מותר להכנס דרך עראי²¹⁴.

פרק ז
שליחות והרשאה

א. יכול אדם למנות שליח על מכירת חמצו או על נתינת חמצו לגוי, וכן על מכירת או השכרת מקומו החמץ²¹⁵. ויש לפרש שמינוי השליחות יהיה לכל הדברים²¹⁶.

ויש להסביר למוכרים, שהם אינם מוכרים את החמץ לרב, אלא רק עושים אותו שליח²¹⁷.

שלנו כראוי בודאי מותר בדיעבד [ואף לכתחילה אפשר דשרי], וגם להא"ר שזה חיסרון בסמיכות דעת אין חשש, עיי"ש. ואמנם עיין בכה"ח אות נו בשם האח, מ"מ לדינא יש להקל שהדבר ידוע שאינו אלא עד שיגיע לידי מעשה, שאז ישומו החמץ וכו'.

210. שם.

211. שו"ת שבת ציון שם בסדר מכירת חמץ של הנו"ב, וכה"ח בכ"כ שטרות מכירה, וכל יסוד מסירת מפתח הג"ל בתחילת הפרק הוא כדי שיהיה לגוי גישה לחמץ.

212. שהרי צריך שהחמץ לא יהיה ברשותו לכתחילה, וכנ"ל. ומקום אחר הרי לא יחד לו, וגם מעצם המכירה שלא יראה זלזול, עיין באבני נזר סי' שלט, וע"ע גם בשו"ת דברי מלכאל ח"ב סכ"ד ט, וכ"ז הוא מלבד מה שאסור ליגע בחמץ בפסח, וכמשנ"ת לעיל בכ"מ, אלא אף לפני פסח אין לעשות כן, וע"ע באבני"ז שם אך בדיעבד יש להקל.

213. הוספנו זאת לאור מה שכתבנו לעיל בהקדמה להל' מכירת חמץ שיש ענין למכור החמץ גם מי שאין לו חמץ בעין, וכן המנהג ובאופן זה לא שייך מסירת מפתח ולא ציון מקום החמץ, שהרי אינו נמצא איתו, ויש שמרוב חששם במכירת חמץ מביאים למכירה מפתח של הבית, והוא מיותר, וגם כשיש חשש חמץ כגון מאכל שיש חשש אולי מעורב בו חמץ, גם בזה א"צ להחמיר במסירת מפתח, ודי שלכתחילה יציין המקום ותו לא.

ולאידך גיסא המוכרים חמץ בעין, ובפרט בעלי חנויות ומפעלים, ראוי יותר שימסרו מפתח, וכמש"כ בצל החכמה שם ובמח"כ ועוד, ואחר המכירה יכול הגוי להחזיר המפתח, וכנ"ל.

214. הנה כאשר נכנס היהודי למקום המכור לגוי, ה"ז מבטל תקנת חכמים שהצריכו מחיצה שמא יאכלנו כמבואר בסי' תמ, וגם הוא כולול במכירה, אולם נראה שבדרך עראי שרי, שהרי מצד מחיצה אין חיוב כשזה עראי וכמשנ"ת שם, ומצד זלזול במכירה ג"כ אין חשש כשזה באקראי (ובפרט שכיום מתנים עם הגוי שיש רשות דריסת רגל במקום המושכר לו), ורק בדרך קבע אסור, ועי' בזה בשו"ת שבת ציון סי"א ובשו"ת אג"מ ח"א סי' קנ ובתשו"ת ח"א סי' רצ, ועיין עוד בדינים והנהגות חזו"א פ"ז כד, ובחור"ש ע"ק ובהליכ"ש פ"ו ח, ואין להאריך.

215. ככל דוכתא שאדם יכול להיות שליח, גם למקח וממכר, וכמבואר בשו"ע ח"מ סימן קפ"ב וסי' קפ"ג, וכן מבואר בפ"י כאן גבי מכירת או נתינת חמץ, כיעוין במשנ"ב יד וכה"ח בכ"מ.

ויש לדון אם גם בזה עדיף שימכור את החמץ בעצמו, דלכא"ו מצוה בו יותר מבשלוחו, ואף שאינו אלא הצלה מן ההפסד, מ"מ כל שבכך הוא עושה שלא יבוא לידי איסור תורה של חמץ, ה"ז ג"כ נחשב מצוה במניעת העבירה, ובפרט לפי"ד כמה אח' שבמכירת חמץ ג"כ מקיים מצות תשבתו, וכמו שהבאנו בסי' תמה (וע"ע שם אם זה רק בער"פ, וכאן בכל אופן הרי זה רק שליחות ע"י הרב שנעשית בער"פ, וא"כ בלא"ה הוא בשליחות), וראה לעיל בסימן תנו דין הפרשת חלה ע"י שליח, ומה שכתבנו שם בהערה, ודון לנידוד, ואכן עיין שד"ח בכללי המ"ם מצוה בו וכו', ועוד באח', ומיהו כיום הכל ע"י שליחות, וכן עדיף לעשות ע"י שליח, מפני ריבוי המכשולות, וכמו שכתבנו בהקדמה להלכות מכירת חמץ.

216. עיין כה"ח (אות פא) שהמנהג לאשתו, יתן לה רשות בפירוש גם להשכיר את המקום של החמץ, וכ"כ עו"א, וע"ע בשו"ח, וכיום מפרשים גם בשטר שהוא רשות לכל הדברים וידו כידו, ועיין להלן בענין נתינת תשלום לרב שיש בזה תועלת שהרב יהיה ידו כיד המוכר לפעול בכל הדברים.

217. הנה הן רבים ע"ה שחושבים שמוכרים החמץ לרב [והוא טעות שהרי הרב רק שליח, ושונה הדבר בזמנינו ממה שהיה בזמן קדום שהיו מקומו שמוכרו את החמץ לרב, והרב מכר את שלו ומה שקנה לגוי, עיין שד"ח ושי"א].

רז מה שהעיר בדבריו לענין חותם), ושם היקל במסר מפתח של החדר ולא של הארון, וע"ע שם משם הכנסת יחזקאל כמי שזרק המפתח במקום הפקר, וע"ע בשו"ח (סימן ט אות ו) משם הבגדי ישע דתפיסת המפתח הוי כמו משכון עד שישלם (וכה"ג כתבנו להלן בענין חותם במכירה גמורה), וע"ע שם (וע"ע בתשו"ה ח"ב ר"ט שמתנה עם הגוי שמסירת המפתח לא תעכב את המכירה, עיי"ש, ואינו מוכרח).

197. חמד משה ה"ד בכה"ח (אות מו) דבכה"ג אין איסור, עיי"ש. וז"פ שהרי המכירה גמורה, ואף למה שדנו הפ"י להלן בסגר בחותם לאחר המכירה, מ"מ כאן הגוי עושה זאת מרצונו ומדעתו, ושפיר דמי, ואף לכתחילה נראה שמותר.

198. כה"ח שם.

199. פשוט שצריך שיהיה מרצונו של הגוי, ועיין משנ"ב (סק"ג) שכתב לאסור בכה"ג גוי שאינו רוצה להחזיר המפתח עיי"ש, וכן בנידוד"ד עיין בגר"ז סי"ד, וכן יעוין גם בביה"ל (סוד"ה אם מכרו) שכתב דבכה"ג שיטול המפתח מן העכ"ם י"ל דמעתה האחריות על היהודי וצ"ע, עיין שם.

200. כתבנו "מהדרים", מפני שרבים סומכים ע"ד הפר"ח שאפשר להשאיר המפתח בידי ישראל, ועכ"פ די במראה מקום של המפתח, וכמש"כ המשנ"ב הנ"ל, אך יש מהדרים למסור המפתח להדיא, ואחר קניני המכירה הגוי מחזיר המפתחות לרב, וכל אחד נוטל שלו, ושפיר דמי, וא"צ להשאיר המפתחות כל החג בידי הרב, ויעוין להלן בסוף הענין שמה שמצוי אצל היראים שאין משאירים חמץ בעין, א"צ מסירת מפתח אפילו לכתחילה, ופשוט.

201. מג"א ח"י ושי"א (וכן במשנ"ב סק"ט במוסגר), וכן הובא בכה"ח (באות נג), וכיום אין נהוג למסור את המפתח אלא אצל המהדרין, אין זה שכיח, שהרי המהדרים בודאי יודעים הדין, אך יש לשים לב שאם יבא מהמון העם ויתן גם הוא מפתח של החמץ יסבירו לו שהמכירה היא על החמץ.

אמנם יש להוסיף שיש שנהגו ליתן מפתח ולהדגיש לגוי שזה יועיל בתורת קנין על החמץ, והיינו כדון קנין סיטומתא (עי' בב"י ובב"ח בחו"מ סי' רא, וכן נזכר בפ"י כאן בדיני הקנינים), וכ"ה בספר מכירת חמץ לבעל התניא ועוד, אך מ"מ לא את המפתח מוכר אלא את החמץ ע"י המפתח.

202. בעיקרי הדי"ט ושע"ת (ה"ד בכה"ח אות עה) הביאו מעשה באחד שנאנס ולא עלה בידו למכור לגוי את החמץ שלו בער"פ, וסגר המרתף וזרקו במקום הפקר, שהתיר בכנסת יחזקאל בהסכמת רבנים, עיי"ש. והנה כאמור מפתח אינו כלום, וצ"ל שכונתו על החמץ, אלא שזרק המפתח שעל ידו אפשר להגיע לחמץ, אמנם גם זה לא בריא מילתא לדינא, אחר שכתבו הפ"י שהפקר לא מועיל אא"כ יצא מרשותו לגמרי, ועי' לעיל בענין הפקר מרשותו ובהערה שם שביארנו הדברים.

203. מקו"ח וחי"א, ה"ד בכה"ח נג, ושי"א. ובכך אין כ"כ חשש טעות למכירת המפתח.

204. ב"ח וט"ז ושי"א (במשנ"ב סוף יב וכה"ח מו) שיש להזהר בזה ביותר.

205. ב"ח וט"ז ואחרונים במשנ"ב סוף יב וכה"ח מו.

206. נוב"ק (סימן יח) תמה על האח' הנ"ל דכיון שהמכירה חלה מה בכך שכונתו להערמה וכו', עיי"ש. וה"ד בשע"צ אות כז, ומש"כ שם ע"ד, יש ליישב. וע"ע בשב"כ אש סוף סימן א משכ"ב.

207. משנ"ב וכה"ח שם. אמנם גם בזה יש דעות, ש"א שאסור, כיעוין בשע"צ כח, ויל"ב. ויש מתירים אף לכתחילה, כיעוין"ש, אך דחה שיטה זו.

208. עיין ביה"ל (סוד"ה ואם מכרו), ובכה"ח (אות סה) שהביאו כן משם הפמ"ג, וע"ע בכה"ח סוף אות מו, עיי"ש. אבל בעצמו אין ראוי לעשות כן [ושם כתב הפמ"ג שהשר יקח ממנו המפתח, וכתבנו שיעצרו אותו שזה יתכן בזמנינו, וגם זה שרי].

209. בביה"ל (ד"ה ואם מכרו) כתב כן בשם הפמ"ג שמצדד כן שבמכירה

זו"פ לענ"ד. ואם השכיר לו לזמן מסוים ועבר הזמן, אין אפשרות להשכיר קרקע זו בשום אופן שהוא (כ"כ רשב"א וריטב"א בבי"ב קמ"ט), ותלוי בדיני שכירות בעלמא.

188. בן איש חי ה"ד בכה"ח (סוף אות נג), וכ"ה בשו"ת דברי מלכאל (שם אות ז), שאל"כ ה"ז כליו של מוכר ברשות קונה דלא קני (כמש"כ בחו"מ סי' ר), ולא ימכרו את הכלים, שא"כ יצטרכו טבילה, לדעת רבים (וכמו שכתבנו במקומו), אלא ישכירו אותם, וע"ע בספר מ"ח עמוד נד הערה כא.

189. יסוד הענין למסור מפתח, כדי לאפשר לגוי גישה אל החמץ, דאל"כ הוי הערמה, שהרי מוכר לו דבר שאינו יכול להגיע אליו, ועיין בזה בב"ח סימן תמח דאל"כ הוי מפתח ביד ישראל שעליו לבדוק כמש"כ לעיל [אמנם בפשטות זה תלוי במה שכתבנו לעיל סו"ס תלג כאשר בדעתו למכור ביד, אם נפטר מבדיקה גם בלי ליד, ועיין]. ותו שכיון שהמפתח ביד ישראל, ויכול להכנס וליטול החמץ לא סמכא דעתיה דגוי דמכירה גמורה היא, אלא סובר שהוא רק בשביל להסיר מעליו איסור חמץ, והובא במג"א סק"ד, וכ"כ ה"ט"ז סק"ד וגר"ז, ועוד בכה"ח מו, ומשנ"ב שלהי סק"י"ב, ועוד הרבה אחרונים. אמנם יש חולקים וסוברים שאינו מעכב, וכדלהלן. אמנם עיין בלקט יו"ט (הל' פסח) שכבר כתב שנהג למסור המפתח, וכ"ה ביוסף אומץ אות תשי"ט, וע"ע בענין זה בשו"ח סימן ט אות ט, ובישוב מנהג אלה שלא מוסרים מפתח, וע"ע שם לעיל אות ז שיש פקפקו על המכירה מטעם זה, ואינו מוכרח, ומ"מ לכתחילה יש להזהר למסור מפתח, או לאפשר גישה לחמץ באיזה אופן שהוא.

190. פשוט, וכדי שיוכל להגיע למקום חמצו צריך ג"כ ליתן לו רשות דריסת רגל.

191. משנ"ב שם דעל כל פנים יאמר לגוי שבכל עת שירצה יקח את המפתח ליכנס למקום החמץ, וכ"ה בערוה"ש, וכן נוהגים רבים, וע"ע מהר"ש ענגיל ח"א סל"ד.

192. פשוט, וכן נהוג במכירה הכללית, לציין המפתח היכן הוא או היכן נמצאים בעלי הבית למסור לו המפתח.

ואפשר למסור גם טלפון, ואף אם בשבת ובחג א"א להתקשר, י"ל דמ"מ סמכא דעתיה כשיקח בשאר ימות השבוע, ובלא"ה הרי יש אופנים שא"א למסור לו מפתח בשבת משום הוצאה, עיין סי' רמו ס"ב ור"ס שכה [וע"ע בסוף סימן תנ בענין נהג משאית גלילות שמוכר את החמץ ונוסע עם הרכב ממקום למקום].

193. כן יעצו הגר"ש וואזנר (בספר מח"כ) ויבל"א הגר"נ קרליץ (בחו"ש), ועיין בדברי מלכאל ח"ד סוס"כ שכתב אפשרות אחרת לכתוב בשטר שרשות בדי הגוי לשבור הדלת ולהכנס, עיי"ש. אמנם במסירת מפתח הדבר בטוח יותר, שבכך יוכל שכנו להתלוות אל הגוי לראות שלא גונב דברים אחרים, הגם שהוא חשש רחוק שבכלל יבא הגוי.

194. שהרי יש אפשרות באחד הימים, וא"צ שיהיה זמין כל הפסח, וכן העירוני לזה, ופשוט.

195. כן נראה שראוי לעשות, ונראה שבאופן זה א"צ להשאיר מפתח, שהרי יוכל להשיג את האדם באיזה אופן.

196. בח"י ועו"א ה"ד בכה"ח (אות מו) כתבו שאם לא מסר מפתח יש לאסור אפילו בדיעבד, אך הביא הכה"ח שהפר"ח כתב שאף אם המפתח ביד ישראל שפיר דמי, וכן המג"א (סק"ד) כתב שמדברי המשאת בנימין משמע דאף אם לא מסר לו המפתח בדיעבד שרי, וכ"כ בא"ר, וע"ע גם בשו"ת צמח צדק סימן מד, מה, והיינו דמה שחסר בסמיכות דעת אינו מעכב כ"כ, וכן נראה מדויק מדברי המשנ"ב (סוסק"ב) שכתב למסור המפתח ולא לסגור בחותם, ואח"כ כתב שבחותם יש לאסור אף בדיעבד, ומשמע שלגבי מפתח אין לאסור בדיעבד, וע"ע גם בביה"ל, ודו"ק.

ואכן כ"ה לפי הנובי"ק סי"ח והובא בשע"ת (אמנם עיין בשע"צ אות

פרק ח מינוי השליחות

א. מינוי השליחות אינו צריך קנין ולא עדים, אלא באמירה בלבד, בינו לבין חבריו²³⁴, ולכן די לומר לרב שרוצים למכור את החמץ, והרב ירשום את הפרטים וימכור עבורם את החמץ [ומה שיוזכר להלן "שליח", היינו הרב, שהוא המוכר בזמנינו עבור הכלל].

ב. אפשר למנות את השליחות גם שלא בפני השליח, על ידי טלפון, פקס, או מכתב²³⁵. אך לכתחילה נהגו לחזק את מינוי השליחות בקנין ובשטר הרשאה, וכמו שיבואר.

ג. נוהגים לכתחילה לחזק את מינוי השליחות על ידי קנין סודר, דהיינו שהשליח נותן למשלחו בגד, או עט או כל חפץ שהוא, והמשלח מגביהו ובכך נעשה קנין על מינוי השליחות²³⁶. וראה להלן בפרק קנין חליפין²³⁷.

ד. נוהגים ליתן כסף לרב השליח למכירת חמץ²³⁸, וגם אם אותו הרב הוא שליח להעביר לרב אחר המוכר את החמץ בפועל²³⁹.

פרק ט כתב הרשאה

א. נוהגים לכתחילה לחזק את מינוי השליחות על ידי כתיבת שטר הרשאה, בחתימת ידו של המשלח הממנה על השליחות²⁴⁰.

ב. טוב הדבר שכל אחד יחתום בעצמו על ההרשאה, ואם אין זה לפי כבודו או מחמת חולשה, אפשר לכתחילה לשלוח שליח לקחת את ההרשאה, ויביאנה לביתו ויחתום בעצמו²⁴¹. ויש לחתום בכתב ברור את שמו המלא²⁴².

ג. יש נוהגים לכתוב שטר הרשאה פרטי לכל אחד ואחד מהמוכרים, ויש נוהגים שכותבים שטר הרשאה כללי של כל המוכרים, וכל אחד ואחד מוסיף את מכירתו וחתימתו, ויש שכותבים את נוסח ההרשאה על שטר המכירה²⁴³.

ב. השליחות יכולה להעשות רק על ידי בר שליחות, דהיינו על ידי יהודי גדול וכן דעת, וגם אשה, בין אשתו של בעל החמץ ובין אשת אחרים²¹⁸. אבל קטן, או חרש ושוטה, או גוי אינם יכולים להעשות שליחים²¹⁹.

ג. אין שליחות לגוי, ולכן אי אפשר לשלוח גוי למכור את החמץ²²⁰.

גם הגוי הקונה את החמץ לא ישלח שליח שיקנה עבורו את החמץ, בין אם הוא שליח יהודי ובין שליח גוי. ויש אומרים שרק אם הגוי שולח יהודי אינו מועיל, אבל אם שלח גוי מותר. ולכתחילה יש להחמיר בזה, אולם אם עבר עליו הפסח, החמץ מותר²²¹.

ד. מומר, אין לעשותו שליח על המכירה²²². ולכן, אין לשלוח מי שאינו שומר תורה ומצוות למכור חמץ²²³. אבל המומר בעצמו שהולך לרב למכור את החמץ, ימכרו לו²²⁴.

ה. אם מכר את החמץ על ידי אדם שאינו בר שליחות, אין המכירה חלה כלל. אמנם יש אומרים שאם משך השליח את החמץ לרשותו של הגוי הקונה, חל הקנין²²⁵.

אמנם, בזמנינו אין מצוי שמביאים את החמץ לבית הגוי, אלא מוכרים את החמץ עם מקומו לגוי, ובאופן זה לכל הדעות אין המכירה חלה אלא בשליח בר שליחות²²⁶.

ו. יש אומרים שרק בקנין הנעשה על ידי השליח, צריך שהשליח יהיה בר שליחות. אבל בקנין כסף, חל הקנין בכל אופן²²⁷, אם הכסף הוא של המשלח²²⁸. ויש חולקים, שבכל אופן אינו חל אלא על ידי בר שליחות²²⁹.

ז. כל הפרטים האמורים לעיל בענין שליחות, אין להקפיד בהם כאשר המוכר כותב שטר הרשאה ושולח אותו ביד קטן או כל אדם, אלא שצריך לוודא שאכן קיימו את השליחות בפועל²³⁰. וכן כל גילוי דעת שרוצה שימכרו עבורו את החמץ, מועיל²³¹.

ח. אדם שנתמנה שליח למכירת חמץ, יכול למנות שליח אחר במקומו, ויש חולקים²³². והנה בשליחות אל הרב כדי למכור את החמץ, אפשר ליתן למוכר את שטר ההרשאה שיחתום בעצמו, ובשליחות של הרב למכור במקומו את החמץ יש לכתוב שנותן יפיו כח לרב או לבאי כוחו²³³.

וקרוב הדבר שלא יצא י"ח, שהרי מכירה אין כאן (כי הרב לא קונה את החמץ), ושליחות אין כאן (כי הם לא כווננו לשליחות), ואך בדיעבד י"ל דמהני עפמי"ש בערוה"ש ס"כ"ח וכה"ג במשנ"ב סק"ז ועוד. אך במקומו נ"ת שאינו פשוט, ובא"א שיעיל מדין זכיה. אמנם עיין להלן בסוף עניני שליחות שאינו פשוט, ורק בדיעבד מהני, ולכן יש להזהיר את האנשים על כך. (וכ"כ גם באול"צ עמוד קח).

אמנם אם הם עושים שטר הרשאה וחותמים, שוב אין לחוש כלל, וכמו שכתבנו לעיל בהקדמה להל' מכירת חמץ [נוסף ע"ז דעת הגרי"ש] להצריך לכתחילה לכתוב בשטר ההרשאה תנאי מפורש שאין זו סתם מכירה לצרכי דת, וטענות כאלה לא יתקבלו, ושכל דין ודברים יהיה בבית דין מוסכם ע"פ התורה ועוד תנאים].

218. בשו"ע חו"מ (סימן קפח ס"ב) עושה אדם שליח איש או אשה, ואפילו אשת איש וכו', וכ"כ בנידו"ד המשנ"ב (סק"ד), ובין אשתו של בעל החמץ [זה בודאי עדיף משאר שליח בעלמא, וכדרך שמצאנו לעיל ס"ס תלד לענין ביטול חמץ, שאשתו עדיפא מכל שליח אחר, עיי"ש].

ומ"מ צריך מינוי שליחות גם באשתו, שתהא שליחה, וכדרך שכתבנו לעיל (ס"ס תלד) שכן יש לעשות לכתחילה, ובדיעבד יש לסמוך שאשה יכולה למכור גם בלא שליחות מיוחדת, דמן הסתם הוא כן, וש"ר ש"כ בשו"ת שואל ומשיב (קמא ח"ב ס"י קצד) דסתם נשים נושאות ונותנות בבית [מלבד זכיה וכמו שיבואר להלן ש"א דמהני], ובשו"ת ר' משולם איגרא (ס"ט ד) כתב שצריך מינוי שליחות או קודם הביטול, כדי שיחול המכירה, ולכתחילה בודאי יש למנות שליחות.

219. עיין בחו"מ (סימן קפח ס"א) דאין שליחות לגוי (ויבאר עוד בהלכה הבאה), ושם (ס"ב) שאין שליחות לחשו"ו בין קטן ובין קטנה.

220. כנ"ל בהלכה הקודמת.

221. בשו"ע חו"מ (ס"י קפח ס"א) איתא שאין יהודי נעשה שליח לגוי, ונחלקו האחרים אם גוי נעשה שליח לגוי, שבשו"ת משאת בנימין סצ"ז כתב דמהני, ובמג"א סק"ד השיגו ע"פ הירושלמי, ברכ"י האריך ליישב ד' המשאת בנימין, וכן הוא בש"ך סימן רמג סק"ה, והב"ש על האע"ז ס"ה סק"ט ועוד רבים, ועיין בס' מח"כ עמוד קיד, ובמשנ"ב (סק"ד) פסק דלא מהני כלל [וציין לזה בביה"ל ד"ה ובלבד], ובכה"ח (אות ג) כתב להחמיר, אך כתב שבעבר עה"פ ובהפס"מ מותר, ע"כ.

222. במג"א (סימן קפט סק"א) כתב שמומר להכעיס או מי שהוציא עצמו מן הכלל [וכל שאר הגדרות מומר, שהבאנו באו"ח סימן שפה] אינו בכלל בן ברית, ואינו נעשה שליח. ובאבן העזר (שם ס"א) חלק עליו שגם מומר נקרא בן ברית, ובחתי"ס בחי' לגיטין (כג): דחה דבריו, ובכה"ח (אות עב) הביא מפמ"ג ושע"ת שלכתחילה אין לעשותו שליח.

223. וגם חילוני בזמננו אף ש"א שהוא כתינוק שנשבע, עיין בס"י שפה שהארכנו בזה. ועוד במאמרנו שם בענין הלואה לומר שנתבאר בתוה"ד סוגיה זו, עיי"ש"ב. מ"מ אינו פשוט, ולכתחילה בודאי יש להזהר בזה.

224. שיקבלו שליחות ממנו, ואדרבה מצוה לזכות את הרבים וגם מומרים, וכמשנ"ת במקומו, ואפילו אם הוא מתעסק עם החמץ בפסח דעת האגר"מ ח"א ס"י קמט ועוד להקל, אך רה"פ נקטו שבאופן זה לא הועילה לו המכירה, ומ"מ גם באופן כזה לכו"ע יקבלו ממנו וימכרו לו את החמץ, ואם לא יועיל לא יזיק (ובשטר מוסיפים שלא יפסל בקני את חמורו), ומ"מ מן הראוי שהרב יסביי לכל האנשים הסוחרים והחוננים וכו' שזו מכירה גמורה לגוי, שלא יחשבו שזה לחש או שזו מן סגולה לפרנסה וכו'.

225. בביה"ל (ד"ה ובלבד) הביא מהמטה יהודה שהאריך בזה, וכתב שאף בשליחות לעכו"ם דלא מהני, אם כבר הובא החמץ לבית הגוי המשלח המכירה קיימת שהרי מדעת המוכר הובא לבית הגוי הקונה, והקונה קיבלם מדעתו, ומעשה השליח הרי הוא כמעשה קוף בעלמא, ע"כ. וכבר כתבו כן עוד אחרונים עיין משאת בנימין (סימן צז) שאם הגיע החמץ

ליד המשלח, אף אם היה השליח ישראל קנה המשלח, וכ"כ המב"ט (ח"א ס"י קמה) דבכה"ג השליח כמעשה קוף, והובא בכנה"ג בחו"מ, וה"ד בכה"ח כאן (אות ג) ושכ"כ המט"י הנ"ל (אמנם כתב להחמיר לכתחילה), וכן בנתיבות המשפט (סימן קפב סק"ב) כתב דבכה"ג מהני שאינו אלא מעשה קוף וכו', עיין שם. וע"ע בנתיבות (סימן רמד סק"א) והוסיף שאם השליח הוא פוסק הדמים, ועשה את הקנינים בודאי שצריך שיהיה בר שליחות.

226. כהנתיבות הנ"ל בסי' רמד, וכ"כ בביה"ל (ד"ה ובלבד) דפשוט הוא שבכה"ג שמוכרים הבית עם החמץ לא מהני בשליח גוי.

227. מחנה אפרים (הל' שלוחין ס"ו) דבקנין כסף דל שליח מהכא, והכסף בעצמו קונה. ובעל החפץ מקנה לבעל הכסף בלא קשר לשליח. ע"כ. וכתב ע"ז בביה"ל (ד"ה ובלבד) דלפ"ז יש קולא גדולה לפמ"ש"כ הרבה פו' שכסף קונה לבדו בדיעבד.

228. דבזה מקנה בעל החפץ לבעל הכסף, משא"כ כשזה כסף של השליח, וזולת אם יקנה זאת למשלחו, וע"ע בביה"ל.

229. בשד"ח (בכללים פאה"ש מערכת אלף אות עח) כתב ע"ד המחנ"א שיש חולקים, וכתב בביה"ל (שם) שכן יש להוכיח מתשו' הריב"ש (סימן תא) שכתב שהקונה חמץ לגוי עובר בבל יראה, וחייב מלקות, כיון שאין שליחות לעכו"ם וה"ז כקונה לעצמו [ושם מדובר שהגוי נתן לו כסף ליהודי].

230. עיין להלן בהלכות הבאות ששליחות א"צ כלום, ודי במה שמגלה דעתו שרוצה למכור, וה"נ מהני [אלא שבקטן גוי וכדו' אין להם נאמנות, וצריך לברר, וע"ע להלן]. וע"ע בסידור פסח כהלכתו פ"א שבשעה"ד יכול הקטן לחתום במקום אביו, ובפרט בקטן בן י"ב וקטנה בת י"א, וע"ע שם.

231. הוספנו זאת לבאר, שלא דווקא בשטר הרשאה אפשר לשלוח ביד מי שאינו בר שליחות, אלא מעצם הדבר שאותו שאינו בר שליחות אינו הפועל את הקנין עם הגוי הקונה, אלא הוא רק מעביר ומגלה את דעתו לרב המוכר שפיר דמי, שבגילוי דעת סגי.

232. עיין בחו"מ ס"י רמד ובאה"ע"ז ס"ה ס"ו ובדברי הא"ח שהביא בספר מח"כ ע' קיג, ובשו"ת זכר יוסף ס"י קלח ומשפטי'ד ליעקב ס"ו ועוד כתבו שבמכירת חמץ לכו"ע שליח עושה שליח.

233. כמו שיבואר, וע"ע שם בהערה יא.

234. שו"ע חו"מ ס"י קפב ס"א, שא"צ עדים אלא לגלות הדבר אם כפר אחד מהם.

235. עיין באבן העזר (סימן קמא ס"י) בין שליח לקבלה ובין שליח להולכה, א"צ שישמע מפייהם שממנים אותו שליח וכו', עיי"ש. ועיין בשו"ת מהרשד"ם סימן קמו קע בענין מכתב, וכן בשו"ת חת"ס אה"ע"ז ח"א ס"מ ועוד בפו' באה"ע"ז הל' גיטין, וכן מבואר בשו"ת צ"צ סימן מו, ובשער הכולל על סדר מכירת חמץ ועו"א ה"ד במח"כ עמוד קטן, וה"ה בטלפון, וכמש"כ בישכיל עבדי ח"ו ס"ז, וכ"כ באול"צ פ"ט בסוף ביאורים לתשו"ב, וכ"כ בסידור פסח כהלכתו פ"א הערה כה בשם הגרי"ש"א והגר"ק שליט"א, ויל"ע מה עדיף בטלפון או במכתב.

236. עיין רמב"ם (פ"ה ממכירה הי"א-יג) שנהגו לעשות כן, אף שאינו מועיל כלום, כדי להודיע שאינו אומר דברים אלו למשחק והיתול, עיין שם (וכ"ה באול"צ פ"ט ב, ועוד). וע"ע במח"כ עמוד קלו בהערה שהביא מנוסח הרשאה של בעל נחלת שבעה שיש שם קנין אגב על השליחות וההרשאה, ע"כ. וכ"ה בתכלת מרדכי אות צו ועוד, וכן המנהג כיום לכתחילה, לאלה הבאים לרב (גם אצל המון העם, כידוע, אמנם אין בזה חיוב, כאמור, ובספר ארח"ר (מכירת חמץ, א) מובא שהחז"א לא עשה קנין.

237. שם יבואר סדר קנין סודר, וגם כאן יש לעשות כראוי, שהרב נותן סודר (שהשליח נחשב כמו קונה, עיין רמב"ם פ"ה ממכירה, וקנינו מפלוני

שעשה פלוני שליח) וכו'.

238. ידוע המנהג ליתן לרב כסף בשעת המכירה, וכמש"כ בשד"ח סימן ט, אות ו, בשם מנחת משה שזה כדי שיהיה יד פועל כיד בעה"ב, אך כתב לדון בזה, כיעו"ש. והענין כדי שיעיל אף בדבר שלא בא לעולם או לא בא לידי שליח (וכ"כ בדברי מלכאל ח"ד ס"כ"ז ז' הבאנוהו להלן פ"י). ולענין שיוכל לחתום במקומו וכו', ובספר מועז"ז ח"ד ס"י ערה ותשוה"נ ח"ב סימן ריח כתב טעם אחר שיהיה לו חזקה דשליח עושה שליחות (נ"ב. ראה מש"כ בזה להלן בסוף סדר ההרשאה בקצרה, בהלכה שאחרי זה), וכן לצורך הקניה לאחר פסח שלא יהיה כהערמה, עיי"ש. ויתר נראה שהוא כדי ליתן לרב שכר על הטירחא, וע"י מש"כ בזה בספר השש"פ עמוד קצח בהערה מו.

ויש לציין לדברי השד"ח (ס"ט ו) שהעיד על עצמו שלא לקח כסף, וכתב שכן ראוי לכל אדם, כדי שלא יבואו עמי הארץ לזלזל במכירה, ולחשוב שכל כוונתו בעבור בצע כסף, אלא ידוע שזה כדי להחיות את נפשם, ע"כ. אך בפועל המנהג לקחת כסף גם אם לא דחיקא מילתא, ואף בלא"ה יש דעות בין החכמים אודות נטילת שכר על שירותי דת לציבור, כמו שראיתי אודות תשלום החזנים והדרשנים וכו', ויש שאמרו שיש לקחת תשלום אפילו בפרהסיא, שידוע הציבור שצריך ליתן שכר לרב, וכמו שהם יודעים לשלם על כל פועל שבא לתקן אצלם בבית, כל שכן בדברים כאלה שהם חיי עולם. אך רבים מגדולי ישראל נמנעו מכל נתינה כשאפשר.

239. הנה הביא שם בהש"פ מהגרי"ש שכאשר מצרפים כסף לשטר המכירה יתכן שהכסף שייך לרב המתעסק עם הגוי, ולא לרב שמוכרים אצלו (היינו שהוא שליח בלבד להעביר את הדברים). א"כ מוכח מהענין שהנותנים מתכוונים לתת לרב שאצלו כתבו או מכרו את השטר, ע"כ. וכיום בדרך כלל הדבר ידוע שהנתינה היא לרב הכותב את השטר, ולא לאותו רב שמתעסק עם הגוי, וכן מסתבר, דמ"מ שבבילם הרב הזה שכותב השטר הוא הטורח בבבילם, ומרגישים אותו, ולא את הרב המוכר שהוא אינו מפרט שמות אלא לוקח את כל השטרות כאחת מכל אלה שהיו שליחים ונותנם כאחת לגוי, ואין לו שום טירחא בתוספת של עוד אדם (הגם שבש"כ הכל יש כאן טירחא גדולה ועצומה בגלל כולם, ועוד שנותן לגוי רווח על קנייתו במוצאי החג, כידוע, ומ"מ מן הסתם גם אותו רב מרויח מזה, וא"נ שזה כלול בעסקי הבית דין הרגילים של כל השנה). וע"כ מן הסתם נראה שדעת הבריות על הרב שכותב את ההרשאה [א"כ הוא יושב בבית הוראה או בית דין של הרב המוכר בפועל, שבוה יש לתלות שהכסף שייך לאותו מקום], וכן המנהג.

240. מכמה טעמים נהגו לכתוב שטר הרשאה, למרות שמבואר בשו"ע חו"מ שמינוי השליחות א"צ קנין וכו', א]. שבכך יש יותר גמירות דעת, וכיון שמכירת חמץ פקפקו בה הרבה פו' מצד גמירות דעת (עיין שד"ח ס"ט אות ו, ובהקדמה לעיל מה שכתבנו בזה), משתדלים לחזק הענין מכל פנים. ב]. שהרי כתב השו"ע שא"צ עדים א"כ יכפור וכו', וא"כ בכך יועיל שלא יכפור, ויהיה לגוי גמירות דעת ברורה במכירה זו, וע"ע במח"כ עמוד קטו משם הא"ח. ג]. מפני שהמקו"ח סק"ט פקפק על המכירה על ידי שליח, כיון שאין המוכר המשלח חתום על השטר אלא השליח, ואין זה מוכיח מאום על המכירה, ובשו"ת דברי מלכאל (ח"ד ס"י כב) כתב שבכתב הרשאה מיושב הדבר [וע"ע שם דמ"מ יעשה שני עדים שעשאו שליח וכו', ויל"ב]. ד]. בהגש"פ מהגר"מ שטרנבוך שליט"א כתב כדי שזה יועיל ע"פ חוק המשלה, עיי"ש. וכן המנהג בהרבה מקומות לכתוב כתב הרשאה, וכמש"כ בשד"ח (מערכת חו"מ ס"ט סק"ו), וע"ע שם.

241. שו"ת דברי מלכאל (ח"ד נב יא) דאל"ה יכולים להיות כמה ממשולות.

242. כדרך שכתבנו להלן בענין קנין "שטר", שהגוי יבין מי המשלח, אך לא מעכב, שהרי רושמים כתובת ומס' טלפון וכו', וחתימה.

243. ידוע, וכיום מצוי שטרי הרשאה פרטיים בבתי הדין המהדרים,

ואם החתימות נמשכות מעבר לדף, לא יכתבו "אנו החתומים מטה", אלא אנו החתומים "בדף זה", וכדומה²⁴⁴, או בכל המצורף בזה²⁴⁵.

ד. הנוהגים לכתוב שטר הרשאה נפרד, ימסרו גם אותו לגוי הקונה יחד עם רשימות מצרכי החמץ ומקומם ושטר המכירה²⁴⁶.

ויש המחברים את כל שטרי ההרשאות לשטר המכירה על ידי חוט או שדכן וכדומה²⁴⁷. ויש שמסמנים באופנים אחרים²⁴⁸. ובכל אופן יש לדקדק, שיהיה מובן שההרשאה שבה מפורט מצרכי החמץ קשורה כאחת עם השטר²⁴⁹.

ה. רשאי האדם לחתום על כמה כתבי הרשאות ולמנות הרבה שלוחים על המכירה, ולכן אפשר למכור את החמץ בכמה בתי דין, כנהוג²⁵⁰. ומסתבר שהשטר הראשון הוא הקיים²⁵¹.

ו. בשטר ההרשאה אין חובה לכתוב תאריך, ומכל מקום עדיף לכתוב תאריך, וכן המנהג²⁵². וש לדקדק בשטר ההרשאה לכתוב תאריך מדויק של יום החתימה, ולא תאריך מאוחר או מוקדם²⁵³. ואפשר לכתוב חודש ניסן בשנה פלונית בלא ציון היום²⁵⁴.

יש למלא את המקום שנותר פנוי בשטר ההרשאה, ככל דיני שטרות²⁵⁵.

אבל ברבנות הכללית מצוי שטר אחד גדול שעליו מוסיפים כל השמות, ולפעמים גם המשך בדפים מצורפים.

והנה יש מעלות בזה ובזה, והיינו שבשטר אחד א"א לרשום תאריך רק כל אחד בתאריך שלו ולא בשטר המודפס, וא"א לפרט כ"כ הרבה וכו', ומ"מ כל שמפרט שפיר דמי, אבל הידור יש בכך שהוא דף נפרד מפני האפשרות לפרט וכו', ואמנם קצת חיסרון שא"א לחבר הכל כאחד בד"כ, אך אינו מעכב, ועיין בסידור פסח כהלכתו פ"א הערה 8 בענין עדיפות לכתוב שטר הרשאה נפרד, ועי"ל, ואכמ"ל.

244. כן העיר בדברי מלכיאל ח"ד כב א, ועוד.

245. היינו לאותם שיש להם דפים מחוברים להמשך חתימת השמות.

246. שו"ת ראשית ביכורים סי"ה, ה"ד במח"כ ע' קיז.

247. שו"ת דברי נחמיה סל"ה, ה"ד במח"כ שם (וע"ע בד"מ שם). אך כתב

שיש חולקים, וכפי שנהגו גדולי הדור בזמן המכירה הרי שלא חששו לזה. **248.** עי' שו"ת דברי מלכיאל שם אות כ, ה"ד במח"כ ע' קטז, ויל"ב. ובכל אופן אין להחתים ההרשאה על טופסי נייר חלקים שאין שטר ההרשאה כתוב עליהם, עיין מועו"ז סי' רסט.

249. שהרי לכתחילה יש לפרט החמץ, עיין כה"ח אות נג ואות עט, וגם מטעם זה מדקדקים לעשות קנין לחומרא.

250. כ"ה בשו"ע חו"מ סי' קכב ס"ג, וע"ע בסי' רמ סי"ג, וכ"כ עו"א, וזה מצוי אצל הרבה מהיראים שחוששים לנפשם שמא שטר של פלוני מדוקדק יותר כהלכה, ולכן מוכרים את החמץ כמה בתי דין, שמי שיהיה החמץ מכור אצלו, ואמנם לא זו הדרך, כי אם באת לחוש לזה לעולם לא יצא מידי חשש, ואין לדבר סוף, וכמו שבהנחת תפילין אין מניחים שישם זוגות תפילין לצאת כל השיטות, וכהנה, ובפרט שאצל היראים בד"כ אין משאירים חמץ בעין, ודי בזה (וזאת ועוד ראיתי שבתשעה"ג ח"א רצא כתב שלא לעשות כן משום ברירה וכו', עיי"ש. אך ז"א מוכרח, וכ"מ בשו"ע הנ"ל דשרי). ומ"מ יש נוהגים למכור אצל כמה רבנים גם מפני הכבוד, וכן נהג מרן החוזה"א למכור לשלשה רבני בני ברק, כמוכר בספר אורחות רבניו, ועיין עוד בשו"ת מנח"י ח"ו סי' לח.

251. הנה מצאנו שיכול אדם לבטל הרשאה ולמנות אחר, וכמבואר בחו"מ שם ועוד, אולם בנידון זה שממנה הרבה שלוחים, הדבר ידוע שזה בגלל שחושש שמא הראשון לא ימכור כדון וכו', ולמה לו לבטל השליחות, ומה גם שלא ביטל בהדיא, ועיין בשו"ת דברי מלכיאל שם אות כג, שהעיר בזה דיש אומדנא שמבטל השני את הראשון, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת פרי השדה ח"ג סי' צא שהמכירה השניה אינה מבטלת את הראשונה, ודלא כמש"כ בתשעה"ג סי' רצא, וע"ע גם במנחת יצחק ח"ו סל"ח שאינו מבטל השני את הראשון, עפ"מ ש"כ בחו"מ סימן רמ סי' ג' ה"ל.

252. עיין ברמ"א (סימן קכב סי' ז) שא"צ תאריך, ובפרט לפמ"ש"כ בקצוה"ח רס"י טז, אמנם עדיף לעשות כן, וכיעוין בש"ד שם סק"ל, וכן מדברי הפו' דלהלן.

253. שו"ת דברי מלכיאל שם אות כד, והרשאה מוקדמת פסולה, ככל שטר מוקדם, וע"ע שם. וא"כ עדיף לכתוב תאריך מאוחר. אמנם כתבו הפו' שלכתחילה יש לדקדק לכתוב בזמן, כידוע, ובשו"ת קנין תורה ח"ד סי' מג אות ג כתב שהמנהג לכתוב רק בחודש ניסן שנת וכו', ולא מזכירים יום, עיי"ש.

אמנם ראיתי בהערות הגר"ש וולדינברג לסימן תמח סי' ג שהביא מהר"מ רימר שהעיר בשטר הרשאה שמאוחר לא יועיל משום שעני"ז יצא שגם מה שקנה אחר מינוי ההרשאה ג"כ יכלל במכירת או קניית השליח, והרי אז זה לא היה נמצא, ואדרבה בשטר מוקדם הרי הוא ממעט כוחו, ואין לומר דלא פלוג ודינו ככל שטר מוקדם, שהרי מצאנו בפרובול שהוא בהיפך שמוקדם כשר ומאוחר פסול, ע"כ. והיא הערה נכונה וחשובה, ודלא כמו שרבים דימו זאת לכל השטרות דעלמא.

כיום בהרבה בתי דין משאירים תאריך פתוח, למלאו בעת חתימת ההרשאה, ויש לשים לב לכך, ובפרט כשבאים לכתוב את השטר בין השמשות ועשויים לטעות לכתוב תאריך מוקדם, יש לרב להזהיר על כך. [ואם אדם אינו כותב הרשאה כדון, עדיף שלא ירשום שטר, מאשר שירשום בטעות ועשוי לקלקל יותר].

ומיהו בדיעבד אין פוסל את השטר בתאריך מוקדם, וכמש"כ הש"ך שם ע"פ תשו' הרמ"א, עיי"ש, ודלא כיש אח' שלא כתבו כן.

254. עיין קנין תורה ח"ד סי' מג שכן היה מנהג.

255. דברי מלכיאל שם אות כ, כב, ככל שטרות שלא יהיה חשש זיוף.

256. מצוי שמפרטים בכתב ההרשאה כל הפרטים, אך באג"מ (ח"א סי' קנ) כתב שא"צ לעשות כן אלא בשטר המכירה, וא"צ לפרט מיני החמץ, ע"כ. אך טוב לעשות כן כדי שגם המוכרים יסמכו דעת ע"ז, וכיום אין

קושי בדבר, כיון שמפרטים את עיקרי הדברים באופן כללי.

257. כמש"כ בכ"מ, הן בסוגי קנינים שלא יקלקלו והן בדברים הנמכרים וכו', וכה"ג כתבנו להלן בענין דרכי הקנינים, ושכן כותבים בשטר המכירה, וה"ה כאן, והנה אם כותבים כן בשטר המכירה דיו בכך, שהרי גם אם נאמר שהרב קיבל את השליחות, מ"מ בסופו של דבר לא ביצע את השליחות ולא מתקלקל כלום, ולכן דיו בכך ולא יצטרך לפרש זאת בעת קבלת השליחות, ומ"מ יש מעלה לכוון כן גם בעת קבלת השליחות שאף אם זה יועיל למכור לגוי עם כל האחרים, מ"מ פעמים שהשליחות אינה טובה לאותו אדם, כעין מה שיש מחמירים כשאין שווה פרוטה וכו'. **258.** עיין בדברינו בזה בסוף הענין בענין כלים שנמכרו לגוי שצריכים טבילה שנית, ואם הרב לא מוכרם שפיר דמי, ורק מצילם מחשש מכשול של שימוש בכלי לא טבול, והרי נתבאר שא"צ למכור את כלי החמץ, אמנם מצד כליו של מוכר ברשות קונה די בשכירות הכלים, אך זאת צריך לפרש למשלחים, וכשיש שטר הרשאה מסודר שוב אין חשש, שהרב כותב שהוא ממונה להשכיר את הכלים.

259. הנה בנייר (יב) איתא שא"א למנות שליח לדבר שהמשלח לא יכול לעשות בעצמו, עיי"ש. ומאחר והחמץ אינו ברשותו אינו יכול למכרו וגם לא ע"י שליח, וכן העירו בשד"ח ס"ט אות ז, ועוד רבים. ובעונג יו"ט (סל"ח) כתב עפ"מ ש"כ ב"מ (סז): שמ"מ לאחר שהחפץ בא לעולם אם הקונה תפסו זכה בו, וכ"ה בחו"מ (סימן רט ס"ד) ובהגה שם, ובסמ"ע שם, אך כתב לדון בזה עוד בעיו"ט שם, וגם קשה שהרי אין הגוי עומד בצד חצירו ולא מנהיג, ועוד שלפעמים החמץ אינו בחצר, וכן העיר בדברי מלכיאל ח"ד סכ"ב ז, ועוד הקשה שבשליח לא מהני תפיסה וכו', וע"ע בזה בשד"ח ס"ט אות ז, ובספר מח"כ פ"ד הכ"א-כב ובסופ"ו, וא"כ לכתחילה יש להזהר בזה ולא לקנות חמץ אחר מינוי השליחות (א"כ כתב כן בשטר כדלהלן).

ועיין בעיו"ט שם למכור לרב וכו', וז"א שייך בזמנינו וגם הפו' לא ניה"ל זה, ובברית עולם (להגרי"ל אב"ד ויסקי, בסימן כב) כתב ע"פ התוס' בנייר (שם) שאם זה בידו מועיל לשליחות, וע"ע שם, וע"ע בשו"ת אבני ישפה בתשו' בעניני פסח שדן בזה, והביא כע"ז משער המלך שבדבר שמצוי לקנות נחשב שכבר בא לעולם, עיי"ש. והנה בדברי מלכיאל שם כתב שאם השליח ממנה את הרב גם על העתיד ובאפשרותו להביא לידי כך שפיר דמי, ולכן אפשר לציין כן בשטר, ועוד כתב באופן אחר אם משלמים לרב כסף, שאז יד פועל כיד בעל הבית ושפיר דמי, וע"ע בערוה"ש (סכ"ח) שכתב ליישב דחמץ אינו ברשותו ובכל דהוא ניהא ליה וכו' (ומצאנו סברא כע"ז במשנ"ב סק"ו ועוד, וע"ע בשביבי אש משכ"ב, אך אינו מוסכם).

ומ"מ במינוי מפורש בשטר שפיר דמי, וכ"כ באבני ישפה שם משם הגרי"ש"א בשם מרכבת המשנה שכן אפשר לעשות גם במינוי על הפרשת תרומות ומעשרות, שבשליחות בכתב אין חיסרון של דבר שלא בא לעולם, וכן ראוי לעשות (וע"ע במקראי קודש פסח (ח"א סע"ד) שמציין בשטר המכירה לכל מה שעתידי להיות חמץ, עיי"ש. אך א"צ לזה אלא במקום שאופים בפסח, ולא נהוג כיום), וכיום מציינים זאת בשטר, ואפשר לומר כן גם בעל פה, ואין חשש, ובפרט שיש כאן תועלת מדין זכייה, וכדרך שכתב גם בצמח צדק מלוביטש יו"ד סימן פח, ודוק.

260. הנה ארכנו בדין חזקה דשליח עושה שליחותו המבואר בעירובין (ל: לב), ונתבאר שבדאורייתא אין חזקה בזה, אבל בשל סופרים, ועוד פרטים [והנה מאמר זה יובא בנוסף בסוף הסימן, למרות שכבר הבאנוהו בעיקרו בהל' עירובין, מפני שנוספו הרבה דברים חשובים, וגם יועיל לסימנים הבאים בהל' אפיית מצות בעז"ה].

וכעת יש לדון למה אין צריך לילך לרב ולוודא אצלו אם מכר את החמץ, הרי יש חשש שמא שכח, ויש ליישב בכמה אופנים:

[א]. יש לומר שגם כאן אינו דאוי, שהרי כיון שביטל את החמץ, הרי שנפטר מאיסור תורה, ואין כאן אלא חיוב דרבנן לבערו (כמו שנתבאר בסימן תלא בהקדמה ועוד), ובוה אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו, אלא שזה אינו פשוט, שהרי הבאנו בהקדמה להל' מכירת חמץ בהערה שם מדברי הרבה אחרונים שכתבו שחמץ שאדם מוכר אין הוא בכלל הביטול, וכמבואר בפמ"ג והגר"ו וחת"ס ועוד, והנה אם הסיבה היא מפני שלא היה בדעתו לבטל את מה שמכר שהרי הוא מתכוון למכור, הרי יועיל לזה תנאי שאם המכירה לא תיעשה כדון, הרי הוא מבטל, ובלא"ה הרי הביטול כולל כל דבר חמץ שאינו מחשיבו (אך עיין בדברינו בר"ס תלד אי מהני לדבר שאינו בעולם, וה"ה שלא יועיל למה שלא חשב עליו, ויל"ב), אבל אם הטעם מעצם הדבר שמכר את החמץ, שזה כמו סתירה למה שהוא מבטל ולכן לא חל הביטול, א"כ ה"נ לא יועיל, ושבו תיקשי

ויש מפרטים גם סוגי החמץ ושאר פרטים בהרשאה²⁵⁶.

פרקי י

עוד פרטים בשליחות וזכייה לאחרים

א. הרב השליח מתנה בדעתו שהוא מקבל את השליחות רק באופן שלא מקלקל בזה²⁵⁷.

וכן יחשוב בדעתו שלא מקבל את השליחות למכור את הכלים הצריכים טבילה לגוי²⁵⁸.

ב. אי אפשר למנות שליח למכירת חמץ על דבר שאינו ברשותו, אלא רק על מה שברשותו כעת.

ולכן, אחר מינוי השליחות עדיף שלא לקנות חמץ, ויש מקילים. ועל כל פנים יש לכתוב בכתב ההרשאה שהמשלח מיפה את כוחו של הרב למכור גם את החמץ שעתידי לבא לרשותו, ואז אפשר להקל בזה²⁵⁹.

ג. אפשר לסמוך על הרב שימכור את החמץ, ואין צריך לשאול אותו אם עשה את שליחותו²⁶⁰.

ד. מנהג הרבנים והרבה בתי דינים למכור את החמץ לכל אדם, גם אם הוא לא בא לבקש שימכרו עבורו את החמץ, מדין זכיה לאדם שלא בפניו²⁶¹. ויש להשתדל לפרש את שמו ואת כתובתו של

דל"א חזקה שליח עושה שליחותו בדאורייתא. אך העיקר כפי הטעם הראשון שכתבנו, ושפיר מהני התנא.

[ב]. ואפשר לומר שמותר לסמוך על השליח למרות שזה מדובר במילי דאורייתא, לפי מה שכתבנו במאמרינו הנ"ל שאפשר לסמוך על בית דין אפילו בדאוי, כיון שב"ד ורזיון הם, עיי"ש. אך גם זה אינו פשוט, שהרי הוא רק שליח, ואף אין כאן ישיבת ב"ד, ואף שהוא עשוי להעביר לבית דין אינו אלא שליח, ובשלמא אם הוא ממונה מטעם בית דין ניהא, ד"ל שביט הדין יזכרו לו (וכמו שמצוי בהרבה מקומות שיש אנשים ממונים, והם מזכירים לממונים), אולם אם זה באופן שאין מוטל על בית הדין להזכיר לו הרי שלא הועיל ולא כלום, שאינו אלא שליח בעלמא.

אך יש ליישב קצת לפי מה שהבאנו שם (באופנים שהשליח נאמן, באות ב) שאם הוא תלמיד חכם יש לסמוך עליו, וכמו שכתב בלחם שערים, ולכן א"צ לשאול את הרב, אולם כבר הערנו שם שמדברי הפוסקים ל"מ כן, ולכן אין לסמוך ע"ז.

אחרי כל האמור ראיתי באול"צ (פ"ז ט) שכבר נרגש בזה, וכתב ליישב כעין האמור בטעם א' וטעם ב', אלא שכבר הערנו שגם שאין לסמוך ע"ז, וא"כ הדרא קושיה.

וגם שו"ר בהערות הגר"ש וולדינברג על סימן תמח סי"ג שהביא מהגר"מ המבורגר שכתב דיש חזקה שליח עושה שליחותו בבית דין, ורב הוי כמו בית דין, וגם כשיש מוצי"ם שרושמים ומוסרים לב"ד הוו כשלוהי ב"ד, וכן אפילו סתם אנשים שהועמדו ע"י בית דין, וצ"ע בסתם שלוחים, אבל עכ"פ בנתינת המוצי"ם לספרא דינא יתכן שבזה ודאי ידו כיד בית דין, ע"כ. ועדיין צל"ע לענ"ד. אך בראותי כל זה נראה שהבינו שכל שיש בו שייכות לבית דין, ה"ז מועיל ליתן אחריות גדולה על השליח שבדאי יעשה שליחותו, ולדידי צע"ע.

[ג]. והנראה ליישב באופן מרווח יותר, מפני שדרך היא שהרב עצמו מוכר גם את חמצו בכלל המכירה, וכבר כתבנו שם באות ד שאם השליח עצמו משתמש בשליחות זו סומכים עליו, ואף שבד"כ אין דרך להשאיר חמץ בבית, מ"מ הרי למעשה מנהג ישראל למכור את החמץ גם כשאין משאירים חמץ בעין, וכמו שכתבנו לעיל בהקדמה להל' מכירת חמץ, ולכן יש לתלות בכך להקל, ובצירוף נוסף לתלות שבית דין ממונים עליו, וא"כ כמ"ד סטומכים על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן, וכמו שהבאנו במאמרינו הנ"ל אות ב, אלא שנתבאר שם שמדברי הפו' ל"מ כן.

[ד]. מלבד כל הנ"ל יש לציין שבספר הגש"פ מועדים חזונים (בעמוד קצד) כתב בענין שכר שנותנים לרב על שליחותו, שיש בזה תועלת כדי שיהיה השליח כפועל, וחזקה שליח עושה שליחותו, ע"כ. והנה כה"ג כתבנו ג"כ במאמרינו בענין חזקה דשליח עושה שליחותו, דבכה"ג אין חשש שהרי השליח לא יגזול את הכסף לעצמו, עיי"ש. ואין לחוש שמא יקיים שליחותו רק אחר פסח, שהרי הרב יודע שכל מה שנתנו לו כסף זה בשביל להועיל לו בענין החמץ, וראה במש"ש [וכן לא חששו שמא לא יקיים השליחות ויחזיר הכסף], ואמנם כתבנו לעיל בענין תשלום לרב שהוא בעיקר כמו דמי טירחא, וע"ע שם, ומ"מ לדבריו יש בזה עוד תועלת בכדי שבכך הרב בודאי יעשה שליחותו [ואף שהתשלום הוא לרב שמתווך בין המוכרים לבין הבית דין המוכרים בשליחות כולם, מ"מ הרי כשיעביר הענין לבית דין בודאי יקיימו את השליחות, דכאמור לעיל בית דין ורזיון ואין חשש]. ואת"ש.

261. הנה בעלמא אי אפשר למכור חפץ של אדם שלא מדעתו, אולם אם זה דבר שעשוי להפסד, אפשר למכור עבורו, ואדרבה מצוה היא משום השבת אבידה, וכן גם לגבי חמץ לפני פסח, מצאנו בפסחים (ג). דאמר צא ומוכרם, משום השבת אבידה, וכ"ה בשו"ע (סימן תמג) שיש זמנים שצריך למכור את החמץ המפקיד, וכ"ה גם בשו"ע בחו"מ (סימן רצב סי"ז) דהוא כמשיב אבידה, עיי"ש. וכן מצאנו עוד בכמה ענינים, כגון ברמ"א ביו"ד (סימן שכח סי"ג) שאע"פ שאי אפשר לתרום שלא מדעת בעלים, אם ידוע לנו שזכות הוא לבעל העיסה, כגון שעשוי להתקלקל מותר ליטול חלה שלא ברשותו וכו'. וכן בפתחי תשובה (סימן שכ סק"ה) בשם פנים מאירות (ח"ב סו"ס נב) שאם מכר חמץ שלא מדעת מהני דזכין לאדם וכו', וכן הדין בהפקעת קדושת הבכור ע"י מכירה לבכרי, ע"כ. ואע"פ שהוא זכין "מאדם" ולא זכין "לאדם", וכבר מבואר בקצוה"ח (סימן רמג סק"ח) דלא מהני זכין מאדם, אולם בחו"מ אעה"ז (סימן מט סק"י-יא) הוכיח מכ"מ דמהני זכיה בכל גווי. וה"נ בנידו"ד שפיר דמי, וכן כתבו בפשיטות החת"ס אהע"ז סי"א, ודברי חיים ח"ב סי' מו, ומהרש"ם ח"א סי' קעז וח"ב סי' קג וח"ו סי' כג, ועוד. וכ"כ עוד אחרונים, ה"ד בשד"ח באספ"ד (סימן ט אות ב), וציין שם לשו"ת נאות דשא סי' לט, ותפארת

[ו]. יש מוסיפים עוד חיזוק לכתוב כתב הרשאה מיוחד בחתימת יד המשלה, ויש בזה כמה מעלות טובות, וראוי שכל אדם יחתום בעצמו על השטר ולא על ידי אחר [אבל אפשר למוסרו על ידי אחר שיביאנו לרב, ואפילו אם אינו בר שליחות, ובלבד שיוודא שאכן השטר הגיע לרב].

[ז]. יש רושמים שטר הרשאה פרטי לכל אחד, ויש שעושים שטר כללי של כל המוכרים, וכל אחד מוסיף את פרטי החמץ שלו וחותם, והכל טוב.

[ח]. יש להזהר לרשום פרטים מדויקים, ושלא יהיה תאריך מאוחר או מוקדם, וכן שאר הפרטים.

[ט]. הרב מפרש בדעתו שהשליחות היא בתנאי שלא יקלקל בזה לאחרים, וכדומה, וכן יחשוב שאינו מקבל את השליחות על מכירת הכלים [כדי שלא יצטרכו טבילה].

[י]. יש לפרש בשטר שממנה את הרב גם על חמץ שהוא עתיד לקנות.

[יא]. יש ליתן לרב שכר טירחא, על פועלו למען הכלל.

ודע, שצריכים המוכרים לדעת שאין הם מוכרים את החמץ לרב אלא רק עושים אותו שליח להועיל למכור עבורם את החמץ, וצריך הרב להסביר זאת למוכרים, וכן שידעו שאינו לצורכי דת בלבד, אלא זו מכירה גמורה לכל דבר, וגם על פי חוק הממשלה [ויש מוסיפים כן בשטר ההרשאה].

פרק יא דרכי הקנינים

א. הגוי הקונה את החמץ צריך לעשות פעולת קנין על החמץ, ומלבד זאת עושים קנין על מקום החמץ, כמו שנתבאר לעיל שצריך לכתחילה למכור או להשכיר את מקום החמץ.

ויש להקפיד על הקנין לעשותו כדין, ובכוונה לשם קנין, משום שלולי כן הרי החמץ נשאר ברשות ישראל, ופעמים שאף הוא נאסר בהנאה אחר הפסח²⁶⁷.

ב. קנין הגוי שונה מקנין הישראל, ומפני זה נחלקו הפוסקים: יש אומרים שקנין הגוי הוא בכסף דווקא, ויש אומרים שקנין הגוי במשיכה לבד, או בהגבהה אם הוא דבר שאפשר להגביה²⁷². ויש

האיש [וזאת יכול להעשות על ידי בן משפחה שרוצה לזכות את בני משפחתו שלא מכרו חמץ]²⁶², ואמנם לכתחילה אסור לסמוך על זה, אלא כל אחד צריך לבקש במפורש שימכרו עבורו²⁶³. אך יש להקל בחמץ זה שנשאר אחר הפסח²⁶⁴, אם אינו מומר המזלזל באיסור חמץ²⁶⁵.

ה. אם כתבו בשטר ההרשאה שממנים את הרב פלוני למכור את החמץ, ואירע שהרב חלה, או מאיזו סיבה אינו יכול למכור את החמץ, אפשר למכור את החמץ על ידי אחר²⁶⁶. וכיום כותבים בשטר שנותנים רשות לפלוני הרב, או לשלוחו או לבאי כוחו, וכך יכול הרב לעשות שליח אחר למכירת חמץ²⁶⁷.

סדר ההרשאה בקצרה

ו. כנהוג שהרב מוכר את החמץ עבור הכלל, וכל אדם ממנה את הרב כשליח עבורו, ונפרט בקצרה סדר מינוי השליחות²⁶⁸:

[א]. ממנים את הרב שליח למכירת החמץ, ולהשכרת מקום החמץ, ולהדגיש שהרב יוכל לפעול עבורו ככל מה שיחשוב הרב שהוא יכול להועיל, וידו כידו ופיו כפיו.

[ב]. מינוי השליחות יכול להעשות רק על ידי בר שליחות, דהיינו שיהיה אדם גדול בגיל מצוות, ובר דעת, וגם שיהיה שומר תורה ומצוות, אמנם בזמנינו שהרב הוא המוכר אין חשש²⁶⁹, וראוי להחמיר שמי שנתמנה שליח לא ימנה שליח אחר²⁷⁰.

[ג]. מינוי השליחות אינו צריך קנין, ולא עדים, ולא שטר, אלא די באמירה לרב שימכור עבורם את החמץ.

[ד]. אפשר למנות את הרב שליח גם שלא בפניו, אלא בטלפון או מכתב או פקס.

[ה]. טוב לחזק את מינוי השליחות על ידי קנין סודר דהיינו שהרב נותן למשלחו בגד או כלי או עט, והמשלח מחזיק בו, כנהוג.

יוסף יו"ד סל"ד, ועוד גדולים שדנו בדינים כאלה כהגאון בעל זכר יהוסף ובאר יצחק ועוד [וראה שם ממקור חיים אודות מי שמכר לפני שעה חמישית אי מהני, וכבר הערנו בזה בדברינו בסימן תמג שבזה"ז בודאי שרי, שאף אם בזמנם היה אפשר להמתין, שכן היו מוכרים ברחוב, אבל כיום בודאי שאין זו דרך מכירה, וצריך לסדר באופן שבודאי לא יהיה הפסד]. וע"ע בכה"ח (סימן תמח אות סח) בשם בנין עולם, שאין במכירת הרב ממש, אם מכר לאנשים שלא בידיעתם אפילו שזה זכות להם, והביא ע"ז מהפתי"ש שכתב עליו שזה לא נקרא לא סמכא דעתו, ואם נתרצה לבסוף הוי מכירה, וע"ע בספר ללקוט שושנים עמוד קו שציין הרבה פו שדיברו מענין זכוי לאחרים במכירת חמץ. וע"ע בשו"ת אבן ישראל ח"ט סימן לד משכ"ב עוד, וכ"ה הגרשז"א במעדני ארץ ס"א כ.

וע"ע בשד"ח שם אות יט לענין אשה שבעלה נשתטה אם יכולה למכור עבורו, ושם צירף מה שהיא הנושאת ונותנת בבית וכו', אבל בעלמא לא ברור שמועיל (וע"ע גם בספר הלכה של פסח עמוד קצג בהערה יג בשם הגרשז"א והגרש"א שאי אפשר למכור חמץ של אדם מחוסר הכרה א"כ יהיה יפוי כח מבית דין ע"י"ש), וצ"ע דלהנ"ל היה לנו להועיל מדין זכיה, ומדברי הפו משמע שאפילו שלא העבירו את החמץ ממש מכאן לכאן נמי מועיל (דלא כהגרשז"א הנ"ל), ורק יש חיסרון אחד לפי מקצת פו שהביא השד"ח שדווקא אם ביטל אמרינן כן, דהוי הערמה בדרבנן, ולא כשלא ביטל דהוי הערמה בדאו, אך שאר פו לא כתבו לחלק בזה, וכמו מש"כ שם ד"א שזה רק אם גילה דעתו קצת, הנה שאר פוסקים לא כתבו כן.

ויש לציין כאן כמה פרטים:

[א]. אם מועיל גם להשכיר את רשותו בשביל לקיים קנין אגב, ובוזה הביא השד"ח בשם באר יצחק שמותר גם להשכיר רשותו.

[ב]. אם היתר זה הוא מועיל רק אם מפרשים את שמות האנשים שזוכים בשבילם, שכן הוא המדובר בדברי רוב האחר הנ"ל, אולם באח' (שם ד"ה ועוד) הביא מנוסח הנהר שלום שכתב מכירה כללית לכל הדרים בקהילתו, ולכל הסרים למשמעתו, ע"כ. ונראה שבודאי יש עדיפות לפרט את השמות, ואלי"כ לכתוב לכל בני הקהילה וכו'. ובכה"ח מבואר שאינו מועיל בלא לפרט השמות כיעוין בדבריו באות סט, למרות שמסכים באות סח לעיקר הדין שאפשר למכור בזכיה.

[ג]. ונראה שגם אם יכתוב לכל בני העיר שפיר דמי, וכן יכול להועיל לכל בני המדינה, ונראה שיש אפשרות גם לכתוב "לכל ישראל - שיכול להועיל לו" [אבל יש שלא יועיל להם מפני שינוי השעות, עיין להלן בפרק בענין זמן המכירה והקנינה], ומה שכתב בסידור פסח כהלכתו פ"א הערה 44 לדייק מהשד"ח, לפור' לא ראינו הכרה לזה בדברי השד"ח. (אך בכה"ח הנ"ל ובהערה הבאה נתבאר שכל עיקר דבר זה אינו פשוט כשאינו מפרט את השמות).

[ד]. חילונים וקלי דעת שלא מוכרים את החמץ, מחמת עצלות וכדו', אפשר למכור עבורם, אם הם רק מתעצלים ולא מוכרים, אולם אם הם מזלזלים באיסור חמץ, קשה להקל להם, שהרי אפילו אם ימכרו בעצמם דעת הרבה פוסקים שאין המכירה מועילה, וכל שכן אם הוא מוכר ומשתמש באותו חמץ עצמו שמכר לגוי, וכאשר יראה הרואה בדברי הפוסקים המובאים בשד"ח סימן ט אות לה, ובספר מח"כ סופ"ה, ובשו"ת משנה הלכות ח"ג סי' נה ועוד רבים, והבאנום בהקדמה להל' מכירת חמץ, ואמנם יש חולקים בזה דמ"מ מועילה המכירה, וכמש"כ בשו"ת אג"מ סי' קמט, וע"ע בנימוקי א"ח כאן ובשערי המצויינים בהלכה בקו"א לסימן קיד סק"ל, אך רבים חולקים וכווננו. [וע"ע בענין זה של מכירה למומר אפילו ברשותו אי מהני בשד"ח סי' ט אות א, ואות לט, ואכמ"ל], וכ"ש בנידודי' שלא מועיל, וע"ע בכה"ח (סוף אות סח) דתלוי בנתרצה, עיי"ש. ומ"מ י"ל שעדיף למכור לכולם, ואם לא יועיל לא יזיק [שכבר כתבנו בענין "שטר" שכותבים תנאי שאם לא יועיל לאחד לא יפסול לכולם].

262. יש לפרט את שמות האנשים שמוכרים עבורם את החמץ בזכיה, ראה בהערה הקודמת אות ב-ג. והיינו משום שמבואר בדברי הרבה פוסקים שאינו מועיל מדין זכיה, אלא רק אם פירטו את שמו ולא במכירה כללית לכל אדם בלא שמפרטים, וכוננו לעיל. ובפרט שאין בזה גמירות דעת כלל בדבר שא"א לגוי לדעת מה קונה וממי קונה.

ואכן, אף שהרבנים מוכרים לכל אדם וכוללים את כל בני המדינה, מ"מ למעשה אין לסמוך ע"ז להקל בחמץ שע"ע הפסח, ואינו אלא להציל ממכשול ככל האפשר, וכ"מ מסתימת הפו', וכ"כ בהלכות חג בחג עמוד רא בהערה. וכן הגר"ב א"ש צ"ל סבר שאין להקל ולסמוך על זכיה של הרבנות אלא רק ע"י ביטול ברוב היתר (שבזה בלא"ה הבאנו לעיל בס"י תמח דעת רבים שמתירים), ורק ע"י מכירה לגוי שיהנה מדמיו ולא מן החמץ, וכיעוין באול"צ פ"ט תשו' ו, וכן הגר"ע צ"ל לא הסכים להקל בחמץ שע"ע הפסח, על סמך המכירה של הרבנות, אלא בצירופים נוספים של ביטול וכו', וכן דעת הגר"ח ש"כ שאין מועיל הזכיה של הרבנות, אלא רק אם פירטו את השמות.

263. שהרי יש מחמירים בזכיה מאדם, וכן צריך מינוי שליחות, כמבואר בכל הפו' טובא, ורק בדיעבד, ובפרט במקום אונס. (ויש שאוסרים מכירה כזו כדברי מלכאל ואב"ז ס"י שמז ועוד).

264. שבודאי כדאים כל הפו' הנ"ל להקל בזה, וכ"כ בדברי מלכאל ח"ב סימן יח, ועוד. [ומ"מ בזכיה בלא פירוט השמות יש להחמיר, וכנ"ל בהערה שלפני הקודמת].

265. עיין שד"ח סי' ט באות לה, ובמה שכתבנו לעיל בהערה ראשונה בהלכה זו באות ד.

266. עיין בזה בשו"ת אבני נזר ס"י שמז שדן במעשה זה, וצידד שבדיעבד אפשר למכור עבורם, דאנן סהדי שלא אכפת להם מי ימכור, וכן מדין זכיה, כנ"ל בהלכות הקודמות, ויותר טוב היה למנות מחדש אדם אחר, אלא שבמצאות כיום קשה להודיע לכולם, ודי בכך.

267. ידוע, וכ"ה בשערי המצוינים בהלכה קיד ח, וזה עדיף טפי למקרה שהרב שלח שליח, אולם אם אירע וגם אינו יכול לשלוח שליח, שוב לא הועיל אלא מדין זכיה כנ"ל.

והנה היה יותר עדיפות שכותבים שממנים בית דין פלוני, שאז גם א"צ הרב לשלוח שליח, ויכול אחר מבית דינו למכור, וכולם שרים, אך נהגו לכתוב שמות הרבנים השלוחים, שיהיו בכלל תורת שליחות, אך גם כשכותבים בית דין הכולנה לאנשים חברי בית הדין וכו'.

268. דברים אלו נתבארו בהרחבה בפרקים הקודמים.

269. שכל הקפידא בבר שליחות זה כשפועל את הקנין מול הגוי כגון בחליפין וכו' (ובמשיכה וכסף נחלקו הפו', כמו שהבאנו לעיל). אבל כשאינו אלא להעביר את הגילוי דעת מהמוכר אל הרב שפועל את הקנין אין חשש, שלזה א"צ שליחות, ולכן גם בטלפון ומכתב מהני.

270. ואם אירע והרב לא יכול למכור את החמץ, ימכור אחר, ובפרט ש"א דמהני זכיה, אמנם נתבאר לעיל שכיום כותבים שממנים את הרב ובאי כוחו וכו'.

271. כמבואר בפו' ה"ד במשנ"ב סק"ז יט ועוד שלכתחילה יש לקנות בכל הקנינים כדי שלא יהיה חשש שהמכירה לא חלה, ויעבור על בל יראה, ומפני שהוא נוגע באיסור דאו', וכדלהלן בהלכה הבאה, אבל בדיעבד לגבי החמץ שנשאר לאחר הפסח אין לאסור, וכמש"כ האח' שם דמספק אין אוסרים בחמץ שע"ע הפסח שאינו אלא קנסא דרבנן.

וכך לגבי עשיית הקנין לעשותו כהוגן, כפרטי ההלכה, וכן בדיעה יש כן קנין, דלולי כן אין המכירה חלה אלא כמעשה קוף בעלמא, ואסור בהנאה אחר הפסח, כדן חמץ של ישראל, זולת אם היה אונס, שיש אומרים דבכה"ג אינו נאסר, וכמשנ"ת לעיל בענין חמץ שע"ע הפסח [וראה מה שכתבנו בהלכה נפרדת לענין אדם ששם את חמצו אצל חבירו במחשבה שמה שחבירו מוכר לגוי יהיה חל גם על החמץ שלו, שאין זה

נחשב מכירה, ואסור החמץ, וכמש"כ המשנ"ב סק"ח וכה"ח אות נט]. ואמנם יש לציין בששו"ת משאת בנימין (סימן נט) כתב לחדש שאף אם עשה קנין שאינו מוסכם קנה, משום דחמץ אינו ברשותו של האדם והכתוב עשאו כאילו הוא ברשותו, וכל שמכר לנכרי קודם זמן איסורו גלי אדעתיה דלא ניח"ל דלמהוי זכותא בגויה, ובקנין כל דהוא נפק מרשותו לרשות הגוי, וכעין מש"כ הבי"ש בשם הר"ן, ומה"ט היקל תרוה"ד ליתן במתנה לגוי המכירו אע"פ שידע שיחזיר לו, וקולא גדולה הקילו באיסור חמץ, עיי"ש, ובמקו"ח כאן (סק"ה) כתב לפקפק בדבריו, דאף אם לענין ביטול מועיל, מ"מ הרי מוטל עליו לבער החמץ, והיאך זה יתקיים, וכתב דאף אם המקנה מסכים וגמר בדעתו, הרי בכל דוכתא בעינן כוונת קונה ומקנה, ואף אם הקונה נתכוון לקנות בדרך אחת שלא מועילה, לא מהני מה שאפשר לקנות בדרך אחרת, אך כמה אח' כתבו ליישב דברי האח', כהחמדת שלמה סימן א דזה מועיל גם לחלות קנין, ובשו"ת אב"ז (סי' נב) כתב דזה מועיל מפני שמדובר שם צורת קנין ע"י כסף, אבל בקנין שאינו נחשב אינו כלום, וע"ע בשביכי אש סימן ג משכ"ב מדברי האח' עד כמה מועיל גמירות דעת בחמץ, ואכמ"ל.

ועיין בבו"א איש חי (פ' צו ס"ט) שכתב שיש להזהר למכור החמץ לגוי כפי הדין, שיקבל ממנו מעות, וימסור לו המפתחות, ויאמר לו בפירוש וכו', ואח"כ כתב ומיהו עדיף יותר שלא יעשה דרך מכירה אלא דרך מתנה שיתן לו במתנה גמורה ושלימה את החמץ והכלים שהם מונחים בהם, מפני שדרך המתנה נכונה יותר, דהמכירה אינם עושים בתקנה, ע"כ. אולם כיום עושים את המכירה כדן (ראה בהלכה הבאה), וגם מתנה הרי צריכה קנין, ומה גם שבעלי החנות לא ישמעו ליתן החמץ במתנה.

272. בגמרא בב"מ (מז). אמר ר' יוחנן דבר תורה מעות קונות וכו', ויש לקיש אמר משיכה מפורשת מן התורה, ובגמרא בבבבורות (ג). אמרו שקנינו של גוי שונה מקנינו של ישראל, ולמדו כן מפסוקים, ונמצא שלפי ר"י גוי קונה בכסף בשונה מישראל, ולפי ר"ל גוי קונה במשיכה, ולדינא נחלקו בזה הראשונים, שדעת רש"י (בבבורות שם, וקידושין יד:) כריש לקיש דישאל במשיכה וגוי בכסף, אבל ר"ת שם חולק שישאל במעות קונות וגוי במשיכה, וע"ע גם בב"ב (דף נד:) ועוד.

ונחלקו הראשונים בג' שיטות, א]. רש"י סובר שקנין הגוי בכסף כנוצר, ובמאירי (ע"ז עא:) כתב שכן דעת רוב המפרשים מסכימים שמעות קונות, וע"ע שם ב]. ר"ת סובר שמש"כ קונה בגוי, וכן דעת הרא"ש בבבורות (פ"ב ועוד), וכן דעת רב עמרם גאון (כמובא באוצר הגאונים פסחים סמ"ח), וכן רבינו מנוח בהל' חו"מ (פ"ד הל"ו), וכ"כ בשו"ת תרומת הדשן (סי' קסז) שרוב הגאונים פסקו שקנין כסף לא מהני אלא במשיכה, ע"כ. וה"ד בספר מח"ע ר. ג. ג]. הרמ"ב (פ"א מזכיה) ס"ל שגוי קונה בין במשיכה ובין בדמים (וכ"ה בשו"ע יו"ד סי' קלב, וצינינו הגר"א בחו"מ סו"ס קצד).

ונחלקו גם האחרונים הקדמונים בג' שיטות, א]. בשו"ת משאת בנימין (סימן נט) מבואר שהלכה כר"י שאינו קונה אלא בכסף, ושכ"ד הטור בחו"מ סי' קצד, ולא עושים משיכה אלא לצאת גם דעת ר"ת, וכה"ד שו"ת אמונת שמואל סמ"ה ושו"ת פנים מאירות ח"ב סי' נב ב]. בשו"ת הרמ"א (סימן פז) כתב שההלכה כר"ת, אלא שקונים גם במעות לחומר, וכן מבואר בשו"ת מהר"ם מינץ (סימן ה וסימן לה), וכ"כ בשו"ת חינוך בית יהודה בכמה תשובות, וכ"כ הגר"א ועו"א, ה"ד בספר מח"כ עמוד רד. ג]. ובשו"ת מהר"ל (סי' קעט) מבואר דהוי ספיקא דדינא, (וכ"מ בתו"ש סי' רמו סק"ו), וע"ע ב"טו"ו ושי"ד ופתי"ש ושי"א ביוד"י סי' שכ.

ובשו"ע (סימן קצד) גבי נכסי העכו"ם, כתב אינו קונה בחזקה (ולא בכסף, הגה), אלא בשטר עם תנינת הכסף [וישראל הקונה מגוי, הרי הוא כגוי], ועי"כ (בס"ב) שהעכו"ם מעת שלקח הדמים סילק רשותו, וברמ"א (שם סוה"ס) סיים דכל זה לא מיירי אלא בקרקע, אבל מטלטלין קנה בנתינת המעות, ע"כ. והאח' האריכו בזה לדינא, הסמ"ע שם רצה

אומרים שגם שאר קנינים קונים בגוי, כגון: קנין "אגב", "חצר", "חליפין", ויש חולקים²⁷³. וכן קנין סיטומתא וכדומה²⁷⁴.

ולמעשה, לכתחילה יש לעשות את הקנין המוסכם לכל הדעות, ולכן יש להקנות בכסף ומשיכה גם יחד²⁷⁵ [וגדולי הדורות הנהיגו לעשות את כל הקנינים הנזכרים ועוד כהנה שיבואר]²⁷⁶, ולכל הפחות משיכה²⁷⁷, ואם אי אפשר לעשות משיכה, כמו שהוא בזמנינו, שהחמץ מרובה, או שהחמץ אינו נמצא כאן בזמן המכירה, יש לעשות קנין כסף בצירוף קנין נוסף²⁷⁸ [וכאמור שנוהגים לעשות גם את שאר הקנינים, ובקל אפשר לעשותם]²⁷⁹. ואם אי אפשר יעשה בשאר קנינים המועילים, אך לכתחילה יש לעשות ככל האפשר²⁸⁰. ודע, שבמתנה שאין בה כסף, יש אומרים שלכל הדעות משיכה דינה, ויש חולקים²⁸¹.

ואם לא מכר אלא בקנין כסף לבד, או בשאר קנינים אף שאינם מוסכמים, אין החמץ נאסר אחר הפסח²⁸².

ג. צריכים הקונה והמקנה לדעת במפורש שאין הכוונה להקנות את החמץ על ידי כל הקנינים יחד, אלא שכל אחד מהם לבדו גם כן יהיה ראוי להחיל את הקנין²⁸³, וכן מוסיפים לפרש שאם יהיה איזה פרט המעכב את הקנין, לא ימנע החלות מקנינים אחרים²⁸⁴. והמהדרים מוסיפים כן בשטר הקנין²⁸⁵.

ד. מלבד כל הקנינים הנעשים במכירת חמץ, טוב שיפקיר את החמץ בפני שלשה²⁸⁶, ולא נהגו כן²⁸⁷. ומכל מקום המחמיר בזה תבא עליו ברכה, אך זאת יעשה על ידי בעל החמץ, ולא דווקא על ידי הרב השליח למכור את החמץ²⁸⁸.

ה. כל דרכי הקנינים הנזכרים הם לגבי החמץ עצמו, אבל מקום החמץ יש להקנותו בכסף עם שטר²⁸⁹, ואם זה השכרה לגוי די בכסף לבד²⁹⁰. ונהגו לעשות שטר גם בשכירות²⁹¹. ועיין בהערה²⁹².

ו. נוהגים לכתוב שטר על מכירת החמץ, אך אין זה עיקר מטרת השטר, שהרי מטלטלים אינם נקנים בשטר, אלא הוא בשביל קנין הקרקע²⁹³. ואם זו שכירות אין צריך גם את זה, ומכל מקום נהגו לעשות כן²⁹⁴. ולהלן יבוארו פרטי הדינים של השטר.

ז. נהגו להדר במכירת חמץ בהרבה ענינים, הן בעשיית קנינים רבים כדי לצאת מכל חשש, והן בדקדוק שטר המכירה, ועוד פרטים²⁹⁵.

ועל כן נבאר בעז"ה את עיקרי הדינים של מכירת חמץ עם קצת מנהגים והידורים. אמנם זאת יש לדעת שלא כל חומרא צריך להתחשב בה, מפני שיש כאלה שאין בהם ענין כלל, והם בכלל כל הפטור וכו', ויש כאלה חומרות שגרמו קלקולים אחרים בבחינת כל המוסף גורע²⁹⁶. ומקצתם ביארנו להלן, ותן לחכם וכו'.

פרק יב קנין כסף

א. הגוי הקונה נותן כסף למוכר לשם קנין החמץ, ולשם קנין מקום החמץ או שכירות המקום²⁹⁷. וצריך שיהיה הכסף לפחות שווה פרוטה²⁹⁸. ויש מי שאומר שיש ליתן לפחות כפי שיעור המטבע הפחות שבאותו מקום [למשל "סנט" בארה"ב]²⁹⁹. וגם שווה כסף דינו ככסף³⁰⁰.

ומאחר ועושים שני קנינים, גם על החמץ וגם על שכירות מקום החמץ, ראוי ליתן שתי פרוטות³⁰¹.

תחול אז רגע לפני זמן איסורו של החמץ בעל החמץ מבטל ומפקיר כל חמצו לכל אחד כעפרא דארעא, ע"כ. אך כאמור בד"כ לא נהגו כן, ואולי חששו גם לכתוב בשטר דבר שנראה כסותר למכירה, אף שהוא בתנאי, ורק בעל פה אפשר לעשות כן בשופי.

288. שהרי זה תלוי בבעל החמץ, אמנם י"ל שזה תלוי בדברי הפוסקים שהבאנו לעיל (סו"ס תלד) אם מועיל שליחות לביטול חמץ, ועד"ז בשליחות להפקיר.

אם רוצה בכל זאת שהרב יפקיר עבורו, צריך למנות אותו לכת [ואפשר להוסיף כן בשטר ההרשאה, שמרשה את הרב להפקיר את החמץ הנ"ל ולבטלו, ומן הסתם הוא כלול בתוספת שנותנים לרב כח בכל מה שיעשה שפיו כפיו].

זה טוב למקרה שחושש שישכח, ומ"מ אם יזכור יפקיר גם הוא בעצמו דשמה לא מועיל שליחות בזה, וכה"ג כתבנו בסו"ס תלד לענין ביטול על ידי אחר.

289. עיין חו"מ סימן קצ"ו, ובפ"ו שם, ובמכירה לגוי חמור טפי, וכמו שביארנו הכסף משנה פ"א ממכירה הי"ז ובלח"מ שם ושי"א, וע"ע בחו"מ סימן קצ"ד, וכ"כ במשנ"ב כאן סק"ט בתוה"ד, וע"ע שעה"צ אות נג דעיקר המכירה תלוי בזה, ואין להקל בתנאי וכו'.

290. עיין חו"מ סי' קצ"ד ס"א, ועוד בחו"מ סי' קצ"ה ס"ט, וכ"כ המשנ"ב כאן סק"ט, וע"ע בדברי מלכיאל ח"ד ס"ב ט, ועיין בזה באריכות בשביבי אש ס"ט-כב מדברי הפ"ו בזה, שמכמה סיבות נראה שמועיל בקנין כסף לבד.

291. עיין בשביבי אש שם מדברי כמה פו', ואכמ"ל.

292. כל האמור מלבד שאר קנינים. ובשעה"צ נג הזכיר חזקה, אולם זה אינו פשוט, עיין חו"מ סי' קצ"ד ס"א ובסמ"ע שם, עיי"ש. אמנם עיין בשו"ע סי' קצ"ד ס"ב-יג, ולענין חליפין עיין בחו"מ סי' קצ"ה ובש"ך שם סק"ט.

293. בגמרא בב"ק (ע"ט): מבואר שאין מטלטלין נקנים בשטר, אלא מטרתו בשביל הקרקע כמש"כ בקידושין (כו). שקרקע נקנית בכסף או בשטר או בחזקה, ובגמרא (שם) אמר רב שאין כסף קונה אלא במקום שקונים בכסף בלבד, אבל במקום שקונים שטר צריך גם שטר בשביל הקנין, וכ"פ בשו"ע חו"מ (סימן קצ"ו), וכיום שנוהגים לכתוב חוזה קנין, מוכרח לכתוב שטר, אך יש צדדים להקל בזה, וכמו שיבאר להלן בקנין שטר. - ומיהו גם לענין מטלטלין יש תועלת בשטר כדן סיטומתא, וכמש"כ בדברי מלכיאל ועוד, וע"ע להלן פרק יד מש"כ בזה.

294. עיין חו"מ סי' ובפמ"א, אמנם בזה"ל עושים שטר גם על שכירות, וי"א שגם בשכירות צריך שטר, וכנ"ל בהלכה הקודמת.

295. וזה בכלל מה שנהגו להזהר ולדקדק באיסורי חמץ ככל האפשר כאשר רואים בפוסקים בכל דוכתא ובסימן תמ"ז ועוד, ובסימן תמו, וראה בדברינו ר"ס תמו בערה.

296. וכבר העירו ע"ז האחרונים, כמו שהבאנו להלן בענין "שטר", בהלכה המתחילה "בנוסח השטר" בסופו ובהערה שם.

297. עיין בהלכה הקודמת [ומצאנו שדנו עוד בפ"ו בדין קנין כסף בגוי, האם יש לו מעלה מצד סיטומתא, עיין פרישה סי' רא וסמ"ע סק"ד ועוד בפ"ו, ה"ד בשב"א סט"ז].

298. חו"מ סי' קצ לגבי ישראל, איבאר שלענין קנין מגוי י"ל שגם בפחות משו"פ מועיל, עיין שו"מ תליאתא ח"ג ס"ח ומנח"ח שלו אות א, ופתחי חושן קנינים פ"ב סק"ב.

299. אגרי"מ (או"ח סי' קנ), ובמח"כ ע' זו כתב שכן הורה הגר"ש וואזנר, ע"כ. וזה תלוי בגדרי קנין כסף בפ"ג דקידושין, וע"ע להלן מהגר"ש"א שלכתחילה יש ליתן שקל עבור כל אחד מהמוכרים, ועמש"ש.

300. תשו' הרשב"א (ח"א סי' אלף רנ"ו) ומאירי קידושין (ב). ועוד, ודלא כמו שנסתפקו כמה אה"ה במח"כ פ"ח הערה ו.

ולענין מכירה תמורת הנאת מחילת מלוה, עיין חו"מ סי' קצ"ה ס"י, וסימן רד ס"י, וע"ע בספר מח"כ עמוד סא, ולהלן בסוף הפקר יובא דין הצ"ק.

301. כן כתב בשו"ת דברי מלכיאל ח"ד ס"ב ס"ג, כיון שי"א שאין הגוי קונה מטלטלין בכסף, יש חשש שגם קנין הקרקע בטל, ע"כ. ובמח"כ פ"ח הערה ג ביאר מפני שהם ב' ענינים מכר ושכירות, וכ"כ בחו"ש פח סק"ב

וכן העיר מזה בשד"ח באספ"ד ס"ט ל-לא, ואכמ"ל.

274. מלבד המובא במשנ"ב וכה"ח הנ"ל מצאנו גם שי"א דמהני קנין סיטומתא, וכמש"כ המשנ"ב להלן (סק"ט), עיי"ש (אמנם בשעה"צ נב כתב שי"א שאינו מועיל לכתחילה), ולא זו בלבד אלא שלפי מה שכתב בביה"ל (ד"ה בדבר מועט) שהזכיר קנין אגב וכו', ה"ה לענין סיטומתא שהוא קנין טוב, אך סיים שיש דנים בזה, וראוי לצרף לזה עוד קנין עיי"ש, וע"ע שם לענין קנין שבדיניהם. וכן קנין אודיתא. ויבוארו להלן בפירוט הקנינים.

275. כמש"כ המשנ"ב (סק"י"ו וסק"י"ט) וכה"ח הנ"ל, וכה"ג כתבו הפ"ו ביו"ד סי' שכ לענין בכורה, ואף שיש לחלק דהתם הוא דאין, משא"כ כאן שביטל את החמץ, מ"מ גם לענין חמץ החמירו לעשות תרויהו.

276. כידוע בספרי הפוסקים, וכ"כ בביה"ל (ד"ה בדבר מועט, בתוה"ד במוסגר), ומשום דבכל קנין יש עוררים ומפקקים.

277. משנ"ב סק"י"ו. אמנם לעיל הערנו שמדברי הרבה פו' מוכח שאין עדיפות למשיכה על פני כסף, ודו"ק.

278. משנ"ב סק"י"ט. ועדיף מאשר כסף לבד.

279. כנ"ל, ובקל אפשר לעשות עוד מהקנינים האחרים. וכן ראוי לעשות מפני כו"כ שיטות ופרטים שיש בכל קנין.

280. בזה יש לרדן בכל קנין מהו תוקפו, ועד כמה ניתן לסמוך עליו לכתחילה או בדיעבד עכ"פ לאחר הפסח.

281. בחי' הריטב"א (בב"מ מ"ז): כתב בשם התוס' (עיין בע"ז ע"א. ד"ה פר דשני) שמודה ר' יוחנן במתנה, כיון דליכא מעות במשיכה קונה, והרמב"ן חולק שמהני אלו קונה אלא בחליפין או בחצירו או אגב (וכ"ה בשיטמ"ק), והגר"ז (ס"ט) וכן בנתיב"מ (סי' קצ"ה סק"א) כתבו בפשיטות דמשיכה קונה בלבד לכו"ע, ובשו"ת פרי יצחק ח"א סמ"ז תמה עליהם מהרמב"ן, וע"ע בצ"צ כאן, ושי"א משכ"ב.

282. משנ"ב (סוסק"י"ז) מתרי טעמי, חדא שאינו אסור אחר פסח אלא משום קנס דרבנן, וספיקו לקולא, וא"נ מפני שבגילוי דעת דלא ניחא ליה סגי, ע"כ. והנה טעם ראשון ברור, בכל ספק בקנסא לקולא, וע"ע בה"ל שבת (ר"ס שיח) לענין קנס דמעשה שבת, וטעם שני יבואר שפיר עפ"י המשאת בנימין והאח"ש שהבאנו לעיל בריש הענין ב"דרכי הקנינים" בהערה, ודו"ק.

283. שו"ת צ"צ (בחידיושי דינים כאן), וכ"ה בדברי מלכיאל ח"ד סכ"ד אות עז-עח, עיין שם (וע"ע שעה"צ נג), ובביה"ל (סוד"ה בדבר מועט) העיר בזה מדפנשיה בזה"ל: והיכא שעושה כמה קנינים, מהנכון שיאמר לו בפירוש שהוא מקנה לו אפילו באחד מהקנינים ואף כי בכולם, ע"כ. והיינו שלא יעכב אחד את השני, כלומר שיחול הקנין ע"י אחד מהם, או ע"י כולם באופן המועיל.

284. וע"י ד"מ הנ"ל, לענין מוצרים בפחות משו"פ וכו', וע"ע באול"צ ונת' במק"א.

285. ובאופן זה א"צ לפרש זאת לגוי, שדי בכך שפירשו בשטר וחתמו בו הקונה והמוכר, וכן נוהגים לכתוב בשטר המכירה ששטר זה לא יפסל בקני את חמור (לשון גמרא, וכ"ה בחו"מ סי' רג, שענינו שלא יפסל מחמת איזה דבר או איזה אדם שלא מועילה עבורו המכירה), ויותר טוב לפרש הדברים בשפה ברורה לגוי, וכפי נוסח שטר המכירה שצירפנו בסוף הלכות מכירת חמץ.

וע"ע במוע"ז ח"ג סי' רסט לכתוב בשטר שאם הוא לא יועיל ע"פ חוק, תתקיים המכירה בשאר קנינים, עיי"ש. ולענ"ד יותר יש לציין שתתקיים המכירה ע"פ ד"ת, שהרי להרבה פו' אינו מעכב מה שאינו ע"פ חוק, וחת"ס סי' קיג ועוד, וע"ע במקראי קודש פסח ח"א סי' עג, אלא שיכתבו שאם יש איזה עיכוב באיזה קנין, יחול הקנין בשאר הפעולות שעושים, וזה כבר כלול בהנ"ל.

286. ביה"ל (סוד"ה בדבר מועט), ומה שכתב שם להפקיר בפני ב"ד, הכונה בפני שלשה כדון, וע"ע לעיל בס"י רמה.

287. כידוע, וה"ט שסומכים על המכירה, וע"ע בשד"ח באספ"ד חו"מ סי' ט"ט סוף אות כה, ובפשוט נראה שאין בזה הפסד מ"מ, ותע"ב, ובתשוה"נ ח"ב סי' ר"ז כתב שיש הכותבים כן בשטר המכירה, שאם המכירה לא

לחלק בין ישראל מגוי לגוי מישאל, ודחאו הש"ך (סק"ד) ושי"א, וגם בזה יש ג' שיטות: א. הש"ך סובר שהשו"ע לא בא לומר אלא שרק בקרקע צריך תרויהו ולא במטלטלין, ולעולם במטלטלין לא הכריע אם כסף לבד או משיכה לבד קונים (וכמה"ל דהוי ספק). ב. הגר"א מפרש בשו"ע כשיטת הרמב"ם דאו כסף או שטר קונים. ג. בנתיב"מ כתב דמהני עכ"פ מדין סיטומתא, וע"ע בשו"ת דברי רננה סי' ל שכתב לחדש דמקום שיש טורח מרובה במשיכת דבר הנקנה, אפשר לומר שלא תקנו קנין משיכה ודי בכסף.

והנה מצאנו כבר בראשונים שבמילי דאורייתא יש לקנות גם בכסף וגם בשטר, מספיקא או עכ"פ לחומרא לצד אחד, וכמש"כ התוס' בע"ז (ע"א). לגבי פטור בהמה מבכורה, שהרצה לחוש לרש"י ור"ת יתן הגוי גם כסף וגם משיכה לרשותו, וכ"כ הרא"ש בבכורות (רפ"א) ועוד ראשונים, וכ"ה בשו"ע יו"ד (סימן שכ ס"ו) עיי"ש, ולפ"ז כן הדין גם במכירת חמץ דהוי ספק דאורייתא, ואכן כן כתב הח"י (סימן תמה) שלדינא העיקר שצריך לעשות תרויהו, וכ"כ עו"א, וכ"ה במשנ"ב (סק"י"ז).

אמנם יל"ד בזה דהא מדאין בביטול בעלמא סגי, וא"כ לא נשאר לנו אלא איסור דרבנן (עיין לעיל סי' תלא והלאה מש"כ בזה), שו"ר במקור"ח (שם סק"ה) שכתב כע"ז לענין קנין אי מהני לחמץ דאין, וכתב שאינו אלא להפטר מחובת ביעור שתקנו חכמים, דמדאין בביטול בעלמא סגי, עיי"ש. וה"נ י"ל בנידו"ד, אך מצאנו שהקפידו בכ"מ על איסור חמץ להזהר בו כאיסור תורה למרות הביטול.

ולכן, לכתחילה יש לעשות גם בכסף וגם במשיכה לצאת ידי כל השיטות, ואם לא עשה כן, אזי במשנ"ב (סק"י"ז) כתב שיעשה עכ"פ במשיכה כיון שלרוב הפוסקים קונה במשיכה, ואילו בכסף לא כתב להקל אלא רק כשעבר עליו הפסח שאינו נאסר, עיי"ש. אבל בכה"ח (אות מח) הביא מהאח"ש שדיעבד קנה בכסף לבד או במשיכה לבד, ולא כתב איזה עדיפות בענין, עיי"ש. ואכן כפי האמור אפשר שלדעת השו"ע גם כסף מהני, ועכ"פ מדין סיטומתא וכנ"ל, או כדברי שו"ת דברי רננה הנ"ל, ולכן גם בכסף מהני.

וכן מעמידים עדים (לחתום בשטר) אע"פ שא"צ עדות בשטר וכמש"כ בחו"מ סי' קצ"ה, וכן בשאר הקנינים עיין בחו"מ סי' קפט, קצ"ה ס"א, וקצה.

יש לציין בעצם הדבר בכמה סוגי קנינים שהם תקנת חכמים, וכבר האריכו הפוסקים טובא אי קנין דרבנן מהני לדאורייתא, ונוגע בכ"כ דינים במקצועות התורה, וגם יש בו כו"כ ענפים ופארות, וראה בשד"ח וכן בספר מאור ישראל כמדומה ע"מם סוכה אריכות בכ"ז, ואמ"א, וגם בשד"ח כאן סימן ט דן בזה באות ח"י ובאות טל ועוד בפ"ו, ומ"מ לרווחא דמילתא נוהגים לעשות כל הקנינים, ועכ"פ אינו נאסר לאחר הפסח לכו"ע.

273. עיין משנ"ב (סק"י"ז) וכה"ח (אות מח) בשם האח"ש שי"א שגם שאר קנינים מועילים, עיין שם. אלא שהביאו שיש מפקקים בהם (וכמש"כ בשעה"צ), ולכן לכתחילה אין לעשותם.

והנה המשנ"ב להלן (סק"י"ט) כתב אפשרות לעשיית קנין אגב (אמנם י"ל שזה בצירוף קנין כסף, שהרי כתב לפני כן שצריך שיהיה כסף ומשיכה, ושוב כתב שאם אי"א במשיכה יעשה סיטומתא או אגב, ויתפרש עם כסף, וכמש"כ בביה"ל דלהלן), ובביה"ל (ד"ה ובדבר מועט) בתחילת הדיבור לענין עצם קנין אגב, כתב שאע"פ שבמשנ"ב סק"י"ז כללו עם הקנינים שאינם לכתחילה, מ"מ בשעת הדחק אין למנוע מקנין זה אף לכתחילה, מפני שכמעט כל האחרונים החזיקו בקנין זה שהוא מוכרח שבקנינים אף לכתחילה ואף שלא בשעת הדחק כיעו"ש (אמנם מש"כ לא רצינו למנוע, צ"ב, הרי כתב שאינו פשוט, ומה שמועיל בדיעבד הוא מובן מאליו, וי"ל), ומ"מ כתב שיצרף לזה עוד קנין [ועיין כה"ח אות עג משם הח"א שאם עשה שליח לחבירו, והשליח מכר באגב בלא שום נתינת מעות, מועיל בדיעבד], ועוד בעצם דין קנין אגב בגוי יעוין בספר מח"כ רפ"א ובשביבי אש סימן יב שהביא דברי הפ"ו בזה, שמדברי ר"י מבואר שמועיל, וכן פשט המנהג בישראל, וכ"ה בשו"ע יו"ד סימן שכ ס"ו גבי בכור, ובט"ז שם, אך יש שפקפקו דחז"ל לא תקנו תקנותיהם בגוי וכו',

- ו'. כאשר אין לגוי כסף בזמן המכירה, יכול הרב להלוות לו סכום כסף, ובוז הוא יקנה אחר כך את החמץ מן הרב, וכן יש אפשרות ליתן לו את הכסף במתנה, והגוי יקנה בזה את החמץ.
- אמנם לכתחילה יש מהדרים שהגוי יתן מכספו שלו, או שאדם אחר ילווה לו, כדי שלא יהיה נראה כהערמה.³¹⁸
- ז'. רשאי הקונה להתנות עם המוכר שהוא נותן לו כסף על מנת שיחזירם לו.³¹⁹ אמנם לכתחילה אין לעשות כן.³²⁰
- ח'. הגוי הקונה יתן בעצמו את הכסף, ולא אחר. ובדיעבד מועיל גם ע"י אחר.³²¹
- ט'. שטר התחייבות על הכסף, אינו מועיל לקנות בזה במקום כסף, כיון שיכול לבטל.³²²
- וצ"ק, יש מקילים, וראוי להחמיר.³²³
- י'. בפועל עושים שני קניני מעות, תחילה עבור שכירות הקרקע, ואחר כך עבור קניית החמץ.³²⁴

פרק יג משיכה הגבהה ומסירה

- א'. תקנו חכמים שלא יקנו מטלטלים אלא בהגבהה או במשיכה אם הוא דבר שאין דרכו להגביה.³²⁵ ולכן, אם יש אפשרות שהגוי ימסוך את החמץ מרשות המוכר לרשותו, ראוי שיעשה כן, וזאת בנוסף על קנין כסף, וכמו שנתבאר לעיל בדרכי הקנינים.³²⁶ ואם זו מתנה לגוי בלא מכר, יש אומרים שבמשיכה לבד קונה.³²⁷
- ב'. משיכה, היינו שימושך את החפץ כולו ויוציאו מכל המקום שהוא בו.³²⁸ ואינו קונה אלא במקום שיש לו רשות בה, כגון סימטא או רשות של שניהם או לרשות המיוחדת לו, אבל לא לרשות הרבים.³²⁹ וגם אם החפץ בכליו של מוכר קונה במשיכה.³³⁰

- ב'. סכום המכירה, אפשר למכור בסכום מועט.³⁰² וכגון למכור לגוי ממכיריו, כדי שיחזיר לו את החמץ לאחר הפסוק.³⁰³
- והמנהג שאין מוכרים בדבר מועט, אלא בסכום הקרוב לשווי החמץ, ומקבלים מן הגוי איזה סכום שהוא "תחלת פרעון", והשאר נזקק עליו כמלוה.³⁰⁴
- ויש להזהר שלא להעלות את המחיר הרבה יותר משווי, ורק בדיעבד אינו מעכב אם בדיניהם המקח קיים למרות שהעלו את המחיר הרבה.³⁰⁵
- ויש מוספים הידור בדבר, שגם יורידו מעט את המחיר, כדי שיהיה נראה כמכירה רגילה.³⁰⁶
- ג'. כאמור, שהמנהג כיום למכור בסכום הקרוב לשווי החמץ, והגוי הקונה נותן סכום מועט ואפילו שווה פרוטה, והשאר זוקפים עליו בחוב, מה שנקרא "דמי קדימה"³⁰⁷, וראוי להדגיש שהכסף ניתן לשם תחילת פרעון³⁰⁸, הן של שווי החמץ והן של שכירות המקום.³⁰⁹ ובדיעבד אינו מעכב.³¹⁰

- ד'. כיום הרב הוא השליח של הרבה אנשים למכור עבורם את החמץ, והכסף שהוא מקבל מן הגוי שייך אליו מן הסתם.³¹¹ וטוב הדבר לכתוב זאת בשטר ההרשאה שהרב יכול לקחת את הכסף.³¹² ויכתבו זאת בגוף ראשון, כאילו המוכר מתנה זאת עם הקונה ישירות, שיתן את הדמי קדימה לרב.³¹³
- ה'. כאשר המכירה נעשית לכמה אנשים, צריך שהגוי הקונה יתן סכום השווה לכדי פרוטה לכל אחד מהקונים [למשל: אם שווה פרוטה הוא 10 אגורות, ויש 1000 בני אדם המוכרים יחד, צריך הגוי ליתן 100 שקלים].³¹⁴ וראוי ליתן שני פרוטות עבור כל אחד, מאחר והקנין גם על החמץ וגם על שכירות מקום החמץ [וכפי המשל הנזכר לעיל, יש ליתן 200 שקלים].³¹⁵ ויש מקילים שמאחר והכסף שייך לרב כנזכר לעיל, אפשר לקנות בפרוטה אחת עבור כל המוכרים, ופרוטה נוספת עבור שכירות כל המקומות.³¹⁶ ועוד טעמים.³¹⁷

ב.א. אם נותן לגוי במתנה גמורה, הנה בשו"ת שם עולם ס"י כתב לעשות כן, והנה כאן הוא שייך לגוי, אבל גם בהלוואה שייך לגוי ואעפ"כ חששו, וי"ל שמתנה עדיפה טפי, ולכן ב"מ הנ"ל יעץ ליתן המתנה לשמשו, שבכך הוא בטוח בזה, ומה שהשמש מלוה אינו קשור לרב כ"כ.

319. שו"ע ח"ו"מ (סימן קצ"ב) וכל הפו', דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה (וכן למד מזה לנידו"ד בספר מח"כ פ"ח ס"ב), ואמנם לכאן י"ל דכאן לא מועיל (כמו שלגבי אשה לא מהני באהע"ז ס"ט), שהרי בשו"ע כאן (ס"ט) כתב דלא מהני במתנה לגוי על מנת להחזיר החמץ, והוא משום חומרא דחמץ, אולם שאני התם שכל עצם מכירת החמץ והעברתו לרשות הגוי אינה נעשית כהונג, ותלויה ועומדת, משא"כ כאן שהקנין נעשה וחל גם בע"מ להחזיר, שמי"מ יש בזה חלות קנין, כמו שעושה משיכה ועוזב את זה, הרי חל הקנין, וכן לדברי הביה"ל שחשש שם שמה לא יתקיים התנאי ונמצא שעובר איסור למפרע, וכאן יוכל לבדוק לאחר הקנין אם החזיר או לא.

320. דאפשר שגם בזה הוי כהערמה הנ"ל בהלכה הקודמת, ואף שיש חילוק, דכאן הוא ככל התנאים, י"ל. וגם יש מקום לחוש למש"כ באבן האול פ"ה ממכירה שהרמב"ם ס"ל דלא מהני, והאריכו בזה הא"ח בדיני הקנינים.

321. עיין בחו"מ ס"י קצ"ד ובהגה, ודנו הפוסקים אם זה מועיל גם בגוי, דיש אומרים שאי אפשר שיהודי יתן הכסף במקום הגוי, ויש אומרים שגם גוי אינו יכול ליתן עבור גוי חבירו, וה"ד בספר מח"כ עמוד 8, אך ציין שברמב"ן ביבמות וכן במשאת בנימין מבואר דמהני גם בגוי, ולכתחילה אין להקל [וזה מלבד הנידון של הערמה הנ"ל בהלכה שלפני הקודמת]. וע"ע לעיל בפרק ז בענין שליחות ע"י איש שאינו בר שליחות בכסף.

322. שו"ע חו"מ ס"י קצ, אמנם עיין קצוה"ח סק"א עפ"ד התוס' דל"מ כן.

323. בספר מח"כ פ"ח הערה יט כתב בשם הגר"ש וואזנר דלא מועיל, כדי שטר הנ"ל, ואילו הגרי"ש"א כתב שמועיל עכ"פ מדין סיומתא, ע"כ. אולם הנה סיומתא הוא קנין אחר, ויש בו פרטים כדלהלן (וע"ע לעיל בפרק דרכי הקנינים), אבל מדין כסף הא לא הועיל [והנה גם עצם עשיית שטר על מכירת החמץ אינו עיקר בשביל הקנין, שהרי אין שטר מועיל לקנין מטלטלין, ורק מדין סיומתא יכול להועיל, וכמש"כ בדברי מלכיא"ל שם לד, וכ"כ ערוה"ש סכ"א ועוד].

ועדיף איפוא להלוות כסף לגוי כדי שיתן בשביל קנין כסף (אף שהוא כעין הערמה וכנ"ל), מאשר ליתן צ"ק.

324. כנזכר בתחילת הדברים בפרק זה של קנין "כסף", ועיין מקו"ח סק"ח וכ"ה בשטר המכירה.

325. חו"מ סימן קצ"ב ס"א, ועיין שם מהו דבר שאין דרכו להגביה וכו', ואם זה דבר שרגילים בני אדם להגביה ולא למשכם, אין קנינים במשיכה (שם), אבל אם זה דבר שאין דרכו בהגבהה, והגביהו קנה (שם ס"ג).

326. שם נתבאר שמפני המחלוקת אם בגוי קונה כסף או במשיכה, יש לעשות את שניהם, ואמנם בזמננו אין מצוי שהגוי ימסוך את החמץ מכל המוכרים [ולכן יש לעשות במקום זה קנינים אחרים וכמו שנתבאר בפרק דרכי הקנינים], מ"מ אם היה אפשר שפיר דמי, וכמו שהיה נהוג בזמנים קדומים, וע"ע בכה"ח אות מט, ויל"ב.

327. הזכרנו לעיל בפרק דרכי הקנינים שנחלקו בזה הראשונים, שהתוס' בע"ז (ע"א) סוברים שכיון שאין שם כסף במשיכה לבד קונה מן התורה, והרמב"ן (ה"ד בריטב"א ובשיטמ"ק ב"מ מז: חולק, עד שיעשה חליפין או חצר או אגב, ע"כ. והנה בכה"ח (אות מט) הביא מהגר"ז דקונה במשיכה לבד (וכ"כ נתיב"מ ר"ס קצ"ב משם התוס'), אך לא ראו דברי הרמב"ם הנ"ל, וכמו שהעיר הפרי יצחק סמ"ז, וע"ע בצ"צ פסקי דינים ושא, ויל"ע עוד לגבי גוי, דבפשטות אין חילוק בפרט זה, לפי טעמא דמילתא.

328. שו"ע חו"מ סימן קצ"ב ס"ג, ופי' הסמ"ע דהיינו שאפילו כשהוא בסימטא מקום שמישיכה קונה בו, מ"מ צריך למשכה בו מלא אורכו של אותו דבר שקונה, ויגיע סופו למקום שהיה ראשו תחילה וכו', עיי"ש.

329. חו"מ שם ס"ט, וברמ"א שאפילו אמר לו המוכר לקנות במקום שאין קונים, לא מהני ולא קנה.

311. בשו"ת דברי מלכיא"ל (ח"ד סכ"ב טו) כתב שהרב זוכה בזה לעצמו, ואין לו לזכותו למוכרים, שהרי זכיה הוא מטעם שליחות (כתוס' בב"מ ע"א); ואין שליחות לגוי, ומה שמועיל הדבר שהרב מקבל הכסף, הוא מדין ערב (כמבואר בקידושין ז), ע"כ. והנה כבר העיר בזה הגר"מ איגרא בתשו' (סימן לט) בפקוקיו על המכירה מטעם שאין המוכרים מקבלים את הכסף וא"א לזכות להם, ועוד דנו בזה הרבה א"ח שהובאו בספר מח"כ פ"א הערה טו ופ"ח הערה יב, ומ"מ כבר יישב זאת שפיר מדין ערב, וכן המנהג.

אמנם שמעתי שיש רבנים מתחסדים ולוקחים כלי שמקנים אותו (בזכיה ע"י יהודי) לכל המוכרים, והגוי שם בתוכו את הכסף שיהיה בשביל המוכרים, ועיין בחו"מ סימן ז.

312. ד"מ שם, ובחו"ש שם. ולכן יש להוסיף זאת בשטר ההרשאה.

313. הוראת הגרי"ש"א, ומכיון שערב צריך לדבר עם אדם ידוע (כמחנה אפרים הל' ערב ס"ג), וכתבו בשטר לקונה המיועד, וה"ד בהש"פ עמוד רח.

314. ערוה"ש סו"ס תמה, וע"ע גם בד"מ שם אות נו, וע"ע גם בבאר יצחק מקוונא ס"א, וש"מ מהדו"ח ח"ב סע"ז. ועו"א ה"ד במח"כ פ"ח עמוד נט, ומשמע שאף באופן שהרב נוטל הכסף מ"מ צריך שיהיה קנין לכל אחד, ואף שהוא מדין ערב, מ"מ כל אחד הוא בפני עצמו, וע"ע להלן. וכן דעת האגרו"מ בחאו"ח ח"א (סו"ס קג) שיהיה לא פחות משיעור פרוטה לכל אחד (ובארה"ב צריך שיהיה סנט לכל אחד, מפני שיש ליתן כפי הערך הפחות שבכל מקום אף שהוא יותר מפרוטה), וכן דעת עוד מחכמי דורינו כהגרי"ש"א באשרי האיש פני"א ס"ל"א, והגר"ש וזנר במח"כ שם הערה יא, ובחו"ש שם.

ודעת הגרי"ש"א שיש ליתן שקל אחד עבור כל אחד מהמוכרים ולא פרוטה ממש, כדי שיהיה סכום השווה לקנות איזה דבר [ובזה אפשר לכלול גם תשלום על החמץ וגם על מקום החמץ, כדלהלן בהערה הבאה], אך כשיש כ"כ הרבה אנשים מן הסתם הגוי לא ישקיע כ"כ, רק דמי קדימה בסך מסוים.

315. כנזכר לעיל בתחילת הפרק בענין קנין כסף.

316. עיין בספר מח"כ פ"ח שם הערה יב משם האחרונים [והנה באהע"ז סימן כט הובא דין קידושין מדין ערב, ובס"י מא הובא דין שמקדש אדם כמה נשים ופרוטה לכא"ו"א, ובמפרשים פירשו שם שהוא מדין שליח כבסימן לו ס"ח, ובודאי שצריך פרוטה לכ"א, וגם מדין ערב יש לדון, ויל"ע באוצה"פ].

317. עיין בשד"ח ס"ט וא"ח ממנהרש"ם דכיון שזוקפים עליו את החוב ה"ז כאילו הכל בכלל תשלום כסף, והרי יש בו כדי פרוטה לכולם.

318. הנה ע"פ דין אפשר להלוות לו, וה"ז שלו, ושוב אפשר לקנות בזה את החמץ (וכ"כ המנהרש"ם בהג' א"ח ועו"א), וכן אפשר ליתן במתנה (עיין ע"ז ע"א). אמנם בשו"ת דברי מלכיא"ל (שם ס"י נו) כתב שהוא חושש להלוות לו בעצמו, כדי שלא תהיה הערמה הניכרת, עיי"ש. וכה"ג כתב המנהרש"ם בתכלת מרדכי ח"ג דיני מכירת חמץ אות קכ, דהוי הערמה גלויה, ע"כ. אמנם נראה שפוט שאין זה אלא לכתחילה, כמו שכתבנו, והרי זה נוגע בעיקר דין מכירת חמץ אם לחוש להערמה, וכמו שהארכנו בזה לעיל בהקדמה ובהערה שם ונתבאר שמן הדין הוא מועיל, כיון דמ"מ אדם גומר בדעתו כדי שלא יאסר החמץ וכו', וכן בכ"כ דינים מצאנו כהנה שמן הדין מותר בסכום מועט וכו', ורק הא"ח הוסיפו להדר לכתחילה בכמה אופנים, וז"ב.

ויש לדון בכמה אופנים אם זה מועיל לכתחילה אף לדברי המפקקים מפני שנראה כהערמה, או שגם הם אינם מועילים, וצריך שהגוי יתן בדוקא מכיסו:

א. אם הרב נותן לאחר, והאחר הזה מלווה לגוי, הנה בד"מ היקל בזה, אולם י"ל שאף בזה נראית כהערמה, ובפרט שהכל במעמד אחד (ואם בגלל שזה במתנה, הרי כמ"כ יכול ליתן לגוי במתנה, ואולי רוצה שיחזיר הכסף ואינו סומך על הגוי). אמנם מצאנו כע"ז בסו"ס תמה גבי סרסור בין בעלי הבהמה לחמץ.

טעם זה, דיש לחוש לכך. [אבל אם שניהם היו שכירות היה די בפרוטה אחת לשניהם, ולכן א"צ להוסיף וליתן עוד פרוטה אחת עבור השכרת הכלים שהחמץ מונח בהם], ועוד טעמים שלא יתבטלו שניהם, וא"י מפני שצריך קודם שיחול קנין הקרקע ואח"כ קנין המטלטלין.

302. שו"ע ס"ג, ואף על פי שאין היהודי מוכר בסכום סביר, מועיל הקנין כיון שזה מדעתו וגומר בדעתו למכור למרות זאת, ועוד יש כמה טעמים בדבר שדעתו למכור למרות זאת, א. כ"כ שלא יהא ברשותו ויהא אסור בהנאה, משנ"ב סק"ט, והוא הטעם הברור והפשוט. ב. כדי שלא יעבור בב"י יראה, שעה"צ אות מט בשם הח"י. ג. כיון שחמץ אינו ברשותו מזמן האיסור, ורק הכתוב עשאו ברשותו, בקל אפשר לדחותו מעליו, כ"כ בביה"ל לעיל ד"ה ואם מכרו, עיי"ש. וכד"ג מצאנו סברא זו בכמה דברים, וכעין מה שכתבנו לעיל בפרק הקודם בדרכי הקנינים בהלכה ראשונה בהערה שם.

303. משנ"ב סק"ט, שמאחר שהוא סכום מועט, יכול הגוי לנצל אותו ולקנות ממנו כל החמץ בסכום מועט ויפסיד. ועיין לעיל ריש הענין שגם אם ברור שהיהודי קונה ממנו בחזרה מותר.

304. ביה"ל (רד"ה בדבר) שכן המנהג, וכ"כ בכה"ח (אות עז) שכך יותר נכון לעשות, וע"ע משנ"ב יט, ושעה"צ נא ועוד. וכן בהמשך הדברים בביה"ל שם ומשנ"ב שם, ובעצם הדבר שהוא מועיל מבואר בחו"מ (סימן קצ"ב) בהגה, דבכה"ג אפילו בעייל ונפיק אוזי קנה [מלבד דעת הגר"ז בסדר מכירת חמץ שהובא בסוף א"ח שפקפק בזה, ודין ערב קבלן יבואר להלן]. ובכל אופן אין זה אלא לכתחילה, אבל מדינא בודאי מועיל גם בסכום מועט.

ואמנם במכירה מוחלטת כתבנו לדון שיש בזה עדיפות במכירה לגמרי בדבר מועט, משום שבזה הגוי יכול לשלם את כל התשלום, וממילא המכירה מוחלטת, ואילו הגוי היה חייב הרבה, הרי יש לחוש שמא הוא אדם ולא ישלם הכל, ונמצא שהמכירה אינה מוחלטת לפי מש"כ השו"ע לעיל (סימן תמ סו"א), אך באופן זה אין סמיכות דעת ברורה מצד המוכר, וי"ל. ומ"מ גם בזאת אפשר לצאת י"ח, ע"י שיפרש לגוי שכל האחריות עליו לגמרי.

ואם שכחו לקחת דמי קדימה יזקפו הכל במלוה, עיין בשואל ומשיב קמא ח"א ס"י רד ומהרש"ם ח"א ס"י קצד.

305. ביה"ל (שם) שאם מעלה המחזיר הרבה, יתכן ויש כאן ביטול מקח, והביא מהפמ"ג דמשמע שרק אם בדיניהם אינו מתבטל המקח בכך, בדיעבד קיים, הלא"ה משמע שמעכב, וצ"ע. ע"כ. ולכאורה יש עיצה לומר לגוי במפורש, או לכתוב בשטר שלא יהיו לו שום טענות של הונאה וכו' באופן המועיל ע"פ ד"ת.

306. כ"כ בדברי מלכיא"ל (ח"ד סכ"ד סק"ה) שיש להויל המחזיר בשלשה אחוזים, כדי שיהיה לנכרי רווח ממכירה זו, ובכך לא יראה כהערמה הניכרת, וכ"כ בחו"ש (פ"ח סק"ב) שיש להויל בכחמשה אחוזים, וכאשר הסחורה מרובה אפשר גם באחוז או שתיים, שהרי יש לו רווח, ע"כ. וכ"ז ברור שאינו אלא לכתחילה, ובפרט כיום שמוכרים חמץ של רבים ביחד, וא"א לאמוד, רק אם יכתבו בשטר המכירה שיהיה המחזיר בפחות מכמה אחוזים לרווח, אבל לא נהגו בזה, וכמו שכתבנו בפנים שהוא רק הידור בלבד.

307. כנזכר בהלכה הקודמת, ושכן המנהג [ולדעת הגר"ז בעל התניא יש לעשות גם ערב קבלן, וכמו שיבואר]. וראה בזה בשד"ח באסיפת דינים חו"מ סימן ל אות כא וכן בפאת השדה שם משכ"ב.

308. שו"ת דברי מלכיא"ל (ח"ד סכ"ד נו), כדי לצאת דעת הסמ"ע שנתנית הפרוטה היא תחילת פרעון, ולא לשם קנין בלבד, אמנם בשו"ת יד אליהו רגולר ס"ב אות ב כתב שאין בזה קפידא, וכ"כ בשו"ת ש"מ שם, וע"ע בשביבי אש סימן י משכ"ב בארוכה, ונקט שיש להדגיש שהכסף ניתן לשם תחילת פרעון, ובתור דמי קדימה, וגם יש להוסיף שתחילת הפרעון יהיה לשם קנין.

309. ששתייהם נצרכים לקנין.

310. עיין חו"מ ס"י קצ"ב, וכן ביאר בשו"ת חשב האפוד ח"ב סימן פח.

ואם היה החפץ ברשות הרבים, או ברשות שאינה של שניהם, ומשכו הלוקח לרשותו או לסימטא, כיון שהוציא מקצתו מרשות הרבים או מרשות שאינה של שניהם קנה, מאחר שמשכו כולו והוציאו מכל המקום שהיה בו³³¹.

ג. הגבהה, היינו שמגביה את החפץ, ועוקרו כולו ממקומו³³², יש אומרים שצריך להגביה שלשה טפחים, ויש אומרים שדי בהגבהה טפח³³³. ובכל צורה של הגבהה מחמתו, קונה³³⁴. ואם הכל מונח בידו, אין צריך הגבהה כלל³³⁵.

וקנין זה קונה בכל מקום, בין ברשות הקונה או המוכר, ובין ברשות הרבים, וגם בכליו של מוכר³³⁶.

ד. מסירה, היינו במי שיש לו בהמות הניזונות מחמץ, וצריך למכרם לגוי שיאכילם חמץ בפסח [כמו שיבואר בסוף סימן תמח], אין צריך למסור מיד המוכר ליד הקונה, אלא כיון שאחז בה הקונה בפני המוכר או במצותו קנה³³⁷.

וקנין זה אינו אלא ברשות הרבים או בחצר שאינה של שניהם³³⁸.

ויש אפשרות לעשות גם שאר קנינים בבהמה³³⁹.

פרק יד קנין שטר

א. נוהגים לכתוב שטר, משום שתי סיבות:

[א]. עבור קנין מקום החמץ, משום שאין הכסף גומר את הקנין במקום שרגילים לכתוב שטר, עד שיכתוב שטר. ואמנם יש סיבות שמחמתם גם בכסף לבד נקנה המקום, ובפרט לפי הנהוג כיום שאין מוכרים את מקום החמץ, אלא משכירים, מכל מקום נהגו לכתוב גם שטר³⁴⁰. ואז מועיל גם ללא כסף³⁴¹.

[ב]. עבור קנין החמץ אין מועיל שטר מן התורה, אבל הוא מועיל מצד דינא דמלכותא דינא³⁴². ויש עוד טעמים בעשיית השטר³⁴³. ומכל מקום בדיעבד אינו מעכב³⁴⁴.

ב. יש לדקדק בשטר המכירה שיהיה ראוי לקנין, ולא לראיה בעלמא. ולכן ראוי להמנע ולא לכתוב בסיום השטר שהם נעשו לראיה³⁴⁵.

ויש לדקדק שיהיה כתוב כהלכתו³⁴⁶. ורבים הם דיני השטר, וכמו שיבואר.

ג. ראוי לכתוב את השטר על נייר שהוא קנינו של המוכר. ולכן, יש נוהגים שהרב שהוא השליח של המוכרים ומביא עימו את שטר הקנין, מזכה את השטר על ידי אחרים למוכרים, ורק אחר כך ימסרו לקונה. אולם מן הדין אין בזה חיוב כלל, ודי בכך שהשטר שייך לשליח³⁴⁷.

ד. יש לכתוב את השטר בלשון המדוברת באותו מקום, כדי שהגוי הקונה יבין ויסמוך דעתו על המכירה, ובפרט במדינות שמקפידים על שטר הכתוב בלשונם דווקא, ולכל הפחות לכתוב שיש רשות להעתיק שטר זה בכל לשון כפי חוק המדינה, ובדיעבד מועיל השטר, ובפרט בלשון הקודש³⁴⁸.

ה. יש להמנע מלכתוב שטר בראשי תיבות וקיצורים, כדי שלא יהיה בזה חשש זיוף³⁴⁹, ולכן יש נזהרים גם ברישום סכום הכסף לרשום במילים ולא במספרים³⁵⁰.

ו. בנוסח השטר ישנם פרטים רבים המבוארים בחושן משפט ובאבן העזר, ודרך כלל צריך להזהר לכתוב בשפה ברורה ובדקדוק, ובאופן שלא יהיה חשש שיכול להזדייף³⁵¹. ונזכיר כמה פרטים בקצרה:

[א]. יש לכתוב את שם המוכרים, ושם הקונה³⁵², שם פרטי ושם משפחה³⁵³. ויזהרו לכתוב בדקדוק שלא ייפסל השטר³⁵⁴. ומאד יש להזהר בזה בשם הגוי, שלפעמים אינו נכתב כהוגן³⁵⁵.

[ב]. יש לכתוב כתובת מדויקת של מוכרי החמץ³⁵⁶. ומדקדקים לכתחילה לכתוב גם היכן הוא החמץ בבית³⁵⁷. ויש להקפיד לא לשנות את מקום החמץ³⁵⁸. ואם יש הרבה מקומות של חמץ וקשה לו לפרט הכל, יכול לסמן אותם בדבק או נייר, ויכתוב בשטר שהוא מוכר את כל המקומות המסומנים³⁵⁹.

[ג]. יש לפרט את החמץ, ולא לכתוב סתם שמוכר את כל החמץ, ויבואר להלן בפרק הבא.

[ד]. יש לקצוב מחיר החמץ, או לכתוב כפי שישומו אותו בקיאים, ויבואר להלן בפרק הבא.

[ה]. יש לכתוב תאריך מדויק בשטר המכירה, ולהזהר ביותר שלא יהיה התאריך מוקדם, משום שבזה השטר פסול³⁶⁰. ויש מהדרים לרשום גם שעה של המכירה³⁶¹.

330. חו"מ סימן ר ס"ו.

331. חו"מ שם ס"ד.

332. חו"מ ס' קצח.

333. ב' דעות בשו"ע שם ס"ב, ולצאת מידי ספק, יש להקפיד שהגוי יגביה שלשה טפחים.

334. עיין קצוה"ח רעג ד, ונתיה"מ קפח א, ונת' במקומו.

335. מדין קנין י"ד, כמש"כ בביה"ל ה' עירובין סימן שסו ס"ט ד"ה צריך משם נתייה"מ.

336. חו"מ שם ס"ט, וסימן ר ס"ו ועוד שם.

337. חו"מ ס' קצח ס"ח, ודי לתפוס באפסר.

338. שם ס"ט.

339. עיין משנ"ב בהל' שבת לעיל (סימן רמו סקל"א) באיסור שביתת בהמתו, שכתב שהטוב ביותר למכור לנכרי בהמה במכירה גמורה, ע"י שיתן לו דמי קדימה והשאר יקוף במלוה וכו'.

340. הנה נתבאר לעיל בדרכי הקנינים שקנין קרקע הוא רק בכסף עם שטר, וכמש"כ בחו"מ ס' קצ"ז, אלא שיש כמה סיבות ואפשרויות שיש להקל לקנות גם בלא שטר.

וכגון מש"כ בשו"ע ס' קצה ס"ח בהגה, שאם פירש שרוצה לקנות בלא שטר קנה גם בלא שטר, וגם הבי"ח כאן כתב לעשות כן, ובכך יקנה בכסף לבד, וה"ד במג"א סק"ד ובמשנ"ב (סוסק"ב במוסגר) לאחר שכתב שקנין החצר יהיה בכסף עם שטר, הוסיף שאם ירא לתת לו שטר שמא יעלה בדעתו להחזיק בחמץ ואיכא הפסד מרובה, יכול להתנות עימו שיקנה בכסף בלבד בלא שטר שבוה מועיל לכמה פו, ויכול לסמוך ע"ז, ואמנם הבי"ח עצמו בחו"מ סימן קצד חולק על הבי"ח, וס"ל שלא מועיל תנאי, וכמו שהעיר במחה"ש, וע"ע בשעה"צ אות כג שכתב ליישב.

כל הנ"ל הוא בעשה תנאי, אולם גם בלא תנאי נמי יש סיבות להקל בלא שטר, משום דמכירת חמץ שאני שנקנה גם בכסף, הן עפ"מ"ש בכ"ד דמפני האיסור גמר ומקנה אפילו בפרוטה וכנזכר לעיל ועוד בכ"ד, וכ"כ בנידו"ד בשביבי אש סימן כ, ועוד מטעם אחר, שחמץ שעומד להאסר בפסח, ה"ז כמוכר שדהו מפני רעתה שקונה גם בכסף לבד, וכ"כ בשב"א סימן כא, וע"ע שם עוד טעמים בדבר.

ועל כל זה, באופן שזה שכירות, שמבואר בשו"ע סימן קצה ס"ט שבדרכים שרקע נקנית כך שכירות נקנית, וכתב הרמ"א שם שאפילו במקום ששכף אינו קונה בלא שטר מ"מ שכירות סגי בכסף לחוד, וע"ע בסמ"ע שם, ויותר מבואר בחו"מ סימן קצד ס"א דשכירות מן העכו"ם קונה בכסף לחוד וא"צ שטר עיי"ש. ומסיבה זו נמי כתב בשו"ת שיבת ציון (סימן י) שיותר טוב להשכיר את מקום החמץ מאשר למוכרו מטעם ה"ב"ל, אלא שיש חולקים על דברי הרמ"א והסמ"ע כיעוין בב"ח וט"ז, אמנם שם מדובר בשוכר מגוי, אולם במשכיר לגוי י"ל דלכו"ע מהני בכסף לחוד בלא שטר, וכ"כ בשו"ת אמרי יושר ח"א סימן ע, וע"ע בשב"א סכ"ב.

אלא שיש להעיר ע"ז, שהרי כל הסיבה ששכירות קונה בכסף לחוד, בשונה ממכירה, הוא בגלל זה שבמכר אין רגילים בלא שטר משא"כ בשכירות, אבל בזמנינו הרי גם שכירות נעשית בחוזה מסודר, אולם כבר עמדו בזה האחרונים וכתבו שגם בזמנינו אם הוא לזמן מועט אין כותבים חוזה, ובפרט במכירת חמץ שבכל דהוא ניחא ליה לאינשי שלא יעבור איסור כמ"ש בכ"ד, עיין בדברי חיים ח"ב סימן מא ואחיעזר ח"ג סימן מ ועו"א ה"ד בשב"א סימן כב, ומשמע שגם אם זה לא דבר ברור די בכך שיש השוכרים כן, ומ"מ בחמץ קיל טפי וכמש"כ האמרי יושר ח"ב סי' קפו דר"ל שבחמץ בודאי גמר להקנות בכל דהוא.

ומכל מקום נהגו לעשות שטר בכל אופן, לצאת ידי החוששים בשכירות שלנו, וביותר מפני שלדעת הרבה אחרונים כל קנין שאינו ע"פ דינא דמלכותא לאו קנין הוא כלל, ואינו מפקיע מאיסורים, וזאת ועוד

דחיונן שהפ' דנו על חסרון גמירות דעת במכירת החמץ, וע"י השטר סמכא דעתיה של הגוי, וכמש"כ בשב"א סו"ס כב, וכן מבואר בכה"ח (סוף אות פא) שצ"י לעיין בשטר של קיצור שו"ע, וכתב שיש לעשות כן כדי להנצל מחשש איסור חמץ וגם שלא יהיה נראה כהערמה [וק"ק שסיים שם שבדיעבד אם מכר בלא שטר וכו' מותר "אחר הפסח", וי"ל].

341. בשו"ע חו"מ (ס' קצא ס"ב) דבמוכר מפני רעתה, די בשטר לבד גם בלא כסף, וכ"ש במכירת חמץ, ועוד טעמים.

342. בשו"ע חו"מ לא הובא קנין שטר במטלטלין (וכמש"כ בב"ק עט:), ומ"מ יש בזה תועלת מדין סיטומתא, וכמש"כ בערוה"ש סכ"א ודברי מלכיאל שם את לד ועוד, וגם יש לדקדק כן במשנה ברורה שלא הזכיר שטר על החמץ אבל הזכיר זאת לגבי מקום החמץ, אמנם גם על החמץ הזכיר בביה"ל ולא הזכיר במשנ"ב, וזאת משום שאינו קנין כשאר הקנינים, אלא כמו סיטומתא.

343. כנ"ל לפני שתי הערות.

344. שהרי עושים שאר קנינים, וע"י שו"ת ד"ח ח"ב ס"י מא ואמרי יושר ח"ב ס"י קד ועוד רבים בפו' שדנו בחסרון שטר בעלמא, וכאמור שבזמנינו עושים עוד קנינים ולכן אינו מעכב, אך אם נזכרו קודם פסח יעשו שטר.

345. בשו"ע סימן קצא ס"ג כתב ששטרי דידן הם שטרי קנין, וכתב הרמ"א דבכך נקנה הקרקע, ואם כתב בפירוש שלא מכר בשטר אלא לראיה בעלמא אין הקרקע נקנה על ידו, ע"כ. ולפי"ז יש לדון במה שכותבים בסוף השטר שהוא לראיה, וכבר העירו ע"ז כמה אחרונים כיעוין בשו"ת דבר משה תאומים ס"י צח אות יז (והעתיקו בשד"ח ח"ח בפאה"ש ס"ז יא) ועו"א הביאם במח"כ פ"ח ס"ז. אמנם כ"ז כשזה נאמר על עצם השטר, אבל מה שכותבים העדים שבאו על החתום לראיה, אין זה שהשטר כולו ראיה, אלא העדים הם כראיה על השטר, ואצלינו הינו עדות.

346. הנה מאחר ובאים לעשות את השטר לקנין [ומטעמים שנתבאר בהלכה הקודמת, ולחוש לאומרים שצריך שיהיה תוקף מדינא דמלכותא וכו', אי"כ יש לעשותו כהוגן, שאם לא כן ה"ז לכאורה כמו מי שנחת לקנות בקנין מסוים ולא הועיל הקנין, שאינו חל המקח אפילו אם עשה קנין אחר, כיון שלא גמר לקנות אלא בקנין זה (וכע"ז בב"ב קב. עיי"ש, וכ"כ בנידו"ד בשו"ת בית שלמה סימן סח, עיי"ש), אך כבר כתב בשו"ת אמרי יושר ח"ב ס"י קפו בשם כמה אחר' שלענין מכירת חמץ אין בזה חשש, כיון שבודאי ניחא ליה למכור בכל אופן, וכ"כ בשב"א סכ"ב אות טז שידוע שכל תוספת הקנינים הם לתוספת חיזוק, ולא לבטל המקח.

ואף להבית שלמה הנ"ל אם כותב להדיא שכל קנין יכול להועיל בפני עצמו, וכן כתבנו לעיל בדרכי הקנינים שיש להדגיש כן במפורש, א"כ מאחר ואמרו כן נראה דלכו"ע קונה, אף אם נפסל איהו קנין.

347. עיין בתשו' משכנות יעקב סל"ב, והביאו בפתחי תשובה סימן רלח סק"ב, וכתב שצריך להזהר ולהודיע זאת לסופרים, כי התקלה מצויה, וע"ע בשביבי אש סכ"ז שיעץ להקנות את השטר ע"י אחר בשביל המוכרים, וע"ע שם משכ"ב. אמנם בפרק כ' בסדר המכירה למעשה לא הזכיר פרט זה לזכות את השטר, ולדבריו יש להוסיף זאת קודם המסירה לגוי, ואכן גם לא ראינו לחכמים גדולים שנהגו כן, וכן הגריש"א זצ"ל הורה שא"צ לזכות את השטר, ודי שהוא שייך לשליח, ועו"ל.

348. הנה יש שאמרו לכתוב בלשון המדוברת כדי שיהיה מועיל לפי דינא דמלכותא, או עכ"פ לכתוב שיש רשות להעתיק שטר זה בכל לשון, וכמש"כ הגר"ז בנוסח שטר המכירה שלו, וכ"כ בשו"ת דברי חיים ושואל ומשיב ועוד, ה"ד בשד"ח באספ"ד חו"מ (ס"ט אות כה), ודעת הדברי חיים ח"ב סל"ז שבלשון הקודש מועיל בכל מקום, וי"ל. ועוד טעם לכתוב בלשון המדוברת כדי שהגוי יסמוך דעתו על המכירה, ולא יחשוב שזה סתם טקס, או יאמר לא ידעתי מה כתוב (אף אם מקריאים את השטר קודם החתימות), ובדיעבד י"ל דמותר כמש"כ רבים שאין קפידא אם לפי

התורה הוא מועיל וכו'.

349. עיין בהקדמת הספר הגדש"פ מבעל הפלאה, שכתב נכדו להעיר על מה שרושמים בר"ת י' מידות חיים וכדומה, שהרי הוא יכול להזדייף לעשות מ"י כ', ודן שם אם שטרי דידן שהם שטרי קנין פוסל דבר שיכול להזדייף, ומסיק שמשום חומרא דחמץ ראוי להזהר, ורק בדיעבד יש להקל כשזה נעשה אחר הפסח למכור החמץ ע"י אחר לגוי, ע"כ. וה"ד במח"כ פ"י ה"ט"ז, וכה"ג כתבו עוד פוסקים בהלכות שטרות, וכן בענין כתיבת הכתובה, וכן המנהג לדקדק בזה.

350. שו"ת אור"א תליאתי ס"י קב, הובא באח', והובא במח"כ שם ה"ז.

351. ככל דיני שטרות בחו"מ, וע"ע שד"ח אות כח, לו.

352. בביה"ל (ד"ה דבר מועט) כתב שצריך לפרט שם הלוקח בשטר, ע"כ. ולא הזכיר שם המוכר דזה פשיטא, וכך הדרך שמי שמוכר כותב בתחילת השטר אני פלוני מוכר וכו', ולכן הוסיף דמ"מ יזכיר ג"כ את שם המוכר, ולא יכתוב אני פלוני מוכר חמץ למכ"ז (מוסר כתב זה) וכדו', וכ"כ במקו"ח סק"ט לכתוב המוכר והלוקח, אבל ביתי מכורה לך בלבד שכתוב בשטר אינו מועיל, אם לא שהשטר היה בכתב ידו של המוכר, או חתם ידו דהוי כעיד מסירה, ע"כ. ואמנם כמה אחר' כתבו שאין זה מעכב אלא בגט אשה ולא בשטרי קנין, וה"ד במח"כ פ"י הערה יח, מ"מ לכתחילה מקפידים ע"ז, ומ"מ שם המוכר הוא בודאי מעכב, עיין דברי מלכיאל שם, וקנין תורה ח"ד ס"י מג. אך בדיעבד יועיל מדין זכיה כדלעיל פרק י. **353.** ע"י שו"ת דברי מלכיאל (שם אות כה) שיש לכתוב הכינוי וכדו', מפני שני יוסף בן שמעון, וכן המנהג.

354. כן העיר המקו"ח שם, ויש להוסיף שאם רשמו שלא כהוגן, ה"ז גרוע מאם לא רשמו בכלל, שהרי זה כמוזף גמור, ופסול. ולכן יש להזהר לכתוב בדקדוק.

355. ומאד יש להזהר בזה בשם הגוי, שהרבה פעמים אינו שם מוכר וידוע ליהודים, או שהגוי מתרגם את השם שלו משפת לע"ז לשפה יהודי, והגוי לא יודע לדבר כהוגן ועשוי לכתוב טעות, וכל השטר עשוי ליפסל, ולכן יש לבדוק בתעודת זהות (וגם בזה לוודא שאכן זה שמו, שהרי יש משנים בת"ז לאיזה סיבה), ולברר הדבר היטב.

356. עיין דברי מלכיאל שם, וע"ע באבנ"ז (סימן שלט אות ד) שדקדק בכיצו"ב במי שהיה גר זמן רב באיזה מקום ועבר מקרוב למקום אחר, וע"ע אגרי"מ ח"א ס"י קג.

357. עיין ד"מ שם ועו"א. אך אין זה מעכב.

ומצוי אצל המון העם שבאים אל הרב סמוך לזמן המכירה, ולכתחילה הרב רושם ברשימה ליד שם של כל אחד כתובת והיכן החמץ בעיקרו בבית, אך בדיעבד אינו מעכב, ולכן אם הזמן דוחק אפשר לרשום רק כתובת הדירה וכל החמץ שבאותו מקום.

358. עיין ד"מ שם. וע"ע באבנ"ז שם ושם לענין דיעבד דשרי ע"י ביטול לאחר הפסח.

359. עיין ד"מ ח"ד ס"ח, וכ"פ הגריש"א ועוד, וכן נוהגים.

360. עיין ד"מ שם (ואין לכתוב רק חודש ניסן לשנה פלונית אלא לכתוב יום מצוין).

והנה גם כאן ה"ז ככל דיני שטרות ששטר שתאריכו מוקדם פסול, אבל תאריך מאוחר כשר, ומ"מ לכתחילה יש לכתוב תאריך מדויק, אך כאשר יש ספק בזמן, וכגון לעת ינטו צללי ערב, יכול לרשום תאריך מאוחר ולצאת מכל ספק.

361. בהגהות חת"ס כאן כתב להעיר שיש להזכיר גם שעה בשטר, כיון שבזכירת היום אין השטר מוכיח מתוכו אלא בסוף היום, ולרש"י (כתובות צב:). יכול ליתנו לאחר כל היום ואין כאן מכירה, עיי"ש. ובנוסח שטר מכירת חמץ מבעל זכרון שמואל הובא שהחת"ס כתב בשטר "בצפרא", וה"ד במח"כ עמוד עד בהערה, וע"ע שם מש"ש. וכ"כ עו"א לכתוב שעה.

1. יש לכתוב לכתחילה בסוף השטר את שם המקום שבו נכתב ונחתם השטר ונעשה הקנין, ותאריך.³⁶²

2. בסיום השטר נוהגים לכתחילה לכתוב וקנה הגוי במנא דכשר למקניה ביה³⁶³, דלא כאסמכתא ודלא כטופסא דשטר³⁶⁴, ועוד הוספות³⁶⁵. והמהדרים מוסיפים עוד שלא יוכלו לטעון שהשטר נעשה לצרכים דתיים, אלא תוקפו גם לפי חוקי הממשלה³⁶⁶, ומסיימים והכל שריר וקיים³⁶⁷.

3. אם יש מחזיקות בשטר או הוספת מילים, יש לעשות להם קיום ולפרטם לפני המילים והכל שריר וקיים³⁶⁸, ויש מוסיפים לכתוב בשטר ששטר זה לא יפסל במחזיקות ותלויות³⁶⁹.

4. יש לטייט (להעביר קו, טשטוש) על המקומות הריקים בשטר³⁷⁰.

5. לבסוף חותם המוכר על שטר המכירה³⁷¹, ולרווחא דמילתא מוסיפים גם חתימת הקונה³⁷². וכן יש נוהגים להוסיף להחתים עדים, אף על פי שאינו צריך³⁷³. ולהלן יבוארו הפרטים בזה. ויש נוהגים להחתים את הדיינים שלוחיהם של המוכרים³⁷⁴. ובמכירת חמץ הנהוגה כיום מחתימים את הרב השליח, וטוב שיהיה גם בצירוף כתב ההרשאה³⁷⁵.

6. אם השטר נכתב על יותר מדף אחד, ראוי שהחותמים יחתמו בסוף כל אחד מהדפים³⁷⁶. ומהדרים לכתוב כל נוסח השטר בדף אחד³⁷⁷.

7. כיום מצויים שטרות רבים המודפסים ומוכנים לכל מאן דבעי, ויש מוסיפים בהם ויש גורעים, ויש להזהר שיהיו למראה עין של דיינים מומחים, כדי שלא יבואו לידי פסול או טעות³⁷⁸.

8. המחתימים עדים על שטר המכירה צריכים לדקדק לכתחילה שיהיו העדים כשרים לעדות, וגם שלא יהיו ממוכרי חמץ במכירה זו, וגם שלא יהיה אחד מהמוכרים קרוב משפחה עמהם, מאותם קרובים הפסולים לעדות. ובדיעבד לא נפסל השטר³⁷⁹. וכאמור שיש רבים שאינם מחתימים עדים כלל, או שרק מוסרים בפני שני עדים³⁸⁰, ועיין בהערה.

9. קודם החתימה יקראו את השטר או ישמעו את קריאת השטר³⁸¹.

10. צריכים העדים לחתום סמוך לסיום גוף השטר, ואם נשארו יותר משתי שורות רוחב, פסול³⁸². וכיום מדפיסים דפים מיוחדים עם סימן מיוחד למילוי לכל תוספת.

11. חתימת העדים ככל השטרות:

א. יש לחתום שם פרטי ושם האב, או שם פרטי ושם משפחה³⁸³.

ב. לאחר חתימתם יש להוסיף "עד"³⁸⁴.

ג. יש לכתוב בשפה ברורה, ולא רק קשקוש וסימן של חתימה³⁸⁵.

ודע, שיש להקפיד בכל זה גם שאר החותמים בהרשאה או בשטר המכירה.

י"א. לאחר החתימה מוסרים השטר לקונה³⁸⁶.

פרק טו

פירוט החמץ ומקומו וסכום המכירה

א. אין מעשה הקנין מועיל, אלא אם כן קבעו את המחיר המדוייק על כל סוגי החמץ, משום שבלא זה אין דעתם סומכת על הקנין, ורק אם דמיו קצובים קנה. וכן אם אמרו שהמחיר יהיה כפי שיעריכו אותו שלשה שמאים, או שמאי אחד, קנה אף על פי שלא קבעו מחיר³⁸⁷. וכן אם אמרו שהמחיר יהיה כפי השער השווה בעיר זו, וכפי אותו זמן, קנה³⁸⁸.

וגם שכירות מקום החמץ וכלי החמץ, ומכירת הבהמות האוכלות חמץ וכדומה, ככולם צריך לקבוע מחיר³⁸⁹. וראוי שלא לקצוב מחיר אחד גם על החמץ וגם על מקום החמץ³⁹⁰.

ב. כיום אין מפרטים את המחיר, אלא כותבים דרך כלל, כפי שישומו אותו שלשה הבקיאים³⁹¹, ואין מפרטים את שמות השמאים³⁹². ועיין בהערה³⁹³.

ג. צריך לכתחילה לפרט בשטר כל מין חמץ שיש לו, ולא לכתוב סתם אני מוכר לך כל דבר שיש בו חשש חימוץ, אלא יפרט כל מין ומין³⁹⁴. אמנם אין זה מעכב, ואם לא עשה כן, וכתב באופן כללי כל שיש בו חשש חימוץ, מותר³⁹⁵.

386. עיין מח"כ סופ"י אם חייב להקנותו לקונה וכו', ויש שרושמים שני עותקים למוכר ולקונה.

387. שו"ע חו"מ (סימן ר ס"ז), ושם כתב שישומו אותו שלשה (והסמ"ע כתב שם שלא דוקא, וה"ה באחד), וכן הובא בנידונינו בביה"ל רד"ה בדבר מועט וכה"ח אות כד, וע"ע בכל זה בשו"ח סימן ט ז.

ואם לא קצב מחיר, כתב השו"ע שלא קונה. אמנם בשו"ת חשב האפוד (ח"ב ס" פח) כתב שבדיעבד הוא קונה מפני שבדרך כלל יש מחיר קבוע למוצרי החמץ, ועוד דאגב איסור חמץ גמר ונקנה עי"ש, ולענין צ"ע, שהרי כו"כ מוצרים שאין להם שומא קבועה, וגם מצד איסור חמץ, אמנם המוכר מסכים למכור [וסברא כזו ראינו בכ"מ בפר], אך הקונה הרי לא סומך דעתו.

388. עיין בנוסח שט"מ של הגר"ז בסוף שו"ע או"ח ובצ"צ בתשו"י סי" מה, ועוד. ובדברי מלכיאל ח"ד סי' כד הוסיף שיכתבו שער לפי זמן כמו בשעה החמישית.

389. בנשמי"א הל' מכירת חמץ ס"ג הזהיר כן על מכירת הבית, והגר"ז שם כתב כן על מכירת בהמות (והיינו כשצריכים להאכילם חמץ ע"י גוי, ויש לציין ולהוסיף כן גם לגבי מכירת בהמה בערב שבת לגוי, כמ"ש בס"י רמז).

390. במקו"ח סי' מבואר שיש לחוש בזה שמא תתבטל מכירת והשכרת המקום, ואז גם מכירת החמץ תתבטל, מאחר והם כלולים בסכום אחד, וכאשר הוא מחלקם אין כ"כ חשש, ויש חולקים, וכמשי"כ במח"כ עמוד קכו, והוסיף טעם אחר לחלק ביניהם מפני שכתבו כמה פו' שתחילה צריך לחול קנין הקרקע ורק אח"כ קנין החמץ.

391. שו"ע חו"מ שם, ובסמ"ע שם כתב שה"ה אם אמר כפי שישום אחד, וע"ע בדברי מלכיאל שם אות נא.

392. בשו"ת בגדי ישע ס"ב אות לו כתב לפרש שמות השמאים, כמו בפשרה (בפת"ש חו"מ סי"ב סק"ט), אך בספר מח"כ סי"ט הביא חולקים בזה, וכן המנהג.

393. בשו"ת דברי מלכיאל שם ועו"א הוסיפו כמה פרטים: א. לכתוב שאת השמאים יבחרו הבית דין, ולא לתלות את הדבר ביד הגוי, שמא לא ישתוו ביניהם, ותתבטל המכירה והשכירות, ע"כ (עיין ד"מ אות נב). וכן כותבים בשטרות כפי השמאים שיבחרו ע"י הח"מ (המוכר הפרטי או ע"י הבי"ד השליחים), ומ"מ כתב באגר"מ (ח"א סי' קג) שאינו מעכב.

ב. יש אומרים לכתוב שהמחיר יהיה כפי מחיר סיטונאי והשער שבאותו זמן, עיין ד"מ אות נד, ומח"כ ע' קכו.

ג. יש כותבים שהמחיר יהיה כפי השער של אותו זמן, עיין ד"מ אות נג, ומח"כ ע' קכו, ומש"ש.

394. שו"ע חו"מ (סימן רט ס"ב) שאם אינו יודע המין, הרי לא סמכא דעתיה אם יקר או זול, ואין דעתו סומכת על הקנין, וכ"ה בנידו"ד בביה"ל (ד"ה דבר) בשם מקו"ח וש"א, וכ"ה בכה"ח (אות נג) בשם מקו"ח וח"א (וכ"ה באות עט), ועיין אגר"מ (ח"א סי' קג) שאע"פ שמועיל לכתוב שיהיה ע"פ שמאים, לענין פסיקת הדמים, מ"מ בנידו"ד אינו כן, ויל"ב. ומ"מ אין כ"כ מקפידים בכ"ז, וע"ע הערה הבאה, שרבים מתירים בלא פירוט.

395. ביה"ל שם בשם שד"ח בשם כמה אחר. והנה שם מדובר בעבר עליו הפסח, ומשמע שאם נזכר בתוך פסח, יתכן שצריך לבערו מחשש שלא נמכר ויש ברשותו חמץ, אולם נראה שגם אם נזכר בפסח אין חשש דאין זה מעכב (וכ"ש לדברי החשב האפוד שהבאנו לעיל), ואדרבה יש גדולים שאפילו לכתחילה לא פירטו, וכמו שהביא בספר מח"כ פ"ד הערה כא מהגר"ע, עפמשי"כ בחו"מ (סו"ס ריח) באומר כל נכסי מכורים לך, קנה, וכ"כ עו"א.

והנה בפת"ש (סימן רט סק"א) מביא בשם הבאר יצחק, שבזמנינו שכותבים שהמחיר יהיה ע"פ שומא של בקיאים (כמו שכתבנו לעיל בענין פירוט המחיר), אי"כ אין קפידא לפרט את החמץ, אולם באגר"מ

שיש דרכים לצאת מן החשש, ולכן אין לשנות המנהג שנהגו להחתים עדים, ודו"ק.

374. עיין הר צבי ובמקראי קודש, וה"ד במח"כ פ"י סכ"ח.

375. הנה האחר דנו בזמנינו שהרב מוכר עבור הרבים האם מהני חתימתו, או שצריך חתימת המשלח המוכר דווקא, כיעוין במקו"ח ס"ט שפקפק בזה, אולם הרבה אחר כתבו שאפשר להועיל גם בחתימת הרב השליח, וה"ד במח"כ עמוד עח, ויש אומרים שבצירוף ההרשאה עדיף טפי.

376. מח"כ פ"י סכ"ה מפני שכך מנהג המדינה, וגם עפ"ד"ת יש לעשות כן.

377. עיין מח"כ שם סכ"ד בשם האחר.

378. בדבר זה העירו האחר, א. מחשש שמרוב הוספות ותיקונים לפי דעות הסופרים יש לחוש שבא לתקן ונמצא מקלקל, עיין פתח"י ס"ו. ב. שמא יטעו לקרוא דברים שאינם מעיקרי המכירה, ויתפסו הטפל ויעזבו העיקר וכדו', עיין בשו"ת זכר יהוסף סי' קלח, וע"ע במח"כ סופ"י בהערה.

379. הנה באופן שהעדים פסולים יש לחוש שכל השטר נפסל, ואפילו אם היה בפני שני עדים כשרים, עיין בגיט"י (ד.) וח"מ (סימן נא ס"ז), והנה בקל אפשר לברור שני עדים שיהיו כשרים במהותם, ככל הל' עדות, אולם כדי שלא יהיו קרובים לאחד מן המוכרים, הוא דבר שקשה מאד, ובמכירה הכללית הוא דבר שבלתי ניתן לשליטה, וכבר העירו כן כמה אחר' לפקפק במכירה מהאי טעמא, או שעכ"פ לא יחתימו עדים, שהרי מדינא גם ללא עדים השטר כשר לכתחילה, כמשי"כ בחו"מ סי' קצא, וראה במשפט שלום להמהרש"ש שם, וכן העיר בספר ישועות חכמה ועוד.

אולם כמה אחר' כתבו שאין לפוסלו בכך, עיין בפתחא זוטא הל' פסח ס"ז סק"ב. וכן בשו"ת קנין תורה (ח"ג סו"ג) כתב ליישב המנהג עפמשי"כ בשו"ע חו"מ (סל"ז סכ"ב) שאם הציבור הסכימו וקבלו עליהם לקבל עדים איוה שהם ואפילו קרובים, שפיר דמי, כיון שקבלום עליהם, וע"ע בברכי יוסף שם. ובשו"ת התשב"ץ (ח"ג ס"א) מבואר שזה גם אם חתמו על השטר עדים פסולים, וכ"כ בשו"ת הרשב"ש (סימן רמד) עיין שם, ומבואר שלא דווקא בעדות בעל פה, וכ"כ עו"א ה"ד בשביבי אש סימן כד, וע"ע שם משכ"ב, וע"ע בזה במנחת יצחק ח"י סל"ז, ועוד בתשו"י הפ"י שבספר מכירת חמץ כהלכתה, ואכמ"ל.

ומיהו יש איוה מהדרים שמשדלים בדבר שלא יהיו קרובים, ולוקחים גרים ובודקים שאין להם קשר וכדו', וכן נוהג הגר"נ קרליץ שליט"א. וישנה אפשרות נוספת להתנות כדברי הגריש"א שיובא בהערה הבאה.

380. מפני החששות הנ"ל יש שאין מחתימים עדים, ורק הקונה והמוכר חותמים, או בפני עידי מסירה, עיין קנין תורה שם ובח"ד סמ"ג ובשב"א שם, וע"ע בתשו"ה ח"ב סי' ריט.

והגריש"א יעץ לכתוב בשטר, שחתימת העדים לא תועיל אלא לגבי אותם המוכרים שהעדים כשרים כלפיהם, ע"כ. והובא במח"כ שם. ובזה יוצא מידי חשש.

381. עיין בחו"מ סימן מה ס"ב.

382. עיין שו"ע חו"מ סמ"ה ס"ו שאפילו כתב והכל שריר וקיים פסול, ולענין דיעבד עיין במח"כ ע' עז.

383. עיין בשו"ע אהע"ז סי' קל ס"א, ובזמנינו אפשר לרשום שם משפחה והוא סימן מובהק, וכן נהגו הרבה גדולים במכירת חמץ שלהם, כמו שיראה הוראה בשטרות שבסו"ס מח"כ, וכיום רושמים הכל כגון פלוני בן פלוני למשפחה פלונית (וכן אפשר לרשום שם פרטי ושם משפחה בן פלוני), וכן נוהגים בכתובה.

384. שו"ע אהע"ז שם ועוד, ואינו מעכב, ויש בזה פרטים בפו'.

385. כ"כ הפו' שם וכן לענין כתובה עוד שלכתחילה יש לכתוב היטב כדי שיבינו, ואמנם שבגמרא רב ציור כיויר וכו', ואכמ"ל. אמנם אם זה ניכר יכתוב כדרכו, שהרי יש ענין שיהיה לזה תוקף, ואולי עדיף שתייהם, שהרי בהרבה דברים מתחשבים בחתימה הרגילה אצלו. ושור"ר בסדר פסח כהלכתו בשם האגר"מ (ח"א חאו"ח סי' קג) לפרט השם, ולא די בחתימה לא מוכרת, עי"ש. ומ"מ אינו מעכב.

אולם בשו"ת עמודי אש ס"ו אות ח כתב ליישב המנהג שאין כותבים שעה, וע"ע בשו"ת מערכת חו"מ ס"ט כה, לה.

362. עיין בשו"ע חו"מ סימן מג ס"כ-כ"ב, ובדיעבד כשר.

363. עיין סמ"ע חו"מ סי' קצה סק"ה, ושלדעת מהר"א ס"ט"ו אם לא כתבו כן אין מוציאין ממון בשטר ההוא, עי"ש. אולם בפת"ש שם סק"ב כתב שאינו מעכב כלל, וכ"כ עוד אחר'.

364. עיין שו"ע חו"מ סי' קיג ס"א, וכ"כ עוד בפו' בכ"מ, וכן נוהגים בכל השטרות.

365. וכן מוסיפים לכתוב בביטול מודעות וכו', כידוע.

366. ידוע, וכן עמד ע"ז הגרי"ש אלישיב, כדי שיהיה לזה תוקף חוקי ולא יהיה כהערמה בעלמא [הגם שמוסיפים חתימות הקונה ועדים וכו', כדי שיהיה תוקף, מ"מ בדבר זה שנתון בידי החלטת שופטים בורים בזמן מעשה, היל"ת, יש לדקדק]. אך יל"ע אם גם בהצהרה זו יועיל משהו שיתחייב בשעת מעשה.

ובמועדים וזמנים ח"ג סי' רטט כתב לציין בשטר שהוסכם שגם אם ע"פ חוקי המדינה אין לשטר זה תוקף, מ"מ יתקיים ע"י שאר הקנינים וכו', עי"ש. ונראה שכבר זה כלול במה שכתבנו לעיל בפרק דרכי הקנינים שמתנים שכל קנין ומעשה יכול להועיל בפני עצמו, וזה כולל גם ענין השטר, ודו"ק.

367. שו"ע חו"מ סימן מד ס"ט שכן המנהג, ואין לחתום בלא זה [ויש נוסחאות שונות בזה כידוע בדברי האחר' בהל' כתובות ובהל' פרוזבול ועוד]. וע"ע בפת"ש סימן ט סק"ו, וציינו בס"י מה.

368. עיין בחו"מ סימן מד ס"ה והלאה כל דיני קיום, ויש ללמדם היטב שלא יבואו לידי טעות.

369. כ"ה בכמה נוסחאות שטרות, ה"ד במח"כ עמוד עח.

370. ברש"י בב"ב (קסג). ד"ה דמטייט ליה כתב מלכלכו בדיו (וכ"ה בחו"מ סי' מה ס"א), וכן נוהגים במתיחת קו, ויש לעשות כן הן במקומות המסומנים למילוי ולא מילאום, וכן אם נשאר חלק אחר והכל שריר וקיים, או לכתוב עוד פעם כן.

371. עיין מקו"ח ונזכר לעיל, ואם אינו חותם בעצמו אז יש להחתים על השטר עדים או למוסרו בפני עדים, ועיין שבביבי אש סימן כג, וע"ע במח"כ פ"י סל"ה שאם נכתב בכתב ידו של המוכר ולא חתם שמו יש מכשירים, וע"ע שם, וע"ע בשו"ת ס"ט אות כו אם אפשר לשלוח שליח לחתום (אך בגוי לא מהני כמ"ש לעיל בענין שליחות והרשאה).

372. מהר"ם שיק סי' רלב ועו"א [אע"פ שמדינא די בהזכרת שם הלוקח], ובדברי מלכיאל שם ועו"א ביארו משום שע"פ דיניהם אין למכירה תוקף אלא בחתימת שניהם, ועו"א ה"ד במח"כ פ"י הערה נב, וראה בשו"ת סי' כח.

אמנם בדיעבד אינו מעכב, שהרי מדין תורה הוא מועיל בחתימת המוכר, ועוד שהרי עושים הרבה קנינים אחרים המועילים, וא"צ מדינא את השטר, וע"ע בכ"ז בשו"מ קמא סי' רז ודבר משה תנינא סי' צח יט.

ועוד תועלת יש בחתימת הקונה לפי מה שנהוג לעשות אודיאת, והרי כתב באבנ"ז (או"ח תקמב כו) בשם ג"א שאינו מועיל אם הקונה מכיר בשקרו, וכתב במעדני ארץ (שביעית סי"ט) שכאשר הלוקח חותם שפיר דמי.

373. עיין חו"מ סי' קצא ס"א שא"צ עדים בשטר, וכ"כ כל הפו', וגם בנידו"ד במנחת פיתים שם ועוד. אולם נהגו להחתים עדים, וכן מבואר במשנ"ב כאן ושאר פו', וי"ל שהוא כדי ליתן תוקף חוקי, וכמשי"כ במנח"י ח"י סל"ו ועוד, ואף בלא"ה שלא יהיה נראה כהערמה, וכמו שהקפידו הרבה מן הפו' בענין מכירת חמץ כנזכר לעיל, וכן באופן שאין כאן שום סימן להתחייבות, עיין בשביבי אש סימן כג, ודו"ק.

ובעצם הדין אם בכלל להחתים עדים, יש לציין דיש החולקים ואומרים שעדיף לא להחתים שלא יהיה טעות ויפסל השטר, וה"ד במח"כ שם, וע"ע בתשו"ה ח"ב סי' ריט, ועוד בהלכה הבאה, עי"ש. אך יעוין להלן

וכיום נהוג להכין שטרי חמץ מוכנים שבהם כלולים כל מיני סוגי החמץ, ואף שהרבה מינים מהם אינם שייכים למוכרים, אין חשש³⁹⁶. ונוהגים להוסיף עוד שהמכירה כוללת גם חמץ שאינו ידוע³⁹⁷.

ד. יפרט בשטר המכירה כל סוגי חמץ וספק חמץ שיש לו³⁹⁸. וכן מניח שיש לו השייכים לעסקאות חמץ³⁹⁹. וכן שאר דברים שנתבאר לעיל בסימנים תמז שהם בחשש חמץ⁴⁰⁰. כן יש מוסיפים למכור גם חמץ שאינו ברשותו ועתידי לבא לרשותו⁴⁰¹.

ה. אף על פי שיש אומרים לפרט את כל מיני החמץ, מכל מקום המדידה אינה צריכה להיות לפני פסח, לכל הדעות, ויכול להתנות עם הגוי שהמדידה והשומא יהיה לאחר הפסח⁴⁰².

ו. יש לפרט גם את כל המקומות של החמץ⁴⁰³. ויש אפשרות לסמן בדבק נייר את כל המקומות העשויים למכירה, ולכתוב בשטר שמשכיר את כל המקומות המסומנים⁴⁰⁴.

ז. יש נוהגים להוסיף בשטר המכירה שהחמץ השמור לשריפת חמץ אינו בכלל המכירה⁴⁰⁵, ויש עוד הוספות⁴⁰⁶.

ח. מה שנוהגים לכתוב בשטר שמוכרים את החמץ גם "בכל מקום שהוא", יש לשים לב ולא לכתוב כן בשטר העשוי למכירת יום י"ג⁴⁰⁷.

פרק טז
ערב קבלן וביטוח

א. יש נוהגים להעמיד ערב קבלן על יתרת החוב של מכירת חמץ, מאחר ונהוג שהגוי נותן דמי קדימה, והשאר הוא עליו בחובה⁴⁰⁸. ויש אומרים שאין צריך לעשות כן⁴⁰⁹. וכן המנהג שאין מעמידים ערב קבלן⁴¹⁰.

ב. המקבל על עצמו להיות ערב קבלן, צריך לחתום על ההתחייבות שלו קודם שהגוי הקונה נותן את הכסף, ואם כבר נתנו את הכסף, יעשו קנין סודר להתחייבותו על הערבות⁴¹¹, והחתימה נעשית בשטר עצמו או בטופס נפרד⁴¹².

ג. הערב קבלן אינו מוכר את חמצו במכירה זו, אלא ימכור אצל רב אחר⁴¹³.

ד. יש נוהגים שהגוי עושה ביטוח על ידי חברת ביטוח נכרית על החמץ שקנה⁴¹⁴.

פרק יז
אגב⁴¹⁵

א. מלבד הקנינים הנזכרים לעיל, מקנים את החמץ לגוי אגב קרקע, כלומר שמקנים לו קרקע מסוימת ואגבה מקנים את החמץ⁴¹⁶. ואפשר גם להשכיר לו קרקע, ואגבה את החמץ⁴¹⁷. ויש אומרים שגם בשאלה מותר⁴¹⁸.

וקנין זה מועיל גם בלא נתינת כסף כלל⁴¹⁹.

ב. אין צריך להקנות דווקא את הקרקע שהחמץ נמצא עליה, אלא גם כל קרקע מועיל⁴²⁰. ומכל מקום ראוי להקנות את מקום החמץ⁴²¹.

ויש להדגיש בפירוש שמקנה את החמץ "אגב" הקרקע⁴²². ואם הוא כותב זאת בשטר, כתבו כמה אחרונים שאין צריך להזכיר זאת גם בפה⁴²³.

ג. אפשר להקנות אגב קרקע כל שהיא למרות שאינו מסוים, ולכן גם מן הסתם אפשר לקנות⁴²⁴. אמנם אם פירש קרקע מסוימת, ונתברר שאינה שלו, הקנין בטל⁴²⁵.

ד. אין צריך שתהא הקרקע משתמרת לדעת הקונה, משום שלא נאמר דין זה אלא בקנין חצר⁴²⁶.

ה. הכותבים שטר בשאר לשונות שאינם לשון הקודש, צריכים לדקדק שיהיה ביטוי נכון ומדוקדק לקנין אגב, ושהגוי יבין זאת⁴²⁷.

ו. כפי הנהוג שהמוכר ממנה את הרב שליח למכור עבורו חמץ, נחלקו הפוסקים אם השליח יכול למכור אגב קרקע שלו, או שצריך דווקא קרקע של המשלח⁴²⁸. והמנהג שהרב מוכה קרקע כל שהיא לכל אחד משולחיו המוכרים, ואגבם מקנה את החמץ⁴²⁹.

פרק יח
חצר

א. נחלקו הפוסקים אם אפשר להקנות את החמץ לגוי בקנין "חצר", ומכל מקום עושים גם קנין זה⁴³⁰. ובלאו הכי הרי מקנים לו את המקום בשביל קנין "אגב".

ב. גם בשכירות קרקע או בשאלה, קונים בקנין חצר⁴³¹. ועיין בהערה⁴³².

[ואם היה כתוב בשטר אגב "מכירת" קרקע במקום שכירות קרקע, ראה בשד"ח ס"ט ל].

418. רשב"א וריטב"א (שם), אמנם ר"י כתב שיש בזה מח' ראשונים, ד"א שלא קנה (וכן בחי' המאירי שם כתב כן), ומהתוס' נראה דקנה, עיי"ש. ועיין בש"ך שם דפשיט"ל שקנה, וכ"ה בתוס' ורא"ש, וע"ע במח"כ פ"א ס"ו ובשב"א ס"ו.

419. כל הפו' דלא דברי רבא בקידושין (שם), והראשונים והשו"ע השמיטוהו, וע"ע בביה"ל (ד"ה בדבר מועט) שהביא דברי המקו"ח שסובר שאין להחיר בקנין אגב א"כ נטל כל הדמים בעד החמץ, ואל"כ יש לחוש שיאבד החמץ ולא ישלם, והוי כאחריות ישראל (כסימן תנ), ולפחות צריך שיהיה צבור, אך סיים שכמה אח' חולקים ע"ז כמבואר בנשמ"א ס"ו ובשד"ח ס"ט בשם האח'.

420. קידושין שם וח"מ שם שא"צ צבורין.

421. עיין לעיל בפרק המדבר בענין השכרת מקום החמץ מכמה טעמים שחששו האח', כדי שלא יהיה כאחריות ישראל ברשות ישראל וכו'.

422. לשו"ע בחו"מ (שם ס"ב) רק אם אינם צבורים צריך לומר, ולרמ"א שם אפילו בצבורין צריך לומר כן [וע"ע ברמ"א שם שיש אומרים שצריך בדוקא לשון "אגב" ולא "עם"].

423. כ"כ כמה אח', ה"ד במח"כ פ"א הערה כא.

424. עיין ברמ"א חו"מ ס"ו רב ס"ז, ובשו"ע סימן קיג ס"ב, שא"צ לסיים מקום החמץ.

425. דבזה גרע כיון שאמר דבר שאינו נכון [ולכא"ו זה אפילו למ"ד לאמירה אינה מעכבת בצבורין וכו', כנ"ל].

426. פשוט בפו'.

427. הערת החת"ס שבלשון לע"ז אין תרגום מדויק לקנין "אגב", ואין הגוי מבין קנין זה כלל, אבל בלשון אשכנז יתכן.

428. עיין מקו"ח סק"ט וח"א כלל קד ג, וחת"ס בתשו' חו"מ ס" קטז, ובמח"כ סופ"א. וראה בזה בשד"ח סימן ט אות ח.

429. ומ"מ לכתחילה כל אחד ישכיר בפני עצמו מחלקו קרקע לגוי.

430. הנה הרבה אח' כתבו שאין קנין חצר בגוי, והוי כשליחות, ואין שליחות לנכרי. עיין אמונת שמואל סמ"א ומהריט"א פ"ב מהל' בכורות ועוד בפו' בס"י קצד, וסימן ר. ועיין בפתחת הנתיבות לסימן ר אי בעינין עומד לצידו של החצר, וזה אינו מצוי במכירת חמץ הנהוגה. וע"ע מח"כ פ"ב ובשב"א ס"א. אך הביא שם מכמה ראשונים שכתבו בפשיטות להדיא שקונה חצר בגוי, כהנמוקי" בשם הרא"ש, ומהר"ח או"ז וספר הפרנס ורי"ז ועוד. [ויש שדקדקו למכור לנכרית שאינה נשואה, שאז אינו מדין שליחות אלא מדין יד, עיין מחה"ש וש"א ובמח"כ שם, אך לא נהוג כלל, וגם באופן זה אי"א לעשות תקיעת כף כמנהג הסוחרים]. עוד יש חיסרון בקנין חצר, אם החמץ נמצא בכלים, ואף אם הם מחוברים לקרקע הרי זה תלוי בשתי הדעות שהביא הרמ"א בחו"מ סימן צה סוס"א, א"כ ימכור או ישכיר את הכלים עצמם שגם בהם שייך קנין חצר, וכמש"כ בס"י ר ס"ג, אבל שמשכירים רק את הקרקע פעמים שגורע, ויל"ב.

ובלא הכי הרי עושים קנין אגב, ובשטר הרי כותבים שכל קנין יכול להועיל לבדו, וא"כ עושים שתיהם, ואין בזה הפסד כלל, ואם יעשה חצר בנפרד ואח"כ שאר קנינים שוב אי אפשר לקנות באגב.

ויש מעלה יתירה בקנין חצר שגם אם הגוי אינו מתכוון ליכות בחמץ, קנה (עיין חו"מ ס"ו רסח ס"ג שקונה אפילו שלא לדעתו), אך מי"מ צריך כוונה לקנין החצר עצמה, וכמו שהעיר במחה"ש.

431. כמבואר בחו"מ ס"י שיג ס"ג ועוד בפו' בס"י ר.

רק חלקם, ולא כדי שיפטרו מן הבדיקה, ואם מכרו הכל כבר נפטרו, אך ז"א מוכרה, כי גם אם אדם מכר את החמץ כולו בביתו, מ"מ הוא חייב לעשות בדיקת חמץ, כדי שידע היכן הוא וישים מחיצה בפניו כדי שלא יכשל באיסור חמץ, וכמבואר לעיל בסימן תמ, וכן נתבאר בדברינו בכ"מ. אמנם יש נפ"מ בזה באופן שהוא עובר לדירה אחרת בפסח, שבכה"ג א"צ לבדוק דירה זו שיוצא ממנה כיון שמכר את כל החמץ שבה (ומה שנועל את הבית ה"ז כמחיצה), ומקיים את הבדיקה במקום האחר ולא בביתו שהחמץ שבו עומד להמכר.

ועוד נפ"מ בזה מפני שבכך הפסיד ביטול ושריפת חמץ בחמץ שלו, שהרי כבר מכר לגוי (ועיין ס"י תלד וסימן תמה וכמש"ש).

408. הוראת הגר"ז בעל התניא בשו"ע שלו ס"ח ובסוה"ס בסדר מכירת חמץ אודות מה שהתחילו לנהוג שאין הגוי משלם אלא דמי קדימה [כמו שנתבאר לעיל בקנין כסף], דבאופן כזה צריך שיהיה ערב קבלן, שבה כאלו הגוי שילם הכל ואין עוד עסק למוכר עם הקונה, וכן הזכיר שיטה זו בערוה"ש סכ"ב, כח, וע"ע בדברי מלכיאל שם אות נח ובשד"ח סימן ט אות י ועוד בספרים, וכבר נתחברו בזה חיבורים שלמים בנושא זה, וע"ע בשו"ת עמק שאלה חו"ד סצ"ב וישועות מלכו סלי"ט ואבני"ז סימן שמג, ועוד להלן.

והנה מצד דרוצה בקיומו של החמץ דנו אח', שהרי הערב קבלן רוצה שיתקיים החמץ ולא יפסד וכו', עיין בשו"ת שו"מ תנינא ח"ד ס"י ואורי וישעי סימן קכד וש"א, אולם יעוין בדברינו בסוף סימן תנ שהארכנו בענין "רוצה בקיומו של החמץ", ושם בהקדמה ובהערה נתבאר כמה ישובים לזה שאין דין רוצה בקיומו בעצם הדבר של מכירת החמץ כיון שהוא ביד גוי וכו', וכן מפני שאינו בגופו, ודון לנידו"ד, ואת"ש.

409. עיין בשו"ע חו"מ (סימן קצח ס"ו) דמהני זקיפה במלוה בכל אופן, ועמדו לבאר דברי הגר"ז בשו"ת שארית יהודה לאחי הגר"ז ס"י ובצ"צ כאן ועוד, ועיין שו"ת אורי וישעי ס"י קכד ו שכתב עוד שגם זה אינו מועיל עיי"ש, ויש שהוסיפו עוד שגם אין ראוי לעשות כן, ואדרבה גרע הדבר, אך כתבנו ליישב זאת לעיל, וראה עוד בכ"ז בשד"ח סימן ט אות י.

410. כידוע, וכן מוכח מכל גדולי הדורות שלא חששו לזה, וכמבואר בספרים וכמש"כ גם בערוה"ש סכ"ד שכל רבותינו הראשונים והאחרונים לא נהגו כן, ומ"מ כתב שטוב לעשות כן, וכ"כ בשד"ח שם בארוכה, ומיהו יש מעלה בזה, עיי"ש, וכן מוכח בבאור הלכה ד"ה בדבר מועט שלא חשש לזה, אמנם יש מק"ק החסידים שנוהגים כבעל התניא, וראה במועדים וזמנים ח"ד ס"י ערד, ופס"ת אות כה, וכ"א יעשה כמנהגו, כיון שאין בזה חשש לשום צד.

411. עיין חו"מ ס"י קכט ס"ד ועוד, וכ"כ כמה פו', וע"ע במח"כ פ"ח ס"ג-ד.

412. הגר"ז כתב כן בטופס נפרד, ויש עושים כן בשטר עצמו.

413. כן העירו כמה אחרונים, ה"ד במח"כ פ"ח ה.

414. עיין בספר הש"פ ש"ה פ"ב הערה עח, ויש לבאר שאין מועיל מה שיש כבר ביטוח למפעל, מפני שאין הביטוח על העסק, אלא הוא ביטול לבעל העסק, ואם יקרה נזק אין מי שישלם חסרונו. ויש לציין שהגר"מ גרוס נוהג לבקש מהגוי צ"ק ביטחון בסכום סביר לשווי החמץ ובליווי יעוץ משפטי, ע"כ. וכמובן שאינו מן הדין כלל, אלא דרך סלסול וחומרא.

415. עצם קנין קרקע עם מועיל בגוי לכתחילה, במקום שאר קנינים, ראה בדברינו לעיל בפרק "דרכי הקנינים" בהערה.

416. עיין קידושין (כז), וח"מ (סימן רב).

417. רשב"א וריטב"א ב"ב (קמט), ומאירי קידושין (שם), וברמ"א בחו"מ (שם ס"א) ובש"ך שם וחת"ס ס"י קיז וש"א, וע"ע שד"ח ס"ט אות כד

(שם) תמה ע"ז דמ"מ יש בזה חסרון בגמירות דעת, שהרי לא יודע מה קונה, אך כתב טעם אחר להקל לפי שבזמנינו המכירה ע"י הרב לאנשים רבים, והגוי יודע שקונה את כל הסוגים, ורק שאינו יודע את הכמות, ואין בזה חיסרון של דבר שאינו מסוים, עיי"ש. ובעיקר הנידון שאין מפרטים את החמץ ראה עוד בשד"ח סימן ט אות ו.

396. דברי מלכיאל שם ועו"א, וכן בכ"מ מצאנו דבר שידוע לכל אין בו חשש, וכאן הכל מוכן וידוע, ועו"ל.

397. כ"ה בנוסחאות שטרי מכירה בדברי מלכיאל ועוד רבים, ה"ד במח"כ עמוד לג, והביא שם שיש שהוסיפו בלשון השטר שמה שאינו ידוע ניתן לגוי במתנה.

שכתב לפרט כמה מינים: ואם שכח לפרט כמה מינים של החמץ, י"א שמד בזמן חלות איסור הנאת חמץ נעשה החמץ הפקר, וזוכה בו הגוי בקנין חצר, ויש חולקים על כך, וה"ד במח"כ עמוד לג, עיי"ש. אמנם בזמנינו שמוסיפים בסוף המכירה כוללת גם חמץ שאינו ידוע וכו', הרי שגם הוא נמכר לגוי, וחזור לאחור הפסח לרשות היהודי ככל שאר החמץ, וכמו שנתבאר לעיל.

398. כ"ה בכמה שטרות, וכן נהוג. ודלא כמו שכתב בשו"ת ר' משולם אגרא שם, וע"ע שד"ח סימן טז. וכן ספק חמץ וכדו' צריך לפרט, וראה בשד"ח שם אות כח.

399. כמו שכתבנו לעיל בענין חמץ וחמץ שעבר עליו הפסח, שיש למכור גם מניות וכדו', מפני שיש לו שותפות בזה.

400. ובהרבה פרטים נחלקו הפו' שם ובסימן תמח ועוד.

401. עיין מח"כ פ"ה הכא בענין חמץ שעשוי לבא לרשותו, או להחמץ בפסח [ולפ"ז מה שכתב בשו"ע ס"י תס ס"ג אינו אלא כשלא מכר, אך מ"מ צריך לבער כדי שלא ישלם בזה], וע"ע שם בה"א בענין חבילות חמץ שנשלחו בדואר אם חלה עליהם המכירה, וע"ע שם בהכ"ב בחמץ שנגנב ממנו.

402. ביה"ל שם.

403. דברי מלכיאל שם אות לט, שאם אינו מוכר כל המקום יפרט באיזה צד נמצא החמץ, וע"ע אג"מ שם [וע"ע לעיל בענין מכירת והשכרת מקום החמץ].

404. הגריש"א בספר אשרי האיש ועוד, וכן המנהג. אך יש להזהר לעשות זאת קודם המכירה, ובספר אשרי האיש שם כתב לעשות כן קודם כתיבת ההרשאה, וא"כ יתכן שלא חל עליהם מינוי השליחות, אלא שבדיעבד יש לסמוך על כך שנותן לשליח כח להשכיר כל מקום לצורך המכירה.

405. הנה נתבאר לעיל סימן תלד וסי' תמה שיש להשתדל לקיים מצות שריפה בחמץ שלו, ואם הוא מוכר הכל, הרי לכאורה נמכרים גם פירווי החמץ העשויים לשריפה, והגאון ח"ס בהגהותיו כאן הביא עיצה לדרב בשם ח"א ליתן לחבירו את החמץ המיועד לשריפה במתנה ע"מ להחזיר, וחזירנה לו לאחר המכירה לגוי, ובכך לא נכלל במכירה, ע"כ. אמנם יל"ד בזה ע"פ הסוד אי שפיר דמי, כיון שצריך לשרוף עשרה פתיתין שהם כנגד עשרה כותרין מסאבין שנשארו מהבדיקה, ובכך שבאו לרשות אחרת, הרי הם חמץ בעלמא, ויל"ב. ואין להאריך. ועכ"פ בזמנינו א"א לדעת מתי המכירה בדיוק שנעשית ע"י הרב, וגם יש חשש טעות ועוד סיבות שאין עושים כן. ויש שכותבים בשטר המכירה שזה חוץ מאותו חמץ, ובכך יוצאים מכל חשש, וכ"כ במח"כ פ"ד סכ"ה בשם קלח של איזוב, ושכן נוהג הגר"ש וואזנר, וציין שבתשעה"ל פסקה ע"ז, ויל"ב.

406. עיין במועדים חזנים ובתשעה"ל כמה הוספות, וחלקם עמדנו בהם כל פרט במקומו, וראה בפרק הקודם משכ"ב.

407. שהרי עושים מכירה מיוחדת כדי שלא יבדקו כל המקומות אלא

ואם אין לקונה כלי, ויש למוכר כלי, יכול המוכר להקנות את הכלי לקונה, ואז יכול הקונה ליתנו למוכר בקנין חליפין, וקנין הבגד יהיה במשיכה או בהגבהה וכדומה⁴⁴². וכלי שאול אין לקנות בו, אלא אם כן נתנו לו על דעת שישמש קנין חליפין⁴⁴³.

ה' אף על פי שלא תפס המקנה את כל הכלי אלא מקצתו, ונשאר קצתו ביד הקונה קנה, ובלבד שיאחזו ממנו שיעור ג אצבעות⁴⁴⁴. ולכן אין צריך להגביה את החפץ, ודי לאחזו בו, כאמור.

ואין צריך למסור את הבגד מיד הקונה למקנה, אלא גם אם נטלו המוכר לבדו מדעתו של הקונה שפיר דמי⁴⁴⁵.

ו' אין המוכר יכול לעכב אצלו את הכלי, אלא צריך להחזירו לקונה לאחר הקנין⁴⁴⁶.

אמנם באופנים שהמכירה אינה חלה מיד [כאותם שכותבים בשטר שהמכירה תחול בסוף שעה חמישית, או בערב פסח שחל בשבת סמוך לשבת], היה טוב להשאיר את הכלי ביד הרב עד אחר פסח⁴⁴⁷. ויעשו כן מדעת שניהם⁴⁴⁸.

פרק כ אודיאת

א' אדם שמודה לחבירו שהחפץ שלו, נקנה לו החפץ, אף על פי שלא עשה קנין אחר. ולכן, יכול בעל החפץ להודות שהחפץ שייך לגוי, והרי הוא של הגוי. ומכל מקום אין סומכים על זה בתור קנין יחיד⁴⁴⁹.

כח הדין לזון ע"פ הודאתו וכו', וי"ל דאחר שאנו דנים בכח הדין שזה של פלוני, שוב הוי כקנין גמור.

ובדברי האחרונים ג"כ מצאנו שמועיל בקנין אודיאת וכמ"ש הנובי"ק (ח"מ סימן ל) שמלשון הגמרא משמע דמהני הקנין [ושם כתב שלדעתו הוא הקנין הגדול בכל הקנינים, ע"כ. והיינו משום שהודאת בע"ד כמאה עדים]. וכ"כ בקצוה"ח (סימן קצד סק"ג) שהוא קנין שלם וכו', וע"ע בשו"ת רע"א סו"מ. ואמנם באמרי בינה (דיני הלאה סו"ז) כתב שרוב הפי' רובא דמנכר ס"ל שזה רק מטעם הודאת בע"ד, ושם כתב להעיר ע"ד קצוה"ח, אולם כבר עמדו בזה הא"ח, ועיין בנובי"ת ח"מ סי' מ, וברב פעלים הנ"ל, ועוד בא"ח. וע"ע בברכ"י ח"מ סי' מ ובא"ח סי' תרנ"ח ועו"א שה"ד במח"כ פי"ד, ואכמ"ל. ועכ"פ כפי המבואר נראה שבהקנאה כדרך הודאה שמעיקרא היה שלו הוי קנין גמור.

באיסורים: ואחר האמור יש לזון אם אודיאת מועיל גם להפקיע מידי איסורים (או שהוא רק בממונות, והא"ח דנו בזה לגבי הלאות וש"ח ועריבות וכו'). ויש הרבה דוגמאות לכך, כגון לענין טבילת כלים הנקנים מגוי, שאין חובת טבילה אלא כשהם ברשות היהודי, אבל כאשר הוא שייך לגוי אין ליהודי חובת טבילת כלים, ויכול לאכול ולשתות אצל הגוי בלא טבילה, וא"כ יכול האדם להודות שהכלים של הגוי ובכך נפטר מטבילתם (ועיין ביו"ד סי' ק ובא"ח סי' שג), וכן לענין שיתוף בנרות שבת ונרות חנוכה באכסנאי ועוד.

וכבר הערנו בזה בה"ל עירובין (סימן שסו ס"ט) לענין זיכוי העירוב (עיין בדברינו שם בהלכה מג ובהערה) שצריך לעשות קנין, והבאנו דברי שבט הלוי ח"א סי' נא להקל בזה גבי השתתפות בהדלקת הנר, והבאנו שם שיש מי שהעיר בשם השואל ומשיב שדן בזה אם הוא קנין גמור או סילוק, והוספנו לתמוה על כך שלא מצאנו בפוסקים שכתבו עיצות אלו לענין השתתפות בנר, ולענין טבילת כלים ועוד כהנה. ולכאורה על כרחך שאינו קנין גמור, ועכ"פ שלא יועיל לענין איסורים, וכך יש לנו לזון גם בנידו"ד לענין מכירת חמץ שיכול להקנות את החמץ לגוי, ולא מצאנו בפוסקים מי שכתב כן, ושוב אחז"ר בעודי בזה מצאתי בש"ח כאן באספ"ד ח"מ (ס"ט אות ח') שהביא מהרב מעין גנים שתמה על הקצוה"ח שכתב קנין אודיאת שלא נזכר בפוסקים, עיי"ש. ואכן היא תמיהה רבתי בכל דוכתא שלא נזכר קנין זה.

אך כל זה כתבנו שם בקצירת האומר כחותה על הגחלים, וכעת אחר העיון בכל הנ"ל נמצא כי הדבר מבואר בהרבה ראשונים ואחרונים שהוא מועיל כקנין גמור, ואף שיש אומרים שאינו קנין אלא נאמנות, מ"מ אפשר לסמוך על המקילים, ובפרט במילי דרבנן [כמו בטבילת כלי זכוכית, והשתתפות בנר, וכן בכירת חמץ, באופן שמבטל חמץ וכולל בביטול זה גם את מה שמוכר אם לא תועיל המכירה וכדו'], ומה שהעירו על סתימת הפי', הנה מצאנו בכ"מ שחז"ל לא נתנו את כל העיצות, וא"נ י"ל לפי הסוברים שקנין אודיאת צריך עדים, וא"כ י"ל שלכך לא נתנו עיצה זו, כדי שיוכל אדם לעשות קנין בינו לבין המקנה בלא עדים (וא"נ לפמ"ש"כ להלן דיהיה זה של הגוי ולכן לא אמרו כן במכירת חמץ), ואת"ש.

ובעיקר הדברים אי מהני אודיאת באיסורים, כבר נפתח הדבר בפוסקים, וכיעין בכ"מ ביו"ד (סימן קסח ט"ו) דמהני, ובט"ז (שם פק"ד) כתב לחלוק עליו, וס"ל שרק בממון מהני ולא באיסורים, וכתב שם הגע בעצמך שאדם ילוח בריבית, ויאמר שהוא כסף של גוי (ובגמ' פ' איהו נשך אמרו ע"ז ויראת מאלוהיך שלא יתלה מעותיו בגוי), אולם הש"ך בנקודות הכסף שם השיב עליו דודאי מהני כיון שמודה שהוא של פלוני, והרי זכה לו, עיי"ש, ואמנם חמץ כתב כן שבאיסורים אינו מועיל, עיי"ש. אולם כפי האמור שרבים נקטו שהוא קנין גמור שפיר יש לסמוך ע"ז, אא"כ תאמר שאינו קנין גמור, אבל לסוברים שהוא קנין גמור, שוב אין לחלק בין ממון לאיסורים, וע"ע בקצוה"ח סי' קצב סק"ד.

ואגב, נוסף לבאר שכפי האמור קנין אודיאת מועיל רק אם מודה שהוא של חבירו כבר לפני זמן (ולא שעתה הוא נקנה לו), ואף שהוא בשקר מהני, וכ"כ הפי', ואין לחוש לאיסור שקר, כדמשמע בגמרא וכל הפי', דזה גדר הודאת בעל דין, שאין אנו דנים על השקר אלא האמירה, וה"ז כצורת קנין.

ולסיום, הגם שראינו שאודיאת הוא קנין גמור, ומועיל גם באיסורים,

ג' בעת שמקנים את הקרקע לגוי בשכירות וכדומה, יש לכוון לקנות הכל ביחד, גם לקנין חצר וגם לקנין אגב שבאותו עת יחול הקנין גם על החמץ⁴⁵³.

ד' כלים ושקים שבהם החמץ, קונים גם כן בקנין חצר⁴⁵⁴, אבל לא באגב.

פרק יט חליפין

א' עושים קנין "חליפין" עם הגוי, לצורך קניית החמץ, מלבד שאר הקנינים⁴⁵⁵.

ב' חליפין כיצד, יתן הגוי הקונה ליהודי המקנה כלי כל שהוא ויאמר לו קנה זה חלף הקרקע או המטלטל שמכרת או שנתת לי [ואין נוהגים לומר כן, כי מסתמא על דעת הקנין הוא נותן לו], וכיון שמשך המקנה את הכלי, נקנה הקרקע או המטלטלים לקונה, בכל מקום שהוא, אף על פי שלא החזיק ולא נתן כסף ולא כתב שטר ולא משך, ואין שום אחד מהם יכול לחזור בו, ואפילו אין עדים בדבר אם הם מודים זה לזה⁴⁵⁶.

וכיום בארץ ישראל אין מוכרים את הקרקע לגוי אלא משכירים, ובשכירות יש אומרים שאינו קונה בחליפין, ומכל מקום אפשר לעשות כן, ועל כל פנים לגבי החמץ הוא בודאי מועיל⁴⁵⁷.

ג' אין קונים אלא בכלי או בגד, ואף על פי שאינו שווה פרוטה, אבל אין קונים בפירות או במטבע⁴⁵⁸.

ובגד שאין בו ג' על ג' אצבעות [7/8 ס"מ מרובעים], יש אומרים שלא להקנות בו לכתחילה, ויש אומרים שהוא כשר לכתחילה, אם משמש למטרה מסוימת, כגון חגורה וכדומה, וכן הלכה⁴⁵⁹.

ד' אין קונים בכלי של המוכר, אלא דווקא בכלי הקונה⁴⁶⁰, ולא של אחרים⁴⁶¹.

432. ועיין בח"מ סי' ר ס"א אם חפצי המשכיר נמצאים שם ועוד פרטים, דבכה"ג צריך משתמר לדעתו או עומד בצידו וכו', וע"ע מח"כ פי"ב ס"ז.
433. כני"ל בתחילת הענין. ואם יקנה בחצר לבד ואח"כ באגב לא יועיל, שצריך שהמטלטלי יקנו באותו עת שנקנה הקרקע.
434. עיין ח"מ סי' ר ס"ג והלאה.

435. בתוס' קידושין (ג) בשם ר"ת שחליפין קונים גם בגוי, וכן הסכים בתרוה"ד (סימן ער), וכ"כ ביש"ש בב"ק (פ"ז ס"ג), וכ"מ במג"א סימן תמא סק"א, וכן בדגול מרבבה כאן בסי' תמח, ואף כתב שנראה לו שהוא המוכר שבקנינים.

אבל מהר"ם מינץ (סימן ה) כתב מדנפשיה שלא מועיל חליפין בגוי (אך לא הזכיר שיטת ר"ת הנ"ל), והביאו הש"ך בח"מ (סימן קכג סק"ל), וסייעו מזה שהאריכו הפי' למצוא תקנה לבהמה מבכרת וחמץ ודנו בכסף ומשיכה ולא הזכירו חליפין, וע"ע במהרש"ם (ח"מ סי' נט) שכתב שדעת ר"ת היא דעת יחיד, עיי"ש. וי"ל מזה גופא ששאר הראשונים סתמו ולא הזכירו קנין זה בגוי. ובבית מאיר (סימן תמא) כתב להוכיח מהרמב"ם שקנין חליפין אינו מועיל בגוי, וכי לכך הפוסקים לא השתמשו בדברי ר"ת, ע"כ. וע"ע בכה"ח (בסימן תמא אות ב) שהביא דברי הש"ך, וכתב שהנה"ש שם הסכים לדבריו (וכן הזכירו כאן בסי' תמח אות מח).

אך בשו"ת שער אפריים סי' עט מסיק שהכלל העולה שכל הראשונים והאחרונים הטור ומרדכי ושאר פוסקים סוברים להא דר"ת, זולת מהר"ם מינץ ומהרש"ם, וע"ע בשו"ת מע' חליפין, ובספר מח"כ רפ"ג בשם הא"ח, וכבר נתבאר בכ"מ שעושים לרווחא דמילתא את כל סוגי הקנינים שאם לא יועיל לא זייק, שהרי מתנים שכל קנין לבדו יועיל ולא יקלקל את האחרים. [ועצם קנין סודר בישראל הוא מדאי, כמבואר ברמב"ן בסה"מ בסוף שורש השני, וע"ע ברשב"א ושאר בקידושין ג, ובכ"מ מזו. ועוד, ודלא כדמשמע מהרדב"ז ח"א תק ג].

436. שו"ע ח"מ סי' קצה ס"א, והסוגריים שכתבנו בפנים הם מדברי הרמ"א והגר"א ועו"א, והנה בשו"ע כתב שא"כ כסף ולא שטר וכו', אולם דנו הפוסקים אם כן הדין גם באתרא דכתבי שטרא שאעפ"כ יקנה בקנין סודר, דהנה הרמ"א בסי' קצז סק"ז כתב כן לגבי חזקה, אבל בסי' קצה גבי סודר לא כתב כן, ואפשר דדווקא בחזקה דעושה מעשה בגוף הקרקע מהני ולא בסודר, וכבר נחלקו בזה הראשונים כמו שהביא הפתחי תשובה בר"ס קצ, עיין שם מהראשונים והא"ח [ובתוה"ד מבואר שבשני אופנים מסתבר שצריך שטר בדוקא, א' אם המוכר מעכב את המכירה שנראה מדעתו שלא סומך בדעתו למכור אלא ע"י שטר. ב' אם יש מנהג ברור שכותבים שטר. וע"ע שם]. ועוד האריכו בזה הפי', ובחזו"א (ליקוטים סו"ז) כתב שהוא ספקא דדינא.

437. בשו"ע ח"מ (סימן קצה ס"ט) כתב בסתם שבדרכים שהקרקע נקנית בהם כן שכירות ושאלה נקנית בהם, ושוב כתב ד"א שאינו נקנה בקנין סודר, ע"כ. וכיום בא"י אין מוכרים הקרקע אלא בשכירות (ורק בחו"ל יש שעושים כן). ומ"מ עושים קנין זה גם על הקרקע, ואם לא יועיל לא זייק (וכמו שנתבאר בדרכי הקנינים שעושים כפי האופן המועיל), וכן עושים זאת על החמץ.

438. שו"ע ח"מ סי' קצה ס"ב.

439. ברמב"ם ורא"ש פכ"ז מכלים מבואר שנחשב כלי בכל גונו, וכן מפורש בתוס' בב"ב (קע"ג), ואמנם יש מגדולי הוראה שהחמירו בזה לכתחילה כהגר"ש וואזנר ועוד, וכמובא ד"ז בספר מח"כ פי"ג ס"י. אולם להלכה מותר וכמ"ש בדברי יציב חח"מ סנה"ה ולהורות נתן ח"ו סי' קכד.

440. שו"ע ח"מ סימן קצה ס"ב-ג, וע"ע בסי' קכג ס"ד.

441. עיין בח"מ סי' ג, ובפ"ו, שבקנין שבין ישראלים מועיל גם סודר של אחרים (ושכ"ה בהדיא רשב"ם בב"ב קלב. ועוד). אולם בגוי אין נתינת אחרים מועלת עבורו, דאין שליחות לעכו"ם, וכמ"ש בכה"ח כאן (אות מח) בשם הח"א, אמנם י"א שאינו מדין שליחות, ואכמ"ל. וכן במשנ"ב (סק"ז) כתב שצריך סודר של הגוי דווקא ולא של עדים.

442. עיין לעיל בענין קנין "משיכה או הגבהה", שמשכה צריך שיעקור את החפץ כולו ממקום שהיה שם, ובהגבהה צריך להגביהו טפח וי"א שלשה טפחים, ואם כולו בתוך היד א"צ אפילו טפח, כיון שקונה את זה מדין יד"י.

443. רמ"א בהגה ח"מ סימן קצה סו"ד.

444. שו"ע ס"ד, ואם הוא פחות מג' אצבעות, עיין שו"ע ורמ"א שם.

445. אחרונים, ה"ד במח"כ פי"ג ס"ד, וכ"מ בראשונים שא"צ מסירה.

446. ח"מ סימן קצה ס"ד.

447. עי' ח"מ שם ס"ה.

448. עיין במח"כ סופ"ג בהערה.

449. בגמרא בב"ב (קמט). שכ"מ שהודה וכו' ולקנינהו באודיאת, ועיין ברשב"ם, ומבואר שם שאף אם אינו כן, כיון שהודה דנים כפי הודאות, ונחלקו המפרשים בגדר "אודיאת", אם הוא קנין שפועל חלות קנין, או שהוא נאמנות בלבד ככל הודאת בעל דין, ויש בזה אריכות דברים ודקדוקים בסוגיה זו ובדברי הראשונים, אך לרגל המלאכה אשר לפנינו אציין בקצרה הגלעני"ד בהבנת דברי הראשונים, והמעין בפנים יחזה, ויען שהוא ענין חשוב ונוגע בכמה דברים שדברנו בהם, יש להרחיב קצת.

בתוס' בב"ב (שם) מבואר שהוא קנין גמור, וכן מבואר בתוס' בב"ב לעיל (מד), וצ"ע לדבריהם בתשו' חכ"צ סימן טז דקונה, וכן מבואר גם בתוס' בב"מ (מו), עיין שם, אלא שבתוס' בב"ב (קד): משמע שאינו קנין, וכמו שכתב בברכ"י ח"מ (סימן מ אות ב), וכבר ידוע משי"כ המהרש"א ועוד בכ"מ דבעלי התוס' רבים, ואין מקשים מזה לזה.

הרא"ש בתוספותיו (הובא בשטמ"ק בב"ב שם) כתב דהוי קנין גמור כמו קנין סודר או משיכה, אולם בפסקיו שם (סכ"ד, כה) משמע שאינו אלא נאמנות שאנו אומרים ששלו היו, וכ"כ גם הברכ"י שם, ובודאי שדבריו בפוסקים עיקר מכ"א, כידוע.

ובריטבי"א ג"כ מצאנו דברים הנראים כסותרים, כיעוין בב"ב (שם) שמבואר שמועיל הקנין, וכן בריטבי"א כתובות (קב). ושכ"כ גדולי חכמי פרוניצא, וכן רבו (וה"ד גם בנימוק"י בב"ב ס"ט: מדפי הר"ף). אך בריטבי"א בב"מ (מו). הביא ב' צדדים בענינו, ושם לצד השני מבואר שאינו קנין כלל.

ובשאר ראשונים מצאנו עוד שנחלקו בזה, שהנה רבים כתבו שאכן אינו מועיל מצד קנין אלא בנאמנות בעלמא, וכיעוין בספר התרומה (שער מב ח"ד) בשם הראב"ד בתשו' (וכן בעל העיטור (הודאה) בשם גאון לענין שכ"מ), וכן הר"ן בב"ב (שם), וכן הרשב"א בתשו' (ח"ג סי' סז, ועוד בקצרה חזר ע"ז בח"ד סימן ג), והובאו דבריו בב"י ח"מ (סי' רנב), וע"ע גם בחידושי הרשב"א בקידושין (כו): כה"ג, וכן במאירי בב"ב שם, ויל"ב. ועוד בשטמ"ק שם. ועוד יש ללמוד כן מדברי הרמב"ם (פ"ט מזכיה ה"ט) ובמ"מ שם, והוא בשיטת רבו הר"י מיגאש בב"ב שאינו קנין, וכן הרמ"ה בב"ב שם, וכן ציין באורח משפט (סימן רט בהגה"ט אות ז) מדברי הראשונים מהר"י מיגאש הרמ"ה נמוקי ריטבי"א ראב"ד הרשב"א, וכן מהר"ם שהביא המרדכי סי' תרכ, ושכ"מ ברמב"ם, וגם האו"ז ובעל העיטור והרשב"ץ בתשו' (עיין בח"א סי' קנב ובח"ג סימן שכה), ומאידך כנגד לכל הנ"ל ציין להתוס' ססוברים שקנה, ושכ"כ בהגהות אשרי מהר"ח ושיטה נוספת של העיטור בשם גאון שמדין קניה קונה רק בשכ"מ, אבל בברייתא מהני רק דרך הודאה.

והנה באורח משפט שם הביא דברי היעב"ץ בתשו' (ח"ב סי' כב) שחלק על אביו החכ"צ שסבר שאודיאת מועיל כקנין, וחלק עליו שאינו מועיל אלא בשכ"מ, והאר"ך הא"מ שם, והביא דברי הרדב"ז (ח"ה סימן ב"א שם) ומרן באבקת רוכל (סימן קה) שכתבו בפשיטות דקונה בהודאה, וביאר שאין הכוונה שקונה עכשיו מתורת קנין אלא בתורת עדות וכו', עיי"ש. והיינו שיש חילוק בין אם הוא מודה שמעיקרא היה של חבירו, שה"ז כמו קנין מוחלט של חבירו (ואפילו שזה בשקר), אבל אם הוא מודה שמעתה נעשה של חבירו הרי אין כאן הודאה ולא קנין ולא מהני, ודברי האו"מ הובאו בדברי רבינו הגר"ח רב פעלים (ח"ב חאה"ע"ז סימן די), ועמד שם ליישב בזה כמה ענינים, ויסוד דבריו כני"ל שאם הוא מודה דרך הודאה שהקרקע או החפץ פלוני שייך "מעיקרא" לפלוני, אע"פ שהוא מפורסם וידוע שהוא שלו וברשותו, או שהוא מודה שהוא הקנה לחבירו את הדבר בקנין גמור בפני עדים כתקנת חז"ל, הוי שבאופנים אלו מועילה הודאתו שהדבר שייך לאותו אדם, ויכול לקחתו כדן הודאת בע"ד כמאה עדים, ואפילו אם זה בשקר שבאמת מעולם לא היה של חבירו ולא הקנה לו בשום קנין קנה, אבל הודאה שהיא בתור קנין שאומר אני מקנה לפלוני קרקע זו ע"י הודאתי, אינו מועיל כלל, עיי"ש"ב. וע"ע בחזו"א בב"ק (סימן יח סק"ו) שביאר נמי ע"ז שאודיאת אינו קנין, אלא

ב. נחלקו הפוסקים אם אודיתא צריך עדים, ונראה להלכה שצריך עדים⁴⁵⁰. ואם כתבו הודאה בשטר אין צריך עדים⁴⁵¹.

ג. אין ההודאה מועילה על ידי שליח, אלא על ידי בעל החמץ עצמו⁴⁵². אבל מאחר שעושים שאר קנינים המועילים נהגו להקל על ידי הודאת הרב השליח, מאחר והמוכרים מרשים את הרב שיפעל ככל האפשר⁴⁵³.

אדם שברשותו חמץ ואין לפניו גוי למכור לו

ד. אדם שלא מכר את חמצו, ונזכר קודם סוף זמן איסור חמץ, ואי אפשר לו למנות את הרב למכור חמץ, או שהרב כבר עשה את המכירה, יש לו עיצה בדיעבד להקנות בקנין אודיתא לגוי פלוני שהוא מכיר, או ליהודי פלוני שידוע בו שעדיין לא מכר את חמץ ובעתו למכור חמץ, ועיין בהערה⁴⁵⁴.

פרק כא

סיטומתא - קנין מצד מנהג הסוחרים

א. מנהג הסוחרים שכאשר מסכמים ביניהם איזו עסקה, עושים פעולה מסוימת לשם גמר קנין [נקרא 'סיטומתא'], כל מקום לפי מנהג המקום⁴⁵⁵. וגם במכירת חמץ עושים קנין זה, מלבד שאר הקנינים האחרים⁴⁵⁶. והוא מועיל הן על החמץ והן על הקרקע - מקום החמץ⁴⁵⁷.

ב. ישנם כמה דוגמאות לקנין סיטומתא:

[א]. רושם על המקח, שיהיה לו סימן ידוע, שעל ידי זה הוא נקנה לו⁴⁵⁸.

[ב]. תקיעת כף בין המוכר לקונה, או שמכין כפיהם זה לזה⁴⁵⁹.

[ג]. נתינת מטבע, ואינו למטרת קנין כסף, אלא לסימן של גמר המכר, ולכן אין צריך לומר שהוא תחילת פרעון⁴⁶⁰.

[ד]. מסירת מפתח⁴⁶¹.

ויש לדעת, שדברים אלה תלויים במנהג המקום, והיאכ דנהוג נהוג, אבל אם אין נוהגים כן באותו מקום, אינו קונה כלל⁴⁶². וכיום הדבר המצוי הוא תקיעת כף, וכן נוהגים במכירת חמץ.

פרק כב
קנין מדינת דמלכותא

א. חוקים של המדינה והממשלה בעניני קנינים, מועילים לקנות מצד "דינא דמלכותא דינא"⁴⁶³. ובמכירת חמץ גם כן אפשר להוסיף ולהועיל בקנין זה, מלבד שאר הקנינים שרגילים לעשות⁴⁶⁴.

ב. בארץ ישראל אין לסמוך על קנין שהוא על פי החוק, ככל דינא דמלכותא, אך יכול הדבר להועיל משום סיטומתא⁴⁶⁵.

ג. קנין שמועיל על פי התורה, והמדינה אינה מכירה בהם, מן הדין מועיל הקנין⁴⁶⁶. ומכל מקום ראוי לסדר ולציין בשטר שהקנין יהיה גם באופן המועיל על פי חוק המדינה⁴⁶⁷.

פרק כג
סדר המכירה בקצרה

א. אחר כל האמור נפרט בקצרה סדר המכירה למעשה⁴⁶⁸:

[א]. הרב מסביר לגוי את כל ענין המכירה, שלאחר המכירה הרי הוא נעשה בעלים על כל החמץ, בין שלו ובין של שולחיו, ולאחר המכירה הכל נהיה שלו ובאחריותו, וכן לגבי השכרת מקומות החמץ⁴⁶⁹.

[ב]. עוד יסביר הרב לגוי את אופן הקנינים של החמץ והשכרת מקום החמץ, בכסף, שטר, חצר, אגב, חליפין, סיטומתא, והגוי יאמר שהוא מתכוון לקנות את כל המפורט בשטר⁴⁷⁰.

[ג]. להדגיש שכל קנין מועיל בפני עצמו, ולא יבטל אחד את השני, וכן להדגיש שאם יופיעו בין המוצרים דברים שאין ראוי לחול עליהם הקנין מסיבות שונות, לא יבטלו חלות הקנין משאר המוצרים [ויש שנוהגים להוסיף פסקא זו בשטר המכירה]⁴⁷¹.

[ד]. יש למלאות את כל הפרטים החסרים בשטר, וכמו שנתבאר לעיל בפרק "קנין שטר"⁴⁷², ואחר כך הרב מקריא לפני הגוי הקונה [ולפני העדים, אם ישנם] את כל נוסח השטר, ומסביר את הפרטים הכתובים ב⁴⁷³. [והנוהגים לעשות ערב קבלן מחתימים אותו על שטר]⁴⁷⁴.

לדבר למה אין מכירה בכלל הביטול, אם בגלל שאינו בדעתו או משום דהוי כחזור וקונה, ובהקדמה כתבנו כטעם ראשון, ובעצם ביטול בתנאי ראה לעיל בסימן תלד משכ"ב.

והמעלה להקנות ליהודי עדיף מגוי: [א]. מצד עצם הקנין, כיון ש"א שחז"ל לא תקנו קנינים מדבריהם אלא ליהודי ולא לגוי, אף שאינו מוכר. [ב]. יש תועלת בזה שאחר פסח יחזור אליו, שהרי אם מקנה את זה לגוי, הרי זה שייך לגוי, ולכאן אסור משום גזל הגוי, ושמה הוי כאבידה שלא מדעתו של גוי.

[ומצד חשש לגזל הגוי, לכאורה היה אפשר שיוכל להתנות שקנין הוא רק לשמונה ימים, ולא בתנאי, אלא בקנין לזמן וכמו שכתבנו לעיל (בפרק בענין מכירה מוחלטת ומכירה על תנאי), אולם זה אינו, שהרי אודיתא ענינו שמאז ומעולם היה שלו וכנ"ל, ואם עושה תנאי אין זה אודיתא, וכעין מה שהבאנו מהחזו"א, ודו"ק].

455. בב"מ (עד). האי סיטומתא קניא, ולרבנן זה רק בשביל לקבל מי שפרע, אולם במקום שנהגו לקנות בזה ממש קנו, עיי"ש, ובראשונים, וכ"פ בשו"ע ח"מ (סימן רא"א-ב) מכר לו בדברים בלבד ופסקו הדמים, ורשם הלוקח רושם על המקח כדי שיהיה לו סימן ידוע שהוא שלו וכו', ואם מנהג המדינה הוא שיקנה הרושם קנין גמור נקנה המקח, ואין אחד מהם יכול לחזור בו, וכן כל דבר שנהגו התגרים לקנות בו כגון וכו', ע"כ. **456.** הנה דנו הפוסקים אי מהני קנין זה גם באיסורים, כגון במכירה לגוי לפטור מן הבכורה, או בנידונינו לענין חמץ, וכיעונו בשו"ת משאת בנימין סי' צז שהוא מועיל שאם בישראל מהני כ"ש בישראל לגוי כדאמרינן דינא דמלכותא דינא וכו', עיי"ש. ואמנם בעיקר דבריו דמשמע דסיטומתא הוי כמו דינא דמלכותא, והיינו הך, אין זה פשוט, וי"ל שגם הוא לא התכוון שזה ממש דינא דמלכותא, אלא כוונתו דכיון שהוא מנהג הסוחרים, ואצל הגויים מתחשבים יותר במה שנהוג ונראה בעיניהם לפום ריהטא, א"כ הוא מועיל טפי.

ובמג"א כאן (סק"ד) הקשה על המשאת בנימין ממש"כ בבכורות (רפ"ב) ובתוס' בע"ז (עא). וביד"ד (סימן שכ) דמשמע שדיני העכ"ם לא מועילים אלא אוליגן בתר דיני תורה, ובשו"ת רס"א (סימן לו בתה"ד במסוגר) כתב דאפשר שהמג"א לא דחה אלא מה שכתב שזה מכח דיניהם, אולם עדיין י"ל דמועיל מדין סיטומתא, דמהני גם להפקיע חמץ, וע"ע מה שכתבו בזה במקו"ח כאן סק"ה ובשו"ת עטרת חכמים ח"מ סי"ד.

ובשו"ת הרמ"א (סימן פ"ז) מבואר שסיטומתא מהני גם באיסורים, וזאת למרות דס"ל שם שהוא קנין דרבנן, וכבר נחלקו בזה הפי' טובא אם הוא קנין דרבנן, וכמשי"כ נתידה"מ סק"א ואמרי בינה בתשו"י סי"ב ועוד. אבל בחת"ס ועוד (ה"ד בפת"ש בחו"מ שם) כתבו דמהני מדאן, וע"ע בכסף הקדשים שם, וכ"כ בשו"ת דבר אברהם ח"א ס"א דמהני קנין סיטומתא מדאורייתא מהל"מ, ושכ"ה ברדב"ז ח"א סי' תקג, וכ"מ בירושלמי פ"א דקידושין ה"ה, ואכמ"ל.

והנה לסוברים שאינו מן התורה אלא מדרבנן, יש לדון במה שהאריכו הפי' אי קנין דרבנן מהני לדאן, ועוד ראיתי שיש אומרים דלא מהני קנין כזה שהוא רק להפקיע מאיסורים, וראה בשביבי אש סט"ו שהאריך בזה, עיי"ש. וכן במשנ"ב בשעה"צ (אות נב) הביא מו' הא' א"א סיטומתא מהני גם לכתחילה או רק בדיעבד, וכתב שאם אפשר לעשות בקנינים אחרים יותר מוסכמים בודאי טוב יותר, ורק כשא"א במשיכה וכדו' שרי, וע"ע גם בכה"ח אות נא, ואת. ע. וע"ע בצמח צדק הראשון ס"ה ונחלת שבעה ס"ב. ומ"מ בנידו"ד אין לחוש כ"ה, ובלא"ה עושים עוד קנינים, ואינו אלא לרווחא דמילתא.

457. עיין ב"ח ר"ס רא שכתב דלא מהני בקרקעות, אולם השי"ך שם ועו"א חלקו ע"ז, וכתבו שאם נהגו כן להדיא מהני גם בקרקע, ואפשר שגם הבי"ח יודה בזה, וכן מבואר ברא"ש בב"מ (פ"א ס"ח) ועוד דמהני,

מ"מ אין סומכים ע"ז בתור קנין יחיד, אלא מוסיפים אותו מכלל שאר הקנינים, כמו שנהגו במכירת חמץ, כיום, לחוש לאומרים שאינו קנין אלא נאמנות וכו', ואף שאינו מן הדין.

ומ"מ יש לזכור: [א]. שתהיה הודאה בלשון עבר, שמזמן הוא שלו. [ב]. ראוי שיהיה בפני עדים כדלהלן בהלכה הבאה. [ג]. יש לשים לב שיהיה גוי ידוע, ולא יאמר סתם לאיזה גוי, אלא יאמר לגוי פלוני, ואם הוא מכיר למשל איזה נשיא מדינה גוי, יכול להקנות לו (אף שמן הסתם אותו גוי אינו צריך, ואם ישמע מזה יכול לומר שאינו קונה, מ"מ כעת הוא שלו כל עוד שלא חזר הגוי והקנה אותו בחזרה ליהודי). [ד]. ומצד איסור גזל הוי שהרי הוא שלו, יש לדון דאינו מקפיד וכו', וצ"ע בזה, ומ"מ אם לא איכפת לו שפיר דמי, הלא"ה יועיל עכ"פ כדי שלא ישאר באיסור חמץ.

450. בקצוה"ח (סימן מ' סוסק"א) כתב שקנין אודיתא אינו נגמר בלא עדים, ואם הודה בינו לבינו או אפילו בפני עדים ולא אמר אתם עידי לא מהני כלום, ואינו ככל הקנינים דסהדי לא נבראו אלא לשקרי, עיין שם. ובנתיבות (סוסק"א) כתב לתמוה עליו איך חלק על התוס', ובמשו"ב נתיבות הסביר הקצוה"ח את דבריו, והנה הקצוה"ח כתב שדבריו הם לאפוקי מהפני יהושע ב"ר פ"ה הנושא, וכבר נחלקו בזה המהרש"א והמהר"ם עם הפנ"י בגיטין (יג), וגם הנתיבה"ח כתב שכדבריו כתב התומים בכ"מ, אמנם בח" המיוחסים לריטב"א (בב"מ מו). מבואר שצריך עדים, ואם לא כן לא קונה, עיי"ש. ועוד בשם ספר התרומות (שמ"ב ח"ד) שמכאן למדו הראשונים דמאן דאודי בפני שניים באתם עידי וכו', ע"כ. ועיין בתשו' הרשב"א ח"ג ס"ז וחו"ד סי' ג. וי"ל, וע"ע בשבט הלוי ח"א סי' נא.

451. כ"כ בשו"ת בית שלמה מסקאלא ח"א סימן סה, עב, שבאופן כזה אף לקצוה"ח מועיל בלא עדים, דכת"ל לענין קנין כשטר בעדים דמי, וע"ע בדבריו עוד בסימן עג. עיי"ש, וע"ע בראשונים בכתובות (קא), ודו"ק.

452. כ"כ כמה אה', ה"ד במח"כ ט.

453. מסתבר שע"ז סמכו, וכמו שכתוב בשטר הרשאה שנותנים לו את כל האפשרויות לעשות בחמץ כמותם, וע"ל לעיל סי' תלד דין שליח בביטול, וי"ל.

454. מצוי הרבה פעמים שמתקשרים המון העם שימכרו להם את החמץ, ונזכרים סמוך לזמן איסור חמץ, שאז כבר הבד"ץ מכרו את החמץ וכדומה, והעיצה הנכונה לכתחילה לחפש אחר גוי כמו שמצוי כיום בכל מקום וגם בא"י, ולמכור לו בכסף (שיתן לו היהודי במתנה איזה פרוטה, ויחזור ויתנו לשם קנין), ובמשיכה אם אפשר, וכן אפשר בקל בקנין סודר ובשאר קנינים כפי האפשר.

ואם גם זה אי אפשר לו, שלא נמצא גוי וכדומה, יקנה לגוי בקנין אודיתא, על ידי שיקח שני עדים יהודים כשרים [עיין לעיל שדעת כמה פו שצריך שני עדים], ויעיד בפניהם שזה שייך לגוי [אך צריך גוי שמכיר, ואפשר גם במלך או נשיא של איזה מדינה, שהוא מוכר, אף שמן הסתם אותו אדם חשוב לא צריך לזה ולא מידי, מ"מ כל עוד שלא אמר הודאה הפוכה, ה"ז נחשב שלו, דזה מהני מכאן ולהבא].

וישנה אפשרות אחרת שיעיד בפני שני עדים שזה שייך ליהודי פלוני שלא מכר עדיין חמצו [וזאת כאשר ידוע שהרבנות במקומות מסוימים מוכרת בזמן המאוחר ביותר, כדי להועיל לרבים], והרי זה יהיה גם כן כלול בחמץ שלו, והרי המכירה כיום היא מכירה כוללת לכל החמץ שנמצא בכל מקום, ושפיר דמי.

ובכל הנ"ל אם אין לו שני עדים להעיד בפניהם יוכל לכתוב כן בשטר, דכאמור לעיל שבכה"ג מהני לכו"ע במקום עדים.

אמנם כל היתר זה אינו אלא בשעת הדחק, שהרי יש הסוברים שאינו קנין אלא נאמנות גרידא, ואין לסמוך ע"ז אלא בשעה"ד כשאין ברירה, וגם ראוי ליעץ שיבטל את החמץ במחשבה שאם לא יועיל האודיתא יהיה בטל, ולהוציא מחשש דאן (וזאת משום שיש לחוש שמה שהוא מוכר אינו מבטל, כמשי"כ הא', אמנם זה תלוי במה שכתבנו שיש ב' טעמים

וכמו"ב בכסף קדשים שם, וכן עיקר. **458.** שו"ע חו"מ סי' רא פ"א-ב, וע"ע שם כמה פרטים.

459. בשו"ע שם סי' ב הזכיר תקיעת כף, וכפי המצוי כיום היינו לחיצת יד, אבל המשנ"ב כאן (סקי"ט) כתב שמכין כפיהם זה לזה, וכנראה שהוא סגנון אחר, ואכן בגר"ז מבואר שם ב' קנינים נפרדים, ואולי במקומו של המשנ"ב נהגו כן, ועדיין ק"ק דזה אינו ככל תקיעת כף בעלמא, והו"ל לפרושי.

אגב, המוכר לאשה גויה (כמי שמחמיר בזה עיין מחה"ש ונזכר בשער א) אסור בתקיעת כף, ואף שיש מתירים בכך מן הדין בדרכי המסחר, עיין מילי דאבות (מרגליות ח"ה אה"ע"ז א), והגר"י שורף בספר ויצבור יוסף סנ"ו אות י העיר עליו שאמנם יש ללמד זכות, אך למעשה אין לאמרו ולא לכתבו, עיי"ש. והנה ע"ע להגר"ח בעוד יוסף חי פי' שופטים, ולמעשה בודאי שאין שום הוראת היתר, ואין להאריך כאן.

460. שו"ע שם סי' ב. ועיין משנ"ב ובשעה"צ (אות כא) שביאר כאמור שאינו מדין כסף וכו' עיי"ש, וע"ע ביה"ל שפקפק בזה.

461. שו"ע שם בהגה, ונזכר במשנ"ב כאן.

462. דהכל כפי מנהג המקום, שזה מה שמועיל לקנין.

463. עיין חו"מ סי' קצד ס"ב (וסימן שסט).

464. הנה י"א דקנין זה אינו מדאן אלא מדרבנן, עיין בב"ש ואבנ"מ בסימן כח ובמעדני ארץ סי' יג, וכך לענין מכירת חמץ י"א דלא מהני, עיין בצ"צ ונתי"ש שם. אך מדינא אין לחוש כ"ה, ובלא"ה עושים קנינים אחרים, ובפרט כשעכ"פ לא מתגדים לזה [ועיין בביה"ל אם זה עדיף מסיטומתא וכו', וע"ע כה"נ גב].

465. הנה בפ"י בחו"מ סימן שסט מצאנו כמה תנאים בזה, ורבים מהם אינם מתאימים בארץ ישראל, ונוסף גם הוא שעומדים רשעים שמשנים דעתם לפי טובתם ולא טובת העם, וי"ל. וכבר נחלקו בזה האח' דמ"מ בתקנות וחוקים מועיל הדבר (ועיין במקראי קודש פסח ח"א ומעדני ארץ סי"ה, ויחז"ד, ועוד), ועכ"פ יועיל מדין סיטומתא, וע"ע במח"כ פט"ז ובשב"א משכ"ב.

466. עיין חת"ס סי' קיג ודברי חיים ח"ב סי' לו וחשק שלמה ס"ב וחו"א בליקוטים חו"מ סט"ז סק"ח ומעדני ארץ שם ועוד.

467. שיועיל גם למפקקים ועוד שבכך לא תהיה הערמה, וכ"כ בחו"ש (פ"ח סק"ב) להוסיף בשטר שהגוי מצהיר שלא יטען שהוא רק לצרכי דת, וכן הגריש"א (הובא באשרי האיש) כתב לציין כן שלא תהיה הערמה, וכן במוע"ז (ח"ג סי' רסט), והוסיף שלכן מדקדק שיעוד' יחתום על שטר הנלוה לשטר המכירה.

468. עיקרי הדברים נתבארו לעיל במקורותיהם, וכאן כתבנו רק את סדר הדברים בקצרה למען יהיה למשמרת, והלכנו בד"כ לפי הסדר שהביא בספר מכירת חמץ כתלנתה פרק כ, עם כמה שינויים, ובפרט שינויים מעשיים (פרקטיים).

469. ולעיל בריש ענין מכירת חמץ יתבאר שצריך שתהא מכירה מוחלטת בלא תנאים, ושם כתבנו שאין זה כ"כ מוכרח לפרש לו שזה על אחריותו, ודי לומר לו שזה קנין גמור ככל הקנינים של מקח וממכר [וכמו"כ לפני המכירה יכול הרב לפרש ולומר לגוי שיקנה ממנו את החמץ לאחר הפסח (כרצון הגוי, ולא בחיוב), ויתן לו גם רווח על זה, וכמו שכתבנו לעיל].

470. נחלקו האחרונים בענין קנין בלא כוונה אי מהני בגוין, עיין בגליון מהרש"א יו"ד סי' שכ ובשו"ת עמודי אש סי' אות ח. ולכו"ע אם יאמר במפורש שמתכוון לקנין ה"ז מועיל אף אם לא התכוון, שדברים שבלב אינם דברים, וכ"כ מהרש"א שם. ומ"מ ראוי להסביר לו דרכי הקנינים שלא יהיה כקוף בפני אדם, הגם כי אתם קרויין אדם וכו'.

471. נתבאר לעיל בפרק בענין דרכי הקנינים, עיין שם, ואם כותבים כן בשטר א"צ לפרש זאת בעל פה, כמו שכתבנו שם.

472. לעיל בפרק קנין "שטר" נתבארו פרטי המילויים להקפיד לרשום

[ב]. מן הראוי היה למסור את מפתחות מקומות החמץ לגוי, אך נהגו להקל בכך שמודיעים לו שאם ירצה מפתח יוכל לפנות אל המוכרים ויתנו לו מיד, ובכל אופן לאחר שמסרו לו את המפתח אפשר להחזיר את המפתחות לרב⁴⁸⁴. [וכן השטרות אפשר להשאירם אצל הרב או אצל אדם אחר שישמרם עבור הגוי עד אחר פסח שיקנו ממנו את החמץ בחזרה]⁴⁸⁵.

[ג]. הרב יבקש מהגוי לאחר המכירה רשות בשם כל המוכרים, שאם ירצו להשתמש בחמץ לאיוו סיבה, שיוכלו להשתמש, על דעת לשלם את מחירו לגוי⁴⁸⁶. [ויש נוהגים לכתוב כן בשטר]⁴⁸⁷. וכן מבקשים מהגוי רשות לדריסת רגל במקומות המושכרים ל⁴⁸⁸.

פרק כד

זמן המכירה בערב פסח

א. זמן מכירת חמץ צריכה להעשות עד סוף שעה חמישית מתחילת היום [כשעה לפני חצות], אבל לאחר מכן שכבר הגיע שעה שישית נאסר החמץ בהנאה, ונתבאר הדברים לעיל בסימן תמג. ואף אם מכר את החמץ אסור לו ליהנות מדמיו.

והנה בחישוב השעות נחלקו הפוסקים כאשר נתבאר בסימן תמג, ולכתחילה יש להזהר ולמכור את החמץ בזמן המוקדם, וכן נוהגים בבד"צ השונים, אך יש רבניות שמוכרים לפי הזמן השני, כדי לזכות את המאחרים לבא, ולכן המדקדקים יבקשו למכור את החמץ במקום שמוכרים מוקדם⁴⁸⁹.

ב. בערב פסח שחל בשבת אפשר למכור את החמץ כל יום שישי עד השקיעה⁴⁹⁰. אמנם מאחר ועדיין ממשיכים לאכול חמץ שאינו כלול במכירה, ישנם כמה דרכים היאך לנהוג כמבואר בהערה⁴⁹¹.

ג. יש נוהגים לעשות מכירה נוספת ביום י"ג, מלבד המכירה ביום י"ד, כדי לפטור מקומות מסוימים מבדיקת חמץ, אך המנהג להקל⁴⁹². ועיין בהערה⁴⁹³.

חלה עכשיו, אבל היא חלה רק על החמץ שישאר ביום שבת קודם זמן איסור חמץ, ובאופן זה אין את החשש שהזכרנו לעיל מצד קנין בשבת, וכמו שהעיר המהרש"ם בדע"ת סימן תמד א.

ובאופן זה גם אין חשש של כלתה קנינו בקנין סודר הנז' לעיל שהרי המכירה חלה מיד, וגם הגוי אינו יכול לחזור בו, אלא שיש כאן חיסרון מצד קנין אודייתא כנוצר לעיל, שהרי בכל אופן א"א להתנות תנאים בקנין אודייתא, שכאשר מתנה הרי זה מראה שאינה הודאה באמת אלא שקר ולא מועיל, וכדברי החזו"א הנ"ל.

ונוסף על כל זה יש כאן חשש נוסף במכירה זו מצד ברירה, שהרי הדבר אינו מבורר על מה חל הקנין עד למחר, וידוע שבדאורייתא אין ברירה ורק בדרבנן יש ברירה, ואכן המהרש"ם שם עמד בזה וכתב ליישב, א'. שמאחר ויכל לעשות הקנין בזמנו ולא עשה זאת בגלל איסור דרבנן של קנין בשבת, ובדיעבד אם היה עושה קנין ג"כ היה חל שוב אין בזה חשש של ברירה, וכעין מש"כ בנתיב"מ (סימן סא סק"ג). ב'. שכיון שהדרך לבטל החמץ א"כ המכירה והביעור הוא רק דרבנן, ובכ"ה חלה המכירה, עיי"ש. אמנם יש שכתבו שיש חשש שיש סוברים שמה שאדם מוכר אינו מבטל או שעכ"פ אין בדעתו לבטל (וכמו שהבאנו בהקדמה להל' מכירת חמץ בהערה, עיי"ש). וא"כ ה"ז חיוב דאורייתא (אמנם משי"ש לענין תנאי), וע"ע באמרי יושר ח"א ס"א קמו.

עוד יש לעורר בכל הנ"ל לענין הנוהגים לכתוב שעות בשטר המכירה (וכמו שהבאנו לעיל בענין קנין "שטר"), דלפי"ז יש לדון היאך יכתוב בקנין זה, ראה בשד"ח ס"ט אות לה, אכן זה אינו קשה כלל לפרט הענין והקנין וחלותו, ובכ"ה אינו מעכב, ובפרט בשנה זו.

סוף דבר, נראה שהטוב ביותר לעשות כפי ב' הדרכים הראשונים: א]. למכור הכל לגוי חוץ מחמץ פלוני. ב]. למכור הכל, בתנאי שיוכלו להשתמש בחמץ על דעת לשלם את מחירו, ולעני"ד נראה שכן היא הדרך הראויה למעשה למכור הכל ולהתנות עם הגוי שיוכלו להשתמש בחמץ על דעת לשלם (אם ירצה לממש את הקניה לאחר פסח, ובלאו הכי כתבנו לעיל שכן ראוי להתנות עם הגוי תמיד, ושוב אין חשש) [וכל עיקר החשש הוא כשמשמשים בלא ידיעת הגוי, שזה מראה שהמכירה אינה רצינית].

492. נתבאר לעיל סו"ס תלג ענין מכירת י"ג שיש מחמירים כדי לפטור מבדיקת חמץ, אך הרבה אח' כתבו להקל וכן המנהג, שגם מה שבדעתם למכור למחר הוא נפטר מהבדיקה.

493. יש לציין, שיש מעלה במכירת י"ג למקומות מרוחקים בעולם שאצלם יתכן שזמן איסור חמץ מוקדם [ואמנם התועלת בזה רחוקה, כי אינו מצוי שמוכרים ממדינה למדינה, אא"כ בבי"ד מוכר ומפורסם, ואמנם לכא"ז יש נפ"מ בזה גם בסתם אנשים שיש להם מניות ששייכים בעסקים שבארצות רחוקות, וכבר כתבנו בסימן תמח ועוד מקומות דין מניות חמץ, אולם ז"א, כי אפילו אם נאמר שצריך למכור מניות הסוחרות בחמץ, מפני שהוא כבעלים, הלא מעיקר הדין הולכים אחר מקום הבעלים ולא אחר מקום החמץ (וכמו שכתבנו להלן בהלכה שאחרי הבאה), ולכן אי"צ לחוש לזה].

ויבואר, שאין הנידון משום קו התאריך [שהרי שם היום הולך אחורה, ואדרבה אפשר למכור מאוחר יותר], ולא משום המערב כגון ארה"ב ועוד [ששם יש עוד שהות עד שנכנס פסח], אלא הכוונה למקומות רחוקים שבהם לפי מרן החזו"א יתכן שפסח נכנס בהם 6 שעות קודם הזמן בא"י (לפי שיטתו שירושלים 18 שעות), ולהגרי"מ טיקוצ'ניסקי יתכן ההפרש 12 שעות (שלשיטתו ירושלים במרכז) - וכל זה הוא לגבי מכירה שבא"י, אבל כשהמכירה היא באמריקה, יתכן הפרש של 13 שעות וכו', וכן יפן שמרוחקת מסין ולפי החזו"א עובר את הקו, יהיה אפשרות של הפרש 24 שעות, ואז צריך הרבה זמן יותר - אבל בא"י יש תועלת למכור בי"ג, וגם בליל י"ד עד חצות למטרת המניות וכדו', אך ז"א מצוי מכ"א, ועיקר המטרה להועיל לבדיקת חמץ כנ"ל, ולכן עושים ביום י"ג.

[ה]. הגוי נותן דמי קדימה לתחילת פרעון של שווי החמץ ושכירות המקום, בשביל קנין "כסף", ויהיה זה בשווי פרוטה לכל אחד מהמוצרים ולכתחילה שני פרוטות לכל אחד, ושאר התשלום נזקף עליו במלוה⁴⁷⁵.

[ו]. בעת שנותנים את הכסף בעבור קנין השכירות של המקום, צריך להזכיר לגוי להתכוון לקנות בכך גם את החמץ מדין קנין "אגב", וכן שהחמץ המונח באותם מקומות יהיה קנוי לו בדין קנין "חצר"⁴⁷⁶. וכן יזכה הרב קרקע כל שהוא משלו לשעת המכירה עבור המוכרים שאין להם קרקע, ואגב זאת מקנה לגוי את חמצם⁴⁷⁷.

[ז]. אחר כך לוקח הגוי מטפחת או איזה בגד או איזה כלי, או עט ששייך לו, ונותנו לידי הרב עבור קנין "חליפין", והרב זוכה באותו בגד או כלי ותמורתו מקנה לו את החמץ.

[ח]. הרב נותן את ידו לתוך ידו של הגוי לשם גמר העסקא כדרך של סוחרים, והוא קנין "סיטומתא".

[ט]. הרב אומר לגוי בפני עדים, שהוא מודה בהודאה גמורה בשמו ובשם כל אלו שמינוהו כשליח, שכל סוגי החמץ הרשומים והידועים כשייכים למוכרים הרי הם של הגוי⁴⁷⁸. וכן השכרת המקומות⁴⁷⁹. ומועיל מדין קנין "אודייתא".

[י]. הרב חותם על "שטר המכירה" סמוך לשורה אחרונה, או במקום המסומן בדפוס, ולרווחא דמילתא מוסיפים חתימת הגוי⁴⁸⁰, וחתימת עדים שאינם קרובים. ויש שאינם מחתימים עדים כלל, והרי הוא כשר לכתחילה⁴⁸¹. [טוב לעשות את כל השטר בדף אחד, ואם הם כמה דפים יחתמו בסוף כל עמוד ועמוד].

[יא]. הרב מוסר את השטר ליד הקונה בפני שני עדים⁴⁸², וכן נותנים לו את שטרות ההרשאה ורשימות החמץ ומקומם עם כל הדפים הנלוים, והם נמסרים יחד לגוי⁴⁸³.

כהוגן, שאם לא כן עשוי להפסל, כגון בטעות בתאריך מוקדם, או טעות בשמות [ובפרט יש להזהר בשמות גויים שאינם מוכרים], וכן בסכום לא מדויק וכו', ולמלאות את החללים.

473. כדברי השו"ע בחו"מ שמקריאים שטר לפני העדים, וכמש"ש. ועדים אינם מוכרחים שיהיו, וכמש"ש.

474. יש עושים בשטר נפרד, ויש שעושים זאת בשטר המכירה עצמו, ויש בזה פרטים, עיין במח"כ בפרק ערב קבלן ועוד בפרק כ ס"ח ועוד בשאר ספרים שהאריכו בהנהגה זו בכ"כ פרטים, ואכמ"ל.

475. ראה לעיל בקנין "כסף" כל הפרטים, ושם נתבאר שהגוי יתן בעצמו מכסף שלו, והרב מקבלו לעצמו.

476. עיין בדברינו בענין שכירות המקום, שיש אומרים להזהר שלא לומר שזה עבור הנחת מקום חמץ, אך בהערה כתבנו שאינו מוכרח, ומ"מ אומרים דרך כלל שמושכר לו.

477. ומן הסתם אין לך אדם שאין לו קרקע, אך מצוי בנערים וכו', וכתבנו מזה בהל' פרוזבול.

478. הנה אודייתא ענינו שמודה ששייך לחבירו לגמרי כמו שנתבאר לעיל, וראה שם פרטים בדבר, וגם זה אפשר שמועיל ע"י שליחות שהמוכרים יפיו את כוחו לעשות כבשלו.

479. אודייתא ענינו על קנין, אולם אם שכירות קניא ליומא, הרי הוא מודה על השכירות ששכור לו.

480. והרי מוסיפים בשטר הצהרה של הגוי שלא יטען שאינו מכיר בדין תורה וכו', וכן לחיזוק הענין.

481. נתבאר לעיל שיש אומרים שעדיף שלא יהיו עדים מחשש תקלה, אך אפשר להוסיף ולפרש שלא יפסל ע"י עדים אלו.

482. יש לציין שלעיל בקנין שטר הבאנו ש"א שצריך שהשטר יהיה של המוכר, ולכן הרב יקנה את השטר לכל המוכרים (בזכייה ע"י אחר וכו'), ורק אח"כ ימסרנו.

483. יש שנוהגים לחבר את כל השטרות כאחד, אם אפשר.

484. עיין לעיל בענין מסירת מפתח וכו', והנה כיום אין נוהגים למסור מפתח, וזה בפרט לרובא דעלמא שאין משאירים חמץ בעין, אבל המוכרים חמץ בעין ראוי שימסרו מפתח וכמש"ש.

485. ולאחר הקנין במוצאי פסח מוסר בחזרה את השטרות ליד הרב, ואם הם כבר אצלו יאמר לו שהוא לוקח אותם, והגוי יסכים לכך ודיו.

486. כן ראוי לעשות למקרים של חולי ח"ו, שצריכים לקחת תרופות חמץ, וכן יועיל הדבר לערב פסח שחל בשבת, וכמו שביארנו להלן בפרק הבא, עיין שם. וכן למקרה שאחר הפסח לא הגיע הגוי, ורוצים להשתמש בחמץ, וכל כה"ג, הגם שמן הדין יש להתיר להשתמש בחמץ במקום הצורך גם ללא הבקשה מן הגוי.

487. ידוע שיש כותבים כן בשטר מפורש [כמו שכותבים שיש רשות דריסת רגל במקום המושכר לגוי], אך בסידור פסח כהלכתו (הל' ער"פ שחל בשבת פ"ב, הערה 5) כתב בשם הגר"נ"ק שלא לכתוב כן, דמיהו כהערה.

488. וגם זה יש המוסיפים לכתוב בשטר, ראה שיבת ציון ס"י, ואו"ח ס"ט, ותשוה"נ ח"א ס"י רצ, אך יש לציין שלמרות תנאי זה אין ראוי להכנס שם אלא דרך עראי בלבד שלא יהיה נראה ולזול במכירה.

489. מלבד האמור שלא לאחר את המכירה לזמן השני במחלוקת, עוד יש לציין לדברי החת"ס סימן סב קיג קיט ומהר"ם איגרא על מכירת חמץ שהעירו שיש למכור את החמץ לגוי לפני ביטול החמץ, כדי שלא יהא נראית המכירה כהערמה, וכמש"ש התבו"ש (שהזכרנו בהקדמה להל' מכירת חמץ), ורק עם הביטול דאינו אלא איסור דרבנן מהני, ואם ימכור אחר הביטול, ה"ז מראה כאילו חוזר בו מהביטול ורוצה לזכות בזה וכו', עיי"ש. אמנם לדינא אין בזה חשש, וכמש"כ ליישב בכמה אופנים בבית שלמה ס"י עב, ועוד רבים, וע"ע שד"ח סימן ה מה, וס"ט טו, ובש"ת מנח"י ח"ח ס"י מא, וכן דעת כל אדם יר"ש שרוצה להועיל ככל האפשר אם בביטול ואם במכירה כמו תנאי, ולא שיעכב זה את זה.

490. עיין בדברינו בסימן תמד הלכה א באות ד בהערה שיש שרצו לומר שעדיף למכור קודם שעה שישית ככל שנה שמא יטעו (וכעין מש"כ בשו"ע ס' תמד ס"ב שטוב לבער וכו'), וכתבנו שם שאינו מחזור, שהרי מכירה זו עכ"פ בזמנינו מסורה לבית דין, ולא יטעו.

וכבר נחלקו בזה האח' שיש אמנם שכתבו למכור כרגיל בכל שנה קודם שעה שישית (עיין זכ"א ח"ג פח קיב, ומהר"ם שיק ס' רה, ועוד מן האח', ראה בסידור פסח כהלכתו ונט"ג). אולם שאר פוסקים חלקו ע"ז כהאמרי יושר ח"א ס' קמו, ודברי מלכ"אל ח"ד סכ"ט, מט, ומנח"א ח"ג ס' כו, ואוריין תליתא ס' סד, ועוד מטעם שכתבנו שמכירה מסורה לבית דין, ועוד שאינה מצוה חיובית לבטל ולבער, אלא זו אפשרות להפקיע מאיסור חמץ ואין חשש, ומה גם שאף ביעור החמץ ביום שישי בזמנו, אינו מדינא אלא מנהג כמבואר בב"י, וכן בשו"ע בלשון טוב וכו', ודו"ק.

ומ"מ מפני כבוד שבת אין ראוי להתאחר, ועיין בהל' שבת סימן רנא דין פרקמטיא בערב שבת, אולם הגר"נ"ק ועוד נוהגים לאחר את המכירה, כדי להועיל לבעלי חנויות המתאחרים במכירה לרבים וכדו'.

[וחשבתי שיש אפשרות למכור ב' פעמים, א'. בזמנה שלא ישכחו בשאר שנים. ב'. קודם שבת מפני המתאחרים. וש"י"ר שכ"כ בנט"ג פ"ה הערה ח בשם הגר"מ פינשטיין, עיי"ש. אולם זו חומרא יתירה (אמנם אפשר בקנין אחד, כמו אודייתא וכדו' למוזכרת), וכפי האמור אין צורך כלל לטרוח בזה]. ובכל אופן אם שכח למכור חייב לבער, ואסור למכור בשבת, אמנם ראה בשד"ח באספ"ד ס"ט אות כט.

491. ישנם כמה דרכים בזה, וכמו שיבואר מה העדיפות לעשות בכ"ה"ג: א]. למכור לגוי, ולפרש בשטר המכירה, שחמץ פלוני המסוים הנמצא במקום פלוני אינו מכור לגוי, ע"כ. והנה זו אפשרות טובה לכתחילה, אלא שקודם זמן איסור חמץ צריך להזהר ביותר לכל יישאר שום חמץ ברשותו, שהרי אינו נמכר לגוי, ואם יישאר ברשותו עובר בכל יראה, ואין מועיל להניחו במקום המכור לגוי וכדומה, אלא צריך לבער אותו [ובזמנינו הביעור הטוב ביותר על ידי וזיקתו לבית הכסא, אבל לפח האשפה אין ראוי לעשות כן, ראה בדברינו לעיל בסימן תלג ועוד].

ב]. למכור את החמץ בלא יוצא מן הכלל, אבל להתנות עם הגוי במפורש שיוכלו להשתמש בחמץ על דעת לשלם לו את מחיר החמץ שישתמשו [ויש נוהגים בלאו הכי לפרש לגוי תמיד, שיוכל להשתמש עם החמץ כשירצו על דעת לשלם, כידוע, וכן נוהגים רבים, ושוב אין חשש כלל], ונראה שגם אם לא התנה עם הגוי במפורש אפשר לעשות כן, כיון שידוע הדבר שאין הגוי מקפיד, וכמו שכתבנו במקומו, וכיון שהוא על דעת לשלם אין חשש, אלא שמצד שנראה כאילו המכירה אינה ברצינות, ראוי שלא לעשות כן [ושונה הדבר משממש בחמץ לאחר הפסח שכתבנו להתיר אם הגוי לא מגיע במוצאי פסח, וכדומה].

ג]. יש נוהגים בשנה כזו, למכור את החמץ למכור בתנאי שהמכירה תחול בשבת לפני זמן האיסור, וכמש"כ בשואל ומשיב שתיבאה ס"י ג, אולם דבר זה שנוי במח' גדולה אם מותר למכור בערב שבת בתנאי שיחול הקנין בשבת, או שהדבר אסור בכלל האיסור של עשיית קנין בשבת, וכמו שהבאנו בס"י שו' לדון בזה. והזכרנו מזה בהל' פסח לעיל בסימן תמד שם בהערה, שיש מתירים ויש אוסרים לכתחילה.

מלבד כל זה יש לשים לב לכמה חששות בעצם המכירה, ראשית אם הגוי מתחרט בתוך הזמן קודם שחלה המכירה, הרי המכירה בטלה (כדיון חזרה בקידושין נט, וכ"כ כמה פוסקים). ועוד יש בזה חסרון לענין קנין סודר, שאם כלתה קנינו שוב א"א לקנות בכך, וא"כ אם הרב יחזיר את הסודר לגוי כנהוג, הרי שבבא הזמן לא יהיה הקנין על מה לחול, אך לזאת יש תקנה להשאיר את הסודר בידי הרב עד אחר הזמן, ועוד יש בזה חיסרון לענין קנין אודייתא, שכמו שנתבאר לעיל כל מהות קנין אודייתא היא רק כשהוא מודה שמאז ומעולם הדבר שייך לגוי, ואם הוא עושה תנאים לא מהני (וכמש"כ החזו"א בב"ק ס"י"ח סק"ו ועוד), ובאופן זה נצטרך להסתמך על שאר קנינים.

ד]. יש אפשרות למכור את החמץ ביום שישי, ולהדגיש שהמכירה

ד. המוכרים מכירה אחת ביום י"ג, אם קנו חמץ נוסף לאחר המכירה, יפנו לרב שימכור עבורם את החמץ הזה⁴⁹⁴. ואם לא עשו כן יניחו אותו במקום החמץ המושכר לגוי, שיקנה את זה בקנין חצר⁴⁹⁵. וכן באודיתא⁴⁹⁶.

ה. יהודי הנמצא בארץ ישראל, ויש לו חמץ בארצות הברית וכדומה, שכידוע יש הפרש שעות בין הארצות, נחלקו הפוסקים האם הולכים אחרי מקום החמץ או כפי בעל החמץ, ולמעשה יש להחמיר ולמכור את החמץ בזמן ההיתר של מקום הבעלים ומקום החמץ⁴⁹⁷. ואם בני ביתו שבחוץ לארץ ממשיכים להשתמש במקומם בחמץ עד זמן האיסור שם, יקנה להם את החמץ והם ימכרוהו לגוי שם⁴⁹⁸.

ואם טעו ולא מכרו בזמן ההיתר שבשני המקומות, בדיעבד יש להקל⁴⁹⁹.

פרק כה

הקנין מהגוי לאחר הפסח

א. מותר למכור לגוי את החמץ בסכום מועט, וטוב למכורו בסכום הקרוב לשוויו, כדי שלא יהיה נראה כהערמה, ואפשר למכור לגוי דרך זקיפה במלוה כדי שלא יפסיד, וכן נוהגים לעשות⁵⁰⁰. ולאחר הפסח מבקשים מהגוי שישלם את מלא המחיר, וכאשר אינו רוצה, קונים ממנו בחזרה את החמץ⁵⁰¹.

ב. אם אחר הפסח הגוי אינו רוצה להחזיר את החמץ, ורוצה להשתמש בו, אסור לכפות אותו להחזיר את החמץ בשום אופן, ולא לתבוע אותו בבית משפט, שהרי החמץ קנוי לו קנין מוחלט⁵⁰².

אבל אפשר לתבוע ממנו את התשלום המלא של החמץ, כגון אם שילם רק מקצת הכסף, והשאר נשאר עליו בחובה⁵⁰³.

ג. כיון שמכירת חמץ לגוי צריכה להיות לכתחילה מכירה גמורה בלי הערמה, אם כן לאחר הפסח כשיחזיר הגוי את החמץ, צריך לקנותו באחד מדרכי הקנינים ולא לקבל ממנו בחזרה סתם כן⁵⁰⁴.

ודי לקנות ממנו בכסף את המקום ואת החמץ שמכרו לו לפני פסח, והוא יחזיר את השטר שקיבל, ודי⁵⁰⁵. ויש שעושים גם קנין סודר⁵⁰⁶. וכן נוהגים כיום לעשות איזה קנין במוצאי החג⁵⁰⁷.

ומכל מקום אם לא קנה ממנו בחזרה, אינו מעכב⁵⁰⁸.

ד. מן הראוי שהקנייה מן הגוי תיעשה מיד וסמוך ליציאת החג⁵⁰⁹.

ויש להדגיש לגוי שאין קונים ממנו אלא את החמץ של בני ארץ ישראל, ולא את החמץ של בני חוץ לארץ, כגון אלו השוהים בארץ ודעתם לחזור, או אלו שנסעו לחוץ לארץ לאחר המכירה⁵¹⁰, ואת חמצם יקנה הרב מן הגוי למחרת בלילה, או שיזכה את החמץ שלהם לעצמו, ובמוצאי יום טוב שני יזכה להם את חמצם על ידי אחרים⁵¹¹.

ה. הנוהגים כרבינו תם בזמן מוצאי פסח, ימתינו מלקנות מהגוי עד זמן רבינו תם, וכן נוהגים בהרבה בתי דינים, לקנות בחזרה מן הגוי רק אחר זמן רבינו תם, כדי להועיל למחמירים. וכן ראוי לעשות⁵¹².

ומכל מקום אם הרב קנה את החמץ בזמן הגאונים, אין החמץ נאסר לנוהגים כרבינו תם⁵¹³. וכן אפשר מעיקר הדין להקל לקנות חמץ מיהודים שהתחילו להתעסק בחמץ מזמן הגאונים⁵¹⁴.

עוד פרטים

ו. בכל אופן שלא קנו את החמץ בחזרה מן הגוי, כגון שהגוי לא בא, או שאיחר וכדומה, יכולים להשתמש בחמץ על דעת שישלמו לו את המחיר, אם ירצה להחזיק בחמץ גם לאחר הפסח⁵¹⁵. ויש שכותבים כן בשטר המכירה שהרשות נתונה למוכר להשתמש בחמץ על דעת לשלם לו רווח כפי שומת בקיאים.

ז. שבת שלאחר שביעי של פסח, מותר להשתמש במאכלי חמץ שנמכרו לגוי, ואף על פי שעדיין לא קנו את החמץ בחזרה מן הגוי⁵¹⁶.

ח. אסור ליהודי אחר לקנות את החמץ מן הגוי לאחר הפסח, משום שהדרך הוא שהגוי מחזיר את החמץ לבעלים הראשונים⁵¹⁷. וגם בדיעבד אם הוא קנה את החמץ, דעת הרבה פוסקים שצריך להחזיר את החמץ לבעלים הראשונים והם ישלמו לו את הכסף ששילם, אך אין צריכים לשלם אלא כפי הראוי ליתן, ולא יותר⁵¹⁸. ויש אומרים שאינו חייב להחזיר לו⁵¹⁹. ומכל מקום לא טוב עשה בעמיו להפסיד את חבירו⁵²⁰, ועיין בהערה⁵²¹.

ט. המוצא חמץ בביתו בחול המועד צריך לשורפו, אולם כיום שמוכרים כל החמץ לגוי, אפשר להצניעו במקום שמניחים את החמץ וכלי החמץ שמוכרים לגוי, ואפשר גם לשורפו⁵²².

הנוהגים כר"ת הוא רק לחומרא (א"כ הוא מחמיר כר"ת מדינא בכל מילי, ראוי להזהר בזה). ועוד דהוא אינו מתכוון לזכות בחמץ לפי שיטתו עד זמן האפשרי, כדרך שכתבנו גבי בני חו"ל, ויש שגם אומרים ומפרשים זאת להדיא, ואסור באגרות משה ח"ד סי' צד צה. ועיין במנח"י ח"ו סי' מה וח"י סי' מג, ובשו"ת משנה הלכות ח"ו סי' צג, ודו"ק.

514. עיין בהערה קודמת, וגם אפשר להתפרש שהם מתעסקים בחמץ אבל עדיין הוא ברשות הגוי, ואם יקנו המקילים הרי לשיטתם מותר, ויבואר עוד שהנה מצאנו שאפילו במומר גמור שהתעסק בחמץ בפסח אינו נאסר, וכמש"כ באגרי"מ ח"א סימן קמט, עיי"ש. וכ"ש שיש להקל בזה ביהודים שתולים בדעת המתירים, וכדון יעשה והעיקר שלא יאסר, אך יש לדחות, חזא שרוב הפוסקים חלקו על סברת האגרי"מ, ונתבאר לעיל במקומו, ואסור חמץ של מומר שמכר והמשיך להתעסק בו בפסח, ועוד יש כאן סברא ברורה להחמיר, וגרוע ממומר, שהרי הוא תולה בטחוונו במתירים, ובדעתו בודאי שמותר, וי"ל. ומ"מ לדינא נראה שיש להקל, ועיין במנח"י ח"י סמ"ג שלכתחילה ראוי להחמיר, או בהתרת נדרים וכו', וע"ע שם. ובכל זה נראה שהדבר תלוי לפי הענין אם נוהגים כר"ת מדינא או לחומרא ובאיזה דברים וכו'.

515. כ"כ באשל אברהם מבוטשאטש ס"ו להתיר בזה במקום צורך גדול ליטול מהחמץ בפני שני עדים על מנת לשלם, ואף בלא עדים אין איסור רק שלא ראוי, עיי"ש. וע"ע בשו"ת האלף לך שלמה סי' רכא, וכ"כ עו"א. והשתא נוהגים גם להשתמש בלא עדים, כיון שאין הגוי מקפיד, ועיין בהלכות קודמות שבלא"ה אין בכ"ז קפידיא [וע"ע בהלכה הבאה]. ובשו"ת משנה הלכות (ח"א סי' שנג) כתב שאם לא מצאו את הגוי יזכו לו כסף ע"י אחר באופן שיהיה לו רווח ניכר, ובתנאי שאם ירצה עוד יתן לו דזכין לאדם שלא בפניו וכו', עיי"ש. ואינו מוכרח, ודי במחשבה על דעת שישלם לו, ובפרט בדברים מועטים שכמעט בודאי שלא יהיה אכפת לגוי.

516. יש בדבר זה כמה נידונים:

[א]. מצד מוקצה, שהרי לא היה ראוי בבין השמשות מחשש חמץ בפסח, אולם מטעם זה אין חשש עפמ"ש"כ תוס' (ביצה ד.) שמוקצה מחמת יום שעבר לא אמרינן, וכמו שכתבנו בענ"ז להלן.

[ב]. מצד גול הגוי, שהרי עדיין לא קנו ממנו, וזה שייך לגוי, כבר כתבנו בענ"ז להלן, עפ"ד הגר"ז סימן תמ בקו"א ועו"א, שהגוי אינו מקפיד בכך, אלא שיהיה על דעת לשלם לו אם הוא יתבע את כספו.

[ג]. מצד הערמה, והוא הנידון שלנו שנתבאר לעיל שצריך לחזור ולקנות ממנו כדי שלא יהיה נראה כהערמה, אולם כפי שכתבנו דנראה שזה רק לרווחא דמילתא, ואינו מעכב, ושפיר דמי.

517. כ"כ האחרונים, ה"ד במשנ"ב (סק"ג) וכה"ח (אות נו).

518. כן פסק במשנ"ב הנ"ל, וכ"ה בכה"ח שם בשם הרבה אה'. ולכן אם שילם הרבה א"צ לשלם לו הנותן, אך מש"כ כפי ש"ראוי לשלם" י"ל שאף אם הוא קצת יותר, מ"מ כל שהוא ראוי לשלם כן צריך לשלם לו, והעיקר שלא יהיה באופן שאין דרך לשלם, ול"ד כפי שראוי אותו אחד לשלם.

519. כ"כ בכה"ח (שם) בשם כמה אה', והסברא ברורה, ולכאן יכול המוכר לומר קים לי, ועיין בכה"ח מש"כ בזה, ובדברינו בסימן תלו, ואכמ"ל.

520. כה"ח שם שבכל אופן יש להוכיחו על מעשיו.

521. בכה"ח (אות נו) הביא משם הפמ"ג עיצה שלא לבא לידו כך, שהיהודי ימכור במעט והשאר יזקוף במלוה וכו', עיין שם. וכיום נוהגים בדרך זו של זקיפה במלוה.

522. עיין שו"ע סי' תמו, אולם בזה"ז שמוכרים את החמץ לגוי הרי הוא של הגוי ואין קפידיא, ואפשר להצניעו.

אמנם אם רוצה לשורפו שפיר דמי, ואין בזה חשש גול הגוי, כיון

לחזור ולקנות מהגוי אחר פסח.

אולם נראה ש"כ"ז אינו מעכב, והוא תלוי בדברי האה' בדין הערמה במכירת חמץ וכמו שהזכרנו לעיל בתחילת ענין המכירה ועוד, ועכ"פ הרי בשו"ע (ס"ג) ושאר פ"י סתמו בפשיטות שמוותר ליתן לגוי המכירו אע"פ שידוע שהוא שומר לו את החמץ ונותנו לו אחר הפסח, ע"כ. ואמנם י"ל שקונה ממנו בהבאה לרשותו וכו', אולם סתימת הדברים משמע שבכל אופן מועיל. וכן בדין, שהרי מ"מ היתה מכירה גמורה, ולא מבטיא לאחר מעשה שאינו נאסר, אלא אף לכתחילה אם יש איזה קושי לקנות ממנו וכדו', די בכך שהגוי מסכים להחזיר את זה לגוי, ותול"מ.

וע"ע בבגדי ישע שם שהוסף שבפרט יש לעשות קנין על מקום החמץ שמכר לגוי או שהשכיר לגוי, שהרי מפורש בחו"מ (סי' קפט בהגה) שקרקע אינו נקנה בחזרה בדיבור בעלמא וכו', עיי"ש. וא"כ צריך הרב לקנות גם את המקום בחזרה, ואמנם בעיקר דבריו נחא לענין קנין קרקע שמכרו, אולם בשכירות אינו פשוט, וראה בספר מח"כ פכ"א ס"ו בהערה שכתב ליישב [וע"ע שם בהלכה ח לענין הנוהגים לעשות ערב קבלן, עיין שם].

505. כ"כ בגד"י הנ"ל, ולא דמי לקנין הישראל מהגוי שאינו קונה קרקע בכסף כי אם בשטר שזה תלוי בגמירות דעת, ואם לא עשו שטר אין קפידיא, ודי שיקנו בכסף. [וע"ע בחו"מ סי' קצד ס"א, ח, ונו"כ].

506. שו"ת שם עולם ס"י, עיי"ש. והבאנו זה, אף שהוא חומרא יתירה שהרי די בכסף וכו', משום שבכל אופן לעשות קנין סודר, ויש מי שהתחיל מקרוב להצריך גם שטר מכירה הפוך מהגוי ליהודי, והיא חומרא יתירה, והרי בלא"ה כ"ז אינו מן הדין וכנ"ל, ותול"מ.

507. שקונים בחזרה מן הגוי בכמה אופנים.

508. כמו שנתבאר לעיל שאין זה אלא לרווחא דמילתא.

509. ערוה"ש (סכ"ח) שכן ראוי לעשות כדי שלא יפתחו הסוחרים את חניות החמץ קודם הקניה בחזרה, עיי"ש. וע"ע באשל אברהם מבוטשאטש, אך כפמשנ"ת אינו אלא לכתחילה, ולכן נותני הכשרות על המאפיות וכו', לא מודקדים בזה, ומיד בצאת החג מתחילה המאפיה לעבוד, והמשיג אחראי רק על הכשרות, ואינו מונע להמתין עד אחר המכירה.

510. כן העירו כיוצ"ב במקראי קודש פסח (ח"א סי' עו), ואגרי"מ (סימן צד צה), וע"ע במח"כ פכ"א ס"ט.

511. עיין מח"כ שם ס"י.

512. כן נראה שעדיף להועיל למחמירים כרבינו תם שלשיטתם אם יקנו חזרה את החמץ הוא בחשש חמץ בפסח, וזה עדיף יותר מאשר לחשוש לאותם הנוהגים כהגאונים שעשויים לפתוח את החנויות מיד במוצאי החג בזמן הגאונים, ויבואר: [א]. שהרי בודאי שראוי לדאוג לנוהגים כראוי ע"פ ר"ת ובפרט במילי דאו' של חמץ בפסח בא"י (אך בחו"ל יש להקל טפ"י), וכמשנ"ת במקומו בגדר הדברים. [ב]. שכבר כתבנו שהזהירות לקנות את החמץ מהגוי במוצאי החג, אינה מוכרחת ע"פ דין אלא בשביל שלא תהיה הערמה, ולכן אין בזה כ"כ קפידיא אם ישתמשו בחמץ קודם שקנו בחזרה מן הגוי, ומה גם שרבים מהם בודאי עושים כן קודם הזמן, שהרי אף אם הבית דין יקנו מיד במוצאי החג בזמן הגאונים הרי יקח הדבר קצת זמן, ואילו בעלי המאפיות לחוצים ברוב דוחק מהצובאים על המאפיה, ואין ממתנים ולא מידי, ולכן הבד"צ השונים ממתנים לזמן רבינו תם, וכן ראוי לעשות גם בלא"ה, כדי לחוש לר"ת שכמותו כתבו רוב ככל הראשונים ונת' במקומו [ולא זו בלבד, אלא יש מחמירים כרבינו תם כפי שיעור המחמיר ביותר, עיין בדברינו בסימן רסא].

513. דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אלא קנסא דרבנן ולקולא, ובד"כ רוב

494. הנה נחלקו הפו' אם אפשר לעשות שליח לדבר שלא בא לעולם או לרשותו [ובפרט אם לא כתב כן כתב בהרשאה, ועיין בזה במח"כ פ"ד סכ"א מחלוקת אח' אם ראוי להוסיף כן בשטר, עיי"ש]. ולכן יש לעשות מכירה נוספת, וכמש"כ במח"כ פ"ג ס"ז והלאה, ומיהו יש לצרף מה שנהוג שהרב עושה גם מדין זכין, וע"ע במח"כ שם ס"ט-י, שייחודו מקום להשכרה אגב, או שהרב יעשה כן משלו.

495. עיין מח"כ פ"ג ס"ח ובהערה.

496. כן נראה שזה יכול לעשות בעצמו לקחת שני עדים ולומר בפניהם שהחמץ שבביתו הוא שייך לגוי פלוני מאז ומעולם, וכמשנ"ת לעיל.

497. הנה בשו"ת עונג יו"ט (סימן לו) חקר בזה, וכתב דאזלינן בתר מקום החמץ, עיי"ש, והעתיקו ה"כה"ח (סימן תמג אות טוב), אולם בשו"ת חסל"א תאומים קמא סימן לה כתב דפשוט הוא שהולכים לפי מקום הבעלים, שעליו מוטל האיסור, וכן כתב בשו"ת ארץ צבי פרומו סימן פג, ועוד האריכו בזה האחרונים שהובאו בספר מח"כ פ"ג הערה טז ובחזו"ע עמוד סב, ורובם ככולם נקטו דלא כהעונג יו"ט דלא אזלינן בתר מקום הבעלים, ומ"מ לכתחילה יש למכור בזמן שהוא היתר גם אצל הבעלים וגם אצל מקום החמץ, וכן הוא בשו"ת מנח"י ח"ו סי' כה ושו"ת אגרי"מ ח"ד סי' צד ועוד להחמיר כתרומה, הגם שעיקר הדין הוא כפי מקום הבעלים. **498.** מצד י"ש. ויפרש לאשתו שתוכל למכור, אמנם יליד להקנות להם כדין באופן שאין לו רשות בזה [וע"ע בספר מח"כ עמוד כג כמה פרטים]. **499.** הנה באופן שמכר בזמן שהוא היתר לבעלים בודאי שמוותר וכן הוא עיקר הדין, אולם בהיפך קשה להקל, אך בחזו"ע שם הביא גם בזה להקל, והוסיף שטוב לבטלו ברוב חמץ שנמכר כדין, עיי"ש. ומיהו י"ל שכאשר לא הוא מכר בעצמו אלא הרב מכר בעבורו, ובטעות הרב לא נהג כהוגן לגביו, ה"ז שנוי בפלוגתא אם גם באונס נאסר החמץ, וכמו שכתבנו בענין חמץ שעבר עליו הפסח, שיש מקילים ובפרט באונס גמור, וא"כ חזי לצרופי להקל (ורק אם יוכל בנקל לבטלו ברוב עדיף טפ"י). וע"ע בשו"ת משנה הלכות ח"ו סימן צג-צז, ודו"ק.

נ"ב. ומלבד הנ"ל יש לדקדק גם במוצאי החג שלא לקנות בחזרה מן הגוי עד שיהיה זמן היתר לכל בעלי החמץ, וכפי שיבואר להלן בפרק הבא.

500. בשו"ע (ס"ג) כתב למכור בדבר מועט, אולם כתבו שטוב למכור במחיר הקרוב לשווי וכו', וכמש"כ בביה"ל רד"ה בדבר וכה"ח אות עה, ונת' לעיל בענין קנין כסף, ראה שם כל הפרטים.

ומכל מקום אם לא עשה כן אינו מעכב, דכאמור שבשו"ע מתיר, וגם זה תלוי בנידון הפו' אם יש קפידיא במכירת חמץ דרך הערמה, וכמו שהבאנו בתחילת הענין, וכן בענין קנין מהגוי לאחר הפסח וכו'.

501. עיין להלן, ויש לעשות בדרך זו, שלא יהיה נראה כחוכא ואטולוא, עיין קיצושו"ע סי' קיד ס"א וש"א.

502. כן כתבו האחרונים, ה"ד במשנ"ב (סק"ג) וכה"ח (אות נח), ומלבד שזה מראה שהמכירה אינה אמיתית, עוד בה שיש חשש גול לפעמים אחר שקניו לו.

503. משנ"ב (סק"ג), ופשוט. וכן המנהג כיום לעשות כן, וכנ"ו בהלכה הקודמת ולהלן, ואפשר גם לעכב את החמץ בחובו כמשכונ וכו', וכפי ראות הבית דין במקומו, ועיין מנח"י ח"ו סי' מה.

504. כ"כ בספר בגדי ישע (בתשו"ס"ב אות ד), ה"ד בביה"ל (ס"ג ד"ה מכירה גמורה) ובכה"ח (אות עז), עיין שם. [וכן נראה שהיה המנהג בכל המקומות, וכמו שמבואר בחת"ס סי' קט ועוד בתשו' הפו' גבי טבילת כלים לאחר קנייתם מן הגוי, אך יש לדחות ששם עצם הדבר שלוקח בחזרה ה"ז קניין], וע"ע ערוה"ש ושו"ת סי' ט"ג, שהביא כן מעוד פוסקים

פרק כו

מכירת כלי חמץ והבלוע בכלים

א. יש להזהר שלא למכור לגוי את הכלים של החמץ, מפני שאחר כך יצטרך טבילה כשיבואו בחזרה לרשותו.⁵²³

ב. חמץ הנמצא בכלי, יש אומרים שמוכרhim למכור גם את הכלי, מפני שכליו של מוכר ברשות קונה לא קונה, ומאחר ומקנים את המקום לגוי, אין החמץ נקנה לגוי. אולם מאחר ואין רוצים לחזור ולהטביל את הכלים שנית, יש אפשרות להשכיר או להשאל את הכלים, ודי בזה⁵²⁴. ומוסיפים כן בשטר, וראה בהערה⁵²⁵.

ג. גם חמץ הבלוע בכלים, אין צריך למכרו לגוי, מפני שאין שום חשש איסור להשהותו בביתו בפסח⁵²⁶. ורק אם יש בו חמץ ימכור את החמץ, כגון חמץ הדבוק בכלי וכדומה⁵²⁷.

ד. אם טעה ומכר את הכלים לגוי, יש לחזור ולהטבילם [והיינו בכלי מתכות או בכלי זכוכית], אבל לא יברך על הטבילה⁵²⁸, ועיין בהערה⁵²⁹.

ה. כלים שהשתמש בהם חמץ בתוך הפסח, מותר להשתמש בהם אחר הפסח לאחר השפשוף והניקוי היטב מהחמץ הדבוק בהן⁵³⁰. [ומיד כשאירע כן בפסח צריך לעשות כן⁵³¹. וגם להצניעם⁵³². ויש מחמירים להמתין אחר מעת לעת מזמן שבישלו בו את החמץ⁵³³.

ו. הביאו לו בפסח כלי או איזה חפץ שיש בו חמץ, יכול לקבל את החפץ ולזרוק את החמץ⁵³⁴.

ז. המוצא כלי חמץ בפסח, יכול לקחתו לביתו ולהצניעו עד אחר פסח, או להכשירו ולהשתמש בו בפסח⁵³⁵.

דיני הצנעת כלי החמץ בפסח יבוארו להלן בתחילת סימן תנא.

שכבר העיר בעצמו שאין לעשות תרתי דסתרי, וגם יש לדון על הביטול אי מהני במכירה ותלוי מה לפני מה, ואכמ"ל.

ובערה"ש (י"ד סי' קכ אות נב) דן ביהודי שמשכן כליו ביד הגוי, ורק במכר צריך לחזור ולטבול, וכתב שיש אומרים שבעת מכירת חמץ שמוכרין הכלים לגוי ואחר הפסח לוקחין ממנו כנהוג צריך טבילה, ולי לא נראה כן, מפני שהכל יודעים שעושים כן מפני חומר איסור חמץ ולחומרא בעלמא, דמדינא אין עוברים על הכלים בכל ירא, והכל יודעים שאחר הפסח יחזרו לישראל ולא נקרא שם הגוי עליו, עיי"ש, ונראה כוונתו כדברי הגר"ש"ק בהאלף לך שלמה, עיי"ש. ומ"מ קשה כאמור דהא המכירה ברורה, איברא שסיים שכדומה שכן המנהג פשוט שאין מטבילין, עיי"ש. וכן נראה ממעשה רב (הני"ל) שהיתה זו הנהגה של הגר"א (ולאו דווקא בגלל החשש שמא מכרוהו, אלא גם כשבודאי מכרוהו, זו היתה רק הנהגה של הגר"א). וכ"מ עוד בפ"ו שכך היה המנהג, וזה כנראה הניאו גם להגר"ש קלוגר הני"ל ליישב המנהג, וכ"ה גם בשו"ת שואל ומשיב שתיחאה סנ"א, וע"ע בספר טבילת כלים שהביא כמה אח"כ שאם מכר לגוי א"צ טבילה שנית.

ולדינא נראה כאמור שאין הדבר יוצא מידי פשוטו, וכיון שהיתה מכירה לגוי, ואין הישראל רוצה שום שמץ של חמץ בביתו, ולדעתו היא מכירה מוחלטת, א"כ כשחזר וקונה ממנו צריך טבילה, וכדברי רוב ככל גדולי האחרונים, ומה שמצאנו בפוסקים שהזכירו ענין המכירה ולא הזכירו טבילה, צ"ל דלא נחתו לטבילה, וא"נ שדיברו על כלי חרס וכדומה הפטורים מטבילה (וכה"ג כתב באו"צ פ"ט אות ז לבאר משי"כ בשו"ע סימן תמב ס"א, דמייירי בחרס אל ע"כ). ומיהו לענין ברכה יש לחוש לדברי האומרים שלא יברך, הן הגר"ש"ק עצמו בטו"ד שלדידיה בודאי א"צ טבילה מדינא, אף שחור בו, וכמשי"כ שם בסו"ד, וכ"כ ביד יצחק ח"ב סי' קסא ופרי השדה ח"ג סי' כו, וע"ע יבי"א ח"ו סי"א ותשוה"ס רצד וש"א, ובשו"ת דבר משה (תנינא סי' צח כא) כתב ג"כ לחוש לאומרים שא"צ טבילה, ולכן לא יברך, אבל כתב שמהראוי לטובלן עם כלי אחר שחייב טבילה בברכה, עיי"ש. וד"ז הוא בין בכלי מתכות שחייב טבילתן דאין, ובדאי שאין להקל, ורק בברכה סב"ל, וגם בכלי זכוכית שחייב טבילתן מדרבנן, וכאמור ע"פ שורת הדין יש להטבילן (וכ"ש שאפשר בנקל ע"י טבילה, וכמו שמצאנו כה"ג ביו"ד סי' קה קב ועוד בפ"ו שאפשר בהגעלה). ולכן כל כלי זכוכית ומתכות שמכרום לגוי צריכים לחזור ולהטבילן אחר פסח בלא ברכה, ואם יש לו כלי אחר החייב בברכה יטביל אותו עמוהו.

529. יש להוסיף ולבאר אשר העירוני לנכון, שאם מכר את הכלים בגלל החמץ שבהם (עיי'ן להלן בהלכה הבאה בענין מכירת חמץ שנמצא בכלי), בדרך כלל א"צ טבילה כלל, כי לא מצוי שהחמץ בכלים ממש, אלא בארון מטבח וכדו', או בקופסא חד פעמית, או בשקית וכדו', כך שגם אם היה כלי לשימוש קבוע הרי אינו עשוי מחומר החייב טבילה, ורק אם טעה ומכר את כל הכלים של החמץ מפני הבלוע בהם, אז יש להטביל ככל הני"ל.

530. ח"י ואחרונים, ה"ד במשנ"ב (סק"ד) וכה"ח (אות ה).

531. משנ"ב וכה"ח שם, ופשוט שהרי החשש הוא כבר עתה.

532. כה"ח שם, והמשנ"ב קיצר, ובודאי שצריך גם להצניען, ככל כלי חמץ הני"ל.

533. במשנ"ב הביא מהפמ"ג [בא"א סק"א] שכתב לפקפק בזה אם הכלי בן יומו לבישול החמץ בפסח [כגון שבישול בשביעי של פסח בא"י, או בשמיני בחו"ל], שלא ישתמשו בו, עיי"ש. אמנם הנה"ח השמיט פקפוק זה, אולם ראיתי במל"ח (סי' ס"ט) שהביא מהפמ"ג (במש"ז סי' תמח) שאם בישל לחולה בכלי הבלוע צריך הכשר, עיי"ש. ואין המדובר משום בישולי עכו"ם (עיי'ן משנ"ב ר"ס שיח ס"ב ומש"ש). ולכן, גם אין נפ"מ אם זה עולה על שולחן מלכים ונאכל חי וכו'.

534. עיי'ן כה"ח בסימן תמח (אות כח) באגרת הסגורה בבצק, עיי'ן שם, ודון לניד"ד. ומפני שאינו מתכוון לקנות את החמץ אין חשש, ואמנם בתש"ו הריב"ש (סימן תא) מבואר שאסור להגביה חמץ, אולם כבר כתבנו במקומו שאם אין דעתו לקנותו כלל אין קפידא, וע"ע שם ודון לניד"ד. וכל שכן אם החמץ אינו ראוי, והרי לעיל בסימן תמב (סעיף ג) נתבאר שדבק אין בו איסור בשום אופן להשו"ע, וע"ע שם כל הפרטים.

וגם אם הוא כלי שבלוע בו חמץ אין קפידא, כמשנ"ת לעיל שאין איסור בל יראה בחמץ הבלוע (וכמשי"כ ר"ס תנא ועוד). ואמנם בפ"ו (בסו"ס תג) נחלקו בדין מכירת כלי חמץ לגוי, כמובא במשנ"ב (שם סק"ח), אולם להלכה כתבנו שם דשרי, שאין הבלוע נחשב כלום, וביארנו עוד (עיי'ן בדברינו בענין דברים שיש להזהר ההולכים לטייל בפסח) דמעטת לאו דווקא שמתור למכור לגוי, אלא גם ליהודי יש להתיר, ודו"ק.

535. שאין חשש איסור בחמץ הבלוע בו (כמש"כ בר"ס תנא ועוד, ואין חילוק בין כלי שלו ללש אחרים), וגם הרי אינו מכוון לזכות בחמץ אלא

וכפי האמור יוצא שאין צריך למכור את החמץ הבלוע בכלי, וכמו שכתב החזו"א (שם סקט"ו), וכן מבואר ביד יצחק ח"ב סי' קפא, ובפרי השדה ח"ג סי' כו, ועוד מדברי הרבה אחרונים שהבאנו גבי הטבלת כלים שנמכרו לגוי, וע"ע שם, וזה ברור מדינא דגמרא וכל הפו כאמור, ומפני זה כתבו החת"ס (הני"ל) וכל האחרונים למכור את החמץ "הדבוק" בכלים, ולא את הבלוע בכלים.

ומעתה צ"ע על מה שיש שכתבו בשטרותיהם שמוכרים את החמץ הבלוע בכלים, וכיעוין בנוסח מכירת חמץ שבספר קיצושו"ע להגר"ד פרידמן, וכן בשו"ת דברי מלכיא"ל (ח"ד סכ"ב הני"ל) בתה"ד שכתב שלא למכור את הכלים, כתב אלא למכור את הדבוק או הבלוע בכלים, וצ"ע. ועיי'ן בשו"ת להורות נתן (חלק ו סי' כה-כו) שעמד בזה, וכתב ליישב קצת [ולפ"ד יש מקום ליישב הנהגת החזו"א שאע"פ שכתב בספרו שא"צ למכור את החמץ הבלוע בכלים, מ"מ מובא בשמו שהיה מוכר את הבלוע לגוי, וכן נהג אחריו הסטייפלר, וצ"ע, וכפי דרכו של הלהורות נתן שם יש ליישב, ויותר יש לומר עפמשי"כ הגרש"א בהליכ"ש פ"ו סי' ג' ובדה"ל אות ה שזה מחזק הזהירות מחמץ, ולכן עשה כן, והיותר נ"ל שכיון שכך היה נפוץ המנהג לא רצה לשנות, אולם בודאי שא"צ לזה, וכיום שאין מנהג ברור בזה, יש לבטל זאת].

וראיתי להגר"ח פלאגי במל"ח (סי' ט"ז) שכתב בזה"ל: דמה שנהנה ממנו אחר הפסח צריך שתהיה המכירה והנתנה לגוי כראוי, אך במה שאינו נהנה כגון כלי חמץ מחמת בלוע וכדומה, אף בנתינה בעלמא בסתם סגי אע"פ שהגוי יודע שהוא בערמה, ע"כ. ונראה כוונתו דהנה נחלקו הפ"י האם במכירת חמץ מהני הערמה או שצריך מכירה מעלייתא, כידוע, וזה שאמר שאם הוא דבר שנהנה ממנו צריך שיהיה מעלייתא, משום שחמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה, ואם לא נהנה א"צ לדקדק בכך, ודי במתנה אף שהיא כמו הערמה, כנלענ"ד בכונתו, ומשמע עכ"פ שגם בבלוע צריך נתינה לגוי עכ"פ, וכפיה"א לעיל א"צ לבלוע ולא כלום, וזאת ועוד הדמדובר כאן לגבי הנאה לאחר הפסח, ובזה הרי ודאי הוא נטל"פ, וגם קשה למה דן בדבר מצד ההנאה שלאחר פסח, ולא מצד עצם ההשגה של החמץ בפסח.

ועל כל פנים הדבר ברור ע"פ דינא דגמרא והפוסקים שא"צ למכור את הבלוע בכלים, ואין ענין להחמיר בזה. [ואדרבה יש אומרים גרוע טפי, כמוכר דבר שלא בא לעולם עם דשבל"ע, ויל"ב, ועיי'ן בלהורות נתן]. ולכן יש למכור רק את החמץ, ותו לא.

527. כמו שנתבאר לעיל, שכן הוא בכמה מהפ"י שמוכרים את הדבוק לכלים או שבתוך הכלים, ואפשר לרשום בקצרה את החמץ "שבכלים", וכולל הכל חוץ מהכלים.

528. כידוע שכלי שהיה שייך לגוי ואח"כ נכנס לרשות ישראל צריך טבילה, וה"ה במכר לגוי וחזר וקנה ממנו (כמבואר בשלהי ע"ז עה: ובתוס' שם ד"ה אי ושאי"ר, וכ"פ השו"ע יו"ד סי' קכ ס"א). ומעתה אם מכר לגוי הכלים, הרי אח"כ צריך לחזור ולהטבילם, ואף שלא היו ממש אצל הגוי בביתו, מ"מ היו שייכים לו, ודי בכך לקבל תומאת הגוי מגזירת הכתוב של טבילת כלים, וכמו שביארנו במקומו בגדר טבילת כלים (וע"ע להלן סי' תנא בסדר מכירה וטבילה).

ואכן כבר הזהירו על זה הרבה אחרונים, כמו הסמ"ע (בקו' תקנותיו) שצריך טבילה לאחר הפסח (ה"ד בשו"ת טוטו"ד תליתאה ח"ב סכ"ב), ובשו"ת שיבת ציון (סימן יא) בשם אביו הגאון נודע ביהודה שמדקדקים לפרט את החמץ כדי שלא יטעו למכור את הכלים שנמצאים שם ויצטרכו טבילה מחדש, עיי"ש (ה"ד בפת"ש סי' קכ סק"ג). וכ"כ בחכמת אדם (כלל עג ס"ג) בפשיטות, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת חת"ס (סימן קט) לפרט למכור את החמץ הדבוק בכלי ולא את הכלי עצמו, ושכן הורה רבו הגאון ר"ג אדלר. עיי"ש. וכן מובא במעשה רב (פסח אות מז) שהגר"א נזהר שלא להשתמש בכלים של חמץ לאחר פסח, מפני שמכרום לגוי וצריך טבילה. וכ"כ באריה דבי עלאי בפשיטות כמו שהבאנו לעיל, וכ"כ עוד אחרונים כדלהלן.

אמנם הגר"ש קלוגר בשו"ת טוטו"ד (שם) כתב ליישב וללמד זכות מפני שהמכירה אינה אלא הערמה, ולא מכירה גמורה וכו', אך בעצמו סיים שנראה שצדקו דברי האומרים שצריך טבילה, שא"א לעשות תרתי דסתרי, שכיון שחזרו ונהנה בחמץ אחר הפסח וקונה אותו שנית, איך ייפטר מהטבילה, עיי'ן שם. ובספרו האלף לך שלמה (חיו"ד סי' קצג) כתב להחזיק בזה ליישב מנהג העולם שאין חוזרים וטובלים את הכלי (דלא כהנ"ב וחסמ"א), דמדאי הרי בביטול בעלמא סגי, ורק רבנן הצריכו לבער או למכור, והערמה מהני בדרבנן, וע"ע שם, ודבריו מחודשים מאד. ובעצם הדבר אי הוי הערמה כבר האריכו הח"י טובא לדון בדברי התבו"ש בזה, ואף אם אנו אומרים שהערמה מהני, מ"מ בודאי שלכתחילה עושים זאת מכירה גמורה, כידוע. ורק מפני החשש אמרינן דאף לו יהי כהערמה מהני, אבל לכתחילה אנו משתדלים לעשות כמכירה גמורה, ומה גם

שהגוי אינו מקפיד על כך, וידוע שאינו רוצה להשתמש בזה לבסוף, וכיון שרבים לא רוצים להשאיר חמץ בביתם בשום אופן ולא רוצים לסמוך על המכירה לחמץ בעין, א"כ ה"נ יקח וישרפנו, ועכ"פ ישרפנו על דעת שאם הגוי ירצה להחזיק בחמץ אחר הפסח ישלם לו את דמי החמץ.

אך אם רוצה להצניע את החמץ מותר, חדא דכיון שהוא של הגוי ויש מחיצה למה יטלטלנו בחינם, אך זו ז' לק"מ דאיכא סברא דהוא עצמו מחזור עליו שורפו וכו', ואין חשש, אולם י"ל שכיון שמכר לגוי וסומך ע"ז צריך שלא יהיה נראה כהערמה שמכר לגוי ושורף לו, או סרך חשש גזל. ובתשו' במקום אחר הארכנו בזה, והבאנו דעות האחרונים בזה כהגר"צ"פ והשבה"ל ועוד, והגר"ש"א הורה לשורפו בלא חשש, וכן עיקר. ומ"מ יכול גם להצניעו, ואכמ"ל. ומ"מ למעשה יכול לשורפו בלא חשש.

523. עצם הדבר שלא צריך למכור כלים לגוי, הוא ברור, וכמו שיבואר בהערות הבאות שאין צריך למכור כלי חמץ, ואפילו לא את הבלוע בו, אף שבלוע בו טעם חמץ, ואף אם מי שירצה למכור דיו למכור את הבלוע בכלי ולא את הכלי עצמו, וכמו שיבואר.

ובשו"ת חת"ס (סימן קט) כבר הזהיר ע"ז שיש כותבים בנוסח המכירה "כל הכלים שבהם החמץ" שזה לא יתכן, שאם כן כשיחזור היהודי ויקנה את זה אחר הפסח יהיו צריכים טבילה, וכ"ה ע"פ הוראת הגר"נ אדלר שאינו מוכר אלא חמץ הנדבק בדופני הכלים, ע"כ. וע"ע גם בשו"ת שיבת ציון ס"א. וכן הדגישו הרבה מהפ"י שאין המכירה על הכלי עצמו, וכ"ה באח"י שיבואו להלן, אמנם י"א שצריך למכור את הכלי מטעם צדדי דכליו של מוכר ברשות קונה ויבואר להלן.

524. הנה עמדו בזה האח"י מהא דקיי"ל (חוי"מ סי' ר) שכליו של מוכר ברשות לוקח לא קונה, וא"כ ה"נ אם הכלים של מוכר לא נקנה, שהרי הדרך למכור או להשכיר את המקום לגוי (כמשנ"ת במקומו), וכבר עמדו בזה האח"י, באריה דבי עלאי דיני מכירת חמץ (אות ט) כתב שצריך למכור כל כלי החמץ, שלא יהיו כליו של מוכר ברשות לוקח, ע"כ, וכ"כ בבא"ח (פ' צו הלכה ט) מהאי טעמא (והביאו כה"ח סימן תמח סוף אות נג). אלא שבאופן זה הרי כל הכלים הצריכים טבילה (מתכות וזכוכית), יצטרכו טבילה לאחר שיחזור ויקנה אותם מהגוי לאחר הפסח, וכמו שנתבאר לעיל, וק"ק על הבא"ח וכה"ח שלא העירו בזה (ודוחק לומר שסברו כהגר"ש"ק והשו"מ שהזכרנו לעיל, שהם מקילים בזה, נגד כל האחרונים האוסרים). אמנם האריה דבי עלאי (שם באות ז) כתב מפורש שצריך טבילה אחר הפסח.

ובשו"ת דברי מלכיא"ל (ח"ד סי' כב אות ז) העיר בזה דמאחר ואנו מחמירים לכלול בשטר מכירה גם קנין חמץ, וקשה דהא כליו של מוכר ברשות לוקח לא קונה, וע"פ רוב החמץ מונח בכלים, ואף שמוכר בלא"ה את הכלים היינו הנדבק או נבלע בכלים, אבל כלי שמונח בו חמץ יבש ואינו נדבק לא שמענו, ולכן צריך לפרש שמוכרים גם את הכלים, שכלי מושכר לגוי א"צ טבילה, עיי'ן שם, וע"ע גם בשו"ת שו"מ סי' נא, ובדרכ"ת סי' קכ סק"צ. וכן כתב גם באו"צ (ח"ג פ"ט תשו"ז), ואת"ש.

ולפ"י צריך להשכיר את הכלים, בדרכי הקנין בחו"מ סי' קצה ס"ו ואחרונים, וככמה שטרות לא מדקדקים בזה, ואפשר עפמשי"כ בדברי חיים (דיני חמץ סי' ד) שאף שאין הכלי קנוי ללוקח, מ"מ י"ל דכיון שהוא רוצה בקנין חצר מסתמא משאיל לו גם את הכלים, עיי"ש. וא"נ כיון שכותב בשטר זיל קני, עיי'ן ברמ"א ובד"ה האח"י בחו"מ שם, ויותר טוב לפרש בשטר להדיא שהוא משכיר או משאיל את הכלים לגוי.

525. בשטר מוסיפים למכור הכלים. והנה בזמנינו מצויים נירות אריזה ונילוניום, ונראה שא"צ לפרטם, שהם בכלל כלים, או שהם טפלים, כענין קריעתם בשבת המבואר בסו"ס שיר.

526. בגמרא פסחים (ל) מבואר שאפשר להשהות כלים של חמץ לאחר הפסח, וא"צ הכשרה אם אין כוונתו להשתמש בהם בפסח, וכ"פ השו"ע (ר"ס תנא). וזאת למרות שבלוע בהם חמץ [ומשמע אפילו בלוע חמץ בן יומו נמי]. ובמרדכי (רפ"ג דפסחים) בשם ר"ת רצה ללמוד מזה גם לטעם חמץ שבתערובת מאכל (ועיי'ן בזה בהקדמה לסי' תמב), וכ"כ הרבה ראשונים.

ומצאנו כמה ביאורים בדבר, א. המג"א (שם סק"א) הביא בשם הראב"ן שא"צ לבער את החמץ הבלוע כיון שאינו בעולם (וכן הובא בדברי הרבה אחרים שם, וכה"ג כוונת ערוה"ש סי' א). ב. שהבלוע בו נותן טעם לפגם, כ"כ בערוה"ש (שם), אולם יש להעיר דזה פשוט וברור שאם הוא נטל"פ א"צ למכור לגוי, דהא חמץ פגום א"צ למכור כלל, עיי'ן בהקדמה שכתבנו לסימן תמב, ודו"ק. (וזה תלוי בדברי המפ"י בדין נטל"פ אם בפנים הוא משובח וכשיצא נפגם או שנפגם כבר בפנים, וההלכה שכבר בהיותו בלוע הוא פגום). אבל כאן הרי אנו רוצים להתיר אפילו בבן יומו, וכן משמע מסתימת הפ"י, חו"ב"ג. עיי'ן חו"א (סימן קמז סק"ב) שכתב דהוי כחמץ שנפלה עליו מפולת [ולכן הוא קל יותר מטעם חמץ שבמאכל בתערובת].

ח'. יין שנמכר לגוי במכירת חמץ, מחשש שהיה בו תערובת חמץ כמו ספירט וכדומה, אינו נאסר משום יין נסך, כל שלא היה באפשרות הגוי לנסך אותו בפועל⁵³⁶.

שער ג

מאכלי הבהמה והחלב בפסח

האכלת חמץ לבהמות וחיות

א. חמץ אסור בהנאה, מזמן איסור חמץ בערב פסח, שהוא מתחלת שעה שישית, וכמו שנתבאר לעיל בסימן תמג⁵³⁷, והרי הוא אסור ככל איסורי הנאה⁵³⁸. וגם חמץ שעבר עליו הפסח אסור⁵³⁹.

ב. אסור להאכיל חמץ בפסח לבהמה חיה ועוף, ואפילו לבהמה של גויים או של הפקר. ואפילו אם גם החמץ אינו של⁵⁴⁰, וגם בשאר איסורי הנאה הדין כן⁵⁴¹. אמנם איסורו מדרבנן⁵⁴².

ג. ואם אינו רואה את הבעלי חיים אוכלים את החמץ אין בזה איסור אם אינה בהמה שלו, ולכן מותר לזרוק חמץ לים, אף שהדגים יאכלוהו, אבל אם הם דגים שלו אסור⁵⁴³.

ד. איסור האכלת חמץ לבהמה, הוא גם אם אינו נוגע בחמץ, משום שבהגבהת החמץ יש חשש נוסף שהוא זוכה בחמץ מן הפקר, ועובר באיסור חמץ⁵⁴⁴. ונזכיר דוגמאות:

- [א] אסור לקחת כלב או חתול ולכוון אותו אל מקום שיש שם חמץ, אפילו שהכלב והחמץ הפקר⁵⁴⁵.
- [ב] חמץ המכוסה בשקית או בכלי וכדומה, אסור לגלות אותו כדי שבעלי החיים יאכלוהו⁵⁴⁶.

חנינת הבהמה לגוי שיאכילה חמץ

ה'. אסור ליתן את בהמתו לגוי, כדי שיאכילה בפסח, אם הוא יודע שהגוי מאכיל אותה חמץ כגון מתבואה מחומצת וכדומה⁵⁴⁷, ואפילו שהיהודי אינו אומר לגוי כלום, אסור⁵⁴⁸, בין בחינם ובין בשכר⁵⁴⁹.

ויש להזהיר על כך את בעלי הרפתות והסוסים⁵⁵⁰.

ואפילו אם אין המטרה בשביל האכלת הבהמות, אלא למטרה אחרת, מכל מקום אסור אם ידוע שהגוי מאכילה חמץ⁵⁵¹.

ו'. יש אופנים שמותר ליתן את הבהמה לגוי, אף על פי שהוא מאכילה חמץ:

- [א] אם היהודי אינו יודע אם הגוי מאכילה חמץ, ולא אמר לו בפירוש להאכילה חמץ. אמנם אם נודע לו בפסח שהוא מאכילה חמץ אסור⁵⁵².
- [ב] אם התנה עם הגוי שלא יאכילה חמץ בפסח, אף על פי שאחר כך הגוי מאכילה חמץ, לית לן בה, כיון שהגוי עושה זאת על דעת עצמו⁵⁵³.
- [ג] אם נתן את הבהמה אצל הגוי זמן רב קודם פסח, כדי שהגוי יזון אותה משלו, ולא התנו במפורש על החמץ, ובנתיים הגיע פסח, מותר אפילו נודע לו שהוא מאכילה חמץ⁵⁵⁴. ועיין בהערה כמה זמן קודם לכן מותר⁵⁵⁵.
- ז'. אם יש צורך להאכיל את הבהמה דווקא חמץ, אפשר למכור את הבהמה לגוי, כדי שהגוי יאכילה חמץ⁵⁵⁶, ובכמה תנאים:
- [א] שהבהמה תהיה אצל הגוי, או שימכור לו את הרפת וגם את הבהמה עימה⁵⁵⁷.

ובטעם ההיתר נראה על פי מה שכתבו הראשונים לדמות דין זה לדין אמירה לעכו"ם, שאם התנה עימו אסור, אבל בלא תנאי או אמרים דאדעתא דנפשיה קעביד. ולכן מותר כשהתנה עימו בהיפך, כגיל בהערה הקודמת, וגם כאן כשהוא מזמן רב הרי זה כאילו מעשה הגוי אינו מתייחס אליו. ויש להוסיף עוד ולבאר על נכון, לאור האמור שההיתר הוא רק כשמראש לא ידע שכונת הגוי להאכיל חמץ, שבוה מותר, והיינו משום שבכה"ג אין עליו חובת זהירות מן החמץ כ"כ. וזאת כאשר ראינו לעיל (סימן תלו) שהמפרש בים והיוצא בשיירא חייב לבדוק משלושים יום קודם לפסח, והטעם (כמ"ש שם) שמא חל עליו חובת ביעור, שהרי שואלין ודורשין קודם חג שלוש יום, ועמש"ש. וכן מצאנו עוד בד' האחרונים (הובאו במשנ"ב ס"ו תלו) שמשלושים יום צריך להזהר בכל עניניו שלא יהיה חמץ, עיין שם. וכן לגבי אוצר ועוד כהנה (שהבאנו בסי' תכט ובסי' תלג), וע"ע גם בב"י (ס"ו תנ) בשם האגור גבי השכרת כלים לגוי שישים שם חמץ אי חשיב הנאה מחמץ, וכתב שם דלא מסתבר לאסור להשכיר לגוי שלוש יום קודם פסח, אפילו שידע שכונתו לשים שם חמץ, ע"כ. ודו"ק. וא"כ ה"ה בנידו"ד שכל שהוא סמוך לפסח צריך ליתן דעתו שלא יאכילה חמץ, ולכן אם נודע לו שהגוי מאכילה חמץ אסור, אבל אם הוא קודם לכן לא איכפת לו [וזה דווקא כשאינו יודע, כמו בנידון בדיקת חמץ ביצא לדרך ובאוצר וכדו', אבל בידוע הרי חייב לבער, ואכן גם כאן הוא דווקא באינו יודע בשעת המסירה שיאכילה חמץ כמשנ"ת לעיל], שא"צ לדאוג לכך, ובאופן שאח"כ נודע לו, טעם ההיתר הוא משום דכבר רב המעשה מתייחס אליו, ולסיכום: עצם המסירה מותרת כשהוא מזמן רב שאינו צריך לדאוג לחמץ, ואח"כ מותר אף כשנודע, דשוב אינו מתייחס אליו, ודו"ק. באופן אחר י"ל שאין זו הנאה ממש מהחמץ כיון שהיהודי שנותן את החמץ לגוי לא איכפת לו אם הוא מאכיל אותה חמץ או דברים אחרים, שהרי ממילא הוא חייב להאכילה, וכל האיסור הוא משום מיחזי כנהנה [כמש"כ המשנ"ב סק"ל שנהנה מחמץ וכו', היינו באופן האסור שנודע לו, וה"ז כאילו נותנו להאכיל חמץ דהוי כנהנה], ולכן כשאינו יודע, לא אסור, ולכן גם אם הוא מזמן רב וידוע אין איסור כי אינו נראה.

555. הנה יש לזון בכמה זמן קודם לכן מותר. ולכאורה יש לומר דההיתר הוא בשלושים יום קודם לפסח, כעין שהתירו בכמה וכמה ענינים שמשלושים יום קודם לפסח אי"צ לחוש (כמו שהזכרנו בהערה הקודמת כמה דוגמאות), וכך יתפרש מש"כ המקו"ח "זמן רב", ומצאנו שלוש יום הוא כמו קיום (עיין ר"ס שיג ובר"ס שיז מרי"ו, ובסי' תכט בקביעות מקום וכדו'), וע"ע להלן במשנ"ב (סימן תנ סוסק"ב) שהזכיר זמן רב כשלושים יום, עיי"ש. והוא מעין נידונינו, ודו"ק.

הבלות שבכה"ח (סוף קיב) משם המט"י כתב שאם "מאמצע השנה" הבהמות אצל הגוי מותר, עיי"ש. אולם אין דבריו ברורים, שמיד בסמוך לכך כתב שלא אסר השו"ע אלא בנותנה לו לימי הפסח, וקשיא דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא, ומ"מ בפשטות לא צריך להיות חילוק בין שלוש יום ליותר מזה.

נ"ב. עיין בשו"ת פני יהושע (סי"ב ס"ד) כמה חידושים בענינינו, כשזה לאחר זמן איסור חמץ.

556. דבר זה נחלקו הפוסקים, שבתבואות שור (דף קיד): כתב לאסור בזה, וביאר טעם החילוק בין מכירת חמץ למכירת בהמות, וה"ד בברכ"י מקו"ח ושע"ת, אולם הרבה מהאחרונים כתבו להשיב על דבריו ולהתיר מכירת הבהמות, וכמו שהביא השד"ח באריכות מדברי הפו', וכן במשנ"ב (סק"ג) וכן בכה"ח (אות קט) ושכן המנהג בכ"מ.

אמנם משמע שאינו לכתחילה, כיעוין במשנ"ב הנ"ל שכתב בלשון "ואם אי אפשר באופן אחר", וכן בכה"ח שם סיים בשם החת"ס שנוסף למכירה זו יפקירנה בפני שלשה ואפילו לז' ימים של פסח, ולא בביטול בלב, עיי"ש. ומ"מ הסומך להקל שפיר דמי.

557. משנ"ב שם, וכה"ח (אות קיא) בשם הח"א, עיי"ש. והיינו שלא יהיה ברשותו [ואופן מכירת הקרקע נתבאר לעיל בדנייני מכירת חמץ בסימן תמח ס"ג, כמו שנוהגים במכירת חמץ].

558. משנ"ב שם, ונראה שהוא תנאי נוסף, מפני שאם הוא מתעסק בזה

לכו"ע (וכמש"כ בעה"ש סק"ז), יש להקל כפשטא דגמ', וכד' רוב הפו'. ובפחים הגדולים כיום [טמון] י"ל שאף האו"ה מתיר, כיון שאין בעלי חיים באים לשם, אולם י"ל שכיון שיכולים לאכול מזה במקום שנוזקים שם אחתי אסור, ומ"מ לדינא נראה להקל כאמור כל שאינו רואה, ודו"ק. **544.** עיין בתשו' הריב"ש (סימן תא) שהמוצא חמץ בפסח אסור להגביהו, משום דמאגביה קנאו ועובר עליו בכל יראה. ועוד שיש חשש שמא יאכלנו. עיין שם, והוזכר בקצרה בביה"ל ר"ס תמו, ועמדנו ע"ז שם ובתשו' בענין המטיילים בפסח. ושם הערנו שבתשו' הריב"ש בהמשך דבריו מבואר שיש לומר שאין איסור בהגביהו מחשש שזוכה בו, שהרי ודאי כוונתו לזכות באיסור עיין שם. וקשה על הביה"ל ועו"א שלא הזכירו צד ההיתר, ועכ"פ בנידו"ד בודאי יש לחוש, וכמש"כ בשעה"צ (אות עו) משם המט"י שבמשלך חמץ לפני בהמה אפשר שעובר ג"כ על ב"י וכו', דמכיון שהגביהו קנאו, ולי"ש לומר איסורא לא ניחא ליה למקני, שהרי רוצה בו ליהנות לכלב, ע"כ. אולם אף בזה הרי משכחת לה שיאמר כוונה מפורשת שאינו רוצה לזכות וכוה"ג הרי אינו זוכה, ומה שהוא מגביהו הוא רק כדי ליהנות לראות את הבהמה אוכלת, והנאה זו הרי יכולה להתקיים גם בלא שיזכה בה.

ומ"מ מן הסתם בודאי אסור, ומלבד כל זה הרי יש לחוש שמא יאכלנו, אך טעם זה אינו שייך במקום שאינו ראוי לאכילה אלא לבהמה, אמנם באופנים כאלה אינו מוכרח שעובר באיסור, וכמשנ"ת בר"ס תמב, ועוד שם לענין מזון בעלי חיים, וע"ע בדבריו בסימן תמ לענין העמדת מחיצה בפני חמץ שאינו ראוי.

ולענינו, נראה שאסור גם אם אינו מגביה ומשליך לפניו את החמץ ממש, שהרי מ"מ שייך בזה הטעם שהוא נהנה במה שהם אוכלים מכוחו, [ומש"כ בדברי האח" הובא במשנ"ב שאסור "להשליך" חמץ לפני בהמה, לא דווקא הוא, ואכן מקור דבריהם ב"י, ושם לא נזכר שמשליך לפניו חמץ, אלא מאכיל, ואפשר לפרש שבכל אופן שגורם לכך הדין כן], ועפ"י כתבנו דוגמאות דלהלן.

545. ואין להקל בזה כעין גרמא של מעמיד בהמה על קמה וכו'. **546.** ואין להקל בזה משום גרמא בהסרת מונע וכו', ע"פ הנ"ל.

547. אגודה ומנה"ל הובאו בב"י (ס"ו תמח), וכ"פ שו"ע (שם ס"ז), משום שהוא נהנה בכך שבהמתו מתפטמת (משנ"ב סק"ל), ולא דווקא שמתפטמת בשבב גדול, אלא העיקר בכך שהיא גודלת באיסור, ואם אינו יודע אם מאכילים אותה חמץ מותר, וכדלהלן.

548. באגודה ובמנה"ל איתא לא יאמר אדם לגוי קח בהמתו והאכילה חמץ" וכו', ודקדק מזה בח"י שאם לא אומר לו כלום אלא נותן לו בסתמא, אפילו יודע ודאי שיאכילה חמץ מותר, אולם למעשה הסכימו כל הפו' כדעת השו"ע לאסור בכל אופן וכמש"כ בכה"ח אות קיז.

549. משנ"ב סק"ט וכה"ח אות קטו ואת קטו בשם האח". **550.** כן הוזכרו הח"א ועו"א, ה"ד בכה"ח קיא ועוד.

551. עיין מקו"ח (הובא בשע"ת ומשנ"ב וכה"ח קי) גבי גידול שוורים לחלק הולדות ועוד כהנה, דמ"מ בכלל זה האכלתם, וזה אסור בחמץ.

552. מבואר בב"י ובפו', וכן בשו"ע ס"ז שכל שלא נודע מותר, ובכה"ח אות קיח משם הפו'.

553. כ"כ הכה"ח (סוף אות קיח) מדנפשיה, ואכן כן יש ללמוד לפי ראיית האגודה (שבב"י ס"ו תמח), דכה"ג בשבת שרי, וממילא ה"ה בנידו"ד, וראה עוד בהערה הבאה.

554. משנ"ב (סק"יא) משם המקור חיים, וכ"כ בכה"ח (אות קי) משמו, וכן הביא עוד להלן (בסוף אות קיב) משם המטה יהודה שמותר אם זה זמן רב בכל אופן, עיי"ש (והזכירו גם בשעה"צ).

אך זאת צ"ל מדברי הכה"ח להלן (סוף אות קיז) משם קיצור שו"ע שאפילו זמן הרבה קודם פסח אסור למסור בהמתו לגוי כשיודע שיאכילה חמץ, עיי"ש. ולכאורה זה דלא כהמקו"ח הנ"ל שהביא הכה"ח לעיל, אולם הביאור הוא, שכל היתרו של המקו"ח הוא רק באופן שלא ידע מראש שעתיד להאכילה חמץ, ולכן התיר מזמן רב (וחש"כ המשנ"ב שמותר אף שינודע לו בפסח), אבל אם יודע מראש שעתיד להאכילה חמץ אסור, וזו כוונת הקיצושי"ע. וטעם הדבר מבואר היטב כדלהלן.

בכלי, וכנ"ל בהלכה הקודמת, והיינו הך. ועוד כתבנו מזה בתשו'. **536.** דאינו נאסר אלא במגע הגוי, וכ"כ באול"צ סופ"ט שכן פשוט בכל דוכתא, והעיר בזה ע"ד ההר צבי יו"ד ס"י קיא.

537. מבואר בפסחים פ' כל שעה (כא: כג) ובפ"ק (יא): הובא זמן האיסור, שחז"ל אסרו שעה אחת קודם חצות, ומחצות והלאה הוא איסור דא', ונתבאר בסימן תמג מהו חישוב הזמן למעשה ועוד פרטים. וע"ע גם בסו"ס תמה בדנייני הנאה מחמץ, ועוד בכ"מ נתבארו הדניינים בזה, ולפ"י מש"כ השו"ע שלפנינו (בסעיף ו) שאסור להאכיל חמץ לבהמה "בפסח", לא דווקא הוא, וכמו שכתבו האח" ה"ד במשנ"ב סק"ו וכה"ח קז.

538. ואפילו בזמן שאסור מדרבנן נמי, ועוד חזנן שיש בו חומרא יותר משאר איסורי הנאה, לפמש"כ הפו' שאפילו בחמץ של הפקר ובהמות של הפקר אסור בהנאה וכו', ויש מפרשים שזו חומרא דחמץ, וכדלהלן.

539. אח" ה"ד במשנ"ב (סק"ו) וכה"ח קו, וכה"ל לעיל ס"י תמה.

540. בירושלמי בפסחים (פ"ב ה"א) מבואר שאפילו לבהמה של הפקר אסור. וה"ד בטושי"ע (סעיף ו). וטעם הדבר מפני שזה נקרא הנאה במה שממלא רצונו, וכ"כ רבים מהראשונים כמובא בערך השולחן (כאן וביו"ד ס"י פז סק"ז), וכ"כ האח" כהט"ז ביו"ד (סימן צד סק"ד) ועוד רבים, וכן בכה"ח שם אות ד. ובבית יוסף הביא ממנה"ל (בתשו' ס"י קסא) שאפילו אם החמץ אינו שלו ג"כ אסור (וה"ד במשנ"ב וכה"ח), וק"ל שלא נזכר בשו"ע, ושמא ראה בזה פקפוק, ואינו מוכרח, ד"ל שהכל לפי טעם הדבר שגם בזה יש הנאה ולא שנא.

541. האח" דנו בכל הנ"ל אם הוא רק בחמץ בפסח משום חומרא דחמץ, או גם בכל איסורי הנאה, ובשעה"צ (אות עה) וכה"ח (אות קח) הביאו ד' הפו' בזה, ורבים האוסרים בכל איסורי הנאה, ומכללם השערי דורא, ואיסור היתר, והתשבי"ץ, ובודאי יש לתפוס כמותם להלכה, ובפרט שהרבה מהאח" כתבו כן, ומש"כ המקו"ח כאן (והובא בפת"ש ביו"ד ס"י צד) לחלק בין חמץ לשאר איסורי הנאה, דבריו אינם מוסכמים מכל הפו' ראשונים ואח" כנ"ל. הגם שהביא המקו"ח ראייה מתוס' [וגם בשו"ת בצל החכמה ח"ו ס"י לט אות ה הוכיח כן מאיגרת התשובה לר' יונה], עיין בעה"ש הנ"ל, ועוד באח", וע"ע בדרכ"ת ס"י צד סקמ"ח, ואכמ"ל.

542. כ"כ בעה"ש כאן (סק"ז) שבבהמה שאינה שלו וגוי שאינו מכירו הוי רק איסור דרבנן, עיי"ש. והיינו שזו הרחקה יתירה שעשו חז"ל שלא יכשל.

543. עיין בסימן תמה במשנ"ב סק"ה וכה"ח אות ז, ונפ"מ במוצא חמץ בפסח שצריך להשביטו בזריקה לים דשרי, אבל לבריכת דגים אסור, ונתבאר עוד בסו"ס תמג.

אמנם יש לבאר שאין זה פשוט, כי הנה בלשון הירושלמי (פ"ב ה"א) איתא שאסור להאכיל לכלבים ואפילו לכלבים אחרים, וסיים הירושלמי והא דתנן מפרר, היינו משום דממחי ליה מיא קודם שיבא לידי איסור אכילה, ע"כ. ומבואר שאפילו לים הפקר אסור, עיי"ש. וכן כתב מדנפשיה רבינו הגרי"ח ברב פעלים (ח"ג חיו"ד סו"ה), וחלק ע"ד המנ"א שהתיר, עיי"ש. והנה הרי"פ הביא ראייה מהאיסור והיתר כלל כא דין יב יג שכתב שיש לשפוך תבשיל של ב"ח לבית הכסא, "שלא יוכל לבא לידי שיהנה ממנו שום בריה", ע"כ. ומשמע שאפילו בשל הפקר שאינו רואה אסור, ועיין עוד שם.

ואמנם מדברי האו"ה היה נראה לדחות, א]. ד"ל דהיינו שלא יהיה מצב שיראה אותם אוכלים ויהנה, והרחקה יתירה עשו, אבל בים שלא רואים לעולם את הדגים אוכלים שפיר דמי. (וכעין מש"כ להלן בסי' תסז גבי איסור משהו בים הכינרת, משם ספר יהושע שלא גזרו אלא כשאפשר לבא לידי חנינת טעם, משא"כ בים וכדו'). ב]. אי"ז י"ל כלשון הרא"ה "ונהגו" וכו', ואינו מדינא. אולם עכ"פ הנה לפנינו משמע כן בירושלמי, והביאו דברי הירושלמי בהגה"מ (פ"ג מחו"מ אות כ) וכן בהג"א (פ"ב ס"ג).

אולם הנה פשוט הגמרא דילן דלא כהירושלמי, וצ"ל דס"ל שהוא רחוק לומר שיהיה אסור כ"כ שמא יבא ליהנות בראיה בעלמא, וע"ע בשו"ת חקרי לב (סימן מז) שכתב שאף ההגה"מ לא ס"ל כהירושלמי, ועיי"ש, ואף שיש להשיב ע"ד אה"מ, מ"מ כיון שהוא מילתא דרבנן

[ב]. שלא יהיה ליהודי שום עסק עמה⁵⁵⁸, ועיין בהערה⁵⁵⁹.

[ג]. שלא יאמר לגוי בפירוש שיאכילה חמץ⁵⁶⁰. וראה עוד בהלכה הבאה תנאי נוסף⁵⁶¹.

ודע, שכל הקנינים הנזכרים, יש לעשותם קנין גמור, כל דבר כדינו⁵⁶².

ח. באופן האמור שמוכר את הבהמה לגוי כדי שיאכילה חמץ, אסור למכור לו גם את החמץ מפני שהוא נראה כהערמה⁵⁶³, אלא ימכור את החמץ לגוי אחר, ויכול לתווך ביניהם שיתן הגוי בעל החמץ העכשווי לגוי בעל הבהמה העכשווי⁵⁶⁴, וכדומה⁵⁶⁵, ועיין בהערה באופן שאי אפשר למכור לשני גויים⁵⁶⁶.

ט. טוב הדבר שכל אדם שיש לו בהמות שימכור אותם לגוי, ככל האמור לעיל, מפני שמצוי שמאכילים אותה חיטים, וצריך לבער אותם כל פעם אחר האכילה מפני הריר הגורם בעל החמץ בזמניו כיום מאכילים את הבהמות אוכל ללא חשש חמץ, ויוצאים מידי כל חשש.

י. אדם שיש לו פרות ומוכרם לגוי, והגוי מאכילם חמץ, לא יקנה ממנו את החלב⁵⁶⁷, ועיין להלן בדין חלב של בהמה שאכלה חמץ בפסח.

יא. אדם שיש לו כלב בביתו, אסור להאכילו חמץ, וגם לא יועיל לו למכור את הכלב לגוי, וגם אם ימכור לגוי את הכלב עם החמץ אסור [אלא אם כן ימכור הכל חוץ מביתו ובכמה תנאים שנתבאר לעיל], אלא יתן לו מאכלים שאין בהם חמץ, וכיום יש אוכל לכלבים כשר לפסח⁵⁶⁹.

וכן אדם שיש לו תוכי או שאר בעלי חיים שאוכלים חמץ אין להאכילם חמץ, ולא מועילה מכירתם לגוי [אלא אם כן חוץ לביתו ובכמה תנאים שנתבאר לעיל], אבל מותר להאכילם אם האוכל שלהם פגום מאכילת אדם, או יקנה אוכל כשר לפסח⁵⁷⁰. ומאכל "דוחן" לתוכי אינו חמץ⁵⁷¹.

ואם האוכל של בעלי החיים פגום ואינו ראוי לאכילת אדם, מותר להאכילו לבעלי החיים⁵⁷².

יב. אסור ליהודי לומר לגוי שיאכיל את בהמתו חמץ, ואפילו אם לא הקדים לו מעות⁵⁷³, ואפילו בחינם⁵⁷⁴.

והרואה בהמה רעבה ללחם, יכול לומר לגוי תן לה לחם ואני פורע⁵⁷⁵.

חלב מבהמה שאכלה חמץ

יג. בהמה של גוי שאכלה חמץ בפסח, נחלקו הפוסקים האם מותר לשתות מחלבה או שהוא אסור משום הנאה מחמץ⁵⁷⁶. ויש בזה כמה אופנים:

[א]. אם אכלה חמץ וחלבו אותה תוך מעת לעת, יש להחמיר⁵⁷⁷.

[ב]. אם אכלה חמץ וחלבו אותה אחר מעת לעת מאכילת החמץ, יש להקל⁵⁷⁸.

[ג]. אם אכלה חמץ וגם דברים המותרים, וחלבו אותה אחר מעת לעת, בודאי יש להקל⁵⁷⁹.

[ד]. אם אכלה חמץ וגם דברים המותרים, וחלבו אותה תוך מעת לעת, ג"כ יש להקל⁵⁸⁰.

[ה]. אם יש ספק אם אכלה חמץ, או כל ספק אחר, יש להתייר⁵⁸¹.

ודע, שבזמן הזה יש להקל מן הסתם בכל חלב בפסח, מפני שמצוי שמאכילים אותה גם משאר דברים, ואין לחוש לאכילת חמץ לבדה⁵⁸².

יד. חלבו אותה בפסח, יש להחמיר גם לאחר הפסח שלא להשתמש בחלב זה, כיון שאכלה חמץ בפסח⁵⁸³.

חלבו אותה לפני פסח, מותר החלב גם בפסח. ואפילו מבהמה של יהודי. אף על פי שאכלה חמץ⁵⁸⁴.

ובשי"ב עיין שם, ועוד האריכו בזה בנשמ"א (שם) ובת"ח הנ"ל ועוד הרבה בי"ד סי' ס, וכאן בסימן תמח, ואף שזו"ג אסור לכתחילה, מ"מ בדיעבד מותר, אמנם יש שדנו גם בזה שהיהודים הקונים בקביעות כגורמים לכך לכתחילה, ויל"ב. [ד]. עוד כתב בנשמ"א (שם בסו"ד) טעם חדש, שהרי אי לאו קרא היה חלב אסור (כמש"כ בגמ' בבכורות ז): ואעפ"כ התירה תורה, ונימא הואיל ואשתרי אשתרי (כיבמות ג:) עיין שם, וע"ע שם משכ"ב, ובעיקר הכלל דהואיל ואשתרי האריכו המפ' ביבמות פ"ק ובשד"ח מערכת הה"א ועוד באח'.

ובעצם הדין הנה נחלקו בזה הפו' מערכה לקראת מערכה וכמובא בשד"ח שם ועוד, וכפי הנראה רבים האוסרים וכמובא שם, וכן מבואר בפמ"ג (שנביא להלן), וכן הגר"ח פלאגי כתב להחמיר בזה (בספריו: ר"ח כאן סק"ד ובמל"ח סי' סכב, ובשו"ת לב חיים ח"ג סי' קיז, ונזכר בשד"ח). וכן הבא"ח (פי' צו מב) החמיר, והפליגו לאסור אפילו בספק (אך י"ל דמירי כשכך היה הדרך), וכ"ה במשנ"ב וכה"ח ועוד, וגם היו מקומות שונים במנהג זה כמבואר בתשובה מאהבה שם, ולעומתו בפמ"ג סו"ס תמו, ואין להאריך. וגם כמה מהמתירים סיימו בסו"ד בצ"ע, כהרב מגן האלף, או כהישוע שכתב שראוי להמתין מעת לעת, ובת"ח מלובלין הנ"ל היקל לצורך גדול, וכהנה, ולמעשה יש להחמיר, ודו"ק.

578. כן משמע בפמ"ג (סו"ס זה) דתוך מעל"ע צידד להחמיר, עיי"ש ומשמע שלאחר מעל"ע שרי, וכן הובא במשנ"ב סו"ה"ס, וכ"כ עו"א כנוכר לעיל, ואף שיש מחמירים גם בזה, מן הדין אפשר להקל, וכ"ה בכה"ח (אות ק"ב).

והעיר הגר"מ סיני שליט"א בדין זה של חמץ תוך מעת לעת שאין די בכך שחלבו אותה אחר מעת לעת, שהרי מ"מ עשוי להיות שהחלב נוצר תוך מעת לעת, והרי הוא נוצר מחמץ, ואולי הוא כעין נטל"פ כשעומד מעל"ע, או מדין ביטול, וצ"ע.

579. שבזה יש ב' היתרים מלבד שהוא אחר מעל"ע, יש כאן היתר של זה וזה גורם, שהסכימו לו הרבה אח' שהוא היתר עיקרי.

580. שבזה יש היתר עכ"פ מצד זו"ג שהרבה מתירים, ונזכר במשנ"ב.

581. דמלבד שיש מתירים אפילו אם ידוע ממש שאכלה חמץ וכנ"ל, עוד בה כשיש ספק שבדאי יש להתיר, ואף שהגר"ח ובא"ח הנ"ל החמירו גם ב"שמא" האכילו חמץ, והובא בכה"ח, אפשר דמירי שכך היה הרגילות, ודוחק, וע"ע באול"צ פ"ח תשו"י שבמקום שיש חשש שמאכילים חמץ יש לקנות החלב מלפני פסח ולהקפיד. ועכ"פ אחר כל ד' הפו' הנ"ל נראה שיש להתיר.

582. כידוע שכיום אין מאכילים חמץ ממש, אלא שחת, או חיטים שיש בהם ספק אם הם חמץ (ונתבאר בהערה הקודמת שבספק שרי, ואין להחמיר בזה, כהא דלהלן סי' תסו), ועוד שגם כשמאכילים חיטים הרי הם מעורבים עם המוץ והקשין שלהם וכהנה, ובודאי יש כאן זו"ג שמן הדין יש להקל אפילו בתוך מעל"ע, ומ"מ ראוי לצאת כל הדעות, וכיום אפשר דרא, וכדלהלן בהלכה הבאה.

נ"ב. בשנת השמיטה האחרונה דנו בעולם התורה אודות פרות האוכלות שחת שנוצק בשמיטה, האם החלב שלה אסור כדן חלב מבהמה שנתפטמה מאיסורים, וכאן אין כ"כ זה וזה גורם, מפני שכל אכילתם הוא מזה, אולם הנה אף בחמץ הבאנו לעיל שזו מחלוקת גדולה, ואף הרבה מהאוסרים כתבו שהוא משום חומרא דחמץ וכו', אבל בנידו"ד הרי אינו כאיסורי הנאה דחמץ ואינו אלא מדרבנן, ועו"ל, ואכמ"ל.

583. שכיון שהאיסור מפני הנאה מחמץ בפסח, אי"כ גם לאחר הפסח אין להשתמש בזה, ועיין להלן סימן תנ ס"ד ישראל שאפו בתנורו חמץ אסור לקבל בשכרו אפילו מעות (שו"ע), ואפילו אחר הפסח (גר"ז משנ"ב וכה"ח), וע"ע שם וכן לעיל, ויל"ב. [היינו דווקא כשהיה תוך מעל"ע ולא היה דברי היתר].

584. שהרי לפני פסח זה היתירא, ופשוט. ושו"ד שכי"כ במחוקק ביהודה שמוותר, וכתב שזה פשוט ודלא כמו שטעה בזה. ואמנם בספר רינון יצחק הובא בשד"ח (שם) חלק עליו, אולם ז"א מחוור, וכבר כתב השד"ח שם

כן כתב הפר"ח (ה"ד בכה"ח שם מ). אולם ז"א, חדא דסתנימת השו"ע להחמיר, ובודאי שיש להחמיר, ולכתחילה לכו"ע. וזאת ועוד דכבר כתב ה"ה"ח לעיל (סימן תמח אות קטז) בשם המ"ט שהשיג על הפר"ח, וכתב דדוקא בפועלים שהם בני דעת הדין כן, אבל בהמה ה"ז כאומר לו במפורש להאכילה חמץ ואסור, וכן השיג הנשמ"א, עיי"ש. ואכן ז"פ שהרי אפילו בחינם אסור שכן נהנה.

574. כנ"ל בסו"ס תמח, וכ"כ האח' הנ"ל בהערה הקודמת, ופשוט.

575. כה"ח (אות לג) בשם הר"ח בשם תפארת אדם, עיי"ש. ואין זה כנותן חמץ לבהמה של הפקר שאסור אפילו בחמץ שאינו שלו, וכנ"ל (בסימן תמו), דשאני התם שהוא עושה כן, אבל כאן ה"ז כאומר לגוי שיעשה מלאכה בשלו, ומה"ט כתב המשנ"ב (סי' תמח סוסקט"ו) שמותר לומר לגוי קנה לך חמץ בדניר שלך ואכול, עיי"ש. ואמנם הבאנו לעיל שיש מחמירים שלא לראות בהמותיו אוכלות חמץ שכן נהנה, מ"מ בבהמת הפקר י"ל שאין איסור בזה.

576. הזכרנו שהנידון בבהמה "של גוי", מפני שישראל לא יאכיל את הבהמה חמץ משום איסור הנאה, ואפילו אם החמץ אינו שלו, כנ"ל.

אכן יש גם סיבה נוספת להתיר בכך שהוא של גוי, וזאת כאשר כתב הבית אפרים (סו"ס לה) שרק באיסורי הנאה שאסורים לכל העולם, יש בכך דין בהמה שנתפטמה באיסור, משא"כ בבהמה של גוי, שאע"פ שאסור לישראל ליהנות ממנו (וכמש"כ ברמ"א ר"ס תמג ובפ"ו סו"ס תמח), מ"מ על הגוי עצמו אין איסור, ולדידיה משרא שרי, ומאכילם בהיתר, והוי כתוכו קודם זמנו וכו', עיין שם. והזכיר זאת בקצרה גם בשע"ת (סו"ס תמח) וכן הסכים לזה בחסל"א תאומים (סימן מח) ומתנה חיים (י"ד סימן כ, כא), וע"ע בשד"ח מערכת חו"מ (סימן ב אות ד), ועוד באח', אך הרבה אחרונים חלקו ע"ז, וכיעוין ביד יהודה (סימן ס), וכן בשו"ת הרמ"ץ (סימן כח) הובא בשד"ח שם, דמ"מ כלפי היהודי הוי איסורי הנאה, וע"ע שם, אך הבי"א ודעימיה ס"ל שכל האיסור כלפי ישראל הוא כשנהנה מהחמץ ישירות, אבל כאן הוא כאילו פגום, ואכן כע"ז הבאנו לעיל בסימן תמב, לענין דיו שעשוי משעורים ע"י גוי בפסח, וה"ו הרי דם נעכר ונעשה חלב, ועד שנעשה חלב הרי הוא פגום.

ונוסף עכ"ז שאם הוא יהודי יש כאן שאלה של מסייע לעובר עבירה, ואף אם גויים יקנו ממנו, ובכה"ג ליכא משום לפני עור, מ"מ יש בזה איסור מסייע, כמשנ"ת בכ"מ, דאין מצוי לו כ"כ בנקל למכור לגויים ולא באותו מחיר, ומה שמומרים קונים ממנו כבר ידוע מש"כ המל"מ ועו"א שיש בזה גם איסור לפני עור ואין בזה היתר, שהרי גם להם הדבר אסור, וחמור ממסייע, ויש בזה עוד פריטים, ואכמ"ל, [ועיין כה"ח אות קיד דמ"מ לכו"ע יש להתיר לישראל לחלוב בהמת גוי בפסח].

577. בדבר זה חלקו האח', וכאמור לעיל שהבי"א ועו"א מתירים, אולם באופן זה שנחלבו בו ביום לאחר אכילת חמץ דעת רבים מהפ"י לאסור, וכן מבואר בשד"ח שם, ובמשנ"ב סו"ס תמח, ובכה"ח אות קיב קיג, ונזכיר בקצרה את צדדי ההיתר של המתירים.

[א]. מפני שזה בהמה של גוי וחמץ של גוי [ודווקא ב' תנאים אלו בעינן, שאלי"כ הרי יש שייכות ליהודי בחמץ, ואסור, וגם כשבהמתו אוכלת חמץ של גוי, ה"ז קנינו]. וכ"כ בבית אפרים עו"א, דהוי חמץ שחרכו קודם זמנו, וכבר הבאנו לעיל בהערה קודמת שנחלקו בזה האח', ואף שיש אוסרים, הרי יש פנים לדברי המתירים, ודו"ק.

[ב]. בכרתי ופליתי (סימן ס) כתב להתיר משום דהוי שלא כדרך הנאתו, עיין שם (וכן הביאו בנשמ"א תשובה ט), אולם בתשובה מאהבה (ח"ג סי' שכה) כתב להעיר ע"ז שהרי מ"מ איסור דרבנן איכא, עיי"ש, ובשד"ח (שם, ד"ה ועל), וכן בתו"ח מלובלין סי' כא, והובא שם, ועוד באח', ועוד הביא בשד"ח (שם ד"ה אחר) משם קיצושי"ע שדקדק עוד אי הוי שלא כדרך הנאתו.

[ג]. הרבה אחרונים כתבו להתיר משום שהבהמה אוכלת גם עשבים, ושאר דברים, ואמרינן זה וזה גורם, וכיעוין בישועות יעקב (הובא בשד"ח ובמשנ"ב וכה"ח), וכן בחסל"א הנ"ל, וכן בשו"ת הרמ"ץ הנ"ל, וכתב שם שהוא היתר יחיד בנידון, וכבר העיר בזה בקצרה החיד"א במחז"ב

הדבר נראה כהערמה, אמנם זה תלוי לכא' במחלוקת הפו' שהבאנו בכ"מ אם יש לחוש להערמה במכירת חמץ, ומ"מ לכתחילה הרי האח' החמיר. **559.** ויש להוסיף בזה ג"כ מש"כ בכה"ח הנ"ל (באות קט) בשם העולת שמואל שלא יתנה בראיותיו את הגוי מאכיל בהמותיו [ונראה שזה תלוי במח' האח' האם יש איסור הנאה בראיית חמץ שנהנה ממנו].

560. אח' שם.

561. ואפשר שזה בכלל התנאי הקודם, וכמו שביארנו שם בהערה.

562. היינו במכירת הבהמה כמש"כ ביו"ד סימן שכ גבי בכור, ועוד בחו"מ, ובמכירת הרפת כדן קנין קרקע, וכדרך שנת' לעיל בדיני "מכירת חמץ".

563. משנ"ב (שם). והביאו הכה"ח (סוף אות קט) בשם אח', וע"י להלן אם הוא איסור מדינא.

564. משנ"ב (שם). וצ"ע על הכה"ח שלא הביא סיום הדברים. ואולי חשב שזה ג"כ הערמה, שהרי הבאנו בהלכה הקודמת שלא יהיה לו עסק עמה, וכעת הוי כמו שיש לו עסק עמה, אך ז"א מוכרח, מפני שהעסק הזה בא בעקיפין, ולא ישירות בבהמה, ודו"ק.

565. עיין כה"ח (אות קיא) שהביא מהח"א אפשרות למכור לגוי את החיטים בלא מים, והגוי יערב אותם בעצמו.

566. יש לדון בעיקר התנאי הזה שכתב המשנ"ב אם הוא מדינא, ד"ל שאינו אלא משום הערמה, וזה הרי תלוי במחלוקת הפו' הגדולה בעיקר מכירת חמץ ופריטה עד כמה יש לחוש להערמה (וכמו שכתבנו בכ"מ), ובהרבה מקרים אינו לעיכובא, ודו"ק.

אך י"ל שאם הוא מוכר לו את החמץ ה"ז כאומר לו מפורש שיאכילה חמץ, וזה הרי אסור, וכנ"ל בהלכה הקודמת, ולכן אסור לומר כן, וא"ת אי"כ איך יכול לטרוס בין שני הגויים, י"ל דמ"מ זה בשני שלבים, ולאחר שהבהמה של הגוי יכול לומר לו שיעשה איסור בשלו לעצמו, ודו"ק. ולכן אין להקל בזה.

567. משנ"ב שם בשם תשו' שיבת ציון, ויצטרכו לנהוג ככל התנאים הנ"ל. **568.** כן כתב בשד"ח (מערכת ב' אות ד ד"ה לכן), עיי"ש. והנה שם הנידון מצד הנאה מחמץ וכו', אך לפיה"א נראה שיש לאסור זה מצד התנאי שלא יהיה לו עסק עמהו וכו', ובודאי לא ימלט ממכשול.

569. כמו שביארנו בסימן תמב שכפי הנשמע אוכל לכלבים ראוי גם לאדם מצד עצמו [אבל הוא מכיל נבלות וטריפות], ואסור ליהנות ממנו בפסח, וכפי מה שנתבאר לעיל גם אי אפשר למכור לגוי עם החמץ שלו, חדא שכתבו המשנ"ב והאח' שצריך להוציאו חוץ לביתו, והרי הוא צריך את הכלב (כלב נחיה, שמירה וכדו', א"כ מייחד לו מקום ולא נוגע בו כל הפסח, ומוכרו עם מקום המלונה שלו), וגם אי אפשר למכור אותו עם החמץ אלא אי"כ ימכור לשתיים, וגם שלא יאמר לגוי להאכילו חמץ, וכאן ה"ז כאומר לו להדיא להאכילו חמץ, וזאת ועוד שהוא עצמו האחראי על מאכלו, וה"ז כאילו הוא המאכיל את החמץ בעצמו, וממילא לא נעשו כאן כל התנאים המבוארים שם, וע"ע שם בהערה משכ"ב.

570. גם כאן לא מהני שכל האמור דאמנם בתוכי יש יותר אפשרות להניחו עם מאכלו במקום מסוים ולא לגעת בו, ולמכור אותו עם המקום שלו לגוי, אבל כאמור א"א למוכרו עם החמץ, וגם צריך שלא יאמר לגוי בפירוש להאכילו חמץ, וכאן זה כאומר לו, ואדרבה הוא עצמו המאכיל, וגם יש לו עסק עמהו ולכן אין היתר, ומצוי כיום דברים כשרים לפסח, גם לבעלי חיים, וכן צריך לעשות.

571. כמש"כ בגמ' שהאורז ודוחן שרי, וכ"ה בפ"י ר"ס תנג (והוספנו זאת בעקבות שנשאלנו כ"פ אודות דוחן לתוכים), וגם בני אשכנז שנמנעים מאורז וקטניות, מותר לבע"ח.

ואין לחוש מן הסתם לתערובת חמץ שבו, ודי במכירת חמץ, ואז יוכל ליתן הכל גם יחד לתוכי, בתלייה שאין חמץ, אמנם אם יש תערובת חמץ ממש, עיין לעיל סי' תמו, ועוד בתשו' בענין שמן למאור וכדו', ודון לנידו"ד כל הפרטים.

572. כמשנ"ת בס"י תמב באריכות.

573. עיין להלן (סימן תנ ס"ו) גבי פועלים, דיש מתירים, והאח' כתבו שם שבשעה"ד אפשר להקל, עיין שם, ולפ"ז לכא' ה"ה בבהמה, ואכן

ובזמניו, במחלבות עם כשרות מהודרת מדקדקים ליתן לפרות אוכל כשר לפסח כבר כמה ימים לפני פסח, והוא חומרא יתירה, כי די שלא יאכילוהו חמץ בפסח, אלא שחוששים מפני השאריות, וכדומה⁵⁸⁵.

ואם החלב בא ממושב שמאכילים את הבהמות חמץ בפסח, יש לקנות מלפני פסח חלב בכמות גדולה ולהקפידו, ולהשתמש בו בפסח⁵⁸⁶.

ט"ו. אם הבהמה אכלה חמץ בפסח, אין בשרה נאסר⁵⁸⁷. ואפילו אם עבר ומסרה לגוי שיאכילה חמץ, ואפילו אם היהודי בעצמו האכילה חמץ מותר בדיעבד, ואין צריך להשליך דמי הנאת האיסור לאיבוד⁵⁸⁸. ולאחר שפתח את בטנה, ויש בה ממיני דגן, יזרקם לאיבוד⁵⁸⁹.

ט"ז. אשה יכולה להניק את בנה בפסח אף שאכלה מאכלי חמץ בערב פסח עד זמן האיסור, ויכולה גם לשאוב ולהאכילו אחר כך, וגם מותר לשאוב חלב לפני פסח, ולהאכיל את הקטן בפסח⁵⁹⁰.

סימן תמט

עוד בדיני חמץ שעבר עליו הפסח

א. חנות מזון⁵⁹¹ שנמצא בה חמץ מיד לאחר הפסח⁵⁹², והוא חמץ שיש להסתפק בו שמא הוא ממוצרי החנות⁵⁹³, דין החמץ תלוי לפי בעל החנות, דהיינו: אם הוא יהודי אסור החמץ למרות שהפועלים העובדים שם הם גויים. אבל אם החנות של גוי החמץ מותר, ויש אומרים בהיפך⁵⁹⁴. ואם נמצא החמץ לאחר זמן מן החג, שיתכן לתלות אותו בחמץ שנעשה אחר הפסח, מותר אפילו בחנות של יהודי⁵⁹⁵.

ב. חנות שנמצא בה חמץ, והיא חנות שאינה של מזון, או שהוא סוג חמץ שאין לתלותו בסחורה של החנות, יש לתלותו בפועלים ולא בבעל החנות⁵⁹⁶.

לקמיה שמכל הפו לא משמע כן, עיין שם. וע"ע בספר אשרי האיש פניו יד מש"כ בזה. וזה מלבד שאף בעיקר הדין יש מתירים.

585. באשרי האיש שם כתב להמנע מלהאכילם חמץ מעל"ע קודם פסח, שמא יבואו להאכילם חמץ בפסח, ע"כ. ואכן עושים כן גם מסיבה טכנית שלא יהיו שאריות חמץ. עיין להלן סימן תסו ס"ב.

586. עי' אול"צ פ"ח יד, עיי"ש. ולדינא כמו שכתבנו לעיל כל הפרטים.

587. כעין מש"כ ב"ד (סימן קמב ס"א) בפרה שפטמה בכרשיני ע"ז תיאל, עיי"ש. והטעם משום דזה וזה גורם מותר, שהרי גם אכלה דברי היתר [ואה"נ אם כל מאכלה היה ממאכלות אסורות, כתב הרמ"א שם אסור, וע"ע בפת"ש שם, ואינו נפ"מ בנידו"ד]. וע"ע לעיל סי' תמג לענין זרע חטים של חמץ, ועוד כהנה, ולמעשה כ"כ הא"ח בנידו"ד כמוכא במשנ"ב (סק"ל) וכה"ח (אות קט).

588. אח' שם.

589. שע"ת סו"ס תמח, ובכה"ח סוה"ס, שישליך למקום הפקר מיד לאחר פתיחת הבטן, שאולי יש שם עדיין שעורים חמוצים בעינים, ואין לסמוך לומר שודאי נתעכלו, ע"כ. ויש לציין שלהלן בסימן תסו נחלקו הראשונים והפ"ו בנמצא בעוף אם נחשב מעוכל, וע"ע שם שצירפו לספק להקל בתור סניף [ונמאן יש להעיר ע"ד האחר שכתבו להקל כה"ג במי שיש לו חורים בשיניים, והבאנו בקונטרס שורות השניים, וכבר כתבנו שבחמץ ממש ודאי אין להקל בשרי"א, ואף בבליעות].

590. עפ"ה"א לעיל שהדבר פשוט שקודם לפסח דהוא היתירא אין לחוש, וכן השבתי לשואלים. ותמוה לי מה שראיתי הלום שדן בזה בספר אשרי האיש (פ"ו יד) עיין שם, ומה שכתבו להקל לצורך קטן, לפי שיטתם היה מקום למהדרין שלא תאכל חמץ שהרי אפשר לאכול דברים אחרים, ובפרט שכיום יש הרבה דברים שוים כחמץ, אך באמת א"צ לחוש לזה כלל, והמחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהין, וכפסוק מן הדבר וכו'.

נ"ב. עיין להלן סו"ס תסו בענין תרנגולת שיש בה חטים שאכלה.

591. עיין בפסחים (לא): וטושו"ע (סימן תמט), ובמשנ"ב (סק"א) כתב שהסחורה היתה פת ויין, ע"כ. (ומקורו ברש"י פסחים שם). וכונתו לומר שלכן יש להסתפק אם הוא מן החנות או מן הפועלים, כיון שמדובר בחנות כזו שמוכרת חמץ, ולכן יש להסתפק, ומה שכתב "יין", ודי היה לו לכתוב פת, י"ל הדכוונה לומר שהוא חנות שיש בה מוצרי מזון ולא שאר סחורות שאין לתלות בהם את החמץ הנמצא, וכמו שאכן דנו הפ"ו שהנידון בתליה במוצרי החנות כיעוין ב"ב" ובב"ח וט"ז וע"א, ה"ד בכה"ח אות ד, ו, וע"ע במשנ"ב ושע"ה"צ, ואכמ"ל.

592. משום שאם נמצא חמץ אחר זמן מה, יש לתלות שהוא נעשה לאחר הפסח, וכמש"כ המשנ"ב סוס"ק"ג ובכה"ח.

593. כנ"ל בהערה שלפני הקודמת.

594. עיין בפסחים (לא). ונחלקו בזה הראשונים וכמובא בטור ובי"ו וכן בשו"ע סימן תמט, י"א שהולכים לפי בעל החנות, וי"א לפי הפועלים, ויש מהראשונים שהשמיטו ד"ז לגמרי (הרי"ף ר"ש ורמב"ם), ועמדו בזה המפ"י, אם דעתם לאסור מספק, וכמש"כ הראב"ד בתמים דעים (סימן רמה) בהשגות על הר"ה, אבל הח"י (ה"ד בכה"ח אות ה) כתב שאדרבה יש להקל כדן ספיקא דרבנן, עיי"ש. אולם הנה מצאנו בכ"מ שכאשר יש ספק בין שני דברים לא אומרים בזה ספק דרבנן לקולא, שהרי אחד מהם בודאי איסור (והזכרנו בזה ביוסף טוהר סי' קצ בכתמים ובסימן קפד בספק וסתות, והלום ראיתי שהאריך בזה השד"ח בדברי חכמים סימן סז, עיי"ש), וראה גם בחוקת הפסח כאן שהאריך בזה (והזכירו בכה"ח הנ"ל).

ולדינא, הנה השו"ע הזכיר ב' הדעות, ונראה דיותר משמע שהוא כמו סתם ויש (הגם שהזכיר השיטות), וכבר ידוע שהלכה כסתם (וכמו שסתמו בפנים), וכן כתב המשנ"ב (סק"ה) בשם הא"ח שהלכה כדעה ראשונה בשו"ע, וע"ע בכה"ח (אות ד). אולם ז"א פשוט דאפשר דבכה"ג יש להחמיר כתרתייהו עכ"פ לכתחילה, ועל כן הזכרנו דברי הגורסים בהיפך.

595. כ"כ אח', כמוכא במשנ"ב וכה"ח.

596. שע"ה"צ (אות א), וע"ע באות ז.

ג. ספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ובאכילה⁵⁹⁷.

ולכן, מצא חמץ במקום שיש יהודים וגויים, מותר, שמא הוא היה של גוי⁵⁹⁸, ואם רובם יהודים אסור, ואם רובם גויים מותר⁵⁹⁹. ואם היה זה זמן מה לאחר הפסח יש לתלות שהוא מחמץ שנעשה אחר הפסח, מותר בכל אופן⁶⁰⁰.

ד. פעמים שאדם זוכה בחמץ של אחרים, כגון שהניחו חמץ ברשותו המשתמרת ונתיאשו מזה, וצריך לבער את החמץ⁶⁰¹.

סימן תנ

דינים ופרטים באיסורי הנאה מחמץ⁶⁰²

הלואה וחוב של חמץ

א. לווה חמץ מחבירו לפני פסח, חייב לפרוע לו אחר פסח, ויש בו משום גזל אם אינו פורע לו, ולכן שכנה שלותה מחבירתה ככר לחם או שאר דברי חמץ, חייבת להחזיר לה לאחר הפסח⁶⁰³. ואפילו אם עברה השכנה והשהתה את החמץ בפסח ונאסר, חייבת לפרוע⁶⁰⁴. ויש אפשרות לפרוע מעות תמורת החמץ, ואפילו בפסח מותר⁶⁰⁵.

ודע, שמשום איסור ריבית, אסור להלוות מיני מאכל ושאר חפצים שאינם מטבע, אלא אם כן יש שער קבוע בשוק כמו שמצוי בככרות לחם, וכדומה, ועיין בהערה. ומכל מקום בדבר מועט נהגו להקל⁶⁰⁶.

597. כדן ספיקא דרבנן לקולא, וכ"כ בא"ח טובא, והזכרנו מזה לעיל בסימן תמח בדין חמץ שעבר עליו הפסח. ואמנם בנידון חמץ במקום שיש יהודים וגויים נחלקו הפ"ו וכדלהלן, מ"מ כשלעצמו בשלמא יש להקל, וגם כאן מעיקר הדין יש להקל, וע"ע מה שכתבנו בענין בסימן תמח.

598. נחלקו בזה הא"ח אם מותר גם באכילה או רק בהנאה [הגם שבעלמא אין חילוק בין אכילה להנאה והאריכו בזה הא"ח]. עיין במשנ"ב (סוה"ס) וכה"ח (אות ז) ובשד"ח (סימן ח אות ל), והמע"יין יראה שדעת ר"ה"פ להקל, וכן הדין בחמץ שעבר עליו הפסח דקיי"ל לקולא גם באכילה.

599. עיין משנ"ב וכה"ח סוה"ס.

600. משנ"ב וכה"ח שם.

601. אציגה נא כמה מ"מ בענין זה.

באיזה אופנים יש לחשוש שאדם זוכה בחמץ של אחרים:

[א.] מצאנו במשנ"ב סימן תמח סק"ה שיש חיוב שלא יהא ניכר מתוך מעשיו שרוצה בחמץ שהביא לו הגוי, שאז קונה את החמץ, אבל אם אינו ניכר שרי, דמסתמא איסורא לא ניחא ליה, וחצירו אינה קונה לו בעל כורחו.

[ב.] עיין בסו"ס תלד וכן הזכרנו בס"י תמח בדין מת בער"פ וכו' אי אמרינן איסורא לא מורישי לבנו, והוא ע"א.

[ג.] בסי' תלט בנכנס עכבר עם חמץ, דנו הפ"ו אם צריך לבדוק ולבער, והנה אם החשש הוא רק משום שמא יאכלנו שפיר, אך יש לדון שם גם מצד זכיה בחמץ, וי"ל ב.

[ד.] עיין בסי' תמט בחמץ שנמצא בחנות, אם הוא מלפני פסח או אחריו, ואין ראייה.

[ה.] יל"ד מהמשנ"ב בסימן תנ סק"ח שיש חשש אם החמץ של הגוי ברשות היהודי, וביאר שיאמר בפירוש שאינו רוצה שיקנה לו רשותו את החמץ, וציין להנ"ל בסי' תמח ס"ד, אכן שם זה רק לכתחילה.

וע"ע להלן סי' תנ ס"ד בנתנו לו חמץ, ובפמ"ג בא"א סק"ד שחצירו קונה לו ועמשי"ש.

[ו.] יל"ד על מה שכתבנו בסימן תלג גבי זריקת חמץ לאשפה, ובהערה הבאנו דברי כמה אח' שכתבו שיש לחוש שזוכה בחמץ, ותימה שהרי בודאי לא ניח"ל לזכות.

אולם כפי הנראה בפוסקים שבפסח עצמו בודאי לא ניחא ליה לאדם לזכות בחמץ, אבל קודם לכן שהחמץ ראוי חוששים שזוכה בחמץ, אך נלענ"ד שכל זה בזמן קדום שהחשיבו חמץ עד הרגע האחרון, וכההיא דסימן תמג ס"ב בחמץ של חבירו, עיי"ש. אולם בזה"ז אדם אינו רוצה לזכות בחמץ כבר בסמוך לחג, הגם שבפוסקים הדגישו בלשון "איסורא" לא ניח"ל לקבני.

602. עיין לעיל בסימן תמג ועוד מקומות שכתבנו פרטים בדיני "הנאה מחמץ", ובסימן זה יבוארו עוד דינים.

603. שו"ע (סעיף א), ואפילו אם היה סמוך לזמן הביעור, שממילא היה נאסר מותר, וכמש"כ המשנ"ב ושע"ה"צ רה"ס.

604. כ"כ הא"ח ה"ד במשנ"ב סק"א וכה"ח אות ג שבכל אופן צריך לשלם דמיו, ואין זה חליפי חמץ.

ואין אפשרות ללווה לומר למלוה הרי שלך לפניך, ולהחזיר לו את החמץ האסור בהנאה, כיון שאינו "שלך", ושאינו גזל חמץ שמבואר בחו"מ (סימן שסג ס"א) שיכול לומר כן כי זהו שלו, משא"כ כאן ה"ז הלוואה ולהוצאה ולי"ח שלו, וזכותו לקבל חמץ הראוי, ושור"י כן במאמר מרדכי (סק"א) שכאן זה רק חיוב דמים ולכן חייב להחזיר לו דבר מתוקן.

605. כ"כ הא"ח, ה"ד בכה"ח (אות ב). ולכן, אפשר לשלם חוב לחנות בפסח, אפילו על מוצרי חמץ שקנה מלפני פסח (ואע"פ שאין לעשות פרקמטיא בחו"מ, אולם פריעת חוב מותר).

606. הנה הלכה היא שאסור ללווה סאה בסאה, וכמש"כ ב"ד (סימן קסב ס"א) מחשש שמא בזמן הפרעון יתייקר, ורק מטבע שרי, ולפ"ז אסור ללווה חפצים, וכאן לא נזכר שיש בזה איסור, ויש לדון בזה בכמה אופנים: [א.] האחרונים (ה"ד במשנ"ב סק"ב) כתבו ליישב בנידו"ד לפי"ד הרמ"א

(סימן קסב ס"א) שכתב להתיר בדבר מועט משום דלא מקפידים ע"ז, וכ"פ הפר"ח והגר"ז וחכ"א ושי"א. אמנם השו"ע (בי"ד שם) לא ס"ל כן, ולדבריו נצטרך ליישב כפי הדרכים דלהלן, מ"מ כשלעצמו הדין נכון, שבדבר מועט מותר, וגם לבני ספרד שהולכים אחר דברי השו"ע, מ"מ כידוע שהמנהג להקל בזה גם אצל בני ספרד, וכמש"כ מהרי"ק"ש (שם) שהעולם נהגו להתיר בזה, וכ"כ בשו"ג (אות טו) לבאר מה שסמכו בעלי בתים להתיר הלוואה בדבר מועט, וביאר שגם הרי"ף והרמב"ם [שהם המקור של השו"ע] ג"כ ס"ל הכי שבדבר דלא קפדי מותר, עיי"ש, וכמו כן בוב"צ (אות כא) והבא"ח (פ' עקב א) ג"כ ס"ל להיתר זה, וגם הכה"ח כאן (אות א) הזכיר דברי הפ"ו בנידו"ד, ומשמע דס"ל שיש להתיר בזה אף לדין שבדבר מועט מותר, וע"ע בספר ריבית לאור ההלכה שכן פסקו רבותינו הספרדים גם בדור האחרון, והוא כנראה עפ"ה"א שכן המנהג.

[ולפ"ז אפילו אם הוא דבר שעשוי להתייקר מותר, וגם אחר שנתייקר מותר ליתן לו את החפץ שלוה ממנו וא"צ להוריד לו מהמחיר, (ככל דין סאה בסאה המבואר בשו"ע שם ס"א שאם עבר והלוה ונתייקר צריך ליתן לו כפי שהיה שווה בשעת ההלוואה), משום שבדבר מועט לא קפדי, וה"ז כמחילה, וכ"מ בפ"ו שם ובשע"ה"צ כאן אות ד, אך זה בתנאי שלא יהיה תוספת על העיקר הנראה לעין, כלומר שהלחם השני גדול יותר, וכמו כן אם הם מקפידים אף בדבר מועט, בודאי אסור].

[ב.] יש היתר להלוות סאה בסאה ע"י "עשייתו דמים", וכמבואר בשו"ע (שם), דהיינו שמתנה עימו שישלם על ההלוואה כפי שוויה בשער של עכשיו, בין יתייקר ובין יחול, שבאופן זה הרי הוא כמכירה, ואח"כ יוכל לשלם לו את שווי החוב גם בחפצים כל שהם, ואפילו באותם החפצים שלוה, כפי השווי של הסכום שקבעו ביניהם, כמבואר כ"ז בדברי האחרונים שם, כיעוין. אך נראה שאין לפרש אופן זה בנידון דידן, שכיון שעשאו דמים פשוט שחייב לשלם לו אחר פסח, שהרי זה כמכירה, ולא בא השו"ע לחדש אלא שיכול לשלם את הככר תמורת הככר, וזה באמת רבותא, ולכן צריך לתרץ כשאר האופנים, בדיני ריבית כדלעיל, וכדלהלן.

[ג.] אם "יש לו" ללווה מאותו המין שבא ללוות, מותר למלוה להלוות לו עוד הרבה מאותו מין, כגון שיש לו מעט מאותו פרי יכול ללוות עליו הרבה פירות כאלה [כמבואר ב"ד שם, אך צריך לברר שבאמת יש לו, ונאמן על כך הלווה (ב"י ורמ"א בהגה), ואז מותר למלוה וללווה להלוות על סמך זה, משום נתכוון לאכול בשר חיזיר וכו' (בשלהי קידושין), ורק בדיעבד מותר, וע"ע שם בפ"ו מהו גדר יש לו, במקום אחר, בפקדון, בחוב, וכו'. וע"ע שם שלדעת השו"ע מותר למלוה להלוות לו מעט, ועל סמך זה להלוות לו הרבה, ואמנם הא"ח חולקים ע"ז, אך דברי השו"ע מבוארים בראשונים ויש לזה כו"כ טעמים, ומן הדין אפשר להקל]. והנה בנידו"ד יש לומר שפיר שכך מיירי השו"ע, ולכן לא חשש לאיסור ריבית, ואת"ש.

[ד.] אם "יצא השער", כלומר שיש מחיר ידוע לאותו חפץ, מותר ללוות עליו אפילו הרבה, ואין בזה איסור סאה בסאה [כמבואר ב"ד שם, והוא על יסוד ההיתר שיש לו, דכיון שיצא השער ה"ז כאילו יש ללווה שהרי יכול לקנותו מיד, וגם כאן צריך שהמלווה והלווה ידעו מזה שיצא השער וכנ"ל באות הקודמת]. ובה"ז יש לפרש דברי השו"ע ואת"ש.

ואגב, בכל הנ"ל מבואר בפ"ו ב"ד שם שאין הבדל אם קבע לו זמן או לא, עיי"ש. והיינו מצד ריבית, וגם בנידו"ד מצד איסור חמץ אין הבדל בזה, וכמש"כ הא"ח כאן.

607. עיין כה"ח (אות א) שהביא מהרי"א (שהובא בשה"ג פ"ב דפסחים), שיש נוהגים שלא ללוות אשה ככר מחבירתה וכו', וכתב שכמדומה שהוא משום ריבית (וה"ד ב"ד"מ וכנה"ג ומנ"א), ובכה"ח (אות א) כתב לחדש שגם לשון השו"ע כן, שלא התיר אלא בישראל ש"לווה", בלשון דיעבד, ולא לכתחילה, ולכן כתב שגם במקום שלא נהגו איסור יש להחמיר, עיי"ש. אולם מכל הפ"ו לי"מ כן.

608. פשוט, כיון שמדינא הוא חייב, אי"כ לא שייך להחמיר בזה על חשבון אחרים, ועוד שעיקר החומרא הנ"ל שלכתחילה לא יעשו כן, אולם אם כבר עשו כן בודאי שחייב לפרוע, ודו"ק.

609. הרי"א (ה"ד בשה"ג פ"ב דפסחים) כתב להתיר רק אם נתן לו חמץ

מכניס שם חמץ אסור, אלא אם כן יתנה עימו⁶⁴³. במה דברים אמורים בערב פסח או בתוך פסח, אבל אם הוא קודם לערב פסח מותר, אפילו בידוע שמכניס שם חמץ. ויש מחמירים גם בזה אלא אם כן הוא תוך שלושים יום⁶⁴⁴.

ט"ו. להשכיר רכב לגוי כדי להביא בו חמץ, לדעת השו"ע מותר, והאחרונים כתבו לאסור בזה, אמנם אם הגוי לא ביקש במפורש כדי להביא בו חמץ, אלא רוצה להשכיר את הרכב מן הסתם, מותר לקבל ממנו שכר גם אם הוא משתמש בו לחמץ⁶⁴⁵.

קניית חמץ ביהודי לגוי ובגוי ליהודי

ט"ז. אדם שיש לו פועלים או משרתים גויים שהוא חייב במזונותיהם, יש אופנים שמותר לו ליתן להם מעות אף על פי שיקנו בהם חמץ:

- א. מותר ליתן לו כסף ולומר לו שיקנה אוכל. ואפילו שידוע שהוא יקנה חמץ, מותר⁶⁴⁶.
- ב. ואם הוא נותן לו כסף ואומר לו שיקנה חמץ, אסור. ואפילו בגוי שאין מזונותיו עליו⁶⁴⁷. [אבל מותר לומר לגוי קנה לך חמץ בכסף שלך]⁶⁴⁸.
- ג. לומר לו שיקנה בהקפה והוא פורע, לדעת שו"ע אסור, ויש מתירים⁶⁴⁹. והאחרונים כתבו שיש להקל, אבל כאשר מזונותיהם עליו, יש להחמיר לכתחילה⁶⁵⁰. וכל זה מדובר כשאמר לו לאכול חמץ, או שידוע בודאי שיאכל חמץ⁶⁵¹.
- ד. לומר לחנוני תן לו ואני פורע, דינו ככל הנ"ל בסמוך⁶⁵².
- ה. להקדים מעות לחנוני, ואמר לו ליתן לעבדו מזונות, אסור לכל הדעות⁶⁵³, אפילו אם אינו ידוע שיקנה חמץ⁶⁵⁴.
- ו. יש אומרים שכל האיסור להקדים מעות לחנוני הוא רק כשאמר לו שיהיה הכסף כפקדון בידו, אבל אם מרשה לו להוציא כמו שהוא בדרך כלל, מותר, אולם כמה אחרונים הסכימו לאיסור⁶⁵⁵.
- ז. אם באותו עת שקונה העבד מיד בעל הבית משלם, אסור לכל הדעות כנ"ל⁶⁵⁶.
- ח. בנתינת החמץ בידיים לפועל, לכל הדעות אסור, אפילו לא נתן לו מעות⁶⁵⁷.
- ובכל אופן יש למנוע את המשרתים שלא יאכלו חמץ בבית היהודי, אם הם מושכרים לו לימון ארוך, מפני החשד⁶⁵⁸.
- י"ז.** אסור ליהודי לקנות חמץ לגוי בפסח⁶⁵⁹. ואפילו אם הכסף של הגוי⁶⁶⁰. ואפילו שאינו מושך את החמץ מרשות המוכר, אלא נותן לו כסף בלבד, אסור⁶⁶¹.
- ולאחר הפסח, אם היהודי כיוון לקנות את החמץ לעצמו אסור, אבל אם היהודי לא כיוון לעצמו, אלא לגוי, מותר⁶⁶².
- י"ח.** שק חטים שיש בתוכו קצת חטים חמץ, אסור גם כן לקנות אותם בשביל הגוי⁶⁶³.

י"ט. אסור ליהודי לומר לגוי בחול המועד פסח, שיקנה לו חמץ, בשום אופן. ואפילו אם הגוי אינו מביא את החמץ לבית היהודי, ובדיעבד מותר אם לא הביא לבית היהודי⁶⁶⁴.

כ. אסור ליהודי לתווך בפסח עסקא של חמץ, ואפילו בין גויים, אם זה באופן שיהודי משלם על העסקא ואח"כ הקונה הגוי משלם לו, מפני שזה כאילו קונה לעצמו ואסור⁶⁶⁵. אבל אם אינו משלם כלל עבור הסחורה, אלא הקונה הגוי מן המוכר הגוי והיהודי מקבל אחוזים, לכתחילה אין לעשות כן, ובדיעבד שכרו מותר⁶⁶⁶. אבל אם עושה כן מלפני פסח מותר אף שמגיע בפסח⁶⁶⁷.

כ"א. מותר ליהודי לתווך שק חטים בין מוכר גוי לקונה גוי, מפני שאין משלמים על קצת חטים של החמץ⁶⁶⁸.

ולכן, מותר ליהודי לתווך בין גויים מוצרים שיש ביניהם גם חמץ, כאשר שכר התיווך אינו על החמץ.

כ"ב. בית מלון שלקוחותיו גויים, מותר לבעל בית המלון היהודי למכור את העסק וזכויותיו לגוי ככל דיני מכירת חמץ, וכך יוכל הגוי להפעיל את המלון כל הפסח⁶⁶⁹.

כ"ג. פועל העובד במפעל שעושים בו חמץ, אסור בפסח, אא"כ אינו מתעסק בעניני החמץ ישירות⁶⁷⁰.

כ"ד. בהמה טעונה חמץ, מותר לפרוק ממנה את המטען, משום צער בעלי חיים⁶⁷¹.

חולה וקטן באכילת חמץ

כ"ה. אסור ליתן לקטן חמץ בפסח⁶⁷². אבל אם יש חשש סכנה והוא צריך חמץ, אין להחמיר כלל, והזריז הרי זה משובה⁶⁷³. ולכן קטן שהוא רגיש באכילתו, וזקוק למזון תינוקות מיוחד, מותר, ואין לצמצם לו באכילתו⁶⁷⁴.

כ"ו. תינוק שהוא חולה שאין בו סכנה, וזקוק למזון חמץ בפסח, יש בדבר כמה אופנים, וכמו שיבוארו להלן. אמנם יש מי שאומר שאין היתר בזה אלא בחמץ שאינו ראוי לאכילה⁶⁷⁵. ונפרט את סדר העדיפויות⁶⁷⁶:

א. על ידי גוי, מותר. אמנם לכתחילה לא יאכילנו בבית היהודי, אלא יקחו את התינוק לבית הגוי ושם יאכיל אותו הגוי ולא היהודי⁶⁷⁷. ואם אי אפשר לטלטל התינוק, יכול הגוי לבא להאכילו בבית היהודי, ואחר האכילה יקח את השייכים לביתו, או על כל פנים שיניח אותם במקום המכור לגוי⁶⁷⁸. ומותר להבטיח תשלום לגוי, אבל אין ליתן לו כסף קודם או בשעה שנותן לו לאכול, מפני שבזה הוא קונה את החמץ, ואסור⁶⁷⁹.

ב. על ידי קטן, אם אי אפשר על ידי גוי, כנזכר, יש להקל שהגוי ישאיר את חמצו בבית היהודי, והיהודי יאמר בפירוש שאינו מתכוון לזכות בזה, וכך בכל פעם הקטן יאכיל את התינוק, ולכתחילה יניח את החמץ במקום המכור לגוי, ובכל פעם יקח את התינוק לשם לאכול, ועל כל פנים יעשה מחיצה בפני החמץ או יכפה עליו כלי.

(המיובא מחו"ל, ומכיל נוי"ט וחמץ וכו'), ואינו חשש סכנה אמיתי, ולכן יש לשאול לכתחילה רופא ירא שמים.

675. הנה בדברי המשגיב והפוסקים דלהלן משמע שמדובר בחמץ שראוי לאכילה שהוא אסור באיסור דאור, ואעפ"כ הותר לצורך קטן שדינו כחולה שאין בו סכנה (וכמשי"כ בסימן שכח ס"ז), אלא שהרי לחולה בודאי אסור לאכול חמץ בשום אופן, ורק במקום פיקוח נפש מותר, וכאן אמנם קטן אינו מצווה, וגם חינוך ליכא, אבל הרי יש איסור ספייה לקטן, ואף שאמירה לגוי לעשות איסור לקטן שרי (וכמשי"כ בשבת שם), מ"מ הרי אסור ספייה לקטן, אך זה שנוי במח' פוסקים אם יש איסור ספייה באמירה לגוי להאכיל קטן איסור (עיי' י"ש פ"ד דיבמות ס"ה וחת"ס ספ"ג שמתירים, ועוד באח'). ובא"א הוא מבואר באחיזר (ח"ג ספ"א ט), ועיי' עוד בתה"ל"ד (סימן שמג סק"ד) שכתב שאע"פ שאסור מן התורה להאכיל דבר איסור לקטן חולה שאיב"ס (וכי"כ הגר"ז שם ס"ה), מ"מ בחמץ בפסח קיל טפי, דהוא מאכל היתר בזמן איסור (ולכן בגר"ז סכ"ה הביא היתר האמור להאכיל קטן), והאח' דנו בזה הרבה בסימן שמג, ואכמ"ל.

אמנם הבאנו שיש מי שאומר שכל הנידון כאן מדובר בחמץ שאינו ראוי לאכילה, וכיעוין בכה"ח כאן (אות לח) שמדובר שהוא מעורב עם דבר מר או דבר מאוס [וע"ע שם בכה"ח שהזכיר עוד פרטים, עפמשי"כ בי"ד סי' קנה ס"ג], אולם בשאר הפו"מ לא כן.

ועל כל פנים זה דאי שאין ההיתר האמור כאן אלא בקטן, ולא בכל חולה אף שיש בו סכנה, אלא אם כן הוא יהיה פגום, ויש צורך בדבר (וכמשי"כ הכה"ח שם), אבל באינו פגום בודאי אסור, אא"כ יש בו סכנה.

676. ועיקרי הדברים מבוארים במשגיב סק"ח וכה"ח לח ועוד, ובתוספת ביאורים כדלהלן.

677. מפני שאם יטלטל החמץ הוא זוכה בו, עיי' משגיב שם. אמנם אי מהא י"ל שיכוון במפורש שלא לזכות בזה, שבאופן זה בודאי אינו זוכה בו, ואכן המשגיב ציין לסימן תמח, וכונתו כנראה למשי"כ בשו"ע ס"א. ושם הוא רק לכתחילה שיאמר בפירוש שאינו רוצה שיקנה לו חבירו, ובוזה בודאי מהני שלא זוכה בזה. וכן מצאנו להלן באופן שמאכיל חמץ בבית היהודי, וע"ע בתשו' הריב"ש שהובא בביה"ל לעיל, ושם וכן בתשו' בענין אזהרות ליוצא לדרך וטילוים הערנו שבתשו' הריב"ש מבואר להדיא שאפשר לכוון שלא לזכות, ואפילו בהגבהה, ואף מן הסתם עיקר הדין שאין אדם זוכה באיסור, ובמק"א נתבאר עוד, ואכמ"ל. ולהלן במשגיב לענין להאכיל ע"י גדול כתב שאסור משום לתא דקנין, ומשמע דאף שאינו קנין ממש דינא הכי.

678. עיי' משגיב שם לאחר שכתב שיאכילנו ע"י קטן וכו', וה"ה בנידו"ד, ואם א"א בכל זה יש לעשות מחיצה לכל הפחות בפני החמץ.

679. ועיי' במשגיב דמשמע שעדיף שהגוי יאכילנו בחינם, ואם לא כן יבטיח לו שכר, וי"ל שאם זה בהבטחה שישלם הרי שיש לו קשר לחמץ, אע"פ שעדיין לא קנאו ממש. [ועיי' עוד לעיל לענין חמץ בעבדים, ודון לנידו"ד].

עדיין יש לחוש בגלל הטעם הראשון של שמא יאכל, וה"נ יש לחוש לכך.

664. ח"י רע"א (הובא במשגיב וכה"ח), אבל אם בא לרשותו הרי הוא קונה את זה, ואסור כדין חמץ של יהודי שעבר עליו הפסח, ואם נתחכם היהודי, ואמר שלא מתכוון לזכות, י"ל שאינו נאסר, שהרי עדיין לא קנאו, ויל"ב.

665. ככל דוכתא (ובמקומו כתבנו לדון בזה בענין סחורה במאכלות אסורות בי"ד סי' ק"ז), וי"ל שגם אסור החמץ כדין חמץ שע"ע הפסח.

666. עיי' לעיל בהלכות הקודמות, וע"ע בתשו' הנ"ל ח"א סי' רצט ומועו"ז סו"ס רפז, ויל"ב. [ואם אינו מקבל אחוזים אלא תיווך בלבד, אין חשש כלל].

667. עיי' בשערי המצוינים בהלכה סי' ק"ז סק"ד שדן בזה מד' הפו" בעושה עסקא מלפני שבת וחל בשבת, עיי"ש. וכבר עמדנו בזה בהל' שבת סימן שלט, וגם עמדנו בזה בסימן תמד לענין מכירת חמץ בער"פ שחל בשבת, וע"ע במהר"שם כאן משכ"ב.

668. פמ"ג (הובא במשגיב וכה"ח מה), דלא שייך כאן כל הטעמים הנ"ל. וע"ע בשו"ת האלף לך שלמה סי' רסג ועוד באח', ויל"ב.

669. עיי' שע"ת ומשגיב סק"ח ובמה שדנו בזה הגר"ש"ק בחכמת שלמה ובהאלף לך שלמה סי' רסג, שלד, ומהר"ם שיק סי' רטז וזקן אהרן ח"ב סי' כב ובשערי המצוינים בהלכה קיד יח, ומהר"ש"ג סי' נה וקנין תורה ח"ה סי' לב, ועוד רבים בתשו' הפו". ואחר העיון נלענ"ד שיש להתיר ככל מכירת חמץ (ומה שיש אסורים משום רוצה בקיומו של החמץ, הנה לפמשי"כ בהקדמה לשם (להלן ס"ז) נראה שאין בזה איסור), ובפרט שידוע שהוא שע"ד גדול לכל בעלי המלונות, ואין להחמיר כלל [ועיי' לעיל בתחילת הנושא בענין השכרת מפעל ליצור חמץ].

670. עיי' שע"ת ושד"ח סי"א וכה"ח טו, ועוד רבים בתשו' הפו", ויש בזה הרבה פרטים, והמדובר במפעל של גוי, אבל מפעל של יהודי הוא חילול ה'.

671. עיי' מג"א, ונזכר במשגיב כב וכה"ח מד, ובמג"א כתב דהוי כהנאה הבאה לאדם בעל כורחו, דלא אפשר ולא מכוון שרי (וכמשי"כ בפסחים כה.).

672. ככל האיסורים שאסורים משום ספייה, וכמו שנתבאר בסימן שמג.

673. הנה להלן יבואר דין חולה שאין בו סכנה (והוא בסתם קטן, כמבואר בהל' שבת סי' שכח ס"ז), אבל כשיש בו סכנה, בודאי מותר לו הכל (חוץ מג' עבירות), ואפילו כדרך הנאותו וכמשי"כ בי"ד סי' קנה (וכן העירו מזה במשגיב סוסק"ח וכה"ח לח), וזה ככל דיני פיקוח נפש שנתבאר בסימן שכח-שכט, שאפילו בחשש רחוק מחללים, וה"ה כאן ולפי הענין, ועיי' בי"ד סי' קנ"ג דמ"מ צריך אומד להתיר איסור, וע"ע שם.

674. ידוע שקטן שרגיש במזונו הוא דבר הנוגע בפיקוח נפש, וכמו שהורה החזו"א לגבי הנקה לעומת תחליפי חלב (של חלב וביצים וכדו'), וכמו שכתבנו בהל' שבת סימן שכח ועוד מקומות, וכ"ש בקטן שרגיש למזון מיוחד והוא מכיל חמץ אין להחמיר, ויש פעמים שהוא מכיל גם נבלות וטרפות, ובאין ברירה אחרת מותר משום פיקוח נפש, וחי' להחמיר בזה. ויש לציין, שפעמים שהרופאים ממליצים על מזון של איסור לתינוקות

643. משגיב יב וכה"ח כו.

644. משגיב יב וכה"ח כד. ונתבאר בהקדמה לסעיף ד, ודו"ק.

נ"ב. ומזה יש ללמוד אודות המשכירים את מקום החמץ לגוי כמבואר בסימן תמח, ועיי' מה שכתבנו שם.

645. עיי' להלן ס"ז בשו"ע שהתיר, והאח' נתחבטו טובא היאך התיר בזה, ואילו בסעיף ד-ה מבואר לאיסור, ועיי' לעיל בהקדמה משכ"ב בהערה, עיי' שם. והאח' כתבו לחלק בין אם ביקש ממנו לשם חמץ או מן הסתם, וכן יש לנהוג למעשה, עיי' כה"ח אות נד.

646. שו"ע ס"ו, דאע"פ שמזונותיו עליו, הרי העבד קונה לדעתו מה שרוצה.

647. אגודה בא"ר, ה"ד במשגיב וכה"ח.

648. משגיב סוסק"ו, וכה"ג בהל' שבת.

649. בשו"ע סתם לאסור, והביא יש מתירים, וידוע שלכתחילה בודאי הלכה כסתם. ואע"פ שבי"ד (סי' קלב ס"ד) פסק להקל, כתבו האח' דמשום חומרא דחמץ החמירו. וע"ע כה"ח לה.

650. עיי' משגיב וכה"ח שם.

651. אח', ה"ד במשגיב טז וכה"ח לא.

652. עיי' משגיב סק"ח וכה"ח לב.

653. שו"ע אא"כ הקדים לו דינר וכו'.

654. גר"ז במשגיב יט. ועיי' כה"ח.

655. עיי' משגיב יט וכה"ח לו.

656. משגיב סוף לד, וע"ע כה"ח לו.

657. שו"ע, דקונה החמץ במשיכה.

658. משגיב יד וכה"ח ל, ונת' במקומו, וא"כ אין חשש מראית העין בהיכי תמצו.

659. ריב"ש הובא בב"י ומשגיב וכה"ח מב בשם האח', וכמה טעמים בדבר, א. שמה יאכל ממנו (ריב"ש). ב. שאין שליחות לגוי, וה"ז כחמצו של יהודי (שם). ג. משום שרוצה בקיומו (אח', ה"ד במשגיב וכה"ח שם), וכ"פ הרמ"א (סו"ס ו').

660. ריב"ש ורמ"א שם, ואפילו אם היהודי לא מכוון לזכות בחמץ ג"כ אסור, שהרי שייך טעם א' וטעם ג' הנ"ל, וע"ע להלן ענין דיעבד.

661. גר"ז במשגיב כא.

662. הנה דבר זה תלוי בטעמים הנ"ל, שלטעם ב' כיון שלא כיוון אין חשש, ולטעם ג' אסור, והנה אם כיון לזכות בזה לעצמו הרי בודאי שאסור בהנאה כדין חמץ של יהודי, אבל אם לא כיוון אינו אסור אלא מדרבנן, וממילא לאחר פסח א"א לאוסרו בהנאה, וכן מבואר בפמ"ג ה"ד במשגיב כב וכה"ח מג.

663. נראה שזו נפ"מ בין הטעמים שהזכרנו, שטעם שיש חשש שהוא קונה את זה לעצמו בודאי אסור, שהרי הוא קונה חמץ, אמנם מה שיש לו רצון בקיומו נראה דליכא, שהרי אין לו ענין כ"כ בשביל החיטים מעטים המוחמצים, וכדרך שנת' להלן, ודו"ק.

ואם לא יכוון לזכות בזה לכאורה מותר (עיי' בהלכה קודמת), אולם

החמץ אסור, אבל הנאה בעקפיץ מותר⁶⁸⁸. או שדווקא בעושה מעשה בפסח אסור, אבל כשנעשה קודם פסח מותר⁶⁸⁹.

הלכות הנאה ורצון בקיומו של החמץ

ל. אסור להשכיר כלי לגוי בפסח, כדי שיבשל בו חמץ על האש, משום רוצה בקיומו של החמץ. ואפילו הם כלים חדשים. אבל מותר להשכיר לו כדי לבשל בהם דברים שאינם חמץ, ואפילו אם הכלי עצמו בלוע מחמץ, מותר⁶⁹⁰.

ובדיעבד אם השכירו לגוי, שכרו מותר⁶⁹¹.

ל"א. בין השכרת כלי חמץ ובין השאלת כלי חמץ לגוי, אסור⁶⁹². אבל במכירה או נתינה לגוי מותר, ובלבד שלא יערים⁶⁹³.

ל"ב. אם הוא משכיר את הכלי לגוי קודם פסח, דעת הרבה פוסקים שמותר, וכל האיסור הוא רק בפסח, ויש אוסרים בכל אופן⁶⁹⁴.

ל"ג. כלי חמץ שייחדו אותו לרחיצה ולכביסה וכדומה, מותר להשתמש בו בפסח, ואפילו בחימום על האש, ואף על פי שהחמץ הבלוע בו נפלט במים שבתוכו, מותר, כיון שאינו נהנה מן החמץ⁶⁹⁵.

אבל אם הוא כלי כזה שלפעמים משתמשים בו לאכילה ושתייה, אסור להשתמש בו, אלא צריך להצניעו ככל המבואר בתחילת סימן תנא, וזולת אם הוא בדרך עראי⁶⁹⁶.

הכלי וכיעוין בכל האח, ושכן נראה עיקר, ולכן יש להקל בכמה אופנים שיבוארו להלן.

688. עיין בסוף ההערה הקודמת בתירוץ אחרון, וכדברי המפ' [וע"ע להלן בהלכות הבאות עוד פרטים בזה].

689. עיין בהערה שלפני הקודמת באת ד.

690. בטור (ס"ט תנ) כתב שאסור להשכיר כלי לגוי בפסח שיבשל בהם חמץ מפני שרוצה בקיומו של איסור ע"י דבר אחר, שלא יבקע הכלי. ועוד כיון שהכלי עצמו אסור בהנאה אסור להשכירו וכו', ע"כ. וכ"ה בשו"ע סוה"ס. ויש נפ"מ בין הטעמים, א. במשכיר לו לבשל בו מצה, שלטעם ראשון מותר ולטעם שני אסור. ב. בכלים חדשים כדי לבשל בהם חמץ, לטעם ראשון אסור ולטעם שני מותר. וכ"כ המאמר (סק"ז). ומדברי השו"ע נראה כטעם ראשון של הטור, וע"ע גם להלן סי' תסז ס"י, וכן בעו"ש כאן אות ז. [וכן כל נידון כאן בשימוש בכלי חמץ על האש, אבל בכלי שני אין חשש, דליכא חשש שיבקע].

ובעצם הדין שמותר כשמשכיר שלא ע"מ לעשות בו חמץ, יש שהתירו אפילו מן הסתם, אולם רה"פ כתבו להתנות שלא יבשל בו חמץ, עיין משנ"ב וכה"ח נג.

691. דאין חמץ תופס דמיו וכו', וכדלעיל בסי' תנ ס"ד, וכ"כ הביה"ל כאן סוד"ה בפסח.

692. בדבר זה נחלקו האחרונים האם שאלה ג"כ אסור, שהח"י (סק"ב) כתב לאסור, אולם המקו"ח (ביאורים סק"ז) צידד להתיר, כיון שאין בזה הנאה חיובית של שכירות, אלא רק מניעת הפסד שלא יבקע הכלי. וע"ע שם. ויש הרבה להשיב ע"ד. וגם הוא סיים בצ"ע. ועיין לעיל בהקדמה, וא"א להאריך כעת. ולעצם הדין, הנה בביה"ל (ד"ה אסור) הביא הדעות ולא הכריע. אולם בכה"ח (אות מט) הביא בשם הרבה אח' להתיר בזה, והגם שכדברי המקו"ח מצאנו כבר להלוש ס"ז, וכן הסכים לזה בשו"ת בית שלמה (סי' פג), ובשו"ח (מערכת ר, כלל לח) בשם אורי וישעי, עיי"ש. אולם להלכה נראה שאין חילוק בזה, שהרי מ"מ נהנה מן החמץ, וכן עיקר.

693. כה"ח שם בשם האח'. וזה פשוט שמותר במכירה, דהא אינו שלו [אף שלבסוף יבא אליו, אין בזה איסור מדין רוצה בקיומו, כמו שמותר למכור חמץ אף שיודעים שיחזור אליו החמץ, וכמש"כ בסי' תמח וסו"ס תמב].

אך מש"כ בכה"ח שם בשם האח' ובלבד שלא יערים, לכאן ה"ז ככל מכירת חמץ שמותרת אף שידוע שיחזור אליו החמץ. ויש שחששו שם באמת משום הערמה. ושאר הפו' הרי הכריעו להתיר, ובפשטות ה"ה כאן דשרי, ומ"מ זה ברור שצריך מכירה ונתינה גמורה.

694. כן יש לדקדק מלשון השו"ע (סוה"ס) שאסור להשכיר כלי לנכרי "בפסח", וכ"כ מהר"ם בריסק (סימן יד) וה"ד בשד"ח (מערכת חו"מ סט ד), וכה"ג מצאנו להלן גבי משתכר באיסורי הנאה שבכה"ג כתבו כמה פו' להקל, והב"ח גרס כן גם בדברי האגור, וכ"כ במקור חיים להתיר בזה, וה"ד בביה"ל (ד"ה בפסח), וכ"כ הנה"ש שהבאנו בהערה באת ד, אך העיר הביה"ל שהג"ח אוסר בזה, ובאמת שגם בעיקר הדין של היתר קודם לפסח שסמכו על האגור, אין זה מוסכם כלל, וכמשנ"ת בענין משתכר באיסורי הנאה, וע"ע שם שהבאנו מ"ד האח' שדנו האם ההיתר הוא קודם זמן האיסור בער"פ או קודם ל' יום, ודון לנידו"ד שאינו פשוט להקל כולי האי.

695. עיין בטור ושו"ע ופו' (סו"ס תנ) בענין איסור הנאה מן החמץ, ולכן אסור להשכיר לגוי כלי לבשל בו חמץ בפסח, מפני שהוא רוצה בקיומו של החמץ, שהרי אם לא יהיה חמץ בכלי יבקע הכלי, עיי"ש. אולם לענין שימוש בכלי הבלוע בחמץ אין קפידא, וכמש"כ המרדכי בפסחים (פ"ב תקס) שמשתמשים כל מיני הנאה בכלים ישנים של חמץ, והטעם משום שאינו נהנה מאיסור הבלוע, וע"ע בדרכי משה (סו"ס תנ) וכמש"כ שם בהגה"ו. ומ"מ כתב שם גם שהמנהג כהמתירים, וכ"פ בהגה (שם) הגם שכתבו בלשון יש מתירים, מ"מ סיים שהמנהג להיתר, וע"ע משנ"ב וכה"ח שם.

696. משנ"ב וכה"ח סב בשם האח', ועיין עוד בדברינו בסי' תנא ס"א משכ"ב, ושם מבואר שדרך עראי מותר אף באכילה ושתייה אם הוא בצונן, וכאן בסי' תנ לא פירש זאת כ"כ, וי"ל, ומ"מ כן ההלכה.

697. עיין משנ"ב (סקכ"ח), ובשעה"צ (אות ג) הביא ב' טעמים לדעת

ג]. על ידי יהודי גדול, אסור מפני שאסור לגעת בחמץ כלל⁶⁸⁸. ויש מי שמיקל בדבר על כל פנים ע"י אחר שומר⁶⁸¹.

כ"ז. חולה הצריך לקחת תרופות שיש בהם חמץ, יכוון בשעת התשלום שאינו זוכה בהם, וגם אינו משלם עבורן [אלא רק כדי לקבל אותם], ויכול לקנות אפילו יותר מהנצרך לו, ואחר פסח מותר להשתמש בנותר⁶⁸². ואם כבר קנה ימכור לגוי או יתן לו במתנה גמורה, ויקח בכל פעם מעט מעט ויכוון שלא לזכות בזה, או יפקירנו במקום שאינו משומר⁶⁸³.

כ"ח. תרופות שיש בהם חשש לתערובת חמץ, והוא צריך לקנותם בפסח, יותר טוב לקנות אותם מהגוי מאשר לקנות מיהודי, משום שאצל הגוי הוא נחשב ביטול ומותר בהנאתו⁶⁸⁴.

בדין רוצה בקיומו של החמץ

הקדמה

כ"ט. עבודה זרה ומשמשיה, אסור שיהיה האדם רוצה בקיומה, ונחלקו הפוסקים האם גם בחמץ יש איסור רוצה בקיומו של החמץ, ולהלכה אסור בכל איסורי הנאה⁶⁸⁵.

יש מתירים "רוצה בקיומו" אם אינו עושה מעשה המראה שהוא רוצה בקיומו, ויש אוסרים⁶⁸⁶.

חמץ שביד גוי אף על פי שהיה של יהודי, וידוע שלאחר הפסח יחזירנו הגוי ליהודי, אין בזה איסור רוצה בקיומו של החמץ, וכמו שכתבו האחרונים מכמה טעמים⁶⁸⁷. וממה: שדווקא הנאה ישירה מגוף

680. במשנ"ב כתב שלא להאכיל ע"י יהודי, א. שאסור לגעת בחמץ שמה יטעה ויאכל, וכנ"ל בסימן תמו ס"ג. ב. משום לתא דקנין, ועיין לעיל מש"כ בזה.

681. עיין שו"ע הגר"ז סכ"ה, ועוד כזכורני שראיתי שכתבו כן, וכעת א"י, והנה כ"ז כשבודאי לא יזכה, ושומר מהני בשביל שלא יאכל, אך זה תלוי במח' הפו' אם התירו שומר ככה"ג כגון בד' המג"א והאח' גבי חשש של שמה יקטום ברוכב ע"ג בהמה בשבת ועוד, ויל"ב. ומ"מ מדברי המשנ"ב ושאר פו' משמע שלא הקילו בזה א"כ בסכנה.

682. עיין בדברינו בהל' שבת סימן שכח שער כד מה שכתבנו בזה, א. שיקנה הכל מלפני פסח ויחשו בו בדתו שאינו מתכוון לזכות בחמץ (והבאנו כן מד' הפו'). ב. או שיקנה מגוי בפסח ויתכוון שלא לזכות בזה (ועיין בהלכה הבאה).

683. אול"צ פ"ח תשו"ג, ובדין הפקר נתבאר לעיל בסימן תמח, שהוא דווקא במקום שאינו שמור, ודווקא קודם פסח מועיל. אבל אחר שכבר נכנס פסח שצריך לבער חמץ לא מועיל לא נתינה לגוי ולא הפקר. - והדרך הפשוטה היא בכך שכולל את התרופות במכירת חמץ הנהוגה בישראל.

684. בכה"ח כאן (אות לט) העיר בזה דכיון שנתבטל טעמו וממשו ביד הגוי הו"ל כמו שנתערב קודם זמנו דאינו עובר עליו, כמש"כ לעיל בסימן תמב, ע"כ. אכן דבר זה שנוי בפלוגתא דהח"י ס"ל שגם ביד גוי אסור, אבל החת"ס (בסימן תמב סק"ג וסק"ז) חלק עליו, דכיון שלגוי אין איסור הנאה, א"כ ה"ז כנתבטל קודם זמנו, ואין בזה חשש איסור בפסח, והבאנו ד"ז לעיל בהקדמה ד לסימן תמב, וה"ז תלוי גם במח' הפו' לעיל (סו"ס תמח) לענין חלב שנחלב מבהמה שאכלה חמץ, שהרי דם נעבר ונעשה חלב, ואם הוא היה ביד גוי מאי אכפת לו, ואכן כן העירו בשו"ת הרמ"ץ סימן כח ועוד מאח', וכמש"ש. [אך על הכה"ח שהחמיר שם לא קשה מכאן, משום דהאן נקט הקל הקל תחילה, ודו"ק].

ואם הוא יהודי מומר שמתכוין לתרופות גם שלא לצורך סכנה וכדו', מלבד איסור חמץ שיש כאן לכוע"ש, יש גם איסור מסייע לאותו מומר.

685. בע"ז (סד). תניא נכרי שהיה חייב מעות לישראל, אע"פ שמכר יין נסך או ע"ז והביא לו דמיהן מותר, אבל אם אמר לו המתן עד שאמכור יין נסך או ע"ז אסור, משום דהוי רוצה בקיומו.

ונחלקו הראשונים אם דין זה הוא רק בע"ז ויין נסך, או גם בחמץ ושאר איסורי הנאה, א. ברש"י (שם ד"ה רבנן) כתב שאסור להיות רוצה בקיומו, משום דישאל מצווה לבטל ע"ז ומשמשיה, וה"ד ברמב"ן וברשב"א ובר"ן (שם), ומשמע שרק בגלל שאדם מצווה לבטל ע"ז ומשמשיה דינא הכי, אבל בשאר איסורי הנאה אינו כן, וכן דקדק הפו"ח כאן (בסי' תנ ס"ז), והוסיף להביא כמה ראיות שחמץ ביד גוי מותר, אפילו שניחא ליה לישראל ורוצה בקיומו, עיין שם. וע"ע גם בשד"ח ס"ח אות כה בשם ספר אורי וישעי שכתב שיש לו כו"כ ראיות לזה, וע"ע גם במקו"ח ועו"א שיובאו להלן בענין חמץ שביד גוי. ב. בתוס' בע"ז (לב). ד"ה והא כתבו איסור רוצה בקיומו גם לענין חמץ, וכ"ה בטור (סו"ס תנ) שאסור להשכיר כלים לגוי בפסח, מפני רוצה בקיומו של החמץ וכו'.

ולדינא, השו"ע (סו"ס תנ) הרי העתיק דברי הטור, ומוכח שאסור משום רוצה בקיומו (ובודאי אין כוונתו מפני הטעם השני של הטור, וכמש"כ האח' דלהלן). אמנם להלן יבואר שיש כמה גדרים ואופנים בדין רוצה בקיומו.

686. בשו"ת שער אפרים (סימן ז) עמד בדין שומר על חמץ של גוי האם מותר בפסח, וכתב דלכאורה פשוט לאסור כהיא דע"ז (סב), וצ"ע גם לטור הנ"ל במעשה דרשב"א וכו', וסיים ונראה שמותר, ע"כ. אך לא פורש מה נשתנה שחזר בו וכתב להתיר, וחסרון אינו יכול להימנות. אמנם בהגהה שם מבין המחבר כתב לבאר ולחלק שדווקא בעושה מעשה אסור משום רוצה בקיומו, משא"כ ביושב ואינו עושה שום מעשה, עיין שם. ובח"י (סק"ט) תמה ע"ז שהרי מוכח בפי' שאפילו ביושב ושומר על חבית של יין חבינם אסור, וכמבואר בשו"ע (י"ד סי' קלג ס"ו), ובשו"ת שואל ומשיב (רביעאה ח"ג סו"ס צב) כתב דמיירי שם בעושה איזה מעשה בשמירתו, ע"י שמניח את החבית במקום המשתמר, או שיש איזה שבר בחבית והוא מתקן שלא ישפך היין, וכתב שיש סמך לחילוק זה בתוס' (בע"ז סד). עיי"ש. אולם מריהטת הדברים לי"מ כן כלל, אמנם ראיתי להגאון איש מצליח (כרך ג' חיו"ד סימן כז) שכתב ליישב ע"ז את דברי

השע"א, ועדיין אינו פשוט, ועיין. 687. הנה הבאנו לעיל מדברי הפו' שכתבו לאסור בפסח רוצה בקיומו, והזכרנו להפסח"ו ועו"א שתמהו ע"ז מכו"כ דינים דמוכח שלא אסרו בענין רוצה בקיומו, כגון א. בסימן תמח ס"ב גוי שהביא דורון לישראל ביו"ט אחרון של פסח מותר בלילה, ולא אוסרים לו משום רוצה בקיומו של החמץ. ב. בסימן תמח ס"ג במכר חמץ לגוי, מותר אפילו שהישראל מכירו וידוע בו שלא יגע בו כלל, וישמרנו לו עד אחר פסח, עיי"ש. ונתבאר שם שאפילו לכתחילה מותר לעשות כן. ג. בסימן תמח ס"ד רשא' ישראל לומר לגוי בשעה חמישית שיקנה ממנו חמץ, ושמה יצטרך ויקח ממנו אחר פסח, ובפ"ו שם איתא שמותר לומר לו שבודאי יחזור ויקנה ממנו אחר פסח וכמש"ש. ד. וכן י"ל דמש"כ בסימן תמ שמותר לקבל אחריות על החמץ כשומר חנם וכו', וע"ע בפר"ח שם שהביא עוד ראיות לזה.

וכל דברים אלו הרי יקשו על הטור והשו"ע בעצמם שגם הם פסקו להניי הלכתא, ואעפ"כ הביאו בסו"ס תנ את הדין של איסור רוצה בקיומו, ומצאנו בפו' כמה דרכים לישב הקושיה, ונזכיר בקצרה, כי הדברים ארוכים ומסובלים בראיות, ולא עת.

א. בח"א (כלל קכד ס"ה) כתב לחלק בין חמץ של נכרי דלא איכפת לן במה שרוצה בקיומו, לבין משכיר כלי שהיהודי נהנה ממנו וכו', עיי"ש. ודברים נפלאים ותמוהים הלא גם במשכיר כלי אין החמץ של היהודי אלא של הגוי, ורוצה בקיומו היינו בחמץ של הגוי שלא יזיק, ואולי י"ל דהכוונה שרוצה בחמץ שנבלע בדפנות הכלי שהוא מועיל שהכלי לא יבקע, וחמץ זה הבלוע הרי הוא נשאר לבסוף בשביל היהודי, ונחשב כזוכה בו, אולם עדיין זה קשה שהרי בודאי אינו זוכה בו בפסח, או עכ"פ נימא שיתנה בהדיא שלא זוכה בו (ועיין בתשו' הריב"ש סי' תא שכתב כה"ג שאין אדם מתכוון לזכות בחמץ בפסח, וע"ע שם). וגם הרי רק אח"כ בטעם שני כתב הטור איסור זה מצד הבלוע, אך י"ל שהטעם השני דן מצד הבלוע מקודם לכן, שהוא הנאה מחמץ בעצמותו, ובטעם הראשון הנידון מצד הנאה מן החמץ שעתה נבלע מחדש שזוכה בו, ועכ"פ זה חידוש, ומפשט הדברים משמע שהאיסור הוא מצד החמץ הקיים שהוא של הגוי. [ובע"ז הרי מבואר שהיין נסך של הגוי, ואסור, וקשה לחלק בין ע"ז לחמץ בפרטים אלו, ויל"ב].

ב. בשו"ת עונג יו"ט (סל"ז בהערה) כתב שרוצה בקיומו של חמץ אסור הוא רק בבית הישראלי, אבל בבית הגוי מותר. ולכן השכרת כלי לגוי אסור, משום שהחמץ של הגוי הבלוע בכלי הוא ברשות היהודי, והו"ל רוצה בקיומו ברשות ישראל דאסור, עיין שם. אולם גם זה אינו מחזור, שהרי פשט הדברים שמותר אפילו שמשכיר לו ונותן לו את הכלי להשתמש בו בביתו, וכן יש לדחות ע"פ שאר הראיות שהזכרנו לעיל, וע"ע גם בעו"ט שם, ולכן אין לסמוך גם על תירוץ זה. [ולפי דבריו תהיה סיבה נוספת לכך שצריך להשכיר את המקום של החמץ לגוי, עיין לעיל בסי' תמח].

ג. בחת"ס (סימן קטז קיט) כתב שאין איסור רוצה בקיומו אלא ברוצה להרויח כמו משכיר לו כלי לחמץ וכו', אבל להיות ניצל מהפסד אין איסור כמו שמותר בהרהיגו אצלו חמץ, והכל הוא שלא להפסיד את הקרן, אבל לא בהרווחה, עיי"ש. [וע"ע במקו"ח בביאורים סק"ז שכתב כעין חילוק זה בע"א]. אולם גם ישוב זה אינו פשוט, וכמו שהעיר באיש מצליח שם, וע"ע שם.

ד. בנהר שלום (סק"ט) כתב ליישב שאין איסור ברוצה בקיומו אלא כשבתוך הפסח הוא עושה מעשה שמשכיר את הכלי וכדו', אבל אם הוא נעשה לפני"כ מותר, עיי"ש. אמנם גם זה שנוי במחלוקת וכמו שהבאנו להלן בהלכות. (ראה בעוד שני הלכות).

ה. המהר"ל צונץ במגן האלף (סק"ט) כתב לחלק בין נהנה מחמץ ישירות, שבכה"ג שנהנה מגוף החמץ אסור, אבל בהנאה שאינה מגוף החמץ אלא בדרך עקיפין אינו כן, עיי"ש. [וע"ע כה"ג בשד"ח (מערכת חו"מ ס"ט אות י) ובמקראי קודש פסח ח"א סי' ע בענין ערב קבלן על מכירת חמץ]. אולם ראיתי בשו"ת מחקרי ארץ ח"א סל"ז שהאריך בכל הישבוים הנ"ל, וכתב לבאר שכל זה אינו מתאים לפי פירוש הבי"ש שפירש שהרוצה בקיומו הוא בגלל החמץ שבלוע בו שלא יפסד, וא"כ מוכח שגם שאינו נהנה מגוף החמץ של הגוי אסור, אך למעשה האחי' חלקו על פירוש הבי"ש בזה, ופירשו כהמג"א שהחשש הוא שלא יבקע גוף

ל"ד. כלים הבלועים מחמץ, יש מתירים למכרם לגוי, מפני שאינו נהנה מהחמץ הבלוע בהם אלא מגוף הכלי, ויש אוסרים. ולהלכה נראה העיקר כדעת המתירים⁶⁹⁷. ולא זו בלבד, אלא נראה שגם ליהודי מותר למכור כלי חמץ⁶⁹⁸.

ל"ה. אדם שיש לו מכה, ומניח עליה חיטים כתושות חמץ של גוי, אין לעשות כן אפילו בשאלה מן הגוי, מפני שהוא רוצה בקיומו⁶⁹⁹.

ל"ו. הנאה שאינה ישירה מהחמץ, אלא רק כמביריח ארי, מותר. ולכן מותר לזרוק חמץ לכלב כדי שלא ירדוף אחריו⁷⁰⁰. וכן לחטא פצעים באלכוהול חמץ⁷⁰¹.

ל"ז. חיטים ושאר דברי חמץ שקיבל בירושה או כסגולה מאיזה צדיק, מותר למכרה לגוי עד אחר הפסח, כדין מכירת חמץ⁷⁰².

ל"ח. מאפות שמכנינים בצקים לפני פסח, ומוכרים אותם לגוי במכירת חמץ, מותר ככל דין מכירת חמץ⁷⁰³. וכן כל בעלי מפעלי חמץ.

ל"ט. כתבו הפוסקים שלא להשכיר לגוי רכב להוביל בו חמץ, אבל אם הגוי שוכר רכב מן הסתם מותר, ואין צריך לחשוש שמא הוא בשביל חמץ. וכן אם הוא משכיר לו קודם זמן האיסור מותר, ורק אחר זמן האיסור, אסור⁷⁰⁴. והוא הדין להשכיר לגוי כלים שיתכן שישתמש בהם חמץ שלא על האש⁷⁰⁵.

מ. חברת ביטוח המבטחת מפעלים וחנויות מזון של גויים [או של יהודים שמכרו אותם במכירת חמץ לגוי], מותר להם גם בפסח⁷⁰⁶.

מ"א. חברת שמירה, האחראית על שמירת מפעלי מזון וחנויות, וישנם חנויות ומפעלים של גויים שמתעסקים עם חמץ, יש להקל, אם הם מתחייבים לשמור קודם זמן האיסור בערב פסח⁷⁰⁷. ויותר טוב למכור את הזכויות והרווחים לגוי כמו שנהוג במכירת חמץ⁷⁰⁸, או להתנות שהשמירה היא על המפעל ולא על החמץ⁷⁰⁹.

מ"ב. חמץ של יהודי שמכר אותו לגוי, והוא נמצא במקרה, ואירעה תקלה במקרה, ורוצה להביא פועלים שיתקנו את התקלה, או שיש שריפה וכדומה, יש מתירים ליהודי להציל מפני הנזק ויש אוסרים, ולהלכה יש להקל במקום הפסד⁷¹⁰.

ואם החשמל נותק, והוא מדליקו לצורך ביתו, מותר, אף על פי שממילא הוא מציל את החמץ⁷¹¹.

מ"ג. נהג משאית גלילות, שחלקם חמץ, יכול למכור לגוי, ולא יגע ולא יתעסק עמהם בפסח. ועיין בהערה⁷¹².

מ"ד. יש שנהגו לשים ערב קבלן עבור תשלום הגוי במכירת חמץ, ואין בזה חשש משום רוצה בקיומו של החמץ⁷¹³.

מ"ה. אין מן הראוי לקנות חמץ לפני פסח, כדי שיהיה לו לאחר הפסח, אפילו אם מוכרו לגוי, מפני שהוא רוצה בקיומו של החמץ⁷¹⁴. אבל דברים שהם ספק חמץ, יש להקל⁷¹⁵, ומותר לקנות קמח כדי שיהיה לו לאחר פסח⁷¹⁶.

ובעל מכולת רשאי לקנות חמץ בשביל אחר פסח, אבל היראים נוהרים בזה⁷¹⁷.

תמו, ובדברינו בענין זהירות מחמץ ביצא לטיוט, וע"ע שם, ודו"ק. וע"ע גם בסימן תמח ס"א, שטוב לומר שלא רוצה שיזכה בחמץ.

אלא שמכל מקום אסור לגעת בחמץ כמש"כ הריב"ש שם והפ"ו משום שמה יאכלנו, אולם כאן נראה שאין חשש כיון שאינו מטלטל אותו בידים, וכיעוין בשו"ע סימן תמו ס"ג בגג של גוי שהיה סמוך לגגו של ישראל ונתגלגל החמץ לרשות היהודי, יכול היהודי לדחוף החמץ בקנה, וביאר הא"ח שבידיים אסור שמה יאכלנו (ואף שכוונתו לחלקו מ"מ אינו ממש בכדי לחזור עליו לשרוף), וה"ה בנידו"ד.

אך יש לחלק, א'. ששם הוא מוכרח כדי לסלקו, משא"כ כאן. ב'. שם הוא לרגע קטן וכאן הוא לזמן רב. ג'. ששם הוא כדי לסלק, וה"ו בבחינת מה שאמרו הוא עצמו מחזור עליו לשרוף וכו'. ואף שבפ"ו הנ"ל ביארו דהוא שונה משם, ולכן צריך לדחוף בקנה ולא בידים, משום שאינו כמו שמחזור לשרוף, מ"מ בודאי שהוא ג"כ קצת דומה לשם, שהרי כוונתו לסלקו, אבל כאן שהולך עם זה כל היום יש לחוש לאיסור.

אולם מ"מ לא מצאנו לחלק בין רב למעט, ובפ"ו לא הזכירו חילוקים כאלה, וא"כ אין לנו לאסור מעצמינו, כל שאינו נוגע בידים, ובפרט כאשר הוא מצניע את המפתח, ודו"ק.

לסיכום: אם הוא ינעל ויצניע את המפתח, יש להקל.

[ד]. ועדיין יש לדון בדבר, כאשר הוא צריך בכל פעם בלילה להפעיל את מערכת הקירור בשביל שלא יתקלקלו הדברים [והיינו שצריך להטעין את הרכב בחשמל כל הלילה], ובאופן זה הרי הוא כמי שרוצה בקיומו של החמץ שאסור, ובשלמא אם היא הפעלה אחת של קירור לשני החדרים גם יחד, י"ל שהפעלתו של הקירור היא בשביל החלק הכשר, אבל אם הפעלת הקירור הוא בשביל החמץ בלבד יש לדון, והנה מצאנו בסי' תנ דין משתכר מן החמץ שאסור, ולקמיה שם בס"ז מצאנו עוד איסור של רוצה בקיומו של החמץ, אלא שכבר הבאנו שם שהפ"ו דנו בזה בכמה פרטים, ונתבאר שבחמץ שהוא של גוי קיל טפי בכמה אופנים, אמנם יש שפירשו שתלוי אם הוא עושה מעשה או לא, וכאן הלא עושה מעשה, אך לשאר מפרשים שכל של גוי אין חשש ה"ו ל"ש, אולם למ"ד שתלוי אם ברשות הגוי כאן הוא שכור לגוי, אף שנוסע, ולעצם הדין, הבאנו שם בסו"ס תנ שנחלקו בזה הגרש"א והגר"ש וואונר באופן כזה שאירעה תקלה בחמץ של נכרי אם מותר לתקן. ומ"מ בנידו"ד יש להקל טפי כיון שהוא מתקן בשביל חלקו שאינו חמץ, וממילא מתוקן גם החלק השני של הגוי.

למסקנה: מותר לעשות כן, ויכול להטעין את המקור בשבילו ואגב זה גם של הגוי [אולם אם זה מטען מיוחד בשביל החמץ ה"ו שנוי במחלוקת, ואיכא בזה עיקולי ופשוטי, ויש להנעול ולרוקן את החמץ למחסן קירור].

713. עיין בדברינו לעיל (סימן תמח) שהבאנו מדברי הגר"ח בסוף שו"ע שלו שכתב לסדר שיהיה יד ישראל באמצע לערבות, כדי שלא יהיה למוכר הישראל תביעה על הגוי, עיי"ש, וכ"כ עו"א. ואמנם מן הדין א"צ לזה וכמו שביארנו שם, מ"מ יש לדון אם לא שהוא גורע יותר, שהרי הישראל הערב רוצה בקיומו של החמץ, וכן העירי בשואל ומשיב (תנינא ח"ד ס"י) ובשו"ת אורי וישעי (סימן ככד), אולם לפי מה שכתבנו לעיל בהקדמה לדיני רוצה בקיומו של החמץ בהערה כ"כ ביאורים לכך שאין איסור רוצה בקיומו של החמץ, א"ת"ש, ולק"מ. ומ"מ לעצם הדין נתבאר שם שאין הכרח לשים ערב קבלן כלל.

714. הנה הפ"ו דנו בזה משום רוצה בקיומו של החמץ, וכ"כ בשו"ת להורות נתן (ח"ד סל"ז), אולם זה אינו פשוט, עיין מה שכתבנו בזה לעיל בהקדמה, ועיי" בשו"ת באספ"ד חו"מ (ס"ט כ) מה שהביא פ"ו להתיר בזה, עיי"ש. והנה ע"פ דין אין נראה לאסור, וגם לא משום רוצה בקיומו של החמץ כנ"ל בהקדמות, וראה עוד מה שהארכנו בזה בהקדמה להלכות מכירת חמץ, עיין שם. ומ"מ ידוע לי מכמה גדולים נ"ע שהורו שלא לעשות כן, ועכ"פ לכתחילה. אמנם הוא ל"ד מצד רוצה בקיומו של חמץ, אלא שנראה וזילתא באיסור החמור, ודרך הערמה הניכרת. [ושבו כתבנו מזה בהקדמה להלכות מכירת חמץ בסימן תמח].

715. דכולי האי אין להחמיר בזה.

716. שבוה אינו אלא כספק חמץ, ואף פחות מזה, וכמשנ"ת במקומו בדין קמח שעבר לתיתו, ובודאי אפשר לעשות כן למוכרו, וא"צ לזרוק.

717. עיין שד"ח שם ובשו"ת להורות נתן שם, ובשבט הלוי ח"ד ס"י מט, ובדברינו בהקדמה להלכות מכירת חמץ.

שהבצק שווה פחות ממה שיכול להרויח אחר האפיה, ומ"מ ע"פ הכללים הנ"ל מותר, וכנ"ל בהלכה הקודמת.

704. עיין שו"ע ס"ז שמתיר, והא"ח נתחבטו בזה הרבה, עיין לעיל בהקדמה לסעיף ד ובהערה שם, ועוד לאחר סעיף ה, ויש להחמיר ורק מן הסתם מותר וכמש"כ הא"ח, וכן בהבלעה עם השכירו בזמן היתר קודם זמן איסור חמץ.

705. דכל החשש הנ"ל כשהוא על האש וכנ"ל.

706. עיין לעיל בסימן תמ שכתבנו להתיר בזה, מצד דיני אחריות על החמץ, עיין שם. וע"ע שם משם הגרש"א שאמרו עוד שאין זה אלא שאם נפסד ישלמו. ואמנם עדיין יש לדון בזה לאור הנ"ל מצד איסור "רוצה בקיומו", אך כתבנו לעיל מדברי הא"ח שבחמץ ברשות גוי אין די בקיומו מכמה אופנים שכתבו הא"ח שאינו עושה מעשה, ואינו נהנה מן החמץ ישירות וכו', ועכ"פ הפ"ו התירו וכנ"ל, וע"ע בהלכה הבאה, וכיום נוהג.

707. עפ"ה"א לעיל דבכה"ג אין בכך דין משתכר באיסורי הנאה [ומצד "רוצה בקיומו" הנ"ל ליכא, לפ"ד הרבה פ"ו שכל שאינו עושה מעשה אין איסור, וכמו שהבאנו בהקדמה מהשער אפרים ועוד, ואף החולקים נמי הרי כתבנו שם שכל שלא נהנה הנאה ישירה מגוף החמץ מותר, ועוד אופנים שנתבאר לעיל בהקדמה]. וכ"ש כשהוא בהבלעה מותר כמש"כ הא"ח, ובפרט אם הוא קודם ל', אלא שכאן חמור טפי, כיון שהשמירה נחשבת בכל יום ויום, ואינו מוכרח.

708. כיון שבכו"כ פרטים רבו הדעות והשיטות, וראוי לעשות כן לצאת מידי כל חשש.

709. כ"כ בספר אשרי איש (פ"ח לג) בשם הגר"ש"א.

710. בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נה כתב להתיר, וע"ע בשו"ת חלק לוי סי' קמד, אולם בספר הלכה ש"פ שער ה ס"ג הערה ב הביא מהגר"ש וואונר שאסור ליהודי לתקנו משום רוצה בקיומו של החמץ, וכדלהלן סו"ס תנ.

ובשבות יעקב (ח"ב ס"ו) כתב לדון בישראלים שמכרו חמץ לגוי, ובחובה"מ פסח גברו המי גשמים ומתיראים שישטפו את הכל וילך לאיבוד, רשאים לשלוח אחר הגוי שקנה החמץ ולומר לו שיציל את שלו, ואם אינו כאן יאמרו לגוי אחר, עיין שם, וה"ד בשע"ת ובכה"ח סי' תנ (אות בן), ומשמע שליהודי אסור בכל אופן.

וניחזי אנו, דהנה מצד משתכר באיסורי הנאה אין כאן (עיין לעיל ס"ד), אולם לכאורה אסור משום רוצה בקיומו של החמץ, ובפרט שהוא עושה מעשה להציל, שבוה אף השער אפרים לא התיר, וכמו שהבאנו בהקדמה לעיל, אולם הנה הבאנו א"כ שהפ"ו הקלו מכו"כ דינים במכר חמץ לגוי שמוכח שמותר לו להתעסק בזה אף שרוצה בקיומו של החמץ, והבאנו כמה תירוצים, ולפי כמה דרכים שם שהבאנו בהערה נראה להתיר כיון שהוא שייך לגוי, ובפרט שכיום רגילות להשכיר את מקום, ואינו נהנה הנאה ישירה מגוף החמץ, ודו"ק.

711. שהוא מתעסק בשלו, וראה בהערה הבאה.

712. נשאלתי בפתגמא דנא, וכתבתי כמה הערות בהאי הלכתא, וכדלהלן: **שאלה:** נהג משאית מוכר גלילות, שיש לו גלילות חמץ, והמשאית מורכבת כמו משתי חדרים, ויכול לנעול דלת אחת ששם יהיה החמץ, ומכרנה לגוי, וישתמש בדלת השניה לגלילות שאינם חמץ.

תשובה: נזכיר בקצרה כמה נידונים:

[א]. ברור שצריך לנעול במפתח שלא יבוא לטעות. וטוב גם שיצניע המפתח, הגם שאין לזה מקור ע"פ דין כלל, כי אף שכתב השו"ע ר"ס תנא לגבי כלים שטוב להצניע המפתח, הוא מפני שלא מכר לגוי, שהרי בסי' תמ מבואר שדי במחיצה בפני החמץ ולא הצריכו להצניע מפתח, וכמו שעמדנו ע"ז בסי' תמ, מ"מ טוב לעשות כן, ובפרט לפי מה שיבואר להלן בסוף אות ג, ודו"ק.

[ב]. צריך לומר לגוי מספר טלפון של בעל המשאית, שהרי המשאית נוסעת, והיכן ידע הגוי מניין לקחת את החמץ.

[ג]. ומצד שהוא נוסע כל הזמן עם החמץ, יש לומר שמותר, ואין הוא כזוכה בחמץ, לא מבעיא לצד שזכייה ממטלטלין זה ע"י הגבהה ולא במשיכה (ועיין בחו"מ סימן קצח שאם אפשר להגביה אחד אחד, נחשב שאפשר בכך, א"כ יש טורח, אולם כאן הדרך היא להגביה קופסה קופסה). אלא אף אם יגביה ממש את החמץ, הלא אין איסור אם חושב שלא לזכות בזה, וכמבואר בריב"ש (סימן תא) והובא בקצרה בביה"ל ר"ס

האוסרים: א]. דזה ג"כ נחשב הנאה, כסברא שניה שבטור, ועמדו בזה המפרשים לבאר איזה הנאה יש בזה, הלא שפיר שרי לפי הסברא הראשונה, ועיין חזו"א י"ד סמ"ו סק"ח. ב]. שמ"מ הוא מהנה אחרים מן החמץ, ואסור לאדם לראות שהשני נהנה בזה, וכמש"כ המג"א סק"ב, כעין מש"כ בשו"ע סי' תמח ס"ו, ושכ"כ הח"א כלל קכד ס"ז.

ולענ"ד נראה דאין זה נחשב הנאה, כיון שאין דעת האדם ע"ז, ובפרט בזמנינו שאין הכלי בולע כמעט כלום (וכמשנ"ת בקונטרס כשרות השיניים לפסח, מדברי הגרש"א ועוד ואף מצרפינן לסניף, כמש"ש), ואף גם זאת שבני אדם קפדנים טפי ומעדיפים שלא יהיו בליעות בכלי, וא"כ בודאי אין זו הנאה, זאת ועוד שנלענ"ד שאפילו את"ל שיש איזו שהיא הנאה, מ"מ דווקא ברואה את הבהמה והגוי אוכלים אסור וכמשנ"ת שם, משא"כ בזה דלא חשיבא ואינו רואה.

ובאשר לטעמו של הטור, הנה הרי הטור הביא ב' טעמים אודות בישול בכלי חמץ, וטעם ראשון משום רוצה בקיומו, וטעם שני שהכלי אסור, ונראה מדברי השו"ע דלא חשש לזה, שהרי לטעם שני גם בישול מצה אסור, וכמו"כ כלים חדשים יהיה מותר, ומדברי השו"ע מוכח להתיר בכל זה, וכמש"כ המאמ"ד. וכ"מ עוד בשו"ע סימן תסז ס"י דלא ס"ל כטעם זה, ואכמ"ל. ורק כטעם הראשון נקטו הפ"ו. [וע"ע להלן בסימן תמו בענין תערובת חמץ כל שהוא אם מותר למכור המאכל לגוי חוץ מהנאת איסור שבו, ודון לנידו"ד, וכאן בודאי קיל טפי].

698. כן נלענ"ד דמאחר שאין איסור בבלוע בכלי אם כן אף ליהודי יש להתיר, וצ"ע על מה שדנו הפ"ו אם מותר למכור "לגוי", והרי נפ"מ בזה גם למכור ליהודי, ודוחק לומר שביהודי יש כמין גזירה, שהרי מותר ליהודי להשתמש בכלי חמץ לרחיצה וכדו' כמש"כ בסו"ס תנ, ולכן נלענ"ד דנקט גוי אורחא דמילתא, שהיה יהודי לא ישתמש בכלי זה שעשוי לאכילה, ואם זה לטתם קנין הרי יקנה את זה לפני פסח, ובפסח הרי אסור לקנות דברים שאינם לצורך המועד משום פרקמטיא, וכמש"כ בה"ל חוה"מ [ואמנם יש נפ"מ שמותר, כגון בדבר האבד, או כשרוצה להשתמש בזה בפסח ע"י הגעלת כלים לדעת השו"ע], ולעולם גם ביהודי מותר.

699. עיין משנ"ב להלן (סימן תסו סק"א) שהביא מהפ"ו שהתירו בזה בשאלה מן הגוי, ואפילו בחולי שאין בו סכנה, אך סיים שלכתחילה אין נכון לעשות כן, אם יכול להרפא בדבר אחר [או בחיטים שאינם חמץ כמו במי פירות], וטעמו כמש"כ בשעה"צ משם הפר"ח שהרי זה רוצה בקיומו, עיי"ש. ואכן לפי"ה לעיל ה"ו חמור דהוי הנאה ישירה ובפסח, שבודאי אסור כרוצה בקיומו, וק"ק למה הקילו, ואפשר דמ"מ הוי שלא כדרך הנאות וכמש"כ במשנ"ב שם, וצ"ע.

700. עיין תוס' ע"ז (יג). לשלם לגוי חמץ בפסח כדי להנצל מאחר הפסח, וכ"ה בשו"ת הר הכרמל (ס"ו), אולם במו"ק כאן (ס"ו) ועוד בכ"מ בפ"ו נראה שלא התירו בזה. וע"ע לעיל מה שהבאנו בענין רוצה בקיומו ובהערות, ודו"ק.

701. הנה יש התירו בזה כיון שהוא רק כמביריח ארי, אולם נראה שכ"ז רק לפני שיש חשש חולי, והיינו רק למנוע נזק, אולם כשיש חולי אין זה נחשב סילוק מזיק מה שמחטא, אלא זוהי הרפואה ממש (וכה"ג הערנו בה"ל שבת ס"י שכתב ועוד). ופשוט.

702. הנה היה מקום לדון בזה משום רוצה בקיומו של חמץ, וכמש"כ בשו"ת ערוגה"ב סי' קיב גבי חלה מצדיק, וראה עוד בספר פס"ת אות ח מדברי הא"ח בזה לאיסור. אולם לענ"ד אין בזה חשש לפמשנ"ת בהקדמה לעיל, שהרי מצנו כ"כ אופנים של מכירת חמץ בסי' תמח, ואפילו דבר החביב עליו, ואף שיועד ומבטיחו שיחזור ויקנה מהגוי חזרה, וכבר עמדו בזה הא"ח, וכפי התירוצים שכתבנו שם בודאי שגם כאן אין בזה איסור כלל, כיון שמ"מ הוא של הגוי וברשותו, ואף שכאן הוא רוצה שהחמץ הזה דווקא יחזור אליו, בשונה משאר חמץ שלא אכפת לו שהגוי יאכלנו וישלם לו, אולם גם כשרוצה את זה דווקא יש להתיר לפמשנ"ת שם, דכל שהוא ברשות גוי לא איכפת לו, ודו"ק.

ועיין בפר"ח (סי' תסו סק"ט) בחיטה שכתבו עליה פסוק באומנות וכדו', ונת' במק"א. ושם הקפידא כי לא נמכר לגוי, אבל במכירה לגוי בודאי אין חשש, והפר"ח גופיה כאן (בסימן תנ) הוכיח מכו"כ דינים שאין בהם איסור של רוצה בקיומו של חמץ.

703. גם כאן אמנם יש להם רצון שישאר אצלם החמץ הזה דווקא ולא שישלם להם הגוי ע"ז, שהרי הם צריכים את זה ללקוחותיהם, ובפרט

חזארים שונים שנתלכנו ביני עמודי דכולני "אליבא דהלכתא"

הרב חיים שלום הלוי סגל

מו"צ בבית ההוראה **דהגרי"מ שטרן שליט"א**
ומח"ס **בירורי חיים ה"ח ועוד**

הגעלת שיש לפסח

שאלה: במקומותינו חייסי אינשי על השיש שלהם, ומשו"ה נזהרים מליתן בכל השנה קדרות ורתחות עליהן, ומניחים קדירותיהם על דבר החוצץ כגון ברזל או פלסטיק עבה שיכול לעמוד בחום, אם כדי להגיעל השיש לפסח בעינין אף ע"י ברזל מלובן, או דילמא סגי בעירוי מכלי ראשון.

תשובה: א) בשו"ע (סימן תנ"א ס"כ) כתב, השלחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה, רגילים [בשביל פסח] לערות עליהן רותחין, לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירות לתוכן, ע"כ, ואף הדמחבר סבירא ליה לעיל (ס"ו) דאזלינן בתר רוב תשמיש, והכא הא אין רוב תשמישן באופן זה, כמו שכתב דלפעמים נשפך, וצריך לומר דמה שכתב המחבר בסעיף כ' גבי השלחנות אינו מדינא, דהא מדינא אזלינן בתר רוב תשמישו, וכמ"ש בשער הציון (שם ס"ק קמד) 'ופשוט הוא דמדינא צריך לילך בתר רוב תשמישו, וכדלעיל בסעיף ו', ע"כ, ואולי איכא למימר דמדוייק שפיר לשון המחבר בסעיף כ' שכתב 'רגילים לערות', והיינו דרק מצד המנהג היו רגילים לערות עליהם רותחין להגיעלים.

ב) וכתבו האחרונים שהובאו במשנה ברורה (שם ס"ק קיד) דבעינן לערות עליהן מכלי ראשון ע"כ, דהא בלעו באופן זה, וכמבואר בשו"ע לעיל (שם ס"ה) כפי תשמישן הכשרן, אם תשמישן בכלי ראשון צריך להכשירן בכלי ראשון, ואם תשמישן בעירוי מכלי ראשון אזי לא סגי בהכשר דכלי שני.

ובמהר"י וי"ל (סימן קצ"ג) כתב, דרותחין ע"י עירוי לבד אינם מועילים לשלחנות³, משום דלפעמים משימים עליו פשטיד"א חמה, והוי השלחן כלי ראשון, ואזי צריך להכשירן ע"י אבן [או ברזל] מלובן - וישפוך עליו מים רותחין ויגלגל האבן למקום אחר, ושוב ישפוך עליו רותחין כדי שילכו הרתחין בכולו, ע"כ.⁴

אם דבר גוש רותח המונח בכלי שני דינו ככלי ראשון

ובביאור הדבר, דבר גוש רותח שמונח בכלי שני, מי אמרינן דאף דמונח בכלי שני חשיב ככלי ראשון, כיון דדבר גוש מחמת חומו ורתיותו האגור בתוכו איז החום נשמר בו זמן רב, או דילמא כיון שמונח בכלי שני חשיב ככלי שני.

ומצינו שנחלקו האחרונים בזה, דהנה הט"ז (יו"ד סימן צ"ד סק"ד) הביא מדברי המהרש"ל (חולין פרק גיד הנשה סימן מ"ד), וז"ל, לא שייך כלי שני אלא במים ורוטב וכל דבר הצלול שמתערב מיד ונתקרב במהרה, אבל לא בחתיכת בשר ודג וכל דבר שהוא גוש, דכל זמן שהיד סולדת בו עומד בחמימותו ומפלט ומבליע שפיר, ומשום הכי נראה דדוחן ואורז ג"כ אחר שנתערו מקדירה לתוך קערה כל זמן שהיד סולדת בו הם ככלי ראשון וכו'. וכך סבירא ליה נמי באיסור והיתר (כלל ל"ו), דבר גוש אפילו בכלי שני נדון ככלי ראשון, דדבר יבש ליכא דפנותו המקררות ומבשל, ומיבלע בלע [חומן].⁵

והובא דבריהם גם בש"ך (סימן צ"ד סק"ל - ק"ה סק"ח), ושם הביא מדברי התוס' (שבת מ, ב ד"ה ושמע) שכתבו לבאר החילוק בין כלי ראשון שמבשל לכלי שני שאינו מבשל, שכלי ראשון דפנותיה חמין ומחזיק חומו זמן מרובה [ואזי הדפנות מסייעים להחזיק חומו], משא"כ בכלי שני שאין דפנותיו חמין [אזי הדפנות מנוגדים למים], וממילא הולך ומתקרר אף שהיד סולדת בו, ע"כ (תוס'), אי"כ נראה דהכל תלוי בדפנות, וממילא דבר גוש כיון דמקרי יבש לא שייך בו דפנות, ומבשל ככלי ראשון, ע"כ (ש"ך).

ובשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן צ"ה) רצה השואל לומר, דהמהרש"ל ודעימיה לא אמרו אלא שתוכו של גוש נשאר רותח, אבל דפנות הגוש מתקררים מדפנות הכלי שני, אלא שהחח"ס השיבו - דגם דפנות הגוש הנוגעים בכלי דינם ככלי ראשון להמהרש"ל וסייעתו. והוכיח ממה שכתב הש"ך (סימן ק"ה סק"ח) להביא ראיה להמהרש"ל דגוש דינו ככלי ראשון, מדברי השערי דורא בדיני זבוב (ליקוטים השייכים לאיסור והיתר ד"ה דין זבוב), דאם עירה תבשיל עם זבוב לקערה ונפל שם הזבוב תחילה, אזי אמרינן דנאסר הקערה כדי קליפה כדין חם לתוך צונן, דאין שייך לזבוב היוצא מן הרתח להיות ככלי שני ע"כ, הרי להדיא דדפנות הגוש נמי הוי ככלי ראשון, שהרי רק דפנות הזבוב נגעו בקערה. ע"כ.

ובדברי משה (סימן ק"ה אות ד') מביא דברי רש"י אלו וחולק עליו, וכתב שנראה לעינים שרוטב ורתחת מחזקת יותר חום מן בשר ודבר עב. ומסיק הט"ז (סימן צ"ד סק"ד - הנ"ל) דיש להחמיר כהמהרש"ל ואו"ה רק במקום דאיכא נמי דוחקא דסכינא, דאזי הוא דקאמרינן דדבר גוש חשיב ככלי ראשון, אבל במקום שאין דוחקא דסכינא יש להקל כדעת הרמ"א, עכ"ד.

ובפרי מגדים (או"ח סימן תנ"א א"א סק"ל"ח) הביא מדברי הרמ"א ביו"ד דמתיר בגוש, ונהי דלכתחילה יש להחמיר, בהפסד מרובה יש לצדד ולהקל⁶ ע"כ, וכ"כ ביד יהודה⁷ (סימן ק"ה פירוש הקצר סק"ו) דבהקדמונים מבואר דגם דבר גוש נעשה כלי שני, אלא דבליכא הפסד מרובה יש להחמיר בדבר גוש, ובהפסד מרובה הסומך על הרמ"א לא הפסיד ע"כ, הרי דלכתחילה יש להחמיר כהני דסברי דדבר גוש חשיב ככלי ראשון⁸, וממילא בנד"ד שהיתה פשטידא חמה על השיש, לכאורה בעינן להגיעל השיש באבן מלובן. ובפרט להערוך השלחן (או"ח סימן תמ"ז ס"ג) שכתב, דאף דביו"ד יש מקילים דלא חשיב גוש ככלי ראשון, מ"מ בחמץ ודאי אסור, ע"כ.

כשיניח קדירה חמה על הנייר כסף יבלע את החמץ הבלוע בו

ג) ולמנהגינן שאנו נוטנים לכל ימי הפסח על השיש לאחר הגעלה דבר החוצץ, כגון נייר כסף או פי וי סי, כמבואר במג"א (סימן תנ"א סק"ל"ח) ממהר"ל (הלכות הגעלה עמ' כא-כב), איז פעמים מצוי שתחת הנייר כסף יש רטיבות בפרט במקום הסמוך לכיור, וכשיניח קדירה חמה בפסח על הנייר איז חשיב כשתי קדירות הנוגעות זו בזו, דנתבאר ביו"ד (סימן צ"ב ס"ח¹⁴) דדוקא ביבש אין הבליעה יוצאת מוז לזו, אבל בלח יוצא מוז לזו, ואף דנתבאר (שם סימן צ"א ס"ד וסי' ק"ה ס"ג) דתתאה גבר, אבל אדמיקר בלע כדי קליפה ע"כ, וא"כ בנד"ד הנייר כסף בלע כדי קליפה, וכשיניח עוד פעם קדירה על הנייר כסף אזי יבלע הקדירה את החמץ הבלוע בנייר כסף.

ד) ברם נראה דבמקומותינו חייסי אינשי על השיש שלהם, ונהרים מלהניח כל השנה קדירות רותחות על השיש בלי דבר חוצץ¹², וכ"ש שאין מניחים פשטידא עצמה על השיש, ורק יתכן שאולי נפל פיזורים ממנה, בזה יש לידון מאיזה כמות חשיב כגוש, ובפשטות בפירוורים אין החום נאגר ונבלע כ"כ כבגוש שלם¹³, ולכן סגי בהגעלה ע"י עירוי בלי ברזל מלובן. ועתה ראינו שכן כתב מו"ר הגאון רבי נתן געשטטנער

שהיד סולדת בו, ואפשר דה"ה אם הניחו אותה מקערה לטעלע"ר [לצלחת, שהוא כלי שלישי. וכמו שהבאנו בספר בירורי חיים (ח"א עמ' תל"ט) מהחח"ס ביו"ד (סימן צ"ה) שצינו בפתחי תשובה (שם סימן צ"ד סק"ו) 'אנו רגילים להחמיר בכל הכלים - אפילו בכלי שלישי, כל זמן שהיד סולדת בו, וכמ"ש הפרי חדש (שם סימן ס"ח סק"ח ד"ה הנה הר"ן), ע"כ. וכ"כ בשו"ע הרב (או"ח סימן תנ"א ס"ד) כיון שיש מחמירין אף בשאר איסורים בכל חום שהיד סולדת בו אף שהוא כלי שלישי ורביעי, שאף שאין לו כח לבשל מ"מ יש לו כח להבליע ולהפליט, ועכ"פ בחמץ בפסח יש לנהוג כמותם וכו', ע"כ. ע"כ. וכיצא בזה כתב המשנה ברורה (סימן שיי"ח ס"ק ק"י"ח) בזה"ל, 'דהא כמה פוסקים סוברים דדבר גוש כל זמן שהיד סולדת בו אפילו בכלי שני מבשל, ואף דבדיעבד כתב דאין לאסור, דסמכינן על הפוסקים דפליגי עיי"ש, וכבר קיבץ כעמיר גורנה כל השיטות בזה בספר הגעלת כלים (עמ' קנ"ה).

11. ומה שצויין במשנה ברורה (סימן תנ"א סק"ד) לסעיף ז, לכאורה ט"ס הוא. וראה עוד במ"ב (שם סק"ד) שצויין ליו"ד סימן ק"ה, וכנראה כונתו לדברי הש"ך (שם סק"כ) שכתב בזה"ל, אין כלי אוסר כלי בלי רוטב, וכמ"ש הרב [רמ"א] סו"ס צ"ב [וסו"ס] צ"ג. ע"כ.

12. א. דבאם מניחים באופן קבוע קדירות רותחות על השיש ולח ביניהם, הא הביא הב"ח (יו"ד סימן צ"ה ד"ה וכתב עוד שם) והט"ז (שם סק"ב) מאיסור והיתר (כלל ל"ד דין ט"ו), 'לא אמרינן דמה שנשתמש בכלי שני אינו אוסר, דכיון שנותנין עליו בשר רותח ע"י עירוי, אי"כ ע"י עירוי הרבה בלע האיסור בכולו, ע"כ. והיינו דרבינו העירוי משוי ליה דינא ככלי ראשון.

ב. אולם יעויין בפרי מגדים (או"ח סימן תנ"ב א"א סק"ב) אחר שהביא מאיסור והיתר הנ"ל - דעירוי כדי קליפה בפעם אחת, הא ע"י עיראות הרבה בלע בכולו, ועיין מנחת יעקב (כלל נ"ו אות כ"ה) כבולעו כך פולטו [היינו דאם בלע ע"י הרבה עיראות צריך להגיעלו באופן זה], וקשה דע"י פעם אחת ובין הרבה פעמים לא שייך כבולעו כך פולטו. ולענין דינא נראה דאין לחלק, ואף טעליר וכדומה 'בהרבה פעמים די ע"י עירוי דיעבד [ולא ע"י כלי ראשון], ולכתחילה הכל בכלי ראשון. ע"כ. הרי לן מדבריו דלעיקר הדין אף אם נשתמשו בריבוי עירוי על השיש סגי בהגעלת עירוי.

ובחנות דעת (סימן צ"ה ביאורים סק"ט) כתב, דינו דהאיסור והיתר נראה לי תמוה, דהא עירוי אינו יכול להרתח יותר מכדי קליפה, והיאך אפשר לבלוע בצונן כיון דלמטה מהכדי קליפה צונן הוא, ומה לי עירוי אחד או הרבה עיראות, ולכן אף לדעתו דהאיסור והיתר בעינן שיהא בתוך מעת לעת עיראות הרבה, דקודם מעת לעת נותן טעם לפגם, ע"כ. וכיצא בזה מצאתי בפרי מגדים (או"ח ח"א, סדר והנהגות השואל עם הנשאל באיסור והיתר, סדר שני אות ו') 'ובהרבה עיראות ביום אחד עיין באיסור והיתר (כלל ל"ד דין ט"ו) וכו', יש אומרים דבלע בכולו. ע"כ. וכ"כ הפמ"ג (יו"ד סימן צ"ה משב"ז סק"ב). ובספר די יהודה (שם פירוש הארוך סק"ה) כתב דהרמ"א לא ס"ל כהאיסור והיתר וז"ל, וברור בעיני שהרמ"א בכיון השמיטו [דברי האיסור והיתר], וכתב דוקא כשהיא בן יומו מבליעת כלי ראשון, משום דאם ע"י עירוי אפילו הרבה אין צריך ס' וכו', ואין לחוש לזה כלל. ע"כ.

ג. ומה שצויין בפסקי תשובות (סימן תנ"א הערה ק"ז) דבחק יעקב (שם סק"ט) כתב, דאנן לא קיימא לן כהאיסור והיתר, ע"כ, לא מצאתי זאת.

ותו, הא לעיל הבאנו מדבריו בספרו מנחת יעקב, והמעייין שם יראה להדיא דנקיט כהאיסור והיתר, דאחר שהביא דברי האיסור והיתר שע"י שמערין עליו הרבה פעמים מבליע בכולו, הביא שהב"ח (סימן צ"ה ד"ה וכתב עוד שם) כתב דזה הטעם חשוב כעיקר. ושוב כתב (מנחת יעקב) דמה שהטור באו"ח (סימן תנ"א ס"ו) ושאר פוסקים לא כתבו טעם זה גבי קערות לענין הגעלה, אלא כתבו משום שחיישינן שמה נשתמש בו בכלי ראשון [כמו שכתב הרמ"א (שם)], דצ"ל כיון דאף דנבלע בכולו לא בעינן הגעלה בכלי ראשון והיה סגי בעירוי [היינו הרבה עיראות, כך למד הפמ"ג באו"ח (סימן תנ"ב - הנ"ל) דבריו] שכפי תשמישן כך הכשרן, אי לאו מטעם שחיישינן שנשתמשו פעם אחת בכלי ראשון עיי"ש, בכל אופן חזינו דס"ל (מנחת יעקב) דאף הטור ושאר פוסקים מודו להאיסור והיתר, דאל"ה הא הוי למימר בפשיטות דהרמ"א לא כתב טעמא דהאיסור והיתר כיון דפליגי עלייהו.

13. ומה שמצינו בלשון המהרש"ל שהביאו הט"ז (סימן צ"ד סק"ד - הנ"ל) והש"ך (סימן ק"ה סק"ח - הנ"ל) 'דוחן ואורז ג"כ אחר שנתערו מקדירה לתוך קערה כל זמן שהיד סולדת בו הם ככלי ראשון, ע"כ. הרי דאורז חשיב ליה כדבר גוש, ואף שהוא קטן כפיזורים, מ"מ מלשונם חזינו דלא איירי באורז יחיד, דהא כתבו 'שנתערו מקדירה לתוך קערה, והיינו תבשיל שלם של אורז.

1. ובפשטות צריך להבין, מהו פשר הדבר דאף אם נשתמש בכלי ראשון, אמרינן דמאחר שרוב תשמיש בכלי זה בעירוי סגי להכשירו בעירוי. ובשו"ת הרשב"א (ח"א סימן שט"ב ותתי"ז) כתב דהטעם, לפי שהוא אינו בן יומו סגי להכשירו לפי רוב תשמישו, דכיון שאינו בן יומו מותר [מדאורייתא, ורק מדרבנן אסור, דגורו אינו בן יומו אטו בן יומן], לא הלכו בהן חכמים אלא אחר עיקר תשמישו. ע"כ. ובב"י (או"ח סו"ס תנ"א ד"ה וכל כלי השתיה) הביאו.

וראה עוד בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן צ"ו) שכתב נמי, דכיון שכלי שאינו בן יומו מותר להשתמש בו, שהרי הוא נותן טעם לפגם, ורק מדרבנן צריך הכשר דגורו אינו בן יומו אטו בן יומו, הם [רבנן] אמרו דבכי האי גוונא יכשירו לפי רוב שימוש, דהם אמרו והם אמרו. ע"כ.

ומ"מ כבר הביא במשנה ברורה (סימן תנ"א סק"מ"ו) מאחרונים, דבאם ידוע שתוך מעת לעת השתמשו בו חמץ בכלי ראשון ממש, אזי אעפ"י שעיקר תשמיש שלו תמיד הוא ע"י עירוי או בכלי שני - צריכין הגעלה בכלי ראשון דוקא אליבא דכו"ע. ע"כ.

2. הובא במשנה ברורה (סימן תנ"א ס"ק ק"ד).

3. אבל לדעת השו"ע (ס"כ - הנ"ל) סגי בעירוי.

4. ומצינו דיש פוסקים דס"ל דאף ע"י אבנים לא חשיב הגעלה בכלי ראשון אלא עירוי הוא, ה"ה הב"ח (ריש סימן תנ"ב) שכתב בזה"ל, לא מהני הך הכשר דליבון אבנים ושפיכת הרתחים דאינו אלא כמו עירוי, דהאבן אינו מועיל אלא לקיים שפיכת הרתחין שיעמדו ברתחתן לאחר שנשכחו כשעה ראשונה וכו', ו'לא הוי כלי ראשון אלא כשהחמין הם באותו כלי שהרתחו בו על האש' וכו', ע"כ. וכ"ה במשנה ברורה (סימן תנ"א סק"פ) דיש פוסקים דסבירא ליה ליה, וע"ע בספר הגעלת כלים (עמ' רמ"ד) באורך בזה.

5. ועתה ראינו שכבר במאירי (ע"ו עו, ב סד"ה כבר ביאור) כתב הכי וז"ל, סכינים פירוש בפסחים (ב, ב) על הגעלתן שהיא בכלי ראשון, ואעפ"י שתשמישן אינו בכלי ראשון, תשמישן בלחם חם ובבשר חם עושים אותו כמי שתשמישו בכלי ראשון. ע"כ.

6. וראה עוד בספר בירורי חיים (ח"א עמ' תמ"ט) מש"כ ע"ו.

7. ומדברי הפרי מגדים (או"ח סימן רנ"ג א"א סק"ב) נראה דנקט נמי דלהמהרש"ל דמחמיר בגוש בכלי שני דמבשל, ס"ל דגם דפנות הגוש דינו ככלי ראשון, וע"ע בזה בספר שיח חכמה לדידי רבי אליעזר רוט שליט"א (פסח - שבועות סימן נ"ז).

8. וכבר הביא הפרי מגדים (בהקדמתו ליו"ד כללים בהוראת איסור והיתר, בנד"מ ע"י מכן י-ם יו"ד ח"א עמ' ע"ט סק"ו) מדברי הרמ"א בהקדמתו לתורת חטאת, והנה אתנצל עצמי בדבר אחד שלא יחשדני המעייין, והוא כי לפעמים כתבתי להקל בהפסד מרובה או לעני דבבר חשוב או לכבוד שבת, והוא מטעם כ"י באותן המקומות היה נראה לי כי היתר גמור אליבא דהלכתא, רק שהאחרונים ז"ל החמירו בדבר, ולכן כתבתי שבמקום דלא אפשר יש להעמיד הדבר על דינו, וכן מצינו בקמאי ובתראי דעבדי הכי, עכ"ל (רמ"א), ודקדק הפמ"ג מהא, דבכל גווי דשרינן בהפסד מרובה משום דעיקר ההלכה כהמתירים, אי"כ גם כשאין הפסד מרובה נחשב עכ"פ ספק לצד המתירים, ולכן כשנוסף עוד צד ספק הוי ליה ספק ספיקא דשרי גם בלא הפסד מרובה.

ואעתיק את עיקר לשונו, ויראה בכל מקום שהרב [הרמ"א] היקל בהפסד מרובה ויש עוד ספק, יש להתיר אף בלא הפסד מרובה דהוה ספק ספיקא כפולוגאטא מאחר דמתיר בהפסד מרובה, שהרי הרב ז"ל עצמו אומר כן בהקדמה לספר תורת חטאת שהתנצל את עצמו על שלפעמים מיקל בהפסד מרובה וכו', דנראה לו דעת המתיר עיקר יעיי"ש, הרי דהפמ"ג מסכים לדינא דהיאך דשרינן בהפסד מרובה, היינו דנקטינן לעיקר כדעת המתיר.

9. לרבי יהודה ליבוש לנדא זצ"ל אב"ד סדיגורא.

10. ועיין במג"א (או"ח סו"ס ש"ח) שכתב בזה"ל, 'וכ"כ הפוסקים ביו"ד דדבר שהוא גוש אפילו בכלי שני מבשל, ע"כ. ובפשטות אף המשנה ברורה (סימן תנ"א ס"ק ק"ד) - הנ"ל) נקט נמי להלכתא דמבשל ככלי ראשון, מדהביא הכי ממהר"י וי"ל.

וכמו שכתב המ"ב (סימן תמ"ו סק"ד) 'ואם הניחו חתיכת בשר רותח בקערה [כלי שני] של חמץ יש להחמיר, דכתבו הפוסקים ביו"ד (סימן צ"ד) [עיין ט"ז (סק"ד) וש"ך (סק"ל)] דבדבר עב [גוש] כזה לעולם הוא ככלי ראשון - כל זמן

וצ"ל בספרו להורות נתן - מועדים (ח"ב עמ' עד"ר אות ד') בזה"ל, השיש שבמכתב יש להגיע ברוחחין מכלי ראשון, ובכל אופן נכון ליתן עליו כיסוי וכו', ע"כ.

ולא מבעיא לאלו שנותנים על השיש פי וי סי, ודאי דחוצץ ואינו בולע, ואפשר דאף הגעלה לא בעינן לשיש¹⁴, דהוי כשני שולחנות. אבל להני שנותנים נייר כסף עבה, הא איכא למיחש להניל שמא בלע השיש חמץ, ועתה כשיניח בפסח קדירה חמה על הנייר כסף ולח ביניהם אזי בלע הקדירה חמץ, וצריך לומר דלא חששו כולי האי, דהא השיש גופא רוב תשמישו אינו באופן זה, דאין מניחים בדרך כלל פשטידא חמה על השיש, וכאמור להמחבר (סימן תנ"א ס"ו) אזלינן בתר רוב תשמישו, ואף להרמ"א דהמנהג להחמיר לילך אף בתר מיעוט תשמישו, כבר הביא המשנה ברורה (שם סקמ"ז) מהאחרונים דביעבד¹⁵ סמכין אדיעה ראשונה ע"כ, כיון דהוא עיקר הדין, וכמ"ש הפמ"ג (שם משב"ז סק"א) דמשמע מהט"ז (סק"א) דדעת הרמ"א הוי חומרא בעלמא.

ואף דהפמ"ג (שם) מפפק על דיעבד, מ"מ כתב בשער הציון (סק"ג) דפשוט דבאינו בן יומו נוכל לסמוך על כל הפוסקים להקל ע"כ, ובאינו בן יומו דאזי הוא נותן טעם לפגם, הא כתב בשו"ע (סימן תמ"ז ס"י) דמותר גם בפסח¹⁶ ע"כ, ואף להרמ"א שכתב דנהגין באלו המדינות להחמיר¹⁷, כבר כתבו אחרונים והובא במ"ב (סקצ"ח) דהמיקל לא הפסיד במקום שאין מנהג, ע"כ.

ואפילו במקום דאיכא מנהג להחמיר, הא בנד"ד השיש שבלע מדבר גוש והבליע להנייר כסף [שבלע ע"י שהיה לח ביניהם, והניחו קדירה חמה עליו] הוי ג"ט בר ג"ט, ואף בזה [דבר גוש] כל הבלע הוא רק כדי קליפה כדאיתא ביד יהודה¹⁸, והקדירה [שהניחו על הנייר כסף והיה לח ביניהם] הוי ג"ט בר ג"ט, והאוכל שבתוך הקדירה הוי ג"ט בר ג"ט בר ג"ט בר ג"ט, ולבר מכל הני הא כבר הבאנו לעיל (אות ב') דאיכא דסברי דאף דבר גוש דינו ככלי שני. וממילא פשוט בנד"ד דסגי הגעלה ע"י עירו, וכמדומה שרוב היראים נוהגים לעשות הגעלה לשיש ע"י עירו¹⁹, ורק מועטים שעושים אף עם ברזל מלובן.

וידידי רבי אברהם חן שליט"א אמר דגם מדברי האחרונים חזינן דלא חששו כולי האי, דהא כאמור לעיל (אות ג') הבאנו מדברי המג"א (סימן תנ"א סקל"ח) בשם מהר"ל, שאחר הגעלה ישים סמרטוטין, דשמא יש

קצת חמץ בעין ע"כ, ואי נימא דחיישין בנד"ד לכל הני חששות דלעיל, שמא איכא מים תחת הנייר כסף ויניח קדירה חמה עליה וכו', מאי מנהי להמג"א שישים סמרטוטין, הא באם איכא חמץ בעין דבוק, הרי כשיתן על סמרטוט לח קדירה חמה הרי הקדירה נאסרה, דקבלעי חמץ [וכ"ש בסמרטוט שהוא של בד שיש בו נקבוביות], ומדלא חששו כולי האי, אף אגן לא חיישין כולי האי, וסגי הגעלה בעירו²⁰.

וזה אשר שלחתי להגאון רבי עזריאל איערבאך שליט"א על דבריו הנ"ל:

בס"ד
כבוד
הגאון רבי **עזריאל איערבאך** שליט"א
רב חניכי הישיבות בית-וגן ירושלים
אחר מבוא השלום והברכה.

הנה ראיתי דבריו שכתב בקובץ גלאט (גליון כ' עמ' קסא אות ב'), וז"ל... ואם מכסים את [השיש] אין צריך שוב הגעלה מדינא. ע"כ²¹. ולכאורה יש קצת להעיר על דבריו, דהא לאלו הנוהגים לכסות השיש בנייר כסף, הא אם לא יגעילו את השיש [לפחות בעירון], אזי איכא למיחש טובא שמא בלע השיש חמץ מדבר גוש חם שהניחו עליו, ועתה כשיניח בפסח קדירה חמה על הנייר כסף ולח ביניהם אזי בלע הקדירה חמץ, דנתבאר בי"ד (סימן צ"ב ס"ח²²) דדוקא ביבש אין הבליעה יוצאת מזו לזו, אבל בלח יוצא מזו לזו. ואף דנתבאר (שם סימן צ"א ס"ד וסי' ק"ה ס"ג) דתתאה גבר, אבל אדמיקר בלע כדי קליפה ע"כ, וא"כ בנד"ד הנייר כסף בלע כדי קליפה, וכשיניח עוד פעם קדירה חמה על הנייר כסף אזי יבלע הקדירה את החמץ הבלוע בנייר כסף.

ובפרט להערוך השלחן (או"ח סימן תמ"ז סכ"ג) שכתב, דאף דבי"ד יש מקילים דלא חשיב גוש ככלי ראשון, מ"מ בחמץ ודאי אסור, ע"כ.

ואף דבשו"ע (סימן תנ"א ס"ו) כתב דהולכין בתר רוב תשמישו, מ"מ לדעת הרמ"א מחמירין אף אם רק מיעוט תשמישו היה בגוונא

דא. ואף דלדעת השו"ע (סימן תמ"ז ס"י) נותן טעם לפגם מותר בפסח, הא לדעת הרמ"א נוהגין להחמיר.

ולבר מכל זה הא המג"א (סימן תנ"א סקל"ח) כתב בשם מהר"ל שאף אחר הגעלה יש לכסות בסמרטוטין, והובא להלכה במשנה ברורה (שם ס"ק קט"ו), ולדעת כ"ת שליט"א לא הוי ליה להמג"א למימר להגעיל וא"כ לכסות, הא סגי בכיסוי לחודא.

ומע"כ לא חילק בין אם מכסים בחומר כמו פי וי סי שהוא כיסוי מעליא שאין החום עובר כלל, ואז אולי נימא דבהא אף המג"א מודה דסגי בכיסוי, וממילא כל מה דקאמר (המג"א) דלא סגי בכיסוי כיון דאיירי בכיסוי של סמרטוטין שהוא מלא בנקבוביות, ואזי לא הוי כיסוי מעליא. ולאור הנ"ל כתבנו, דכל מה דאיכא למימר אינו אלא דאם מכסים (בנייר כסף) לא בעינן הגעלה באבן מלובן.

בברכת התורה

חיים שלום הלוי סגל

הגעלת כלים

א) כלי חדש גדול, ימלאנו מים וירתיחו²³, עד שיעלו המים על שפתו, ומשו"ה או שעושה שפה לפיו, או שיכניס לתוכה אבן רותחת כדי שיעלו המים על שפתו (שו"ע סימן תנ"ב ס"ו)²⁴.

אולם בכלי כגון מצקת שכולו נכנס לתוך האיסור (ולא שרק ניתן עליו מבחוץ) בעינן שיגעילו אף מבחוץ, והיינו שיכניסו כולו לתוך יורה רותחת - מי הגעלה, ולא סגי שיעלו המים על שפתו (מ"ב סימן תנ"ב סקל"א), דרק באופן שנאסר ע"י ניצוצות שנתזו²⁵, סגי שיעלו המים על שפתו (חזו"א הנ"ל בהערה). ושמעתי שכהיום המפעלים מכניסים את כלים החדשים 'כולו' לתוך בריכות של איסור, וזאת כדי שלא יישחקו מהמכונות תוך כדי עשייתן, ואזי כאמור בעינן להכניס את 'כולו' בתוך מי ההגעלה.

ב) קדירות שפעמים מבשלים בהם קוגל, או פתיתים וכדומה, וחזינן דהקדירה בסוף הבישול יבשה לגמרי, אזי כשאינן בני יומן סגי להגעילו בהגעלה, ולא בעינן ליבון (שו"ת חת"ס י"ד סימן ק"א). כף החיים או"ח סימן תנ"א סק"ע. שו"ת חלקת יעקב או"ח סימן ר', ועיין הערה²⁶.

ג. וראה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סימן נ"ח) כתב, ע"ד אם רשאי להגעיל מדיח כלים' מחמץ לפסח, דבאם יכולים לנקותו היטב, והמים שיגעילו יהיה חם יותר מכפי הרגילות להשתמש להדחת הכלים, ולפי המנהג צריך שיהיו רותחים' וכו', וכן הדין במדיח כלים שהודחו בו כלים שבשלו בהם טרפות ושאר איסורים, ע"כ.

הנה מה שהוסיף, 'ולפי המנהג צריך שיהיו רותחים', בפשטות כוונתו דלפי המנהג אף כלי שבלע בשיעור חום שהיד סולדת בו בלבד, בכל אופן כשכא להגעילו, יצטרך להגעילו בשיעור חום המעלה רתיחות, כיון דלא ס"ל כבולעו כך פולטו לענין שיעור החום, והעיר ע"ז בקצשו"ע הנ"ל (עמ' ע"ד-ע"ה) דצ"ע, דאין זה מצד המנהג בלבד אלא מעיקר הדין, כמ"ש רבינו יונה והט"ז ודעימיה - הנ"ל, ולא מצד כוונתו הראשונים או מגדולי האחרונים מי שחילקו בזה. ע"כ.

24. והא דבעינן שהמים יעלו על שפתו, כיון דחיישין שמא ניתו על שפתו דבר איסור, ולשם לא יגיע מי ההגעלה (רש"י ע"ז עו, ב' ד"ה מה ד"ה כך. ומ"ב סקל"א), או משום דבעינן שהמים יגלוש על כל גדות הכלי מבחוץ, כיון דחיישין דניתו איסור שם, והגעלת הכלי מבפנים אינה מפליטה מעבר לעבר (מגיד משנה חו"מ פ"ה הכ"ז עפ"י דברי הפרי חדש) [כע"ז בשו"ע (סימן תנ"א ס"ב) לגבי 'כוביא' דלא מהני הסיק ע"י אש מבחוץ להוציא הבליעות שבפנים, משום דההיסק מבחוץ אינו מועיל ללבן את הבליעות שבדופני הכלי הסמוכות לצדו הפנימי עיי"ש, וכיוב"ז לענין קדירות של חרס, עיין במ"ב (שם סק"ט), דהיסק שהוא רק מבחוץ להכלי לא מהני להפליט הבליעה שבפנים, ע"כ], וי"ח דהגעלה מהני אף מעבר לעבר (חזו"א סימן ק"כ סק"ה בדברי המ"מ הנ"ל).

25. ואגב הבאנו לעיל לענין הגעלה גדר כבולעו כך פולטו, דאינו אלא לענין 'סוג החום', אבל לא לענין 'שיעור החום', כן הוא לענין 'ליבון' דשיעורו כדי שיהיו ניצוצות ניתון, היכא דלא בלע בשיעור של ליבון חמור - ניצוצות ניתון, אי אמרינן כבולעו כך פולטו ואזי סגי ללבן בפחות חום, או דילמא תמיד בעינן ללבנו בשיעור ניצוצות ניתון.

והנה במשנה ברורה (סימן תנ"א סק"ז) כתב, 'הא דכתב השו"ע (שם ס"ד) דכלים שמשתמשים בהם ע"י האור כגון שפודים וכיוצא בהם, דצריכים ליבון עיי"ש, ולפי שגוף החמץ נוגע בהם בשעת צלייתו, ואין ביניהם שום משקה וכו', אינו נפלט מהן ג"כ ע"י הגעלה במים רותחין, אלא ע"י חום האש דכבולעו כך פולטו, ע"כ. הרי דבליבון איכא דינא דכבולעו כך פולטו, והיינו דאם בלע איסור רק בחום נמוך, לא בעינן ללבנו בחום גבוה.

ומצדו פלוגתת הפוסקים בזה, ופוסקי זמנינו הרחיבו בזה, בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן ס"ו אות ב') כתב, דכך ס"ל להגהות מיימוני. וכך איהו מסיק להילכתא, וכדמוכח מדברי המ"ב, דסגי ללבנו באותו שיעור שבלע.

אולם בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"א סימן ס') פליג, וס"ל דאף אם ודאי לא בלע בשיעור חום של ניצוצות, לא מנהי להכשירו אלא בשיעורא דניצוצות ניתון. ומה שכתב המ"ב (סימן תנ"א סק"ז - הנ"ל) 'כבולעו כך פולטו, קאתי אך למימר דהבליעה אינה נפלטת ע"י הגעלה, כיון שהכשר זה אינו כדרך הבליעה. וצ"ע לדברי הפמ"ג (שם א"א סק"ל) שכתב בזה"ל, מ"מ האי לאו מטעם גיעול היוצא, דרק שורף בעינו, וכל שאין ניצוצות אין שורף, ע"כ.

26. א. כתב השו"ע (סימן תנ"א ס"א) 'מחבת' שמטגנין - פירוש שיוצקין בה שמן לאפותו, מותרת בהגעלה. ובמ"ב (סקס"ג) כתב, דדוקא בתנור שנאפה בו החמץ בלי משקה, צריך ליבון, אבל לא המחבת, דלא חיישין שמא נתיבש השמן והחמץ נאפה בלא משקה, אלא אפילו נשרף ונדבק לדופן המחבת, עדיין יש לחלוות משקה שם [היינו בתוך התבשיל]. וכן הדין בקדירה של מתכת שמבשלין בה, אף שנדבק לפעמים לדופני הקדירה, ע"כ. הרי לן מדבריו דאם עושה לחם מטוגן במחבת, הגם דלכאורה לא סגי בהגעלה, דהא כאמור חזינן דהמחבת יבשה לגמרי, מ"מ אמרינן דמהני להו הגעלה, דהא איכא לחלוותי שמן בגוף התבשיל.

אולם הרמ"א (שם) כתב, דיש מחמירין ללבן המחבת, אך סגי בליבון קל, ונהגין ללבנו לכתחילה. מיהו סגי ליה בהגעלה אם אין בו גומות, ע"כ.

ב. ויש לעיין לענין קדירה שעושים בה קוגל, אי סגי בהגעלה, או בעינן ליבון. הנה בשו"ע הרב (שם סל"ו) כתב בזה"ל, מחבת שמטגנין בה עיסת חמץ כל השנה בשמן או בשומן, י"א שצריכה ליבון גמור כדי להשתמש בה בפסח, לפי שלפעמים נשרף ונכלה השמן או השומן שתחת כל העיסה, או שתחת מקצתה, ונבלע בה טעם העיסה במחבת ע"י האור בלבד, שלא ע"י משקה, וטעם זה אינו נפלט ממנה ע"י הגעלה אלא ע"י ליבון, דכבולעו כך פולטו.

ויש חולקין ע"ז ואומרים, שאם באנו לחוש לזה, א"כ כל קדירות של מתכות שמבשיל בהן חמץ כל השנה, לא תועיל להן הגעלה, כי לפעמים מקדיח הרוטב ונחסר הרבה עד שהתבשיל נשרף ונדבק לדופני הכלי, והטעם שאין אנו חוששים לזה, לפי שאעפ"י שהתבשיל נשרף ונדבק לדופני הכלי, מ"מ לחלוותי משקה יש בתוכו ובפנימיותו, ולא נתיבש אלא צד החיצון שאצל דופן הקדירה וכו', ואין הקדירה נקראת בשביל כך תשמישה ע"י האור להצריכה ליבון, והוא הדין והוא הטעם למחבת שמטגנין בה.

והוסיף - אבל מחבת שאפו בה עיסה, אעפ"י שמשח את המחבת בשמן או בשומן תחת העיסה, כדי שלא תשרף, אין זה נקרא טיגון אלא אפיה, כיון שאין העיסה 'רוחשת' בשמן או בשומן, והרי נבלע בה החמץ ע"י האור בלבד וצריכה ליבון גמור כדינו, ע"כ. הרי לן מדבריו, דטיגון מקרי היכא שהשמן רוחש, כדמצוי שעושים סופגניות או כדורי פלאפל, דאזי טובל בשמן רגלו ממש, וממילא לפי"ז בקוגל דלית ביה שמן באופן הנ"ל, אזי לא ליסיג להכשירו ע"י הגעלה, אלא ע"י ליבון. וכ"כ בספר פסקי תשובות (שם הערה 186).

ותו, הנה בדרכי תשובה (סימן צ"ד סקצ"ח) הביא מספר מנחת יהודה למהר"ל אופנהיים ז"ל שכתב בזה"ל, ובעיני תמוה על גדולי הדור לחלק בטבע החום באיזה דבר נאשר החום יותר, ואם באנו לחלק בזה יש לנו לחלק 'במאכל דוחן שקורין היר"ז וקטניות שמשמרין חומן זמן ארוך אף בכלי שני, וישנם כמה מינים שממהרים להתקרר, ולא ראינו ולא שמענו בשום תלמוד ובשום פוסק שרצה לחלק בזה בכלי שני ע"כ, (ועיין בספר הגעלת כלים (עמ' קנ"ו) דמה שכתב לא מצינו בשום פוסק כוונתו מסתמא לראשונים, שהרי הבאנו מהמהרש"ל שחילק ואסר גוש בכלי שני, ע"כ. וצ"ע דהא לעיל (הערה ה') הבאנו דאף המאירי ס"ל ה"כ), הרי שאורז ודוחן שאני כיון ששומרים חומן זמן רב.

14. ועתה ראיתי שכן כתב הגאון רבי עזריאל איערבאך שליט"א (קובץ גלאט גליון כ' עמ' קסא) '... ואם מכסים שוב אין צריך הגעלה מדינא, ע"כ. ועיין עוד להלן מה שכתבנו על דבריו.

15. ומהו דיעבד, בשו"ע הרב (סימן תנ"א סכ"ח) כתב, דדיעבד היינו שכבר הגעיל ע"י עירו והשתמש בהן בפסח בחמין, אזי אמרינן דאפשר לסמוך על סברא הראשונה ומותר לאכול חמין הללו, ע"כ. משמע דאם עדיין לא השתמש בהן בחמין, אף שכבר הגעיל אמרינן ליה שיעיל כדבעי ולא ע"י עירו.

16. וטעם הדבר, כתב הרא"ש דנהי דהחמירו חכמים לאסור חמץ בפסח במשהו, היינו משום דאע"ז דמשהו הוא, מ"מ יש שם איסור עליו, אבל כשהטעם פגום פקע איסורו לגמרי, ואינו יכול לאסור התערובות אפילו באכילה.

17. וטעם הדבר, כתב הב"י דהא אין לך ביטול טעם יותר ממשהו באלף, ואפ"ה אסרו חכמים בפסח, וה"ה נותן טעם לפגם בפסח נמי אסור. (מ"ב סקצ"ז).

18. עיין (סימן צ"א פירוש הארוך סק"ג) 'כיון דתתאה גבר לכך אינו יכול לבלוע מהתחתון וזולת כדי קליפה טרם דמיקר ליה. וע"ע בשער הציון (סימן תמ"ז סק"ז) שהביא דמשמע ממקור חיים דדבר גוש שהניחו בקערה [בכלי שני] אין לאסור ממנה רק כדי קליפה.'

19. ועיין עוד בערוך השלחן (י"ד סימן קכ"א ס"ד) ע"ד מה שכתב המחבר בשו"ע (או"ח סימן תנ"א ס"כ - הנ"ל) השלחנות והתיבות רגילין לערות עליהן רותחין, כתב בזה"ל, 'ב'בחמץ' היתירא בלע הקיל בזה, וגם זה הוא רק לכתחילה, ואפילו לכתחילה אינו אלא בשלחן פשוט, אבל בשלחנות יפים וצבועים דאם יגעילום יתקלקלו גם לכתחילה אין נוהגין בהגעלה וכו', ע"כ.

20. ואחר כתבי כל זאת ראה ראיתי שגם בספר פסקי תשובות (סימן תנ"א אות מ"ד) מסיק הכי וז"ל, 'יש לערות עליו [על השיש] מים רותחים מכלי ראשון ואח"כ לכסותו, ואין צריך אבן מלובנת'. עכ"ל.

21. והלום ראיתי בספר שלמי מועד שיצא עתה לאור (פרק ע"ב עמ' של"ב) שהביא כן מדברי אביו הגרש"ז איערבאך וצ"ל בזה"ל, נשאל רבינו באופן שמכסים את השיש בכיסוי בפסח, האם צריך עדיין לערות עליו רותחין, שהרי בין כך מכסהו, והשיב: שכן המנהג בתפוצות ישראל שמהדרין להחמיר, עכ"ל.

22. ומה שצויין במשנה ברורה (סימן תנ"א סקל"ד) לסעיף ז', לכאורה ט"ס הוא. וראה עוד במ"ב (שם סקפ"ד) שצ"ע לי"ד סימן ק"ה, וכנראה כוונתו לדברי השי"ך (שם סק"ב) שכתב בזה"ל, אין כלי אוסר כלי בלי רוטב, וכמ"ש הרב [רמ"א] ס"ס צ"ב [וס"ס] צ"ג. ע"כ.

23. והיינו שיעלה רתיחות, כן הביא המ"ב (סימן תנ"א סק"כ) מלבושי שרד בביאור דברי השו"ע (שם ס"ג) דק שעודנו רותח - ויהיו המים מעלין רתיחה, וכדלקמן (סימן תנ"ב ס"א) עיי"ש, ומעלין רתיחה היינו אבעבועות, כמבואר בשו"ע הרב (שם ס"ג).

א. והנה דנו האחרונים, היכא שנבלע האיסור בשיעור יד סולדת, אי סגי להפליטו בשיעור זה, דהא כבולעו כך פולטו, וכיון שבליעת האיסור אינו אלא בשיעור יד סולדת, אזי סגי להכשירו באופן שהמים חמים בשיעור יד סולדת, או דילמא לא מנהי אלא בשיעור רתיחה שמעלה בועות.

והוכרע להילכתא, דבעינן דוקא בשיעור שמי ההגעלה רותחים, כמ"ש באיסור היתיר לרבינו יונה (הלכות הגעלת כלים סעיף מ), והט"ז (י"ד סימן צ"ד סק"ג) בשם השערי דורא, וכנסת הגדולה שהובא בדרכי תשובה (סימן קכ"א סק"ח).

ב. ואיכא נפק"מ בזה הוה לקולא והוה לחומרא, וכמו שהאריך בזה בספר קצשו"ע על הלכות בשר בחלב להגאון רבי אהרן פפויפר וצ"ל (ח"ב עמ' ע"ב), לענין סיר לחץ, דכידוע שיעור חומו בשעת הבישול, עולה בהרבה על שיעור חום של מעלה רתיחות, ויש להסתפק אם סגי ליה הגעלה בכלי ראשון המעלה רתיחות. והביא מספר מעגלי אליהו (בסוף הספר) מכתב מהגאון רבי שלמה זלמן איערבאך וצ"ל שכתב בפשיטות, שאף סיר לחץ תועיל הגעלה במים המעלים רתיחות, וא"צ לחוש דבשעת בליעת האיסור היה חום הסיר לחץ גבוה יותר.

ולפי"ז יוצא דלא אמרינן כבולעו כך פולטו לענין שיעור החום, הן לחומרא והן לקולא, והיינו שכל כלי שנבלע בו איסור 'בסוג החום' של כלי ראשון - העומד על האש, בין אם נבלע בחום שהיד סולדת בה בלבד, ובין אם נבלע בחום גבוה יותר משיעור של מעלה רתיחות, סגי להפליט את האיסור בשיעור חום של מעלה רתיחה.

פלטת חשמלית - משטח התחתון של הכירים

ז) פלטה חשמלית, וכן משטח התחתון של הכירים אי אפשר להגדיל כלל, כיון שהם עשויים מאמאיל, ואיכא פוסקים דס"ל דינה כחרס³² (שו"ת שבט הלוי ח"ב סימן מ"ג לסימן קכ"א ס"ב), לכן יש לכסותם. וכיון שבדרך כלל אין חשש שיווצר רטיבות בין המשטח לכיסויי או די בזה³³ (הגרא"צ הכהן שליט"א בדרשת שבת הגדול תשע"ה).

כירים קרמיות - כירי אינדוקציה

ח) משטח הזכוכית שעל כירים קרמיות - וכירי אינדוקציה, מיוצר מזכוכית רגילה שחוממה וקוררה בתהליך מיוחד, ההופך אותה לעמידה בחום, אין היתר להשתמש בה בלא כיסוי. אולם לספרדים שרי להשתמש בה אף בלי שום הכשרה, וסגי ע"י שניקו אותה היטב. (שם).

הגעלת השיש

ט) הגעלת השיש: יש לשפוך על השיש מים רותחים מכלי ראשון (והיינו עירוי מכ"ד), ואח"כ לכסות השיש, וא"צ אבן מלובנת (בירורי חיים ח"ד עמ' רט"ו-רכ"ג)³⁴.

י) וקודם שישפוך המים הרותחים על השיש, יש לנגבו היטב, דאל"ה הרי המים הרותחים על אתר מתקררים, ושוב אין בכוחן להוציא את בליעות החמץ הבלועות בשיש (פשוט)³⁵. ואח"כ יסיר את המים במנג של חמץ.

שבזכרון מאיר והסביבה אין מכשירים תנורים לפסח, כיון שלפעמים נשפך מהתבניות על קרקע התנור בשעת האפיה, והוי בליעת התנור ע"י האש. וכמו"כ יש שרגילים לפעמים לאפות בגמר האפיה על קרקעית התנור בלי תבנית. וא"כ צריך ללבן גם את הדפנות והגג שהם גוף אחד עם קרקעית התנור. וכן י"א דמכיון שהתנור בלע מזיעת אפיית חמץ, או צריך ליבון גמור אעפ"י שהחמץ לא נגע בו (מג"א סימן תנ"א סק"ל).

ולמעשה אי אפשר ללבן תנור כשיעור הראוי מבלי שיתקלקל. והגם שבמקום צורך גדול היה אפשר להקל כדעת הבית מאיר³⁶, מ"מ יש לנקות היטב את החריצים, גומיות והזכוכית, והני א"א לעשות להן אפילו ליבון קל. (קונטרס ליקוטי הלכות פסח להרה"ר ישראל טנגהויז שליט"א עמ' י"ט).

חצובה

ו) חצובה [- שעליה מניחין את הקדירות ע"ג האש] צריך ליבון (רמ"א סימן תנ"א ס"ד), וסגי ליבון קל, דיש לתלות דאף אם נשפך כבר נשרף והלך לו, כיון שבכל שעה היא על האש (מ"ב סקל"ד), ונראה דחצובות של זמנינו ליכא האי סברא, וא"כ בעינן ליבון חמור כהשו"ע הרב, ועיין הערה³¹ (נ"ל).

ולכן טפי עדיפא שיהיה לו חצובות מיוחדות לפסח, או שילבנם עד כמה ששייך ויעטפם בנייר כסף חזק, שלא ייקרע בפסח.

אבל מחבת שעושים בו בלינצ'עס [חביתיות, שרובו מקמח, ומעט ביצים ושמן²⁷], שאין בו חלוחית, נראה דמדינא בעינן ליבון, ולא סגי בהגעלה, ועיין הערה²⁸.
ג) אחר ההגעלה, נוהגין לשטוף הכלי במים קרים מיד (שו"ע סו"ס תנ"ב), כדי שלא יחזור ויבלע מה שפלט כבר (באר הגולה שם, ומ"ב סקל"ד), ואף אם יש ששים במים נגד האיסור בעינן לשטפו במים קרים (בן איש חי פ"ר צו אות י"ג), ומ"מ בדיעבד אם לא שטף אין לחוש (מ"ב שם).

גביעים

ד) לא כל גביע אפשר להכשיר, כי בהרבה גביעים יש קיפול החוצה בשפתם העליונה במקום הנחת הפה, ומעיד שפתח קיפול זה בכמה גביעים ומצאו מלא פירורי לחם, ומוכח שע"י ששותים בהם בכל השנה נכנס מהפירורים שכפה לתוך הקיפול הזה, אעפ"י שמבחוץ נראה סגור ומסוגר, וכששותים בגביע זה בתוך הפסח נכנס מהמשקה לתוך הקיפול, ואז מתערב משהו חמץ במשקה, והוא כמו שמכניסים פירור חמץ לתוך המשקה בפסח, ואח"כ מוציאים אותו ממנו, דאסור לשתותו בפסח (הגרמ"ל לנדא שליט"א אב"ד בני ברק - הובא בקונטרס ליקוטי הלכות פסח עמ' ט"ז)²⁹.

תנור

ה) הכשר תנור בעינן ע"י ליבון חמור עד שהניצוצות ניתזין ממנו (שו"ע סימן חס"א ס"א), ושמעתי כמה פעמים מבעל שבת הלוי זצ"ל

האור. וזהו רק לכתחילה משום חומרא דחמץ, דבאמת שתי קדרות הנוגעות זו בזו אין יוצאת הבליעה מזו לזו [אלא אם איכא רוטב באמצע] כמבואר בי"ד (סימן צ"ב ס"ז). וגם יש לתלות דאף אם נשפך כבר נשרף והלך לו, כיון שבכל שעה היא על האש וסגי ליבון קל, ובדיעבד אף אם נשתמש עליו בלי ליבון כלל ג"כ אין לאסור, ע"כ.

ונראה לעני"ד דכל זה אינו אלא בחצובה שהיה בזמנם, דכל החצובה היתה מעל גבי האש בשלימות, אבל כהיום דרק קצוות החצובה נוגעים ממש באש, הרי ליכא סכרת המ"ב דכבר נשרף והלך לו. וממילא כיון דנשפך על כולו, אזי הוי שתי קדרות הנוגעות זו בזו ולח ביניהם, ולזה לא סגי ליבון קל.

וממילא בעינן למיעבד ליבון גמור, כסתימת דברי השו"ע הרב (סימן תנ"א סכ"ד) שכתב בזה"ל, חצובה... אם רוצה להשתמש בה בפסח צריך ללבנה באור, לפי שלפעמים נשפך עליה עיסה ונבלע בה טעם חמץ ע"י האור וכו', ע"כ. והלום שמעתי מידידי הגרא"צ הכהן שליט"א שכבר העיר כן בשבט הלוי, דחצובות דידן שאני מחצובות שהוכיר המ"ב.

32. כתב הרמ"א (סימן תנ"א סכ"ד) יש מקומות שמחמירים שלא להשתמש בכלים... המחופין בבדיל עיי"ש, ובשעה"צ (ס"ק קצ"א) הביא מפרי מגדים (א"א סקמ"ח) שמצדד שאפילו ע"י הגעלה אין כדאי. ובחמד משה (סקי"ז) מיקל ע"י הגעלה, ע"כ. וראה בשו"ת הגליון [השו"ע והמשנה ברורה - סמוך לדברי באר הגולה] שהובא מהחתי"ס (י"ד סימן ק"יג) שהעלה, ו"ד קדרות ברזל המצופים בהיתוך (גישמעלצט) לבן ושוע לא מהני הגעלה עיי"ש, ועיין עוד בספר דרכי תשובה (סימן קכ"א סק"כ).

33. וכן כתב בספר פסקי תשובות (סימן תנ"א הערה ק') דמעיקר הדין אם מכסהו בכיסוי שוב אין צריך להכשירה. ע"כ. וע"ע בספר הגעלת כלים (פ"ג אות שפ"א), ובספר סידור פסח כהלכתו (פ"ז ס"ד) בזה.

34. א. ולא מבעיא לאלו שנותנים על השיש פי ו פי סי, ודאי דחוצץ ואינו בולע, ואפשר דאף הגעלה לא בעינן לשיש, דהוי כשני שולחנות. אבל להני שנותנים נייר כסף עבה, הא איכא למיחש שמא בלע השיש חמץ, ועתה כשיניח בפסח קדירה חמה על הנייר כסף ולח ביניהם אזי נבלע בהקדירה חמץ, וצריך לומר דלא חששו כולי האי, דהא השיש גופא רוב תשמישו אינו באופן זה, דאין מניחים בדרך כלל פשטידא חמה על השיש, ולהחמיר (סימן תנ"א ס"ו) אולינן בתר רוב תשמישו [נשמעתי דכך ס"ל לבעל האור לציון זצ"ל, דכיון דרוב תשמישו של השיש אינו באופן דכלי ראשון, אזי לא בעינן כלל להכשירו, עכ"ל], ואף להרמ"א דהמנהג להחמיר לילך אף בתר מיעוט תשמיש, כבר הביא המ"ב (שם סקמ"ז) מהאחרונים דבדיעבד סמכינן אדיעה ראשונה, ע"כ. כיון דהוא עיקר הדין, וכמ"ש הפמ"ג (שם משב"ז סק"א) דמשמע מהט"ז (סק"א) דדעת הרמ"א הוי חומרא בעלמא.

ב. ולא מבעיא אי איירינן בערב פסח, ודאי קילי, דהא חמץ בערב פסח קודם שעה חמישית, איכא דסברי דחשיב היתירא בלע, עיין נקודות הכסף (י"ד סימן צ"ג סק"ב) שכתב בזה"ל, דחמץ אפילו מגעילו אחר שש, אפילו הוא כלי שתשמישו ע"י האור סגי ליה בהגעלה, כיון דהיתירא בלע, ע"כ. וכן נקטי המחבר והרמ"א (או"ח ריש סימן תנ"ב), אולם יעויין בבאיור הלכה (שם ס"א ד"ה שאין) שהביא מעולת שבת (סק"א) ופרי חדש וביאור הגר"א, דכל זה אינו אלא לדעת הפוסקים שסוברים דחמץ מיקרי היתירא בלע, אבל לדעת הסוברים דחמץ מיקרי איסורא בלע, א"כ אין חילוק בין קודם שעה חמישית או כל היום, עיי"ש.

ברם, מצינו במ"ב (סימן תנ"א סקמ"ח) שכתב, דאף דנקטינן דחמץ מיקרי איסורא בלע, ולזה הסכימו רוב הפוסקים - כדמצינו בבי" (ד"ה כלים) בשם רבינו ירוחם (נתיב ה' ח"ב), עכ"ז הביא המ"ב הנ"ל מדברי החק יעקב (סקמ"ב) ושאר אחרונים, דלפעמים היכא דאיכא עוד צדדים להקל, מצרפינן דעת הפוסקים דס"ל דחמץ מיקרי היתירא בלע עיי"ש. ואחריהם, דלפעמים היכא דאיכא עוד צדדים להקל, מצרפינן דעת הפוסקים דס"ל דחמץ מיקרי היתירא בלע עיי"ש, והכא אית לן כמה צירופים.

[וראה בבאיור הלכה (סימן תנ"ב ס"א ד"ה שאין) שהביא מפרי חדש דהקשה, דדברי הפוסקים סתרי אהדדי, דבשו"ע (סימן תנ"א ס"ד) חזינן דנקט השו"ע דמקרי איסורא בלע עיי"ש, משא"כ בריש סימן תנ"ב כתב דקודם שעה חמישית מיקרי היתירא בלע עיי"ש].

ג. ואף בפסח גופא, הא בנד"ד השיש שבלע מדבר גוש והבליע להנייר כסף [שבלע ע"י שהיה לח ביניהם, דאין איסור יוצא מכלי לכלי בלא רוטב כדאיתא בשו"ע י"ד (סימן צ"ב ס"ח), והניחו קדירה חמה עליו] הוי ג"ט בר ג"ט, ואף בזה [דבר גוש] כל הבלע הוא רק כדי קליפה כדאיתא ביד יהודה [עיין (סימן צ"א פירוש הארוך סק"ג)] כיון דתתאה גבר לכך אינו יכול לבלוע מהתחתון וזאת כדי קליפה טרם דמיקר ליה. וע"ע בשער הציון (סימן תמ"ז סק"ז) שהביא דמשמע ממקור חיים (חידושים סק"ט) דדבר גוש שהניחו בקערה [כללי שני] אין לאסור ממנה רק כדי קליפה עיי"ש], והקדירה [שהניחו על הנייר כסף והיה לח ביניהם] הוי ג"ט בר ג"ט בר ג"ט, והאוכל שבתוך הקדירה הוי ג"ט בר ג"ט בר ג"ט.

מ"מ כתב בשער הציון (סימן תנ"א סק"ג) דפשוט דבאינו בן יומו נוכל לסמוך על כל הפוסקים להקל, ע"כ. ובאינו בן יומו דאזי הוא נותן טעם לפגם, הא כתב בשו"ע (סימן תמ"ז ס"ו) דמותר גם בפסח, ע"כ. ואף להרמ"א שכתב דנוהגין באלו המדינות להחמיר, כבר כתבו אחרונים והובא במ"ב (סקצ"ח) דהמיקל בנותן טעם לפגם לא הפסיד במקום שאין מנהג, ע"כ. הרי דס"ל דחשיב היתירא בלע.

ד. ולבר מכל הני, הא כבר הבאנו ביורוי חיים (ח"ד עמ' רט"ז - הנ"ל) דאיכא דסברי דאף דבר גוש דינו ככלי שני, עיין בשו"ת חתם סופר (י"ד סו"ס צ"ה). וממילא פשוט בנד"ד דסגי הגעלה ע"י עירוי. וכמדומה שרוב היראים נוהגים לעשות הגעלה לשיש ע"י עירוי, והוא מיעוט דמיעוט שעושים עדיין אף עם ברזל מלובן. ועתה ראיתי שכן כתב הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א (קובץ גלאט גליון כ' עמ' קס"א)... ואם מכסים שוב אין צריך הגעלה מדינא, ע"כ. ועיין ביורוי חיים הנ"ל (עמ' רכ"ב) מה שכתבנו על דבריו.

ה. והלום שמעתי מידידי הגרא"צ הכהן שליט"א בדרשת שבת הגדול תשע"ה שהביא בשם הגאון רבי מאיר ברנסדורפר זצ"ל, דהא עינינו רואות בכל פעם שמסירים את הנייר כסף מעל גבי השיש אחר הפסח, דאיכא רטיבות בין הנייר כסף להשיש, וכיון שכן אזי מים ששהו שם יותר ממתע לעת אית להו דינא ככבוש, וכבוש כמבושל, ושוב מבליע את האיסור מהשיש להניר כסף ע"י כבישה, וא"כ נעשה הנייר כסף כמו השיש עצמו, ולכן אם לא הכשירו את השיש בעירוי, ראוי שלא להניח ישירות סירים חמים ע"ג הכיסוי - נייר כסף, רק יניח ע"ג ברזל או ע"ג פלסטיק קשיח המונח על הנייר כסף של השיש.

35. וראיתי בלקט הלכות פ'ירות השדה' לימי הפסח התשע"ו להגאון רבי שמואל דוד הכהן גרוס שליט"א (עמ' י"ח) שכתב בזה"ל, ההכשרה רצוי שתיעשה מלמטה למעלה, דהיינו קודם הכיור, אח"כ השיש, ואח"כ החרסיה מהצד והברזים, בכדי שלא יצטרכו לנגב בכל פעם את המים. ע"כ.

ג. אולם הלום ראיתי בקובץ פעמי יעקב - ניסן תשע"ה (עמ' כ"א) שדייק הרה"ר רבי יוסף יצחק בלינוב שליט"א מלשון השו"ע הרב שאין העיסה רוחשת' כדי שלא תשרף, דאין הכוונה טובל בשמן רגלו - כדברינו, אלא הכוונה דכל היכא שמשח את המחבת יותר מכדי שלא תשרף, כבר סגי בהגעלה, ולא בעינן ליבון.

ותו"ד דיסוד החילוק בין טיגון לאפיה, דאילו בטיגון מטרת השמן הוא לטגן בו, ואף דאיכא שם רק מעט שמן, מ"מ בתוך השמן הזה הוא טגון, כמו ממשל בתוך מים. משא"כ באפיה, השמן הוא רק כדי שלא תשרף, דהשמן אינו פועל ענין הטיגון, אלא ענין המאכל שיהיה אפוי, ובכדי שלא ישרף מושח שמן על התבנית.

וממילא כוונת השו"ע הרב לומר, דס"ל שאין העיסה רוחשת' - כדי שלא תשרף - חד שיעורא ניהו, מהא דכתב בזה"ל, שמשח את המחבת בשמן או בשומן תחת העיסה, כדי שלא תשרף, אין זה נקרא טיגון אלא אפיה, כיון שאין העיסה רוחשת' בשמן או בשומן עיי"ש, ואי נימא דבעינן ליבון גמור גם היכא שאינו רוחש בשמן, אזי מהו ההוספה כדי שלא תשרף, אלא ע"כ דקאתי למימר דכל היכא שמשח מעט שמן, והיינו שאין העיסה רוחשת, והוא רק כדי שלא תשרף, אזי הוא דבעינן ליבון. אבל היכא דהוא יותר מגדר זה, אף שאינו טובל בשמן רגלו, סגי בהגעלה.

וכן חזינן בדברי הפרי חדש (סק"א) שכתב כיו"ב, שהרי אינו רוחש בשמן, אלא נותנין מעט שמן בטסי, כדי שלא תשרף. ע"כ, ולפי"ז במחבת שמתנגנים בה קוגל, דאין מטרת השמן רק כדי שלא תשרף, אלא מידי פעם מוסיפין שמן לשפר את הטיגון ודאי דינו בהגעלה.

וראיה לדבר, דבמחבת ס"ל להשו"ע הרב דאין השימוש בו בשמן רב, מהא דכתב בהלכות ברכת הנהנין (פ"ב ס"ב) ע"ד כמה שמו"ש במחבת והואיל ושמן שבמחבת היא דבר מועט עיי"ש, ולא כתב חילוקים ודרגות במעט שמן. ובסימן תנ"א (סעיף ל"ו) משמע להדיא, דסתם מחבת השימוש הוא דרוחשת בשמן עיי"ש, ועכ"ז מקרי מעט שמן, הרי דבנד"ד גם מעט שמן מקרי רוחשת, ע"כ.

ד. ולבר מהכי, ראה עוד בכף החיים (שם סק"ע) שכתב, דהשיעור בטופח על מנת להטפוח עיי"ש, ואזי לפי"ז סגי להכשירו הני קדירות אף ע"י הגעלה, וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סימן צ"ח) דמשום דאולינן בתר רוב תשמיש הקדירה, והוא ע"י בישול, והגם דהא איכא מיעוט תשמישו ע"י אור, מ"מ כשאין בני יומן שרינן ע"י הגעלה עיי"ש, ובצירוף הסוברים דחמץ מיקרי היתירא בלע, וכדמצינו במ"ב (סימן תנ"א סקמ"ח) דאף דנקטינן דחמץ מיקרי איסורא בלע, ולזה הסכימו רוב הפוסקים - כדמצינו בבי" (ד"ה כלים) בשם רבינו ירוחם (נתיב ה' ח"ב), עכ"ז הביא המ"ב הנ"ל מדברי החק יעקב (סקמ"ב) ושאר אחרונים, דלפעמים היכא דאיכא עוד צדדים להקל, מצרפינן דעת הפוסקים דס"ל דחמץ מיקרי היתירא בלע עיי"ש. [וכבר האריך בזה בשו"ת חת"ס (י"ד סימן ק"א), דמה שנבלע ע"י טיגון שומן וחלב, אזי תליא אי היה ע"י אמצעות שומן של היתר, כגון חמץ שטיגנו במחבת, שהשומן הוא של היתר, אעפ"י שנבלע ע"י טיגון, מ"מ פולט ע"י מים, דאע"ג דליכא כבולעו ע"י בישול כן פולטו ע"י בישול, מ"מ נימא כבולעו ע"י אמצעות של היתר כך פולטו ע"י אמצעות של היתר, ולאפוקי מחבת של עכ"ם שכולע בלי אמצעות של היתר כלל [דטיגנו ע"י חתיכת חלב] וכו', בעי דוקא ליבון. וכ"כ הנ"ל (שם סימן ק"י) דמחבת של חלב שהיה אינו בן יומו וטיגנו בו בשר יש להתיר בהגעלה וכו' עיי"ש, והובא בפת"ת (סק"ז). ואהא כתב בכף החיים (סימן תנ"א סק"ע - הנ"ל), נמצא דהסכמת רוב הפוסקים במחבת דסגי בהגעלה, אי משום הדיתירא בלע, אי משום אמצעי של היתר. ובפרט היכא דאיכא הפסד מרובה - במחבת של טיגון, אם ילבנו אותה שמתקלקלת כידוע, וע"כ יש להתיר בהגעלה בין מחבת בשר לחלב, בין מחבת חמץ לפסח, בין מחבת שטיגנו בה ביצים שנמצא בהן דם וכו', ע"כ.

[ו. ותו חזיא לאיצטרופי ע"ד הכשרת קדירת הקוגל וכדומה, הא דהביא השעה"צ (שם סקנ"א) מדברי הבית מאיר (ס"א) שכתב, דבקערות שאופין בהן לפעמים עוגות על תנור גרוף מהגחלים, אם ידוע שאינן בני יומן מתשמיש זה של אפיית עוגות [קוגל], נוכל לסמוך על ידיעה ראשונה דסגי בהגעלה לכתחילה, ושכן ראוי להורות, ע"כ.

27. ואגב, ברכת בורא מיני מזונות, כיון דנעשה בעיקר מקמח, ומים ומעט ביצים. ולא כמו שחושבין אינשי, דהוי כביצה מטונגת [חביתיה] שמניחים בה קצת קמח. אלא כאמור איפכא הדבר, עיקרו מקמח שמוסיפים לה מעט ביצה. [וכפי שנאמר לי ביצה אחת על 14 חביתיות].

28. הנה הבאנו לעיל מדברי השו"ע הרב (סימן תנ"א סל"ו) שכתב, שאעפ"י שהתבשיל נשרף ונדבק לדופני הכלי, מ"מ לחלוחית משקה יש בתוכו ובפנימיותו, ולא נתייבש אלא צד החיצון שאצל דופן הקדירה וכו', ואין הקדירה נקראת בשביל כך תשמישה ע"י האור להצריכה ליבון, והוא הדין והוא הטעם למחבת שמתנגין בה עיי"ש, וכן כתב במשנה ברורה (שם סקס"ג), והובא לעיל. אולם הכא בנד"ד לגבי מחבת שעושים בו בלינצ'עס, המציאות היא שאין לחלוחית משקה בתוכו, דזה מהות התבשיל שאין בו שמן.

ושמחתי לראות שכינצא בזה ממש העלה הגאון רבי משה יהודה לייב לנדא שליט"א רב אב"ד בני ברק, הובא בקובץ פעמי יעקב - ניסן תשע"ה (עמ' כ"א) אלו שמתנגנין במחבת חביתיות (בלינצ'עס וכדומה) שמשאירים רק שמן למשיחה בעלמא, כדי שלא תשרף, אזי צריכים ליבון, כי הוה ממש כאפיה. אבל סתם מחבת שלא טיגן בה מדברים הנ"ל אלא קוגל וכיו"ב, סגי בהגעלה עפ"י דין, ע"כ.

וראה בחמד משה (סקל"א) שכתב, דמה דלפעמים מתייבש התבשיל הוי מיעוטא דמיעוטא, ובאופן זה גם להרמ"א הולכים אחר רוב שימושו שהוא אינו ע"י האור. עיי"ש, אולם הפמ"ג (שם א"א סקמ"ב) כתב, דמה שיש מחמירים ללבן המחבת הוא משום שזה מיעוט המצוי שהשמן מתייבש, ואף השו"ע מודה שבמיעוט המצוי אין הולכין אחר רוב תשמישו. וע"ע (שם א"א סק"ט) שכתב, מיני תבשיל שבסוף הבישול כל המים מתאדים, ולא נשאר שום משקה שיחשב תשמישו ע"י האור. ע"כ.

29. א"ה: הן אמת שכל היקבים שבארץ ישראל כשרים לפסח, ולכן מי שרק שותה עם הגביע - קידושא ואבדלתא, אזי אין לו את מה להגעיל. אבל מי שבד בבד אוכל עם הגביע, אזי הוא דקאמר דבריו הנ"ל.

30. הנה הבית מאיר (ס"א) כתב, דבקערות שאופין בהן לפעמים עוגות על תנור גרוף מהגחלים, אם ידוע שאינן בני יומן מתשמיש זה של אפיית עוגות, ורוב תשמישו אינו באופן המצריך ליבון חמור, נוכל לסמוך על ידיעה ראשונה דסגי בהגעלה לכתחילה, דחמץ מיקרי היתירא בלע, ושכן ראוי להורות, ע"כ.

31. במשנה ברורה שם כתב דחצובה, הוא כלי שיש לה שלש רגלים ומעמידין עליה קדירה או מחבת בתנור על האור כל השנה. ואם רוצה להשתמש בה בפסח צריך ללבנה באור, לפי שלפעמים נשפך עליה עיסה ונבלע בה טעם חמץ ע"י

מכירת חמץ³⁶

א) הנה תיקנו גדולי הדורות לעשות המכירה ע"י רב ואב"ד, והיינו שממנים אותו 'לשליח' הקהל ע"י שטר הרשאה. ואז עושים ב' שטרות, [א] שטר הרשאה שכל אחד חתום עליו. ב] שטר מכירה שהרב עורך עם הגוי בעת המכירה. וכך עמא דבר שהרב אינו נעשה אלא שליח. וכל הקנין הנעשה עם הרב אינו אלא לחזק את השליחות [וע"ע להלן (אות י"ח) בזה].

ויש עוד אופן מכירה, והיינו שמוכר את חמצו להרב וממילא נעשה החמץ של הרב, ואח"כ מוכר הרב להגוי את כל החמץ של הקהל דעתה נעשה שלו. (הובאו בשו"ת צמח צדק סימן מ"ו).

בשטר הרשאה הנ"ל, צריך המוכר למלא את כל הפרטים בכתב ברור וקריא, ובפרט שמו וכתובתו. ואין לעשות מחיקות ותיקונים בשטר ההרשאה. ואם עשה כן יש לכתוב שטר חדש, ולכל הפחות לחתום על התיקון, כנהוג אצלנו בצדקים. ואם נשארו רווחים צריך למלא

ולכאורה יש להבין, הא אם ישכיר את החרסיה אך בסוף, הרי על אחר נשפכים מים הרוחחין שנשפכו על החרסיה על גבי השיש שהוכשר זה מכבר. וצ"ע. והנראה דטפי עדיפא שיתחיל בחרסיה, והדר ינגב היטב את השיש מהמים שנשפכו עליו, ואז ישכיר את השיש.

36. מקור הדבר למכירת חמץ לגוי, בתוספתא. אלא דשם איירי בגוונא שאינו נמצא ליד החמץ, והיינו דישאל גוי שהיו באים בספינה, וחמץ ברשות הישראל, הרי זה מוכרו לגוי ונתנו במתנה וכו', ע"כ. הרי דעיקר התקנה כשאנו נמצא סמוך לחמץ.

37. הובא בפסקי תשובות (סימן תמ"ח הערה 72), מספר סידור פסח כהלכתו (פ"א ס"ט). וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סימן רצ"ג אות א'). ושכן כתב בספר יסודי ישורון להגאון רבי גדליה פעלדער (ח"ו עמ' ש'), דאין כאן חסרון של מילי לא ממסרי לשליח. וכיוב"ז בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ו סימן י"ז) דע"י הטלפון מרשהו לרשום בשמו, זהו השליחות. וע"ע בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סימן כ"ב אות י"א) שכתב, דטוב להנהיג שכל אחד יבוא בעצמו לחתום על שטר ההרשאה, ע"כ. הגם שאין כל המגרעות שהזכיר קיימות כהיום אצלנו.

38. בספר הליכות שלמה - פסח (עמ' תנ"ט) כתב הגאון רבי זלמן נחמיה גולדברג שליט"א, שלפני כארבעים שנה ביקש ממני שכני שאמכור את חמצו, מכיון שנצרך לילך למילואים בצבא. נכנסתי להגאון רבי שמואל רוזנבוך זצ"ל ראש ישיבת פוניב' לשאלו ע"ז. ואמר דהנה מצונו בקצות החשן (סימן רמ"ד) שהביא מהמרדכי (קידושין סימן תק"ה) בשם הקדוש מדרשו"ש, ע"ד העושה שליח לקדש אשה ומסר לו הטבעת, דאין השליח יכול לעשות שליח אחר לקדש להמשלח הראשון, לפי שקידושין הוי מילי, משא"כ גט מהני, כיון דמדינא הא יכול לגרש בע"כ של אשה, ואזי מיד כשיגיע הגט ליד השליח הרי היא כאילו נתגרשה, כיון דיד השליח כיד הבעל.

ולפי סברתו העלה הקצה"ח, דגם השולח שליח ליתן מתנה, אין השליח יכול למנות שליח אחר, כיון דמתנה דמיא לקידושין. מאחר דבעינן דעת המקבל, ואם לא רצה לקבלו אינה מתנה. ע"כ.

ואהא קאמר הגאון רבי שמואל רוזנבוך זצ"ל, דרבו הגאון רבי שמעון שקאפ זצ"ל חלק על הקצה"ח, וס"ל דאין להשוות מתנה לקידושין, כי במתנה קיבל השליח חפץ למסור, וזו בעלות גמורה ליתן לאחר, ואף שאינו יכול ליתן בע"כ של המקבל, מ"מ השליח ליתן הוי שליח שקיבל בעלות גמורה. משא"כ קידושין ענינם לקנות האשה, ונמצא שהוא שליח לקנות, וכיון שאינו יכול לקנות בלי רצון האשה להתקדש הרי זה חשיב מילי, עכ"ד (הגאון ר' שמעון). ולאור זאת פסק הג"ר שמואל ז"ל שיעיל אם אעשה שליח למכור חמצו של שכני.

ולדעת הנתיבות ודאי ידועיל, דהא לדעתיה מתנה עדיפא מקידושין וגיטין, דאילו בגט הא בעינן נתינה מהבעל, דטלי גיטן מע"ג קרקע לא מהני. ובעינן שהשליח יהיה כמותו, ונתינתו כנתינת הבעל. וכמו"כ בקידושין בעינן אמירה של המקדש, דהא נתן הוא ואמרה היא אינה מקודשת, שנאמר כי יקח ולא כי תקח. משא"כ מתנה, הא המקבל עצמו עשה קנין, והמשלח הרי הסכים שיקנה, וא"צ לשליחות כלל, משה"ה מהני שליח אף אם אין בכוחו לשלוח שליח להיות כמותו, ע"כ.

39. הנה כבר הבאנו לעיל דמקור מכירת חמץ להגוי מדברי התוספתא, ע"ד ישראל וגוי שהיו באים בספינה, וחמץ ברשות הישראל, הרי זה מוכרו לגוי ונתנו במתנה, עיי"ש. ובפשטות חזינו דעיקר תקנת המכירה היה למי שאין נמצא ליד החמץ, ומ"מ המנהג המקובל והנפוץ בכל תפוצות ישראל למכור, אף אם נמצא במקום החמץ ובידו לבערו.

ותו, כתבו הפוסקים דעיקר התקנה נתקנה למי שיש לו הרבה חמץ והוא הפסד מרובה [עיי' להלן מדברי האליה רבה (סימן תמ"ח סק"ז) והמחצית השקל (שם סק"ד) בזה], אך נתפשט המנהג למכור בכל גונו.

ותו, הנה בזמן המשנה (פסחים רפ"ב) חזינו היתה מכירה גמורה, והיינו הוצאת כל החמץ מביתו, ותשלום כל הכסף, ולאחר הפסח לא היה חזון וקונוהו מהעכו"ם, מ"מ בתוספתא איתא שאחר הפסח חזון וקונוהו.

40. א]. הנה ע"ד מכירת חמץ נתחבטו הפוסקים, דפעמים המכירה אינה אלא הערמה, והערמה אסירי באיסור תורה, כמ"ש בתבואות שור (בכור שור פסחים כ, א) בענין בעלי הבהמות שחיפשו עצה להאכילם חמץ בפסח, והיו מוכרים את כל העדר לנכרי, כדי שהוא יאכילם גרעיני חמץ, וקאסר מטעם הערמה הנ"ל. [וכן נהג הגר"א שלא למכור חמץ בעין, עיי' מעשה רב (אות קפ"א), ומשמע שהורה כן לתלמידיו. וכיצא בזה נהג הגרע"א, עיי' בספר אגרות סופרים (עמ' נ"ו)]. אלא דלפ"ז אי יש להקשות על כל ענין המכירה להגוי, דהוי נמי הערמה נגד איסורא דאורייתא דבל יראה ובל ימצא. וכתב לבאר, דאינו אלא איסורא דרבנן, כיון דמדאורייתא סגי בביטול, דמהני מה שאנו אומרים כל חמירא וכו', וכל אחד מבטל חמצו, ורק מדרבנן אסור להשהותו לאחר הביטול, וע"ז מועיל המכירה.

וראה בקובץ מבקשי תורה - אור אפרים (ענף ב') הובא מהגרש"ז איערבאך זצ"ל, דכבר תמהו הרבה על דבריו, דהלא את החמץ שמוכרים אין מבטלים, וכגון בעל מפעל גדול לביסקויטים שמוכר את כל אוצרות הביסקויטים לנכרי, ודאי ברור שאינו מתכוין אח"כ בביטול החמץ להפקיר את אוצר החמץ הזה, וההפקר הביטול הוי רק על שאר החמץ דחזיתיה ודלא חזיתיה. וא"כ פש לן לאקשויי היאך קעבידנן מכירת חמץ אצל הנכרי, הא הוי הערמה דאורייתא. ועיי' בישועות יעקב (סימן תמ"ח סק"ט) שתמה נמי כעין זה. וע"ע בסוף ספר מעדני ארץ - שביעית, בקונטרס 'מילי דבא' מה שהרחיב הגאון רבי חיים יהודה לייב איערבאך זצ"ל [אבי הגרש"ז] בזה.

וראה בשו"ת שבת הלוי (ח"ד סימן מ"ט) שכתב נמי, הנה חומרא זאת דלא מהני מכירת חמץ רק בצירוף דין ביטול, יצא מבית מדרשו של התבואות שור, שהוא יחיד בדורו, ומ"מ גדולי הפוסקים לא עשו מעשה כדבריו, ומשמעות כל דברי רבותינו דאין שני הדברים תלויים זה בזה, ועל עצם המכירה או סומכים. וכן סתימת הטור והשו"ע וכל הפוסקים שלא הציבו תנאי דביטול להיתר 'מכירת חמץ', וכן בשו"ת בית שלמה (או"ח סימן ע"ב) דעתו נוטה דלא כהתבואות שור. וכ"ה פשטות המג"א (סימן תמ"ח סק"ד), דסגי בקנין כל דהו, ולא צירף הני תרתי להדדי.

וגם הסברא מחייבת כן, דממ"נ אם מבטל תחילה ואח"כ מוכר הרי זה גילוי דעת דחמץ זה לא היה בכלל הביטול כעפרא, דהיאך מוכר מה שהפקיר תחילה והוא אינו שלו, ואם מכר ואח"כ ביטל, אי"כ הביטול מגרע כח המכירה, דבוה מגלה דעתו דלא היתה המכירה בלב שלם ובקנין גמור, דא"כ היאך מבטל ומפקיר מה שמכר כבר והוא ברשות אחרים, וכמ"ש בשו"ת איגרא רמ"א (סימן ל"ט) דכל שמכין חמץ לפני הפסח על מנת שיהא לו אחר הפסח, אינו מבטל בלב שלם, דאומדא המוכחת בלב מבטלת המשקל פ"ו, ע"כ.

ב]. וראה עוד במחצית השקל (סימן תמ"ח סק"ד) שכתב, דוקא אם יש לו חמץ הרבה שאינו יכול להוציאו מהבית, הותר, אבל אם אפשר להוציאו מתוך הבית צריך להוציאו. ושכן כתב בספר אליה רבה (סק"ז - הנ"ל) שכן המנהג בפרגא שמוכרי שר צריכים להוציא כל החמץ מתוך ביתם. ושאלוהו, מה נשתנו הם ממוכרי יין שרף שהותר להם שיהיה החמץ בביתם וימכרוהו לגוי, והשיב להם: דשאני מוכרי יין שרף שא"א להם להוציא החמץ, ע"כ. וע"ע בשו"ת להורות נתן (ח"ד סימן ל"ז), דבלשון האליה רבה הנ"ל חזינו שכתב, 'שאף אם מוכרים הכל כדינא א"א למכור', עיי"ש.

אלא ביאר (הגרש"ז) דצריך לומר דאין זו הערמה, וכל אחד שמוכר את החמץ צריך באמת לידע שהוא חותם על מכירה אמיתית, ואם אכן יביא אח"כ הנכרי את הכסף וימלא אחר התנאים האמורים בחוזה, אזי יהיה החמץ של הנכרי. ובאמת צריכים במכירת חמץ לדעת שאין זו הערמה בעלמא, אלא צריכים לכוון למכור. אלא מאי יש הרבה אנשים שאינם מכוונים למכירה ממש, אנו לא מתחשבים בזה, ודברים שבלב אינן דברים. ודוגמא לדבר, אם יבוא חתן ויאמר אני חתמתי

אותם בפס, כדי שלא ישאר מקום להוסיף דבר נוסף, דאל"ה הוי שטר שאפשר לזייפו ופסול. עיי' שו"ע חו"מ סימן מ"ה ס"ו, וסימן מ"ו ס"ב. (שערי ימי הפסח עמ' סא).

ב) יכול לטלפן לרב ולבקשו שימכור חמצו (הגר"ש אלישיב זצ"ל)³⁷.

ומהני שהרב יעביר את החמץ לרב אחר שימכור להגוי, ולית ביה משום מילי לא מימסרן לשליח (הגאון רבי זלמן נחמיה גולדברג שליט"א - הובא בהליכות שלמה פסח עמ' תנט). ומהני לעשות שליח למכור את החמץ של שכנו (שם בשם הגאון רבי שמואל רוזנבוך זצ"ל), ועיי' הערה³⁸.

ג) מכירת חמץ³⁹ י"א דאינה אלא הערמה, ולא התירו הערמה באיסור תורה⁴⁰, ומשו"ה יש שנוהרים מלמכור חמצו⁴¹ בעין להגוי⁴².

אם מוכרים את הכלים עצמן

ד) יש שאין מוכרים את כלי החמץ עצמן, כדי דלא ליבעי טבילת כלים לאחר הפסח⁴³. וכן את החמץ הבלוע בדופני הכלי לא מכרו⁴⁴, דהא נתבאר בשו"ע (סימן תנ"א ס"א ומג"א שם סק"א), דאין עוברים בכל יראה על החמץ הבלוע בדופני הכלי (חזו"א סימן ק"ז אות ט"ו)⁴⁵.

קניני המכירה

ה) במכירת החמץ, איכא קנינים דמהני אך בישראל ולא בעכו"ם⁴⁶, ואיכא קנינים דמהני אצל הגוי רק לחלק משיטות הפוסקים, משו"ה נהגו לעשות כל הקנינים דמישך שייך. ושמעתי מאחד מבעלי ההוראה בב"ב, דאנן עבדינן תשע קנינים במכירת החמץ להגוי. [וכן שמעתי מאמור"ר שליט"א שראה בביהכ"נ מאה שערים בירושלים לפני כששים שנה, שעשו תשע קנינים עם הגוי. וכמדומה לו שזה היה אצל הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל, או אצל הגאון רבי פנחס עפשטיין זצ"ל ראב"ד העדה החרדית].

על הכתובה, אבל לא ידעתי מה כתוב בה, הרי אין מתחשבים בדבריו, ואדרבה נאמר לו הלוא ידעת שזה כתובה, הרי לא חשבת שזה פרוכבול, ומכיון שחמת עליה הרי אתה מחוייב בכתוב בה [כמבואר בשו"ע חו"מ (סימן מ"ה ס"א)]. ולכן כל שידע שזה מכר וחתם עליו, הכניס עצמו לכל מה שכתוב בה, ודברים שבלב אינן דברים. ע"כ.

ג]. ובשדי חמד (מערכת חמץ ומצה סימן ט' אות ו' ד"ה בדבר החדש) הביא מה שכתב בשו"ת אורי וישעי בזה"ל, חמץ רב שא"א למכרו בכסף ומשיכה, ונצטרך לשאר קנינים, התירו חז"ל [האחרונים] לצורך גדול, אף שהיא הערמה ניכרת התירו, וחשו על הפסד ממונם של ישראל, וסמכו אהא דאדם בהול על ממונו, ופן יעבור בשאט נפש על איסור חמץ בפסח, ע"כ.

41. ומאז אמרתי, דמי שנוהר מלמכור חמץ בעין לעכו"ם (וכמו שהרחבנו להלן בזה), אזי יוכל ליתן במתנה חמצו לבעל המכולת, כדי שיכלול במכירתו להגוי, כיון דלחוננו איכא כמה צדדי היתר למכור להעכו"ם, כיון דאית ליה חמץ רב והוי הפסד מרובה. ושמחתי שכן הביא בפסקי תשובות (סימן תמ"ח הערה 41) ששמעו כן ממורי הוראה מובהקים. עיי"ש.

42. א]. ומטעם חששות בגוף המכירה שהזכרו לעיל, נהגו היראים בעלי תורה שלא להשאיר בביתם חמץ בעין ע"י מכירה לעכו"ם, ואינן מוכרים אלא תערובת חמץ כתרופת וכדומה. וכדהובא במעשה רב להגר"א שנהג שלא לקנות חמץ בעין שנמכר לעכו"ם. וכיוב"ז בספר אגרות סופרים (סימן מ"ח) בשם הגרע"א זצ"ל. וכ"ה בספר ארחות רבינו (פסח אות י"ט-כ) בשם מרן החזון איש והקהלות יעקב זצ"ל.

ב]. וראה עוד בקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס שליט"א (ניסן תשס"ט עמ' רי"ג אות י"ט) שכתב, נראה דמכירה אמיתית לעכו"ם שמוכרים לו שומרי תורה ומצות באופן פרטי שעושה קנין על החמץ, ומניחה במקום השכור לו וכו', אין צריך להחמיר מלאוכלו גם לדעת הגרע"א והגר"א שהחמירו בחמץ אחר מכירת עכו"ם. ועוד שם (אות י"ח), התרתי למפעל חסד המקבלים דברי חמץ קודם הפסח, שימכרו לגוי באופן פרטי בקנינים הנצרכים וכו'. ע"כ.

ועתה (פסח תשע"ד) פורסם ע"י בית דינו של הגר"מ גרוס שליט"א, שהם עושים מכירה אמיתית ע"י עו"ד גוי - בדואי מיישוב רהט (סמוך לבאר שבע), ושם בחוזה הנעשה עמו, נכתב להדיא דבאם יהיה הפסד להסחורה של החמץ בימי הפסח, אזי הגוי ישא בהפסדים, הרי דהוי מכירה אמיתית וחלוטה.

ג]. ועיי' בשו"ת שבת הלוי (ח"ד סימן מ"ט) שהביא להמקור חיים (סימן ת"ג סק"ז) דאין איסור רוצה בקיומו בחמץ, דומה לרוצה בקיומו של ע"ז, דא"כ היאך מותר לקבל אחריות על חמצו של גוי ברשות הגוי, הרי רוצה בקיומו. ולכן באמת ליכא בזה איסורא דרוצה בקיומו, דהצלת נזק לא חשיב הנאה לענין זה, ואיסור רוצה בקיומו בחמץ הוא רק מצד איסור הנאה, משא"כ רוצה בקיומו בע"ז הוי מטעם חיוב ביטול וביעור של ע"ז. ע"כ.

וראה עוד להלן מה שכתבנו, ע"ד מה שהנהיגו כהיום דאין קונים לאחר הפסח מוצרים שנמכרו לגוי.

43. א]. הנה בפתחי תשובה (יו"ד סימן ק"כ סק"ג) הביא מחכמת אדם (כלל ע"ג דין ג) דמוטב שלא למכור הכלים להגוי במכירת חמץ, כדי דלא ליבעי טבילה, עיי"ש. ונהינא שכן ראיתי בתשובת שיבת ציון בשם אביו הגאון [בעל נודע ביהודה] ז"ל בסדר מכירת חמץ, ע"כ.

ובדרכי תשובה (סימן ק"כ סק"צ) הביא מקונטרס הסמ"ע, שכתב בנוסח שטר המכירה שמוכר להעכו"ם רק החמץ הנזקק בכלים, והטעם משום דאם ימכור הכלי עצמו אזי יצטרכו הכלים טבילה לאחר הפסח. וע"ע בשו"ת טוב טעם ודעת להגר"ש קלוגר זצ"ל (תליאת ח"ב סימן כ"ב) שכתב נמי כיוב"ז, דבעינן להטביל הכלים שנמכרו במכירת החמץ.

וכמו"כ מובא דפעם אירע שנודע להחזו"א זצ"ל, שמכרו את כלי החמץ להגוי, והטביל אחר הפסח את כל הכלים הטעונים טבילה. וכ"כ בקצשו"ע (סימן ק"ד ס"ב) דאם ימכור את הכלים, יצטרך טבילה מחדש. עיי"ש.

וכתב עוד הגר"ש קלוגר שם (שתיתאי סימן נ"א), דאיכא עיצה דלא ליבעי לטבול כלים, ע"י שלא ימכרו את הכלים, ורק ישכרו הכלים להעכו"ם [וכדמצינו בשו"ע (יו"ד סימן ק"כ ס"א) ע"ד ישראל שמשכן כלי לעכו"ם, חזון ופדאם ממנו, א"צ טבילה, דבעי להיות לגמרי של העכו"ם. וכיוב"ז עוד שם (ס"ח) דשוכר כלים מהגוי אינו טעון טבילה, דעדיין לא יצאו הכלים מרשותו. ועיי' בבאור הגר"א (שם סק"כ) דאף דשכירות ליומא ממכר הוא, מ"מ כיון דאינו לחלוטין, לא הוי כמעשה שהיה במדק, ומשו"ה אינו צריך טבילה, עיי"ש. וע"ע בספר טבילת כלים (עמ' פ"ה הערה י"ז)] וכו'. ע"כ.

ב] אולם בשו"ת ארץ צבי (ח"א סימן פ"ד) כתב דרך אחרת, דכבר הבאנו לעיל מדברי התבואות שור (בכור שור פסחים כ"א) שכתב, דלכאורה היאך מהני מכירת חמץ הא הוי הערמה דאורייתא, אלא כיון דמדאורייתא סגי בביטול, ורק משום דחיישנן שמה הביטול לא היה בלב שלם, על כן מחמירין למכור ג"כ, דלענין איסור בל יראה ובל ימצא מחמירין שלא לסמוך על הביטול, דכל עניני פסח חמירי טובא, וכמ"ש המג"א בשם הרד"ב, דלא מהני מתנה על מנת להחזיר לענין בל יראה, אף דכלל התורה מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, אבל לענין טבילה סומכין שהביטול היה בלב שלם, ושלא יחזור בו, ואם באמת היה הביטול בלב שלם א"צ להמכירה כלל.

ותו כתב, דהנה כל קנין פועל ב' דברים, א]. שמוציא (מחשבת) [מרשות] בעלים. ב]. שמכניסו לרשות קונה. ופעמים אף שאינו מועיל להכניסו לרשות קונה, מ"מ מהני להוציאו מרשות מקנה. וכך י"ל במכירת חמץ דהקנין מועיל להוציאו מרשות הישראל, ולא שיקנה הנכרי. וראה לדבר ממג"א (סימן תמ"ח) שכתב, דאף ל"א דקנין כסף אינו מועיל בגוי, מ"מ בחמץ מהני בדעיבד קנין כסף לחודא, כיון דבל"א אינו ברשותו רק דעשאן הכתוב כאילו ברשותו, בזה גילוי דעת סג, וכעין שכתב הר"ן. ולכאורה בשלמא לענין ביטול מצד הפקר, שפיר כתב הר"ן דבל"א אינו ברשותו, ומופקר ועומד הוא. משא"כ קנין כסף היאך יקנה הנכרי, וע"כ צריך לומר דאף דלא מהני לאוקמי ברשות הנכרי הקונה, מ"מ מועיל להוציא מרשות הבעלים, ומשו"ה אינו עובר בכל יראה, ומ"מ הכלים לא צריכים טבילה, דלא באו לידי העכו"ם. ע"כ.

ג] ובערוך השולחן (יו"ד סימן ק"כ סנ"ב) כתב כיוב"ז דא"צ טבילה, מפני שהכל יודעין שעושין כן [מכירת חמץ] משום חומרי איסור חמץ, ולחומרא בעלמא, דמדינא אין עוברים על הכלים בכל יראה, והכל יודעין שאחר הפסח יחזרו להישראל, ולא נקרא שם הכותי עליו, ומשו"ה אין צריך טבילה. וכמדומה שכן המנהג הפשוט, ע"כ. וראה בסוף שו"ע הרב דהובא נוסח שטר מכירת חמץ, ושם איתא דמוכרין אף את עצם הכלי להנכרי, ואעפ"כ לא חזינו שיכתוב דבעינן להטביל הכלי. וע"ע בפסקי תשובות (סימן תמ"ח אות ח' עמ' ס"ח) בזה.

44. וראה לקמן שהבאנו טפי מהכי, דאף חמץ שאינו בעין - תערובת חמץ שרי בשהיה בביתו, וא"צ למכרו לנכרי כמבואר בשו"ע (סימן תמ"ב ס"ד), ואפילו שרי בהנאה (מ"ב שם סק"ב).

45. ועיי' בספר ארחות רבינו הקהלות יעקב (פסח אות ט"ו) שהובא מכתבו ליישב, דלא יקשה היאך שייך בכלל למכור בליעות הכלי בלא הכלי עצמו, דהא דמיא למכור איר חורבתו דנתבאר בשו"ע (חו"מ סימן ר"ב) דלא מהני. והשיב דתרי עניני בליעה איכא, א]. בליעת טעם בלבד, שאין בו ממש. ב]. ובליעת ממשות האוכל בכלל. כמבואר בגמ' (ע"ז לד, א) בבליעת כלי חרס מצופים, שעניני ראות שהם מויעים מבחוץ מבליעתם. ואמרו (ב"מ מ, א) שקננים חדשים בולעים ששית מהיין. וזה ממשו שאפשר להוציאו ע"י בישול, וכיון שכן הרי ממשא קיים ואפשר למכרה, ע"כ.

46. דהנה נחלקו האמוראים בגמ' (ב"מ מז, ב) ע"ד ישראל הרוצה לקנות מטלטלין מחבירו, באיזה קנין קונהו מדין תורה, דל"י יוחנן מעות קונות דבר תורה, דיליף ליה מהקונה מהקדש ונתן הכסף וקם לך (ויקרא כו, ט), דבניתנת הכסף נקנה המקח. ומה טעם אמרו משיכה קונה, כדי שלא יאמרו נשרפו חטיף בעליה, דבאם יהיה שריפה באונס יודרו המוכר להציל את התבואה, כיון שהמקח עדיין לא נקנה ממנו, ומשו"ה תקנו דבעינן אף קנין משיכה לזה, דאזי כבר הוי ברשותו

דכל המוכר חמץ להגוי, יקנהו קרקע דאזי אינו חשיב כחמץ באחריות הישראל^[58]. ומ"מ עדיף להשכיר לו את ⁵⁹הקרקע⁶⁰ מלמכרו⁶¹ לגמרי (דברי מלכיאל ח"ד סימן כ"ב). ^[2] ^[62] ^[63] ^[64] ^[65] ^[66] ^[67] ^[68] ^[69] ^[70] ^[71] ^[72] ^[73] ^[74] ^[75] ^[76] ^[77] ^[78] ^[79] ^[80] ^[81] ^[82] ^[83] ^[84] ^[85] ^[86] ^[87] ^[88] ^[89] ^[90] ^[91] ^[92] ^[93] ^[94] ^[95] ^[96] ^[97] ^[98] ^[99] ^[100] ^[101] ^[102] ^[103] ^[104] ^[105] ^[106] ^[107] ^[108] ^[109] ^[110] ^[111] ^[112] ^[113] ^[114] ^[115] ^[116] ^[117] ^[118] ^[119] ^[120] ^[121] ^[122] ^[123] ^[124] ^[125] ^[126] ^[127] ^[128] ^[129] ^[130] ^[131] ^[132] ^[133] ^[134] ^[135] ^[136] ^[137] ^[138] ^[139] ^[140] ^[141] ^[142] ^[143] ^[144] ^[145] ^[146] ^[147] ^[148] ^[149] ^[150] ^[151] ^[152] ^[153] ^[154] ^[155] ^[156] ^[157] ^[158] ^[159] ^[160] ^[161] ^[162] ^[163] ^[164] ^[165] ^[166] ^[167] ^[168] ^[169] ^[170] ^[171] ^[172] ^[173] ^[174] ^[175] ^[176] ^[177] ^[178] ^[179] ^[180] ^[181] ^[182] ^[183] ^[184] ^[185] ^[186] ^[187] ^[188] ^[189] ^[190] ^[191] ^[192] ^[193] ^[194] ^[195] ^[196] ^[197] ^[198] ^[199] ^[200] ^[201] ^[202] ^[203] ^[204] ^[205] ^[206] ^[207] ^[208] ^[209] ^[210] ^[211] ^[212] ^[213] ^[214] ^[215] ^[216] ^[217] ^[218] ^[219] ^[220] ^[221] ^[222] ^[223] ^[224] ^[225] ^[226] ^[227] ^[228] ^[229] ^[230] ^[231] ^[232] ^[233] ^[234] ^[235] ^[236] ^[237] ^[238] ^[239] ^[240] ^[241] ^[242] ^[243] ^[244] ^[245] ^[246] ^[247] ^[248] ^[249] ^[250] ^[251] ^[252] ^[253] ^[254] ^[255] ^[256] ^[257] ^[258] ^[259] ^[260] ^[261] ^[262] ^[263] ^[264] ^[265] ^[266] ^[267] ^[268] ^[269] ^[270] ^[271] ^[272] ^[273] ^[274] ^[275] ^[276] ^[277] ^[278] ^[279] ^[280] ^[281] ^[282] ^[283] ^[284] ^[285] ^[286] ^[287] ^[288] ^[289] ^[290] ^[291] ^[292] ^[293] ^[294] ^[295] ^[296] ^[297] ^[298] ^[299] ^[300] ^[301] ^[302] ^[303] ^[304] ^[305] ^[306] ^[307] ^[308] ^[309] ^[310] ^[311] ^[312] ^[313] ^[314] ^[315] ^[316] ^[317] ^[318] ^[319] ^[320] ^[321] ^[322] ^[323] ^[324] ^[325] ^[326] ^[327] ^[328] ^[329] ^[330] ^[331] ^[332] ^[333] ^[334] ^[335] ^[336] ^[337] ^[338] ^[339] ^[340] ^[341] ^[342] ^[343] ^[344] ^[345] ^[346] ^[347] ^[348] ^[349] ^[350] ^[351] ^[352] ^[353] ^[354] ^[355] ^[356] ^[357] ^[358] ^[359] ^[360] ^[361] ^[362] ^[363] ^[364] ^[365] ^[366] ^[367] ^[368] ^[369] ^[370] ^[371] ^[372] ^[373] ^[374] ^[375] ^[376] ^[377] ^[378] ^[379] ^[380] ^[381] ^[382] ^[383] ^[384] ^[385] ^[386] ^[387] ^[388] ^[389] ^[390] ^[391] ^[392] ^[393] ^[394] ^[395] ^[396] ^[397] ^[398] ^[399] ^[400] ^[401] ^[402] ^[403] ^[404] ^[405] ^[406] ^[407] ^[408] ^[409] ^[410] ^[411] ^[412] ^[413] ^[414] ^[415] ^[416] ^[417] ^[418] ^[419] ^[420] ^[421] ^[422] ^[423] ^[424] ^[425] ^[426] ^[427] ^[428] ^[429] ^[430] ^[431] ^[432] ^[433] ^[434] ^[435] ^[436] ^[437] ^[438] ^[439] ^[440] ^[441] ^[442] ^[443] ^[444] ^[445] ^[446] ^[447] ^[448] ^[449] ^[450] ^[451] ^[452] ^[453] ^[454] ^[455] ^[456] ^[457] ^[458] ^[459] ^[460] ^[461] ^[462] ^[463] ^[464] ^[465] ^[466] ^[467] ^[468] ^[469] ^[470] ^[471] ^[472] ^[473] ^[474] ^[475] ^[476] ^[477] ^[478] ^[479] ^[480] ^[481] ^[482] ^[483] ^[484] ^[485] ^[486] ^[487] ^[488] ^[489] ^[490] ^[491] ^[492] ^[493] ^[494] ^[495] ^[496] ^[497] ^[498] ^[499] ^[500] ^[501] ^[502] ^[503] ^[504] ^[505] ^[506] ^[507] ^[508] ^[509] ^[510] ^[511] ^[512] ^[513] ^[514] ^[515] ^[516] ^[517] ^[518] ^[519] ^[520] ^[521] ^[522] ^[523] ^[524] ^[525] ^[526] ^[527] ^[528] ^[529] ^[530] ^[531] ^[532] ^[533] ^[534] ^[535] ^[536] ^[537] ^[538] ^[539] ^[540] ^[541] ^[542] ^[543] ^[544] ^[545] ^[546] ^[547] ^[548] ^[549] ^[550] ^[551] ^[552] ^[553] ^[554] ^[555] ^[556] ^[557] ^[558] ^[559] ^[560] ^[561] ^[562] ^[563] ^[564] ^[565] ^[566] ^[567] ^[568] ^[569] ^[570] ^[571] ^[572] ^[573] ^[574] ^[575] ^[576] ^[577] ^[578] ^[579] ^[580] ^[581] ^[582] ^[583] ^[584] ^[585] ^[586] ^[587] ^[588] ^[589] ^[590] ^[591] ^[592] ^[593] ^[594] ^[595] ^[596] ^[597] ^[598] ^[599] ^[600] ^[601] ^[602] ^[603] ^[604] ^[605] ^[606] ^[607] ^[608] ^[609] ^[610] ^[611] ^[612] ^[613] ^[614] ^[615] ^[616] ^[617] ^[618] ^[619] ^[620] ^[621] ^[622] ^[623] ^[624] ^[625] ^[626] ^[627] ^[628] ^[629] ^[630] ^[631] ^[632] ^[633] ^[634] ^[635] ^[636] ^[637] ^[638] ^[639] ^[640] ^[641] ^[642] ^[643] ^[644] ^[645] ^[646] ^[647] ^[648] ^[649] ^[650] ^[651] ^[652] ^[653] ^[654] ^[655] ^[656] ^[657] ^[658] ^[659] ^[660] ^[661] ^[662] ^[663] ^[664] ^[665] ^[666] ^[667] ^[668] ^[669] ^[670] ^[671] ^[672] ^[673] ^[674] ^[675] ^[676] ^[677] ^[678] ^[679] ^[680] ^[681] ^[682] ^[683] ^[684] ^[685] ^[686] ^[687] ^[688] ^[689] ^[690] ^[691] ^[692] ^[693] ^[694] ^[695] ^[696] ^[697] ^[698] ^[699] ^[700] ^[701] ^[702] ^[703] ^[704] ^[705] ^[706] ^[707] ^[708] ^[709] ^[710] ^[711] ^[712] ^[713] ^[714] ^[715] ^[716] ^[717] ^[718] ^[719] ^[720] ^[721] ^[722] ^[723] ^[724] ^[725] ^[726] ^[727] ^[728] ^[729] ^[730] ^[731] ^[732] ^[733] ^[734] ^[735] ^[736] ^[737] ^[738] ^[739] ^[740] ^[741] ^[742] ^[743] ^[744] ^[745] ^[746] ^[747] ^[748] ^[749] ^[750] ^[751] ^[752] ^[753] ^[754] ^[755] ^[756] ^[757] ^[758] ^[759] ^[760] ^[761] ^[762] ^[763] ^[764] ^[765] ^[766] ^[767] ^[768] ^[769] ^[770] ^[771] ^[772] ^[773] ^[774] ^[775] ^[776] ^[777] ^[778] ^[779] ^[780] ^[781] ^[782] ^[783] ^[784] ^[785] ^[786] ^[787] ^[788] ^[789] ^[790] ^[791] ^[792] ^[793] ^[794] ^[795] ^[796] ^[797] ^[798] ^[799] ^[800] ^[801] ^[802] ^[803] ^[804] ^[805] ^[806] ^[807] ^[808] ^[809] ^[810] ^[811] ^[812] ^[813] ^[814] ^[815] ^[816] ^[817] ^[818] ^[819] ^[820] ^[821] ^[822] ^[823] ^[824] ^[825] ^[826] ^[827] ^[828] ^[829] ^[830] ^[831] ^[832] ^[833] ^[834] ^[835] ^[836] ^[837] ^[838] ^[839] ^[840] ^[841] ^[842] ^[843] ^[844] ^[845] ^[846] ^[847] ^[848] ^[849] ^[850] ^[851] ^[852] ^[853] ^[854] ^[855] ^[856] ^[857] ^[858] ^[859] ^[860] ^[861] ^[862] ^[863] ^[864] ^[865] ^[866] ^[867] ^[868] ^[869] ^[870] ^[871] ^[872] ^[873] ^[874] ^[875] ^[876] ^[877] ^[878] ^[879] ^[880] ^[881] ^[882] ^[883] ^[884] ^[885] ^[886] ^[887] ^[888] ^[889] ^[890] ^[891] ^[892] ^[893] ^[894] ^[895] ^[896] ^[897] ^[898] ^[899] ^[900] ^[901] ^[902] ^[903] ^[904] ^[905] ^[906] ^[907] ^[908] ^[909] ^[910] ^[911] ^[912] ^[913] ^[914] ^[915] ^[916] ^[917] ^[918] ^[919] ^[920] ^[921] ^[922] ^[923] ^[924] ^[925] ^[926] ^[927] ^[928] ^[929] ^[930] ^[931] ^[932] ^[933] ^[934] ^[935] ^[936] ^[937] ^[938] ^[939] ^[940] ^[941] ^[942] ^[943] ^[944] ^[945] ^[946] ^[947] ^[948] ^[949] ^[950] ^[951] ^[952] ^[953] ^[954] ^[955] ^[956] ^[957] ^[958] ^[959] ^[960] ^[961] ^[962] ^[963] ^[964] ^[965] ^[966] ^[967] ^[968] ^[969] ^[970] ^[971] ^[972] ^[973] ^[974] ^[975] ^[976] ^[977] ^[978] ^[979] ^[980] ^[981] ^[982] ^[983] ^[984] ^[985] ^[986] ^[987] ^[988] ^[989] ^[990] ^[991] ^[992] ^[993] ^[994] ^[995] ^[996] ^[997] ^[998] ^[999] ^[1000]

ההמוכרים^[51]. ב[משיכה^[52] ג] שטר^[53]. ד[סיטומתא^[54]]ועיין הערה^[55] ע"ד מה דנהוג בענף היהלומים בגמר העיסקה, דלוחצים יד זה לזה ואומרים 'מזל וברכה'. ה[אודיתא^[56] ו]. אגב קרקע^[57]]ועיין בהערה די"א

ואלו הן: א[כסף^[47]. ואם בעינן כל דמי שווי המקח, או סגי בפרוטה והשאר זוקף במלוה^[48], עיין הערה^[49]. ונכון לכתחילה להקפיד שיתן הנכרי בדמי הקדימה סכום, כדי שיהיה שוה פרוטה לכל אחד ואחד^[50]

בדיעבד אף אם מכר בקנין כסף לחודא, או באחד משארי הקנינים שהזכרנו, ועבר עליו הפסח, מותר. כיון דחמץ לאחר הפסח אינו אסור אלא מקנסא דרבנן. ועוד, כיון דחמץ לאחר זמן איסורו, בלא"ה אינו ברשותו, אלא שהכתוב עשאו כאילו היה ברשותו לעבור עליו, סגי בקנין כל דהו, דעכ"פ גליא דעתיה דלא ניחא ליה ואפקיה מרשותו.

53. עיין במ"ב (סימן תמ"ח סק"ב) דאם ירא לתת להגוי שטר, דשמא יעלה בדעתו להחזיק בהחמץ ואיכא הפסד מרובה, יש לו להתנות עמו שיקנה בכסף בלבד בלי שטר. ע"כ.

54. א. קנין שהסוחרים נוהגים בו, כגון לחיצת יד, כדחובא במ"ב (סימן תמ"ח סק"ט) 'או ע"י תקיעת כף, דהיינו שמכין כפיהם זה על זה, וחשיב הדבר כקנין עפ"י דין תורה, ע"כ.

[מקור דברי המ"ב משר"ע הרב (שם סי"א) ח"ל, צריך להקנותו להנכרי באחד משאר דרכי הקניה שהן קנין גמור המועיל שלא יוכל אחד מהם לחזור בו... כגון וכו' ע"י תקיעת כף, או ע"י נתינת פרוטה וכו', 'או שמכין בכפיהן זה על גבי זה, נגמר המקח ואין אחד מהם יכול לחזור בו וכו', ע"כ. הרי לן מלשונו דתקיעת כף, ומה שמכין בכפיהם, הוי תרי קנינים, ועפ"י תמוה דברי המ"ב שעשאן קנין אחד, וצ"ע].

וכיו"ב כבר הבאנו בבירורי חיים (ח"ד עמ' רנ"ה הערה ח' אוק"ד), מפתחי תשובה (ח"ו"מ סימן ר"א סק"א), שהביא מדברי החתם סופר (ח"ו"מ סימן י"ב) שכתב, דקנין סיטומתא הוי קנין דאורייתא ממש, ועדיף מקנינים שתיקנו רבנן שלא ברצון הסוחרים, ורק מטעם הפקר ב"ח הפקר נגעו בה - שיש פוסקים דס"ל דהמקדש אשה בקנין כזה אינו אלא קדושי דרבנן וכו', 'אבל סיטומתא ופנהג שנהגו כן מעצמם ורצונם, הוא קנין דאורייתא' וכו'. ע"כ.

ב]. ועיין בביאור הלכה (סימן תמ"ח ס"ג ד"ה בדבר) שכתב, דבחלת שבעה (סימן ל"א) ס"ל דסיטומתא לא מהני. ואהא כתב (הביה"ל) דקנין סיטומתא לא ברירא לכתחילה לסמוך עליו, ומהנכון לצרף עמו עוד קנין. עיי"ש. וע"ע בשעה"צ (סימן תמ"ח סק"ו) שהביא להשיד חמד (מערכת חמץ ומצה סימן ט' אות ל"א) שכתב, דכמה אחרונים ס"ל דאף בקנין סיטומתא מהני, כיון דבקנין כל דהו סגי, עיי"ש.

55. הנה מפורסם דנהוג בענף היהלומים בגמר העיסקה, דלוחצים יד זה לזה ואומרים 'מזל וברכה', והוי קנין. והלום ראיתי בספר עיוני הלכות (ח"א עמ' ש"ס) מכתבו של הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א דאין הדבר פשוט כלל.

וחת"ד דבירר אצל מומחים ותיקים בבורסה, דאף לאחר שאמרו 'מזל וברכה' אינו קנין גמור, דעדיין נשאר באחריות המוכר, ולכן כל זמן שהלוקח עדיין לא ישלם, ולו יצויר שנשארה חבילת היהלומים ברשות המוכר ונאנס, אין הקונה חייב לשלם, שכן ההתחייבות אינה אלא התחייבות אישית על הצדדים לקיים את העיסקה, וא"כ ברור שאין בכוח מנהג הסוחרים להעברת בעלות החפץ, ומשו"ה גם בחמץ ובכור, אם ימכור לגוי ע"י אמירת 'מזל וברכה' עדיין החמץ שייך לישראל, ואין בזה העברת בעלות להגוי. ע"כ.

56. והיינו ע"י הודאת הבעלים שהחמץ שייך להגוי. ועיין בקצות החושן (סימן קצ"ד סק"ג) שכתב, דקנין אודיתא הוא הקנין המעולה ביותר לחמץ. ע"כ.

57. א. וראה בשעה"צ (סימן תמ"ח סק"ב) שהביא מהתומים (סימן קכ"ג ס"י) שהוכיח, מואה דר"ת (קידושין ג, ד"ה ואשה) הצריך להקנות בהרשאה של גוי בחליפין, ולא הצריך להקנות בקנין אגב, שהוא הקנין הנהוג בהרשאה, וגם יותר מועיל לכמה דברים שאין חליפין מועיל, מוכח דא"י לקנות באגב. וכן בקצות החושן (ח"ו"מ סימן קצ"ד סק"ג) ס"ל כדעת התומים, כיון דקנין אגב אינו אלא מדרבנן, והיאך יועיל לענין דאורייתא. ועיין במחצית השקל (סימן תמ"ח סק"ד) שכתב, דאף שאפשר, מ"מ אינו כדאי להקנות בקנין אגב לעכ"ם, כיון שקשה לבאר לנכרי ענין קנין זה, וקרוב לודאי שאין הנכרי מתכוין לקנות בקנין אגב. עיי"ש.

ב]. וראה עוד בביאור הלכה (שם ס"ג ד"ה בדבר מועט) דכמעט כל האחרונים החזיקו בקנין זה [אגב] למובחר שבקנינים, אף לענין לכתחילה ואף בלי שעת הדחק, עיין בשו"ת נודע ביהודה מובא בתשובת שיבת ציון (סימן י'), ובשו"ת חת"ס (א"ח סימן ק"יג וק"יז), וכתב (החת"ס) דמצא להרמב"ן במלחמות (פסחים פ"ב ט, ב) שהביא להדיא קנין זה [אגב] בחמץ. וכמו"כ הט"ז (י"ד סימן ש"כ ס"ו) וביאור לשון השו"ע (שם ס"ו), וכן בתשובת חת"ס שבעה (סימן ל'). אלא דסיים (הביה"ל) דלכתחילה יראה לצרף עוד איזה קנין, כיון שיש שגגנומו בקנין זה [כדחובא לעיל]. עיי"ש.

58. א. והיינו שמקנה לנכרי את הקרקע, וע"י הקנין שעושה הנכרי בקרקע, נקנים לו גם המטלטלין. ויאמר לו קני החמץ שיש לי במקום הקרקע, או בכל מקום שהוא, דאזי א"צ מדין קנין אגב שיהיו המטלטלין צבורין ע"ג הקרקע, כמבואר בשו"ע (ח"ו"מ סימן ר"ב ס"ב), משא"כ אם לא אמר אזי בעינן שיהיו צבורין.

ב]. ברם מצינו בביאור הלכה (סימן תמ"ח ס"ג ד"ה בדבר) שהביא מהמקור חיים (שם חידושים סק"ח) שכתב, דאם הגוי לא נתן כל הדמים, אלא נתן מקצת והשאר זקף במלוה [וכנהוג היום במקומותינו], בעינן דיהיה החמץ ע"ג הקרקע, דאזי כשהישראל מקנה לו הקרקע הרי החמץ כבביתו של העכו"ם, וסגי להפוסקים דס"ל דחמץ של ישראל בביתו של עכו"ם אינו עובר עליו בבל יראה, משא"כ אם אין מקנה להגוי את הקרקע, חשיב החמץ באחריות הישראל, כיון דהא אם יארע דבר מה להחמץ, יפסיד הנגיעה לו מן העכו"ם [כגון באם החמץ נאבד או נשרף בימי הפסח, ואזי יבא בתביעה להעכו"ם כיון דהחמץ שלך הוא ונשרף, הרי מחוייב עתה עדיין לשלם את גמר חובך על החמץ, וברירא דהעכו"ם לא ירצה לשלם לו], משו"ה בענין לדעתיה דיקנה [או ישכיר] כל אחד מקרקעו.

אכן בנשמת אדם (סימן ו) ובשדי חמד (חמץ ומצה סימן ח' אות ל"ד) הביאו כמה אחרונים שהקילו בזה, וס"ל דאף אם העכו"ם לא ירצה לשלם לו, לא חשיב בגלל זה כחמץ באחריות הישראל, עיי"ש.

59. הנה ע"ד שכירות קרקע איכא כמה מטרות, א]. כדי שיהא החמץ באחריות הנכרי, וכאמור. ב]. בשביל קנין אגב או חצר, שמוכר את החמץ להנכרי אגב קרקע.

וראה בספר שער ימי הפסח (עמ' ס"ה אות כ"ב) שכתב, דהאופן המעשי ביותר במכירה, הוא שישכיר להגוי את המקומות שהחמץ מונח שם למשך כל ימי הפסח. והגוי יתן לו דמי קדימה עבור ב' דברים, הן עבור שכירות המקום, והן עבור קניית החמץ. ויאמר לו שאגב שכירות המקום מקנה לו ג"כ את החמץ, ואם יש אפשרות לרשום הדברים, אזי שניהם יחתמו על השטר. ויש לעשות גם קנין סודר, שהגוי יתן לו סודר משלו שהוא [הישראל] ידים אותו. ואחר הפסח יבקש מהגוי לשלם לו את שארית החוב, ולקח את החמץ שקנה. ובאם הגוי מה

ע"ד המנהג שהרב במכירת חמץ נותן סודר לקנין, אינו אלא לחיזוק השליחות, דלא יאמרו שהוא מהתל, וכך נהגו העולם.⁶⁶
 כהיום אין מוסרים המפתחות להגוי (הגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א)⁶⁷.
 (ו) ע"ד קנין יד⁶⁸, אם מהני בגוי עיין הערה⁶⁹.
 (ח) במכירת החמץ, יפרוט כל סוגי החמץ⁷⁰.

ערב פסח שחל בשבת

אם ערב פסח שחל בשבת, ימכור במכירת חמץ להגוי, אף את המזון שמשירי לסעודות שבת, בשו"ת שבט הלוי לא ניחא ליה למיעבד הכי - ועיין הערה⁷¹, אולם בספר חוט שני הובא דאדרבה יש צד דהכי עדיפא - ועיין הערה⁷².

מניות

(ט) ע"ד המשקיעים במניות וניירות ערך בחברות השקעה, וידוע לן שסכפי החברה מושקע במדינות שונות בעסקאות שיש בהם חמץ, כגון מאפיות ובתי חרושת למוצרי חמץ. ראיית בספר פסקי תשובות (ריש סימן ת"מ) שחילק נד"ל לג' קבוצות:

עין מ"ב (סימן תמ"ח סק"ז) דצריך ליהזר שיהא הסודר של העכ"ם, ולא סגי שעדי הקנין יתנו סדרם כמו בישראל [כמבואר ברמ"א (ח"מ סימן קצ"ה ס"א)], דזה אינו אלא מטעם זכיה שמזכין להמקנה, והא עכ"ם אין דין זכיה, ע"כ. ועיין בשע"צ (סימן תמ"ח סקמ"ב) שהביא לדברי הש"ך (סימן קכ"ג סק"ל) שפקפק בקנין חליפין. והביא ראיה, מהא דכל הפוסקים האריכו למצוא תקנה להקנות החמץ לנכרי, ולא כתבו שאפשר לקנות ע"י חליפין, עיי"ש.

וכ"כ הבית מאיר (סימן תמ"א ס"א) בדעת הרמב"ם (מכירה פכ"ט ה"י), דכתב (הר"מ) דקטן אינו קונה ע"י חליפין, דדומיא דחצר אינו קונה בקטן [כמבואר בשו"ע ח"מ (סימן רמ"ג סכ"ג)], כיון דחצר מדין שליחות, וקטן לאו בר שליחות, ה"ה לענין חליפין לא יהא עדיף מחצירו. ועפ"י כתב הבית מאיר, דכל מי שאינו בר שליחות אינו קונה בחליפין, אי"כ ה"ה אף בגוי לא יקנה בחליפין כיון שאינו בר שליחות. ע"כ.

65. ע"ד כמה בעינן להגביה עיין בירורי חיים ח"ד (עמ' רנ"ז) דרש"י ס"ל (קדושין כו, א ד"ה בחבילי) דהגבהה הוא ג' טפחים. וכ"ה בשו"ע ח"מ (סימן קצ"ח ס"ב). וי"ח דסגי בטפח.

ושם (עמ' ר"ס) הבאנו משו"ת ריב"ן (סימן י"ד), דלמצוה לא בעינן ג' טפחים. וזו"ת הנוטל מחבירו אחרון ולולב לצאת בו אין צריך להגביה ג' טפחים, משום דדוקא אם מגביה חפץ לקנות בו אז צריך להגביה ג' טפחים, אבל אם מגביה לצאת ידי מצוה אז תיכף כשמגביה יוצא בזה וכו', עיי"ש.

66. הנה כתב הרמב"ם (מכירה פ"ה ה"א-ה"ג) יש דברים הרבה שאינן צריכים קנין, ואין לקנין טעם בהם וכו', או העושה שליח וכו', נהגו רוב המקומות להקנות למקצת אלו הדברים או כיוצא באלו, ואומרים וקנינו מפלוני שעשה פלוני שליח וכו' אעפ"י שאינו צריך, קנין זה שנהגו להקנות באלו הדברים אינו מועיל כלום, אלא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל אלא שגמר בלבו וכו', עכ"ל.

והרה"ג ר' שריאל רוזנברג שליט"א בקונטרסו הנ"ל (עמ' ו) כתב דבאמת מסבא היה נראה דאין צריך לזה, דהרי הוא נותן שטר הרשאה כתוב וחתום כדן, והיאך יאמר שהוא מהתל, ואפילו בעושה שליח בע"פ מהיכי תיתי למימר שהוא מהתל, אך מ"מ כבר נהגו העולם בזה. ע"כ.

67. בספר שערי ימי הפסח (עמ' ס"ב) הביא ששמע מהגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א, דהנה בהפוסקים מבואר שאם מוכר חמצו לגוי, צריך למסור לגוי את המפתח של המקום שבו נמצא החמץ, כדי שהגוי יוכל ליקח את שלו באם ירצה, וגם כדי להראות שזו מכירה גמורה. אולם כהיום שהרבנים מוכרים את החמץ עבור הרבה בעלי בתים, אין זה מעשי שהרב יאסוף אלפי מפתחות כדי למוסרם להגוי. ולכן עפ"י רוב מנחסים בתוך שטר המכירה, דבאם הגוי בוא יבוא ויקבש את המפתחות, שהמוכר ימסור אותם תיכף להגוי. ואף אם המוכר יוצא מביתו לחג הפסח אין בזה חסרון בהמכירה. ואם הגוי ירצה את החמץ שקנה, הרי יכול לחפש את המוכר. ע"כ.

68. עיין בספר בירורי חיים (ח"ד עמ' רנ"ז אות ה) שהבאנו מדברי הנתיבות (ח"מ סימן קצ"ח ביאורים סק"ג) דקנין יד לא מהני אם בולט לצד ידו החוצה, היינו מחוץ לידו. וכמו שהובא בביאור הלכה (א"ח סימן שס"ו ס"ט ד"ה צריך) משמיה דהנתיבות ידן, גבי עירובי חצירות ושינופי מבואות, דאם בולט הדבר מן ידו לצדדים, אזי אינו קונה מטעם אירי ידו, רק מטעם הגבהה, עיי"ש.

69. [א] ע"ד אם מהני קנין יד בגוי, עיין נתיבות (ח"מ סימן קפ"ח חידושים סק"ה) דידו לא הוי רק מטעם חצירו, וחצירו מהלכת לא קנה בעכו"ם, עיי"ש. וכ"כ בגליון מהרש"א (י"ד סימן ש"כ ד"ה ויקנה) דלא קנה מטעם חצר, דאין שליחות לעכו"ם [כמבואר בשו"ע ח"מ (סימן קפ"ח ס"א) דאין שליחות לעכו"ם]. וראה בקצות החשן (סימן קכ"ו סקט"ו) שהובא בשע"צ (סימן תמ"ח סק"ג) שכתב, דלא מהני מכירת חמץ ע"י שלוחו נכרי, דאי"ז מכירה, כיון דאין שליחות לעכו"ם]. ועיין בקצות החשן (סימן קצ"ד סק"ג).

[ב] ובמחצית השקל (א"ח סימן תמ"ח סק"ג) בתחילת דבריו הביא מתשובת אמונת שמואל, דלא מהני הקנאת מקום בגוי כיון דהוא ליה חצירו של הגוי, והא חצר מטעם שליחות איתרבי, ואין שליחות לגוי.

אולם בהמשך דבריו כתב, עלה ברוחי דעדיף למכור לאשה גויה שאין לה בעל, דבזה יודה האמונת שמואל דחצרה קונה לה, דמבואר בח"מ (סימן רמ"ג סכ"ג) דקטן אין לו חצר, דלגבי איש חצר מטעם שליחות איתרבי ואין שליחות לקטן, אבל קטנה יש לה חצר, דגבי אשה חצר מושגת יד איתרבי וקטנה יש לה יד. וא"כ אשה גויה יש לה חצר, דהא אית לה יד. ואע"ג דהא דאתרבי חצר באשה משום יד - ליתנין מגט, כדאיתא בגמ' (ב"מ י, ב) וגט ליתא בגוי, מ"מ י"ל כיון דלא נתמטע גוי בקנין זה [היינו דבעינן מיעוט מיוחד], גם באשה גויה הדין כן. ע"כ. ונראה מדבריו דבאיש נכרי לא מהני, דרק באשה כיון דאיתרביא מגט.

[ג] ועיין בהגהות רעק"א על השו"ע (ח"מ ריש סימן ר) דהביא משו"ת נחלת שבעה (סימן ל') בשם שו"ת מהרש"ק [לרבי שמואל קיינובר] דאין לנכרי קנין חצר, כיון דמשום שליחות איתרבי, ואין שליחות לנכרי, א"כ דעומד בצד שדהו דמהני מטעם יד. ועיין בשו"ת עבודת הגרשוני (ס"ו כ"ח) דנראה דפשיטא ליה דיש קנין חצר לנכרי, אלא דקשיא ליה הא אין שליחות לנכרי. והנה לדעת מהרש"ק נלע"ד דגם עומד בצד שדהו לא מהני, דהא באיש לא איתרביא כלל משום יד, רק באשה דילפינן מגט, ועיין בשו"ת (סימן רמ"ג סק"י). ואף באשה נכרית יש לדון, כיון דלאו בת גירושין היא, לא איתרבי אצלה משום יד. הן אמת דהנמוקי יוסף (פ"ק דב"מ) כתב, דמצאיה דנקנה בחצר המשתמרת היא מטעם יד, ותממהו הא גבירא לא איתרבי מטעם יד. ובספר מקור חיים (סימן תמ"ח) עמד בזה עיי"ש.

וראה בקצות החשן (סימן קצ"ח סק"ג) הביא דברי הרש"ק שכתב באריכות לענין מכירת חמץ, ושוב הביא משו"ת משאת בנימין (סימן צ"ד) שכתב, דדוקא בישראל לנכרי ונכרי לישראל אין שליחות, אבל מנכרי לנכרי יש שליחות. [וראה במ"ב (סימן תמ"ח סק"ד) שכתב, דאין שליחות לעכו"ם, בין מעכו"ם לישראל, ובין מעכו"ם לעכו"ם עיי"ש, וכ"כ בספר פתחי חושן - קנינים (פ"ב סק"ג עמ' רמ"א), דלדין דקניין דאין שליחות לעכו"ם, אזי אף כשהמשלח עכו"ם אין להוכיח משם עיי"ש], ומ"מ לגבי ישראל לנכרי בקנין יד, כתב הקצה"ח דלא איתרבי תורת יד אלא באשה דילפינן מגט, ובעכו"ם לא שייך תורת גיטין. עיי"ש.

[ד] אולם בפתחי תשובה (י"ד סימן ש"כ סק"ד) אחר שהביא מדברי המחצית השקל הנ"ל שכתב, דלענין יד לא אימעט עכו"ם, וכשעומדת בצד החצר קונה החמץ מטעם יד עיי"ש, הביא משו"ת חתם סופר (סימן ש"י) שפלפל בדבריו, ומטיק דזה אינו ברור אם יש לעכו"ם חצר מטעם יד, וזה תליא בדון מינה ומינה, ואי אמרינן דון מינה ומינה אין לעכו"ם חצר לא מטעם יד ולא מטעם שליחות, ע"כ. וכ"כ הנ"ב (סימן תמ"ח סק"ד) דאין שליחות לעכו"ם, ואין מכירתו כלום. עיי"ש. [ה] שוב הראוני להשעיה"צ (סימן תמ"ח סק"מ) שהביא להמקור חיים (ה"י סק"ח) שכתב, דמהני בגוי קנין חצר, אם החצר משתמרת לדעתו, דכל שיש לו זכיה מדין יד יש לו זכיה גם מדין חצר. עיי"ש. ועיין בשו"ת חמד (מערכת חמץ ומצה סימן ט' אות ל"א) שהביא הרבה פוסקים דקיימי בשיטה זו, ה"ה הטור (י"ד סימן קל"ב), והחת"ס (א"ח סימן ק"ד). העולה מהדברים, דיש לחלק בין קטן לקטנה, דלקטן ליכא קנין חצר וקנין יד, ולקטנה איכא חצר ויד. והיינו דאיכא חילוק בין איש לאשה.

א 'בעלי חברת השקעות', שהם מנהלים את העסקאות ומכוונים את אפיקי ההשקעה, חייבים למכור במכירת חמץ את כל החמץ שבבעלותם, וצריכים להשבית למשך כל ימי החג את המסחר במוצרים אלו.

ב 'בעלי מניות' אלו המשקיעים כספם, וקונים מניות וני"ע שמנפיקה החברה, ויש להן 'בעלות מוגבלת' המתבטאת שמזמן לזמן מתכנסים בעלי המניות ומחווים דעתם באפשרויות ההשקעה, ומבקרים את עסקאות החברה, ויש להם זכות הצבעה, ובעלי החברה צריכים ליישם את החלטת הרוב. אבל עכ"ז נכסי החברה הם דבר נבדל ונפרד לגמרי מבעלי המניות, ואין להם כלל חלק בבעלות נכסי החברה. וכמו"כ המקום שבו מונח נכסי החברה עם החמץ, אינו שייך כלל לבעלי המניות, ואין להם חלק בו, ויש להם חלק רק בריוח או בהפסד החברה כפי אחוזי המניות שיש להם בחברה. בזה נחלקו הפוסקים, י"א שדין המניות כחמץ של נכרי בבית הנכרי, אף שהיהודי קיבל עליו אחריות, אינו עובר עליו בכל יראה⁷³. וי"ח וסוברים שגם בעלות מוגבלת דינה כבעלות, ואזי מחזיקי המניות דינם כשותפים ועוברים בכל יראה. ולכן בעינן לכלול מניות אלו בתוך שאר מוצרי החמץ שמוכר להנכרי⁷⁴.

ג תכניות חסכון, והנפקות ממשלתיות, קרנות נאמנות, שאין למשקיעים בעלות כלל, ואף לא מוגבלת, ואין להן זכות הצבעה והבעת חוות דעת בעניני הבנק, בזה לכר"ע אין עובר בכל יראה, דהכסף שמשקיע דינו כהלוואה בעלמא.

מכירת חמץ ביום י"ג

(י) אם אינו רוצה לבדוק חמצו באיזה חדר, ורוצה למכרו ביום י"ד להנכרי, נחלקו האחרונים אם מחוייב לבדוק, י"א דסגי מה שבדעתו למחר למכרו, דבזה מקיים תשביתו וביעור, ולא גרע מחמץ שמשירי למאכלו למחר, כן הוא באלו החדרים שמשירי למכרו למחר לעכו"ם (בנין עולם סימן כ'), ואמרינן דמקיים מצות הבדיקה בשאר החדרים⁷⁵ (שו"ת חת"ס סימן קל"א), ומסתברא להקל, וכן פשוט המנהג (אשל אברהם סימן תל"ג ס"ג). וי"ח כיון דלעת עתה החדרים עדיין לא נמכרו, והם ברשות ישראל, צריך לבדוק (מקור חיים ביאורים סימן תל"ו סק"ד, וחיי אדם כלל קי"ט סי"ח).

אף דאין למחות ביד המקילין, המוכר ביום י"ג עדיף טפי (הכל הובא במ"ב סו"ס תל"ו), וכן הוא עמא דבר שעושים אף מכירת י"ג⁷⁶.

(יא) קמח: י"א דתהליך הייצור מביא לידי חימוץ של הקמח. (הגר"מ גרוס שליט"א). ויש חולקים⁷⁷.

70. הגם שהכל נכלל במה שכתב למכור דברי חמץ, מ"מ ע"י פירוט זה יש יותר סמיכות דעת למכירת הדבר. וראה בביאור הלכה (סימן תמ"ח ס"ג ד"ה בדבר) שכתב, וצריך לפרש כל מין חמץ שיש לו, ולא יכתוב סתם אני מוכר לך כל שיש בו חשש חימוץ, דהוי כאין מינו ידוע [שאין הקונה יודע מה קנה, ועיין שו"ע ח"מ (סימן ר"ט ס"ב) דאין המכירה חלה באופן כזה שאינו יודע]. ונחלקו האחרונים בדעת המקור חיים (א"ח סימן תמ"ח חידושים סק"ח - ביאורים ססק"ט), דלדעת שו"ת תפארת יוסף (סימן י"ט) הפירוט אינו אלא לכתחילה, ואם לא פירט בדיעבד מהני. ולדעת השו"ת חמד (חמץ ומצה סימן ה' אות כ"ט) אף בדיעבד המקח בטל אם לא פירט כל מין שקונה. וראה עוד בשו"ת רעק"א (תניגא סימן ז') ובשו"ת בית שלמה (סימן ס"ה, ע') דס"ל דבדיעבד מהני המכירה.

71. הנה בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן קט"ו) כתב השואל, דמפני סיבת תינוקות מתירא שמא לא יוכל לבער כהלכה, לכן נפשו בשאלתו אם יכול למכור במכירת החמץ שעושה בערב שבת, אף את מזון שתניח לאכול בשבת, ואי יאכל משל הגוי, ורק יודיע לו כדי להתקזז עמו. והשיבו: דמצנינו במתני (פסחים מט, א) משירי מזון ב' סעודות, ופשוטו דמה שצריך משירי ב' סעודות או קצת יותר, כמ"ש בביאור הלכה (סימן תמ"ד ס"א ד"ה ומשירין), והיינו דמשירי מדיליה ואוכל משל עצמו, ואין צריך להתחכם נגד המפורש בחז"ל.

והא לא היה נהוג כלל מנהג כזה שימכרו כולם חמץ לגוי, ואין זה הלכה בשום מקום [גם ידידי הגר"א חן שליט"א, סיפר לי שאביו הרב ר' עובדיה ז"ל לא היה נהוג למכור חמץ בכל השנים, כיון שלא השאיר באמתחתו חמץ בעין, אזי ממילא לא היה לו מה למכור]. והוי מבערים בעש"ק מה שאין צריך ומשיריים מה שצריך, כמפורש ברמב"ם (חמץ ומצה פ"ג) ושו"ע (שם), ואין חוששין שמא יארע איהו תקלה, כיון שאפשר לבער בהיתר בשבת ע"י השלכה לבית הכסא וכיו"ז [כמו ששילך לפח אשפה הנמצא ברה"ר] וכו', ואל לנו להכניס להמוני שומרי המצוות בתסבוכת ללא צורך ולהתחכם נגד חז"ל, ודבר בשו"ת שכן היה הנמצא מימות עולם, ותו לא מיד. ע"כ.

72. בקונטרס ביאורי טטרות מכירת חמץ, המסונף לספר חוט שני - פסח (עמ' רע"ט) כתב, דבפשוטו לפי הנוסח הרגיל הרי כל החמץ נמכר לנכרי, כולל מזון ב' סעודות לצורך השבת, והרוצה לשייר לעצמו חייב לפרט כן להדיא.

ויש מקום ספק היאך להתנהג בזה, דיש צד דדוקא עדיף למכור הכל, ובשבת הוא אוכל משל הנכרי ומה בכך, וכמוכן חייב לשלם לנכרי ע"ז, ויכנס בכלל החשבון שעושה עם הנכרי אחר הפסח. ומ"מ רק מי דקים ליה בנפשיה שיוכל להזהר ולא לשייר כלום מאותו חמץ, יכול לפרט ולפרש בשטר מכירה שהוא משירי לעצמו חמץ, אבל לא שאר אנשים. ע"כ.

73. כן כתב בשו"ת חשב האפוד לרבי חנוך העניך פאדווה זצ"ל (ח"א סימן פ"ב) ששאל להגאון מטשעבין זצ"ל בזה, והראה לשו"ת מהר"א הלוי (ח"ב סימן קכד) שהעלה להחיר, כיון שאין לבעלי המניות שום זכות וכן למכור החמץ או לבערו, אי"כ אין להם מגע כלל בגוף העסק, וכ"כ בשו"ת האלף לך שלמה (סימן רל"ח) כמהר"א הלוי להקל. ובחשב האפוד הוסיף, דלית ביה משום 'רוצה בקיומו', דהוי כאונס גמור כי אין בידו לעכב. עיי"ש.

74. בספר עיוני הלכות (ח"א עמ' שמי"ה ואל"ך) הובא מסמך מעו"ד א. וייזל נ"י המכהן כיועץ משפטי וכתובע מטעם סניפי בנק לאומי באיזור המרכז, בו נשאל הנ"ל ע"ד גוי שקנה את החמץ בערב פסח מנכ"ת הדין בב"ב, ורכש אלפי תיקים של ניירות ערך בשווי כולל של 10,000,000 ₪, ובמשך ימי המסחר של חול המועד נסקה הבורסה לגביהם ועלתה ב-20%, והנה במוצאי החג מתייצב הגוי בבית הרב, ומודיע שהוא מעוניין למכור בחזרה את החמץ שרכש מלבד תיקי הניירות ערך, שע"ז מוכן הוא לשלם את חובו מערב פסח [דבערב פסח שילם רק מקדמה של פרוטה לכל יהודי המוכר], או לחילופין הוא מוכן גם למכור את זה בחזרה, אך לפי השרע הנוכחי [דהיינו רווח של 2,000,000 ₪], האם המכירה המבוצעת אצלו תוכל לעמוד במבחן המשפטי, בפני ערכאה כל שהיא [השלום, מחוזי, עליון], או לא, ואזי עלינו לקבל בדיעבד שהמכירה רק עפ"י תורת משה.

והשיבו העו"ד: המניות הנסחרות בבורסה רשומות על שם הבנק, ובבנק על שם הלקוחות, במסחר הבינ-בנקאי עוברות המניות מבנק אחד למשנהו, וברישימים הפנימיים של הבנק הם נרשמים על שם לקוחות ספציפיים. אדם יכול לבקש להעביר מניות הרשומות בבנק על שמו לשמו של אחר, כמוכן שהפקידים הוטרם עומדים על מילוי טפסים מסוימים דוקא, לצורך ביצוע ההעברה. אך מבחינה משפטית הדבר ניתן, אם פלוני יחזיק בידו מסמך כי לאומני העביר לו את מניותיו בבנק, יש לכך תקיפות משפטית מלאה.

וכמו"כ ע"ד השאלה, האם יפוי כח למכור מניות, צריך להיות עפ"י חוק - יפוי כח נוסטריוני, או סתם יפוי כח. התשובה: יפוי כח נוסטריוני יש לו משקל ראייתי בלבד, לפיכך מינוי מיופה כח למכירת המניות תופסת. ולכן כשהרב מוכר לגוי עפ"י יפוי כח או ההרשאה המכירה תקפה, ואזי אסור בימי החג ליהודי לעשות כל שימוש במניות אלו, הגם שלא נתבצע כל רישום בבנק.

לסיכום: מינוי שליח למכירת המניות, זהה הוא למינוי שליח למכירת כל דבר חמץ, והמכירה עצמה תקפה, ע"כ. ושם (עמ' שני"ה) מכתבו של מח"ס פסקי תשובות בזה, דבר גדול לתת פומבי לדעת העו"ד הנ"ל שמכירת החמץ והניירות ערך וכדי תקיפים ושרירים וקיימים עפ"י חוקי המדינה, אף שנעשה אצל רב ללא כל המסמכים המשפטיים, כי אכן רבים חושבים שמכירת החמץ כחוכא ואיטלולא, ודעת העו"ד מחשבת אלו, ונכון לפרסמו. ע"כ.

75. ולפ"ז באם מוכר את כל הבית להנכרי, ואינו משירי לעצמו מקום דירה, תליא בבי' הדיעות שהובאו בשו"ע ורמ"א (סימן תל"ו ס"ג), דלשו"ע חייב לבדוק, כיון שיוצא מביתו תוך ל' יום, חל עליו חובת בדיקה.

76. [א] הנה בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סימן רצ"ג אות ב') הביא מדברי האחרונים שדנו, ע"ד היאך מהני במכירת החמץ, שממנה את הרב לשלוחו שבע קודם הפסח, הא עדיין קונה חמץ, וכשעשאו לשליח איז חמץ זה לא היה ברשותו כלל. ותירץ עצה טובה לזה, שבשעת מכירתו אין ממנה את הרב לשלוחו על אתר, אלא יהיה שלוחו אף ביום י"ד בשעה המשיית, והיינו דרק אז כל החמץ הנמצא ברשותו, יכנס לרשותו של השליח. ובאופן שלא עשה כן, היאך מהני. והביא מעונג י"ט וחבלי יעקב שכתבו, דזה מטעם זכות גמור. ובמקום שיש זכות גמור לא בעינן שליחות, כדפירש הרא"ש (קידושין דף סג). וכיו"ב כתב בשו"ת באר יצחק (סימן א-ב).

ובספר שערי ימי הפסח (עמ' ס"א אות ח') כתב, דבימים האחרונים שלפני פסח, לא מצוי שאדם קונה חמץ שצריך למכרו, כי הלחם שקונה אוכלו לפני הפסח, ומה שנשאר שורפו. ושאר דברים שקונים עפ"י רוב אינו חמץ גמור, ובזה ניתן לסמוך לכתחילה על המקילים. עיי"ש.

[ב] עוד ראיתי בזה בספר מרכבת המשנה (ח"א גירושין פ"ו ה"ג) שכתב, מינוי שליחות בכתב מהני בדבר שלא בא לעולם, כיון שהכתב עדיין בידו בשעה שבה לעולם, ואזי מתחדש מינוי השליחות עיי"ש, והגרי"ש אלישיב זצ"ל סמך ע"ז לענין שליחות קרן המעשרות.

77. בקובץ פסקים ותשובות (ניסן תשס"ט עמ' ק"ג) הובא, דנחלקו הפוסקים אם בתהליך הרחיצה שלפני הטחינה הוא מחמיץ, דהגרי"ש אלישיב זצ"ל ס"ל דאין זה חמץ [ונפק"מ לענין אי מקרי חמץ שעבר עליו הפסח]. אולם לפי הביורור

סמל סבון

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

סבון יבש

בהן טעם (לשון הגר"ח קניבסקי שליט"א), ועיין הערה⁸² דלא שייך כאן אחשביה, דדעתו על הסמים ולא על החמץ שבו (חזו"א א"ח סימן קט"ז סק"ח ד"ה טבלאות רפואה).

משחות

(יד מותר למרוח משחות בפסח, אף שאין עליהן הכשר 'כשר לפסח', ועיין הערה⁸³.

עישון סיגריות

טו עישון סיגריות: אף אי נימא דהוי תערובת חמץ, כבר בטלה קודם הפסח. וכמו"כ אינו בר אכילה, ואזי לית ביה מצד אחשביה. ועיין

סבון

(יב סבון⁷⁶: כיון שאינו ראוי לאכילה אף לאכילת כלב [בשו"ע (סימן תמ"ב ס"ט) מקור הדבר], מותר לכ"ע אף אם אינו כשר לפסח (שו"ת אור לציון ח"ג פ"ח ס"ו עמ' צ"ג, והגר"י נויבירט זצ"ל), ולית ביה מצד אחשביה, דדבר שאינו בר אכילה לית ביה דינא דאחשביה⁷⁹, וה"ה משחת שינים⁸⁰, ותמרוקי נשים⁸¹, או חומר שמנקה עדשות שרי. (חוט שני - פסח עמ' צ"ה, ואור לציון הנ"ל).

תרופות

(ג) כמדומה שמרן החזו"א התיר לקנות כדורי רפואה בפסח אם אין

שנעשה בטחנות הקמח של ימינו, הוברר כמעט בודאי שבא לידי חימוץ. ע"כ. [וראה להלן מה שהבאנו מארחות רבינו הקהלות יעקב, שהיה משתמש בקמח שנמכר לגוי].

ועתה (אייר תשע"א) ראיתי מובא, דהחיתים כהיום אינם עוברים שרייה כלל, אלא זילוף של מים, ואזי לא באו כלל לידי חימוץ.

78. א] תחילת הנידון בהא דכתב הביאור הלכה (סימן שכ"ו ס"י ד"ה בשאר) דנחלקו הפוסקים אם סיכה כשתיה, ע"ד בורית הנעשה מחלב, דהגר"א בביאורו ס"ל כדעת הרבה מגדולי הפוסקים דאסור [וכמ"ש השי"ך בנקודות הכסף (י"ד סימן קי"ז)] ועכ"פ מדרבנן, ודלא כר"ת וסייעתו (נדה לב, א) שהתירו בזה לגמרי. ע"כ. וע"ע בב"י י"ד סימן פ"ד (בבדק הבית) וסימן קי"ז, ובכנסת הגדולה (שם אות י"ז), ובובז"ח דק (שם אות מ"ה), ופ"י חדש (שם סק"ד) ומחזיק ברכה (א"ח סימן תר"ד).

וסיים הבה"ל, דמנהג העולם להקל ולרחוץ בסבון העשוי מחלב, ורק איזה מדקדקין זיהיין בזה. ומ"מ אם מצוי סבון אחר, בודאי נכון לחוש לדעת המחמירים, ע"כ. וע"ע בדרכי תשובה (י"ד סימן קי"ז סק"ג), ובערוך השלחן (שם סכ"ט) שכתב, דבורית שלנו דאף לכלב אינו ראוי, ואין לך לפגם יותר מזה, פשיטא שאין בזה חשש אפילו לבריאים, וכן המנהג פשוט בכל תפוצות ישראל לסוך בו, ואין פוצה פה ומצפצף. ע"כ. ועיין בספר נשמת אברהם (א"ח סימן שכ"ו סק"ה).

ב] וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ג פ"ח ס"ו), דאין לומר סיכה כשתיה אלא בדבר הראוי לאכילה, ולא בדבר פגום. והכא בסבון עדיפא טפי מכמה טעמים, א) כיון שנפסל מאכילה קודם זמנו, לא חל עליו איסור חמץ כלל. ב) ותו, סיכה כשתיה אמרינן כשסך בשמן עצמו, כמו שמן חיטה, ולא בסבון שרובו אינו חמץ, אלא שרק מעורב שם חמץ. [דהא תערובת חמץ היינו חמץ שאינו בעין, ואינו ראוי לאכילת אדם, אף שראויה לאכילת כלב, שרי בשהיה בביתו בפסח, ואינו צריך למוכרו לנכרי כלל, כמבואר בשו"ע (סימן תמ"ב ס"ד). ועיין במ"ב (סקכ"ב) שכתב דמותר בהנאה כשנעשה התערובת קודם פסח. ג) אף להפוסקים שחששו לדעת הרא"ש (פסחים פ"ב סימן א') דס"ל דאמרינן מדאכליה אחשביה, אין זה אלא מדרבנן כמבואר בט"ז (סימן תמ"ב סק"ח), א"כ לענין סיכה שכל דין סיכה כשתיה מדרבנן הוא כמבואר בתוס' (נדה לב, א ד"ה וכשמן), לא נוסף לומר מודם ביה אחשביה, אלא כל שנפסל מאכילת כלב קודם זמנו, מותר ליהנות ממנו אף דרך סיכה. ע"כ.

וכיוב"ן כתב הגר"י נויבירט זצ"ל (קובץ 'מוריה' ניסן תשס"ו עמ' קנ"ט), אחר שהביא דברי הבה"ל הנ"ל, כל דבריו באם ראוי לאכילה, אבל באינו ראוי כלל לאכילה, י"ל דמותר לכ"ע, ע"כ. ושמעתי שכיוב"ז פסק הגר"ש אויערבאך זצ"ל, דשרי להשתמש בסבון שאינו כשר לפסח, כיון דכאמור נפסל מאכילת כלב.

ג.] וע"ד אחשביה, הנה במ"ב (סימן תמ"ב סקמ"ג) כתב ע"ד חמץ שנתעפש, ואינה ראויה ונפסל לכל [ואין שמה אכילה], מ"מ כיון שהוא רוצה לאכול אסור, דהא אחשביה [כהרא"ש הנ"ל]. משא"כ אם נפל לתוך המאכל חמץ שנפסל מאכילת כלב [לאפוקי היכא שהוא הניח בעצמון], אין לאסור המאכל, דהוי כעפרא דארעא, ע"כ.

והגר"ן קול"ץ שליט"א ס"ל ד'אחשביה' מישך שייך אך במידי דאכילה, וזת"ד דהנה כתב הרא"ש (פסחים פ"ב סימן א') בזה"ל, ומותר בהנאתו וכי כדרבא דאמר רבא חרכו קודם זמנו, מותר בהנאתו אף לאחר זמנו, וכגון שנפסל מלאכול לכלב דומיא דפת שעיפשה. יש שרוצים לומר לאו דוקא הנאה [מותר], דהוא הדין נמי אכילה [שרי], דעפרא בעלמא הוא. ולא מסתבר, דאפע"י דבטלה דעת האוכל אצל כל אדם, מ"מ כיון דאיהו קאכיל ליה אסור. וכ"כ הרב הברצלוני ז"ל ח"ל, והני מילי דמותר בהנאה לאחר זמנו, אבל באכילה לא. ומהאי טעמא נמי אסור כותח הבה"ל כי אכיל ליה, עכ"ל. הרי לן מדבריו דלא נתחדש איסורא מטעם אחשביה אלא כשמשתמש בו לאכילה, ולא להנאה. ומשו"ה מותר להשתמש בסבון לרחיצה או לרחיצת כלים, אף אם היה מעורב בהם חמץ, דהרי כבר נפסל מאכילת כלב קודם הפסח, וגם בטל קודם הפסח. דכאמור אחשביה שייך באכילה, דע"י שאוכל מאכל פגום הרי הוא מחשיבו, אבל אם הוא סך לא נתן לזה חשיבות של אכילה, אלא שימוש של סיכה, דע"י אחשביה מחזיר לו שם 'אוכל', אבל ע"י סיכה אינו מקבל שם אוכל, ופשוט הוא דמשקין הראויין רק לסיכה אין עליהם תורת אוכל לענין חמץ.

ומהאי טעמא נמי, שמן שנפסל מאכילת כלב ומעורב בו חמץ או טעם חמץ, אין לומר דאחשביה להנאה של שימוש בשמן, דלא נתחדש אחשביה אלא כשמשתמש בו לאכילה ולא להנאה, ומותר להדליק ממנו לאורה בפסח. וה"ה תמרוקי נשים או חומר שמנקה עדשות, אף שיש בהם חשש שמעורב ספירט, יש להקל. וכיוב"ז משחת שינים, דאין לו בהם כוננת אכילה.

ומ"מ אף דשרי מעיקר הדין, נוהרים שלא לשים סבון זה בכלי אכילה, ע"כ (חוט שני).

ד.] וע"ע בספר מנוחת אמת (עמ' רנ"ז סנ"ח) שכתב, דבחומרי ריח שבסבון פעמים עשוי מאלכוהול שמקורו בדגן, עיי"ש.

79. שאלה: האם אפשר להשתמש להדלקה בשבת חוזה"מ פסח, בשמן זית למאור, לא כשר לפסח, לאלו המהדרין להדליק בכל שבת שתי נרות בשמן זית.

צדדי הספק: האם שמן למאור מ"מ ראוי לאכילה, ואזי אם אינו כשר לפסח, אפשר שיש בו חמץ וממילא אסור בהנאה, או דילמא שמן למאור כשמו כן הוא, ואינו ראוי לאכילה כלל, ואזי יש לדון מצד אחשביה.

תשובה: הנה להאמור לעיל ולקמן באורך, דברר שנפסל מאכילת כלב לית ביה 'אחשביה', וראה בספר פניני חנוכה - פסקי הגר"ש אלישיב זצ"ל (הי"ל כסלו תש"ע עמ' ק"מ) שכתב, התחבט רבינו (שליט"א) זצ"ל בשמן המשווק למאור בלבד לגבי הדלקה בהן לנר חנוכה, ד"יש להניח שכמות מועטת ממנו ראויה לאכילה, ורק כמות מרובה מויקה, ולא דמי לנפט שאין ראוי לאכילה כלל. 'וא"כ יש לו [לשמן למאור] גם חשיבות של שמן זית, ועדיף הוא על שאר שמנים לגבי נר חנוכה. ע"כ. וכיון שכן דלא נפסל מאכילת כלב, דהא כמות מועטת אף ראויה לאכילת אדם, אסור להשתמש בהן בשבת חוזה"מ פסח.

העולה מהדברים: אין להשתמש בשמן זית למאור, שאינו כשר לפסח.

80 וכ"כ באור לציון הנ"ל (ד"ה ואף), ע"ד משחת שינים שאינה כשרה לפסח, דפסולה מאכילת כלב שרי לאישתמושי ביה, ואין לחוש שמה יבלע ממנה, "דדוקא לאוכלו בכונה אסור משום אחשביה". עיי"ש.

וע"ד מה שכתב דמשחת שינים פסולה לאכילת כלב, שמעתי דהגאון רבי יהודה עדס שליט"א ראש ישיבת קול יעקב סיפר, כשאמרו קבוצת בחורים לפני הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל היאך יתכן לומר דהנ"ל אינו ראוי לכלב, הרי עשינו ניסוי ולקחנו כלב ונתנו לו לאכול משחת שינים ואכל מזה, והשיב: מן הסתם היה כלב שוטה.

ובביאור דבריו אמר ח"א, ראוי לאכילת כלב, אין הכוונה דמאכל זה יכול לעבור בבית הבליעה שלו והוא לא ידחהו, אלא ראוי לאכילת כלב היינו כפשוטו שהדבר ראוי לאכילה, שיוכל לאכול ולהיות ניוון ממנו.

81. הנה ע"ד מוצרי קוסמטיקה ובושם, כתב בספר שערי ימי הפסח (עמ' צ"ו) דיש השואלים הרי הבושם אינו ראוי לאכילת כלב, וי"ל דחמץ אסור באכילה ובהנאה בפסח, היכא דנתקלקל עד שאינו ראוי לאכילת כלב, אבל מוצר שלא התקלקל, אלא שהכלב אינו אוכלו משום דאין זה מאכל כלבים, אבל הדבר ראוי (לאדם), יש עליו איסור גמור של חמץ בפסח.

אמנם מצוי שהכוהל שמשתמשים בו לדברים אלו הוא כוהל פגום, והיינו שמוסיפים לו חומר הפוגם אותו מאכילה. אולם עכ"ז איכא פוסקים דסברי דאף היכא דהוסיפו לו חומר הפוגם, אינו נפסל בזה 'מאכילת כלב', דאפשר עדיין לשתותו או לתקנו לשתיה.

עיין בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ג סימן ס"ב) שכתב, דמפני דיכא נכרים ששותין ע"י תערובת ותיקון קצת, לא חשיב דנפסל מאכילת כלב. וכיוצא בזה בספר אמת ליעקב להגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל (סימן תמ"ב ס"ט בערה) שכתב בזה"ל, דבר שנפסל מאכילת כלב, אבל אפשר להכשירו לאכילה ע"י עירוב או תיקון קצת, וכגון אלכוהול שעכשוי א"א לשתותו, אבל אפשר לתקנו ולהכשירו, יש להחמיר להחשיבו כאינו פסול מאכילת כלב ואין לקיימו בפסח, וכ"ש שיש

בשו"ת דברי חיים (חיו"ד סימן כ') ובבית חיים (סימן תס"ז ס"ח ד"ה תו) ובארחות חיים (שם סקכ"א) בזה. ואינו ראוי אף לאכילת כלב. וע"ע בחוט שני - פסח (עמ' צ"ז-צ"ח) שהחמיר בזה⁸⁴.

כ"א אות ט'). אבל סתם תבשיל חם שאינו חמץ יכול לאכול עמהם⁸⁹, וכ"ש דיכול לאכול חמץ קר עמהם. סדר הכשרת שינים תותבות, אם יכול להגעילן בעירוי רותחין מכלי ראשון הרי טוב⁹⁰, ואם חושש לקלקולן, יכשירם ע"י שיניחם במים רותחין בכלי שני. או ע"י שרייתן למשך חצי שעה - בתמיסה שיש בה שני שלישי מלח ושליש מים, כדהובא ברמ"א (יו"ד סימן קל"ה ס"ב) לענין חביות מיין נסך. (הגר"ש אויערבאך זצ"ל⁹¹).

יח) יש שאין משתמשים בפסח בברו בצד של המים חמים.⁹² (פסקי תשובות סימן תנ"א אות יא). וזו הנהגה טובה לנהוג כן⁹³.

אם איכא הידור ליקח מקמח ריחים של יד⁹⁴

יט) אין חסרון של לשמה⁹⁵ בקמח שנטחן בריחים של מכונה ע"י חשמל⁹⁶, ואין צריך להחמיר ליקח קמח מריחים של יד וכו', דהוי חומרא יתירה (ש"ת אז נדברו ח"ה סימן ל"ד)⁹⁷.

**הרב נדב פרץ
רמת בית שמש**

סימן א'

בענין מגעיל קודם שעה ה' ולאחר שעה ה'

א. כתב הרא"ש ז"ל כל ז' בסדר ההגעלה, דאם מגעיל משעה ה' בזה בעי' או שיהא הכלי אינו בן יומו או שיהי' ששים במים כנגד מה שבכלי, אבל קודם שעה ה' מותר להגעיל גם כשאין ששים, והוי בן יומו משום דינא דנותן טעם בר נותן טעם דהיתר' המבואר בחולין דף ק"ב, דהו' דינא דדגים שעלו בקערה מותר לאוכלן בכוחת. וביאר דאפי' להשיטות דדוקא עלו אבל נתבשלו אסור, שאני התם דנפלט טעם הבשר לטעם דגים דשיניהם אוכל, אבל הכא טעם החמץ נפלט בהמים.

והנהגה"מ ורבינו ירוחם דעיקר דינא דני"ט בר נ"ט הוא רק בדיעבד אבל לא לכתחלה, והבין הב"י דבעל התרומה חולק בזה. אבל בדרכי משה שם אות ב' תמה על ד' הב"י דלעולם גם בעל התרומה מודה דלכתחלה אסור, דהלא בעל התרומה מיירי רק לענין היכא דכבר בישל בקערה, דאז מותר להעלותם בכוחת. אבל נלענ"ד דהב"י הבין בדעת הסמ"ק דאוסר לכתחלה, דאינו אף לענין זה דאסור לבשלם בקערה כדי לאכלן בכוחת, אלא לענין זה דאפי' אם כבר בשלם בקערה אסור לערבם עם הכוחת, אלא דאם נתערבו שרי. ועכ"פ הד"מ הבין דגם לדעת הסמ"ק אם כבר בישלם בקערה מותר לאכלם בכוחת, וכ"כ הט"ז ס"ק ד' יעו"ש.

והנה בבדק הבית כתב הב"י דלא דכבריו בכ"י וז"ל: כתב רבינו ירוחם תבשיל בקדרת בשר וכו', וכתב עוד ירקות וקטנית שנתבשלו בקדרה חולבת אפי' אם היא ב"י מותר לאכול בתבשיל של בשר, ונראה דוקא בדיעבד, אבל לכתחלה אין לו לבשל בכלי של חלב דבר שרוצה לאכול עם בשר, עכ"ל. ואין דבריו נראים, אלא לכתחלה נמי מותר לבשל בכלי של חלב דבר שרוצה לאכול עם בשר כנ"ל, עכ"ד בדק הבית. הנה מבואר כאן דעת בדק הבית דסובר דני"ט בר נ"ט לכתחלה נמי שרי, אך לפלא שלא הזכיר כל הנך קמאי שהביא בב"י, וגם שלא הזכיר שחזר בו. אבל משמע דעכ"פ לדינא דעת השו"ע דשרי אפי' לכתחלה. [וכן העיר בח"י הגהות]. אמנם הש"ך בס"ק ג' כתב בדעת המחבר דס"ל דאסור לכתחלה, וכמבואר בב"י. וראיתי שכתבו דהש"ך לא ראה ד' בדק הבית [אך ע"י להש"ך גופיה בספר ארוך מש"ך שהביא ד' הבדק הבית, ויעו"ש מה שכתב בוה]. עכ"פ מתבאר דהרבה ראשונים אוסרים לכתחלה, כדמוכח גם בדרכי משה.

ולענינו עדיין צ"ע, וראיתי בט"ז יור"ד סי' קכ"א ס"ק ב' שהקשה בד' הטור הנ"ל, וכתב דהטור מיירי לכתחלה יעו"ש, דמשמע דר"ל ד' הרא"ש גבי פסח מיירי בדיעבד, אך בודאי דא"א לבאר כך, דפשטות ד' הטור והרא"ש כאן דסוברים בודאי לכתחלה מותר להגעיל. גם תי' השני תמוה. גם מה שדימה זה לדינא דקערה של בשר וחלב שהודחו

והנהגה דדגים שעלו בקערה דמותר לאוכלן בכוחת, יל"ע אם מותר לכתחילה להעלותם בקערה ע"מ לאכלן בכוחת, או דוקא אם כבר עלו בקערה מותר לאוכלן בכוחת, דהיינו אם דין נ"ט בר נ"ט דהיתר הוא לכתחלה או בדיעבד, ולכא"ו נראה להוכיח מדברי הרא"ש ז"ל אלו דהוי לכתחלה, דהלא מגעיל הכלי על דעת שיהיו נ"ט בר נ"ט. והנה הטור בסי' תנ"ב ג"כ כתב כד' הרא"ש אלו דקודם שעה ה' מותר גם בבן יומו ולכא"ו ששים, והיינו כנ"ל כיון דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתר. ולכא"ו צ"ע, דהנה הטור ביורה דפה סימן קכ"א כתב וכן אם מגעיל כלי של בשר לאכול בו חלב או איפכא צריך שלא יהא בן יומו, עכ"ד. ומבואר מדברי הטור דגם בבשר וחלב לא אמר' דהוי נ"ט בר נ"ט, ויותר לכתחלה להגעיל כלי של בשר היכא דליכא במים ס' כנגד הכלי, וקשה דזהו נגד דעת הרא"ש והטור או"ח סי' תנ"ב. והנה הב"ח שם באמת נתקשה בד' הטור באופן אחר קצת, וז"ל: איכא למידק אמאי אסרינן להא, הלא נותן טעם בר נותן טעם שרי אפי' לכתחלה כדלעיל בסי' צ"ה, מיהו בהגהת סמ"ק סי' קצ"ח כתב דלכתחילה אסור להגעיל שום כלי בן יומו אפי' מבשר לחלב, גזירה אטו כלי של איסור, עכ"ל. וז"ש רבינו וכן אם מגעיל וכו', כלומר דגם בזה דני"ט בר נ"ט להיתר אסור לכתחלה משום גזירה דני"ט בר נ"ט לאיסור, עכ"ד הב"ח. אולם אכתי הסתייה קיימת. ובפרישה שם ג"כ הקשה דהטור סותר את דבריו, והביא ג"כ ההש"ט הגבורים הניח ד' הטור בצ"ע. אכן לעצם הדין דני"ט בר נ"ט אם לכתחילה שרי או לא, יעו"ש בב"י ריש סימן צ"ה (ביו"ד) שכתב: כתב סמ"ק אפילו נצלו או נתבשלו דוקא בדיעבד, אבל לכתחלה אסור להעלותם או לבשלם בכלי של בשר כדי לאוכלם בכוחת, וכ"כ גם בסימן קצ"ט, ודייק לה מדקאמר דגים שעלו בקערה בלשון דיעבד. וכ"כ הגהות מיימוניות בפ"ט מהל' מאכלות אסורות, וכ"כ ג"כ רבינו ירוחם, אבל בעל התרומה כתב במפתחות דקטניות שבישל בקדירה חולבת מותר לכתחלה לערותן בקדרה של בשר, ואפילו הקדרה בת יומא כמו דגים שעלו בקערה כו', עכ"ד הב"י. הנה דהביא הב"י דעת סמ"ק

94. הנה ענין החומרא בריחים של יד הובא בשע"ת (סימן תנ"ג סק"ח). דציין לשו"ת התשב"ץ (ח"ג סימן קי"ז) שכתב בזה"ל: חטיי דפסחא מותר לטחון בריחים של מים, ע"כ. ואהא כתב השע"ת הנ"ל וכן נוהגים אפילו אותן שאוכלים כל הפסח [שמור] משעת קצירה, דלא עדיף ממצות מצוה, דאע"ג דרובא מהדרים שיהיה שמור משעת קצירה, מ"מ אין מקפידין לטחון בריחים של יד, רק יש שנוהגים סלסול בעצמם גם בזה, ואין בזה משום יוהרא. וכן שמעתי שנוהגים כן בארץ ישראל מאן דאפשר ליה בהכי וכו', ע"כ.

95. הנה ענין לשמה, בשו"ע (סימן ת"ס ס"א) כתב, אין לשין מצות מצוה ולא אופין ע"י גוי, ולא ע"י חרש שוטה וקטן. ובמ"ב (סק"ג) כתב, דהטעם דכתיב ושמרתם את המצות, ומשמע מזה דשמירה שאתה משמרה שלא תחמץ, התכוין לשם מצה של מצוה, ונכרי וחש"ו לאו בני שימור נינהו וכו'. ויש פוסקין המקילין בישראל העומד על גביו ומהזיז שיכונו בעשייתו לשם מצוה, דאז אמרינן אדעתא דישאל עביד. וכתבו הב"ח והמג"א דיש לסמוך עליהו כשא"א בענין אחר וכו', ע"כ.

ובביאר הלכה (שם ד"ה אין לשין) כתב, דמה דנקט המחבר לישא ואפיה, דהא מילתא דפסיקא, דזה אסור לכו"ע, כיון דמשעת לישא ואפיה בעינן לשמה דוקא. ובמטה יהודה כתב, דכן ראונו המוקדקים לעשות מצוה שמורה שלא לטחון את החטים אלא ע"י ישראל בריחים של יד, וה"ה בריחים של מים, ולא ע"י ריחים של עכו"ם של בהמות, ואפילו ישראל עומד על גביו, וכן ראונו לנהוג ולהנהיג, ע"כ (מטה יהודה). ואהא כתב הביה"ל דמי' מנהג העולם פשוט כהט"ז להקל בטחינה ע"י עכו"ם שנותן החטים לתוך האפרכסת אפילו במצות שמורה, אך הישראל עומד ורואה שלא יבוא לידי חשש חימוץ. וכן החק יעקב והלכה ברורה והגר"ז העתיקו דבריו להלכה. ומי' מי שאפשר לו שכל תיקוני המצות שלו יהיה ע"י ישראל, הרי זה משובח.

והפ"ג פקפק קצת על דברי הט"ז, וסיים בדבריו ודאי אם אפשר יקצרו הישראלים לשמה, וכל עשייה הן טחינה וכדומה הנוהרים במצות שמורה, ע"כ. ומה דצריכים שימור לשם מצוה אינו אלא בלישה ואפיה, וליש פוסקים גם טחינה וכו', עיי"ש.

96. הנה מקור הענין בגמ' (חולין טו, א) גבי שחיטה, אמר מר השוחט במוכני שחיטתו כשרה, והתניא שחיטתו פסולה, לא קשיא הא בסרנא דפחרא, הא בסרנא דמיא, וברש"י (ד"ה הא וד"ה סרנא וד"ה דמיא) סרנא דפחרא - גלגל של יוצרים של חרס, ויש להם מוכני שמגלגלין בו וכו', שחיטתו כשרה, כיון שאדם מגלגלו. אבל בסרנא דמיא שחיטתו פסולה, כיון שהמים מגלגלין אותו, ואין שחיטה זו מכא אדם, ותנן לקמן נפלה ושחטה שחיטתו פסולה. ואי בעית אימא, הא וזה בסרנא דמיא, ולא קשיא הא בכח ראשון, הא בכח שני. וברש"י ד"ה בכח ראשון, מיד כשנטל הדף המעובב את המים, והתחיל לגלגלו, ובתחילת גלגולו שחט, מכא אדם שנטל הדף. משא"כ בכח שני, לאחר שגלגלו המים את הגלגל פעם ראשונה ושניה.

וכי הא דאמר רב פפא, האי מאן דכפתיה לחבריה ואשקל עליה בידקא דמיא ומית חייב, כיון דגירי דידיה הוא דאהני ביה. והני מילי בכח ראשון, אבל בכח שני גרמא בעלמא הוא. וברש"י שקשרו סמוך לשפת המים, וכיון שנקב נקב בשפת המים, מיד באו המים לפיו. אבל בכח שני, שקשרו ברחוק, והמים הלכו שם, אעפ"י שהוא נקב הנקב והפנו לשם, פטור דגרמא בעלמא הוא. ע"כ.

וכתב בשמלה חדשה (סימן ז) דאפילו אחר שהתחיל להתגלגל, סר ידו, הרי היא מתגלגלת מכח התחלתו ושחטה, אפילו מתגלגלת מכח זה כמה פעמים, והוא כבר סר ידו והשחיטה נעשה בסיובו האחרון, מ"מ הכל בא מכוחו וכשרה. ע"כ. ולפ"ז ה"ה ע"י חשמל דעושה מעשה ממש, ואח"כ עובד מעצמו ע"י המעשה של פתיחת החשמל, חשיב ככח ראשון, ויש שחלקו דאינו חשיב ככוחו, כיון דעתה פועל מעצמו ע"י החשמל.

וע"ע בספר נתן פריו - נט"י (עמ' מ"ד-מ"ה אות י"ח-ט), ובשו"ת מאור החיים (ח"ב סימן י"ג) במאורות נתן - ע"ד הסרת המנוע אם הוי כמעשה. ובנתן פריו - סוגיות (ח"א סימן ק"א), ונתן פריו - חולין (טו, ב).

97. הנה בקובץ בית אהרן וישראל (ניסן תשע"ב גליון ק"ס עמ' ק"ד-ק"ו) האריך ח"א שליט"א בזה, וכתב דבדורות הקודמים לא ידעו כלל מהידור כזה לטחון חטים דייקא בריחים של יד, ולא בשל מים או מכונה, ואין זכר למו בספרים העוסקים בהלכות הפסח, ובאמת לא שמענו מעולם דאית ביה הידור לשמה. ומה שהיו יחידים שטחנו בריחים של יד, בודאי היה טעמם משום שלא אבו לאישתמושיה בריחים של כל ימות השנה, דאית ביה חשש חימוץ, וצריך לנקרם היטב, ומש"ה החוקק ליקח ריחים של יד קטנים המיוחדים לפסח. או משום חששות אחרים שהיו בריחים הגדולות כגון הפועלים ע"י קיטור, עיין שרי חמד (מערכת חמץ ומצה). ואולי שהיו מהדרים, שרצו לטרוח בעצמם במצות מצוה, ולא ע"י אחרים, ולזה טחנו בעצמם בריחים של יד, עיין בשו"ת אבני נור (או"ח סימן שע"ב) שכתב למה נמנעו במצוה חביבה מאוד פעם אחת בשנה ויקנה מצוה מן השוק כחוסף מצוה מן השוק, עיי"ש.

והביא ראייה לדבריו דלא עלה על דעת אדם להדר ולטחון בריחים של יד, מהא דמצנינו בגמ' (פסחים י, ב) משקרב העומר יוצאין ומוצאין שוקי ירושלים שהם מלאים קמח וקלי שלא ברצון חכמים - לר' מאיר, ורבי יהודה אומר ברצון חכמים היו עושין, והקשו בגמ' ולא קא גזר ר' יהודה דילמא אתי למיכל מיניה בשעת קצירה, אמר רבא שאני חדש מתוך שלא התרת לו אלא ע"י קיטור - שקטוף בידיו, הוא זכור, א"ל אביי דניחוש שמא יבוא לאכול בשעת טחינה והרקדה, ותירצו טחינה בריחא דיד, ופירש רש"י (ד"ה טחינה) לא היו טוחנים אותו בריחים של מים, אלא בריחים של יד דהוי שינוי לזכרון, ע"כ. הרי לן דמעולם לא עלה על דעת מאן דהוא לטחון בריחים של יד כבדי דלמהו טחינת לשמה, וכיון שכן אי מצאו היתר ע"י שינוי בזה.

אמנם כתב, דעכ"ז מהראוי לכל ירא שמים, שיהיה לו שינים נפרדות לאכילת בשר בפני עצמו ולחלב בפני עצמו, ומכ"ש לפסח שראוי לעשות חדשים. אמנם בכל זה בשינים שעשו לחלצם ולהסירם בכל עת, אבל בשינים שיש בהם נקבים גדולים, והרופא מדיק בדבק [דמימיקריא סתימות], לא שמעתי שיהיה שום אדם למנוע מלתקן השינים, ובע"כ ססומכין על היתר זה שהדבק הוא דבר שאינו מקבל שום בלוט לחוכו, ע"כ. ועיין בפסקי תשובות (סימן תנ"א הערה 110).

88. עיין בשע"צ (סימן תנ"ב סק"ה) שהביא מחק יעקב (סק"ד) ע"ד שלחנות, דסגי מעת לעת מעת שנשתמש חמץ עיי"ש, ולדבריו לא בעינן להמתין מלהשתמש בהן בכלל כדהובא במ"ב (שם סק"ב) מהמג"א (סק"ט), דישפשפן יפה וישהה אחר השפשוף מעת לעת, שלא יהיו בני יומן [כיון דהשפשוף במים רותחין, ואי איכא למיחש שהשולחן בלע שוב חמץ בעת השפשוף, ומש"ה ס"ל דבעינן להמתין מעת לעת מהשפשוף. כך ביאר החק יעקב את דבריו], ע"כ. ואילו הכא סגי שלא יאכל בהם חמץ 'חם' כ"ד שעות.

89. ובקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס שליט"א (ניסן תשס"ט עמ' קצ"ד) כתב, דמ"מ אם אוכל סתם תבשיל חם, יזהר שלא יהיה 'בפיו פיורוי חמץ'.

90. דחיישינן להשיטות הסוברים דדבר גוש רותח דינו ככלי ראשון, וכבר הארכנו בזה בספר בירורי חיים (ח"ד עמ' רט"ז).

91. הובא בספר הגעלת כלים (פ"ג הערה שצ"ח).

92. א. בספר הגעלת כלים (עמ' שמ"ח בנדמ"ח) הביא מבעל שבט הלוי זצ"ל והמנחת יצחק זצ"ל, דאף אם מניח בכיור כלי נוסף לא ישתמש בכיור במים חמים, דהרי הכיור עשוי מחרס, וחרס אי אפשר להגעיל, כיון דבולע ואינו פולט, ופעמים נסתם הכיור ומתמלא מים, וכשהם חמים בשיעור שהי' סולדת, תצא פליטת החמץ מהכיור, ותיבלע בכלים של פסח, לכן יקפיד שלא להשתמש במים חמים הנ"ל, או שיהיה שלא ייסתם נקב יציאת המים. עכ"ת.

ב. וכיוצא בזה כתב בקונטרס ליקוטי הלכות פסח להרה"ג ר' ישראל טננהוי שליט"א (עמ' יח), וז"ד קערות המטבח בבתיים פלסטיים מנוקבת, גם אחרי שהכניס את קערת פלסטיק הנ"ל אין להשתמש במים חמים כלל בכיור, ואין לשפוך קערת פלסטיק מנוקבת. כי הניצוק מחבר בין הקדירה של פסח לכיור של חמץ. ועוד שלפעמים נשאר גם חמץ בעין בתוך מקום ירידת המים.

ואף אחר שהניח את קערת הפלסטיק, איכא למיחש שהניצוק מגיע לכיור עצמו [וצריך לומר דכוונת הדברים, דאיכא ניצוק ישיר לסיפון של הכיור. משא"כ היכא שנספכים המים ונוחלים על כל פני קערת הפלסטיק, ליכא חששא דהשעה"צ (סימן תמ"ד סק"ד) דאין לשפוך מכלי פסח על כלי חמץ, בגלל ההבל שמתחבר עיי"ש, כיון דבנ"ד הא איירי דאיכא קערת פלסטיק מליץ בינותם - בין המים הנשפכים, להכיור, אזי ליכא הבל].

ובפרט שמצוי הרבה פעמים שמקום ירידת המים נסתם, ומתמלא מים תחת קערת הפלסטיק, ונמצא שהכלים שבתוך קערת הפלסטיק מונחים במים חמים בתוך כיור של חרס. לפיכך יזהר מלשפוך בימי הפסח דבר חם מהקדירה לתוך חלל הכיור, אלא יסוּף לתוך הקדירה מים קרים, ואי כשיראה שהקדירה צנטונה ישפכנה לתוך חלל הכיור, עכ"ד.

ג. ומי' צריכים אנו לידע דכל מה דבלוע דפונני הכיור אינו אלא כזי קליפה, דעירוי שיעריה בימות השנה לתוך הכיור אינו מבשל אלא כדי קליפה, כדמצנינו ביד יהודה, עיין (סימן צ"א פירוש הארוך סק"ג) 'כיון דתתאה גבר לכך אינו יכול לבלוע מהתחתון וזולת כדי קליפה טרם דמיקר ליה, ע"כ. ולכן יש מקום להימנע מלשפוך בניצוק ישיר לתוך הסיפון, דהא חמץ במשעה.

ד. וראוי לשפוך מים רותחים בתוספת חומר חריף כאקונומיקה לתוך הכיור בנקב המים, כך שאם יש חמץ בעין ייפגם טעמו.

93. ומכל מקום נראה דזה אינו אלא הנהגה לכתחילה.

א. הנה ביסוד הדבר הא איירי הכא באינו בן יומו, ואזי הוא נותן טעם לפגם, ולדעת השו"ע (סימן תמ"ז ס"י) מותר גם בפסח, ע"כ. ואף להרמ"א שכתב דנוהגין באלו המדינות להחמיר, כבר כתבו אחרונים והובא במ"ב (סקצ"ח) דהמיקל בנותן טעם לפגם לא הפסיד במקום שאין מנהג, ע"כ. וכמו"כ איירי הכא בכיור דינו ככלי שני, והגם דהרמ"א (סימן תנ"א ס"א) אוסר אף בכלי שני עיי"ש, כבר העלה המ"ב (סק"א) דבדיעבד אם נשתמש בכלי שני יש להקל, באינו בן יומו, במניעת שמחת יו"ט, ובמקום הפסד מרובה, עיי"ש.

ב. וכמו"כ אם מצניו דאולינן בתר רוב תשמישו, וכמו שכתב המ"ב (שם סק"ט) גבי סכנינן, דהיכא דתחב את הסכין בפשטיד ע"ג האש, 'כיון דרוב תשמישו שלא על ידי האש, ואולינן בתר רוב' וכדלקמן סעיף ו, ע"כ. ביאר דבריו הגם דנחלקו המחבר והרמ"א (שם ס"ו), דלהש"ע אולינן בתר רוב תשמישו, ולהרמ"א אולינן אף בתר מיעוט תשמישו, עכ"ז העלה המ"ב להילכתא דאולינן בתר רוב, ובנ"ד ודאי דאין רוב תשמישו ע"י עירוי של מים חמים.

ג. ומה שהבאנו לעיל דאיכא למיחש שהניצוק מגיע לכיור עצמו, היינו דאיכא ניצוק לסיפון של הכיור, אמר ידידי הרה"ג ר' אברהם חן שליט"א דזה אינו מוכרח כלל, דהא הסיפון מלא רפש, ואזי המים החמים הנשפכים אל תוך הכיור, אינן בניצוק, דהם נושקים אל הרפש הדובק בכל דופני ותחתית הסיפון.

ד. ותו נראה, דהמצאיאות היא די רחוקה, דהמים הנשפכים שעוברים דרך פי קערת הפלסטיק, והמסננת של הכיור, וכל הצינור המוביל אל הסיפון - יישארו עדיין יד סולדת.

ולפ"ז מה שנהגו רבים טובים שלא להיזהר בכך, ומשתמשים בפסח בצד החם של הברו, וכמו"כ שופכים מים חמים מהקדירה לתוך הכיור. אי מוחמת כל הצינורים שהעלינו, אית ביה חתיכה הראויה להתכבד למימר דהדבר הגיוני.

אסור, ולא כן בימות השנה היו חיסרון בעצם הסיבת אסור בהחמץ. ב. אבל יש לפרש דא"י בעצם החמץ [ונהי דר"י ס"ל דחמץ שע"ע הפסח אסור בהנאה, אגן לא ק"ל הכין], אלא הוא דין זמן אסור הגבאר, דבפסח זהו זמן שאסרה תורה על הגבאר לאכול החמץ וליהנות ממנו, ונפק"מ הוא לענין נידון זה אי חשיב דאסורא בלע או דהיתרא בלע, דאי מפרשי' דעצם החמץ שאני בימות השנה לימות הפסח, א"כ חשיב בגדר היתרא בלע, כיון דנהי דחמץ שמו עליו, אבל הלא סיבת אסור אין כאן, דחמץ זה גם לענין הפסח חמץ כמו בשר לחוד, דלא אמרי' דחשב דאסורא לענין אם נתערב בו חלב, כיון דעכ"פ חסר לו סיבת האיסור]. אבל אם מפרשי' דאין זה בעצם החמץ א"ש, דנמצא דגוף החמץ אית ליה סיבת אסור לענין הפסח כבר קודם הפסח, ונפק"מ עוד בסברא זו לענין דין ז"ל גורם ואפרן. ובמקום אחר כתבתי בזה בעה"י.

ז. והנה בהרא"ש ז"ל מבואר דמשעה ה' מחשב בגדר אסורא בלע, אכן בטור ס' תנ"א כתב דקודם שעה ו' חשב דהיתר בלע לענין דאפשר להגעיל קודם ו' שעות אפי' כלי ב"י ואין במים ששים כנגדו, אולם בב"ח הביא דיש מקצת ספרי רבינו דגורסים קודם ה' שעות, ובאמת שהטור בס' תנ"ב כתב קודם ה' שעות. ועי' בחי' הגהות שכת' דא' מהם צריך תיקון.

אכן לעיקר הדין נלענ"ד דהנה בעיקר הא דמשעה ו' עכ"פ מחשב בגדר דאסורא בלע, הלא צ"ע, דהא מדא"י מסוף ו' היינו מתחילת שעה ז' הוא דאסור [מחצות], ולפני שעה ז' אין אסור מדא"י, וצ"ל דמי"מ רבנן הלא אסור חמץ מו' שעות, וחשיב בגדר אסור חמץ מדרבנן, ולפ"ז י"ל דהנה הגאון ר' יצחק זאב ז"ל הכריח מד' הרמב"ם ז"ל דחמץ בשעה ה' אינו אסור "חמץ" מדרביהם, אלא הוא אסורא בגדר גזירה והרחקה גרידא, ולפ"ז בדין הוא דלא חשיב בגדר אסור. ולפ"ז לדין דפסקי' בשו"ע דמשעה ה' מחשב בגדר אסורא בלע חזי' דלא כהגאון ר' יצחק זאב ז"ל, וחזי' דגם משעה ה' חשיב בגדר חמץ דדבריהם [שו"ר בחי' הגרי"ז הנדפסים בכתב מכונה שכתב דבאמת דין זה אינו כהרמב"ם]. ואיברא לעני"ד צ"ע, דגם אם יהי דהוי בגדר חמץ דדבריהם בין משעה ה' בין משעה ו', סוף סוף הלא אסור זה פקע כשמגיע זמן אסור דא"י, וא"כ לענין הדא"י הלא לעולם לא חל בו אסור. ובאמת ה"י נלענ"ד דמש"כ הטור בס' תנ"א קודם ו' שעות היינו אפי' בשעה ו' (ודלא כהב"ח שם שפי' קודם שעה ו'), ומטעם הנ"ל דלענין הדא"י אין כאן אסור, ולכא"י י"ל עפ"י מש"כ לעיל דנ"ט בר ג' הוי א"י אסורא דרבנן, ולזה משגחי' לענין הדרבנן, דחז"ל אסור נ"ט בר ג' היכי דהי' אסור בין מדא"י ובין מדרבנן, ולפ"ז לענין ליבון י"ל דבעי' דוקא שעות דא"י, ובפוסקים אינו מבואר כן. אך כתבתי מה שנלענ"ד בדרך אפשר.

סימן ב'

בענין גדר דין ליבון בכלי שבלע ע"י האור

א. מבואר בטור ס' תנ"א וכ"מ בטור יו"ד ס' קכ"א בכלי שנשתמשו בו בכ"י א"א ע"י עירוי, דעירוי כ"י לאו ככ"ר דמי, אבל אם תשמישו ע"י עירוי מכשירו בעירוי. והנה הנידון בזה בראשונים הוא בשבת פרק כירה דף מ"ב, דדנו שם תוס' אם עירוי דינו ככלי ראשון או ככלי שני, וכת' דנראה דלא הוי לא ככ"י ולא ככ"ש אלא מבשל כדי קליפה, דהא קיי"ל כשמואל דאמר תתא גבר, ודייקו לה ממש' ע"ז דף ע"ו א' דאמר מר עוקבא זבן יורה מעכו"ם אהדר ליה גנדפא, ומסיק כבולעו כך פולטו, מה בולעו בניצוצות אף פולטו בניצוצות, ואי עירוי ככ"י מאי איריא משום דבלע בניצוצות אפי' בלע בליעה גמורה נמי פלט כיון דבליעתו בניצוצות הוי בגדר עירוי. והר"ן ז"ל תירץ דגם אי עירוי ככ"י דמי, מ"מ כיון דבלע ככ"י ממש בעי' פולטו ככ"י ממש, וסברא זו ג"כ איתא בטור בכ"י שדרכו על האש אם נימא דפולטו דוקא בעומד ע"ג האש, והטור כתב דמסתברא דבעי' דוקא על האש, ועו"ש בב"י, והיינו דכיון דהחום יותר גדול כשהוא על האש בעי' פליטה כזו, וה"נ נהי דעירוי ככ"י אבל החום נבלע בחום יותר גדול מעירוי. ונלענ"ד ד"ל בדעת התוס' דגם סברי יסוד זה, אלא דסברו דאם עירוי כלי ראשון ככ"י, הפי' דבאמת בליעתו היא חזקה כמו כ"ר. אכן נראה דבאמת כ"י דוקא היכא דגם בבליעה גמורה הוי שלא ע"ג האש, אבל אם בלע ע"ג האש [כדרך כל יורה], א"כ הך עירוי לא גרע משלא ע"ג האש. ומוכח דהת"י קאזלי בהשיטה שהביא הטור דכיון דעכ"פ דינו ככ"י, סגי בזה גם לענין פולטו.

ב. וראיתי בספר קהילות יעקב עמ"ס שבת סימן כ"ד אות ב' שכתב ז"ל: והנה לכא"י יש להביא ראיה להר"ן ז"ל מהא דכלים שתשמישן ע"י האור צריכין ליבון, ולא מהני להו הגעלה כדאיתא בשלהי מס' ע"ז, וחזינן מזה דאע"פ שהגעלה בודאי יש בכוחה להפליט את הבלוע, שהרי מהני למה שנבלע ע"י משקין, ומ"מ למה שנבלע ע"י האור שכוחו חזק יותר אין ההגעלה מהני, וזה כדברי הר"ן ז"ל הנ"ל, ולדעת התוספות דלא מחלקים בהכי נראה דסברי דאין זו ראיה, דהא י"ל דכל הגעלה שבכוחה להפליט אין נפ"מ באיזה אופן נבלע, דאת כל הבליעות מפליט, והא דלא מהני הגעלה לכלי שתשמישן ע"י האור זהו משום דכל שתשמישן ע"י האור אינו יוצא בליעתו כלל, והא דמהני להכשירו ע"י האור אין זה משום שהאור מפליט את הבלוע אלא משום ששורפו במקומו, וראיה לזה מהא דהעידה התורה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם, ומ"מ מהני להו החזרה לכבשונות, וכן היה מועיל להו הסקה מבפנים אי לא משום גזירה משום דחייס עלה כדאמרינן בפסחים דף ל', וע"כ היינו טעמא משום דנהי שטעם הבלוע בכלי חרס אינו יכול לצאת כולו לעולם, מ"מ ע"י הליבון הוא נשרף וכלה במקומו בתוך דופני הכלי, וה"נ גבי כלי שתשמישו ע"י האור י"ל הכי, דהא דמהני הכשר ע"י האור הוא מפני שהאור נשרף במקומו, אבל כל בליעה שיכולה לצאת ע"י הגעלה י"ל שפיר דאין נפק"מ ע"י איזו הגעלה תהיה. כן י"ל בדעת התוס'. עכ"ד הקה"י. הנה באמת י"ל דהת"י מחלקים דודאי א"א לדמות בליעה ע"י האור שתועיל לו הגעלה, לבליעה גמורה שלא תועיל לו הגעלה בעירוי. אך לעיקר מש"כ בקה"י, נלענ"ד דמה שהביא הקה"י ראיה מכלי

הלכה שהביא בסעיף א' הטעם דהוי נ"ט בר ג' דהיתרא, ואח"כ כת' בשם האחרונים הטעם דהוי פגום מעיקרא].

ד. והנה בבית יוסף או"ח סימן תנ"ב כתב בשם הגה"מ בשם סמ"ק, הא דמתירין להגעיל כלים בני יומן קודם ד' שעות זהו דווקא כשמכשירין כלים של חלב לבד ושל בשר לבד, אבל אם בא להגעיל כלים של בשר ושל חלב ביורה אחת אז צריך להיות שלא יהיו בני יומן, לכל הפחות אחד מהן או של בשר או של חלב, דאז שרי, שאותו שאינו בן יומו אינו אוסר אותו שהוא בן יומו לפי שהוא פגום, וכן אותו שכן יומו אינו אוסר אותו שאינו בן יומו ולשויה כדדידה לפי שיש בו ג' נ"ט להיתר כדפרישית לעיל, אבל אם היו הכלים של בשר ושל חלב שניהם בני יומן, והגעילו הכל ביורה אחת, אפי' קודם ד' שעות אסור בדיעבד, דנהי דמשום חמץ ליכא, משום בשר בחלב איכא ששניהן נ"ט לשבח, עכ"ל הב"י. וכ"מ בטור יו"ד סימן צ"ה בשם ספר התרומות לענין להדיח ב' קדירות בשר וחלב ביחד, דאם א' אינה בת יומא מותרים הקערות. ובב"י שם בשם השערי דורא ביאר דהקערה בת יומא מותרת משום דבלע טעם פגום, והאינה בת יומא מותרת משום דהוי נ"ט בר ג' דהיתרא. וכ"פ בשו"ע ס' תנ"ב סעיף ג' ובמ"ב שם ס"ק י"ז. ולכא"י צריך ביאור לפענ"ד דאמאי מותר לתתלה להדיח הקערה שאינה בת יומא עם הקערה בת יומא, על סמך דהקערה בת יומא בלע טעם פגום, דהלא אסור לבשל בקדרה שאינה בת יומא, והיינו דאסור לתתילה לגרום להבליע נ"ט לפגם. ועוד צ"ע, דגם אם הקדרה תיחשב טעם פגום, מ"מ הלא נ"ט לפגם אסור לבשל בהקדירה, ואיך יבשל עם הקדירה. עוד צ"ע דגם הקדירה שאינה בת יומא נימא דשרי, משום דגם אם בלע מהקדרה בת יומא סו"ס האיסור הוא בצירוף האיניו בן יומו והוי לפגם, ול"ל טעמא דנ"ט בר ג' נ"ט, גם צ"ע בטעם דהוי נ"ט בר ג' דהיתרא, דהלא בלע מבן יומו והוי אסורא. וצ"ל כיון דהאיסור חל עליו רק בהיותו עם החלב הפגום ואז הוי פגום, אבל שוב צ"ע כנ"ל דהא נ"ט לפגם אסור לתתלה.

ולכא"י נראה לבאר בזה, עפ"ימש"כ הר"ן הנ"ל תוס' ע"ז דף ע"ו א', דיסוד אסורא דנ"ט לפגם אסור מדרבנן לתתלה הוא דוקא היכא דבלע טעם משובח ונפגם, אבל אם מעיקרא בלע טעם פגום שרי. ולפ"ז י"ל דהאינו בן יומו דנתן טעם פגום בהבן יומו אינו נאסר, כיון דהכלי בן יומו בלע מעיקרא טעם פגום, ואם משום דהכלי אינו בן יומו בלע טעם משובח מהכלי בן יומו, ונהי דהכלי גופא הוא גם אינו ב"י, מ"מ לענין הכלי אינו בן יומו הלא זהו בכלל הדין דנ"ט לפגם אסור לתתלה כיון דהכלי בלע מעיקרא טעם משובח, ולזה צריכים להטעם דנ"ט בר ג' דהיתרא, דהיינו שהבן יומו העביר טעם בהמים ועדיין מותרים הם, ורק בהיותו בכלי אז הוא דנאסר, ואז הוי נ"ט בר ג' דהיתרא. זה הנלענ"ד.

והנה בהא דאמרי' דכיון דבלע מעיקרא טעם פגום לית לן בה צ"ע, דהלא עצם הטעם נאסר כשהוא היה משובח, אלא דבכלי זה לא נאסר טעם משובח. וצ"ל דמ"מ לא תלי הענין בעצם האיסור של הטעם ולא בעצם הטעם, אלא תלי בהכלי, דכיון דכלי זה הוי מעיקרו מותר לית לן בה. אך עדיין צ"ע טובא במש"כ לבאר דהכלי אינו בן יומו א"א לבא מדין נ"ט פגום מעיקרא, כיון דהי' טעם זה מעיקרא בהכלי בתורת טעם משובח, דהלא מקדם לא היה טעם זה בכלי בגדר טעם אסור כיון דהי' חלב או בשר לבד, ונמצא דלא כשר חל בו אסור בב"ח הוי טעם פגום מעיקרא. ומשמע לכא"י דלא תלי בהאיסור אלא בהכלי, דכיון דכלי זה בלע טעם משובח ונפגם אסור לבשל בהכלי. ועיין.

ה. והנה הרא"ש ז"ל הקשה דאכתי נאסור להגעיל כלי שאינו בן יומו גזירה אטו כלי בן יומו, כמו דאסור לבשל בכלי שאינו בן יומו אטו כלי בן יומו. ותי' הרא"ש ז"ל ב' תירוצים, א. דהתם ראוי לגזור שאם יבשל בכלי בן יומו התבשיל אסור מן התורה כו', אבל הכא אם יחזור ויבלע מעט מן הנפלט דבר מועט הוא ונ"ט בר ג' הוי. ב. ועוד דבתבשיל מסור הוא לבני הבית, ומשא"כ הגעלה דמסתמא הבא להכשיר כלי אינו רגיל לטעות. עכ"ד. ולכא"י צ"ע במש"כ הרא"ש דלא גזרי' אטו כלי בן יומו משום דהוי נ"ט בר ג', דסו"ס הא נ"ט בר ג' בכלי בן יומו אסור, דהלא נ"ט בר ג' דאסורא אסור, ומה לי דבר מועט או דבר מרובה. והנלענ"ד דמוכח מזה דדעת הרא"ש ז"ל דהגם דנ"ט בר ג' דאסורא אסור לעולם, מ"מ הוי אך אסורא דרבנן ולא דא"י, ולזה לא גזרינן, ודו"ק. ומתוס' חולין דף ק"ב יש לדקדק דס"ל דהוי דא"י.

ו. בעיקר הא דמבואר בהרא"ש דשעה ד' מיקרי היתרא בלע, ד"ז אינו ברור בראשונים ובפוסקים אי חמץ קודם הפסח מיקרי בגדר אסורא בלע או בגדר היתרא בלע, עי' ר"ן. ובביאור הלכה ס' תנ"ב סעי' א' כתב דלהלכה באמת מחמרי' דגם שעה ד' חשיב אסורא בלע, ואם רוצה להגעיל צריך שיהי' ששים או שלא יהי' בן יומו, דלהלכה הדבר ספק. והטעם לומר דחמץ קודם הפסח הוי בגדר אסורא בלע מבואר בר"ן משום דחמץ שמו עליו. ולכא"י צ"ב דאגן לא משגחינן אשם חמץ אלא אאיסור חמץ. ולכא"י י"ל פ"ב אפנינן, א. דהיסוד דנ"ט בר ג' דהיתרא הוי שא"א שיחול שם אסור על טעם קלוש [אבל אם חל לא פקע, ובדעת הרא"ש כתבנו דס"ל דהוי אך אסורא דרבנן], וי"ל דיסוד הדבר אינו אך מפאת האיסור, אלא דהלא האיסור הוא על החמץ, ונתחדש בתורה דטעם חמץ ג"כ הוי בגדר חמץ, ולזה היכא דהטעם קלוש אינו בכלל חלות שם "חמץ", ולא חשיב כלל, ולזה היכא דשם חמץ עליו כל השנה נמצא דשם חמץ חל עליו כאשר היה טעם משובח, וחשוב שפיר בשם חמץ [דאין זה נוגע להאיסור]. אך ד"ז צ"ב, דלכא"י הוי נראה דהכל תלוי אם חל עליו שם חמץ או לא, אלא תלי בהאיסור. ב. ונראה די"ל עוד דנהי דעצם האיסור חל בפסח, מ"מ כיון דהחמץ גופא הוי כל השנה חשוב שהי' כאן חפצא שאסור בפסח, וכמובן דעדיין צ"ב, דסו"ס הלא אי"ז דין שחל עתה, ולומר דכבר עתה חל דין אסור על אח"כ ז"א נראה [אכן ביבמות מצינו גדרים כאלו לענין כמה דינים]. אך מה שבאתי לבאר דהנה בהא דאסרה תורה חמץ בפסח דוקא י"ל פ"ב פנים, או דהוי חילוקא בעצם החמץ, דהזמן פסח אסור את החמץ והופכו לחפץ

יחד צ"ע, דהכא הטור לא מיירי מזה כלל, ועי' בב"ח סוף ס' תנ"ב שכתב: ואף במאי דמיקל הרא"ש דקודם זמן איסורו יכול להגעיל אפילו כלים ב"י אפילו אין במים ס', משום דהוי נ"ט בר ג' דהיתרא, נראה דיש להחמיר בדבר דישהה מעיל' כדעת רב"ב, דכיון דכתב הסמ"ק בהך דגים שעלו בקערה דאסור לתתלה לבשלם בכלי של בשר כדי לאכלם בחלב, ודכוותה גבי חמץ אעפ"י שכבר קבלו הכלים טעם חמץ, מ"מ אח"כ אסור לתתלה להגעילם כשאין במים ס' על סמך דהוי' נ"ט, כיון דאפשר דישהה עד שיפגום טעמו, ואינו דומה לדגים שכבר עלו בקערה של בשר דמותר לאכלן בכוחה לתתלה, דהתם א"א בשום תיקון אח"כ, עכ"ל הב"ח. ומתבאר מזה דהב"ח סובר דבאמת מד' הרא"ש והטור חזי' דס"ל דנ"ט בר ג' מותר לתתלה, וצ"ע לדעת הש"ך והדי"מ דס"ל דנ"ט בר ג' נ"ט לתתלה אסור, אמאי הכא שרי. ונלענ"ד ליישב דמוכח מזה דכל מה דנ"ט בר ג' נ"ט לתתלה אסור דוקא בב' נ"ט, אבל בג' נ"ט שרי, היינו דבדגים איכא טעם א' הבלוע בקדירה, וטעם זה נותן טעם בדגים, וטעם זה נותן טעם בכוחה ולזה אסור לתתלה, אבל הכא טעם א' בכלי, וטעם הב' בהמים, וטעם ג' בהכלי, וזה נותן טעם בהתבשיל שיבשל בו, ולזה כה"ג קיל ושרי אפי' לתתלה. [וכה"ג חילק הרא"ש חולין דף ק"א לענין נתבשלו בני נ"ט קיל, יעו"ש]. ולפ"ז נמצא דלדינא ג' נ"ט מותר לתתלה.

ב. הנה בהא דכת' הרא"ש ז"ל דלאחר שעה ה' צריך להגעיל כלי שאינו בן יומו קשה, דהא סו"ס נ"ט לפגם אסור לתתלה וא"כ בולע הכלי מן המים. ומטעם נ"ט בר ג' נ"ט לחוד א"א להיתר, דהלא נ"ט בר ג' נ"ט דאסורא אסור, דמה"ט הצריך הרא"ש כלי שאינו בן יומו. ולשון הרא"ש הוא כן: ואעפ"י שטעם הפגום הנפלט ממנו חוזר ונבלע בתוכו והוי' כקודם הגעלה, אין בו חשש דהוה כנותן טעם בר נותן טעם שנפלט מן הכלי למים וחוזר ונבלע בכלי, וכולן היתר כיון שנפגם הטעם, עכ"ל. הנה הרא"ש דייק בלשונו שכת' "יכולן היתר". וראיתי ג"כ בלשון הביאור הלכה ריש ס' תנ"ב שכת' דהוי נ"ט בר ג' דהיתרא, אך הענין אינו מובן כלל, דהלא נ"ט לפגם אסור חז"ל. ונלענ"ד בעה"י לבאר, דהלא גם נ"ט לפגם אינו אסור אלא על כלי שאסור לבשל בו, אבל התבשיל שבישלו בו מותר וכמבואר בסוף ע"ז דף ע"ו, וא"כ המים שנפלטו מהכלי כבר מותרים הם, ונפ"מ אם ירצה לשתות אותם אין בהם אסורא דנתון טעם, וא"כ כל האיסור חל עליהם רק כשהם בכלי, ואז הוי נ"ט בר ג'. אולם באמת זה צ"ע, דהא הרמ"א ז"ל ביו"ד ס' צ"ה סעיף ג' פסק לענין אם הדיח קערות בשר וחלב וכלי א' אינו בן יומו דהכלים מותרים, אבל המים נהגינן בהן אסור לתתלה כיון שאינו מאכל אלא מים גרידא, כמ"ש שם הש"ך, ועיי"ש בט"ו ס"ק ג' ג"כ על דרך זה מד' האיסור והיתר, וא"כ נמצא דגם כשמגעיל כלי זה הבלוע בו חמץ ונפלט ממנו מים, איכא אסורא על המים, וכשבולע הכלי טעם המים כבר חל אסורא על המים האלו מקדם, והוי נ"ט בר ג' דאסורא דאין כאן אסור חדש. אך י"ל דהרא"ש לא ס"ל כד' האיסור והיתר, וס"ל דהמים ג"כ מותרים, ונמצא דאין האיסור חל אלא על הנ"ט בר ג'. אך נראה דמשמע דלא תלי זב"ז, דלעולם המים אסורים כד' הא"י, אלא דסובר הרא"ש דכלי שאינו בן יומו לא חשוב דאסורא, כיון דעצם הטעם שבו לא נאסר דהלא אינו אוסר התבשיל, אלא הוי אסור על הכלי שלא יבשלו בו, ולזה סובר הרא"ש דחשוב נ"ט בר ג' דהיתרא, כיון דכשבולע בכלי אין אנו אוסרים את הטעם, אלא דאוסרים לבשל בכלי שיש בו טעם אסור, ולזה אם הטעם קלוש לא יכול לחול איסור על הכלי, כהאיסור שמקדם חלף הלך לו, והאיסור על הכלי הוי כאיסור חדש, ולזה חשוב כאילו אוסרים בעד טעם קלוש, ול"ד לכל טעם משובח דבזה הטעם אסור ועומד, ועדיין צ"ע עוד. אכן לשון הרא"ש "יכולן" היתר, מורה לענ"ד דלא ס"ל כד' האיסור והיתר, וסובר דגם המים מותרים. [הכלי גופא ג"כ אינו אסור בגוף הטעם אלא על הכלי].

אך מ"מ צ"ע בד' הרא"ש, דכיון דיסוד האיסור דאינו בן יומו הוא גזירה אטו בן יומו, א"כ גם אם הי' דחשוב נ"ט בר ג' דהיתרא עכ"פ אם היה בן יומו הוה אסרינן ליה, וה"נ באינו בן יומו ראוי לטעם טעם גזירה זו. ולכא"י נראה ליישב עפ"י דמשמע מד' הרא"ש בהמשך דבריו דנ"ט בר ג' דאסורא אינו אסור דא"י אלא דרבנן, ולזה לא גזרו אטו נ"ט בר ג' דרבנן דהוי גזירה לגזירה [ועי' בפתחי תשובה ריש ס' קכ"א נדון בקדירה שאינו בת יומא באיסור דרבנן]. ואולי יש לכיון זה ג"כ בלשון הרא"ש וכולן היתר כיון שנפגם הטעם, דכוונתו ז"ל דאין כאן אסור דא"י, אך הלשון אינו סובל זה, וא"כ שוב צ"ע דהא הטעם לגזור שייך כאן, ואולי דמ"מ לא פלוג בזה.

ג. והנה הר"ן ז"ל בסוגיין כתב לבאר באופן אחר הא דבאינו בן יומו אפשר להגעילו, וז"ל: ואם תאמר א"כ מה הועלנו בתקנה זו, והלא אף קודם הגעלה מה שבתוך הכלי פוגם הוא ואפ"ה צריך הגעלה, לא היא, דהתם תחלת בליעתו מן המשובח הוא, ורואין אנו כאילו הוא בשבחו עד שיפלטו שחשו חכמים שאם אתה מתיר לו להשתמש בו לאחר יומו שיבא להשתמש בו אף ביומו, אבל כל שבולע מן הפגום מותר, עכ"ד הר"ן. ומבואר דהר"ן ס"ל טעם אחר, דכיון דטעם זה בא לכלי בתורת טעם פגום, הגם דעצם האיסור היה אסור משובח, מ"מ כיון דבכלי זה בא בתורת טעם פגום הוי כאיסור פגום מעיקרא דשרי לתתלה, וגם תוס' ע"ז דף ע"ו והרא"ש דף ע"ו כתבו חילוק זה לענין הא דהקדירה אסרה לבשל בה באינה בן יומא ואילו התבשיל מותר, ותירצו דהקדירה היה בה טעם משובח, ומשא"כ התבשיל מעולם לא היה בו טעם פגום. וראיתי בס' קיצור שו"ע הל' בב"ח להרה"ג אהרן פפויפר וצ"ל בקונט' הביאורים פ"ח, שהק' סתירה בד' הרא"ש, דבהמשך דבריו שם ביאר הרא"ש הא דכלי אינו ב"י מותר להגעיל משום דהוי נ"ט בר ג' דהיתרא, דתפ"ל ממש"כ הרא"ש עצמו מקודם לכן דהיכא דהי' טעם פגום מעיקרא אין לאסור, יעו"ש מה שתי' בזה. [וקצת לפלא בד' הביאור

חרס, לכאורה זהו נגד ד' תוס' בדף ל' שם, שכת' דלכא' קשה דאיך אמרי' דכ"ח אינו יוצא מידי דופיו לעולם, דהלא איכא חזרה לכבשונות והיסק, ותי' משום דהוי כפנים חדשות. [וצריך לבאר דבריהם, דודאי הפנים חדשות גופא אינו הסיבה, וכמו שכת' מהרש"א שם בסוף דבריהם, אלא דלא קאמר הש"ס דכ"ח אינו יוצא כו' אלא כאשר הוא כ"ח, אבל על פנים חדשות לא מיירי הש"ס, אבל ודאי דמה שפולט אינו מכת פנים חדשות, וז"ל וא"צ לפנים], ומוכת דבלא"ה הי' ממש חשוב דיוצא מידי דופיו, וזה דלא כד' הקה"י. אך לעיקר דבריו כבר כת' הש"ך והט"ז יור"ד סוף סי' קכ"א בשם הרא"ה ז"ל בבדק הבית שכתב בהדיא כדברים אלו, יעו"ש לענין חם מקצתו חם כולו, דלענין הגעלה סגי אם נשתמש במקצתו להגעיל ג"כ מקצתו דכבולעו כך פולטו, אבל לענין ליבון לא תלי בפליטה, ולזה בעי' ליבון חזק [ניצוצות ניתזין ממנו], כיון דהוא ענין שריפה וכליו במקומו, וביארו בזה דעת הטור והרא"ש ז"ל יעו"ש, ויל"ע אם התוס' הנ"ל חולקים ביסוד זה וכנ"ל. אכן י"ל דנהי דלש"י התוס' אין רא"י מהא דכ"ח מהני ביה ליבון, מ"מ אין רא"י להיפוך מהא דלא תי' תוס' דבאמת כ"ח אינו יוצא מידי דופיו גם ע"י ליבון, ד"ל דמ"מ הוק' להתוס' אהא דכתב רחמנא ישבר דמשמע דוקא שבייה, ולזה כת' דהיסק הוי כשבייה.

ג. ולפי יסוד זה נראה דבתנורים שלנו שחימומם ע"י חשמל והוי כעין אור, אבל אין להם חום המספיק לליבון, דממילא אין תקנה להתבנית [דדינה כתשמישה ע"י האור, וכמבואר ג"כ במ"ב סי' תנ"א ס"ק ס"ה] אלא ע"י ליבון, וידוע דא"א לעשות לה ליבון שתתקלקל, דלא אמרי' בזה כבולעו כך פולטו כיון דסו"ס אין כאן גדר שורפו. שו"י בס' קיצור שו"ע הל' בב"ח להגאון ר' אהרן פפויפר זצ"ל פרק ה' שכתב כן בשם האגרות משה, וביאר כהנ"ל, יעו"ש עוד. אך באמת לא הבנתי, דלכאורה נראה דגם אם נימא דהוי גדר פליטה, מ"מ הא כתב שם בפרק א' [בקונט' הביאורים] בשם רוב הפוסקים לענין הגעלה דבעי' מי הרתיחה מבעבעין, דאפי' אם בישל ביד סולדת מ"מ לענין הגעלה בעי' שלא ינחוץ מי הרתיחה, ואלמא דלא אמרי' בזה כבולעו כך פולטו, ואמנם צ"ע הטעם, ושם אסברה לה דבשיעור החום לא אמרי' כבולעו כך פולטו רק בסוג החום, ולפ"ד לא הבנתי, דהלא כ"ר וכ"ש זהו גם בגדר שיעור החום. אבל האמת כדבריו, דידוע דכ"ש וכ"ר אפשר שזה יהי' יותר מזה בשיעור חומם, וע"כ דיש גדר סוג חום [וצ"ב לקוצר דעת]. אכן צ"ע עדיין, דהלא מבואר בטור יו"ד סי' קכ"א דכ"ר ע"ג האש צריך ע"ג האש, וע"י שו"ע שם ב' דעות ובמ"ב סי' תנ"א ס"ק ל"ו, ואלמא דגם "בשיעור החום" צריך דוקא כעין שבלע, וצ"ע לפ"ד הא דהביא שם בשם הגאון ר' שלמה זלמן איערבאך זל"ה לענין סיר לחץ דהגם דחומו גדול מאוד סגי ליה במי רתיחה עולים, ולענין צ"ע דזה לא גרע מכ"ר ע"ג האש דבעי' דוקא ע"ג האש, וצ"ע [וי"ל דע"ג האש שאני]. ועכ"פ לכאורה גם בתנור גם אם הוי גדר פליטה, מ"מ הליבון אינו משתנה לפי ענין השימוש. וצ"ע בכ"ו.

ד. ובעיקר מש"כ בענין אמרי' כבולעו כך פולטו בדבר שתשמישו ע"י האור ובלע ע"י האור, בכה"ג שעוד לא הגיע לשיעורא בניצוצות ניתזין ממנו, אם צריך להלבינו דוקא באופן שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו כדון כל ליבון, או גימא דכיון דבלע באופן שלא היו ניצוצות ניתזין ממנו ה"נ פולטו באופן זה, וביארנו דכיון דיסוד ענין ליבון הוא לשרוף האיסור שיעורו לעולם קבוע שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו. לכאורה כ"מ במ"ב סי' תנ"א ס"ק קל"ד וס"ק קל"ו, דאם הניח חמץ ע"ג תנור, בין אם התנור היה חם והחמץ קר, בין אם התנור היה קר והחמץ חם, מ"מ דין התנור כדון כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם, ואינו מועיל לו ההיסק שסיק את התנור. ולכאורה צ"ע דהלא כבולעו כך פולטו, וכיון דכל בליעת התנור מהחמץ היה באופן שהוסק התנור, א"כ גם פליטת התנור תהיה באופן זה, אע"כ מוכח דגבי ליבון בעי' לעולם ניצוצות ניתזין ממנו, ועיין. [אך י"ל דכלי חרס שאני, דהתם באמת אין הליבון "מוציא" אלא "שורף"].

והנה גריסין בעבודה זרה דף ע"ו א' רמי ליה רב עמרם לרב ששת תנן השפודין והאסקלא מלבנן באור, והתנן גבי קדשים השפוד והאסקלא מנעילן בחמין וכו', אלא אמר רבא קדשים היינו טעמייהו כד"ר אמר רבה בר אבוב דאמר כל יום ויום נעשה גיעול לחבירו, תינח שלמים וכו', אי הכי הגעלה נמי לא ליבעי קשיא. ומבואר דאליבא דרבא דכל יום ויום נעשה גיעול לחבירו א"צ הגעלה, ולכאורה צ"ע דהלא השיפוד צלחו באור ואין יגעלו בזה שמבשלו, אכן נ"פ דהלא גם מה שמבשל בכל יום ויום הוא צלייה, וא"כ הוי ג"כ צלייה ע"י האור.

אולם בחי' הריטב"א ז"ל שם כתב וז"ל: ואם תאמר כיון דשפוד ואסקלא בלעי טובא ע"י האור עד דלא סגי ליה אלא בליבון, היאך נכשרין בגעול, דכל יום ויום שחורין וצולין בזה והלא הליבון צריך שתשרי קליפתו, ובירושמי אמרו שיהיו ניצוצות מנתזין ממנו, ונמצא שלא יצאתה בליעת היום כולה בגיעול דמחר אלא מקצתה וכו', ויש לומר דהשתא סבירא ליה לרבה דכיון שנפלט רוב בליעתו בעודו היתר בגיעול של כל יום ויום לבדו או בגיעול והגעלה, שוב אין לחוש למה שנשאר בו לא מחמתו ולא מחמת מה שחם כולו לפי שאינו אלא משהו, ולהא מיהת אהני ליה מאי דבלע היתרא וכדבעינן לפרושי המסקנא בס"ד, עכ"ד הריטב"א. והיינו דשי' הריטב"א דהך גיעול אינו מועיל לחוד כיון דאין כאן ליבון גמור, אלא מהני הגעלה בצירוף הגיעול, ודוקא היכא דבלע היתרא. [ועיין ג"כ בחי' הרשב"א ז"ל].

ומבואר לכאורה בהדיא הריטב"א ס"ל דהגם דבליעתו היתה ע"י השפוד באופן שלא היו ניצוצות ניתזין ממנו, מ"מ פליטתו ודאי צ"ל שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו, ודעת רש"י ז"ל לכאורה היא דגם בדין ליבון אמרי' כבולעו כך פולטו כיון דסובר רש"י גדר ליבון הוא גם מענין פליטה, ולזה מפרש רש"י דאליבא דרבא א"צ הגעלה. אולם המעיין בפ"י רש"י ז"ל דף ע"ו א' ד"ה מגעילין יראה דגם ס"ל יסוד זה דשאני ליבון מהגעלה בעיקר דינא, דז"ל רש"י: מגעילין לא חשיב כליבון דליבון שורף את

הכלי. ומשמע דגם רש"י סובר דיסוד ענין ליבון הוא שריפת האיסור, אכן יש לדחות הרא"י מד' רש"י וכמבואר למעין.

**הרב יוסף משדי
כולל "אליבא דהלכתא" בני ברק**

דברים שצריכים להזהר היוצאים לדרך בפסח

סימן א'

**ההולכים לטיולים בפסח משוט בארץ והתהלך בה,
איזה דברים מיוחדים שצריכים להזהר בפסח**

הימנעות מאכילה חוץ לביתו

ראשית, צריך להזהר שלא לאכול בכל מקום, ודברים שאדם שומר בתוך ביתו יזהר מאד שלא ישלם בהם בחוץ (ויש הרבה שנמנעים לאכול חוץ לביתם כלל, וכיעוין במל"ח (ס"ב אות ט"ו), וכן באול"צ ח"ג פ"ח בסוף הביאורים לתשו" ט"ו, ועיין עוד בדברינו בר"ס תמ"ז ובהערה), ולכן יקח עימו אוכל מספיק ושתייה, שלא יצטרך לרעות במקומות זרים ולהכשל ח"ו, ואם אינו אפשרי, מוטב שלא יצא מביתו, ויקיים אשרי יושבי ביתך, וכמש"כ בסוכה (כו), משבח אני את העצלנים שאינם יוצאים מבתיהם ברגל, ע"כ. ויש לדקדק אמאי נקט שאינם יוצאים "ברגל", ולא אמר "בחג", ויתפרש שרק בחג סוכות אין לצאת, שהרי סתם חג הוא חג סוכות (כמש"כ ריש תענית וכו'), ואילו רגל כולל כל שלשה רגלים (וכענין שאמרו בסוכה שם בסמוך חייב אדם להקביל וכו', ויתפרש לענינו על חוה"מ פסח שעשיים לצאת בו), ואפשר שבא לרמוז גם על חג הפסח, ומשום שמצוי שאדם באמצע הדרך רעב, ועשוי לבא ולהקל לאכול מן הבא בידו בהעדר המאכל, וד"ק, וכל שכן שיש להזהר ולא לאכול באולמות ומלונות ומסעדות למיניהם (זולת זקנים וכדו' שאינם יכולים לחוג בביתם, ויבררו על מקום בכשרות מהודרת, אם ישנה). ובעו"ה הרבה מקילים ואוכלים במקומות מפוקפקים ובהיתרים מפוקפקים.

וכעת נזכיר כמה פרטים:

הסתכלות על חמץ

א. העובר ליד מאפיות של גויים, וכמו שמצוי בירושלים בדרכים לכותל המערבי ועוד מקומות, אין איסור להסתכל על החמץ, וכמש"כ בפסחים (ה:): לא יראה לך, שלך אי אתה רואה, אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה, וכו"ה בשו"ע בסימן ת"מ.

אמנם אם הוא נהנה בראיה, יש אומרים שאסור משום שנהנה מן החמץ, וכעין מה שדנו הפו' בהנאה בראיה מפירות ערלה, ויל"ב.

ועיין גם בשו"ת עולת שמואל (הובא בכה"ח סימן תמ"ח אות ק"ט) שהמוכר בהמותיו לגוי כדי שיאכל אותם חמץ, לא יעמוד לידו מפני שנהנה בראיית בהמותיו שאוכלים חמץ ע"י גוי, ע"כ, ועמ"ש. ואסור ליהנות מחמץ אפילו שאינו שלו, כגון לשבת על שק קמח (כמש"כ הפר"ח וש"א, אמנם עיין להלן איזה קמח נחשב חמץ), ועוד אופנים כמו שהבאנו בסו"ס תמ"ג.

ריח חמץ

ב. ואסור להריח מריח החמץ החם, וכמש"כ האח' (בסימן תמ"ח, ה"ד בכה"ח שם אות ח'), ובביה"ל (ר"ס תמ"ג) כתב לבאר הדברים מפני שמצינו ש"א נעשו לריח (בסימן רט"ז), אמנם לכאורה ז"א ראייה, שהרי אם לא נעשו כדי להריח, לכ"ו"ע לא חשיב עומד לריח (ושו"ר שכה"ק הגרשז"א בהליכ"ש פ"ד באה"ל 67), ושמה כונת הביה"ל רק לומר דמ"מ שייך בזה ריח, ולכן משום חומרא דחמץ יש לאסור אף במה שאינו עומד במהותו לריח, כמו שראינו שאסרו חמץ פגום כאשר אחשיבה (בסימן תמ"ב), ה"נ במה שמחשיב את הריח של החמץ אסור, ובשלמא אם לא היה עומד לכך כלל ולא שייך לריח, אין לאסור, דהוי כממילא ולא חשיב, משא"כ בזה שמצאנו ששייך שעומד לריח אילו נטלו, ממילא גם באופן זה אסור, ודו"ק. וע"ע בביה"ל שיש לאסור גם משום דאיכא למ"ד (ביו"ד סי' ק"ח) שריחא הוי משהו ואסור בפסח [ויש להעיר שבפ"ו בסי' תמ"ז דנו על ריחא שנכנס במאכל היתר, ולענין איסור משהו דרבנן. אולם בנידו"ד אם אכן הוא אסור בגלל משהו שהוא כביכול אוכלו, א"כ ה"ז איסור דאו', שהרי חצי שיעור (דהיינו המשהו הזה) אסור מן התורה, אלא שבעיקר הדבר יליד, שהרי אינו דרך אכילה, וא"כ אין זה איסור דאו', ואפשר דזה ג"כ נחשב דרך אכילה כיון שאין כאן חציצה, אף שהוא כמין אדים מ"מ עובר בדרכו, ואינו מוכרח]. וגם מחשש שמא יבא לאוכלו (וכמש"כ כע"ז המנחת יעקב בכלל ל"ו סקל"ח משם הרוקח), ובפרט בחמץ דלא בדילי מיניה כולי שאת.

שו"ר גם בשד"ח באספ"ד חו"מ (ס"א אות א) שדן בזה תחילה שהוא תלוי במח' הפר"ח והפר"ת (ביו"ד סי' קח סק"א) בדברים שעיקרם לריח ולא לאכילה, ולהפר"ח מותר, אולם הפר"ח עצמו (ר"ס תמח) הביא משכנה"ג בשם הא"ה שמותר להריח חמצו של גוי שאינו אסור בהנאה ודחאו, וכתב דצ"ל שאע"פ שלשיטתו ביו"ד היה צ"ל מותר, שאני חמץ דלא בדילי אינשי מיניה, וחיישינן שמא יאכל, וכמש"כ הריב"ש ותרו"ד שאסור לגעת בחמץ של גוי לטלטלו מה"ט, וכ"ש כשמתכוין להריח ומתאוה, ע"כ. וגם מה שהביא הפר"ח מהא"ה שמתיר להריח, העיר ע"ז השד"ח שבדבריו כמה אח' מבואר שהא"ה אוסר או עכ"פ מסתפק, ובכנה"ג (יו"ד שם) הביא ד' האו"ה שמדינא היה מותר, אבל יש להרחיק מן הכיעור, וע"ע שם. ובכה"ח (סימן תמ"ח אות ח) הביא מהר"ח שבלא"ה אין להריח פת חמה אפילו בשאר ימות השנה, מ"מ שיש ספק בברכה [ואף שהוא דבר איסור, מ"מ אפשר לברך, וכמו שדנו במוסק], עיי"ש וע"ע בכה"ח (סימן תמו אות מב) משם הפו' שאסור

להריח חמץ בפסח. ולדינא יוצא ברור שאסור להריח פת חם של גוי, וחמץ של גוי אסור בהנאה, מלבד הטעמים הנ"ל.

[ומכל זה יש לדון אודות עישון סיגריות שיש בהם חמץ, עיין במו"ק סו"ס תמב שאביו החכ"צ היקל בזה, אולם הבית מאיר סי' תסז חידש לאסור בזה כדון אחשיבה, וכ"כ המהר"ם שיק סי' רמב ועוד, וכפי האמור יש לאסור בזה מ"מ מצד הנאה מחמץ, וכ"כ כמה אח', אלא שסברת המתירים הוא משום שהוא פגום ואינו ראוי (ומלבד זה שהוא בתערובת), אלא שראיתי בשד"ח עצמו (שם באות ט) שכתב לבאר סברת המתירים עפ"ש"כ בשעה"מ גבי י"ג, דהוי שלא כדרך הנאות, וכתב שיש כמה פוסקים הסוברים שגם בחמץ מותר שלא כדרך הנאות, עיי"ש מד' המהר"ם שיק, ועמ"ש"ת בזה בסי' תמב, ולעצם הדין בענין הסיגריות יעוין עוד בשו"ת פלגי מים ח"ב סימן כד, ונתבאר עוד במק"א, ואכמ"ל.

ואגב, בעצם דין הרחה בריח של איסור, האריכו בזה הראשונים בע"ז (סו: וכן בפסחים (כה), ועוד, ונחלקו בתרתי, א. אם איסורי הנאה שלא עומדים לריח מותר להריח בהם או לא, שלדעת רוב הראשונים (בע"ז שם) שרי, וכ"כ הרשב"א בתשו' (ח"ג סי' רלד, והובא בב"י יו"ד סו"ס קח), ודלא כמש"כ הש"ך (שם סק"ז) לדעת התוס', ועו"א, וע"ע בערך השולחן שם מש"כ בזה. ב. אם היתר זה הוא גם במתכוון להריח, או רק כשאינו מתכוון, שברשב"א שם ועוד מוכח דשרי גם במתכוון, אבל יש הרבה אוסרים בזה, ה"ד בספר הוראה ברורה בביה"ל סו"ס קח, ואכמ"ל. ולמעשה הדבר מבואר בפ"י ביו"ד (סו"ס קח), שאם הוא עשוי לריח אסור ככל איסורי הנאה, שהרי נהנה מן האיסור, אבל אם אינו מיועד להנאה, אין בזה איסור הנאה מהריח, וביד"י (שם בפיה"א כח ובפיה"ק לט) כתב שאם מתכוון להריח אסור כמו כל מי שנהנה מהריח, עיי"ש. ועכ"פ בכל אופן ובכל האיסורים אסור לכוון להריח מחשש שמא יאכל, וכמש"כ הביה"ל הנ"ל בסי' תמג ס"א, וע"ע בסי' רטז ס"ב ד"ה המוסק].

לסיכום: אסור להריח מפת חמץ של גוי בפסח (שחמץ אסור בהנאה, מלבד שאף בשאר ימות השנה יש ספק בברכה), ומי שדר ליד מאפיה של גויים וכדו', א"צ לעבור דירה, רק שלא יתכוון ליהנות מהריח (כנ"ל לדעת הרבה ראשונים שבאינו מתכוון שרי. וע"ע למהר"שם בהג' או"ח סימן תמו סק"ח).

לגעת בחמץ הנמצא ברשות הרבים

ג. הרואים חמץ מתגולל ברחוב לא יגעו בו ולא יתיחסו לזה, וכמש"כ הריב"ש בתשו' (סימן תא) שהמוצא חמץ ברה"ר אסור לו להגביהו, דמשעה שהגביהו קנאו ועובר עליו בבל יראה, והוסיף עוד שאפילו אם אין דעתו לזכות בו אלא מגביהו כדי לסלקו ממקום שרבים עוברים עליו, כדי שלא ישללו בו נמי אסור, ע"כ. [ועוד בריב"ש שם (והובא בביה"ל ר"ס תמו) כתב שאינו כמו שמצאנו בסימן שח ס"ח שמותר לסלק הקוץ משום היזק הרבים, דקוץ הוא דבר בלתי נראה, משא"כ הכא דלא שכיח היזק כ"כ, ע"כ. ויש להעיר דלא שייך כמעט מכשול מחמת חמץ, כגון שיחליקו עליו או שיתקלו בו, ואינו כמו קוץ או אבן וכדו', וצ"ל דמיירי בהיכי תמצא שיש חשש, והנה יל"ע אם יש לחוש מפני מכשול שיאכלו אותו, ובזה הרי אדרבה מפני שהחמץ נראה יותר יש לחוש יותר, ובשלמא בחמץ מועט, שאין דרך בני אדם לאכול כל דבר מן הרחוב (ועיין בגמ' ר"פ אלו מציאות בענין דאין מעבירין על האוכלים וכו'), אולם בדבר שהוא ראוי ועטוף היטב בשקית למה לא נחוש, ובפרט שחמץ לא בדילי מיניה כולא שאת (עיין באות הקודמת), וניחוש לשמא יבואו לטעות ולאוכלו, וי"ל שהחשש בקוץ הוא מפני שהוא דק ובלא משים לב יש חשש שיוקו, משא"כ כאן החשש הוא שמא יגביהו ויאכלנו, יש לתלות שאדם יזכר ולא יבא לידי איסור, שהרי המוצא חמץ ואוכל ברה"ר בכלל הוא בודק אם הוא ראוי לאכילה, ואם הוא כשר (אמנם בזמן קדום לא היו חוששים כ"כ לכשרות בלחם שעשוי מקמח ומים, שלא היו מצויים חומרים למיניהם כמו היום) ואם אין בזה חשש גזל והשבת אבידה בסימנים וכדומה, ורק לאחר מכן אוכלו, ואדחכי והכי מדכר, ובפרט איסור חמץ שמרוב שהחמירו בו חמיר להו' לאינשי, כמו שמצאנו בכ"מ (ואף שיש סברא שלא בדילי, מאידך גם נעשה הדבר חמור), ודו"ק. [ואעיקרא דמילתא יש לבאר, דשאני קוץ שהוא איסור מוקצה מדבריהם, והם אמרו והם אמרו, ולאחר שהתירו נעשה הדבר היתר גמור, אבל חמץ אם יגביהו יעבור איסור, אין שייך לומר שיעבור איסור בשביל האחרים, ולא אומרים לאדם חטא בשביל שזיכה חבריך, וכל שכן שהוא עובר ודאי וחבירו ספק. אולם דן בזה בודאי באופן שאינו מתכוון לזכות בחמץ].

ואמנם בעיקר הדברים יש להעיר שהריב"ש שם בהמשך הדברים הביא צד אחר לומר שאין איסור להגביהו מחשש שמא יזכה בו, שהרי ודאי אין דעתו לזכות בדבר שיבא לידי איסור, עיי"ש. [וכסברא זו מצאנו בפ"ו בכ"מ, כגון בסי' תמג לענין גוי שהביא לו חמץ בפסח, או יורשים שירשו חמץ וכדו'], והערנו בזה בסי' תמו שהדבר צ"ע למה המשגיב לא הזכיר צד היתר זה, ועיקר מה שיש לדון הוא החשש של שמא יאכלנו. ולבעוט בחמץ ברגליו, נראה שמותר, ואמנם מסתימת הריב"ש והביה"ל (שם) שלא יעץ לעשות כן, לדוחפו בגופו (כעין שהתירו מוקצה בגופו וכלאחר יד), ובכך לא יבואו לידי מכשול, משמע שאסור, ויתבאר הטעם בזה כדרך שאסר הריב"ש מחשש שמא יבא לאוכלו, ובשלמא אם מחזור עליו לשרופו, אין חשש ויכול להגביהו, וכמש"כ בגמרא (פסחים יא.) הוא עצמו מחזור עליו לשרופו ולכן אין לחוש, אולם כאן שאינו רוצה לשרופו אלא לסלקו אסור, וכעת יש לדון אם מותר לבעוט, שהרי אינו דרך אחיזה, והוי היכר, או שמ"מ יש לחוש. והנה בשו"ע (סימן תמו ס"ג) דן גבי גג של גוי שסמוך ליהודי ונתגלגל החמץ לגג של היהודי, דוחפו בקנה, עיי"ש. ומבואר שאסור לגעת בו ביד שמא יבא לידי מכשול (וכמש"כ הראשונים הובאו בב"י סו"ס תמו), ועדיין יש לדון בנגיעה כלאחר יד אי שרי, שהרי דחיפה בקנה

מהאורחות חיים דמשמע שאוסר גם בזה, וכתב הש"ך דס"ל שגם האו"ח מודה להתיר בשאר איסורים, ורק בלחם החמירו, מפני שעל הלחם יחיה האדם, והוא רגיל בו כל השנה, ולכן חיישין, עיי"ש. ונמצא שבאיסורים לכ"ע מותר.

וגם היתר לא יועיל בזה, כמש"כ המשנ"ב (סקי"ח) מפני שיש כאן איסור חמור שיתערב חמץ במאכל היהודי, וחלק המשנ"ב על הח"י, אמנם דברי הח"י יש לבארם שפיר לפי המנחת יעקב שמבאר הטעם שמא יבא לטעות, וא"כ שפיר יועיל לזה היכר כמו בבשר וחלב וככל הפרטים שכתבנו שם, ואך יש לציין שנתבאר שם שלא להקל בהיכר בלא דעות, וא"כ כשיש חמץ או גוי שאוכל חמץ לא מועיל היכר כלל, ולכן למעשה יש להזהר וכמש"ש.

סימן ב'

חזקה שליח עושה שליחותו

השולח שליח שיעשה לו איזה מצוה או כדי למנוע ממנו עבירה, אם זה בדברנו סומך עליו, שחזקה שליח עושה שליחותו, אבל אם זה בדאורייתא אין סומך עליו. וכן בדברנו שיש לו עיקר מן התורה, יש אומרים שאין לסמוך על השליח, ויש בזה עוד כמה פרטים, להקל או להחמיר.

בגמרא עירובין (לא: לב), נחלקו בדין חזקה שליח עושה שליחותו, רב נחמן אמר בשל תורה אין חזקה שליח עושה שליחותו, ובשל סופרים חזקה שליח עושה שליחותו (ופרשי" דא נמי לא עבד לא חמיר איסורא, ולכן סמכינן בדברנו, ע"כ. וזה כעין דין דספק דרבנן לקולא ובדאי לחומרא בע"ז: ו' וכ"ד). ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה חזקה שליח עושה שליחותו, ורב ששת הביא כמה ראיות ודחאם רב נחמן, והעולה: [א] על בית דין יש לסמוך יותר משליח, ולכן גם בדאי סומכים, ופרט זה מוסכם לכל הדעות שסומכין על ב"ד יותר משליח [ולאיכא דאמרי יש צד שאף לרב ששת אין סומכין על השליח אלא עד סוף היום, משא"כ ב"ד שהם זריזין ואפשר לסמוך כבר מחצות היום]. וכן הוא לב' הראיות הראשונות. [ב] על חבר יש לסמוך שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן, ע"כ. ולכא"ו יש ללמוד מזה שאם הוא ת"ח אפשר לסמוך עליו לכ"ע אף בדאי, ואכן כן כתב בשו"ת לחם שערים ס"ט שבת"ח סומכים עליו לכ"ע עיי"ש. אולם כל זה יש לומר באופן שהחבר נותן לו משלו איזה דבר, שבזה אנו אומרים שהוא בחזקת מתוקן, אבל כשאומר לת"ח לעשות לו משהו, בזה אפשר שנסתהה, וכ"ש אם הוא דבר שיש בו טרואה רבה, כמו עשיית מחיצות וכיוצא.

והראשונים נחלקו להלכה אי כרב ששת או כרב נחמן, יש אומרים שהלכה כרב ששת שבכל אופן חזקה שעשה שליחותו, וכמש"כ התוס' (שם) בשם רבינו שמשון, שהרי הבה"ג וכן בתשובות הגאונים פוסקים שהלכה כרב נחמן בדיני וכרב ששת באיסורי. אבל ר"ת כאן כתב שהלכה בזה כרב נחמן, וכמו שאמרו בגיטין (סד): שחזקה שליח עושה שליחותו הוא לחומרא ולא לקולא, וע"ע שם. אבל ר"י דחה ראיותיו, וגם הרא"ש (שם סימן ג) דחה ראיותיו, וכתב שלכן אין אנו צריכים לסתור את הכלל של הגאונים, שהלכה כרב ששת באיסורי, ע"כ. ומאידך כדעת ר"ת כן מבואר ברמב"ם וכמו שיבואר, וע"ע בשע"מ (פ"ד מבכורות ה"א) שהרי"ף והרמב"ם ור"ת והרשב"א כולהו ס"ל שלא מהני חזקה שליח עושה שליחותו בדאורייתא. ולהלן יבוא עוד דברי הראשונים.

ברמב"ם (פ"ד מתרומות ה"ו) האומר לשלוחו צא ותרם ואינו יודע בכירור אם תרם או לא, אפילו מצא כריו תרם, אין חזקתו תרם, שאין אומרים באיסורים חזקה שליח עושה שליחותו להקל אלא להחמיר, ע"כ. הרי בהדיא כר"ת, ואמנם עדיין צריכין למודעי, שהרי בדברנו לכ"ע חזקה שליח עושה שליחותו ואף לרב נחמן, ובהכרח שמש"כ בגמ' בגיטין להחמיר מספק הוא רק בדאי, וא"כ קשה שהרי תרומה בזה"ז מדרבנן, וכמש"כ הרמב"ם (פ"א מתרומות הכ"ו) שבזמן הזה ואפילו בימי עזרא אינה מן התורה אלא מדבריהם, שאינה מדאי אלא כשכל ישראל בא"י, וכ"פ הרשב"א והריטב"א ביבמות (פב). ועוד רבים, ודלא כהראב"ד (בהגהותיו על הרמב"ם שם), ואף הראב"ד עצמו בה"ל מעשר (פ"א ה"ט) כתב שרק דגן תירוש ויצהר מדאי, אבל שאר פירות וירקות דרבנן, וצ"ל הרמב"ם בפ"ד מתרומות מיירי בתרומה דאורייתא, ולעולם שיטתו כרב נחמן הנ"ל, וכ"כ המהר"י קורקוס שם והמב"ט בקריית ספר, ועוד בא"ח. וזה דלא כמו שכתב הגוב"ק (סימן ב) בלהרמב"ם אין חזקה שליח עושה שליחותו, ואין חילוק בין דאי לדרבנן, ורק אם יש חשש מכשול להמשלח או אמרינן חזקה, עיי"ש. וכפי האמור אף הרמב"ם מודה שבדרבנן שליח עושה שליחותו. [ומש"כ הרמב"ם עוד לענין שליח לבדיקת חמץ, אין בדבר הכרח, ד"ל אחר ביטול חמץ שחיוב הבדיקה הוא מדרבנן].

ובטור יו"ד (סימן שלא) הביא דברי הרמב"ם הנ"ל, וכתב אבל רבינו שמשון פסק שהלכה כרב ששת שאפילו בשל תורה אמרינן חזקה זו, וע"י במג"א (ס"ט תט) אך כבר תמחו ע"ז המשנה למלך (פ"ד מתרומות) והגר"א ביו"ד שם אות פ ועוד בא"ח דמוכח בסוגיא שאינו נאמן, וע"ע בחי רע"א מש"כ בזה עוד, עיי"ש. וכן הבאנו מהשע"מ (הנ"ל) שדעת הראשונים שאינו נאמן בדאי ושאי אפשר להקל נגדם, וכ"כ עו"א. ועכ"פ בדרבנן נאמן, וכמשנ"ת, וכן מבואר בשו"ע ה"ל עירובין (סימן תס"ח) שיכול לשלוח העירוב ביד שליח וכו', שחזקה שליח עושה שליחותו, עיי"ש שם, וכ"כ הא"ח שם.

ובשו"ע (סימן שלא סל"ד) פסק שהאומר לשלוחו צא ותרם לי והלך לתרם, ואינו יודע אם תרם ובא ומצא כרי תרם, אין חזקתו תרם, חוששין שמא אחר תרם שלא ברשותו. והרמ"א כתב וי"א דבכה"ג חזקתו תרם, דאמרינן חזקה שליח עושה שליחותו אפילו באיסור דאי, ע"כ. והנה הדבר צ"ע שהרי נתבאר שבדרבנן לכ"ע סומכים על החזקה, וכ"פ השו"ע בסימן תט, וא"כ למה כאן החמיר בזה, ובשלמא את הרמב"ם תירצו המפ' דמיייר בדאי, שדרכו של הרמב"ם לכתוב גם

לבער [ורק יש להזהר מחשש שילדים יאכלוהו וכדו', או מסכנת נפשות או מצד אחשביה, ויל"ב. ולזה י"ל שדי בכיסוי עפר עליו ודיון]. אולם נראה שראוי עתה לשפוך עליו נפט כדי לבערו, מחשש שמא הנפט התנדף ע"י הבעירה, וכעת יפגום אותו.

והנה כתבנו בסימן תמה לזון בזה לגבי המכולות הגדולות שמציבים בעיריה לשריפת חמץ, שלא תמיד החמץ נשרף לגמרי, אך שם יש היתר מפני שהוא כמפולת וכו', עמש"כ שם, אולם כשהו בחצירו מדורה פרטית, ויש בזה גם כן ענין לשרוף בחצירו, וכמש"כ כמה א"ח שהבאנו בסי' תמה], א"כ יש לחוש כל שהחמץ ניכר מבין השריפה, א"כ פגום או מחיצה.

שימוש בשולחן בגינה ציבורית [גם כל השנה]

1. הרוצים לשבת בגינות שיש שם שולחנות המיועדות לכני אדם לאכול עליהם, יש לזון האם מותר להשתמש בהם בפסח [וגם כל השנה], שהרי אכלו עליהם כל השנה חמץ, וכן נשתמשו בהם ג"כ אנשים שאינם שומרי מצוות, וא"כ הרי צריך להכשיר אותם כמבואר בשו"ע (סימן תנא ס"כ) ששולחנות צריך להכשיר אותם בעירוי מפני שלפעמים נשפך עליהם מרק חם, עיי"ש. ואמנם במקומות כאלה בדי"כ לא באים עם חמץ חם, שהרי עד שמגיעים לשם מהבית זה מתקרר, וא"כ אין חשש, אולם הרי מצוי שצולים בשר במתקן מנגל, ולפעמים קציצות עם חמץ או קציצות לא כשרות ובשר לא כשר, וא"כ עדיין יש חיוב להכשיר את השולחן.

ואם זה דוחק אזי יש להקל, וכפי שכתבנו שם בה"ל פסח שאין זה חיוב לפי השו"ע שהרי בכל כלי הולכים אחר רוב תשמישו, אלא שזה רק מנהג, ובפרט דיש לתלות שאוכלים מה שבצקלונם שהם דברים קרים, ולא בעשייה על האש וכדו', אלא שבפשוטו ז"א, שבמקום שעשוי לכך שצולים על האש, בודאי שיש לחוש [ותלוי בכל מקום לפי ענינו, שיש גינות שמסכימים לצלות בהם בשר ויש מקומות שמקפידים ע"ז]. ויש לבאר, שכל החשש הוא מצד הבלוע בשולחן ע"י חם, ואף שאינו בן יומו מן הסתם ה"ז אסור אטו בן יומו [ולכן צריך להכשירו כנ"ל]. אולם אם אוכל בו דברים צוננים מותר, ואף להרמ"א מותר מפני שהוא דרך עראי, וכמו שכתבנו בארוכה (ויובא להלן בסי' תנא, ע"פ יו"ד סי' קכא שמותר להשתמש בכלי איסור בצונן דרך עראי), ומ"מ בחם אסור, א"כ כשיירנו (בעירוי כפי המנהג, או בשטיפה היטב כפי עיקר הדין). וזאת ועוד שגם במקום שאין צולים שם בשר, מ"מ הרי יש חריצים בשלחנות, שעשוי להיות שם שיירי אוכל האסור בפסח או בכל ימות השנה, והרי מבואר בכ"מ בסימן תנא שאי אפשר להכשיר כלי שיש בו חריצים, וגם שטיפה לא מועיל לו, ובדאי שבמקומות כאלה א"א לנקות את השולחן כראוי, וא"כ לעולם הוא אסור להשתמש שם לכתחילה. והוא עיקר האיסור.

אך לזה יש ליעץ, לפרוס מפה נקיה על השולחן [כיום יש מפות חד פעמיות], וזה מועיל במקום הצורך להכשיר בעירוי, כמו שנתבאר בסימן תנא ס"כ, עיי"ש. ואמנם אין זה פשוט, דהניחא מצד הבליעה שעשוייה להיות בשולחן, וע"י מפה ניצול מזה (וע"ע בדברינו ביו"ד סי' פט בענין הפרדה מבשר לחלב), אולם מצד איסור בעין בחריצים, הרי א"א לכסות על כלי שיש בו חמץ ולאכול, אמנם נראה שאפשר להקל כשבדאי אין חשש שיתערב פירור במאכל, והמפה עומדת היטב ומהודקת בכל הצדדים וכדו', וניקה את מה שאפשר ונראה על פניו, וע"ע בדרכי משה להלן סי' תסא אות ב, ובדברינו בהלכה מיוחדת בזה בסימן תנא, ודו"ק. [ויותר טוב היה אם יוכל לשפוך שם חומר פגום, כדי שאם יש חשש חמץ בעין יפגם].

וכאן תצא האזהרה להמון העם, ולא רק בפסח אלא גם בכל ימות השנה - שרוצים לאכול על שולחן ציבורי שנמצא בגינות ופארקים, שיזהרו שלא לאכול עליו ישירות עד שלפחות יפרסו מפה [חד פעמית] התפוסה היטב בכל השולחן וכו', אלא אם כן השולחן נקי, והם אוכלים דברים צוננים, שמותר.

אכילה עם גוי בשולחן אחד

2. גם באופן שאוכל בשולחן נקי, ויש לו מפה לעצמו, יש לשים לב אם לא יושב שם גוי או מומר שאוכלים חמץ, משום שבאופן זה אסור לאכול עימו, וכמש"כ בשו"ע (סימן תמ"ג) שאסור להעלותו עימו אפילו בהפסק מפה, עיי"ש, והטעם הוא משום חשש שמא יתערב חמץ של הגוי במאכל היהודי, ועמש"ש, ובחיי אדם (כלל קד ס"ד) כתב שאפילו אם השולחן גדול אסור, משום לא פלוג, ע"כ. ועיין בדברינו שם.

ובכל אופן גם כשאוכל בזה אחר זה, מ"מ יש להזהר שלאחר שיסיים לאכול ינקה השולחן וידיח אותו יפה במים, שלא ישארו פירורין מחמצו, וכמש"כ א"ח כמובא במשנ"ב וכה"ח שם, וזה הוא ככל הכשר שולחן שנתבאר לעיל באות הקודמת.

ומאחר וכתבנו דין זה בסימן תמ"ג בקצרה, אחזור בעזה"י לבאר יותר, באיסור אכילה עם גוי שאוכל חמץ בפסח.

אסור לאכול שום דבר כאשר יש בשולחן חמץ של גוי, או שהגוי אוכל חמץ על השולחן (וכמבואר בפסחים יא, וכן בתשו' הרשב"א ח"א סו"ס קעז ושו"ע סי' תמ). ואף שבאיסורים על השולחן מותר לאדם לאכול בשולחן אחד, ולא חוששים שמא הוא יאכל מן האיסור, וכמש"כ הראשונים שהבאנו ביו"ד (סימן פח) מדברי הרמב"ן והריטב"א והר"ן בע"ז סו. ועוד שכיון שבדילי אינשי מאיסורים שרי, ולא דמי לבשר וחלב, עיי"ש שם, אולם בחמץ בפסח אסור, מפני שכל השנה אין אדם בודל ממנו ויש חשש שיבא לטעות, וכדרך שאמרו בחולין (קד): בבשר וחלב, וכן מבואר האי טעמא בפסחים (שם), וכ"כ במנחת יעקב (כלל עז סק"יא), והשו"ך ביו"ד (שם סק"ב) כתב בשם הרשב"א טעם אחר, ששם החשש הוא שמא יתערב פירור חמץ במאכל היהודי, ומשום חומרא דחמץ החמירו, ולכן גם בהפסק מפה לא מועיל, אלא שהעיר

ה"ז טלטול מן הצד, ונגיעה בגופו מצאנו בה"ל שבת שהוא ג"כ גדר של טלטול מן הצד (עמש"ש בפתיחה לסימן שח), וא"כ יש לומר שמותר לבעוט בו, דהיינו הך, ואדרבה קל וחומר הוא, שהרי טלטול בגופו קיל מטלטול מן הצד. [ומה שלא אמרו כן, י"ל דאורחא דמילתא לדוחפו במקל, א"נ משום בזיון אוכלים, וכדרך שכתב הפמ"ג בסימן קעא בא"א סק"א לענין פירות ערלה, עיי"ש שם, אלא שהגרשו"א בשש"כ הנד"מ פ"כ הערה קד כתב שבחמץ שציתוה תורה להשבתו ולבערו בכל ענין, אין איסור לבזותו עיי"ש, וכ"מ בפ"י בכ"ד, ולפ"ז מותר לדרוס על פירווי חמץ]. ואפשר שעצם ההתעסקות בחמץ שלא לצורך ג"כ אינו ראוי.

ובכלל יש להעיר, שיש אפשרות גם להגביה בלא לקנותו, והוא כאשר יכוון שלא לזכות בזה, וכמו שכתבנו בר"ס תמו בערה, עיי"ש שם. אך מאחר ויש חשש של שמא יאכלנו יש להזהר, ורק לדוחפו בקנה או בגופו מותר, כמבואר בסי' תמו.

ועל כל פנים למעשה המוצא חמץ ברה"ר לא יתייחס אליו בשום אופן (ואין שייך בזה כלל ההיא דמציעא (כג) שאין מעבירין על האוכלין (והובא במג"א וא"ח בס"י קעא), ושו"ר שעמדו בזה בשו"ת להורות נתן ח"ה סימן ל ושו"ת קנין תורה ח"ה סימן מג, וע"ע להורות נתן במילואים, והעיקר שלא יתייחס לזה כלל לא בהגבהה ביד ולא בדחיפה ברגל, ולא כלום).

ואם נמצא החמץ בביתו ביו"ט או שבת כופה עליו כלי, ובחול המועד שורפו או פרורו וזורקו לים או לבית הכסא, וכן ראוי לעשות [וגם בזה"ז שמוכרים החמץ לגוי, אין בזה גזל הגוי, וכמשנ"ת בתשו"ר].

מצא כלי חמץ בפסח

ד. מצא כלי של חמץ ברחוב ורוצה לקחתו ולהשתמש בו לאחר פסח (או אפילו בפסח ע"י הכשר בהגעלה וליבון כל אחד לפי ענינו), אפילו אם הוא ודאי משמש לחמץ, כמו טוסטר, מצנן וכדומה, שהרי אין שום איסור בחמץ הבלוע בכלים, וכמו שמבואר בר"ס תנא שלכך די בהצנעתו, ועוד ביארנו בסימן תמ"ח שלכן א"צ למכור במכירת חמץ את הבלוע בכלים, ואין לזה שום ענין.

אלא שזה אינו פשוט, שהרי מצאנו בטור (סו"ס תג) שהביא ב' טעמים באיסור השכרת כלי חמץ לגוי, חדא משום שרוצה בקיומו של החמץ, ועוד משום שהכלי בלוע חמץ ונהנה מזה, עיי"ש. והנה הפי שם נחלקו בענין מכירת כלים חמוצים בפסח לגוי, וכמו שהביא המשנ"ב (בסימן תג סק"ח) ולא הכריע בהדיא, אולם אגן בעניויתין כתבנו שם להקל, שכן משמע מהשו"ע שתפס רק כטעם ראשון שבטור (והוספנו עוד דברים בזה כיעו"ש), ומעתה שמותר למכור לגוי, יש להוסיף עוד שגם ליהודי אפשר להתיר, שהרי אינו מוכר לו את הבלוע, ובלא"ה הרי אינו כלום, ואין בו איסור כל יראה ובל מצא. וא"ת למה הפי' דיברו דווקא במכירה לגוי, י"ל מפני שליהודי אין נפ"מ, שהרי בלאו הכי לא יוכל להשתמש בזה בפסח, ואף שאפשר להגעילו ולהשתמש בו בפסח לדעת השו"ע, אולם הרי להרמ"א יש בזה איסור משום נטל"פ, ועוד שכבר כתבו הפו' שנהגו שלא להכשיר כלים אלא לפני פסח (וכמשנ"ת בר"ס תנב), ולקנות כדי להשאיר אחר המועד, ה"ז כפרקמטיא בעלמא שגם היא אסורה בחול המועד, אלא לצורך המועד (אמנם משכח"ל דברב האבד, אך לא שכיחא כולי האי), ולכן לא הוכירו הדין ביהודי, ולעולם גם ביהודי מותר למכור.

אלא שאם יש בכלי חמץ ממש צריך לזורקו, ויתכוון תחילה שלא לזכות בו, ומן הסתם נמי אמרינן שאיסורא לא מתכוונים לזכות, וראה לעיל מה שכתבנו בענין המגביה חמץ שאם מכוון לא לזכות פשיטא שאין איסור, וע"ע שם. אלא שמ"מ אסור לטלטל חמץ מחשש שמא יאכלנו (זולת אם כוונתו כדי לשורפו). אמנם לזמן מועט אין חשש של שמא יאכלנו, ויכול גם לנער את הכלי, ויניח החמץ ברחוב, ולא איכפת לו מזה, ויקח את הכלי [ואם זה רק פירורים בעלמא אין בהם חשש כלל של שמא יאכלנו, וכמו שביארנו בסי' תלג עפמש"כ בסי' תמב ס"ז ובסי' תמד ועוד, ומ"מ יכוון שלא לזכות בזה, אך אין לו איסור בשחייתם].

ואחר פסח יכול להשתמש כרצונו ואין הנידון מצד כשרות, כי בדי"כ אין מאכלות אסורות בלחם מצנן וכדו', בפרט בעיר תורנית, ועכ"פ יפעיל על החום הגבוה, ומותר.

ובכמה דברים מצאנו שמותר לקנותם רק יכוון שלא לזכות בחמץ, וכגון מש"כ בשע"ת סו"ס תסז אות מד במי שקונה עוף בפסח יכוון שאינו זוכה בזה, ובמה שכתבו שמה שבו חמץ וישליכו עיי"ש, וע"ע כה"ח סי' תמח אות כח במי שמקבל אגרת חתומה בבצק שכיוון שלא לזכות בחמץ. ונראה שבדברים הכרחיים בודאי מותר, ודוחק לומר שדווקא בבלוע בחמץ החמירו, שהרי הסברא נותנת בהיפך, ובכלל כנראה שההלכה כטעם ראשון שבטור, ובפרט כשמכוון בהדיא שלא לזכות בחמץ, ולכן אפילו בכלי בן יומו מותר, דאם אינו בן יומו, הרי פשיטא דנטל"פ ואינו נהנה כלל, ודו"ק. וה"ה למכור ולקנות כשיש צורך מותר.

ולכן, מותר לזכות בכלי חמץ בפסח (ומכוון שלא לזכות בחמץ), וכן מותר למכור לגוי כלי חמץ בפסח אפילו הוא כלי בן יומו, וכפיה"א נראה שיש להקל למכור גם ליהודי מעיקר דין חמץ (אלא שאסור פרקמטיא בחוה"מ, וזולת בדבר האבד או לצורך המועד כגון להגעילו לפי השו"ע ולהשתמש בו, וכדומה).

ראה בפסח שהחמץ שלו לא נשרף כראוי בער"פ

ה. אחד שרף את החמץ בחצירו בערב פסח, ובא בפסח וראה שיש עוד שיירים שלא נשרפו, ומספר לתומו ששפך על זה נפט קודם השריפה, והנה מה ששפך על זה נפט קודם השריפה לא נהג כראוי, שהרי יש מצוה לשרוף, ואם שפך ע"ז נפט כבר פסל אותו מאכילת כלב, אך אפשר שאולי קודם השריפה שנהפך לפסול כבר מתנדף הנפט וכלה, וכתבנו ע"ז בסי' תמג, ועכ"פ בזה תלוי גם הדין לגבי החמץ שנמצא כעת אם צריך לבערו או לא, שאם הוא פגום מחמת הנפט שיש בו הרי שא"צ

הלכתא למשיחא ולדאורייתא, אבל לשו"ע משמע לכאן שגם בדרבנן אין סומכין, וצ"ע. ומיהו מלשון הרמ"א אפשר לשמוע שהבין אכן שגם השו"ע מיירי בדאורייתא, ולזה כתב ש"א שאף בראי' אומרים חזקה שליה עושה שליחותו, וכוונתו שאם השו"ע מיירי מדרבנן, הרי תחילה היה לו להדגיש את ההלכה המקובלת יותר שבדרבנן אומרים שליה עושה שליחותו, ואח"כ להפליג ולהקל בזה אף בדאורייתא, ואפשר א"כ שמאחר שאפשר לפרש את השו"ע בראי' שבזה לא סומכין, לכן כתב ש"א שגם בראי' סומכין, אבל בדרבנן פשיטא לכו"ע שסומכין.

אך עדיין הדברים קשים לפי פשוטו, דבכל דוכתא מעשרות בזה"ז דרבנן, וכן פסק השו"ע ביו"ד (שם ס"ב) כלשון הרמב"ם שבזה"ז תרו"מ מדרבנן, עיין שם (וע"ע גם בשו"ע (סימן שלא ס"א) שבדרבנן יש ברירה, וה"ה בתרו"מ, עיי"ש). ובודאי שצ"ע קאי גם כאן, ובפרט שסתם ולא חילק בין מעשר דגן תירוש ויצהר, למעשר פירות וירקות שהם בודאי דרבנן, שו"ר שעמדו בזה מהר"י טייב בספר חקת הפסח סי' תלד והחזו"א במעשרות ס"ז סקט"ז, וכן בערו"ש זרעים סימן סג ס"ט, וה"ד ביב"א ח"ט סע"א, שמשמע שגם בתרומה דרבנן בזה"ז אין סומכין, וה"ט דאיתחזק איסור טבל, ע"כ. וצ"ע דגם שאר דינים שאנו אומרים בהם חזקה זו איתחזק איסורא. אמנם בחיוב מצות עשה קיל טפי מאיתחזק איסורא.

אכן מצאנו בתוס' בעירובין (לב, סוע"א) שכתבו שאע"ג שמעשר פירות דרבנן, ורב נחמן מודה שבשל סופרים חזקה שליה עושה שליחותו, מ"מ כיון שעיקר שם מעשר מן התורה חשיב לה כשל תורה, ע"כ. וכ"כ הריטב"א שם. ומתחלה חשבתי לדון שכ"ז לדעת ר"ת בתוס' לעיל שפסק כרב נחמן, משא"כ לדידן ד"א כרב ששת, אולם ז"א נראה כלל, שהרי משמע בתוס' שדחו דברי ר"ת, וגם סתם תוס' הוא ר"י כידוע, ושוב התפלאתי לראות שבספר חקת הפסח שם בס"י תלד וכן בשו"ת בית שלמה סימן עג כתבו כן, שלדידן דיש פלוגתא בזה יש להקל בדרבנן, וטעמם משום דאיכא פלוגתא וספק דרבנן לקולא, עיי"ש. וזה חידוש, אחר שמ"מ אנו פוסקים כר' נחמן, והוא מחמיר בעיקרו מדא"ל, אכן בגיטין (סה). משמע דתרו"מ נחשב כאין עיקרו מה"ת, וכ"ה בב"י (י"ד ס"י קכא), ועוד באח"י. ועוד י"ל שאנו מחמירים מספק, ואכתי הוא רק בראי' ולא בדרבנן, ולכן כתבו לסמוך ע"ז להקל אף בעיקרו דא"ל, אחר דמ"מ הנידון הוא בדרבנן, ומ"מ נראה שאין זה מוחלט, וראוי לצרף לסניף נוסף, ובפרט שכפי שביארנו דברי השו"ע שהחמיר בתרומות י"ל שהוא מפני דעיקרו דא"ל, ואין בדבר הכרע.

ונראה על כורחינו שהשו"ע העתיק בזה את לשון הרמב"ם, ואין זה ברור שכן דעתו לדינא (ועיין באו"ח סימן תרמה שהשו"ע סתר עצמו בסימן אחד, וזאת עקב שהעתיק לשון הפוסקים בהעתיקה, וכמשי"כ אח"י שם ובמשנ"ב שם, ויש לחלק). וכן הוא דעת רוב הראשונים, והיא דעה מכרעת שבדא"ל לחומרא ובדרבנן לקולא, וא"נ דשאני היכא דעיקרו מה"ת, ולכן החמיר, ואע"פ שהוא תרתי דרבנן, ומצאנו ד"א שבכה"ג נעשה הדבר כמו שאין עיקרו מן התורה, וכיעוין בבית שמואל על שו"ע אה"ע"ז (סימן כח סקנ"ב), עיין שם, אפשר דלזה סתם דמירי בדאורייתא אגב דברי הרמב"ם, וא"נ י"ל טפי דמירי בדגן תירוש ויצהר שהוא חד דרבנן בזה"ז, ולכן החמיר, ודו"ק. וא"נ דלא ס"ל כחידוש זה של הבית שמואל, ולעולם הוא נשאר כמו עיקרו מן התורה, כיון שיש לו שורש ועיקר מ"מ, ודו"ק. וע"ע בשו"ת אחיעזר (ח"ג סימן עג) מש"כ בזה בענין חזקה שליה עושה שליחותו, במשלוח מנות ע"י שליח.

וכבר מבואר בהדיא בשו"ע (סימן תט שם) שבדרבנן כמו עירובי תחומין אמרינן שליה עושה שליחותו. והנה במשנ"ב שם (סק"ג) כתב שזה דווקא בזה שהוא איסור דרבנן, אבל באיסור תורה אין סומכין על חזקה שליה עושה שליחותו [וציין בשעה"צ להרמב"ם ור"ת ורבינו יהונתן ורי"ז ורשב"א בעבודת הקודש וריטב"א, וע"ע גם בשיטמ"ק בניזיר יב. וכתב שם שכן הוא דעת הגאונים (נ"ב). ואין זה כדעת הגאונים שהביא הרא"ש בעירובין שם]. ושכן סתם המחבר ביו"ד סי' שלא, ע"כ. ולעיל הבאנו משעה"מ שכן דעת הרי"ף, ומאן ספין ומאן רקיע לחלוק עליהם, וע"ע להגאון מהריט"א בקהלת יעקב מערכת מ"ם אות רה ובמלא הרועים מערכת שליה, וה"ד בשד"ח מערכת ח"ית כלל פו, וכ"כ עוד באח"י. ושוב הביא ש"א שאפילו באיסור דאורייתא סומכין על החזקה, היכי שחשש ממשול למשלח אם לא יעשה שליחותו [וציין להר"ש בתוספות ורא"ש מתשובת מהר"ם ותשובת מיימוני הובא במג"א], אולם אף שכן כתבו התוס' (שם) ועוד, אבל בקרן אורה (שם) כתב שהרמב"ם אינו מחלק בזה אם יבא מכושל או לא, ושכ"מ בירושלמי וכו', עיי"ש (וזה דלא כהנובי"ק חאה"ע"ז ס"ב), והנה אף שגם הרמ"א הביא דברי ה"ה הנ"ל, אך גם הוא לא כתב זאת כמילתא פסיקתא, וכן בדין שאין להקל בדאורייתא נגד רוב הראשונים הנז' מעמודי הוראה ומהמפורסמים שבית יוסף נשען עליהם, ועוד דזו דעה מציעתא ומכרעת (וגם המשנ"ב לא הביא כן אלא בלשון י"א, אבל סתם כדעת המחמירים, וכ"פ החזו"א במעשרות שם), וכן עיקר, ודו"ק. וע"ע במשנ"ב בה"ל פסח (בסימן תלד בשעה"צ אות כו) שכתב דלמאי דנקטינן בדאורייתא לא אמרינן חזקה שליה עושה שליחותו, בודאי צריך לבטל בעצמו את החמץ שמה לא יעשה השליח שליחותו, ע"כ. וכאמור שבדברים שהם מן התורה אין סומכין על שליח, אפילו שהוא דבר שאם לא יעשו אותו יהיה מכושל למשלח.

סיכום הדברים ועוד דינים

באיזה אופנים סומכין על חזקה שליה עושה שליחותו

- א.** דברים שהם מדרבנן אומרים בהם חזקה שליה עושה שליחותו, וסומכין על השליח שעשה שליחותו. [ועיין להלן ד"ה ודע].
- ב.** ודברים שעיקרן מן התורה, יש אומרים שלכו"ע אין סומכין (תוס' וריטב"א עירובין לב.), ויש מקילין בזה (מהר"י טייב בחקת הפסח והבית

שלמה שם ומשום ספק דרבנן לקולא, ועיין לעיל שכתבנו שאין בזה הכרע ברור כדעתם, ומ"מ אפשר לסמוך ע"ז, ובפרט בצירוף נוסף].

ג. ודברים שהם מדברי קבלה, יש אומרים שלא סומכין, ויש מקילים בזה [הנה נחלקו הפו' בזה בענין דברי קבלה כדברי תורה, עיין בראשונים במגילה ז: ז. ובאח"י טובא, וה"נ דנו האח"י גבי משלוח מנות ע"י שליח, ומ"מ לפיה"א לעיל מדברי האח"י לדידן יש להקל בצירוף הסוברים להקל בדאורייתא, א"כ בנוד"ד נמי יש להקל, ודו"ק. וש"ד שכ"כ ביב"א שם, וזה אפילו במקרא מגילה, וכ"ש במשלוח מנות]. ועו"ל בכל זה לענין משלוח מנות, לפי דברי הפו' שמשלוח מנות צריך דווקא שליח כלשון הכתוב "משלוח", והאריכו באח"י, ולשיטתם י"ל שזו גופא תקנת חז"ל על ידי משלוח, ולא חששו שמה לא תתקיים השליחות, וזה ודאי שאין לומר שמלבד השליחות צריך לברר, ופשוט. והעירוני לזה. אך זה לא יתיישב כ"כ לפיה"א שא"צ שליחות במשלוח מנות, ושמה אכתי כיון דיצא הכתוב בלשון "משלוח", הוא ללמדנו את זה גופא].

ד. דברים שהם מן התורה אין סומכין על שליח כלל [ואפילו אם זה דבר שלולי המעשה של השליח יבא המשלח למכשול, אי אפשר לסמוך עליו].

ודע, שגם בדרבנן יש אומרים שאין לסמוך על חזקה אלא בדבר שאם לא יעשהו השליח, יבא המשלח לידי מכשול, וכן מדוקדק ברש"י בעירובין שם, וכ"כ התוס' שם בשם ר"י ועוד ראשונים [ושו"ר שכ"כ במל"מ פ"ד מבכורות, אבל הפמ"ג בשושנת העמקים כלל כב, וכן באשל אברהם בס"י תט סק"ט, כתבו שהוא תלוי בב' דרכים שבתוס', ולקולא]. ויש חולקים [כמו שהזכרנו בסמוך שהדבר תלוי בד' התוס', וע"ע גם בסמ"ק מציריד מצוה קפ שרבינו נתנאל פסק כר"ת ודחה דברי ר"י. ועיין גם בקרן אורה בעירובין שם שכן הוא דעת הרמב"ם].

ועוד כתבו הפוסקים שלא אומרים חזקה זו בדבר התלוי בדעת אחרים, שצריך שיתרצו לכך [כ"כ כמה אח"י, ה"ד בשד"ח מערכת ח"ית אות קיב. ויש מי שאומר שאם הסכים תחילה סומכין ע"ז, עיי"ש. וה"מ בדרבנן דווקא. וראה עוד בסוף המאמר ד"ה ובקידושין במוסגר].

ודע עוד, שבכל אופן אין לסמוך על השליח, רק אם הוא אדם גדול [שקטן אינו נאמן, ומבואר כאן בס"י תט וכו"ד], וגם שיהיה שומר תורה ומצוות [ששלוח מומר (ע"ע לעיל) דינו כמי שאינם נאמנים כלל]. וכל שכן גוי אינו נאמן [שו"ת הרמ"ץ חיו"ד סי' עה ובשד"ח מערכת ח"ית כלל קיא]. אבל אשה נאמנת [עיין סימן תלז סק"ח, דלא כמח"ש].

אופנים שסומכין על השליח אפילו בדאורייתא

א. על בית דין סומכין אפילו בראי' [גמרא שם]. ומבואר היטב עפ"משי"כ במשנה במנחות (סח.), ודו"ק.

וראיתי הלום בהערות הגרש"ב ולדינברג על סימן תמח ס"ג שהביא מהגרא"מ המבורגר זצ"ל דכמו שיש חזקה שליה עושה שליחותו בבית דין, כך גם כל רב המוכר חמץ לרבים הוי כב"ד, וכן מו"צ הרושמים ומוסרים לבית דין הווי כשלוחי ב"ד, וכן סתם שלוחים שהועמדו ע"י ב"ד (ורק בסתם שלוחים צ"ע), ע"כ. ולעני"ד צ"ע אם כל כה"ג הוי בכלל בית דין. אך ראיתי כע"ז גם באול"צ פ"ז ס"ט, ומשמע שהבינו שכל שייכות לבית דין מהני, אך לעני"ד לא בריירא מילתא להקל.

ב. על חבר סומכין שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן [גמרא שם], וממילא יש מקילים בתלמיד חכם שחזקה שעשה שליחותו [כ"כ בלחם שערים, הבאנוהו בתחלת הדברים בהערה, אולם לפעני"ד יש לדון שיש חילוק בין דבר שהת"ח מוציא מתחת ידו, שמן הסתם הוא מתוקן, לבין מעשה שליחות, שאפשר לחוש שמה הת"ח לא עשה זאת, ובפרט שת"ח בגירסיהו טרידי (גיטין ו), וכמה פעמים שהם שוכחים יותר משאר אנשים, שהרי הרבה טרדא יש להם, ובפרט באנשי ציבור, ולכן לעני"ד צ"ע. אמנם י"ל ממה שמצאנו שנוהגים לעשות את הרב שליח למכירת חמץ כמשי"כ הפו' בסימן תמ"ח, ובאריכות רבה בשד"ח באספ"ד מערכת חמץ ומצה סימן ט, ולהנ"ל ניחא כיון שהוא ת"ח, ובפרט שהוא בשליחות בית דין וכמשנ"ת באות הקודמת, ואמנם כאן הוא שליח בית דין, מ"מ אפשר דזה נמי בכלל, וא"נ מפני שעושים גם ביטול, ושוב אינו אלא מדרבנן]. אך מדברי הפו' לא משמע כן [דלא חילקו בזה, וע"ע לעיל].

ג. אם השליח מבטיח בפירוש שיעשה את השליחות, כתב המחנה אפרים (סימן כא) שסומכין על השליח אפילו בדאורייתא (כעין משי"כ בפסחים צב, ומשום שארית ישראל לא יעשה עולה וכו'). אולם מדברי הפוסקים משמע שאין להקל בזה, אלא אם כן פתח השליח שרצונו לעשות כן [עיין רמב"ם פ"א ממעשר ה"ח שתלוי אם בעה"ב פתח לעשותו שליה או שהשליח פתח, עיי"ש. ובכס"מ, וכן במל"מ פ"ד מבכורות, וכן מסתמא הוא כך, ואעפ"כ לא התירו הפו', אך כאמור שהמחנ"א כתב להקל, וכן בשו"ת תורת חסד חאה"ע"ז ס"ב אות ו, וחזי לאצטרופי].

ד. אם השליח משתמש בדבר, בודאי סומכין על זה, וכגון ששלח שליח לעשות מחיצות כדי לטלטל בשבת, אם רואה את השליח שהוא מטלטל, סומכין שמן הסתם תיקן מחיצות, והיינו באופן שהשליח ירא שמים ונזהר מטלטול בלא מחיצות כדן [כ"ז נראה פשוט לעני"ד, וה"ה נדה שהלכה לטבול סומך עליה, וכמשנ"ת ביוסף טוהר בס"י קפד, קפה].

ה. אם אחר השליחות חוזר אל השליח, ושואל אותו אם עשה את השליחות, והשליח אומר שעשה, בודאי נאמן [הגר"ש קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה סי' שפג, ככל דין של עד אחד נאמן באיסורים, ואפילו באיתחזק איסורא, עיי"ש]. ופשוט.

ו. נתן כסף לחבירו שישלם בעבורו, יכול לסמוך עליו, כי בודאי חבירו לא יגזול את הכסף לעצמו [פשוט], ואינו ענין לחזקה הנ"ל שהיא רק חשש מניעה, וכ"כ בשו"ת אחיעזר ח"ג סימן עג, וע"ע שם מהג"ר שלמה הכהן מוילנא].

אבל דבר זה לא יועיל בנידון של עירוב, וכגון שנתן לו מומן שיעשה עירוב, או שנתן לו חומרים לעשות העירוב וכדו', שאף על פי שבודאי לא יגזול לעצמו, אולם עדיין יש לחשוש שמה לא עשה זאת באותו שבת, אלא מחכה להזדמנות אחרת (וכן בענין משלוח מנות שדנו בו הפו', החשש הוא שמה יחזיר את המשלוח לאחר פורים), וכן בשאר דיני ממונות, כגון שצריך לשלם שכר פועל ליתן שכרו, אינו יכול לסמוך על זה, שמה נשתהה, ושו"ר שכן נסתפק בזה רבינו הח"ח באהבת חסד (פ"י בנתיב החסד סק"ה) בשם הפמ"ג בספר מתן שכרן של מצוות, מאחר דבדאורייתא קי"ל שלא אומרים חזקה שליה עושה שליחותו. עיי"ש. אך יש לדון בכל זה כאשר הוא משלם לו על שיעשה שליחותו בשביל שיועיל לו לאותו ענין שהוא צריך, שבאופן זה אין לומר שמה ישתהה, שהרי אז בודאי גול בידו שהרי קיבל כסף ולא עשה את השליחות, ורק אם נתן לו כסף שיעביר כסף או שיעשה עירוב, ולא אמר לו סיבה שצריך אותה בהקדם אז יש לחוש. ואמנם בכל זה עדיין יש לחוש שלא יעשה השליחות ויחזיר את הכסף למשלחו, וצ"ע. אך כתבנו בהלכות פסח סי' תמח בענין שליחות והרשאה לרב במכירת חמץ, ש"א שזה מועיל שלא לחוש.

ודע, שבכל האמור אין חילוק אם זה שליח בזמן קצר או בזמן ארוך, וכן אם זה בהרבה טורח או במעט, ואם הוא דבר של דאורייתא אין סומכין אפילו בזמן מועט, שמה הוצרך ליפנות, או שמה צלצלו אליו בפלאפון המצוי כיום כמעט בכיס כל אדם, ושוב אחר כך נשכח ממנו [ודלא כמו שראיתי לח"א בדורינו שצירף להקל כשהוא סמוך ונראה ובכמה דקות עד למילוי השליחות, ע"כ. ולא מצאנו כן בפו', ואולי יש ללמוד כן ממה שדנו הפו' בענין שליחות לביטול חמץ (סו"ס תלד) דיש מתירים, ויש לפרש כוונתם משום דביטול באמירה סגי, אולם ז"א מוכרח, וי"ל בכמה אופנים, ואין להאריך]. ולאידך גיסא אם סומכין יש להקל אף בזמן מרובה, אך גם זה מסתבר שהוא רק בזמן ובטורח סביר, ולפי הענין.

[ובקידושין מצאנו שהשולח לקדש לו אשה חזקה שליה עושה שליחותו, וכמו"כ בניזיר (א:), וכ"פ הרי"ף רא"ש ורמב"ם ובשו"ע אה"ע"ז (סי' לה ס"א). ועיין עוד שם. וביארו המפרשים דחומרא היא, משום קנס שעשה דבר כזה, ואינה חזקה גמורה, שהרי אפשר שלא תאבה האשה, ובב"ש שם כתב דהא דקי"ל שחזקה שליה עושה שליחותו אף לקולא (וכמשי"כ בעירובין או"ח סי' תט), הוא משום דעירוב דרבנן].

הרב אברהם שקלאר

כולל "אליבא דהלכתא" ברכפלד

בענין כלים שבישלו בהם חמץ מה דינם בפסח

ובו יתברר האם מותר להשהותם

בביתו או שצריך למוכרם לגוי

עוד יתברר האם כשחזרו לרשותו צריך

להטבילם עם ברכה או בלי ברכה

ומה העיצה להמנע מזה, והאם מועיל

למכור רק את הבליעות שבכלים

ונ"מ בשביעי ש"פ שחל בער"ש האם יהיה

מותר להשתמש בכלים הללו בשבת

א וזה החלי, כתב השו"ע (סי' תנ"א ס"א) קדרות של חרס שנשתמש בהם חמץ כל השנה וכו' משפספן היטב שלא יהיה חמץ ניכר בהם, ומותר להשהותן לאחר הפסח להשתמש בהם בין במינו ובין שלא במינו, ומצניעין בפסח במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם כדי שלא יבוא להשתמש בהם בפסח, וטוב לסגורם בחדר ולהצניע המפתח, עכ"ל. והכי איתא בגמ' פסחים (ל), וכשמואל דקדירות משהי להו לאחר זמנו, ועביד בהו בין במינו ובין שלא במינו.

ב והטעם שאין בהם איסור בל יראה, כתב המ"א (סק"א) וז"ל: ולא דמי לחמץ שנתערב שאסור להשהות, דהתם נראה הוא אלא שאינו ניכר, אבל בלוע בכלי אינו נראה ומצוי, ראב"ן (פסחים סי' קס"ב) וכ"כ ר"יו (נתיב ה') וכ"מ בר"ן (ח), ויש שרצו להביא ראיה מהתוס' (שם ד"ה לשהינו) דדוקא אם נשתמשו בהן משהו חמץ אבל הרבה אסור, ולא עיינו יפה דאנן קי"ל כר"ש דאפילו נשתמש הרבה שרי לשהותן כיון שאינו בעין, ואח"כ מותר לבשל בהם לכתחילה, עכ"ל. וכתב המ"ב (סק"ה) בשם העו"ש (ש) דלא קנסו חכמים על מה שהשהה חמץ אלא על החמץ בעין ולא על הבלוע בכלים, ולפיכך מותר לכתחילה לבשל בהן אחר הפסח, וא"צ הגעלה כשאר איסורים שצריכים הגעלה גם באינם ב"י.

ג אמנם כל זה בכלים שאפשר לשפספן היטב ולהסיר מהן החמץ הדבוק בהם, אבל כלים שא"א לנקרן דינם נתבאר בשו"ע (סי' תמ"ב ס"א) וז"ל: ערבות שלשין בהם חמץ אין לסמוך על מה שרוחצים אותן בחמין ומנקרין החמץ מהן, כי א"א לנקרן שלא ישרא בהן בין הכל כזית והכלי מצרפו וכו', וצריך ליתנן במתנה לגוי עד לאחר פסח או לטוחן בטיט, וכ' המ"ב לאו דוקא אלא ר"ל ברוב הפעמים לא יוכל לנקרן כראוי, ולכן יש להחמיר משום חומרא דחמץ. וכתבו האחרונים דה"מ ערבות העשויות מנסרים גדולים שלשין בהן פת שיש חריצין בין נסר לנסר ומצוי חמץ בתוכן, אבל עריבות קטנות העשויות מחתיכה אחת ואין בהן סדק, פשיטא דיכול לנקרן כדי להצניען.

ד עוד כתב הרמ"א (שם) דטוב לעשות כן בכלים שמניחים בהם קמח כל השנה, וכן בכלים שמניחים בהם פת כל השנה, וכ' המ"ב דשמא יש עליהם חשש חימוץ ונכנסו בין הסדקים, וכן סלים של נצרים מפני

חמץ מישראל לא לצרכו קנאה אלא לסחורה, דידוע שדעתו לחזור ולמכרו לישראל, א"כ כמו שישראל הקונה מעכ"ם לסחורה לא נתחייב הישראל בטבילה, ה"נ עכ"ם הקונה מישראל וחוזר ומוכרו לישראל לא יתחייב הישראל הקונה.

ובמשנ"ה דחה לדבריו מכמה טעמים:

א דאפי' נימא כדבריו דישראל שלקח כלי מן הגוי או איפכא עבור סחורה פטור מן הטבילה, מ"מ פשוט שישראל שלקח כלי מן הגוי ונשתמש בה עם חמץ נתחייב בטבילה לכ"ע, וא"כ ה"נ כשקונה החמץ עם הרי כבר נשתמש בכלי זו בחמצו שהוא לצורך מאכל, וא"כ כמו בישראל שהלוקח כלי מעכ"ם לסחורה והכלי משמש למאכל חייבת בטבילה, דהרי עד שימכרו הכלי משתמש בה לצורך חמצו, ה"נ בעניינו. **ב** ותו עיקר הטעם דחונני הלוקח כלי לסחורה פטור מטבילה, אינו משום דהוא רק סרסור ומעולם לא קנה כלים אלו, אלא פשוט שהכלים שקנה הם שלו לכל דבר, והגזל כלים אלו גזל את הישראל, וטעם הפטור דלא חייבה תורה לטבול רק כלי מאכל העומדים לצרכי סעודה, אבל הקונה כלי לנט"י וכדו' פטורים מטבילה, וה"נ כלים העומדים לסחורה דומים לכלים העומדים לנתיב, וממילא מעתה גוי שקונה כלי חמץ בער"פ ה"ה שלו, אפי' לא קנאם רק לסחורה ס"ס הם ברשותו, ולכן כשחוזר וקנאם מהעכ"ם צריך טבילה, והכי משמע בשו"ע (שם ס"א) שלא חילק בין לקחו העכ"ם לסחורה או לצורך עצמו, מפני שבשכ"ם אין נ"מ לאיזה צורך קנאו, וסיבת חילוק בין ישראל לעמים יתבאר ע"פ טעמו של האיסור"ה (כלל נ"ח) שטעם הטבילה כשיוצא מרשות הגוי לישראל הוא כעין טבילה לגירות, וכ"ה ברשב"א (יבמות מז. ד"ה נתפא) שכ' דענין טבילת גר הוא קנוה כ"ח מעכ"ם, ומקורם בירושלמי (סוף ע"ז) שהטבילה כדי להוציא את הכלי מטומאת נכרי ולהכניסו לקדושת ישראל יעו"ש. וכן מבואר בבה"ל (שם) שנקט טעם זה לעיקר.

ואף שמצא חבר לסברת בית אבי בצפנת פענח (פ"ז ממאכ"א ה"ג) דיצא לחצו דדוקא אם העכ"ם עשה כלי תשמיש לעצמו לסעודה או חייב טבילה מן הדין, אבל עשאן לסחורה אין עליהם דין כלי סעודה, ודינם כדן פת פלטר, והביא סמוכין לסברא זו מלשון הריטב"א בע"ז (דף מז.) שכתב הטעם דכלי עכ"ם צריכים טבילה משום דסופן להשתמש בהן באיסור ויצאו לקדושה, לכן הצריכן הכתוב לטבילה אף בחדשים, ע"ש.

וא"כ מעתה לפי"ז בכלים העומדים לסחורה ולא לאכילת איסור א"צ טבילה, ואף אם נבוא לחלק בין עשאן למכור לעכ"ם או לישראל, מ"מ בנד"ד שגוי הקונה בער"פ כל מטרותו הוא כדי לחזור למכור שוב לישראל, א"כ לסברת הריטב"א והצ"פ א"צ טבילה, ומ"מ דחה במש"ה דבריו כיון שכל הפי' כולם הזכירו רק לטעם הירושלמי והרשב"א, ולא הביאו כלל טעם הריטב"א, והניח את סברת הצ"פ בצ"ע, וסיים הדמיון כליו בע"פ כיון שודאי קנאה עכ"ם, אף שחוזר ומכרה לישראל צריך טבילה, ע"ש.

ולכא"ו אם כל הכרחו הוא ממה שלא הזכירו הפי' סברת הריטב"א לא איריא, דבאמת אין כאן מחלוקת, דגם הריטב"א מפרש טעם הטבילה כטעם הירושלמי והאיסור"ה, אלא שביאר טעם הטומאה דהיינו מה שעתיד הכלי לבוא לידי איסור אצל הגויים, ודיבר הריטב"א בהוה יען כי כל אכילתם הוא מאכ"א וד"א, ואפשר שגם הראשונים הג"ל לא פליגי ע"ז, ומה שלא כתבוהו כן בהדיא מפני שכן היה פשוט להם שלא הצריכה התורה טבילה לכלי סחורה כפי שלא הצריכה טבילה לשאר כלי הבית שאינם עומדים לסעודה, ושוב מצאתי באבני"ז (י"ד ס" ק"ז) שביאר ע"פ סברת הריטב"א את סוגית הגמ' בשלהי ע"ז ע"ש, ולא נחית לטעם הריטב"א, ותו נראה דבצירוף שאר הסברות שזכרו בדברי הפוסקים שלא להצריך טבילה שאין לדחות דבריו לגמרי להלכה, וד"ק, ולמעשה לדינא בשדי חמד (מערכת חמץ ס" ט) הביא את ב' דעות הפי' הנ"ל, וסיים דצ"ע לדינא, ולכן למעשה ראוי לעשות עיצות הנ"ל שיכתוב בשטר המכירה שמשכיר או משאל הכלים כמבואר בשו"מ (שם) ובדברי מלכיאל (ח"ד ס" כ"ב), או שמוכר רק את החמץ הדבוק בכלים כנוסח הסמ"ע ורנ"א, וכ"נ נוסח הגר"ו (סוף ה"פ ע"ש), ויש שפקפקו ע"ז, עיין בדברי מלכיאל שם והבא"ח (פר' צו) ובשו"ת יד יצחק (ח"ב ס" קס"א) מכמה טעמים, ולמעשה בנוסח המצוי בדיני מוכרים רק את הכלים שא"צ טבילה וכמשנ"ת.

ג ועתה נבוא לדון האם יהיה מותר להשתמש בכלי חמץ שמכרם לגוי בשבת אחר שביעי ש"פ, ואין הנידון לאוסרו בטלטול משום טבילת כלים, דהלא אפילו אם מכרם לגוי במכירה גמורה הלא קי"ל דכלי גוי א"צ טבילה כמבואר בשו"ע (סי' ק"כ ס"ח), ואדרבה כתב המחבר (ס"ס ק"כ ואו"ח ס"י שכ"ג ס"ז) דמי ששכח להטביל כלים מע"ש ורוצה לצאת מן המחלוקת אם מותר להטביל כ"ח בשבת, ד"א דאסור להשתמש בכלי בשבת, שיתנה לנכרי במתנה בשבת ויחזור וישאלנו, והתירו לתת מתנה לצורך שבת, ובערה"ש (סי' ק"כ) כ' שכן יעשה בחול במקום שאין לו מקוה, ואין ההיתר רק עד אחר השבת או בחול עד שימצא מקוה, ושוב יטבלנו בלא ברכה, יעו"ש. אך כל הנידון שלנו הוא רק משום מוקצה מחמת יום שעבר, והנה מחמת שנמצא ברשות הגוי יש להקל, לא מביעיא למאן דמוכר רק את החמץ בעין שלא נוגע בו, אלא אפילו לדידן שמוכר רק את החמץ הבלוע ג"כ אין לחוש, דאין היתר לבשל בכלי שאינו ב"י לשבת, הגם שהוא נט"פ ואינו חוזר וניעור לכ"ע, דכל בלוע חשיב תערובת לח בלח דאף לרמ"א אינו אוסר במשהו, מ"מ פסק המ"ב (סי' תמ"ב סק"א) את החי"א (כלל קנ"א ס"טו) שתבשיל שנתבשל או נכבש לכתחילה בתוך הפסח בכלי חמץ אפי' אינו ב"י צריך לבערו, ומקורו בדברי הרמ"א (סי' תמ"ז ס"י) דנהגו כיש מחמירים דנט"פ בפסח אסור, דלא גרע מ"משהו"י שאסור כמבואר בתשו' הרשב"א (סי' רס"ב) בשם ר"י הזקן, וכתב המ"ב (שם ס"ק צ"ח

ויש מהפי' שפקפקו על כך שא"א למכור בליעות כלל כיון שאין בהם ממש, כפי שהעיר בקוב"ת ממרן הגריש"א (ח"א ס" כ) ובתשו"ה (ח"א סי' ר"צ) ובאו"צ (ח"ג פ"ט), אך כבר השיב ע"כ הקה"י בכתבי קה"י חדשים פסחים (ע' ק"יב) דכיון שאפשר להוציאם ע"י בישול אפשר למכרם [וכ"נ מהמ"ב בכמה מקומות שהבלוע נחשב לממש], ובקה"י בורעים (סי' ט"ו) יישב באופ"א שאגב העיקר אפשר למכור גם את הבליעות, וראה עוד לשון החזו"א באמונה ובטחון (פ"ג ס"ח) שכ' בתו"ד וז"ל: להאמין כי הכלים שנמכרו לנכרי בע"פ צריכים טבילה, ע"ש.

אכן למעשה בנוסח שטר מכירת חמץ של הגאב"ד הגר"נ קרליץ שליט"א אין מוכרים לנכרי רק את החמץ הדבוק לכלים הטעונים טבילה, ולא את הכלים עצמם (ונדפס בחו"ש ה"ל פסח פ"ח ע' ק"ז, ובספר חו"ש ה"ל רבית בסופו), וז"ל: וכן למעשה לא מוכרים את הבלוע בכלים, ובנוסח מכירת חמץ הלשון וגם הדבוק בכלים, וגם השקים שדבוק בהם חמץ ושאר כלים שא"צ טבילה כשקנה מן העכ"ם שדבוק בהם חמץ, עכ"ל. וכ"ה דעת השה"ל (קובץ מבית לוי ניסן ע' י"ב) [ועוד מן הפי' שהצריכו טבילה, המה בעל הזבחי צדק (סי' ק"כ סקע"ה) ובעל השבט סופר (סי' ס"ה) ובשו"ת לבושי מרדכי (סי' כ"ה אות ב)].

ט אמנם יש הרבה פוסקים שדעתם שאף אם מוכר את הכלים עצמם א"צ לחזור ולהטבילם מפני כמה וכמה טעמים, ואלו הן, בשו"ת טוב טעם ודעת (שם), והזכירו גם בשו"ת האלף לך שלמה (סי' קצ"ג), ובהגהות חכמ"ש (סי' תמ"ח), כתב להקל מטעם זה וז"ל: כיון דהמכירה היא הערמה רק בחמץ גופי' מהני הערמה, מ"מ מ"מ דאורייתא בביטול סגי, ומדברנן מהני הערמה, אבל בכלים דאינו מבטלן אי"כ לא היה מכירה כיון דהוי דרך הערמה ואולי' בתר דאורייתא, וי"ל עוד דאף מדרבנן לא בעי טבילה משום היכרא, כעין שאחז"ל בשבת בגזירת י"ח דבר שלא לשרוף עליו תרומה וקדשים, כן ה"נ עשו היכרא שלא יטבלו, דאולי יטעו דהוי מכירה גמורה ויסמכו ע"ז לבד ולא יבואו לבטל החמץ, ולכך עשו היכר שאין טובלין הכלים, כן נראה לי טעם המנהג (ועיין בשו"ת האלף לך שלמה שדחה דברי השואל שרצה להקל שלא להטבילן משום אונסין ומשום משכון, ודחה לדבריו והעלה שהעיקר משום טעם האמור, ע"ש).

ובערוך השולחן כתב (סי' ק"כ סקנ"ב) להקל מטעם זה, וז"ל: וראיתי מי שאומר דאחר הפסח שלוקחין ממנו כנהוג דצריך טבילה, ולי לא נראה כן מפני שהכל יודעין שעושיין כן מפני חומר איסור חמץ ולחומרא בעלמא, דמדינא אין עוברים על הכלים, והכל יודעים שאחר הפסח יחזרו לישראל ולא נקרא שם הגוי עליו, ולכן א"צ טבילה, וכמדומה שכן המנהג הפשוט, עכ"ל. וטעם זה נזכר גם בספר תבואות שמש (סי' צ"ז הובא בטב"כ ס"ג), יעו"ש. ובהלכות חג בחג (שם) כ' ע"ד המהר"ש קלוגר ונכונים דבריו אף על דברי הערה"ש ודעימיה, שהגדולים שהצריכו טבילה נקטו שהיא מכירה גמורה וחלוטה, והזהירו מאד הפוסקים שלא להתנהג מראש במכירה זו שתראה כהערמה, דאי"כ הוי שטר ושוברו בצידו (כמבואר בארוכה בבה"ל סי' תמ"ח ד"ה בדבר), אך לענין ברכה יש לחוש לדבריהם, וגם כל הגדולים הג"ל לא הזכירו שיש לברך. [וע"ע בספר טב"כ ע' ע"ח בשם ספר עצי העולה שכ' שיטבלם בלא ברכה].

י ובשו"ת ארץ צבי (סי' פ"ד) רצה להקל עפ"ד הרמ"א (שם ס"א) והש"ך (סי' ק"ז), דכתב הרמ"א ישראל שגנבו או גזלו ממנו כליו והחזירו לו א"צ טבילה, אבל שר או מושל שאנסו ישראל ולקחו כליו צריכין טבילה דכבר נשתקעו ביד גוי, עכ"ל. וכ' הש"ך בשם הלבוש דהטעם דבאונס המושל צריך טבילה הוא מפני דודאי כבר נתייאו מהם הבעלים, וחשיב נשתקעו ביד העכ"ם דבעי טבילה, ולפי"ז אם הגניבה והגזילה היא בענין ששמענו שנתייאש מהן צריך טבילה, ועל כך נחלק עליו הש"ך וז"ל: ולא נהירא, דבאיסור"ה הארוך שהוציא ממנו הר"ב דין זה כתב הטעם דבגנב אע"פ שנתייאשו לגמרי א"צ טבילה, מאחר שאינן רשאיין להחזיק בו בפרסום לא נקרא שם העכ"ם עליו וא"צ טבילה, ואולי גם העט"ז מודה לזה, עכ"ל. וממילא ה"נ כלים אלו לא נשתקעו ביד הגוי, דכל זמן שלא שילם עליהם אין שם העכ"ם עליהם, והכל יודעים שאחר הפסח חוזרים לידי ישראל, אי"כ חדא טעמא נניהו ע"ש, ומיהו יש לבע"ד מקום לחלוק דכיון שמכרו לגוי כדת וכדין, ואם ירצה להחזיק בו רשאי להחזיק בו בפרסום, אי"כ שפיר נקרא שם הגוי עליו.

יא ובקובץ תשובות (ח"א סי' נ') במענה למרן הקה"י היקל מרן הגר"ש אלישיב מטעם אחר, וז"ל: שלפי הדין אינו מחויב למכור רק במקרה ויש בהם חמץ בעין, הרי אומדנא דמוכח שכל עצמו של המכירה לא בא אלא להנצל מאיסור ב"י כשיש בהם חמץ בעין, ואם היו באים לדין המוכר כליו התמוצים עם הגוי, ויהודי היה טוען הואיל ונתברר שאין בו חמץ בעין אדעתא דהכי לא מכרתי, הרי יש לדון שע"פ אומדנא הזאת לא היה בכחנו להוציא את הכלי מחזקת היהודי [ועיין חו"מ סי' ר"ז ס"ד ברמ"א, מיהו אי איכא אומדנא דמוכח נתבטל המקח], והואיל וקי"ל דסתם כלים אין בהם ממשו של איסור (כמבואר ביו"ד סי' קכ"ב) הרי צדק כ"ג שיש להתיר להם להשתמש בלא טבילה, ויש לצרף בזה דעת הישוע"י שאם כי לדעת רוב הפי' עיקר הטבילה היא מ"ע מה"ת, אבל האיסור השתמשות הוא מדרבנן (וכן פסק בבה"ל סי' שכ"ג ד"ה מותר, דמה"ת אין שום איסור להשתמש בה ע"ש), עכ"ל ע"ש. ונראה שעל טענתו לא שייך אזהרת הגדולים הנ"ל שלא להתנהג בהערמה, כיון שלא מערער על גוף המכירה אלא רק על הכלים שאין בהם חמץ בעין, ואה"נ לכלים שיש בהם חמץ בעין חפץ הוא למכרם בלב שלם.

יב ובשו"ת משנה הלכות (ח"ט ס' קס"ה) הביא משו"ת בית אבי (ח"ב סי' פ"ד) שרצה להקל מטעם זה, שלא גרע כלי חמץ הללו מכלי סחורה, דמבואר בשו"ע (שם ס"ה) דישראל שקנה כלי מנכרי לסחורה ומכרו לישראל אחר א"צ להטבילן [ועי"ש בט"ז סק"י], אי"כ עכ"ם הקונה כלי

שיש בהן גומות וא"א לנקרן, ויש להטמינם בחדר שאינו רגיל לילך שם, והביא בשעה"צ (סי' פ"ב) מחלוקת הפוסקים האם בהטמנה לחדר סגי, או דינם כדן ערבות דצריך ליתנם לגוי, וז"ל: הפמ"ג מפרש דבזה לחדר סגי אחר שינקר היטב, והיינו בכלים שיש בהם רק חשש פירור חמץ, משא"כ בערבות דיש חשש לצירוף כזית לא מועיל הטמנה לחדר, אבל מדברי הח"י והחמד משה משמע דתרוויהו בעי, עכ"ל.

והעולה מן האמור דרק בכלים וקדירות שיש בהן חשש לחמץ בעין בשיעור כזית או אפילו בפחות, וא"א לנקרן ולשפשף היטב צריך למוכרם לגוי או ליתנם לו במתנה, אבל שאר כלים סגי להם בהדחה ושפשוף ודו.

ה אמנם מדברי הפוסקים שבסמוך נראה שמנהג ישראל היה למכור כל הכלים החמוצים לגוי, ולא דוקא כלים העשויים מחרס ומעץ, אלא אף כלי מתכות נהגו למכור, כפי שנראה מדבריהם שדנו לענין חיוב טבילה כשחוזר ולקוחם מן הגוי, וכנראה בימיהם הכלים לא היו חלקים ומשוויים כמו בימינו, ולכן חששו לחמץ בעין או שלא היה בידם לנקות הכלים כדבעי, ואחר שכבר נהגו למכור חמצם מכרו ביחד עם שאר החמץ גם את הכלים שהשתמשו בהם חמץ כל השנה, וכבר מובא בארחות רבינו (ח"ב ע' כ"ג) שאמר בעל הקה"י שאף שכתב השו"ע שא"צ למכור לנכרי כל הכלים, מ"מ משום חומרת איסור חמץ נהגו ישראל סלטול בעצמם למכור לנכרי כל כלי החמץ, וישראל קדושים והחמירו מאד באיסור חמץ, אלא שצריך לעיין טובא אם לא יצא שכרם בהפסדם אם לא יחזרו לטובלם אחר הפסח, ובפרט בכלי מתכות שמצוות טבילתו לרוב הפוסקים הוא מה"ת [והמה רש"י ע"ז עה. ד"ה זוזא, ותלמידיו, מחז"ו ה"פ אות ד', האורה ח"א סי' פ"א, ר"ת יומא עה. ד"ה מאן, ר"ף (עין שאג"א סי' נ"ו), רמב"ם פי"ז ממאכ"א כמבואר בנו"כ ובב"י סו"ס"י ק"כ, רמב"ן, ריטב"א (שם) ועוד], ומה הם העיצות להמנע מלהצריכם טבילה אחר הפסח.

ו ועתה נציע דברי הפוסקים וטעמיהם שדנו בענין מכירת הכלים בפסח לגוי האם מצריכה טבילת כלים מחדש, והנה מקור הדין הוא בשו"ע (י"ד סי' ק"כ ס"א) שפסק וז"ל: ישראל שמכר כלי לגוי וחזר ולקחו ממנו צריך טבילה, אבל אם משכנו בידו וחזר ופדאו א"צ טבילה, עכ"ל. ומקורו בתוס' ע"ז (עה: ד"ה אי) וברא"ש (שם פ"ה סי' ל"ה) שכתבו הטעם שצריך לחזור ולהטבילן, דכיון שהיו ברשות הגוי בהיתר נקרא שמו של הגוי עליו, וכל כלי ששמו של הגוי עליו צריך טבילה, משא"כ משכון לא נכנס לרשות הגוי, ומרשות ישראל לא יצא, יעו"ש. ומעתה לפי"ז כיון שמכירת חמץ מכירה גמורה היא, הרי יצאו מרשות ישראל בהיתר ונכנסו לרשות גוי, ולפיכך כשחוזרים לרשותו צריכים טבילה, וכבר עמדו גדולי הפוסקים על כך, וחלקם עוררו שלא למכור רק את החמץ בעין, או לפחות רק תערובת חמץ כדעת הגר"א במעש"ה, ויש מן הפוסקים שלא הצריכו טבילה כלל.

ז ונפתח דבריו הסמ"ע המובא בדרכ"ת (י"ד סי' ק"כ סק"צ) וז"ל: דע שכבר עמד בזה בקונטרס הסמ"ע בסוף הסימן וכו' בנוסח השטר של מכירת חמץ, שמוכר שכתב הנוסח שימכור לעכ"ם רק את החמץ הדבוק בכלים, ומפרש שם הטעם שלא ימכור גם גוף הכלים כדי שלא יצטרכו הכלים טבילה לאחר הפסח, וכן הביא ממשו בשו"ת טוטו"ד תליאתה (ח"ב סי' כ"ב), וכ"כ הנוב"ח (תשובות חדשות סי' ו) בסדר מכירת חמץ, והובא ג"כ בשו"ת שיבת ציון (סי' י"א) וז"ל: ולא כתבנו שימכור בסתם כל מה שבחזר משום שלפעמים יש בחדר ההוא כלי מתכות או כלי זכוכית, ואם ימכור כל זה לגוי ויקנה מהגוי אחר פסח יהיו צריכים טבילה מחדש, עכ"ל. והובא בפתחי תשובה (שם ס"ק י"ג), והביא שם גם את דברי החכמ"א (כלל ע"ג ס"ג) שכתב כן בהדיא, ולפי"ז כשמוכר היורות לעכ"ם בער"פ משום חמץ שצריכים טבילה לאחר פסח, וסיים שלכן מוטב שלא למכרם כלל, ע"ש.

ח וכן מציינו שעמד ע"ז החת"ס (שו"ת או"ח סי' ק"ט) וז"ל: לשון נוסחא הנ"ל שהעתיק מעלתו שמכר לו המטלטלים שיש לו בחדרים הידועים לא הבנת, וכי לא הזכיר בשטר שם חמץ כלל רק מטלטלים, ומכר לו גם הכלים שהחמץ בתוכם, וזה לא יתכן כלל דאי"כ כל כלי מתכות צריכים טבילה אחר הפסח וכו', ומפני כן בנוסח שטר מכירת חמץ כתבנו ע"פ מו"ר הגאון מוה"ר אדלר שאינו מוכר אלא החמץ הנדבק בדופני הכלים ולא הכלים עצמם, עכ"ל. [ועיין עוד לו בסי' קי"ג ד"ה ועפ"ז שכתב בתו"ד וז"ל: ובפפד"מ הדפיס מו"ר הגאון בעל הפלאה נוסח שטר בלה"ק, ואחריו מו"ר הגר"נ אדלר בשינוי לשון, והוא נדפס בספר קונטרס הסמ"ע, ואני תקנתי השטר בלשון אשכנז, ונדפס בקובץ תשובות בליקוטים שבסוה"ס סי' ט"ז, ונמצא שהסמ"ע והגר"נ אדלר הלכו במהלך אחד וחששו לטבילת כלים]. וכן פסק בקיצור שו"ע (סי' קי"ד ס"ב) וז"ל: חמץ שהוא בתוך כלי הצריך טבילה, כשלוקחו מגוי לא ימכרו עם הכלי, כי לאחר הפסח כשיחזור ויקנהו מן הגוי יצטרך טבילה מחדש, עכ"ל. וכן נהג הגר"א לטבול הכלים כמובא בתוספת מעשה רב (אות מ"ז): גם היה נזהר מלשנות בכלים חמוצים של ישראל אחר הפסח מאחר שנמכר לנכרי קודם פסח, ואחר הפסח חזר וקנה מן הנכרי, ע"כ צריך להטבילה, עכ"ל. ומקורו בכתבי הצדיק הגר"ו מסלנט (ע' קי"ב) בשם הגר"א והגר"ח מוולאז'ין בזה"ל: אומרים בשם הגאון, ואני (ר"ח מוולאז'ין) אמרתי מנעורתי שצריך להטביל הכלים שמוכרים לנכרי עם החמץ, עכ"ל. וכ"ה בקריינא דאגרתא (ח"א סי' צ"ט) מבעל הקה"י שכ' בזה"ל: אני מוכר כל מיני חמץ וכו' וגם חמץ הבלוע בכלים עד כמה שאפשר למכור ע"פ דין וכו', עכ"ל.

ואף שכתב החזו"א (סי' קי"ז ס"ק ט"ו) וז"ל: למדנו דמותר להשהות קדרות הבלועות בהם חמץ וכו', וא"כ א"צ לכתוב בשטרי מכירה שאנו נוהגין 'כלים הבלוע בהן חמץ', עכ"ל. ולפי"ז א"צ למכור את הכלים החמוצים עצמם, מ"מ נהג סלטול בעצמו ומכרם כמש"כ בארח"י (ח"ב ע' כ"ב) שמכר את הכלים הבלוע בכלים, ומנהגו היה להטבילם לאחר פסח,

וכן נראה דלפי דרכנו מיושב מש"כ דמכנים ומוציא מיד, דבפשוטו לא משמע דצריך שהיה, אלא די"ל דאתא לאשמועינן דאי"צ שהיה מרובה לפלוט את כל הבליעות, אלא מיד בתחילת הפליטה יכול להוציא את הכלי.

ביאור הטעם שאי"צ להשהות עד גמר הפליטה

אלא שצריך להבין מדוע אין צריך להמתין ולהשהות שיפלוט את כל פליטתו, ובדברי הטור באו"ח מבואר טעם הדבר מפני שבאמת מיד ברגע הראשון פולט את כל בליעותיו, אכן באו"ח לא ביאר ענין זה, ואדרבא כפי שהבאנו לעיל מפורש בדבריו שמודה לסברת הראב"ה דיש משך זמן לפליטה, וכל משך זמן זה אין לחוש שיחזור ויבלע.

ובהכרח בעינן למימר כפי שביאר הב"ח בי"ד דאין צריך לחוש שיפלוט את כל הפליטות, כיון שעיקר הפליטה של יומו נפלוט, ואין צריך לחוש שכל הפליטות שמזמן מרובה יפלוט לגמרי, כיון שמעיקר הדין אין בהם איסור.

ובאמת כן מוכרח בראב"ה, שכאמור בכל דבריו מפורש שיש משך זמן לפליטה, וכל אותו הזמן אין הכלי חוזר ובלוע, ומ"מ כתב ר'איתי כתוב בתשובות כשמגעילין צריך להשהות בו עד שתפלוט יפה, וכי האי גוונא כתוב בספר האלפס, ואנן רגילין למהר להוציאם, ומוכרח דאי"צ להשהות כל זמן הפליטה, אלא שסיים 'כללא דמילתא לא מסקינן בדיני הגעילה אלא כדמסיק תעלא מבי כרבא'.

ומעתה שפיר מצינן למימר דאע"פ דמשמע מלשון השו"ע דמודה לראב"ה דיש משך זמן לפליטה, מ"מ אפשר להוציא את הכלי מיד אחר תחילת הפליטה, דהא חזינן דאף הראב"ה מודה בזה, וכאמור לעיל מצינו למימר דאף שאר הראשונים מודו, אלא רק שצריך שהיה כפי שביאר הט"ו שהמים הרוחתים יכנסו לכלי להפליטו.

אך מ"מ ריהטת דברי הראשונים משמע שאי"צ שהיה כלל, כפי שנראה מלשון הטור, וכן מבואר בדברי העיטור שהביא הב"י, 'מסתברא שאין צריך לסלקו קודם שתנוח הרתיחה, ולא להניחן שם עד שתנוח, אלא מסלקן בכל עת שירצה', וכן מצאתי בספר התרומה שכתב 'ואכתי קשה כשאנו מגעילין כלים צריך להשהותן במים רותחין זמן מרובה לפי שאין אנו יודעין זמן הנחתן מבלוע שיניחו אחרי כן לפלוט, אלא מיד שנתנום במים רותחין מיד אנו מסלקים אותו, ומשמע כדברי הפר"ח דלא בעינן שהיה כלל'.

הרב זאב קרויזר

כולל "אליבא דהלכתא" קרית ספר

הגעלת השולחנות והשיש לפסח

א. כתבו הטור והשו"ע בסי' תני"א ס"כ: השולחנות והתיבות שמצניעים בהן אוכלין כל השנה, רגילים לערות ע"ג רותחין, לפי שלפעמים נשפך המרק מן הקדירה לתוכן.

מקור הדין בהגהות מימונית שכתב שולחנות ותיבות נהגו לשפוך עליהם מים רותחין, כי פעמים נופל עליהם ובהם חמץ רותח, כגון פשטידא [שהוא דבר גוש] ומרק.

וכתב הב"י דמשמע מדבריו שאע"פ שאין מצניעין בהם אוכלים, צריך לשפוך עליהם מים רותחין, משום **דחיישינן שמא שום פעם נשפך עליהם מרק חי**.

ויש לשאול למה חזינן דהחמירו טובא בהגעלת השולחנות [והשיש] כאשר יבואר, והשאלה היא בין לדעת המחבר ובין לדעת הרמ"א.

ב. לדעת המחבר קשה למה החמיר והצריך להגעיל, דהרי שולחנות ותיבות רוב תשמישן הוא בצונן, ורק לפעמים נשפך מרק, **והרי דעת המחבר בס"ו וכן בסכ"ה** דכל כלי אולינן בחר רוב תשמישו, **ורק הרמ"א** החמיר דלא אולינן בחר רוב תשמישו, ולמחבר כלים שרוב תשמישן בצונן, אע"פ שפעמים משתמשין בהן לחמין כתב **המ"ב סקמ"ה** דסגי בשטיפה.

בבהגר"א כתב משום דהוי כלים שתשמישן ע"י ערוי. וצ"ע דהשו"ע כתב **שפעמים** נשפך מרק מהקדירות, משמע דאין רוב תשמישו בערוי.

ג. ויש לחקור האידך מגדירים רוב תשמישו, האם הולכים אחר רוב 'השימושים' של הכלי, **א"ד** דאולינן בחר 'יעוד' הכלי, ואם מיועד גם לתשמיש אחר, אף שהוא רק מיעוט, צריך הגעלה כמותו.

ולכאורה צריך להבין טעם דעת הראשונים והמחבר דסוברים דאולינן בהגעלה בחר רוב תשמישו של הכלי, דהרי היו בכלי גם מיעוט בליעות יותר חמורות ויותר עמוקות כגון הצריכים ליבון, ולבליעות אין מועיל צורת הגעלה של רוב תשמישו, ונשארים דבוקים בכלי, וא"כ האידך מותר להשתמש בכלי זה בפסח.

אלא שכתב בתשו' הרמ"ע מפאנו סי' צ"ו **וכן בב"י בסוף הס' בשם תשו' הרשב"א** דכיון דהכלי הוא אינו בן יומו א"כ 'הבליעה' נוטל"פ, ואסוריה רק מדרבנן, דגזרו כלי שאב"י אטו ב"י, הם אמרו להגעיל, והם אמרו דאולינן בחר רוב תשמישו, **וכ"כ בדע"ת יו"ד סי' צ"ו וחיי"א קכ"ה ג'**, וכונתם **דלא הטיחו חכמים** לחשוש לבליעות של מיעוט תשמישו.

החמץ, והכלי בן יומו, ס' נגדו, דבכה"ג היורה הגדולה נאסרת, אכן משמע דהכלים עלתה להם להגעלה, ובהכרח מטעם שהיו טרודים לפלוט ולכך לא בלעי, וכן ביאר הב"ח את שיטתו, ומשמע דהב"ח גופיה ג"כ סבר הכי לדינא, וכן משמע בב"י שדן בדברי הכל בו דאפשר להגעיל אחר זמן איסורו, ואע"פ שהחמץ איסורו במשהו ואינו מתבטל במים, ומשמע דנקט דסברת ראב"ה מוסכמת, וכן משמע ממה שהשיג על דברי רבינו ירוחם שכתב שא"א להגעיל כלים אחר זמן האיסור, ומוכרח כפשי"נ, ודו"ק.

105 הנה מלשון הר"ף שכתב 'משהי' להו עד דפליטי שפיר, מדוקדק דצריך שיפלוט היטב כל מה שבלע, וכן המשמעות בלשון הר"ן והרשב"א שכתב שצריך לשער באומד יפה שיפלוט מה שבלע, ומשמע דצריך שיפלוט כל מה שבלע, אולם מאידך גיסא בלשון הרמב"ם שכתב שצריך להשהות עד שיפלוט, אפשר להבין שהשהיה רק לצורך תחילת הפליטה.

כמו שבלע עכשיו, כמו כן נאמר איפכא מפלט פליט אבל לא בלע כאן מה שפלט עכשיו, ולכך הכלי הנגעל לא הדר בלע כאן איסור שפלט במים עכשיו'. ומבואר שעיקר ההיתר מצד הכלי, שאינו חוזר לבלוע את פליטתו בשעת רתיחת המים.

וכן ביראם (מצוה נב) שכתב 'ואי מגעיל לאיסור בשעת איסורו צריך להכשיר כל כלי וכלי לבדו, דאי לאו הכי אין להם הכשר דמאי דפליט האי פליט האי אבל פליטת עצמו אינו חוזר ובלוע בעודו רותח, דמסקינן בחולין בפ' כל הבשר דמאי דנפל בתוך יורה מבלע בלע, מפלט לא פליט הנבלע באותה רתיחה, וכי היכי דלא פליט הנבלע באותה רתיחה הכי נמי לא בלע הנפלט באותה רתיחה, דקיימא לן כבולעו כן פולטו וכפולטו כן בולעו'.

ולפ"י איכא נפ"מ ביחס לכלים שמתור להגעיל רק כלי אחד, אך כלי אחר יחזור ויבלע את פליטת חברו, ומטעם זה חששו להגעיל רק כלים שאינם בני יומם.

שיטת רש"י דבשעת הרתיחה הכלי אינו בולע כלל

אכן באמת נראה דשיטת רש"י אינה כן, אלא דאיהו אזיל לשיטתו שפירש בגמ' דכ"ז שהמים רותחים הבשר רק בולע ואינו פולט, וה"ה להיפך ביחס לכלים, דכ"ז שהמים רותחים הכלי טרוד לפלוט ואינו בולע כלל, ולכן אפשר להגעיל אפילו הרבה כלים יחד, דכן מפורש במחזור ויטרי (הל' פסח הכשרת כלים) לתלמיד רש"י, שכתב 'ויורה שלא תנוח היורה הגדולה מרתיחתה לפי שחוזרין ונבלעין בתוכה, והקטנים אע"פ שנגעלו בזא"ז כולן טהורין לפי שכ"ז שהמים רותחין אין כלי שבתוכה בולע אלא פולט', וכן ביאר שיטתו בהרחבה הר"ד בספר המכריע (סי' ס"ט), וכן מפורש באורחות חיים שהביא דבריו הבית יוסף, וכן מבוארת דרך זו בראב"ה.

סיכום שיטות הראשונים

ומתבארים לפ"י ו' דרכים בהגעלת כלים, לתוס' וסיעתם [הרא"ש והרשב"א] כל ההיתר בהגעלת כלים רק באופן שפליטתו מתבטלת במים, כיון שלעולם הוא בולע פליטתו, אך מצינו ה' דרכים בראשונים דאפשר להגעיל באופן שאין הפליטה מתבטלת, דעת הרמב"ן וסיעתו [הרא"ה והריטב"א] שהמים מפליטין ולא מבליעין, דעת הראב"ן וסיעתו [הראב"ה והמרדכי] שבתחלת ההגעלה הכלי פולט, ועד שגומר פליטתו אינו בולע [אך לפ"י אין להשהות הכלי יותר מדין], דעת הרשב"ם שבתחלה הכלי בולע ורק אח"כ הוא פולט [ולפ"י צריך להשהות שעה גדולה], דעת רש"י דכאשר המים רותחים הכלי רק פולט ואינו בולע [ולפ"י אפשר להגעיל הרבה כלים יחד], דעת הרא"ם והתרומה דבשעה שהמים רותחים הכלי אינו חוזר לבלוע פליטת עצמו [ולפ"י א"א להגעיל הרבה כלים יחד].

יש לרדן כיצד נקטינן, ובפוסקים כפי שהביאם המשנ"ב משמע דנקטי לעיקר כדעת התוס' וסיעתם, דאין להגעיל כלי לאחר זמן איסורו באופן שאין פליטתו מתבטלת במים, אכן ריהטת לשון השו"ע משמע דאפשר לסמוך על שיטת ראב"ה דאם ישנה את הכלי בצמצום שיגמור פליטתו, ולא יספיק לבלוע, וכן בצירוף שיטת רש"י דכ"ז שהמים רותחים הכלי פולט ואינו בולע, אפשר להגעיל אפילו אחר זמן איסורו, ויתירה מכך בב"י מבואר שהבין דאף הרא"ש סמך על שיטת הראב"ה¹⁰⁴.

ביאור דברי הטור דצריך שהיה לתחילת הפליטה ולא לסוף הפליטה

ומעתה נשוב לנידון שפתחנו בו האם צריך להשהות את הכלי בתוך המים, והנה לפי משנ"ב נראה דיש להסתפק בדעת הראשונים שצריך להשהות, מזה טעמם, דאיכא למימר לצורך תחילת הפליטה, שאין הכלי מתחיל לפלוט רק אחר שהיה, ויש מקום לדון לענין משך הפליטה שאינה נשלמת רק אחר שהיה, בדבריו הרשב"ם שהבאנו מבואר שאין הפליטה מתחילה אלא רק אחר שהיה גדולה, אכן שאר הראשונים פליגי עליה, וכפי שכתב דבאמת יש בזה חילוק בין דברי הטור בי"ד, לדבריו ונראה לחדש דבאמת אין בזה חילוק בין דברי הטור בי"ד, לדבריו באו"ח, דבאו"ח כתב בשם הר"ף 'משהי' להו למאני בגו יורה עד דפליטי, ומשמע דהשהיה נצרכת לעצם תחילת הפליטה, אכן בי"ד כתב בשמו 'צריך שישנה הכלי במים עד שיפלוט כל האיסור שבו'¹⁰⁵.

ונראה דלפ"י אפשר לבאר דמטעם זה דווקא בי"ד השיג על דבריו, דסבר דכיון שצריך לשהות עד שיפלוט כל האיסור, ממילא צריך שהיה מרובה, ואין נוהגים כן. אכן לפי מה שהבין באו"ח דהשהיה לצורך תחילת הפליטה, יתכן להבין דאי"צ שהיה מרובה, אלא סגי בשהיה מועטת, וכפי שהביא הט"ו מהכל בו שכתב 'צריך לדקדק שלא למהר להוציא הכלי מן היורה כדי שיהיה פנאי אל הרתיחה ליכנס ולהפליט מה שבלע'.

ומעתה נראה ליישב מה שתמנהנו לעיל על הט"ו היאך השווה את שיטת הטור עם שיטת הר"ף, והרי הטור בהדיא השיג עליו, ויתכן להבין דרק כלפי מה שהבין בי"ד מדבריו השיג עליו, אך כלפי מה שהבין באו"ח דהצורך בשהיה לצורך עצם תחילת הפליטה לא השיג עליו, ומש"כ דמכנים ומוציא מיד, זהו אף לשיטת הר"ף.

שיטת רשב"ם דהכלי בתחלה בולע ואח"כ פולט

והנה בתוס' בחולין מבואר דעיקר המחלוקת של ר"ת עם רשב"ם היא מחמת דין ההגעלה, דרשב"ם פירש דכי היכי דמבואר בגמ' דהבשר בתחלה בולע, ורק לאחר שגומר לבלוע הוא חוזר לפלוט, כן הדין לענין הגעלת כלים, ולכך הצריך להשהות את הכלי שעה גדולה שיגמור לבלוע את המים ולאח"מ יפלוט את האיסור, ומשמע דלפי דרכו הדבר מיושב שאינו הכלי נאסר מחמת פליטתו, שהרי בשעה שהוא פולט את איסורו אינו חוזר ובלוע, כיון שהוא טרוד לפלוט.

אך התוס' תמהו על דרכו שזהו דבר תימה דמי בקי לידע שיעור זה, ומפני כן השיגו על הרשב"ם, אכן ברע"א שם העיר דאפשר לפרש מעין דרכו של רשב"ם דבאמת כלים חלוקים מבשר, ודווקא בשר ושאר אוכלין דרכם בכך קודם לבלוע ואח"כ לפלוט, משום שיותר קל להם לבלוע, אך כלים הם שונים דיותר קל להם לפלוט, ולכן בתחלה הם פולטים ואח"כ בולעים.

שיטת הראב"ן וסיעתו דהכלי בתחלה פולט ואינו בולע

ומצאתי בראב"ן (מסכת פסחים, ושו"ת סי' כ"ג) שביאר כן, דהקשה דבהגעלת כלים נקטינן דמיד פולט, אך בבשר אינו פולט בתחילה אלא רק בולע, ותירץ 'היינו טעמא דבשר רך וכי נפיל לרותח מכווץ כוץ ולא פליט, וכי לא פליט בלע, אבל הקערה לא כווצי ופליטי מיד', ובדבריו מבואר דע"ז אנו סומכים בהגעלת כלים, שאין לחוש שיחזור ויבלע את פליטתו, כיון שבתחלה הוא טרוד לפלוט, ואינו יכול לבלוע.

ונכודו הראב"ה בעל האבי עזרי הביא דבריו, ודן בזה הרבה, שיש מקום לסמוך על סברא זו בהגעלת כלים, אלא שכתב שלפ"י צריך דקדוק וחכמה לידע להשהות את הכלי במדה הראויה, שבה יפלוט ויגמור את פליטתו, אך צריך להוציא מיד בכדי שלא יחזור ויבלע את פליטתו, ומטעם זה כתב דראוי לכתחילה להגעיל רק כלי שטעמו פגום, בכדי שלא יהיה חשש אם ישנה את הכלי יותר מדין, ויחזור לבלוע את פליטתו¹⁰².

ומצינו ברא"ש בפסחים ובטור בסי' תנ"ב שהביאו דבריו, ולא השיגו על עיקר סברתו דכל היכא שהכלי טרוד לפלוט הוא אינו בולע, וכן מבוארת סברא זו בב"י בסי' תנ"ב בשם המרדכי, ויתירה מכך בטור בסוף דבריו בסי' תנ"ב משמע דמודה לו בהאי סברא, דכתב דאם מגעיל לאחר זמן האיסור בע"פ, ראוי להגעיל את היורה גדולה, דאל"כ נמצא שהמים כולן נאסרים ונבלעין בכלים הנגעלים בתוכם אם משהה אותם בתוכם עד שתגמור פליטתן, ומשמע דאם לא משהה אותם עד שתגמור פליטתן אין לחוש שיחזור ויבלעו, ובהכרח זהו ע"פ סברת הראב"ה. וזהו ג"כ ביאור דברי השו"ע שכתב בסי' תנ"ב דבאופן שמגעיל לאחר זמן האיסור צריך לחוש 'אם משהה הכלים בתוך היורה יותר מדין ואינו משהה אותם כל כך', וע"ע בביאור הגר"א שצידד כסברא זו¹⁰³.

שיטת הראשונים דכאשר המים רותחים הכלי אינו בולע

אכן כל מה שנתבאר זהו ע"פ דרכו של רשב"ם בביאור מה שאמרו בגמ' גבי כזית בשר שמבלע בלע מיפלט לא פליט, והיינו שהבליעה והפליטה הם פעולות סותרות, אכן כאמור ר"ת פליגי עליה, מחמת שתמה עליו דבהגעלת כלים בעינן להשהות שעה מרובה, ומי בקי לידע שיעור זה, ולכן פירש באופ"א, דענין זה תלוי ברתיחת המים, דכ"ז שהמים רותחין הבשר אינו פולט מה שבלע עתה, אכן אף לפי דרך זו מצינו לסמוך על סברא זו בהגעלת כלים, דכ"ז שהמים רותחים הפליטה של הכלים לא תחזור ליבלע בכלי. וכן הביא הטור מרש"י, דסמך על סברא זו דבשעה שהמים רותחים אין לחוש שהכלי יבלע את פליטתו, ולכן אפשר להגעיל אף באופן שאין הפליטה מתבטלת במים, וכן הביא הב"י מהכלבו. וכן רמז לסברא זו בשו"ע שכתב 'וכן כדי שלא יצטרך לזיזתה שלא ינחו המים מרתיחתן'.

אלא דאפשר להבין ענין זה בבי' דרכים, האם מפני שהכלי אינו חוזר ובלוע מה שפלט עתה, או דלמא הוי להיפך שהמים אינם חוזרים ופולטים מה שבלעו עתה, ויש להסתפק על איזה סברא סמכינן, ויש לרדן בזה דמצינו בתוס' בחולין וכן הרא"ש בע"ז שדנו דאין לסמוך על סברא זו, וביארו דמים חלוקים מגוש, והפליטה שבהם אינה בגדר בליעה כגוש, אלא היא מעורבת בהם, ולא יתכן לומר ענין זה לא ביחס לכלי שאינו בולע מה שפלט עתה, וכן לא מצינו למימר להיפך דהמים בשעת הרתיחה לא פולטים מה שבלעו עתה, ע"ש מה שביארו בזה, וא"כ צ"ב בהבנת שיטה זו.

וראיתי בפמ"ג (סי' תנ"ב משי" סק"ב) שביאר דרש"י סבר סברא זו ביחס למים, שאינם חוזרים לפלוט מה שבלעו עתה בשעת ההגעלה, ויש בזה נפ"מ דיכול להגעיל כלים כלים יחד, כיון שאין המים חוזרים להפליט כל מה שבלעו עתה, אך אם נדון את הסברא ביחס לכלי, א"כ כלי אחר יחזור ויבלע את פליטת חברו.

שיטת הראשונים דבשעת הרתיחה הכלי אינו בולע מה שפלט

וראיתי בתרומה שהוא תלמיד ר"י שהביא את תמימת התוס', אך מ"מ כתב דמצינו למימר 'כמו שאנו אומרים הכזית בשר בולע ולא פליט

102 עיי"ש שכתב 'ופליאה בעיני שיכולים לכוון גמר הפליטה, יש זריז ונשכר יש זריז ונפסד, יש עצל ונשכר יש עצל ונפסד'.

103 עיי"ש שכתב על סברא זו 'וכ"ד ראב"ה וברא"ש פ"ב ס"ז, ואף שדחו תוס' שם סברא זו היינו לפי ר"ת שאינו פולט כלל בליעת עכשיו (נוכל) לומר גם כן להיפך, אבל לסברת רשב"ם לומר כ"ז שטרוד לפלוט לא בלעי ודאי סברא אמיתית היא וכמ"ש הראב"ד בפ"ב דפסחים, ומצינו סברא זו בכמה מקומות, אלא מה שמחמירים הוא בכה"ג שהכלי שבליעתה מועטת ממחרת לפלוט מהכלי האחרת ואז בולעת, וכ"ז שהן ב"י ואין במים ששים נגדם'.

104 ע"י לעיל שהבאנו לזה ראייה מדברי הטור בסוף סי' תנ"ב דמשמע שמסכים לשיטת ראב"ה, אכן אף בב"י מבואר כן, דביאר בסוף סי' תנ"ב דמש"כ הרא"ש דצריך להגעיל את היורה הגדולה היינו באופן שהגעיל לאחר זמן איסורו של

ולכ"כ החי" סקלי"א בשם ע"ש במ"ב סקמ"ו דאם יודע שתוך מעל"ע השתמשו בצורה החמורה, צריך הכשר כחמור לכ"ע. ולפי"ז י"ל דדוקא אם יעוד הכלי הוא למה שרוב תשמישו, אלא שפעמים בדרך מקרה משתמשים בו לתשמיש חמור יותר, אז מקילים לילך בתר רוב תשמישו, תלינן דבד"כ הבליעות הם אינם ב"י, וכמו תלינן לגבי כל הכלים דסתם כלים אב"י, אבל אם יעוד הכלי הוא גם למיעוט החמור, צריך להחמיר להכשירו כהמיעוט החמור, וכ"מ במ"ב ס"ק קנ"ד.

וכ"כ בחזו"א סי' קי"ט סקט"ו וסי' קכ"ז סק"ג וד' דדוקא אם יודע שלא נשתמש בכלי תוך מעל"ע לפני ההגעה בשימוש החמור, אבל אם השתמש בו תוך מעל"ע ואפילו רק ספק אם השתמש בו בעודו ב"י, צריך להחמיר כהמיעוט החמור, דהוי ספיקא דאורייתא.

וכ"כ בס' הגעלה"כ פ"ד סט"ו בשם מהרי"ל דכלי שרגילים לעשות מיעוט תשמישים בבליעה חמורה יותר, כגון כף שפעמים משתמש בה בכ"ר, אף שאינו זוכר צריך להגעילה בכ"ר.

וכן הוכיח במגילת ספר עניני א"ח וי"ד סי' כ' דאם המיעוט הוא דבר שכיח צריך הגעלה כמותו, מהרשב"א דאף דסובר דאזלינן בתר רוב תשמישו, מ"מ במחבת החמיר דצריך ליבון, וטעמו כיון דפעמים מתיישב השמן במחבת ונאפה מה שבתוכו בלא שמן.

וע"כ צ"ל דכיון דמיעוט תשמישו החמור הוא דבר שכיח, לא אזלינן בכה"ג אחר רוב תשמישו.

ולפי"ז מובן למה המחבר החמיר בשולחנות ומשטחי השיש והצריך להגעילן, דכיון דשכיח שנשפך מהקדרות עליהם, צריכים הגעלה.

ונראה דזהו כונת הגר"א שכתב דשולחנות צריכים הגעלה, כיון דתשמישן ע"י ערו, דאע"פ דרק לפעמים נשפך, מ"מ כיון דהוא דבר שכיח חשוב כמיועד לכך.

ד. ולפי הסבר זה מובן נפלא, דמחלוקת המחבר והרמ"א לגבי רוב תשמישו, הוא לשיטתם שנחלקו לגבי נותן טעם לפגם בפסח בס"י תמ"ז ס"י, דהמחבר סובר דנטל"פ מותר בפסח, לכן סבר הכא דאזלינן בתר רוב תשמישו, אבל הרמ"א שם סובר דנטל"פ אסור בפסח, לכן סבר הכא דלא אזלינן בתר רוב תשמישו.

ועפ"י חידוש באור לציון ח"ג סי' י' הי"א דאף הרמ"א לא החמיר לילך אחר מיעוט התשמיש אלא לגבי פסח, משום דדוקא לגבי פסח החמיר דנטל"פ אסור, אבל לגבי שאר איסורים דנטל"פ מותר, גם הרמ"א מודה למחבר דאזלינן בתר רוב תשמישו, ולפי"ז כתב דהקונה דירה מחלוני וכדו' א"צ להחליף הכיורים והשיש, דרוב תשמישן בצונן או בפגום.

אלא דעדיין קשה כמו שהעיר הפמ"ג במש"ז סק"א דהרי אף המחבר החמיר לכתחילה לגבי נטל"פ, ואף לרמ"א העיר דהתם החמיר בנטל"פ כהתה"ד אף לגבי דיעבד ובהפס"מ, וכתב דכן נוהגים מורי הוראות דהמאכל נאסר, והכא היקל בדיעבד.

עוד העירו דאף למחבר חזינן דהחמיר בשאר איסורים, דהרי פסק בי"ד סי' קכ"א דסכין בין גדול ובין קטן וכן מחבת צריכין ליבון, אף דהתם רוב תשמישן אינן ע"י האור.

ה. במגן האלף סק"ו כתב טעם אחר למה אזלינן בתר רוב תשמישו, דכיון דרוב תשמישו בבליעות קלות, יש להניח שגם בפסח ישתמש בכלי רק לבליעות הקלות.

וגם לטעם זה כלי שמצוי משתמשים בו לבליעות חמורות אף שהן רק מיעוט, צריך להגעילו כהחמור, וכן בביש.

ו. עוד אפשר שבאמת מדינא א"צ הגעלה לשולחנות ושיש, ולכן כתב המחבר בלשון 'רגילים' לערות עליהם רותחים.

וכ"כ בכה"ח אות רל"ג דמה שנהגו לערות, הוי רק חומרא, דרוב פעמים אין נשפך אלא מכ"ש, וכ"כ באורלי"צ ח"ג פ"י הי"ו וי"א דרק הוי חומרא שנהגו, ולכן כתב דלגבי הכיור אולי ל"ש מנהג זה.

ז. לדעת הרמ"א - כתב במהרי"ל וי"ל הביאו בח"י ס"ק נ"ה ומ"ב ס"ק קי"ד דכיון דפעמים נותן עליו פשטיד"א חם הוי כאילו השתמש בהם בכ"ר, לכן לא מהני עירוי לבד, אלא יכשירם ע"י אבן מלובנת ויערה עליה מים ורותחין, ויגלגל האבן למקום אחר ושוב יערה כדי שילכו הרותחין בכולו. וכ"כ המ"ב בסק"ג דהשולחנות והספסלים, נוהגין להכשיר באבן מלובן ויערה עליהם מכ"ר.

וכתב הרמ"א בס"ו דקערות גדולות שאין יכול להכניסם בכ"ר, יתן עליהם אבן מלובנת ויערה עליה רותחין מכ"ר דהוי ככ"ר, וכן כל כיוצא בזה, והסביר המ"ב ס"ק נ"ב בשם הא"ר דבא לרבות דפי מוליתות של שבר או גבינה, דלפעמים נותנים עליהם חמין, ונראה מקורו מהמרדכי בו

הביא הב"י בסוף סי' תנ"ב דקערות גדולות או לוח [מגש] שנושאין בו מוליתות של בשר או של גבינה צריך ללבן אבנים באש, ויניח על הדף ויערה עליהן, כי לפעמים נשפך מן המוליתא ורותחת על הדף לכן צריך כ"ר.

וכ"כ שם הדרכ"מ בשם הגה"מ ואגור ואו"ה ומהרי"ל דעירוי בלא אבן לא מהני.

וכונתו למנהגי מהרי"ל ה"ל הגעלה או"י, דכתב מנהג העולם כשמגעילין דפין ושולחנות פשוטין, אז מניחים אודים או אבנים מלובנין, ומעמידין על הדפין והשולחנות כדי לערות עליהם רותחין, שלא יצטנן מן העירוי ויגעילו יפה.

וכן בדרכ"מ י"ד סי' קכ"א סק"ו הביא מאו"ה נ"ח ס' דנוהגין להחמיר דאף כלי שבלע ע"י עירוי להגעיל ע"י כ"ר, לכן תיבות ושולחנות דחיישינן שמה נשפך עליהן רותחין, לא די בעירוי, אלא מלבנים אבנים ושופכים עליהן רותחין אפילו מכ"ש, דהא נרתחין מהאבן והרי הוא ככ"ר, ויזהר לכתחילה להוליך האבן בכל מקום על השולחן.

ח. טעם חומרא זו י"ל דקאי ע"פ שיטת הרמ"א דהחמיר בס"ו דאין הולכים בכלי אחר רוב תשמישו, אלא חוששים למיעוט, וכיון דפעמים מניח על השיש או השולחן פשטיד"א וכדו', דהוי דבר גוש דמחמירים

שדינו ככ"ר, לכן צריך לערות ע"ג אבן מלובנת דבכה"ג חשוב ככ"ר, כמ"ש הרמ"א בס"ו ובמחבר סט"ו.

ולכאורה קשה דאף אם השתמשו ע"ג השולחן או השיש בהנחת פשטידא חמה וכי"ב שהיס"ב, ונחמיר דגוש דינו ככ"ר, מ"מ הרי הפשטידה היא עילאה, והשיש או השולחן הם תתאה, והדין דתתאה גבר ואינו אוסר יותר מכדי קליפה, וא"כ לכאורה צריך להועיל הגעלה ע"י עירוי דמכשירה כדי קליפה.

ואין לומר דכיון דנחלקו הראשונים בשבת לט. לגבי עירוי, דדעת ר"ת דמבשל כ"ק, ולדעת רשב"ם אינו מבשל רק מפליט ומבליע כ"ק, ונאמר דאנו חוששים לחומרא לדעת רשב"ם דאינו מבשל, ולכן א"א להגעיל ע"י עירוי.

אי אפשר לומר כן, דהרי אף דבר גוש הוא מחלוקת אם דינו ככ"ר, ורק לחומרא נקטינן דהוי ככ"ר, ובודאי דעירוי שלא נפסק הקילוח חמור יותר מחומרא דדבר גוש, והעירוי צריך להועיל.

ופלא, דהני פוסקים שהחמירו שצריך אבן מלובנת כתבו הטעם משום עירוי, ולא כתבו הטעם דפעמים מניחים קדרות שהם כ"ר ממש, ואם יש רטיבות על השולחן או השיש נבלע מכ"ר.

ט. ונלענ"ד ליישב דמהרי"ו לשיטתו דכתב הדרכ"מ בס"י תנ"ב סק"ה והרמ"א בס"י תנ"א ס"ז בשם מהרי"ו דלא מהני לקלוף את השולחן, חזינן דסובר דנבלע יותר מכדי קליפה, ואילו עירוי מבשל רק כ"ק.

ונראה דההסבר למה סובר דבולע יותר מכ"ק, ע"פ מ"ש האו"ה הביאו הט"ז בי"ד סי' צ"ה סק"ב והב"ח חכמ"א כלל נ"ט ד' דעיריות הרבה בלע טפי מכדי קליפה [י"א דדוקא אם עירה בזמן שהבליעה הראשונה עדין לא נצטננה, ויש מחמירים אפילו אם כבר נצטננה], ולפי"ז נמצא דגם האו"ה שהחמיר דצריך אבן מלובנת אזיל לשיטתו, שהחמיר בעיריות הרבה.

בדיעבד אם רק הערה - כתב הפמ"ג בא"י ס"ק ל"ח דאם אירע שהגעילו ע"י עירוי, ונתנו שם בפסח מצות חמות בהפס"מ, יש להתיר, דבכלי נמי אמרינן תתאי גבר, וגוש נמי מתיר הרמ"א בס"י צ"ד ז', ונהי דלכתחילה יש להחמיר, בהפס"מ יש לצדד להקל. אבל בח"י נ"ה ומ"ב ס"ק קי"ד ושעה"צ קמ"ד כתבו דבדיעבד מותר אפילו ע"י עירוי בלבד.

י. אופן העירוי:

לפני העירוי יתמין שהשולחנות לא היו בן יומן של בליעות חמות, והיו מנוגבין, ויערה עליהן בזריזות וישירות, ולא ע"י מצקת אם לא שמששה המצקת במים עד שתעלה רתיחה או שמגעיל באבן מלובנת - מ"ב תנ"ב כ'.

עם איזה כלי ראוי לערות ע"ג השיש, האם בכלי של פסח או בשל חמץ: בח"י סקנ"ה הביא מהט"ז סוס"י תנ"ב דהנשים נוהגות שלא להשתמש בפסח בקדירה ששפך בו רותחין על האבן שמכשירין בו, כיון דריח חמץ נכנס בו, ובתחילה כתב הח"י דאין למנהג זה שום טעם וריח ואין בו איסור כלל בפסח, שוב הביא דכ"כ במנחת יעקב כ"ג י"ב ב' טעמים לאסור מדינא דש"ס לכתחילה, וסיים מנהג של ישראל תורה, אך בדיעבד בודאי שאינו אוסר. בערוה"ש תנ"א י"ח כתב דאין לחומרא זו טעם וריח.

בשעה"צ סי' תמ"ד סק"ד כתב בשם הפמ"ג ודה"ח, דאין לערות רותח לתוך כלי חמץ מכלי פסח, אם לא שרוצה שלא להשתמש בקדירה זו שיערה מתוכו עד לאחר הפסח. בכה"ח תנ"א רל"ז מחלק דאם השיש ב"י יערה מכלי חמץ, דניצוק והבל הקדירה הוי חיבור, אבל אם השיש הוא אב"י, יכול לערות גם מכלי פסח.

ראוי לערות ע"י קומקום חשמלי שמחובר עדיין לשקע - דהוי עירוי מכ"ר שעי"ג האש, דלכאורה דינו ככ"ר, כדמוכח בשבת מ: דאמבטי של חמי טבריה היתה בריכה שנבעה מן המעיין, ורבי אסר ליתן לתוכה כלי עם שמן [דהחשיבה ככ"ר], ואמר לתלמידו טול בכ"ש ותן. יא. כיסוי השיש:

כתב במג"א סקל"ח דבדרכ"מ תנ"ב ה' כתב דאם הגעיל א"צ להניח על השולחנות והשיש דפין, אבל במהרי"ל כתב דינו סמרטוטין עליהם לאחר הגעלה, וכן נוהגין דשמא יש קצת חמץ בעין.

וכן הביא בח"י סקנ"ה דברי מהרי"ל דאף לאחר הגעלה לא ישתמש עליהם דבר חם, אלא ע"י הפסק סמרטוטין, וסיים דכ"ז הוא חומרות יתרות כי די בחומרא דהגעלה, וכן נוהגין.

במ"ב ס"ק קט"ו כתב דיש שכתבו שצריך להניח עליהם עוד מפה או דבר אחר החוצץ, שמה נדבק בו עדין עוד חמץ בעין, והביא דהא"ר מחלק דכן ראוי לנהוג בתיבות ומגדלים [גדולים] דכמעט א"א לטוהרן שלא ישאר מאומה בין הדבקים, אבל בשולחנות פשוטים אין להחמיר.

ויש להעיר על מ"ש המג"א דדעת מהרי"ל דמלבד ההגעלה צריך גם לכסות, דבדרכ"מ תנ"ב ה' הביא דכתב מהרי"ל בה"ל הגעלה ה"י דשולחנות וכדו' סגי להו בעירוי מכ"ר שלא נפסק הקילוח, ויגב השולחנות קודם שיערה עליהם, ובה"ל י"א כתב דמגדלים של עץ אין טוב להגעילם דיש בהן סדקים, אלא יניח דפין אחרים על הדפין הישנים.

ולכאורה במהרי"ל ל"כ דאינו מועיל הגעלה, ואדרבה לגבי שולחנות כתב דמועיל עירוי, והמנהג לערות ע"ג אבן מלובנת, רק כתב דבתיבות ומגדלין גדוליין איכא חשש של בעין, בהן יש לחוש שהגעלה לא מועילה, וכמו שהביא המ"ב מא"ר אות מ' דמהרי"ל החמיר רק בתיבות ומגדלין גדולים, אבל בשולחנות מודה דמהני הגעלה.

ומ"ש מהרי"ל דטוב יותר להניח דפין אחרים או סמרטוטין, נראה דכונתו במקום הגעלה, ויותר מפורש הוא בגירסאות אחרות שהודפסו במנהגי מהרי"ל ש"ל ע"י מכוון ירושלים.

דבגירסא א' כתוב באמת ואם הגעילין יזהר שלא יגביהנו, וגם אל יניח על הדפין שום דבר חם, וטוב יותר שיניח דפין או סמרטוטין על כל דף ודף כדי שלא ישתמש להדיא בגופיה. והכונה כמ"ש בתחילה מחמת חשש בעין שבין הדבקים.

אבל בגירסא ב' כתוב להדיא, אכן בלא הגעלה כשהן משופשפין ומנוקרים כפי יכלתן, יכול להשתמש בהן ע"י סמרטוטי בגד או חתיכות עצים מנוחים בתוכה להשתמש על גבה, ואז נזהר הוא מלהגביה את הנשפך.

וכן בגירסא ג' כתוב, רק יטהרן ע"י מריקה ושיטיפה יפה כמה שיכול, ויניח דפין חדשין ע"ג דפין הראשונים, והו"ל היכר טובא, דאם נשפך לו מאומה שלא יגביהנו בפסח, מאחר שאינו משתמש להדיא בגוף המגדל ע"ג דפין הראשונים.

וכ"כ להדיא במטה משה תקמ"ו, דכתב ואותן התיבות טוב להניח שם סמרטוטי או חתיכות נסרים, ואין נכון להגעילן.

יב. ונלענ"ד להסביר הטעם למה החמירו כ"כ בהכשרת השולחן, וכמו שהבאנו שהצריכו להוסיף לעירוי אבן מלובנת, ואף לאחר ההגעלה הצריכו לכסות ולצפות השולחן, וסברא זו שייכת רק לגבי שולחנות המטבח' כאשר יבואר.

הוא דלכאורה שולחנות המטבח' כיון שרגילים לרדד עליהם בצק, דינם כבית שאור, דהיינו הכלי שמחזיקים שם את השאור שדינו שאף בצונן בלוע.

דכתב המחבר בסעיף י"ז הדף שעורכים עליו כל השנה, וכן עריבה שלשין בה צריכים הגעלה, וכ"כ המחבר בס"כ ב' דכל הכלים שנשתמש בהם חמץ בצונן מותר להשתמש בהם מזה אפילו בחמין, חוץ מבית שאור ובית חרוסת דאע"פ שלא נשתמש בהן חמץ אלא בצונן אסור להשתמש בהן מזה חמה. וכ"ז בלא הגעלה, אבל ע"י הגעלה מותרים חוץ אם הם מחרס דלא מהני הגעלה.

הרמ"א בס"א כתב שם דהמנהג שלא להשתמש בפסח בערבות ודפין שלשין עליהם כל השנה אפילו ע"י הגעלה, וכן עיקר כמו שנתבאר בתמ"ב ס"א.

ובסי' תמ"א כתב השו"ע דאף אין להשהותן בביתו בפסח, והטעם כתב דקשה לנקרן שלא ישאר בהם כזית חמץ ועובר על ב"י ובי", וכתב במ"ב סקצ"ז דכתבו האחרונים דמירי בעריבות העשויות מנסרים גדולים שיש בהם חריצים בין נסר לנסר ומצוי שם חמץ, אבל עריבות קטנות העשויות מחתיכה אחת ואין בהם שום סדק, פשיטא דיכול לנקרן כדי להצניען ולא להשתמש בהם בפסח, וסיים המ"ב דאם עבר ולש בהם בפסח אחר הגעלה מותר.

ובמ"ב סי' תנ"א סקצ"ז כתב דאם הוא כלי מתכות דאפשר לנקותו יפה מותר ע"י הגעלה, ויש מחמירין גם בזה. ובשעה"צ ס"ק קי"ט כתב דדעת המחמירין הוא המג"א לפי טעמו דנוהגים דלביית שאור לא מהני הגעלה.

ובבה"ל הכא ד"ה צריכים, הקשה דהכא כתב השו"ע דמהני הגעלה לערבות, ואילו בתמ"ב פסק דאין לסמוך על מה שרוחצין ומנקרין אותן בחמין, ות"י המג"א דהתם מיירי שהעריבה עשויה מנסרים הרבה לכן לא מהני, משא"כ הכא מיירי שנעשה מחתיכה אחת מועיל הגעלה.

וכתב בה"ל הכא וכן בשעה"צ תמ"ב ס"ק פ' דמדוברי הרמ"א שסיים וכבר נתבאר בס"י תמ"ב משמע דמיירי בחדא גווני, ולכן הב"ח ומאמר ת"י דבתמ"ב החמיר שלא מדינא אלא משום הישר והטוב, אבל דעת הא"ר והמג"א דבעשוי מחתיכה אחת מותר להשהות בביתו בפסח, אבל להשתמש בו בפסח החמיר לכתחילה אפילו לאחר שהגעילו, דנוהגין כהדריעה הסוברת דלביית שאור לא מהני הגעלה [אלא צריך ליבון], דאפילו מחתיכה אחת דאפשר לנקרה יפה, עכ"פ הבליעה אינה יוצאת ע"י הגעלה.

הגדרת בית שאור - פסחים ל: אמר רבא בר אבא אמר ר' חייא בר אשי אמר שמואל, כל הכלים שנשתמשו בהן חמץ בצונן משתמש בהן מזה, חוץ מבית שאור הואיל שחימוצו קשה.

פרש"י כלי שהאשה שורה ומנחת בו את השאור, ופעמים שהוא שוהה שם בלילה.

אבל כאמור השו"ע ס"ז כתב דגם הדף שעורכים עליו כל השנה, וכן עריבה שלשין בה, ובמ"ב צ"ג דמשהין עליהם עיסות עד שיחמץ ודמי לבית שאור.

אם משתמש בהם רק לפרקים - כתב במ"ב סקצ"ב דסגי בערוי, ובשעה"צ ק"ח דהגר"א כתב בשם המרדכי דהמנהג להחמיר דצריך הגעלה, וכמ"ש המ"ב בסקצ"ה.

שיעור התדירות - כתב במרדכי ד"א שאם משתמשים בו בכל יום, אבל י"א דאפילו פעם בשבוע.

ולאח"ז מצאתי בספר מגילת ספר עניני א"ח ואו"ה סי' כ' דהעיר למה הפוסקים כתבו להכשיר השולחנות והשיש משום עירוי, ולא כתבו הטעם להחמיר לחוש לקדירות רטובות דהוי כ"ר, ובית שאור דחמורים טפי.

וכן חזיתי שכ"כ הגר"ע אויערבך שליט"א בקובץ מסורת ע"ו דהוי כבית שאור.

אלא שחזיתי שיצא לאור שו"ת מחזה אליהו ח"ב סי' ל"ג דנשאל מהגרש"פ זימערמאן גאב"ד גיטסהעד לגבי כלי הלישה ועריכת המצות שנשארים במים בכיור, ואין מנקים אותם אלא למחרת בתחילת היום, והיקל בזה דכיון שאינו שימוש תדיר ותמידי אינו בולע. ויש להעיר על דבריו דאם דבר זה מצוי בכל יום במאפיות דנחשב לתדיר יותר, ממי"ש המרדכי דשיעור התדירות י"א בכל יום, וי"א דאפילו פעם בשבוע.

ויש ללמד זכות למה אין חוששין לזה באפיית המצות דלהוי כבית שאור - דבד"כ מקפידים לטוהרן ולהדיח השולחנות והכלים מיד, והבצק שמרדדים הוא פחות משיעור מיל ואינו מחמץ, ורק הוי חשש על הפירורים שנשארו והחמיצו מעצמם בלא שאור, כולי האי אין חוששין, וכן שמעתי ממור"ד הגר"מ גרוס שליט"א דא"צ לחוש בשולחנות דהוי כבית שאור.

יג. ולפי"ז מובן למה צריך גם לצפות את השולחנות והשיש לאחר ההגעלה, דכתב המג"א סקל"ג ומ"ב סקצ"ז דאף דכתב הרמ"א בס"י

כתב השו"ע מי שלא התפלל בעוד שיש לו זמן להתפלל מפני שסבור שעדיין יש לו זמן עד שיגמור אותו עסק, ועברה השעה, הוא אונס ויש לו תשלומים ע"ש. הרי שפסק השו"ע דאף אונס ביום אחרון מיקרי אונס, ויש לו תשלומין לתפילה, ודלא כהאגודה שאונס ביום אחרון ל"ה אונס. וכבר הקשה המנ"א או"ח סי' ק"ח ס"ק י"א, מ"ט הבי"ו י"ד סי' רל"ב הביא מח' לענין שבועה ונדירים כשאונס ביום אחרון אם הוא אונס, ובהל' תפילה פשיט"ל שהו"י אונס ויש לו תשלומין, וכתב המנ"א שלגבי שבועה חשש לחומרא ע"ש, והיינו שרק בשבועה ס"ל שאונס ביום אחרון לא הוא אונס, ואה"נ ס"ל להלכה דאונס ביום אחרון הוא אונס כהל' תפילה, ומש"ה יש לו תשלומים ע"ש, ועפ"י"ז חזינו להלכה דעת השו"ע דלא כהאגודה, אלא שאונס ביום אחרון הוא אונס, וא"כ ה"ה י"ל כשלא הטביל הכלי עד שבת אף שחזקה דלרע אחרון הוא כאונס.

אולם י"ל בפשיטות, דאין מוכח כלל מהשו"ע בהל' תפילה דאונס ביום אחרון הוא אונס, דמש"ה יש לו תשלומין, ד"ל שלדין תשלומין בתפילה א"צ שיהא אונס, וסגי שלא יהא מזיד, דכל שאין עושה במזיד יש לו תשלומין, וה"ה לענין אונס ביום אחרון, אף שאין לו טענת אונס, יש לו תשלומין דאכתי אינו מזיד. ומיושב משה"ק המנ"א בסתירת השו"ע לענין שבועה ס"ל שאונס ביום אחרון ל"ה אונס כהאגודה, ומ"ט לענין תפילה ס"ל שיש לו תשלומין כשאונס ברגע אחרון, ד"ל שס"ל אף שאונס ביום אחרון ל"ה אונס, כל שאינו מזיד יש לו תשלומין, וכ"כ בדעת השו"ע בס' פשוט ועיון להגר"מ שטרנבוך כתובות ב' ע"ב ע"ש. ובס' עולת כהן להגאון רבי חנוך כהן תפילה סו"ס ס"ד מש"כ, וע"ע בשו"ת חת"ס חו"מ סי' מ"ב.

ועפ"ז שפיר י"ל שס"ל לרש"י דאונס ביום אחרון ל"ה אונס, ומש"ה אף אם נימא כיסוד המנח"ש דכל שאונס מלהטביל הכלי פטור מלהטבילה, מ"מ כשלא הטביל עד שבת י"ל דל"ה אונס כסברת האגודה, ומש"ה צריך להקנות הכלי לגוי, דלא מיקרי אונס, ועפ"י"ז נפיק דכל מה שצריך להקנות לגוי זהו רק שחזקה לשבת להטביל ושכח מלהטביל לפני השבת, וכלשון השו"ע י"ד סי' ק"כ סי' ט"ז, אם שכח ולא הטביל כלי מערב שבת או מעיו"ט, יתנו לעכ"ם במתנה. וא"כ י"ל דשכחה ל"ה כאונס והו"י כפשיעה, וכמו שפסק השו"ע חו"מ סי' רצ"א ס"ז, במפקיד אצל חבירו דבר, וא"ל השומר איני יודע היכן הנחתי המתן לי עד שאמצא, הו"י פושע וחייב לשלם, הרי ששכחה הו"י כפשיעה. וכן נראה ברש"י פסחים ו' ע"ב ד"ה פשע, דכתב ישכח ויבוא לידי פשיעה, הרי ששכחה הו"י כפשיעה, וא"כ י"ל שבדווקא כתב השו"ע, שכח ולא הטביל כלי מערב"ש, יתנו לעכ"ם, ככה"ג ששכח ל"ה אונס, וללא שיקנה לגוי אסור לו להשתמש בכלי. ועמ"ש"כ אם שכחה הו"י אונס בשו"ת משנה הלכות ח"ג סי' פ"ז, ובמאמרו של ידידי הג"ר אליקים דבורקס בקובץ אליבא דהלכתא גליון פ"ד עמ' ס"א, ובספרו גנוזות הפרשה עמ' מ"א, ומה שהזכיר בשו"ת אורנין תליתאי סי' ע"ד ובשו"ת בית יצחק או"ח סי' י"ח.

ג. אכן ברמ"א י"ד סי' ק"כ שם, עמ"ש"כ השו"ע אם שכח ולא הטביל מערב"ש יתן לגוי, כתב וכן יעשה אפי' בחול במקום שאין לו מקוה ע"ש. הרי שגם היכא שאין לו מקוה להטביל הכלי, יקנה לגוי. וכה"ג הרי הוא כאונס היכא שנמצא במקום ללא מקוה ואפי"ה צריך להקנות לגוי, וחזינו מהרמ"א אף היכא שהוא אונס חייב בטבילת כלים, ומש"ה צריך להקנות טור לגוי, ולסברת המנח"ש לכאן א"צ אף להקנות לגוי, דכל שאונס טור מטיבילה. וגם במשנ"ב סי' שכ"ג שם סק"ל, כתב דאף שהגיע לו הכלי בשבת מאינו יהודי איירי דין השו"ע. וא"כ חזינו דהשו"ע איירי בכל האופנים, ואף כה"ג שלא פשע וחזקה עד השבת מלהטביל, וגם שקיבל הכלי בשבת, וצריך לו דתו ל"ה כפושע, ג"כ יקנה לגוי, ולמש"כ המנח"ש א"צ להקנות לגוי בשבת כל שאונס מלהטביל וכסברת המרדכי הנ"ל בציצית. ומצאתי שכן הקשה על הגר"ש, הגר"מ רובין בעל אורחות שבת בקובץ מוריה [כסלו תשס"ג] עמ' קכ"א, וכתב דשאני שבת שאינו אונס גמור שהרי למחרת יוכל לטבול את הכלי, משא"כ באורח שלעולם לא יתנו לו לטבול את הכלי. וצ"ע בחילוק זה, ממש"כ הרמ"א הנ"ל דגם היכא שאין לו מקוה, יקנה לגוי, ובהכי הו"י אונס, וצ"ב. וגם בקובץ עז ואורה ח"ז עמ' ק"ו הקשה הגר"מ דינקל ע"ד הגר"ש, מטבילת כלים בשבת שאסור, ואפי"ה לא שרי להשתמש בכלי בלא טבילה, וכתב ויש ליישב, ולא כתב מהו.

ולפ"ר י"ל בפשיטות, דשאני טבילת כלים בשבת כיון שאפשר להקנות לעכ"ם ממילא ל"ה אונס, דכל שמוטל על הבעלים חובת טבילה אף בשבת, ורק אריה דרביע עליה מלהטביל, כל שיכול להקנות לגוי וליפטר מטיבילה חייב לעשות כן, ושאני נידון הגר"ש באורח הנמצא במלון, שאין מוטל עליו להטביל הוא בעל הכלי, שחזיב הטבילה מוטל על הבעלים, וכמש"כ הגר"ש קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת מהדו"ג ח"ב סי' כ"ב ע"ש, וכי"ב בשו"ת בית אבי ח"א סי' קט"ז לענין אורח דהחזיב על הבעלים ע"ש, ובשו"ת אבני דרך ח"י סי' צ"ד ובס' טבילת כלים פ"ג הערה י"ט ובתשובות והנהגות ח"ה סי' רנ"ט ובס' קנין דעה טבילת כלים עמ' רל"ד, ובהכי י"ל כל שאונס האורח במלון מלהטביל יכול לאכול ללא טבילה, דסו"ס אין הוא בעל הכלי. ואילו בשבת שהוא בעל הכלי חייב להטביל, אף שאונס הוא משום שבת, מ"מ כל שיש לו עצה ליתן לגוי ל"ה כאונס. וכ"כ בקיצור בשו"ת שאילת שאול ח"א י"ד סי' י"ט אות ב', שאף להמרדכי שיכול ללבוש הבגד בשבת ללא ציצית, לענין טבילת כלים שיכול ליתן לגוי אינו כאונס.

אולם בתשו"י אבני נור או"ח סי' תי"ח אות י"א, הביא להגות מיימוניות פ"ז ממאכ"א אות ח', דליכא איסור השתמשות בכלי ללא טבילה ורק מצוה להטביל קודם השימוש, וכתב האב"ז דלהמרדכי דבשבת אין איסור ללבוש טלית בלא ציצית כיון שאסור לעשות ציצית מותר ללבוש ללא ד' כנפות, כיון שאי"ז איסור רק מצוה, וכשאין יכול לעשות המצוה לא נאסר הלבשה, ה"ה י"ל בטבילת כלים נמי כשאין יכול להטביל

הרב מתתיהו גבאי ירושלים

אונן בטבילת כלים והגעלת כלים

ראיתי חקירת הרה"ג רבי גמליאל רבינוביץ מח"ס גם אני אודך, אם מותר לאונן לאכול בכלי הצריך הגעלה, שיש שהתירו לאונן לאכול מכלי שאינו טבול.

א. בתשו"י מנחת שלמה ח"ב סי' ס"ו אות י"ד חידש הגר"ש זצ"ל, דאפשר אונן שפטור מהמצוות כמו שאוכל ללא ברכה, כך מותר להשתמש בכלי בלא טבילה, והיינו אף למש"כ הטור י"ד סי' ק"כ שאסור להשתמש בכלי שאינו טבול, ס"ל להמנח"ש שיסוד האיסור השתמשות בכלי שאין טבול, נובע מחמת מצות הטבילה, ואונן שפטור מהמצוות ואין מוטל עליו המצוה, ממילא אין לו איסור השתמשות בכלי שאין טבול, וכמו שאונן אוכל ללא ברכה, וכוונתו להוכיח אף אונן לא מברך קודם שאוכל, וכמב' רפ"ג דברכות, הא עובר באיסור, דכל שנהנה מעוה"ז ללא ברכה כאילו מעל כמב' בברכות ל"ה, וכן הקשה בשו"ת בית דוד ח"ב סי' פ', ואכן בס' עמק ברכה ברכת הנהנין אות ב' ובס' פתחא זוטא סי' תר"מ כתבו לתרץ שאיסור לאכול ללא ברכה זהו משום חובת המצוה, ואונן שפטור מהמצוות ממילא אין בו איסור אכילה ללא ברכה, שהאיסור נובע מהמצוה, וכמו שכתב במנח"ש ע"ש ובמנחת שלמה ברכות ל"ה ע"א ביסוד זה, והארכנו בזה בבית מתתיהו ח"א סי"א אות י"ד ל"ה דוגמאות בזה לאונן כיו"ב, ע"ש. וזהו שס"ל להגר"ש, ה"ה בטבילת כלים לאונן שאיסור השתמשות בכלי שאין טבול זהו מחמת חובת המצוה להטביל, ואונן שפטור מהמצוות, ממילא אין בו איסור השתמשות בכלי שאין טבול.

וכתב שם עוד המנחת שלמה עפ"ז להתיר בבתי מלון אכילה בכלים שאינם טבולים, שאין נותנים רשות במלון ליקח הכלים ולהטביל, היא שרי לאכול בכלים שאינם טבולים במלון, שאיסור השתמשות ל"ה אלא מדרבנן, כ"ז כשיש באפשרות המשתמש להטביל, אכן במלון שאין לו רשות להטביל כיון שרוצה לאכול ולשתות מותר לו ללא טבילה ע"ש, ובס' נשמת אברהם י"ד סי' ק"כ ובס' אהל יעקב הל' טבילת כלים עמ' שכ"ח, ומש"ה בזה בשו"ת מנחת יצחק ח"א סי' מ"ד, וכן הביא להקל בשם מרן הגר"ג קרליץ בקובץ מוריה כסלו תשס"ג הגר"מ רובין בעמ' קכ"א, אולם בס' טבילת כלים להגר"צ כהן פ"ג ס"ק כ"ד בשם הגר"ח קנייבסקי בשם החזו"א דאין להקל, ועמ"ש"כ בשו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' נ"ז ובשו"ת שרידי אש ח"ב סי' ע"ה ובשו"ת אגרות משה ח"ג י"ד סי' כ"ב, ובשו"ת מציון תצא תורה תשו"י שפ"ה מה שהשיב הגר"א בנמצאל, ובשו"ת עמק התשובה ח"א סי' קכ"א ובשו"ת מנחת פרי ח"ג סי' נ"ח ובס' מנחת אשר במדבר סי' ס"ח או"ד, ובתשובות והנהגות ח"ה סי' רנ"ט, לענין אורח במלון.

ב. אמנם ילה"ק בסברת הגר"ש זצ"ל, ממש"כ השו"ע או"ח סי' שכ"ג ס"ז, מותר להטביל כלי חדש הטעון טבילה בשבת, ויש אוסרים. וירא שמ"ס יצא את כולם ויתן הכלי לאינו יהודי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו וא"צ טבילה, ע"ש. ולמש"כ הגר"ש שיסוד איסור השתמשות זהו משום חובת המצוה, ומש"ה כשפטור מהמצוה כאונן, או שהוא אונס מותר לו בשימוש, מ"ט בשבת צריך ליתן לגוי וליפטר מטבילת כלים, כיון שאסור להטביל בשבת לסוברים כן הרי הוא כאונס ושורי לו בשימוש הכלי, שידועין דעת המרדכי מנחות אות תקמ"ד אם נפסקה הציצית בשבת שרי לו ללבוש הבגד עם ד' כנפות ללא הציצית, שהתורה לא אסרה ללבוש ללא ציצית, אלא אחר שלובש חייב להטיל ציצית, וכיון שבשבת אסור לקשור הבגד הו"י כאונס ויכול ללבוש הבגד ללא ד' כנפות, וכ"פ הרמ"א או"ח סי' י"ג, וא"כ ה"ה י"ל לענין טבילת כלים בשבת, שא"צ ליתן הכלי לגוי, למש"כ הגר"ש זצ"ל דכל איסור השתמשות זהו מחמת המצוה, וכשהוא אונס א"צ להטביל, ה"ה בשבת שאסור להטביל הרי הוא כאונס, ואין חייב בטבילה, ומ"ט צריך להקנות לגוי. ואמנם י"ל דהשו"ע באו"ח סי' י"ג לא הביא לדין המרדכי שיכול ללבוש בשבת הבגד ללא ציצית, ואפשר דפליג ע"ז, וס"ל שצריך להוריד הבגד. וה"ה שס"ל להשו"ע שצריך להקנות הכלי לגוי, ודלא כסברת המרדכי. ואה"נ להמרדכי א"צ אף להקנות הכלי לגוי, ורשאי להשתמש בכלי ללא טבילה כל שאונס להטביל. ומצאתי בס' תהילה לדוד או"ח סי' שכ"ג ס"ז ס"ק י"ג שכתב דלהמרדכי הנ"ל דבשבת א"צ לקשור הציצית, ה"ה לענין טבילת כלים א"צ להטביל ע"ש. אכן הרמ"א שהביא להמרדכי בהל' ציצית, והסכים בדין השו"ע לענין טבילת כלים בשבת, שצריך להקנות הכלי לגוי. ולסברת המנח"ש צ"ע כל שאונס בשבת להטביל פטור מטיבילה. וע"י בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' ס"ו אות ט"ז, אם יכול להפקיד בשבת במקום ליתן לגוי ליפטר מטיבילה, ומש"כ בשו"ת מנחת דניאל סי' פ"א, וע"ע למוח"ז הגר"ש מזרחי זצ"ל בשו"ת דברי שלום ח"ג סי' קי"ג.

ולכא"ו י"ל שידועין דעת האגודה פרק מי שאחזו גיטין ע"ד, דאונס ביום אחרון לא מיקרי אונס, והיינו שאין יכול לטעון טענת אונס כשחזקה ליום האחרון, וכמש"כ הגר"ש שקוף כתובות ס"ג, והרמ"א י"ד סי' רל"ב ס"י"ב הביא לרברי האגודה לענין שבועה או נדר עד יום פלוני. ושכח או נאנס שאמר יש לי פנאי לעשות ולא עשה, של"ה אונס ע"ש. וא"כ י"ל שס"ל לרמ"א לענין טבילת כלים שחזקה עד שבת ושכח שאין לו כלי כ"א כלי שאין טבול, אי"ז אונס להתיר הטבילה שיכל להטביל בחול, וכשחזקה ליום אחרון לא מיקרי אונס, וכמו שס"ל לרמ"א כן לענין נדרים ושבועות ביום אחרון דלא הוא אונס, וגם הבי" חו"מ סי' ר"ז הביא דעת האגודה שאונס ביום אחרון ל"ה אונס. וא"כ שפיר י"ל שס"ל לשו"ע, שצריך להקנות הכלי לגוי בשבת, ואין להתיר להשתמש בכלי שאין טבול משום שהוא אונס, שאין יכול להטביל בשבת, כסברת הגר"ש, דכל שהוא אונס מלהטביל פטור מטיבילה, ד"ל דכל שחזקה מלהטביל עד שבת ל"ה אונס שהו"י כאונס ביום אחרון, אולם בשו"ע או"ח סי' ק"ח ס"ח,

דהמנהג שלא להשתמש בעריבות ודפין שלשין עליהם כל השנה אפילו ע"י הגעלה, מ"מ אם לאחר ההגעלה משי"ם סדין או מפה להפסיק ביניהם שרי להניח אפילו מצות חמות כמ"ש הסמ"ק.

אמנם מה שהזכיר כן מהסמ"ק ראיתי בספר מעדני אשר או"ח סי' ק"ט דהעיר **דבסמ"ק** אין הכרח לזה, דכתב בס"י רכ"ב וכל כלי שנשתמשו בו חמץ בצונן משתמש בו מצה, חוץ מבית שאור ובית חרוסת שהימוצן קשה שאין משתמשין בהן מצה **עד שיגעילו, ויש מחמירין דאף בהגעלה אסור** אף לא משמע כן, ובעריבות ותיבות שלשין בהם חמץ אפילו ניקרו אותן טוב לגמרי, אין נותנים לתוכן המצות חמות, וצריך לתת מפה או **סדין להפסיק ביניהם ובין העריבה**, ונכון לטוחן בטיט או ליתנם לגוי, **כי רוב פעמים א"א לנקרם שלא ישאר כזית בין הכל**. נראה דמדובר בלי הגעלה ומשום הבעין.

הערה לגבי אפיית מצות - אם כנים אנו בדברינו דבשולחנות וכלי הלישה יש לחוש דדינם כבית שאור, יש להעיר **דלכאורה יש להקפיד טובא במאפיות המצות** שידיו ויגוקו את השולחנות וכלי הלישה **מיד** לאחר האפיה, ובפרט יש להזהר בזה כשיוצאים להפסקות ובסוף היום להדיחן מיד, כדי שלא יבלעו מחמת הפיורין ויצטרכו לחוש שדינם כבית שאור, והרי במאפיות משתמשים בשולחנות ובכלים תדיר.

ובאמת יש חברות מיוחדות שמחמת חשש זה מדקדקים ומקפידים להשתמש בפחים לשולחנות, או שפורסין נייר ע"ג השולחנות, וכן מביאים כלי לישה פרטיים.

יד. העולה לדינא לגבי הכשר השולחנות, דיש לחלק בין סוגי השולחנות: שולחנות סלון - שאין רגילים ללוש ע"ג בצק, **אם המשטח חלק** כגון במצופים פורמיקה וכדו', דא"צ לחוש לבעין, סגי בעירוי.

ואם יש סדקים במשטח כגון במצופים פורניר וכדו' או שולחן עץ ישן שיש בו נקבים, צריך גם לצפותו בנייר או מפה.

שולחנות מטבח - שלשים ומרדדים עליהם בצק תדיר בכל שבוע, צריך גם לערות עליהם, וגם לצפותם מחשש בית שאור.

טו. בזמנינו שמצפים את השולחנות בנייר וכדו' האם צריך גם להגעילם - לכאורה א"צ, **אף דהרמ"א בסוף סעיף ד' החמיר דחצובה** צריכה ליון, וביאר **המ"ב בסק"ד** אף דק"ל ביו"ד סי' צ"ב ס"ז דכלי מכלי בלא רוטב אין הבליעות עוברים, מ"מ בפסח החמירו דעובר. מ"מ הכא בשולחן שמצפה א"צ להכשיר, כיון דהו"י כלי מכלי לכלי שלישי, ובפרט שרגילים לפרוס ע"ג הציפוי עוד מפת בד שגם מבודדת מהחום, ובד"כ פורסים ע"ג עוד מפת ניילון, ועוד משטח השולחן בד"כ ישב ואין בו רטיבות ואין הבליעות עוברים, ועוד שבד"כ אין מניחים ע"ג השולחן קדירות שהם כ"ר רק קערות שהם כ"ש, לכן נראה דככה"ג א"צ גם להגעיל השולחן, ובפרט בשולחן סלונני שאין מרדדים עליו בצק.

טז. משטח השישי שבמטבח:

נוהגים להגעילו ע"י עירוי מים מכ"ר כמ"ש בשו"ע, ויש מחמירים לערות ע"ג אבן מלוכנת כמ"ש **במ"ב ס"ק קי"ד ממהרי"ו, וכן נהגו לצפותו כמ"ש המ"ב בס"ק קט"ו בשם מהרי"ל**.

הטעם שנהגו גם לצפות - דיש לפקפק על ההגעלה האם מועילה ברוב סוגי השישי המצויים בזמנינו, חוץ **משישי חברון** שהוא אבן טבעית חצובה שמועיל לה הגעלה, כדן כלי אבנים אם אין בה נקבים.

אבל ישיש קיסר שהוא שישי יצוק עם שביני אבנים, חוששים שמא דינו ככלי חרס שאין מועיל לו הגעלה.

וישיש גרניט אף שהוא ג"כ הוא אבן טבעית, מ"מ א"א להגעיל אותה עם אבן מלוכנת מחשש קלקול השישי ע"י סדקים ופיצוצים, ואף לערות עליה חמין איכא חשש קלקול כידוע, וא"כ אפשר דמדי לכלי קרן, דאין מועיל להם הגעלה דילמא חיים עליהם כדאיתא בס"ז.

אמנם אע"פ דחוששים בחלק מהשישים דהם כלי חרס, מ"מ ראוי ג"כ להגעילם, דהרי **לדעת העיטור שהביא הטור ביו"ד בשם הירושלמי** מהני הגעלה לכלי חרס כשאין לאיסור עיקר מה"ת.

ז. הטעם דראוי להגעיל את השישי מלבד מה שמצפה את השישי - הוא מפני שבד"כ מצפים את השישי **בנייר אלומיניום**, ויש לפקפק אם מועיל בלי הגעלה, מלבד מה שמצוי שהנייר נקרע אפילו אם הוא עבה.

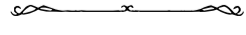
ואף אם נשאר שלם אינו מבודד מחום, ובד"כ מתחת אלומיניום תמיד מתאספים מעט נוזלים, ויש לחוש דמחמת הנוזלים איכא חשש כבוש שהאלומיניום בולע מהשישי, ואז כשמניח קדירה חמה שהיא כ"ר ע"ג האלומיניום, הבליעות עוברים מהאלומיניום לקדירה, ובפרט אם איכא נוזלים ע"ג האלומיניום שגם מצוי.

אף דדעת **החז"ר ביו"ד סי' צ"ב** סק"ק דמעט לחות אינו נחשב כרוטב שמעביד את הבליעות, מ"מ **הידי יהודה** שם חולק עליו, ובפסח ראוי להחמיר, דהרי חזינו דהרמ"א החמיר לכתחילה בחצובה, דמכ' קדרות עובר גם בלי רוטב.

אמנם לגבי דיעבד סומכים על הציפוי, דאיכא עוד כמה צירופים להקל, כמש"כ דרוב תשמישו בצונן או בכ"ש, והו"י אב"י דנטל"פ.

וכיון דכתבנו דקשה לסמוך גם על ההגעלה, וגם על הציפוי אם הוא מאלומיניום, **לכן הרבה מחמירים עוד שלא להניח קדרות חמים ע"ג השישי אף לאחר הגעלה וציפוי באלומיניום, ומניחים את הקדרות רק ע"ג משטח שמבודד מחום, או שמצפים במשטח פ"י סי' (PVC) וכדו' שהוא חומר פלסטי המבודד מחום**.

אם מצפה את כל השישי במשטח פ"י סי' (PVC) וכדו' - לכאורה א"צ גם להגעיל את השישי, דאין הבליעות עוברים מהשישי, וגם אין החום עובר מהקדירה לשישי, אלא שבד"כ את זווית השישי הנקרא 'קנטים' וכדו' אין מצפים ב' פ"י סי' (PVC), אלא באלומיניום, וצריך להגעילם, או שיחור שלא להניח בזווית קדרות חמות.

פטור מטבילה, וכסברת הגרש"ז הנ"ל, וכתב האב"ז, דה"ה לענין טבילת כלים בשבת, דאסור להטביל בשבת, ממילא פטור להטביל וכסברת המרדכי בציצית ע"ש. וחזונו מדברי האב"ז דנקט אם נימא דליכא אסור השתמשות בכלי שאין טבול אלא מצוה להטביל, ה"ה בשבת כשאנוס מלהטביל פטור מטבילה, ואף אין חייב להקנות לגוי ליפטר מטבילה, הרי שאנוס מייקר כל שאסור להטביל בשבת, ואף שיש לו עצה ליתן לגוי א"צ לזה דפטור מטבילה, וכסברת המרדכי בציצית.

וע"כ מוכח, דהא חזונו כן מהמרדכי שאין חייב אף לפשוט הבגד בשבת, וע"כ לא יתחייב בציצית, ומ"ט אין חייב לעשות כן, ונהי שס"ל למרדכי דליכא אסור לבישה ללא ציצית, ורק אחר שלבש חייב להטיל ציצית, ובשבת שאנוס אין עובר בביטול מ"ע, מ"מ אכתי צ"ע שיפשוט הבגד בשבת וכלל לא יבוא לידי חיוב, ומ"ט אין חייב בהכי. ומוכח מהמרדכי דאנוס במצוות ל"ה בר חיובא במצוה וכמפקע מהמצוות, וכן הוכיחו מהמרדכי בחלקת יואב חו"מ דיני אונס ענף ד' ובס' אתוון דאורייתא כלל י"ג והגר"ו זצ"ל במאסף אהל תורה השמטות ח"א סי' י"ב ע"ש, והארנ"ט בזה בבית מתתיהו ח"א סי' ט"ו אות ד' ע"ש. וא"כ י"ל כיון שבשבת לא יוכל לקיים מצות ציצית שאסור לו לקשור, הרי הוא כאנוס וכמפקע מקיום מצות ציצית, ומש"ה א"צ לפשוט הבגד בכדי לא להתחייב טבילה הוא כמפקע מהמצוות, דאנוס במצוות הו"כ כאינו ב"ח וכמש"כ האחרונים הנ"ל. וא"כ ה"ה י"ל שס"ל להאב"ז דלהמרדכי שאנוס במצוות הו"כ כאינו ב"ח, ה"ה לענין טבילת כלים בשבת שאסור להטביל בשבת, יכול להשתמש בכלי ללא טבילה, דליכא אסור שימוש בלי ללא טבילה אלא מצות טבילה, וכשאנוס אינו ב"ח במצוה, וא"כ נדחה מש"כ בשו"ת שאילת שאול הנ"ל לתרץ דעת השו"ע דשאני טבילת כלים בשבת שיכול להקנות לגוי אינו כאנוס, דהא חזונו מהמרדכי שאין חייב לפשוט הבגד בשבת בכדי לא להתחייב בציצית, וע"כ שאנוס במצוות הו"כ כאינו ב"ח, וה"ה שא"צ להקנות הכלי לגוי דאינו ב"ח. וממש"כ השו"ע שצריך להקנות לגוי מוכח דס"ל שיש אסור השתמשות בכלי שאין טבול והו"י אסור בפ"ע, ולא מחמת המצוה, אלא דהשו"ע פליג גם בדין המרדכי בציצית, וה"ה לענין טבילת כלים.

ואשר עפ"י י"ל לענין אונס בטבילת כלים, דאנוס דפטור מהמצוות הו"י כמפקע מהמצוות וכאינו ב"ח, ואם עשה מצוה אין יוצא יד"ח וכמש"כ המשנ"ב סי' ע"א, ואף להוציא אחרים אין יכול שהוא אינו ב"ח וכמש"כ הפרמ"ג סי' קצ"ט א"א סק"ג. והארנ"ט בזה בבית מתתיהו ח"א סי' ס"ז אות ז' וח"א סי' ס"א אות ל"ח ע"ש. וכיו"ב כתב בשו"ת תולדות יעקב יו"ד סי' ל"א השולח משל"מ לאונן לא יצא, דאנוס אינו ב"ח ולא מייקר רעהו. ועפ"י י"ל כל שיסוד אסור שימוש בכלי שאין טבול נובע מהמצוה, אונן שפטור מהמצוות וכמפקע ואינו ב"ח במצוה רשאי להשתמש בכלי ללא טבילה. ואולם בס' בנתיבות ההלכה כשרות המטבח מ"ו עמ' 615 מובא בשם הגר"ש דבליצקי, אונן אסור להשתמש בכלים שאינם טבולים ע"ש. וכן דעת מ"ר הגאון האדיר רבי יוסף ליברמן בעל המשנת יוסף בתשרי לחמ"ס גם אני אודך.

והנה בשו"ע סי' ק"כ סי"א כתב הרמ"א, ישראל ועובד כוכבים שקנו כל בשותפות א"צ טבילה ע"ש, ומקורו מדברי האיסור והיתר, ובטעמא שא"צ טבילה דליכא תועלת ושיטתו הכלי שישאר גם בבעלות הגוי. והקשה הבית מאיר שם, דאכתי איכא אסור שימוש בכלי, ונהי שאין הטבילה מועילה איכא אסורא להשתמש בכלי ללא טבילה. ותירץ בס' מעדני ארץ שביעית סי' ט"ז סק"י ע"פ דרכו שאסור שימוש בכלי הו"י כתוצאה מחובת המצוה, ובכלי בשותפות עם עכו"ם דלא תועיל הטבילה ממילא אין אסור שימוש, וכבר קדמו לתרץ קושיית הבי"מ, בשו"ת אב"ז הנ"ל, וכ"כ בס' חידושים וביאורים ע"ז ע"ה ע"ב ע"ש.

ונפיק עפ"י דעת הרמ"א שאסור השתמשות בכלי הו"י משום המצוה, וכשלא יועיל הטבילה ליכא אסור שימוש. וא"כ צ"ע מ"ט כתב הרמ"א הנ"ל שם, דבשבת כשאין יכול להטביל יקנה לגוי. ולמש"כ האב"ז שם א"צ להקנות לגוי, דכל דבשבת אין יכול להטביל מותר בשימוש ללא טבילה, ונפיק סתירה בדעת הרמ"א למש"כ האב"ז גופיה, וע"כ י"ל דשאני כלי בשותפות עם הגוי הרי הוא כמפקע ממצות טבילת כלים כיון שלא תועיל הטבילה, וממילא אין בו אסור שימוש. ואילו בטבילת כלים בשבת איכא חיוב טבילה להכלי, ורק משום אסור שבת אין יכול להטביל, בהכי איכא אסור שימוש ללא שיקנה לגוי.

וביותר י"ל למה שהסתפק בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ל"ה אות ב', בגדר האיסור להשתמש בכלי שאין טבול, אם זהו דין אגברא שיש לו מצוה להטביל הכלי, וממילא אסור לו להשתמש ללא טבילה שבשימוש מבטל המצוה, או שיש אסור בחפצא בכלי שאינו טבול נאסר השימוש. וכתב נפק"מ לענין אסור לפ"ע ליתן לחביתו כלי שאין טבול כשישתמש ללא טבילה, דאם נימא שיש אסור בחפצא בכלי שנאסר בו השימוש הו"י כלפ"ע, אולם אם נימא שהו"י מצוה אגברא להטביל י"ל דל"ש לפ"ע. ועמש"כ בזה לענין לפ"ע בטבילת כלים בתשובות והנהגות ח"ב סי' ת"ו ובשו"ת מציון תצא תורה תשו"פ שפ"ו, ובס' אהל יעקב טבילת כלים עמ' ר"ג אות י"א. [ול"ע ממש"כ התוס' גיטין י' ע"א וחולין ה' ע"א שגם כשמבטל מחבירו מ"ע כאכילת מצוה עובר בלפ"ע, וע"י מה שציינתי בזה בבית מתתיהו ח"א סי' י"א אות י' ע"ש]. ועפ"י י"ל דאם נימא דגדר האיסור להשתמש בכלי שאין טבול הו"י בחפצא, בכלי שותפות עם גוי שמופקע הכלי בחפצא מטבילה ליכא אסור שימוש. ואילו בטבילת כלים בשבת דהכלי לא מופקע מטבילה, ורק הגברא אין יכול להטביל, יש בו אסור שימוש בכלי א"ה שיתן לגוי. וע"י בשו"ת מלמד להועיל ח"ב סי' מ"ז דאין להערים מלהטביל ע"י שותפות עם גוי.

והטור יו"ד סי' ק"כ כתב אסור להשתמש בהן עד שיטבילם טבילה הוגנת בלא חציצה ע"ש, וכתב בס' שערי זבולון יו"ד סי' י"ג, דמוכח מהטור שיסוד דין טבילה הוא אסור להשתמש בלא טבילה, דלא כתב הטור, הלוקח כלי מעכו"ם מצוה להטבילה ואסור להשתמש עד

שמטביל ע"ש. ואמנם ברמ"א יו"ד סי' ק"ח ס"ח כתב ואסור להשתמש ללא טבילה ע"ש, ומשמע שהו"י אסור בפ"ע להשתמש ללא טבילה, ולא שהו"י מחובת המצוה נאסר השימוש, וצ"ע. ועמש"כ בחקירה זו בס' טבילת כלים להגר"צ כהן פ"ד הערה ב', והאריך בזה ידידי הג"ר מרדכי פטרפרויד להוכיח שהו"י אסור בפ"ע להשתמש בכלי ללא טבילה.

ארבע כוסות ללא טבילה

והנה הפרמ"ג מ"ז או"ח סי' תפ"ו כתב בזה"ל, אם אין לו כי אם אחד שלא טביל י"ל דשרי לו לטבול במים סרוחים בלילה משום מצות ד' כוסות, ואפשר אם אין לו מים שרי להשתמש כן, דאתי עשה דרבנן דחי לאיסור טבילה בזכוכית מר"ס, משא"כ במתכות דהו"י ד"ח, ע"י יו"ד ק"כ, ואפשר דל"ה בעידנא וצ"ע, עכ"ל. וחזונו מהפרמ"ג דאם אין לו מים להטביל ארבע כוסות שהו"י כאנוס, אין מותר בשימוש לצורך מצות ארבע כוסות, ורק בכלי זכוכית י"ל דעשה דרבנן דחי לאיסור טבילה, ובכלי מתכות יבטל מצות ארבע כוסות ולא ישתמש בכלי. ולמש"כ המנח"ש להתיר בבתי מלון להשתמש בכלי כיון שהם אנוסים פטורים מהמצוה להטביל, ולהדיא בפרמ"ג דאף במקום מ"ע, כשאין לו מים שהו"י אנוס גמור אין להתיר השימוש. וע"כ ס"ל לפרמ"ג שיש אסור שימוש בפ"ע להשתמש בכלי שאין טבול, ול"ה מ"ע להטביל ומש"ה נוצר אסור שימוש, ודלא כהגר"ש זצ"ל. ומצאתי שכן הוכיח מהפרמ"ג בשו"ת שאילת שאול יו"ד ח"א סי' כ' בן המחבר הג"ר אהרן ברייש ע"ש. ועפ"י ה"ה י"ל באונן שפטור מהמצוות, מ"מ יהא לו אסור שימוש בכלי שאין טבול אף שפטור מהמצוה, דהא ג"כ במקום אנוס לא התיר הפרמ"ג להשתמש בכלי. וא"כ ג"כ ה"ה מי שנמצא במלון ואין יכול להטביל ליכא היתרא דאנוס, וכן דלא כהאב"ז הנ"ל דכתב דלהמרדכי בציצית יהא שרי להשתמש ללא טבילה. והן ש"ל דלמש"כ המג"א או"ח סי' י"ג סק"ח שמדרבנן אף להמרדכי אסור, ה"ה י"ל כן בטבילת כלים, אולם להט"ז שם סק"ה ג"כ אסור דרבנן ליכא ע"ש, ובפרמ"ג שם מ"ז סק"ה.

ועיקר סברת הגר"ש זצ"ל כתב ג"כ בתשו" מהרי"ל דיסקין קו"א אות קל"ו בזה"ל, אך זה נ"ל פשוט דבשוכר כלי עכו"ם מקטן שקנאו מהעכו"ם פטור לטובלם, כיון שלא נתחייב אצל הראשון שהוא אינו בר חיובא, ואף שחייב בחינוך מ"מ אי"ז אלא על אביו, שצריך למחות בו להשתמש, אבל עליו ליכא חיובא. ועתה כשמשכיר גם חינוך ליכא, והשוכר המשתמש גם הוא פטור, עכ"ל. הרי שס"ל למהרי"ל דכהמנח"ש, שיסוד אסור שימוש בכלי נובע מהמצוה, ורק כשיש גברא המצוה בטבילה, וכשליכא גברא המצוה קטן ליכא אסור שימוש בכלי. ועפ"י לכא"ו ה"ה י"ל באונן שפטור מהמצוות וליכא גברא המצוה במצוה, יהא מותר לו בשימוש. אולם ראיתי בקובץ שערי הוראה ח"ג עמ' קט"ו שכתב הגר"ש שטרן בעל השביבי אש, שבודאי יש מקום לחלק בין קטן לאונן, דשאני אונן כיון שכבר נתחייב בטבילה מקמי אנינותו ונאסר הכלי בשימוש, שוב לא מסתבר לומר דכיון דהשתא חייל עליו דין פטור מחמת אנינות יהא נותר האיסור, אבל קטן דמעולם לא נתחייב בטבילה יש מקום לדון דהיתר השימוש ע"ש. ומש"כ בזה בכלי שאין טבול בס' תנוד לנער להגר"י בלוי זצ"ל סי' כ"ב, ובס' אהל יעקב טבילת כלים עמ' ש"ט, ובס' טבילת כלים פ"ג סי' י"ז, ובשו"ת מציון תצא תורה עמ' ש"א. ומש"כ מהרי"ל דכיון שחייב חינוך לקטן הו"י על אביו, י"ל למש"כ התוס' ברכות מ"ח ע"א שחייב החינוך הו"י על הקטן בעצמו, והארנ"ט בזה בבית מתתיהו ח"א סי' אות י' ע"ש. ועפ"י שפיר י"ל שהקטן בעצמו ב"ח במצות טבילת כלים, וגם למש"כ שם בארוכה שלקטן יש קיום מצוה כאינו מצוה, ממילא אין מופקע מטבילת כלים. ה. ובלא"ה י"ל לענין אונן בטבילת כלים, דהא הרמב"ם לא מנה טבילת כלים במנין המצוות, וכן החינוך לא הזכיר הך מ"ע, ורק הסמ"ק מ"ע צ"ט מנה טבילת כלים, וכתב בס' מנחת אשר במדבר סי' ס"ח, דס"ל לרמב"ם ולחינוך שטבילת כלים ל"ה כלל בגדר מ"ע, אלא מתיר בעלמא והכשר בכדי להתיר השימוש, ע"ש. ומש"כ נפק"מ עפ"י בס' גם אני אודך מתשובותי ח"א סי' ט"ז ע"ש. ועפ"י אין לדון לפטור אונן מטבילת כלים, שאי"ז גדר מצוה כלל כדחזונו הרמב"ם ובהינוך שלא מנו טבילת כלים במנין המצוות, ואונן פטור ממ"ע ולא במתיר האיסור. וע"י בשו"ת מוצל מאש ח"ב סי' כ"ב לענין אונן אם פטור מנט"י, כיון דמילתא דאיסורא לא פטרהוה אלא ממ"ע ע"ש. וכ"כ בברכ"י יו"ד סי' שמ"א ס"ק ל"ב ובפתחי תשובה יו"ד סי' שמ"א סק"ד מש"כ בזה. אולם בס' שבט יהודה סי' שמ"א סי' דאונן פטור מנט"י דנמנע בשו"ת ע"ש, ובדעת"י סי' שמ"א ס"א ובשו"ת יעלת חן ח"א סי' מ"ט ובס' ציוני הלכות אבילות עמ' ל' ובס' בדי השלחן סי' שמ"א בביאורים ד"ה ואינו מברך.

אונן בהגעלת כלים

ועפ"י ה"ה ד"ל לענין אונן בהגעלת כלים, דהא הרמב"ם והר"ס ג' והסמ"ג לא מנו הגעלת כלים במנין המצוות, ורק הסמ"ק מ"ע קצ"ח מנה ד"ז במנין המצוות, וכן ר"ת בס' הישר סי' נ"ו, וכן מוכח מתוס' ע"ז סי' ע"א שהגעלת כלים הו"י מ"ע, וכן בתוס' זבחים ע"ט ע"א ובחולין צ"ח ע"ב, וא"כ להרמב"ם הר"ס ג' והסמ"ג שלא מנו הגעלת כלים במנין המצוות ל"ש לפטור אונן מלהגעיל הכלי, שאי"ז מצוה אלא מניעה מאיסור, ואונן פטור ממ"ע ולא מלא תעשה וכמש"כ בשו"ת חכם צבי סי' ע"י.

אולם י"ל בפשיטות דאף להסמ"ק שמנה הגעלת כלים במנין המצוות, ס"ל שהגעלת כלים הו"י גם מ"ע. אולם ודאי דל"ש לפטור אונן מהגעלת כלים, ואסור לו להשתמש בכלי שבלוע בו איסור, דאין לאונן לעבור איסורים ולאכול מאכלות אסורות. ושאינו אונן בטבילת כלים, דאף כשלא הטביל הכלי לא נאסר המאכל, וכמש"כ הרמ"א יו"ד סי' ק"כ סט"ז. ואילו כשלא הגעיל הכלי הבלוע באיסור נאסר המאכל. וכיו"ב כתב בס' תבואות שור ס"ב סק"ח, דמה"ט אין מברכין על הגעלת כלים,

אף להסמ"ק שמנה הגעלת כלים במנין המצוות, הרי שהגעלת כלים הו"י בגדר מ"ע. ומ"ש מטבילת כלים שמברכים, דמ"מ מאכל שבושל בכלי שאינו טבול לא נאסר, וכשבישל בכלי שלא הוגעל נאסר המאכל, א"כ בהגעלה איכא מניעת איסור וע"ז אין מברכין ע"ש, ובס' ערוגות הבושם יו"ד סי' ל"ט או"ב ובס' תבואת שמש [שפירא] הל' הכשר כלים סי' כ"ב ובס' הגעלת כלים להגר"צ כהן פ"ד הערה ס"ו. וא"כ עפ"י ודאי דאין להתיר לאונן להשתמש בכלי שאין טבול דאסור השימוש בכלי שאין טבול, לעבור איסור. ושאינו טבילת כלים דאיסור השימוש בכלי שאין טבול, זהו מחמת המצוה, וכשפטור מהמצוה ממילא אין איסור. וע"ע בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ת ח"ד סי' י"ח מש"כ.

אונן בתשבייתו ובתענית בכורות

ו. והנה הפרמ"ג פתיחה כוללת ח"ב אות כ"ח בזה"ל, ויראה אונן בער"פ מחצות, עשה דתשבייתו, או בחוה"מ פסח לאו דבל יראה אונן אין מוזהר עליה, דכל שאין בקום ועשה עובר על דין תורה אע"פ שעובר בכל יראה כל שעה אין מחוייב לבער ע"ש. ולכא"ו צ"ע הא אונן פטור ממצוות ולא מאיסורים ככל יראה, ואיסור חמץ קאי אחפצא ול"ש לפטור אונן. וכיו"ב כתב בשו"ת תפארת יוסף סי' ל"ג דל"ש פטור דעוסק במצוה לפטור מתשבייתו, דאיסור חמץ הו"י בחפצא, ונהי שהגברא פטור, ס"ס איסורא דחמץ איכא בחפצא. וא"כ צ"ע מש"כ הפרמ"ג לפטור אונן מכל יראה אף שעובר בכל שעה, א"ה דנימא דס"ל דהלאוין דכל יראה הם לחיזוק העשה דתשבייתו, וכשפטור מהמצוה ליכא לאוין. וכ"כ בבית מתתיהו ח"א סי' ס"א אות ל"ד ע"ש, וצ"ע. וכן י"ל דשאני לאו דב"י בשו"ת, ואילו אונן בהגעלת כלים שאוכל בכלי שאינו מוגעל הו"י בקו"ע ודאי אסור. ואולם בשו"ת זכר יצחק ח"א סי' כ"ז כתב שאונן חייב בביעור גם שנמנע בשו"ת ע"ש, ובדעת תורה סי' תל"א ובשע"ת שם.

ובס' מועדי הגר"ח ח"א תשו" ל"ז השיב מרן הגר"ח קנייבסקי אם אונן חייב בתענית בכורות דחייב, ובתשו" ל"ח שם נשאל, הא אונן פטור מהמצוות וה"ה יהא פטור מתענית בכורות, והשיב, זה איסור ע"ש. ובשו"ת משנת יוסף ח"ג סי' קמ"ז אות ב' משי"כ מכתבו אלי, ומשי"כ בזה בשו"ת ושב ורפא ח"ד סי' מ"ב ובס' מקראי קודש [ליל הסדר] פ"א ס"מ ס"ק נ"ו, ובמועדי הגר"ח שם תשו" ל"ט השיב שהוא מצוה לנהוג באיסור, ועפ"י י"ל שאונן שפטור מהמצוה ממילא אין בו איסור אכילה קודם התענית. וכ"כ בבית מתתיהו ח"א סי' ס"א אות ל"ד שם. וע"י במועדי הגר"ח ח"א תשו" שמ"ד לענין אונן שקשה לו הליכה ללא מנעל בת"ב אם יש להקל, ובס' הליכות שלמה ביהמ"צ פט"ו ס"ח כתב להקל כשמטפל בלוויה ע"ש, ובס' מאיר עוז סי' ע"א או"ג כתב לדון שהו"י אסור, ואין לאונן לעבור באיסור ע"ש.

אונן בעירוב תבשילין

ונפק"מ עוד בזה לענין אונן בעירוב תבשילין, שאונן פטור מהמצוות, א"כ ה"ה יהא פטור ממצות עירוב תבשילין, אולם יהא אסור לו לבשל ביו"ט ללא עירוב שהו"י אסור. ובס' דברי חפץ הל' יו"ט סי' ל"ו אות י"ג כתב דכמו שאונן אוכל ללא ברכה, ה"ה יכול לבשל ללא עירוב. ולמש"נ לעיל י"ל דהאיסור אכילה ללא ברכה הו"י משום המצוה לברך, ואונן שפטור מהמצוה אין לו איסור לאכול ללא ברכה. וע"ע להשדי חמד מערכת אנינות ט"ו ובשו"ת יעלת חן ח"א סי' מ"ז. א"כ י"ל ה"ה באונן בעירוב תבשילין י"ל דאיסור לבשל הו"י משום מצות העירוב, ואונן שפטור מהמצוה אולי יכול לבשל ללא עירוב, וצ"ע.

אולם יש להוכיח ממש"כ השו"ע סי' תקכ"ז ס"ו, מצוה על כל אדם לערב, ומצוה על כל גדול העיר לערב על כל בני עירו, כדי שיסמוך עליו, ומי ששכח או נאנס רשאי לסמוך על עירוב זה. ואם נימא דאונן פטור מעירוב תבשילין משום שפטור מהמצוות, ה"ה מי שנאנס מלעשות עירוב, מ"ט צריך לסמוך על עירוב של גדול העיר, הא אונן רחמנא פטריה ופטור ממצות עירוב תבשילין, וע"כ נהי שאנוס פטור מהמצוה מ"מ אכתי איכא אסור לבשל ללא עירוב. וכ"כ להוכיח בס' אבני המקום ביצה ט"ז ע"ב סי' קצ"ח ע"ש. וא"כ עפ"י ה"ה י"ל באונן שפטור ממצות עירוב תבשילין, מ"מ אכתי איכא אסור לבשל ללא עירוב. וע"י מה שהשיב מרן הגר"ח קנייבסקי בס' מועדי הגר"ח ח"א תשו" ר"ל לענין אונן בעירוב תבשילין, ומש"כ בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' מ"ג אות ג' ובשו"ת דברי דוד ח"א יו"ד סי' ס"ו ובס' עירוב תבשילין הערוך ס"ד סי' ט"ו בארוכה.

אונן כהן בנשיאת כפים

ויש לדון בכהן אונן הנמצא בבית הכנסת, וקראו לו לעלות לדוכן לישא כפיו, אם יעלה. והמג"א סי' קכ"ח ס"ק ס"ג כתב דאונן לא ישא כפיו, דאונן אסור בעבודה, ונ"כ עבודה היא. ואולם הפר"ח שם ס"ק מ"ג כתב אם עלה כהן אונן לא ירד ע"ש. ובס' משמרת שלום ערך אונן אות ס"ב ובס' שלמי ציבור אונן אות כ"ה מש"כ בזה. אולם כשקראו לכהן לעלות ואין עולה עובר, ויהא חייב לעלות. אולם י"ל עפמש"כ בתשובות והנהגות ח"ג סי' נ"ב, שהאיסורים שנאמרו כשאין עולה לדוכן, זהו לחיזוק המ"ע דבר"כ, ועפ"י י"ל דאונן שפטור ממ"ע דבר"כ ממילא אין בו האיסורים בעובר כשאין עולה, וכיו"ב כתבנו בבית מתתיהו ח"א סי' ס"א אות כ"ה לענין עוסק במצוה בני"כ ע"ש.

אונן בצדקה ומעקה

ז. והייתי בתשו" מנחת שלמה מה"ק ח"ב סי' צ"א אות ד' שכתב נסתפקתי אם אונן חייב בצדקה, שיש לאוין דלא דלא תאמץ ולא תקפוץ, מ"מ שומר אבידה הרי פטור מריפתא לענינא, ומשום דכל היכא דליכא בעשה דנתנו תתן, פקע גם הלאו, וא"כ אולי גם אונן פטור מזה, עכ"ל ע"ש. ובס' ציוני הלכות אבילות עמ' ל"א בזה. וכוננת הגר"ש זצ"ל להוכיח האידן עוסק במצוה פטור מליתן צדקה לעני, והא ע"י עובר בלאוין, וע"כ שהלאוין הם לחיזוק העשה, וכשפטור מהעשה ממילא אין בו הלאוין, וא"כ ה"ה באונן שפטור ממ"ע ממילא אין בו הלאוין.

לו ספק או שאלה על דבר מסויים האם הוא חמץ, ישאל רב או יכריע בעצמו אם הוא בר הכי, ואם יכריע שאינו חמץ, כשם שנוקט שלענין בל יראה אינו חמץ, כן יכול לנקוט שאינו מכור, שגם הנידון של מכירה תלוי האם הוא חמץ.

אבל באמת יליע בזה, שלכאור אין כאן ענין שורש ותולדה שנאמר בשאר הכרעות והנהגות, שכאשר יש דין לנקוט צד בשורש (מחמת רוב או חזקה וכדו'), ממילא כך נוקטים גם לענין התולדה, שהרי אין המכירה תלויה האם מאכל זה יש עליו איסור חמץ, אלא האם יש עליו שם חמץ, וא"כ הדין של האיסור לא מוליד את הדין של המכירה, אלא הנידון של האיסור ושל המכירה מתיילדים שניהם מהנידון על השם, וא"כ לא יועיל הכרעת האיסור להכריע על התולדה (עי' קוה"ע סימן כ"א ס"ק ז'). וצ"ל שבאמת הוא להיפך שאין האיסור חמץ תולדה מהשם חמץ, אלא אדרבה כל דבר שיש בו איסור הוא הנקרא חמץ [ודו"ק היטב שנידון זה תלוי האם השם חמץ מתייחס למציאות של חמשת מיני דגן שהחמיצו, או לדבר שיש עליו איסור חמץ]. ולפי"ז לכאור צ"ל שספיקא דרבנן לקולא ג"כ נחשב הכרעה או הנהגה שמשפיע על התולדה, שאם יתירו משוה מדין ספיקא דרבנן ממילא לא יהיה כלול במכירה, ובסברא היה מקום לדון בזה.

ויש להעיר במה שהעלנו שהמכירה מתייחסת למה שכלפי שמיא גליא שהוא חמץ, שהרי מכיון שיש מחלו ולא בשמים היא, א"כ אף כלפי שמיא לא גליא מה נחשב חמץ לדין. אמנם כיוצא בזה יש להעיר במי שחושש שיעבור זמן ק"ש לפי המג"א וקורא על תנאי, שאם הלכה כהמג"א הוא מתכוין לצאת עכשיו, ואם הלכה כהגאון לא מתכוין לצאת עכשיו, ולכאור מכיון שהלכה זו לא הוכרעה (ולכל הפחות יש צד לומר שמתייחסים אליה כספק השקול), א"כ אין חמץ האם הלכה כהמג"א, והרי באמת גם כלפי שמיא לא נפסקה ההלכה. ונ"ל שבאמת אה"נ גם כלפי שמיא לא גליא באיזה ק"ש הוא יצא ידי חובתו, אלא נהיה כאן כעין חלות ספק שהגדירו האחרונים שבמקדש אחת מחמש נשים גם כלפי שמיא לא גליא אינה מקודשת, ומ"מ החלות חלה בצורה זו של ספק בעצם (עי' חמדת שלמה קדושין דף נ"א, ושערי יושר שער ג' פרק כ"ה, וקו"ש ח"ב סימן ל"ד, וחזו"א בקובץ ענינים עמוד ר"ט. אבל מו"ר ר' דוד אוסטון הוכיח מהרשב"א יבמות דף מ"א. לא כן, ואמר שכן הוכיח הג"ר דב לנדוי), וגם כאן מוגדר שיש צד שיצא בקריאה הראשונה וצד שיצא בשניה, ולפי"ז גם כאן במכירת חמץ אם אין הכרעה ברורה על חמץ זה יחול מעיקרא מכירה על הצד שהוא חמץ, והינו מכירה שיש בו צד אמיתי שחל וצד שלא חל, ומ"מ כיון שצורת החלות הוא שחל על הצד שהוא חמץ ממילא ניצל מחשש חמץ, ומ"מ אם יכריע שהוא מותר ממילא הוא נוקט את הצד שאינו חמץ, ועל הצד שהוא לא חמץ הרי אין מכירה וממילא מותר לו לאוכלו (אף שגם לאחר הכרעתו נשאר כאן המציאות של מכירה על הצד שהוא חמץ, שהוא צד אמיתי שהיה קיים בשעת המכר), ועי' בזה היטב.

ש"ר באבני" (או"ח סימן שלי"ט אות ה', וסימן תקמ"ב אות כ"ט) שכתב שהמוכר חמץ בצורה שיש ספק האם היא חלה, ממילא גם לצד שהמכירה גמורה לחול עובר בודאי בבל יראה מחמת דין הממעה"ה שמחשיבו לבעלים גמורים, וכמו שהספיקות נכנסות לדין להתעשר [ועי' שערי יושר (שער ה' פרק ו' ו' חו"א) וחו"א (אבה"ע סימן ל"ט ס"ק ג') שביארו שזהו מפני שיש למוחזק בעלות משפטית שמחשיבו כבעלים גמורים גם אם אין לו בעלות אמיתית], אבל ציין שבש"ת ח" הרי"ם (או"ח סימן ה') דן שיתכן שהממעה"ה לא מחשיבו לבעלים גמורים, ולכל הפחות בספיקא דרבנותא, עיי"ש שדן איך ק"ל למעשה בדין תקפו כהן, ועי' שערי יושר (שער ה' פרק ט') שדן כעין דברי האבני"ז לענין שביית בהמתו, שמי שקנה בהמה מגוי בספק קנין הוא ספיקא דדינא לענין שביית בהמתו ולחומרא, והק"ר שמעון למה לא נאמר שיהיה תלוי מי מוחזק בו מדין הממעה"ה [ולא ברירא לי מאי קשיא ליה, שהרי אם הוא אצל הגוי עדין צריך הישראל לחשוש מפני הבעלות האמיתית כנ"ל, ואם הוא אצל הישראל כל שכן שיש כאן איסור שביית בהמתו, ואולי ק"ל למה נחשב רק ספק]. ומה שכתב (בסוף הפרק) שלענין שביית בהמתו תלוי רק בבעלות האמיתית, שהוא ממש בעלות ולא רק שליטה והשתמשות, לא שייך בחמץ בפסח, שאם עובר בבל יראה באחריות לחוד כ"ש כשיש לו שליטה והשתמשות גמורה. ומ"מ לפי היוצא מדבריהם ק' בעניננו, שאם יש ספק איזה חמץ כלול במכירה, א"כ הישראל יעבור בודאי מדין מרא קמא. ובשלמא אם החמץ מונח בחדר המושכר י"ל שאדרבה הגוי הוא מוחזק, כמו שכתב הרדב"ז (בסימן שלי"ט) וי"ל לפי הראשונים בכתובות דף ט"ו שאין מוחזקות לגוי, האם הישראל נחשב מוחזק מכח מ"ק, או שנחשב שאין מוחזק כלל]. אבל כשמכירים החמץ בכל מקום שהוא, וכוללים גם חמץ שלא נמצא בביתו, לכאור אם יהיה ספק במכירה זו הישראל נחשב מוחזק, אמנם לפי מה שהעליתי (בקונ' מנחת ערב סימן ל"ו ענף ג') שלא נאמר דין הממעה"ה אלא במקום שהמוחזק מעונין להשתמש בדין זה, משא"כ בנידון דידן וכדו' שאדרבה מעונין שלא יחשב כשלו ניהא, ודו"ק שבאבני"ז מוכח שחולק על יסוד זה.

שיור במכירת חמץ שלא יוכל למוכרו לאחרים

כתב השו"ע (סימן תמ"ח סעי' ד'): רשאי ישראל לומר לעכו"ם בשעה חמישית או קודם, עד שאתה לוקח חמץ [לעצמן] במנה קח במאתים שמה אצטרך ואקחנו ממך אחר הפסח, אבל לא ימכור לו ולא יתן לו על תנאי, ואם עשה כן הרי זה עובר בבל יראה ובל ימצא.

וכתב הט"ז (ס"ק ו'): נר' פירושו על תנאי שיחזירו לו אחר הפסח, דא"כ לא הוי מכירה ולא מתנה [צ"ע מה כונתו, והרי בפשטות מתנה ע"מ להחזיר הוא מתנה גמורה לענין זה לכל הפחות מעיקר הדין, עי' גונ"א], אבל אם אמר לו ע"מ שתחזיקהו לעצמך ותעשה בו כרצונך רק שלא תמכרנה לשום אדם אחר [מותר], דזה הוי מכירה גמורה אפי' בכל

ונפק"מ בזה י"ל ע"פ מה שהסתפקתי עוד, אם אונן שנפל לו המזוזה חייב לקבוע מזוזה בהיותו אונן, או כיון שאונן פטור מהמצוות ה"ה דפטור מלקבוע מזוזה, אכן י"ל כיון דמזוזה לשמירה מסכנה כמבוי במנחות ל"ב ע"ב ברש"י שם ד"ה סכנה, מן המזיקים שאין הבית משתמר בה עד שיקבעוה בצורת הפתח כהלכתה ע"ש. וא"כ עפ"י י"ל דאונן יא חייב במזוזה, וכמעקה וכו"ל שהיא משום שמירה וסכנה. אולם למש"כ האפרקטא דענייא לחלק בין שמירה וסכנה וטבעית שאונן חייב, לסכנה סגולית, ה"ה י"ל דאונן יא פטור ממזוזה אף שהיא לשמירה וסכנה, דהוי סכנה סגולית, ושאינ ממעקה שהיא סכנה טבעית אונן חייב. ועי' בסברא זו לחלק בין מזוזה למעקה בש"ת שם משמעון יו"ד סי' כ"ח לענין ברכה, ומש"כ עפ"י בבית מתתיהו ח"א ס"ו אות ב' עי"ש.

ושו"מ בס' אפיקי מגינים או"ח סי' י"ג ס"ק י"ב דכתב, יש להסתפק באונן שנפסל לו הציצית אם צריך לפושטו כיון שפטור מכל המצוות, וכתב דאפשר גם ללבוש לכתחילה, וכן אם נפל המזוזה ג"כ פטור או מלקובעו, עכ"ל. והנה מה שהסתפק באונן שנפסל לו הציצית אם צריך לפושטו, י"ל דלהמרדכי הנ"ל דבשבת א"צ לפושטו, ה"ה כשהוא אונן, ועי' בש"ת מנחת שלמה סי' צ"א אות כ"ה דכתב לדון, אם אונן מותר לו ללבוש הט"ק בבוקר, כיון שאם לא יתכוין למצוה יש לחוש למש"כ המשנ"ב סי' ס' בביה"ל, שאם אין מתכוין למצוה הוי כעובר עבירה וכלובש ד' כנפות ללא ציצית, וכתב עפ"י המרדכי דבשבת אין עובר כשהוא אונן, ה"ה כאן באונן דלא רמיא עליה חיובא דהטלת ציצית, ועי' בש"ת יעלת חן ח"א סי' מ"ח מש"כ בזה, ובס' ציוני הלכות אבילות עמ' ל"א. וא"כ ה"ה י"ל דאונן שנפסל לו ציצית להמרדכי א"צ לפושטו, אולם חזינו דעת האפיקי מגינים שאונן שנפל לו מזוזה פטור מלקובעו, ולא חש שבמניעה ממזוזה ליכא שמירה והוי סכנה, וע"כ שסכנה סגולית שאני וכש"נ. ועי' בס' ברור הלכה יו"ד סי' תכ"א ס"ק י"ט.

**הרב מנוח פרגו
כולל "אליבא דהלכתא" אופקים**

מכירת "חשש חמץ"

הנה בשטרי מכירת חמץ הנהוגים כיום מדגישים להדיא שמוכרים גם דבר שיש בו רק חשש חמץ (עי' בשטר שמוכר בחוט שני על הלכות פסח עמוד ר"ג, ובשטר שנפסח לספר מכירת חמץ כהלכתו אות י"ג, ובשטר שמוכר בקובץ גלאט שע"י שארית ישראל מהדורה כ"א עמוד 64), ויש לבאר את המשמעות של הוספה זו.

והשד"ח (מערכת חמץ ומצה סימן ט' אות כ"ז ד"ה עוד) הביא שבנוסח מכירת חמץ שבש"ע הרב לא הוזכר בפירוש שמוכר כל דבר שיש בו תערובת חמץ ושיש בו חשש חמץ, ואילו בשאר נוסחאות כתבו כן בפירוש [אמנם בשטרות של האחרונים שהובאו בנספח לספר מכירת חמץ כהלכתו לא מוזכר חשש חמץ חוץ מהנוסח של ר' נתן אדלר], וכתב שהוא על צד היותר טוב, דמן הדין אינו מעכב כמו שבי' החת"ס (או"ח סימן ק"ט) דמה שכותב בשטר שמוכר לו החמץ, משמעותו הוא כל מה שאסור לישראל מחשש חמץ, והכריח כן מנוסח הביטול כל חמירא וחמיעא שלא הוזכר בו תערובת חמץ, אף דתערובת חמץ צריך ביטול מדעובר עליו בבל יראה, אלא ודאי דבכלל חמץ הוא נכלל, וכשם שנכלל בכלל ביטול כן נכלל בכלל המכירה, דגם בלשון בני אדם משמעות חמץ הוא ג"כ כל דבר שיש בו תערובת חמץ. וסיים השד"ח שמי"מ ודאי נכון הוא לכתוב גם דבר שיש בו תערובת חמץ וחשש חמץ, וכן כתב החת"ס (סימן ק"ח ד"ה והנה נחזי) שבנוסחא שתיקן רבו נאמר שם שמוכר כל מה שיש בו חשש חמץ או תערובת, ואפי' הנדבק בדופני הכלים.

ולענ"ד יש לדון במה שנקטו החת"ס והשד"ח שבלשון חמץ כלול חשש חמץ, ולכאור י"ל שאדרבה אפי' אם יפרש להדיא שמוכר מה שיש בו חשש חמץ לא יצא מכלל ספק. והיינו שהרי יש הרבה דברים שלפי שיטה אחת נחשב חמץ גמור, או לכל הפחות חשש חמץ, ואילו לשיטה אחרת אין בו חשש כלל ומותר באכילה לכתחילה, וא"כ צריך עיון כאשר מוכר כל דבר שיש בו חשש חמץ איך דנים מה נחשב אצלו חשש חמץ. ואף שבאופן כללי י"ל שגדון לפי העדה שהוא משתייך אליה ולפי הרב שלו, מ"מ יש הרבה דברים שלא מוכרעים לגמרי, ואם ישאל את אחד מרבתי יורה לו להיות, ואם ישאל את זולתו יורה לו לאיסור, או שמעיקרא יאמרו לו שיש מקום לנהוג כך או כך. וכיון שכן ק' מה התועלת בזה שלא רק מוכר חמץ גמור אלא גם חשש חמץ, והרי כשם שלא מבורר מה הוא חמץ גמור, כמו כן לא מבורר מה הוא חשש חמץ. ובשלמא אם יש ברירה היה אפשר לומר שכונתו בזה שיתברר לבסוף שהוא חשש חמץ, והיינו שאם ישאל רב והרב יאמר לו שצריך לחשוש, או שלא ישאל רב ויסתפק בעצמו, יתברר למפרע שזהו חשש חמץ וכלול במכירה, אבל לכאור מכיון שיש כאן נידון בבל יראה דאורייתא, בדאורייתא ק"ל שלא מועיל ברירה [אמנם עי' ש"ת חת"ס (או"ח סימן ס"ב ד"ה והנה נר') שנקט שלפי הבכור שור מכירת חמץ היא רק בשביל להחזיר דרבנן, שמדאורייתא לא מוכר מכיון שביטול, אבל כבר חלק עליו החת"ס וכתב שאין הביטול מתייחס למה שמוכר]. וגם דברי החזו"א (דמא' סימן ט"ו ס"ק ד') שבמכירת ממון אין חסרון של ברירה לא שייך כאן, לפי מה שהעליתי בקונ' מנחת ערב (סימן ל"ו ענף ג') שדבריו רק נאמרו כשמבורר על איזה חפץ חל הקנין.

ולכן לולי דברי החת"ס והשד"ח הייתי אומר שמה שספק חמץ כלול במכירה אינו מפני שיש לו כונה לכלול במכירה גם דבר שאין בו אלא חשש חמץ (אשר לפי"ז יצא שגם אם כלפי שמיא גליא שאינו חמץ מ"מ הוא מכור בהחלט), אלא באמת כל מה שכלפי שמיא גליא שהוא חמץ, ממילא כלול בשם חמץ והרי הוא בכלל המכירה, ואח"כ אם יתעורר

והנה בזה הארכנו בבית מתתיהו ח"א ס"א אות ל"ד אם הלאוין בצדקה הם לחיזוק העשה, ונפק"מ בזה לעוסב"מ ע"ש. ועפ"י המנח"ש ה"ה י"ל דאונן יא פטור ממעקה, אף שעובר באיסור ובלאו דלא תשים דמים בביתך, למש"כ הרמב"ן קידושין ל"ד שהלאוין הם לחיזוק המ"ע דמעקה, א"כ אונן שפטור מהמצוה ה"ה יא פטור מהלאו, כצדקה דאונן פטור אף שיש בו לאו. ועי' לענין צדקה מש"כ בש"ת משנת יוסף ח"י סי' קמ"א באונן ע"ש. ושו"ר למרן הגרא"ל שטיינמן בס' אילת השחר קידושין ל"ד דכתב דאונן יא פטור ממעקה ומהלאו, אף להתוס' קידושין ל"ד שהלאו הוי לאו בפ"ע ע"ש, ובש"ת ברית הלוי סי' ק"כ עמ' ת"פ להרמב"ן הנ"ל דאונן פטור ממעקה, אולם בס' ועשית מעקה פ"א ס"א סי' ט"ו דאונן חייב משום הלאו.

אמנם י"ל דאונן ודאי חייב במעקה אף שהוא פטור ממ"ע, דשאני מ"ע שהיא משום סכנה לעצמו ולאחרים, אין אונן פטור מזה. וכ"כ מו"ר הגאון האדיר רבי יוסף ליברמן במכתבו אלי ומובא בס' ליקוטי משנת יוסף סי' כ"ב [שי"ל ע"י מח"ס גם אני אודך] בזה"ל: כדברך כן נראה שבדאי אונן חייב לשמור עצמו ואחרים, כגון אם יש בור פתוח בחצירו חייב לכסותו, וכן לקשור כלב נושך ושאר סילוק נזקים, הגם שאלה נכנסים למצב של מצוה, מ"מ ממצוה כזו לא פטור, ולכך פשוט וברור שחייב במעקה, שהרי יש תקלה בביתו שחייב להסירה, עכ"ל. וכיו"ב כתב לי מרן הגר"ח קנייבסקי שאונן חייב במים אחרונים משום סכנה, ומובא דבריו בקובץ אור ישראל תשרי תשע"ז עמ' קמ"ז ע"ש, הרי אף שמים אחרונים בגדר מ"ע, ויליף לה מוהתקדשתם כמבוי בברכות נ"ג ע"א, אולם כיון דהוי גם משום סכנת מלח סדומית כמבוי בחולין ק"ה, אין האונן פטור מדבר שהוא סכנה. וכ"כ בליקוטי משנת יוסף שם סי' כ"ב לענין מים אחרונים באונן שהוא חייב ע"ש, והסתפק בזה בש"ת מכתם גרוד סי' נ"ג ע"ש, ומש"כ בס' מאיר עוז ח"ח סי' קפ"א ובס' מנחת גדעון ח"ג פי"ד ס"ה, ובס' חיים חיים וחסד פי"ג ס"ח לענין אונן במים אחרונים, וכ"כ בש"ת יעלת חן סי' מ"ט אות ד' שאונן חייב במים אחרונים משום סכנת מלח סדומית וכש"נ. ועי' בס' שלמי ציבור דיני אונן אות ד', ובס' מאיר עוז סי' ע"א אות ג'.

אונן במ"ע לשמירה וסכנה

ח. ולכאור יליע בסברא זו דאונן חייב במ"ע שהיא משום שמירה וסכנה, ממש"כ בש"ת מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות כ"ה סק"ט לענין אונן בברכת המפיל, שאם הקבורה תהא למחר חייב האונן בק"ש שעל המיטה וברכת המפיל כבה"ג, איך שייך הטעמים שנאמרו לגבי פטור אונן ממצוות ע"ש. וכונתו אינו מבוארת, מ"ט ל"ש הטעמים לפטור אונן מק"ש על המטה וברכת המפיל. ואולי משום שכבר הולך לישון ואין מתעסק עם המת.

ואולם אכתי צ"ע למש"נ דאונן חייב במ"ע שהם משום סכנה, א"כ ה"ה י"ל לענין ברכת המפיל שאונן יא חייב מהך טעמא, דמבואר בגמ' ברכות ה' ע"א, א"ר יצחק כל הקורא ק"ש על מטתו מויקין בדילין זיימנו, אי"כ שלא יא לאונן מויקין במטתו יא חייב בק"ש על המטה. ואולם מרן הגר"ח קנייבסקי כתב לי שאונן לא יאמר ברכת המפיל, ומובא בקונ' אהל יעקב אבילות עמ' ק"ט ע"ש. וכן דעת מרן הגר"נ קרליץ שאונן לא יאמר ברכת המפיל כמובא בס' ברכת איתן עמ' תל"ה ע"ש, ומש"כ בזה בש"ת באר שרים ח"ד סי' ל"א ובש"ת יעלת חן ח"א סי' נ"ג, ובס' נטעי גבריאל אבילות פ"ג ס"ג, ובש"ת אבני דרך ח"ח סי' תר"ה, ובס' בדי השלחן סי' שמי"א, ומסברת המנח"ש שלא חייב האונן בברכת המפיל משום שהיא לשמירה, לכאור חזינו דאף בהכי אונן חייב.

אמנם י"ל בזה דשאני ק"ש על המיטה נהי שהיא משום שמירה מ"מ הוי סכנה סגולית, ובהכי י"ל שאונן פטור גם מזה, ושאינ סכנה טבעית כמעקה וכיו"ב די"ל דאונן חייב. ועיקר סברא זו מצאתי בש"ת אפרקטא דענייא ח"ג יו"ד סי' ר"ט, לענין אונן בתפילת הדרך, דאונן יאמר שתפילה"ד היא לשמירת הדרך ומשום סכנה, דא"כ ה"ה אונן יאמר ק"ש על המטה, וכתב האפרקטא דענייא דלא דמי אהרדי, דהך שינה ל"ש היזקא כנראה בחוש. והא דחמירא סכנתא מאיסורא, רק בסכנה טבעית משא"כ בסכנה סגולית, ועוד דת"ח א"צ, ואם שכ"ח היזקא מסתבר שגם ת"ח צריך ע"ש, הרי שחילק באונן בין תפילה"ד שאונן יאמר משום שהיא סכנה טבעית, ואונן צריך שמירה לא לפיגע בחוש. ואילו ברכת המפיל שהיא סכנה סגולית שאין רואים ההזק בחוש, י"ל שאונן פטור מזה, וא"כ י"ל שמש"ה חייב הגרש"ז לאונן בברכת המפיל, משום דליש קודם השינה הטעמים לפטור האונן, ולא כתב טעמא דאונן חייב משום שק"ש על המיטה הוי משום סכנה ושמירה, דשאני סכנה סגולית באונן פטור.

ואמנם כתב לי מרן הגר"ח קנייבסקי אם אונן הנוסע באירון יאמר תפילת הדרך, וכתב כמדומה שלא, הרי אף בתפילה"ד שהיא לשמירה מסכנה טבעית ס"ל שאונן לא יאמר, ועמש"כ בזה לענין אונן בתפילה"ד בש"ת שבט הלוי ח"א סי' רס"ב, ובש"ת לב יהודה בהשמטות ס"ג, ובש"ת משנת יוסף ח"ח סי' ס"ו. ואכן בס' מאיר נתיבים לידידי הג"ר צבי תמיד נתיב י"ד עמ' 277 הביא מח' לענין אונן אם יאמר תפילה"ד, שדעת בעל המשנה הלכות זצ"ל והגר"א נבצנאל שאונן לא יאמר, ודעת הגר"מ הלברשטאם זצ"ל שאונן יאמר תפילה"ד משום שמירה. וא"כ צ"ע דעת הסוברים שלא יאמר תפילה"ד, הא הוי סכנה טבעית לינצל מהזק בדרך ובהכי אונן אין פטור, ועמש"כ בזה בש"ת יעלת חן ח"א סי' נ' ובס' חיים וחסד פ"ג סי' כ"ח ובש"ת אבני דרך ח"ו סי' קנ"ד ובס' אהלך באמיתך לבעל בצל החכמה פי"ט ס"ט שאונן יאמר תפילה"ד, ודעת הגר"ח הנ"ל שאונן לא יאמר תפילה"ד אף באירון. ומובא בקובץ המאור אב אלול תשע"ז עמ' מ' ע"ש, ומש"כ בס' שמירת שבת כהלכתה פס"ד הערה ע"ה, ובקונ' תפילת הדרך להגר"ש דבליצקי ס"י, ובס' אשי ישראל פי"מ ס"י הערה 6.

השנה. ונר' שכל אדם יאמר כן לעכו"ם בפירוש, ויעיל בזה ששום אדם לא יוכל לקנות מהעכו"ם אותו חמץ, כי ע"מ כן לא מכר לו, ונמצא חוזר המקו לעכו"ם ויכול ישראל בעל החמץ לחזור ולקנותו. אלא דלפי"ז יש איסור לבעל החמץ לתבוע את הישראל הקונה מהעכו"ם ולומר תן לי חמץ באותו המקו, כי בזה יגלה דעתו שבטלה המכירה, ממילא חוזר החמץ לבעליו הראשונים והו"ל חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, אלא שהוא יכופ אותו שקנה שלא כדון, כי הוא לא מכר להעכו"ם אלא בתנאי שישאר להעכו"ם, וממילא יחזור וימכרו לו ויאמר לו זכות זה יש לי בחמץ זה ששום אדם לא יוכל לקנותו מהעכו"ם אם ירצה רק אני. והמשנ"ב (סוף ס"ק כ"ד) הביא דבריו בקצרה, וציין שניתן להבין דבריו בשני אופנים, וז"ל: דע עוד דהסכימו האחרונים דהוא הדין שאסור לומר לעכו"ם אני מוכר לך החמץ ע"מ שתחזיקו לעצמך ולא תמכרו לאדם אחר חוץ ממני, דכיון דבלשון תנאי הוא, כשיעבור העכו"ם וימכרו לאדם אחר תבטל המכירה למפרע, ונמצא שלא היה החמץ קנוי לעכו"ם מעולם, וחישינן שמא ימכרו ויעבור הישראל על בל יראה, וכתב בשעה"צ שכן הסכימו רוב הפוסקים דלא כט"ז, ולפי דברי הר"צ גם הט"ז מודה בזה לאיסור, ומכר שבצד זה למד המשנ"ב שכונת הט"ז לתנאי [ומה שפשיטא ליה למשנ"ב שאם עבר על התנאי ומכר לאחרים המתנה הראשונה בטילה למפרע, ולא אומרים שממילא המכירה השניה בטילה ולא עבר על התנאי, לכאן נחלקו בזה הראשונים בניטין דף פ"ג. ובמגשר את אשתו ע"מ שלא תנשא לפלוני ונשאת לו בחיי הראשון האם הגט בטל, ובש"ע"ו אבה"ע סימן קמ"ג ט"ז פסק שהגט בטל, וש"ע"ו שבמל"מ פ"ג מוכיח ה"ו תלה דין מקו ע"מ שלא תמכרו במחלו הראשונים הנ"ל ודו"ק]. והמש"ק המשנ"ב שאם אומר לו הריני מוכר לך מכירה גמורה לחלוטין, וזכות זו שיריתי לי בו שאם תרצה למוכרו לא תמכרו לשום אדם חוץ ממני, י"א דזה מותר אפי' לכתחילה, דאפי' אם יעבור העכו"ם וימכור לא תבטל המכירה בשביל זה כיון דלא אמר בלשון תנאי, רק שמכירת העכו"ם תהיה, וכתב בשעה"צ שכן הבין הגר"ז בכונת הט"ז, והיינו שהוא שיוור ולא תנאי, וכן העלה ר' שמעון (חי גיטין סוף סימן ו') בכונת הט"ז [ומה שכתב שם מנ"א הוא לכאן טעות סופר], אבל השעה"צ סיים שעדיין לא ברירא הדבר כי"כ להיתר מאחר ששייר לעצמו זכות בגוף החמץ, ועי' חו"מ סימן רמ"א בסמ"ע ס"ק ט"ו [שפי' מה שכתו בש"ע שם שיכול ליתן מתנה בתנאי שלא למוכרה וכדו', דלא גרע ממקנה לו בו חלק ואל' אני ואתה נהיו בו שותפין דקנה, ה"נ הוא של המקבל בדבר זה ושל הנותן במותר].

ויש לבאר שיוור זה שמשירר שלא יוכל למוכרה לאחרים, ומחלו הגר"ז והמשנ"ב האם בכה"ג הנותן עובר בכל יראה.

והנה מקור נידון זה ביד רמ"ה (סנהדרין דף ע"א. ד"ה ואיבעית אימא) שכתב: מיהא שמעינן דמאן דאקני מידי לאיתתא ע"מ שאין לבעלה רשות בו הוא הקנאה, ולית ליה לבעל זכותא בגויה, וה"ה למאן דמקני ליה מדעם לחבריה ע"מ שאין לבע"ה ולכתובת אשתו רשות בהן היא הקנאה, ולית להו להנך שעבודא. ודבריו הובאו בריטב"א (קדושין דף נ"ג: סוד"ה הכא במאי עסקינן) ובנמוקי' (נדרים דף כ"ו: מדפי הרי"ף ד"ה ושמואל).

ובשו"ת הרא"ש (כלל ע"ד סימן ד') השואל הביא דברי הרמ"ה, והרא"ש חלק עליו לענין מקנה לאשה ע"מ שאין לבעלה רשות בה, אבל מ"מ הסכים במקנה ע"מ שלא יזכה הבע"ה, שיד אשה כיד בעלה משא"כ בבע"ה, וכתב דודאי יכול הנותן להטיל במתנה אי זה תנאי, וכמו שיכול להתנות ע"מ שלא יגבנה בע"ה בחובו, ואפי' בחוב שנתחייב כבר, ואע"ג דכתב לו דאקני הרי לא קנה אותם לשעבוד זה שאינו יכול לקנות אלא מה שהנותן רוצה ליתן לו. ובסוף הסיק דהוי מתנה מעלייתא ובלבד שיתקיים התנאי, ואם היה בא בע"ה וטרופה אח"כ לא נתקיים התנאי ונתבטלה המתנה מעיקרא, כמו הנותן גט לאשתו ע"מ שלא תלכי לבית אביך ל' יום שאם הלכה הגט בטל, הלכך בע"ה אין יכול לטרופה בחובו דא"כ נתבטל התנאי והמתנה בטלה והדרא ארעא למרה, ונמצא שהוא לוקח ממין אחרים בחובו, הלכך ממה נפשך לא יגבוהו ב"ד חובו מאותו קרקע וישאר ביד מקבל מתנה. ודברי הרא"ש הובאו להלכה בחו"מ סימן קי"א סעי' ג'.

ובהגהות רע"א (חו"מ שם) ציין שהמרדכי (ב"ב סימן תצ"ז) הביא בזה מחלו, שכתב מעשה באחד שהיו נושין בו מנה וצטרף לבריות ושת אחרי פרנסתו עד שהביא מאתיים וזו ותבעו הנושה, והלה משיב לו לא רחמו אלי אלא כדי לפרנס בני ביתי ולא לפרוע חובי, ושאלו לר' אבי העזרי פטריו, ורבינו שמחה חיבבו שצדקה אינו אלא כמתנה בעלמא כיון דבכסויה דאיניש ערבין ביה חיוב, אם לא שיתנה הנותן בפירוש ע"מ שלא יהא לפלוני בעל חובך כלום לאו כל כמיניה להפקיעו מידי שעבוד, ודמי לאין קנין לאשה בלא בעלה, עכ"ל. ויל"ע טובא בכונת רבינו שמחה שמשמע מדבריו שלא שייך להקנות לו בלי להשתעבד לבעל חובו, שכתב כל כמיניה ודמי לאין קנין לאשה בלא בעלה, אבל מאידך כתב שאם מתנה בפירוש ע"מ שאין לפלוני בעל חובך כלום מהני. ואולי כונתו לחלק בין לשון שיוור ללשון תנאי, או אולי כונתו לחלק בין מקנה חוץ מלענין שעבוד שזה א"א כיון שהוא מתיילד ממילא מבהעלות למקנה, חוץ מפלוני שלגבי פלוני לא יחשב כלל כבעלים, ע"י לקמן מה שהבאנו בהקנאה. ומ"מ הש"ע (י"ד סימן רנ"ג סעי' י"ב) פסק כדברי אבי העזרי שהביא המרדכי.

ועי' תשובות בשמים ראש (סימן צ"ג) שג"כ דן בנידון המרדכי בנותן צדקה לעני בסתמא האם יכול בעל חובו לגבות ממנו, וכתב שאפי' בתנאי יש מקום עיון בהפקעת השעבוד בהך דנותן לאשה ועבד ע"מ שאין לבעל רשות, והדברים רחבים, עכ"ל. ואם תשובה זו היא מדברי הרא"ש, א"כ סותר לדבריו בתשובה הנ"ל כלל ע"ד כמו שכבר העיר בכסא הדרסא.

ובדין זה של נותן מתנה שלא ישתעבד לבע"ה מצאנו שלשה דרכים באחרונים, האם הוא מדין תנאי או מדין שיוור:

המהר"א ששון (שו"ת תורת אמת סימן רכ"ה) עמד על סתירת דברי הרא"ש, שבתשובה הקודמת למה שהבאנו (כלל ע"ד סימן ג') דן בראובן שנתן מתנה לבנו ע"מ שלא יחול עליו שום חוב, ולא היה לו בן אחר, ומת, וכתב שהתנאי שהתנה ראובן הנותן שלא יחול עליו שום שעבוד היה קיים מטעם ששייר ראובן לעצמו כח בקרקע, שאם יבא בע"ה של בנו לגבות אותו קרקע בחובו שתבטל המתנה למפרע ויחזור הקרקע לראובן, דכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי, ואם לא נתקיים התנאי נתבטל המעשה כאילו לא נעשה, ואותו כח ששייר ראובן לעצמו כשמת ראובן ולא הניח אלא אותו הבן זכה הבן באותו כח ששייר אביו לעצמו, וכשבא בע"ה לטרפו נתבטלה המתנה מכח התנאי, וחזר לבן הקרקע מכח השטר שירש מאביו, והו"ל ליה ואח"כ קנה דמשתעבד משום דכתב ליה דקנה, ובתשובה שהבאנו (סימן ד') השאלה שנשאל הרא"ש היה שיעקב ולא היה אשתו נתחייבו ממון בשטר לראובן, ולכן אבי לאה חשש שכאשר ימות ובתו תירשנו ממילא ילכו כל נכסיו לראובן הבע"ה, ושאל עצה לתת המתנות לבתו באופן שלא יחול עליהם שעבוד, והרא"ש הביא שכבר כתב תשובה בענין נותן מתנה ע"מ שישתעבד והעתיקו, וכבר הבאנו עיקרי דבריו לעיל, ולבסוף הסיק שמתוך אותה תשובה ממנה תבין בשאלתך שיכול ליתן לבן ללאה בתו נכסיו במתנה באיזה תנאי שירצה, והמתנה תהיה בלשון זה שנותן כל נכסיו ללאה בתו הגוף מהיום ופירות לאחר מיתה, ויהיו שלה לכל דבר חוץ מדבר זה שלא ישתעבדו לבע"ה, ולכאן דברי הרא"ש סתרו אהדדי האם מועיל תנאי זה שלא ישתעבד לבע"ה כאשר מקנה למי שראוי לירשו ומת. וביאר המהר"א ששון שבתשובה הראשונה הקנה בלשון ע"מ, ואז הוא מתנה שאם לא יתקיים התנאי תבטל המתנה מעיקרא, וממילא כשמתבטלת חזרת לבן מכח ירושה, אבל בתשובה השניה הדגיש שהמתנה תהיה בלשון זה שיהיו שלה לכל דבר חוץ מלהשתעבד לבע"ה, ובאופן כזה הוא שיוור ולא תנאי, ודבר המהר"א ששון הובאו בקצרה בקצות (סימן קי"א ס"ק ג'). ובחי' ר' שמעון (גיטין סימן ו' ד"ה ועי' בתשובות הרא"ש) ג"כ למד כונת הרא"ש בדרך זה, שמתנה כזו מועילה בין בלשון תנאי ובין בלשון שיוור, אבל במקום ששייר ירושה צריך להגיע לשיוור, ובי שהרא"ש סובר שענין שיוור ותנאי חדא הוא לענין זה דאם מהני תנאי מהני שיוור, ואם לא מהני שניהם לא מהני, ולכן תלאם זה בזה. ועי' באחרונים הנ"ל למה הירש לא ירש את השיוור, והעלו דרכים שונות, ולקמן נדון בחלק מדבריהם.

בהגהות אמרי ברוך (חו"מ סימן קי"א סעי' ד') כתב על דברי הש"ע שם שלא מועיל מתנה כזו לגבי הירש, שהמעין בתשובות הרא"ש יבין סברתו דעי' התנאי שהתנה אביו שלא יחול שום שעבוד הוי שיוור זכות לאביו באותו קרקע, דכיון דאם הבן יבטל התנאי ישוב לו הקרקע, ושיוור זה יורש הבן במיתת אביו, ויכול הבע"ה לתבוע בתחלה כפי שיעור שווי של זכות זה שירש, וכיון שחל שעבודו עכ"פ על מקצת נתבטל התנאי, ולכן גובה מכל הקרקע, דהא אביו התנה שלא יחול שום שעבוד, ועתה יש עכ"פ שעבוד על השיוור ששייר לעצמו מכח התנאי ונפל לירושת הבן, ובוהו יש לתרץ מה שכתב הרא"ש דכתב ליה דאקני, דאי לא היה כותב ליה דאקני היה יכול הבן ליתנו במתנה או למכור זכות השיוור שיוור מאביו, ולא היה עוד פתחון פה לבע"ה לבטל כח המתנה, עכ"ד. ונר' כונתו שיש כאן שיוור מכח תנאי, שכיון שהתנה שאם יחול שעבוד תבטל המתנה, וממילא אם ישתעבד לא יוכל להשתעבד שחוזר לנותן ואינו שלו, א"כ נמצא שבמתנה זו לא שייך שיחול שעבוד, ואין נפק"מ מבעלותו לענין שעבוד, ולכן באמת לא נהיה בעלים על פרט זה (עי' היטב בברכת שמואל קדושין סימן ה' אות ב'), ולענין זה נשאר של הנותן, וכאשר נתן מתנה כזו לירשו ומת, שעכשיו גם זכות השיוור נמצא אצל הירוש, ממילא מוגדר שיש לו שתי זכויות נפרדות, שיש לו מתנה שאין עליה שעבוד ויש לו זכות לענין השעבוד, ולכן כתב שהבע"ה יכול לגבות את הזכות לענין שעבוד [וצ"ע בגדר ומהות גבייה זו ומהו שוויו של זכות זו], וממילא כבר לא יהיה לו מונע לגבות את הקרקע, אבל אם הירוש לא כתב דאקני יכול ליתן את השיוור לאחרים, ושוב לא יוכל הבע"ה לגבות ממנו. וצ"ל שרק באופן זה שכבר נחלק הבעלות על הקרקע עצמה מבהעלות לענין שעבוד ע"י התנאי של המורש, ממילא נחשב דברים נפרדים ויכול ליתן זכות השעבוד לאחרים, אבל כל אדם לא יכול את הזכות שעבוד של קרקעותיו לאחרים וע"י ליפטר מליתנם לבע"ה. ועדיין צ"ע בכל זה.

והתומים (סימן קי"א ס"ק ב') למד שהרא"ש מתכוין לתנאי בעלמא, ועי"ש מה שכתב ליישב סתירת דברי הרא"ש לענין נותן לירשו, ומה שבי' בדברי הרא"ש שמדובר שכתב דאקני. והחזו"א (אבה"ע סימן ע"ג ס"ק י"ח) כתב שלא שייך כלל לשייר זכות לענין שעבוד, וע"כ הוא בתנאי, ונביא את דבריו לקמן.

והחזו"א כתב להוכיח שע"כ לא שייך כאן שיוור אלא תנאי, שהרי כתו בש"ע שתנאי זה מועיל רק במתנה ולא במכר, ואם מועיל שיוור למה לא יוכל למכור בשיוור שלא ישתעבד, ובוהו לא יתכנו הטעמים שהביא הב"י בשם הרי"ב בן הרא"ש. ולדידי צ"ע, שלכאן אדרבה משם מוכח ששייך כאן שיוור, שזה לשון בני הרא"ש (שו"ת זכרון יהודה סימן ס"ב), מובא בב"י (סוף סימן צ"ט): גם כי כתב מורינו הרא"ש על ראובן שנתן מתנה על תנאי שלא יחול עליה שום שעבוד, שהיא מתנה ואין שום שעבוד חל עליה, נר' דדוקא במתנה, אבל במכר שמכר ראובן לשמעון על זה התנאי, המכר קיים, אבל שעבוד כתובת אשתו ובע"ה חלים עליה, שהוא נתן טעם לדבר שאם היה בע"ה טרופה, א"כ לא נתקיים התנאי ונתבטלה המתנה מעיקרא והדרא ארעא למרה, ונמצא לוקח ממון אחרים בחובו, וזה לא שייך אלא במתנה שאם יתבטל התנאי תחזור אליו בתנם, וגם זכותו הוא שתבטל המתנה ותחזור

אליו, אבל במכר שאם יתבטל המכר צריך הוא להחזיר המעות, וא"א למכר להתבטל אם לא יחזיר המעות, ודאי הוא רוצה שיתבטל התנאי כדי שלא יחזיר המעות ונמצא חוזר להיות מכר גמור. ואף אם תמצא לומר שא"א לו לשנות במכר ממה שהתנה תחלה, ועתה כשבא בע"ה נתבטל המכר והדרא ארעא למרה, כמו שכתב מורינו הרא"ש במתנה, א"כ המעות שקבל הם הלואה אצלו, ונמצא הוא חייב לבע"ה מדר' נתן, ובדין הוא טורף מהקרקע אף אם נתבטל המכר. וגם לפי הטעם האחר שכתב הרא"ש במתנה, שהמקבל לא קנאה אלא לפי דעת הנותן, ולא קנאה אלא על תנאי שלא יחול עליו שעבוד, היינו דוקא בנותן שנותן לפי דעתו והיה דעתו להקנותו ליתן לו מתנה ולהחליטה עוד בידו שלא יחול עליה שעבוד, אבל במכר אינו מוכר אלא כדי לגבות מעותיו ואינו חושש לזה התנאי, אלא שודאי הוא שהלוקח פייסו, ולא כל כמיניה דלוקח להפקיע שעבוד בעלי חוביו, עכ"ל. הרי מכו שהתייחסו לשני טעמים שכתב הרא"ש במתנה, ומה הוא הטעם השני אשר לא מועיל לו הסברה הקודמת שכתבו, לכאן משמע שבאו להוסיף שגם לפי מה שמכר ברא"ש ששייך מתנה שלא ישתעבד בדרך של שיוור ולא של תנאי, מ"מ במתנה לא יועיל, וכן בתשובות הרא"ש עצמו (כלל ע"ה סוף סימן ג'), מובא בטור (שם סוף סימן צ"ט), כתב שראה מרנא ורבנא ה' מאיר שדן באחד שקנה קרקע, והתנה בשעת הקנין שלא תהיה לאשתו שעבוד כתובתה עליו וכו', ופסק שתגבה כתובתה ממנו אחרי שכיון להערים להפקיע תקני"ח לא תועיל לו ערמתו, והיינו כסברא שהשניה היא בני הרא"ש, ובא לומר שאף דרך שיוור לא יועיל, ולא ק' מה שהקי' התומים (ס"ק י"א) למה הוצרך הרא"ש לטעם זה, תיפול"ל שגם אם המכירה בשילהי מכח התנאי יוכל לגבות כסברא הראשונה של בני הרא"ש. ודו"ק.

ומצאנו עוד מתנה מוגבלת כעין תנאי זה שלא ישתעבד לבע"ה בש"ע (חו"מ סימן רמ"א סעי' ה'): יש מי שאומר שהנותן מתנה לחבירו אינו מתנה א"כ שיהיה בדעת הנותן שהיא ברשות מקבל לעשות בה כל חפצו, כד"א שנתנה לו סתם אלא שניכר מתוך מחשבתו שאינו מכוין ליתנה לו שיעשה בה כל חפצו, אבל אם מפרש אפי' אם נתנה לו ע"מ שלא ליתנה לאחר או שלא למכרה או שלא להקדירה, או אפי' ע"מ שלא יעשה בה שום דבר אלא דבר פלוני, הוי מתנה לאותו דבר שפירש בלבד.

ובסמ"ע (ס"ק ט"ו) פ"י: הוה מתנה לאותו דבר שפירש, דלא גרע ממקנה לו בו חלק ואל' אני ואתה נהיה בו שותפין דקנה, ה"נ הוא של המקבל בדבר זה ושל הנותן בהמות, עכ"ל. ואלו הם דברי הסמ"ע שציין השעה"צ, ולכאן מכו' בדבריו שהוא שיוור.

אבל בתשובות הרא"ש (כלל פ"א בתשובה השנייה) האריך שצריך משפטי התנאים כתנאי בני ג' ובני ראובן, ואם עבר על התנאי המתנה בטלה למפרע, והסיק לבסוף דע"כ אתה צריך לפרש ע"מ שלא ימכור, ואם ימכור תהא המתנה בטלה, ואינו יכול לפרש ע"מ שלא יוכל למכור, ואם ימכור תהא המכר והמתנה קיימת [אולי צ"ל המכר בטל והמתנה קיימת], דדבר זה אין כח בידו להתנות, דאם המתנה קיימת יעשה בה מה שירצה.

ש"ע בחי' ר' שמעון (גיטין סוף סימן ו' ד"ה כתב) שנדחק בכונת הרא"ש שאם היה אומר חוץ היה יכול להועיל מדין שיוור, אבל כיון שלא אמר חוץ ממילא הוא רק מדין תנאי, וכתב שאע"פ שזה דוחק כך צ"ל כדי שלא יסתרו דבריו כאן למה שכתב בענין ע"מ שלא ישתעבד לבע"ה.

ולפי הצד ששייך להגביל מתנה שלא יוכל למוכרה או שלא ישתעבד לבע"ה בדרך שיוור, יל"ע במהות שיוור זה, האם היינו שהנותן משייר זכות לעצמו, או שבאמת לא שייך לעצמו כלום, ומ"מ הנותן זכה בצורה משויירת.

ונר' שהמהר"א ששון (שו"ת תורת אמת סוף סימן רכ"ה) כבר העלה שני צדדים אלו אף שאין לשוננו מבורר כ"כ, שאחרי שבי' את החילו"ל בין תשובות הרא"ש שכאשר משייר זכות השעבוד אף אם המתנה הוא לירשו ומת הנותן אח"כ, אין הבע"ה יכול לגבות ממנו, כתב בזה הלשון: וכי תימא אחתי יש לדקדק דהתינח שלא תבטל המתנה, מ"מ לאותו שיוור ששייר שלא יחול עליו שום שעבוד יורש אותו מאביו. י"ל דהתינח אם האב היה מניח אותו הזכות והניח לו בפירוש, אבל האב עצמו לא הניחו לו ג"כ, והו"ל כמי שמתנה שמעולם לא יחול שום שעבוד בזה לא לו ולא לבתו. א"כ שאף שהיה משיירו לעצמו בהדיא הרי הוא דבר שאין בו ממש או דבר שלא בא לעולם, ואע"ג דקים לן דבר שלא בא לעולם או דבר שאין בו ממש אם שייך לעצמו הוי שיוור, וכמו דאיתא בב"ב וכמו שכתב הרמב"ם והטור, מ"מ כבר כתב בטור עצמו דאם כתב בנדון הראשון אין לאביו כלום אא"כ פירש לי ולא לירושי, א"כ לא ירשנו וירשו יחזור ללוקח, אבל הכא למי יחזור אותו הזכות אם לא ירשנו בנה, י"ל דמ"מ כיון שהוא אינו רוצה שירשנו בנו ודאי שלא ירשנו, ונאמר כמו שכתבנו בתי' הראשון דאמר לגבי דידיה לא שייך, וא"כ ודאי מהניא המתנה, עכ"ל. ולכאן משמע ממנו שבת' הראשון למד שלא שייך לעצמו אלא הוא שיוור בקנין, ואילו לתי' השני שייך לעצמו ומ"מ הירוש לא זוכה בו כיון שאין בו ממש, והקצות (סימן קי"א ס"ק ג') הביא את תירוצו השני, והוסיף שהזכות שנשאר לנותן נחשב רק טובת הנאה בעלמא שאין בו ירושה, ויתבאר עוד לקמן.

והנה הצד שהנותן לא שייך כלום לעצמו ומ"מ המקבל זכה זכות משויירת, לכאן צ"ב, אבל בפשטות מצאנו ענין זה בריטב"א (קדושין דף כ"ג. ד"ה הכא במאי עסקינן) בבי' ענין ע"מ שאין לרבו רשות בו, שכתב דהנכון דהכא האי ע"מ לא חשיב תנאה לכ"ע, ולא בעינן ביה דקדוקי תנאים אפי' לר"מ, שאין לשון תנאי והלכותיו אלא כשהוא בלשון עשה או לא תעשה, אבל בר"מ [שאינו] עשה ולא תעשה אלא

כריתות כתב, מ"מ בשעת ביאה לא ידע אם ימות אוריה ועבר בשעתיה אספק איסור אשת איש.

והביאור הלכה (שם ד"ה לא מהני) כתב ששמעע שלתרוה"ד והגהות מימוני דאי לאו משום חומרא דחמץ מותר אפי' לכתחילה לנהוג כן, וצ"ע דהא לכתחילה בודאי אסור מדינא כיון דתלי מתנתו בתנאי, וכשלא יתקיים התנאי שלא יחזירו למפרע החמץ שלו, וא"כ הרי הוא מכניס עצמו בספק איסור דאורייתא של לאו דבל יראה, ובפרט שאין התנאי תלוי בו אלא באחריני ושמא פלוני לא יקיים התנאי.

ולפום ריהטא היה נ"ר ליישב שמדובר כשלפי הענין נ"ר שהגוי מתכוין לקיים את התנאי, אבל באמת יל"ע האם מותר לסמוך ע"ז, עי' אבה"ע סימן קמ"ג סעי' ב'. ואפשר ליישב קו' הביאור הלכה באופן אחר כמו שיכתוב בסמוך.

והנה היד המלך (פ"א מחמץ ומצה ה"ד) דן מעצמו בכל יראה במתנה ע"מ להחזיר, והרחיב לבאר הצדדים בדרך מחודשת וז"ל: נסתפקתי בישראל שנתן חמץ לעכו"ם קודם הפסח בקנין המועיל במתנה ע"מ להחזיר אחר הפסח [ולא החזיר], האם נאמר דהישראל עבר עליו למפרע בכל יראה ושייך בו קנס חכמים, ואסור כדן חמץ שעבר עליו הפסח, או דכיון דכל ימי הפסח היה החמץ נתון במתנה להעכו"ם, אך אחר הפסח כשלא החזירו העכו"ם איגלאי למפרע דלהישראל היה, וכיון דכל איסור חמץ שעבר עליו הפסח הוא רק משום עבירת לאו דבל יראה, ובעבירת הלאו דבל יראה לא שייך לומר דעובר למפרע, דכל ענין למפרע הן בקנין הן בשאר ענינים לא שייך רק היכי דהזמן של הגמר הוא מוכשר עכ"פ לחלות ענין זה, דאז אמרינן דבעת הגמר נגמר הענין למפרע, משא"כ בעבירת הלאו דבל יראה דאינו רק בימי הפסח, וכשעברו הימים האלה שוב אין מקום ללאו זה כלל, ואיך נאמר דאחר הפסח חל עבירת הלאו דבל יראה למפרע. וגם לצד השני אם החזירו העכו"ם אחר הפסח יש להסתפק אי מהני רשותו של העכו"ם שהיה על חמץ זה בכל ימי הפסח בכח מתנה ע"מ להחזיר להפקיע הלאו דבל יראה, או דבעינן דוקא מכירה או מתנה חלוטה להפקיע לאו זה, אבל מתנה ע"מ להחזיר אין בכחו להפקיע הלאו דבל יראה.

והק' היד המלך שנו"ר כי לפי תכונת לאו זה דבל יראה אין בכח של מתנה ע"מ להחזיר להפקיע אותו, ואף דבכל מקום מתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה, היינו שבכל מקום אין אנו דנים אלא על המקבל אם הוא חשוב ממון שלו, אבל לגבי הפקעת רשותו של הנותן אין נפק"מ, וכמו באתרוג ולולב וציצית דאין המצות האלו נהוגות אלא בחפץ שלו, ע"ז כללא כ"ל רבא דלגבי המקבל בכל אלו מתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה וחשיב שלו, אבל גבול כח מתנה זו לגבי הנותן עד היכן פקע רשותו זה לא נכלל בכללא דרבא כלל, ומצד הסברא גם בימי המתנה לא נפקע רשותו של הנותן לגמרי, דהלא גם באותן הימים של המתנה יש להנותן עכ"פ זכות בחפץ שהמקבל מוכרח להחזירו אליו לאחר זמן, וממילא ברור דזכותו של הנותן נשאר על החפץ בכל ענין, רק דבכל המקומות דמצינו דמהני מתנה ע"מ להחזיר לא איכפת לן חלק זכות זה שנשאר עדיין להנותן, משא"כ לענין בל יראה כשהישראל נתנו קודם הפסח לעכו"ם במתנה ע"מ להחזיר, לענין זה לא מהני אף אם זכות החלק אשר להעכו"ם המקבל חשיב מתנה, דכיון דלא פקע בתניהה זו כל זכות הישראל הנותן לגמרי, דעכ"פ לאחר זמן יהיה החמץ חוזר אל הישראל בין אם יקיים התנאי ויחזירו לישראל, ובין אם לא יקיים ויתבטל המתנה ממילא, נמצא שבכל אופן יש חלק וזכות גם לישראל הנותן בחמץ הזה, והרי אנו רואין בקבלת אחריות דלא הוי רק גורם לממון, ואף למ"ד דבר הגורם לממון לאו כממון דמי, מ"מ לענין בל יראה גילתה התורה דעובר, אף דגוף החמץ אינו שייך כלל למקבל האחריות, וכי איתא הדרי בעינא להבעלים, בכל זאת פועל הזכות של הגורם לממון להיות עובר בכל יראה על זכות זה, כ"ש במתנה ע"מ להחזיר דגוף החמץ הדר בעינא אליו להנותן, וגם כל ימי המתנה עכ"פ עדיף כחו וזכותו של הנותן מחמת חיוב החזרה אליו מכח גורם ממון של מקבל אחריות, ואיך נאמר דבגורם ממון אשר מכח קבלת אחריות עובר המקבל, ובמתנה ע"מ להחזיר לא יהיה עובר הנותן, עכת"ד. [ושוב כתב שבתרוה"ד ומהיר"ל משמע שמה שמתנה ע"מ להחזיר לא מועיל הוא רק משום חומרא דחמץ, אבל לפי מה שנתבאר נראין הדברים דמדינא לא מהני].

ויש הרבה להעמיק בסברות שהעלה, והנה בתחילה היה לו צד לומר שאף אם לא יתקיים התנאי מ"מ לא יעבור על בל יראה למפרע, מכיון שבזמנו תוך הפסח לא עבר. ויש ליישב בזה קו' הביאור הלכה על תרוה"ד והגהות מימוני, איך מותר לו לכתחילה ליתן לגוי במתנה ע"מ להחזיר, ולא צריך לחשוש שמא לא יתקיים התנאי, ולהנ"ל גם אם לא יתקיים לא יעבור. ועצם יסוד זה שדבר שאין לו מציאות ונפק"מ עכשיו אינו חל למפרע, העלו האחרונים במקומות שונים (עי' קה"י שבועות סימן כ"ב, ואבני' חו"מ סימן ב' מחודש ה', וחי' ר' שמעון גיטין סימן ו' ד"ה וכן [השני]), אבל כאן הוא חי' גדול, שהרי לענין המתנה עצמה האם שייכת לישראל או לגוי יש נפק"מ מכאן ולהבא, וממילא צריך להיות שביטול התנאי מבטל המתנה למפרע, וא"כ נמצא שממילא עבר למפרע על בל יראה. ויש לבאר דבריו בתרי אנפי - שיל"ע שאע"פ שהמתנה בטלה למפרע, מ"מ איסור בל יראה הוא חלות איסור נוסף בחפצא של החמץ (והיינו שכלפי כל חמץ שיש לו ברשותו בפסח חל עליו חלות מחודשת של איסור בל יראה, ולא שיש על כל אדם איסור כללי שלא יראה לו חמץ, שא"כ החמץ שברשותו הוא רק היכי תימצא לעבור על הלאו אבל לא מתחדש על ידו שום חלות), וממילא אם חלות זו לא חלה בזמנה ועכשיו אין ממנה נפק"מ, לא תתחדש עכשיו למפרע. וי"ל שכל מה ששייך להגדיר שאדם עובר איסור, זה רק אם בזמן שעבר היה עליו הנהגת איסור, אבל אם בזמנו לא היה הנהגת איסור מכיון שעדיין לא נעקרה המתנה ע"י אי קיום התנאי [ולא רק שהוא לא ידע שהיה כאן איסור ולכן היה לו הנהגת היתר, כגון ע"י ספיא דרבנן

שלענין מכירה הוא נשאר של הנותן, והק' שלפ"ז ראוי שיעבור בכל יראה. ולהנ"ל יש ליישב שהש"ע הרב באמת לא למד כסמ"ע שהש"ע נשאר של הנותן, אלא כמשמעות הריטב"א וכצד הראשון של המהר"א ששון שיש כאן שיעור בבעלות המקבל, אבל לא נשתיר שום דבר אצל הנותן. אבל הרי הבאנו שרי שמעון ג"כ למד בכונת הט"ז שהוא שיעור, ולמד ששיור כה"ג היינו שלפרט זה הוא נחשב של הנותן, וא"כ למה לא יעבור בכל יראה, וי"ל שבין לדרכו של ר' שמעון שלענין זה הוא נחשב בעלים, ובין לדברינו יש לו זכות מניעה על המקבל, אין כאן בעלות גמורה חיובית, וכמו שהגדירו האחרונים שהוא דבר שאין בו ממש וטובת הנאה [ואף אם יש בל יראה בטובת הנאה (עי' פסחים דף מ"ו:)], י"ל שכאן גרע מטה"נ, ופשוט], וממילא י"ל שבזכות כזו לא עוברים על בל יראה.

ובענין זה של שיעור בקנין כאשר לא משייר שימוש או אפי' זכות מסוים, יש לציין שמצאנו מושג של קידושי וגרושי חוץ, והרבה אחרונים (זכר יצחק סימן כ"ג, קה"י קידושין סימן י"ג אות ב' ד"ה ועכ"פ, שערי חיים גיטין סימן מ"ט אות ז' [אבל עיי"ש בטעמו]) למדו שרק שייך חוץ לענין חלק האיסור שבאישות ולא לענין קנין, אבל האבני"מ (סימן קל"ז ס"ק ב') למד ששייך חוץ בקניני ממון, והביא מדברי תשובות הרא"ש ומהר"א ששון הנ"ל בנותן מתנה ע"מ שלא ישתעבד לבע"ח [ויל"ע בט"ז דבריו שם האם כונתו שגם בע"מ שלא ישתעבד, היינו שהוא בעלים חוץ מלענין פלוני בע"ח ולכן לא משתעבד לו]. ובפשוט יש להוכיח כן מהמשנה (ריש פ"ו מפאה) שלכ"ש הפקר לעניים ולא לעשירים היא הפקר, אבל יתכן שהפקר אינו ממש הקנאה, ובדברי הרמב"ם המפורסמים שנדר הרי הוא כנדר ואינו נדר [וע"ע שיעורי הגר"י פונבוז' ריש קדושין שלמד דבריו וגרושי חוץ שייך רק בקנין ולא באיסור, וצ"ע שסותר דבריו בזכר יצחק, וע"ע תפארת ירושלים על המשניות ריש פ"ט מגיטין].

ולפום ריהטא שייך להסביר קנין חוץ רק בדרכו של ר' שמעון לענין מתנה שלא ישתעבד לבע"ח, שלענין זה דנים כאילו הוא הבעלים הגמור של החפץ, וכן כאן לענין ראובן דנים כאילו אין בעלים לחפץ, אבל באמת דבריו צריכים ב', ואיך שייך לדון שראובן יתייחס שהחפץ לא קנוי ושמעון יתייחס שהוא קנוי. ולכן היה נ"ר לבאר באופן אחר, וכמו שבי' ר' שמעון שבכל שיעור דעלמא חלק מהשימושים שייכים למקבל, וחלק מהשימושים עדיין שייכים לנותן, וכמו כן כל חפץ מעמיד שימושים לכל בני העולם, ומי שהוא בעלים גמור היינו שהוא בעלים על השימוש של כל בני העולם, ומי שהוא בעלים חוץ מראובן היינו שאין לו בעלות על השימוש של ראובן, ודו"ק.

ומצאנו עוד אופנים ששייך להגביל את הקידושין והגירושין אף בדברים שהיה נ"ר שלא שייך לחלק מעצם מציאות הקידושין (וכמו שמצאנו קנין חוץ משעבוד, אף שלכא"ו השעבוד מתיילד ממילא מהבעלות ואינו זכות נוסף), שהגמ"י בגיטין דף פ"ה. מסתפקת במגרש אשה חוץ מהפרת נדרים או חוץ מתרומה או חוץ מירושה, והיינו שהוא עדיין יפה נדריה או ירשנה, ולענין תרומה נחלקו הראשונים האם היינו שבעלה הראשון עדיין יאכלנה בתרומה או שבעלה השני לא יאכלנה בתרומה [ובדרך אגב לכא"ו ירושה תלוי בקנין אישות ולא באיסור שבאישות, וא"כ מכו"ל ששייך לשייר בקנין]. ולכא"ו נחלקו הראשונים האם יש לגמ' צד שבאמת יחולו הקידושין עם שיעור זה, או שהנידון רק האם כשאומר חוץ מדברים אלו נחשב חסרון בכריתות של הגירושין, או שלא נחשב כריתות ומגורשת לגמרי, עי' מאירי שם (אבה"ע סימן קמ"ז לדרך פ').

תנאי במכירת חמץ

א

כתב הש"ע (סימן תמ"ח סעי' ג) שאפשר למכור או ליתן החמץ לגוי קודם הפסח, ובלבד שיתנו לו מתנה גמורה בלי שום תנאי, או שימכרנה לו מכירה גמורה בדבר מועט, אבל מתנה ע"מ להחזיר לא מהני.

והמג"א (ס"ק ה') כתב דאע"ג דבכל מקום [מתנה ע"מ להחזיר] הוי מתנה, משום חומרא דחמץ לא מהני וחומרא יתירה היא, והבו דלא לסיף עליה לדמות לה מילי אחריתי (תרוה"ד סימן ק"כ והגהות מימוני פ"ו משבת אות ב'), ורדב"ז (ח"ה סימן אלף תט"ז) כתב הטעם דכל זמן שהתנאי תלוי הוי כפקדון, ואם נתקיים התנאי אע"פ שנמצא שלמפרע היה החמץ של העכו"ם, מ"מ קודם קיום התנאי כבר עבר עליו הישראל, ולא יועיל קיום התנאי לבטל הלאו שכבר עבר, ע"כ [דברי הרדב"ז]. ולא דמי למה שכתב בסימן תמ"א בעכו"ם שהלוחה לישראל על חמצו, ואמר אם לא אפרע לך ב"ח אייר יהיה מעכשיו שלך דמותו, ד"ל דהתם כמו שכתבתי לעיל דכיון דמחוסר ממון לא אמרינן הואיל, אבל הכא אמרינן הואיל ואילו לא קיים התנאי היה עובר עליו השתא נמי עובר עליו. מיהו נ"ר לי דאין לדמותו כלל להואיל, דדוקא דבר שביד ישראל אמרינן הואיל כגון הואיל ובידו לפדותו דהו"ל כדדידה, וה"ה גבי חלה, אבל הכא אי בעי העכו"ם מקיים התנאי והוי מתנתו מתנה, אי"כ אין החמץ ברשות ישראל בפסח, ומה שכתב דכל זמן שהתנאי תלוי הוי כפקדון לא משמע כן גבי משכון בסימן תמ"א.

והמחצית השקל בי כונת המג"א שאפשר ללמוד ברדב"ז שעובר עליו מדין הואיל, ואפשר ללמוד שכיון שבפסח התנאי תלוי ואינו מבורר שהוא של גוי, ממילא כיון דהוי הדבר ספק הישראל עובר. וביד אפרים כתב כעין הדרך השניה, דהרדב"ז סבירא ליה דאע"ג דהוא תנאי דע"מ וכמעכשיו דמי, מ"מ קודם קיום התנאי הוא עומד בספק איסור בל יראה דשמא לא יתקיים התנאי, וכיון דבפסח בספק איסור הוי קאי קנסין ליה, וכעין שכתבו המפרשים במעשר דבת שבע שאמרו לו לדוד הבא על אשת איש מיתתו במה, דאע"ג דכל היוצא למלחמת בית דוד גט

מילתא דממילא, כגון זה שאמר ע"מ שאין לבעלך רשות בו, אינו תנאי אלא שיעור בגוף המתנה שמשירי בה שלא יזכה בה האדון או הבעל וכו', דכל כה"ג שהתנאי הוא בגופו של מעשה ואינו אומר בלשון עשה ולא תעשה אינו תנאי אלא שיעור, וכל שמשירי לעצמו דכו"ע לא פליגי דשיורו שיעור, אבל הכא דשיורו לא הוי לנפשיה אלא לזכותו של מקבל מתנה פליגי, דר"מ סבר דמעשה אינו תלוי בע"מ זה, וכיון שקנה העבד קנה רבו דבגוף אחד חשיבי, ומאי דשייר שלא יזכה האדון אינו כלום, ורבנן סברי דאפי' בהא שיריה שירה ואהני ע"מ דידיה שאין הרב זוכה בה, עכ"ל. והחזו"א (אבה"ע סימן ע"ג ס"ק ג' וד') כתב שמבוי בריטב"א שמועיל בדרך פיסוק, אבל טעם פיסוק אינו בטעם שיעור, שאין מתנתו מתנה שלא לצאת בו לחירות, שאין זכות ממון מתייחס לזכיות תשמישיהן, אלא זוכה בגוף הממון וממילא הן שלו לכל דבר, ולא שיעור כאן חצאין, ואין אפשר לנותן לשייר בו לא לעצמו, רק למחות במקבל שלא לעשות דבר פלוני, וכל שהנותן מקפיד שאין רצונו שיקנה אדון אין האדון קונה בע"כ של נותן [ועי' היטב בחזו"א בס"ק ג' וד' שנו"ר ועפ"ז כתב (בס"ק י"ח) שמה שמצאנו שיכול ליתן מתנה ע"מ שלא ישתעבד לבע"ח, היינו בדרך תנאי, אבל בפיסוק שלא ישתעבד יל"ע אי מדמינן בע"ח לעבד ואשה אף לדעת הריטב"א דפיסוק מועיל בעבד ואשה, דהתם לא אמרה תורה אם הוא מקפיד במתנתו שיהיה לעבד שזוכה רבו בע"כ של נותן, ואין כאן כלל דין מה שקנה עבד קנה רבו, אבל א"א לן למלף מנה שאר מילי, ואילו המשייר לעצמו שלא יוכל למכור לפלוני ולשעבדה ודאי אין זה שיעור דלא שיעור לעצמו כלום, אלא שיעשה ולא יעשה, ופטומי מילי נינהו. ושוב הביא שבש"ע כתוב דאב שנתן לבנו ע"מ שלא ישתעבד לבע"ח ומת וירשו, בע"ח גובה ממנו, וכתב בקצות דוקא בע"מ אבל בחוץ לא, הנה קים להו דמהני חוץ. ואולי כונתם לדעת הריטב"א, וא"כ ע"כ לא אמרה תורה שעבוד ע"כ של הנותן, וזוהו מסתבר שלא אמרה תורה אלא כל זמן שהוא מקרי בע"כ של נותן, אבל אם אפשר לזכות מבלעדי מתנתו יש לו שעבוד, ובלשון הקצות משמע דיכול באמת לשייר שעבוד ואינה מכורה כלל לענין שעבוד, ולפ"ז יכול לשייר גם שלא ימכרנה, וזה תימה. ונ"ר ראי' דלא

מהני שיעור מהא דאיתא בש"ע דבלקח שדה ע"מ שלא ישתעבד לבע"ח בע"ח גובה, ואי מהני שיעור אכתי מצי למיזבן בשיור שלא ישתעבד, וזוהו לא יתכנו כל הטעמים שכתב הבי' [וכבר הבאנו ראי' זה לעיל וכתבנו מה שיש לדחות], ואף אי נימא דמהני שיעור לדעת הריטב"א [דהיינו מדין פיסוק כהבנת החזו"א ולא שהוא ממש שיעור], דלא אמרה תורה שעבוד לשפר חפץ הנותן, מ"מ במכר לא שייך זה דהשדה היא תמורת מעותיו שהיו משועבדות, אבל אי מהני שיעור אף לענין שלא למכור גם בוביני מהני, והכסף שקיבל המוכר בעד זה שמכר ולא בעד ששייר.

ולכא"ו החזו"א לשיטתו בגליונות לחי' ר' חיים (ריש הלכות מלוה ולוה), שר' חיים נקט שמה שהבע"ח גובה מהלקוחות של הלוה היינו שלענין להגבות לבע"ח נשאר הקרקע של הלוה (וכן כתב ר' שמעון בקונטרס השעבוד סימן ד' ענף א' ד"ה אמנם, ודימה לדברי הריטב"א במתנה שלא ישתעבד לבע"ח), והחזו"א כתב צ"ע דהרי א"א לשייר שיעור דברים בעלמא, שאם אין השדה של מוכר איך תהיה הגבייה מיד המוכר, אם לא על דרך תנאי שאם יטרפוה יהיה המכר בטל, או יהיה הקנין לזמן עד הטרופא ויהיה הכסף הלוואה. ושם דברי החזו"א יותר מחודשים, שלכא"ו שיעור הקרקע לענין להגבות לבע"ח הוא שיעור לעצמו, ושיור של זכות בקו"ע ולא רק מניעת זכות מהלוקח, והוי ממש כקנין של קני ע"מ להקנות.

ומ"מ לפי פשוט הריטב"א (וכמו שלמד בכונתו ר' שמעון וכנ"ר גם הקצות) מבו', ששייך שיעור אף שהשיור לא הוי לנפשיה, והיינו שנוצרה כאן בעלות משיירת שאינה גמורה [אמנם יתכן לדחות שכונת הריטב"א שמשירי לעצמו אלא שלא נשאר לו זכות חיובית שיש לו מה לעשות בה, אלא רק זכות מניעה מהמקבל, וכל עיקר ענין השיור הוא לטובת המקבל]. וצ"ב כח יצירה זו, שלכא"ו פשוט שהעבד לא יכול לזכות מההפקר ולשייר כח זכיות האדון, וא"כ למה כשניתן לו ע"י אחרים שייך לשייר ענין זה אם הם לא משיירים לעצמם, וצ"ל שרק מי שיש לו בעלות מושלמת יש לו את הכח לקחת בעלות זו, וליצור על ידו בעלות משיירת אצל חבירו, וצ"ע.

והצד שהנותן שיעור לעצמו לכא"ו מכו' בדברי הסמ"ע שהבאנו שהוא של המקבל בדברו לו ושל הנותן במוחו, וכן למד ר' שמעון (חי' גיטין סימן ו' ד"ה ובע"מ), ובפשוט היה נ"ר לפי דרך זה שאע"פ שלא נשאר לנותן זכות חיובית, שאם משייר שיהיה נ"ר לפי דרך זה יכול למכרו, והמשייר שלא ישתעבד לבע"ח לא ישתעבד לבע"ח של הנותן, אלא ששייר לעצמו זכות שוללת שיש לו כח מניעה שלא יוכל המקבל למכרו ולשעבדו, ואף שהבעלים עצמם לכא"ו אין להם זכויות אלו על ממונם, ואין משייר לעצמו זכות זו בממון חבירו, י"ל שבאמת שייך שיעור שלא משייר לעצמו חלק מהבעלות שהיה לו מקודם, אלא מייצר לעצמו סוג זכות חדשה, עי' היטב בקו"ש (ב"ב אותיות רפ"א ותר"כ"ג) וחי' ר' אריה ליב מאלין (סימן מ'). ולפי דרך זה היה נ"ר להטעים מה שכתב המהר"א ששון שהשייר שנשאר לנותן נחשב דבר שאין בו ממש שלא שייך בו ירושה, והקצות כתב שהוא נחשב טובת הנאה, שבאמת אין לו זכות חיובית אלא רק זכות מניעה בלבד. אבל ר' שמעון ב"י באופן אחר, שאע"פ שלא שייך כאן גדר שיעור הנאמר בשאר מקומות שנשאר של הנותן לענין שימוש אחד, שהרי כאן אין לנותן שום שימוש בחפץ, מ"מ דנים שלכל מילי הוא של המקבל, ולענין הפרט של זכיות הרב והבע"ח הוא של הנותן, והיינו שזכה המקבל בכל החפץ, רק דלשם זה נקרא החפץ של הנותן שכאשר דנים על פרט זה דנים שהוא של הנותן, וצ"ב. ועכשיו נחזור לנידון דידן במכירת חמץ כאשר משייר לעצמו זכות שלא יוכל העכו"ם למכרו לאחרים, שצ"ע השעה"צ לדברי הסמ"ע

לקולא או חזקה וכדו', אלא שבאמת בזמנו לא היה כלל דין הנהגת איסור גם לפי מה שגילא כלפי שמיא] ממילא לא מוגדר עבירה, והיינו שאף שאח"כ נוצר למפרע מציאות של חמץ, וממילא נוצר כל יראה למפרע, מ"מ לא היה מעולם "עבירת" כל יראה שמעולם לא עבר על הנהגה שחייבה אותו בזמנו, ולקמן נאריך בענין זה. ונפק"מ בין שני דרכים אלו, בציור כזה שיגיע הזמן של אי קיום התנאי באמצע הפסח עצמו, שלפי הדרך הראשונה מכיון שחל עכשיו כל יראה על חמץ זה מכאן ולהבא, ממילא יעבור למפרע מתחילת הפסח שהרי יש נפק"מ מחלות זו גם עכשיו, ואילו לדרך השנייה מכיון שעד עכשיו לא היה לו הנהגת איסור לא יעבור על כל יראה אלא מכאן ולהבא.

והנה כל מה שהעלה היד המלך שיתכן שביטול התנאי לאחר פסח לא יגרום לעבור על כל יראה למפרע, זה שייך רק אם תנאי אינו איגלאי מילתא למפרע בעלמא, אלא הוא פועל למפרע. ועל דרך זה היה אפשר לומר גם בצד השני של היד המלך, שאף אם התקיים התנאי מ"מ עובר על כל יראה מכיון שבזמנו היה כאן מתנה על תנאי, שהיינו שעד קיום התנאי עדיין לא החלט המתנה, ובאמת היה תלוי ועומד (ולא רק שעדיין לא נתגלה האם המתנה חלה, אלא היה חסר בקיום התנאי שיפעל להחליט את המתנה למפרע), ומחמת כן עבר על כל יראה, וכך יש לבאר לשון הרדב"ז שאע"פ שאם נתקיים התנאי נמצא שלמפרע היה החמץ של העכו"ם, מ"מ קודם קיום התנאי כבר עבר עליו הישראל, ולא יועיל קיום התנאי לבטל הלאו שכבר עבר. ש"ר שבדברי אמת (סוף קונ' גיטין תחילת דף מ"ג: מדפי הספר) שצ"י איליו השעה"צ (ס"ק נ"ז) ג"כ מבי' שלמד כונת הרדב"ז בדרך זה אלא שחלק עליו, עיי"ש היטב.

אמנם היד המלך עצמו לא למד כן, אלא ב"י הצד שיעבור על כל יראה בכל אופן, שזה משום שהיה לו זכות בחפץ שיחזור אליו, ולכא"ו זכות לאו דוקא שהרי התנה ע"מ להחזיר הוא מתנה גמורה אלא שיש בו תנאי [חוץ מהשיטה שהובאה בקצות סימן רמ"א ס"ק ד'], אלא מכיון שסופו לחזור אליו בכל אופן, בין אם יתקיים התנאי ובין אם לא יתקיים, ממילא יש לו שייכות מציאותית לחמץ, וזה מספיק בשביל לעבור בכל יראה כמו שהביא מדבר הגורם לממון.

ב

והנה מה שהעלנו בדעת היד המלך שתנאי אינו מגלה למפרע האם המעשה מתקיים או מתבטל אלא התאי פועל למפרע, לכא"ו תלוי במה שדנו האחרונים בגדר תנאי, האם הוא עושה את המעשה למעשה על צד, או שלעולם המעשה עצמו נעשה בצורה מושלמת, אלא שהתנאי הוא דבר נפרד שפועל לבטל או לקיים את המעשה.

והאחרונים הביאו הרבה ראיות שהתנאי הוא דבר נפרד, ואסכס את דבריהם ומה שיש לדון בהם:

א. בתשובות הרא"ש (כלל ל"ה סימן ט' וכלל מ"ו סימן ב') ב"י ענין מחילת תנאי שהוא משום שאתי דיבור של ביטול התנאי ומבטל דיבור של התנאי, וכתב שאע"פ שכבר תלה המעשה בתנאי, אפ"ה יכול לבטל התנאי וישאר המעשה במקומו, משום דמתנאי בני גד ובני ראובן ילפינן שיש כח בתנאי לבטל המעשה, [ולולי זה] אף אם לא יתקיים התנאי יהיה המעשה קיים ואפי"ה אי נפליה לתנאי, ולהכי בעיא שיהיה התנאי לגמרי כתנאי בני גד ובני ראובן, תנאי כפול ותנאי קודם למעשה, והן קודם ללאו ותנאי ומעשה בדבר אחד ושאפשר לעשותו ע"י שליח, דח"י הוא ואין לך בו אלא חידושו, וכיון שכן המעשה הוא בפניע, וראוי להתקיים בלא קיום התנאי אלא דילפינן מתנאי ב"ג וב"ד, וא"כ יכול הוא לבטל התנאי, שהוא מעשה בפניע ואין קיום המעשה תלוי בו ודיבור בעלמא הוא, ואתי דיבור דביטול התנאי ומבטל דיבור של התנאי ונשאר המעשה קיים, עכ"ת. ומב' בדבריו שתנאי מילתא אחריית שמבטל המעשה, ולא שכל צורת המעשה הוא מעשה על תנאי. ובפשוטו הראשונים (ר"ן ורשב"א כתובות דף ע"ג) שכתבו טעמים שונים איך מועיל מחילת תנאי חולקים על הרא"ש, וא"כ משמע שלדבריהם תנאי אינו מילתא אחריית, וש"י"ר כן בשם הגליא מסכת (אבה"ע סימן א' עיי"ש), אבל כמזומנה שיצו לומר שיתכן שדברי הראשונים הם רק באופן שכבר נבטל התנאי, שאז י"ל שלא שייך סברת הרא"ש (ע"י מילואי חותם על האבנ"מ סימן ל"ח ס"ק י"ז), אבל לעולם גם הם סבורים ששייך שדיבור יבטל דיבור התנאי.

והברכת שמואל (קדושין סימן כ"ג) הביא מחלו' הרמב"ם והראב"ד האם צריך עדי קיום על ביטול תנאי של קדושין, ורצה לתלות שתלוי בגדר תנאי וביטולו, וע"י ח"י ר' שמואל (קדושין סימן י"ב).

ב. תוס' (כתובות דף נ"ו: ד"ה הרי) הקשו למה המתנה על מה שכתו' בתורה התנאי בטל והמעשה קיים, והרי הוא אמר בפירוש שאם לא יהיה עליה שאר כסות ועונה אינו מקדשה. ות' בשם ר"י, דא"כ יכול לאו דילפינן מתנאי בני גד ובני ראובן הרי' דשום תנאי אינו מבטל את המעשה, והשתא דילפינן מהתם דוקא כשהוא דומיא דתנאי בני גד ובני ראובן. ומב' בתוס' כדברי הרא"ש שתנאי הוא ח"י, ולכן אם לא נעשה כדינו התנאי בטל והמעשה קיים.

והחזו"א (אבה"ע סימן נ' ס"ק ו' וסימן נ"ו ס"ק ה') הביא שברמב"ן וברשב"א מב' שוללי הלימוד מבני גד ובני ראובן כל תנאי היה מועיל, ובני גד ובני ראובן רק מחדש שאם לא נעשה כצורתו לא מועיל, ועיי"ש שרצה להעמיס כן גם בדעת תוס'. ועדיין אפשר לומר שגם לדרך זה תנאי מילתא אחריית מעין אתי דיבור ומבטל מעשה, אלא שהרי כבר כתב הפנ"י (גיטין דף ע"ה). שבדבר שמוגדר דיבור בעלמא ודאי שתנאי הוא סברא שאתי דיבור ומבטל דיבור, וא"כ י"ל שמחלו' הראשונים הוא רק בנקודה זו האם כאשר עושה מעשה והטיל תנאי, שהוא בעצם דיבור מבטל, בשעת עשיית המעשה עצמו האם רואים כאן את כל חשיבות המעשה, וא"כ יש כאן ח"י שאתי דיבור ומבטל מעשה או שאינו אלא דיבור, וא"כ מסברא אתי דיבור ומבטל דיבור [ש"ו"ר בח"י ושיעורי ר' יצחק

ברוך בער ח"ג עמוד רל"ז שרמו לסברא זו, וע"ע קו"ש כתובות אות קס"ט], אבל לעולם גם אם תנאי הוא סברא היינו סברא של מבטל, ולא מפני שהמעשה נעשה רק על צד [ולפ"ז] היה אפשר לבאר שמה שהתחדש במשפטי התנאים הוא שאע"פ שבעלמא דיבור מבטל דיבור בכל אופן, מ"מ בביטול זה חידשה התורה שרק יועיל באופנים מסוימים, אבל הרשב"א הנ"ל ותו"י בכתובות כתבו באופן אחר למה כשהתנאי אינו כהלכתו הוא בטל].

ג. הרמב"ם (פ"ח מגרושין הכ"ב) כתב, אמר לה הרי זה גיטך ע"מ שתתני לי מאתיים זו, ולא קבע זמן ומת קודם שתתן, אינה יכולה ליתן לירושיו שלא התנה עליה אלא שתתן לו, ולא בטל הגט שהרי לא קבע זמן, לפיכך אע"פ שאבד הגט או נקרע קודם שימות הרי זו לא תנשא לזר עד שתחלוף. ועוד כתב (פ"ט ה"א): הרי זה גיטך מעכשיו אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש, ומת בתוך י"ב חדש, אע"פ שא"א שיבוא והרי היא מגורשת, לא תנשא במקום יבם עד אחר י"ב חדש כשיתקיים התנאי. והמ"מ (בפ"ח) ב"י דעת הרמב"ם, שאע"פ שכבר ידוע שבדאי יתקיים או לא יתקיים התנאי, מ"מ לא מהני, אלא צריך קיום או ביטול התנאי בפועל. ומב' שתנאי אינו גילוי מילתא בעלמא אלא קיום וביטול התנאי פועלים במעשה, ומה שיש לכא"ו סתירה האם צריך קיום התנאי או ביטולו יתבאר לקמן.

ד. בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן תש"ז) נטה לומר שלדעת רב ושמואל שהמקדש מעכשיו ולאחר ל' כונתו לקדש מעכשיו בתנאי שלא ימות לאחר ל', אי"א לגרשה עד לאחר ל', ודייק לשון הגמ' שכתו' לאחר ל' גמר קדושי ראשון, ולשון הירושלמי לאחר ל' קונה קנין גמור, שמשמע שתוך ל' עדיין אין כאן קדושין גמורים. ובמל"מ (פ"ו מגירושין ה"ט) הבין שכונת הרשב"א שבכל קידושין על תנאי אי"א לגרש לפני קיום התנאי [אבל השעה"מ פ"ז מאישות ה"ב ועוד אחרונים למדו שכונת הרשב"א רק לענין תנאי של מעכשיו ולאחר ל', וביארו שבתנאי זה כונתו לעשות מעין שיעור, עיי"ש].

ו. ר' שמעון (שערי ישר שער ז' פרק י"ח וחי' גיטין סימן ו') ב"י שכיון שצריך שהתנאי יקיים המעשה למפרע, ועדיין לא נתקיים בפועל, לא מועיל גירושין [וע"ע אבנ"מ (סימן מ' ס"ק ב') וברכת שמואל (יבמות סימן ט"ז) שביארו כונת הרשב"א באופנים אחרים].

ה. דעת הרמב"ן (גיטין דף כ"ה) שתנאי שמתנה על דבר אחד, שאם יהיה כך יחול ואם לאו לא יחול, לא תלוי בברירה. וב"י ר' שמעון (שערי ישר שער ז' פרק י"ח) שכיון שתנאי מילתא אחריית לכן אינו תלוי לברירה. ובפשוטו לדעת רש"י שתנאי (שאין בידו ודעתו לקיימו) תלוי בברירה, משמע שתנאי אינו מילתא אחריית, אבל באמת אין זה מוכרח, וכבר הארכתי בזה בקונ' מנחת ערב סימן ל"ו ענף א' אות ג'.

ו. בירושלמי (פ"ט מגיטין סוף ה"א) כתו' שהאומר לאשתו הרי זה גיטך ע"מ שתבעלי לאיש פלוני, בתחלה הוא אסור לבעול, עבר ובעל הותר הגט למפרע. ולכא"ו היה נר' שדברי הירושלמי מתפרשים על דרך זה שקיום התנאי הוא מילתא אחריית שפועל למפרע, ולכן לפני שנפעל למפרע אסור לעבור עליו כדברי הרמב"ם שהבאנו. אבל באמת הרשב"א והריטב"א גיטין דף פ"ד דתמיהו על דברי הירושלמי, שכיון שקיום התנאי מועיל למפרע למה יהיה אסור לבעול. וע"י שערי ישר (שער ז' סוף פרק י"ח ד"ה וקשה ושער ב' פרק י'). ומו"ר הג"ר אביעזר פל"ץ אמר לי ש"ל שכיון שבתנאי יש כאן ביאת פלוני וקיום התנאי אין כאן איסור, ואף שאינו ב"א ממש אלא בשני שלבים (וכמו שמב' בראשונים שרק הקשו מפני שקיום התנאי מועיל למפרע), מ"מ מכיון ששני שלבים אלו הם בזמן אחד ולבסוף נהיה מותר למפרע, י"ל שבכ"ז אין איסור להתנהג ע"פ ההנהגה העתידה, וע"י בזה.

ז. בהשגות הראב"ד (ביצה דף י'. מדפי הרי"ף) כתב שכל משפטי התנאים הם רק בתנאים דעלמא שבאים לעקור המעשה, אבל האומר תנו מאתיים זו לפלוני אם ישא את בתי, אין ספק שלא יטול שא"כ ישא הבת שלא נתן אלא באופן זה, ועיי"ש שהי' החילוי בין אם המעשה חל מיד או לא. והמלחמות הקי' שהרי מצאנו ש"ל"ג גם בנדרים מכלל לאו אי אתה שומע הן, וכן בשבועת העדות, ותו' דהתם נמי לא אלים ליה לר"מ מכלל לאו להיות נודר בו, דמעשה מכלל לית ליה, אבל לעשותו כתנאי לבטל דבר שלא נגמר בו מעשה לכ"ע הוי תנאי. ולכא"ו משמעות דבריהם שתנאי הוא מעשה בפניע שבא לבטל את המעשה הראשון, ולכן יצירת תנאי נחשבת יצירת מעשה שיש בו דינים מסוימים, ומעשה מכלל לא אמרינן לר"מ.

ולמה באמת תנאי צריך להיות מילתא אחריית, ולא יכול לעשות שכל המעשה הוא רק על צד, כתב בשערי ישר (שער ז' פרק ח' ד"ה והנה) דכמו דלא שייך תנאי בפעולת דים לחפור בור על תנאי וכדו', כמו כן לא שייך תנאי על גרושין וקדושין וכדו', ויש להגיד מה בדיק החסרון לעשות מעשה על צד, ונר' שהרי כל החלה בנויה מרצון וגמ"ד, ומעשה החלה, ומה שחל בפועל, ולכא"ו רצון וגמ"ד שייך על צד [ובאמת בדבר שאינו החלה אלא יחוד שמספיק בו רצון לחוד, העלו האחרונים שלא צריך משפטי התנאים, ויתבאר בעז"ה במקו"א בענין תנאי במצות], וחלות הדבר בפועל לכא"ו לא שייך על צד, אלא או שיש חלות קידושין וגירושין או שאין, אלא שיתכן שיחול חלות ספק או חלות שרק כלפי שמיא גליא אם היא חלה או לא, אבל לא חלות על צד [אמנם במאמר בענין מכירת חשש חמץ בגיליון זה העלנו ששייך עיי"ש], ובאמת לו יצויר שהיה אפשר להחיל על צד האמת יחול מה שכלפי שמיא גליא או חלות ספק, אבל נר' שעיקר הנידון כאן מצד המעשה החלה שאת זה האדם פועל, והוא לא יכול לפעול על צד, אלא צריך להחליט האם הוא פועל או לא.

ואפשר לומר באופן אחר, לפי מה שכתב החזו"א (אבה"ע סימן נ"ו ס"ק ה') שדרך העושה מעשה בתנאי להתייחס ממה שמכר ונתן, ודרך העולם להחזיק הדבר כמכירה מוחלטת, ומסדר עניניו ועסקיו כאילו

אשתו כבר מגורשת וכאילו כבר קידש אשה, וכן בכל דבר, שהקול כבר יצא שעשה מה שעשה, ורוב עניינים שעל תנאי מתקיימים בסופן, ואין אדם ממחר לעשות על תנאי עד שהחליט בדעתו לעשות, עכ"ל. ולפ"ז יש מקום לומר שאה"נ שייך לעשות מעשה על צד, אבל למעשה מי שעושה תנאי אין דעתו למעשה על צד, אלא יש לו דעת שלימה על המעשה, אבל מאידך דעת ורצון נגדי שבאופנים מסוימים הוא היה מעדיף שלא יחול, ולכן אל חל מעשה על צד אלא מעשה גמור עם מעשה נגדי המבטלו. ובאופן שלא שייך המעשה הנגדי, כגון שלא נעשה כמשפטי התנאים או שביטלו אח"כ, שוב נשאר המעשה המחיל בשלימותו. ולדרך זה יש לבאר דברי תוס' (קדושין דף ו' ד"ה לא ודף מ"ט: ד"ה דברים) שבמקום שיש אומדא דמוכח לא צריך משפטי התנאים, שהיינו שבמקום כזה באמת אין לו דעת שלימה ליצירת המעשה עם מעשה נגד, אלא דעתו למעשה על צד.

ומצב מהותו של תנאי מילתא אחריית דנו האחרונים, והעלו שלש צורות שבפשוטו תנאי מילתא אחריית, היינו שהמעשה הוא דבר מושלם בפניע, והתנאי הוא דבר חיצוני שבא ומבטלו באופנים מסוימים, ובלשון האחרונים תנאי מבטל, אבל האחרונים העלו עוד צורה של תנאי המכונה תנאי מקיים, דהיינו שלפני קיום התנאי אין כאן חלות כלל, אלא קיום התנאי בעתיד מקיים את המעשה למפרע. ובפשוטו היה נר' שגם צורה זו של תנאי ענינה שדיבור התנאי מבטל את המעשה, אלא שלא מבטלו לבסוף למפרע, ואף שלא מבטלו באופן מוחלט, אלא מעכב את החלות מלחול אא"כ יתקיים התנאי למפרע, ושמעתי להגדיר תנאי בזה תנאי מעכב. אבל בשערי ישר (שער ז' סוף פרק י"ח) נקט שבתנאי מקיים אם יבטל את התנאי לא יחול המעשה אלא אדרבה כל המעשה מבטל, והיינו שבתנאי מקיים קיום התנאי הוא סיבת קיום המעשה, ולא שביטול התנאי מעכב חלות המעשה מצב כזה, והצד השלישי שהעלו האחרונים הוא שבמעשה על תנאי יש מעיקרא חלות ספק, ולבסוף נקבע למפרע קיום או ביטול, ע"י חי ר' שמעון (גיטין סימן ו' ד"ה ולפ"ז [הראשון]) ואבי עזרי (פ"ח מגרושין הכ"ב). והאחרונים האריכו בצדדים אלו, ורצו לחלק שלפעמים התנאי הוא באופן כזה ולפעמים באופן זה, ויש שנקטו שהוא ספק מהי צורת התנאי, ע"י שערי ישר (שער ב' פרק י' ושער ז' פרק י"ח) ואבן האזל (פ"ט מגירושין סוף ה"א) וגר"ט (סימן כ').

ודו"ק היטב שמה שהמג"א ופר"ח כאן בסימן תמ"ח חילקו לדעת הרדב"ז בין סוגי התנאים, שלא בכל תנאי סובר הרדב"ז שלא מועיל קיום התנאי לבטל הלאו של כל יראה שכבר עבר, יכול להתבאר לדרך זה, שבמקום שהוא תנאי מקיים ממילא בזמנו לא היה קנוי לגוי ועבר בכל יראה, משא"כ במקום שהוא תנאי מבטל אי"כ גם בזמנו היה קנוי לגוי.

ומה שהיד המלך הבין שיש צד שלא יעבור על כל יראה, גם אם לבסוף לא יתקיים התנאי מכיון שהתנאי רק פועל אח"כ למפרע, ולא היה לו צד שמחמת זה יעבור על כל יראה גם אם יתקיים התנאי (אלא ב"י צד זה מכיון שיש לו זכות ושייכות לחפץ ולא גרע מגורם לממון), י"ל שהיה פשיטא ליה שתנאי זה הוא תנאי מקיים ולא תנאי מבטל, ואולי סובר שכל תנאי הוא תנאי מקיים, ודו"ק.

ג

בצורת ההנהגה בדבר שמשנתנה אח"כ למפרע, הבאנו מהיד המלך שהיה לו צד שגם אם לא יתקיים התנאי לא יעבור למפרע על כל יראה, והעלנו במהלך אחר לבאר כונתו שכיון שלא היה לו הנהגת איסור בזמנו, לכן אף אם לבסוף נעשה חפצא דאיסורא למפרע לא נחשב שעבר איסור. ועוד העלנו לבאר בצד השני של היד המלך שגם אם לבסוף יתקיים התנאי יתכן שיעבור על כל יראה גמור, וכמו שנר' ברדב"ז, שהיינו שכיון שבזמנו היה לו הנהגת איסור, אף שלבסוף נשתנה למפרע מ"מ שם ותורת איסור לא פקע עיי"ז, אמנם היד המלך עצמו ב"י באופן אחר כנ"ל. ובאמת בנידון זה, האם דנים את ההוה לפי המצב של ההוה או לפי מה שמתחדש אח"כ למפרע, מצאתי מבוכה רבה, ואציע כאן את מה שיש להעיר בזה.

וראשית יש להדגיש שיש בענין זה שני נידונים: האחד, לגבי נפק"מ המתיילדים מההתייחסות לאותו זמן שלפני שנשתנה למפרע, וכגון מה שהבאנו במקדש אשה על תנאי ואם אפשר לגרשה לפני קיום התנאי, דהיינו האם לאחר קיום התנאי אנו מתייחסים שכבר היתה מגורשת וממילא הגירושין מועילים, או שאין קיום התנאי מועיל להחשיבה לגמרי כמקודשת מאתמול, וממילא הגירושין שנעשו אז לא מועילים. ושנית, לענין צורת ההנהגה של האדם עצמו לפני שנשתנה הדבר למפרע, האם הוא צריך להתנהג לפי ההוה לפני השנוי, או שמתייחס לגמרי לפי העתיד (לכל הפחות כשבדאי כך יהיה בעתיד, או שיש לו רוב או חזקה וכדו' שמחמתו יכול לסמוך שכך יהיה בעתיד), או שצריך להחמיר גם כמצב של עכשיו וגם כמצב העתיד. ואם נאמר שצריך להתייחס לשני המצבים, יל"ע עוד האם אפשר להעניש אותו על מה שעובר על אחד מהנהגות, או שאינו אלא צד של איסור ולא שייך להלקות ולהורגו ע"ז.

ולגבי הנידון הראשון לענין הנפק"מ המתיילדים מהשינוי, העלה ר' שמעון (שערי ישר שער ז' פרק י"ח) שבעיקר מועיל השינוי למפרע לעשות נפק"מ בדברים המתיילדים רק בשוא"ת, דהיינו שאם התיילד מהמצב של אז דבר חיובי עכשיו שייך שהוא יבטל מחמת השינוי, אבל אם בגלל המצב של אז היה משהו שלילי שלא הצליח לחול, וכגון שלא היה יכול לגרש כיון שאז עדיין לא היתה נחשבת אשתו, דבר זה לא יתחדש למפרע גם אחרי השינוי. אבל כל זה רק בדבר שאז לא היו למעשיו משמעות כלל, כגון לגרש אשה שלא מקודשת לו כנ"ל, אבל אם היו למעשיו משמעות אלא שהיה מונע שמחמתו לא חל,

ולולי דב"ק דהמ"ב ז"ל הי' נראה דשפיר יש לחלק במאי דהחמירו במתנה ע"מ להחזיר דלא מהני משום חומרא דחמץ לנ"ד, דהא התם מאי דמחמירינן ב"י ל"ל לפי דבעצם מאי דנותן הישראל להעכו"ם במתנה ע"מ להחזיר איכא ריעותא דנראה דחמץ דישאל הוא, דהא כל מאי דנתנו הוי רק במתנה ע"מ להחזיר. ברם בנידון דידן הלא לא היתה שום ריעותא מצד הנתינה דהישראל כלל, דהא מצידו הלוה החמץ להעכו"ם בהלוואה גמורה ע"מ שישתמש בו, ושפיר הוי ליה חמץ דעכו"ם בזמן ההלוואה, ואע"ג שלא נשתמש העכו"ם בחמץ מ"מ הו"ל מצידו גופי ובלא שום חסרון מצד הישראל, ומ"ט נימא לחומרא בזה, וצ"ב. ודכן נמי נראה דנוטה דעת הכה"ח ז"ל (ת"נ, ד') לדינא דשרי אף לקבל מהעכו"ם לאותו החמץ גופי, ע"ש היטב, ויל"ע בזה.

ובשגם יש לדון במ"ש השעה"צ דבנ"ד לאו כו"ע דיני גמירי, ואינם יודעים שכיון שלוה הככר הרי הוא שלו, וכשמחזיר אפי' אותו הככר דמי כמחזיר ככר אחר, אלא יאמרו חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח מותר, שהרי הככר של ישראל לא נאכל והיה קיים כל ימי הפסח, ומתירין אותו להחזירו לבעלים, ע"ש.

דאכתי מה נימא גבי מתנה גמורה או מכירת חמץ גופי דשרי, דאטו כו"ע ידעי דנתן זה להעכו"ם או דמכר לו זה כדון, ואולי דגבי מכירת חמץ שפיר י"ל דכיון דקונוהו בחזרה אהה"פ בקנין גמור ליכא למיחש להאי, אך דגבי מתנה גמורה יל"ע, ואולי דזהו גופא כונת השעה"צ ז"ל למימר דדייקא בגונא דהלוואה חיישינן להא, דלאו כו"ע גמירי וידעי דכשהלווהו הככר נהי' דהנכרי, משא"כ במכר או מתנה דכו"ע ידעי בכירורא דדנכרי הוא, וכתבתי כ"ו לפום ריהטא, וצ"ע כעת.

סימן צ"ה

ידון דינא דישאל המקבל מעכו"ם ברביית ככרות בכל שבוע באיזה ככרות מיירי

שו"ע סימן ת"נ (סעיף ב'): ישראל שמקבל מאינו יהודי ברביית ככרות בכל שבוע, יאמר לו קודם פסח שיתן לו בשבוע של פסח קמח או מעות, וכיון שהתנה עמו כך אף על פי שאחר הפסח נותן לו ככרות חמץ חליפי הקמח והמעות הן ושרי, ע"כ.

ועי' במ"ב (שם, ס"ג) דכ' דכשהתנה עמו אף אי הכין לו העכו"ם ככרות בפסח לא אכפת לן, שהרי אינם משועבדים כלל לישראל, והוו לגמרי ברשות העכו"ם לעת עתה, ועי' נמי במ"ב (שם ס"ד), ע"ש היטב.

ולכא"ו צ"ל דמיירי בככרות דפלט, דהלא"ה היכי שרי ל"י פת דבעה"ב, ועי' שו"ע יו"ד (ק"י"ב, ב'), ע"ש. ואננם אפשר דמיירי בהיכא דליכא פלט כלל, ודבזה כ' השו"ע (שם, סעיף ח') דיש מי שאמרו דזה"ג שרי אף דבעה"ב, ואננם האי אוקימתא תלי' באשלי רברבי וכדכתבנא בעזה"י בספרנו ענפי משה בהלכות מאכלי עכו"ם (סימן ה') לדון במ"ש השו"ע ז"ל דהתם, וממ"ש בזה גדולי הפוסקים, ע"ש באורך.

[ושבו ראיתי דיל"ד בזה נמי מהא דאי' בע"ז י"ג (ב') רבי ירמיה זבן פיתא, וממ"ש בתוס' (שם, ד"ה רבי ירמיה) ע"ש היטב, ודוק בזה].

ומיהו אפשר דיל' דכשמכין העכו"ם להישראל ככרות לא חשיב ככרות דבעה"ב רק כדפלט שווינן ליה, וכמ"ש רמ"א ז"ל (שם, סעיף ב') וז"ל: ולא מקרי פת בעל הבית אלא אם כן עשאו לבני ביתו, אבל עשאו למכירה מקרי פלט אע"פ שאין דרכו בכך, ע"כ, וע"ש בכ"ד. ואכתי כיון דעושה הככרות הללו עבור הישראל חשיב כדפלט, ואע"ג דבמ"ב (ת"נ, ג') כתב בעלמא דמילתא דכשמתנה עמו אף אם הכין לו העכו"ם ככרות בפסח לא אכפת לן, "שהרי אינם משועבדים כלל לישראל, והם לגמרי ברשות העכו"ם לעת עתה", ע"ש (ועי' במ"ב (שם, סו"ק ד'), מ"מ בפשיטות אינו מגרע מעצם מאי דהכין זה העכו"ם להישראל, ושפיר חשיב כדפלט, ודוק בזה.

[ועי' בשו"ע או"ח (תמ"ח, א') דכ' דחמץ דעכו"ם שעבר עה"פ מותר אפי' באכילה, ובמ"ב (שם, סק"א) כתב וז"ל: היינו אם הוא בצק, או אפילו פת במקום שנהגין היתר בפת של עכו"ם, עכ"ל. (ודחיקא לאוקומי בנ"ד במביא לו בצק דמשמע דמיירי בככרות אפויין, וצ"ל כמ"ש לעיל). ועי' בכה"ח ס"י תמ"ח (ס"ק ר') ובס"י תמ"ט (ס"ק ז'), ע"ש היטב. וע"ע במאי דכתבנא לעיל (סימן פ"ו), ואכמ"ל בזה].

סימן צ"ו

ידון בגוי שהשתמש בפסח בתנורו דישאל בלא רשותו אי שרי להישראל לתובעו

שאלה: ראובן מחזיק בחצרו תנור חשמלי גדול לאפיית עוגות, קודם ימי הפסח ניקה ראובן את תנורו היטב וסגרו, באחד מימי חוה"מ נסע ראובן חוץ לעירו לביקור חג אצל קרוביו, ומשחזר לביתו פגש את בעל המאפייה המתנורר בסמוך לביתו אשר סיפר לו כי תנור מאפייתו התקלקל, ועקב הנחיצות להכין עוגות לגויי הארץ אפה בתנורו בלא רשות. הגוי מבקש את סליחתו של ראובן על מעשהו, ומנמק זאת בתואנה כי לא הצליח להשיגו כלל חרף נסיונותיו, ומוסיף שודאי שעשה כן על דעת לשלם לו את הוצאות החשמל והשימוש ככל אשר ישית עליו. ונפשו של ראובן בשאלתו אם אמנם רשאי הוא ליקח התשלום מהגוי, וכן אם מותר לו לתבוע להגוי בבית המשפט על שהשתמש בלא רשותו בתנורו, וליקח את המעות אשר ישיתו השופטים כקנס על הגוי.

תשובה: כתב מרן השו"ע ז"ל בסיומן ת"נ (סעיף ד') וז"ל: ישראל שהיה לו תנור ואפו בו אינם יהודים חמץ בפסח, אפילו מעות אסור לקבל בשכרו דהוה ליה משתכר באיסורי הנאה, ואם קיבל כבר המעות מותר ליהנות מהם, ע"כ. וכתב עלה המ"ב (שם, ס"ק ז' ד"ה ואפו בו עכו"ם וכו') וז"ל: **ומשמע דאפילו שלא בידיעת הבעלים**, וכן כתבו האחרונים, עכ"ל. והתם (ס"ק ח' ד"ה אפילו מעות) כתב דכל שכן ככרות מאותן שאפו בפסח דאסור לו לקבל ואפי' לאחא"פ, ותו כתב (שם, ס"ק ט', ד"ה דהוה ליה משתכר וכו') וז"ל: "דאסור לכתחילה מדרבנן בכל איסורי הנאה, ואפילו נותן לו המעות קודם פסח או אחר פסח", עכ"ל וע"ש

ד. תוס' (גיטין דף ל"ג, ד"ה ואפקעינהו ומכות דף ט"ו: ד"ה במאי) הקשו איך אפשר להתרות בניזיר שאם יעבור על נזירותו ילקה, והרי הוא התראת ספק שמא ישאל אח"כ, ותירצו שמעמידים אותו בחזקתו שישאר כמו שהוא עכשיו ולא ישאל. והשערי ישר (שער ב' פרק י') כתב שבאמת יש להוסיף שאינו חזקה בעלמא, אלא כיון שהתרת הנזירות תפעול רק אח"כ למפרע, א"כ נמצא שבאמת עכשיו הוא עובר עבירה גמורה בודאי, ודן שאולי גם תוס' נתכוונו לזה, ורק כתבו חזקה לרווחא דמילתא, וכן למד בכונתם המאיר לעולם (ח"ב סימן א'). אמנם לפי מה שהבאנו באות א' שבתוס' מבו' שגם לפני קיום התנאי יכול להתנהג כמו לאחר שיתקיים, ושתנאי תלוי בביררה, ממילא י"ל שתוס' לשיטתם.

ורע"א הק' על דברי תוס', למה הקשו רק שההתראה היא התראת ספק, ולא הקשו יותר מזה איך שייך בכלל להלקותו, והרי שמא אחרי המלקות ישאל ונמצא שהלקוהו חנם. והמאיר לעולם ור' שמואל (שיעורי מכות אות ת"כ) תירצו ע"פ היסוד הנ"ל שהתרת חכם רק עוקרת בזמנה למפרע, וא"כ לפני שנעקר למפרע מותר להלקותו מכיון שלפי המצב של עכשיו מגיע לו מלקות. ומה שמ"מ הקשו תוס' שיחשב התראת ספק, אף שלפ"י עכשיו הוא ודאי איסור (אם לא נאמר שזהו כונת תוס' בתירוץ), ב"י ר' שמואל שאף שאין ספק האם מעשיו הם עבירה, מ"מ מכיון שיש ספק האם יוכל אח"כ להענישו, דהיינו שמא ישאל לפני המלקות, גם זה נחשב התראת ספק, ועי"ש מה שדן בזה.

ה. בחולין (דף ס"ט: ועי'). נחלקו האמוראים האם בכור בהמה שיצאה רובה מתקדשת רק מכאן ולהבא, או למפרע מתחילת הלידה. ומבו' בגמ' שלמ"ד למפרע הוא קדוש אסור לו לזרוק לכלבים אחרי שיצא רובו חלקים שחתך מהעובר לפני שיצא רובו, אבל אם כבר חתך והשליך לכלבים לפני שיצא רובו שפיר דמי. ובמלוא הרועים דיין מדברי רש"י שמותר גם להטיל מום בבכור לפני שיצא רובו.

וביאר המלוא הרועים והזכרון שמואל (סימן ע"ה ס"ק ג' וד') שכיון שעדיין לא יצא רובו, ממילא עכשיו לא צריך להתנהג שהוא קדוש. ובזכרון שמואל כתב שזה מפני שמה שבכור קדוש למפרע אינו איגלאי מילתא למפרע, אלא שינוי מחודש למפרע, ולכן לפני שקרה השינוי לא היה מחויב לנהוג כן. והוסיף, שאף שמצאנו בשערי ישר שנקט ששייך להגדיר למפרע שעבר עבירה, היינו רק במקום שבטל המתיר למפרע ולא שהתחדש איסור, וכמו שהבאנו באות ג'. [ועי' חזו"א יו"ד סימן ר"ד שכתב מהלך מחודש בבי' הסוגיא, ולפי דרכו אין ראי'.]

ובתוס' (ד"ה רב) למדו שאע"פ שמותר להשליך האברים לכלבים לפני שיצא רובו, מ"מ אסור להטיל בו מום. והיה נר' שהתוס' לשיטתם לפי מה שנתבאר באות א' שהם סוברים שצריך להתנהג לפי מה שיקבע לבסוף, אלא שבהשלכת אברים כיון שאברים אלו לעולם לא נתקדשו מכאן ולהבא, לכן לא נתקדשו גם למפרע כמו שב"י האבנ"ו (ח"מ סימן ב' מחודש ה'), או כמו שב"י מו"ר הג"ר אביעזר פילץ שרק אבר שהגיע לכלל סוף לידה (שהוא ביציאת רוב הבהמה) מתקדש בתחילת לידה, אבל אבר זה שהושלך לכלבים ולעולם לא הגיע לסוף לידה, נמצא שגם תחילתו לא היה תחילת לידה אלא מקצת לידה, ובכה"ג לא חל בו קדושה כלל.

הרב משה חליוה אופקים

המשך ספר "ענפי משה" בהלכות ועניני פסח

סימנים ת"נ-תנ"ב

סימן צ"ד

ישראל שהלוה לנכרי חמץ קודם הפסח אי מהני לקבל הימנו אחה"פ לאותו החמץ שמלוהו

בשלטי הגבורים (פסחים פ"ב, בדפוס וילנא דף ט' ע"ב מדפי הרי"ף) מייתי מלישנא דהריא"ז וז"ל: "ונראה בעיני ישראל שהלוה חמץ לנכרי לפני הפסח, ושלם לו חמץ כיוצא בו לאחר הפסח, הואיל ואינו מחזיר לו חמץ הראשון בעינו מותר", עכ"ל.

ובפרי חדש סימן ת"נ (ס"ק א') מייתי למ"ש הריא"ז ז"ל, וכתב עלה וז"ל: "ולא נהירא, שאף אם החזיר לו חמץ הראשון בעינו שמותר ואף באכילה, שכיון שהלוהו לנכרי קם ליה ברשותא דעכו"ם, והו"ל חמץ של עכו"ם שעבר עליו הפסח שמותר באכילה", עכ"ל. וכן נמי כתב הפמ"ג ס"י ת"נ (א"א, סו"ק א') וז"ל: כתב הפר"ח אם לזה לעכו"ם ככר קודם פסח מותר לקבל אחר פסח אותו ככר עצמו, דלא כש"ג פכ"ש [כשלט"י גבורים פרק כל שעה] יע"ש, וכן נלע"ד, וכמ"ש בסמוך דקם ברשות העכו"ם, ואם גזל עכו"ם חמץ מישראל ועבר פסח, אף דגוף החמץ של ישראל עס"י ת"מ, מ"מ קנה העכו"ם לגמרי, ועס"י תמ"ג ותמ"ח עדיף מהניחו אנוס ברשותו, עכ"ל.

האמנם דבמשנה ברורה (שם, סו"ק ב') מייתי להאי פלוגתא, וכתב דלמעשה יש להחמיר כדעה קמייתא, "דמחזי כחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח כיון שהחזיר לו אותו החמץ גופא", עכ"ל. ובשעה"צ (שם, ס"ק ג') כ' ח"ל: וכן מצאנו לעיל סימן תמ"ח סעיף ג' לענין מתנה על מנת להחזיר [עיין שם בביאור הגר"א], ואף על גב דבכל התורה שמה מתנה אלא משום דמחזי שהוא חמצו, וכמו כן הכא לאו כולי עלמא דיני גמירי, ואינם יודעים שכיון שלוה הככר הרי הוא שלו, וכשמחזיר אותו ככר בעצמו דמי שמחזיר ככר אחר, אלא יאמרו חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח מותר שהרי הככר לא נאכל והיה קיים כל ימי הפסח, ומתירין אותו והחזירו לבעלים", עכ"ל. - ועי' בשו"ע ס"י תמ"ח שלהי ס"ג ובביאור הגר"א שם ובמ"ב (שם, ס"ק כ"א) ובביאור"ל (שם, ד"ה לא מהני), ע"ש היטב.

וכגון שקידש אשה שלפי המצב של אז עדיין היתה מקודשת לבעלה, בכה"ג כאשר משתנה למפרע שפיר יחולו קידושי השני, אף שזה מעין התחדשות בקו"ע כיון שעיקרו ע"י סילוק המונע, ודו"ק בזה [ועי' ח"י ר' שמואל (נדרים סימן ט' אות ד' וסימן י"ח אות ב') שבי' כמה סוגיות עפ"י].] וע"ע ח"י הגר"יז (סוף הלכות נזירות) שהלך בדרך אחרת.

ובנידון השני לענין הנהגת האדם עצמו לפני השינוי כאשר יודע או חושש שישתנה אח"כ למפרע מצאנו בכמה מקומות, ואסכם את מה שראיתי בזה:

א. בשערי ישר (שער ז' פרק י"ח) תלה מחלו ראשונים האם בתנאי הנהגת האדם תלויה במצב של עכשיו או במצב העתיד, שמדברי הרמב"ם שהבאנו בענף ב' אות ג' שאשה שנתגרשה על תנאי אסורה לינשא לפני קיום התנאי אף אם הוא בודאי יתקיים, מוכח שדנים את האדם לפי עכשיו [אמנם היה אפשר לומר שאין זה הנהגה מוחלטת, אלא צריך להתייחס גם לצד זה, ולא בתורת ספק אלא באמת יש למצב שלו התייחסות משתי בחינות]. וכן הוכיח מדברי הרמב"ן שסובר שתנאי לא תלוי בביררה, שהיינו שמתייחסים שהמצב של עכשיו הוא מוחלט אלא שאח"כ מתחדש שינוי. ואילו לרש"י תוס' שסוברים שתנאי (שאיין בידו ובדעתו לקיימו) תלוי בביררה, מוכח שכבר עכשיו צריך לדון לפי המצב העתידי, ולכן יש בו חסרון של ביררה. וכן לרשב"א שהבאנו בענף ב' אות ו', שהמגרש את אשתו ע"מ שתבעל לפלוני מותרת לבעל לו, כיון שע"י שנבעלת לו ניתרת למפרע, מבו' שמוותר לו להתנהג לפי העתיד [ולעיל בהבאתי ממו"ר שרצה לומר שהרשב"א דיבר רק באופן שבב"א נהיה היתר למפרע].

ובדעת הראשונים שמוותר להתנהג גם עכשיו כמו לאחר קיום התנאי, ב"י ר' שמעון (שערי ישר שם ד"ה ולשיטת) שהם חולקים רק לגבי תנאי, שאע"פ שבאמת קיום התנאי הוא שפועל את השינוי למפרע, מ"מ הם סוברים שבדין התנאי התחדש להתייחס כאילו חל למפרע ממש, ולכן למ"ד אין ביררה א"א לומר שחל למפרע. ולכא"ו דבריו תמוהים, שאם באמת משתנה אח"כ למפרע איך יתכן שנתייחס "כאלו" הוא למפרע ממש. ויותר נר' שהם סוברים שאע"פ שרק בעתיד ישתנה למפרע, מ"מ כיון שזהו היחס הסופי שעתידי ליתן לזמן זה, ממילא כבר עכשיו מותר לו להתנהג לפי אותה הנהגה סופית, והיינו שאין איסור לעשות דבר שעכשיו יש לו תורת עבירה, עד כמה שיוודע שבעתיד יעקר ממנו זה עבירה למפרע. ומה שלדעת רש"י תוס' תנאי תלוי בביררה, אף שהוא מילתא אחרית שפועל אח"כ למפרע, נתבאר בקונטרס מנחת ערב סימן ל"ו ענף א' אות ג'.

ב. בפשטות נחלקו הראשונים האם מותר לעבור על נדר כשיודע ולבסוף ישאל עליו, אבל עכשיו עדיין לא נשאל, שבשו"ת הרשב"א (המיוחסות סימן רע"א) מבו' שמוותר לעבור כמו שדייקו השעה"מ (פ"ו משבועות ה"ה) והגאון (יו"ד סימן רכ"ח ס"ק ל"ה), אבל ברא"ש (נדרים דף פ"ט: ד"ה שקריה) מבו' שאסור לעבור כמו שכתב הגאון.

ולכא"ו היה נר' שהרשב"א לשיטתו, וכמו שהבאנו שלדעתו מותר להתנהג לפני קיום התנאי כמו המצב שיהיה לאחר שיתקיים, אבל עי' ח"י ר' שמואל (נדרים סימן י"ח אות ב') שרצה לומר שהתרת נדרים הוא למפרע ממש, אלא שהוא עצמו כתב שיש סתירות לזה מדברי הרשב"א במקומות אחרים, ובספר כל נדרי הביא מהכתב סופר (גיטין דף ל"ה): ובית יצחק (יו"ד ח"א סימן ח' סוף אות ז') ודברי חיים (ח"ב יו"ד סימן ו') שהעלו שכל מה שהתיר הרשב"א זה רק במקום שכבר יש לו חרטה על הנדר, וא"כ נחשב שיש כבר קצת תורת התרה, ועי' בזה.

ג. ביבמות ריש פרק החולץ כתו' שמי שמת והניח אשתו מעוברת ולבסוף ילדה בן קיימא, אף שנפטרה מיבום והותרה לעלמא, אין זה מועיל למפרע, שולד אינו פוטר עד שיצא לאויר העולם. ואם לבסוף הפילה, נחלקו ר' יוחנן ור"ל האם היבום לא חלצה שעשה בה בזמן שהיתה מעוברת הועילו, או דצריך לחזור ולעשות בה שוב, דהיינו האם אומרים שאיגלאי מילתא למפרע שהיתה זקוקה, או שאיגלאי מילתא לא אמרינן. ואם בא עליה יבמתה כשהיתה מעוברת ואח"כ הפילה, כתבו תוס' (ד"ה תגלי) שאף לר"ל לא חייבת קרבן, שאע"פ שלא קנאה בביאה זו, מ"מ מכיון שהיא זקוקה לו אין זה ביאת איסור, והוי כבא על יבמתו קטנה. ואם לבסוף ילדה בן קיימא מבו' במשנה שחייב קרבן אף שהולד לא פטר עד שנולד.

ולכא"ו צ"ב איך יתכן שהפלת הולד לר"ל, ולידת הולד לכו"ע, פועלים מכאן ולהבא, ומ"מ יש מהם נפק"מ למפרע. ויש שרוצים לומר שלענין קביעת הקשר שבין היבם והיבמה, האם נחשבת עומדת אפילו ליבום שמותר לו לבוא עליה או לא, שפיר מתברר למפרע, ורק לענין ההיתר לשוק ופועלת היבום וחליצה עצמם לא מתברר למפרע, ויש לפלפל בבי' החילו.

אבל בשערי ישר (שער ז' פרק י"ח ד"ה וכן) ואמרי משה (סימן ז' אות ב') העלו שלעולם ההפלה לר"ל והלידה לכו"ע פועלים למפרע, אבל לא בצורה של איגלאי מילתא למפרע אלא של עשיה למפרע, ועי"ש מה שביארו את פרטי הדינים עפ"י, וע"ע ח"י ר' שמעון (יבמות סימן ל"ב) שכתב קצת באופן אחר. אבל היוצא מדבריהם, שאע"פ שלפני הלידה היתה זקוקה ליבום, מ"מ כיון שאחר הלידה נעשית למפרע אינה זקוקה ליבום, ממילא חייב קרבן על מה שבא עליה באותו זמן, ועי"ש שהדגישו נקודה זו. ולכא"ו אם בזמן הביאה היה מותר לו להתנהג כמו המצב של עכשיו לפני השינוי, איך יתחייב קרבן על עשייה זו. ומה שכתב השערי ישר שגם אז היתה אשת איש אלא שהיה לו מתיר של יבום, ועכשיו נעקר ההיתר למפרע, לכא"ו אין זה מספיק לבאר איך יתחייב קרבן על פעולה שהיתה בזמנה מעשה היתר, אלא רק ליישב למה הנפק"מ של קרבן יכול להתחדש למפרע אף שלא מחשישים נפק"מ חיובית ע"י עקירה למפרע כמו שהבאנו לעיל, ועי"ז ת"י שעיקרו שלילת ההיתר, ועי' היטב בחי' ר' שמעון (יבמות סוף סימן ל"ב).

בכ"ד. ואמנם בהא דכ' השו"ע ז"ל דאם קיבל כבר המעות מותר ליהנות מהם, כ' המ"ב (שם, ס"ק י' ד"ה מותר ליהנות מהם) וז"ל: דמשתכר באיסורי הנאה אינו אסור בדיעבד בשום מקום, שאין זה גופו של חמץ ולא חליפיו, רק המעות בא על ידי גרם חמץ, ולא החמירו בזה רק ביין נסך משום חומרא דעבודה זרה, וכל זה בקיבל מעות, אבל אם נתנו לו איזה ככרות מכרות שאפו בתנורו אסור ליהנות מהם, דזכה בהם כבר בפסח בשכר תנורו, אם כך דרכן לעולם לתת ככרות, והוי ליה חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, עכ"ל. ועי' בערוה"ש (ת"נ, ה') ע"ש [ועי' נמי בשו"ע לקמן (סעיף ז') ובמ"ב (שם) ובספר פתחי חושן הלכות שכירות (פרק ז', סעיף י"ז) ובהערה דשם (ס"ק מ"ג), ע"ש היטב].

ואכתי בנידון דידן מבואר דדמי שכר השימוש בהתנור אסור ליקח מדהוי ליה משתכר באיסורי הנאה, ובאם כבר קיבל המעות שרי ליה ליהנות מיניהו.

אמנם נראה דמותר לו ליקח דמי החשמל שהפסידו הגוי, דזה לא הוי בגדר משתכר באיסורי הנאה, רק דמכסה ההוצאות שהפסידו הגוי, וכפי דאילו יקח הגוי עצים מהישראל בפסח בלא רשותו ויסיק בהם תנור לאפיית חמץ, דבפשיטות אין צד למימר דאסור להישראל ליקח דמי העצים, וכאמור דל"ה משתכר באיסורו, וכע"ז העיר ידינו האברך המופלג רבי איתמר שרעבי שליט"א. וגבי אי שרי ליה למיתבע להגוי על עצם השימוש בתנורו בלא רשות (באופן דיצויר דשרי למיתבע ליה בב"מ וכה"ג, דבלא"ה שמעתי מהגרי" טשזנר שליט"א דבפשיטות אסור לתבוע הנכרי לערואותיהם), הנה הגם דהמ"ב ז"ל נקט בתו"ד (שם, ס"ק י"א) "רק המעות בא על ידי גרם חמץ", וא"כ הכא נמי נימא דלכתחילה יהי אסור להישראל לתבוע להגוי מאחר שרשות זה בא ע"י "גרם חמץ", מ"מ נראה דזה אינו, מדאין דמי הקנס שישיתו על הגוי חשובים כגרם חמץ, אלא הוה על עצם מאי דנכנס לחצרו דהישראל והפעיל תנורו בלא רשות [ועי' בס' חשוך חמד עמ"ס פסחים (דכ"ז א') מש"כ לדון בהיכא דמכר חמץ ונשרף בפסח אי שרי לקבל דמי הביטוח ע"ש, ועי' מ"ש בהא בס' משפט המכירה (עמוד תרפ"א ואילך), ע"ש באורך].

סימן צ"ז

בדינא דהשכרת תנורו לנכרי ע"מ שיאפה בו מצה

שו"ע סימן ת"נ (סעיף ה'): יש מי שמתיר להשכיר תנורו לאינו יהודי על מנת שיאפה בו מצה, ואם אפה בו חמץ אין זקוק לו, ע"כ. וכתב עלה הט"ז (שם, ס"ק ד') וז"ל: הוה דעת הטור שמביא ריאה לזה מדרגת שכרו לעשות לו מלאכה אחרת, אע"פ שא"ל העבר ז"ל י"י"נ ממקום למקום מותר, וז"ל דשאני התם דאינו מוכח מילתא כלל שירצה ממנו העברת י"י"נ, דיש הרבה מלאכות אחרות, משא"כ בתנור דודאי לא יעשה בו העכו"ם רק חמץ הו"ל כאילו השכירו בפירוש לחמץ, ותו ק"ל טובא דהא כתב בסיומן רמ"ו ס"ג אבל לא מהני אם מתנה עם העכו"ם שתנחן הבהמה בשבת, שאין העכו"ם נאמן על כך, וכ"ש כאן שודאי יאפה בו חמץ, עכ"ל.

ועי' נמי בכף החיים (ת"נ, כ"ב) דבתו"ד כ' וז"ל: "וכ"כ בשו"ת זר"א (=ורע אמת) סימן נ"ב דדין זה אינו מוסכם, ומה גם דהוי כחוכא ואיטולולא להשכיר לגוי לאפות בו מצה, והרי אנו סהדי דאין הגוי נוטל אלא לאפות בו חמץ יעו"ש, והביאו מחב"ר, וכ"כ הכס"א אות ג", עכ"ל, וע"ש בכ"ד.

ומיהו כבר יישבו זה גדולי האחרונים החונים על השו"ע, ע"ש בדבריהם, וכמ"ש המ"ב (שם, ס"ק י"א, ד"ה להשכיר תנורו לנכרי על מנת וכו') וז"ל: ואין זה משתכר באיסורי הנאה שאסור לכתחילה על כל פנים, כיון שאף אם לא היה אופה בו הנכרי כלום גם כן היה צריך לפרוע לו לישראל שכרו משלם שהוי השכירו לו לזמן, ואם כן אין הישראל משתכר כלום במה שהעכו"ם אופה בו חמץ, ומכל מקום לכתחילה צריך לומר לו שיאפה מצה, דאם לא כן כיון שידוע שדרכו לאפות בו חמץ הוי כאילו השכיר לו לאפיית חמץ דאסור, עכ"ל.

והנה למסקנת דברי המ"ב ז"ל נראה בהדיא דקחייש דלכתחילה יש לו לומר להעכו"ם שיאפה מצה, וכדיבאר בטעמא דמילתא דהלא"ה כיון דבידוע שדינו לאפות בו חמץ הו"ל כאילו השכיר לו לאפיית חמץ - ולפ"י צ"ב אעיקרא דמילתא דאטו מודיעהו הלכות אפיית מצה בכדי שידע הגוי מה מוגדר החמץ ומה לא, ואם כן מ"ע לא ניחוש דכיון דאינו יודע לאפות כלל מצה כשרה אכתי כל מאי דיאפה בו הוי בחזקת חמץ גמור (ודזה קושיא נמי אלישנא דהשו"ע ז"ל, ודכן איכא לאקשוויי כי האי אהא דמקשו האחרונים ע"ד השו"ע ז"ל הן מצד דודאי יעשה בו חמץ, או דאינו נאמן במה שיאמר שיאפה מצה, וצ"ב בעיקר הדבר כאמור דאינו בר הכי לאפות מצה כשרה מאחר דאינו יודע דיניה).

האמנם דיש לדון אם אמנם מ"ש השו"ע ז"ל "על מנת שיאפה בו מצה", דר"ל דיאמר לו דייקא דיאפה בו מצה, או דכוונתו למימר דמתנה עמו דיאפה דברים דאינם חמץ, וצ"ע (ומקו' האחרונים ז"ל דלעיל נראה דפירשו דכוונתו בדייקא, ויש לדחות, וצ"ע).

ואולי יש מקום לומר דבמאי דאומר לו דיאפה מצה הלא בפשיטות ישאל לו הגוי מהי מצה וכיצד עושין לה וישביהו, ואם יעשה יעשה, ואם לאו לאו, ולא אכפת לן מהא וכמבואר לעיל, ובשגם חזינו דגוי נמי מישך שייך באפיית מצות, וכמ"ש בשו"ע סימן ת"ס (סעיף א') ובנו"כ דשם דהא דאין לשין מצת מצוה ואין אופין לה על ידי גוי וחשו"ק הוא רק במצת מצוה, וע"ש בהאי דינא, ואם כן אפשר דאיכא למתלי דכשמתנה עמו ע"מ שיאפה בו מצה נימא דישכור זה הגוי עבור אפיית מצות רגילות יהודים, ואם אמנם איכא תליה שכזו א"ש מאי דמקשו האחרונים ע"ד השו"ע דהא דואי יאפה בה רק דחמץ, ודוק. ואמנם זהו דוחק, וצ"ע.

שוב שאלתי ממורי מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה"ל: שו"ע ס"י ת"נ ס"ה יש מי שמתיר להשכיר תנורו לאינו יהודי ע"מ שיאפה בו מצה, ואם יאפה בו חמץ אין זקוק לו, ע"כ. וצ"ב בעיקרא דמילתא

דהא אין גוי דעלמא יודע מהי מצה, ומ"ט לא ניחוש דכיון דל"ש הוא בזה אכתי ודאי יאפה חמץ, וכתב לי מורי מרן שליט"א וז"ל: "אין ודאי כי אין יודע בין ימינו לשמאלו", עכ"ל.

סימן צ"ח

בענין השכרת חדר לנכרי קודם הפסח בכמה גווי והמסתפק

כתב הרמ"א ז"ל סימן ת"נ (סעיף ה') וז"ל: וכן מותר להשכיר לו בית לדור בו, ואף על פי שמכניס בו אחר כך חמץ שרי (אגור), ע"כ. וכתב עלה המ"ב (שם, ס"ק י"ב, ד"ה לדור בו) וז"ל: היינו אף על גב שמשכירו סתמא לדור בו הוא, ולא אתי לאפוקי אלא היכי שמשכירו בפירוש לשום בו חמץ ומשום דמשתכר באיסורי הנאה, ומשמע מדברי האחרונים דאין לאסור משום משתכר באיסורי הנאה אלא דוקא היכי שהגיע זמן איסורו, כגון בפסח או ערב פסח, אבל קודם אינו אסור אפילו לכתחילה, ויש מחמירין בזה אפילו תוך שלשים יום קודם לפסח, עכ"ל. ועיין בשער הציון (שם, ס"ק כ"א וכ"ב), ע"ש. ועי' במחנה אפרים בחי' על הר"מ ז"ל ה"ל מאכלות אסורות (פ"ג ה"ט) מש"כ בהא, ע"ש היטב. והנה במשנה ברורה סימן תמ"ח (ס"ק י"ט) כתב בשלהי דבריו וז"ל: וכתבו עוד דאם הבית שהחמץ שם אינו שלו אלא ששכורה בידו או לא יועיל מכירתו, דאין ימכור דבר שאינו שלו, אלא ישכיר לנכרי אותו החדר, וישכיר לו סתם להחזיק בו כליו ומטלטליו, ולא יאמר לו בהדיא שמשכירו להניח בתוכו חמץ כדלקמן סימן ת"נ, עכ"ל. ובשער הציון (שם, ס"ק נ"ה) ביאר בהא וז"ל: דאילו להשכיר לו לדור אין לו רשות אם היא שכורה לו מישראל, עיין בשבית ציון סימן י', עכ"ל.

ועי' בשו"ת הר הכרמל להגרי"א מרגליות זלה"ה הגאב"ד דבילגורייא (סימן י"ג דף י' ע"ב מדה"ס טור ב' ד"ה ומשום) דכ' וז"ל: ומשום משתכר באיסורי הנאה במה שנוטל שכירות החדר שהחמץ בתוכו, י"ל דלא מקרי משתכר אלא במשכיר לו לשם כך, או אפי' בסתמא אם הוא כבר ע"פ [=אמר הקמ"ח, ע"י במאי דמיינתן לעיל מהמ"ב ז"ל ס"י ת"נ סקי"ב, ודוק], אלא שניחא לעכו"ם בכך ולשם זה שוכרו, אבל כה"ג ג"כ דלא שכרו העכו"ם להמקום אלא מחמת התעוררות הישראל לזה כדי להקנות לו ע"י החמץ בקנין אגב, ואם היה מוכר החמץ להעכו"ם ע"מ שימשכנו העכו"ם מעט מעט לרשות אחרת היה העכו"ם רוצה בכך, ומעולם לא השכירו לשם כך שיהיה החמץ כאן בפסח, ועדיף ממשכיר בית לדור בו, דהתם דרך אדם להכניס כל אשר יש לו בביתו ובמקום שדר בו, משא"כ הכא אף אחר הקנין מיד בע"פ יכול הנכרי להסיע חמצו ממקום למקום שירצה, והמקום הזה נשאר ריקן, ואפי"ה הוא צריך ליתן לו שכירותו כפי הזמן ששכר ממנו וכמ"ש הפרי"ח גבי תנור, ע"ש בסיומן ת"נ, ה"ה הכא הרי משכיר לו חדר זה קודם לאיזה זמן, והעכו"ם שומע לו לעשות בכל אשר אומר לו הישראל לעשות כפי הדין ישראל, גם לבסוף אין כאן משתכר אלא מפסיד כי דרך הוא שאח"פ חוזר וקונה הישראל מהעכו"ם ומוסיף לו עוד, עכ"ל.

תו כתב בהר הכרמל (שם) וז"ל: עוד נראה היתר בזה מטעם אחר דאין כאן משתכר וש"י, מהא דאמרי' במסכת ע"א דף ס"ג ע"ב שכרו לשכור ביי"נ מהו, מי אמרי' כיון דרוצה בקיומו אסור (פירשי' ישראל רוצה בקיומה של חביות שלא ישתבר עכשיו מאילי' עד שישברה ויטול שכרו), א"ד כל למעוטי תפלה ש"ד, אר"נ ישבור ותע"ב, עכ"ל הש"ס ע"ש, א"כ ה"ה בנ"ד שכירות החדר הוא למעוטי תפלה כדי שיוכל להוציא החמץ מרשותו ולקיים מצות השבתה, וא"ל הא אפשר לקיים ההשבתה בענין אחר, דהא גם התם יכול למעט תפלה בחנם, א"ו דמ"מ לא מקרי משתכר ע"י איסור הנאה אלא מיעוט תפלה, או כל שמהמטע תפלה ע"י הנאתו מותר ליהנות, א"כ ה"ו בנ"ד, וביעור הי"נ המעולם והשבתת החמץ מרשות ישראל לבדו שוה כיון שכל נצטוו אלא שתביתו מכתובם, ואי משום דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף וכבר אין הי"נ בעולם, ה"נ כן הוא, ואי משום דהתם השכר על הקרקע, ואדרבה על קיום התפלה, מ"מ מלשון הש"ס דאמר התם כל למעוטי תפלה ש"ד, ומאי דאמר ר"נ ישבור ותע"ב משמע דאין לחלק, אלא כל שנחמטע התפלה ע"י מעשיו הללו, ועל זה נוטל השכר מותר, עכ"ל. וע"ש במאי דהאר"ך לדון בדינא דמשתכר באיסורו ומעוטי תפלה, ע"ש היטב [ועי' נמי בשו"ת פרי יצחק ח"א (סימן ט"ז) מש"כ בסוגי' דע"ז (שם) דקמייית הרה הכרמל בתירוץא בתרא ע"ש, ואכמ"ל].

ודאיירינן בענינא דמשתכר באיסורי הנאה ובגדר מעוטי תפלה, הנה עיין בספר בני ראם מחידושי הגאון האדיר רבי אברהם גניחובסקי זצוק"ל (סימן מ"ז) דדן בעובדא דהוי באשה עתירת נכסים שהיו טמונים באוצרותיה שטרות כסף רבים, וכשנסתלקה לבית עולמה הותירה צוואה שיתנו את כל השטרות לקדש - לבית המקדש, ואחר דכתב דלכא' פשיטא מילתא דיש לשרוף להשטרות וכמבואר בכ"מ (עי' ע"ז דף י"ג, וערכין דכ"ט בתו"ד"ה אין, ע"ש), מייית דמ"מ לפי שהי' זה סכום גדול הלכו הירושלים להיוועץ בזה עם אחד מגדולי התורה, ומידי דברם עמו יעצם דהיות והבנק המרכזי המחליף שטרות פוגמים שורף את השטרות הישנים, אכתי ילכו הם לבנק ויספרו להם גופא דעובדא היכי הוה, ויבקשום ליטול להשטרות הישנים ולשרפם באש, אך בד בבד יתנו להם שטרות אחרים תחתם, ואמנם כן עשו, ברם העיר בזה הגרא"ג זצוק"ל דהא הקדש אסור בהנאה, וא"כ בכאן כתוצאה מההקדש היתה להם תועלת והנאה, ובמתני' ע"ז (דס"ב א') מבואר דאסור להיות פועל ביי"נ כיון דנהנה מאיסורי הנאה, ובתוס' פסחים (כ"ד ב') מבואר דלישראל אין לעשות מלאכה בפירות ערלה של גוי, ואין לו לקבל ע"ז ממון והויא איסורא מדא'ו, וא"כ אפשר דדמי הא לנד"ד דנהנו יורשי האשה מחמת האיסורי הנאה, ולא גרע משומר שנהנה מחמת השמירה על איסורי הנאה, עיין שם.

ובאמת דהרבה יש לדון בהא ממ"ש בבאר היטב ס"י ת"נ (ס"ק ט"ו) במ"ש משו"ת שער אפרים (סימן ז') ביהודי שהי' שכיר לשנה על שמירת היין והשכר, אי שרי לשמור ולקבל המעות בעד השכר בפסח

ע"ש, ועמ"ש בשע"ת (שם ס"ק ט"ו), ועי' בס' חשוך חמד עמ"ס עבודה זרה (רפ"ה, דס"ב א'). עמוד תי"ז) דדן אם מותר לאבטח שיירה המובילה חמץ דנכרים, ע"ש באורך.

עוד כתב הגרא"ג זצוק"ל דיש לדרן בבעל מונית היודע שהגוי שהעלה עמו נוטל במזוזה איסור הנאה, אי שרי ליה להסיעו ולקבל שכר אהא (כהפועלים הנ"ל השומרים על איסורו), דבפשיטות אם לא לוקח כסף להדיא על הובלת המזוזה רק על הנסיעה מותר, וודאי דלא אכפ"ל להנהג מאי דנוטל הגוי עמו מזוזה, אמנם לפי שבלי המזוזה לא ירצה הגוי ליסע במונית ולשלם לו, א"כ אפשר דחשיב דנהנה מאיסורו, ע"ש. ובשו"ת חתם סופר (או"ח, סימן קכ"ח) מייית דהגרעק"א ז"ל הקשה להחוו"ד ז"ל היאך היתר ליקח שכר מקבורת מתים דאסור בהנאה, והלא הוי כשוכר פועל לעשות עמו ביי"נ (ע"ז ס"ב א'), וכ' דהחוו"ד ז"ל תי' בזה דקבורת המת הוי למעט התפלה (עי' ע"ז ס"ג ב'), ע"ש. ומ"מ החת"ס ז"ל גופי' כ' דלק"מ, דדייקא היכי דרוצה בקיומו אסור מטעם חומר האיסור ההוא או שכרו אסור, דהרי הפועל רוצה בקיומו לולי דהוי למעט תפלה, ברם אין איסור הנאתו גורם איסור של קיומו אלא משום בזיונו או כפרה, ואלו לא הי' צריך כפרה ולא הי' שייך בזיונא לאו מצוה לקוברו, ואעפ"י דאסור בהנאה בזה שכרו מותר, ע"ש. ועי' בשו"ת דובב מישרים ח"ג סימן כ' מאי דדן בענין שכר קבורת מתים, ע"ש.

ולמעשה כתב הגרא"ג זצוק"ל בנידון דהיורשים, ד"ל בזה בהקדים מ"ש בבית שיערים (לא ציין שם מקומו דהבית שיערים, אמנם בכ"ש הנדמ"ח נדפסו מפתחות, ואיכא שם בכ"מ נידונים בעניני איסורו, ע"ש) לאקשוויי אהא דאי' בכתובות (דף ק"ו) דבכ"מ נטלו שכרן מתורתם הלשכה, ולכאורה תקשי למהא דע"ו ופסחים הנ"ל דמבואר דליטול י"י"נ או פירות ערלה ממקום למקום אסור, ואכתי אין קיבלו ממון בהא והלא הנינן מדהקדש, ויישב בזה דהאיסור בהקדש אינו אסור הנאה אלא איסור השתמשות בהקדש, וזה שאני מאיסורו"ה שבהם אם מחמת קיום הדבר יהי' לו הנאה אסור, וכגון לשמור דהאיסור הוא כל מה שהאיסורו"ה גורם ומביא את הנאה, ומשא"כ בהקדש דהאיסור הוי ליהנות מהדבר עצמו ולהשתמש בו, ע"ש היטב. וממילא כתב הגרא"ג זצוק"ל דבמאי דקמן לא היה השתמשות או הנאה מהדבר עצמו אלא גורם, וזה שרי בהקדש, והניח זה בצ"ע למעשה. ועי' בקצוה"ח (סימן ת"ו), ע"ש. ועי' נמי בספר בר אלמוגים להגרא"ג זצוק"ל (סימן קע"ו, עמודים תתכ"ג ותתכ"ד) מאי דכ' לדון במ"ש המקור חיים ס"י תמ"א (ס"ק ג') דהרואה דגנב אוכל אצלו איסורו"ה צריך למונעו מזה, דעי"ז נהנה שלא יאכל דברי היתר, ד"ל"ל בזה ממ"ש המקו"ח גופי' בסיומן תס"ו דא"צ למונעו בהמתו האוכלת חמץ דאחרים כאשר אינו עושה מעשה, וע"ש היטב בכל זה, ואכמ"ל, ועי' בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני עירובין (סימן נ"ו, ד"ה איברא) ע"ש. [ועי' בספר זבחי תודה להכה"ג ר"מ הנד"ן שליט"א (ע"ז, סימן ל') מ"ש בגדר משתכר באיסורי הנאה, ע"ש].

סימן צ"ט

אם מותר ליהודי לעבוד בחוה"מ"פ בחנם בחנות חמץ דנכרי

בשו"ת רבבות אפרים (ח"א, סימן שי"ח ס"ב) כתב וז"ל: נשאלתי אם מותר לעבוד בחנות של שכר בחול המועד פסח ששייך לעכו"ם בחנם, והנה בשכר לכ"ע אסור דמשתכר מאיסורי הנאה [=ע"י שו"ת אג"מ חחו"מ ח"א (סימן ד') ובשו"ת רבב"א (שם, ס"י שי"ח ס"א)], ובחנם סו"ס יש לחשוש שמא יאכל מהחמץ, דאף דאין עובר בכל יראה בחמצו של עכו"ם מ"מ צריך מחיצה שמא יבוא לאכלו, וכאן הבקבוקים סגורים ואין חשש שישתה, אבל הלא עושה טובה לעכו"ם, ולפעמים העכו"ם יחזיר לו טובה, וא"כ יתכן שמתעם זה אסור. וראיתי בשדי חמד מערכת חמץ ומצה סימן א' אות כ"א דכתב דאסור לעבוד בחמץ אף בחנם משום לא תחנם, דאסור לתת להם מתנת חנם, וא"כ מטעם זה נראה דיש לאסור, וכן ראוי להורות, עכ"ל. [אמר הקמ"ח, ע"י בשו"ח (שם) דמייית זה מהפרי יצחק, ומ"ש שם ס"י י"ב לכא' צ"ל ס"י ט"ז, וע"ש בפר"י במאי מיירי, ויל"ע בזה].

ויש לעיין במאי דכתב הרבב"א בתו"ד דהכא אין חשש שישתה לפי דהבקבוקים סגורים - דמהי"כ"ת לחלק בזה, ודבביאור הלכה סימן ת"מ (ד"ה כדי שלא ישכח ויאכלנו) כתב וז"ל: מסתימת הפוסקים משמע דלאו דוקא פת שאפשר לאכלו תיכף בנטילתו כמו שהוא, אלא אפילו מיני חמץ שאי אפשר לאכלם כי אם אחרי אפיה ובישול גם כן חיישינן שמא ישכח ויקחו ויבשלו וצריך מחיצה, ולא אמרינן דאהיכי והכי יזכור שהוא חמץ, וכן משמע קצת מלשון הרמב"ם שכתב "שמה ישכח ויסתפק ממנו" עיין שם, ועיין בספר אשל אברהם להגאון מבוטשאטש שכתב להקל בכגון זה אם הקמחים אינם ודאי חמץ רק חשש חמץ, עיין שם שמגבא איזה קולות בזה, עכ"ל. וע"ש בכ"ד. - ולכאורה כ"ש דבנ"ד אע"ג דהבקבוקים סגורים דאיכא למחש שמא ישכח ויסתפק מיניהו, וצ"ע. [ואעיקרא דמילתא יל"ד לפענ"ד מעצם עבודה בחוה"מ, וצ"ע].

סימן ק'

ידון בגוונא דשרי לצוות להקטן להאכיל תינוק במידי דחמץ

במשנה ברורה ס"י ת"נ (ס"ק י"ח) דן בתינוק דנחוץ לו לאכול חמץ, ובתו"ד כתב ואם אי אפשר למצוא נכרי על כל פעם ופעם יש להקל שישאיר העכו"ם חמץ בביתו כדי שייספיק לתינוק לכמה פעמים, ואמר בפירוש שאינו רוצה לקנות את החמץ [דאי לאו הכי קני ליה רשותו] וכדלעיל בסיומן תמ"ח, ויצוה לקטן שיאכיל לתינוק, אבל הוא בעצמו אין לו להאכילו, חדא דאסור לכתחילה ליגע בו וכדלעיל בסיומן תמ"ו, ועוד משום לתא דקנין, עכ"ל, וע"ש בכ"ד.

והנה מאי דכתב בחששא קמא דאסור לכתחילה ליגע בו וכדלעיל ס"י תמ"ו, כוונתו למאי דאי' התם בשו"ע (תמ"ו, ג') גגו של אינו יהודי שהיה סמוך לגגו של ישראל, ונתגלגל החמץ מגגו של אינו יהודי לגגו של ישראל, הרי זה דוחפו בקנה ע"כ, וע"ש בכ"ד, וכתב עלה המ"ב

מהאור"ה (המיוחס לרבינו יונה ז"ל) כלל נ"ח סימן ק"ד, דכ' ז"ל: משום שהטבילה היא מצות עשה, והגעלה מצות לא תעשה שלא לאכול נבילות, והוי כניקור גיד וחלב שאין מברכין עליו, מלבד לאו דערוית שמברכין עליו אגב עשה דקידושין, ע"כ וע"ש. ועי' מאי דכתבו אדבריו בשו"ת מחנה חיים (ח"ב, סימן ט"ו) ובשו"ת משנה שכיר (ח"א, סימן ע"ח) [ועי' בספר ליקוטי שושנים להרה"ג מוה"ר מנשה כהן שליט"א (מהדורה רביעית ח"א, עמוד ע"ג ואילך) מש"כ בזה].

ובספר ערוגות הבושם על שו"ע יו"ד (סימן ט"ל ס"ב) כתב די"ל דמברכין אף על תיקון הלאוין [ודלא כאור"ה הנ"ל] כמו טבילת נדה וברכת השחיטה, אך דייקא אם נותר הדבר מאיסורו ונתקן ע"י מעשה, והאיסור גופי' נתהפך להיתר, וכשחיטה וטבילה וכה"ג, משא"כ בניקור גיד וחלב דהוי רק הפרדת הגיד והוצאת החלב, והאיסור גופי' לא איתקן כלל, ולהכי אין מברכין אהא, וכן נמי הוא בהגעלת כלים הדכלי גופי' הוא היתרא, רק דבלוע בו מידי דאיסורא, ועי' בהגעלה מפליט הבלוע והו"ל כבורר ההיתר מהאיסור שאין מברך, ע"ש. [ובספר פסקי תשובות ר"ס תנ"א צי"ן זה בשם שו"ת ערוגת הבושם, ואינו כן, דשו"ת ערוה"ב חיברו הגר"מ גרינוואלד זלה"ה, אך ערוגות הבושם הנוכח הוא על שו"ע יו"ד להגרא"ל באלחובר זלה"ה].

תו ראיתי בס' הגעלת כלים (שם) דמיייתי בזה דבספר תב"ש סימן ב' [=כפי ששמעתי מהגר"צ כהן שליט"א כוונתו לס' תבואות שמש להגאון רבי משה מיכל שמואל שפירא זלה"ה אב"ד ראגאווא, ע"ש] מיייתי למ"ש רבינו מנוח בספר המנוחה (הל' חמץ ומצה פ"ה הכ"ו) שכ' ז"ל: וא"ת אמאי לא מברכין על מצות הגעלה כי היכי דמברכין אשאר מילי דפסחא, משום דהא אפשר בכלים חדשים, ובלא הגעלה סגיא, עכ"ל. וע"ש היטב.

ובתב"ש (שם) קמקשי עלה מ"ט הקשו כן דייקא האגעלה דכלי חמץ, ולא האגעלה דכל כלי איסור, וכתב ליישב בזה דעל הגעלה דכולא שתא לא קשיא מ"ט אין מברכין, לפימ"ש הר"י בן פלאט ז"ל דהרבה מצוות אין מברכין עליהם מפני דהוו מהב"ע, ועל כן אין מברכין אהשבת גזילה ריבית ותשלומי נזק וכהאי גוונא, ואכתי ה"נ אין מברכין אהגעלת כלים דהויא מהב"ע דבישול איסורים במזיד עבירה הוי, ואף לו ציזיר שנתבשל בב"ח בשוגג או שנפל בשר לקדירה חלבית, מ"מ מאחר דבישול איסורם במזיד הוי עבירה שייך בזה מהב"ע אף דהיי בשוגג, משא"כ בהגעלת כלי חמץ לפסח דלי"ש אהא מהב"ע דהא היתרא בלע, והלכך בזה הוא דהק' מ"ט אין מברכין על הגעלתו. וע"ש בכל דבריו. [וע"ש במאי דדן בעיקר דברי רבינו מנוח ז"ל דצ"ב דהא בטבילת כלים נמי אפשר ליקח מאומן דישאר ולא נבעי טבילה, ע"ש בכ"ד, וצ"ע].

ומיהו יש לעיין ביסודו דהתב"ש, דהנה בשו"ת לבושי מרדכי (ח"ב, סוה"ס סימן רי"ב ס"א) נשאל אי שרי להגעיל כלי בשר של פסח ע"מ להשתמש בו לפרוה, וכ' ז"ל: "הנה ידוע מ"ש הפמ"ג בס"י תנ"א בעצה להטריף הכלי בדבר מה, וכיון דבלא"ה צריך הגעלה מפני כן מותר ג"כ להגעיל לדבר שירצה, כי כן דעתו כמ"ש החת"ס סי' ק"י כמ"ש מעכ"ת", ועי' מאי דנקיט התם מס' דרכי תשובה סי' קכ"א דהאר"ך לודן בדברי הפמ"ג, ע"ש. ועכ"פ משכ"ל דנבעי הגעלה בלא שום מהב"ע, וצ"ל דעבור זה בלבד פשיטא דלי"ש לתקן ברכה, ומיהו קשה דהא משכח שכיח דלוקח כלים מהגוי ומגעילן (עי' מ"ב ס"י תנ"א ס"ג), וזה שכיח טפי מבישל במזיד ח"ו, ולא נחשדו ישראל, ומ"ט לא איתקן ברכה משו"ה. וצ"ב. ועוד יל"ע בעיקר סברתו דבישול בשוגג נמי הו"ל מהב"ע, דהא פעמים רבות לא הי' כן ע"י בישול בשוגג רק דנטרף הכלי וכגון דנפל וכה"ג, ול"ש בזה שום מהב"ע, וצריך עיון. [ומיהו צ"ל דהעיקר בזה דלא פלוג רבנן לתקוני ברכה כה"ג, דשייך נמי דיהי' זה ע"י מהב"ע, ועי' מש"כ בשו"ת הרשב"א (ח"א, סי' י"ח), ובמאי דכתבנו בעוה"י בספרנו ענפי משה ענפי' בימות (סימן ז' וסימן י'), ויש להאריך בכ"ז, ואכמ"ל].

והנה בכף החיים (תנ"א, ר') דן בהא דאין מברכין אהגעלת כלים, ואחר דמיייתי בהא איזה טעמי כתב מדפנשיה ז"ל: "ועוד נראה הטעם משום דאינו אלא איסור בלוע ואין בו ממש, לכך אין מברכין עליו", עכ"ל וע"ש. ובעניותי לא זכיתי להבין מאי אכפת לן במאי דהוי איסור בלוע ודאין בו ממש, מאחר דסו"ס כיון דמצוה להגעילו מ"ט לא יברך עליו, ותו דגם בטבילת כלים לא מינכר כלל איסורי, ואפ"ה מברכין אהא. (והוי שרצו לחלק בזה איזה חילוקים, ובענ"ד לא שמיע לי כלומר לא ס"ל, והג"ר אברהם ישעיהו קניבסקי שליט"א כתב לי ז"ל: אולי כוונתו כיון דאין הבלוע ניכר אי"כ איננו יודעים בוודאי שיש כאן איסור, וחז"ל תיקנו להגעילו מספק, וקיי"ל בשבת כ"ג א' דספק דדבריהם לא בעי ברכה, דהיינו תקנה שתיקנו כדי לצאת מהספק אין מברכין עליו ע"ש", וצ"ע עכ"ל, ויש לעיין בכל זה).

והלום שאלתי ממו"ר שר התורה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א מ"ט אין מברכין אהגעלת כלים, ואמר לי בפ"ק: "זה לא מצוה, רק עיצה טובה", עכ"ד. [ויל"ע אי כוונתו כמ"ש רבינו מנוח ז"ל דמיייתין לעיל].

והנה ממאי דהשיבנו מו"ר מרן שליט"א בכאן מבואר דנקט דהגעלת כלים לא הויא מצוה, ויש לודן בזה דבספר מועדי הגר"ח מתשו' דמו"ר מרן שליט"א לידידנו הרה"ג רבי מתתיהו גבאי שליט"א (פסח, עמוד ל"ו, סי' ע"ח) שאל ממו"ר מרן שליט"א אי במ"ע דהגעלת כלים אמרינן דמצוה בו יותר מבשלוחו שיגעיל בעצמו, והשיבו מו"ר מרן שליט"א "יתכן" [אם יכול לעשות כראוי] [ולא יפריעו בלימודן], עכ"ל. ובהערות דשם כ' דתלי' זה באם הגעלת כלים הוי מצוה, וציין שם למ"ש איזה מרביתינו הראשונים ז"ל ולמ"ש בשו"ת משנה הלכות (חט"ו, סימן י"ט), ע"ש.

והתם (סי' ע"ט) שאל ממו"ר מרן שליט"א אם להעוסק בהגעלת כלים איכא פטורא דעוסק במצוה פטור מן המצוה, והשיבו מו"ר מרן שליט"א "לא מסתבר", ובהערות דשם כתב דלכאורה ג"ז תליא בפלוגתת הראשונים ז"ל אי הגעלת כלים הויא מצוה, ושוב כתב דבתשו' מו"ר

אחר זמן שלחתי הערתנו הנ"ל להגרא"י ש קניבסקי שליט"א, וציין לן לעיוני בתשו' נחלת שבעה (סימן י"ד) ובחזון איש א"ח (סי' קט"ז), סק"ח), ע"ש היטב, ואכמ"ל.

סימן ק"ב

בענין פריקת בהמת עכו"ם הטעונה

בחמץ היכא דאיכא צעב"ח

כתב המ"ב סי' ת"נ (סי' כ"ג) בתו"ד ז"ל: אם היתה בהמת עכו"ם טעונה חמץ מותר לפרקה במקום שיש צער בעלי חיים, דאף דהעכו"ם מחזיק לו טובה עבור זה [וזה מיקרי בעלמא כרוצה בקיומו של חמץ כדי שיחזיק לו טובה], כיון דאין ישראל מכוון שיחזיק לו טובה שרי, עכ"ל. וצ"ע מ"ט לא חיישינן בהא שמא יאכל מהחמץ (ועי' במ"ב סי' תמ"ו סק"י ובסי' ת"נ ס"ק כ"א), וצ"ב. ובחופשי בזה מצאתי בספר צער בעלי חיים לידידנו הרה"ג ר"נ אשכולי שליט"א (פט"ז, נספח ט') דעמד בענינא דפריקת חמץ מבהמה בפסח, ובתו"ד נקט להא דאין ליגע בחמץ בפסח שמא יבוא לאוכלו, אך לא ביאר מ"ט בכאן לא חיישו להא (רק דכתב דבהמת ישראל הטעונה חמץ בפסח שפיר ז"ל דלא חיישינן לשמא יבוא לאוכלו כיון דאיהו מחזור עליו לשרפו, וע"ש בכ"ד), ויל"ע, ואולי דהי' מקום לומר דאף דשרי ל"י לפרוק החמץ מבהמה, מ"מ יעשה זה ע"י שיתיר החבלים וכה"ג ועי"ז יפול החמץ ממילא, אך לא שיגע בהחמץ בידו, אמנם בפשיטות קשה לפרש כן מאחר דהפ"ו גופייהו לא חילקו בזה, ועוד דשכיח נמי שאין אופן לפרוק החמץ רק ע"י שמורידו ביד, ויל"ע בזה. שוב שאלתי זה במכתב ממו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א, והשיבני בכתי"ק ז"ל: "כשעוסק בבהמה לא יבא לאכול שמא [תתרוס] [כמדר' כך כתב] הבהמה", עכ"ל.

ובעמדינו בזה הנה ראיתי דבעיקר מ"ש המ"ב ז"ל כתב בס' צעב"ח (שם, בהערה) ז"ל: מטעם זה שכל שאינו מכוון ליהנות לא חשיב נהנה, אפשר ליישב גם מדוע אין נחשב שנהנה מהחמץ ממה שפטור מלתת באותו זמן צדקה לעני כדון עוסק במצוה פטור מן המצוה מדין פרוטה דרב יוסף (נדרים דף ל"ג ב'), כיון שאין כוונתו להנאה זו (ובפרט שכעת אין כאן עני, וחשש רחוק הוא שבאותו הזמן בדיוק יגיע עני ויבקש צדקה, ואין לו להימנע מלסלק צער מבהמה רק מפני חשש רחוק כזה), עכ"ל.

ואמינא דלפ"י יש לודן במאי דחזינא למו"ר מרן רשכבה"ג הגרא"י שטיינמן שליט"א בספרו ימלא פי התלך (עיונים בתפילה, עמוד תצ"ח, ד"ה ביעור חמץ בפסח) דכ' ז"ל: העירו הדמוצא חמץ בפסח וצריך לבערו נמצא דנהנה מהחמץ, כי בזמן שמבערו הוא מקיים מצוה ופטור מליתן פרוטה לעני. והנה התוס' בשבועות (מ"ד ב' ד"ה ורב יוסף) תירצו על קושיא אחרת כעין זה שיכול לתקוע ולטבול במקום שלא יבוא שם עני באותה שעה, וכך י"ל כאן, עכ"ל. ויל"ע אם כאמור בהא נמי איכא להאי סברא דכ' בספר צעב"ח (שם), וצ"ע.

סימן ק"ג

בהא דיש מתירין להחם חמין בכלי חמץ ולרוחץ בהם

כתב הרמ"א ז"ל בסימן ת"נ (סעיף ז'): ויש מתירין להחם חמין בכלי חמץ ולרוחץ בהם, וכן שאר צרכי הנאה בכלי חמץ, וכן הוא כמנהג (תוספות פרק אין מעמידין ומרדכי פרק כל שעה), ע"כ. ועמג"א (שם, ס"ק י"ב) ובט"ז (שם, ס"ק ז', ולקמן סי' תס"ה סק"א), ע"ש.

ובמשנה ברורה (שם, ס"ק כ"ו ד"ה ויש מתירין להחם וכו') כתב ז"ל: רוצה לומר דלא נימא דזה גם כן כעין רוצה בקיומו של חמץ המובלע בדפני הכלי בשביל הכלי [שבשעיה שהוא משתמש בה הרי הוא רוצה שתהיה שלימה, וממילא כמי שרוצה בחמץ הבלוע בתוכה, שהרי אי אפשר זה בלי זה], דלא אמרינן כן בחמץ המובלע שאינו בעין, עכ"ל. ושם (ס"ק כ"ו ד"ה ולרוחץ בהם) כ' ז"ל: או לחוף בו הראש, שהרי אינו נהנה אלא מן הכלי ולא מחמץ הבלוע בתוכה, אף על פי שהוא נפלט מן הכלי לתוך החמין, וכתבו האחרונים דדוקא בכלי המיוחד לרחיצה ולכביסה שאין הדרך להשתמש בו לאכילה, אבל בכלי שדרך לפעמים להשתמש בו לאכילה ושתייה צריך להצניע במקום צנוע, ואין להשתמש בו אפילו לרחיצה וכביסה גזירה שמא ישתמש בו לאכילה, ומכל מקום דרך עראי אין להחמיר גם בזה, ויתבאר לקמן בסימן תנ"א, עכ"ל.

ולפענ"ד יש לעיין בכל זה, דהנה לעיל (סימן ע"ו) הארכנו לודן אי שרי לטבול במקוה דאית ביה חמץ, והתם נקטו הפ"ו בטעמא דהתירא משום דמצוות לאו ליהנות ניתנו, ומשמע דהא לאו הכי אסור, ואכתי מ"ט הכא שרי לרוחץ בכלי חמץ הא נפלט מהחמץ להמים החמים, ואולי דיש לחלק בין חמץ דנפל למים לבין טעם הבלוע בכלי דנפיק להמים דהו"ל רק טעם שני, וכדחזינן בכ"מ דיש לחלק כעין זה. ועי' בספר דבר חריף דברייהו ס' נדפס מכתבו דמרן הגרי"ש זלה"ה גבי מכירת חמץ בכלים הבלועין מחמץ, והתם שלחי פט"ו נדפס מאי דנו"נ בזה מרן הקה"י זלה"ה, ע"ש היטב [ועי' נמי בספרנו ענפי משה בהלכות מאכלי עכו"ם (סימן כ"ז) מאי דכתיבנא לודן גבי כלים הבלועין מבש"ג, ע"ש היטב], וצ"ע אם י"ל כן נמי בנד"ד.

וכן נמי לעיל (סימן מ"ט) כתבנו לודן בשמפו דמערוב בו תערובת חמץ אי שרי לטבול בו, או"ד סיכה כשתיה ע"ש, ואמנם דהכא יש לחלק בזה דבשמפו מכניסין מרכיב החמץ דייקא, ול"ש למימר דאינו נהנה מניני, משא"כ בכאן. וכן נמי יל"ד אם סיכה כשתיה הו"ל רק כשסך ממש, או"ד דגם ברחיצה בעלמא, דבסברא יש לחלק [ועי' בשדי חמד כרך ה' דף ק"ה ב' מדה"ס כלל ס"א, ע"ש], ויש לעיין בכל זה.

סימן ק"ד

ידון בטעמא דאין מברכין על מצות הגעלת כלים

הנה בטעמא דאין מברכין על מצות הגעלת כלים האריכו לודן בכ"מ, ועי' בספר הגעלת כלים מהגר"צ כהן שליט"א (פ"א, הערה ס"ו) מ"ש

(שם, ס"ק י') ז"ל: וילגע בו בידים אסור דילמא אתי למיכל מיניה, ואף על גבי דחמץ שלו מטלטלו ושופרו בחוה"מ וכדלעיל בסעיף א', התם שאני דכיון שהוא מחזור עליו לשרפו לא חיישינן שמא ישכח ויאכלנו, עכ"ל. וע"ש.

ויש לודן להאי חששא מאי טעמא לא ניחוש נמי דילמא תוך כדי דמאכיל הקטן להתינוק החמץ דיבוא לאכול ממנו איהו גופי', ואדרבה דאצל קטנים מישכח שכיח האי טפי מבגדול, וצ"ב [ועי' בס' שלחן שלמה למרן הגרש"א זלה"ה (שבת סי' שמ"ג ס"ד), ע"ש היטב]. ושאלתי זה מקמיה מו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א, וכתב לי אהא "קטן אין חייב במצוות מדאו", עכ"ל.

תו יש לודן במאכל שרק תינוקות אוכלים, וכגון תחליפי חלב אם וכיוצא בזה, אי נמי שייך למיחש ביה לשמא יבוא לאכול, מאחר שאין הדרך כלל שגדול יאכל הימנו, וצ"ע. ומ"מ בנד"ד בלא"ה י"ל דאין להתיר מה"ט, ומשום דבמ"ב גופי' מיייתי נמי לטעמא דלתא דקנין, ודכן נמי אפשר דשפיר י"ל בזה דלא פלוג. (ותו דאפשר שתוך כדי שמאכיל התינוק יטנפו אצבעותיו, ושמא יכניס אצבעו לפיו, וצ"ע אי הוי חששא רחוקה). ושלחתי האי ספיקא למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, וכתב לי אהא "לא פלוג".

סימן ק"א

הנצרך לאכול חמץ משום פיקו"נ אם

צריך ליוזר לכיון שלא לקנותו

בגליון אליבא דהלכתא (גליון פ"ג, עמוד ס"ט) כתב הג"ר נדב פרץ שליט"א בעמח"ס נדבת פרץ וש"ס, לודן בהיכא דצריך לאכול חמץ בפסח משום סכנת נפשות אם צריך ליוזר לכיון שלא לקנותו בכדי שלא יעבור בב"י ובב"י, או דבסתמא אינו קונה, וכן י"ל בהיפוך דאף אם יכיון שלא לקנותו בעל כרחו קונהו כשאוכל, והשיב ז"ל: נלע"ד דצריך לכיון בהדיא שלא לקנותו, וראיה ממשי"כ במ"ב סימן ת"נ ס"ק י"ח לענין תינוק שנוחץ לו לאכול ולשתות חמץ, צריך לישא אותו לבית נכרי ויבקש להנכרי שיאכיל חמץ להתינוק, אך יוזר שלא יקחו בידו "דזוכה בו", ועי"ש עוד, ורואים שבסתמא יש לחוש לקנין. ועי' ג"כ בביאור הלכה סימן תמ"ו סעיף א' שהביא מהריב"ש סימן ת"א שאם מצא חמץ ברה"ר אסור לו להגביהו, דמשעה שהגביהו קנאו ועובר עליו בכל יראה, ואפילו אם אין דעתו לזכות בו אלא מגביהו כדי לסלקו אסור לטלטלו, ומוכח דבסתמא חוששים לקנין. [ולכא"ו הוא מטעם דידו של אדם קונה לו שלא מדעתו, והגם דאיכא סברא דאיסורא לא ניח"ל דליקני, צ"ל דמ"מ כיון דמצד המציאות ניח"ל דליקני לכן צריך גליון דעת שאינו קונה], עכ"ל.

ולפענ"ד יש לעיין בזה דמאי יהני מאי דמכוין שלא לקנותו (דהא ניחא אזמן קודם דאוכלו דמהני), ברם אזמן אכילתו גופא לכאורה ל"ש הך כונה מאחר דאין לך סתירה לדיבורו גדולה מאכילתו [ואף איהו גופי' בשאלתו כתב ד"ל בהיפוך, דאף אם יכיון שלא לקנותו בעל כרחו קונהו כשאוכל, וצ"ב דבתשובתו לא זכר מזה ולא מידי, ומאי דכתב בשלהי תשובתו דאע"ג דאיסורא לא ניח"ל דליקני, מ"מ הכא כיון דמצד המציאות ניחא ליה צריך גליון דעת שאינו קונה ע"ש, וצ"ב דהא גופא קשיא וכדאקשינן], וכן נמי יש לודן בזה מהא דאיתא בכתובות (דף ל' ע"ב) כיון דלעסיה קנייה, ע"ש היטב, ואמנם דבזה גופא דנו בכ"מ אי קניא למיחשב דדיליה הוא, או"ד דקנייה רק גבי קניני גזילה, ובספרנו ענפי משה בהלכות מאכלי עכו"ם (סימן ז') הארכנו לודן בעוה"י בהאי ענינא דכיון דלעסיה קנייה מאיזהו מקומן, ע"ש באורך, וצ"ע. [וידידנו האברך המופלג רבי אלחנן הכהן טוויל שליט"א שדי בה נרגא, וקאמר דכל דמכוין בהדיא שלא לקנותו אע"ג דלעסיה לא קני, ולפענ"ד יש לעיין בזה טובא, וצ"ע].

ועיין במ"ב סימן תס"ו (ס"ק ב') דכתב בתו"ד גבי חולה שיש בו סכנה, דאפילו אכילה ושתייה גמורה דחמץ נמי מותר לרפואתו ע"ש, אלא הזכיר דיש לו לכיון שלא לקנותו, ועי' בכ"ח (תס"ו, ז') ע"ש. ובעכצ"ל דכה"ג אינו עובר בב"י ובב"י משום פיקו"נ (ואמנם דעל הזמן דקודם אכילתו לכאורה שפיר יש לו לכיון שלא לקנותו, וכדמזנו בריש דברינו).

[ובעיקר מאי דכתב מהביאוה"ל בר"ס תמ"ו משמ"י דהריב"ש (סימן ת"א) דאין להגביה חמץ דברה"ר, ע"ע בשער הציון (תמ"ח, ס"ק ע"ו) ע"ש היטב, וע"ע במ"ב (תמ"ח, ה') מ"ש גבי הא דחצרו קונה לו בחמץ ע"ש.

ובמ"ב מהדו' דרשו (שם) כתבו דמשמע מדברי המ"ב דאפשר לקנות חמץ בפסח, ודכ"כ בביאוה"ל ר"ס תמ"ו שאסור להגביה חמץ דהפקר המונח ברה"ר, דמשעה שהגביהו קנאו ועובר אבל יראה, ודכן דייק בשו"ת נודע ביהודא (מהדו"ק סימן י"ט ד"ה ואמנם מה) מדברי הר"מ ז"ל בהלכות חמץ ומצה (פ"א ה"ג), וביאר הנובי" (שם, ד"ה ועוד נלע"ד ובד"ה ואם כן קם לדינא) שאף שמבואר בב"ק (מ"ה א') דאין קנין באיסוה"נ, מ"מ בחמץ איכא קנין, דהא כל חמץ אינו ברשותו דאדם, ועשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו כדי לעבור עליו בב"י, וה"ה גבי קנין בפסח דעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו כדי לעבור עליו בב"י, ודכ"כ בחזו"א א"ח (סימן ק"ח ס"ק ז') - ואם ירשים חמץ בפסח, ציינו שם למ"ש בשו"ת נו"ב (סימן כ' ד"ה מילתא עמיקא) ולמ"ש המ"ב (תל"ה, ג) ע"ש.

ותו מיייתי משו"ת עונג יום טוב (סימן כ"ד) דכתב לבאר הא דחמץ בפסח לא יחשב כאיסוה"נ דל"ש בהו קנין, משמ"י דהר"ן ז"ל דכיון שקודם שקנאו מותר לו לאכול לאחר הפסח [וכגון דמכרו לנכרי וכדומה], אם כן איכא ליה שיווי ולא חשיב איסוה"נ אף בפסח, ועי' נמי בקונטרס הנד' בסוף שו"ת הריב"ש (עמוד קס"ג). [איני יודע למאי כיוונו, ובשלהי שו"ת הריב"ש מהדו' מכוון ירושלים, עמוד תשע"ז, נדפס קונטרס בענין זכיה באיסוה"נ מהגר"ח דייקעש ז"ל, וצ"ע שם].

מון שליט"א לרמ"א דרורי שליט"א השיב אהאי שאילתא דד"ז "תליא בפלוגתא", וציינן למ"ש בספרו בית מתתיהו (ח"א ס"א) דהאר"ך לודן אי במ"ע קיומית אמרינן דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ע"ש היטב, ויל"ד בכל זה.

ודע דבספר הגעלת כלים (פ"א, שם) מייית דבשו"ת פאת שדך (סימן מ"ח) ובשו"ת רבבות אפרים (ח"א סימן רצ"א אות א') הביאו דבהגדש"פ דאנשי הודו נדפס לברך אהגעלת כלים, וע"ש בכ"ז.

ברם חדשות אני מגיד דאינה השי"ת ליד מציאה רבתי בס' נחלת אבות, והוא אסופת גזנים מבית משפחת ששון (ע"י ישיבת חברת אהבת שלום, תשס"ו לפ"ק), והתם (עמוד פ"ה) הדפיסו מכתב מכ"י הגאון מהר"ר אשר אברהם הלוי ז"ל (וראה שם קורותיו ושבחיו), ובאות ב' כתב זה לשונו: "בענין ברכת הגעלת כלים שמצאת בספר הדפוס מאחד מחכמי קוצ'ין הי"ו, וחקרת לדעת אם מנהג קוצ'ין עד היום ומצאת שכן הוא, וחרדת מאד על הדבר, ידידי, מה אענה ומה אומר, הקץ לדברי רוח של מנהגי קוצ'ין, כבר ידוע שאנשי קוצ'ין אינם בני תורה, האמנם הראשונים היו בהם יראי ה' וחרדים אל דברו, וראו כתוב בפרשת מטות פרשת כלי מדין שכתוב זאת חוקת התורה אשר צוה ה' את משה וגו'. כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש וגו', אשר משם נלמדו דיני גיעולי גויים ופליטתם, וחשבו שהיא מצות עשה כמוזוה ותפילין וקבעו לזה ברכה. אבל הסתירה לדבר זה מבוארת, כי מעולם לא צוה ה' לקחת כלים בלועים מאיסור ליהנות מהם ושנעשה להם תקנה, אלא השי"ת צוה עלינו בלאו שלא נאכל דבר איסור כנבילה וחלב ודם וחמץ בפסח וכיוצא, וא"כ הכלים הבלועים מאיסור אסורים לנו ליהנות מהם מחמת האיסור הבלוע בהם, אלא שהתיר לנו כאן בכלי מדין אחר שכבר הביאום מהשלל, שאם נרצה ליהנות מכלי מדין כדי להסיר גיעולם שיש להם תקנה כל דבר לפי עניינו כבולעו כך פולטו, ובפרשת חטאת כתוב וכלי חרס אשר תבולו בו ישברו וכלי כבלי נחושת בושלה ומורק ושוטף במים, ואין הכוונה שהיא מצות עשה לשבר כלי חרס ולמרק כלי נחושת, אלא להודיענו כי הכלי שיתבשל בו דבר בולע מוגף הדבר שנתבשל בו, ואם ישלשו בו פעם שנית יפלוט בפעם השניה את הבלוע בו מאז, ולכן כאן בכלי שנתבשל בו חטאת ונבלע בו אחר זמן אכילתו אותו הבלוע נעשה נותר ואסור בהנאה, ואפי' תוך הזמן אסור לזרים, והתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם, ומשום הכי צוה ה' שצריך שבידה, הכוונה אין לו תקנה לחזור ולבשל בו פעם אחרת, אבל כלי נחושת הודיענו שיש תקנה במריקה זו והיינו הגעלה אם נרצה לבשל בו פעם אחרת, שבמריקה זו כבר פלט האיסור, וכמוהו לענין כלי חמץ אם נרצה להשתמש בהם בפסח שצריך להסיר ולמרק האיסור של חמץ מהן, ובכן ישתקע הדבר ולא יאמר לברך ברכה לבטלה, ואם היה צד לברך בשעת הגעלת כלי חמץ, היא על ביעור חמץ, שבאמת הוא מצות עשה דתשבתו כנודע, אבל ברכה זו כבר מברכים אותה בזמנה קרוב לזמן איסורו בשעת בדיקה, באופן שאין מקום לברכה זו כלל לכל מי שידע טעם ההגעלה, ולכן לא הוצרך שום פוסק לכתוב שאין מברכין על ההגעלה, ומכל שכן שלא תמצא פוסק שיכתוב שיברכו אלא בהגעלת כלים ריקים כאנשי קוצ'ין, עכ"ל.

והנה חזינו דאשתפך חמימי על יהודי קוצ'ין שנהגו לברך על הגעלת כלים, אמנם מש"כ בשלהי דבריו דלכן לא הוצרך שום פוסק לכתוב שאין מברכין על ההגעלה, זהו תימא, וכדכתיבנא לעיל דעמדו בזה רבותאי גדולים חקרי לב ובראשם האו"ה ז"ל, וכפה"נ אשתמיט מיניי הא לפי שעה, וצ"ע בזה.

סימן ק"ה

בהא דכתב המ"ב ז"ל (תנ"א, ג') "ואם הם כלי חרס צריך שבירה מספק"

כתב המ"ב סי' תנ"א (ס"ק ג' ד"ה שנשתמש בהם וכו') וז"ל: וכלים חדשים שקונין מהשוק אפילו כלי חרס אין צריך לספק בהם שמה נשתמשו בו, דאין דרך להשתמש בכלים חדשים ואין צריכין אלא טבילה בכלי מתכות, אבל כאשר נקנים מן הנכרי בביתו ואינו מכיר בהן ודאי שהם חדשים, אם הם כלי מתכות צריך מספק להגעילן או ללבנן כפי תשמישן [מלבד מה שצריך לטבילן], ואם הם כלי חרס צריך שבירה מספק, עכ"ל.

וצ"ע מאי טעמא כתב המ"ב ז"ל דאם הם כלי חרס צריך שבירה מספק, והא אית להו נמי תקנתא לפימ"ש בשו"ע (שם, סעיף א') וז"ל: ומיהו אם החזירן להשקט שצריך לברך בו כלי חרס חדשים מותר, דכיון שמכניסין להיסק גדול כזה ודאי לא חייס עלייהו דילמא פקעי, אבל לתגוריהם שלנו לא, עכ"ל. ועי' בטור ר"ס תנ"א ובנו"כ דשם, וע"ע במ"ב (סי' תנ"א, סקי"ג וי"ד), ע"ש היטב.

ויש לודן אם המ"ב ז"ל השמיט להא דיכול להחזירן לכבשן במכוון, דהנה בס' או"ה (כלל נ"ח, סימן מ"ט) אחר דמייית לפלוג' הפוסקים אי מהני החזרת כבשונות, כתב וז"ל: "אבל בתגוריהם שלנו או למלאה בגחלים ודאי מודו כ"ע דחיישינן דלמא חייס עליהם, וע"כ אנו נוהגין שלא להסיקן כלל אפי' בכבשן של יוצר, עכ"ל. והובאו דבריו בספר הגעלת כלים להגר"צ כהן שליט"א (פ"ג, הערה צ"ה) והתם מייית דכן כתב בא"י רבה (תנ"א, ג') אמ"ש בשו"ע (שם) אם החזירן לכבשן כו', וז"ל: ואנו נוהגין שלא להסיקן (איסורו היתר דין מ"ו), עכ"ל. והכי נמי ע"י בהג' הגרעק"א ז"ל ר"ס תנ"א דכ" ע"ד השו"ע (שם) וז"ל: "באר" כ' בשם או"ה דאנו אין נוהגין בזה", וע"ע בכ"פ החיים (תנ"א, כ"ד) ע"ש היטב. ואכתי כיון דנתבאר דס"ל לגדולי האחרונים דלפימ"ש באו"ה אין המנהג להחזירן לכבשן, שפיר הוא דכתב המ"ב ז"ל דאם הוא כלי חרס "צריך שבירה מספק", ודוק בזה.

ומיהו עדיין צ"ע מ"ט לא גלי המ"ב ז"ל כן בהדיא, ועוד דאמ"ש בשו"ע דמהני החזרה לכבשן לא העיר המ"ב ז"ל ולא מיד, ואדרבה פי' זה,

ומשמע דס"ל לדינא דמהני [וע"י בספר הגעלת כלים הנ"ל בהערות ומילואים דבסו"ס (ד"ה הערה צ"ה) כתב דבתוס' חיים על החי"א (כלל קכ"ה, סוס"ק א') כתב וז"ל: אך בשעת הדחק שאין לו כלים אחרים רשאי, פמ"ג עכ"ל, וכונתו דבשעה"ד שרי לאהדורי הכלי חרס לכבשן, וצ"ע.

וכשדברתי בזה עם הגר"ש גבאי שליט"א בעמח"ס שש אנכי, והצעתו קמ"י לדברי האו"ה, אמר דעפ"י ז"ל דהא דכתב המ"ב בס"ק ג' דכשקונה כלי חרס מנכרי "צריך שבירה מספק", הוא משום דהני כ"ח איסורא בלעי, ודבזה מחמירין כהאו"ה דלא לאהדורי אף לכבשן. ברם הא דכתב המ"ב ז"ל בס"ק י"ג וי"ד לבאר דברי השו"ע ז"ל דמהני החזרה לכבשן, הוא משום דהתם מייירי השו"ע בכלי דחמץ, וכיון דבכלי חמץ איכא למימר דמקרי היתרא בלע (עי' מ"ב סי' תנ"א סוס"ק כ"ח) שפיר מקילינן לאהדורינהו לכבשן, ודוק בזה.

אמנם מהגאון רבי יהודה טשנר שליט"א שמעתי דאין הכרח דהמ"ב ז"ל פליג אהא דהחזרה לכבשן (ממאי דלא נקט לה), וכן מצינו בדוכתין סגיאינן דעמדו בענינא דכלי חרס ולא כתבו להעיצה דהחזרה לכבשן, ויתכן דהוא משום שלא היה מצוי אצלם כבשן דמצרפין בו כלי חרס חדשים, ואכמ"ל.

ועיין עוד בספר בעקבי תלמוד למור"ר מרן הגה"צ רבי יעקב אדלשטיין שליט"א הגאב"ד ור"מ דרמת השרון (סימן ל"ד) מאי דכתב בענין הא דכלי חרס אינו יוצא מידי דופיו, [ובמאי דהבאנו לעיל לודן אי חמץ מקרי היתרא בלע, עיין בספר בעקבי תלמוד (סימן קמ"ח) מש"כ לודן אי חמץ בימות השנה חשיב היתרא בלע, ע"ש].

ובעיקר מאי דכתב השו"ע (שם) דהיסק לא מהני בכלי חרס, ע"י בשדי חמד (כרך ז', דף קע"ח א' מדה"ס, ס"ק י"ח) דכ" וז"ל: כלי חרס דלא מהני להו היסק כמ"ש ברס"י תנ"א, כתב הרב זכור לאברהם בח"א דף צד"ק ע"א בשם הרב בארות המים חיו"ד סי' ו' דבתגוריהם שלנו שהם גדולים מהני היסק.

והוא כתב ע"ד בדברשות מוהר"ל כתוב דאפי' תנור גדול של אופה לא מהני ע"ש, גם הרב תפארת אדם בסימן טו"ב הביא דברי הרב בארות המים, וחלק עליו במ"ש דהרא"ש שסובר דלא מהני אלא החזרת כבשונות לא אמר אלא לתגוריהם שלהם, אבל בתגוריהם שלנו גם הוא מודה דמהני, דאינו כן, דמתבאר מדברי התוס' והרא"ש בע"ז דף ס"ז דס"ל דדוקא תגוריהם שבזמן הש"ס היו קטנים, אבל תגוריהם שבזמננו היו גדולים כתגוריהם שלנו, ובכל זאת ס"ל דלא מהני אלא החזרה לכבשן, והכי נקטינן, וגם הרב בארות המים לא סמך על דעתו למעשה, ומ"ש הרב באה"ט דכ"ח (=דכלי חרס, ע"י באה"ט סי' תנ"א ס"ו) שנשארו אחר השריפה מותר להשתמש בהם בפסח, שידוע שזה טוב מהחזרת כבשונות והכלי לפי הענין, נראין דבריו, אלו תוד"ק, עכ"ל. ועי' בכה"ח (תנ"א, כ"ו) ע"ש. [וע"י בשו"ע תנ"א סוס"א, ובמ"ב (שם, ס"ק י"ד ד"ה אבל לתגוריהם שלנו לא), דלכא"ו מדבריהם נמי נראה דלא ס"ל חילוק בתגוריהם דילן ודלא כהבארות המים, ודוק היטב].

סימן ק"ו

בענין שימוש עראי בסכין דאיסורא

כתב הרמ"א ז"ל בסימן תנ"א (סעיף א') וז"ל: כל כלי הצריך ליבון או הגעלה אסור להשתמש בו אפילו צונן בלא הכשר (מרדכי ריש פרק כל שעה) (ועיין ביורה דעה סימן קכ"א), ע"כ.

ובמשנה ברורה (שם, ס"ק ט"ז ד"ה ועיין ביורה דעה סימן קכ"א) כתב וז"ל: דשם מבואר דדרך עראי מותר להשתמש בו אם הדיחו ושפשוף תחילה, ועיין לעיל סוף סימן ת"נ ובמשנה ברורה שם, עכ"ל. וע"ע בכ"פ החיים (שם, ס"ק כ"ח), ע"ש.

ולפלא שלא הזכירו הפוסקים בכאן דבש"ך ביו"ד (קכ"א, ט'), ד"ה אבל מותר להשתמש כו') כתב וז"ל: היינו בכל הכלים מלבד סכין שצריך נעיצה כדלקמן סעיף ז', עכ"ל, וצ"ב.

וביותר קשיא לן דבמ"ב הל' שבת סימן שכ"ג (ס"ק ל"ז) כתב בשלהי דבריו וז"ל: סכין טריפה אם רוצה לחתוך בו לחם וכדומה בצונן דבעי הדחה, דמשמע שפשוף היטב לא הדחה בעלמא, אין לעשות זה בשבת דהוי כמתקן [פמ"ג, ע"ש עוד], עכ"ל. ומשמע מהא דס"ל להמ"ב ז"ל (משמ"י דהפמ"ג ז"ל) דלשימוש בסכין טריפה סגי הדחה (והיינו שפשוף היטב), ולא בעי ליה נעיצה בקרקע, וצ"ב מ"ש הש"ך ז"ל ביו"ד דמיייתין לעיל (ושו"ר בהג' דשו"ע מהדו' מכוון ירושלים הל' שבת דהעירו כן אעמ"ג שם, ע"ש).

מיהו שמעתי ליישב בזה מידידנו האברך המופלג חריף ובקי כש"ת מוה"ר אלחנן הכהן טוויל שליט"א, דהנה יש לדקדק במ"ש הפמ"ג ז"ל "סכין טריפה דבעי הדחה", וי"ל דכוונתו בזה באופן שדינו בהדחה ולא בנעיצה, ואהא הוא דקמצינן בסו"ד למ"ש בשו"ע יו"ד סימן י' (סעיף ג') ובש"ך (שם, ס"ק כ') דהתם מבואר דהא דבעי לסכינא נעיצה הוא דייקא בסכין דמשתמשין בו לאיסורא תדיר, אך אם נשתמשו בו רק פ"א לאיסורא סגי ליה בהדחה, והאי הדחה היינו שפשוף היטב, כמבואר שם ע"ש, ובהאי סכינא מייירי הפמ"ג והמ"ב ז"ל דסי' שכ"ג ולק"מ. והא דאקשינן דבשו"ע יו"ד סי' קכ"א מבואר בש"ך דבסכין בעי נעיצה אף לשימוש עראי, ומ"ט לא נקטו כן הפ"י. בכאן אמר ידידנו הנ"ל שליט"א די"ל דהתם הוי הל' הכשר כלים הנקנים מעכ"ר, וממילא סתמייהו דסכינא הוו לאיסורא תדיר, ודוק היטב. [ולא תקשי דחמץ נמי לא"י תדיר דחמץ קשה ל"ש, וא"כ אע"ג דשכיח כיון דחותך ביני ביני מידי אחריו לא מצטרפי, וכעין מ"ש בכה"ח יו"ד סי' י' (ס"ק ח"ו) ע"ש, ודוק].

דפח"ח. אחר זמן שאלתי ממור"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א במכתב וז"ל: כ"י הרמ"א (תנ"א, א') כל כלי הצריך ליבון או הגעלה אסור להשתמש בו אפי' צונן בלא הכשר (מרדכי פרק כל שעה), ועיין ביורה דעה (סימן קכ"א), ע"כ. ובמ"ב (שם, סקט"ו) כ"י וז"ל: דשם מבואר דדרך

עראי מותר להשתמש בו אם הדיחו ושפשוף תחילה, עכ"ל. וע"ש בכ"ד. ויל"ע מ"ט לא הזכירו הפוסקים דבש"ך ביו"ד (קס"א, ט' ד"ה אבל מותר להשתמש כו') כ' היינו בכל הכלים מלבד סכין שצריך נעיצה כדלקמן סעיף ז', עכ"ל וצ"ב, וכתב לי מור"ר מרן שליט"א אהא וז"ל: "לא שכיחא". תו שאלתי ממור"ר מרן שליט"א וז"ל: עוד צ"ב דבמ"ב הל' שבת (שכ"ג, ל"ז) כ' בסו"ד סכין טריפה אם רוצה לחתוך בו לחם וכדומה בצונן דבעי הדחה, דמשמע שפשוף היטב לא הדחה בעלמא, אין לעשות זה בשבת דהוי כמתקן מנא [פמ"ג, ע"ש עוד], עכ"ל. וצריך עיון הא לסכינא לא בעי הדחה, ועבור הכשרו יש לנעצו, ויל"ע בזה, וכתב לי מור"ר מרן שליט"א אהא וז"ל: "נראה כמתקן", עכ"ל, ויש לעיין בכל זה.

סימן ק"ז

הגעלת סכין עם חלודה ושימוש בו

בשו"ע סי' תנ"א (סעיף ג') כתב בתו"ד וז"ל: וקודם הגעלה (=דסכינים) צריך לשופם יפה במשחות או בריחים להעביר כל חלודה שבהם קודם הכשרם, ע"כ, וע"ש בכ"ד, וכתב עלה המ"ב (שם, ס"ק כ"ב ד"ה כל חלודה) וז"ל: דכתיב בפרשת הגעלת כלי מדין "אך את הזהב וגו'", כלומר רק את הזהב, דהיינו כשאין שם חלודה רק זהב בלבד מועלת הגעלה להפליט הבלוע, אבל כשיש שם חלודה יש לחוש שמה יש שם משהו מן החמץ והחלודה מכסהו, ולזה לא מהני הגעלה כי אין ההגעלה אלא למה שהוא בעין, וכל זה בחלודה שיש בה קצת ממשות (שקורין ראס"ט) שכשגוררין אותה משם יש שם כמה פורוין, שאז יש לחוש שמה יש תחתיה משהו ממשות האיסור בעין והחלודה מכסהו, אבל אם אין בחלודה ממשות כלל רק מראה בלבד כמו שנמצא לפעמים שיש שחרות או אדמימות בצד הפנימי של הכלי שאנו קורין (פלעק"ן) אין קפידא, וכן הדין באתון כתמים הנעשים בכלי בדיל (שקורין ערד פלעק"ן) שאין מעכבין את ההגעלה כיון שאין בהם ממשות רק מראה בלבד [אחרונים], עכ"ל. וע"י בכה"ח (שם, ס"ק מ"ח) מש"כ בזה, ע"ש. וע"י נמי בספר הגעלת כלים להגר"צ כהן שליט"א (פרק ו' סעיף א' ואילך ובהערות דשם) מאי דהאר"ך בכל זה טובא, ע"ש.

ואמנם יש לעורר בכל זה, דהנה בשו"ע יו"ד (קט"ו, ה') כ' בתו"ד "ולא ינעוץ סכין בתוך אתרוג או בתוך צנן שמה יפול אדם על חודה וימות", ובפר"ח (שם, סוס"ק ז') כ' וז"ל: "ובעל יפה מראה [תרומות פרק ח' אות ג' ד"ה מיצ"ע] פירש מפני שמעלה חלודה ונכנסת בצונן ואתרוג על ידי חריפותם ומזיק לאוכליהם", עכ"ל. וע"י נמי בדרכי תשובה (שם, ס"ק מ"א) דמייית להפר"ח ז"ל, וכתב עלה וז"ל: וע"י בס' מזמור לדוד (להרב מהר"ד"ן [=מורינו הרב רבי דוד פארדו] ז"ל) דף קי"א ע"ב שהביאו וכו' וז"ל, להך פירוש איכא חומרא וקולא, חומרא דלא דוקא סכין אסור אלא כל ברזל וכיוצא, וקולא דבלפת וכיוצא דליכא חריפתא שרי, עכ"ד. עכ"ל, וע"ש. ולפי"ז יש לזוהר טובא בענינא דהחלודה משום סכנתא, וחמירא סכנתא מאיסורא וכמ"ש הרמ"א ז"ל אדברי השו"ע (שם), ולפלא דבס' שמירת הגוף והנפש לא מייית מזה.

וכעין זה עיין בספר אות שלום על הלכות מילה להגה"ק ממונקאטש זלה"ה (עמוד שפ"ג), דבתו"ד כ' וז"ל: אמנם קשה מאד לזוהר בזה, כי אם יניח הדם עליו אז כשיקנחו בלילה מוצש"ק עכ"פ נשאר חלודה במקום הדם, ונודע בין חכמי הטבעיים כי החלודה (ראסט) הוא ארס סכ"נ, ושמענו כבר מסכ"נ ר"ל שהיו מילדים שנמולו בסכין שיש עליו חלודה, ולפי"ז נמצא שהסכין שמלו בו בשבת לא ימולו בו עוד הפעם, כי כ"פ גם בהשחזה א"א להעביר החלודה שהוא נכנסת כארס בפנים בכחה כנודע, וחמירא סכנתא מאיסורא אפי' מספיקא, עכ"ל. וע"ש בכ"ד ובמאי דדן שם [וע"ע במאי דכתיבנא בעז"ה בגליון אליבא דהלכתא (גליון נ"ט, עמוד קל"ג) אדברי האות שלום, ואכמ"ל], ולא באתי אלא לעורר וכאמור.

סימן ק"ח

הגעלת סכינים המצויים כהאידינא דאית להו קתא מעץ או מפלסטיק

כתב המ"ב (תנ"א, כ"ג) בתו"ד וז"ל: וכן אם יד הסכין דבוקה בבית יד על ידי דבק אין מועיל הגעלה, דכיון שהדבק מתקלקל במים רותחין יש לחוש שמה יחוס על הדבק ולא ירתיח המים יפה, וכן אם הבית יד עשויה מקרן גם כן אין הגעלה מועלת, שהקרן מתקלקל במים רותחין ויש לחוש שמה יחוס עליו, עכ"ל.

ולכאורה כל הא לא שייך בסכינים המצויים כהאידינא דהקתא שלהם מעץ או מפלסטיק וכה"ג, דבפשיטות אינם מתקלקלים במים רותחים, ול"ש בהו הך חששא דשמה יחוס על הדבק ולא ירתיח המים יפה, ובפרט דלא בריירא דמדביקין להו בדבק (דיתכן שהוא ע"י ואקום או התכה וכי"ב), ואכתי באם מנקר מקום החריצים יפה ואח"כ מגעילן שפיר דמי, וע"י בספר אהל יעקב הל' כשרות לפסח (דיני הגעלת כלי עמוד י"ז) ע"ש. וע"ע בספר הגעלת כלים (פ"ג, ס"ק של"א ובהערות דשם), וע"ע בס' הנ"ל (פ"ג, ס"ק ש"א) מ"ש בעיקר הגעלה דכלי פלסטיק, ע"ש. [וע"ע בספר משנת יוסף למור"ר הגאון הגדול ציס"ע רבי יוסף ליברמן שליט"א (סוגיות יו"ד, עמוד צ"א), ע"ש היטב].

סימן ק"ט

בענין חששא דחמץ בסתימות כתרים וכה"ג דבשינים

שו"ע סי' תנ"א (סעיף ה'): כלים שנשתמש בהם בחמין כפי תשמישן הכשרן, ע"כ וע"ש. ובמ"ב (שם, ס"ק ל"ה) ביאר בהא וז"ל: "דכבולעו כך פולטו", ע"ש.

והנה בספר דרכי תשובה סימן פ"ט (ס"ק י"א) כתב וז"ל: ע"י בשו"ת שאילת שלום תניינא סי' קצ"ה שנשאל בדבר השינים הזרים [=שינים תותבות] אשר רבים יעמדו להם בפיהם ויאכלו בהם מאכלי חלב ומאכלי בשר, וכ' שאין להחמיר דבדואי נעשו ממין דבר קשה ושע

כהוגן, רק בוריויות ובמהירות שלא יתקלקל ויתבעם בעל הכלי, וצריך עיון בזה.

ועתה כתבתי למו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א דיל"ד גבי כפות העשויות מקרן דלית להו תקנתא בהגעלה וכאמור, אם הא מילתא דייקא כשבעל הכלי מגעיל לכליו, או"ד אף כשאחר מגעיל עברו, וכתב לי מו"ר מרן שליט"א "אין נ"מ".

סימן קי"א

אם סלים שמולחים בהם הבשר בעו הגעלה

שו"ע סימן תנ"א (סעיף י'): סלים שמולחים בהם הבשר יש מצריכים להם הגעלה, ויש מי שחולק ונראין דבריו (וטוב להגעילן או לקנות חדשים), ע"כ. ועי' במ"ב (שם, ס"ק נ"ט ד"ה יש מצריכים וכו') דכתב וז"ל: כיון דאינו נזהר כל השנה במלח מחמץ, שמא היה שם מעט חמץ וקיבל הכלי טעם מעט וחוזר ונותן טעם בפסח, עכ"ל. ובמ"ב (שם, ס"ק ס', ד"ה ויש מי שחולק) כ' וז"ל: דאחזוקי איסורא לא מחזיקין, עכ"ל. ועי' במ"ב (שם, ס"ק ס"א) דכ' בסו"ד דבדיעבד אם לא הגעילן ומלח בהם בשר בפסח מותר לאכול הבשר, ואפי' אם ידוע לו שנבלע חמץ בסלים ע"י מליחה, "מפני שאין המלח מפליט מה שבלוע בתוך הכלי", ע"ש. ועי' נמי בכ"ח חיים (שם, ס"ק קל"ד ואילך), ע"ש, והרבה יש להאריך בכל הא ממש' בשו"ע דלעיל סימן תמ"ז (סעיף ה') ובנו"כ דשם, ע"ש ה"ט. ועי' בח"ק יעקב (תנ"א, ס"ק ל"ה) מ"ש אי מלח מיקרי דבר חריף, ובספר דבר חריף להגרמ"ט דינקל שליט"א (פ"ב, ס"ק כ"ג) האריך לדון בזה מכ"מ, ואכמ"ל.

סימן קי"ב

בשיטתיה דמון הפרי תאר זה"ה דמחבת

בעיא ליבון הן לפסח והן לשאר איסורים

כתב הטור ס' תנ"א וז"ל: ומחבת שמטגנין בה כתב גם הוא (=אבי העזרי, ע"ש) שאביו רבינו יואל הצריכה ליבון, והוא התירה בהגעלה, ולזה הסכים אדוני אבי הרא"ש ז"ל, וכן כתב בתשובה מחבת בפסח עושין לה הגעלה, ע"כ. וכתב עלה מרן ז"ל בבית יוסף (שם, ד"ה וכן כתב בתשובה וכו') וז"ל: בכלל י"ד (סימן א'), ואף על פי שהרשב"א כתב בתורת הבית (בי"ד ש"ד ל"ה א') דמחבת צריכה ליבון, נהגו העולם להכשירה בהגעלה כדברי אבי העזרי והרא"ש דמסתבר טעמייהו, עכ"ל. וכן נמי פסק מרן ז"ל בשו"ע (תנ"א, י"א) דמחבת שמטגנין בה מותרת בהגעלה, וע"ש בכ"ד.

והנה בטור יו"ד סימן קכ"א כ' וז"ל: מחבת שמטגנין בה כתב אבי העזרי בשם אביו רבי יואל שצריכה ליבון, והוא כתב שדיו בהגעלה, ולזה הסכים אדוני אבי הרא"ש ז"ל (פסחים פ"ב סימן ז'), ע"כ. ומרן ז"ל בב"י (שם, ד"ה מחבת) כ' וז"ל: כבר נתבאר בטור אורח חיים סימן תנ"א דנהוג עלמא בפסח כאבי העזרי (סימן תס"ד), ומיהו במחבת של איסור יש להחמיר כדברי ה"ר יואל, וכן דעת הרשב"א בתורת הבית להצריכה ליבון, עכ"ל.

וכן נמי קפסיק מרן ז"ל בשו"ע יו"ד (קכ"א, ד') וז"ל: מחבת שמטגנין בה אפע"י שלענין חמץ בפסח די לה בהגעלה, לענין שאר איסורים צריכה ליבון, ע"כ.

וחזי היות למרן הגה"ק רבינו חיים בן עטר זצוקלה"ה דבספרו פרי תאר (שם, ס"ק ו' ד"ה מחבת וכו') כתב עלה חז"ק: עמדתו על כל הסברות שנאמרו במחבת, ואראה ראייה ראויה בת"ה להרשב"א שכתב דכיון דהמחבת שמטגנין בה על הרוב אין עושין בה הרבה שמן, ואיכא טעמא דבשר להיות שכל השמן שישאר בה אחר הטיגון הוא נפסד, ואמטו לכי ממעטין בשמן עד שיצטרכו להוסיף ומוסיפין, ובכל פעם ופעם נשארת המחבת על האש משקה ולזה צריכה ליבון, ודבריו מוסברים ואין הפרש בין חמץ לשאר איסורי, ומה שהביא הש"ך והפר"ח בשם הרמ"ע דלא חשיב השמן משקה, סברא זו אין לה יסוד בשום ראשון מהראשונים, וזלת אבי העזרי שכתב ששמע משם אביו שהיה מצריך ליבון למחבת ולא ידע טעם, וכתב ואם משום דסובר דהשמן לא חשיב רוטב, ודחה לסברא זו בב' ידים, וראויה היא לידחות, ע"כ נראה לי דעקרא דמלתא ויצונו דדינא הוא כדברי הרשב"א, ולי"ש פסח ל"ש גיעולי גוים, ודלא כמר"ן, אלא דמר"ן נתלה במה דחוא דנהגו לא רצה להקל בדבר דנהגו להחמיר, ובהיכא דליכא מנהגא דינא קאי להקל, עכלה"ק.

ואחר העיון נראה דכונת קדשו דרבינו הפרי תאר ז"ל כך הוא, דאיהו גופי' סבירא ליה לדינא כהרשב"א ז"ל דלא שניא לפסח ולא שניא לשאר איסורים בתרווייהו בעי ליבון להמחבת - וזהו דקאמר "ודלא כמר"ן", והיינו דמרן ז"ל סבירא ליה דהן בפסח והן בשאר איסורים מעיקרא דדינא הי' סגי בהגעלה [ומוכח כן נמי מהא דבב"י באו"ח כ' דמסתבר טעמייהו דהאבי העזרי והרא"ש ז"ל], והא קמוסיף רבינו ז"ל וקאמר דהא דחילק מרן ז"ל בין פסח לשאר איסורים הוא לצד "דמר"ן נתלה במה דחוא דנהגו לא רצה להקל בדבר דנהגו להחמיר", והיינו דכיון דבשאר איסורים לא נהגו עלמא להקל והצריכו ליבון (ורק דבפסח הקילו בהגעלה), על כן קאמר מרן ז"ל דלשאר איסורים יש להחמיר כדברי רבינו יואל והרשב"א ז"ל, ואכתי' "ובמקום דליכא מנהגא דינא קאי להקל", והיינו דזה קאי בשיטתו דמרן ז"ל דכיון דחזוין דתלה זה במנהג [מהא דכ' דבפסח נהגו עלמא כאבי העזרי, משמע דבשאר איסורים לא נהגו כוותיהו והצריכו ליבון], אם כן בהיכא דליכא מנהגא להחמיר שוב הדר דינא דלמרן ז"ל דינא קאי להקל בזה ואף בשאר איסורים, ודוק היטב. (נתלבן בעז"ה" בדיבוק חברים בט"ו תמוז תשע"ו לפ"ק, יומא דהילולא קדישא דמרן רבינו חיים בן עטר זצוקלה"ה זיע"א) [ועי' בספר אהל יעקב ליידינו הגר"י יעקב אהרן סקוציילס שליט"א הל' כשרות לפסח (דיני הגעלת כלים, עמוד ל"ח) משי"כ בדינא דהכשרת מחבת לפסח ע"ש, ואכמ"ל].

השינים כגון גשרים כתרם וכיוצ"ב לענין בשר וחלב נראה דהחשש הוא רחוק, דאף אם נבלע טעם של בשר הרי זה רק משהו, וכדי שמשוה זה יתן טעם בחלב זה חשש רחוק, אך לענין חמץ בפסח שאיסורו במשהו, וגם בנותן טעם לפגם היה מקום להזהר מלאכול חמץ רותח מעת לעת קודם פסח, וכן היה מקום להזהר לא ללעוס דבר חריף בפסח, דהוי כעין דוחקא דסכניא, מ"מ חריין מרוסק אם מכניס לתוך פיו ומרגיש את טעמו ובלועו [ולא דמי לבלע מרור דלא יצא, דהתם לא הרגיש כלל טעם המרור], אין זה דוחקא דסכניא ומותר. ועי' עמוד קצ"ט. מ"מ מעיקר הדין לא ראינו לרבנותינו בדורות האחרונים שעוררו על זה, אף דגם אז היו לאנשים רבים תיקוני שינים, וכנ"ל. עכ"ל.

גם הלום מצאתי בספר אהל יעקב ליידינו הגר"י יעקב אהרן סקוציילס שליט"א (הל' מליחה בב"ח ותערובות, סימן פ"ט סכ"ו ובהערה מ') דמייית ל"מ"ש הדרכ"ת ז"ל, וכתב עלה וז"ל: וכל זה מיירי בסתימה, אבל כתר העשוי ממחבת וכן סתימות שמעורב בהן מתכות ודאי בולעים, ואפשר לסמוך על דברי המהרש"ם בתשובה חלק א' סימן קצ"ז שכתב דדרך בני אדם שאין אוכלים מאכלים שהם חמים ביותר כשיעור יד סולדת בו, ולכן אין חשש בליעות כלל, ולמעשה לא ראינו שיש איסור לאכול מאכלים שבחום יד סולדת בו ואין לחוש, עכ"ל וע"ש, ולעיל הבאנו מהק"ח חיים ז"ל דס"ל כעין מ"ש המהרש"ם ז"ל דהכא.

תו האריך יידינו הגר"י שליט"א בהאי ענינא בספרו אהל יעקב קיצור הל' כשרות לפסח (עמוד ס"ו, והערה ס"ג), וע"ש מאי דמייית משו"ת קנה בושם (ח"ג סימן כ"ח, אות ב') ומשאר פו' בזה, ואיכא לאוסופי אהא מ"מא דכתבנא לעיל, ועי' בפסקי תשובות סי' תמ"ד (ס"ק ט"ו) וסי' תנ"א (ס"ק כ"ג), ע"ש. ואכמ"ל.

ובספר שערי ימי הפסח להגר"י טשנר שליט"א (שער ד', פ"א, ס"ז) כתב וז"ל: מכשיר רפואי בתוך הפה כמו מכשיר ליישור השיניים [הנקרא פלטה או רסן] וכדומה צריך לנקותו היטב, וכן את השיניים שלא ישאר בהם חמץ בעין, וכן הדין בשיניים תותבות, ובנוסף לזה טוב שלא לאכול חמץ חם 24 שעות אחרונות לפני סוף זמן אכילת חמץ, וכן לא לשתות שתייה חמה ביחד עם מאכל חמץ או מיד לאחריו, ולפי זה ה"ה מי שיש לו כתרם או סתימות בפה אין לאכול חמץ חם בזמן ההוא, אולם אין זו אלא חומרה כי עפ"ר האוכל שמכניסים לתוך הפה אינו בחום שהי' סולדת בו, ועוד שהרי הוא כלי שני, ומעיקר הדין אפשר להקל בזה ובלבד שינקא אותם היטב כנ"ל, ומ"מ משום חומרה דחמץ יש הידור להיזהר בזה לכתחילה, עכ"ל.

[ומידינו הרה"ג מוה"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס שמעתי דבספר מקדש ישראל (פסח ח"א סי' ט"ט) האריך בענינא דהכשר שיניים לפסח, ברם אינו מצוי אצלי לעיוני ביה]. ומידי דברי עם מו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בענינא דהכשרת שיניים, וכן שיניים שיש בהם סתימות לפסח, אמר לי דצריך לנקותן, ושאלתיי במה יש לנקותן, ואמר לי "בסמרטוט" [וכן נמי דנתי קמי' גבי שתי' חמה דחמץ שנגעה בשינים, ואינו זוכר מה השיבני בזה]. ועי' בספר אלא ד' אמות מהנהגותיו דמו"ר מרן שליט"א (פמ"ד, ס"ג) דכ' וז"ל: בסוף זמן אכילת חמץ לא נזהר לשתוף את הפה בחבש שנסארו פיורוי חמץ בשיניים, ואמר לי שכשחל ערב פסח בשבת יש לשתוף את הפה כי יש לחוש יותר לחמץ בין השיניים, שהרי קודם לכן אכלו סעודה, עכ"ל. וע"ש. [ופשיטא דבשבת אין לנקות הפה בסמרטוט].

סימן קי"ג

בהא דליכא לכפות העשויות מקרן תקנה בהגעלה דילמא חיים עלייהו, אם הוא דייקא כשבעל הכלי מגעילן

שו"ע סימן תנ"א (סעיף ז'): יש מי שאומר דכפות העשויות מקרן אין להם תקנה בהגעלה, דכיון שמתקלקלן במים חמין חיישין דילמא חיים עלייהו. ע"כ.

נסתפקתי אי האי חששא דדילמא חיים עלייהו הוי דייקא כשבעל הכלי מגעילן להכלי, או דילמא אף כשמגעיל כליו ע"י אחרים, וכדמצי האידנא דמגעילין ע"י אחרים ברחובה של עיר, דבזה לכאו' ל"ש האי חששא.

והנה עי' שו"ע סי' תנ"א (סעיף א') דכ' דהיסק לא מהני לשום כלי חרס שנשתמש בהם חמין, ואפי' שלא ע"י האור רק דעריה לתוכו רותחין, ואפי' באם ימלואם גחלים, "דחיישין דילמא חיים עלייהו דילמא פקעי **ולא עביד להו הסקה מעליא** וכו', אבל לתנורים שלנו לא", ובמ"ב (שם, ס"ק י"ד ד"ה אבל לתנורים שלנו לא) כ' וז"ל: "דחיישין דילמא חיים עליה ולא ישעה שם הרבה, ויוציאנו מה התנור קודם שיתלבנו", ע"ש היטב, ועי' נמי במ"ב (כ"ג) דכ' בתו"ד וז"ל: וכן אם יד הסכין דבוקה בבית יד ע"י דבא אין מועיל הגעלה, דכיון שהדבק מתקלקל במים רותחין יש לחוש שמא יחוס על הדבק **ולא ירתיה המים יפה**, וכן אם הבית יד עשויה מקרן גם כן אין הגעלה מועלת, שהקרן מתקלקל במים רותחין, **ויש לחוש שמא יחוס עליו**, עכ"ל וע"ש. ועכ"פ דנראה מבואר מכל הא דהך חששא שייכא דייקא גבי בעל הכלי גופי, אי משום שלא יכשיר הכלי כראוי או שלא יחמם המים כראוי, משא"כ במגעילו ע"י אחרים וכנ"ל דל"ש למיחש להא.

שוב מצאתי בפרי מגדים (סי' תנ"א בא"א ס"ק י"ט) דכ' וז"ל: "ואף שאומר שאין חיים אין שומעין לו ואסור בכס"א בכ"ח", עכ"ל, וע"ש מאי דדן גבי דיעבד, ועי' בכ"ח חיים (תנ"א, קפ"א) ע"ש. איברא דמהא ליכא לאוכוחי ולא מידי, דאפשר דמייירי כשבעל הכלי חפץ להגעילו ואומר דלא חיים, ורובהו כיון דנוגע בדבר ל"ש למישמע ליה, משא"כ במגעיל ע"י אחרים.

ואפשר דבמגעיל ע"י אחרים נמי איכא למיחש להא, דאע"ג דל"ש חששא דאין מרתחין המים יפה, דרתוחין ועומדין הם כל העת בלא הפסק, מ"מ כיון דכלי דקרן מתקלקל במים איכא למיחש דלא יגעילוהו

שלא בלעו ולא פלטו כמו כלי זכוכית, וגם המאכלים שאוכלים ע"פ הרוב המה רק מכלי שני ואין היס"ב, ע"ש. וכן כשהייתי בוועין שאלתי לרופא מומחה גדול ואומן בעשיית השינים מהו תוכן השינים הללו, ואמר לי במסל"ת שהוא נעשה ממין אחד המובא מאמריקא שבטבעו אינו בולע שום בלוע לתוכו, כי כן יסוד הרופאים לעשותו ממין זה דוקא שהוא מההכרח שאם יהי' בהשינים איזה בלוע ממאכל הנה יבא מזה ענין העיפוש הבלוע, וכשהוא בפיו יצמיח מזה חולאים שונים להגוף. אמנם עכ"ז הנה מזהיר לכל שואל אותי דמהראוי לכל ירא שמים להחמיר לעשות לו חדשים, וכן ידעתי מכמה אנשים יראי ד' שנוהרים בזה, אמנם כל זה הוא בהשינים שמשמיים בתוך הפה שעשויים לחלצם ולהסירם בכל עת שירצה ויכולין להחליפם, אבל יש כמה אנשים שיש להם נקבים גדולים בשיניהם, והרופא מדביק הנקבים במין דבק, ולפעמים הדבק הוא גדול בכמות יותר מן השן, ע"ז לא ראיתי ולא שמעתי שיוהר שום אדם למנוע שלא לתקן השינים מחשש תקלה זו שאוכלין בהם פעמים חלב ופעמים בשר, ובע"כ ססומכין על היתר זה שהדבק הוא דבר שאינו מקבל שום בלוע לתוכו וכנוכר, עכ"ל.

ולקושטא דמילתא אע"ג דהדרכ"ת ז"ל בריש דבריו מהדר אחר היתרא דשינים תותבות, ויהיב בי' טעמא דאינו בולע, מ"מ כתב דאיהו גופי' מחמיר בזה לשואלו ליעביד חדותין, ברם גבי סתימות בשינים לא הצריך מאומה, וקמסתמך אהיתרא דאינו בולע בשופי, וצ"ל דהיכא דאפשר אמנם ראוי לכל יר"ש לעשותו, משא"כ היכא דאי"א ובכסתימות דבשינים דבזה איכא למיסמך אהאי היתרא, ופשוט, ועכ"פ מבואר דלא הצריך הדרכ"ת ז"ל ולא מידי להכשר סתימות השינים לפסח [ובפשטות דעכ"פ יש לנקותן ולנקרן קודם פסח, וכפי דיש לנקות ולנקר השינים קוד"פ כמ"ש בכ"מ, ואכמ"ל].

ועי' בכ"ח חיים להגר"ח סופר זה"ה חו"ד (סימן פ"ט, ס"ק כ"ב) דמייית ל"מ"ש הדרכ"ת ז"ל, וכתב עלה וז"ל: ומיהו עיין לקמן סי' ק"ה סעיף ב' דחום שאין היס"ב לכ"ע אינו מפליט ומבליע, וא"כ זה האוכל ודאי שאינו יכול לאכול דבר שהיס"ב מחמת חומו, וא"כ אפי' אם יהיו השינים מה שיהיו אין בולעים ואין פולטים מחמת שאין האוכל יד סולדת בו, ואם כן לפום דינא די ברחיצה בין בשר לחלב ובין לפסח, וע"ז יש לסמוך מי שאי אפשר לו לעשות אחרים, וכ"ש אם השינים בעצמם הם ממין שאין מפליט ומבליע דשרי, עכ"ל. [ושו"ר בספר מעדני השלחן להגה"צ רבי לוי הכהן רבינוביץ זה"ה (סימן פ"ט, במטעמי השלחן שלהי ס"ג) דאחר דמייית להד"ת והכה"ח ז"ל, כתב וז"ל: ונראה בשינים שנעשו באופן שאפשר להוציאם מהפה ולהכניסם, לא די לנקות ע"י הדחה בעודן בפיו כי כידוע שהמאכל נכנס בהם, אלא יוציאם וינקם וידיחם, וכן כדאי לעשות בין דגים לבשר, עכ"ל, ויל"ע בזה].

אמנם בספר הגעלת כלים להגר"צ כהן שליט"א (פרק י"ג, סעיף תל"ד ובהערה דשם) מייית ל"מ"ש בדרכ"ת דמיייתנו, וכתב עלה דבשו"ת מנחת אלעזר (למר בריה דהדרכ"ת ז"ל) ס"ל להחמיר לענין חמץ בפסח שלא יאכלו חמץ גמור תוך כ"ד שעות לפני זמן אכילת כזית מצה בליל פסח, וכמ"ש בס' דרכי חיים ושלום (סימן תקס"ח) משמיה, ע"ש. [וכפ"ה מיירי בחמץ חם, דאל"כ מאי יעביד בע"פ דחל בשבת, וצ"ע שם]. תו כתב (שם) דפ"א סיפר המנח"ח ז"ל בדרשת שה"ג מה שראה אצל זקנו השם שלמה ז"ל דבער"פ חי"כ וכיכס השינים בכלי המיוחד לכך עד שזב מהבשר ע"ש, וכדעת' הדרכי חיים ושלום העלה לדינא בספר ברכת הפסח (סימן ה', סעיף א'), ע"ש היטב [ויל"ע מאי קעביד השם שלמה בער"פ שחל בשבת, וצ"ע].

תו מייית בס' הגעלת כלים (שם) דבהגדה של פסח מועדים חזונים להגר"מ שטרנבוך שליט"א (עמוד י"ב) כתב וז"ל: האחרונים דנו בשינים תותבות איך להכשירן ולהגעילן, אבל באמת ביותר קשה בשינים של זהב או כסף וכן מילואים מחומר כהנ"ל שנדבקו באופן שא"א להסירן, והם ככלי מתכות דבלעי ופלטו, וא"כ פולט ח"ו חמץ בפסח, ואולי בזמן חז"ל לא נדבקו ואפשר היה להסירן, כן מפורש במשנה פ"ו דשבת שאשה לא תצא בשבת בשן של זהב דילמא שלפא, ומוכח שיכולים להסיר השן, אבל זה זמן רב שמתקנים בקביעות, וכמעט כל בית ישראל בשינים כאלה, וקשה להבין למה אין עוברין באיסור חמץ בפסח, ובשלמא לענין בשר בחלב אפילו אוכל ביום אחד בשר ואח"כ חלב חם, כיון שאינו דרך ביטול והוא מכלי שני אין כאן איסור דאורייתא, ולגבי איסור דרבנן נסמוך שאין בה שיעור חמימות דכריסו נכזית בה, אבל לענין חמץ בפסח דאורייתא היאך נסמוך באיסור תורה על סברא מפוקפקת ביותר, דלרוב הפוסקים תלוי בכריסו של תינוק נכזית בה, ומצוי שאוכלים בחמימות כזו, וכן בדבר גוש להרבה פוסקים אין דין כלי שני, ובכלל לשיטת הגמ"מ חמץ אסורא בלע מיקרי, וע"ש יש מדקדקין שלא לאכול חמץ חם כ"ד שעות לפני הפסח, דאז עכ"פ אין כאן חשש דאורייתא דהוי נטל"פ, אבל כל זה לא מהני לענין דבר חריף, שבוה אין דין נטל"פ כמבואר בשו"ע יו"ד סימן צ"ו דאגב דוחקא דסכניא דבר חריף בולע ופולט גם בנטל"פ, והכא איכא נמי דוחקא דשן, ואין לומר דאזלינן בחמץ בתר רוב תשמישו, שהרי דוקא בנטל"פ סמכין על רוב תשמישו לענין הגעלה, אבל לדבר חריף שאין כאן דין נטל"פ אין לסמוך על סברת רוב תשמישו, וצ"ע על מה סומכין להקל, וע"כ יש נמנעין לאכול שום דברים חריפים בפסח, ואף שאוכלים בליל פסח תמכא שהיא דבר חריף, אולי לאחר שנמלל כראוי אין כאן דוחקא ושרי. או אין מחמירין במקום ביטול מצוה, וצ"ע בכל זה שהאחרונים לא ביארו כל הצורך, עכ"ל, וע"ש. - ועיין נמי בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב, סימן רי"א, ס"ז) מש"כ בזה, ע"ש.

ובספר חוט שני למרן הגאב"ד הגר"ן קרליץ שליט"א (פסח, פרק י', עמוד קי"ג) כתב וז"ל: סתימות בשינים, מסתבר שאין צריך לחוש שנבלע בהם חמץ או בשר וחלב, דהם עשויים מחומרים נוקשים שאינם בולעים בקל, דאל"כ היה מהם ריח קהיל, אבל חומרים ממתכת שעשויים לתיקון

סימן קי"ג

בדינא הגעלת ידות הכלים

ש"ע סימן תנ"א (סעיף י"ב): כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותן. הגה: מיהו אם לא הגעילו הידות אין לאסור בדיעבד, ואפילו לכתחילה יכול להגעיל על ידי עירוי שמערה עליהן (או"ח כלל נ"ח), ע"כ. והנה במ"ב (שם, ס"ק ס"ח ד"ה כל הכלים) כתב וז"ל: משום שכשנשתמש חמץ בגוף הכלי בחמץ אמרינן דהוליד הבליעה בכולו, אכן מטעם זה לבד לא היה שייך דין זה אלא בכלי מתכות משום דחם מקצתו חם כולו, והמחבר הלא קאמר "כל הכלים", משמע דאף כלי חרס וכלי עץ, וכן כתב במרדכי בהדיא דעץ פרוץ צריך להגעיל הבית יד שלו, ועל כרחק דחיישינן עוד שמא קיבל היד איזה פעם חמץ על ידי כלי ראשון כשהדיחו אותו בתוכו לנקות מזהומא, ובמחבת על ידי ניצוצות שניתו עליו מגוף הכלי, עכ"ל.

ובאם לא הגעילו הידות, הנה מייטנין לעיל דרמ"א ז"ל סבירא ליה דאין לאסור בדיעבד, ובמ"ב (שם, ס"ק ס"ט) ביאר בזה דכי היכי דנבלע החמץ ביד ע"י גוף הכלי, כן עתה נפלט הימנו ע"י הגעלה של גוף הכלי, והוסיף אהא וז"ל: "ולאידך חששות שכתבנו לא מחזיקינן בדיעבד", עכ"ל. וע"ש בכ"ד. ומבואר מהא דרק בדיעבד הוא דליכא למיחש להני תרי חששות [וע"ש במ"ב (ס"ק ע') מאי דפי' בגדר בדיעבד דהכא, ע"ש]. ואכתי יש לעיין, דהנה אמ"ש הרמ"א ז"ל התם "ואפילו לכתחילה יכול להגעיל על ידי עירוי שמערה עליהן", כתב המ"ב (שם, ס"ק ע"א) וז"ל: דהרי נוגעין בו כל השנה בידים מלוכלכות, וגם לפלוט בזה את הבלוע שבלעו הידות ע"י ניתוח הניצוצות עליהן וכנ"ל, ואם ידע שנשתמש בידות בחמץ בחמץ בכלי ראשון לא מהני עירוי אפילו בדיעבד, וצריך הגעלה גם כן בכלי ראשון דוקא, עכ"ל. וצ"ע לדלעיל כי המ"ב ז"ל דחה מטעמי הגעלת הידות הוי "שמא קיבל היד איזה פעם חמץ ע"י כלי ראשון כשהדיחו אותו בתוכו לנקות מזהומא", ומקורו מהב"ח, ובב"ח (שם) נקיט בלישניה דאי אפשר דלא בלע גם הידות טעם החמץ בכל השנה ע"י כלי ראשון כשמדיחין אותו, ע"ש בכ"ד, ולפי"ז צריך עיון מאי טעמא יהי בהא עירוי מאחר דכולא שתא בלעי הידות מכלי ראשון, ואף אי נימא דלא כמ"ש הב"ח ז"ל דמשמע דבודאות בלעי מכ"ד, רק דנימא דאיכא למיחש להא, נמי צ"ע מ"ש לקושטא דמילתא לא קחיש המ"ב ז"ל להך חששא מאחר דאיהו גופי מייית לה לעיל, ועוד יליע דמהו הטעם דנקט המ"ב ז"ל בכאן "דהרי נוגעין בו כל השנה בידים מלוכלכות", דבפשיטות זה לא הוי ככלי ראשון, והוא טעם אחר מדנקיט לעיל וכמ"ש, וצ"ב.

והנה במ"ב מהדורת דרשו כתבו אדברי המ"ב ז"ל דכאן וז"ל: ואף שכתב לעיל (ס"ק ס"ח) שאחד מהטעמים שצריך להגעיל את הידות הוא מפני שיתכן שבלעו חמץ בכלי ראשון, מ"מ מבואר כאן שכל עוד אין דאות שהשתמש בהן בכלי ראשון אין צריך להגעילן בכלי ראשון, ודי להגעילן ע"י עירוי, עכ"ל.

ולפענ"ד דבריהם צריכים עיון, מאחר דהמ"ב ז"ל התם נקיט בלישניה "ועל כרחק דחיישינן עוד שמא קיבל היד איזה פעם חמץ ע"י כלי ראשון כשהדיחו אותו בתוכו לנקות מזהומא", ע"ש. ומשמע דאף על צד דשמא הוא דקמצריך ליה הגעלה דיד ככלי, והיינו בכלי ראשון, לא רק היכא ידעיתין בודאות דבלע בכלי ראשון.

ואשר נראה לפענ"ד דלכאורה איכא פלוגתא בין מרן ז"ל לרמ"א ז"ל, דהנה בטור סימן תנ"א כתב וז"ל: וכל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותם, וכתב ע"מ מרן הב"י ז"ל (שם) דכ"כ המרדכי בפ' שעה (סימן תקע"ז) עץ פרוץ מגעילו ברותחין אפילו הבית יד, וכן המחבת, ע"ש.

ברם בדרכי משה (שם, אות ח') כתב אהא וז"ל: ועיין לקמן ביורה דעה סימן קכ"א (אות ט"ז) דאין להחמיר כולי האי בהגעלת בית יד, עכ"ל. והתם בי"ד כתב הד"מ (שם) בתו"ד וז"ל: ובאיסור והיתר כלל נ"ח פסק דלכתחילה יש להגעיל היד של מחבת וכל כדומה לזה, אמנם בדיעבד אין לחוש אם לא הגעיל רק הכלי עצמו דכבולעו כן פולטו, דלכתחילה טוב להגעילו דהרי נוגעים בה כל השנה בידים מלוכלכות, ומיהו ע"י עירוי אף לכתחילה, עכ"ל. משמע שפוסק ג"כ כדעת הטור והר"ן, וראיתי רבים מקילין אפילו לכתחילה שלא להגעיל יד המחבת, וטוב להגעילה לכתחילה כדעת הארוך, עכ"ל.

ומהשתא נראה דמרן ז"ל קסבר דבכל גוויי יש להגעיל יד המחבת בכלי ראשון, ואפי' מחבת דכלי חרס או עץ כמבואר בב"י משם המרדכי, וזהו דנקיט מרן ז"ל בלישניה בש"ע "כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותן", והיינו בכלי ראשון, ואהא קמסבר המ"ב ז"ל דטעמא דמילתא דמגעילין אף היד בכ"ה הוא לחשש שמא קיבל ביד איזה פעם חמץ ע"י כ"ד וכו'.

ברם מדברי הרמ"א ז"ל הן בד"מ וכן בהג"ה מבואר דפליג אהא וס"ל דסגי להגעילין אף ע"י עירוי, ובפשיטות צ"ל דלא חשש להך חששא דנקט המ"ב ז"ל בביאור דברי מרן ז"ל, ועל כן המ"ב ז"ל גופי בס"ק ע"א דהתם משתעי בדברי הרמ"א ז"ל לא נקט כלל להך חששא דשמא קיבל היד איזה פעם חמץ ע"י כ"ד, רק דמיייתי להחשש דכתב הר"מ משמי דהא"ויה "דהרי נוגעין בו כל השנה בידים מלוכלכות", ודעל חששא דא בפשיטות סגי בהגעלה דעירוי, [ובזה איש מאי דנקט נמי לטעמא בתרא דבלעי ידות ע"י ניתוח הניצוצות, דבזה נמי סגי בפשיטות ע"י עירוי, ומאי דס"ס נקט לה נמי אדברי מרן ז"ל, והא למאי דכתבנא מרן ז"ל בעי הגעלה, ואי טעמא משום ניתוח ניצוצות לכא"ו סגי בעירוי, אך י"ל דלרווחא דמילתא נקיט לה המ"ב ז"ל נמי לה"ט גם בדעת' דמרן ז"ל, ודוק היטב].

וזהו דקמסיים המ"ב ז"ל דאף לדעת' דרמ"א ז"ל "ואם ידע שנשתמש בידות בחמץ בחמץ בכלי ראשון לא מהני עירוי אף בדיעבד, וצריך הגעלה גם כן בכלי ראשון דוקא", והיינו כדפי' לעיל בעז"ה דכל עוד

דלא ברירא ליה דנשתמש בכ"ד לא מצריך הרמ"א ז"ל הגעלה בכ"ד רק משום חששא, ורק היכא דברירא ליה דנשתמש בכ"ד אמנם בעי ליה הגעלה בכ"ד. ועל כן אם אמנם יודע דהדיחו בכ"ד, גם הרמ"א ז"ל מודי דלא סגי בעירוי, כנלפע"ד.

[ואיכא לאוספי בכל הא דעי' מ"ש הרמ"א ז"ל (תנ"א, כ"ז) הברות שבחבית של יין נוהגין להדיחין (אגור ומהרי"ל), ובמ"ב (שם, ס"ק קס"א) כי וז"ל: מפני שממשמשין בהם בידים המדובקים בחמץ, עכ"ל, ויל"ע בכל זה].

שוב ראיתי בספר הגעלת כלים להגר"צ כהן שליט"א (פ"א, הערה י"ד) דהאריך לדון בטעמי הגעלת יד הכלי, ובשלהי דבריו כתב וז"ל: ובספר תבואות שמש סימן כ"ג הקשה על מ"ש הט"ז "שמא קיבל היד איזה פעם חמץ", אם כונתו לומר דקיבל בצונן, הא ודאי ליתא, דאי"כ א"צ הגעלה לזה, אלא ודאי כוונתו שמא קיבל היד פעם חמץ בחמץ, והיינו שחוששים למיעוט תשמישו, הרי הט"ז על דברי המחבר קאי, והמחבר סובר דאולינן בתר רוב שימושן, ועוד מדוע צריך להגעיל הידית (שהרי כתב המחבר כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותם), הרי הידית קיבלו חמץ רק ע"י עירוי, והכלי עצמו הכשר בהגעלה, ועיין בב"ח או"ח סימן תנ"א שכתב דטעם הגעלת הידית משום דאי"א שלא בלעו הידית טעם החמץ בכל השנה ע"י כלי ראשון כשמדיחין אותו לנקותן מהזהומא לאחר תשמישו, ולכן כתב הטור דצריך להגעיל הידות כמותן ואפילו של עץ, ע"כ. ואין להקשות עליו כקושייתנו הראשונה על הט"ז, ד"ל דהדחת הידות בחמץ הוי רוב תשמישו, אך עדיין תקשי מעיין קושייתנו השניה, דאף כלי ראשון א"צ להכשיר ידותיו אלא לפי הכלי שמדיחין אותו, אם בכלי שני או בעירוי מכלי ראשון ולא כפי שימוש הכלי. ואולי אפשר ליישב דמ"ש הטור והמחבר "כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותם", אין הכוונה על אופני ההכשר אלא על חובת ההכשר, שכשם שהכלים צריכים הכשר גם כן ידותיהם.

והנה צ"ע דברי המשנ"ב שם ס"ק ס"ח דהוכיח שחובת הכשר הידית אינו רק משום חם מקצתו חם כולו, דטעם זה שייך רק בכלי מתכות, והמחבר הלא קאמר "כל הכלים", משמע דאף "כלי חרס" וכלי עץ וכו', עכ"ל. והרי לכלי חרס לא מהני הגעלה. וראה הערה זו בספר בית מרדכי (הרי"ס), עכ"ל, וע"ש בכ"ד.

ולפום מאי דכתבנו לעיל לא זכיתי להביין מאי דקמטרץ בכאן דמ"ש הטור והמחבר כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותם, אין הכוונה על אופני ההכשר רק על חובת ההכשר, דהא בד"מ משמע בהדיא דס"ל בדיעבד דהב"י דכוונתו דיש להגעיל היד באופן דמגעילין הכלי, ועלה הוא דקאמר "דאין להחמיר כולי האי בהגעלת בית יד", וכדהאריך בד"מ דיו"ד, ע"ש היטב. ועוד דמ"ש הרמ"א ז"ל בהג"ה "ואפילו לכתחילה יכול להגעילו ע"י עירוי שמערה עליהן", נמי משמע דפליג בזה אמ"ש בש"ע, ופשוט, והרבה יל"ד בכל האי ענינא, וצ"ע. [למודעי אני צריך, אשר יגעתי עצמי בהא שמעתתא זמן זמנים, ועכ"ז רואני כי ישנם איזה עיקולי ופשוטי דברים הטעונים ביאור והוספה, והשי"ת יאיר עינינו במאור תורתו].

סימן קי"ד

בהא דכתב הרמ"א ז"ל דרושם שעושים האומנים בתוך הכלים מותר להגעילן

בהג' ע"ס איסור והיתר (שער נ"ח, כ"ל ס"ח) כתב וז"ל: ומיהו הקנקנים בשוליהם רושמיין האומנים, ואפי' הכלי כסף שיש באמצעות הטלאי המצויירין, נראה שיכולין להגעיל אפי' מחמץ למצה, דרובן נתקנו כשהם חדשים, והוקדם הטלאי לאיסור, אך באותן כלי כסף שיש בהן ס"י, הבעל בית ואומנים ודאי יש להחמיר ואפי' בשאר איסורין דשמא נתקנו אח"כ, שאיל"ה, ע"כ.

ובדרכי משה יו"ד סי' קכ"א (ס"ק ו') מיייתי להג' הנ"ל, וז"ל: וכתב באיסור והיתר הארוך (בהגהות מן הספר שער כ"ח סימן ס"ח) ומיהו קנקנים בשוליהם רושמיין אותן האומנים כשהן חדשים ומותר להגעילתן, וכן כל כיוצא בזה דודאי נעשה מחדש, ע"כ.

והכי נמי כתב הרמ"א ז"ל בש"ע (תנ"א, י"ג) וז"ל: רושם שעושים האומנים בתוך כלים מותר להגעילן מאחר שנעשה מחדש, וינקרם היטב (או"ח בהגהות), ע"כ.

והנה בביאור הלכה (שם, ד"ה מאחר שנעשה מחדש) כתב וז"ל: לא ידעתי, ממה נפשך אם אפשר לנקרן אפילו אם קדמה בליעה לא דמי לטלאי, ואם אי אפשר לנקרן לעולם צריך ליבון [מגן האלף], ולעניות דעתי **דכונת הרמ"א ברושם שנעשה על ידי דיבוק עופרת על הכלי ולא בנחיק בגופו**, דבזה באמת שרי בכל גוויי אם אפשר לנקותן היטב, עכ"ל.

ולקושטא דמילתא לפום לישני דהה"ג דהוא מקור דברי הרמ"א ז"ל, נראה בהדיא כדמסבר לה הביארה"ל לדברי הרמ"א ז"ל, דהא התם איתא "דרובן נתקנו כשהם חדשים והוקדם הטלאי לאיסור", ובפשיטות זה קאי נמי אקנקנים דהאומנים רושמיים בשוליהם [ומ"ש גבי כלי כסף "ואפילו", יתכן דרבותא הוא מאחר דבהם ועכ"פ כפ"ה בזמנם הי' הטלאי גדול טפ"ן]. ודוק בזה.

ועיין בספר הגעלת כלים להגר"צ כהן שליט"א (פ"ו, הערה ט"ו) דמיייתי למ"ש הרמ"א ז"ל ולמ"ש הביארה"ל בזה, ובסו"ד כתב וז"ל: ועיין בהגהות או"ח כלל נ"ח סימן ס"ח דהוא מקור דינו של הרמ"א, ודוק דכך היא כונת הדברים, עכ"ל. ויתכן דכוונתו למאי דכתיבנא בעז"ה. וע"ע בהערות ומילואים נה"ד בסוף האי ספרא (עמוד תס"א) דמיייתי דהכי תריץ לה בס' חמד משה, ע"ש. ושור' בכף החיים (תנ"א, קס"ה, ד"ה רושם שעושים האומנים וכו') דכי וז"ל: פי' שמדבקים כעין אותיות או שאר תמונות בתוך הכלי, ואין כוונתו כלל לשריטות או גומות, חמ"מ (=כפי הנראה כוונתו לס' חמד משה) אות כ"ג, דלשריטות ולגומות מה

לי אם נעשה מחדש או לא. מחצית השקל (אות כ"ח), עכ"ל. והרי בהדי כמ"ש הביארה"ל, ודוק היטב.

ברם מצאתי בספר ערוך השלחן (תנ"א, כ"ו) דכי וז"ל: הרושמות שהאומנים עושים על הכלים ויש בהם אותיות חקוקות, אין דינן כבקעים וסדקים וגומות להצריך שם ליבון, כי נעשים מחדש קודם תשמישו, וגם עשויים חלוקים ודקים וישרים, וההגעלה עוברת בהן וינקרם היטב כראוי, ואם אין ביכולת לנקרן בהכרח לשום שם מעט גחלים, עכ"ל, ועי"ש בכ"ד, ומשמע דמפרש לה דהני אותיות חקוקין בגוף הכלים [ואולי כוונתו דמניחין רושם ע"ג הכלי ועליו חקוקין], ויל"ע בכל זה.

סימן קט"ו

בענין כלי דצבעוהו במקצת אחר שהשתמש בו לחמץ

יש לדון בכלי השתמשו בו מכבר למידי דחמץ, ואחר זמן כתבו בהכלי מבפנים ע"י צבע "חלבי" או "בשרי", אי מהני להגעילו כך או דישי לקלף הצבע מקודם, ועי' בספר אהל יעקב לדידנו הג"ר יעקב אהרן סקוצ'ילס שליט"א (הל' כשרות לפסח, דיני הגעלת כלים עמוד מ"ו) דאם דכלי דצבעוהו במקצת כגון להיכר בין בשרי לחלבי וכדומה, דאם הצבע מבחוץ אינו מעכב בהגעלה, ולמעשה אפי' צבעוהו מבפנים כיון שכל הצבעים אינם ראויים לאכילה די בהגעלה, ובהערות דשם (ס"ק, פ"ה) מיייתי דכ"כ בס' תבואות שמש (סי' פ"א) משמי דהגר"א ספקטור זלה"ה, ודכ"כ בס' נטעי גבריאל (פרק ס"ח, ס"ט), אמנם מיייתי דבס' הגעלת כלים (פ"ו ס"ו) כי גריאל אחר צבעו הכלי אחר שנשתמש בו בחמץ יתכן דהצבע מכסה על חמץ בעין ומעכב פליטת החמץ הבלוע בכלי, ואכתי אין מועילה הכשרה כלל, אך מהאחרונים משמע דאפי' צבע אינו מעכב, ואולי משום דפוגם החמץ, ע"ש היטב [ועי' ש"ע סי' תנ"א ס"ג וסכ"ד ובמ"ב שם]. וכששאלתי ממור"ד מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א גבי כלי שצבעוהו במקצת וכנ"ל אחר שהשתמשו בו לחמץ, אי מהני להגעילו כך או דבעי לקלף הצבע, השיבני "מגעילים אותו".

סימן קט"ז

ידון בכיסוי קדרה המלוכלך מחמץ שהניחו ע"ג קדירה ושניהם רותחין

ש"ע סימן תנ"א (סעיף י"ד): כיסוי של ברזל שמכסים בו הקדרה צריך הגעלה כיון שמזיע בכל שעה מחום הקדרה, ואם נתנוהו בפסח על הקדרה בלא הגעלה כל התבשיל אסור, שזיעת הכיסוי מתערב בתבשיל, ע"כ. ובמ"ב (שם, ס"ק פ"ד, ד"ה שזיעת הכיסוי וכו') כתב וז"ל: ואם נזכר מיד והסירו מן הקדרה, וראה שהוא יבש עדיין שלא התחיל להזיע מחום התבשיל שבקדרה, הרי התבשיל מותר באכילה, וגם הקדרה מותרת אף ששניהם רותחים ונגע אחד בחבירו, שאין איסור יוצא מכלי לכלי בלא רוטב כדאיתא ביורה דעה סימן ק"ה, אבל אם שהה הכיסוי מעט על הקדרה בענין שיש לחוש שמא כבר התחיל צד הפנימי של הכיסוי להזיע עד שהיה יד סולדת בזיעה זו, הרי התבשיל והקדרה אסורין, עכ"ל. ועי' בשע"צ (שם, ס"ק צ"ט), ע"ש. ועי' בכף החיים (שם, ס"ק קע"ה) דבסו"ד ציין למ"ש בי"ד סימן צ"ג בהגה ובאחרונים דשם. ובאמת דהתם כי הרמ"א בתו"ד וז"ל: ואם הכיסוי צונן והקדירה חמה נמי שניהם אסורים אם התחיל להזיע תחת הכיסוי, דתתאה גבר (או"ח), ע"כ, וע"ש בכל דבריו.

והנה בספר בית מאיר (שם) כי אדברי הרמ"א וז"ל: נ"ב אבל כשהסירו מיד שניהם מותרים, אף שהכיסוי מסתמא מלוכלך ואפשר דנפל לתוך התבשיל, מ"מ לא מחזיקינן איסור לומר דנפל, ועוד דבר מועט הוא ובודאי בטל בס' תוך התבשיל, משא"כ כשהתחיל להזיע אז הכיסוי אסורת, כן משמע בד"מ, ולא כדמשמע מפר"ח סק"ז, עכ"ל.

ויש לדון אם מאי דס"ל להבית מאיר בכיסוי מלוכלך הוא דייקא בבב"ח, או"ד דגם בכיסוי דחמץ המלוכלך, דהא מיהא התם דן גבי בב"ח, ברם לפום הך סברא דנקיט דלא מחזיקינן איסור לומר דנפל לתוך התבשיל אכתי נימא הכי גם בחמץ, אך לפום מאי דכתב "ועוד דבר מועט הוא ובודאי בטל בס' תוך התבשיל", לכאורה תלי זה באשלי רברבי, דהנה בש"ע סי' תמ"ז (סעיף א') כי דחמץ בפסח אסור תערובתו בין במינו בין שלא במינו **במשהו**, ובמ"ב (שם, ס"ק ב' ד"ה במשהו) כתב וז"ל: והיכא דאיכא עוד הרבה צדדים להקל סמכינן אשאלתות דסבירא ליה דחמץ בפסח שוה לשאר איסורים דבשישים [אחרונים], עכ"ל. והכא אם כי דאין לן "הרבה צדדים" להקל בזה, מ"מ בפשיטות הסברא מוכרעת טפי דכיון דלא מחזיקינן איסור לומר דנפל לתוך התבשיל לא חיישינן להא כלל, ואע"ג דהכיסוי מלוכלך כל זמן דלא הזיע [ובשגם דיש לדון בכל זה אי הך כיסוי המלוכלך מחמץ הוי ב"י או שאינו ב"י, ואי הוי בגדר נטלי"פ, דבזה עי' מ"ש הש"ע ורמ"א ז"ל סי' תמ"ז (סעיף י') ובנו"כ דשם, ואכמ"ל], ודוק בזה.

ובעיקר דינא דהכיסוי ופרטי הדינים דבזה, עי' מ"ש בספר דרכי תשובה סי' צ"ג (ס"ק כ"ח כ"ט ל"א ול"ב), ובמ"ש בספר מעדני השלחן (שם, במעדה"ש ס"ק כ"ב ואילך), ע"ש היטב.

סימן קי"ז

שלחן שאוכלין עליו במפות קטנות אי בעי עירוי ברותחין ע"מ להכשירו לפסח

שאלה: היכא דאין אוכלין על השלחן גופי' בכולא שתא, רק דמניחין ע"ג השלחן מפות קטנות המצויית לבשרי או חלבי, אם צריך לערות על השלחן ורותחין כבדי להכשירו לפסח.

תשובה: כתב הש"ע (תנ"א, כ"ו) וז"ל: השלחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלים כל השנה, רגילים לערות עליהם רותחין, לפי שלפעמים נשפך מרק חם מן הקדירה לתוכן, ע"כ. ועי' במ"ב (שם, ס"ק ק"ג ואילך) ע"ש. והנה בכף החיים (שם, ס"ק רל"ג) מיייתי למ"ש הפר"ח ז"ל דה"ה שלחנות שאוכלים עליהם בכולא שתא דהוי מידי דשכיח דנשפך

שהוחמו בטשייניק על עלקטרי כלי שבלע איסור ע"י חמי האור, והשיב וז"ל: "ועיין ע"ז (דף ל"ג ע"ב) מלינהו מיא אנחניהו בשימשא פקעו, וזוה ראיא דמים שנתחמו על חמה לא מהני בדבר הגעלה, ועי' בריטבי"א פסחים מ"א [דחמי טבריה לאו תולדת האור, ולענין הגעלה ודאי אפי' למ"ד חמי האור ניהו אין מגעילין בהם, והגעלה בעינן כבולעו כן פולטין], וסברת הריטבי"א ע"י שבת (דף ל"ט) דחלפי אפיתחא דגהינם, וביומא (דף כ"א) שש אשות הן. ועי' פסחים (דף נ"ד) אור דגהינם ואור דידן, ועי' מנחות (דף ק' ע"א) שמה תאמר אין בה עצים, ותוס' מנחות (דף נ"ד ע"א) בשם הירושלמי תרומות מחלוקת ר"י ורבנן גבי תפוח, ותוס' חולין (דף ח' ע"א), עכ"ל. [ושו"ר דבס' הגעלת כלים במילואים דבסוה"ס נמי ציין לצ"פ]. ומשמע דהצ"פ ס"ל דלא מהני.

וכן נמי זכיתי עתה לשאול מקמי מו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א אי מהני להגעיל כלים במים דהוחמו ע"י החשמל, או דבעי דייקא להגעילן במים דהוחמו ע"י האור, והשיבני מו"ר מרן שליט"א בפ"ק בהאי לישנא "כמו שנהגו אבותינו ואבות אבותינו", עכ"ל, ולכאור' מבואר דס"ל דבעי להגעילן דייקא במים דהוחמו ע"י האור, ודוק היטב. האמנם דמרוה"פ נראה דס"ל לדינא דמהני, וכן פסק מרן רשכבה"ג הגר"ש הלוי ואנר זצוק"ל, והו"ד בס' מבית לוי (מועדי השנה, פרק ס"ד ס"א), ע"ש. ועי' בספר אהל יעקב לירידנו הג"ר יעקב אהרן סקוצילס שליט"א הל' כשרות לפסח (עמוד פ"ח), וכ"כ בס' הלכות פסח (עמוד קנ"ו), ועי' בס' יסודי ישרון (ח"ו, עמוד קצ"ב), ודבספר שבות יצחק (ח"ו, פ"ט) מייתי ממרן הגרש"א והגר"ש זלה"ה דנקטו למעשה דמים שהתחמו ע"י חשמל שמתאדם גוף החימום חשיב כאש, ודין המים כדין מים שהרתיחו ע"ג האש, ודכן דעת הגר"ש קמינצקי שליט"א, ועי' בס' הליכות שלמה (פ"ג, דבר הלכה ס"ק ג) ע"ש.

סימן קכ"ד

אי שרי להגעיל כלים ביין בשעת הדחק

שאלה: היכא דאין לו במה להגעיל כליו וזולת ביין, והו"ל שעה"ד, אי שרי ליה להגעיל כליו ביינו.

תשובה: כתב הרמ"א ז"ל (תנ"ב, ה'): אין מגעילין בשום משקה רק במים, מיהו בדיעבד מהני הגעלה בכל משקה (ב"י בשם אה"י), ע"כ. ועי' מ"ש במ"ב (שם, ס"ק כ"ה וכו'). ועי' מאי דהאר"ך בספר הגעלת כלים להגר"צ כהן שליט"א (פרק י' ס"א ואילך) בהא משי' הראשונים והאחרונים, ע"ש היטב, ומלישני דהרמ"א ז"ל משמע דאף יין בכלל כל משקה, ואכתי בשעה"ד כי האי דאין לו היאך להגעיל כליו משמע דשרי. ברם איכא לעיוני בהא מ"ש בשו"ע או"ח הל' נטילת ידיים סימן ק"ס (סעיף י"ב) וז"ל: יש מי שאומר שאין נטילת מים ראשונים אלא במים בלבד, וי"א שהיין כשר לנטילת ידיים בין נתן לתוכו מים בין לא נתן לתוכו מים, אלא שאסור לעשות כן לכחילה כדי שלא יהיה כמזולז בדבר חשוב שנשתנה לעילוי (פי' לשבת) עד שקובע ברכה לעצמו, ע"כ.

[ועי' בספר חיבור לטהרה להגה"ק רבי מרדכי דוב טברסקי זלה"ה מהורונסטייפל הל' נט"י (סימן ק"ס, סעיף קטן כ"ג) מאי דהאר"ך בהאי ענינא, ע"ש].

ועיין נמי בשו"ע או"ח הלכות מים אחרונים סימן קפ"א (סעיף ט') דכ' מים אחרונים נוטלים בכל מיני משקים, ובמ"ב (שם, ס"ק כ"א) כ' בתו"ד "חוץ מן היין מפני חשיבותו", ואמנם בכ"ה החיים (שם, ס"ק כ"ד) כ' אדברי השו"ע ז"ל: משמע אפילו ביין מותר, מיהו בלבוש כתב חוץ מיין שאעפ"י שמנקה אין נוטלין בו משום בזיונו של יין, וכ"כ הר"ז אות ח', ועיין לעיל סימן ק"ס סעיף י"ב, עכ"ל.

ואכתי יש לדון במאי דקמן דהא הגעלת כלים בשאר משקין בלא"ה היא בדיעבד, וא"כ לכאור' אפשר דיהני להגעיל כליו ביין (וכבנטי"א דאע"ג דלכתחילה אסור, מ"מ בשעה"ד ודיעבד שאני).

ברם כשזכיתי לדבר בזה עם מו"ר הגאון הגדול צ"ע רבי יוסף ליברמן שליט"א בעמח"ס שו"ת משנת יוסף ושא"ס, אמר לן דהא נחא גבי נט"י הו"ל דיעבד אחר, והיינו דמעיקרא להך מ"ד שרי לטול ידיו ביין, רק דלכתחילה אסור לעשות כן משום בזיונו דהיין, ולזה כשהוי בדיעבד שרי, אמנם גבי הגעלת כלים הו"ל תרי דיעבד, והיינו דחדא מאי דאין מגעילין לכתחילה בשאר משקין, ועוד דביין גופי' הו"ל בדיעבד, ואכתי יתכן דלא יהני לשיטתו דרמ"א ז"ל להגעיל ביין, אתו"ד, ודוק היטב. ואם תמצוי לומר מ"ט השמיטו כן הפו', אפשר י"ל דסמכו אמ"ש השו"ע בהל' נט"י, והא חזינו דהשו"ע גופי' לא פי' גבי מים אחרונים לדעתו, ואעפ"כ דנו בהא וכמשי"נ לעיל, וצריך עיון בכל זה [ועי' בתשובותינו גם אני או"ד חלק עשירי משי"ב בה"ל].

סימן קכ"ה

בהא דנהגו לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה מיד

כתב הטור ס"י תנ"ב: כתוב בתשובות על שם רש"י שמיד לאחר ההגעלה בעוד מים רותחין עליהם צריך לשטפם מיד במים קרים שלא יחזור ויבלעו ממים הרותחין שעליהם, וכן כתב רב האי, וכן נוהגין, ולא משום שלא יחזור ויבלעו המים שעליהן שאין לחוש לזה כדפרישית, אלא שנהגו כן, ע"כ. - ובבית יוסף (שם, ד"ה כתוב בתשובות על שם רש"י (סימן רנ"ט) שמיד לאחר הגעלה בעוד מים רותחין עליהם צריך לשטוף מיד במים קרים וכו') כתב וז"ל: בסוף עבודה זרה (פ"ה ס"י ל"ו) כתב הרא"ש נהגו העולם לשפוך מים צוננים על הכלי, ותימה מה תועלת יש בזה, אי משום להדיח מי הפליטה מן הכלי שלא יחזור ויבלע בו בזה אין תקנה, כי מיד כשהוציאוהו מן המים הרותחים עם עלייתו הוא בולע, כי אי אפשר לצמצם כל כך למהר ולשפוך עליו, ועוד כי אפילו בתוך המים הוא חוזר ובלע את פליטתו, ולהכי בעינן שיהיו המים ששים, ואז אין לחוש אם חוזר ובלע, וסמך למנהג מצינו בפרק דם חטאת (זבחים צ"ו ב') דקאמר התם גבי מריקה ושטיפה דקדשים לא נצרכה [אלא] לשטיפה יתירתא, ולשון יתירתא משמע שטיפה אחת יתירתא בקדשים, דבתרומה לא בעי אלא שטיפה אחת, ובקדשים אחת יתירא, ושטיפה דהתם צונן הוא, עכ"ל. וכל זה מדברי התוספות (ע"ז ע"ז א' ד"ה מכאן). וכתבו עוד התוספות (שם) ועל זה נהגו בשטיפת צונן בכל הגעלות, מיהו בקונטרס פירש שם (זבחים שם ד"ה ומשני שטיפה יתירתא) שטיפה היא שטיפת צונן, ובתרומה ליתא כלל, ולפיכך צריך טעם למנהג. והרמב"ם כתב בפרק ה' (הכ"ג) שאחר שהגעיל הכלים שוטף אותם, וכתב הרב המגיד זהו לפי דעת קצת מפרשים ממה

שאמרו בפרק דם חטאת (צ"ז א') מריקה בחמין ושטיפה בצונן, ויש שאמרו שאינו מטעם זה אלא להעביר החמץ שעליהם, ומכל מקום כך הוא דעת הגאונים (שערי תשובה סי' ר"פ) והאחרונים שצריכין שטיפה בצונן כדברי רבינו, עכ"ל. ורבינו כתב בטור יורה דעה סימן קכ"א (עמוד תק"מ) לאחר הגעלה ישטפנו בצונן כדרך ששוטפין הכוס, וכתב רש"י שצריך שישטפנו מיד במים קרים בעוד החמין עליו כדי שלא יחזור ויבלע, ור"י (זבחים צ"ו ב' תוד"ה לא) כתב שאפילו לא שטפו מיד לא נאסר כי אינו חוזר ובלע, ומכל מקום נוהגים לשטפו מיד, וכן ראוי לעשות, עכ"ל.

ובשו"ע (שם, סעיף ז) כ' וז"ל: נוהגין לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה מיד, ע"כ. - ועי' במ"ב (שם, ס"ק ל"ד) דכ' בתו"ד דמ"מ בדיעבד אף אם לא שטף כלל אין לחוש, דהא אין מגעילין אלא קודם זמן איסור או שהוא אינו ב"י או דיש במים ששים כנגדו, ע"ש היטב.

והנה המ"ב ז"ל (שם) כתב בטעם בשטיפת הכלי בצונן אחר הגעלתו בזה"ל: "כדי שלא יחזור ויבלע ממים רותחין שעליהם שיש בהן פליטת חמץ", ע"ש. - ולפי"ז לכאורה כל דלא שטפן מיד אחר ההגעלה בפשיטות שוב ל"ש ב"י שטיפה כלל, ברם לטעמא דהשו"ע הגעלה מחמץ להגעלת כלים דקדשי מזבח, לכאורה אף אי לא שטף מיד מ"מ יש לו לשטוף הכלים כשנוכר. ושו"מ דכע"ז כתב הגר"צ כהן שליט"א בספרו הגעלת כלים (פ"ב, הערה א') באריכות ובהטעמה, ע"ש היטב. ועי' נמי בספר אהל יעקב לירידנו הג"ר יעקב אהרן סקוצילס שליט"א (הל' כשרות לפסח, עמוד צ"ד) דמייתי מס' קובץ הלכות הל' פסח להגר"ש קמינצקי שליט"א דס"ל דאם יש חשש שיתקלקל הכלי ע"י שטיפת מים צוננים מיד אחר ההגעלה, יכול להמתין ולשטוף אחר זמן מה או יגב הכלי ודי בזה, וע"ש בטעמי, ובפשיטות נראה דמסתמך ואיזיל אטעמא דמדמי למריקה ושטיפה בקדשים [ומיהו יל"ע דהמ"ב (שם) לא מייתי להך טעמא רק לטעמא קמא שלא יחזור ויבלע ממים רותחין שעליהם ע"ש, ויש לעי' בה"ל].

והנה בספר שיעורי רבינו משולם דוד הלוי למרן הגרמ"ד הלוי סאלאוויצקי שליט"א עמ"ס זבחים (חלק רביעי, דף צ"ו ב' עמוד קצ"ו ואילך) כתב לדון בדינא דשטיפה בצונן אחר ההגעלה, ובתו"ד כתב דהר"מ ז"ל בהל' מאכלות אסורות (פ"ז, הלכה ד') בדיני ההגעלה לא הזכיר להא דשטיפה בצונן. ברם בהל' חמץ ומצה (פ"ה הכ"ג) מייתי להא, וכתב מרן הגרמ"ד שליט"א לחדש בזה וז"ל: "ואולי לא הזכיר כן בהל' מאכ"א משום דבהלכה ג' שלפני כן כתב עיקר הדין דטעונים הגעלה וטבילה, ויתכן דבטבילה שלאחר ההגעלה מקיים גם דין השטיפה בצונן, ולכן לא הוצרך להזכיר כן בפירוש ודוק", עכ"ל. וע"ש בכל דבריו.

ולכאורה איכא בהא חידושא רבא, דאכתי לדבריו יש להגעיל הכלי ע"י מקוה מים, דאי לא נימא הכי הא עד דיטבלנו יצטננו מימיו ומאי אהני ליה, ויש לדחות זה דהא הר"מ ז"ל לא נקט בלישני "מיד", ולפי"ז יתכן דהר"מ ז"ל סבירא ליה דטעמא דשטיפה היא דומי' דקדשים, ומשו"ה לא בעי לשוטפו מיד וסגי במאי דשוטפו אחר זמן, ויש לעיין בזה מדברי הב"י דמייתנין לעיל, וצ"ע בכל זה.

הערות והארות

אבני רובני הנולדים אלינא דהלכתא

סימן תל"ו

יצא בשיירא

מובא בשו"ע סי' תל"ו סעיף א'ב-ב' מחלוקת ביוצא בשיירא ודעתו לחזור קודם פסח, אם צריך לבדוק כשיוצא מביתו. והביא המ"ב ס"ק כ"ג דלענין דינא פסקו הרבה אחרונים דיש להחמיר כדעה ראשונה [שצריך לבדוק], ומ"מ במקום הדחק כגון שיצא מביתו עם השיירא וכי האי גוונא, יש לסמוך אדעה אחרונה ואינו צריך לחזור אם אין דעתו לבוא תוך הפסח. עכ"ל. וממה שכתב בסוף "אם אין דעתו לבוא תוך הפסח", משמע שאם דעתו לחזור תוך הפסח צריך לחזור ולבדוק, וכנראה הביאור הוא שהרי בכה"ג שדעתו לחזור תוך פסח הרי לכו"ע מבואר בשו"ע שכשיצא צריך לבדוק, ולכן גם כשכבר יצא אין להקל, וצריך לחזור ולבדוק. ולכאור' צ"ע דמבואר בשו"ע בס"ב להדיא [על המבואר שם שבדעתו לחזור תוך פסח צריך לבדוק אפי' מראש השנה] "ואם שכח ולא בדק יבטל כשיגיע הפסח", אי"כ מבואר שאין צריך לחזור ולבדוק, וצ"ע.

בענין יצא בשיירא

בהא דמבואר דביוצא בשיירא קודם פסח ולא הניח בביתו מי שיבדוק, שצריך לבדוק קודם יציאתו, דן השבט הלוי שעדיף שיעשה שליח שיבדוק בזמנו בברכה, מאשר שיבדוק הוא קודם זמנו. ואף דבעלמא אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו, כאן עדיף שיעשה שליח, דממה שכתב הרמ"א שכשבודק קודם זמנו לא יבדק על ביעור חמץ, מוכח שאין המצוה מתקיימת כצורתה כשבודק קודם הזמן. משא"כ כשממנה שליח לבדוק בזמנו, מתקיימת המצוה כצורתה, ולכן עדיף שימנה שליח. עכ"ל.

ולכאור' אפשר' טעם נוסף להעדיף שלוחו שליח לבדוק בזמן, מאשר יבדוק הוא עצמו כשיוצא מביתו, דאף אם נאמר שבעצם צורת קיום המצוה אין חסרון כשבודק קודם הזמן, מ"מ כיון שסו"ס פסק הרמ"א שאין מברכים אז, א"כ ודאי עדיף שיעשה שליח שיבדוק בזמן ואז לא יפסד הברכה. משא"כ כשבודק בעצמו, שלא יוכל לברך, והרי אסור להפסיד הברכה וכדקיי"ל ערום לא יתרום, משום שמפסיד הברכה.

אלא דמטעם זה היה סגי שיעשה שליח לבדוק חדר אחד בזמנו בברכה, ושאר חדרי הבית יוכל הוא עצמו לבדוק קודם זמנו. כי סו"ס לא מפסיד הברכה, משא"כ לדברי השבט הלוי לא יועיל מה שישירי חדר אחד לברך עליו, כיון שהבדיקה גופא קודם זמנה אינה כצורתה, א"כ עדיף שיעשה שליח לבדוק את כל הבית בזמנו.

שמואל מזרחי - הקריה החרדית בית שמש

אכילת התרנגולין]. "דאף אם נאמר שאי אפשר שלא יפלו שם מהשולחן, דלמא רק פירורין דממילא בטילי". עכ"ל.

במהדורת דרשו ציינו שהגרש"א זצוק"ל הוכיח משעה"צ הזה, שאין חובת בדיקה על פירורין פחותין מכזית, ומאיך הח"ח בס' מחנה ישראל כ' שחייבים לבדוק גם פירורין פחות מכזית, יעוי"ש.

ולכאור' יש לומר בפשיטות בדעת המ"ב, שמה שכתב כאן בשעה"צ "פירורין דממילא בטילי", כוונתו רק על פירורין שנופלין מהשולחן על הקרקע, שהרי בזה איירי השעה"צ, ובהו דווקא אין חובת בדיקה מכיון שגורסים ברגלים ומתבערין מאליהן, וכלשון המ"ב בס' תמיד סקט"ו. משא"כ בס' מחנה ישראל איירי שנמצאים הפירורין בשאר מקומות כגון ארונות או כתלים וכדו' שאינם נדרסים, ובהו חייב לבדוק אפי' פחות מכזית.

שמואל מזרחי - הקריה החרדית בית שמש

ביטול בלב

נשאלתי מידידי הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (מח"ס גם אני או"ד, ופרדס יוסף על המועדות) דהא דכתב הר"ן ריש מסכת פסחים ומהו ענין הביטול, מוכח בגמרא כי אי דאמרינן והבודק צריך שיבטל דביטול מדין הפקר הוא וכו', ואע"ג דהפקר כי האי גוונא לא מהני וכו' ותו דבגמרא אמרינן מבטלו בלב, ובודאי דלענין הפקר ממנו בלבו לא מהני דדברים שבלב אינם דברים, ע"כ דאפשר דכאן גזירת הכתוב דמהני, וכמו שמצינו דמהני בתרומה בלב, ונחשב לכם תרומתכם, ועכ"פ גילף מתרומה דמהני, ע"כ.

ואשר נראה לומר דרק היכא דמצינו בהדיא דמועיל בלב אמרינן הכי, והוה בתרומה שכתוב להדיא ונחשב לך תרומתכם דמועיל ע"י מחשבה, וכן בקרבנות דכתיב כל נדיב לב עולות, אבל היכא שלא בא הדבר בהדיא לא אמרינן הכי, ומיהיכי תיתי לומר כך אם אין הכרח, ומה שכתב מעכ"ת שגילף מתרומה, הנה בגמרא בשבועות כ"ו: איתא דתרומה וקרבנות הוי שני כתובין, ושני כתובין אין מלמדין, ומה דאיתא ברשב"א קידושין מ"ט: שלומדים מתרומה דמהני היכא דאין לבו סותר את פיו, זהו בגדרי תנאים על מה נעשה המעשה, אבל עשיית חלות על זה יש שני כתובים שאין מלמדים, וכאן הו"ל בשאלה אוזח שהאדם עושה את החלות ביטול וזה לא מהני בלב, ותורף שאדם עושה רק גילוי מילתא, שהרי שני דברים אינם ברשותו של האדם ועשאי הכתוב כאלו ברשותו, ולגבי זה סגי בגילוי מילתא, וגילוי מילתא בעלמא מועיל בלב.

הרב חזקיה דחשב - רב ק"ק "שתילי זיתים" ראש העין,

ומח"ס "שתילי זיתים" עם פירוש באר מרים ג"ח

בדין מאכל שנפל על הארץ בבית או בחוץ בפסח

א. כתב השולחן ערוך סימן תמ"ו ס"ד וזה לשונו: מצא פת בפסח בביתו ואינו יודע אם הוא חמץ או מצה, מותר אפילו באכילה דאלינן בתר בתרא, ואם הוא מעופש הרבה יש אפשר לו להתעפש כל כך משאכלת הפסח אז ודאי הוא חמץ וכו', עכ"ל. ע"ש.

וכתב המשנה ברורה אות י"ג ב' טעמים, משום דהשתא משתמשין רק במצה בכל הבית, ועוד דהא ברק את הבית כדין קודם הפסח ולא נשאר מחמץ כלום, ובדאי היא מצה משתמשין באחרונה.

ונראה דבנפול מאכל על הארץ, דהא משתמשין כעת רק באוכל הכשר לפסח, ועוד של חמץ לא מאיזו חמץ דשרי, דהא משתמשין כעת רק באוכל הכשר לפסח, ועוד דכבר שטפו הבית עם חומרים וגם הולכים שם, דאז הם בחזקת שנשבתו דאז אמרינן דפרורין אלו דהשתא, אחרים הם ואינם חמץ. וכעיקר הטעם דנשבתים ועומדים כתב המשנה ברורה בסימן תמ"ה אות י', עיין שם. מיהו התם לא מיירי בנתנם במים, אלא בסתם מונחים על הארץ, ושם בסעיף א' מיירי נמי דפרורין וזורקין לים, דאז נמסים כדביאר המשנה ברורה אות ב' [והגם דמיירי התם במשליכין לים דאז נימא דכמות המים הרבה ממיסה את הפרורין, לא נראה לומר דבשטיפת הבית לפסח היא פחות מועיל בזה, וגם ככה"ג יהיו הפרורין נמסים משום דשופכים הרבה מים, אלא דצ"ע דיתכן לחלק משום דבים איכא נמי כוח [וכשהתינוק מניס לפי דבר מאכל שנפסל ומסתם ערב פסח הבית שטוף טוב מאחר דאין כאן אחשביה, עיין סימן תמ"ב ס"י במשנה ברורה אות מ"ד ואות מ"ה]. ומאחר דאיכא הטעם דהפרורין בחזקת שנשבתין הם, נראה דה"ה בנפל דבר מאכל בחוץ בפסח ונדבק בו פרורין של מאכל, ואינו יודע אם הן פרורין של חמץ, דשרי לאוכלו.

ויש לעיין בזה, דהא בסימן תמ"ב ס"ד כתב השולחן ערוך ח"ל: אחר שאכל שבת זה סעודת שחרית יער המפה שאכלו בה (וכו'), עכ"ל. וכתב המשנה ברורה אות ט"ו ח"ל: יער המפה, ואותן פרורין דקים וקנחו הקערות אין צריך להוציאן מרשותו, בנדרסין ברגלים ומתבערים מאליהן, ומי"מ טוב שיכבד הבית אח"כ ע"י עכ"ם, ואם אין לו עכ"ם יכבד בעצמו ע"י שינוי בבגד, עכ"ל. דלפי"ז יתכן דכדאי להחמיר לא לאכול אוכל שנפל בפסח ונדבק בו פרורין מדרבנן טוב וכו', אך מדינת יהא מותר וכו', מיהו מאחר ובסתם ערב פסח הבית שטוף טוב דאז הפרורין נשבתים, יתכן דשאני ולא אמרינן דכדאי להחמיר, אך כל זה שפיר א' נימא דנשבתין בשטיפה זו כבים.

[ויש לעיין אם כך היא הדין בי"ד שחל בשבת לפי הפוסקים שמתירים לשטוף את הבית בשבת בשעת הדחק (פסקי תשובות ח"א פרק כ"ג ה"ו), דשמא בכהאי גוונא לא יחשב שעת הדחק כי רק טוב להוציא הפרורין האלו, ולכן לא יוכל לשטוף, ולא יהא בקולא שמצד שטיפה, או דייחשב כשעת הדחק בכהאי גוונא כי ס"ס טוב להוציא הפרורין ויכול לשטוף, ויהא לו הקולא שמצד שטיפה. ונראה דלא יטוף דהא סגי בכיבוד כדכתב הח"ח, וכל זה אם בזמן הח"ח היה ריצוף, דאם לא היה פיצול יתכן דהיה מתיר לשטוף אילו היה ריצוף. ועיין באור לציון ח"ב פרק מ"ג ה"ח דכתב דלכתחילה לא יטוף רצפת הבית בשבת אלא אם כן הוא בבית חולים שהנקיין נחוץ בהם או שהרצפה מלוכלכת ביותר, והמיקל לשטוף את הרצפה בכל אופן יש לו על מה לסמוך, עיין שם].

ומי"מ בתנינוקות באופן שנפסל המאכל מאכילת כולב לפני הפסח, כיון דאין אחשביה שם אין צורך להחמיר, ויש לעיין למעשה.

ב. והנה יש לדון מהו אחשביה, אם הכונה שחפץ בזה או שיועד מזה אף שאינו חפץ בזה, כגון שנפל מאכל ונתלכלך בפרורים אחרים של חמץ שנפסלו מאכילת כולב לפני פסח, והשתא אם יאכלם אינו חפץ באותם פרורים, רק אינו מורידם כי אי אפשר, או שיה טרחה דבכהאי גוונא הוא יודע שמכניס לפיו אך אינו חפץ בו, דלהצד דחשיב לאחשביה יאסר באכילה. ועיין בסימן תמ"ב סעיף י' דכתב השולחן ערוך וזה לשונו: דיו שהוא מבושל בשכר שעורים מותר לכתוב בו, עכ"ל. ובמשנה ברורה אות מ"ה ביאר וזה לשונו: ולא חיישינן שמא ישכח ויתן קולמוסו לתוך פיו כדרך הסופרים, וחמץ שנפסל מאכילת כולב הלא אסור באכילה וכו', דהו דוקא כשאכלו בכונה ומשום הדוא אחשביה, מה שאין כן בזה שהוא שלא ככוונה אין קפידיא, עד כאן לשונו. מדרבנן מיירי בשמא ישכח ויתן קולמוסו לתוך פיו, מבואר דאם היה מכניס הדיו לפיו בידיעה אסור הגם דאינו חפץ לאוכלו, הלא ודאי אין האדם חפץ לאכול דיו, ואם היה מותר גם בידע ולא חפץ לאוכלו ורק ממילא יאכל, לכאורה היה צריך המשנה ברורה לכתוב כן הדוא חידוש טפי.

יהונתן פייזקוב - אופקים

סימן תמ"ז

בענין צמר רחלים וצמר גמלים שטרפן זה בזה

ובדין חמץ שנתרבה קודם הפסח אם חוזר וניעור או לא

א. כלאים פרק ט' משנה א': צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה, אם רוב מן הגמלים מותר, ואם רוב מן הרחלים אסור, מחצה על מחצה אסור, וכן הפשתן והקנבוס שטרפן זה בזה, ע"כ.

ומתבאר משנשה זו שהגם שצמר גמלים עם צמר רחלים אין כאן תערובת איסור והיתר, עם כל זה שייך כאן דין ביטול זה עם זה לענין שיהיה מותר לערב עמהם פשתן, וכמו שפירשו הר"ש והר"מ [ח"ל: אם רוב מן הגמלים מותר לערב עמהן פשתן, ולכאורה הרב"ם צ"ב מה שייך ביטול כאשר שניהם מותרים.

ב. והנה נושא זה דהיתר בהיתר בטל או לא הוא ענין ארוך מאד, ואמרתיה בעזה"י לבררו כפי אשר תשיג יד, וזה החלי בעזר צור גואלי [ויתבאר בזה אף גדר ביטול ברוב לענין חמץ, ולענין בשרי בחבל].

ג. הנה קיימא לן בפסחים דף ל' ע"ב אמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו כרב [ושיטת רש"י שם היא משום דלהלכה הוא במינו במשהו, וגם שלא במינו אטו מינו, אכן שיטת התוס' ושאר הפוסקים דהוא משום חומרא דחמץ]. חוץ משיטת השאלות שהובא שם בתוס' דס"ל להלכה דחמץ בנותן טעם. ועיין בהרמב"ם פרק א' מהלכות חמץ הלכה ה': חמץ שנתערב ברוב אחר קודם הפסח, בין במינו בין שלא במינו, הרי זה אסור בכל שהוא. וכ"פ בשו"ע בסימן תמ"ז סעיף א', ועיין בה"ב ס"ק ב' שכתב: והוא דאיכא עוד הרבה ע"כ. דהלך סמכינון אשאלות דס"ל דמיין בפסח שיהא אסורין דבבשרים ע"כ.

ד. והנה נחלקו הראשונים בנתערב חמץ קודם הפסח האם חוזר וניעור בפסח או לא, ודעויה בהרמב"ם סוף פרק ד' ה"י"ב שכתב דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל אדם כלל, או שאינו מאכל כל אדם כגון התריאק וכיוצא בו, אע"פ שמתור לקיימו, אסור לאכלו עד אחר הפסח. ואע"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא הרי זה אסור לאכלו, ע"כ. ומתבאר מדברי הרמב"ם דהגם שנתערב קודם הפסח, מ"מ כשמגיע הפסח אסור לאכלו, ואפי' שאין שם אלא משהו. ויעו"ש במגיד משנה דהרבה מהגאונים ס"ל כדעת רבינו, ושכ"כ הר"יף גיאות. אך כתב המ"מ יש מן האחרונים חולקים בזה ואומרים דכל שנתערב קודם זמנו אינו חוזר וניעור, ואין איסורו במשהו כו'.

ועיין בהרא"ש בפרק, כל שעה כלל ה' שגם כן פסק דאינו חוזר וניעור, וח"ל: ומותר אף בפסח כיון שנבטל קודם הפסח, ע"כ. וכ"כ הטור בסימן תמ"ז: ובפסח נמי לא אמרין דהוי במשהו כד שנתערב בתוך הפסח, אבל אם נתערב קודם לכן ונתבטל בס' מותר, ולא אמרינן דחוזר וניעור, ע"כ. וכתב שם הבית יוסף: וכך כתב שם המרדכי, וכ"כ הגהות מיימוניות בה"א בשם סמ"ק, וכ"כ סמ"ג וכו'. ועיין בשו"ע סעיף ד' שכתב: אם נתערב החמץ קודם פסח ונתבטל בס', אינו חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו, ויש חולקים, ע"כ.

והנה נראה כאן דשייך ביטול בחמץ אף קודם הפסח, אלא שנחלקו הראשונים האם חוזר וניעור או לא. אבל לכאורה צריך ביאור טובא היאך שייך ביטול קודם זמן האיסור, דלכאול כל ענין הביטול הוא על הדין שיש עליו, וכאן קודם האיסור אין כאן דין.

ה. ונראה בעזה"י דיש בזה ג' דרכים ויש בזה אף נפק"מ, וכמ"ש א"י"ה. הנה מצאנו בתשובות הר"ן (סימן ס"ד, ובנדפס אצלנו בסימן צ"ט, וכן הוא בסימן נ"ו) שעמד בענין זה, וכתב דיש להוכיח דחמץ קודם הפסח בטל הגם דהוי היתר בהיתר, ונוכל לומר דאין דרכו להתבטל, וראהו לזה דבטל, מהמשנה הנ"ל בפ"ט דכלאים דצמר גמלים וצמר רחלים בטל. אכן לא ביאר הר"ן אופן הביטול, ועיין בשו"ת הגאון רע"א תשובה ל"ח שכתב על דברי הר"ן אלו בזה"ל: אין ראייה, דצמר רחלים שם איסור עליו לערב בפשתן, ונתבטל שפיר בצמר גמלים האיסור הזה והותר לערב בו פשתן, משא"כ בחמץ קודם זמנו אין בו שייכות איסור י"ל דלא בטל [ומצאתי אח"כ בפר"ח א"י"ה סימן תמ"ז כתב כן לדחות ראיית הר"ן] וכו'. עכ"ד הגאון רע"א.

ומתבאר לן מדברי הגרע"א ד"ל בטעם הדבר דצמר גמלים וצמר רחלים בטל, משום שגם עכשיו יש שם איסור על הצמר רחלים שאסור עם פשתן, וחל הביטול על הדין הזה. והוה דרך אחת בביאור הדין דצמר גמלים וצמר רחלים דבטל.

ו. אלא דלענין חמץ טען הגרע"א דעכשיו אין שום דין על החמץ, כיון שעוד לא א"פ הפסח. אולם לולא דברי הגרע"א נ"ל ד"ל דאף בחמץ קודם הפסח חל דין איסור על החמץ שבפסח הוא אסור. ושוב מצאתי שכן כתב בספר קובץ הערות סימן ל"א אות ב' [ועי"ש דקודם שנתחמץ ודאי לא שייך סברא זו].

ז. ולכאורה כן מוכח מהא דמבואר בהר"ן בפרק כל שעה בשם הרמב"ן דכלי חמץ אע"פ שבלע קודם הפסח איסורא בלע, וכל שתשמישו ע"י האור צריך ליבון. ומבואר מזה דיש עליו שם איסור אף קודם הפסח. וכן ביאר בקובץ הערות שם אות ג'. ולפי"ז אדרבה חזינן דחלקו מבשר בחלב, דכלי שבלע בשר אף ע"י האור אי"צ ליבון דחשוב היתרא בלע. ואלמא דלא אמרינן שיש עליו שם איסור לענין לערבו עם חלב [ויתבאר בזה לקמן].

ועיין בב"י סימן תנ"א שבהיא מחלו' הראשונים אם חמץ קודם הפסח חשוב איסורא בלע או היתרא בלע לענין ליבון. ובשו"ע סעיף ד' פסק שצריך ליבון, והיינו דחשוב איסורא בלע וכמ"ש במ"ב שם ס"ק כ"ח. אכן בשו"ע ריש סימן תנ"ב מתבאר דלהשו"ע חמץ קודם הפסח חשיב היתרא בלע לענין ג' בר ג' ניט, והקשה שם הביה"ל בשם הפר"ח והגר"א דברי מרן אהר"י. וכתב בחו"א סימן קי"ט ס"ק י"ט ליישב דלעולם חשוב היתר קודם הפסח, אבל לענין ליבון סגי במה דהוי עליו שם חמץ, ואכמ"ל בזה.

ח. והנה אם נפרש שם שנתבאר דיסוד ד' ביטול חמץ קודם הפסח הוא משום הדין איסור שיש עליו, לכאורה יש לעיין בזה, דלכאורה כמו שבפסח גופא חמץ לא בטיל, ה"ה קודם הפסח אי אפשר לבטל את הדין שיש עליו כיון שדין זה גופא אינו מתבטל, אך נוכל לומר דכל הדין דחמץ בפסח אינו בטל הוא דין שנאמר בפסח ממש, אלא קודם הפסח בטל הדין איסור של חמץ בפסח. וצ"ע. ועכ"פ לפי דרכו זו היכא דנתערב קמח שלא נתחמץ עם קמח תפוחי אדמה וכל כיו"ב ובפסח נפל עליו מים, כאן לכוע"ע אין ביטול, כיון דלא שייך דין איסור על הקמח, וכמו שכתב בקובץ הערות הנ"ל [אכן מהגרע"ו טולידאנו שליט"א שמעתי שאמר דשייך דין איסור "שלא לחמץ", ועו"ש יחול הדין ביטול].

ט. אכן לכא י"ל עוד דרך בעיקר הך דינא דביטול קודם הפסח, וכן בביטול דצמר גמלים וצמר רחלים, ד"ל דשייך ביטול אף על המציאות, היינו שהמציאות מתבטלת מהשם שלה דלא חשוב צמר רחלים, וכן לא חשוב שם חמץ. וכן ראיית בקה"י בחולין בסימן ל"ב שכתב צד כזה [ועו"ש שרצה לומר דהוה הטעם דלר"י מין במינו לא בטיל, כיון שהביטול לר"י הוה רק על המציאות, וכאן המציאות שוה, ועו"ש שכתב שדבר זה הוא בלי עיון רק להעיר, ולפי"ז א"י לומר כדבריו, והלא אף בנדרים שייך ביטול דמיין בשאינו מינו, וגם דגם אם תבטל ההפצא יאסר, כיון שלא שינוי המין גורם האיסור אלא הנדר שיש עליו, וכן בנאסר מצד ע"ז וכל כיו"ב, אלא ודאי התם הוא גזה"כ דמין במינו לא בטיל, וכמ"ש לקמן].

ולפי דרך זו נראה דאף קודם שנתחמץ שייך ביטול על שם הדבר, דלא חשוב קמח חיטה, ומי"מ אם נתערב בפסח שם אף דין ביטול על המציאות ליכא.

י. ויש לעיין לפום הך סברא דאיכא ביטול על המציאות, דא"כ אמאי מבואר בראשונים בתוס' נדה ס"א ועוד, דבגד שאבד בו חוט כלאים דאסור ולא בטל משום דשניהם היתר ונאסרים בתערובת, ולכאורה הביאור הוא משום דהביטול הרי רק על הדינים, וכאן הדינים שלהם שוים, וכמו שביאר בקה"י שם, ולהל"ל הוא אפשר שיתבטל המציאות. ואולי התם הוי סברא אחרת, דכיון שאיסורו הוא התערובות לכן לא נאמר בזה פרשת ביטול, ופרשת ביטול נאמרה רק כשאין קשר בין הרוב להמיעוט [ועל דרך זה ביאר המנ"ח בטעם דנולדו בתערובות לא בטיל, דלא נאמר בזה פרשת ביטול], או שנפרש בסגנון אחר, דכבר חל האיסור על הכל, ולא נאמר דין ביטול כשהכל נאסר מצד עצמו [ומבדרי החו"א בי"ד סימן קפ"א נראה הטעם דלא בטל החוט, דהוי כמשה, דאין ביטול כמו דבכל מקום נמצא החוט, וצ"ע דא"כ לא הוצרכו הראשונים להטעם דהוי היתר בהיתר].

ובעיקר קושית התוס' דליבטיל ברובא ראיית בהגהות מהר"ב ורנשבורג על הגליון שם שכתב שם ח"ל: עיין חולין צ"ה ע"א תודה' ובנמצא וכו' בסוף הדיבור דרך אחרת להם בזה, ע"כ. והנה ז"ל התוס' בחולין שם אע"ג דמן הדין לא הוה לן למיחש דאלינן בתר רובא, ע"כ. אך לעני"ד נראה ברור דד' התוס' בחולין לא נגעו ולא פגעו לדברי התוס' בנדה, והוא כולין לא מיירי מצד ביטול ברוב, אלא מיירי לענין לילך תוס' הרוב, והיינו דלמה חששו שיקנה הישראל הלא הישראל יוכל לסמוך על הרוב, שאין רוב הבגדים כלאים, ויעו"ש בתוס' מקודם לכן.

יא. ויסוד למשנ"ת דאיכא ביטול על המציאות, נראה לכאורה מדברי הש"ך בי"ד סימן ק"ב שביאר בטעם הדבר דדבר שיש לו מתירין בטל בשאינו מינו [ועי' בהר"ן נדרים ג"ב מש"כ בזה, והוא בס"א וכו', ויתבאר בסמוך]. ח"ל: וכל שנתערב שלא במינו אין היתר נקרא על הדבר האסור אלא על שם דבר שנתערב בו, והוי כמו שאין לו מתירין, ע"כ. ומקור הדברים בתורת חטאת. והשתא אם נימא דדין הביטול הוא רק על הדינים, אי"כ מה שייך לומר שאין היתר נקרא על הדבר האסור, ולא ודאי חל דין ביטול על המציאות [וזה שייך דוקא בשאינו מינו], ונמצא דנחשב ארינו מיין במינו, ולא נחשב שיש לו היתר. אולם צ"ע בזה כנ"ל דהרי בנדרים גם אם נחשב בשם הרוב עכ"פ יש לו מתירין, דהרי אין שם הדבר גורם להאיסור אלא הנדר גורם.

ואפ"ל בסגנון אחר קצת, דאין הפי' שהמועט מקבל שם הרוב, אלא הפי' הוא דנחשב כמאן דליתיה, א' נמי הנדר מתייחס אל שם הדבר, וכשנחשב על שם הרוב, ממילא אין כאן דבר האסור בנדר, ובאמת ד"ל שיש הפרש בכל זה בין לח בלח ליבש ביבש, ולא רצינית להיכנס כעת בפרט זה.

יב. אכן מצאתי עוד דרך בביאור הדין דצמר גמלים וחמץ קודם הפסח [ובתוך הדברים יתבאר דרך רביעיית על כל פנים בצמר גמלים, ובסוף הסימן יתבאר דרך חמישית על כל פנים בצמר רחלים].

דעויה במרדכי פרק כל שעה כלל תקנ"ג שכתב בשם ראב"י"ה אהך דינא דחמץ שנתערב קודם הפסח דאסור, וטעמו מהא דאיחא בנדרים ע"ו דאי"א להטביל כלי טהור כדי שלא ישמא, וזה"ב כאלו בטר קודם שיש לאיסור כמו בגדים צמר גמלים ס"ל דלא בטל כלל כיון שעוד לא חל איסור, ווא"א לבטל כשאין איסור, וצ"ע מה יענה מצמר גמלים וצמר רחלים, ולכאז צ"ל כהגרע"א הנ"ל דצמר רחלים יש עליו שם איסור כבר עכשיו שלא לערבו בפשתן, לא כן בחמץ בפסח.

יג. אולם ראיית בביאור הגר"א סימן תמ"ז שכתב בלכא דברי ראב"י"ה ח"ל: ולא דמי לשאר איסורים דבטל קודם שיגיע לאיסור כמו בגדים צמר גמלים וכו', דשם נתבטל אחר שיגיע האיסור, אבל כאן בפסח אינו בטל כלל דאסור במשהו, ע"כ. והיינו שבאמת בצמר גמלים וצמר רחלים מתבטל כשיגיע האיסור, היינו שעכשיו אינו בטל אלא שכשיערב עם הפשתן או יחול הביטול, שאז הצמר רחלים נאסר עם הפשתן, והצמר גמלים מבטלו. ונראה דהדברים מתבארים לפי מה דאיחא בירו, וכ"כ בטוש"ע יו"ד סימן רצ"ט, דצמר ופשתן שטרפן מביא ליטרא ועוד צמר גמלים ומבטלן, ואלמא דשייך ביטול גם כשהצמר ופשתים מעורבים, ודו"ק. ועכ"פ למדנו לפי"ז דרך רביעיית בהך דינא דצמר גמלים וצמר רחלים, דהוא מתבטל באמת רק בזמן האיסור.

יד. אולם צ"ע בזה, דא"כ שהביטול חל רק לאחר שיגיע האיסור, אי"כ צריך שיחול האיסור ואל"כ יחול הביטול, ונמצא איפא שחשוב מבטל איסור, ולכאז הרי אין מבטלין איסור לכתחילה. ובשלמא אם הפי' שחל הביטול כבר מקודם שיחול האיסור איש, דבזה לא שייך אין מבטלין איסור לכתחילה, וכמו שביאר בתשו' הר"ן (ס"ד) ובט"ז א"י"ה סימן תמ"ז ס"ק ה'. אבל אם הפי' שחל לאחר שנאסר אי"כ הוי ביטול איסור לכתחילה. ואפ"ל דכיון שבזמן קעבירי מעשה הביטול הוי היתר, לא איכפת לן. אך לפי"ז יקשה מדוע מין פשתן מותר לערב צמר גמלים, דהא כבר נאסר, שהרי יש כאן כבר פשתן. ואפשר דכיון שעוד לא טוהה החוטין, לא חשוב עדיין איסור, וצ"ע. עוד י"ל דגם למש"כ הגר"א אין הפי' שחל איסור בפועל, אלא שכשכא הביטול מפקיעו, אבל בפסח כשמגיע פסח אין תורת ביטול, דחמץ בפסח לא מתבטל, ודוק.

טו. ומי"מ עו"ש בביאור א"י"ה שכתב דמהגמ' בנדרים שם נראה דשפיר חל דין ביטול קודם האיסור, וכמו דאמרו שם דמהני הפרה לר"א קודם הנדר או לרבנן ידועים אינם נטמאים מכח הק"ו, ושאיני טבילה דנתמעט בקרא, יעו"ש. ולפי"ז למדנו דרך רביעיית בהך דינא דחמץ קודם הפסח, דבאמת הביטול חל לענין זה "שלא יאסר" בפסח, ולעולם חלות הביטול הוי על האיסור שבפסח, ולמדנו לפי"ז דיש דין ביטול "שלא יאסר" [ומובן בזה סברת התוס' בב"ק ס"ט א' דדבר שיש לו מתירין שאיסורו בא בתערובת בטל, והיינו דבזה הביטול גורם "שלא יאסר"].

טז. והנה מפורסמים דברי הר"ן בנדרים ג"ב א' (והובא בט"ז יו"ד סימן ק"ב) שטעמא דדבר שיש לו מתירין לא בטל משום דהוי כהיתר בהיתר, וביאר שם הטעם היתר, וביאר שם הצלן דלאכלה הוי רודם השעיר דלא בטיל, כיון שדיניהם שוים, וביאר שם דלכן דוקא מין במינו לא בטל, דאז הם שוים לגמרי, ועו"ש. ולמדנו מזה דהטעם דהיתר בהיתר לא בטיל אינו משום דהביטול לא חל על המציאות בלא דינים, אלא זהו משום דין מין במינו, דבסוג כזה דמין במינו במציאות ובידנים גזה"כ הוא דלא בטיל. ומי"מ עו"י בתשרי רעק"א ל"ח דס"ל דבהיתר בהיתר גמור לא בטיל אף במין בשא"מ, ודלא כהפמ"ג [ובבמק"א הארכתי בעיקר דברי הר"ן אלו, ובעיקר דינא דדשיל"מ לא בטל, וכעת אין כאן מקומן]. ועו"ש בסוף דברי הר"ן שמבאר בדברי הר"י"ף דפת שאפאה עם בשר אסור לאכלה ברותח משום דבר שיש לו מתירין שאפשר לאכלה בחלב, והקשו על הר"י"ף דהוה דין מין בשאינו מינו דבזה בטל אף בדשיל"מ, ותירץ הר"ן דכאן שכבר נתהוה מותר לאכלה בחלב, בזה חמיר דונמה משהו להיתר בהיתר אסור אף במין בשא"מ, עכ"ד. והקשה הגרע"א בתשו' ל"ח על דברי הר"ן מהא דצמר גמלים בצמר רחלים בטיל, דהא הוי היתר בהיתר, ותירץ דצמר רחלים שם איסור עליו לערבו עם פשתן, יעו"ש. ועו"ש מה שהק' לפי"ז ע"ד הפמ"ג. ומי"מ נשאר שם בקושיא דאמאי לא אסור מדרבנן בצמר גמלים עם צמר רחלים מדין דשיל"מ, כמו בפת שאפאה עם הצלן דאסור לאכלה עם הרוחת. וכן הקשה בסוף תשובה קפ"ט. ובקובץ הערות שם תירץ דמה"ת בב"ח לא חשוב שם איסור כלל קודם שעירבו עם החלב. ועי' אבי עזרי שנו"כ כתב ע"ד דברי הקובץ הערות. ואינו מובן דהו גופא קו' רע"א מדוע מדרבנן לא יאסר צמר גמלים, וכמו בבב"ח [וצ"ל דמי"מ ברבנן חילוקו בזה].

יז. ולכאורה י"ל ע"פ דברי הגר"א הנ"ל דהצמר רחלים מתבטל רק כאשר יערבו עם פשתן, ואז לא חשוב ישל"מ כיון שכבר הגיע האיסור. והא דפת שאפאה עם הצלן לא שרינן לערבו בכותח, כיון ששם חז"ל אסור אף אם אינו מערבו בכותח אלא אוכלו עם הכותח, ונמצא דהביטול צריך לחול מקודם, וזה הוי ישל"מ. ודו"ק.

יח. אמנם הנראה לעני"ד בזה, דבאמת הר"ן בנדרים ס"ל דהך דצמר גמלים וצמר רחלים לא מדינא דביטול ברוב כול [ובאמת הר"ן בחולין לא נמיר דברייו שכתב בנדרים, יעו"ש מה שהק' בזה ואכ"מ], דהנה ז"ל הרמב"ם בפ"י מהל' כלאים ה"ו: צמר רחלים וצמר גמלים וכיו"ב שטרפן זה בזה וטוה מהן טוה, אם היה החצי מן הרחלים הרי הכל כצמר רחלים, והרי הוא כלאים עם הפשתן, ואם היה הרוב מן הגמלים מותר לערבו עם הפשתן, מפני שצורת הכל צורת צמר גמלים, ואין חוששינן לנימות של צמר המעורבין בהן מפני שאינו חוטי צמר, ע"כ. ונראה לדקדק מלשון הרמב"ם שכתב הטעם דמותר לערבו עם הפשתן מפני "שצורת" הכל "צורת צמר גמלים", היינו דלאו מדין ביטול ברוב נגעו בה אלא משום דהכל הוי "צורת" צמר גמלים. והא דלא אמרינן זה בכל ביטול ברוב, נראה דהוא כמו שמצינו בפ"ב דכלאים דאם נתערבו זרעיהן זו עם זו פחות מא' מ"כ"ד בטל, דמדיא הוא ולא מדין ביטול ברוב הוא, אלא דגור איסור כלאים תלוי במראית העין, ופחות מא' מ"כ"ד אין זה נראה כלאים, וכדביאר בחו"א כלאים (ד', י"א) ושם הארכתי, ואשר על כן גם כאן בטיל כיון שאינו נראה צמר החלים, ודוק.

וחכ"א הוסיף בזה מש"כ הרמב"ן בפרשת קדושים דיסוד איסור כלאי בגדים הוא הרחקה וגדר לאיסור כלאי זרעיהם, יעו"ש. ועל כל גדרם שוה דתלוי במראית העין. ועיין בדרך חובת הלבבות פ"י מכלאים ס"ק ל"ו שמביא מהתחו"א בי"ד סימן קפ"א ס"ק ג' ט' דצמר גמלים וצמר רחלים בטל אף בניכר יעו"ש. וזה מתבאר לפי"ד הנ"ל דלא מתורת ביטול איתנין עלה. ועי"ש בצ"ה"ל אות ע"ג. ובביה"ל ד"ה וצמר גמלים [ועי"ש בס"ק ל"ג דדעת הר"מ דאף צמר ופשתן שטרפן זה בזה בטל].

יט. ובה"ה ביאר הר"י קורקוס בטעם מה שכתב הר"מ בלהכה ז' דעורות הכבשים אין חוששינן לנימות של צמר, וביאר שם שלא מדין ביטול הוא, אלא שאינו חשוב, ולהנ"ל מובן יותר. ואכ"מ. אולם יל"ע לפי"ז מדוע צמר שטרפו עם פשתן לא בטיל כמבואר בירו' שם, דעכ"פ אין כאן צורת צמר רחלים, וצ"ע [ואכמ"ל בשי' הרמב"ם בזה, עי"ש בכס"מ והגר"א].

יט. והנה במשנ"ת לעיל דחמץ קודם הפסח חשוב איסור, מובן מה שפסק הרשב"א והובא במג"א סימן תמ"ז דאסור לבטל חמץ אף קודם הפסח, וכ"פ במ"ב (סי' תנ"ג), כיון שיש שם איסור עליו.

וכה"ג מבואר בש"ך, והובא בשו"ת הגרע"א (ס"י ר"ז), דאסור לערב חלב עם מים ע"מ לבשלו עם בשר, דהטעם הוא משום שיש שם איסור אף על החלב שלא לבשלו עם בשר, ודו"ק [ולטה"ו ב' סימן תמ"ז סק"ה שהתיר לערב חמץ קודם הפסח לי"ע בטעמו, ולכאורה נראה דס"ל כהגרע"א דאין שם איסור על החמץ קודם הפסח].

כ. אחרי כותבי כל זה ראייתו בשו"ת נודע ביהודה תניינא סימן קפ"ו שג"כ האריך בענין זה דהיתר בהיתר אם בטל, והביא דבש"ך סימן צ"ח מוכח דהיתר בהיתר בטל, שכן כתב האיסור והיתר דמים שנפלו בחבלים בטלים לענין שמתור לערב

הערות וארות | הקא

כהיתר או כאיסור דווקא בבב"ח, לפי"ז חנ"ג ואפשר לוחטו הוא דבר אחד וכדברי הגרע"א.

ולאחר כל הנ"ל הדרגא לדין ללשון המ"א, דכך צ"ל בכונתו, דאפי' אם נסכים לדברי הט"ז ומוהר"ם הדתירא בלע, הרי חיישי' דחמץ שמו עליו ול"מ התירא בלע, ואי"כ כיון שלא נפלט לגמרי ואי"א שלא ישאר בו משהו לכן אמרי' הדחתיכה נשארת באיסורה, וכיון דחל עליו כבר שם איסור תו לא פקע, והוי ממש דומיא דנ"ט בר ג"ט הדתירא ודאיסורא, דאמרי' טעמם שני הוי טעם קלוש, ולכך אם הוי היתר שוב לא יכול לחול עליו איסור, אבל טעם איסור שוב לא יוצא ממנו שמו, וה"ה חמץ דחשיב לענין זה כאיסורא ושמו עליו ולכן יש להחמיר. ושמא זה מה שהוסיף המחה"ש בסוף דבריו חו"ל: וגם אולי לענין זה י"ל דחמץ שמו עליו ול"מ התירא. וש"ד ברברי המקו"ח שהסביר כן דברי המ"א ע"ש, והוסיף לבאר אמאי כתב המ"א ועוד י"א חוזר ונעוץ אע"ג דהוא סוף, ול"א בטעם חוזר וניעור לדעת המ"א, ס"ס חיישי' למשהו ביעור, ע"ש בדבריו.

בסוגיא דריחא מילתא

א. בגמ' ע"ז ס"ו: האי בת תיהא, ופרש"י נקב נוקבים במגופת חבית להריח היין לבודקו אם יכול להתקיים, עכו"ם דבישראל ש"ד, ישראל בדעכו"ם [דהוי יין סנדן] אביי אמר אסור ריחא מילתא היא, ורבא אמר מותר ריחא לאו מילתא היא, אמר רבא מנא אמינא לה, דתנו רבנן תנור שהסיקו בכמון של תרומה ואפה בו את הפת, הפת מותרת לפי שאין בה טעם כמון אלא ריחא כמון, ואביי שאני התם דמיקלא איסורא. והדר אמר רב מרי כתנאי, הרודה פת חמה ונתנה ע"פ חבית של תרומה, ר"מ אוסר ור"י מתיר, ור"י מתיר בשל חטים ואוסר בשל שעורים מפני שלשלא למימר איסור אלא משום ריחא], ולאביי הביאה הגמ' מימרא דר"ל דכפת חמה וחבית פתוחה ד"ה אסורה, ואביי אמר האי דידי נמי כחבית פתוחה וכפת חמה, ולכך ריחא מילתא.

ב. ובפסחים ע"ו. איתא אמר רב ברש שחוטא שמן שצאלא עם בשר נבילה כחוש אסור, מ"ט מפסמי מהדדי, ולוי אמר אפי' בשר שחוטא כחוש ונבילה שמן מותר, מ"ט ריחא בעלמא, וריחא לאו מילתא. ואותבינן ללוי מתוספתא דאין צולין שני פסחים כאחד מפני התערובת, מאי לאו מפני תערובת טעמים [ופירש"י דפטמי מהדדי ונמצא פסח נאכל שלא למנויין], לא מפני תערובת גופין [ופרש"י שלא יתערבו זב"ז, ואפי' גדי וטלה זימנין לאו אדעתיהו ואיחלפין], הכי נמי מסתברא דלמא מפני תערובת גופין היינו דקתני אפי' גדי וטלה, אלא אי"כ מפני תערובת טעמים מה לי גדי וטלה ומה לי גדי וגדי, ליכא תיהוי תיובתיה דרב, אמר ר' רימיה הכא במאי עסקי' כגון שצאלא בשתי קדירות וכו', ופרש"י כעין שתי קדירות, שיפור מכאן ושיפור מכאן, ותל גדול של גחלים או אפר באמצע, אמר רב מר כתנאי, הרודה פת חמה ונתנה ע"פ חבית של תרומה וכו', ואסקי' לוי ודאי תנאי ורב אמר לך כר"ל ובשר היו חכבית פתוחה ופת חמה, והביאה הגמ' ב' מימרות אמר ר' רבא כהנא בהיה דרב חיינא סבא. פת שאפאה עם הצלי אסור לאוכלה בכותחא, ההיא בניתא דאיטיא בהדי בישרא אסרה רבא מפריזיקא לאוכלה בכותח, ומר רב רב אשי אמר אפי' במילתא אסורה משום דקשיא לריחא ולדבר אחר, ופרש"י צרעת. ע"כ סוגיות הש"ס.

ג. והשתא פש לן לברורי אי הכל סוגיא אחת, או שמא סוגיות חלוקות הן. והנה בתוס' בע"ז שם מכוזר אבירי דאין שתי המחלוקת דאביי ורבא דרב ולוי קשורות אהדדי, ואביי מצי למימר כרב ולוי, ורבא מצי למיסבר כרב ולוי ולא קשיא מידי, ומתחילה הסבירו מוח' אביי ורבא דהאי בת תיהא שהריח בה דודאי אין כאן סוגיא בהל' איסורי הגאה, דהא חזינן דרבא כתב מנא אמינא לה ממתני' דתנור שהסיקו בכמון של תרומה, דהתם הוא איסורי אכילה שדריא ישראל בהגאה שאינה של כולו, ולכן כתבו התוס' דע"כ הכא נח' אביי ורבא אי ריחא מילתא הכונה האם חשיב ליה כשותה, והמשיכו התוס' וטעמא דרבא דלא חשיב כשותה לפי שהיה נכנס בגופו ומזיקו, והקלוקל רבה על התיקון, כדאמרי' פ"ק דחולין גבי סכין של עכו"ם, אבל זילוף ודאי אסור דהוי נכתה גמורה, אבל לא הוי כשתיה אלא הוי הגאה. ובאמת קצת קשה בדבריהם דכתבו דבת תיהא הוי כשותה ולא הגאה, ומאיךך כתבו דמזיקו, ולכך רבא סבר דלא הוי כשותה, ובאמת עמדו בזה כבר המהרש"א והמהר"ם. והמהר"ם נקט בסברא הפשוטה דרבא צריך ב' טעמים להתיר בת תיהא, חדא מדין אכילה דריחא לאו מילתא ולא חשיב כשותה, ועוד בעי' אימא ס"ם ס"א אמאי לא אסור מדין נהנה, דהא י"ינ הוי איסורי הגאה. ולכך כתבו התוס' דמזיקו ולכך לא חשיב הגאה. ובאמת כדבריו קצת נמשא. ומדברי המהר"ם בסוגיין דמזיקו הוי סברא כנגד ההנאה וריחא מילתא, וזה מה שנח' אי הוי כשותה, ואפי' שמזיקו אסור, או דלא הוי כשותה דריחא לאו מילתא (ובתוס' שם יעויין במהר"ם שהוא ב' תירוצים בתוס'). איברא דדברי המהר"ם בתוס' דס"ו: קצת רחוקים, דכתבו להדיא וטעמא דרבא דלא חשיב כשותה, ועוד מהתוס' הבא בד"ה הא סבירי דתוס' דרבא מצי למיסבר כרב דפסחים דא"ל אנא דאמרי אפי' כרב, דהתם ריחא מילתא דאין, ושאינ' הכא שהריח מזיק לו לפי שנכנס בגופו, ואי"כ מוכח להדיא דהסברא דמזיקו מתנגדת לריחא מילתא ולא לאיסורי הגאה בלבד, וכבר הרגיש בזה המהר"ם, וכתב דרבא מודה לרב דהתם הוי ריח דפטם, אבל למה לא נחשב הגאה מחמת שמזיקו, וזה קצת דוחק בדברי התוס'.

ד. והמהרש"א כתב ליישב באו"א דברי התוס', דמה שכתבו דלא חשוב כשותה מפני שמזיקו הוא לפי הסברא דרבא מצי סבר כרב, אבל למאי דסבר כלוי אי"כ לא מחלק בין מזיקו ללא, ואפי' בלא מזיקו לא הוי ריחא מילתא, ולכך הקשה מתרומה אע"ג דלא מזיקו, ע"ש היטב בדבריו. ואי"כ משמע מדברי המהרש"א דתוס' סברו דסבר אדמזיקו מתנגדת לריחא מילתא, כפשטות לשון התוס', וצ"ע חששו למש"כ בזה ד"ב אחר שבכתה אפי' במהות אפי' באמת לא נשאר בלא לדברי מהרש"א) אסור. [והריב חיים חן ישי רצה לפרש דברי מהרש"א ע"פ הנקודה הנפלאה ברמב"ם בכריתות, דאין איסור מוסיף בהנאה על אכילה כיון דגם אכילה חשיב הגאה, ואי"כ כל איסורי אכילה הם כעין הגאה, ולכך מזיקו יכול להתנגד לדין אכילה דלא הוי איסורי יבש של מעשה אכילה, אלא איסור של הגאת אכילה, ודפח"ח]. ובאמת לפי דברי מהר"ם איש במה נח' רבא ואביי הם ריחא חשיב כשתיה או רק הגאה, וכיון דמזיקו מותר, אבל לדברי מהרש"א צ"ב במה נח' אביי ורבא תירויהו חשיבי כשותה, ואי מזיקו לא חשיב כשותה, ואי"כ צ"ב אמאי אביי אסר דהרי הוא מזיקו [ואין להקשות דאי"כ מאי פסיק מתרומה, דחלק בין אינו מזיקו, או הרי קשה להמרש"א, וכתב דהקשה אליבא דלוי דאין לתקן בין מזיקו לאין מזיקו]. וצ"ל לדברי מהרש"א דאביי סבר דמזיקו אי הוא טעם דלא יחשב כשותה או דלא כ"כ מזיקו, ושמא אפשר לקשר זה לדברי בעל המאור בפסחים דהסביר פלוגתא דאביי ורבא אם הוא מתכוין לריח או לא, דשמא גם התוס' סברו דלאביי הוא מתכוין להנאת הריח, ואי"כ אפי' שמזיקו אסור, אבל לרבא שמתכוין רק לבדיקת היין ולא לריח אי"א לחשב את זה לדרך הנאתו כיון דס"ס מזיקו. ודלגאל התוס' והבב"מ הכולים באותה שיטה בדין ריחא מילתא, אך אין מוכרח כלל).

ה. ולמעשה פסקו התוס' בסוגיא דבת תיהא ובסוגיא דבשר שמן שצאלא כרב דריחא מילתא, וכתבו דלא קשיא הסוגיות אהדדי דיש ד' חילוקים בדין ריחא, האי דינא דר"ל דחבית פתוחה ופת חמה דלכו"ע אמרי' ריחא מילתא, ואפי' רבא ולוי

האיסור הבלוע בה, אפי"ה החתיכה עצמה אסורה לפי שאיסור שבה אינו נפלט ממנה לגמרי, ואינו נבלל לתוך ההיתר, משא"כ בלח בלח התם כן נתבטל גוף המנה איסור כיון שהכל נבלע ונתערב היתרם בתוך ההיתר (ואלה הם דברי הר" אפרים עצמו, הובאו דבריו ברשב"א ק"ח: וכן בתוה"ב). ובטור כתב דאינו מבין דברי הרשב"א שהכל מצטרף לבלטו, ע"כ שהטעם מתבלבל ככולו, וכיון שמתבלבל ככולו אי"כ נתבטל. ודברי הטור לכאן תואמים את דברי רש"י שהזכרנו, דלמ"ד אפשר לוחטו מותר גם בלא איסורין החתיכה מותרת, רק אכתי יל"ע אם נפסק לרש"י שאפשר לוחטו מותר או אסור. ובכ"י כתב שאין מבין את תמיכה ה"ה הטור, דהאמת כהרשב"א דאין אנו יודעים שיעור הפליטה כמה היא, ואם נפלט כולו, ולכך אוסרים את החתיכה, וכתב שהרשב"א לא מפי עצמו אמרה אלא אלו דברי הר' אפרים, וכן משמע בר"ג לגבי הפליטה, והקשה בכ"י דנטעמיה לקפילא ונתירו בפחות מנ"ט (וכדברי הר"ג), וכתב ושמא י"ל דכיון שכבר נאסר שוב אין להתיר עד שיפלט לגמרי, וסתם ולא פירש, וצריך פי' לדבריו.

ד. ומה שראינו בהסבר לזה הוא בדברי החו"ד סי' ק"ו שבא ליישב קושיית הפלתי' בסי' ק"ו שהקשה לפי יסודו שאין אפשר לוחטו וחנ"ג הם תרי ענייני, אי"כ אמאי הגמ' דק"ט. באה ליישב פלוגתא דרבי ורבנן דנח' באפשר לוחטו, ואי אסור או מותר, נימא דכו"ע אפשר לוחטו אסור, ונח' אי אמרי' חנ"ג, וכתב הפלתי' עצמו ליישב דבבשר לא אמרי' אפשר לוחטו אסור ודאי דאמרי' חנ"ג, וכיון דאכתי אסור מחמת תערובת בב"ח אי"כ ודאי שגם הבשר נעשה איסור, ולכך הגמ' לא יכלה להעמיד המח' בחנ"ג דבב"ח קאי, אבל בשאר איסורין גם אפשר לוחטו אסור, שהחתיכה עצמה אסורה מחמת האיסור, אבל לא מוכרח למימר דחנ"ג כיון דאין התערובת יוצרת איסורא אלא הבליעה. ובחזו"ח שם כתב ליישב באו"א, דאמאי בכתב לא מהני טעמא קפילא להתיר החתיכה הרי ליכא ניט, וכתב ליישב ע"פ דברי המורדכי ביבמה שרקקה דם, דאי"א לדם בלא צחצוחי רוק, והקשה המורדכי דניבטל ברובא, וכתב לייסד דאם ההיתר לא היה ניכר קודם ביטול ל"א ביטול ברוב, וכן בדם דלא היה ניכר לפני התערובת בפני"ע שוב אין בו כח לבלא הרוב, וה"ה באיסור שנבלע בהיתר כיון שאמרי' בפסחים דאם נבלע האיסור בהיתר מצטרף למלוקות. דאמרי' היתר מצטרף לאיסור, ואי"כ אפשר כשנמטע הטעם של האיסור אי"א לומר דיתבטל האיסור ע"י ההיתר כיון דלא היה ניכר ההיתר לפני התערובת דהיה עליו שם איסור, אבל בב"ח כיון דהוי ב' היתרים, האיסור רק מחמת התערובת, אי"כ כשנמטע הטעם חוזר להתירו, ואיכא למימר אפשר לוחטו מותר. ועיקר, ששכבר הקשו האחרונים בדבריו כמה קושיות דהתי נסמך על ל"ז טעם דאמרי', והרשב"א נופיה דאמר שהחתיכה אסורה כבר דטעם כעיקר דרבנן, ועוד דודאי דלמעשה אין היתר מצטרף לאיסור בכל התורה אלא בקדשים, ומאי ראיה מהתם [ועוד אפשר להקשות מדברי הגוב"י דביטול בס' אינו בדין ביטול ברוב, ולא שייך בזה סברת המורדכי], אך עכ"פ בדברי הב"י אפשר להשתמש בסברא דומה שכיון שנקבע שם איסור על החתיכה, אי"כ אין ההיתר מבטל את האיסור.

ה. והנה בשו"ע סי' ק"ו ס"א פסק כדברי הרשב"א בשם רבינו אפרים הדחתיכה עצמה נשארת באיסורה, אע"ג דאין אומרים חנ"ג, ובש"ך כתב הדחתיכה אסורה דאפשר לוחטו אסור, וכן הגר"א השתמש בלשון אפשר לוחטו אסור, וכן הביא בישי"ש בפרק ג"ה דמשום דאפשר לוחטו אסור, וכולם ציינו לרשב"א בתה"א, וכן הפלתי הבין דהוא תרי עניני. ובאמת יעוין ברשב"א דהוא פי' כל הדין דאפשר לוחטו אחרת מרש"י דכלל לא איירי לענין החתיכה עצמה שהיא ודאי אסורה, וכל פלוגתא לגבי הפליטה בב"ח אי חשיבא כהיתר' או כאיסור, דבתחילה דף ק"ח: הביא דברי ר"א דבשאר איסורין ל"א חנ"ג, אבל החתיכה עצמה אסורה, והיא"א פלוגתא דאפשר לוחטו כן פי' הרבינו אפרים דהוא דווקא בע"כ דהבשר עצמו נעשה אסור למ"ד אפשר לוחטו אסור, אבל למ"ד מותר באמת החתיכה נהיית מותרת גם בב"ח, והקשה עליו הרשב"א דאם החתיכה מותרת כי אפשר לוחטו מותר, אי"כ מדוע בשאר איסורין החתיכה אסורה, ולכך כתב הרשב"א כדברי הרמב"ן דאפשר לוחטו הוא רק על הפליטה בב"ח, אבל החתיכה אסורה כי אין הגעלה באוכלין. ואי"כ מכוזר בדברי הרשב"א דאין כלל קשר לדין החתיכה אי מותר או אסור לדין אפשר לוחטו, אלא לדין הגעלה באוכלין. וכ"כ בהגהות הגרע"א על השו"ע בסי' ק"ו על פסק הרמ"א שם, דהשו"ע פסק את דברי הרשב"א. והרמ"א לא השיג דבר על החילוק בין בלוע דהחתיכה אסורה. לבין לח בלח דחתיכה מותר, ואח"כ כתב הרמ"א דלפי מה שנהוגין בשאר איסורין חנ"ג אין חילוק בין לח ליבש, והוסיף דאם הוא לח והרבה ס' כנגד האיסור הכל מותר, והקשה בכו"פ דאם מודה הרמ"א דבדבר לח אפשר לוחטו מותר, אי"כ איך כתב דאין חילוק בין יבש ללח, דהרי אי"א לומר חנ"ג בדבר לח, וכתב הגרע"א דכל דבריו זה לשיטתו ששנה וישלש דאפשר לוחטו וחנ"ג הם תרי דיני, אבל לדברי הרשב"א דהחתיכה אסורה זה מחמת דאין הגעלה באוכלין, אבל אפשר לוחטו וחנ"ג הוי דבר אחד, ולכך הרשב"א לשיטתו שפסק דאין חנ"ג בשאר איסורין, והחתיכה אסורה מחמת דאין הגעלה, כתב לחלק בין יבש ללח דלא שייך הגעלה בלח, אבל לדידן דיש דין חנ"ג בשאר איסורין, אי"כ גם אפשר לוחטו אסור ואפי' בלח, ואי"ש.

וכדברי הגרע"א גם היד יהודה בסי' צ"ב כתב דלהרשב"א הוא רק מחמת דאין הגעלה באוכלין, ובאמת ברש"י ראינו דלא חשש לדין זה דאין הגעלה, דהא כתב דבשאר איסורין למ"ד אפשר לוחטו מותר החתיכה ניתרת, וכן משמע בטור, ונראה שנח' לשיטתם אם שייך כאן מבטל איסור לתחילה, דהרשב"א בתשובה תצ"ה דענה על דברי רבי"ה דאם החתיכה מותרת, אי"כ מצינו הגעלה באוכלין, וענה לו מהר"א דאה"נ במזיד אסור משום דאין מבטלין איסור לתחילה, אבל שולגו מותר, והרשב"א ענה לו דזו קשה מן הראשונה, שאין אומרים אין מבטלין איסור אלא כשמבטל את האיסור ואוכלו, אבל כאן הוי דומיא דהגעלת כלים וכחל שרק מפירד את ההיתר מן האיסור, ואין כאן שייכות לדין אין מבטלין איסור, אמנם מהר"א"ה וכן מהטור חזינן דשפיר הוי ביטול איסור, ולא דמי להגעלה, וצ"ל שכיון שנקבע שם איסור על החתיכה לא הוי כמו סיר הבלוע, שאין הסיר פתוח, ואיסורא. וכן בכחל איכא למימר דהרי האיסור רק מדרבנן דחלב שחוטת מותר, ואי"כ כך חז"ל גזרו שאפשר להכשירו בכך, ולא דמי לאיסור בלוע שנותן שם איסור בכל החתיכה.

ו. ועוד ני"מ טובא יוצא בין דברי הרשב"א וכהבנת הגרע"א לבין משמעות הפוסקים שנקטו דהאיסור על החתיכה עצמה מדין אפשר לוחטו אסור, במה פסקש בראש סי' צ"ד ס"ו דבצליים שפושטן בבשר ואח"כ בסוף בקדירה חולבת דמשערין רק כנגד בליעת הבשר, וכתב הש"ך אות כ"ג בשם מהר"מ לובלין דהבצלים עצמן גם מותרים, אע"פ שאם חתך הבצל בסכין איסור הבצלים אסורים, דקיי"ל אפשר לוחטו אסור. ומשמע מדברי הש"ך דדין אפשר לוחטו הוא דין באיסורים ולא בכליעת היתר, דהתם לא אמרו דין זה [ועיוין בגרע"א בתשובה כ"ז שהביא בשם אחד דהוא כעין דין חזקות], ולכאן הו לא שייך לדברי הרשב"א, דאם זה דין הגעלה מאי שנא היתר מאיסור.

ז. והעולה מכאן כמה שיתות בדין אפשר לוחטו, שיטת רש"י דהוא בכל

האיסורין וקאי על החתיכה עצמה, שיטת רבינו אפרים דקאי על החתיכה, אבל

רק בב"ח, אבל בשאר איסורין לכו"ע אפשר לוחטו אסור, דווקא בבשר וחלב

איכא למימר דהם שני היתרים, והתערובת בטעם הוא האיסור, ולכך יש מוח' בגדר

בשר בחלב אם הוא שני היתרים, או שכל היתר אוסר את חבירו ואפשר לוחטו

אסור (וכן ביאר הריטב"א את דברי ר' אפרים), וכן פשטות סתמות הפוסקים דגם

בשאי"ס אמרי' לוחטו אסור אע"ג דלא"י חנ"ג. ושיטת הרשב"א והרמב"ן

דחתיכה עלולה אסורה מדין אין הגעלה באוכלין, והנידון בפליטה אי חשיבא

המים עם הבשר [וצ"ל דלא ס"ל כהר"ן דבשר בפני"ע או חלב בפני"ע חשוב היתר בהיתר ולא בטל]. ויעו"ש שכתב שכן ראיה בחמץ קודם הפסח, דיי"ל דחל מצד האיסור דמו שעות, ואז באמת הוא דחל הביטול כיון שאז חל איסור דמו שעות, מ"מ אסור מצד תשביתו, עכ"ו. ולענ"ד דבריו צ"ע, דהתינח למאי דק"ל דחמץ במשהו רק בפסח גופא, אבל למאי דהביא המ"מ בפ"א מחמץ ומצה דיש מי שכתב דלהר"מ דחמץ בפסח חשוב יש לו מתיירן, אינו בטל מו' שעות ולמעלה יעו"ש, אי"כ לפי"ז נמצא שכל הביטול חל רק קודם ו' שעות [אכן י"ל דבאמת הרי להר"מ לאי שייך ביטול קודם הפסח]. גם צ"ב בדבריו ז"ל, דהגם דמו שעות ולמעלה אסור, מ"מ איסור זה נפקע בפסח, ובפסח חל איסור חדש, וכן להיפך האיסור שבתוך הפסח הוא מתחדש רק בפסח, ובפרט לבעה"מ והראב"ד דאין לאו קודם הפסח, ואי"כ סו"ס האיך מתבטל איסור זה קודם שחל, וצ"ל לכאורה דבאמת הגוב"ב שטען דהיתר בהיתר לא בטל לא בא מטעם דאין על הביטול כל מה לחול, דזה שפיר חל מאיסור טעם שמתבאר לעיל, אלא אתי עלה מטעמא דהר"ן דגדרים (גיב') דחשוב מין במינו, ולכן כיון שאסור מאיזה טעם כבר לא חשוב מין במינו, ודו"ק, [וש"י"ר בספר כסא אליהו או"ח סי' תמ"ב שגי"כ הצי"ב בעיקר הך סברא דכיון דשייך ביטול מו' שעות הרי דשייך תורת ביטול, גם העיר דלפ"ד המורדכי אין הפי' דחזיר וניעור אלא דלא בטל כלל].

כא. ויעו"ש בגוב"ב שהביא דהסמ"ג למד דחמץ קודם הפסח בטל כמו צמר גמלים עם צמר רחלים, ויש להוסיף דכ"ה בתשו' הר"ן וכנ"ל, עוד יעו"ש שכתב דמהך דצמר גמלים וצמר רחלים י"ל דאי"ז גדר ביטול גמור, אלא רק מועיל שכשעשה חוטים לא יחול עליו שם חוטי צמר רחלים, יעו"שה [ויעו"ש מה שהאריך בשי' הרמב"ם בזה].

נדב פרץ - הכרזיה החרדית בית שמש

כדברי המ"א דאפי' נתבטלו הזיתים פי' להחמיר

בשו"ע סי' תמ"ז ס"ח כתב: זיתים שזנורו לחתכם בסכין חדשה וכו', ובמ"א סקל"ח כתב אבל בסכין ישן אפי' אינו ב"י אסור דחריף הוא וכו', ע"ש. ומכוזר בדכל זית זזית משערין כנגד כל הסכין ולכך אסור, ואפי' אם בכל הזיתים יש ס' כנגד הסכין אין מצטרפים, דאין הטעם נפלט ומתערבב ביחד. ובהמשך המ"א כתב, ואם נתבטלו הזיתים קודם פסח אף הזיתים עצמם חוזרים להיות מותרין, דחמץ חוזר ונפלט ונתבטל הטעם בס', ואף שבשו"ע סי' ק"ו כתב דאותה חתיכה אסורה, מ"מ הרי כתב מוהר"ם לובלין בתשובה דווקא היכא שבלע איסורא. אבל היכא דבלע התירא אף החתיכה עצמה מותרת, וכ"פ הט"ז.

והוסיף המ"א: ומיהו ג"ל דאף דמותר לקיימן מ"מ אסור לאכלן בפסח, דפשט הש"ע והגהה משמע דאין האיסור כ"ש לא חיישי', משא"כ בחמץ דאוסר במשהו, היינו אין את"ל נשאר בתוכו בשר כ"ש לא חיישי', משא"כ בחמץ דאוסר במשהו, ועוד דהא בלאו הכי י"א חוזר וניעור, עכתי"ד המ"א. ובמחצה"ש פ' את דבריו דהמ"א חלק על דברי הט"ז שהסביר הטעם להקל דבלע התירא, דדוקא בבלע איסורא אמרי' דכיון דכבר היה עליו שם איסור שוב אינו חוזר להתיירו, משא"כ בהתירא בלע דמעולם לא חל שלם איסור, ובוה מיאן המ"א מכח לשון השו"ע והגה דאמרו אין האיסור נפלט ממנו לגמרי, ואי"כ י"ל דנשאר תוך אותה חתיכה יתר ממה שמפליט, ואי"כ גם בבלע היתרא יש לאסור. ומש"כ המ"א ועוד י"א שחזר וניעור, הגיה המחז"ש והבין כך דבריו דאפי' אם ת"ל כדברי הט"ז דכיון דחל שם איסור תו לא פקע כיון שנשאר משהו באיסורא משא"כ בהיתרא. הכא בחמץ ככ"ז יהיה אסור דהרי חמץ במשהו, וי"א חוזר וניעור, ואי"כ אפי' במשהו אסור. ואי"ה דהמ"א עצמו הוי כתב לעיל דבטעם ל"א חוזר וניעור ואמאי אסור, כתב המחז"ש דהוסיף זה רק לסניף, ועיקר הטעם דלא ידעינן כמה נפלט, ושמא אין ס' בחתיכה כנגד האיסור. ובאמת שהוא דוחק בדברי המ"א, דמלבד מה דהוצרך להגיה בדבריו דל"ג ועוד, אין משמעות המ"א ובא לחלוק על הט"ז, אלא דעל אף דברי הט"ז ומוהר"ם הכא שאני, ועוד דכל משמעות הסוגיא והפוסקים ביו"ד אין משמעות דאי אמרי' אפשר לוחטו אסור והחתיכה עצמה אסורה, דהוא מחמת דחיישי' שמא נשאר טעם, ואין בחתיכה ס' כנגדו, וכמו שיתבאר להלן מתוך הסוגיא.

בדין אפשר לוחטו אסור וחנ"ג

א. בגמ' חולין ק"ח. אמר רב כיון שנתנה טעם בחתיכה חנ"ג (קאי אמתני' דטפת חלב שנפלה על החתיכה) ואוסרת לה החתיכות כולם מפני שהן מינה וכו', ומאי קסבר, אי קסבר אפשר לוחטו מותר חתיכה אמאי ג"ג, אלא קסבר אפשר לוחטו אסור, דאייתמר רב ור"ח ור"י אפשר לוחטו אסור, שמואל ורשב"ד ור"ל דאמרי' אפשר לוחטו מותר. ופירש"י בד"ה ומאי קסבר רב באפשר לוחטו באיסור שנבלע בהיתר ונתן בו טעם ואסרו וחזר ובישל וכו', אי קסבר הותר גם הראשון מפני שנבלע האיסור ממנו, ולכתחילה הוא דאסור שאין מבטלין איסור לתחילה, ומיהו שביבטל מותר גם הראשון וכו', אלא קסבר משאנסרה החתיכה שוב אין לה היתר בסחיטה, ואשמעינן דאף ההיתר שבה נעשה איסור להיות כאן שיעור גדול לאסור אחרים הרבה. ע"כ. ומכוזר בדברי רש"י ב' ענינים יסודיים באפשר לוחטו, חדא דאפשר לוחטו הוא בכל האיסורין ולא דווקא בב"ח, ועוד הדין אפשר לוחטו הוא על החתיכה הראשונה אם היא מותרת או אסורה, וכן משמע בדברי התוס', ולפי"ז יוצא דדין אפשר לוחטו ודין חנ"ג אינו אחד, אלא דקודם מוכרח לסבור דאפשר לוחטו אסור דאין לחתיכה היתר בסחיטה, ואשמעינן רב דאף ההיתר שבה נעשה נבילה להרבות שיעור גדול, וכן משמע מלשון הגמ' דהם תרי עניני, וכן דקדק הר"ן בסוגיין. ועוד משמע דפלוגתא דאפשר לוחטו היא האם אפשר לאיסור ליחסט לגמרי מן החתיכה או לא, וכן פי' הפלוגתא בפלתי' סי' צ"ב ג"י יעו"ש.

ב. אבל בר"ג הבין דברי רש"י שהם ענין אחד, והקשה ממשמעות הגמ' דהם תרי עניני, ועוד הקשה אמאי הגמ' בדה"ק. גם לא דקדקה דהאי דאמרי' חנ"ג בשאר איסורים תלי בפלוגתא דאפשר לוחטו אסור או מותר. וכתב הר"ן לייסד את שיטתו דכל הדין דשאר איסורין הוא להא דבשר בחלב, ורק בבשר בחלב נח' האם הבשר אסור מחמת עצמו ואפשר לוחטו אסור, לכך א"ל דחנ"ג, או דאין הבשר אסור אלא מחמת בליעת החלב, ולכך אינו בדין שנאמר דהבשר אסור מחמת עצמו ונאמר חנ"ג, וזה שייך רק בב"ח ולא בשאר איסורין, ולכך בדה"ק, לא שנינו פלוגתא דאפשר לוחטו, דהכל תלוי בסוגיא דבב"ח. וברש"י י"ל דאייתמר בסוגיין בעלמא, והאי"נ דשייך גם להתם. והמשיך הר"ן דמ"מ אין דין חנ"ג ואפשר לוחטו דבר אחד בעצם, דהיה אפשר לומר אפי' אם אפשר לוחטו מותר היה אפשר לומר חנ"ג, דכדי להתיר את החתיכה הייתי צריך עדיין לשער ככולה אפי' אם אפשר לוחטו מותר, ולא ידעינן כמה נפלט מן האיסור, ואפי' אם היה ס' כנגד האיסור שמא נשאר הרבה איסור בחתיכה, ובהא דאמרי' חנ"ג איכא תרי דיני, חדא דצריך ס' כנגד ההיתר, ומודי דההיתר חשיב איסור, והגמ' ששאלה אי קסבר אפשר לוחטו מותר חתיכה אמרי' ג"ג, ושאלה על הדין שהשני דאין הבשר חשיב כמין האיסור אי אמרי' אפשר לוחטו מותר דאינו בדין, אבל באמת על מה שצריך ס' כנגד ההיתר לא קשה, דאיכא למימר דלא נפלט עדיין כל האיסור. והקשה הר"ן אם אין אנו יודעים את שיעור הפליטה אין שייך בכלל אפשר לוחטו מותר, דאפי' אני מרבה כל מימות שבעולם אין נדע שחולט האיסור, והסיק הר"ן דאפשר דקפילא ארימאה שיטעם, ואם אין טעם חלב אמרי' אפשר לוחטו מותר, והחתיכה חזרה להתירה, והשוו חכמים דבריהם בין שאר איסורין לבב"ח.

ג. אמנם בכ"י בסי' ק"ו מכוזר בזה שלא כדברי הר"ן. דאפי' ע"י קפילא אין מתיירין את החתיכה עצמה, דשם בסי' ק"ו הביא הטור דברי הרשב"א דאע"פ שפוסקים כרבינו אפרים דל"א חנ"ג בשאר איסורין, ואוסרת החתיכה רק ע"פ

מודים בהא, והבי ריח דבשר פלוגתא דרב ולוי, וקיי"ל כרב, וגם רבא מצי סבר כרב דהוי בשר ריח פייטוס ואין מוזיק, והג' ריחא דבת תיהא דפסקי כרבא, והד' פת חמה וחבית טומאה או פת צונן וחבית פתוחה יהוא פלוגתא, דתניא וה"ה פת צונן בחבית מגופה דלכו"ע ליכא ריחא, הוסיפו התוס' דלמא דקיי"ל כרב דריחא מילתא ה"מ בתנורים שלום שהיו קטנים, אבל בתנורים שלנו שהם גדולים ולא סתומים מותר גם לרב, ועוד הוסיפו דרב דוקא באחד מהאיסורים שמן דהוי ריחא דפטם, אבל בכחוש לא אמר, והוסיפו עוד ועל חטה וחמץ שנמצאת באחד ה' המצות כבד לא מיבעיא קומע' ו' שעות ומותרות דבטל בס', אלא אפי' אחר ו' שעות, אבל בפסח גופיה אפו נמצאת חטה באחד מהם כולן אסורות, ואפי' בתנור גדול כתבו התוס' דאע"ג דבכה"ג לאו מילתא היא, מי"מ נהי דטעם ליכא מ"מ משהו בעלמא איכא, ואפי' במעשה תנור דלאו פייטוס, עד כאן פסק התוס', וכן פסק פלוגתא דרב כ"צ דבת תיהא כרבא דאינו מתכוין ליהנות, ולא דמי לחבית פתוחה ופת חמה כמו שדימה אב"י (ולכן בגמ' אמר אב"י והא דידן נמי חבית פתוחה ופת חמה דמי, דמשמע דרבא לא מדמה לה), ודכו"ע אית להו דר"ל, וכן מפת שאפאה עם הצלי וההיא ביניתא משמע כרב, ולכן פסק כרב וכרבא.

ו. אבל הרי"ף בפרק גיד הנשה הביא גמ' דרב ולוי, וכתב דהא מילתא פסקו בה רבואתא הלוי משום דרבא בעו' בבת תיהא סבר כוותיה, וקיי"ל כרבא לגבי אב"י חוץ מיע"ל ק"מ, וכ"כ רש"י בסוגיא דפסחים בסוף הסוגיא דהלכתא כלוי אע"ג דתנאי כרב כיון דרבא סבר כוותיה, והביא הרי"ף דאיכא מאן דפליג ואמר דהלכתא כרב, דהא מתני' דהרודה פת חמה דאוקמיה ר"ל בפת חמה וחבית פתוחה דכ"ע לא פליגי דריחא מילתא, והיא בשר שחוטה שצלאו בהדי נבילה הוי פת חמה וחבית פתוחה, ועוד פת שאפאה עם הצלי משמע כרב, וכן היא דיתא, והרי"ף עצמו דחה את א"כא אלא שפסקו דאין זה דין ריחא אלא ששואבות גוף היין, אבל ראיותיהם, דמה שהקשו ממתני' דהרודה פת ע"ג חבית ואליבא דר"ל, לוי רביה דר"ל הוה, ורבא נמי לא סבר להא דר"ל, וא"כ ללא אוקימתא דר"ל מתני' איירי אפי' בחבית פתוחה ובפת חמה, ור"מ אסור, ור"י מתיר דסבר ריחא לאו מילתא, ורבא ולוי סברו כותיה דר' יהודה ור"מ קיי"ל כר"י, וגם ר' יוסי שאמר דשעורים ופסח מפני שהם שאובות קומע' דאין זה דין ריחא אלא ששואבות גוף היין, אבל בחיטין כר"י סבירא ליה דלאו מילתא, [ובהא מציינו מח' בין הרי"ף לרש"י, דהרי"ף כדאמרן, וברש"י איתא במא' דאמר' בגמ' דלוי דאי תנאי הוא, כתב רש"י דר"מ ודאי סבר דריחא מילתא ולכן אסור וגם ר' יוסי, וכן אח"כ בסוף הסוגיא כפספק רש"י כלי כתב: ואע"ג דאיכא תנאי כוותיה דרב, משמע דגם ר' יוסי כותיה דרב דריחא מילתא, ובאמת צ"ב בדברי, דאם הפשוטות בר' יוסי דריחא מילתא, א"כ היה צריך ר' יוסי לתת טעם בחיטין אמאי מותר ולא בשעורים, ועוד דשואבות משמע דאת גופו שואבות ולא רק קולטות הריח, ובאמת מכח קושיות אלו הפרי"ח בסי' ק"ח מצדד כמו הרי"ף, וכן הקשה שם ממתני' דמכשירין דאיכא פלוגתא דרומה לגבי מכשירין, דהרודה פת שנילושה במי פירות והניחה על גבי חבית של יין אי מכשירא את פת האו לא, ור"מ מטמא ור"י מטהר, ור' יוסי מחלק בי חיטין ושעורים, ומשמע דשואבות דר"י הוא גופו של יין, דמה שייך דין ריחא לגבי הכשר, וכתב שם הפרי"ח דשמא רש"י יפרש המשנה דאיירי ביון טמא ובפלוגתא דריחא מילתא, וע"ע בפרי תואר דמיישב דברי רש"י].

ז. ועוד דברי הרי"ף לדחות דברי הפוסקים כרב, דכד דייקת למימריה דרב משבחת ליה דש"י כההוא מימרא דיליה דאמר בהדין פירקא מימרא דחנ"ג, ואמרי מכדי רב כמאן אמרה לשמעתי, כר"י דאמר מין במינו לא בטיל, ורבנן פליגי עליה, וקיי"ל דכל איסורין שבתורה בס' ואפי' נתרעב גופו של איסור, וכ"ש ביחא בעלמא, והא דתני רב דהא פת שאפאה עם הצלי וההיא ביניתא דאיטויא בהדי שאפאה אפי' כלי תאם דאסור לוי לכתחילה, והני כלכתחילה דומה, ועוד דהא פת הוי כבשר שיש לו מתירין ולכן גם ללוי אסור, כעתי"ל הרי"ף, ורבו הראשונים והאחרונים בקושיות על הרי"ף וביישובם, ובר"נ שם על הרי"ף הקשה דא"ל לומר הדכא רב לשיטתיה דאמר מין במינו לא בטיל, דא"כ מה מדמו בגמ' הך מימרא דמתני' דהרודה פת חמה, דהתם הוא מין בשאינו מינו ולא בטיל גם לרב, וכה"ק בעל המאור בפסחים ס', ובהשגות הראב"ד שם כתב על ה"ה וישב וז"ל: אבל אמר שלא אמר הרב כך אלא בכשר דאינו ניכר, הלכך הוה ליה במשהו, אבל ובעל מינו דריחו ניכר למיד' ריחא מילתא הוא כנותן טעם, ע"כ. ועוד הקשו הר"ן ובעל המאור מהא דכתב הרי"ף דלוי סבר דלכתחילה אסור, מהא דרבא גופיה דהתיר לכתחילה להריח בבת תיהא, וכן הוא דפריך התם בפסחים מהא דאין צולין ב' פסחים דהוא לכתחילה, ומאי פריך לוי מכיר לכתחילה, וכן הביא הר"ן יושלמי (וכן הביא הרמב"ן בח"י בע"ז ובמלחמות בפסחים) דשרי לוי לכתחילה, ובוזה כתב הראב"ד בהשגות שם דלוי אסר לכתחילה רק באיסורין ולא בהיתר, כמו בב' פסחים דהתם הוי היתר בהיתר, ומרבא גופיה נמי לקי"מ, דכיון דעיקר היין אינו לריח אלא לאכילה אין דרך הנאתו רק בזילוף, דהוא הוא המרחיב נפשו של אדם, וכן בריח שמה דכתב דפת שאפאה עם הצלי חשיבא דבר שיש לו מתירין דיכול לאוכלה בכשר, מאי שנא מדגים שעלו בקערה דאנו מתירין מדין נ"ט בר נ"ט, והוי הוא דבר שיש לו מתירין, ואפי' רב דאסר סבר דהוי נ"ט ולא הוי דבר שיש לו מתירין, ובוזה גם הראב"ד לא יישב דברי הרי"ף, אמנם הרמב"ן במלחמות שם כתב דאי משום גמ' ל"ק, דפלוגתא דרב ושמואל' אי חשיב נ"ט או נ"ט בר נ"ט יכול להיות בין למשהו ובין לנ"ט ממש, ורב לשיטתיה דמין במינו לא בטיל ואפי' במשהו, אבל כתב הרמב"ן דמחל לו בעל המאור מחילה גדולה דפת שאפאה עם הצלי הוי אינו מינו, ובכה"ג ל"א דבר שיש לו מתירין, וכה"ק הר"ן על הרי"ף (ובר"נ הקשה בסברא זו ועוד מרבא דהתיר רבא בבת תיהא להריח את הריח ממש ובתערובת היתר, ושמואל' י"ל דבאתר הריח בפני' גרע דאין בו ממש כלל, אך כשנקלט הריח באוכל וע"י אכילה נכנס הריח לגופו גרע טפי). ובר"נ וברמב"ן כתבו דגם בלא הסברא דדבר שיש לו מתירין, ואפי' אם לוי לכתחילה התיי אפשר להעמיד האי דפת שאפאה עם הצלי וההיא ביניתא כלי, דבכשר וחלב הוא דין אחר דכיון שהריח הבשר נרגש מיתחיו כבשר בחלב, ועוד דבכ"ז גזרו הרבה דיני הרחוקות כיון דהם ב' היתרים, וגם בריחא שייך למיגור, אבל בכשר שחוטה ונבילה הדין כלי דמותר.

ח. ובדעת הרי"ף האמת יורה דרכו דפשוטות לשון הרי"ף דגם אי אמרי' ריחא לאו מילתא כלי משהו מיהא איכא, דהוי כתב דאסור לכתחילה, ואם אין כלל ממשות אמאי אסור, וכן מהא דהשוה הדין דרב לטעמיה, ואנו דסוברים דמין במינו בטיל מותר, מיהו משהו איכא אלא דמותר (ושמא לכן אסור לכתחילה דהוי כמבטלין איסור לכתחילה), וכן מהא דכתב דהוי דבר שיש לו מתירין משמע דהוא מדיני הביטול, וא"כ גם ללוי איכא משהו שמתבטל, והני"מ מהו לגבי חמץ בפסח דבין במינו ובין בשאינו מינו כבשהו א"כ יהיה אסור בפסח ריחא, ובאמת שכן פסק המח"א בסי' תמ"ז ס"א דהרמ"א שם הביא דש"י מחמתו לענין דיעבד בפסח בריחא, וכתב שכן כתבו התוס' בע"ז, [וכן הרי"ף נישט ברשאשונ' טעמו, דדוקא לרב ריחא מילתא דסבר מין במינו לא בטיל, וא"כ בפסח דלכו"ע אסיר במשהו גם ריחא אסור, והוסיף שם המ"א וא"כ אין לנו מי שיתיר, וכן משמע בפשוטות בביאור הגר"א ב"ד סי' ק"ח שהביא דברי התוס' והרי"ף לדעו ז'ו. (וצע' קצת מהביאור הגר"א אח"כ בליקוט). אמנם יעויין ביד יהודה בסי' ק"ח פסק' שדעתו בכל זה וחלק על דברי המ"א, והעמיד הסוגיא דאיכא ב' שיטות בראשונ' טעמו, דמעת הרי"ף ודעמיה דריחא לאו מילתא ואין בו כלום, וכתב ליישב את כל הקושיות מהרי"ף דמשמע דמשהו מיהא איכא, וכתב דאע"ג דאין כאן ממשות מהאיסור לפי לוי דריחא לאו מילתא, מי"מ אכתי' איכא הרגשת האיסור ולכן לכתחילה אסור. ומה דכתב דהוי כדבר שיש לו מתירין, לא דהוי דין ביטול אלא כיון דחזוין דבדבר שיש לו מתירין אע"ג

דהוא אחד באלף לא בטיל, והוא מסברא דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, א"כ ה"ה בריחא דהוי הרגשת האיסור דלכתחילה אסרי' ריחא, א"כ שייך הסברא דכר שיש לו מתירין דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, ונמצינו למדים דאיכא ב' שיטות בדברי הרי"ף, דדעת המ"א והגר"א דמשהו מיהא איכא, וא"כ בחמץ בפסח גם להרי"ף אסור, ודעת היד יהודה דהרי"ף פליג לגמרי' אתוס' דאין אפי' משהו, ולכן בחמץ בפסח אין חשש כלל מריחא [ובאמת כך משמע בדברי הגר"א בליקוט שם דתלה פלוגתא דחמץ בפלוג' דהתוס' והרי"ף, ע"ש].

ט. ויל"ע בדברי השו"ע סי' ק"ח ס"ד שפסק בחבית פתוחה ובפת חמה דאסור, ועי' ביאור הגר"א שכתב דהוא מתוס' דגם לרבא ולוי אית להו דר"ל, ולכן בפת חמה וחבית פתוחה לכו"ע אסור, וא"כ צ"ע טובא דהא השו"ע גופיה בס"א פסק כהרי"ף דקיי"ל כלי דלכתח' אסור ריחא ובידעבד מותר, ולהדיא כתב הרי"ף דרבא פליג אר"ל, וכן לוי דהוא רביה דר"ל פליג עליו, ותרווייהו מוקמי' למתני' דהרודה פת חמה בפת חמה וחבית פתוחה, ובוזה פליגי תנאי וקיי"ל כר' יהודה לגבי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכן כל הראשונים על דברי הרי"ף כתבו דרבא גופיה דיבר בפת חמה וחבית פתוחה מהא דאיתוי' לאב"י מכמון של תרומה, הוא ממש דומיא דפת חמה וחבית פתוחה, וא"כ צ"ב טובא דברי השו"ע איך תפס החבל משני קצוות, ופסק בהא כר"ל, והרשב"א בת"ה גם כתב דרבא פליג אר"ל. וש"ר שכבר הקשה כן הפרי"ח, ומכח זה העלה להקל נגד השו"ע דהא השו"ע כבר כתב דכל מקום דהרי"ף והרמב"ם בדעה אחת, וכ"ש שהרשב"א עמהם, נקטי' כוותיהו, והעלה להקל לדיוא.

י. ולאחר המחשבה שכתבי לדקדק דברי המחבר שתינה מדברי הגמ' והמשנה דמתני' דהרודה פת חמה ע"ג חבית של יין איירי בתרומה דהוא איסורי אכילה, והמחבר נקט בלישניהו ע"ג פסח שהוא איסור הנאה, אבל א"ל דאע"ג דבתרומה באמת מסכים המחבר דרבא פליג אר"ל, ואפי' בפת חמה וחבית פתוחה ריחא לאו מילתא, ורק ביון נסך שהוא איסורי הנאה א"ל דרבא מודה דס"ס הוא נהנה, דהשתא אין את כל סכרות הראשונים בבת תיהא דאמר' דלרבא דסבר ריחא לאו מילתא אכתי' לא חשיב כנהנה, דבתוס' כתבו דהוא משום שהריח מוזיק, והאי דיתא יותר לזילוף דהוי כבלועו מפת מיקון, וכן מה שהקשו הראשונים מהגמ' בפרק כ"ש דהנאה הבאה לו לאדם בע"כ באפשר וקמיכוין לכו"ע אסור, וחילוקו הראשונים או דשאני היכא דלא עומד לריח כגון בת תיהא איכא למימר דבפת איכא למימר דחשיב דרך הנאה, ולגבי זה חשיב כעומד לריח דהרי יין וזילוף חשוב יותר מיין לשתייה והאי כזילוף דמיא, ולכן כתב השו"ע להחמיר ביון נסך דהוא איסור הנאה, וש"ר דיישב כעין זה בפני תואר, אבל אחרי העיון בדברי הב"י גופיה אין נראה שכונתו לכן, דהרי על דברי הטור שכתב האי פת חמה וחבית פתוחה ביון נסך, ועו"ז הביא הב"י את דברי הגמ' בעו"ז על בת תיהא, והביא להשמועה כצורתה ביון נסך, ולא הזכיר מחילוק זה כלום, והסיק שם להלכה דפת חמה וחבית פתוחה לכו"ע אסור, וצונתא אסור בשעורים דקיי"ל כר' יוסי, וא"כ נראה דאין ת"ו נכון, וכדי יהודש שם הביא את דברי הפרי תואר, וכן הביא משם הכר"פ ליישב דברי השו"ע דאיירי ביון נסך ומדין איסורי הנאה ולא מדין ריחא, ומה שאסרו בפת חמה וחבית פתוחה כיון דלמ"ד ריחא מילתא ככה"ג אסור באכילה, לכן חשיב הנאה חשובה גם למ"ד ריחא לאו מילתא אסור בהנאה, אבל בפת צונתא הוא לא חשיב למ"ד ריחא מילתא, ולכן גם איסור הנאה ליכא, והוא לא הקשה מדברי הב"י כמש"כ לעיל, אלא הקשה וד"ס הרי הוא לא קמיכוין, דהרי מתכוין לאכילת הלחם ולא להנאת הריח, וכן שמא לא התכוין כשהניח על החבית, ושמא בזה י"ל כמש"כ דהוי כזילוף שהוא דרך הנאה דהוי כמו בחלב המטעים את הלוכל, ואע"ג דמדין ריחא לאו מילתא הוא אבל ס"ס הוי הנאה, ולכא"ל לא שייך האסור שהוא מתכוין לאכילת לוי להריח, דכאן הוא הנאת הריח הבאה ע"י האכילה גופא, וקשה לומר דבכה"ג ל"א פסקי רישא.

יא. ומ"מ היד יהודה עצמו כתב ליישב דברי השו"ע, דאע"ג דליתא לענין ריחא, אבל איכא מתני' דמכשירין פ"ג דאיתא התם הרודה פת חמה ע"ג חבית של יין ר"מ מטמא ור"י מטהר, ורי"ח מטהר בשל חמץ ומטמא בשל שעורים ופתי שרין שואבות, והתם הפשוטות דאיירי לגבי חטאים ללחוחות היין ע"ג הפת (שנילושה במי פירות), וא"כ התם הפלוגתא הוא לגבי ממשות, ומתני' דתרומות דרב ואב"י מוקמי' ליה לגבי ריחא כיון דאע"ג דאיכא ממשות ס"ס יתבטל ברוב, ולכן צריך להגיע לדין ריחא, ומכח זה אסור ר"מ, ובהא לא קיי"ל כר"ל דריחא מילתא בפת חמה וחבית פתוחה, אבל מילתא דר"ל לגבי הלחוחות שפיר מצי סבר רבא ולוי דפת חמה וחבית פתוחה ממש שואבים מ"ל הלחוחות ואפי' נותנים טעם, ולא בעי' כלל לדין ריחא, ובאמת שכן פי הרמב"ם עצמו בפיה"מ במתני' דתרומות דאיכא זיעה ולחלוחות ובוזה נח' התנאים, וקיי"ל בהא כר"י דהשעורים שואבות, ואיירי בגוף היין ולא מדין ריחא, ובאמת מציינו שרש"י והרי"ף ח"ו בדברי ר"י, דהרי"ף כיי"ל רי"ח בהדי ר"י דריחא לאו מילתא, ושואבות ו"ל הוא דין ריחא, הרגיל אלא ששואב הלחלוחות, אבל רש"י פי בפסחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כיי"ל את רי"ח בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כותיה דרב אנו קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה, ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דמכון כותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאב"י דחקיא, והויאזא מכל המאור דהרמב"ם עצמו בפיה"מ הסביר מתני' דתרומות דהרודה פת חמה בממשות זיעה, וא"כ ודאי דלדינא יהיה אסור בפת חמה וחבית פתוחה מדין ממשות היין ולא מדין ריחא [ועיון ברמב"ם פט"ו דתרומות שפסק כר' יוסי לאסור בשעורים, והקשה שם הכס"מ מהא דר"ל אמאי לא הביא דינא דר"ל, והוא עצמו לא תירץ, והביא את המהר"י קורקוס דדחה ר"ל מהלכה מחמת דברי רבא, אך קצת משמע דהכס"מ לא הבין כמותו, דהרמב"ם היה צריך להביא דין ר"ל לגבי הממשות כדברי הרמב"ם בפיה"מ, ואינו ענין לדין ריחא].

וכן רש"י שסמך על רבא דבתרא, הוסיף סתם מתני' דפת שאפאה עם כמון שהוא משנה אחר המתני' דתרומות, וא"כ ממ"ל דאי רש"י הסביר כהרמב"ם דמתני' איירי לענין ממשות ולא מדין ריחא, שפיר אית לדר"ל לאסור בפת חמה וחבית פתוחה מדין ממשות, ואם כן איירי בריחא כמשמעו בסתמות דברי רש"י בפסחים, ס"ס הוי מח' ואח"כ סתם דריחא לאו מילתא, ולכן לא קשיא לרבא מכל התנאים, ושפיר ברבא י"ל דאיתא לר"ל, ונחלק עם אב"י למאי דמי בת תיהא ופת כמון, וממילא להא דלוי דודאי הוא דומה לפת שאפאה עם כמון, ובכ"ז רבא החשיב זאת לחבית מגופה, וכדמייק לישנא דאב"י והאי ידיד כפת חמה וחבית פתוחה דמי, משמע דרבא לא מנמיח להכי ושפיר סבר לר"ל, וא"ש פסק השו"ע מכל הני"ל, דמה שטען הפרי"ח דהרי"ף והרמב"ם והרשב"א בשיטה אחת, יוצא לפי האמור דאינו כן, דהרמב"ם בפת חמה וחבית פתוחה יאסור מדין ממשות, וכן הרשב"א לפי רש"י כתב להדיא בתשובה הני"ל בדבר חריף אסור בריחא אפי' בדיעבד כלי דמי לחבית פתוחה פת חמה, א"כ משמע להדיא דבהא הסכים הרשב"א בדעת רש"י דלוי ורבא ומת' לר"ל ופת חמה וחבית פתוחה, ואם מדין הממשות כהיא מתני' דמכשירין, (והב"י הביא את הרשב"א לגבי דבר חריף), וא"כ השו"ע באמת פסק כר"ל לגבי פת חמה וחבית פתוחה, כמו שמשמע מדברי בב"י דהוא מסוגיא דבת תיהא.

יב. והדנא לדין חמץ בפסח בריחא, דדעת המ"א דאין לנו מי שיתיר, וגם דעת הרי"ף דבחמץ יהיה אסור, ובפרי"ח בסי' תמ"ז מקיל בדיעבד בחמץ בפסח, והביא להקשות על דעת המחבר בסי' תס"א ס"ב שכתב דחמץ שאפאו עם מצה אסור רק מקום מגעו, ומשמע מדברי השו"ע דאם המעשה היה בשאר תבשילין חוץ מפת שהוא כחוש באמת היה ראוי לאסור אפי' בדיעבד, ותמה עליו הפרי"ח (בסי' תס"א) דקיי"ל דריחא לאו מילתא, ואין הבדל בין חמץ לשאר איסורין, ובדיעבד

מותר, ורצה להשיא דברי השו"ע לכונה אחרת בלא התכוין לאסור, ובאמת לפי האמור בדעת הרי"ף, וכתבנו כבר שהפשוט כדברי המ"א, א"כ בחמץ בפסח יהיה אסור, ובאמת כך משמע מדברי המ"א שם בסי' תס"א דהמחבר מודה דבשאר תבשילין שאינם כחושים יהיה אסור, וש"ר בשעה"מ בהל' מאכ"א פט"ו ה"ג שכתב להקשות כן על הפמ"ג, דהרי"ף וכן הר"ן דמשמע דשתיק ליה להרי"ף מדין ביטול, וכן מהר"ה משמע דגם ללוי משהו מיהא איכא ויהיה אסור בחמץ בפסח, וא"כ אין לנו מי שיתיר זולת המרדכי שהובא בדרכ"מ סי' ק"ח שהוא המקור לדברי הרמ"א שה"ש ב"ד סי' ע"ש, מהא דכתב המרדכי דעוגת חמץ שנפלה בין המצות מותרת דריחא לאו מילתא, ובפשוטות הבין הרמ"א דלא יהיה חילוק בין עוגה לדבר אחר מהא דנימק טעמו דריחא לאו מילתא, אבל כבר הקשה הש"ך דאיכא למימר דהמרדכי מודה לר"ת שהביא אח"כ, דרק בפת דהוא איסור כחוש אין ריחא דלא מציינו כוה ריחא בהתלמוז, והוכיח כן מלחמי תורה דאיכא חמץ ומצה ולא מציינו שיצטרכו ב' תנורים, א"כ משמע דליכא ריחא בכה"ג, אבל בתבשילים שמנים באמת יהיה איסור, וכן הכריע השעה"מ למעשה להחמיר בפסח בדין ריחא, וכפשוטות השו"ע.

יג. ונ"ל דבדבר חריף בחמץ בפסח לכו"ע הוי ריחא מילתא, דהא הב"י הביא את תשובת הרשב"א ללא חולקין דדמי לחבית פתוחה ופת חמה, וא"כ בכה"ג גם בשאר איסורין אסור בדיעבד, ק"י בחמץ בפסח שהיה אסור לכו"ע גם לדעת השו"ע, אבל לדעת הפרי"ח ויד יהודה בדברי הרי"ף דמשמע דאין כלל ממשות, ורבא פליג אר"ל לגמרי, א"כ גם בדבר חריף לכא"ל לא יהיה דין ריחא, דהא בתשובת הרשב"א תלה זה בדין חבית פתוחה ופת חמה, וא"כ יוצא דהפרי"ח באמת תירי גם בפסח אפי' דבר חריף, וש"ר דהפרי"ח שם ב"ד סי' ק"ח בדברי הרמ"א דברר חריף הביא את דברי הא"ח, וכתב שהפריז על המדה ובדיעבד יהיה מותר.

בדינא דנטל"פ והמסתעף לנטל"פ בחמץ

א. בגמ' ע"ז ס"ו: והתניא אחד נותן טעם לפגם ואחד נ"ט לשבח אסור דברי ר"מ, ר"ש אומר לשבח אסור ולפגם מותר, מ"ט דר"מ גמר מגיעולי עכ"ם יגיעולי עכ"ם וכן, ואידך כדבר הונא כמיה דרב חייא אל סארה תורה אלא קדירה בת יומא וכו', ואידך קדירה בת יומא נמי אי"א דלא פגמה פורתא, ור"ש מ"ט דתנן לא תאכלו כל נבלה לגר אשר וכו' הראויה לגר קרויה נבלה וכו', ור"מ הוהו למעוטי סרוחה מעיקרא, וכ"ש סרוחה מעיקרא לא צריכא קרא עפרא דעלמא הוא וכו'. ע"כ.

הנה מבואר כאן פלוגתא דר"מ ור"ש בדינא דנטל"פ, דר"מ אסר ור"ש שרי, ובגמ' הוצרך קרא גם לר"מ וגם לר"ש, וזה קצת צ"ב דצריך להבין מהו הסברא הפשוטה דנטל"פ אסור או שרי, ויבואר בהמשך בעה"י. והנה בהך ילפותות דר"מ ור"ש נלמדו עיקרי הדינים דנטל"פ, וצריך להעמיק בהם. ובקרא דר"מ דליף מגיעולי נשים דנטל"פ אסור, ור"ש סבר דאיירי בקדירה בת יומא דאינה פגמה, ור"מ אמר דאי"א דלא פגמה פורתא, ובתוס' ד"ה ואידך דהסבירו בב' אופנים את מחלוקתם באופן הא' כתבו דבאמת ר"ש סבר דקדירה בת יומא אינה פגמה כלל, והסיקו התוס' לפי הסבר זה דאיכא ג' מחלוקות בדבר, דעת ר"מ דקדירה בת יומא היא פגמה פורתא, ועכ"פ ילפי' מינה דכל פגם אסור, ומנבילה לא יליף מידי דמוקי לה בסרוחה מעיקרא, ודעת ר"ש דמתיר נטל"פ אפי' היכא שכשהוא בעין הוא לשבח ודעת ר"מ מנבילה לגמרי, וגיעולי עכ"ם איירי בקדירה בת יומא ואינה פוגמת כלל, וליף רבנן דר"ע בפסחים דאי' למילף דין טעם כעיקר מגיעולי עכ"ם כיון דפגמה פורתא, וחיודש הוא סברי דדבר הפגום לגמרי גם כשהוא בעין כעין נבילה ילפי' להיתיר מנבילה, אבל פגם שהיה שבח כשהאיסור בעין ילפי' מקדירה בת יומא דפגמה פורתא אסור, ובפי' הב' פירשו התוס' דבאמת גם רש"י מודה דקדירה בת יומא פגמה פורתא, והוא הוא רבנן דר"ע דפסחים, ונח' ר"מ ור"ש האם ילפי' פגם רבה מפגם זוטא, ור"מ יליף לה ור"ש לא יליף, אבל גמר מנבילה דנטל"פ רבה מותר, וע"ש בתוס' דהכריחו כהפי' הב' דלא פליגי ר"מ ור"ש בפגם דקדירה בת יומא, ולכו"ע פגמה פורתא, דא"כ אמאי לר"ש בעי' קרא דגיעולי עכ"ם, וא"ת יליף מהתם טעם כעיקר כר"ע א"כ "משרת" ל"ל, ואין לומר דאיצטרך להיתר מצטרף לאיסור כדאמר ר"ע בפסחים, דהא כי דחיב בכל שהוא למלקות, ולא בעינן לדינא דהיתר מצטרף לאיסור, וע"ש בחמשך התוס'.

ולפי' הב' בתוס' א"ש לשון הגמ' דפריך מתחילה מ"ט דר"מ, ולבסוף מ"ט דר"ש, וכדמקשינן לעיל, דהשתא הסברא הפשוטה בין לר"מ ובין לר"ש הוא דנטל"פ יהיה מותר, ולכן בעי' קרא לר"מ, ואחר שהביא טעמא דר"מ מגיעולי עכ"ם באיכא טעם פגום ואסור, וגם ר"ש מודה דפגמה פורתא, א"כ מ"ט דאמאי לא יליף פגם רבה מפגם זוטא כר"מ, ומסיק דליף מנבילה דנטל"פ רבה מותר, ובהמשך יתבאר ילפותא דר"ש מנבילה, דהא איירי בגוף האיסור ולא בנ"ט.

ב. והנה מבואר בסוגיין דר' יוחנן נמי אית דנטל"פ שרי, מהא דדף ס"ז. וכן כי אתא רבין אמר רבה בר ב"ח אמר ר"ל לא שנו אלא שנפל לתוך גריסים ורתחין [דחומץ פגום דוקא גריסים ורתחין וכן צוננים], אבל נפל לתוך גריסים צוננים והרתחין נעשה כמי שהשביח ולבסוף פגום אסור, וכן בסוף הסוגיא (ס"ח), איתא דר' יוחנן פליג אעולא דהסביר פלוגתא דר"מ ור"ש דבפגום מעיקרא מח', ואיבעיא להו בהשביח ולבסוף פגם אי נמי פלוגתא או לכו"ע אסור, ומסוף הסוגיא נפשט במתני' דערלה דבהשביח ולבסוף פגם לכיו"ל אסור דלא כעולא, וכן כתבו בתוס' שם (ד"ה תיקון), וא"כ בפשוטו ד' יוחנן סובר כר"ש יזילפי מנבילה להיתיר נטל"פ, והוקשה לי טובא בהא גמג' מפורשת בחולין ע"א. (שמקור הגמ' מבכורות כ"ג.) דלהדיא מבואר דר"י סבר לגבי טומאת נבילה דאחת זו ואחת זו עד לכלב, ופירש"י ד"ה אחת זו בין לטמא וא"כ ובין לטמא אוכלי היא מטמאה עד שתיפסל מאכילת כלבים, וקרא למעוטי' היכא דהסריחה מקיום הוא דאחא, אבל היכא דנראית לגר בעת מיתה עולה על ש נבלה זו לא פקע, ע"כ. והנה דברי רש"י הם הגמ' בבכורות כ"ג. דר' יוחנן דריש את הפס' לא תאכלו כל נבלה לגר אשר וכו', דהוא הפס' דר"ש דידן על נבילה שהסריחה מחיים כר"ש, וא"כ איך יליף מהא דנטל"פ שרי, דהרי הפס' איירי בהסריחה מחיים, ודחוק לומר דיש לחלק בין אכילה לבין טומאה, דהא כי דיניה והאי כי דיניה, ולגבי אכילה פוקע האיסור אפי' בהסריחה תלחי מיתה עולה על ש נבלה זו לא פקע, ע"כ. והנה דברי רש"י הם הגמ' בתלוי בשם אחד דנבילה, ולשון רש"י מוכיח עליו דגם בסוגיא דחולין ע"א. וגם בסוגיא דע"ג ס"ו. בדברי ר"ש, פי' באותו לשון דהכל תלוי בשם נבילה מתי פקע, ולא מציינו שם נבילה לאכילה ולטומאה חלוקין, ועוד דאם כר"ש דבעי' לקרא להסריחה לאחר מיתה, א"כ הסריחה מחיים לא צריך קרא דעפרא בעלמא הוא, ואם ר' יוחנן מצריך דנטל"פ להסריחה מחיים א"כ אין הוא עפרא.

ובאמת ראיתי דהתוס' בבכורות כ"ג: ד"ה ואידך מקשים כן, וז"ל: ותימה דמתוך סוגיא דפי"ב דע"ג משמע לר' יוחנן דסרוחה מעיקרא לא צריכא קרא למעוטי, דבהיהא דקאמר ר"י טעמו וממשו, ואמר רב כהנא מדברי כולן נטל"פ מותר דמוקי לה התם כר"ש, ומפרש טעמיה מהאי קרא דראוי לגר וכו', ותי' בתוס': וי"ל דלענין איסור אכילה ודאי לא צריך קרא לסרוחה מעיקרא, ועפרא בעלמא חזוין, אבל לענין טומאה הויא דמיטמא דאע"ג דלא חזיא לאכילה מידי דהוה אשרף ואשכבת זרע, ע"כ. ובהשקפה ראשונה משמע מדבריהם דלא צריך לאכילה לסרוחה מעיקרא, ולענין טומאה כן צריך פס', ולא חששו התוס' למש"כ לעיל דדחוק לחלק לשני ענינים, ולפי' מהפס' ב' לימודים, אחד לענין אכילה דאינה ראויה לגר לאחר מיתה מותר, וא"כ לטומאת נבילה בהסריחה מחיים, ז"ב. ג. וש"ר בדברי הנובי"ק י"ד סי' כ"ו דהשיא דברי התוס' לכונה אחרת מכח הקושיא ששאלנו דדחוק לחלק דין טומאה מאכילה דהוא פס' אחד, וראשית נקדים דבריו דהם נוגעים לסוגיין, דן שם על שלפוחית יבשה של דג טמא דהוי מניחין אותה לתוך משקה בכדי לצלול שהיה גורם לשליקועת השמרים וכו', והיו

הערות והארות | הקד

הנהגה יש מי שתייך דהובא בר"ג הביאו ראיה לדבריהם בגמ' ערוכה בע"ז פ"ו., והובאו שם ברא"ש ובתוס' ד"ה מכלל חז"ל: ויש שהיו מפרשים דכל איסור דהוי משהו לא אמרי' ביה גטל"פ מותר, דהא אין לך איסור בטל יותר ממהוהוה אלף ה"ה גטל"פ, ע"ש. והביאו ראייה מהא דנח' שם אביי ורבא אי בתר שמא אזלי' או בתר טעמא, ופריך בגמ' על אביי דאזיל בתר טעמא מדתנן במתני' יין נסך שנפל ע"ג ענבים אם היו מבוקעות אסורות, קט"ד חמרא חדתא בעינבי' [דשויך בטעמא ושונים בשמא], מאי לאו בניט' [וקשיא לאביי דאמר דאזלי' בתר טעמא וא"כ הוי מין במינו, וביי"ג אסור במשהו], לא במשהו, ופריך בגמ' הא מוקתני סיפא זה הכלל כל שבהנאתו בניט' אסור וכו', מכלל דבנותן טעם עסקי'. ומהא הוכיחו דלכך מותר בשאין בהנאתו גיט', דאי במשהו הא אפי' לפגם אסור, דרק היכא דבעי גיט' לאסור בעי' בהנאתו בניט', אבל לא לפגם, אבל היכא דלא בעי' טעמא לאסור גם לא בעי' הנאה, ודחו התוס' לייאתם דרק להעמיד דהירשא בניט' בא, וליכא לדוקדק מידי, ע"ש. והוסיפו שם התוס' ליהותם ועוד דמשהו אין במינו אין הטעם בטל כלל אפי' באלף כיון שהטעם שוה, אבל לפגם הטעם בטל, ובחמץ בפסח לספרים דגריס' במשהו כרב אע"ג דשלא במינו אסור במשהו, אע"פ שהטעם בטל מ"מ אין לאסור טעם לפגם שלא יהיה לפי חמור מן העיקר, ע"כ. עיי"ש שהסיקו דודאי אין חילוק, דכל גטל"פ מותר. ובפי' דברי התוס' פי' הגרע"א בחי' לחולין צ"ו. וכן בלהש"ש דטעם לפגם הוי כמו אינו מינו לגבי הטעם לשבח, ולכך חילקו דמה דמין במינו לא בטיל הוא מחמת שבאמת הטעם אינו בטל שהוא מין במינו, אבל גטל"פ באמת בטל דהא אינו מינו הוא, ולכך נתקשו דבחמץ בפסח אע"ג דגם שלא באינו אסור במשהו, א"כ לכא' הדין גטל"פ יהיה אסור, ע"ז כתבו דכל מה דאינו מינו אסור בפסח רק גזירה אטו מינו משום חומרא דחמץ, וכיון דבמינו דינא גטל"פ יהיה מותר שדוב אינו הוא, ס"ס לא יהיה טפל חמור מן העיקר, ולכך גטל"פ מותר לגמרי. ועי"ז הקשה הגרע"א הדברים נכונים אם נאמר כאביי דאזלי' בתר טעמא שייך לומר דטעם פגום קרי ליה אינו מינו, אבל להלכה דקיי"ל כרבא דבתר שמא אזלי' אי"כ גטל"פ הוי מין במינו, וא"כ לא שייך הטעם שלא יהיה טפל חמור מן העיקר, ועינא בעצ"ג. אמנם עיניו בספרי די יהודה סי' ק"ג דלא תסכל הדפי' תתוס' דגטל"פ חשיב אינו מינו, אלא כתב בפ"י התוס' דכיון דהטעם פגום הוא בטל, וכלשון הרא"ש שם דפקע איסורו, א"כ אין זה דומה למין במינו, דארדרבה מין במינו לא שייך בו ביטול, משא"כ בטעם פגום שהוא בטל ופקע איסורו אין בו כלל כח לאסור התערובת, ואפי' מין במינו. ובמה דמסימי' התוס' ובחמץ קצת התקשה בזה היד יהודה לפי דבריו דמאי שילא יהא טפל חמור מן העיקר, הרי התוס' סברו דבין ביבש ובין בלח אסור במשהו בפסח, ובין במינו בין באינו מינו, וא"כ שנטל"פ יאה אסור, והסביר היד יהודה דבאמת הטעם בטל ופקע איסורו (כדברי הרשב"א), וא"כ הוי כמו יבש ביבש דבעי' לביטול, והא דיבש ביבש אסור בפסח במשהו הוא עצמו גזירה אטו לחם, ולכן שפיר שייך לומר לא יהא טפל חמור מן העיקר. ודקודק גם מדברי הרא"ש דלא סיים כמו התוס' לדחות דגטל"פ יאה מותר בפסח מדין לא יהא חמור טפל מן העיקר, כיון דהרא"ש שליטתו דיבש ביבש בפסח אינו במשהו, דגזירת משהו היא רק בלח דשייך בו טעמא ולא ביבש ביבש, כמוכא בבי"ב בס' תמ"ו., ונפסק בשו"ע שם בשם י"א בס"ט., ולכן הסתפק הרא"ש בטעם דפקע איסורו, וממילא הוי כמו יבש ביבש יש בו ביטול בפסח, ולכן פסק הרא"ש דגטל"פ מותר. אבל הרשב"א דסבר דבעי' לביטול בגטל"פ, ובפסח אפי' ביבש ביבש סבר דאין ביטול, ממילא אסר לגמרי גטל"פ בפסח, והוא לא סבר כדברי התוס' בגזירת משהו הוא יבש אטו לח, אלא הכל גזירה אחת, וכיון דבגטל"פ בעי' לביטול ובפסח אין ביטול שפיר אסר גטל"פ.

י. והנה השו"ע ביו"ד סי' ק"ג הביא דעהך ראשונה את הרשב"א בשם יש מי שאומר, ואת הר"ג בשם יש מי שדוחק, ונקטו האחרונים דסבר דבעיקר כהרשב"א, וא"כ בגטל"פ הוצרך לדין ביטול, ובס' תמ"ז סי' פסק דגטל"פ פקע מותר, ובכ"ז הביא דברי הרא"ש בעי"ז והתוס', ולא הזכיר כלל מהר"ג, ולכאז צ"ב אם סבר כהרשב"א דבעי' ביטול אך היתר גטל"פ בפסח. ובתשובת רע"א (סי' ק"א) המובאת לעיל, וכן בחידושי חולין הקשה כן, וכתב דהמחבר בא"רח סמך לצרף את הר"ג והשאלותו לחמץ בניט', ולכך דחתם גטל"פ. ובאמת זה ק"ק דאיך לא הביא בכ"ז לא את דברי הר"ג ולא את דברי השאלות. ורק דברי הרא"ש והתוס', והספיקו לו להתיר בהא, וכן ביותר קשה על דברי החו"א שהבאנו (יו"ד סי' ל') דחלק על הגרע"א דגם להר"ג הכל מותרת ביטול, וא"כ אי"א לדבריו כלל לצרף את הר"ג להתיר, ואת השאלות קיי"ל דרק בכמה צדדים אפשר לצרף להתיר, ואם ירד צירוף הר"ג תו ליכא צדדים קיי"ל להתיר. וגם קשה מה ששאלנו דא"כ בכ"ז משמע דסגי ליה בדברי התוס' והרא"ש להתיר כנגד הרשב"א, אע"פ שפסק את הרשב"א כדעה ראשונה ביו"ד סי' ק"ג. והנה בפלתי בס' ק"ג סק"א רצה ליישב פסק השו"ע בא"י"ח דסמך המחבר על מה שפסק שם (א"י"ח סי' תמ"ז סי' ט') דיבש ביבש בפסח אינו במשהו, ולכך בגטל"פ כיון דפקע איסורו של הטעם הוי כיבש ביבש דפסק המחבר דמותו, ועיי"ש ביו"ד בפמ"ג ש"ד שתמה על הפלתי, דהרי המחבר פסק זה רק בשם יש חולקים, והעיקר להלכה דגם ביבש ביבש איכא איסור משהו כמו שפסק המחבר בסתם. ושמא כונת הפלתי לצרף הרא"ש והשאלות, ודוחק, והמרווח בזה הוא כמו שכתב ביד יהודה שם דבאמת המחבר סובר כהרשב"א דכל גטל"פ הוא מדין ביטול, וכיון דפקע איסור הוי כיבש ביבש, ובהו המחבר סמך על דעת הפלתי, דיבש אינו גזירה נפרדת מלח, ולכך אמרי' דלא יהא טפל חמור מן העיקר, ובאמת יבש ביבש אסור במשהו כמו שפסק המחבר בס"ט בסתם, ואי"ש.

יא. והנה עדיין צ"ב על השו"ע ממש"כ ביד יהודה שם (סי' ק"ג סק"א) דגם לדעת הר"ג דלא צריך להגיע לביטול היכא דהוי תערובת יבש ביבש דכלא יהיה בליה גמורה, וא"כ יש אפשרות שיאכל את האיסור בפני' ועורגש טעמו, דככה"ג אע"ג דלגבי התערובת אמרי' דגטל"פ מותר, אבל כלפי ממשות האיסור הקיימת גם הר"ג מודה דבעי' לביטול, או שלא יהא ראוי למאכל כלב, ובוה באמת כתב הפלתי שפכסח ככה"ג יהיה אסור, ולגבי ממשות החמץ אין ביטול, וא"כ תמהו איך המחבר כתב בפשיטות דגטל"פ מותר, והרי ככה"ג יהיה צריך להיות איסור אפי' בגטל"פ דבעי' לביטול, ובוה כתב הפלתי, ודמך דהמחבר על הרא"ש דיבש ביבש אינו במשהו וביטול, ועדיין צ"ע בזה.

אורי שרעבי - אופקים

מלח המונח בכלים שרגילים להשתמש חמוץ

סי' תמ"ז ס"ו בביה"ל ד"ה מלח: ודוקא במדוכה, אבל מלח שמונח בשארי כלים שרגילין להשתמש בהם הרבה חמוץ אין כדאי לכתחילה להשתמש בהם בפסח, אחרים, עכ"ל. בסו"ד לכאז הי' צ"ל להשתמש בו, כי כוונתו על המלח.

יעקב משה קליין - ירושלים

דין גבינות מלוחות לדעת הרמ"א

השו"ע סי' תמ"ז ס"ה פסק דבשר יבש וגבינה ודגים שמלחו קודם הפסח ולא נהווו בהם [לבדוק המלח מחמץ], מותר לאכלם בפסח [משום דאף אם היה במלח קצת חמץ ובלעוו מהם נתבטל קודם הפסח]. והביה"ל ד"ה מותר לאכלם בפסח] הבאי מיים המקור חיים בזה הלשון: עיין במקור חיים שכתב שמכל מקום צריך להדיחו מתחילה מהמלח, רק לדלעת המחבר מותר להדיחו אפילו בפסח, והרמ"א מחמיר להדיחו דוקא קודם פסח, עכ"ל.

ולכאורה מפשטות דבריו [כפי שהביאו הביה"ל] משמע דאזיל על כל דברי השו"ע, והיינו דבשר גבינה ודגים שנמלחו במלח שלא נהווו בו חמץ, מותר לדעת הרמ"א אם הדיחם מהמלח קודם פסח.

לקרות בה גטל"פ. וכן הוכיחו הר"ג לאסור הרשב"א מהא דקדירה שאינה בת יומא טעם פגום קרי לה, ובודאי שאינה פורגת את התבשיל. ולקדירה בת יומא דאמרי' א"א דלא פגמה פורתא, מוכיח דגם פגם פורתא קרי פגם והכל מותר. והקשו בזה הראשונים (הרשב"א בתהב"א ב"ד דף י"ט. והר"ג) דאיך ילפי' הך מנבילה, דהרי בנבילה אי"ר לגר כלל, ובגטל"פ ראוי הוא לגר, והרשב"א כתב לתרץ דליק, דהתם היינו להתירה בפני'ע, והלכך עד דמיפגגא לגמרי מאכילת גר אסורה, אבל איסור תערובת שהולכין בו אחר תנינת טעמו, כיון שנטל"פ כל שהוא בתערובתו מותר לפי שאינו נותן טעם, דארדרבה פוגם. והוסיף הגריש"א ודוקא שנתערב איסור מועט לתוך היתר מרובה, אבל איסור מרובה ואפי' מחצה על מחצה מסתברא שאין אומר בוה גט"ל מותר עד לנבלה. ע"כ. ובפשטות דברי הרשב"א מבואר דקודם לכל דבר בעי' הדאיסור יהיה מועט, דבעי' דין ביטול על ממשות הטעם, ואחר דאיכא רוב כיון דהוא טעם לפגם לא חשיב טעם כלל, ולכך שפיר ילפי' מנבילה, דכמו דנבילה נפגמה לגמרי מותרת, כך טעם דאין בו חשיבות טעם כלל אי"א לומר בו דין טעם כעיקר, דעיקר חשיבות המאכל בטעמו דכל חיד יטעם לו (כמבואר ברשב"א בחידושיו בשם הרבא"י), ולכן טעם שאין בו את חשיבותו הוי כנבילה שא"ר לגר, ומאי איכא משום ממשותו בזה בעי' רובא דהתירא למימר בה ביטול ברוב, ולכך מותר. אבל הר"ג (על הרי"ף ל"ג:) נראה שמאין בפשט הרשב"א, דאחר שהקשה הקושיא והביא את ת"י הרשב"א כלשונו ממש, הוסיף להקשות חז"ל: אבל עדיין צריך ליישב היכי גמרי' לה מנבילה, ונ"ל דהיינו טעמא דמה מצינו כנבילה שלא אסרתה תורה אלא כשהיא ראויה לגר, מפני שהאוכלה נהנה מן האיסור, אבל כל שא"ר לגר שאין נהנה מן האיסור היתירו תורה ואע"פ שחל עליה האיסור מתחילה, אף באיסור שגיט' אחר היתיר כיון שהיתיר פגום קצת מה האיסור נמצא שזה שאוכלו הוא נהנה מן האיסור כיון שמוטער עליו, הלכך שרי וכו'. ולפי"ז קרוב אני לומר שאם הגדיל האיסור מדתו של היתר עד שהוא משביח יותר ממה שהוא פוגם בהפסד, טעמו אסור עד שפיסל לאדם לגמרי כנבילה, אבל הרשב"א היתר וכו', ע"כ. והנה מהא דלא הספיק לר"ג תשובת הרשב"א משמע דלמא דאי"א לומר דבגמרי' שמועי' דלא חשיב טעם, וממילא בטל ברוב דהרי האיסור ניכר בטעמו, ומה לי לפגם מה לי לשבח וכגון דאיכא טעם שוב ניכר ממשות האיסור בהתערובת, והוא הרי ראוי לגר ואיכא איסורא ואין כאן ביטול, ולכך כתב הר"ג דכיון דאינו נהנה ממנו אין בו כלל איסור דומיא דנבלה, ולא מתורת ביטול צאתינו עליה, ולכך היכא דמשביח בגודל מדתו לעומת פגמיתו טעמו אע"ג דאיכא רוב היתר סבר להר"ג לאסור דבאמת אין נבא' ביטול, אך הרשב"א סבר דאין בו תורת טעם כלל, ולכך אפי' שהשביח בגודל מדתו אם פוגם בטעמו ודאי מותר דאיכא ביטול ברוב, והוי כמו יבש ביבש דבטל ברובא.

ז. ובשו"ת הגרע"א קמא סי' קס"ו הסביר את פלוגתת הרשב"א והר"ג כעין שיבארנו, דלהרשב"א גטל"פ מתורת ביטול הוא, דגטל"פ אינו חשוב טעם וממילא בטל, ולהר"ג אינו מתורת ביטול אלא כיון שאינו נהנה ממנו פקע איסורו, ולא מתורת ביטול הוא, ועיי"ש בדבריו אך מיישב לדברי הרשב"א והר"ג את דברי הגמ' דמעיקרא פסק מ"ט דר"מ ולבסוף מ"ט דר"ש, ובהסבר דברי הר"ג כתב שם והר"ג הקשה דאיך ילפי' זה מנבילה [ו"ל לדברי הרשב"א דהוא מדין ביטול], ולזה כתב הר"ג דאפי' מילא ברוב לא צריך, והלימוד מנבילה כך הוא כיון דא"ר לגר מותר, אלא דבראי יגור אסור כיון דאחשבה באכילתו, אבל בתערובת לא אחשבה ואדרבה מצטער הוא מכך, והיה נוח לו יותר שלא יהא מעורב הפגם עיי"ש. ע"כ. והנה בכונת הגרע"א דתלי' דברי הר"ג בדין אחשביה, דהרי ודאי אם נפסל מאכילת כלב אין כאן שום דין אחשביה ודאי דפטור, וכבר פקע איסורא. ואפי' בא"ר לגר לא שייך אחשביה, וגם אין זה כדיו אחשביה דחמץ בפסח דהתם הוא כפשוטו דין דרבנן, והכא ראי' אינו מתורת ביטול אלא כיון שאינו נהנה ממנו פקע איסורו, ולא מתורת ביטול הוא, ועיי"ש בדבריו אך מיישב לדברי הרשב"א והר"ג את דברי הגמ' דמעיקרא פסק מ"ט דר"מ ולבסוף מ"ט דר"ש, ובהסבר דברי הר"ג כתב שם והר"ג הקשה דאיך ילפי' זה מנבילה [ו"ל לדברי הרשב"א דהוא מדין ביטול], ולזה כתב הר"ג דאפי' מילא ברוב לא צריך, והלימוד מנבילה כך הוא כיון דא"ר לגר מותר, אלא דבראי יגור אסור כיון דאחשבה באכילתו, אבל בתערובת לא אחשבה ואדרבה מצטער הוא מכך, והיה נוח לו יותר שלא יהא מעורב הפגם עיי"ש. ע"כ. והנה בכונת הגרע"א דתלי' דברי הר"ג בדין אחשביה, דהרי ודאי אם נפסל מאכילת כלב אין כאן שום דין אחשביה ודאי דפטור, וכבר פקע איסורא. ואפי' בא"ר לגר לא שייך אחשביה, וגם אין זה כדיו אחשביה דחמץ בפסח דהתם הוא כפשוטו דין דרבנן, והכא ראי' אינו מתורת ביטול אלא כיון שאינו נהנה ממנו פקע איסורו, ולא מתורת ביטול הוא, ועיי"ש בדבריו אך מיישב לדברי הרשב"א והר"ג את דברי הגמ' דמעיקרא פסק מ"ט דר"מ ולבסוף מ"ט דר"ש, ובהסבר דברי הר"ג כתב שם והר"ג הקשה דאיך ילפי' זה מנבילה [ו"ל לדברי הרשב"א דהוא מדין ביטול], ולזה כתב הר"ג דאפי' מילא ברוב לא צריך, והלימוד מנבילה כך הוא כיון דא"ר לגר מותר, אלא דבראי יגור אסור כיון דאחשבה באכילתו, אבל בתערובת לא אחשבה ואדרבה מצטער הוא מכך, והיה נוח לו יותר שלא יהא מעורב הפגם עיי"ש. ע"כ.

והנה בכונת הגרע"א דתלי' דברי הר"ג בדין אחשביה, דהרי ודאי אם נפסל מאכילת

כלב אין כאן שום דין אחשביה ודאי דפטור, וכבר פקע איסורא. ואפי' בא"ר לגר

לא שייך אחשביה, וגם אין זה כדיו אחשביה דחמץ בפסח דהתם הוא כפשוטו דין דרבנן, והכא ראי' אינו מתורת ביטול אלא כיון שאינו נהנה ממנו פקע איסורו, ולא מתורת ביטול הוא, ועיי"ש בדבריו אך מיישב לדברי הרשב"א והר"ג את דברי הגמ' דמעיקרא פסק מ"ט דר"מ ולבסוף מ"ט דר"ש, ובהסבר דברי הר"ג כתב שם והר"ג הקשה דאיך ילפי' זה מנבילה [ו"ל לדברי הרשב"א דהוא מדין ביטול], ולזה כתב הר"ג דאפי' מילא ברוב לא צריך, והלימוד מנבילה כך הוא כיון דא"ר לגר מותר, אלא דבראי יגור אסור כיון דאחשבה באכילתו, אבל בתערובת לא אחשבה ואדרבה מצטער הוא מכך, והיה נוח לו יותר שלא יהא מעורב הפגם עיי"ש. ע"כ.

והנה בכונת הגרע"א דתלי' דברי הר"ג בדין אחשביה, דהרי ודאי אם נפסל מאכילת

כלב אין כאן שום דין אחשביה ודאי דפטור, וכבר פקע איסורא. ואפי' בא"ר לגר

לא שייך אחשביה, וגם אין זה כדיו אחשביה דחמץ בפסח דהתם הוא כפשוטו דין דרבנן, והכא ראי' אינו מתורת ביטול אלא כיון שאינו נהנה ממנו פקע איסורו, ולא מתורת ביטול הוא, ועיי"ש בדבריו אך מיישב לדברי הרשב"א והר"ג את דברי הגמ' דמעיקרא פסק מ"ט דר"מ ולבסוף מ"ט דר"ש, ובהסבר דברי הר"ג כתב שם והר"ג הקשה דאיך ילפי' זה מנבילה [ו"ל לדברי הרשב"א דהוא מדין ביטול], ולזה כתב הר"ג דאפי' מילא ברוב לא צריך, והלימוד מנבילה כך הוא כיון דא"ר לגר מותר, אלא דבראי יגור אסור כיון דאחשבה באכילתו, אבל בתערובת לא אחשבה ואדרבה מצטער הוא מכך, והיה נוח לו יותר שלא יהא מעורב הפגם עיי"ש. ע"כ.

והנה בכונת הגרע"א דתלי' דברי הר"ג בדין אחשביה, דהרי ודאי אם נפסל מאכילת

כלב אין כאן שום דין אחשביה ודאי דפטור, וכבר פקע איסורא. ואפי' בא"ר לגר

לא שייך אחשביה, וגם אין זה כדיו אחשביה דחמץ בפסח דהתם הוא כפשוטו דין דרבנן, והכא ראי' אינו מתורת ביטול אלא כיון שאינו נהנה ממנו פקע איסורו, ולא מתורת ביטול הוא, ועיי"ש בדבריו אך מיישב לדברי הרשב"א והר"ג את דברי הגמ' דמעיקרא פסק מ"ט דר"מ ולבסוף מ"ט דר"ש, ובהסבר דברי הר"ג כתב שם והר"ג הקשה דאיך ילפי' זה מנבילה [ו"ל לדברי הרשב"א דהוא מדין ביטול], ולזה כתב הר"ג דאפי' מילא ברוב לא צריך, והלימוד מנבילה כך הוא כיון דא"ר לגר מותר, אלא דבראי יגור אסור כיון דאחשבה באכילתו, אבל בתערובת לא אחשבה ואדרבה מצטער הוא מכך, והיה נוח לו יותר שלא יהא מעורב הפגם עיי"ש. ע"כ.

והנה בכונת הגרע"א דתלי' דברי הר"ג בדין אחשביה, דהרי ודאי אם נפסל מאכילת

כלב אין כאן שום דין אחשביה ודאי דפטור, וכבר פקע איסורא. ואפי' בא"ר לגר

לא שייך אחשביה, וגם אין זה כדיו אחשביה דחמץ בפסח דהתם הוא כפשוטו דין דרבנן, והכא ראי' אינו מתורת ביטול אלא כיון שאינו נהנה ממנו פקע איסורו, ולא מתורת ביטול הוא, ועיי"ש בדבריו אך מיישב לדברי הרשב"א והר"ג את דברי הגמ' דמעיקרא פסק מ"ט דר"מ ולבסוף מ"ט דר"ש, ובהסבר דברי הר"ג כתב שם והר"ג הקשה דאיך ילפי' זה מנבילה [ו"ל לדברי הרשב"א דהוא מדין ביטול], ולזה כתב הר"ג דאפי' מילא ברוב לא צריך, והלימוד מנבילה כך הוא כיון דא"ר לגר מותר, אלא דבראי יגור אסור כיון דאחשבה באכילתו, אבל בתערובת לא אחשבה ואדרבה מצטער הוא מכך, והיה נוח לו יותר שלא יהא מעורב הפגם עיי"ש. ע"כ.

והנה בכונת הגרע"א דתלי' דברי הר"ג בדין אחשביה, דהרי ודאי אם נפסל מאכילת

כלב אין כאן שום דין אחשביה ודאי דפטור, וכבר פקע איסורא. ואפי' בא"ר לגר

לא שייך אחשביה, וגם אין זה כדיו אחשביה דחמץ בפסח דהתם הוא כפשוטו דין דרבנן, והכא ראי' אינו מתורת ביטול אלא כיון שאינו נהנה ממנו פקע איסורו, ולא מתורת ביטול הוא, ועיי"ש בדבריו אך מיישב לדברי הרשב"א והר"ג את דברי הגמ' דמעיקרא פסק מ"ט דר"מ ולבסוף מ"ט דר"ש, ובהסבר דברי הר"ג כתב שם והר"ג הקשה דאיך ילפי' זה מנבילה [ו"ל לדברי הרשב"א דהוא מדין ביטול], ולזה כתב הר"ג דאפי' מילא ברוב לא צריך, והלימוד מנבילה כך הוא כיון דא"ר לגר מותר, אלא דבראי יגור אסור כיון דאחשבה באכילתו, אבל בתערובת לא אחשבה ואדרבה מצטער הוא מכך, והיה נוח לו יותר שלא יהא מעורב הפגם עיי"ש. ע"כ.

והנה בכונת הגרע"א דתלי' דברי הר"ג בדין אחשביה, דהרי ודאי אם נפסל מאכילת

כלב אין כאן שום דין אחשביה ודאי דפטור, וכבר פקע איסורא. ואפי' בא"ר לגר

לא שייך אחשביה, וגם אין זה כדיו אחשביה דחמץ בפסח דהתם הוא כפשוטו דין דרבנן, והכא ראי' אינו מתורת ביטול אלא כיון שאינו נהנה ממנו פקע איסורו, ולא מתורת ביטול הוא, ועיי"ש בדבריו אך מיישב לדברי הרשב"א והר"ג את דברי הגמ' דמעיקרא פסק מ"ט דר"מ ולבסוף מ"ט דר"ש, ובהסבר דברי הר"ג כתב שם והר"ג הקשה דאיך ילפי' זה מנבילה [ו"ל לדברי הרשב"א דהוא מדין ביטול], ולזה כתב הר"ג דאפי' מילא ברוב לא צריך, והלימוד מנבילה כך הוא כיון דא"ר לגר מותר, אלא דבראי יגור אסור כיון דאחשבה באכילתו, אבל בתערובת לא אחשבה ואדרבה מצטער הוא מכך, והיה נוח לו יותר שלא יהא מעורב הפגם עיי"ש. ע"כ.

והנה בכונת הגרע"א דתלי' דברי הר"ג בדין אחשביה, דהרי ודאי אם נפסל מאכילת

כלב אין כאן שום דין אחשביה ודאי דפטור, וכבר פקע איסורא. ואפי' בא"ר לגר

לא שייך אחשביה, וגם אין זה כדיו אחשביה דחמץ בפסח דהתם הוא כפשוטו דין דרבנן, והכא ראי' אינו מתורת ביטול אלא כיון שאינו נהנה ממנו פקע איסורו, ולא מתורת ביטול הוא, ועיי"ש בדבריו אך מיישב לדברי הרשב"א והר"ג את דברי הגמ' דמעיקרא פסק מ"ט דר"מ ולבסוף מ"ט דר"ש, ובהסבר דברי הר"ג כתב שם והר"ג הקשה דאיך ילפי' זה מנבילה [ו"ל לדברי הרשב"א דהוא מדין ביטול], ולזה כתב הר"ג דאפי' מילא ברוב לא צריך, והלימוד מנבילה כך הוא כיון דא"ר לגר מותר, אלא דבראי יגור אסור כיון דאחשבה באכילתו, אבל בתערובת לא אחשבה ואדרבה מצטער הוא מכך, והיה נוח לו יותר שלא יהא מעורב הפגם עיי"ש. ע"כ.

והנה בכונת הגרע"א דתלי' דברי הר"ג בדין אחשביה, דהרי ודאי אם נפסל מאכילת

כלב אין כאן שום דין אחשביה ודאי דפטור, וכבר פקע איסורא. ואפי' בא"ר לגר

לא שייך אחשביה, וגם אין זה כדיו אחשביה דחמץ בפסח דהתם הוא כפשוטו דין דרבנן, והכא ראי' אינו מתורת ביטול אלא כיון שאינו נהנה ממנו פקע איסורו, ולא מתורת ביטול הוא, ועיי"ש בדבריו אך מיישב לדברי הרשב"א והר"ג את דברי הגמ' דמעיקרא פסק מ"ט דר"מ ולבסוף מ"ט דר"ש, ובהסבר דברי הר"ג כתב שם והר"ג הקשה דאיך ילפי' זה מנבילה [ו"ל לדברי הרשב"א דהוא מדין ביטול], ולזה כתב הר"ג דאפי' מילא ברוב לא צריך, והלימוד מנבילה כך הוא כיון דא"ר לגר מותר, אלא דבראי יגור אסור כיון דאחשבה באכילתו, אבל בתערובת לא אחשבה ואדרבה מצטער הוא מכך, והיה נוח לו יותר שלא יהא מעורב הפגם עיי"ש. ע"כ.

והנה בכונת הגרע"א דתלי' דברי הר"ג בדין אחשביה, דהרי ודאי אם נפסל מאכילת

כלב אין כאן שום דין אחשביה ודאי דפטור, וכבר פקע איסורא. ואפי' בא"ר לגר

לא שייך אחשביה, וגם אין זה כדיו אחשביה דחמץ בפסח דהתם הוא כפשוטו דין דרבנן, והכא ראי' אינו מתורת ביטול אלא כיון שאינו נהנה ממנו פקע איסורו, ולא מתורת ביטול הוא, ועיי"ש בדבריו אך מיישב לדברי הרשב"א והר"ג את דברי הגמ' דמעיקרא פסק מ"ט דר"מ ולבסוף מ"ט דר"ש, ובהסבר דברי הר"ג כתב שם והר"ג הקשה דאיך ילפי' זה מנבילה [ו"ל לדברי הרשב"א דהוא מדין ביטול], ולזה כתב הר"ג דאפי' מילא ברוב לא צריך, והלימוד מנבילה כך הוא כיון דא"ר לגר מותר, אלא דבראי יגור אסור כיון דאחשבה באכילתו, אבל בתערובת לא אחשבה ואדרבה מצטער הוא מכך, והיה נוח לו יותר שלא יהא מעורב הפגם עיי"ש. ע"כ.

והנה בכונת הגרע"א דתלי' דברי הר"ג בדין אחשביה, דהרי ודאי אם נפסל מאכילת

כלב אין כאן שום דין אחשביה ודאי דפטור, וכבר פקע איסורא. ואפי' בא"ר לגר

לא שייך אחשביה, וגם אין זה כדיו אחשביה דחמץ בפסח דהתם הוא כפשוטו דין דרבנן, והכא ראי' אינו מתורת ביטול אלא כיון שאינו נהנה ממנו פקע איסורו, ולא מתורת ביטול הוא, ועיי"ש בדבריו אך מיישב לדברי הרשב"א והר"ג את דברי הגמ' דמעיקרא פסק מ"ט דר"מ ולבסוף מ"ט דר"ש, ובהסבר דברי הר"ג כתב שם והר"ג הקשה דאיך ילפי' זה מנבילה [ו"ל לדברי הרשב"א דהוא מדין ביטול], ולזה כתב הר"ג דאפי' מילא ברוב לא צריך, והלימוד מנבילה כך הוא כיון דא"ר לגר מותר, אלא דבראי יגור אסור כיון דאחשבה באכילתו, אבל בתערובת לא אחשבה ואדרבה מצטער הוא מכך, והיה נוח לו יותר שלא יהא מעורב הפגם עיי"ש. ע"כ.

והנה בכונת הגרע"א דתלי' דברי הר"ג בדין אחשביה, דהרי ודאי אם נפסל מאכילת

כלב אין כאן שום דין אחשביה ודאי דפטור, וכבר פקע איסורא. ואפי' בא"ר לגר

לא שייך אחשביה, וגם אין זה כדיו אחשביה דחמץ בפסח דהתם הוא כפשוטו דין דרבנן, והכא ראי' אינו מתורת ביטול אלא כיון שאינו נהנה ממנו פקע איסורו, ולא מתורת ביטול הוא, ועיי"ש בדבריו אך מיישב לדברי הרשב"א והר"ג את דברי הגמ' דמעיקרא פסק מ"ט דר"מ ולבסוף מ"ט דר"ש, ובהסבר דברי הר"ג כתב שם והר"ג הקשה דאיך ילפי' זה מנבילה [ו"ל לדברי הרשב"א דהוא מדין ביטול], ולזה כתב הר"ג דאפי' מילא ברוב לא צריך, והלימוד מנבילה כך הוא כיון דא"ר לגר מותר, אלא דבראי יגור אסור כיון דאחשבה באכילתו, אבל בתערובת לא אחשבה ואדרבה מצטער הוא מכך, והיה נוח לו יותר שלא יהא מעורב הפגם עיי"ש. ע"כ.

והנה בכונת הגרע"א דתלי' דברי הר"ג בדין אחשביה, דהרי ודאי אם נפסל מאכילת

כלב אין כאן שום דין אחשביה ודאי דפטור, וכבר פקע איסורא. ואפי' בא"ר לגר

לא שייך אחשביה, וגם אין זה כדיו אחשביה דחמץ בפסח דהתם הוא כפשוטו דין דרבנן, והכא ראי' אינו מתורת ביטול אלא כיון שאינו נהנה ממנו פקע איסורו, ולא מתורת ביטול הוא, ועיי"ש בדבריו אך מיישב לדברי הרשב"א והר"ג את דברי הגמ' דמעיקרא פסק מ"ט דר"מ ולבסוף מ"ט דר"ש, ובהסבר דברי הר"ג כתב שם והר"ג הקשה דאיך ילפי' זה מנבילה [ו"ל לדברי הרשב"א דהוא מדין ביטול], ולזה כתב הר"ג דאפי' מילא ברוב לא צריך, והלימוד מנבילה כך הוא כיון דא"ר לגר מותר, אלא דבראי יגור אסור כיון דאחשבה באכילתו, אבל בתערובת לא אחשבה ואדרבה מצטער הוא מכך, והיה נוח לו יותר שלא יהא מעורב הפגם עיי"ש. ע"כ.

והנה בכונת הגרע"א דתלי' דברי הר"ג בדין אחשביה, דהרי ודאי אם נפסל מאכילת

כלב אין כאן שום דין אחשביה ודאי דפטור, וכבר פקע איסורא. ואפי' בא"ר לגר

לא שייך אחשביה, וגם אין זה כדיו אחשביה דחמץ בפסח דהתם הוא כפשוטו דין דרבנן, והכא ראי' אינו מתורת ביטול אלא כיון שאינו נהנה ממנו פקע איסורו, ולא מתורת ביטול הוא, ועיי"ש בדבריו אך מיישב לדברי הרשב"א והר"ג את דברי הגמ' דמעיקרא פסק מ"ט דר"מ ולבסוף מ"ט דר"ש, ובהסבר דברי הר"ג כתב שם והר"ג הקשה דאיך ילפי' זה מנבילה [ו"ל לדברי הרשב"א דהוא מדין ביטול], ולזה כתב הר"ג דאפי' מילא ברוב לא

והנה המי"ב לקמן ס"ק נ"ב כתב ח"ל: וכן בגבינה המועיל הדחה מבחוץ מהאי טעמא שמא יש קצת פירור בתוכו [ולחאי טעמא דהמי"ב גם הדחה קודם הפסח לא תינהג, דהרי החשש הוא שנשאר פירור בתוך הגבינה].

והתמיהה מתבקשת דלכאורה הדברים סתרי אהדדי, דבביה"ל בריש הסעיף נראה דהתיר הדחה [קודם הפסח] גם בגבינה, ואילו בס"ק נ"ב אסר גבינה בהדחה [אפי' הריח קודם הפסח].

וצ"ל דיעויין בדברי המקור חיים דכל מה שהתיר לדעת הרמ"א בהדיח קודם הפסח הוא רק בשר ודגים, ובאמת לא התיר גבינה לדעת הרמ"א גם בהדיחה קודם הפסח, דהוא עצמו כתב בחידושים ס"ק כ' שבגבינות לא מהני הדחה.

ועוד יש להוכיח דכל מה שכתב המקור חיים בסוף ס"ק י"א הוא רק על בשר ודגים ולא על גבינות, דכל החשש שמא היה במקום אחד פירור בעינן ואסר את אותו המקום [כדי קליפה או כדי נטילה], ובוה אמרינן שפיר כיון דאין המקום ההוא ידוע נתבטל קודם הפסח... ואף דבעינן הדחה קודם פסח דוקא לדעת הרב כהג"ה, נראה דזה הוא רק חומרא בעלמא, ומדינא סגי אפי' בהדיחו בפסח, ומשום הכי מותר **בבשר** דדרכו בהדחה, ובשעת הדחק התיר אפילו **בדגים** להדיח בתוך הפסח, עכ"ל, ומוכח מדבריו דדיבר רק על בשר ודגים, ולא דיבר כלל על גבינה. וטעם החילוק בין בשר ודגים לגבינה כבר נתבאר באחרונים כאן [ט"ז סק"ט ועוד], משום דבבשר ודגים המליחה אינה נכנסת לתוכם ומשי"ה מהני להם הדחה, משא"כ גבינה כיון שהמליחה נכנסת לתוכם לא יחני להם הדחה, דאם היה פירור שמא הוא נכנס לתוך הגבינה, ורוק לשיטת המחבר מהני הדחה גם לגבינה].

ולפי"ז מיושבת שאלתינו, דמה שהביא הביה"ל לא אויל כלל אגבינה אלא רק אבשר ודגים, ואעי"פ שהביה"ל לא כתב מפורש חילוק זה מ"מ החילוק מתבקש, דאל"כ דברי הרמ"ב סתרי אהודי, וביורה דהמק"ח עצמו שזה מקור דברי הביה"ל לא התיר בגבינות גם בהדיח קודם הפסח. ובעיקר הטעם מ"ט לא כתב הביה"ל חילוק זה, י"ל בפשטות דעיקר כוונתו היתה להדגיש דבעי הדחה, ולא מה מותר.

ראובן שיינברגר - רמת שלמה

חזור וניעור בחמץ

הנה ידועה השאלה המפורסמת מה פוסק מרן בדין חזור וניעור, דבסימן תמ"ז כתב בשם מספר ראשונים (הרמב"ם, הרי"ץ גיאת ועוד) שכן חזור וניעור, ובסעיף ד' כתב אם נתערב קודם הפסח ונתבטל בששים אינו חוזר וניעור לאסור במשהו, ויש חולקים. והכלל בידינו סתם ויש הלכה כסתם שאינו חוזר וניעור. ובסימן תמ"ב סעיף ד' כתב: חמץ שנתערב ואינו מאכל אדם כגון תריאק"ה [מעין תרופה], אעי"פ שמתור לקיימו בפסח אסור לאכלו עד אחר הפסח, אעי"פ שאין בו חמץ אלא כל שהוא אסור לאוכלו. ולכאורה מרן הכריע כמו הרמב"ם ואסור לאכול להתריאק"ה, ולכאורה דברי מרן סותרים זה את זה.

וישנם מספר תירוצים, יש אומרים דבר שנתערב מאליו אינו חוזר וניעור, ואילו דבר שמערב בידיים כמו תריאקה חוזר וניעור, וישנם עוד שרצו לומר מפני שתריאקה זה דבר המעמיד לא בטל ואסור, וישו, שאמרו אם ישנו הבלד בין **ממשו** שחוזר וניעור, ו**טעמו** אינו חוזר וניעור.

ויש אומרים דתלוי אם לח או יש, בתריאק"ה זה יבש חוזר וניעור, אלא שמרן כן העתיק לשון הרמב"ם, ולענין אכילה סמך על הפסק בסי' תמ"ז שלא אמרינן חוזר וניעור.

ומרן הגרבי"צ אבא שאול זיע"א טען שהדברים הללו דחוקים, ולכן הרב בעל אור לציון רוצה לחדש חידוש אישי מרוחב ביתו דבר שרק הוא אמרו וחדדשו (וכן הורה לנו הגאון רבינו משה צדקה בשיעור שמסר לנו בבין הזמנים בנתיבות), שבמקום שיש הפסד יש להקל שאינו חוזר וניעור, אבל במקום שיכול להחמיר בלא הפסד יש להחמיר, שהרבה חסידים ואנשי מעשה מחמירים בכך.

ולענין התריאקה הקיל הרמ"א משום שאינו ראוי לאכילה, ולמרות שהרמ"א החמיר בנטל"פ ובפרט שנתערב לפני הפסח ונתבטל ואינו ראוי לאכילת אדם הקיל בוה, אבל לפי מרן בעיקר הדין אינו חוזר וניעור בין לח ובין יבש, ואם ניקח דוגמא מעשית מה יהיה, דאם לקחנו יין עם סוכר שיש בו חשש תערובת קמח הדין יהיה לפי מה שכתבנו לשיטות השונות לפי מרן אם אין לו הפסד ויכול לשמרו אין לאכלו בפסח, והרמ"א מחלק בין לח ליבש ופיסיק לפי השיטה שלו, וכן לענין ריבה אם יכול לשמרה לשימור לאחר הפסח, שהסוכר שבירבה חוששים שמא יש בו תערובת חמץ, ובספקות שאמריעם להקל שאין אנו מחזיקים איסורא, ובפרט לענין האורז שמנהיגנו לנקותו שלש פעמים, ואם אין חשש קמח אין לאסורו.

שנעמנו מהרה"ג אליהו בר שלום (מחבר ספר משפט הכתובה) שמ"ור אביו וצ"ל רבה של מתיס, לפני שנים רבות ראוי בחו"ל ששותלים אורז ליד שטחים של חיטה ושעורים, וביקש מהם להרחיק לכמה מאות מטרים את השטחים, ודבריו נשמעו. ולכן אורז זה שמיגע מחו"ל (סינפור), אפי"ה חשש רחוק ביותר שמעורב בו חיטה.

וכל המח' רק לענין אכילה ושתייה, אבל לענין להשהות בפסח מותר בהסתמך על תשובת ר' נטרונאי גאון והמשנה ברורה סימן תמ"ז ד"ה לחלק בחד מותר, או שנתערב בששים יותר שהחמץ בעין, לכן אצלנו לפני פסח, והבה"ל טוען שכשאלו היה נותן טעם לפגם.

ובשערי תשובה כתב דחטה שנתבשלה בתבשיל ע"פ ונצטנן קודם הלילה ונשאר כבוש מעט במי הפסח, החטה פולטת גם אח"ז ע"י כבישה ואוסרת.

רוני עששו - נתיבות

ליתן לתוך היין חלב חיטה או חלב בהמה כשיש ס' כנגדו

במי"ב סי' תמ"ז טוף ס"ק ק"ו כ': "מותר ליתן לתוך היין חלב חיטה או חלב בהמה כשיש ס' כנגדו, לתקנו שיהיה צלול, ולא חיישינן שמא יאכל עם בשר או בפסח, דאף אם ישכח ויאכל ליכא איסורא, כיון שכבר נתבטל, ואין כאן משום מבטל איסור לכתחילה, כיון שאין כוונתו לבטל רק לתקן היין", עכ"ל.

מלשון המי"ב "דאף אם ישכח ויאכל", משמע דלכתחילה אסור לאוכלו. וצ"ב אמאי הרי כבר נתבטל בס', וגם אין כאן משום קנס דמבטל איסור לכתחילה, שהרי אין כוונתו לבטל במש"כ המי"ב.

ועיני' במג"א שכי' ח"ל: "ומי"א אם ידוע אותו יין לא ישתה ממנו בפסח, דשמא נשאר קצת חלב חטה בעיין, ועיי"ש שהוסף ח"ל: "אבל משום חששא שמא ישתה ממנו אין לאסור לעשות כן", וכנראה כוונתו דכיון שאי"ז דאי שיש איסור בשתייה זו, כי זה רק חמץ ששנשאר חלב חיטה בעיין, לכן לא אסרו אלא לשותות, ולא אסרו לערב מעיקרב ביין חטה בפסח, משא"כ כשמערב כפתות מס', שאם ישתה בפסח ודאי עובר איסור, שהרי לא נתבטל, לכן אסרו גם לערב מעיקרא ביין שמא ישתהו בפסח. אבל לכאוי אי"ז שייך להא דלא גזרינן גזירה לגזירה, שהרי על הצד שיש כאן חלב חיטה בעיין, איסור אכילתו דאורייתא שהרי לא נתבטל.

אבל יעוי' בשו"ע הגר"ז שגי"כ כתב כמג"א שחיישינן שלא נבלל יפה כל החלב חיטה ונשאר ממנו בעין, והוסף" ונפלט ממנו טעם משוה לתוך היין", משמע דלא חשש שישתה את החלב חיטה שהוא בעין, אלא את הטעם משוה שנפלט ממנו ונתערב ביין, שהוא אסור מחמת שבפסח אוסר במשהו, וא"כ י"ל הטעם שלא אסרו לערב מעיקרא מוחשש שישתהו בפסח, דהוי גזירה לגזירה, שגם אם ישתה אינו איסור דאורייתא, דמהתורה נתבטל הטעם בס', ורק מדרבנן אוסר במשהו.

שמואל מזרחי - הקריה החרדית בית שמש

בדין כלי חמץ שנתערב בכלי פסח

כתב רבינו הטור בסי' תמ"ז: חמץ שנתערב אחד בשנים במצה ביבש, כתב רש"י שמשליך אחד והשאר מותר בהנאה, ואדוני אבי הרא"ש ז"ל התיר הכל אפילו באכילה.

וכתב מרן בכ"י דמשמע מדברי הרי"ף דחמץ שאוסר בפסח בכל שהוא, הוא אף יבש ביבש קאמר דאוסר בכל שהוא, ושכן פירש רבינו ירוחם, וגם הטור כתב ביו"ד סי' ק"ט על תערובת חמץ יבש ביבש הרי"ף אוסר הכל אפילו בהנאה, ונראה שטעמו מפני שהוא דבר שיש לו מתירין, ומפני כך אפילו יבש ביבש לא בטיל אפילו באלף, או משום דסבר שלא התירו יבש ביבש חד בתרי אלא באיסורי נותני טעמים, אבל באיסורים שהחמירו בהם ביותר מנותן טעם אין הפרש בין יבש לבלול, וכמו שכתב המרדכי בפ' כל שעה והרשב"א בתורת הבית.

ובריש סי' תמ"ז כתב הטור ח"ל: "חמץ בפסח הסכימו רוב המפרשים שאוסר תערובתו בין במינו בין שלא במינו במשהו, חוץ מהשאלות שפוסק בנותן טעם ואין נוהגין כן". עכ"ל.

ויש שני טעמים לאיסור חמץ במשהו, א' טעמו של הרמב"ם (בפס"ו מהלכות מאכלות אסורות הי"ב) שהוא משום דבר שיש לו מתירין, ואעי"פ שאין דבר שיש לו מתירין אלא במינו, אל תתמה על חמץ בפסח שאוסר גם שלא במינו במשהו, והטעם מפני שהתורה אמרה כל מחמצת לא תאכלו לפיכך החמירו בו, ששטעם עב' הוא משום חומרא דחמץ כמש"כ הרא"ש (פרק כל שעה סס"ה) שהדגיש טעמא דכרת', והרא"ש בעבודה זרה (פ"ה סס"ל) הדגיש הטעם דלא בדילי מניה (דאי משום כרת בלבד, הרי חלב ודם שהם בכרת, ואעי"פ כן בטילי בששים).

ומרן בכ"י הביא את הה"מ שכתב דלפי מה שכתב הרמב"ם שהטעם שחמץ במשום במשהו משום דהוי דבר שיש לו מתירין, הוא הדין בנתערב ערב פסח כפש שעות ולמעלה שהוא במשהו. ומרן בשו"ע סי' תמ"ז סעיף ב' כתב ח"ל: חמץ שנתערב משש שעות (ולמעלה) עד הלילה אינו אוסר במשהו, אלא דינו כשאר איסורין, עכ"ל, ומוכח מכאן דס"ל דלא כהרמב"ם, דאילו לפי הרמב"ם גם משש שעות איסורו במשהו, כמש"כ הה"מ, ולכן מוכח דמרן ס"ל כהרא"ש דחמץ בפסח במשהו משום חומרא דחמץ, ואין לחמץ דין דבר שיש לו מתירין.

וכן מוכח ג"כ דעת הרמ"א, שבי"ד בסי' ק"ב בסעיף ד' בסוף ההגה כתב ח"ל: דבר שיש לו היתר וחוזר ונאסר כגון חמץ בפסח, לא מקרי דבר שיש לו מתירין (מרדכי פרק כ"ש), ויש חולקין בוה (רמב"ם פט"ו מהמ"א). עכ"ל. וכתבו הס"ז והש"ך שם דבתו"ח פסק כסברא הראשונה, וכמש"כ הש"ך בקיצור הנהגת הוראות איסור והיתר (אות ה) דהמחבר הורב מביאים סברא א' דסתם ואח"כ יש אוסרים (וכיוצ"ב), מפני שגנאה להם עיקר כהסברא שכתבו בסתם, והסברא האחרת היא טפלה בעיניהם וכו'. עיי"ש.

וניהדר אנפינן למה שפסק מרן בשו"ע סי' תמ"ז סעיף ט' ח"ל: יבש ביבש אף על גב דבשאר איסורים חד בתרי בטיל, חמץ במצה אפילו באלף לא בטיל, ויש אומרים דחמץ שוה לשאר איסורין בוה, עכ"ל. וחזינו שפסק בסתם כדעת הרי"ף דאף יבש ביבש אוסר כמ"ב, ומאחר דכבר הוכחנו דחמץ בפסח לא הוי דשיל"מ, א"כ צ"ל שטעמו של הרי"ף הוא הטעם השני שכתב מרן הב"י בדעתו דלא התירו יבש ביבש חד בתרי אלא באיסורי נותני טעמים, אבל באיסורים שהחמירו בהם ביותר מנותן טעם אין הפרש בין יבש לבלול.

וכתב הב"ח בסי' תמ"ז סק"ד ח"ל: כלי של איסור שנתערב בכשרים ואינו ניכר בטל ברוב, אלא שיש להסיר כלי אחד כמ"ש בי"ד בסוף סימן ק"ב, ונראה דכן הדין בכלי חמץ שנתערב, מיהו כיון שיש לו מתירין לאחר פסח אין לו ביטול, אעי"ג ד"יא דחמץ לא נקרא דבר שיש לו מתירין כיון שחוזר לאיסורו לשנה הבאה כמ"ש ביו"ד ריש סימן ק"ב, מ"מ כיון ד"יא דחמץ נמי הו"ל דבר שיש לו מתירין יש להחמיר, נ"ל. עכ"ל.

ולפי האמור לן לדעת מרן ובין לדעת הרמ"א, הואיל והחמץ לא חשיב דבר שיש לו מתירין, ולכן י"ל שאת כלי חמץ שנתערב בכלי פסח בטל, ודוקא שנתערב בערב פסח אחר שש עד הלילה, אבל אם נתערב בפסח עצמו ודאי שלא בטל, דבחמץ בפסח לא אמרינן חד בתרי בטיל משום חומרא דחמץ.

וכ"כ הרב מ"א סק"מ אחר שהביא את דברי הבי"ח הנ"ל, אלא שסיים ח"ל: מ"מ בכלי יש להחמיר, דהא יש אומרים דבאשר איסורים לא בטיל כמו שכתב הש"ך ביו"ד סימן ק"ב סעיף ט', עכ"ל. אולם לדעת מרן השו"ע שם בי"ד סי' ק"ב סעיף ג' אף כלי הוי דבר שאין לו מתירין, ולכן בטל כשנתערב בערב פסח אחר שש עד הלילה.

ולסיכום: כלי חמץ שנתערב בכלי פסח בתוך פסח לכי"ע נאסרה התערובת, ואף אם הכלי אינו בן יומו, כמש"כ המשנ"ב סי' תמ"ז סק"צ"ג ובשעה"צ ס"ק ק"ג.

ואם נתערב לאחר שש שעות עד הלילה הרב ב"ר אורס, וכן דעת הרב מ"א לאסור וכמו שפסק הרב משנ"ב סק"צ"ג ובשעה"צ ס"ק קכ"א, אולם לע"ד שדעת מרן בוה להתיר אף בכלי בן יומו, כאמור לעיל, והיעבי"ת.

(ועי"ע במחצית השקל כמה סברות נוספות להחמיר בכלים, אף דקיי"ל דחמץ הוי דבר שאין לו מתירין, עיי"ש נפלאות מתורתו).

טל טוויג - תל ציון

בענין חוזר וניעור

נשאלתי מיידית הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (מח"ס גם אני אודך, ופרדס יוסף על המועדים) בהא דכתב רבינו השתתלי יחיתם בסימן תמ"ב בשם הפר"ח לחלק דהדיכא דנתערב ממילא לא אמרינן חוזר וניעור, ואם נתערב במזיד אמרינן חוזר וניעור, ומשמע דאין חילוק בין יבש ללח, אלא אם נתערב ממילא או במזיד, ומאיךך השאיר רבינו השתתלי יחיתם דברי הגה"ה שכתב דיש חולקים ומתירים אם נתבטל קודם הפסח, והכי קיימא לן, ומשמע דהחילוק הוא בין לח ליבש וצריך ביאור הדברים, עיי"כ. ואשר נראה לומר, ובמהקים דברי **השוער סימן תמ"ב**: דבר שנתערב בו חמץ, **שתי"ז**: גמור בעודו מבוהב (מג"א), **שרעי**: ואינו מאכל אדם כלל, או שאינו מאכל כל אדם, כגון התריאק"ה וכיוצא בו, אעי"פ שמתור לקיימו, אסור לאכלו עד אחר הפסח. **שתי"ז**: אבל בהנאה מותר, דלא עדיף מפת שעיפשה. ולענין פרואה, עיין סימן תס"ז (שם). **שרעי**: ואעי"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא, הרי זה אסור לאכלו. **שתי"ז**: ומיירי כאן בעירוב במזיד, ובסימן תמ"ז בנתערב ממילא (פר"ח). **הגהה**: ולקמן סימן תמ"ז ס"ד בהגהה יתבאר דיש חולקים ומתירים אם נתבטל קודם הפסח, והכי קיימא לן.

ובשרעי סימן תמ"ז כתב: אם נתערב החמץ קודם הפסח, **שתי"ז**: שאינו בעין (מג"א), אף שיש ממשו (פר"ח סימן תס"ו ס"ד), **שרעי**: ונתבטל בששים, **שתי"ז**: או שהרבה עליו קודם פסח כדי לבטלו בששים, וזה מותר לכתחילה, כיון שעדיין הכל היתר (ט"ז, ומג"א, ועז"ק), **שרעי**: אינו חוזר בפסח לאסור במשהו, **שתי"ז**: ומותר לאכלו אפילו בתוך הפסח (לבוש). **שרעי**: ויש חולקים. **שתי"ז**: ולסברא זו אפילו אין כאן ממשו של איסור אלא טעם גרידא, חוזר וניעור (פר"ח, דלא כשכ"ג).

הגהה: דבר יבש שנתערב, או שיש לחוש לתערובת כגון פת שנפל ליין אעי"פ שנטלו משם, אסור בפסח, דחיישינן שמא נשאר בו פירורין ונותנין טעם בפסח. **שתי"ז**: ומיירי ששהה מעת לעת, דאו הוי כבוש כמבושל, דאם לא כן, הא צונן הוא ואינו מפליט ואינו מבליע (שם). ולדידן דקיימא לן אינו חוזר וניעור, אעי"פ ששהה מעת לעת, כיון שנתבטל הוה ליה היתר בהיתר. מיהו סינון בעי, שלא יבוא לאכול מהחמץ, ואעי"פ שיעבור דרך הסינון איזה פירור דק, כיון שאינו ניכר בטל. ואפילו

בפסח מהני סינון (נ"ל). ואם יכול לבשלו עד שיהא נימוח ויתערב קודם פסח בששים, אז מותר לאכלו בפסח, ואז הוה מבטל איסור לכתחילה, כמ"ש בירוד" סימן ק"ט (מג"א).

כללן של דברים, דבסימן תמ"ב פסק מרן דאמרינן חוזר וניעור. ואלו בסימן תמ"ז והעלה בסתם דעת הסוברים דלא אמרינן חוזר וניעור, ואח"כ כתב ויש חולקין. ובכל כי האי גוונא קיימא לן הלכה כסתם, כמ"ש רבינו בכללים שסידר בסוף הקדמתו לשת"ז, ונמצאו דברי מרן סותרין זה את זה, וליישב סתירה זו, כתב רבינו בסימן תמ"ב בשם פר"ח, דבסימן תמ"ב מיירי בעירבו במזיד, לכן אמרינן חוזר וניעור. אבל בסימן תמ"ז מיירי בנתערב ממילא, לכן לא אמרינן חוזר וניעור. ואין להקשות היאך כתב רבינו בסימן תמ"ז דמותר לכתחילה להרבות עליו קודם פסח כדי לבטלו בששים, כיון שעדיין הכל היתר [ר"ל דכיון שקודם הפסח הכל היתר, אין זה בכלל הא דקיימא לן אין מבטלין איסור לכתחילה], והלא הוא עושה כן במזיד, וכבר כתב דבמזיד אמרינן חוזר וניעור. דיש לומר דשאני התם בסימן תמ"ב, שתחילת עירובו היה במזיד כדי לסמוך על הביטול, ובוה הוא דאמרינן חוזר וניעור. משא"כ בסימן תמ"ז, מיירי שכבר נתערב החמץ בשוגג, אלא שעדיין לא נתבטל, בוה מותר לכתחילה להרבות על החמץ כדי שיתבטל בששים, ואינו חוזר וניעור.

ולכאורה היה אפשר לתרץ סתירת דברי מרן ולומר שהוא מחלק בוה, דביבש חוזר וניעור ובלח אינו חוזר וניעור. ובסימן תמ"ז עיקר דברי מרן בלח, דלהכי נקט ביטול בששים דשייך בלח דוקא, ולפיכך פסק דאינו חוזר וניעור. ואילו בחרו תמ"ב, התריאק"ה שזכר שם, הוא יבש כמבואר בטור שם, ולפיכך פסק דחוזר וניעור. ורבינו שלא תירץ כן, היינו משום שהבין דבסימן תמ"ז מיירי בין בלח בין ביבש, וכדמוכח מלשון רמ"א בהגהה שם שכתב שדוקא בלח מנהגם כן שאינו חוזר וניעור, אבל ביבש אסור, עיי"ש. הרי שהבין דמה שהתיר מרן, הוא אפילו שיש. גם מלשון הרמ"א בהגהה שם בסימן תמ"ב מוכח כן, שהרי העיר על מרן דבסימן תמ"ז יתבאר בהי"פ, שאם נבטל קודם הפסח מותר כמובא לעיל, ואם איתא דבסימן תמ"ז מיירי דוקא בלח, הלא אין מקום להערה זו כלל. ועיין עוד לקמן ד"ה והנה.

וצריך לדעת למה לא השמיט רבינו הגהה זו שבסימן תמ"ב, שהרי אין לה מקום לפי מה שתירץ רבינו דבסימן תמ"ז מיירי בנתערב ממילא, ואינו שייך לבלון ההוא שבסימן תמ"ב דמיירי בעירבו במזיד. וליישב זאת, נקדים להעיר על לשון רמ"א שם, שכתב בוה"ל, ולקמן סימן תמ"ז ס"ד "בהגהה" יתבאר דיש חולקים ומתירים אם נתבטל קודם הפסח, "והכי קיימא לן", עיי"כ. וזה תמוה, דבסימן תמ"ז לא פסק רמ"א כן אלא בלח, ומה עניין זה עם התריאק"ה שבסימן תמ"ב שהוא יבש, ואף לדעת הרמ"א אסור. וזהו כוונת המשנ"ב שם בסימן תמ"ב ס"ק כ"ג בתמיהתו על הרמ"א, עיי"ש. מעתה יש לומר שזהו גופיה טעמו של רבינו שלא השמיט הגהה זו, לגלות לנו דאליבא דמרן אין חילוק בוה בין לח ליבש. וכבר דברינו אמורים, שאין רבינו משמיט רמ"א אלא מדוחק גדול.

ואכתי פש גבן לכרוי דעת רבינו כמה שהשמיט תחילת הגהת רמ"א שבסימן תמ"ז, והעלה סוף ההגהה דדבר יבש אסור, דמשמע דסבירא ליה דביבש אמרינן חוזר וניעור. וזה לא יתכן, דא"כ לא היה לו לרבינו להשמיט מה שכתב הרמ"א בתחילת ההגהה שבדבר לח לא אמרינן חוזר וניעור, מיהו דובר יבש וכו', ואשר נראה מוכרח בדעת רבינו, דבין בלח ובין ביבש, כל שלא נתערב במזיד, לא אמרינן חוזר וניעור. ומה שכתב הרמ"א דדבר יבש אסור, אינו מרין חוזר וניעור, לפיכך שביאר המשנ"ב בביה"ל שם ח"ל, ונראה פשוט דהאי דינא דרמ"א כפת שנפל ליין, לא שייך לפלוגתא דחוזר וניעור, דאפילו אם נסבור דבעלמא אין חוזר וניעור, ג"כ אסור הכא, דדמיא להא דלעיל בס"ג [גבי חטה שנמצאה בתרנגולת] בעוד שהה שכתב בתוכה דלכ"ע אסור כמ"ש המג"א שם בסק"ח, עכ"ל. עוד ביאר שם, דאמת שכתב הרמ"א דחיישינן שמא נשאר בו פירורין, אפי"ג נדסק משהו הוא מ"מ החמירו בו, משום דהאי ספיקא קרוב לודאי הוא דמסתמא נשאר בו פירורין, עיי"כ. ונצטרך לומר בהכרח, דרבינו מפרש מה שכתב הרמ"א דבר יבש שנתערב או שיש לחוש לתערובת, כגון פת שנפל ליין, הך דבר יבש שנתערב, לאו היינו יבש ביבש, אלא יבש בלח. והכי קאמר, דבר יבש שנתערב בלח בודאי, או שיש לחוש לתערובת. ועל שאלה כתב רבינו דבעי סינון, שלא יתן טעם בפסח.

ואהו דכתב רבינו ואפילו בפסח מהני סינון, מיירי ששהה מעת לעת קודם הפסח ונתבטל, דאו מהני סינון אפילו בפסח. דכבווש כמבושל, לא אמרינן שבכל פעם ששווהה מעת לעת הוא פולט ואוסר, ולא דמי לבישול ממש דקיימא לן שכל זמן שחוזרים ומחממים אותו הוא חוזר ופולט. ומה שהעלה רבינו אחרי זה בשם מג"א, שאם יכול לבשלו עד שיהא נימוח ויתערב קודם פסח בששים, אז מותר לאכלו בפסח וכו', הנה המעניין במג"א עצמו, יראה דקאי על תחילת דברי הרמ"א, ומפרש דמיירי בנתערב יבש ביבש, והבין דבכי האי גוונא אמרינן חוזר וניעור, לפיכך כתב שאם בישלו עד שנימוח, הרי נעשה לח וממילא אינו חוזר וניעור. ברם אין ללמוד מזה דרבינו סובר דביבש אמרינן חוזר וניעור, וכבוונה מכוונת הביא רבינו דברי המג"א כהמשך לדין יבש שנפל בלח דבעי סינון, עי"ז קאמר שאם בישלו עד שנימוח מותר ולא בעי סינון, וכן מצינו לרבינו בדוכתי טובא, שמעתיק מדברי הפוסק שדיבר בעניין אחר, ולומדו ממנו לנדון דידיה.

והנה שם בסימן תמ"ז ס"ה כתב מרן ח"ל, בשר יבש וגבינה ודגים שנמלחו קודם הפסח ולא נוהרו בהם, מותר לאכלם בפסח, עיי"כ. והטעם כתב רבינו שם ס"ק כ"א, משום שבטל בששים קודם הפסח, עיי"כ. ואין ללמוד מזה דמיירי דוקא בלח, דהא בלח הוא דשייך ביטול בששים, אלא מיירי ביבש, והא דבעי ששים, היינו משום דמין שבשינו מינו הוא. ואין מוכח ממה שכתב הרמ"א בהגהה שם ח"ל, ויש חולקין ומחמירין וכו'. אבל אם הדיחו בידו וכן נוהגין לאכלו, עיי"ש. ופירש המשנ"ב שם ס"ק מ"ט, היינו לשפפש ביד ולהסיר הנידבק בהם, עיי"כ. וזה לא שייך אלא ביבש, דמהניא ביה הדחה. ועוד שהרי הרמ"א שכתב דיש חולקין ומחמירין, הוא מטעם דאמרינן חוזר וניעור, כמו שביאר במשנ"ב שם ס"ק מ"ו בשם הס"ז והגר"א. ונמצא דהרמ"א לשיטתיה אויל דביבש אמרינן חוזר וניעור. ורבינו השמיט הגהה זו, משום דסבירא ליה לא אפילו ביבש לא אמרינן חוזר וניעור, וכמו שנתבאר. ועדיין צריכים אנו תלמוד גדול להבין היטב שיטת רבינו בדין חוזר וניעור.

העולה מכל האמור לעניין הלכה לפי דעת רבינו כפי מה שביארנו, דחמץ שנתערב קודם הפסח ונתבטל, בין לח בין יבש, מותר לאכלו בפסח, ולא אמרינן חוזר וניעור. והני מילי בנתערב ממילא, אף אם הביטול נעשה במזיד. אבל כשתחילת התערובת נעשתה במזיד, אמרינן חוזר וניעור בפסח אסור. ועיין למה"י משרקי בנו ש רבינו בשו"ת רביד הזהב סימן כ"ו שהארץ בהיתר חוזר וניעור, של גויים בפסח, ובתוך דבריו כתב שהגויים מיוחדים לזה כלים בפני עצמן, ואפילו אם לפעמים יבשלו חמץ באותם כלים, הואיל ואינו תדיר הוה להו אינם בני יומם בודא, וכבר נתבטל החמץ קודם הפסח. דאף לדעת האוסרים נותן טעם לפגם בפסח, אם נתבטל קודם הפסח אינו חוזר וניעור לכי"ע, כמ"ש הפר"ח סימן תמ"ז ס"ה, עיי"כ. ושם בודאי לא מייירי שהחמץ נתערב במזיד, עכ"פ לפי בסתם מה"י משרקי. גם לא שייך עניין מוזר בגי שמבטל איסור. ומה שכתב שם בסתם שאנו הולכים בעקבות מרן, ודלא כהרמב"ם שסובר דאמרינן חוזר וניעור, אין להכריח מזה דסבירא ליה לדלידן בכל גוונא לא אמרינן חוזר וניעור ואפילו במזיד, דמסתברא דאזיל בשיטת אביו דבמזיד אמרינן חוזר וניעור, וכדרכו בשאר מקומות שהולך בעקבותיו. ועיקר כוונתו לומר שאנו הולכים בוה בשיטת מרן, וכיון דבנדון

דידיה לא הוי במיד ושרי לדעת מרן לפי הבנת רבינו, לפיכך סתם הדברים ולא הזכיר דבמיד חזר וניעור.

הרב חזקיה דחבש - רב ק"ק "שתילי זיתים" ראש העין,

ומח"ס "שתילי זיתים" עם פירוש באר מרים ג"ח
תרנגולת שנמצא בה חיטה

עיי בסימן תמ"ו בשער הציון ס"ק קל"ג טעם המחמירים לאסור כל מה שנמלח ביחד עם התרנגולת שנמצא בה החיטה, האם הטעם הוא משום שא נגעה החיטה בכל אחת מהן ונאסרו כולן במשהו. ולשאר האחרונים הטעם דאסרינן הכל, דלא חלקו בין חמץ לשאר איסורין, ושם לא מפלגינן בין איסור כחוש לשמן ואוסרין כל החתיכות, וה"ה לחמץ.

הנ"מ בין הטעמים הוא כשנמצא החיטה בתוך התרנגולת, דאילו לטעם הראשון דשמן נגעה החיטה בכל אחת מהן ונאסרו כולן במשהו, כאן יהיו התרנגולות האחרות מותרות, דהא ברור לנו שלא נגעה באחרים. משא"כ לטעם דלא חלקו בין חמץ לשאר איסורין, גם כאן יהיו כל התרנגולות שנמלחו ביחד אסורות.

ש. ליכטנשטיין - אופקים

סיכום טור ב"י שו"ע ומ"ב סימן תמ"ז

תמ"ז א. בב"י איתא דהר"ף רא"ש ורמב"ם ס"ל דחמץ בפסח אסור במשהו, בין במינו ובין בשאינו מינו, והשאלחות ור"ת ס"ל דבנותן טעם.

ובטור הביא דהראב"ד סובר דבמשהו אסור דוקא באכילה ולא בהנאה, והר"ף והרא"ש ס"ל דאף בהנאה אסור.

בשו"ע פסק דאסור במשהו אף בהנאה, ובמ"ב (סק"ב) כתב דהיכא דאיכא עור הרבה צדדים להקל סמכינן אשאלחות.

בב"י הביא מהרמב"ם דהטעם שהחמירו בפסח יותר משאר איסורים ואסור במשהו, משום הדרי דבר שיש לו תמירין, והרא"ש כתב משום דלא בדילי מיניה כולי שתא, והמ"ב (סק"א) הביא את שני הטעמים.

בדרכי משה (ב) הביא מהמרדכי בי"כ הצלמים" ומהר"ן ומהמהר"ל דתערובת חמץ בפסח שנאסרה במשהו מוליד דמי האיסור לים המלח והשאר מותר בהנאה, אולם במדרכי בי"כל שעה"ו ובת"ה ס"ל דלא מהני פדיון והכל אסור בהנאה.

ברמ"א נקט כהמחמירים, ובשה"צ (א) הביא דהחק יעקב כתב דבמקום הפסד מרובה מאוד המיקל לא הפסיד, ומשאר אחרונים לא משמע כן.

ובמ"ב (סק"ג) הביא דהאחרונים כתבו דבמקום הפסד גדול מאד אי"צ לשרוף הכל, אלא ימכרו כולו לכבד חוץ מדמי איסור שבו, ובבה"ל בד"ה במשהו כתב דאפשר לומר שאם יש צד אחד להקל מותר למכור לעכו"ם [כנראה שהתכוון אף שאין זה במקום הפסד גדול מאוד].

בשו"ע כתב דאם נגע ככר חמץ בככר מצה ושניהם חמים ואין שם דבר המופפע, לא אסור אלא מקום מגעו בלבד, ובהב"ל ד"ה ואין הביא שהפרח"ן גרז"ו ומאמר מרכי פסקו כהשו"ע, אולם הבי"ח והפמ"ג ס"ל שדעת הרמ"א (בסימן תס"א) לאסור כל אותה חתיכה בערב פסח בשישים ובפסח במשהו, וכך פסקו למעשה, ובהב"ל הורה למעשה כדעת הרמ"א, אף במקום הפסד הורה דיש להקל. במ"ב (סק"ט) סתם בדעת הרמ"א דבתבשיל בקדירה לא שייך "ריחא", ובשה"צ (ה) הביא לדלעת הי"א שהביא הרמ"א (י"ד ק"ח, ב) שייך בתבשיל "ריחא".

ברמ"א הביא דבדין "ריחא" בחמץ עם שאר תבשילין יש מקילים במקום הדיה מותר בשאר איסורים, ויש מחמירים דמשהו מיהו איכא [ודוקא במקום ששייך בו ריחא ובשאר איסורים לאו מילתא היא], ובבה"ל ד"ה יש מחמירים הביא מהבית מאיר דגם למתמירים אין להחמיר בנמצא חטה באחד מתבשילין בתנור, דזה גרע אפי מתרי משהו.

ולענין הלכה כתב במ"ב (סק"ג) דהרמ"א כתב בי"ד דבמקום הפסד מרובה יש לסמוך אסברא ראשונה.

וכתב המג"א דמה שהתיר הרמ"א זה רק שהתנור הקטן היה עכ"פ פתוח קצת במקום שהעשן יוצא, אבל בסתום לגמרי לא מקילינן בחמץ אפי במקום הפסד, והוסיף עוד המ"א דחמין הטמונים אפ"פ שמבשלים אותם בקדירה, כיון ששהיין שם זמן רב והתנור סתום מכל צדדי ריחן חזק, ודינן כצלי ואסור אף בהפסד מרובה. אך רוב האחרונים ס"ל דבהפסד מרובה או בשעת הדחק כגון לצורך שמחת יו"ט, יש להקל בדיעבד בצלי אפי בתנור קטן וסתום לגמרי, וכ"ש בחמין הטמונים לשבת דיש להקל במקום הפסד מרובה.

במ"ב (סקי"א) סתם שגם המקילים יחמירו היכא דההיתר הוא דבר חריף, ובשה"צ (ו) הביא שכך היא דעת החק יעקב והמקור חיים, ואילו דעת הרמ"א וכן הוא בא"ר ובגנ"ז הד"ה אם האיסור היה דבר חריף.

תמ"ו, ב. בב"י הביא שדעת התוס' ורא"ש ועוד שחמץ משש שעות ולמעלה (עד הלילה) אע"פ שלוקחן עליו מה"ת, כיון שאין בו כרת הרי הוא כשאר איסורים ויטל בשישים, ודעת הר"ן דכבר משש שעות ולמעלה אסור במשהו, בשו"ע פסק כהתוס' והרא"ש, ובמ"ב (קט"ו) הוסיף דבאותו זמן גם לא מחמירינן באחורא נותן טעם לפגם.

כטור איתא דחמץ משש שעות ולמעלה עד הלילה במינו במשהו, ושלא במינו בנותן טעם, ולר"ת בין במינו ובין שלא במינו בנותן טעם.

בבה"ל ד"ה חמץ שנתערב הביא מרובה אחרונים [ונראה שמצדד כמותם] דמסתמימת השו"ע משמע דאפי' מין במינו סגי בשישים (משש שעות ולמעלה עד הלילה), אך ביאר שהשו"ע דיבר רק על מין בשאינו מינו, משום שלמד שדעת השו"ע שחמץ הוי דבר שיש לו תמירין [שקיי"ל שאפי' באלף לא בטיל זה רק במין במינו ולא במין בשאינו מינו], והאחרונים הני"ל למדו שדעת השו"ע שחמץ לא מקרי דבר שיש לו תמירים משום דלשנה הבאה חוזר ונאסר.

במ"ב (קט"ו) הביא שהמהר"א וה"א והפ"ח החמירו דחמץ נוקשה תוך הפסח נאסר במשהו, ודעת המג"א ועוד דב"ל בשישים אף בתוך הפסח, ופסק המ"ב שיש לסמוך על המקילים בשעת הדחק.

תמ"ז, ג. בשו"ע איתא דאם חימומו תרנגולת בפסח כשחיטה בתוכה, חוזרת ליתן טעם בתוכה בפסח והוי במשהו.

והרמ"א הביא בסתם דבחימום בכלי שני אין לחוש, והביא דיש מחמירים בכלי שני בפסח, וכתב דטוב להתמיר אם היד סולדת בו דבלאו הכי לא מקרי כלי שני. בשה"צ (כ) הביא דהא"ר כתב דבעיקר דינא דכלי שני יש להקל בהפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט, והפ"ח סובר לעיקר הדין דבפסח דהוא במשהו יש להחמיר בו בכלי שני.

ופסק במ"ב (סקכ"ו) דאם החיטה אינה בקועה רק נתרככה, ויש הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט, יש לסמוך להקל.

ברמ"א כתב דטוב להחמיר בבשר שנמצא במים שהיד סולדת בהם בכלי שני כשהיה בהם חיטה. ובמ"ב (סקכ"ז) הביא קושיית האחרונים דהכא משמע דבכה"ג במים צוננים שרי להשהותן, ובסימן תס"ז ס"י"ב משמע מהרמ"א דאוסר הבשר שנשרה בתוין עם חיטה.

במג"א צינר דהתם מיייר בבשר עם סדקים שנכנסים בו המים ונאסר אף בצונן, משא"כ הכא איירי בבשר עם דופן שלימה, ולכן נאסר רק ע"י מים שהיד סולדת בהם. והבגרי ישע תירץ שהרמ"א ס"ל מעיקר הדין דבצונן אין נאסר, והתם החמיר רק בתורת מנהג, וכאן שיש לזה חום שהיס"ב החמיר מצד ההלכה כהאוסרים, והנפק"מ דהיכא שהאיסור הוא רק מצד מנהגא המיקל במקום הדחק לא הפסיד. ובשה"צ (כ"א) תירץ דבמים צוננים כדי שהחיטה תיתן בהם טעם צריך שישרה

אותה שם זמן מה כדי שתתן טעם במים, אולם במים חמים שהיס"ב מיד שנותן שם בשר יש תנינת טעם במים.

תמ"ז, ד. בב"י הביא דדעת הרא"ש ועוד שחמץ שנתערב קודם פסח ונתבטל בששים מותר בפסח ולא אמרינן דחוזר וניעור, והרמב"ם ועוד החמירו שחוזר וניעור ונאסר בפסח אף במשהו, ודעת תרומת הדשן דבלח בלח לא אמרינן חוזר וניעור.

בשו"ע סתם דאם נתערב החמץ קודם פסח ונתבטל בששים אינו חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו, והביא שיש חולקים, וברמ"א נקט את דברי תרומת הדשן שכי שנוהגים כהסברא הראשונה בשו"ע בכל תערובות שהוא לח בלח.

בשה"צ (כ"ד) הביא דעת החק יעקב דלמ"ד חוזר וניעור הוא אפי' בטעמא, והמג"א פליג [וכבר סתם המ"ב לעיל (בסקכ"א) כהמג"א].

במ"ב (סקל"ג) הביא מהמג"א דלמחמירים בחוזר וניעור ביבש אם התבטל חמץ לפני פסח בחד בתרי אסור להשהותו בפסח מדרבנן [ובשה"צ (ל) הביא דבמקום הדחק מקילינן דאין איסור בהשיה]. והעולת שבת א"ר ועוד פליגי אמג"א וס"ל דאף יבש ביבש דאמרינן דחוזר וניעור, אינו אא"כ יאפה או יבשל אותם בפסח, דאף חוזר החמץ ונותן טעם בהשאר, אבל לאכול כך שרי.

תמ"ז, ה. בב"י הביא כשיטת רש"י ועוד שבשר יבש וגיבינה שנמלחו קודם הפסח [אפי' שלא נבדק המלח מחמץ ולא דקדקו במליחתם ליוחר מחמץ], אינו אסור אלא בששים. ובעל העיטור כתב שכמה ימים נהג בו אדונינו איסור, והמחמיר תע"ב (והבי' למד בדעת הרא"ש שאוסר). בשו"ע פסק כרש"י ואסר רק דגים מלוחים השרויים בפסח עצמו בכלי חמץ, והרמ"א כתב דיש חולקים ונחמירים, וכתב שהמנהג במדינות אלה להחמיר לכתחיי, אבל אם הדיחו הבשר ג"פ קודם פסח נוהגים לאוכלו, וכ' בדעיבעד אין להחמיר.

במ"ב (סקנ"ד) ביאר דמה שכתב הרמ"א דבדיעבד אין להחמיר, קאי על כל מה שכתב ברמ"א שנהגו להחמיר, כך ביארו הא"ר ועוד, ובשה"צ (ס"ח) הביא שהמג"א ביאר דברי הרמ"א דלא מחמירינן בכל אלו בדיעבד שיהיו אוסרים בתערובתם.

במ"ב שם הביא דאם יש שום או שום דבר חריף בטבחיא אוסרים אפי' התערובת בפסח, דחמץ גמור במשהו שהרי נחתך בסכין של חמץ, ואם הסכין מקונח ואינו בן יומו הפמ"ג והגר"ז אוסרים [ואפי' ביו"ט האחרון], והא"ר הנהר שילום מתירים בהפסד מרובה התערובות שנתערב פחות מששים מן הטבחיא [בד"א בשום ובצל שבתוך המוליתא, אבל שום שחוחכים אותו דק דק ומעריבם אותו במלח שמולחים בו בשר ליבש כדי שיתן טעם בבשר, מותר באכילה הפסח ע"י שריה והחטה לפני פסח, ובתוך פסח מהני רק קליפה].

במ"ב (סקמ"ב) הביא דאם הבשר או הגבינה היו מנוחים בכלי של חמץ בציר שנעשה ע"י המלח, שהכלי חמץ היה בן יומו מבליעת החמץ או שהיה מלוח הרבה, דעת המג"א שאפילו מונח שם זמן מועט כדי שיתן על האור ויתחיל להרתח נאסרים הככר או הגבינה בפסח. ודעת החק יעקב והא"ר שרק אם שהו מעת לעת בתוך הציר וגם יהיה מלוח הרבה נאסרים בפסח. ופסק המ"ב דבמקום הפסד יש לסמוך להקל במה שנעשה קודם פסח.

בשו"ע כתב "ומיהו דגים מלוחים השרויים במים בפסח בכלי חמץ, יש להחמיר ליוחר מון מפני שהם בולעים בפסח מפליטת הכלים", ובמ"ב (סקמ"ד) סתם דכונת השו"ע להחמיר בדגים מלוחים הנקראים העריגן, ובשה"צ (גי"ב) הביא שכך היא דעת החיי אדם, אולם הפמ"ג למד בשו"ע שאסר אף בשאר דגים מלוחים.

ברמ"א כתב שאם הדיחו הבשר ג"פ (ובמ"ב (סקמ"ט) ביאר היינו לשפסף בי"ד ולהסיר הנדיק בהם) קודם פסח נוהגים לאכול, והביא שם במ"ב שכתבו האחרונים שהמנהג שירתו ג"כ קצת בנהר לא בכלי פסח בצוננות ע"י מים מוחלפים ג"פ, וסתם במ"ב כהט"ו שלכתחילה לא ישרה בכלי חמץ, ובשה"צ (ס) הביא שדעת הפמ"ג לאסור את הנשרה בכלי חמץ אף בדיעבד.

במ"ב (סק"ג) הביא מהאחרונים דלא נהגו להקל בשום מים דגים מלוחים (אפי' שהדרוך להדיחן) לאוכלם תוך הפסח אף ע"י הדחה (חוץ מיו"ט אחרון של פסח), אך בשעת הדחק יש להקל כשהדרוך להדיחן.

ובשה"צ (ס"ב) הביא שדעת המ"א שדבבר שאין דרכו להדיח אפי' בשעת הדחק אין להקל, אולם החק יעקב הקל בזה.

בבה"ל ד"ה הבשר הביא שהערק"א העתיק בשם הדי"מ שהדחת הבשר ג"פ לפני פסח צריכה להיות בכל יום פעם אחת, אך מהגר"א משמע דדי אפי' ג"פ זה אחר זה ביום אחד [וגם כל האחרונים לא הזכירו לעשות כדברי הגרעק"א].

במ"ב (סקנ"ח) הביא דאפי' שאומר אדם כרי לי שלא היה הכלי בן יומו מבליעת החמץ, וגם כרי לי שלא נתערב פיורו חמץ בתוך השומן, אסור, כיון דבעת התכת השומן לא היה לשם פסח אמרי' מילתא דלא רמיא עלה דאגן לאו אדעתיה.

ובשה"צ (ע"ו) הביא מהא"ר דבמקום הפסד מרובה יש לסמוך באומר כרי לי, והפמ"ג כתב דיש לסמוך ע"י רק לענין שהיה הכלי מינו בן יומו, אך לא לענין שלא תערב בו פיורו חמץ [וכ' בשה"צ דגם לפמ"ג יכול לסנן השומן קודם פסח ושרין]. בבה"ל ד"ה וכן הביא שדעת מהר"יט וא"ו שדוקא בשומן, שהמחבת שקמתיכון בו דרכו להשתמש בו תדיר, וכן כה"ג לענין קדירות שמשתמשין בהן תדיר, מסתמא היא בת יומא עד שיועד לך שאינה בת יומא, אבל בשאר כלים אמרי' מסתמא אינה בת יומא, ומסתמימת השו"ע והאחרונים משמע דמשום חומרא דחמץ מחמירין בכל גוונא.

ובבה"ל שם הביא מהמג"א דלענין תערובות יש להקל בין ושאר דברים חוץ משומן, משום שאין דרך להתערב בהן פיורין אף אם נתערבו בפחות מששים, ודעת החק יעקב שבכל הדברים אין להקל אלא במקום הפסד מרובה (ולחק יעקב הקולא היא גם בשומן).

והבה"ל סמך להקל כהמג"א וביא' דברים אף באין הפסד מרובה, וסמך להקל כהחק יעקב בשומן בהפסד מרובה, ועיי שה"צ (פ"ה, פ"ו).

במ"ב (סק"ס) הביא דמשמע מדברי הט"ו דמרוקחת שעשו אותה לפני פסח בכלי חמץ, חשיבא לדבר חריף, ולכן אפי' בידוע שלא היה הכלי בן יומו מבליעת החמץ אסור, משום דחורפיה משוי ליה לשבח, וע"כ אפי' ביו"ט האחרון אסור. אבל פמ"ג ועוד השיגו עליו דאפי' המרוקחת הוא מדברים חריפים כגון מצונן, כיון שמתנגים אותם בדיבש בטל חורפיהו.

ברמ"א כתב וכן כל דבר שמבשלים בכלי חמץ לפני פסח, כגון יין מבושל או מרוקחת וכדומה, אסור בפסח, אבל ביו"ט האחרון יש להקל בו, וביאר במ"ב (קס"א) דהטעם דמכיון שהוא מדרבנן אמרינן ביה סתם כלים אינם בני יומן, וזה לא חיישנן ביה לפיכורים.

וסתם שם במ"ב כהא"ר ופמ"ג ועוד דאם ידעינן שהם בני יומם אין להקל אפי' ביו"ט אחרון [ובשה"צ (פ"ב) הביא מהחיי אדם שביאר שאין להקל דוקא בנתבשל בכלים שדרכן להשתמש בהן חמץ בשפע, וא"כ אין ששים נגד הבלוע בו, אבל בכלים שידוע בודאי שבלעו רק מעט חמץ, וידוע שיש ששים נגדו ונתבטל קודם פסח, בודאי קיי"ל דאינו חוזר וניעור]. ומדברי הגר"א משמע דאפי' בבן יומו מתיר השו"ע ביו"ט.

ובבה"ל ד"ה אבל הביא דהפ"ח פפקק על עיקר קולתו של הרמ"א שהקיל ביו"ט אחרון דאתי לולולוי ביה.

בדרכי משה (ה) הביא מהמהר"ל שחומץ של יין שמסתפקים ממנו כל השנה אסור להסתפק ממנו בפסח, משום דלפעמים שופכים לתוכו יין הנשאר בסעודה, ואולי יש שם פרורי לחם בעין ונשארו שם בפסח, וכתב הדי"מ שאין נוהגים כן

הערות והארות | קנה

במדינות אלו, ואפשר הטעם דאין חוששין לחומרות בפרט במקומות הללו שאין היין והחומץ מצוי.

ברמ"א הביא דברי המהר"ל, וכתב ובמקומות אלו לא ראיתי שמחמירים בזה ליוחר לכתחיי לשתות ממנו, אבל אין איסור בדבר, אבל בחומץ דדקל בלע ופלט יש לזיחר טפי, וכתב הדי"מ וגם דבר זה לא ראיתי שמחמירים בו.

וברמ"א הביא דברי המהר"י ברוין, וכתב עליו דהמיקל לא הפסיד, כ"ש במקום שאין יין וחומץ מצוי. ובמ"ב (סקע"א) הביא דאם הכלי היה מורק ושוטף שרי לכי"ע, אם לא ששהה החומץ בתוכו מעת לעת, ואז אפי' אינו בן יומו אסור, דחורפיה משוי ליה לשבח.

בב"י הביא מהמרדכי דחבית שנותנים עיסה בשוליים לדבק הנסרים מותר לשתות היין בפסח, אבל סמוך לפסח שני חודשים אסור לשתות היין כיון שהיעיסה עדיין רכה ונותנת טעם, ודעת הסמ"ק שדוקא נתן תוך שלשים אסור.

ברמ"א נקט את המרדכי, ובמ"ב (סקע"ד) הביא דדעת הט"ז דדי בשלשים יום (כההק"ק), אך המג"א חזק יעקב פסקו כהרמ"א.

תמ"ז, ו. בב"י הביא מהמרדכי דמלח ששמו במדוכה של חמץ יכול למלוח בו בשר לצורך פסח, ובדרכי משה הביא ששיטת רב האי' לחוש להשתמש בכלי חמץ אף בצונן.

בשו"ע הביא כהמרדכי, ובבה"ל ד"ה מלח הביא מהאחרונים דדוקא במדוכה, אבל מלח שמונח בשארי' כלים שרגילים להשתמש בהם הרבה חמץ אין כדאי לכתחיי להשתמש בהם בפסח.

תמ"ז, ז. בשו"ע כתב בוסר שדכין קודם פסח במדוכות מחומצות, מותר לאוכלו בפסח.

ובמ"ב (קספ"א) ביאר שס"ל לשו"ע הכא שבוסר לא הוי דבר חריף, אולם בי"ד השו"ע פסק שפירות חמוצים חשיבי דבר חריף, ולכן ע"י דוחק הדיכה נכנס בבוסר חמיצות מהכלי.

ופסק המ"ב דיש להחמיר בזה, והביא מהאחרונים שבמקום הפסד מרובה יש לסמוך על הפוסקים שס"ל שפירות חמוצים לא הוי בכלל דבר חריף [וכתב שם במ"ב דגם מה שהחמיר שלא במקום הפסד מרובה זה דוקא במדוכה שרגילים לדרך בה חמץ, אבל במדוכות שלנו שרוב תשמישן בבשמים וכה"ג, וליכא רק חשש שמה נמצא משהו חמץ בתוך התבלין ונבלע יחד במדוכה והדר נפלט לתוך הבוסר, הרי מתבטל בששים קודם הפסח].

ברמ"א כתב שאם דך הבוסר בפסח אינו אסור אם היתה המדוכה (הבלועה בחמץ) נקייה.

ובשה"צ (קט"ז) הביא דאם המדוכה לא היתה נקייה ודך בה לפני פסח, דעת המג"א ועוד דאף אם דכו דבר שאינו חריף נאסר בפסח משום שע"י דוחקא דדיכה נכנס בתוכו קצת ואו"א להדיחם, ודעת הא"ר להתיר בכה"ג כיון דמתערב יפה קודם הפסח ומתבטל, והשה"צ נשאר בצ"ע לדינא [אולם בדבר חריף וגם בבוסר כתב בשה"צ דלהלכה יש לאסור בכה"ג].

ברמ"א כתב שאם חתך הבוסר (אף שסובר שבוסר אינו דבר חריף) בסכין של חמץ תוך הפסח יש להחמיר, דסתם סכין אינו נקי ויש לחוש לחמץ הדבוק עליו.

ובמ"ב (קספ"ה) הביא מהמג"א דאין להחמיר בזה אלא בדברים שנעשים ע"י כעז"ב בקביעות, כגון קלנות מהם דגים שחוחכים בסכיניהם של חמץ, אבל אם נעשה כן בבית של ישראל באקראי סגי בהדחה או בדיכה. ובשה"צ (ק"יח) הביא דמהמהרי"ל (שהוא מקורו של הרמ"א) משמע שאסור בכל גוונא. ובשה"צ (ק"טו) נקט דלהלכה יש לסמוך על דברי המג"א.

ברמ"א כתב שאם חתך בסכין של חמץ בתוך הפסח יש להחמיר דסתם סכין אינו נקי, ומחמירים רק במה שנחתך ולא בתערובתו, ובמ"ב (קספ"ח) הביא שהמג"א חזק יעקב ומקור חיים מחמירים אפי' בתערובת אם לא הודח הסכין מקודם.

ופסק המ"ב דבהפסד מרובה או לצורך שמחת יו"ט יש להקל [והביא במ"ב מהחיי אדם דבסכינים שחוחכים בהם לחם במדינותינו ידוע שנדבק פיורוי חמץ, ולכן אפי' התערובות אסור אם לא הדיחו את הסכין מקודם].

תמ"ז, ח. במ"ב (קפפ"ט) סתם כדעת הפמ"ג דמי הזיתים שנכבשו קודם פסח, אפי' חתכן בסכין בן יומו ג"כ מותר לשתותן בפסח אם סיננן מן הזיתים קודם הפסח, לפי שכבר נתבטל החמץ בהם בששים קודם הפסח [ובשה"צ (קכ"ט) הביא שאם סיננן בפסח כבר נבלעו בפסח מן הזיתים, ואז איסורן במשהו ולא שייך ביטול], ובשה"צ (ק"ל) הביא שדעת החוק יוסף להקל בכה"ג רק שהסכין נקי.

במ"ב (סק"פ) הביא שאם חתך הזיתים קודם הפסח בסכין חמץ, והזיתים נתבשלו קודם הפסח, דעת המג"א ומקור חיים להחמיר לאסור הזיתים בפסח אף שהסכין אינו בן יומו, ובשה"צ (קל"ג) הביא שדעת הגר"ז להקל בזה אף שהסכין בן יומו, ודעת החיי אדם להחמיר רק בבן יומו, ובמ"ב פסק דיש להקל בזה כהגר"ז במקום מניעת שמחת יו"ט אם יודע שהסכין היה נקי.

במ"ב (סקצ"ז) הביא דמהשו"ע משמע דאם הקדירה שנתנו בה הזיתים היתה בת יומא מבליעת חמץ, אסורים הזיתים באכילה בפסח אם שהו בתוכה מעת לעת, ואף דבשעה שנעשים כבוש אחר מעת לעת כבר נעשה הבליעה שבתוך הכלי לפגם, מ"מ כיון שחריפין קצת יש להחמיר, ובבה"ל ד"ה אם אינה הביא דהא"ר ושא' סוברים דעל ידי כבישה לעולם אינה בת יומא, ולמעשה כתב הבה"ל שלכתחיי אין להקל אלא בשעת הדחק.

תמ"ז, ט. בב"י הביא שדעת הר"ף ורבינו ירוחם דעל אף דבשאר איסורים ביבש חד בתרי בטיל, בפסח לא מתבטל חד מצה בתרי חמץ, והרא"ש ס"ל שחמץ שזה לשאר איסורים בזה (ורק בלח ס"ל דבפסח במשהו).

בשו"ע סתם כהר"ף והביא בי"א דעת הרא"ש. והביא במ"ב (קסצ"ה) דהסכימו האחרונים דהלכה כסתמימת השו"ע, והביא שם במ"ב דאם נאכל אחד מהם, אפי' נתערב רק חד בתרי מותר לאכול השאר לכי"ע, דכיון דמן התורה בטיל, ורק מדרבנן אסור, ובדרבנן תלינן שזו שנאכל היה החמץ.

במ"ב (קסצ"ג) הביא דדעת הלבוש דאימתי לא בטיל יבש ביבש לדעה קמייתא, דוקא כשהאיסור הוא מחמת עצמו שהיו חמץ, אבל אם היה היתר בעצמו ורק שנבלע בו חמץ משהו, בטל חד פתרי אפי' תוך הפסח, והט"ז והמג"א סוברים דלדעה קמייתא בכל גוני לא בטיל, [והביא שם עוד במ"ב דלעומדים בשיטת הט"ז ומג"א, כלי חמץ שנתערב בתוך כלי פסח בפסח דינו כמו יבש ביבש דלא בטיל, ואסור להשתמש בהם בפסח ואפי' שכלי החמץ אינו בן יומו שה"צ ק"ו)], ואף כשנתערב בערב פסח נכון להחמיר שלא להשתמש בם, ונקט המ"ב להלכה שאם כלי החמץ היה אינו בן יומו במקום מניעת שמחת יו"ט יש להקל אם תערב בערב פסח (ומשמע מהמ"ב הזה שנקט כהט"ז והמג"א, דלבלבו בכלים אין שום בעיה מעיקרא).

תמ"ז, י. בב"י הביא דדעת התוס' הרא"ש ועוד להתיר נותן טעם לפגם בפסח, והרשב"א ועוד אסרו.

וכתב שה"י דנקיטין להקל, והביא שם עוד [וכך בד"מ (ט"ו)] מתרומת הדשן דבמקום שנהגו איסור בנותן טעם לפגם אין חילוק אפי' במשהו אסור, אבל במקום דליכא מנהג כלל המיקל לא הפסיד, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

בשו"ע פסק שנותן טעם לפגם מותר בפסח, וברמ"א כתב ויש מחמירים וכן נוהגים באלו המדינות, ובמקום שיש מנהג להחמיר, אפי' משהו ונותן טעם לפגם אסור.

ובמ"ב (סק"ק) הביא דמ"מ לענין הגאה, למכור לעכו"ם יש להקל בזה שהוא גם משהו, עוד הביא שם מהפמ"ג שמצדד דביו"ט האחרון יש להקל בנותן טעם לפגם במשהו אפי' באכילה.

תמ"ז, י"א. בבי" הביא שדעת רבנו יונה דחמץ שעבר עליו הפסח ונתערב בששים בטל ושרי, ואפי' שבטלו במזיד, והרא"ש ס"ל דבכה"ג רק בשוגג בטל. ובשר"ע פסק כהרא"ש שכתב וז"ל: "בין שעבר הפסח על החמץ ונתערב לאחר הפסח", ומשמע שנתערב בשוגג ולא במזיד, ועי' במ"ב (סקק"ד).

במ"ב (סקק"ב) הביא דלמנ"א מין משניו שנתערב חד בתרי, ועבר עליו הפסח מותר באכילה, ולא"ר אסור באכילה ומותר בהנאה. (ובמ"ב (סקק"ה) סתם כהמג"א).

בבה"ל ד"ה בין, הביא מהמג"א בשם הב"ח דאם נתערב בפחות מששים, אף דלא היה בו כזית דלא עבר בכל יראה, מ"מ לענין אכילה אסור אחר הפסח דטעם חמץ קטעים ואסור בלא פדיון, והבית מאיר והגור"א ס"ל דמותר באכילה בכה"ג, ונשאר הבה"ל בצי"ע.

במ"ב (סקק"ה) הביא דמהשר"ע עולה כדעת הטור שחמץ שעבר עליו הפסח ונתערב בשוגג לאחר הפסח ביותר מששים שרי באכילה, והרבה פוסקים ס"ל שסגי ברוב היתר להתייר באכילה, והביא המ"ב שכתבו האחרונים בדמקום הפסד מרובה או שעת ההדק יש לסמוך להקל.

במ"ב (סקק"ו) סתם כדעת המג"א ועוד דמותר ליתן לתוך היין קלב חיטה או קלב בהמה כשיש ששים כנגדו לתקנו שיהיה צלול, ולא חיישינן שמא יאכל עם בשר או פסח, דאף אם ישכח ויאכל ליכא איסורא שכבר נתבטל, ואין כאן משום מבטל איסור לכתח"ל כיון שאין כוונתו לבטל, רק לתקן היין, והצמח צדק וחק יעקב מחמירים בזה (שה"צ פ"ח).

תמ"ז, י"ב. בשר"ע כתב דחמץ נוקשה אפי' בעיניה אינו אסור בהנאה אחר הפסח, ובמ"ב (סקק"ז) הביא מהמג"א דה"ה דאפי' באכילה שרי, אך מפני שנוקשה אינו ראוי לאכילה לפיכך נקט הגאה, אבל רוב אחרונים סברי דבאכילה אסור, דיש עליו שם של חמץ שעבר עליו הפסח.

אביחי כהן - אופקים

בדין מי זיתים שנכשרו קודם פסח

בשולחן ערוך סימן תמ"ז ס"ח כתב וז"ל: זיתים שנוהרו לחתכם בסכין חדשה, אפילו לא נוהרו לכבשם בקדרה חדשה, אם אינה בת יומא מותרת לכולי עלמא. עכ"ל. ובמשנה ברורה אות פ"ט כתב וז"ל: ומי הזיתים שנכשרו קודם פסח אפילו חתנן בסכין בן יומו, גם כן מותר לשותנן בפסח אם סנגן מן הזיתים קודם הפסח, לפי שכבר נתבטל החמץ בהן בשישים קודם הפסח וכו', עכ"ל.

ובשער הציון אות ק"ל כתב וז"ל: מנן אברהם שפיר, והנה החק יוסף פקפק על דבריו אם לא היה הסכין נקי הלא יש לחשוש לטורח, וכמו שכתב הרמ"א בסעיף הקודם, ואין להתייר לדבריו אלא אם היה הסכין נקי, ומשו"ע הגר"ז משמע דאפילו באין נקי, וקושית החק יוסף אפשר לתרץ בפשיטות הדכא במי זיתים דומה להא דהיקל הרמ"א לעיל בשנתערב הבוסר בתבשיל דאין לאסור התבשיל, דמה לי תבשיל ומה לי מים, עכ"ל.

ויש להשיג דלעיל במ"ב אות פ"ח כתב דיש מהאחרונים שמחמירין אפילו התערובות אם לא הודח הסכין מקודם, ובהפסד מרובה או לצורך שמחת יו"ט יש להקל. ובשעה"צ אות קכ"ה כתב דהמחמירין הם דעת המנן אברהם וחק יעקב ומקור חיים, ובאות קכ"ו כתב בדמקום הפסד מרובה או לצורך שמחת יו"ט דיש להקל היינו דעת הגר"ז.

ולפ"ו נמצא דהמג"א גופיה חילק בין המקרים, דהתם החמיר וכאן היקל, והנה בישוב קושיית החוק יוסף על המג"א יישב בשעה"צ מהא דלעיל דדמי להכא, דכשם דלעיל בנתערב שרי ה"ה כאן, דנמצא דמדמה הדינים בדעת המג"א, אך אינו קושיא מאחר דקושיית החק יוסף בנויה על דברי הרמ"א לעיל דבסכין שאינו נקי אסור, ורק בנקי מותר, דאי"כ בשעה"צ תירץ דעד כמה דהקשה החוק יוסף אמג"א לפי המבואר ברמ"א אין זה קושיא, כי מדברי הרמ"א שם בהמשך גבי נתערב מתיישב, דבנתערב שרי, והכא חשיב כנתערב ושפיר להתייר.

אך עדיין צ"ב אמאי המג"א חילק ולא סבר סברא הנ"ל לדמות, ואם כן דיש לחלק אמאי לא ביאר בשעה"צ טפי בזה גופא, דיש לחלק כדיוצא במג"א ולא לדמות, וכן את טעם החילוק דאז שפיר גם טעמו דהמג"א לחלק, וצ"ע.

יהונתן פייוקוב - אופקים

סימן תמ"ח

חמץ שעבר עליו הפסח

בענין חמץ שעבר עליו הפסח, כתב הריטב"א ז"ל דהא דקנסא קניס ר"ש הואיל ועבר עליו בכל יראה ובל ימצא, דפי' הרא"ה בשם רבו הרמב"ן ז"ל דלא שעובר עליו ממש, אלא [לשון תרגום] שראוי לעבור עליו, ובי' ראיות לדבר. מתני' דלקמן דף ל': חמץ שהלוח לישאר על חמצו, ואוקי' בשההיינו אצלו, הא לאו הכי אסור, ואעפ"י שהיה ברשותו של גוי ולא עבר ישראל. [וכונתו הריטב"א מירשא דנכרי שהלוח את ישראל על חמצו מותר בהנאה משום דחשיב של נכרי, ומוקמי' בגמ' כשההיינו אצל הנכרי, ואעפ"י' כל ההיתר משום הדיו של הישראל למפרע כמבואר כל הסוגין]. ועוד ראיא מדתנן גול חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך, וההיא הלכתא היא, והתם נגול לא עבר עליו ואעפ"י שהגולן עבר עליו לא היו קונסין לנגול בכך, כשם שלא קנסו חמץ של נכרי שהוא מותר אפי' עבר ישראל עליו, עכ"ל.

והנה בדבר ראית הריטב"א מנגול לכאז' צ"ע בהא דעובר הנגול עליו, דהא אינו שלו, ונ"פ דהטעם משום דהוי דבר הגורם לממון [כדאי' ב"ק] דאם יגנב משלם דמים [וגם לשיטת הגר"א ניהא דחמץ של ישראל הכל עוברין עליו]. אכן צ"ע הא דהגולן אינו עובר עליו, ונראה דזה כשיטת הגאונים שהובא בהרא"ש פ"ק דפסחים כולל ד' דאם הפקיד חמץ של ישראל אצל עכו"ם אינו עובר עליו דיניו ברשותו, ונראה דבכה"ג גם הרא"ש מודה דכל טענה דהרא"ש שם הוא משום דמקנה עבר להמפקיד ומחשב ברשותו, אבל גולן ודאי אינו מקנה לו מקום ולא חשיב ברשותו [ועל כגון דא אמרו דאינו יכול להקדיש]. ויל"פ דהא דהנגול לא עבר הוא משום דהי' אנוס. וכזה כת' הגרע"א ז"ל בתשו' כ"ג יעו"ש.

ובשטמ"ק ב"ק כתב דגם הנגול אינו עובר, וטעמו נראה דלא ס"ל כשי' הגר"א דחמץ של ישראל הכל עוברין עליו [ובדבר הקו דיש חיוב אחריות כבר עמדו בזה]. ובעיקר שיטת הריטב"א דחמץ שאינו שלו ממש רק חייב באחריותו לא היו קונסים, בהר"ן ז"ל בסוגיין וכן מהרא"ש מוכח דפליגי בזה וס"ל דגם ככה"ג קנסו. [ומוכח מדברי הר"ן יעו"ש דבעי' שיעבור עליו ממש, והא דחמץ שההיינו משום דמדרבנן מיתה חייב בעיורין].

ועיין בבא קמא צ"ה: דהכל מצווין עליו לבערו [בגול חמץ], וצ"ע לדעת השיטמ"ק דהן הגולן והן הנגול אינם עוברים עליו אמאי מצווין, לבערו ולחלק בין דין תשבייתו לאיסור ב"י צ"ע, ולדעת ריטב"א י"ל דכיון דעכ"פ הגולן עובר עליו הכל מצווין לבערו משום מצות הגולן [דאי ננימא דאחרי דהפצא זו יש בה כל תנאי המצוה, ממילא מוטל החיוב תשבייתו על כולם].

והנה נלענ"ד דיש למצוא מהדין חמץ שעבר עליו הפסח ב' שיטות, דהנה כתב הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' חמץ ומצה הלכה ד': חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנייה לעולם, ודבר זה קנס הוא מדברי סופרים מפני שעבר על כל יראה ובל ימצא, אסרוהו אפילו הניחו בשוגג או באנוס כו', עכ"ל. וביאר שם המגיד מנשנה בהא דאמרו דעבר שיי' היינו שראוי לעבור עליו, וכן פירשי' ז"ל לנלמד

מדין ישראל שההיין חמצו של נכרי, עכ"ד. ובכ"מ ביאר ראית המ"מ, עיי"ש. והנה יש לפרש בהטעם בב' אופנים, א. דלעולם יסוד הדין הוא במה דהי' כאן עבירת ב"י וב"י, אלא דגם שגגת איסור או עבירה באנוס חשוב עבירה לענין זה. ב. ויל"פ דהביאור הוא דלא פלוג רבנו, והוה משי"כ המ"מ דאע"ג דאין כאן איסור כיון שראוי לעבור עליו, דהיינו בגלל החמץ של ישראל אסור ולא חילקו, והנה בחי' הריטב"א מכואר כהצד השני, ומבואר שם ד"מ אופין א', דהנה ז"ל בריטב"א בפרק קמא דף י"ב עמוד ב' בהא דתנן שם במשנה בודק ביי"ד, לא בודק ביי"ד יבדוק תוך המועד, ואם לא בודק תוך המועד יבדוק לאחר המועד, ואע"ג דמסתמא רבנן כר"ש ס"ל דחמץ אינו אסור מן התורה אלא מדרבנן, דקתני הואיל ועבר עליו בכל יראה ובל ימצא, והכא לא עבר עליה, הא פרישנא דעבר לאו דוקא אלא הואיל וראוי לעבור עליו, ע"כ להר"ט ז"ל. והרא"ה ז"ל כתב והכא נמי קנסוהו לאוסרה עליו הואיל ולא בודק ובא לידי שגגת כל יראה, עכ"ל. הנה ב' שיטות בהטעם דאסור, אם משום שגגת איסור או משום דחז"ל גזרו על כל חמץ, ובפשוטו משמע דלדעת הרא"ה דוקא בשוגג אבל באנוס לא.

והנה מדי הריטב"א הנ"ל בפרק כל שעה מבואר דלא אך באנוס, אלא אפי' היכא דמדינא אינו עובר בכל יראה כגון שהחמץ בביתו של נכרי נמי אסור מה"ט, וכוונתו בפשטות להגאונים שהביא הרא"ש פ"ק כלל ד' יעו"ש, אולם הר"ן פ"ק הוכיח מדינא דחמץ שהלוחו דעכ"פ מדרבנן חייב בעיור, ואלמא דהר"ן מכאר דבעי' עכ"פ עבירה אלא דסגי בעבירה באנוס [ובכ"מ נסתפק בדעת הר"ן]. ובאמת דלולא דמסתפינא הי' נ"ל דמשי"כ המ"מ ראיא מההיא דהרהינו כוונתו ממש לר' הריטב"א, ובאמת לדעת הרמב"ם גופיה דחמץ לעולם עובר עליו (מדאי') בבי" כשהוא בבית נכרי אין ראיא. [וראי' זו כתבה הנ"מ בשם ראשונים]. ודלא כהכ"מ שם.

והריטב"א סובר (בפ' כל שעה) שם דגם חמץ שעובר עליו אבל אינו שלו, כגון בקיבל אחריות, אינו עובר, ונראה דזה תלוי וכו', היינו דהריטב"א מכאר דהגדר אינו במה דעובר איסור או עבירת אנוס, אלא כל חמץ של ישראל אסור, ומשא"כ חמץ של עכו"ם הגם דעובר עליו משום חיוב אחריות לא גזרו בזה. [ועי' בחי' רעק"א (בתשו') שכתב לבאר טעמים אחרים בזה, דבאמת דין זה אית' בירושלמי בפלוגת', ואמנם הוכיח מהרמב"ם דאין נפ"מ לדינא בזה, וכן דעת המג"א יעו"ש].

והנה הגרע"א ז"ל בתשו' (סי' כ"ג) האריך הרבה בדינא דהשר"ע דגם באנוס אסור, ונסתפק היכא דביטל אלא שלא ביער אם ג"כ באנוס הדין הוא כן, והעלה מתוך דרכו שם דאין נפ"מ בזה, אבל היכא דהוי של הנכרי רק קיבל עליו אחריות בזה י"ל דבאנוס אינו כן, והביא לזה ראי'. וזה נלענ"ד דוקא לשיטת הריטב"א ז"ל דהגדר הוא דהחמץ של ישראל נאסר בעצמותו גם אם אין בו עבירה, דבזה מפלגי' דאיכא תרי דיני, חדא חמץ של ישראל דלעולם אסור, ואיכא דינא דחמץ שעבר עליו, ובהו דוקא עבר והיינו חמץ שקיבל עליו אחריות.

והנה הגרע"א פשיטא ליה שם דבדינא דהמשנה דף ל': דנכרי שהלוח לישאר על חמצו היכא דהרהינו בבית הנכרי, אבל לא אמר מעקשיו אסור, דשייך בזה דין ביעור מתקנא' גם היכא שביטל. ולענ"ד צ"ע, דלפי' מה דכת' תוס' דף ב' דטעמי' בדיקה הוא משום דלימא אתי למיכליה, אם כן היכא דהוא בבית הנכרי ליכא שום חששא, ורק לרש"י לפי הר"ן בפי' א' דהטעם שמא לא ביטלו יפה י"ל הכי, אך לכאז' יש להביא ראי' מדינא דיוצא בשיירא תוך לו, דאע"ג דאין דעתו לחזור מחויב לבער אפי' כשביטלו, ואלמא דתקנ"ח היא בכל אופן, אולם נ"ל ד"ל דהתם כתחילת ל' לא היתה דעתו לצאת לשיירא דאז חל עליו חובת בדיקה [וחובת בדיקה כבר מתחלת ל' דשואלתי ודרשתי] ותו לאו פקע, אך זהו חידוש לדינא, וצ"ל בד' הגרע"א דהביאור הוא דלא פלוג, וגדר התקנה הי' דאין סומכין על הביטול, וכ"כ הגרע"א בסוף התשו' לענין קנסו שוגג אטו מזיד, יעו"ש דוק.

ועוד מבואר שם בד' הגרע"א בתשו' דלד' הר"ן במופקד בבית הנכרי הוי מדרבנן אין בזה תועלת ביטול, אף בגוונא שהי' אנוס על הביעור כיון דבלא"ה מופקד, ולענ"ד צ"ע דפשוט דהם שני עניינים, דחכמים אמרו דמה דמופקד אינו מועיל והו"ל כאילו בביתו, ושייך שפיר ביטול עכ"פ לתקן איסורא בבי", דבלא ביטול גזרו חז"ל אטו בביתו, ואיכא עוד תקנתא בביעור, וצ"ע.

והנה יל"ע לפ"ו הריטב"א אמאי בביטול אית' בירושלמי פלוגת' אי קנס"י אי חיישי' להערמה, דתפ"ל דאין דין עבירה דוקא כדי לאסור, וסגי במה שהוא חמץ של ישראל, וצ"ע, עוד משמע מד' הירושלמי דטעמי' דביטל הוא משום חשש הערמה [ע"ר ראי'ש], ומשמע דא"י מטעם לא פלוג, וגם בחמץ שקיבל אחריות נראה דיש חשש הערמה, ודלא כהגרע"א הנ"ל. וי"ל דאחרי דאסרו גם בביטל שוב לא פלוג.

הנה הרמב"ם פסק דקבלת אחריות סגי לאסור וכמו שדייק שם הגרע"א, ונתקשה הגרע"א אמאי אי פסק הרמב"ם להקל מכה ביהדות' בירושלמי. ונלענ"ד ליישב דהא מוכח בסוגיא דף ל"א דאם החמץ הי' קניו לו בתורת בע"ח קונה משכונו היה אסור, והא כת' תוס' דאע"ג דבעלמא בע"ח אינו קונה משכונו אלא שלא בשעת הלואתו, מ"מ הכא לענין חמץ סגי במצוי' בידך, והנה הדין דבאחריות עובר עליו מבואר ג"כ בדף ו' דאע"ג דבעלמא דבר הגול"מ לאו כממון דמי רבי קרא מלא ימצא, ואי"כ ס"ל להרמב"ם דחד דינא לתרוייהו, וכמו דלענין משכונו נאסר אחר הפסח אינו לענין אחריותו, ודוק.

עיי"ש בהגרע"א דאחריות א"א לבטל, ונראה דזה א"ש לשי' תוס' דביטול מטעם הפקר. ולענין למפרע הוא גובה כת' הגרע"א בסוף התשו' דאפשר לבטל, והטעם נראה דבזה שמפקי' פוקע השעבוד, ופוקע ג"כ הלמפרע הוא גובה. אך לענ"ד נ"ל, דהלא עכ"פ הוי בגדר אינו ברשותו דאין לו רשות שימוש, אבל באמת בגמ' הא מבואר דהקדישו חייל מטעם למפרע הוא גובה, ואלמא דחשוב ג"כ בגדר ברשותו. [והטעם דספק אינו מחשב בגדר אינו ברשותו].

נדב פרץ - הקריה החרדית בית שמש

י"א חומרות שהחמירו באיסור חמץ יותר משאר איסורי תורה

א. חמץ שנתן לגוי לפני פסח במתנה ע"מ להחזיר, והתקיים התנאי שהחזיר הגוי אחרי פסח את החמץ, לא מהני - אע"פ שבכלל התורה מהני מתנה ע"מ להחזיר, ומשום חומרא דחמץ (שר"ע סימן תמ"ח סעיף ג').

ואף בדיעבד נחלקו האחרונים אם החמץ אסור בהנאה, וכמו שמביא המשנ"ב (סימן תמ"ח ס"ק כ"א), ומפשטות לשון השר"ע נראה שס"ל שנאסר בהנאה [כיה"ל שם ד"ה מתנה ושעה"צ שם ס"ק ט"ז].

ב. בערב פסח משעה שישית ואילך אסור להאכיל בעלי חיים חמץ הפקר (וכמו שפסק בשו"ע סימן תמ"ח סעיף ו'), ונחלקו הפוסקים מה טעם איסורו:

דעת המקור חיים והגר"א שהוא איסור דרבנן - ומשום חומרא דחמץ. ושאר איסורי הנאה, מותר להאכיל בעלי חיים.

דעת התשב"ץ הלבוש והמג"א שהוא איסור תורה - משום שנהנה מאיסורי הנאה במה "שממלא רצונו להשביע בעלי חיים", ואיסור זה שייך בכל איסורי הנאה. [משנ"ב סימן תמ"ח ס"ק כ"ח ושעה"צ שם ס"ק ע"ה ופתחי' תשובה י"ד סימן צ"ד ס"ק ה'].
ג. כשהתערב משהו של חמץ בפסח, לא בטל החמץ לעולם, כי חמץ אסור במשהו, ונאסרת התערובת הן באכילה והן בהנאה (שר"ע סימן תמ"ז סעיף א').

ולכן אי אפשר להגעיל בפסח כלי חמץ, כי חוששים שיבלעו הכלים משהו של חמץ מפליטות החמץ שיש במי ההגעילה, ויאסרו הכלים מהמשהו חמץ (רמ"א סימן תנ"ב סעיף א').

ד. כשם שבחמץ בפסח אין דין ביטול ברוב, כך אין דין כל דפריש מרובא פריש, ולכן מי מתיירים לאכול ספק חמץ שפרש מרוב מצוה. [משנ"ב סימן תל"ט ס"ק ו', יעו"ש שכתב שאסור באכילה, ויל"ע למתא, אלא אסר אף בהנאה, ושמא לאו דווקא].
ה. חמץ שהתערב לפני פסח יבש ביבש בשישים, נחלקו השר"ע והרמ"א (סימן תמ"ז סעיף ד') מה דין התערובת בפסח - לדעת השר"ע כיון שהחמץ כבר התבטל לפני פסח, אינו חוזר וניעור ונשאר בהיתרו. לדעת הרמ"א כיון שחמץ אסור בפסח במשהו, חוזר וניעור איסורו בפסח. [ובשאר איסורי תורה שאין איסור משהו, בודאי של"ש לומר שיהא חוזר וניעור].

נחלקו הפוסקים בדעת הרמ"א אם רק כשעשה בפסח בתערובת מעשה כמו אפייה או ביטול חוזר וניעור, או שמא אף כשלא עשה בהם כלום, חוזר מאילו וניעור האיסור. [המשנ"ב בסימן תמ"ז ס"ק ל"ג הביא את המחלוקת, אבל בס"ק ט"ו וצ"ג נראה שס"ל כדעת המחמירים].

בתערובת לח בלח שהתערבה לפני פסח בשישים, לכל הדעות אינו חוזר וניעור.

ו. חמץ שנתן טעם לפגם שנפל בפסח בתערובת, נחלקו השר"ע והרמ"א (סימן תמ"ז סעיף ו') האם הוא אסור את התערובת. השר"ע סובר שהתערובת מותרת, והרמ"א כתב שנהגו להחמיר ואפילו כשזה משהו חמץ. [וראה במשנ"ב סימן תנ"ח ס"ק ד' ובשעה"צ סימן תנ"ב ס"ק י"ג שהביא פוסקים שחמץ אסור במשהו אפילו בערב פסח ואפילו כשהחמץ פגום, והשעה"צ חושש לפוסקים האלו לגבי הגעילה, יעו"ש]. כשהתערב החמץ פגום לפני פסח, מסתפק הביה"ל (סימן תמ"ז ס"ה ד"ה ונתבטל) האם כשמיגע פסח אומרים בו חוזר וניעור.

ז. כלי ברזל שמצופים בהיתוך לכן השוע, וקיים חשש שציפוי הכלים נעשה מדבר אסור, אע"פ שבחשש של כל ראשוי התורה, האם אפשר להשתמש בכלים משום ב' טעמים: א. שהוא רק משהו איסור. ב. שהוא נותן טעם לפגם. בחשש של איסור חמץ, אסור להשתמש בכלים, ואף לא מועיל הגעילה לכלים, ולדעת החת"ס אף בחשש של שאר איסורי התורה, אין להשתמש בכלים ולא מועיל לכלים הגעילה. [שעה"צ סימן תמ"ז בהוספה לס"ק קצ"א].

ח. תנור קטן וסתום שאפו בו מצה איסור, אע"פ שבשאר איסורי התורה קיי"ל בדיעבד ריחא לאו מילתא, באיסור חמץ נאסרת המצה, ובמקום הפסד מרובה או שעת ההדק מתיירים אף במצה (רמ"א יו"ד סימן ק"ה, ומובא במשנ"ב סימן תמ"ז ס"ק י"ג).

ט. סתם כלים אינם בני יומן, ומ"מ באיסור חמץ כתב הרמ"א (סימן תמ"ז סעיף ה' באמצעו) שאנו אומרים שמסתמא היא בת יומה עד שיוודע לך שאינה בת יומה, ואף אינו נאמן לומר - אחרי שבישל בכלים, ברי לי שהכלים לא היו בני יומן (משנ"ב סימן תמ"ז ס"ק נ"ח).

י. מעיקר הדין קיי"ל בשאר איסורי תורה שאין כח לכלי שני להפליט ולהבליע, לגבי איסור חמץ קיי"ל לאסור, וכמשי"כ הרמ"א (סימן תמ"ז סעיף ג'), ולכן עוף שהונח בו חיטה וחיממיהו רגע אחד בכלי שני בחום שהי' סולדת לבן, או אסור לאוכלו, וטוב להחמיר אף במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט, לדעת הרמ"א והפ"ח, ודעת הא"ר להתייר בהפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט (משנ"ב סימן תמ"ז ס"ק כ"ה). ואם הכלי שני אינו בן יומו, אף לדעת הרמ"א יש להקל היכא שנהנה ומניעת שמחת יו"ט (משנ"ב סימן תנ"א ס"ק י"א).

יא. חצובה שיש בה חשש של בליעת איסור, בשאר איסורי התורה ל"צ לעשות ליבון קל, ומב' טעמים: א. שהרי החצובה מונחת כל הזמן ע"ג האש, ובודאי כל מה שיש בו חשש איסור, נשרף. ב. קי"ל בשתי קידרות שנוגעות זה בזה שאין יוצאת בליעה בלי רוטב.

וכשש בחצובה חשש של איסור חמץ, לכתחילה צריך לעשות בה ליבון קל, בדיעבד - כשבישל בה בלי ליבון קל מותרים המאכלים (משנ"ב סימן תנ"א ס"ק ל"ו).

יחזקאל כץ - ברכפולד

בדין מכירת חמץ לגוי

השר"ע בסימן תמ"ח ס"ג כתב וז"ל: שימכרנו לו מכירה גמורה דבר מועט, וכתב במ"ב אות י"ז דלענין דינא כשמקנה לגוי יקנה החמץ בכסף ומשיכה ביחד, וקני"פ המשיכה בלבד, אבל בדיעבד בכסף בכסף בלבד או בשאר קנינים שהוכרזו (ע"ש) ועבר הפסח מותר, משום דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא מקנס דרבנן, ועוד דחמץ לאחר זמן איסורו בלאו הכי אינו ברשותו, אלא שעשה הכתוב כאילו היה ברשותו לעבור עליו, אי"כ שפיר דבקנן כל דהו סגי, דעכ"פ מגלי דעתיה דלא ניהא ליה ואפקה מרשותו.

ובשעה"צ אות מ"ז מביא דהגר"ז כתב דאף אם נזכר לאחר שהגיע שעה ו' שאו אינו יכול להקנותו לעכו"ם, אין צריך לפדותו מהעכו"ם ולבערו מהעולם, מוכח מהגר"ז דסגי ליה בסברא בתרא המובאת במ"ב, דהא טעם א' עדיין לא שייך בכגון שזכור לאחר שהגיע שעה ו' (דעדיין לא עבר הפסח), ויתכן דגם המ"ב דנקט ב' טעמים אינו לומר דצריך בדוקא את שני הטעמים כדי להקל.

יהונתן פייוקוב - אופקים

בדין קנין חצר כשעובר איסור

בטור ס' תמ"ח כ' לענין גוי שהביא חמץ לרשות של ישראל בפסח, וז"ל: אדוני אבי הרא"ש ז"ל אמר תקנה לזה שיאמר הישראל אני רוצה שיקנה לי רשותי ואז לא יקנה לו בעל כרחו, ואפשר לומר אפי' בסתם ששתק ולא אמר כלום לא קניא ליה רשותיה, כדאימא בב"מ דהתיירא ניהא ליה דליקני, דאיסורא לא ניהיל' דליקני, אם לא שיקבלנה מהגוי או כיצוא בו בזה שניכר מתוך מעשיו שחפץ בו, ועכ"ל. ובבי" שם הביא משנ"ב הריטב"א בשו"ת ח"א ס' קע"ח: מה שהגויים משלחין ככרות של חמץ דורון לישראל ביו"ט אחרון, שאמרת בשם התוס' שהוא מותר וכו' דלא ניהיל' באיסורא, וחצירו נמי לא קניא ליה ואפי' משתמרת, דחצירו אי משום שילוחת איתרביא אין חבין לאדם שלא מרצונו, ואי משום ידו אפי' עומד בצד חצירו לא קנה, שבכל מקום שאינו נוטל בע"כ אף חצירו לא זכתה בו, עכ"ל. ומבואר מדבריהם דאפשר לקנות ולזכות באיסור ע"י קנין חצירו, אלא דמסתמא אין הבעלים של החצר רוצה לקנות איסור, ובביאור הגר"א סק"ב על מש"כ בשו"ע דטוב שיאמר הישראל דאינו רוצה שיקנה לו רשותו, כתב דבע"כ אינו קונה רשותו כמ"ש בב"מ ק"ח. ואפי' בלא אמירה מסתמא לא קנה רשותו כמ"ש צ"ו: דהתיירא ניהא ליה דליקני וכו', ושם ק"ב. וחולין קמ"א: כל היכא דאיהו מצי זכי חצירו נמי זכתה לו, וז"ש וטוב ר"ל לרווחא דמלתא, אבל אם מקבל ישראל אע"ג דאיסורא הוא קני ליה, והוכיח כן מכמה מקומות. וכ"כ הפר"ח סק"ב, והפמ"ג משבצ"ו סק"ג. ומכל זה יש לדון ולהביא את דברי הריטב"א בב"מ ק"ב. על הדין דרב יהודה אמר רב אסור לזכות בביצים כל זמן שהאם רובצת עליהם, שנאמר שלא את האם והורד הבנים תקח לה, ועל פי זה מבואר בגמ' דגם בנפלו הביצים לחצירו לא זכה, דכל היכא דאיהו מצי זכי חצירו נמי זכיא, וכל היכא דאיהו לא מצי זכי חצירו נמי לא זכיא ליה, ואילו לענין גביה כתוב אין לי אלא ידו, גוג חצירו וקרפיפו מנין [שיכול לנגוב על ידם], ת"ל המצא חמצא, מבואר דיכול לקנות ולעבור איסור ע"י חצירו, וביאר הריטב"א שם ב' תירוצים, א. חצר לא יכול לזכות באיסורים, ואפי' כשרוצה ודעתו לזכות לא מהני, ורק בגניבה חצירו קונה לו דרבי רחמנא שיתחייב כפי ע"י חצירו מדכתב המצא חמצא. ב. גי' שפירשו דמה שחצירו לא זוכה הוא רב שלא מדעתו, אבל מדעתו באמת זוכה אפי' שיש איסור, וכ' הריטב"א והראשון יותר נכון, א"כ הריטב"א נוקט שא"י ע"י קנין חצר לזכות כשעובר איסור, ובביאור שיטתו כ' בחידושי הגר"ש גיטין ש"י ד' דס"ל דמה דאסור לאדם לעשות הוא כאילו לא מצי עביד וחסר לו כח הקנין, ואף דאם רוצה לעבור על דברי תורה הו"ל לנלמד

באיטור מהני מעשיו, מ"מ חשיב **איהו לא מצי עבד**, ולכן חצירו לא זוכה עבורו. ע"כ, ולכאזי מהראשונים שכ' לגבי חמץ דמסתמא לא ניחיל לזכות, אך בגילה דעתם זוכה מבואר שסוברים דיכול לזכות ע"י חצירו באיטורים.

ובעיקר החידוש של הריטב"א ש"א"א לזכות ע"י חצירו כשעובר איטור, במחנה אפרים הלכות קנין חצר סי' ד' רצה להוכיח כהריטב"א מעובדא דלוי בר סימון בסוף פרק שילוח הקן שהקנה פירות שובכו לרב יהודה, ובא ר"י לפני שמואל ואמר לו שיטרוף בקן כדי שתוגבה האם, ויזכה לוי בר סימון בביצים ע"י חצירו, ואח"כ לוי יקנה לרב יהודה את הביצים בסודר, והרי מהא דרצה לוי להקנות אותם לרב יהודה מוכח שגילה דעתו שרוצה לקנותם, ואפ"ה אמר שמואל שצריך לטרוף על הקן כיון שלוי עדיין לא זכה בביצים ולא יכול להקנותם לרב יהודה, ולמה לא זכה לוי הא רצה לקנותם, ואף שאטור הדאם רובצת הרי ע"י חצר כשרוצה יכול לזכות גם באיטור, אלא מוכח כהריטב"א דא"א לזכות ע"י חצירו באיטור.

ובש"ת חקרי לב אבהו"ע סי' כ"ד הקשה על אריית המחנ"א, א. יתכן שלוי רוב יהודה לא ידעו מימרא דרב דאטור לזכות בביצים כל זמן שהאם עליהם, וכן נראה דלא ידעו, דאי ידעו למה הלכו לשמואל לשאלו היה לרב יהודה ישר לעשות כן, ואי"כ י"ל דבדרך היתר היתה דעתו להקנות, ולא בדרך איטור דהוי קנין בטעות. ב. ועוד דאף אם ידעו דאטור לזכות מנ"ל דבזה שהקנה לר"י דרצה לעבור איטור יתכן שהקנה כדי שיחול באופן של היתר ולא באופן של איטור, דלא שבקי איניש היתר ואכיל איטור, וכן אריית בספר האידי יוסף על פ' שילוח הקן שהעיר כן, ועוד העיר בחקרי לב דמהראשונים לענין חמץ מבואר דיכול לזכות ע"י חצירו בחמץ אע"פ שעובר איטור. ובהערות למיין הגריש"א זצ"ל חולין קמ"א: מהדר"ק כ', וביאור הריטב"א לא משום דאיטור גניבה חלוק משאר איטורין, אלא דקניני הגניבה חלוק מקנין גמור, דבגניבה אין הקנין חלוק להתחייב עליה ולכן קונה חצירו גם באיטורא, ולקנות חמץ בפסח מגכרי בקנין חצר תלוי נמי בב' שיטות הג"ל [דלריטב"א לא יקנה].

ובשואל ומשיב מהדורא שתיאתה סי' ט"ז פירש באופן אחר את דברי הריטב"א, והעיר תחילה לדמה לא יוכל לזכות אף דעובר אממרא דרחמנא, מ"מ למה לא יקנה לו חצירו כבבבניה, ופירש בכונת הריטב"א על פי דברי הנמוק"ב גבי ראה אותן רצין אחר מציאה דסגי בחצר המשתמרת, והק' הנמוקי"ה הא בשליחות צריך שיהא שליח של בעל הממון, וזה לא שייך במציאה, ומינו דוכי לנפשיה לא שייך בחצר, וביאר הנמוקי"ה דהוה כדי אריכתא, דכל מה שביד האדם מניח בחצירו המשתמרת, וכל שזכות הוא לו זכה לו, משא"כ דבר שהוא חוב לו, ולפי"ז ביאר השו"מ דמה שהוא איטור אף שרצונו לזכות, אבל כיון דבעצם אינו זכות לא שייך ידא אריכתא, דהרי אם ירצה לזכות לאחרים לא יוכל דאשדל"ע, וא"כ לא שייך שהחצר תזכה, דכל דאיהו לא מצי עביד שליח לא משוי, וחצר הוי כידא אריכתא, וכיון דאפי' אם יעשה בפירוש שליח בדבר שאין בידו לזכות לאחרים אין זה נהיה שלו, ואך יזכה לו חצירו ותעשה כידו כשגם ידו לא יוכל לזכות.

אבל בעומד בצד חצירו קונה לו חצירו אפי' במקום שהוא חוב לו, ולכן הצריך הרא"ש שיאמר שאינו רוצה לזכות בחמץ, דבעומד בצד חצירו גם הריטב"א מודה שחצירו תזכה אף שעובר איטור, דכשעומד בצד החצר הוי כידו ממש ולא רק כדי אריכתא, וזה חידוש גדול בדעת הריטב"א.

יוסף חיים הלוי בירנבוים - קרית ספר

בדין מחציה לחמץ הנמכר לגוי

נתעוררה לי שאלה בשני הארונות, כינעו יש דין שמי שמוכר חמץ שלו לגוי ונמצא בביתו, צריך לעשות מחציה י' טפחים לפחות או להכניס אותם בחדר נעול. והשאלה שלי היא אם מישוה מניח כל החמץ שמכר לגוי (ולא חמץ גמור כמו עוגות ולחם וכז' רק תערובת חמץ) במרפסת באיוו פינה, ומכסה אותם עם סדינים והם נמצאים בתוך קופסאות קרטונים וכז', האם זה מספיק היכר שלא יבאו ויאכל אותם בפסח או לא. אולי שכיון שמצאנו כ"ל, שאפשר לעשות מחציה בין החמץ שמכרתי לגוי לביתי בגובה י' טפחים, ולא אריתי בספרים כמשנ"ב וכז' שצריך להיות רחוק ממני, שהרי גם אם עשיתי מחציה זה לא אומר שאני לא יכול בקלות לקחת מהחמץ ההוא, שהרי סוף סוף חמץ נמצא מולי ובכל זאת חז"ל התיירו, אז רציתי לומר שגם אצלו אם אני מניח חמץ הג"ל במרפסת מכוסה בסדינים יהיה מספיק היכר, וגם כל השנה לא נמצא שם חמץ ההוא רק בביתו, אז למדע לחשוש שיקח מהחמץ שמכר לגוי. אני לא מצאתי היתר או חומרא בזה, רק מסברא אני רוצה להתייר כזה דבר.

אשר טהרני - ירושלים

סיכום טור ב"י שו"ע ומ"ב סימן תמ"ח

תמ"ח, א'. בטור הביא דעת הרי"ף ועוד שחמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר אפי' באכילה, והעיטור סובר שמותר בהנאה אך באכילה אסור. ובשו"ע פסק כהרי"ף.

תמ"ח, ג'. בבה"ל ד"ה חמץ הביא שהנועד ביהודה צידד להתייר חמץ שעבר עליו הפסח לנגול שגולו ממנו חמץ ועבר עליו הפסח, והאחרונים אוסרים בזה. [מיהו נגול עכ"ם חמץ של ישראל ועבר עליו הפסח, כמה אחרונים צידדו להקל]. במ"ב (קט"ט) הביא שמהלל הלל שנשאל על ישראל אחד שהיה לו קודם פסח ברחיים של נוכרי דגן לטחון, ונתעכב הדגן ברחיים עד חוה"מ, וכשהגיע שביעי של פסח הנוכרי טחן את הדגן ועשה ממנו פת, והשיב הבית הלל שמותר ליקח הדמים בעד הפת ההוא מן הנוכרי, והנוכרי ההוא יאכלנו או ימכרנו לנוכרי. והחק יעקב הסכים דמותר אף באכילה [מטעם שאי החליף העכ"ם הדגן והוי רק ספק חמץ שעבר עליו הפסח, והבית ממיא התייר מטעם שלא כל האוגנים שרים, ובאונס כזה דלא היה יכול כלל לאסוקי אדעתיה שיאפה העכ"ם מקמחו חמץ, בודאי לא קנסתוה חכמים].

במ"ב (סק"ט) איתא דאם הניח ישראל חטים ברחיים, ובא עכ"ם ואמר לישראל שלחתו וטחננו, החק יעקב הביא בשם חינוך בית יהודה דיש כאן הרבה פסיקות להקל. ובמה"ג מנפיק שסדרך אנשי המקום ללתות החטים קודם הטחינה, ומצדד שיחליפנו העכ"ם בחטים אחרים, ובשה"צ (י"ג) הכריע דבמקום שאין העכ"ם רוצים להחליף מותר הקמח גופא [דעדיין איכא ס"ס, שמא לא לתתו עד שנתחמץ, ושמא הלתייתה היתה אחר פסח, וגם זה אונס דלא הוה ליה לאסוקיה אדעתיה כדאיתא בבית מאיר].

בבה"ל ד"ה אפי' הביא הדיכא שביטל חמץ אך לא בדק מחמת אונס, תלוי במח' לקמן בסעיף ה', דלמחמירים שם בבדק וביטל חמץ ומצא חמץ לאחר פסח, כאן כ"ש שחימירו, ולמתירים שם יש לומר דה"ה הכא אף כשלא בדק, מ"מ כיון שהיה אנוס בזה לא גרע מבדק וביטל ומצא אחר פסח. ולמעשה כתב הבה"ל דיש לסמוך על המקילים שאלתי בהנאה במקום הפסד מרובה.

במ"ב (סקי"ב) פסק הלאה האחרונים מאי שגם הכא שחצירו להוציא חמץ מרשותו אע"פ שמכרו כבר, והוא אצלו פיקדון בעלמא ובלא אחריות, ובעלמא לא מצריכנין כבה"ג אלא מחציה בעלמא. ותייף החק יעקב דגם כאן הדרך כך, ולא הצריכו הכא להוציא חמץ מרשותו אלא כדי שיקנה העכ"ם חמץ במשיכה, והאי"נ אם כבר הוציא העכ"ם חמץ וקנהו במשיכה לביתו כדיו, מותר לו אח"כ להכניס החמץ לביתו של ישראל ודי במחציה בלבד.

אולם העול"ש פ"רח וש"א תירצו הדכא מגרע גרע, כיון דעיקר חמץ יודע העכ"ם שהוא של ישראל ולא יעג בו על אף שקנהו, מחזי כחמצו של ישראל אם היה בביתו, וגם איכא למיחש שמא יבוא לאוכלו, דכיון דדידיה הוי מעיקרא לא בדיל מיניה. ובשה"צ (כ) הביא מהאחרונים דלשיטה השניה גם ייחוד זוית

או מחציה י' לא מהני (והט"ז הקיל ביחוד זוית) [נכל זה אינו אלא לכתחי', אבל בדיעבד אין לאטור, ואפי' לא יחד לו מקום].

במ"ב (סקי"ב) סתם מהאחרונים דאיטור גמור הוא להניח שום חותם או מפזר על החצר או על החמץ, דמוכח מזה דכל המכירה לא היה רק הערמה בעלמא, ואם עשה כן מתחילה בשעה שמכר, אפי' בדיעבד אסור החמץ, ובשה"צ (כ"ז) דחה מכל את דברי הגוי"ב ובעל תשובה מאהבה שכתבו דמה אכפת לן מה שהמוכר מכוון ברמאות, כיון שהקונה קונה בקנין גמור. ומי"מ גם המ"ב מסכים דאם בתחילה מכר כדיו ואח"כ נתן מסגר על החצר או חותם על החמץ, אף שאסור לעשות כן, מ"מ אין החמץ נאסר בשביל מה שעשה שלא כהוגן אחר המכירה.

[ובבה"ל ד"ה ואם מכרו הביא מהפמ"ג דגם אם הניח חותם בעת המכירה, אסור, זה דוקא במכירה מועטת, דזה הלא הוי בטול מקח, ורק שההיתר הוא משום דבאמת החמץ אינו ברשותו, ולפיכך כל שמגלה דעתו שאין רוצה בהו ומתרצה שיצאו מרשותו, אף בדבר מועט סגי, וע"כ כל שמניח חותם קודם, נראה לכל שאין רוצה במכירה, משא"כ במכירות דידן שעושים שטר כראוי כל מידה פלונית בסך כך וכך, וזווקף עליו יתר המעות במלוא, והחמץ הוא שלו מעתה, והעכ"ם אם רוצה פותח החותם, והחותם הוא רק עד למדידה, בדיעבד ודאי שרי, ואפשר אף לכתחילה (ולאחרונים שהביא הבה"ל לקמן בד"ה בדבר מועט יהיה מותר גם במכירה מועטת)].

במ"ב (סקי"ד) כתב שיכול להקנות הישראל לעכ"ם ע"י שלוחו (של ישראל) או ע"י אשתו, אולם לא ע"י שלוחו של העכ"ם, וסתם המ"ב כחמוג"א וש"א שאפי' שהשליח הוא עכ"ם או אפשה"ל ובהב"ל ד"ה ובלבד הביא שהמשאת בנימין והש"ך מקילים בידח עם עכ"ם של משלח עכ"ם.

בבה"ל ד"ה ובלבד הביא מהמטה יהודה דהיכי שהובא כבר החמץ לבית העכ"ם המשלח בודאי המכירה קיימת, שהרי מדעת המוכר הובא החמץ לבית העכ"ם הלוקח, והעכ"ם מדעתו קבלם בביתו, ומעשה השליח לא מגרע דהרי הוא כקוף בעלמא (ואפי' ששליחו הוא ישראל), והעיר הבה"ל דלפי מנהגינו שמזכים את החמץ בידח עם הבית לעכ"ם לא שייכא זה, דהרי אם אין שליחות לעכ"ם א"כ גם הבית אינו קנוי לו.

עוד הביא שם מהמחנ"א בהל' שולחין דהיכי אמרי' אין שליחות לעכ"ם, דוקא היכי דהקנין הוא ע"י השליח, אבל בכסף לא שייכא זה, דדל שליח מהכא, הכסף בעצמו קונה הדבר, ובעל החפץ מקנה לבעל הכסף בלי אמצעות השליח, ולפי"ז בעניינו תהיה קולא גדולה דאם נסמוך על הפוסקים שסכף קונה בעכ"ם, יועיל פה ע"י שליח, אולם הבה"ל הביא דמהריב"ש מוכח דלא יועיל ככה"ג בעניינו.

במ"ב (סקי"ז) הביא עדות בין הפוסקים באיזה קניינים קונה העכ"ם את החמץ, לרש"י וסיעתו רק בכסף, לר"ת ושאר פוסקים במשיכה בלבד או בהגבה דברים שאפשר להגביהם, וברכ"י ירוחם איתא דאפשר ע"י קנין אגב (קרקע), והריטב"א נקט דקנין חצר חמוגי, וכתב"ס ושאר פוסקים כתבו דאפשר ע"י קנין חליפין [וצריך לזיחר בזה שהסודר יהיה של העכ"ם].

ומשום שיש מפקפקים על חלק מהקניינים הללו, כתב המ"ב דלדינא יקנה בקנין גמור ומוסכם לכוי"ע דהיינו בכסף ומשיכה יחדיו, או עכ"פ במשיכה לבד שהיא דעת רוב הפוסקים, ובדיעבד אם מכר באחד מן הקניינים הנזכרים לעיל ועבר עליו הפסח, יש להתייר חמץ.

ובסקי"ט הביא המ"ב מהאחרונים דאם החמץ מרובה ואי"א למשוך את כולו, וכן אם אין החמץ כאן אלא בעיר אחרת, יכול הגוי לקנות בקנין רושם (שהלוקח רושם על הדבר הנקנה כדי שיהיה לו סימן ידוע, ועי"י זה קנוי לו הדבר], או ע"י תקיעות כף או ע"י נתינת פרטה או ע"י מסירת המפתח, וכן כל כיו"ב כל מקום ומקום לפי מנהג הסוחרים חשיב הדבר כקנין על פי דין תורה, ובשה"צ (ג"ב) הביא מהפוסקים שכתבו שקניינים הללו טובים רק בדיעבד, ולכן כתב כאן במ"ב קניינים אלו רק היכי שלא יכול במשיכה. ובבה"ל ד"ה בדבר מועט בסוף הדיבור, כתב דהיתיר נכון שאם הוצרך להקנות באחד מקניינים אלו יראה לצרף עוד קנין, ומנהגנו שיאמר לו בפירוש שהוא מקנה לו אפי' באחד מהקניינים ואף כי בכלום, וטוב שיפקיד גם כן לפני בית דין.

בבה"ל ד"ה בדבר מועט הביא דמה שכתב במ"ב דכמכר החמץ אגב קרקע מהני אף שאין החמץ צבור בקרקע, לפי המקור חיים דין זה הוי שייך רק בכמכר החמץ ונטל כל הדמים, אבל בנטל מקצת והשאר זקף עליו במלוא לו מהני, שהרי אם יאבד החמץ לא ירצה העכ"ם לשלם לו המגיע ממנו, ונחשב החמץ באחריות ישראל, ומהני ככה"ג רק כשהחמץ צבור על הקרקע, אך כמה אחרונים פליגי אמקור חיים וסבירא להו דבשביל זה שלא ירצה העכ"ם לשלם לו המגיע ממנו לא מקרי ע"י זה החמץ באחריותו.

בשה"צ (נ"ט) הביא דהיכא שנתן היהודי לעכ"ם חמצו במתנה ע"מ להחזיר לענין דיעבד שהעכ"ם החזירו וקיים את התנאי, דעת הא"י והגרי"ז ומחנ"א להקל להתייר החמץ לאחר התפסה, ודעת מטה יהודה וב"מ ומקור חיים להחמיר אף בדיעבד.

בבה"ל ד"ה לא מהני הביא מהמג"א דהיכא שאומר הריני נותן לך תחזיריה לי פשיטא דשרי מדינא, דהא אי בעי לא היה מחזיר לו ואין המתנה תלויה בחזרה. ובחזק יעקב פליג אמג"א ואסר ככה"ג.

תמ"ח, ה'. בטור הביא מהירושלמי שחמץ שנמצא בבית ישראל אחר הפסח אסור בין באכילה ובין בהנאה, ובעל העיטור אסרו באכילה והתיירו בהנאה.

בשו"ע כתב חז"ל: חמץ שנמצא בבית ישראל אחר הפסח אסור אע"פ שבטלו, ובמ"ב (סקכ"ה) סתם דאסור אף בהנאה [והוסיף שם במ"ב שגם כשהפקידו הדין כן].

במ"ב (סקכ"ה) הביא דכמה אחרונים כתבו דאפי' בדק ג"כ כמנהגנו ונמצא חמץ לאחר הפסח, ג"כ אסור בהנאה דלא חילקו דבדר, ויש מן האחרונים שמקילים, דמאי הוי ליה למעבד הרי עשה הכל כדיו, ודעתם דעכ"פ בהנאה אין לאטור, ופסק במ"ב דבמקום הפסד מרובה יש לסמוך להתייר בהנאה.

שם במ"ב הביא דמי שהיה בספינה או בדרך ויש איתו חמץ, ואין איתו נכרי שיוכל למכור לו ועמד והפקירו בפני עדים, אם יוכל אחר הפסח לזכות בו וליהנות ממנו הרבה אחרונים מצדדים לאיטור, והרבה אחרונים מקילים, ופסק המ"ב דבהפסד מרובה יש לסמוך ולהתייר שימכרנו לעכ"ם או שיחליפנו עמו בדבר אחר. עוד פסק המ"ב דאם היה בדרך ונוכר שיש לו חמץ בתוך ביתו, ולא היה לו למי למכור ביע' פתיקון, ועמד והפקיר בפני עדים החמץ שבתוך ביתו, נראה דיוכל לסמוך בזה אדעת המקילין ולחזור ולזכות בו אחר הפסח וליהנות ממנו, שכיון שלא היה החמץ בידו, וא"כ לא היה יכול למכור ולא לבער פתיקון חז"ל, הרי מחוייב היה להפקיר מצד הדין כדי שלא יעבור בכל יראה, וא"כ אין לנו לקונסו לאטור חמצו כשחזרו וזוכה בו.

תמ"ח, ו'. בשו"ע כתב שאסור להאכיל חמצו אפי' לבהמת אחרים או של הפקר, ובמ"ב (סקכ"ח) הביא דהלבוש והמג"א ביארו דאסור משום שיש לו הנאה במה שממלאו רצונו להשביע לבהמה, וכ' ע"ז בשה"צ (ע"ה) דלטעמם הוי דאוי, וא"כ גם ב שאר איטורי הנאה אסור, והפמ"ג מסתפק בזה דמהגרי"א בפירוש דמשק אליעזר מוכח דדוקא גבי חמץ אסור.

תמ"ח, ז'. במ"ב (סק"ג) סתם שהמנהג במדינתנו למכור הבהמה לנכרי ותהיה אצלו בפסח, או שיקנה לו את הבהמה עם הרפת הנוכרי יאכילנה מה שירצה, ובשה"צ (פ) הביא שכך היא דעת הנשמת אדם וחח"ס, אולם דעת השע"ת בשם התבאוות שור לאטור, וכתב בשה"צ דעכ"פ במקום שמקילים בודאי אין למחות בידם.

הערות והארות | קנז

שם במ"ב הביא שנח' אחרונים לענין חלב של בהמה שאוכלת חמץ ואפי' היא של נוכרי, האם החלב נאסר, ודעת הפמ"ג להתייר החלב שחלבו אחר מעת לעת שאכלת חמץ, והישועות יעקב מיקל אפי' בו כיום אם אוכלת שחרית וערבית מדברים המותרים.

אביחי כהן - אופקים

סימן תמ"ט

סיכום טור ב"י שו"ע ומ"ב סימן תמ"ט

תמ"ט, א'. בטור הביא דגירסת ר"ח בגמ' שחנות של ישראל והסחורה שנמכרת בו היא שלו, והפועלים שלו גוים, חמץ שנמצא שם אחר הפסח מותר אפי' באכילה, שאנו תולין אותו בפועלים, ואם החנות של גוים והפועלים ישראל אסור שתולים אותו הפועלים ישראל, ורש"י גרס ההיפך שכשהחנות של גוי מותר, ושהיא של ישראל אסור.

השו"ע סתם כגירסת רש"י, וכתב שכך היא גירסת רש"י, אבל ר"ח גורס בהיפך. במ"ב (סק"ה) כתב דלדינא נקטינן כרש"י, והביא שם שיש שכתבו שרש"י ור"ח ליפ', ור"ח איירי בגוונא שלא היה בחנות מיני מזון רק שאר סחורות [ובשה"צ (ז) הביא מהמהר"ם חלאוה דלר"ח אולי בתר פועלים ישראל זה דוקא שכל הפועלים ישראל, אך אם יש פועלים גם עכ"ם וגם ישראל, והחנות של עכ"ם, הוא מודה לרש"י להיתר].

במ"ב (סק"ה) איתא דחמץ שנמצא אחר הפסח ולא ידעינן אם הוא של עכ"ם או של ישראל, דעת הב"ח ועוד שמו"ב בהנא אסור באכילה, ודעת החק יעקב ועוד שגם באכילה מותר [והביא שם במ"ב שם באותו מקום רוב שו"מ מצויים אסור בהנאה, ודודאי מישראל נפל. עוד כתב שם שכל זה כשנמצא מיד אחר הפסח או שהפת ישן, שאי' לומר שנאפה אחר הפסח, אבל אם אפשר תלתות שנפל אחר הפסח, מותר אפי' באכילה בכל ענין].

אביחי כהן - אופקים

סימן ת"נ

האם מותר להשכיר משאיות לגוים בפסח להוביל

בהם חמץ או בית להכניס בו חמץ

מרן בשו"ע (סי' ת"נ ס"ו) כתב שמותר להשכיר חמור להביא עליו חמץ, ואפי' בודאי שייכא חמץ שרי, והאחרונים הקשו דמולעיל (ס"ה) גבי תגור של יהודי שאפה בו גוי חמץ שאסור לקבל מעות דהו"ל משתכר באיטורי הנאה, ומאי שנא תגור מחמור.

וקושיא זו תחול גם על הטור שפסק בתגור שאסור לקבל המעות, ובחמור הביא דברי התוספתא שמותר. אולם על הטור גופא אפשר לומר בפשיטות שרק הביא דברי התוספתא להקשות, ולא לפסוק כדבריו לגמרי. ועכ"פ רוב האחרונים החמירו, וכתבו דמון פוסק עיקר דאסור להשתכר באיטורי הנאה וכתגור, ומה שכתב גבי חמור רק לאותם דס"ל שמותר להשתכר, אבל לדינא אסור, וכ"פ המ"ב (ס"ק כ"ה) וכה"ח (אות נ"ד) ועוד.

אולם ע"י בשער הציון גבי ההיא דתגור (ס"ה וס"ק י"ד) שכתב לתרץ דההיא דתגור אסור משום דדרכם לקבל ככרות, ואף שמקבל מעות במקום ככרות, הו"ל חליפי חמץ ואסור לכתחילה לקבל כמו שפסק מרן לעיל (סי' תמ"ג ס"א), ולא משום שאסור להשתכר באיטורי הנאה דבזה מרן מתיר כמו בחמור, אלא מדין חליפי חמץ שאסור, ע"ש. וכ"כ תירוצו זה בלבשו (ס"ז), ועוד כתב לעיל בע"א, ע"ש היטב, ונביא דבריו לקמן, וא"כ יש מקום לדברי מרן ואין סתירה בדבריו, ועדיף לומר כן מאשר לומר שמרן חזר בו באותו סימן, ואף שיש קצת דוחק בלשון מרן בס"ה בתגור שכתב דהו"ל משתכר באיטורי הנאה - דזה לשון מושאל מדברי הטור שכתב בשם ר"ש ב"ר אברהם, אבל ליה לא ס"ל, וכמו שכתבו הפוס' שפעמים מרן מעתיק דין מלשון הפוס' אף שיש כמה דברים שאינו סובר כוותיה, וה"ה הכא שבעיקר הדין מסכים לדבריו, אך בטעם הדין מרן פליג עליה. ופשטו.

ואף שהמאמר' הביא דברי הלבוש וכתב שאין דבריו מתיישבים על לשונות הפוס', ע"ש, וכן הכה"ח הביא דברי הלבוש, וסיים בדבריו רוב האחרונים שכתבו להחמיר, ע"ש. ונראה שדעתו להחמיר, אולם לדעת מרן גופא, וכן לדין שקיבלנו הוראות מרן בין להקל ובין להחמיר ואפי' אלף פוסקים חולקים עליו, יש לנו להורות כדברי מרן, וא"כ יש להקל.

וראיתי בהערות אי"מ בסוה"ס שכתבו חז"ל: ומ"מ למעשה אחר שלא מצאנו תיזוץ ברור לסתירת דברי מרן, נראה להחמיר, והביאו הרבה אחרונים שכתבו להחמיר, ע"ש, אבל לעני'ד דברי מרן ברורים, ועדיף לתרץ כן כמ"ש לעיל מאשר לומר שמרן באותו סימן חזר בו, ובפרט שגם הלבוש ביאר כן, וכנ"ל.

ועוד חשבו לומר שגם להשכיר בית לגוי ע"מ שיכניס חמץ לדעת מרן השו"ע מותר, ולא ס"ל כדברי הרמ"א (בס"ה) לאסור בידוע שמכניס חמץ, דהנה בב"י הביא דברי האגור שכתב בשם הירושלמי לאסור להשכיר בית לגוי ע"מ שיכניס חמץ, ומרן כתב עליו ע"י לעיל בס"י ת"מ מ"ש בשם הרשב"א, ושם כתב בשם הרשב"א דלא קי"ל כהירושלמי אלא כגמרא דידן דמותר להשכיר לגוי, ואף א"י קי"ל כהירושלמי מיירי ביושב ומשמר בשכר, ע"ש, וא"כ פליגי האגור והרשב"א, ומרן פסק כהתוספתא להתייר בחמור, וה"ה והוא הטעם להתייר להשכיר בית דאין הבדל כלל, ובפרט דהרשב"א דרב מובהק הוא והכי ס"ל, ודאי דהכי נקטינן (עי' ב"י אר"ח סי' ס"ו, ודו"ק).

ולא אכחז שראיתי להלבוש שגי"כ כתב מתחילה להתייר, דמאי שנא בית מחמור. והוסיף שהאגור כתב בשם הירושלמי שאסור, ולכן חילק דבית חמור יותר משום שנראה שהחמץ שבתו ועובר משום כל יראה, שאין הכל יודעים שהוא מושכר לגוי, משא"כ גבי חמור, ע"ש. וא"כ אוסר בבית אע"פ שמתיר בחמור, אבל לעני'ד דעת מרן להתייר וכדברי הרשב"א, ולהכי השמיט דברי האגור דלא קי"ל כהירושלמי.

וש"י להגאון ר' יוסף מולכו בס' שולחן גבוה (סי' ת"מ אות ב') שהביא דברי הפיר דחש (בס"י ת"ט) שכתב דהתוס' סברו דמותר להשכיר חמור ובית דמאי שנא, אך לענין דינא קי"ל כהירושלמי שאוסר, והביאו הרשב"א, ע"ש שהאר"ך. והעיר עליו השו"ג דהרשב"א סובר דלא כהירושלמי, דגמרא דידן פליגי עליה, וקי"ל כתיירוצא דמותר להשכיר חמור ואף בית, וכן הביא שכן העלה להתייר להשכיר בית המהריק"ש בערך לחם (סי' ת"מ).

ולגבי הקושיא מתגור דמון אסר, תיירך בשולחן גבוה (סי' ת"נ אות י"א) דתגור הוי ככלי דרוצה בקיומו, דאם יכול התגור החמץ יפסד, משא"כ חמור שאם ימות לא יפסד החמץ. אי"נ התגור אחר שאפו בו חמץ בולע התגור ונאסר בהנאה, וא"כ שכרו משם ואילך מיד אסור, משא"כ בחמור, ע"ש. וכ"כ בערך לחם למהריק"ש, וכ"כ הלבוש בתי' בתרא. ונוסף לב' תירוצים אלו, הבאנו מ"ש הלבוש בתי' קמא וכן בשעה"צ משום דבתגור דרכם לתת ככרות, והו"ל המעות חליפי חמץ ואסור לכתחילה, וא"כ נמצא שיש לנו ג' תירוצים בדברי מרן השו"ע, וכל דבריו ברורים ונכוחים למכין וישרים למוצאי דעת, אין בהם נפתל ועיקש.

ותצא דינא להשכיר בית או חמור (משאיות וכדו') עדיף להשכיר בהבלעה קודם פסח, ואף תוך שלושים יום (אף שהב"ח מחמיר תוך ל' יום), ואם ביקשו ממנו תוך הפסח יש להקל כדעת מרן שקיבלנו הוראותיו, ובפרט במקום הפסד מרובה.

מאור זארה - חולון

ושם נחלו שוב

אלינא
התנחא

שנע"י ישיבת אורנת אהבת שלום

משתכר באיסורי הנאה

כ' השו"ע סי' ת"נ ס"ה: "יש מי שמתיר להשכיר תנורו לאינו יחדי ע"מ שיאפה בו מצה, ואם יאפה בו חמץ אין זקוק לו". ומבואר במ"ב שאין כאן משום משתכר באסוה"ג. כיון שגם לא יאפה חמץ כלל חייב לפחות לישראל, שהרי השכיר לו התנור לזמן, וממילא הישראל לא משתכר במה שאופה הגוי חמץ, ומ"מ לכתחילה צריך לומר לו שיאפה מצה דא"כ" כיון שידוע שדרכו לאפות בו חמץ, הוי כאילו השכיר לו לאפיית חמץ דאסור, עכ"ד. הנה ממשי"כ המ"ב שלכתחילה צריך לומר לו שיאפה מצה, משמע שבדיעבד גם אם אמר לו שיאפה מצה, מותר לכתחילה ליטול שכרו, ויש רק דין לכתחילה לומר לו כן. וצ"ב כיון שכשלא אמר לו לאפות מצה, הוא כאילו השכיר לאפיית חמץ, כיון שדרכו לאפות חמץ, והרי בהשכיר לו לאפיית חמץ אסור לו ליטול שכרו משום משתכר באסוה"ג, שהרי בלא שאפה חמץ לא חייב לפרוע שכרו, א"כ הכ"נ כשלא אמר לו שיאפה מצה נאמר שיאסר ליטול שכרו, ורק בדיעבד אם קיבל יהא מותר ליהנות מהם. ועכ"ל שבאמת גם כשלא אמר לו מותר שיאפה חמץ בלעדי משתכר באסוה"ג, וכמבואר במ"ב כיון שהשכירו לזמן, ממילא הגוי חייב לפרוע גם בלא שיאפה חמץ ואינו משתכר באסוה"ג, אלא כיון שדרכו לאפות חמץ זה רק "נראה" כמשכירו לאפיית חמץ ונראה כמשתכר באסוה"ג, ולכן לכתחילה צריך לומר ע"מ שיאפה בו מצה, כדי שלא יהא "נראה" משתכר באסוה"ג, אבל באמת אינו משתכר באסוה"ג, וכנ"ל וא"ש. ועיניו בלשון הגר"ח ז"ל: אלא שלכתחילה צריך להתנות עימו כך כדי שלא **יהא נראה** כמשתכר באסוה"ג, כיון שהדבר ידוע שאין הנכרי שוכר התנור אלא כדי לאפות חמץ, עכ"ל.

שמואל מזרחי - הקריה החרדית בית שמש

סיכום טור ב"י שו"ע ומ"ב סימן ת"ג

ת"ג, א. במ"ב (סק"א) הביא מהש"ג בשם הרי"א¹ שישראל שהלוח חמץ לעכ"ם לפני הפסח, ושילם לו חמץ כיו"ב לאחר הפסח, הואיל ואינו מחזיר לו החמץ הראשון בעיניה מותר, ומוכח מדבריו דאם מחזיר לו אותו חמץ אסור, אולם הפנ"ג מותר, ופסק המ"ב דלמעשה יש להחמיר בזה, דמחזי כחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, כיון שהחזיר לו אותו החמץ גופא.

ת"ג, ב. בב"י הביא מהראב"ה² שישראל שמקבל מגוי ככרות הרבית בכל שבוע, יאמר לו קודם הפסח שיתן לו בשבוע של פסח קמח או מעות, ואז אפי' אם באו אח"כ לחשבון מותר לקבל ממנו מה שלא קיבל בתוך הפסח, ובהגהות מיימון ובמרדכי משמע דבכה"ג מותר אף כשלא התנה עמו לפני פסח.

בשו"ע כתב הוראב"ה³, ובמ"ב (סק"ד) הביא דהסכימו האחרונים דמה שצריך להתנות זה רק לכתחי', אבל בדיעבד אפי' אם לא התנה כלל נמי שרי לו לקבל הככרות אחר הפסח בשביל שבוע של פסח, ואע"ג שיחדם לו לישראל בפסח, דכל זמן שלא באו לרשות ישראל לא זכה בהם, ואין לו עליו אלא חוב בעלמא של ככרות ולא אותם גופא, והרי הן של עכ"ם עדיין כל ימי הפסח.

בבה"ל ד"ה יאמר הביא מהט"ו⁴ שחילק שמה שמועיל תנאי קודם פסח זה רק כשלא הלוח לו לזמן קצוב, רק שכל שבוע שמחזיק מעותיו ישלם לו ריבית, דזה נחשב כאילו התנה בתחילת ההלוואה, שהרי אם העכ"ם רוצה מסלק לו מעותיו, אבל בהלוח לו למשך זמן, ובזמן זה אף אחד לא יכול לחזור בו, והגוי מחויב לתת לו ככרות כל שבוע, לא מהני אם התנה לפני פסח, אא"כ התנה לפני ההלוואה, אולם המג"א ועוד פלגי אט"ו ולא חילקו בזה [הפנ"ג החמיר לכתחי' כהט"ו היכא דינא דמלכותא דינא שהתנאי קיים, ואין הישראל יכול לחזור בו], ולמעשה פסק בבה"ל דבידיעבד יש להקל גם היכא דינא דמלכותא וכו'. (ונראה מדברי הבה"ל לכאן שלכתחילה חשש לדברי הט"ו).

ת"ג, ג. בב"י הביא מהגהות מיימון שגוי וישראל שיש להם תנור בשותפות, מותר ליהודי להתנות קודם הפסח שהגוי יטול את של פסח היהודי יטול מעות כנגדם, ובלבד שיטול את המעות לפני הפסח, ומהמרדכי בשם הר"מ משמע שכשמתנה עמו, א"צ ליטול דמי אותו שבוע קודם הפסח. ובשו"ע לא הצריך ליטול הדמים קודם הפסח.

במ"ב (סק"ו) הביא דס"ל להט"ו דדוקא כשאומר לו ואני אטול אח"כ דמים כנגד הככר שנטלת, או דמייירי שאומר לו טול אתה שבוע זה של פסח את התנור ואני אטול שבוע שלפניה או שאומר" מה שיוזמן לי, דזה מותר, דחולקין הימון און לזה ע"ז כלום, אבל כשאומר לו טול אתה הככרות מה שיהיה בפסח ואני אטול כסכום זה אח"כ, הרי ניהא ליה בהככרות שבתנור וזוכה לו התנור ואסור, והפרי"ח ועוד אסרים אפי' כשאומר לו ואני אטול אח"כ דמים נגד הככרות שלקחת, דמ"מ נהנה הכס דמי שיווי חמצו בפסח. ולמעשה כתב המ"ב שהסכימו האחרונים דבזמן לנהוג שימכרו להעכ"ם התנור על שבוע של פסח שיהיה לגמרי ברשותו, ויקצוב עמו מקח עבור זה, ויטול ממנו הדמים מתחילה קודם פסח.

ת"ג, ד. בשו"ע כתב "ישראל שהיה לו תנור ואפו בו עכ"ם חמץ בפסח, אפי' מעות אסור לקבל בשכרו, דהוה ליה משתכר באיסורי הנאה", וביאר במ"ב (סק"ט) דלכתחי' אסור מדרבנן בכל איסורי הנאה, ובשה"צ (י"ד) הביא דוהוי שיתת הרמ"א, אולם דעת המחבר (לקמן בסעיף ז') שרק בע"ז אסור להשתכר באיסורי הנאה [נמה שכתב כאן המחבר "דהוה ליה משתכר" וכו', דוקא בזה משום דדרךך היה לתת ככרות, ואלו המעות הם חליפי ככרות, ואף דאינו תופס דמיו היינו רק בדיעבד, אבל לכתחילה אסור].

ת"ג, ה. במ"ב (סקי"ב) הביא שמהשו"ע עולה דאסור לישראל להשכיר ביתו בפירושו שלשם בו חמץ, משום דמשתכר באיסורי הנאה, והביא שם המ"ב דמשמע מהט"ו ועוד שאסור בכה"ג רק כשהגיע זמן איסורו, כגון בפסח או ע"פ, אבל קודם אינו אסור אפי' לכתחי', והב"ח ועוד מחמירים בזה אפי' תוך שלשים קודם לפסח.

ת"ג, ו. בב"י הביא דדעת הטור דמותר לומר לעבדו בפסח הילך דינר זה וקנה ואכול אע"פ שידוע שיקנה חמץ, אבל לא יאמר לו קנה ואכול ואני פורע, והמרדכי התייר גם כשאומר לו קנה ואכול ואני פורע, אא"כ הישראל הקדים דינר למוכר או נשא ונתן ביד.

השו"ע סתם כהטור, והביא ביש מתירים את דעת המרדכי, ובמ"ב (סק"ז) הביא הדעיקר לדינא כהיש מתירי, אך לכתחי' נכון לחוש לסברא ראשונה בעבדו ושפחתו שמוזנותיהן עליו, שלא לומר לו שילך ויקיף על חשבונו, אלא יתן לו מעות מוזמן והוא יקנה עליו והסכימו דאסור בכל זמני [במ"ב (סקי"ח) הביא דליש מתירים מותר גם לומר לחזוני תן לפועל חמץ ואני פורע].

אמר"ב (סקי"ט) הביא דהמחבר ביו"ד כתב דגם בהקדים לו דינר אינו אסור אא"כ נכר לו הוא דינר זה בידך עד שתיתן לפועל שלי, אבל אם הרשהו להוציאו עכשיו ויהא אדון מותר, דבשעה שנותן לפועל א"ל כאן דינר שיקנה לבעל הבית, אבל ש"י וט"ו ועוד חילקו עליו והסכימו דאסור בכל זמני.

ת"ג, ז. בב"י איתא דנמצא בתשובת הגאונים דאסור להשכיר חמורו לגוי להביא עליו חמץ ממקום למקום, ובטור הביא מהתוספתא להיתר. ובשו"ע פסק כהטור. ובמ"ב (סקכ"ה) כתב דהשו"ע שהתיר ס"ל דמותר להשתכר באיסורי הנאה (ורק בע"ז אסור), אבל אגן דנקטי' החמיר בזה יהיה אסור גם כאן להשכיר חמורו לגוי להביא עליו חמץ, והביא התי"ב שם דגם לאוסרים זו דוקא שהשכיר בפירושו להביא עליו חמץ [ובשה"צ (מ"ו) הביא מהמג"א דאפי' אם הישראל יודע שיביא עליו חמץ, כל זמן שלא פירש מותר, אבל כלים כיון שבסתמא עומדים לבשל בהם חמץ, אפי' סתם אסור להשכיר], אבל אם השכיר סתם לזמן והביא עליו חמץ מותר, שהרי אם לא הוליק עליו שום דבר ג"כ היה צריך לשלם לו שכרו.

בשו"ע כתב דאסור להשכיר כלי לא"י בפסח כדי שישבל בו חמץ, וביאר במ"ב (סקכ"ד) דהאיסור הוא משום שהוא רוצה בקיומו של החמץ, שאם ישפך החמץ בשעה שההליק עומד על גבי האש שיפקע הכלי. ובבה"ל ד"ה בפסח הביא מהגר"ז דס"ל שגם כשמשכירו קודם פסח יש את הבעיה של "רוצה בקיומו", והב"ח התייר בשלשים יום קודם הפסח. עוד הביא שם בבה"ל שהאיסור של "רוצה בקיומו" הוא רק לכתחי', אבל בדיעבד אין להחמיר.

במ"ב (סקכ"ח) הביא דלמכור לנכרי בפסח כלים חמוצים הבית מאיר התייר, שהרי נהנה רק מן הכלי ולא מבלוע [אא"כ נתון לו העכ"ם יותר בשביל שהוא בלוע], והחיי אדם אסר.

אביחי כהן - אופקים

סימן תנ"א

הכשר הסכינים בהגעלה או בליבון

א. כתב השו"ע בסימן תנ"א סעיף ג': סכינים מעגלן בכלי ראשון ומותרין [ועי' מ"ב ס"ק י"ט]. הנה איתא בפסחים דף ל' עמוד ב', אמר ליה רבינא לרב אשי הני סכיני בפסיחא היכי עבדינן להו, א"ל לרידי חדתא קא עבדינן, א"ל תינח מר דאפשר ליה, דלא אפשר ליה מאי, א"ל כעין חדתא קאמינא, קתייהו בטינא ופרזיליהו בנורא והדר מעיילגא לקתייהו ברותחין. והלכתא אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון. עכ"ד הש"ס. ומבואר בתוס' והר"ן ז"ל ב' דרכים בטעמא דסכינים א"צ ליבון כמו כל דבר שתשמישו ע"י האור, א. דסכינים קטנים [עכ"פ] שאני דרוב פעמים משתמש בו שלא ע"י האור. ב. דחמץ חשוב היתרא בלע, ואפי" ע"י האור סגי ליה בהגעלה כדאית' בע"ז דף ע"ו ע"א. ונמצא דאי"ל לנו לתפוס ב' ההומרות, גם דניול בתי מיעוט תשמישו, וגם דנצריכו ליבון היכא דהני מיעוט תשמישו. ולפ"י הק' הגאון רעק"א ז"ל בהגהות בהא דכת' המג"א סי' תנ"א ס"ק ו' דלפ"מ דהחמיר הרמ"א בסעי' ו' דהוולכים גם בתי מיעוט תשמישו, הסכיין צריך ליבון ולפעמים תוחבים בראשו פת, וקשה דהא אם תפסי' דאולי' גם בתי מיעוט תשמיש יק' מההיא דסכינים דסגי בהגעלה, ועי' דנצטרך לומר דחשיב הדיתיא בלע וא"כ א"צ ליבון, וכי"ב יש לתמוה בהא דכת' החיי אדם, הובא במ"ב ס"ק ס"ד לענין הסקאווראדעס היינו מחבת לטיגון, דכיון "שפעמים" מחמין בהן לחולה צריך ליבון. והנה בד' ריטב"א בפסחים בסוגיין משמע דס"ל דאם ידעי' שודאי נשתמש צריך ליבון, והא דסכינים משום דבסתמא לא חיישי' דסרו"ס הוי נטל"פ]. אולם בפשוטו מדי' הפוסקים על משמע כן. ועי' מ"ב ס"ק י"ט שביאר בהדיא בהא דפסק השו"ע דסכינים סגי בהגעלה משום ד"רא דחמץ חשוב היתרא בלע, וגם ד"רא דאולי' בתי רוב תשמישו, וא"כ איך הביא המ"ב בשם הח"א להצריך ליבון, וי"ל ד' הח"א דמייירי בבן יומן, דבוה ליכא שריותא דמיעוט תשמישו, וכמבואר בפוסקים ובמ"ב ס"ק מ"ו].

ביסוד היתר דרוב תשמישו

ב. והנה בעיקר היתרא דרוב תשמישו צ"ב, דהלא שימוש פ"א אסור, וא"כ מי גרע בזה שנשתמש רוב היתר. ומד' הב"י סי' תנ"א וכ"מ בשו"ת הרמ"ע דהיסוד הוא כיון דמדא"ו הוי אינו בן יומו הקילו חז"ל לסמוך על מיעוט תשמיש. וכ"מ במ"ב ס"ק מ"ו. והנה שם בד' המ"ב וכן בס"ק נ"א משמע דבספק נמי שרי, וזה צ"ע דהלא מדא"ו לא מהני כלל טעמא דרוב תשמיש, וא"כ הוי בגדר ספק דא"ו [שוד"י בס' חזו"א]. וצ"ע.

בגוף הכשר דרוב תשמישו

ג. עי' בחזו"א דמוכח דמבאר דאין הגדר דאמרו דא"צ הגעלה או ליבון למיעוט תשמיש, אלא דהכשר הקל מועיל להכשר החמור [ונפ"מ אם הגעיל הכלי בתוך מעל"ע, ובדין מיעוטו באיסור ורובו בהיתר].

גדר ליבון ניצוצות ניתזין או קש נשרף [בביאור דברי הרמ"א]

ד. כתב השו"ע סי' תנ"א סעיף ד': כלים שמשתמשים בהם ע"י האור כגון שפודים ואסכלאות וכיוצא בהם, צריכים ליבון והליבון הוא עדי שיהיו ניצוצות ניתזין מהם. וכתב הרמ"א: ויש מקילין אף נתלבן כל כך שקש נשרף עליו מבחוץ. ונוהגין כסברא ראשונה בכל דבר שדינו בליבון, אבל דבר שדינו בהגעלה רק שיש בו סדקים או שמחמירין ללבנו סגי בליבון כזה. עכ"ד. הנה בפשוטו המובן מד' הרמ"א הוא דיש סובריס דבעצם דין ליבון הוא שקש נשרף עליו, ולזה היכא דרק "מתמייא" ללבנו סגי בליבון כזה. אבל האמת דא"ו הפירושו, וכמו שמבואר ג"כ במ"ב וביאור הגר"א, דהלא המעיין בבית יוסף יראה דלכ"ע ליבון אינו ע"י קש, ורק דמהני מדין הגעלה, ועי"כ דהביאור הוא דכת' משום דיש סובריס דחמץ בפסח חשיב הדיתיא בלע וסגי בהגעלה ממש, אכן א"כ ל"ל להרמ"א לכתוב דסגי בליבון קל, דהו"ל לומר דיש חולקים דסגי בהגעלה. גם לענין משי"כ הרמ"א דכל היכא דמתמייא סגי בליבון קל, ודאי דהכוונה דוקא ליבון קל ולא הגעלה, וצ"ב דהיכן מצינו דליבון קל יועיל יותר מהגעלה, וצ"ע.

אם חמץ בפסח חשיב איסורא בלע או היתרא בלע

ה. בט"ו סימן תנ"א ס"ק ח' הקשה בהא דכת' הר"ן דחמץ בפסח מחשב בגדר איסורא בלע, ודלא בסי' תמ"ז ס"ד פסק השו"ע דחמץ שנתבטל קודם הפסח אינו חוזר ויעור, והוא בהגהות רעק"א ז"ל שהק' דהא גם בע"פ אית עליי איסורא, ומי"מ כיון דעכ"פ לא ה"י בפסח מתבטל, יעו"ש. איך לענ"ד ביאור ד' הט"ו הם פשוטים, דהט"ו הבין דהא דמחשב חמץ איסורא בלע לא אך משום חדלות שם חמץ עליו, אלא משום דחשוב בגדר איסור עתה לענין הפסח, וא"כ הוק' להט"ו דאם חשוב ככר עתה בגדר איסור ודאי רואי שא"י ליבטל כיון דחל כבר עתה איסור לענין הפסח. אבל באמת קו ה"טו"י ש' ליישבה, דכיון דעכ"פ לענין קודם הפסח צריכין לדין ביטול שוב מתבטל לגמרי. אבל הט"ו הבין דכיון שיש כבר עתה דין איסור לענין הפסח, ממילא דלא יחול ביטול לענין הפסח, ודו"ק.

בהא דבכל הגעלה לא חשיב ביטול איסור לכתחילה

ו. כתב הטור יו"ד סימן קכ"ב: וכתב הרשב"א איסור מועט שנבלע בכלי, אם דרכו של אותו כלי שלא להשתמש בו בהיתר מועט בכדי שיתן זה טעם בהיתר שישתמשו בו כמו קדרה גדולה וחזית גדולה וכיוצא בהן, הרי זה מותר להשתמש בו בלכתחלה אע"פ שהוא בן יומו, לפי שא"א לבא לידי נתינת טעם, אבל אם הוא כלי שמשתמשים בו בדבר מועט כמו קערה וכיוצא בו אסור להשתמש בו, שאין מבטלין איסור לכתחילה אפי' איסור מועט ואפילו איסור הבלוע, ע"כ. ואינו נראה להתייר, מקו"ו דאפי' קדרה שאינה בת יומא שהיא מותרת אסורה משום גזירה איש בת יומא, כ"ש באותו כלי עצמו אע"פ שאין דרך להשתמש בו בהיתר מועט יט לנו לגזור אטו שמא ישתמש בהיתר מועט, עכ"ד הטור. הנה הב"י תי' קו' הטור דלא גזרי' כלי דאין דרך להשתמש בדבר מועט, יעו"ש. אך עיקר' הרשב"א ז"ל צ"ב, דאם ס"ל דגם בבלוע אמרי' דאין מבטלין איסור לכתחלה, וכמבואר בסוף דבריו שהביא הטור דאם משתמשים בדבר מועט אסור להשתמש בו במרובה, אפי' אימא היכא דדרך להשתמש במרובה שרינן ליה, ונחטל לדחוק דכיון דדרך להשתמש במרובה אין כוונתו לבטל אלא לאכול המותר, אבל היכא דדרך במועט אם עשה מרובה ש"מ דכוונתו לבטל, ודחוק דמני"ל דכיון לכך והכל תלוי בכוונתו, עוד יש לדחוק דחז"ל לא אסרו אלא לעשות פעולת ביטול, אבל היכא דבלא"ה כך דרכו גם בלא הביטול לא אסרו עליו. אכן באמת המעיין בב"י שם שהביא לשון הרשב"א ז"ל בתורת הבית יראה דברים אחרים, שסיים הרשב"א: אבל אם נבלע בכלי שדרכו להשתמש לעתים בדבר מועט כקערה וכי"ב אסור להשתמש אפי' בשפע, גזירה שמא ישתמש בה בדבר מועט ויבא בו לירי נ"ט, עכ"ל. הרי דגם היכא דמשתמשים בדבר מועט אתי עלה הרשב"א ז"ל לא מטעם גזירה, ולאמא דלא ס"ל להרשב"א כלל דשייך בזה אין מבטלין איסור לכתחילה, וצ"ב הטעם.

וי"ל כנ"ל דכיון דמבשל כדי להשתמש בהמותר שרי ליה לבטל, והגם דצ"ע טובא דהלא יודע הוא שיש שם טעם איסור, וכל עצמו אינו אלא "שגם יתבטל האיסור". ולכאז' צ"ע ג"כ במה שהביא הטור טעם אחר [וכ"מ בשו"ע סי' קכ"ב כטעמא דהטור], אולם באמת מקו"ד הטור הם מד' תורת הבית הקצר, וד' הב"י הם מד' תוה"ב הארוך כמבואר בב"י, וצ"ע בסתירת הדברים בד' הרשב"א.

ועי"פ נלענ"ד בדעת הרשב"א ז"ל בתוה"ב הארוך, דס"ל דבששים ליכא כללא דאין מבטלין איסור לכתחלה, כיון דהיסוד דוקא היכא דמתבטל מדין ביטול ברוב, אבל הדיא בששים תו ליכא טעמא, וא"צ כן לחלות דין ביטול [וסברא זו כת' הנובי" וחת"ס בדעת תו' חולקין], אכן לשון הרשב"א מורה יותר דהטעם משום דהוי בלוע בכלי, וצ"ב.

והנה לכאז' קשה בכל הגעלה דכת' הרא"ש דאם הכלי בלוע בו איסור צריך ששים כנגדו [היכא דהוי בן יומן], וצ"ע לכאז' דהא אכתי אין מבטלין איסור לכתחלה, ועי' מ"ב סי' תנ"ב ס"ק י"ג שכתב: מותר להגעיל סכין אסור בקדרה כשרה אם יש ששים במים נגדו, ולא הוי כמבטל איסור כיון שאין כוונתו אלא להוציא הבליעה, ומי"מ אין להשתמש אח"כ בהמים שבקדרה [אחרונים], עכ"ד המ"ב.

מבואר מזה יסוד גדול, דיסוד דינא דאין מבטלין איסור לכתחילה הוא דוקא כאשר כוונתו לבטל, ולא כאשר כוונתו לדבר אחר, ולכאז' קשה דהלא כוונתו שיתבטל הטעם כדי שלא יבלע שוב.

והנה בסוגיא דף ל' ע"א פרכי' אהא דאמר רב קדירות בפסח ישברו, ולשהיניהו לאחר הפסח וליבשל בהו שלא במינן, והק' התו' דהא אין מבטלין איסור לכתחלה, ובמאיירי שם כתב דלא אמרו אין מבטלין איסור לכתחלה, וכן דשיל"מ לא בטל טעמא. ואפ"ל כנ"ל דיתר משמים אין כאן טעם איסור, דכל [כל זמן שאין עצם האיסור בהתערובת], וא"כ בעיקר קו' התוס' סגי לצע"ז, דהלא מיירי דהקדירה לאו בת יומא, ואסורה אך מדין גו"ט לפגם לכתחילה וכמשי"כ שם התוס', וא"כ הלא אין כאן איסור כלל בהתבטיל, וגם בהקדרה עצמה הלא אין הנידון "אם יאכל הטעם" כיון דבהתבטיל בלא"ה מותר לו, והנדון הוא אם לבשל בהכלי, וא"כ מאחד הדיא ביטול בהתבטיל ואו ליכא איסור כיון דאינו אסור שוב שרינן ליה לבשל מעתה, וצ"ל דמ"מ כיון דשרוש האיסור לבשל בהקדירה הוא מבח שלא יתערב האיסור בהתבטיל, ממילא דאסור לגרום לכך גם ע"י ביטול, דהגדר הוא דאסור לגרום האיסור לכתחלה אם ע"י ביטול אם ע"י ביטול, ועיין.

האם כלי גללים יש להם הגעלה

ז. כתב השו"ע בסימן תנ"א סעיף ח': אחד כלי עץ ואחד כלי אבן ואחד כלי מתכת דינם להכשיר בהגעלה. הנה הרמב"ם בהל' מעשה הקרבנות כתב דכלי גללים וכלי אבנים וכלי אדמה סגי להו בהדחה, וא"צ מריקה ושטיפה, וקשה מהא דכת' הרי"ף דבורמי דגללא צריכים הגעלה. והנה בורמי דגללא פי' כלי גללים, ומוכח דסגי להו בהגעלה, אולם בחזו"א ביאר דוודאי כלי גללים דינם ככלי חרס, והא דכת' הרמב"ם דסגי בהדחה כליבון לענין הבעין, והא דכת' הרי"ף בורמי דגללא שיש שיש, ומד' המאירי ג"כ הייב דכוונת הרי"ף היא כלי אבנים, ומבואר שם בד' המאירי ממש כד' החזו"א, דהא דכת' הרמב"ם סגי בהדחה היינו אם לא רצה לבשל בהם דאין כאן חיוב מריקה ושטיפה, אבל מדין הכשר כלי דעלמא ודאי צריך הכשר. אבל משמע מד' המאירי דאינם צריכים שבידה, ועי' ג"כ במאירי סוף עבודה זרה.

בביאור הדין דסתם כלים אינם בני יומן

ח. מבואר בטור ושו"ע יו"ד סי' קכ"ב דסתם כלי עכ"ם וכן כלים דידן לאו בני יומן, ומבואר בתו' ורא"ש דהיינו מטעם ספק ספיקא, ספק שמא נשתמש בו דבר פגום, ושמא אינו בן יומן [ויל"ע לישנא דסתם כלים לאו בני יומן, דהלא אין הטעם דסתמו אינו בן יומן אלא דיש כאן ס"ט], ויל"ע אמאי לא מקילי מטעם "חוקה", דיש להכליל חזקה. וצ"ל דבוה שבא לרשות הנכרי פקע חזקתו. וכ"מ בט"ו סי' קכ"ב לענין עכ"ם אי נאמן נגד התבטיל, אך לפי"ז שוב בכלי ישראל בזה א"צ לטעמא דס"ט, אלא להתבטיל יש לו חזקה דכשר הוא. [ואולי דיש הלא גדרים בחזקה דיש מקומות דהחמירו כיון דהורע החזקה].

אם עושים ס"ס לכתחילה

ט. עי' ט"ו וש"ך יו"ד סי' קכ"ב, ויש ללמוד מהם דלי"א ס"ס לכתחילה, וכ"מ מהדין דסתם כלים לאו ב"י דלא שרי' לכתחלה מטעם ס"ס [ולענין הדרבנן ספד"ר לקולא, עי' בית מאיר]. ודו"ק.

נדב פרץ - הקריה החרדית בית שמש

גדר הגעלת כלים

בפשטות הגעלה הוא ענין מציאותי בעלמא, שע"י הגעלה וליבון יוצא כל מה שנבלע בו, ומה שהאריכה התורה בפרשת מטות אך את הזהב וגו' כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר וגו' וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים, לא בא אלא לגלות את המציאות באיזה אופן הבליעות יוצאות, [ואולי י"ל שהתורה באה לחדש שאע"פ שבהגעלת דבר שתשמישו ע"י האור יוצא עיקר הטעם, ולא נשאר אלא טעם קלוש שמסבא לא היה ראוי לאוסרו, ובאמת בהיתרא בלע הוא יותר כבד"ג, מ"מ באיסורא בלע גזרה תורה לאסור גם בזה. ושוד"י שכן העלה במועדים חמנים ח"ד סימן ר"פ ד"ה וע"פ, ודו"ק].

אבל החזו"א (יו"ד סימן ט"ו ס"ק ה') רמו בקצרה ש"ל באופן אחר, שבאמת בכל הגעלה נשאר קצת טעם התורה היתירתו. ולכאז' כונתו שלעולם נשאר בו שיעור טעם שיש בכחו לאסור, אלא שמי"מ כיון שיצא חלק גדול מטעמו התייה התורה, ולפ"י הגעלה אינה ענין מציאותי גרידא אלא מעשה מתיר. ואין להקי' על החזו"א מהרמ"א (או"ח סימן תנ"ב סעי' א') שכתב שאין להגעיל כלי חמץ בפסח מכיון שאז חמץ בבששה, ואינו מועיל הגעלה שחוזר ובולע, ולמה הוצרך הרמ"א לחשב חוזר ובולע ולא אסר מפני אותו טעם שלא יצא בהגעלה, שבאמת אותו טעם שנשאר בכלי, אין לו כח לאסור אפי' מדין משוה מכיון שהתירנו תורה.

[שוד"י כספר הגעלת כלים עמוד כ"ו שציין שנחלקו הפוסקים האם הגעלה מוציאה את הכלי או לא, אבל לא הזכיר מדברי החזו"א אלא ציין לפנים יפות (פרשת תרומה ד"ה עוד נר' הטעם) ושואל ומשיב (מהדורו ר' סימן מ"א ד"ה והנה וסוף ד"ה ודרך אגב) שכתבו שבהגעלה נשאר משוה, ולכאז' כונתם שלא נשאר שיעור שיכול לאסור, ודלא כחזו"א שסבר שצריך להגיע להיתר מיוחד. אמנם עי"ש היטב בשואל ומשיב שלא נר' שמתכוין לומר שבכל הגעלה נשאר משוה, אלא שבמקום שהיה בלוע מעיקרא רק משוה לא שייך להוציאו ע"י הגעלה, והיינו כעין הבנת הפרי"ג (יו"ד סימן צ"ב במש"ז ס"ק ט"ו) ורע"א (שם סימן ק"ו) בדעת הט"ו שמשוהו איסור שנבלע בחתיכה לא יוציא ממנו לחתיכה אחרת].

וצ"ע כמה דברים המתיישבים יותר לצד זה שהגעלה הוא מעשה מתיר:

א. בשו"ע (או"ח סימן נתי"א סעי' ו' וסעי' כ"ה) הביא שצורת הכשר הכלי תלוי לפי רוב שימוש. ובשו"ת הרשב"א (ח"א סימנים שע"ב ותתי"ז) כתב שחכמים הקילו כן מכיון שכל מה שצריך להכשיר כלי שאינו בן יומן זה רק מדרבנן, אבל נהרגו שלום כתב שמסתמין הפוסקים משמע שמדוברא אפי' בכלי שהוא בן יומן. ורצה לומר שהטעם שיתון שרוב בליעתו היתה בדרך זה, ממילא רוב הטעם יוצא ע"י הגעלה, וזה גורר את מיעוט הטעם הנשאר שגי"כ יצא. אבל לא יתיישב לדרך זה למה כלי שרוב תשמישו בצונן לא צריך אפי' הגעלה, והרי נשאר בו כל הטעם הבלוע.

ולפי מה שנתבאר שהגעלה הוא מתיר שפיר י"ל שהמתיר נאמר לפי רוב שימוש, ואפשר שזהו גם כונת הפס"ל אשר יבא באש וכל אשר לא יבא באש,

צד להקל רק אם הגוף חימום מבפנים, דאי לא"ה הו"ל הסיקו מבחוץ, ואף למש"כ כמה אחרונים להקל במתכות היינו רק כשמתחמם כל כך עד שהוא עצמו נעשה גחלת וניצוצות ניתזין, וכמי שיש אש מבפנים דמה היה בורח].

ד. אחר שכתבתי כ"ז העירוני לפרש הסוגיא דריש סי תס"א דבלא שלהבת אין ניצוצות ניתזין, ושלקו סגי בליבון קל כהשיטות דסגי בקש נשרף בתורת ליבון ואפי' לכ"ח, ואף רבינו יונה [שור"ע שפסק כמותו] דפליגי וס"ל דבעינן גחלים, והיינו משום דס"ל דלא סגי בליבון קל, מ"מ מודו דסגי בזה כשבלע ע"י שלהבת, וכמשמעות נישון דרש משום דסגי ע"י גחלים, ומעתה שפיר י"ל דמבו כאן דשאני כל איכות הליבון לפי איכות הבליעה, וי"ל דבתנורים שלנו סגי באש שלהם, והא דבהסיקו מבחוץ לא מהני צ"ל שהוא הלכה מיוחדת שיהא מקום הבליעה כנגד האש ולא כנגד החום, ושהאש יגיע מהכיוון שממנו הגיעה הבליעה ולא להיפך, ולפי דרך זו דקדו ד' המנחי" בכל דבריו [ולפי פשוטו ד' המי"א והמי"ב, משמע דאיירי גם בכלל חרס, וא"כ מהני אף לאמאיל ולזכוכית של התנור אף אם דינם ככ"ח], אך מ"מ בהא דרחת מפוי דלא כדבריו מדלא סגי להכניסו לתנור גרוף, ועדיין יש לדחות דודאי זה נכון שלא סגי לחממו באותו חום שהיה בשעת בליעה, דלאו במדת החום שבשעת בליעה תליא וכנ"ל בסק"ב, כי אם במין האש ובמקסימום שבאותה אש, ולא שבאותו מין, והיינו כגון ברחת להשאיר את הרחת בתנור הגרוף זמן רב (בתנור סגור היטב שלא יצטנן) שאז כבר יכול להשרף, דאף שבשעת בליעה היה רגע א', אך בשעת הגולה צריך להיות במקסימום חום של אותה אש, וה"נ בתנור לא סגי לפי החימום שהיה בשעת אותה אפי', כי אם במקסימום חום של הגוף חימום שבתנור [דהיינו להדליק על החום הכי גבוה לזמן רב בתנור סגור עד שיתחמם במקסימום] וסגי בהכי להחשב ליבון, ובמתן לא רצו לעשות כן שיכול להשרף משמות זמן רב בחום כזה (שהיו רגילים לאפות בו כדמשמע בפוסקים בכ"מ), ולפי"ו יש מקום גדול לדברי המנחי" וצללה"ה.

אך האמת יורה דרכו דמסתבר דגם בשלהבת היו ניצוצות ניתזין והוה טפי מליבון קל, וכן משמע בב"ח סי תס"א דבשלהבת שורף, וכן משמע לשון הגרז"י דבשניהם ניצוצות ניתזין, וד' הגר"ז סי תנ"א ס"ו דטעמא דמהני ליבון לכלי חרס רק משום דוהו שריפה (והגר"ז סי תס"א מציין לשם עיי"ש), ובהכרח צ"ל דאע"פ שתרווייהו ליבון חמור ומשום שריפה, מ"מ יש חילוק בצורת הבליעה, והיינו דבבליעה ע"י שלהבת נבלע פחות בעומק מאשר ע"י גחלת, וממילא ג"כ שאני הליבון ביניהם עד אזיה עומק חודר האש, ואש של שלהבת אינה חודרת לשרוף עד עומק מקום שנבלע ע"י גחלת, ולפי"ו שאינה בגדר ניצוצות ניתזין ואינו ליבון חמור לאו ליבון מיקרי, ולא מהני לדבר הצריך ליבון [וכ"ש דלא מהני לכלי חרס, והיה לאמאיל הנידון ככלי חרס].

ולפי"ו אין מקור מסי' תס"א לומר דליבון מתורת פליטה, דהא נת' שאף אי מתורת שריפה נמי א"ש, ודו"ק [וכן מוכרח לומר בד' הגר"ז, וא"ש עם פסק השו"ך בי"ד סי קכ"א שד"ס כהרא"ה שהוא מתורת שריפה].

היסק כוביא מבפנים

בענין אי מהני ללבן כוביא ע"י היסק מבפנים, הנה הטור בסי' תנ"א התיר, והביי' כ' דלכא"ה הרשב"א אוסר, ודחה דהרשב"א אוסר רק בכלי חרס ולא בכוביא העשוי מלבנים, ויל"ע בכונתו אי משום שכלי העשוי מלבנים אינו נידון ככ"ה, או דכונתו דמין כ"ה הרגיל אסור ומין כ"ה כזה שרי, ועשוי עוד בביי' סי תס"א שכתב שאין לחלק בין כוביא העשוי מלבנים לטפקה העשוי מחרס, דבוביא גם היא של חרס ומהני בה מילוי גחלים מבפנים, אך שוב הוכיח מד' רבינו ירוחם דכל שאינו של חרס מהני מילוי גומרי, דבשל חרס לא מהני, עיי"ש. והנה חזינן דאין רוצה לחלק בין ב' מיני חרס כי אם בין חרס לשאינו של חרס, דאם יש מקום לחלק ביניהם אי"כ גם אי כוביא נידון כחרס אכתי יש לחלק בינו לבין טפקא, אך באמת א"כ בזה שום הוכחה כוביא ב"י כן, דעיי"ש שכ' בתחילת דבריו דטפקא היינו בוביא, ועי' בסי' תנ"א שכ' ב' פירושים לבוביא, ועי' קאמרו דמשמעות ד' הטור דבב' אופני כוביא מתיר, דהיינו גם אותו כוביא שהוא עצמו נקרא טפקא בסי' תס"א וכמוש"כ שם בב' דהיינו פדיליא, וא"כ אין שום מקום לחלק ביניהם, וק"ל, ומעתה חזרנו לכלל ב' האפשרויות לפרש ד' הב"י, ונפק"מ לו ציוריי שהיא לבנים שדינם ככלי חרס אי תועיל להו להשרוף, והיינו דלכא"ה מלפ"מ בין ב' הדרכים אי איירינן בלבנים שנתייבשו בחמה, או בלבנים הנשרפים בכבשן שעליהם כתב המג"א שנידונים ככ"ה, ובאמת שבסברא קשה לפרש דאיירי דוקא בלבנים שנתייבשו בחמה, שהרי הנידון כאן כלפי' החשש דילמא פקע, וא"כ אדרבה שלבנים שבכבשן מסתמא חזקים יותר, וכ"ש שלא נישוח בזה דילמא פקעי, בלתי אם נדחוק לומר דיש כאן גדר של לא פלוג בין כ"ה שמהיכי תיתי לומר כן, ועוד שהרי לתנור של כ"ה מהני ע"י היסק מבפנים, וא"כ ל"ש לומר לא פלוג, והלכך לכא"ו נראה ברור כי אידך פירושא, וכן פי' להדיא בא"ר ובמ"ב סי' תנ"א ס"ק י"ח עיי"ש. אכן בב"ח סי' תנ"א משמע דבוביא לאו היינו כ"ה, דמחלק שם בין תנור כ"ה לבוביא עיי"ש, ומשמע כפי' קמא עיי"ש היטב, ומיהו דלינא אין לנו אלא פי' האי"ר שהעתיקו רבינו המ"ב וכנ"ל.

ואמנם אין ספק שבסי' תס"א בביי' שם בשם רבינו ירוחם ס"ל דכל כלי חרס אית ביה גזירה דילמא פקעי, ולרבינו ירוחם אין להקל אלא בבוביא של אבן וכי"ב שאינו חרס כלל, אך המ"ב פסק כד' הב"י עצמו שלא עפי"ו רבינו ירוחם, והריינו כדפי' או הטור [ואף שלכא"ה בביי' משמע שאין הכרח לכך מו' הטור, ובבב"ש ירוחם מפורש להיפך, מ"מ המ"ב הכריע כן עפי"ו ד' האי"ר רשב"א ותוס' שמפוי להקל, עיי"ש].

הגעלה לדבק

יש להוכיח דמהני הגעלה לדבק מד' המ"ב ס"ק כ"ג, עיי"ש היטב לגבי סכין שהידית דבוקה לסכין בדבק דמהני האגלה עיי"ש, ויל"ע דמגלן ד"ו, ומ"ש ממה שזנו רבנן בתראי לענין פולטיקין וכדו', ונראה שכלל היה את אותו מין דבק שהיה בזמן חז"ל, וגם היה גופא מנגלן שהועיל לו הגעלה, ויל"ע בזה.

ולכא"ו נפק"מ לדבק שבמקום ההדבקות ומילוי חורים וכדו' בשמש [ובשיש דמהני ביה הגעלה מצד היותו כלי אבן, ואכמ"ל].

הכרעת ההלכה בענין רוב תשמישו

א. הנה השור"ע היקל לגבי פסח לילך בתר רוב תשמישו כמבו בסי' תנ"א ס"ג וס"ו, וכבר תמהו רבנן ז"ל דהא בי"ד סי קכ"א החמיר שם לגבי סכנינם, ואפי' בסכנינם קטנים שודאי רובן ע"י האור, והרדך המרווח השור"ע צירף בזה דעת הנך רבנן ז"ל דס"ל דחמץ התירא בלע [ולכא"ו הוא גם ע"ד ממי", שהרי מפוי' בנמי' עכ"פ לגבי סכנינם קטנים דמהני הגעלה, ומוכרח א' מן השניים, או דאולינן בתר רוב, או דחמץ שאני משום דהתירא בלע, ובהצטרף שניהם שר'ן], ונפק"מ שאם לא היה רוב תשמישו ואי שכבר היה תוך זמנו (אפי' רק לאחר שעה ה', ועי' סי' תנ"ב) לא נוכל לסמוך ולהקל בהגעלה.

ב. אלא דלגופן של דברים יל"ע בד' השור"ע בס"ו שמתיר לערות על כלי שרוב תשמישו בעירו, ומיעוט בכלי ראשון על האש, ויל"ע דמגלן דבזה מהני גבירת התירא בלע, בלתי לערות על דבר שתשמישו בכ"ר, דלא אשכחן אלא להגדיל דבר שדרכו בליבון, וכ"ש דיל"ע בד' הרמ"א מציירי התהיר בדיעבד ומעיקר הדין, ועי' במ"ב סי' מ"ה, וגם אופן של רוב תשמישו בצונן עושה כלום זולת שטיפה, ולזה בודאי לא יוכל להצטרף הסברא דהתירא בלע, ונמצא שסמך רק על סברת רוב תשמישו לחוד, היפך המכו' בי"ד סי' קכ"א, וצ"ע.

ובהגרא"כ דבי"ד אינו אלא לחומרא, והו' יישוב על ד' הרמ"א שאה"ג גם כאן מחמיר לכתחילה, ודיעבד י"ל דמיקל גם שם.

ג. הנה הרמ"א בס"ו פוסק לחוש לכתחילה למיעוט תשמישו אפי' בחמץ דהוה התירא, ועי' מ"ב ס"ק מ"ח עיי"ש לביירי לגבי מיעוטו באור וכו', ויל"ע דאי"כ אמאי לא הוה הקל הרמ"א על דינא דסכנינם שבסעיף ג', ומוכרחים אנו לד' החת"ס בחידושו על גליון השור"ע דהתם הוה מיעוטא דמיעוטא, ולפי"ו דוקא בסכנינם קטנים, ועי' שעה"צ ס"ק כ"ב בשם הגר"א, ודו"ק.

והנה בזה אשכחנא פתרי לר' הגר"ז התמוהים לפי"ר המובא במ"ב סי' תנ"א ס"ק ק"נ ובשעה"צ שם, לגבי כלי שתייה שרוב תשמישן בצונן ומיעוטן ע"י חמין, או כבוש דסגי במילוי ועירו' ג' ימים, שכבר תמה ע"ז החזו"א דאי חיישת למיעוט לא עשית כלום, ונר' ד"ל דלחוש לחמין לבד הו"ל מיעוטא דמיעוטא, דכל הסיבה לחוש למיעוט הוא צירוף ב' המיעוטים יחדיו דהיינו חמין וכבוש, וכל שהוסר חששא דכבוש ונשאר חששא דחמין לחוד הו"ל מיעוטא דמיעוטא שמודה הרמ"א דלא חיישינן לזה, ודו"ק.

הגעלת סכנינים אי בעינן כ"ר שמעלה רתיחות

א. הנה המ"ב בסי' תנ"א ס"ק ה' הביא ד' הלבושי שרד דמה דמהני להגעיל סכנינים בכ"ר שהוסר מן האש מ"מ היינו דוקא בכ"ר שמעלה רתיחות, וכ"ה בהגר"ז סעיף י"ד, עיי"ש. והנה באמת בביי' לכא"ו מבוי דסגי ב"ים, שעל מש"כ הטור בכ"ר שהוסר מהאש ועודנו רותח הביא הב"י ד' רש"י בשבת שכ"ר שהוסר מהאש מנכשל כל זמן שהוא רותח, והנה התם לכא"ו סגי ב"ים בכדי שיבשל, ומשמע דהיינו מש"כ הטור ועודנו רותח שהוא עדיין י"ס, וכ"ה להדיא במג"א סק"ו, ועיי"ש עוד בפרי"ח שג"כ כתב הכי, ובלבושי שרד סי' תנ"ב נדחק לפרש דאיירי שרוב תשמישן בכ"ש, וזה תמהו דאי"כ אמאי בעינן הגעלה בכלי ראשון כלל [והזחק לומר שרק בשביל שנוכל לצרף הסוכרים דהתירא בלע כלפי המיעוט שנשתמש ע"י האור ממש, ולזה לא מהני רק הגעלה בכ"ר ממש, דהא השור"ע לא הצריך צירוף זה כמפוי בס"ו ובסעיף כ"ה עיי"ש], ולכא"ו לוד' הלבושי ומ"ב בכ"ר שהוסר מעל האש ליכא דין דניבעי מעלה רתיחות כלל, שזה נתחדש רק בכ"ר שעל האש, ולא בכ"ר שהוסר, ולא איכפ"ל מה היה חום התבשיל שנובלע בסכין וכו', וצ"ע.

ב. והנה עד הנה נת' כלפי ההגעלה מצד הבליעות שברוב תשמישו, אך מצד המיעוט שהוא ע"ג האש בודאי לא היה לנו להקל, אלא דמ"מ יש לדון דבהתירא [וכן להסוכרים שחמץ נקרא התירא] דמהני הגעלה לדבר הצריך ליבון, הנה לכא"ו יל"ע אי סגי בהגעלה של כ"ר שהוסר או דבעינן הגעלה בכ"ר שעל האש, ולהמפרשים שהשור"ע בס"ג צירף ב' סברות [אך פי' זה קשה מהא דס"ו וכנ"ל] מוכרח לומר דבהתירא סגי אפי' בהגעלה כזאת, ואפי' למה שבלע ע"י האור ממש, וכ"ש למה שבלע ע"י תבשיל דהיינו בכ"ר ע"ג האש, וכ"ה בהגר"ז סעיף כ"ה להדיא, ועיי"ש חידוש עצום לגבי חמץ, ובמ"ב ס"ק ל"ו פליגי על זה בשם הפרי"ח והרעק"א, ויל"ע אם גם ע"ז נימא להנך רבוותא [דלא כלב"ש ומ"ב] דסגי אף באין מעלה רתיחות, וצ"ע.

ליבון קל למקום שיש חשש פיורו

הנה מבוי ברמ"א בסי' תנ"א סעיף ג' ובסעיף ד', ועי' עוד סעיף י"ג ומ"ב ס"ק ע"ו דבמקום שיש חשש פיורו בעין שא"א לנקותו סגי בליבון קל כנגד אותו מקום עד שישרף החמץ שבאותו מקום, ויל"ע דהרי עי"ז נבלע בינתיים עד שנשרף טעם מהפיורו לתוך הכלי בליעת חמץ ע"י אש, והדר ניבעי ליבון חמור כדי להוציא את הבליעה מתוכו [וכמוש"נ במק"א דכשבלע ע"י האש אף שלא נתחמם עד לניצוצות וכי' בעינן ליבון חמור]. וצ"ל שכל שהוא בתהליך אחד נפגם גם הטעם הנבלע בכלי המקושר למקורו דהיינו הפיורו שבחוץ, ומ"מ הדבר קשה מסברא, וצ"ע.

ועד"ו יל"ע בחצובה שבס"ק ל"ח שכ' המ"ב דאף אם נשפך כבר נשרף, דסוכ"ס לכא"ו לא הגיע לליבון חמור, וצ"ל כנ"ל.

בענין ליבון קל

הנה בטוש"ע א"י גדר ליבון היינו עד שיהיו ניצוצות ניתזין, ומקורו מירושלמי שלחי ע"ו, וצ"ל דס"ל דזה שיעור א' עם האמור בע"ז ע"ו עד שתסיר קליפתן עיי"ש, אך בביי' הגה"מ ומרדכי דס"ל שא"צ עד כדי כך אלא סגי שקש נשרף עליו, והנה לכשנענין היטב בדבריהם נר' שיש ביניהם חילוק גדול ונפק"מ טובא, דבהגה"מ פי"ז ממאכ"א נר' דס"ל להקל בכך אפי' באיסורא בלע ומתורת ליבון דס"ל דבזכי' חשיבא ליבון [ובתשו' מימוניות שם לא היקל רק במתחמם כדרך שנתחמם בשעת בליעתו או בבלע התירא עיי"ש], אבל המרדכי לא התיר רק בגונג דהתירא בלע דבזה מהני הגעלה אפי' א"כ בלע ע"י האור, וליבון קל עדיף מהגעלה דמפליט טפי מהגעלה [ומבו דלא מתורת שריפה הוא אלא מתורת פליטה, וכן מבוי הלך ס"ו ובמ"ב ס"ק ע"ו דלהסוכרים דבטלאי יש חשש שהבליעה לא נפלט, לא סגי בליבון קל שאין בכוחו לשרוף פנימיות הבליעה, וצ"ל דאף אם פליטנו ע"י הליבון קל החודר בין הטלאי לכלי כדחוינו ששורף הפיורו, וצ"ל הטלאי ועכבנו מלהפלט לתוך וממילא ישאר בפנים, דרק ליבון חמור שורף בליעות הנמצאות בפנימיות הכלי, וזה ברור וכדלהלן], ובד' הגה"מ שהתיר מתורת ליבון, ומשמע אפי' לאיסורא אויל ס"ל דלעולם ליבון מפליט, וא"צ שישרף פנימיות הבליעות [ועי' בי"ד סי' קכ"א בט"ו וש"ך בשם ר"אה ורשב"א ואכמ"ל], אלא דתיקשי עליה מעו"ז ס"ו, ואולי מחלק בין אופן הבליעה וכד' תשו' מימוניות הנ"ל.

שו"ר בתה"ד ח"א סי' ק"ל וח"ב סי' קע"ג [ויש שם בח"ב קטעים שנראה שהם השלמות לח"א שחסר שם קטעים, והוא מוכרח לכל מעיין], שמבואר להדיא כמוש"נ דאיכא פלי' אי דמי להגעלה או לליבון, וגם דנפק"מ בהך פלוגתא אי מהני לכלי חרס, עיי"ש היטב, ותהה"ד מכריע לעיקר הדין שנידון כליבון, עיי"ש. וברמ"א בסעיף ד' הביא ד"א דליבון קל מהני, וכל דהוא מועיל לשרוף הפיורוים שבסדקין, וגם שבמקום שהליבון מחומרא מהני, ויל"ע אם כונתו דאו מהני בתורת הגעלה ובצירוף הסוכרים דחמץ הוה התירא, וכן משמע כאן בדרכי' משה, או דאו סומכים על הסוכרים דחשיבא ליבון כבה"ג, ובמ"ב פי' כפירוש הראשון עיי"ש סק"ל, וכן הוא בהגרא"א חק יעקב, ועי' עוד בט"ז ומג"א שג"כ מבואר שפי' כן עיי"ש, ועי' עוד בס"ג ובס"ד ובשניהם מיירי ובשניהם מירי שרצה לחוש להמצריכים ליבון, ואעפ"כ היקל בליבון קל, אך אויל זהו בצירוף הסוכרים דהתירא בלע דלדידו סגי בהגעלה, והך ליבון קל כהגעלה דמי ועדיף מינה, וא"כ יש כאן ג' צדדים להקל ד"א שנתלבן, וי"א דאי' כלל ליבון, וי"א דהוה התירא וסגי לה בליבון כי האי או [להגלה], והנה הנפק"מ אי במחבת או במדוכה כשאר איסורים או בתוך הפסח יועיל ליבון קל, ולפי' המ"ב לכא"ו לא יועיל ליבון קל, שו"ר דאם היה מכריע לצרף הסוכרים דסגי בהגעלה בכ"מ והסוכרים דבהתירא עכ"פ סגי בהגעלה, היה לו להקל גם בהגעלה, ומפסק שלא להגעיל אלא ללבן דוקא ש"מ שצירף גם את הסוכרים דהוה ליבון, וזה מוכרח.

ולכא"ו נפק"מ עוד בשיעור החום של ליבון קל, דהנה בהגה"מ הזכיר קש נשרף, ובמרדכי כתב י"ס עוד בדוקין בשם אש נשרף, ולכא"ו י"ל דכשהכלי נעשה י"ס עדיין אין הקש נשרף, אלא שאם הקש נשרף ודאי הוה י"ס, ובהגה"מ משמע דקש נשרף דוקא, ומשא"כ במרדכי י"ל ד"ס דוקא וקש נשרף לרווחא, ולי"פ דאויל לטעמייהו דאין צד לדונו כליבון בנעשה י"ס, ורק בהגעלה יש לדונו ב"ים, ולהכי הגה"מ שדנו בליבון הצריך קש נשרף וניצוצות תיחזיק מהקש, ומשא"כ המרדכי שהתירו מתורת הגעלה סגי ליה ב"ים, ובאמת נבט"ו סק"ו ומ"א ס"ק כ"ז כתבו דסגי ב"ים מב' עבריה, עיי"ש. ועי' עוד בהגר"א דקש נשרף זהו לסימן דשליט הליבון מצד שני, וא"כ י"ל דעיקרו ב"ים מב' צדדים, וכלשון המרדכי והגרעק"א בגליון השור"ע בסעיף ד', ובס"ג כתב דלכא"ו בעינן דוקא שהקש נשרף, אך לכא"ו אי מפרשינן טעמא דרמ"א דבס"ד על המרדכי ומצד הגעלה בודאי אי' קש נשרף,

ופלא שהמ"ב אף שפי' כהאחרונים הדוא מצד הגעלה הצריך קש נשרף, ולא הזכיר דסגי ב"ים מב' עבריה כמפוי' בל' המרדכי וט"ז ומ"א, וצ"ע [אכן להנ"ל בודאי שהערה נתכון להביא הסוכרים דהוה ליבון, ולסמוך עליות בכ"מ שמעיקר הדין נקטינן שא"צ ליבון, ורק לחומרא בעי ליבון וכבסי"א וס"ו], ועי' מ"ב ס"ק מ"ח, ולזה בודאי בעינן קש נשרף דוקא וכמו שנתבאר].

ובפמ"ג אי"א ס"ק כ"ו נתקשה דאיך אפ"ל דמהני, דהא אם אין היורה מעלה רתיחות לא מהני הגעלה לא לנפשיה ולא לכלים הנכנסים לתוכו, אע"פ שבודאי נעשה י"ס מב' צדדים [ועיי"ש ובמ"ז סוף סי' תנ"ב מה שייסד מכת זה], ולכא"ו צ"ל דכשיש מים בפנים או סביב הכלי גרע טפי לפי שמקליש כח האש, וממילא בעינן לכת המים, וכח המים לא פועל כשאין מעלה רתיחות, אבל כשאין מים הרי האש פועל ומחמם ונחשב שליט ליבון מב' צדדים, ומהו נלמד דמה שיש מי שהיקל ליקח קדירה ולחמם עד שיהא י"ס זהו רק אם אין מים בקדירה, דביש מים בקדירה בעינן דוקא שיעלות רתיחות, וג"ז לא יועיל רק לכלי שדינו בהגעלה, ולא לכלי דבעינן ביה ליבון אפי' רק לחומרא דבזה בעינן קש נשרף [ועי' מנח"ש מהדו"ת סי' נ"א].

טעם החומרא בחצובה

הנה כבר ביאר המ"ב דבאמת אף אי ניוחש בחצובה שבלוע בתוכה חמץ שלא נשרף, מ"מ לא תאסור את הקדירה שמנחים עליה כיון דאין בלוע יוצא מכלי לכלי בלי רוטב, ויל"ע מ"ו החמירו, והנה אשכחן להלן ס"ק קל"ו שבאמת אסור לכתחילה להניח קדירה ע"ג קרקעית תנור שלא הוכשרה, ומשמע אפי' כיבד התנור, ורק בדיעבד אינו אוסר, ואולי נאמרו שכלתחילה אוסרים בפסח אפי' נגיעת כלי בכלי בלי רוטב, אך יותר נר' שהוה הרחקה משום חשש שמא ישפך [ועד"ו בהנחת קדירה ורחתה ע"ג הששי' של לחוש שפליט שיע"ג השיש, וק"ל], ושור' ד' המ"א ס"ק מ"ד בשם מהר"ם מלובלין לגבי הנחת קדירה ע"ג קרקע התנור שלא נמצא כן בשום פוסק חוץ ממאה"ר וי"ל, וחומרא יתירא היא ודי בזה לענין לכתחילה עיי"ש, ומ"מ לא פי' טעם החומרא, ומ"מ משמע שהחמיר מצד עצמו ולא רק משום שמא יטפסף, ועי' צ"ע.

טעם שהקילו לילך בתר רוב תשמישו בחמץ בפסח

יל"ע דהנה נודעו ד' הרשב"א שמובא בביי' סוף סי' תנ"א דטעם שהולכין אחר רוב תשמישו משום דבאינו ב"י, בלא"ה מהי"ת שרי ורבנן גורו בו, והנה לכא"ו פשוט שאין כונתו להקל בביי' באיסור דרבנן, אלא שגם מדרבנן אי"ו אלא דין לכתחילה שלא יבואו לבשל בביי', וכלפי גזירה זו שייך לומר דכל שמכשירו מחמת רוב תשמישו כבר לא יבואו להקל [ועי' עוד חזו"א סי' קי"ט סקט"ו], ואגור"מ ח"א סי' מ"ל]. ויל"ע דהתינח ככה"ת, אבל בחמץ בפסח דלהרשב"א המובא בביי' סוף סי' תמ"ז וברמ"א שם אסרינן נטל"פ ואינו ב"י אפילו דיעבד, וטעמא כמוש"כ פמ"ג (י"ד סי' ק"ג) ורעק"א (שו"ת מהדו"ק סי' קס"ו) דנטל"פ להרשב"א מתורת ביטול ובפסח לא אמרינן ביטול, וא"כ כל שברי לן שיש בכלי זה בליעה מתשמיש חמור שלא נפלט אע"פ שאינו ב"י, מ"מ הרי ברור לנו שמתוערב נטל"פ בתבשיל המתבשל בפסח והיה ראוי לנו לאסור, וא"כ איך מפקל להרשב"א לילך בתר רוב תשמישו אפי' בפסח, וכן תיקשי על הרמ"א דמעיקר הדין ובדיעבד אויל בתר רוב תשמישו, ואמאי שרי, ליתסר בודאי מתורת נטל"פ.

וצ"ל דגם כל עיקר דינא דמשהו יסודו הרחקה מני"ט ומן ההרחקה מחמץ שהרחיקוהו רז"ל, וכיון שכל יסוד בהרחקה ולא באיסור חפצא הקילו בו לילך אחר רוב תשמישו, ועי' היטב.

אם הולכין אחר רוב תשמישו כשאינו יודע אם

נשתמש תשמיש חמור תוך מעל"ע

הנה במ"ב סי' תנ"א סקמ"ו כ' דאם ידוע שתוך מעל"ע השתמשו תשמיש חמור, לא מהני מה שרוב תשמישו באופן הקל, ומשמע דבסתמא אפשר להקל, ורק בידוע להדיא שהשתמשו תוך מעל"ע תשמיש חמור אסור, ולהלן סוף סקנ"א כתב דאין להקל אלא בידוע שאינו ב"י, ומשמע דבסתמא אסור, ולכא"ו סותר משנתו, וצ"ע.

ואולי יש ליישב דהדבר תלוי בפלג' הב"י והרמ"א סי' תמ"ז ס"ה אי אמרינן בפסח סתם כלים אינן ב"י, ולשור"ע שרי, ובסקמ"ו אויל בדעת השור"ע, ולדינא אסור דאנן נקטינן כרמ"א דמחמיר [ודע דכ"ז לגבי סתמא, אבל במסופק להדיא באופן שיש ע"ז תורת ספק מחמת שיש לו סיבה להסתפק שפיטא דאסור, וכמוש"כ החזו"א סי' קכ"ב סק"ו].

גדר רוב תשמישו - וכשהמיעוט קבוע ומצוי הרבה

יל"ע מהו גדרו של רוב תשמישו האם אולינן בתר רוב ומיעוט ואפילו ששניהם קבועים ומצוין אלא שתשמיש הקל מרובה, או דרק כשעיקרו לתשמיש הקל ולפעמים משמשת תשמיש החמור שלא כפי עיקר ייעודו בזה אולינן בתר תשמיש הקל.

ולכא"ו יש להוכיח להחמיר, דבס"כ כתב השור"ע דשלחנות ותיבות צריכין עירוי שלפעמים נשפך עליהן וכו', והנה זה ודאי שרוב תשמישו בצונן, וש"מ דבהא לא אולינן לקולא ואפי' להשור"ע דאויל בס"ו בתר רוב תשמישו, ומשום שהוא דבר ההוה והמצוי אע"פ שאינו אלא מיעוט [ובדוחק יש לדחות שאין כונת השור"ע לומר שחייבים אלא כלשון רגילים לערות וכו', והיינו שכך המנהג שנהגו לעשות כן ולחוש למיעוט, והרי בי"ד נמי כ' להחמיר לחוש למיעוט].

[ובזה יתבאר מה שראיתי לחכמי הגון שכתבו לגבי דינא דמחבת, דאם רוב התבשילים שבקדירה אינן דברים המתייבשים, מצרפים השיטה דרוב תשמישו עם השיטה דגם בנתייבש לבסוף אינו כבליעה ע"י האור, עי' סעיף י"א, ונתקשתי דהא לעולם במחבת יש לנו לצרף ב' שיטות אלו, דהרי מיירי רק שלפעמים נתייבש לבסוף, ועי' ב"י ומ"ב סקס"ו, וש"מ דאעפ"כ החמיר רמ"א ולא צירף ב' השיטות, אך להנ"ל י"ל דהתם כיון שעומד לטיגון ולדברים המתייבשים לבסוף לא שייך קולא דרוב תשמישו, ולהכי לא היה הרמ"א יכול לצרף ב' השיטות יחדיו, ואין ללמוד מזה לגונג דיעקרו עומד לתבשילים שאינן מתייבשין דשפיר שייכא בזה צירוף ב' השיטות יחדיו, ודו"ק].

ונפק"מ דלפי"ז בשנינים חותבות לא שייך להקל מצד רוב תשמישו בצונן, ודו"ק, וכבר ראיתי לאממ"ר הגאון הצדיק שליט"א בשיח הלכה כאן שנתקשה בל' המ"ב דבדיעבד די בעירו, וביאר בשעה"צ משום דמעיקר הדין אולינן בתר רוב תשמישו, וצ"ע דאי"כ בדיעבד תיטיג בשטיפה, ולהנ"ל י"ל דהכא אין נידון כרוב תשמישו בצונן, ורק בין עירוי לגוש מיקרי רובו בעירו, ומשום דבדרך כלל מניחים הגוש על קערות, והו"ל בגדר אקריא ועראי המיעוט שמניחים גוש על השלחן ממש, ודו"ק.

מליחה לכלים הפלטי הבלוע מהם ולהבליע במאכל הנמלח בהם

הנה לפור' טעם הפלוי שבסי' תנ"א ס"י לגבי כלים, תליא בנידון אי יש מליחה בכלי הפלטי, וכבר נה' בזה התנ"א והרמ"א בדרכי' משה בסי' תמ"ז ס"ה, דהביי' מחמיר שם בזה [עיי"ש ד"ה ונראה וד"ה ומכל מקום וד"ה ומה שכתב] והדרכי' משה מיקל [עיי"ש סק"ו], והנה לפי"ז הורכח רבינו המ"ב בסק"ס [ומקורו ממג"א בסוף הסימן עיי"ש] לפרש ד' השור"ע במה שכל שיש מיקלין ונראין דבריו, דהוא מטעם דאחזקי איסורא לא מחזקינן, והיינו דהוה שייך ליישנן שדיה חמץ במלח או בבשר של כל השנה, ומש"כ בסוף סקס"ו דא"כ בדיעבד שרי משום אין מליחה לכלים זהו לדינא דנקטינן כרמ"א, ועי' מ"ב סי' תמ"ז ריש סעיף ה' [ופשוט שהנידון כשיש קצת רטיבות כדרך מליחת בשר, ועי' י"ד סוף סי' ק"ה].

והנה לפי"ז אדרבה שצריכים אנו להבין ד' הרמ"א בסי" בטעם שאוסר לכתחילה, אך באמת גם בי"ד שם סוף סי' ק"ה מבוי דלכתחילה אסור [ועכ"פ כשיש קצת

פשר, דמה ענין הגעלת הסכין לאחר ליבונה לדין הכשר מקום שלא נבלע אלא ע"י חם מקצתו, ועוד למה באמת צריך להגעיל שנית את הסכין אחרי שכבר ליבנה, ומה מועיל בזה שמגעיל יותר מהליבון שכבר עשה לברזל, ועוד דמשמע שהנידון הוא מצד הקת שבלעה ע"י חם מקצתו, וזה ודאי אינו, דהקת הכא עשויה מעץ או משאר מינים המתקלקלים ע"י האור ולכן עביד לה בטניא, דאם היא ממתכת יכול וצריך ללבן הקת עצמה, אלא ודאי איירי בקת העשויה מחומר שאינו מתכת - וא"כ לא שייך בו חם מקצתו חם כולו, דלא אמרינן כן אלא בכלי מתכת.

והנראה לברא דהכא קשיא להו מנח חלק הברזל התחוב בתוך הקת, וכיון דעביד לקתיהו בטניא ואינו מוציא הברזל מן הקת, נמצא דאותו חלק התחוב בקת אינו מתלבן, ולכן כתב הר"ן דמהא שמעינן דאין צריך להכשיר אלא מקום הכשר, ואין צריך להכשיר אלא הברזל באש והקת במים, אבל הרשב"א סבר דחם מקצתו חם כולו ואף אותו ברזל בולע מהאיסור, אלא כיון דא"א ללבנו סמכינן האגעלה שמוגעיל לבסוף את כל הסכין, ואותה הגעלה מועילה אף לחלק בתחוב בתוך הסכין, וכה"ג אשכחן בדין טלאי הנעשה בכלי קודם השימוש בו, דכתב הש"ש"ע (סעי' י"ג) דמהני ליה הגעלה אפי' אין המים נוגעים תחת הטלאי דכבולעו כן פולטו, והכ"נ מהני לברזל שבתוך הקת דכבולעו כן פולטו, אלא דע"מ להגעילו מדין טלאי אין די להגעיל הקת לבדה אלא צריך להגעיל אף הסכין עימה, דצריך להגעיל הבלוע עם מה שמבלעי אותו.

וניחא מה שדקדק הר"ן דאין צריך להכשיר אלא מה שבלע מהאיסור - שהרי אין מכשיר הברזל שבתוך הקת, דלא איירי בקת עצמה שהיא מעץ ולא שייך בה חם מקצתו חם כולו.

ומובן לדעת הרשב"א בעינן להגעיל את הסכין אחר הליבון לא בשביל הכשר הלהב שהרי כבר לטבא, אלא וכדי להכשיר הברזל הבלוע בקת בעינן להגעיל הקת יחד עם הסכין.

ומ"מ יש לדון ע"פ דברי הרשב"א בכלי שתשמישו על גבי האור אם צריך ללבן אף ידיותיו או סגי בהגעלה, ובסוגיא דסכין מבואר להדיא דסגי בהגעלה, אולם אפשר דהתיר רק משום דא"א ללבנו, אבל ממקום שיכול ללבן הידידת דין הידידת כדיון הכלי בליבון, וצ"ע.

הכשר סכינים לפסח

יש להעיר הערה חשובה הנוגעת מאד למעשה - בסכינים שווציריות או בסכ"ים החלבי המצוי, וכן בכלי "ששת", שידותיהם עשויות פלסטיק וגופן הכלי ממתכת, ובסדק שבין הפלסטיק למתכת מצוי שמחאסף לכולן ומונע ההגעלה באותו מקום, וקשה מאד לנקותו, והוא מה שכתב המשנ"ב (סי' תנ"א ס"ק כ"ג) וכן לפעמים יש פגם בין להב ודוקא וא"א לנקות היטב זה המקום.

ואין הדברים אמורים דוקא בהכשר הכלים לפסח, אלא אפי' אם נטרפה הסכין החלבית בבשר וכדו, א"א להגעילה אלא אם כן מנקה היטב בין חלק הברזל לידידת הפלסטיק.

ואפי' אם יודע שלא בלע איסור אלא במקצת הברזל, ולא הגיע הבליעה למקום הלכלוך, נמי אסור, דקיל"י (סי' תנ"א ס"ב) דכל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותם, וביאר המשנ"ב דבכלי מתכות צריך להגעיל כולו משום דבלע כבולו ע"י דחם מקצתו חם כולו, וכיון דצריך להגעיל כולו ויש שם לכולן שאינו יכול לנקותו, לכאז א"א להגעילו, אא"כ נימא דכיון דא"א לנקותו בטוב הוי כדיעבד הדכריע שם השנש"ב להיתר.

אמנם בעצם הכרעת המשנ"ב להיתר בדיעבד יש לדעת דלכאז הוא רק לדעת הרמ"א, אבל לדעת השו"ע לכה"פ בכלי מתכת יש מקום גדול להחמיר אפי' בדיעבד, דלשון השו"ע יו"ד סי' קכ"א ס"ו כלי מתכות אע"פ שיש אומרים שאם נשתמש בו איסור במקצתו נאסר כולו משום דחם מקצתו חם כולו, אבל לענין הכשרו לא עלה לו הכשר עד שיכשיר כולו, וכתב שם הרמ"א ודוקא אם נשתמש ככולו, אבל אם ידוע שלא נשתמש רק בקצתו כבולעו כן פולטו, וביאר הש"ך שם דהרמ"א פליג אשו"ע, דלדעת השו"ע אפי' לא נשתמש איסור אלא מקצתו לא עלה לו הכשר עד שיכשיר כולו, וכדעת הרשב"א, וכן פירש בבית יוסף, וא"כ הרמ"א דכתב כאן דאין לאסור בדיעבד, הוא לשיטתו שם דאם ידוע שלא נשתמש רק מקצתו כבולעו כן פולטו, אבל לשו"ע בעינן הכשר בכל הכלי אפי' אם ידוע שלא נשתמש אלא מקצתו.

וא"כ לדעת השו"ע כל הברזל צריך הגעלה מדינא, וצריך לנקר היטב בין הברזל לפלסטיק, ואם לא לא יגעילנו.

במה שכתב הארחות חיים דמהני הגעלה בחמי האור לכלי שבלע חמץ מחמי טבריה

בכ"י הביא מהארחות חיים דכתב דאין מגעילין בחמי טבריה אפי' דברים שדינן ככלי שני, דבעינן כבולעו כן פולטו, מה בולעו ע"י תולדות האור אף פולטו כן, וסיים הב"י ואם נאסרו ע"י חמי טבריה אפשר להכשירן על ידן או על ידי חמי האור, ועי' בא"ח דלשונו שהגעלה ע"י אור שש"ל לכל.

ועי' ברעק"א דכתב דהיינו דברי הא"ח אין בהם חידוש, דודאי בעינן כבולעו כן פולטו, אבל סוף דבריו דכלי שבלע בחמי טבריה שרי להגעילו בחמי האור הוא דבר חידוש.

ונראה דלמד הארחות חיים שכן הוא הדין, מהא דק"ל גבי נודות יין של נוכרים שמכניסין לקיום ובלעו בליעה גמורה מיין נסך ע"י כבישה בצונן, ותקנתן בעירוי ג' מיים, דכאמרינן (ע"ז ל"ג), אמר מיה ר' ירמיה ק"ח הורה רב אמי הלכה למעשה ממלאן מיים ג' ימים ומערן, והכשר זה הוא מדינא דכבולעו כן פולטו, דכשם שבלע ע"י כבישה כן פולט טעם היין נסך ע"י כבישה במים, ואמרינן התם (ע"ה), הרוצה לטהרן מיד מגעילן ברותחין, וכן פסק בשו"ע הכא (סי' תנ"א סכ"א) חביות של חרס שנתנו בהן שכר שעורים מותרים בהגעלה או בעירוי ג' ימים.

ולכאז יש להבין כיצד דמהני הגעלה, הא לא בלעו כלל בחמין ובעינן כבולעו כן פולטו, ונראה דמכאן יסוד הארחות חיים דהגעלה ע"י האור כשירה לכל, והיינו דחזינן דאף מידי דלא בלע ע"י חמין מ"מ מהני ליה הגעלה בחמין, דהגעלה בחמין אינה (רק) מדין כבולעו כן פולטו, אלא היא מפליטה בעצם כל הבליעות.

אי מהני ליבון קל לכלי שבלע ע"י חמי טבריה

ולדברי הא"ח יש לדון עוד בכלי שבלע חמץ ע"י חמי טבריה, אם יכול להגעילן בליבון קל, דקיל"י דליבון קל מהני במקום הגעלה בחמין, וא"כ י"ל לכאורה דכשם הדגעלה בחמין מהני, ה"ה ליבון קל, וכה"ג איכא למבעי התם בדין חביות של חרס שבלעו שכר שעורים, אי מהני בהם הכשר דליבון קל.

יוסף ויצמן - קרית ספר

ידות הכלים העשויים מפלסטיק

כ' השו"ע באו"ח סי' תנ"א סעיף כ"ב: אבל לשל חרס לא מהני הגעלה וכו', והטעם דכלי חרס אינו יוצא מידי דפי' לעולם (עי' מ"ב אות קל"ב).

ונחלקו האחרונים לגבי כלי פלסטיק, דבשו"ת מנח"י ח"ג סי' ס"ז ובאו"צ ח"ג פ"י תשובה י"ג התירו בתנאי שעומד חוק במי הגעלה, ור"מ פיינשטיין בהל פסח פ"ג הערה י' מתיר בשאר איסורים ובפסח מחמיר, והגר"ש אלישיב זצ"ל מתמיר בשאר איסורים ומיקל בבב"ח, ודעת הגר"ש וואנר זצ"ל ויבדלח"א הגר"ו קרליץ שליט"א שאין הגעלה לכלי פלסטיק, ועי' יש לדון במחבתות או סירים שיש להם ידידת מפלסטיק אך חומר דומה, שאם נאמר שלא מהני הגעלה לכלי פלסטיק אף הידידת כן.

ובשו"ע בס"י תנ"א סעיף י"ב פסק שכל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותם, וכ' שם במ"ב אות ע"ו שלכתחילה אסור להשתמש קודם שייגעילו הידות אפי' הוא בתוך הפסח וכו', וא"כ לאוסרים בפלסטיק כמעט לא שייך להגעיל.

וראיתי בס' הגעלת כלים שהביא בשם ס' שערים המצויינים בהלכה (סי' קט"ז ס"ק י') שגם לאוסרים בפלסטיק לגבי הידות יש להקל, ואולי הטעם כיון שהיד הוא חומרא שמא קיבל פעם חמץ בכלי ראשון, או ניצוצות שניתנו מכלי ראשון, וכיון שגם האוסרים בפלסטיק אוסרים מספק ומגעיל הכל, אין לחוש.

[ושמעתי מהגר"ש רוזנבלט שליט"א דאף שלעצמו לא היה מנגעיל כשיש יד מפלסטיק, מ"מ א"א למחות בעושין כן, שהרי יש שהתירו להגעיל פלסטיק, ומ"מ במקום שהגעלה מתורת חומרא כמו דם ביצים, שיש שאין מצריכין הגעלה כלל ודאי מהני, עכת"ד].

ואח"כ ראיתי בס' חוט שני פסח (פ"י ס"ק י"ג) שכתב שאם הידידת עשויה מחומר שא"א להגעילו, כגון פלסטיק, חוששים שנבלע, וצריך להניחו בין כלי החמץ.

כלי עץ המצופים בצבע לענין הגעלה

שו"ע או"ח סי' תנ"א סעיף כ"ד: כלי עץ המצופים בסימנים שקורין ברנים דינם ככלי חרס. ובמ"ב ס"ק קמ"ב כ' שאין ההגעלה מועלת להם אם נשתמש בהם חמץ בחמין, שהסמנים מעכבין על מי ההגעלה שלא יפליטו מה שבלע בתוך העץ.

ובכף החיים הביא בדומה לזה בשם הגר"ו שהסימנים מעכבין על החמץ הבלוע, ובכף החיים תמה ע"ז שא"כ גם לא בלע כשיש סימנים כמו שלא יוצא [וכמו כן קשה מסעיף י"ג מדין טלאי, שאם היה טלאי בשעת הבליעה כבולעו כן פולטו, וכמו כן הסימנים, כן הקשה בהגהות ר"ל על הגר"ן], ועי'כ' ביאר הסימנים עצמם דינם ככלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם, עכת"ד. (וראיתי שיש שביארו אף כן במשנה ברורה). ועיינתי במקור דינו של השו"ע, והוא תשובה לרב האי בספר חמדה גנוזה תשובה קכ"ט, ושם בלשון השאלה כיון שמעריבים בסמנים כפי חו' ככלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם ע"ש, ולכאורה זה סיוע לדברי הכף החיים שהסימנים עצמם ככלי חרס (אף שבכף החיים משמע שבכל צבע הדין כן).

צבע ללא סיד

ומבואר עוד בתשובה זו שכל מה שהסימנים בולעים הוא רק משום שמעורב בהם סיד, אבל צבע שאין בו סיד לכאורה אינו בולע ככלי חרס, וא"כ כלי שצבוע בצבע שאין בו סיד אף שמצופה כולו בצבע יהא אפשר להכשירו בהגעלה [ולדינא צ"ע שהפוסקים סתמו בזה]. וראיתי בס' הגעלת כלים פרק י"ג סעי' קנ"ג ובהערה קנ"ח, שכתב בדעת השו"ע דכלי חרס המצופין דוקא שהשתמש בהם בחמץ ואח"כ צבע אותן בצבע, אבל אם קנאם צבועים ואח"כ השתמש בהם חמץ ודאי מהני הגעלה, דכבולעו כן פולטו, ע"ש.

ולכאורה להמבואר לעיל בכף החיים אף בקנאם צבועים הדין כן, וכן מדברי תשובת הגאונים מבואר שהצבע הוא ככלי חרס, ובחרס אין את הדין כבולעו כן פולטו [רק אם נדחוק דאף דבשאלה בתשובת הגאונים משום חרס, מ"מ הגאון בתשובה אסרו מטעם אחר, וצ"ע].

כלים צבועים שיש בהם קצץ

עוד שם בס' הגעלת כלים בשם ספר יסודי ישורון שבכלים שמועורב בהם עץ (סיבית וכדו') והם צבועים, מהני להם הגעלה, כיון שאינם מצופים לגמרי כצפוי גמור לעץ, ואינם מונעים את מי ההגעלה, ע"ש.

ולכאורה לפי הנתבאר שהצבע עצמו ככלי חרס, א"כ אף בזה צריך להחמיר, וזולת אם אין בצבע הערובת סיד, שאז אינו בולע ככלי חרס וכנ"ל.

אם לדין כלים צבועים אף בשאר איסורים

ובתשובת יד אליעזר [ור"ח הורביץ] סי' י"ז דן בכלים גדולים המצופים ובלעו מנשר וחלב, וצידד שם להקל ע"ש, וכ' דאין לאוסרם מדברי השו"ע בסעיף כ"ד בכלי עץ המצופים בסימנים, משום שכל דברי השו"ע נאמרו דוקא בפסח שע"ז מייירי רב האי במקור הדין בתשובה, דבפסח אפי' משהו נקרא איסור, אבל בשאר איסורים כבשר וחלב אין להחמיר, ומהני הגעלה לאותן כלים, ע"ש שהאר"ך.

ולכאורה לפי הנתבאר לעיל שטעמו של רב האי שהסימנין מעורב בהם סוד שהוא ככלי חרס, א"כ לכאורה אין חילוק בין פסח לשאר איסורים (ומ"מ יש להקל בצבע שאין בו סיד וכנ"ל). וגם דהשו"ע ביו"ד סי' קכ"א ציין שדיני הגעלה בהלכות פסח, משמע שאין חילוק ביניהם.

וא"כ הדינים העולים, דכל צפיוי שיש בו חשש תערובת סיד יש להחמיר בו ככלי חרס, ולא דוקא ציפה כלי עץ, ואפי' הצבע במקצת הכלי. ובציפוי שאין בו תערובת סיד יש להקל (וצ"ע כנ"ל), ודין זה בין בפסח בין בשאר איסורים. בציפוי שנצבע אחר שהשתמשו בו חמץ כבר, יש לחוש שאינו פולט (במונעו ההפלטה, ולא גרע מדין טלא').

ישראל כהן - ברכפלד

הכשרת שולחנות

כתב השו"ע סי' תנ"א סעיף כ' שהשולחנות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה, רגילים לערות עליהם רותחים, לפי שלפעמים נשפך חם מן הקדרות לתוכן, עכ"ל. ובמשנה ברורה סי' קי"ד מביא מהמהר"ו שפסק כס"י קצ"ג שלא מועיל עירוי מפני שלפעמים מניח עליהם שמשד"א' חמה, וזה נחשב כאילו השתמש בכלי ראשון, אלא יכשירם על ידי אבן מלובן וישפוך עליו רותחין, ויגלגל למקום אחר וישפוך עליו כדי שילכו הרותחין כבולו, ואז מותר להניח עליהם אפילו מצה חמה, ובדיעבד מותר ע"י עירוי לבד, ע"ש.

ולמנה העולם להכשיר השולחנות ע"י עירוי מקומקום חמץ, ופוק חזי מאי עמא דבר, ובכאז צריך ביאור למה נהוג כן, הרי לכאז זה רק בדיעבד, ולכתחילה צריך להכשיר ע"י אבן מלובן כמבואר במ"ב ס"ק קי"ד בשם מהר"ו.

ואח"כ מצאתי בהליכות שלמה למרן הגר"ש אויערבאך זצ"ל (פסח פ"ג סי"ט הערה י"ח) לענין שיש מטבח שהמנהג להכשירו ע"י עירוי מקומקום חשמלי הנחשב ככלי ראשון הנמצא על גבי האש מחמת הברזל המלובן שבו.

ולפי זה אפשר ליישב מנהג העולם להכשיר שולחנות ע"י עירוי מקומקום חשמלי לכתחילה, דזה נחשב ככלי ראשון העומד על גבי האש, ודו"ק.

ועוד אפשר לומר דסמכו על עיקר דינא דהמחבר בסעיף ו' דאולינן בתר רוב תשמישו, ורוב תשמישן ע"י עירוי וכדו'.

יוסף חיים ווייל - רמת בית שמש

הגעלה של "שיש קסרי"

כתב המ"ב (סי' תנ"א ס"ק י"ח) בשם המ"א ושאר אחרונים: לבנים שנתייבשו רק בחמה, יש להם דין כלי ארמה ומהני להם הגעלה. ועל פי דברי המ"ב הללו, יש לדון לגבי הכשר של שיש קסרי, האם מועילה לו הגעלה.

הקדמה: "שיש קיסרי" מיוצר מתשעים ושלוש אחוז אבן שנשחקה ונעשית חול. שבע אחוז הנוותרים זה הדבק שמאחד ומדביק את השיש. אח"כ מכניסים אותו לתנור, ולא בשביל לייבש את הכלי אלא בדיוק פעולה הפוכה, שהכלי יפסקי ע"י חום התנור שהוא חום נמוך מאוד את תהליך ההידבקות של השיש.

ולכן שיש קיסר הוא דומה לדברי המ"א שכתבנו לעיל, וכ"פ כדבריו שו"ע הרב (סי' תנ"א ס"ק י"ב) וז"ל: "אבל הלבנים שנתייבשו בחמה, אם לא נשתמש בהם חמץ ע"י האור כמו צליה או אפיה, אלא נשפך עליהם תבשיל רותח של חמץ, אין צריך ליבון, ודי להם בהגעלה כשאר כלי אדמה". ופסק כדבריהם המ"ב כאן (סקי"ח) והכה"ח (סק"ל), ואפילו אם נדון לגבי הדבק, כבר כתב (אור"ח, ג', כ"ח)

"יעוד יש ספק נוסף שמא מחמת דקותו שולט ופועל בו חום ההגעלה להוציא מפיו ממנו".

וכ"פ מרן הרב שלמה זלמן אויערבאך (מועדי השנה, ג', ד') שמועיל הגעלה לשיש קיסר כדברי המ"א והשו"ע הרב והמ"ב, ודלא כהחזו"א, וכתב בביאורים שכן המנהג להגעיל שיש קיסר.

גל אור - צפת

הגעלה באבן מלובן

משנ"ב סימן תנ"א ס"ק כ': שעודנו רותח - "אבל לא שיהיה ע"י שיתן אבן מלובן על הסכין וכלי, לפי שבכלי האבן מונח בתוכו יפה, משא"כ על הסכין". עיין לקמן במ"ב (סי' נ"א) ובביאור"ל (סעיף ט"ז ד"ה בכל כה"ג) דמבואר דבדבר שתשמישו בכ"י לא סמכינן על הגעלה באבן מלובן ועירוי מכ"ו. וא"כ לפי"ז לא בעי לטעמא דהאבן לא מונח יפה ע"ג הסכין, ודו"ק, וצ"ע.

אליהו בנני - פתח תקוה

הכשר סכינים

השו"ע סימן תנ"א סעיף ג' פסק דסכינים דינן בהגעלה, ובמ"ב כתב הטעם דאף שבלעו חמץ ע"י האור סגי בהגעלה מתרי טעמי: חדא דסומכים על הפוסקים דחמין היתרא בלע, ועוד סומכים על הסוכרים דאולינן בתר רוב תשמישו.

ויש לעיין בדבריו אמאי בעי לטעמא דסומכים על הפוסקים דחמץ מיקרי היתרא בלע, הרי השו"ע אזיל בתר רוב תשמישו לכתחילה, ואף בלא צירוף סברא דחמץ היתרא בלע, וכמשי"כ המ"ב סקמ"ה, דאף כליים שתשמישן ע"י צונן די להם בטטיפה אע"פ שפעמים השתמש בהם חמין, ואי בעי האי תרי טעמי להולכים בשיטת הרמ"א ס"ו דאולינן בתר מיעוט תשמישו, צ"ע א"כ מ"מ סכינים ומקלים בהם, ואלו בשאר כל הכלים מחמירים ואולינן בתר מעט תשמישו, והיה מקום לומר דאה"נ בדברים שמיעוט תשמישן ע"י האור יש להקל דסגי בהגעלה, אמנם המ"ב סקמ"ח וסקס"ה לא כתב כן.

אליהו מזריב - ביתר עילית

הכשר כלי חרס

א. בשו"ע (סי' תנ"א ס"א) כתב לענין כלי חרס "אבל היסק שסיסקם באש אינו מועיל להם ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהם חמין, אפי' שלא ע"י האור אלא שעירה לתוכו ורותחין, ע"כ.

ומבואר שאם נשתמש בהם בצונן בלבד מותר להשתמש בהם בפסח, וכ"כ להדיא בסעיף כ"ב דשרי להשתמש בהם, ואפי' במצה רותח, ומ"מ כתב (שם) השו"ע דמהני לא להשתמש כלל בכלי חרס ואפי' נשתמש בהם רק בצונן בחמץ. אך לענין להשהותם בחוץ בלי להצניעם, כתב בשו"ת אור לציון (ח"ג פ"י הערה א) שמותר, אך במ"ב (סק"ו) כתב רק שאין למחות במי שעושה כן, והמחמיר תע"ב. [כמבואר בס"י רע"ה ס"א שחוכמים גורו לא לקרוא לאור הנר שמא טיה, ולא חילוק בגזירותם ואסרו גם בנר גבוה עשר קומות, ואפשר דהוא הדין גם כאן, אך באו"צ משמע שא"צ לחוש כלל דהרי הכלים האלו מותרים מעיקר הדין].

ב. בשו"ע מבואר שאת הכלים שמצניעים צריך לשים במקום שאינו רגיל לילך שם כדי שלא יבוא להשתמש בהם בפסח, והוסיף דטוב לסגרם בחדר ולהצניע המפתח, וביאר המ"ב (סק"ח) דאז בומן שמחפש המפתח יזכר שפסח, והגר"ש אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה פסח פ"ו בדבר הלכה פוס' י"ב) כתב דבאמת סגי לסגור המפתח ע"י דבק, דגם כן יזכר ע"י הדבק שהוא פסח.

ג. כתב מרן החזו"א ז"ע (או"ח סי' קכ"ב סי"ג) דהעצה של בעל העיטור להגעיל כלי חרס ג' פעמים צריכה עיין, דהרי הגמ' חיפשה דרך להתיר כלי חרס שנשתמשו בהם בחמץ ולא מצאה, וכתב דנראה דבעל העיטור מודה לענין איסור חמץ שג' פעמים אינו מועיל, דמשהו דלא נשאר ואיסור חמץ במשהו. ובהמשך דבריו (ד"ה ולפיכך) כתב דכשהכלי חרס מותר מעיקר הדין, כגון כלי שני שכתב מרן ז"ל (שו"ע יו"ד סי' ק"ה) שבדיעבד שרי, או כלי שלישי, ואין לו כלי אחר להשתמש בו בפסח, מותר להשתמש בכלי הזה, והוסיף דראוי בכל זאת לעשות לו הגעלה ג' פעמים, דמה שאפשר להחמיר ראוי להחמיר. [וכנ"ז דוקא בכלי שלא השתמשו בו מע"ל, אבל בתוך מע"ל לא מהני, דחוששין שמא עירוי לצלוחיות מהכך ששאבה מהכלי שהיה על המע"ל, וזה אסור מעיקר"ה].

ד. מבואר במ"ב (סקי"ד) דמה שפסק השו"ע דאם זורק כלי חרס לכבשן שמצופין בו כלי חרס חדשים שרי, ובתנורים שלנו לא, דבכבשן אין לחוש שיחוס עליו, דברגע אחד מתלבן, ובתנורים חיישנן שמא יוציא מהר מידי את הכלי מהתנור מתוך שלנו עליו, ובפמ"ג (סק"ב) ממשבצות זהב כתב דאם יש הכלי חרס בתנור שחם ולבין הטיב ופכ מעט מנו ניצוצות, ואח"כ בישל בו בשביל, אם עשה כן במזיד אסור, וכמו שאסור לבשל בכלי שאינו בן יומו בשאר איסורים דבמזיד אסור, ובשווג התבשיל מותר.

היתירא בלע או איסורא בלע

הנה מבואר במ"ב (סי' תנ"א סק"ח) דדעת מרן ז"ל שחמץ הבלוע בכלי מקרי איסורא בלע, ובס"י תנ"ב (ק"א) כתב דדעתו שמיקרי היתרא בלע, ולכאורה סתירה היא בדבריו, ושוב מצאנו שכך הקשה הט"ו (בס"י תנ"א סק"ח) בתוך דבריו, ובהגהות רעק"א שם על הט"ו כתב דקושיא זו עדיין לא נתישבה, ע"ש. וראיתי בחזו"א (סי' קי"ט סקי"ד) שביאר סתירה זו והכא בשיפוד נבלע טעם חמץ גמור, ואפי' ע"י הגעלה נשאר טעם (אע"פ שנקלש ע"י ההגעלה), ובנ"ט בר נ"ט הטעם כ"כ גרוע עד שלא חשוב טעם כלל, ולכן שם הקיל מרן ז"ל לומר שזה מיקרי היתירא בלע.

ב' חצובות נוגעות זו בזו

הא דכתב הרמ"א שחצובה צריכה ליבון, כתב המ"ב (סקל"ד) שזה משום חומרא דחמץ, דהרי ב' חצובות נוגעות זו בזו אין יוצאת הבליעה זו מזו, והוסיף דיש לתלות שאף אם נשפך שם חמץ כבר נשרף והלך לו, כיון שבכל שעה הוא על האש, וביאר בשו"ת אג"מ (יו"ד ח"א סי' נ"ט) שאפשר שכונתו שנשרף מחר כ"כ שלא הספיק לבלוע בינתיים, ואפשר שאפי' נשפך הרבה, כיון שזה נופל על האש ממש, נשרף מיד, ועוד כתב שם שאפשר שהאש שנשארת אחר שנשרף החמץ, היא כבר ליבון ונפלה האיסור, ושם יש מי שרצה להחמיר גם בשאר איסורים, אך הוא כתב שזה דוקא בחמץ, ומשום דכל השנה לא נוהרים בזה.

בענין רוב תשמישו

הנה במ"ב (סקעי"א) כתב דאם ידע שנשתמש בידות בחמין בחמץ בכלי ראשון, לא מהני ערוי אפי' בדיעבד, וצריך הגעלה ג"כ בכלי ראשון דוקא, ותמוה זה דהרי לעיל (סקמ"ג) כתב דבדיעבד סמכינן על דעת מרן ז"ל דהולכים אחר רוב תשמיש הכלי, וכאן ודאי שרוב תשמישו לא בכלי ראשון, ולמה לא נתיר עכ"פ בדיעבד. וא"ל דמשה"כ שם שסומכים בדיעבד לילך אחר רוב תשמישו, ר"ל אחר שכבר בישלו בכלי תבשיל, אינו נאסר (ואחר העיזון ראיתי דכ"מ בהדיא בשו"ע הגר"ו סכ"ח ובסל"ג, וכ"מ קצת מחק יעקב שם), אבל ודאי שאם הגעיל ויכול להגעיל שוב לחומרא כדעת הרמ"א - צריך לעשות כן, וכהא בידות מיירי רק שהגעיל ע"י עירוי, ג"כ לא סמכי' על זה ואומרים לו להגעיל שוב ולא מועיל אף בדיעבד, אך אם יבשל בו תבשיל ודאי מותר בדיעבד, דסמכי' על דעת מרן ז"ל דהולכים אחר רוב תשמישו, ודו"ק.

הכשר סכינים

במ"ב (סי' תנ"א סקי"ט) ביאר למה סגי לסכינים רק הגעלה (דהרי ביו"ד סי' קכ"א נפסק לגבי שאר איסורים שצריך ללבנן), לפי שיי"א שכלים שהשתמש בהם בחמץ רק ע"י אור ג"כ סגי להם בהגעלה, דחמץ מיקרי היתרא בלע, ועוד

הערות והארות | הלה

מצריכים להם הגעלה, ויש מי שחולק ונראים דבריו, וכתב ברמ"א טובו להגעילן או לקנות חדשים.

ובמ"ב (סקס"א) ביאר דזה לדעת הרמ"א, בדיעבד אף אם לא הגעילן ומלח בהן בשר בפסח, מותר לאכול הבשר אפי אם ידוע לו שנבלע חמץ בסלים ע"י מליחה, מפני שאין המלח מפליט מה שבלוע בתוך הכלי.

תניא, י"א, בב"י הביא דרבנו יואל אביו של הראב"ה סובר שמחבת שמטגנים בה צריכה ליבון, והראב"ה [וכן הרא"ש] ס"ל שסגי בהגעלה, ובד"מ (ז) הביא בשמהרי"ק כתב דאנו נוהגים לכתחילה ללבנו, ומיהו בדיעבד סגי בהגעלה, וכתב הד"מ שגם לדבריו בליבון קל סגי. בשו"ע פסק כהראב"ה, והרמ"א הביא את דברי המהרי"ב.

ובבה"ל ד"ה מותרת הביא שדעת החיי אדם להלכה שצריך ליבון חמיר מדינא דרוח הפוסקים סוברים כן, והבה"ל השיג עליו שרוב הפוסקים אינם סוברים כן, ולכן בדיעבד בודאי סגי בהגעלה.

במ"ב (סקס"ד) הביא מהג"ו, מג"א וחיי אדם דלאו דוקא שמטגנים במחבת שמן סגי בהגעלה [למחבר לכתחילה ולרמ"א בדיעבד]. אלא ה"ה שמטגנים בה עם שומן, והפמ"ג ר"ל דשומן אינו בכלל משקה וכגופא דבשרא הוא, ונחשב תשמישו ע"י אור, וכתב המ"ב דמלשון הפוסקים לא משמע כן.

תניא, י"ג, במ"ב (סקע"ה) הביא דטעם שצריך להסיר את הטלאי קודם ההגעלה באם קדמה בליעת האיסור לטלא, המאמר מורכי ועוד כתבו דזה משום דחיישנין שמא נשאר מעט חמץ בעין על הכלי קודם שנתנו עליו הטלאי, ולבעין אינו מועיל הגעלה, והמג"א [שחשש לדעת הרא"ש] חשש בזה גם בליעת האיסור שבלע בכלי מקודם ואין יוצא לגמרי דרך הטלאי, שהוא מפסיק, וחיישנין שיפלוט בתבשיל בפסח, ובשה"צ (פ"ה) הביא נפק"מ, דלטעם הראשון אם ניקה מקודם שנתן עליו הטלאי שלא ימצא עליו שום משהו חמץ יד בהגעלה, משא"כ לטעם השני. ובמ"ב (סקע"ו) הביא עוד נפק"מ (מהפמ"ג והגר"י), דלטעם הראשון די בליבון קל, דבזה בודאי נשרף החמץ שהוא בעין, ולטעם השני צריך ליבון חמור, שאז בודאי ישרף איסור הבלוע בתוך הכלי, ובחיי אדם ומג"א משמע דלשני הטעמים בעינן ליבון חמור.

ופסק המ"ב דבאינו בן יומו נראה דיש לסמוך להקל [וכתב במ"ב דכל זה בטלאי שהוא כעין טס ומודבק ע"י מסמרים, אך בטלאי שהוא נדבק ע"י האש, הרי זה נכשר בהגעלה, וא"צ להניח גזלים על הטלאי אף אם קדמה בליעת האיסור בכלים, לפי שע"י חום האש שרף כל המשות האיסור שתחתיו אם ישנו שם, וגם הבלוע שמעבר לטלאי נפלט ע"י ההגעלה ואין הטלאי מעכב כלל, כיון שנדבק ע"י חום האש נעשה ככלי אחד משת].

תניא, ט"ו, בטור כתב וז"ל: "יכיסו של ברזל שמשמיים אותו על חררה שנאפית על הכירה, יש אומרים שאפילו הגעלה אינו צריך, כיון שאינו עשוי אלא לכסות ואין החררה נוגעת בו, ונראה לי שצריך ליבון כי ברוב פעמים נוגעת בו, ועוד שהוא מזיע מהבל החררה שתחתיו", ובשו"ע פסק כהטור.

תניא, ט"ז, בטור הביא דדעת רש"י ור"ת שמדוכה של עץ ואבן שדכים בהם לפעמים פירורי לחם עם שומין ופלפלין, לא מהני להו הגעלה, ור"י והרא"ש החירו ההגעלה, והב"י הביא מתרומת הדשן דסגי להכשירה בליבון קל, בשו"ע פסק שמתורת בהגעלה, וברמ"א הביא שיש מחמירים לעשות ליבון קל, וכך המנהג [למרות שמעיקר הדין סגי בהגעלה (מ"ב סקצ"א)].

תניא, י"ז, בשו"ע כתב שהדף שעורכן עליו כל השנה וכן עריבה שלשין בה צריכים הגעלה, והרמ"א הביא שהמנהג שלא להשתמש בפסח בעריבות ודפין שלשין עליהם כל השנה אפי ע"י הגעלה, וכן עיקר. ובמ"ב (סקצ"ה) ביאר לדעת הרמ"א אם משתמשים בהם רק לפירקים סגי בהגעלה, ולשו"ע סגי בעירוי מכלי ראשון (מ"ב סקצ"ב).

במ"ב (סקצ"ז) כתב דלכו"ע מותרים כלי הלישה הנ"ל לאחר הגעלה, אם שם סדין או מפה להפסיק ביניהם, ואפי לשים בהם מצות חמות שרי בכה"ג.

ולשים בכלים הנ"ל מצה צוננת, הגר"י התיר ע"י הפסק מפה גם בלי הגעלה, והא"י והחוק יעקב כתבו שראוי לנהוג שלא להשתמש בכלי לישה ע"י הפסק מפה אפי בצונן, אבל ללוש עליהם פסק המ"ב דאסור אף בצונן דכה החימוץ הולך דרך הסדין, וליש מחמירים לעיל בסעף ט"ז יש להחמיר בזה גם לאחר הגעלה.

במ"ב (סקצ"ז) הביא דאם הכלים הנ"ל עשויים מתכת, הפר"ח החק יעקב ומקור חיים התירו ע"י הגעלה, והמג"א אסר.

תניא, י"ח, בב"י הביא מהכלבו שהנפה וכלי הלישה צריך לשפשפם היטב במים, ונהגו גם לאחר מכן להגעילם, והב"י כתב עליו ואנו לא ראינו מי שנהג הגעלה בנפה.

בשו"ע כתב שבפשפוף היטב סגי, והרמ"א הביא שנהגו שלא להשתמש בנפה אפי ע"י שפשוף והגעלה, וביאר במ"ב (סק"ק) דבדיעבד יש לסמוך על פסק המחבר.

ברמ"א הביא ששקים (שאכסנן בהם קמח) נוהגים בהם היתר ע"י כיבוס לאחר התרת הפטירות שבהם, וסתם במ"ב (סקק"ו) להלכה כהמג"א וש"א שהכיבוס צריך להיות בחמין, אפר וחביטה. ובשה"צ (ק"ל) הביא שהמג"א בעצמו הביא דמשמע מהתוס' ונהגותו אשרי שבדבר שהשתמש יבש בצונן יש להקל בכיבוס בלא אפר וחמין.

תניא, י"ט, בב"י הביא מהכלבו דהרחת שמוציאים איתה לחם חמץ מן התנור, הכשרה בהגעלה או שיקנו חדש לפסח, וההגהות מיימוניות ס"ל שאינה נכשרת בהגעלה, ובשו"ע הביא את ההגהות מיימוניות כדעה יחידה ביש אומרים.

במ"ב (סקי"א) הביא דאם הוציא מצה חמוצה במרדה של פסח, ואח"כ רדו בה מצות אחרות ונאסרו ע"י המרדה, ואח"כ נתערבו אלו בהרבה אחרות כשירות, כולן אסורות, דבפסח לא מתבטל יבש ביבש, ואפי אם נתערב בע"פ, מ"מ חוזר וניעור תוך הפסח ואסור לאוכלם בפסח [ורק בע"פ מותר להאכילם לתניוק], וזו דעת החק יעקב והמקור חיים, אולם המג"א סובר דכיון שלא נאסר רק מצד בלוע אינו חוזר וניעור בפסח [ובשה"צ (קכ"ז) סתם שאין אומרים חר"נ בבלוע].

במ"ב (סק"ב) הביא מהט"ז וש"א [ונראה לכאו שמצדד במ"ב כמותם], דאם מחזיק רחת של פסח משנה זו לשנה האחרת, מותר ואינה צריכה הגעלה, רק שיראה שחתיה נקיה היטב, וזה דלא כהמגן אברהם.

תניא, כ, בשו"ע כתב וז"ל: "השולחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלים כל השנה, רגילים לערות עליהם רותחים לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירות לתוכן", ובמ"ב (ס"ק ק"ד) הביא דמהר"ו פסק דלא מהני עירוי, דלפעמים משים עליו פשטידא חמה, והוי כאילו נשתמש בכלי ראשון, אלא יכשירים ע"י אבן מלובן וישפוך עליו רותחין, ויגלגל למקום אחר וישפוך עליו כדי שילכו הרותחין ככולו. ופסק המ"ב דבדיעבד מותר ע"י עירוי בלבד.

כאמור לשו"ע ע"י עירוי שרי להשתמש חמץ על השולחנות או התיבות, ובמ"ב (ס"ק קט"ו) הביא את המג"א בשם מהר"ל שצריך גם להניח עליהם עוד מפה או דבר אחר החוצץ.

והאר"י הסק שראוי לנהוג כהמהרי"ל בתיבות ומגדלים דכמעט א"א לטהרן שלא ישאר מאומה בין הדבקים, אבל בשולחנות פשטיץ אין להחמיר.

תניא, כ"א, בטור הביא דרגילין באשכנו ליתן שכר של שעורים בחביות של חסם, והתיר רבינו חננאל ליתן בהם יין בפסח ע"י הגעלה או ע"י עירוי ג' ימים, ומריבנו האי נראה שהכשרם רק בליבון. ובב"י הביא דדעת הריב"א שצריך ללבן אבנים, וישימם בהם וישפוך עליהם מים רותחים.

למה שנשתמש בהם לפעמים, ולהחמיר שכן יהי הכלי ראשון על האש וגם שיעלה רתיחה (וא"כ הל' של כתב"ב אינו מדוייק, דהיי צריך לכתוב בפ"י דיש להחמיר דלא כהמחבר). וכן כתב בהדיא הלבושי שרד שהוא המקור של דברי המ"ב הנ"ל, ובס"י ת"ס ס"ק ד' כתב המ"ב דאין לתת מים ע"י קטן לדעת היש אומרים בס"י שכ"ד סעף ג', ולא נפיק לדידהו חובה במצה זו, עכ"ל.

ולא הבנתי למה תלה המ"ב במחלוקת אם נתינת המים נחשבת ללישה או לא, כאן יכול להיות דלכו"ע אסור ע"י קטן כיון דצריך שיעור משעת הנחת המים, דאפילו בשאיבת המים אסור ע"י עכו"ם לכתחילה כדמבואר בס"י תני"ה סעף א' ברמ"א ובמ"ב ס"ק כ"א.

או שנאמר להיפך שגם למ"ד דהוי לישה, מ"מ לגבי שמירה אינו מעכב אם הניחו קטן, כיון דבשעת הנחת המים אין צריך שמירה רק מכאן ולהבא, סוף דבר היכן מצאנו שהשם לישה זה גורם להתחייב בשמירה מחימוץ, וצ"ע.

גדלי לין - חיפה

סיכום טור ב"י שו"ע ומ"ב סימן תנ"א

תניא, א, בטור הביא דדעת האבי עזרי והראב"ן דכלי חרס הבלועים בחמץ לא מועיל להם הגעלה, ואפי אם החזירן לכבשן ונתלבנו, והשאלתות פליג וס"ל דכלי חרס שרו בחורת כבשונות [הביא הטור בשם הרא"ש דמה דמהני החזרת כבשונות זה רק שמכניסן להיסק גדול דודאי לא חס עלייהו שמא פקעי, אך בתנורים שלו לא מהני כי חיים דלמא פקעי ויוציאם לפני שיתלבנו]. בשו"ע פסק את השאלתות, והביא גם את הגבלת הרא"ש.

במ"ב (סק"ז) סתם כהמג"א ועוד דאין למחות בנוהגים לסדר כלי ברזל של חמץ בתוך הבית בגובה הכותל במקום שאין יד אדם מגעת שם, והם סבורים כל ימי הפסח לנוי, והב"ח החמיר בזה, והביא המ"ב דאף דאין לחוש לב"ח מפני שאינם בני יומם מבליעת חמץ, וכ"ש באלו שרוב תשמישן בכלי שני או בצונן, מ"מ המחמיר בזה תע"ב.

בטור כתב דכלי חרס אין מועיל להם היסק באש, ואפי' שלא השתמשו בהם ע"י האור אלא שעירה לתוכם ורותחין, ובב"י ביאר דעת הטור שס"ל דאפי' לא נשתמש בכלי חרס רותחין אלא בכלי שני לא מהני בהו היסק [והביא שכך הוא דעת הרמב"ם], והדרכי משה (א) פליג אב"י בביאור דברי הטור, וס"ל דלהטור אינו בולע אלא בכלי ראשון, או ע"י עירוי שהוא ככלי ראשון.

בשו"ע כתב את לשון הטור, וברמ"א כתב ויש אוסרים אפי בכלי שני. ובמ"ב (סקי"א) הביא דלדינא הסכילו האחרונים דלכתחילה יש להחמיר בכלי שני כדברי הרמ"א, ולכך כלי מתכות צריכים הגעלה, וכלי חרס אין להם הכשר, אמנם בדיעבד אם נשתמש בלא הגעלה בכלי שאין משתמשין בו רק בכלי שני, יש להקל אף בכלי חרס במקום הפסד מרובה ומוניעת שמחת יו"ט, אם הוא אינו בן יומו (ומה שצריך שיהיה בן יומו הביא בשה"צ (י) שכך דעת הח"א, גר"ו ומקור חיים, אולם לח"י וא"ר שרי אף בבן יומו, וכתב שם בשה"צ דבכלי שלישי בודאי יש להקל אף כשהוא בן יומו).

במ"ב (סקי"ג) הביא דדעת המג"א וש"א שתנורי חרס מועיל להכשירים ע"י היסק בפנפים, שדרכן תמיד להסיק מפנפים לא חיישנין שמא פקעי, ובשה"צ (י"א) הביא שדעת הב"ח לאסור בזה.

בדרכי משה (ו') הביא דכתב המרדכי דדבר שצריך הגעלה מפני שתשמישו בחמין, אסור להשתמש בו צונן בלא הגעלה, והמגיד משנה מתיר מלבד בכלי חרס דאסור, וברמ"א הביא להלכה כהמרדכי.

תניא, ג, בטור כתב דקודם ההגעלה צריך לשוף הכלים להעביר כל חלודה שבהם, והביא בב"י שכך היא דעת הרא"ש, אולם שיבולי הלקט הביא בשם שר"י שא"צ להעביר החלודה. בשו"ע פסק כהרא"ש. ובמ"ב (סקכ"ב) הביא מהאחרונים דכל הקפיידא רק בחלודה שיש בה קצת ממשות, דחיישנין שיש תחתיה משהו מן האיסור, אך אם יש רק מראה כחם חלודה וכך בשאר כתמים אין קפיידא.

תניא, ד, בב"י הביא דדעת הר"ש ועוד דכלים שמשתמשים בהם ע"י האור כגון שפודין וכיו"ב, צריכים ליבון עד שיהיו נצוצות ניתזים מהם, והביא בכ"י לבאר דסבירא להו דחמץ חשיב איסורא בלע, והרב המגיד בדעת הרמב"ם למד דסגי בהגעלה, דחשיב היתרא בלע, והמרדכי הביא דלמאן דס"ל דחמץ חשיב היתרא בלע סגי בליבון קל, דהיינו שמלבן הכלי ושם מבחוץ לכלי קש, ומלבן עד שנושרף הקש.

בשו"ע הצריך ליבון חמור, וברמ"א הביא שיש מקילים בליבון קל, ונוהגים כסברא ראשונה בכל דבר שדינו בליבון, אבל דבר שדינו בהגעלה רק שיש בו סדקים או שמחמירים ללבנו, סגי בליבון קל [במ"ב (סקכ"ח) כתב דעל אף שדעת המחבר שחמץ חשיב איסורא בלע, מ"מ אין ללמוד מדין זה למקומות אחרים, דלפעמים היכא שיש עוד צדדים להקל מצרפינו ג"כ לזה דעת הפוסקים דס"ל דחמץ מקרי התיירא בלע].

וכתב המ"ב (סקל"ב) דהיכא שצריך ליבון חמיר אפי' בדיעבד יש לאסור אם נשתמשו בו בפסח בעוד שלא לבנו אותו בליבון חמור, ובמקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט פסק המ"ב דהיכא שהוא אינו בן יומו מעת שנשתמשו בו חמץ, יש לסמוך בדיעבד על הפוסקים שסוברים שחמץ מקרי התיירא בלע, ודי במה שהכשירו בהגעלה או בליבון קל, ובשה"צ (ל"ז) הביא שהא"י והגר"ז לא הזכירו שיהיה דוקא בן יומו.

תניא, ה, בב"י הביא דדעת ר"ת דעירוי חשיב ככל ראשון, אולם הרשב"ם ס"ל שעירוי לאו ככלי ראשון וכתב שם בב"י בדעת הטור שעירוי לא חשיב ככלי ראשון, וכך פסק בשו"ע שכתב דוקא "כלי שמשתמשים בו בעירוי שמערה מכלי ראשון צריך לערות עליו מכלי ראשון", משמע שאם השתמשו בו בכלי ראשון ממש לא מועיל לו עירוי, וכ"כ במ"ב (סקמ"א).

תניא, ו, בב"י הביא דדעת התוס' שכלים שרוב תשמישן בחמץ בכלי שני, ורק פעמים בכלי ראשון הכשירו הכלי ראשון, אולם הר"ף והרמב"ם סברי דאזלי בתר רוב תשמישו. בשו"ע כתב להלכה כהר"ף והרמב"ם, והרמ"א הביא את שיטת התוס', וכ' וכן הוא המנהג. ובדיעבד סמכינו אדעה ראשונה באינו בן יומו, א"י ועוד, ודלא כהפמ"ג שאסר בדיעבד גם באינו בן יומו (מ"ב סקמ"ו ושה"צ נ'). וכתב ברמ"א וז"ל: "וכן בכל דבר שיש לחוש שמא נשתמש בו בכלי ראשון", ובמ"ב (סקמ"ח) כתב וה"ה אם יש לחוש שנשתמש בו לפעמים ע"י האור, צריך ליבון דוקא וסגי בליבון קל, והביא בשה"צ (נ"א) מהפמ"ג שקערות של בצל שאופין בו לפעמים עוגות על תנור דחמץ מן הגזלים אין לו תקנה, דהרי צריך ליבון ויהיה ניתק ע"י הליבון, והבית מאיר ס"ל דבקערות אלו אם ידוע שאינם בני יומם מתשמש זה של אפיית עוגות נוכל לסמוך על דעה ראשונה, וסגי בהגעלה לכתחילה.

תניא, ז, בב"י הביא דכתב מהכלבו דדעת בעל המנהג דכפות העשויות מקרן שמתקלקלים במים חמים אין להם תקנה בהגעלה, ויש מי שחולק בדבר. בשו"ע פסק כבעל המנהג.

תניא, ח, בב"י הביא מהאו"ז ורבנו יחיאל מפרי"ש דכלי עצם וכלי גזלים אינם בולעים ודינם כשטיפה בלא הגעלה, והטור הביא דדעת רב האי דדמו לכל חרס, וצריך להסיקו בתנור עד שיתלבנו באש, והר"ף ראי"ש ורמב"ם השוו אותם לכלי מתכת והכשרם בהגעלה, ובשו"ע כתב בכלי אבן צריכה הגעלה, וברמ"א הוסיף וזה כלי עצם, ובבה"ל ד"ה ואחד הוסיף וכן כלי גללים.

תניא, י, בב"י הביא שדעת הרוקח וראב"ה שסלים שמולחים בהם בשר כל השנה, צריכים הגעלה, כי פעמים נופלים חטים על הנסרים, ובספר התרומה התייר לתת בו בשר הדהח [בטור כתב את דברי הראב"ה], ובשו"ע כתב שיש

ד"י"א שאין זה נקרא תשמישן ע"י האור, דאין זה רוב תשמישו, והסיק "ומ"מ מי שאפשר לו מצווה מן המובחר שיקנה חדשים לפסח", ותמוה למה לא כתב מי שאפשר לו ליבנו, וכמו ביו"ד, וזה ודאי כשר בכה"ג. [ודחוק לומר שזה משום שברוב הסכינים א"א ללבן וכמו שכתב בשע"צ סק"כו, דהיה לו לומר את זה, דהרי יש הרבה סכינים שכן אפשר ללבן]. ואולי אמר שיקנה חדשים רק לרווחא דמילתא.

הגעלה במרדה

כתב מרן ז"ל (סי' תני"א סי"ט) דהמרדה לא מועיל לה הגעלה, וביאר במ"ב (ס"ק ק"י) משום דבולעת מן החמץ ע"י האור בלי שום משקה, וגם א"א ללבנה כי היא של עץ.

והנה באר"י (ס"ק ל"ט) הביא מהכלבו והמהר"ם שתיירו, וביאר שמה שאסרו הפוס' להגעיל את המרדה הוא רק לכתחילה אבל בדיעבד שרי, ואפשר משום דסברו שחמץ מיקרי היתירא בלע, וממילא מהני הגעלה במקום ליבון, ועוד אפשר כיון שהמרדה אינה שוהה באש, רק מכניס ומזיזה מוציאה מיד, אפשר דיש להקל, ולכן פסק המ"ב (שם בשמו) דאם בדיעבד השתמש בה אחר הגעלה מותר, ודלא כמו בכל מקום שאנו אומרים שכלים הטעונים ליבון לא מועיל להם הגעלה, אם לא במקום הפסד גדול ומוניעת שמחת יו"ט (כמ"ש במ"ב סקל"ב).

חבית יין שרף

במ"ב (סי' תני"א ס"ק ק"כ) מבואר שאם היה בחבית יין שרף הוא חמור ביותר מפני שנשאר שם ריחו אפי' אחר ההגעלה וכו', ע"ש. והנה בס"י תס"א (ס"ק כ"ב) מבואר דאם בישלו פת חמץ וזמה באותו תנור ואפי' בתוך הפסח, מותר, וביאר דריח הפת החמץ בריח הפת של פסח אינו נחשב לכלום, והביאור דזה מין ומינו, והריח בכה"ג לא מורגש כלל, ע"כ נראה לכאורה דגם כאן אם ישתמש בפסח ביין שאינו חמץ אין לחוש כלל לריח היין החמץ שהיה שם, דאינו כלום.

הכשרת מחבת לפסח

הנה במ"ב (סי' תני"א ס"ק ס"ג) ביאר הטעם שמחבת א"צ ליבון אלא הגעלה, משום שיוצקין בה שמן (או שאר משקה), והחמץ אינו נבלע ע"י אור בלבד, והוסיף דאפי' אם נשרף ונבדק לדופן הקיריה, אכתי איכא הלחוחית ולא נבלע ע"י אור בלבד.

והנה לדעת הכה"ח (סק"ע) צריך שיהיה טופח ע"מ להטפיח, ואם אין טע"ל הכלי צריך ליבון, ויל"ע אם הלחלוחית שנשארת בכלי מספיקה לזה, ומ"מ בודאי דסגי בהגעלה כיון שרוב תשמישו עם משקה [שהרי המ"ב דיבר לדעת מרן ז"ל, דהרמ"א כתב שנוהגין ללבן לכתחילה, משום שלפעמים נתייבש השומן והעיסה נאפית לבדה, כמ"ש במ"ב סקס"ו].

ואמנם יל"ע בסו"ט שמשבילים בהם איטריות ופתיחים וכדו', דיש משפחות שנוהגות לשדוף אותם תמיד, מפני שכך יותר תביב להם, דאז בודאי אין זה רוב תשמישו ע"י משקה, אם יש לסמוך על הלחלוחית או דיש לחשוש, והנראה לע"ד דבד"כ לא נשאר שם טופח ע"מ להטפיח וצריך ליבון מדינא.

השתמשות בפסח בשקים ישנים

במ"ב (סי' תני"א ס"ק ק"ו) כתב דנוהגים היתר בשקים ישנים ע"י כיבוס בחמין, אפר וחביטה, וכתב שיש טונגר שליט"א שבערי ימי הפסח עמ' פ"ה) הדיוים נוהגים לסמוך על הכביסה שבמכונת כביסה, שמה שהמכונה דופקת הכביסה נקרא חבטה, ואבקת הכביסה חשיב אפר, אך צריך לכבס במים חמים ולא די בכביסה בפושרים, ומפות ומגבות שא"א לכבסם בחמין, אין להשתמש בהם בפסח.

יוסף חזן - באר שבע

הגעלת קת של סכין

בס"י תנ"א סק"ט בסופו כ'י שאם הגעילו קת של סכין שנגע בלחם חם הינו, ולכאו הוא צריך ליבון שתשמישו ביבש [או שנאמר שזה רק לרמ"א שחושש למיעוט תשמישו].

טלאי בכלים

במשנ"ב סי' תנ"א סעף י"ג כ'י שכ"ו בטלאי שנדבק במסמרים, ולרא"י המשנ"ב כ'י בסעף ד' שאם יש מסמרים לא מועיל כלום, אפי' שהם היו לפני הבליעה כיון שיש שם חמץ בעין [לגבי סכין שהקת כ"ב מסמרים].

ועוד לא מובן במשנ"ב אמאי בליבון קל בטלאי למד שיש בעיה שהוא בלע, ולא על החמץ בעין, ואמאי ליבון קל שזה עם בדיקה שהקש נשרף עליו, והדבר השני לא יועיל במקום הגעלה שהרי ראינו בכמה מקומות שליבון קל עדיף מהגעלה.

משה ישראל מלכה - אשדוד

שימוש בצונן בכלי שצריך הכשר

כתב הרמ"א בסימן תני"א סעי' א': כל כלי הצריך ליבון או הגעלה אסור להשתמש בו אפי' צונן בלא הכשר. ובטעם הדבר ביאר המשנ"ב דחיישנין שמא ישתמש חמין, וצריך לעיין מאי שגא מסעי' כ"ב שכתב השו"ע דבית שאור ובית חרוסת שלא נשתמש בהם אלא צונן אסור להשתמש בהם בחמין, והתם לא חוששים אנו בצונן שמא ישתמש בחמין, ובשלמא לגירסת הגר"א שהובא בשע"צ שגרס אפי' בצונן אסור אתי שפיר, אך לגירסא קמייאת מאי שנא. ואולי י"ל דהתם איכא ספק בעצם הכלי אם נשאר טעם, ויל"ע.

לכא"י ש ממקום אחרו להוכיח שגם בדברים שאין בהם ממש מצד עצמם, מ"מ כשמצטרפים יחדיו כממש חשיבי, ולא דכבר בטל אלא חוזר וניעור. ומפורש בס"י תנ"ב סעי' א' ע"ד השו"ע שכתב שאם מונעיל לאחר שעה חמישית א"צ להזהר שיהיה במים שישים לבטל הבליעה. וכתב המשנ"ב ס"ק י"ג שאם מגעיל הרבה כלים זה אחר זה צריך שיהיה במים שישים נגד כולם, שהאיסור של חמץ שיש בתוך הפליטה חוזר וניעור יחד. ואתא שם שלכא"י כל כלי טעמו נתבטל בשישים ואין כאן ממש של איסור, וע"כ דגם שאינו אלא טעם ואינו ממש [לענין בל יראה לדוגמא], מ"מ שנצטרף יחד הנפך לממש שחוזר וניעור. ולכאו יש מקום שמצינו היפך כן לענין זיעה, בס"י תס"ו סעי' ג' דזיעת חומה כיון שההצטברות של המים הם מאדים שאין בהם ממש, אינם חשובים מים לענין הכשר, משא"כ אם הם באים מאדים שיש ממש חמץ, ומשמע שם שאפי' יצטברו מים רבים (כמו מזגן שיסודם מלחות האויר) שרי. ואין לומר שרק משום שזיעת המים היא מועטת אזי נחשב שכיון שיסודו מהאויר הוא כלום, אך בהרבה אסור, בוכרזת צ"ל שמים שנוצרים מחמת לחות בעלמא בעלי תכונה שונה הם שאינם מחמציים.

ויש לעיין מדוע לא כ"כ נוהרים אנשים מהצטברות שמנונית שנמצאת במטבחי ימינו מאדים קרים העולים למעלה, ובמשך השנה הפוכים לשמנונית שהי"ל חמץ גמור, וכיון דיישב על כלים (לפעמים) הוי כבוש כמבושל, ובעי הגעלה וניקוי מדינא.

גיר כהן - אשדוד

הכשרת סכינים לפסח

מ"ב סי' תני"א ס"ק כ', על מה שפסק המחבר שדכניסין מוגעילם בכלי ראשון אפילו שאינו על האש רק שועדנו רוחח, הוסיף והיהו המים מעלים רתיחה וכדלקמן בס"י תנ"ב [לבושי שרד], עכ"ל. ודבריו צ"ע, דאין המים יעלו רתיחות לאחר שהורד מהאש, דאפילו כשהוא ע"ג האש הוא מצטנן כל פעם שמכניסים כלים להכשירים, וכמו שהאר"ך בזה המ"ב סי' תנ"ב ס"ק ח'.

ועל כרחק צ"ל דבאמת המחבר כאן הקיל בסכינים שאין צריך לעלות רתיחה, כיון דאין רגילות להשתמש בהם בכלי ראשון שעל האש. והמ"ב הוסיף לחוש

הערות והארות | הקלד

רבנים מן המאה ה-17

רבנים מן המאה ה-18

רבנים מן המאה ה-19

רבנים מן המאה ה-20

בחומותיו, ולישמת כל מה דמצי שלא לגלות מסתרותיו, ואם הגיע להוראה גם הוא יורה על פי הדין דוקא, ע"כ.

ישמע חכם ויוסף לקח חכם העונה לשאלויו דבר הלכה ישיבם כדעתו של מרן דעת עליון אשר קיבלנו הוראותיו, ובנוסף את המנהג אשר נהגו אבותינו ורבותינו משנים קדמוניות ושאר חומרותיו וכו'. והבוחר יבחר, ולא את החומרא יהפוך לעיקרו של דין נגד הכרעתו של מרן. ואחרי כותבי כל זאת דברתי עם ידידנו הרב איתן כהן בהאי דינא, והראני את אשר כתב בהגהותיו חומות ירושלים על ספר התקנות ומנהגי ירושלים (דף ר"ט), וראה ראיתי דכתב שהראשלי'צ הרב יצחק יוסף ראה שהגרבי'צ אבא שאול שמר על כלי זכוכית משנה לשנה, וכשנשאל לפשר הדבר אמר לו שהוא שוקל הכלי השנה, ושוב שוקל אותו לשנה הבאה, ומבדיקה עלה שנהיה הכוס יותר כבד, ואי'כ סימן שכלי זכוכית שלנו בולעים, אך דחה דבריו מדברי הר"ן בפרק כל שעה (לע"ז) שכתב שאפילו שכלי זכוכית בלע קצת אין בכך כלום, ואין לחוש לבליעה כל כך מעט וע"כ.

חן חנוניא נרדע - חולון

בענין שהולכים בתר רוב תשמישו

נשאלתי מידידי הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (מח"ס גם אני אודך, ופרדס יוסף על המועדים) בהא דכתב בחזו"א סימן קי"ט אות ט"ו: ועוד דלא נאמר למיזל בתר רוב תשמישו אלא בחילוף צנון וחמין או בחילוף בישול ותשמיש ע"י האור, ובוזה השוו חכמים מידות להקל בהכשר של רוב התשמיש, אבל כלי שרוב תשמישו בהיתר ומיעוט באיסור ודאי צריך הכשר אפילו אינו בן יומו, הלכך לא שייך להתיר מדוכה שנידך בה חמץ פעם אחת משום רוב תשמישו בתבלין.

ולשון המשנה ברורה בסימן תנ"א ס"ק פ' ומדוכה שלנו שרוב תשמישה בשבשים וכו', אינו מדוקדק, שאם מיעוט תשמישה בחמץ ודאי אסור, אלא ר"ל שישעילם לא נידך בה דהמץ רק החשש שמא נתערבו פורורי פת בבשמים, ע"כ. האם יש בזה מחלוקת, ודעת המשנה ברורה דאולינן בתר רוב תשמישו גם בכה"ג, או שלא שייך כלל מחלקת בזה, והחזו"א העיר רק שהלשון לא מדוקדק, ולדינא גם דעת המשנה ברורה דבכה"ג לא אולינן בתר רוב תשמישו, עכ"ל.

ואשר ראיתי להביא מדברי המהר"ל זצוק"ל בספרו שר"ת פעולת צדיק ח"א סימן קע"ז, וז"ל: המנהג במחנה העברים כשרוצים לעשות מים שרופים לפסח לדקדק בצימקוים שרופים לשרות שלא ישאר בהם שום חיטה או שעורה, ואח"כ מוצקים הצימקוים דרך שפופרת ומשמרים אותם לפסח ככלי מוכשר, אמנם ככלי ששרוין בו ומבשלים בו היין שרוף אין מכשירין אותם בהגעלה, משום דלפעמים מבשלים בהם בשר ומולחין הבשר במלח שנטחנו ברחיים של קמה, וגם לפעמים מבשלים בהם דייסא או לשין בהן עיסה של חיטים, נלע"ז תימן ס"ל תלו רוב תשמישן, אם רוב תשמישן בדבר שיש בו חשש חמץ בודאי צריך להגעילו, ואם אין רוב תשמישן בחמץ אין לחוש דהא אפילו להשתמש בו בפסח אין צריך הגעלה, ע"כ.

ומתבאר מדבריו דאולינן בתר רוב תשמישן גם בכה"ג שרוב תשמישו בהיתר ומיעוטו באיסור, וכפי שעולה מדבריו שאפילו בדבר חריף אמרינן כלי, שהרי כאן מיירי שעושים מים שרופים (עראקי), ואם כן כבר יש מקום לומר דבוה פליגי המשנה ברורה והחזו"א, אבל אין הכרח בדבר, וכפי שאנו שומעים מביאים זאת כדעה מוסכמת דלית מאן דפליג. ובמשנת תימן חזינן להדיא דלא כחזו"א, ויש להעיר שרבים מגדולי חכמי תימן עשו הערות והארות לספר פעולת צדיק, ובתשובה זו לא מצאנו שום הערה, כך שאפשר לומר שחכמי רובני תימן ס"ל הכי שגם ברוב תשמישו בהיתר ומיעוטו באיסור אולינן בתר רוב תשמישו לגמרי.

אם מהני הגעלה לעריבות

נשאלתי מידידי הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (מח"ס גם אני אודך, ופרדס יוסף על המועדים) בהא דכתב השו"ע סימן תנ"א ס"י: הדיף שעורבין עליו כל השנה וכן עריבה שלשין בה צריכים ללכה, ובהגהה"ה והמנהג שלא להשתמש בפסח בעריבות ודפין שלשין עליון כל השנה אפילו על ידי הגעלה, ובשתילי זיתים כתב לבאר לפי שאי אפשר לנקרן ולנקותן יפה יפה שלא ישאר משהו חמץ באחד הפחתים או ננקב שאינו נראה לעין (לבוש), ואי'כ נראה דמכ"ש שולחנות העשויים מסלי נצרים, שיש בו סדקים רבים דאין משתמשין בפסח, ומאייד מציינו בשו"ת פעולת צדיק תלמידו המובהק של רבינו שכן כתב בחז"א סימן קע"ב. בענין השולחנות העשויות מסלים, ראיתי מנהג הראשונים משתלשל ובא לשופם ולנקותם יפה במים חמין, ואח"כ מערין עליהם ורתחין מכלי ראשון, וצריך ביאור, ע"כ.

ואשר נראה לומר, ובהקדים שכבר יסדו לנו חו"ר תימן, ודיכא דדברי ההגה"ה אינו מתאים להלכה למעשה ולמנהג, משמטיו רבינו, ואם כן כאן שרבינו העלה דברי רמ"א וטורח דברייו אי'כ נראה שזה מתאים להלכה ולמנהג, ואף שכבר כתבנו בהקדמה לתכלאל שתילי זיתים ח"א, ח"ב, וביותר באגדתא דפסחא שיצא על ידינו, דאין הכרח גמור מזה שרבינו השאיר דברי הרמ"א שזה מתאים להלכה ולמנהג, דאפשר דכל דבר שהוא מצד חומרא וחסידות לא השמיטו רבינו באאן, שהרמ"א כתב בלשון והמנהג ורבינו טורח לבארו, ומשמע יותר שדך גם מנהג בני תימן, שכן מציינו פעמים רבות שרבינו משאיר דברי הרמ"א היכא שהדבר מצד חומרא וחסידות ואינו טורח לבארו, או להביא מדברי הפוסקים שדנו בדברי הרמ"א, ובכאן שטרח לבאר דברי הרמ"א נראה שדך גם מנהג תימן, ולפי זה נראה שגם שולחנות העשויות מסלי נצרים לא נהגו להשתמש בהם בפסח אפילו על ידי הגעלה ואתי במכ"ש, ואף דבשו"ת פעולת צדיק כתב שהמנהג משתלשל ובא לשופם ולנקותם יפה במים חמין, ואח"כ מערין עליהם ורתחין מכלי ראשון, אין בכך כל קושיה, דאף דרבינו השתילי זיתים והמהר"ל זצוק"ל בני עיר אחת צנעא, מציינו פעמים רבות שנחלקים בענין המנהג, דנראה דכל אחד כתב את מנהג בני קהילתו.

אבל נראה יותר, דאף דמהסברא שולחנות העשויות מסלי נצרים חמורים יותר, שיש בהם סדקים רבים, אפשר דהמנהג בפועל שכן השתמשו בשולחנות על ידי הגעלה וזה אפשר, שאין השולחנות מצויים להם כמו העריבות, גם בעריבות משתמשים ממש בחמץ, שמנחיזים את הבצק עד שיחמיץ ודמי לבית שאור משא"כ בשולחנות, וקשיא להו לבני אדם לעשות הבצק של המצות באותה עריבה שלשין בה חמץ כל השנה, ואפושי פלוגתא לא מפשיתן, בכ"ש בין רב לתלמיד.

וראיתי לשלשל כאן מדברי גאון עוזינו המהר"ץ זצוק"ל מה שכתב בסימן קע"ב הנ"ל, ויש לדקדק דמון השו"ע סוף סימן תמ"ב כתב: עריבות שלשין בהם חמץ אין לסמוך על מה שרוחצין אותם בחמין ומוקרין החמץ מהן, כי אי אפשר לנקרן שלא ישאר בהן בין הכל כזית והכל מצרפו וכו', והי"ה לצבא שבסלי נצרים שאינו יכול להוציאו, דקשה הוי להי ללמינתו ברישא דין סלי נצרים, וברת כן לימא והי"ה עריבות שלשין בהן, אבל להוכיז דין עריבות תחילה, תו לא צריך כלל להוכיז דין סלים, דפשיטא הוא דאתו בקי"ו מזין עריבות שאין בהם רק ארבעה או חמשה סדקים, אלא דודאי דנקט סדר הדברים כן כי היכי דנלף מינה שאם רוצה להגעילן דמנהי להו הגעלה, ומשום דהוה ס"ד דווקא לעריבות מהני הגעלה, אבל לסלי נצרים לא כיון, שכלו מלא נקבים ואריגות, קמ"ל דדין סלים שווה לדין עריבות, ע"כ. ואף שבסימן תנ"א סעיף י"ז מוכרח רק ענין הדיף שעורבין עליו וכן עריבה שצריכים הגעלה, הי"ה סלי נצרים, וכבר כתב רבינו השתילי זיתים לבאר דמה שכתב השו"ע בסימן תמ"ב עריבות שלשין בהם חמץ אין לסמוך על מה שרוחצים אותם ומוקרים החמץ מהן, כי אי אפשר שלא ישאר בהן בין הכל

רבנים מן המאה ה-17

רבנים מן המאה ה-18

רבנים מן המאה ה-19

רבנים מן המאה ה-20

מה שישתמש בו יהיה בכלי שני כרוב תשמישו, ולא חישישין שמא ישתמר בכלי ראשון ויפלט הבלוע משום דמיעוטו הוא, ומה שיש בו בלוע בכלי שני הרי נפלט ע"י ההגעלה מכלי שני. עכ"ז.

ולכאורה לדברי המגן האלף דמאי דאולינן בתר רוב תשמישו זהו משום דלא חישישין שישתמש בתשמיש המועט שבו, אי"כ אף בבליעה בת יומא היה לו להתיר דניזל בתר רוב שימושו, ונתלה שישתמש בכלי שני.

אולם התבואות שמש סימן כ"ד אות ז' הקשה על הר' מגן האלף, דהמרדכי בפ"ה מע"ז כתב דכלים הצריכים ליבון, אם הגעילן בלא ליבון התבשיל אסור אפי' דיעבד, ומשום שאינו פולט הכל ע"י הגעלה, וכל זמן שישתמש בחמין פולט קצת קצת, וכן הביא החק יעקב בסימן תנ"א ס"ק י' דכן היא שיטת האיסור היתר (כלל נ"ח דין ל"ה), וכן הרשב"א בתורת הבית. ואי"כ יש להקשות דאף דנתלה שישתמש ברוב תשמישו, אכתי יש לחוש שבכמה פעמים בכלי ראשון יפלוט הכלי מעט, מה שבלע ע"י האור, ואי'כ צריך להיות הדין דאסור.

אלא שכתב התבואות שמש דדברי המגן האלף כך הם, דאף דיש לחשוש בדפעם השניה שמשתמש בכלי ראשון יפלוט קצת מהבליעה שבאה ע"י האור, מ"מ כיון דמאי דאסרינן בשאינו בן יומו זו חומרא בזה לא חישישין שמא יפלוט מה שבלע ע"י האור בהגעלה שניה, עכ"ד.

הרי שלמד בדברי המגן האלף דאף הוא לא התיר אלא בשאינו בן יומו, אי"כ נמצינו למדים דאף להמגן האלף אין להתיר בהכשר כלי ע"י רוב תשמישו אלא דווקא בשאינו בן יומו. וכן כתב בערך השולחן סימן תנ"א דווקא באינו בן יומו. וכן כתבו בכף החיים ובמשנה ברורה.

אלרד פאר - בני ברק

האם מותר להשתמש בכלי זכוכית בפסח או לא

עיקר מטרין דדין זה מפורש בבית יוסף (סי' תנ"א): כתוב בהגהות מיימון (פר' ה' הכי"ה) אומר רבינו יזאל כוסות זכוכית שנשתמש בהם כל השנה אסור להשתמש בהם בפסח, משום דהוי ככלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם, ואף על גב דאין משתמשין בהם כי אם על ידי צנון, מכל מקום יש לאסור משום דלפעמים שורין פתיתין של פת בתוכו ביין, והוי כבוש והרי הוא כמבושל.

וכי' המרדכי (פר' כל שעה) בשם רבינו יחיאל גם כן, ונתן טעם משום דהוי ככלי חרס האולי ותחילת ברייתו מן החול, והתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם.

ובשו"ת תרומת הדשן (ח"א סי' קל"ב) הביא מחלוקת הפוסקים בנידון כלי הזכוכית, וכתב שהמנהג דלא כראב"ה היתיר בכלי זכוכית.

אבל כמה ראשונים פליגי עלייהו, הר"ן (פר' כל שעה ט'), כתב נראה לי להתיר כלי זכוכית אפילו במכניס ליה, דשיעי וזו קושים ובלעיתם מעוטה מכל הכלים. ומצאתי בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' רל"ג) דהכי איתא באבות דרבי נתן (פר' מ"א מ"ו) כלי זכוכית אין בולעין ואין פולטין, ע"כ.

וראב"ה (סי' תס"ז) כתב דכלי זכוכית שיע ולא בולע כדאמרינן גבי לב (פסחים ע"ד ע"ב), וראיה מאבות דרבי נתן (פר' מ"א ה"ו) שששה דברים נאמרו בכלי חרס ושלשה בכלי זכוכית, כלי חרס בולע ומפלוט ומשמרו מה שבתוכו, מה שאין כן בכלי זכוכית.

וכן נראה מדברי הראש"ש (פר' כל שעה סי' ח) גבי מאני דקוניא, וכן נראה לרבינו ירוחם עיקר.

ומרן בבית יוסף אחר שדובר בקדשו בהאי דינא, והביא פוסקים מערכה מול מערכה, העיד בגדול דמנהגו להתיר להשתמש בפסח בכלי זכוכית, ובנוסף הכריע במחלוקת הפוסקים דנקטינן כדברי המתירין.

ומכללן של דברים אתה הראת לדעת דמנהגינו של הספרדים מיוסד ומבוסס על גאוני עולם, הלא המה הר"ן ראב"ה הראש' רבינו ירוחם הרשב"א, ועל צבאם מרן שפסק בשו"ע (סי' תנ"א סעי' כ"ו) כדבריהם, וכן הרב פרי חדש כתב וכן אנו נוהגין.

ובחפשי עיני ראו להרב הגדול שיירי כנסת הגדולה (סי' תנ"א אות כ"ט) דכתב: נהגו בקושטא ואגפיה ובכל מקומות הספרדים ששמענו שמעם כפסק מרן, וגם מבני הספרדים ראיתי מן המהדרין נוהרין בזה, ע"כ.

וכן ומשכו הבאים אחריו כל ישרי לב, הלא המה בספרתם בספר התקנות ומנהגי ירושלים שנהגינן להקל בכלי זכוכית כסברת מרן.

וגם הרב שדי תמד (אספת דנינים כלל ה' אות כ"א) כתב: הספרדים הנגזרים אחר פסק מרן כלי זכוכית אין צריכים שום הכשר, וכן עמא דבר זולת השרידים המהודרים כמו שכתב הרב שיירי כנסת הגדולה, ע"כ.

והכי נמי אשכחן בספר שער המפקד (הלכות פסח סעי' ג') דכתב: נהגינן להקל בכלי זכוכית כסברת מרן דאינן בולעין כלל, ובשטיפה בעלמא סגי להו. ובהגהותיו נהר פקוד תנב: הך קולא דזכוכית בפסח כן נהגו בכל תפוצות ספרד.

למקומתם באין פוצה פה, ע"כ.

תו חזי הוית להרב נתיבי עם (סי' תנ"א): דכתב המנהג פשוט שמורים להלכה לכל שואל כסברת מרן, אבל השרידים נוהגים להשתמש בהם אחר עירוי ג' ימים אפילו בכוסות ובכלי זכוכית שנשתמשו בהם חמץ בחמין, ע"כ.

ומה דכתב בספר מקור חיים (נרב חיים דוד הלוי) (פר' קפ"ו סעי' מ'): ודומני שאין עוד מי שמשתמש בזכוכית בפסח על ידי שטיפה רגילה. ע"כ. אחר המחילה הרבה נהגינן להשתמש בכלי זכוכית כפסק מרן, כדהעידו בגודלם הרבנים הספרדים כדכתבתי לעיל.

וגם הלום ראיתי אחר רואי להרב הגדול רבי שלום משאש בהסכמתו לספר כה לחי לרב יצחק חזן שכתב: מה שכתב הממחר דבני ספרד נוהרים להשתמש דוקא בכוסות חדשים וכו'. ואנכי לא ידעתי ולא ראיתי מנהג זה כלל נוהג במרוקו גם אצל גדולי תורה, ועד היום הכל שוטפים הכלים ורוחצים אותם היטב ומשתמשים בהם, וכן נוהגים, ע"כ. וכן העלה בשו"ת עולת יצחק (הרב רצאבי) (ח"ב סי' קכ"א).

ומאחר שנשתלשל ונמשך המנהג כפסק מרן בקרב הספרדים כדהעידו בגודלם רבנן בתראי, אין להרהר אחר המנהג ואין לשנותו, וכל המשנהו ידו על התחנותה, והמנהג הוא עמוד גדול לסמוך עליו. וע"ע מה דכתבתי אנן בעניותין במע' מ' מפי סופרים וספרים גאוני עולם אודות שימור וחזיקו המנהגים.

וצופה הייתי להרב הגדול הראשלי'צ בשו"ת יביע אומר (ח"ד סי' מ"א) אשר הפליא והגדיל להשיב"א כל מה שאמרו מפי סופרים וספרים כיד חוכמתו הרמה, וכל יקר ראתה עינו הפקוחה, והעלה הלכה למעשה כפסק מרן, ובתשובתו הנזכרת כתב בשם הזכור לאברהם ורב פעלים שבמקומם נהגו להחמיר בכלי זכוכית.

ומכל האמור תורה יוצאה מחוורת כשמלה שהספרדים מותרין לכתחילה להשתמש בפסח בכלי זכוכית בלי שום הכשרה, אלא בשטיפה והדחה בצנון כהכרעתו של מרן בש"ע, והנהוגים להחמיר לא להשתמש בכלי זכוכית ימשיכו במנהגם ולא ישנו את מנהגם, דחלקם של הספרדים נהגו להחמיר בזה כדכתבנו לעיל בשם כמה אחרונים.

יודיעים הדברים של גאון עוזינו הרב הגדול מחזיק ברכה (סי' תס"ו אות ה') דכתב: ואשר תראה נפש להחמיר אין מנוחין אותו, כי כולי עלמא ידעי דבפסח כל אחד מחמיר לעצמו ועושה גדרות וסייגים, כי רב הוא תוקף איסור חמץ החמור מכל איסורין שבתורה כאשר בירד הרדב"ז בתשובה, ואינו יוהרא ולא דבר תמוה, כי כל העם מקצה יודיעים היו כמה חומרות עושה כל אחד כאשר תאהו נפש, ובכי האי גונא ליכא לעז, ומיהו את צנועים חכמה להחמיר כרצונו בביתו

רבנים מן המאה ה-17

רבנים מן המאה ה-18

רבנים מן המאה ה-19

רבנים מן המאה ה-20

היטב. וכן ס"ל כהרא"ש אבין, וכמו שהערנו לעיל. אי"נ הטור סובר כאבי העזרי, ומ"ש בסוה"ס דכלי שתיה שרו בשטיפה ואי'צ הגעלה - לא משום דס"ל דאולי בתר הרוב וכמ"ש הב"י, אלא משום דהאי חששא הוא מיעוטא דלא שכיחא. ודו"ק.

בדין הרוחת האם סגי בהגעלה

כתב הב"י (סי' תנ"א ס"ט) בשם הבלכו הרוחת נהגו להגעילה וכו', אבל בשו"ע פסק דאין לה תקנה דתשמישה ע"י האור, ע"ש. וצ"ע למה פסק הכלבו דסגי בהגעלה, והרי תשמישו ע"י האור, ואפשר לומר דכיון דא"א ללבנה כיון שהיא של עץ יש לסמוך בדיעבד ע"ד הפוסקים דס"ל דחמץ היתרא בלע דסגי בהגעלה, והכא כדיעבד דמי שא"א ללבנה, ושורר להא"ר (סי'ק ל"א) שכתב כעין זה. ע"ש היטב. ועוד כתב לבאר כיון שאינו משהה באור אלא מוציא ומכניס מהר, לא הוי תשמישו ע"י האור, ולכן היקל בדיעבד אם עשה הגעלה שאינו אסור המצות. ע"ש. וראיתי שיש שהעירו ע"ד הא"ר, שהרי לעיל (סי' תנ"א ס"ק י"ג) כתב שיש לסמוך על הפוס' דחמץ היתרא בלע רק בהפסד מרובה, וכמ"ש המ"ב לעיל (שם ס"ק ל"ב) ע"ש. אך לענ"ד אין זו קושיא, דהכא אפי' בלי הפסד מרובה יש להקל, דס"ל להא"ר דאין זה ממש תשמישו ע"י האור כיון שאינו משהה הרבה, ולכן כתב הכלבו שאפשר שאם ימרוקנה הרבה יפה ויחממנה בתוך התנור הרבה שדי בזה, דכבולעו כך פולטו. ע"ש ודו"ק.

כלי שני האם צריכים הגעלה

כתב מרן בש"ע (סי' תנ"א ס"ה): כלים שהשתמש בהם בחמין וכו', ואם תשמישן בכלי שני הכשרן בכלי שני. ע"כ. משמע שצריך להכשיר כלי שני כיון שהוא בולע ומפליט. וכן משמע מדברי הב"י (שם ס"א) ע"ד הטור שכתב שאין מועיל היסק לכלי חרס שהשתמש בהם בחמין אפי' שלא ע"י האור, אלא שעירה לתוכן ורתחין. ופירש הב"י אפי' לא השתמש אלא בכלי שני לא מהני בזה היסק וכו'. ע"ש. משמע שכלי שני בולע ומפליט, ובכלי חרס לא מהני.

אולם לעיל (סי' תמ"ז ס"ג) גבי חיטה שנמצאת בתרנגולת וחיממה בפסח אסורה, ובכלי שני אין לחוש כמ"ש הגה"מ כמבואר בב"י שם (ורק הרמ"א כתב שטוב להחמיר בכ"ש שהי"ס).

ואפשר ליישב ע"פ מ"ש ביו"ד (סי' ק"ה ס"ב) וז"ל: חום של כלי שני אינו מבשל, וי"א שגבי'כ אינו מפליט ואינו מבליע. וי"א דמ"מ הוא מפליט ומבליע ואוסר כדי קליפה. וראוי לחוש לזיהור בדבר לכתחילה, אבל בדיעבד מותר בלא קליפה, ובהדחה בעלמא סגי. עכ"ל. מפורש בדברי מרן שב"ש לכתחילה צריך להחמיר, אבל בדיעבד מותר, ולכן פסק מרן (סי' תנ"א ס"ה) דכלי שני צריך להכשירו בכמ"א, אך לכתחילה, ואי'כ בדיעבד שלא הכשיר מותר. וגבי התרנגולת (סי' תמ"ז ס"ג) מרן התיר כיון דהוי כדיעבד שכבר מבושל, ולכן התיר באכילה.

ומ"ש מרן (סי' תנ"א ס"א) בכלי חרס שאסור אפי' בדיעבד בכלי שני, בזה יש לומר שמרן לא התכוין לכלי שני ממש, אלא בעירוי מכלי ראשון דהוי ככלי שני, דנהג הטור כתב שעירה לתוכן ורתחין ומשמע בעירוי, ואף שהב"י נקט לשון כ"ש הוא לא דווקא, וכונתו לעירוי מכ"ז. וכן בש"ע מרן העתיק לשון הטור. תדע שהרי הב"י הביא ראייה מדברי הרמב"ם דלא מהני בכלי חרס היסק, שכתב בפ"ה (הכי"ה) וז"ל: כלי חרס שנשתמש בהם חמץ בחמין בין בכי"ז כגון קדרות, בין בכי"ש כגון קערות וכו'. ע"ש. וקערות תשמישן בעירוי מכ"ז ולא בכלי שני ממש, אי'ו כמ"ש, וכמ"ש הב"י בהדיא לקמן (סי' תנ"א ס"ו) להוכיח מדברי הר"ף והראש"ש דאולינן בתר רוב תשמיש הכלי שכתבו בפ' כל שעה, וז"ל: והני דאשתמש בכלי שני כגון קערות וכי"ב, כי שדי עלייהו ורתחין בכ"ש שפיר דמי, ודייק הב"י שקערות שתשמישן בעירוי סגי בעירוי אף שפעמים משתמשים בכ"ר. ע"ש. מוכח שקערות משתמשים בעירוי ולא כלי שני.

ויש להעיר דהרמ"א (סי' תנ"א ס"א) העיר ע"ד הב"י שביאר דברי הטור בכלי שני, וכתב עליו דהטור מייב בעירוי מכ"ז, ע"ש. משמע דהבין דהב"י התכוין לכלי שני ממש. ויש לומר דאעפ"כ מרן גופיה התכוין לעירוי מכלי ראשון, תדע דבשו"ע מרן העתיק לשון הטור שכתב עירוי, והרמ"א כתב ויש אוסרים אפי' בכלי שני, משמע דס"ל דמרן התכוין לעירוי כפשוטו ולא לכלי שני, וחזר בו מהבנתו בדברי הב"י. אי נמי באמת מרן התכוין כפשוטו לכלי שני וכמו שהבין הה"ף (מ"א, אך בשו"ע חזר בו והעתיק חזו בו התשמיש הכלי שכתבו בפ' כל שעה, וז"ל: והני דהבין שמרן חזר בו, ולא ס"ל שכלי שני אסור. וק"ל.

נמצא לפי האמור שכלי חרס בכלי שני יש להם הכשר בהגעלה בכלי שני, ואף שאר כלים בדיעבד אם לא השתמש מותרים, ושורר להמג"א (סי' תנ"א סק"ג) שכתב כן, ע"ש היטב. וע"ע במ"ש רבינו הגדול בשו"ת יבי"א (ח"ג סי' כ"ד) ובחזו"ע פסח (עמ' קמ"ג, קמ"ה). ע"ש ותרוהו נחת.

מאור זאדה - חולון

בדין הגעלת כלים דאולינן בתר רוב תשמישו

כתב המ"ב בסימן תנ"א ס"ק ל"ט דכלי חדש שלא נשתמשו בו מעולם, רק פעם אחת נשפך עליו עירוי של חמץ מכלי ראשון, בעי הגעלה ע"י עירוי מכלי ראשון, ויש להקשות דהא השו"ע פסק לקמן בסעיף ו' דכל כלי אולינן בו אחר רוב תשמישו, ואי'כ היכן דרכו תשמישו בצונו דלא בעי הגעלה, ורק נשתמש בו מעט פעמים בעירוי מכלי ראשון, הדין הוא דלא בעי הגעלה דאולינן בתר רוב תשמישו. וקשה דכיון דכתב המ"ב דאף בבלע פעם אחת בעי הגעלה, אי"כ מדוע כבשרוב תשמישו בצונו לא בעי הגעלה, והא מיעוטו בלע, ואפי' כמה פעמים רק במיעוט הוא ולא נפלט מן הכלי ומדוע שרי.

ומצאתי ברב פעלים יורה דעה ח"ג שאלה ח' דנשאל בזה בכלי דרוב תשמישו ברוטב ומיעוטו בצנון, אי אולינן בתר רובא וסגי בהגעלה, או דנמיא לכלי חדש דבלע פעם אחת ובעי ליבון.

והביא דברי הגינת ורדים בספרו גן המלך שאף הוא נתקשה בזה, וכתב על זאת וז"ל: הנראה לעניות דעתי בזה לומר על דרך מה שאמרו במקום אחר שכל מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך ומן התורה אי'צ להגעיל לכלי בלעיה בו יומו, דכיון שאינו בן יומו נטל"פ הוא ומותר בלא הכשר, דאין צורך אלא בבליעה בת יומא, ולכן כלי זה הלכו בו אחר תשמישו כיון דמדינא לא היה צריך הגעלה כלל. אבל אם היה תשמישו בימוא אז צריך הוא להכשר מן התורה, ואי משכחת לה בכלי שביום אחרון נשתמש בו תשמיש דכלי ראשון, אין להתירו אלא ע"י תשמיש דכלי ראשון, עכ"ל הגן המלך.

וכן כתב בשו"ת הרשב"א ח"א סימן שע"ב דמאי דאולינן בהכשר כלי בתר רוב תשמישו, דווקא באין הבליעה בת יומא דהוי מדרבנן.

וסיים הרב פעלים וכתב דאפי' הכי, כלי שלא נשתמש בו כלל ורק פעם אחת נשתמש ביובש, בעי ליבון, והטעם הוא דאין לו נכנס בדין דאולינן בכלי אחר רוב תשמישו, דאף מאי דאמרינן דברבנן אולינן בתר רוב תשמישו זהו משום דכשנשתמש ש רוב פעמים בכלי ראשון יש לנו לילך אחר תשמישו של ההוא הרוב, משא"כ היכא דנשתמש בכלי פעם אחת בלבד אין לנו תשמיש אחר דניזל בתריו, ומש"ה בעי ליבון.

ובספר מגן האלף מצאתי דאף הוא נתקשה בקושיין מדוע ניזל בכלי בתר רוב תשמישו, והא מאי דבלע אינו נפלט, והביא תירוץ הרמ"ע מפאנו שהבאנו לעיל דכיון דהוי נטל"פ דהוי רבינו, הם אמרו והם אמרו. וסיים לדלידן דאסרינן נטל"פ בפסח (זו דעת הרמ"א בסימן תמ"ז סעי' י'), ממילא צריך הגעלה מדינא.

וכתב שישנו טעם אחר להתיר כלי ע"י רוב תשמישו, דאף הנכון הוא דבכלי כיון דנשתמש בו פעם אחת בכלי ראשון יש בו מן הבלוע, ואין יכול להוציאו ע"י הגעלה בכלי שני, אפה"כ שרי משום דכיון דרוב תשמישו בכלי שני, תלינן דאף

רבנים מן המאה ה-17

רבנים מן המאה ה-18

רבנים מן המאה ה-19

רבנים מן המאה ה-20

רבנים מן המאה ה-21

רבנים מן המאה ה-22

רבנים מן המאה ה-23

רבנים מן המאה ה-24

רבנים מן המאה ה-25

רבנים מן המאה ה-26

רבנים מן המאה ה-27

רבנים מן המאה ה-28

רבנים מן המאה ה-29

רבנים מן המאה ה-30

כזית והכלי מצרפו וכו', וה"ה לבצק שבסלי נצרים שאינו יכול להוציאו, זהו כשבא להצניעו הטב אינו טורח היטב לנקרו, אבל כשבא להשתמש בהם בפסח טורח ומוכר דאבס ומחני להו הגעלה בין בוף שעורכים עליו כל השנה, ובין עריבות ובין סלי נצרים.

הרב חזקיה דחבש - רב ק"ק "שתילי זיתים"

ראש העין, ומח"ס "שתילי זיתים"

עם פירוש באר מרים ג"ח

בהכשר קדרות חרס בכבשן

מבואר בשו"ע סי' תנ"א ס"א שקדרות חרס שנשתמש בהם חמץ, אם החזירן לכבשן שמצרפין בו כלי חרס חדשים מותר, דכיון שמכניסן להיסק גדול כזה ודאי לא חייס עלייהו דלמא פקעי, אבל לתגורים שלנו לא, וביאר המ"ב הטעם החיישנין דלמא חייס עליה שבעת שם הרבה ויוציאן מהתנור קודם שיתלבנו, משא"כ בכבשן מתלבן אפי' כשעה מועטת, עכ"ד. משמע הדוקשה לו דגם בכבשן יש לחוש שיחוס על הקדרה ויוציאנה קודם שיתלבן, ולזה כתב שמתלבן אפי' בשעה מועטת. וא"כ גם אם יוציא, כבר הוי מלובן, וצ"ע להשו"ע כתב טעם אחר דכיון שמכניסן להיסק גדול כזה, ודאי לא חייס דלמא פקעי.

בענין ידיות הכלים

כ' השו"ע סי' תנ"א ס"ב: "כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותן", והמ"ב בתוך דבריו כתב "כל הכלים, משמע אף כלי חרס וכלי עץ", עכ"ד. וצ"ב דודאי כלי חרס לא נכלל בזה הסעיף, שהרי לכלי חרס לא מועילה הגעלה, ומה שייך לומר בזה צריך להגעיל ידותיהם כמותן.

וצ"ל שבכלי חרס לא מתפרש הסעיף בהגעלה ממש, אלא בהכשר ששייך בו, וכמבואר בסעיף א' שאם החזירן לכבשן שמצרפים בו כלי חרס חדשים מותר, ואתי המחבר לומר שגם ידותיהם צריכים הכשר זה.

אבל אין לפרש דכוונת המ"ב לכלי חרס שהשתמשו בו בצונן, שניתר ע"י הגעלה כמבואר בסעיף כ"א בחבית שנחננו בו שכר שעורים דמותר בהגעלה, שהרי מה שצריך להגעיל גם הידות מבואר במ"ב מחשש שמא הידחו הידות בכלי ראשון, או ניתו עליהם מכלי ראשון, והרי לחוש זה לא יועיל הגעלה בחרס, כיון דבלע בחמין לא נפלט בהגעלה, ורק היכא שכל בליעתו הוא בצונן מהני הגעלה.

ברמ"א שם כתב: "ואפי' לכתחילה יכול להגעילן [את ידות הכלים], ע"י עירוי שמערה עליהן", עכ"ד. ויש להעיר, כיון שהטעם שצריך להגעיל את הידות, כ' המ"ב מחשש שמא בלע ע"י שהדיחיהו בכלי ראשון, א"כ לכתחילה אמאי א"צ להגעילו דווקא בכ"י, והרי מבואר ברמ"א לעיל בסעיף ו' שהמנהג להחמיר ולהגעיל בכ"י, כל דבר שיש לחוש שמא השתמשו בו בכ"י, ואפי' כלי שתיה שתשימשן בצונן, וצ"ע.

כלי שיש בו טלאי

מבואר בשו"ע סי' תנ"א ס"ג: בכלי שיש בו טלאי, אם קדמה בליעת האיסור לטלאי, צריך להסיר הטלאי קודם ההגעלה. והמ"ב הביא בזה ב' טעמים מהפוסקים, והטעם הב' דחוששים לבליעת האיסור שנבלע בכלי מקודם, ואין יוצא הפליטה לגמרי דרך הטלאי. שהוא מפסיק, וחישישן שיפלוט בחבשיל בפסח, עכ"ד. וכ' השעה"צ שאם נאמר שעל ידי הגעלה אינה מפלטת דרך הטלאי כלל, א"כ גם בפסח לא יפליט בתבשיל, עכ"ד. ומקור דבריו הוא מהרא"ש בפרק כל שעה.

יעו"ש שדימה זאת לכלי חרס שלא מהני לו הגעלה, ולא משום שכלי חרס לא פולט כלל ע"י הגעלה דא"כ אמאי אסור להשתמש בו בפסח, הרי לא יפליט הבליעה, אלא שהגעלה לא מפליטה לגמרי בכלי חרס אלא בכל הגעלה נפלט מעט, וגם בפסח פולט בתבשיל, וכן זה החושש בטלאי שע"י הגעלה לא נפלט לגמרי אלא בכל פעם פולט מעט, ויפלוט גם בפסח.

ויש לציין שבמדרכי (מובא בב"י) מבואר החושש באופ"א שיש לחוש שבערב פסח היה דבוק הטלאי בחוק [נממילא לא נפלט הבליעה ע"י הגעלה], ושוב בפסח רפה הדיבוק ומוציא מה שתחתיו ופולט. יעויי"ש.

והנה יעוי' במשבחות זהב שהעיר אמאי לגבי חלודה לא נתנו הטעם שצריך להסיר החלודה, מהאי טעמא שצריך להסיר הטלאי. עכ"ד.

ונראה שלמבואר במרדכי א"ש, שהרי בטלאי כל החושש שיתרפה בפסח או יפלוט מה שלא יכל לפלוט כשהיה בחזוק, זהו לא שייך בחלודה, והערת המש"ז היא רק לטעם הרא"ש הנ"ל.

בישל בתוך תנור שלא הכשירו

במ"ב סי' תנ"א סוף ס"ק קל"ו מבואר, בדביעבד אם בישל בתוך תנור שלא הכשירו, אין לאסור התבשיל. ובשעה"צ ס"ק קפ"א הוסיף שאם כיבד התנור מתחילה מחמץ בעין, אף הקדרה מותרת (והוא מהגר"ז), עכ"ד. א"כ משמע שכשלא כיבד התנור מתחילה או הקדרה אסורה, ורק התבשיל מותר.

ובאמת הדברים מפורשים בשו"ע הגר"ז, שהוא מקור דברי הגמ"ז, ועייי"ש שביאר דבריו, דאם כיבד התנור מתחילה א"כ יש לאו בתנור רק בליעה.

ואין בלוע יוצא מהתנור לקדרה בלא רוטב, ולכן גם הקדרה מותרת, משא"כ אם לא כיבד התנור ויש במקום מושב הקדרה חמץ בעין, זה אסור כדי קליפה, ולכן הקדרה אסורה, ואילו התבשיל מותר שהרי שולי הקדרה הם יותר מרדי קליפה, עכ"ד.

ולכאז צ"ב במש"כ הגר"ז דכשיש חמץ בעין אוסר רק כדי קליפה, הרי לעיל התבאר לגבי מרדה שיש בו חמץ בעין והיה בו מצה חמה, אוסר כדי נטילה, ויעוי' בגר"ז נמי שכתב כן לגבי מרדה, וא"כ מאי שנא הכא שאוסר רק כדי קליפה, ולכן התבשיל מותר [שהרי אם אוסר כדי נטילה פעמים שיאסר גם מהתבשיל כשעובי שולי הקדרה פחות מרדי נטילה], וצ"ע.

ואולי דווקא כשמבליע באוכל אוסר כדי נטילה, אבל כשמבליע בכלי בלוע רק כדי קליפה, וצ"ע.

שמואל מורחי - הקריה החרדית בית שמש

יישוב דברי השו"ע והמ"ב

כתב המשנ"ב בסימן תנ"א (ס"ק כ"ח): אקדים הקדמה קצרה ויצטרך בכמה מקומות. דע דאיתא בגמרא דדוקא דבר איסור הנבלע בכלי ע"י אור צריך ליבון, אבל דבר היתר הנבלע בכלי ע"י אור אף שאח"כ נאסר, כגון בשר קדשים שצלהו בשפוד ע"ג האור, אף שלבסוף נעשה הבליעה בשפוד נותר, אפ"ה הכשרו של שפוד זה די בהגעלה. ונחלקו הפוסקים לענין חמץ הבלוע בכלי, י"א דזה ג"כ מקרי התיירא בלע, שבאמצע השנה כשנבלע החמץ של המולידית"א בשפוד היה היתר וע"כ סגי בהגעלה, ולדידהו כל כלים שתשימשן ע"י אור לענין פסח די בהגעלה, וי"א דוקא נותר שבעת הבליעה לא היה שם נותר על הבשר כלל, לכן נקרא ד"ו בשם היתירא בלע, אבל חמץ דבעת השתמשות השפוד בחמץ היה שם חמץ על הבליעה, ועכשיו ג"כ שמו חמץ אלא שעתה נתעורר האיסור למפרע וישלל חמץ, זה לא מקרי בשם היתירא בלע, דחמץ בלכותו וגם עכשיו הוא חמץ, ובכלל איסורא בלע הוא וצריכין ליבון, ולזה הסכימו רוב הפוסקים, וע"כ פסק המחבר כותיהו. והביאר הלכה כתב בדי"ה שאין צריכין ליהור בהם, וכי' - הנה הרמ"א והמחבר בכל סעיף זה קיימא בחדא שיטתא דבזמן שמותר החמץ מקרי גו"ט בר ג'ט התיירא, וא"צ ליהור בשום דבר. ועיין בעו"ש ובפר"ח ובביאור הגר"א דכל זה הוא לדעת הפוסקים שסוברין דחמץ מיקרי התיירא בלע, אבל לדעת הסוברין דחמץ מיקרי איסורא בלע, וכן סתם המחבר לעיל בסימן תנ"א

ס"ד, א"כ אין חילוק בין קודם שעה ה' או כל היום. וע"ש בפר"ח שהקשה דברי הפוסקים אהרדי, ולפ"ז באחד משני דבריה שהבאתי במ"ב, דהיינו שיהיו הכלים אינן בני ימנן, או שיכשיר היורה הגדולה ויהיה בה ששים לכלי הכלים שמגעילין בה שזהו מעיקר הדין, צריך ליהור בזה אפילו כשמגעיל בזמן היתר חמץ מדינא.

אולם ראיתי שהחזו"א אורח חיים (סי' קי"ט סקכ"א), ביאר דברי השו"ע שלא יסתרו זה את זה, וכך כתב הרב: "כתב המחבר דבשל עכו"ם צריך ליבון, ובתשובת רמ"ע סי' צ"ו כתב דבשל עכו"ם השומן ג"כ איסור של חלב ושומן דגים טמאים, וחשיב תשמישו ע"י האור כיון הדמחבת בולעת את האיסור בלא אמצעי, אבל בחמץ השומן אינו חמץ, ויש אמצעי בין הכלי להאיסור, ומה מאד דבריו ז"ל תמוהין דלא הניח כאן מקום לדון, ובאמת היא פלוגתא דרבוותא, ודעת רבנו יואל והרשב"א דגם בפסח צריך ליבון, ודעת הראב"ה והרא"ש פ' כ"ש דגם בשל עכו"ם סגי בהגעלה, והרשב"א בת"ה כתב דתיבת טוגנין בתוספתא מיותר, וטעם נולגותהן מבואר ברא"ש וברשב"א משום דבשעת טיגון האור שואב את השמן, ויש הרבה פעמים שהמחבת נוגעת בבשר עצמו ובעיסה עצמה, והרא"ש כתב כיון דמקום היבש מקושר עם כל הבשר שהוא לח, ומבליע לחותו בהיבש בתמידות, לא חשיב ע"י האור, ואם אי אתא אומר כן כיון דמקום היבש מקושר עם כל הבשר, כן גם בקדרה לפעמים הקדירה מקדיחה ומתיבש קצה אחד מן הבשר, ומבואר דעת כל הראשונים דלולא יובש השומן גם בשל עכו"ם סגי בהגעלה, שהשומן עצמו אינו מפסיד כלום דשומן כמים, ולא חשיב תשמיש ע"י האור, ומה שהקיל המחבר הוא משום דלעולם אין השפוד צריך ליבון אלא בבלע איסורא, אבל מבשר לחלב גם שפוד סגי בהגעלה, וכמו שהאריך השי"ך בנהי"כ סימן צ"ג, אלא בחמץ נחלקו הראשונים ז"ל אי מקרו היתירא בלע, דעת הר"ן פ' כ"ש בשם הרב"א ז"ל דמקרי היתירא וסגי בהגעלה, ודעת הר"ן פ' כ"ש בשם הרמב"ן דחמץ שמו עליו, ונקט המחבר לחומרא בשפוד דצריך ליבון, אבל במחבת דדעת הרא"ש ודעימי' דאף באיסורא בלע מיט בהגעלה, ואיכא ב' צדדים להקל, הקיל המחבר בהגעלה, אבל בשל עכו"ם דודאי איסורא בלע הצריכה ליבון, וכ"ז מבואר בבהגר"א בי"וד שם". ובאות ז"ל כתב: וזו דעת המחבר דבס"י תנ"א החמיר בתשמישו ע"י האור, ובס"י תנ"ב הקיל להגעיל קדם ה' שעות, ב"י. ומיהו ברשב"א בת"ה ב"ד ש"ד פסק דאף קדם ד' אין להטביל ב"י משום דחמץ שמו עליו, ובשפוד הביא דברי ר"י דסגי בהגעלה משום הדיתיירא בלע. ולפי זה הרווחנו יישוב נפלא ומבואר להפלא.

גל אור - צפת

להצניע כלי חמץ

מכו בשו"ע סי' תנ"א ס"א שיש להצניע כלי חמץ שלא הוכשרו במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם, כדי שלא יבוא להשתמש בהם בפסח, וטוב לסגורם בחדר ולהצניע המפתח. והנה המנהג היום לאותם שמוכרים חמצם לגוי, למכור גם את החמץ הבלוע בכלים (ולא הכלים עצמם דאז יהיו טעונים טבילה), ולהכניסם במגירות וארונות המטבח, ולסגורם ע"י גייר דבק או מדבקות המוכיות שמקום זה מכור לגוי, ונראה דזהו הגדר שכתב השו"ע בשם הטור דטוב לסגורם בחדר ולהצניע המפתח. ואף שלא מוכר חמצו לגוי מי"ך מן ראי לנהוג, כתב המ"ב סק"ח דהסיבה להצנעת המפתח הינה שאם יבוא לחפש אחר המפתח יזכור שהוא פסח. וכן אם ינסה לפתוח ארונות אלו וישל, מתמת הדבק יזכור נמי, ומצינו דין זה נמי בחשש חיטוי בשבת דכתבו בפוסקי זמננו דמהני, וכן בחשש הטיית הגר ומנורת חשמל שניתן לווסת אורה.

אברהם בנבנישתי - טבריא

כלי עץ המצופים בסמנים שקורין ברנים

סי' תנ"א ס"ד: כלי עץ המצופים בסמנים שקורין ברנים דינם ככלי חרס, וכתב המשנ"ב בס"ק קמ"ב וז"ל: שאין הגעלה מועלת להם אם נשתמש בהם חמץ בחמין, שהסמנים מעכבין על מי הגעלה שלא יפליטו מה שבלוע בתוך העץ, עכ"ל. ושאלני אחד האברכים שליט"א שא"כ שזה מעכב מלפלוט מה שבלוע, או מה הבעיה להשתמש בזה בפסח בחמין, הרי זה לא מפליט את מה שבלוע בו. והשבתי בס"י, שצ"ל שחוששים שבכל זאת זה יפלוט קצת אם תימשו בו בחמין בפסח, ולכן אסור.

יעקב משה קליין - מודיעין עילית

כלי שני

בשער הציון סי' תנ"א סק"י הקשה על השו"ע בסעיף ה' שהוא רק לרשב"א, אמנם הנה גם ברי"ף והרא"ש פ"ב דפסחים כתבו דין זה דיש להגעיל גם כלי שני, וע"כ דשאני הגעלה מאיסור לענין הבלעה והפלוטה, וצ"ע.

שלמה יוסף בכיין - נוה יעקב

הערה בענין מיעוט השתיבות

השו"ע בס"י תנ"א סעיף כ' כתב: "השתלחות והתיבות שתמציעים בהם אוכלין כל השנה, רגילים לערות עליהם ורותחין לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירה לתוכן", ויש להעיר שהב"י לעיל (ס"ו) כתב "אף על פי שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על האש, כיון שרב תשמישן הוא בעריו שמערה עליהן מכלי ראשון, כך הוא הכשר", הוי אומר שקובעים את צורת ההכשר לפי רוב תשמישו של הכלי, ולא מתייחסים לבליעה שקורית "לפעמים", וכאן הוא מחייב הגעלה רק מפני "לפעמים" שנשך ע"י מכו"י, ואולי לכן כתב השולחן "רגילים" לומר שאין זה חובה, אלא שכן נהגו, כלומר שבשלחות נהגו לחוש למיעוט תשמישו, ואולם הטעם לזה מדוע נהגו כך צ"ע קצת.

יוסף מיימון - צפת

בעיקר דין הגעלת כלים וכלי שני

בגמ' בפסחים (מ"ב): ובגויר (מ"ד): דלרבנן דר"ע גיעולי נכרים חידוש הוא, ויש להבין אם טעם כעיקר לאו דאורייתא מה נאמר בחידוש זה, וכ' הרא"י (ברק הבית ב"ד ש"א): ויש כאן שאלה חזקה, כיון דאמרין דגיעולי נכרים בטעמא לו לא ממשו אסור, היאך אפשר לומר דבשאר איסורים מותר, וכי גיעולי נכרים משם אחד הוא, גיעולי נכרים משום כל איסורים שבתורה הוא דמיתסר, וכיון דבגיעולי נכרים מתסרי כל איסורין שבתורה בטעמו ולא ממשו, הרי אפשר דלא מתסרי בעלמא. וזו קושיא הקשה בה מורי הרב רבינו משה ז"ל, ותידך דאפשר דמשום מעלה היא דכיון שנבלע הכלי מהאיסור, אע"פ שעכשיו שפולט אין כאן אלא טעם לא יבטל ברוב, שהכלי נאסר עליו משום מעלה, ולפיכך אסר פליטתו כל היכא דחשיבא פליטה כלל, כלומר דאיכא טעמא דהוי כשאינו מינו דומיא דטבילה דאצרכה קרא אפילו לכלים חדשים, דטבילה דאורייתא הוא משום מעלה, ואע"ג דבמחוסר טבילה לא שמעינן דאם עבר ובישל בדביעבד יהא אסור, הני מילי ראינו לטבילה, אבל היא דודאי לא חזא לטבילה כל היכא דבלע מאיסורא עד דאיתכשר, ודהא כלים ישנים נמי צריכים טבילה. כל שאינו ראוי לטבילה טבילה מעכבת בו, ואפילו בכלים שאינם בני טבילה אפ"ה אמרינן כל שכנגדו בכלים בני טבילה, ואפשר שלא חילק המחבר בכלים אסור כן. ואפשר דאפילו בכלים שלנו עבד בהו רחמנא מעלה בכלים, דכיון שנבלעו מאיסור שוב אין חזרין להיתרן אלא בהכשר, זהו היא שיטת מורי ר"מ ז"ל. ובמאי פסחים (מ"ג): ושמא תאמר מכל מקום גיעולי עכו"ם מצד כל האיסורים הוא, אלא שבכל איסורים טעמו ולא ממשו אסור, שאלי"כ היאך אפשר לאוסרן בכלים ולהתירם בעלמא, תירצו בו גדולי הדורות מעלה הוא שננתנה תורה בכלי הואיל ונבלע באיסור, אעפ"י שאין ממש איסור בפליטתו ומי"מ נונתנת טעם לשבח, ודומיא

דטבילה שהוצרכה אף לכלים חדשים, והם סוברים שהטבילה מן התורה, ואעפ"י שמחוסר טבילה אם עבר ובישל בו לו שמענו בו איסור אפשר כשהכלי ראוי לטבילה, אבל כל שהכלי נבלע באיסור אינו ראוי לטבילה וטבילה מעכבת בו, ואעפ"י שיש כלים שא"צ טבילה מכל מקום כל שכנגדו בכלי ראוי לטבילה כשר בדביעבד, וכל שכנגדו בכלים בני טבילה אין ראוי לטבילה אף בדביעבד אסור, ואף בכלים שלנו עשה בהם מעלה זו.

ובאר שמח (פ"ט ממאכ"א ה"ט) מביא דברי הרא"ה בשם הרמב"ן, ומקשה דא"כ מה דנו הראשונים אם טבילת כלים מהתורה, דהרי כל הגעלה צריך טבילה, ובראב"ד תוס' להגעלה מהני אף אחר טבילה, וכתב דיש לדון בכונת הגמ' חידוש הוא אידך הפירוש, אם חידשה התורה רק לאותו הדור או שכן גזירה דרחמנא, דאע"ג דטעם הנפלט מעצם האיסור לתוך היתר שרי הנפלט ע"י כלי גרע טפי, או דוקא בשל עכו"ם משום הרחקה.

ובתוס' ע"ז (ס"ז): בשם הר" יוסף דטעם כעיקר ילפינן מגיעול עכו"ם דקאמר קרא תעבירו באש, דמשמע הא אם לא תעבירו אסור, ואין זה כי אם עשה בעלמא אבל לאו ליכא, ולכן אין לוקין עליו. ובספר הישר לר"ת (שו"ת סנ"ב א) דהר"י מאורליני"ש ר"ל דאין לוקה דאין לאו אלא עשה דתיב תעבירו באש, וכתב לו וכי כלי מדין טהרתם עשה, ואיסור נבילה מדגלי הגעלה, ומדאיצטרך היתר שי"מ טעמו ולא ממשו דאורייתא.

ובספר מלחמות מצוה, הביאו בספר הגעלת כלים (עמ' מ"ד), כתב דגיעולי מדין הוה הוראת שעה ולא לדורות, ובפרי מגדים (שפתו דעת סי' צ"ג ג) לרמב"ם דטעם כעיקר לאו דאורייתא, ומי"מ אסור לבשל בבתי יומא, וגיעולי עכו"ם נוהג גם ביום, ולא דהוי הוראת שעה אלא דחידוש הוא דאף בפגמא פורתא ואפ"ה אסרה תורה ואין ללמוד ממנו. ולא נלמד מזה טעם כעיקר, דלכתחילה צותה תורה להגעיל כלים כיון דאפשר בהגעלה, דכלי מתכות מוכר בקרא, ואפשר כלי חרס מכל מקום הוי לכתחילה, ומצינו כמה פעמים מן התורה חילוק בין תחילה לדיעבד.

ובפתיחה להלכות בב"ח הוסיף הדמעיין ברמב"ם (פ"י ממאכ"א) הדגעלת כלים דבר תורה, היינו לכתחילה צותה תורה להגעיל דאין מבטלין איסור אי נימא דהוי ד"ת, משא"כ אם בישל אין איסור מן התורה. וצ"ב מלשון הרמב"ם.

והנה למה דמבואר ברמב"ן וכמו שהביאו הרא"ה והמאירי דהוא מעלה, יש להבין לפי"ז הא דכלי שני דבעינן להגעילו בכלי שני, ואף דאנן קי"יל דכלי שני אינו מבשל ואינו מבליע ומפליט, מי"מ י"ל כמ"ש הפמ"ג דגם בכלי שני איכא משאו ואו טעם קלוש, והצריכה תורה הגעלה משום זה, וא"כ ליכא ראייה דבעלמא כלי שני אסור וכמו שיבואר להלן, וכן הא דהולכים אחר רוב תשמישו ואם מהני זה רק לאינו כן יומנו, או דוקא אם לא נשתמש בחי"ף, וכמו שהעירו האחרונים, ואם נימא דחידוש הוא דרק קבעה התורה צורת הכשר, א"כ יש לומר אף באופן שאינו מפליט הכל מי"מ התורה קבעה בכל כלי צורת הכשרו ותיקונו עפ"י רוב השתמשותו, ובוה יוצא ידי הכשר, ואף דאינו מכשירו לגמרי, וכן הוא דחילקו הפוסקים בהגעלה בין היתרא בלע לאיסורא בלע, דאם בלע איסורא חל עליו חיוב הכשר והגעלה, אבל אם בלע היתר א"צ הכשר מעיקר הדין כיון שלא חל בכלי חידוש התורה מחמת שנבלע בו איסור, וכמו בטבילת כלים.

ויש ליישב מה דקשה האור שמוח דאף אם נאמר דטבילת כלים אינה מהתורה, מי"מ כונת הרמב"ן בכעין שמצינו למ"ד דטבילת כלים מהתורה ענין מעלה זו, גם לדידן יש את זה בהגעלת כלים.

ובדיון כלי שני כתבו הרי"ף והרא"ש בפסחים דמאני דאיתמיש בהו חמירא כוליה שתא בכלי ראשון צריך למיגעילניהו בכ"ר, ובאיתמשם בהו בכלי שני כגון קערות וכי"צ"ב כ"י שדעי עלייהו ורותחין בכלי שני שפיר דמי, ומשמע דבולע בכלי שני, ובטור אור"ח (סי' תנ"א) ואם תשמישן בכלי שני הכשירן בכלי שני וכו', ובטור יו"ד (סי' קכ"א) וכלי שלא נשתמש בו אלא בכלי שני מגעילו בכלי שני דדיו.

ובשו"ע בהלכות פסח (סי' תנ"א ס"א) דבכלי חרס אין היסק שסיקים באש מועיל להם, ולא לשום חרס שנשתמש בהם חמין אפילו שלא ע"י האור, אלא שיעירא לתוכו ורותחין, וברמ"א ויש אוסרים אפילו בכלי שני. והנה לשון השו"ע הוא לשון הטור שם, וכתב הב"י פירוש אפילו לא נשתמש בכלי חרס ורותחין אלא בכלי שני לא מהני להו היסק, וכן הרמב"ם (פ"ה הכ"ה) השוה כלי חרס שנשתמשו בו חמץ בכלי שני לנשתמשו בו בכלי ראשון, ובדרכי משה (אות א) ובמגיד משנה (פ"ה הכ"א) דאפילו כלי חרס שנשתמשו בו בכלי שני לא מהני להו היסק, וכתב הב"י דכן דעת רבינו, ולא ג"ל דמכאר בכלי שני אית ליה תקנה לדעת הטור משום דאינו בולע אלא בכלי ראשון או ע"י עירוי שהוא ככלי ראשון, ובמגן אברהם (סק"ג) כתב: ול"נ דאף הרמב"ם לא איירי אלא בעירוי, דגבי כלי מתכות כתב שנשתמש בהם בכלי שני כגון קערות וסוסות וכו' נותן עליהם מים ורותחין, וכ"ל. וקערות תשמישן ע"י עירוי. ועוד מדכתב נותן עליהם מים ורותחין משמע דההגעלה צריך להיות ע"י עירוי, א"כ ע"כ מיירי שתשימשן ע"י עירוי, והא דקרי ליה כלי שני משום דלאחר שיעירה לתוכו הוא כלי שני, וכ"כ הרי"ף, ובכלי חרס כתב ג"כ כגון קערות, וכ"כ הרב ב"י שהשמיט דין כלי שני, אלאהו הדר ביה וכו', משמע דהמג"א נקט בדעת הטור כדרכ"מ דכלי שני שרי, ורק עירוי אסור וכד' הרמב"ם, וגם בשו"ע חזו בו, ובדעת השו"ע צ"ב דהרי הלשון הוא ג"כ לשון הטור, והב"י ביאר בטור דהיינו כלי שני ממש, ולמד כן גם בדעת הרמב"ם, א"כ מסתבר דזו דעתו ג"כ בשו"ע, וברמ"א (סי' תמ"ז ס"ג) במ"ש השו"ע דאם חממו ההרנגולת בפסח בעוד שהחטה בתוכה חזורת ליתן טעם בתוכה בפסח הוי משוה, וטב הרמ"א ומיהו בחימום כלי שני אין לחוש, ויש מחמירים בכלי שני בפסח, וטוב להחמיר אם היד סולדת בו דבלאו הכי לא מיקרי כלי שני.

אמנם בבית מאיר ובפמ"ג חלקו על המג"א, דהר"א רק כתב דמהני תקנה בכלי שני, והיינו ע"י הגעלה בכלי שני וכמ"ש הטור לקמן, אבל בלא הגעלה אסור להשתמש, ובדעת המג"א הנה בשו"ע (תנ"א ה') כתב: כלים שנשתמש בהן בחמין וכו', ואם תשמישן בכלי שני הכשרן בכלי שני, וכלי שמשתמשין בו בעירוי וכו', ומשמע בכלי שני ממש שני המג"א (סק"ג) דכ"ו לכתחילה, אבל כלי חרס דהוי דיעבד לא אסור בכלי שני.

ובפרמ"ג (א"א סק"ג) כתב להשו"ע השמיט כלי שני היינו לענין דיעבד אין אוסר אם שימש עתה בכלי ראשון, ובסעיף ה' לכתחילה פסק דצריך הגעלה למג"א, ובערך השולחן (תנ"א ל"ח) הביא דברי המג"א והחק יעקב דבהדיא כתב מר"ן בסעיף ה' דכלי שני צריך הכשר, ויש לומר דכלי מתכות דיש לו תקנה ודאי דצריך הכשר, דחיישינן למ"ד דכלי שני בולע, אבל כלי חרס דאין לו תקנה להשתמש בו ה"ל כדיעבד כמ"ש בי"וד דבדיעבד מותר בכלי שני, ואפשר דלכך נדחק הב"י בלשון הטור, משום דבי"וד (סימן ס"ח) הביא דברי הרשב"א דכלי שני בולע, ובסקכ"א כתב דכלי שהכשירו בכלי שני מכשירו בכ"ש, ומשמע דאפילו דיעבד אסור, ע"ש בש"ך. אבל הב"י שם הכריע דלכתחילה חיישנן לרשב"א ובדיעבד מותר, ולכן גבי כלי מתכות כתב דצריך הכשר, אבל בכלי חרס דהוי כדיעבד השמיט השו"ע בין כלי שני, ולדינא מסיק המג"א להחמיר, וכן בערך השולחן, וכן עיקר הדרשב"א אסור גם בשאר איסורים, וכד' הרמב"ן והריטב"א ור"ן ומרדכי בשם ר"ח כהן, ואף דהשי"ך הביא כמה פוסקים שהתירו מי"מ בחמץ מחמירים.

ובב"ח במ"ש הטור דכלים שנשתמש בכלי שני הכשירן בכ"ש, דכן הוא לר"ף ר"א"ש ורמב"ם דהכי משמע בסוגיא דכבולעו כך פולטו, מיהו בהגהת ר"ש מצלישאט"ט כתב: לא נראה זה בעיני שכלי שנאסר ברותחין בכלי שני אין האדוק בו יכול לצאת ממנו כי אם בכלי ראשון המפליטו, אבל בכלי שני אין בו

הערות והארות | הלע

הב"מ כ' דמ"מ בקערות אלו אם ידוע שאינן ב"י מתשמיש זה של אפיית עוגות, הוכל לסמוך על דעה א' וסגי בהגעלה לכתחי, וכתב דכן ראוי להורות.

כל שתייה (רוב תשמישם בצונן) - לשו"ע די בשטיפה בצונן [והיינו ששפשו תחלה היטב במים כדי להסיר כל הדבוק עליו ואח"כ שטפו במים], ד' הרמ"א כיש מחמירים להגעילן (דלפעמים משתמש בהם ברותחים). **ובדיעבד**: אף לרמ"א סגי בשטיפה (וכנ"ל).

קערות גדולות שלא יוכל להכניסם בכ"ר - כ' הרמ"א שיתן עליהם אבן מלובן ויערה עליהם רותחין מכ"ר והוי ככ"ר, ויעביר האבן על כל הכלי, שאז מגעיל כולו. וכן בכל כיוצ"ב. והא"ר הכריע דזה מהני רק בקערות שרוב תשמישם בעירוי, אך דברר שרוב תשמישו בכ"ר לי"מ לעשות כן, ולפרמ"ג בשם הש"ך לי"מ לעשות כן אף בכלי שרוב תשמישו בעירוי, הכרעת המ"ב דאפי בקערות אין להקל, אלא רק אם אינו ב"י.

קערות עם אחזיים ובלטות כעין כפתורים ופרחים דא"א להעביר האבן ע"פ כולו, ואפשי שגם מן הרתיחה לא יגיעו לשם - ד' הב"ח להתחיר להגעילן רק ע"י הכנסה לידרה, ויש מח' אחרונים האם הט"ז התייר בזה, ע"י העברת אבן מלובן וכו' ד' המ"ב דנכון להחמיר בזה כהב"ח.

סעי' ז'

כפות העשויות מקרן או שרק הקתא שלהם מקרן - ד' השו"ע כיש מי שאומר שאין להם תקנה כלל (דכיון שמתקלקלים במים חיישי שמא חיים עליהו). וכו' בכל בו שיש חולקין בדבר.

העושיה מצדף - כיון שהוא קשה מאד, אינו דומה לקרן.

סעי' ח'

אחד כלי אבן, מתכות, עצים (אם הוא חלק בלי שום סדק וגומא), **כלי גללים** - דינם להכשירם בהגעלה.

סעי' ט'

המגעיל קודם שעה ה' - יכול להגעיל יחד כ"ר וכ"ש וכלים שבלעו דבר מועט. **וג"כ** מגעיל מקצת הכלי ב' פעמים.

סעי' י'

סלים שמולחים בהם הבשר - י"א שצריך הגעלה (כיון דלא נוהר בו מחמץ יש לחוש שמא היה שם מעט חמץ וקיבל ממנו הכלי טעם וחזר וני"ט בפסח), ויש מי שחולק (דלא מחוקקין באיסורא). ד' השו"ע כ"א בתרא. ד' הרמ"א שטוב להגעיל ע"י עירוי מכ"ר, או לקנות כלים חדשים. **ובדיעבד אם לא הגעילן ומלח בהם בשר:** אף לרמ"א מותר לאכול הבשר אפי" א אם ידוע לו שנבלע חמץ בסלים ע"י מליחה (דאין המלח מפליט הבלוע מהכלי).

סעי' י"א

מחבת שמטגנין בה (יזקקים בה שמן) **וקדרת מחבת שמבשלים בה** - לשו"ע שרי בהגעלה. **ואם היא ארוכה:** שם חצייה הופך עוד ושם חצייה האחר. **ואם היא ארוכה ביותר:** מלבנה באמצע (בליבון כל דהו), ויש מחמירים ללבן מחבת בליבון כל דהו. ד' הרמ"א דמייגט סגי בהגעלה אם אין בו גומות, אך נוהגים ללבנו לכתחי, וכן ד' המ"ב שבדיעבד ודאי סגי בהגעלה, והפרמ"ג מצדד דמדינא צריך ליבון.

מחבת שיוצקין בה שומן לאפותו - למ"ב ה"ה דשרי בהגעלה, ויש שר"ל דאי"ז נחשב משקה אלא כבשר גופא, וא"כ חשיב תשמישו ע"י האור וצריך ליבון.

אגנות שאופין בו עוגות בעין - אף שמושחזן תחתיו בשומן/שמן חמאה צריך ליבון מדינא.

מחבתות לטיגון שפעמים מחממים בהם סובין לחולה - לשו"ע סגי בהגעלה (דאולי' בתר רוב תשמישו), והח"א כ' שמדינא צריך ליבון (כהסברא דאולי' אף בתר מיעוט תשמישו).

סעי' י"ב

ידות הכלים - צריך הגעלה כמותם (משום שכשמשתמש חמץ בגוף הכלי בחמין הולך הבליעה בכלו, וחיישי עוד שמא קיבל היד איזה פעם חמץ ע"י כ"ר שהדיחווה בתוכו לנקות זוהומא, ובמחבת ע"י ניצוצות שניתזין מהכלי). **ולכתחילה:** אסור להשתמש בהם בפסח קודם שיגעיל הידות, אפי' הוא תודה"פ שא"א להגעילו. ויכול להגעילן ע"י עירוי מכ"ר אפי' לכתחילה.

ובדיעבד: כ' הרמ"א שאם לא הגעילו הידות אין לאסור. למ"ב מיידי אפי' בכלי מתכות, ודלא כמג"א.

וכ"ז בסתמא, **אבל אם ידוע שהשתמש בידות החמין בכ"ר:** לי"מ עירוי אפי' בדיעבד, וצריך הגעלה בכ"ר דוקא.

אם הגעיל את גוף הכלי אך לא הגעיל את הידות - למ"ב אין לאסור בדיעבד אפי' נשתמש בידות (וכגון שתחבן בכ"ר), ודלא כהש"ך. **ואם לא הגעיל את גוף הכלי** - נאסר התבשיל ע"י תחיבת הידות בלבד.

וכ"ז בסתמא, **אבל בידוע שנשתמש הידות בחמץ בחמין:** לא סגי בהכשר מקצתו אפי' בדיעבד, **ועי"כ** החמירו הט"ז וש"א בקתא של סכין שלא הגעילו ונגע הקתא בפסח בחמין, דאסור אף בדיעבד (משום דברוב פעמים נוגע החמץ גם בבית יד של הסכין).

סעי' י"ג

כלי שיש בו טלאי שנדבק ע"י מסמרים - אם קדם **הטלאי** לבליעת **האיסור (שנעשה בשעה שהכלי היה חדש או אחר שהגעילוהו)** אי"צ להסירו (דכבולעו כך פולטו). **וכ"ז** אם הוא מדובק יפה, **אך אם יש סדקים סביבו ויש לחוש לחמץ בעיני;** צריך ליבון דוקא או שינקר שם היטב. **ואם לא עשה כן:** אף בדיעבד אסור. **ואם קדמה בליעת האיסור לטלאי** - צריך להסירו קודם ההגעלה, או שישים גחלים על מקום הטלאי עד שישרף גוף האיסור אם ישנו, ואח"כ מגעיל כל הכלי, **ואם הוא של עץ:** אין לו תקנה, אא"כ ירחיב הסדק כ"כ שיוכל להוציא מה שבתוכו.

הטעם שאם קדמה בליעת האיסור צריך להסיר הטלאי - י"א כהרשב"א דחיישי שנשאר שם חמץ בעין, ולזה לי"מ הגעלה, ולד' הרא"ש ועוד חיישי בזה גם לבליעת האיסור ואין יוצא הפליטה לגמרי דרך הטלאי, שהוא מפסיק וחיישי שמא יפלוט בפסח. **והנפק"מ:** למ"ב אם ניקה היטב קודם שתנן הטלאי - לטעם א' די בהגעלה, ולטעם ב' לי"מ הגעלה, אך למג"א אף לד' הרשב"א לי"מ הגעלה.

הא דבעי להשים גחלים על מקום הטלאי, עד כמה - **לטעם הרשב"א:** ד' הפרמ"ג ועוד דסגי בליבון קל שהקש נשרף עליו מבחוץ, ד' הח"א ומג"א בעי ליבון חמור (עד-שיהו ניצוצות ניתזין ממנו). **ולטעם השני:** צריך ליבון חמור. **לדינא:** ד' מגן האלה דסגי בליבון קל, הכרעת המ"ב דבאינו ב"י יש לסמוך להקל בליבון קל. **אם הטלאי נדבק ע"י אש** - סגי בהגעלה (בדחום הבדיל כבר נשרף האיסור). משום שכשנדבק ע"י האש הוי כגוף א' ממש, ועי"כ סגי בהגעלה גם בשביל מה שנבלע מעבר לעבר.

כלים ישנים שתשמישם בכ"ר שחיפם בבדיל - מעיקר הדין היה אפשר להתירן בלא הגעלה לפי שדרך הוא שמחממין הכלי כ"כ באש מבחוץ עד שהעופרת יולת מבפנים, והו גופא במקום הגעלה, אלא לפי שהאומנים לפעמים עושין במהירות זה הציפוי, ואינו עולה בכל הכלי דהא לא הרתיחוהו יפה מתחילה, ועי"כ יש להחמיר תמיד להצריכם הגעלה. **ומ"מ בדיעבד:** אם נשתמש בלא הגעלה אין לאסור התבשיל, ובפרט כשהכלי אינו ב"י. **ואם האומן שציפהו הוא א"י** ראוי להטביל בלא ברכה.

סעי' ב'

כוביא (פי' כלי שעושים מלבנים ואפר ואופים או מטגנים בו, וי"מ תנור קטן שקורין פידליא) - **אם הסיקו מבחוץ:** אסור לאפות בו בפסח (דאין חמץ שבו נפלט בכך). **ואם מלאו גחלים מבפנים:** שרי. **וכן קדרות של מתכת:** אם רוצה להסיקן ולמלאותן גחלים שפ"ר.

לבנים הנשרפים בכבשן - יש להם דין כלי חרס, ותקנתם רק בליבון כדינו [זה] מהני אפי' נשתמש בהם כל השנה בכלי חמץ]. **האם מהני להם ליבון בתנורים שלעג:** למ"ב והא"ר מהני, והח"י כ' בלשון 'אפשר'.

לבנים שנתיבשו בחמה - דינם ככלי אדמה ומהני להם הגעלה. **ואם נאפה ונצלה עליהם:** צריך ליבון (דתשמישם ע"י האור).

סעי' ג'

סכנינים - מגעילן בכ"ר, ואם יש בהם חלודה צריך קודם ההגעלה לשופם יפה במשחות וכדו' להעביר כל חלודה שבהם. **הלךך אם יש גומות וא"י לנקותם** - אין מועיל להם הגעלה לבד, וצריך ליבון במקום הגומות [ע"י שיניח גחלים בעורות במקום ההוא, ואז גם אי"צ לשפשף החלודה], **ויעשה** כך קודם ההגעלה, ואם לא עשה מקודם יעשה כן אחר ההגעלה.

ש: מ"ש ממש"כ ביו"ד שסכנינים הבלועים משאר איסורים צריך ללבנם באור כדי להשתמש בהם בחמין. **ת:** דהכא כיון ש"א שאפי' כלים הבלועים ע"י האור אי"צ הגעלה, דס"ל דחמץ מיקרי היתרא בלע. וגם כמה פוס' ס"ל דסכנינים אין להם דין כלים הבלועים ע"י האור כיון שרוב תשמישם שלא ע"י האור (ואזלי' בתר רוב תשמיש), ועי"כ הכא התייר לכתחילה ע"י הגעלה בלבד. **וכ' האחרונים:** דמ"מ מי שאפשר לו מצוה מן המובחר שיקנה חדשים לפסח.

סכנינים הבלועים משאר איסורים - **לכתחילה:** צריך ללבנם. **בדיעבד:** אם הגעיל והשתמש בהם בחמין אינו אסור. ועו"ע בשעה"צ (ס"ב).

סכנינים הבלועים מבשר לחלב - די בהגעלה, אך העולם נוהגים בהם איסור. וכו' החת"ס דהיכא שמגעיל לצורך פסח הוא נוהג להתייר להחליף מבשר לחלב [או איפכא] (שלא היתה כוונת ההכשר לזה).

מהו כ"ר שמגעילים בו - שהרתיחו בו מים על האש אפי' אינו עתה על האש רק שעודנו רותח, ויהיו המים מעלים רתיחה. **אבל** לא שיתן אבן מלובן על הסכין ויתן עליו רותחים (היות ואינו מונח יפה על הסכין).

כלי עם חלודה - ילפי' שלא מהני מכלי' מדין שנא' "אך את הזהב" וכו', ור"ל רק הזהב וכדו' בלא חלודה. **חלודה דצריך להסירה:** היינו שיש לה קצת ממשות, אבל אם הוי רק כתם בלי ממשות אי"ז מקרי חלודה.

סכין שהקתא שלו מחובר עם מסמרים קטנים/הבית יד נעשה מב' חלקים מדובקין - לי"מ בהם הגעלה (דא"א לנקותם) **אא"כ** יסיר הקתא מהלהב. **וכן אם יד הסכין דבוקה בבית יד ע"י דבק או עושיה מקרן:** לי"מ הגעלה (דחיישי שיבוא לחוס עליו ולא יגעיל יפה).

באיזה סכין מהני הגעלה - שהסכין והקתא ממין אחד, או שהקתא עשוי מחתיכה א'.

הנדן של סכנינים - אין להם תקנה בהגעלה, ואסור להכניס בה הסכין בפסח, **אא"כ** יפתח התפירות ויקנה היטב, ואז אפי' אי"צ הגעלה.

כלי שפיר צוי ויש שם חלודה שא"א להסירה - לי"מ הגעלה.

כל מקום שצריך הגעלה - לי"מ לקלפו בכלי אומנות (דהבלוע יוצא מדופן לדופן). **וכלי אומנות מהני:** רק במקום שצריך קליפה.

סעי' ד'

הקדמה (ע"פ המ"ב): א' בגמ' דדוקא דבר שאסור הנבלע בכלי ע"י האור צריך ליבון. אבל דבר היתה הנבלע בכלי ע"י האור, אף שאח"כ נאסר וכגון בשר קדשים, די בהגעלה. **ונח'** הפוס' אי חמץ מיקרי איסורא בלע או היתרא בלע. **וד' השורע:** כרוב הפוס' דחשיב איסורא בלע, ומ"מ אין ללמוד מזה למקומות אחרים, דלפעמים היכא שיש עוד צדדים להקל מצרפים גי"כ לזה ד' הפוס' דחמץ מקרי היתרא בלע.

כלים שתשמישם ע"י האור (בלי מים, וה"ה מעט רטיבות חשיב גמי כתשמישן ע"י האור וכגון הפסוד) - לשו"ע צריך ליבון עד שיהו ניצוצות ניתזין או עד שיסירו הקליפה בעלינהו, ויש מקילין א"כ תחלבן כ"כ דקש נשרף עליו מבחוץ (דס"ל דהוי היתרא בלע), הכרעת הרמ"א כסברא א' בכל דבר שדינו בליבון, אבל דבר שדינו בהגעלה ורק משום סדקים מחמירים ללבנו, סגי בליבון קל. הכרעת המ"ב כהשו"ע, ואפי' בדיעבד יש לאסור אם נשתמש בו בפסח בלי ליבון חמור. אך במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט ואינו ב"י מעת שנשתמש בו בחמץ, יש לסמוך בדיעבד על הפוס' דמיקרי היתרא בלע ודי במה שמכשירו בהגעלה/ליבון קל, והא"ר והגר"ז לא הזכירו התנאי של אינו ב"י.

אם ידוע לו שלא צלו עליו חמץ אלא רק בשר עם מלח שלא נדבק מחמץ - די בהגעלה ואפי' לכתחילה. **ואם הוי בסתמא וא"י לה:** לכתחילה יש ללבנו מחמת הספק, אך בדיעבד אם הגעילו והשתמש בו אפשר שאין להחמיר, ובפרט כשאינו ב"י בוודא יש להקל בדיעבד.

חצובה - צריך ליבון, וזהו לכתחילה משום חומרא דחמץ, דהא ב' קדרות הנוגעות זו בזו אין יוצאת הבליעה מזו לזו (כ"כ המאמ"ר והמו"ק, וגם הפמ"ג מנפקק בזה), וגם יש לתלות שאף אם נשפך כבר נשרף והלך לו, דבכל שעה הוא על האש בוודא די בזה בליבון קל. **ובדיעבד:** אף אם נשתמש בלי ליבון כלל יש לאסור.

סעי' ה'

כלים שהשתמש בהם בחמין - כפי תשמישן הכשרן (דכבולעו-פולטו).

אם תשמישם בכ"ר (וכגון כף שמגיסים בו קערה) - צריך להכשירם בכ"ר, ול"מ להכשירו בעירוי. ולדעת הי"א ביו"ד דדבר שתשמישו בכ"ר על האש צריך להכשירו בכ"ר על האש, ה"ה הכא א"כ תשמישו כה"ג.

אם תשמישם בב"ש - הכשרן בב"ש. **ובדיעבד אם לא הכשיר והשתמש בהם:** לד' המ"ב יש להקל במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט אם אינו ב"י, ואם הוא ב"י צ"ע. וי"א שיש להקל במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט אפי' בב"י. (ע"י לעיל סק"א, ושעה"צ שם).

וכלים שתשמישם בעירוי מכ"ר - הכשרם בעירוי מכ"ר וצריך ליהרר שלא יפסיק הקיולוח [וה"ה אפי' אם הוא חדש ונשתמש בו פעם אחת]. **ואפי' בדיעבד** ל"מ אם הכשירו בב"ש.

כלים שיש בהם סדקים/גומות/חלודה בתוך הכלי וא"א לנקותם, וכן כיסוי כלים המחובר בצירים לכלי לא אזני הכלי שא"א לנקותם - אין להגעילן, צריך ליבון במקום הסדק והחלודה. **ואם היה רק מחוץ לכלי:** משמע מהרמ"א שא"צ להחזיק שיהיה שם חמץ בעין בגומות [וע"י שעה"צ].

אם שואבים בכלי מיורה גדולה ודרך להידבק גם מבחוץ חמץ - אז יש קפידיא גם מבחוץ (דחמץ בעין אין מי הגעלה פולטין).

סעי' ו'

כיצד מחשיבים את הכלי (אם הוא כ"ר וכדו') - לשו"ע אולי' בתר רוב תשמישו (וכבולעו כך פולטו), **אא"כ** ידוע שנשתמש בו בחמץ תוך מעל"ע ע"י האור, דאו הכשורו ע"י האור. וי"א דאולי' אף בתר מיעוט תשמישו. וכו' הרמ"א שהמנהג כ"א. ואם יש לחוש שלפעמים נשתמש בו ע"י האור צריך ליבון קל.

ובדיעבד: כ' המ"ב דסמכין אדעה א', אך הפמ"ג מפסקק גם לענין דיעבד.

לפי הרמ"א קערות של בדיל שאופין בו לפעמים עוגות על תנור גרוף מן הגחלים - כתב הפמ"ג דאין לו תקנה, דהא צריך לכתחי' ללבנו ויהיה ניתך ע"י הליבון,

כח להגעיל ולהפליט לחוץ האיסור הכנוס ומדובק בו, וכתב דלכך נוהגים דגם לכלי שני אין עושין הגעלה רק בכלי ראשון.

וכתב הגר"א (תנ"א ה') ויש אוסרים בכלי שני, הרמב"ם (פ"ה חמץ ומצה הכ"ה) דבשאר כלים צריך הגעלה כמ"ש הר"ף והרמב"ם (הכ"ב), ולמדו ממ"ש בסוף ע"ז: דברים שנשתמשו בהן בחמין וכו', וכ"ש לסוברים דכלי שני בלע מהא דחולין (ח'): וכו'. אבל ליתא, דהם לא כתבו אלא אקערות שתשמישן ע"י עירוי להכשיר גי"כ ע"י עירוי, וכמ"ש תוס' בשבת (מ"ב): דאלו ודאי צריך הכשר כנ"ל, וזהו שכתבו הטוש"ע אלא שהיה וכו', וכן כתב הרא"ש בין קערות שעירו בהן לתוכן רותח, אבל דברי השו"ע בס"ה תמוהין ואינן אלא לרשב"א, ועיין תמ"ז ג' בהג"ה, ועיין מג"א.

ובפרי חדש יו"ד (ס"ח סק"ח) האריך בדין עירוי וכלי שני, ומביא דברי הרשב"א: ועוד שאם אתה אומר כן הלוקח כלי תשמישי מן הנכרים, כלים שדרכס להשתמש בשני א"א הגעלה כלל, וכלים שנשתמש בהם בכלי שני בחמץ א"צ הגעלה בפסח, אלא ודאי כל שיש בו חום אפילו כחום בית השחיטה מפליט ומבליע וכו', וכתב ע"ז הפרי"ח דלכו"ע בעירוי איכא בליעה, ומשום הכי כלי תשמיש כלי שני שלוקחים מן הגויים, או שנשתמשו בהם בחמץ צריכין הגעלה, משום דנאסרים ע"י עירוי לכו"ע. אבל אם הם כלים שאין מערים עליהם מכלי ראשון, אין הכי נמי ולסברא זו הדבר ברור דלא בעו הגעלה כלל.

ומסקנתו שם דודאי יש להחמיר בכלי שני, דכ"ה דעת רש"י והרמב"ן והרשב"א והר"ן ור"ח כהן ורמב"ה ורבים עמהם שכלי שני מבליע ומפליט, ומביא דברי מרן בב"י דאף כלי שני שלא עירה לתוכו מכלי ראשון צריך הגעלה, וכי"ד הרמב"ם. וכיון שגילה דעתו בבית יוסף, לא היה לרמ"א לכתוב יש אומרים.

וכל זה היפך מ"ש המחבר והרמ"א בסיומן ס"ח ובסיומן ק"ה שכלי שני אינו מפליט ואינו מבליע, ואין טעם לחלק בזה בין חמץ לשאר איסורים, דכיון דאין בליעה למה צריך הגעלה ולמה צריך היסק, ובמה שהקשה הפרי"ח מסיומן ק"ה, הנה בשו"ע שם כתב בסתם: חום של כלי שני אינו מבשל, וי"א דמ"מ הוא מפליט ומבליע ואוסר כדי קליפה, וראוי לחוש ליהרר דברר לכתחילה, אבל בדיעבד מותר בלא קליפה בעודה בעלמא, ובחידושי הגרעק"א: וכלים שמשו בחמין של כלי שני הוי כלכתחילה להגעילו דיש להם תקנה בהגעלה, וכלי חרס מותר, מנתי". ולדבריו לא קשה קושיית הפרי"ח, דאה"נ גבי כלים החמיר מרן בזה, ורק לגבי האוכל וכן כלי חרס הוי דיעבד, ויש לדון בכלי חרס במחלוקת האחרונים האם יש תקנה והוי לכתחילה להגעילו וכנ"ל, האם גם לדעת מרן כן. ולעיל סימן ס"ח ס"א אפילו בלי שני. שלא ימלא, ואם מלח מותר, והיינו דלאסור האוכל נחשב דיעבד וכנ"ל. ולפי"ז גם בשאר איסורים יש להגעיל לדעת מרן, ודלא כערך השולחן דרק בחמץ החמיר.

וא"כ יצא כמה שיטות בדעת השו"ע בכלי שני בפסח האם צריך הגעלה או רק בעירוי, ואם דוקא בפסח ובכלי חרס אם מהני הגעלה.

ולפי מה שהבאנו לעיל שיטת הרמב"ן בהגעלה הוא חיוב התורה מחמת שהיה ברשות הגוי או בשימוש של איסור, עי"כ גם אם צריך הגעלה בכלי שני אין ללמוד מזה שכלי שני מבליע ומפליט, רק דאף אם נימא דאינו מבליע טעם האיסור מ"מ הצריכה התורה גם בזה הגעלה.

שלמה יוסף בביו"פ - נוה יעקב

הכשרת שולחנות לפסח

כתב השו"ע סי' תנ"א סעי' כ': "השולחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה רגילים לערות עליהם מים ורותחים, לפי שלפעמים נשפך עליהם מרק מן הקדירה לתוכן", וכתב המ"ב בס"ק קי"ד בשם המהר"י וייל שלא מהני עירוי מפני שלפעמים משים עליו פשטידא חם והוי כאילו נשתמש בכלי ראשון, אלא יכשירם על ידי אבן מלובן וישפוך עליו רותחין ויגלגל למקום אחר, וישפוך עליו כדי שילכו הרתחין בכלו, עי"כ.

ולכאורה יש להקשות על דינו, שהרי בגמרא נחלקו רב ושמואל האם כשיש דבר חם ומתחתיו דבר קר או הפוך מה גובר, האם עילאה גבר או תתאה גבר, ולהלכה קי"ל שתתאה גבר, וא"כ בענייניו השולחן תמיד קר והוא תתאה, וא"כ מה אכפת לן שהניח עליו פשטידא, הרי בכל מקרה לא יבלע יותר מכדי קליפה. ויש שרצו ליישב שבאמת בהלכות פסח משום חומרא דחמץ החמירו, ולא רצו להקל לטמוך על תתאה גבר כיון שסוף סוף אין מחלוקת בגמרא, ובאמת נראה כן כיון שחזינן שהדין של עילאה ותתאה לא מוזכר בהלכות פסח, וכנראה מהטעם הזה.

משה לנדאו - רמת שלמה

סיכום משנה ברורה סימן תנ"א

סעי' א'

איחא בגמ': אי"ר קדרות בפסח ישברו, ושמואל אמר אל ישברו אלא משהי להו עד לאח"ז ועבדי בהו בין במינו בין שלא במינו. **וכתב הר"ף** והלכתא כותיה דשמואל דקא כר"ש ב"י.

קדרות של חרס שנשתמש בהם חמץ כל השנה - אפי' בלוע הרבה חמץ, משתמש היטב שלא יאח בהן חמץ בעין, ושרי לשהותן לאחיה"פ להשתמש בהם (דחכמים לא אסרו לאחיה"פ אלא בעין ולא חמץ בלוע), ומצניעון בפסח במקום צנוע, **וטוב** לסגורם בתדר ולהצניע המפתח. **אם לא שפשפו קהי"פ:** מחויב לשפשפן תוה"פ, ואם לא שפשף תוה"פ מחויב לאחיה"פ לשפשף.

והי"ח: אם רוצה להשתות שאר כלים של חרס - דיעשה כנ"ל.

אם נשתמש בהם חמץ תוה"פ: די בדיעבד בפשפוף היטב, ושרי לשהותן לאחיה"פ. ובפרמ"ג מפסקק אם בישל בהם בו של פסח או בח' (בחול'ל), שלא להשתמש בהם לאחיה"פ כל זמן שהוא בן יומא.

כלים חדשים שקונים מהשוק - אפי' של כלי חרס אי"צ להסתפק שמא נשתמשו בו, ואי"צ אלא טבילה בכלי מתכות.

אם קניו כלים מהנכרי בבינו ואינו מכיר אם ודאי חדשים - **כלי מתכות:** צריך להגעילן או ללבנם קודם תשמישם [מלבד מה שצריכים טבילה]. **כלי חרס:** צריכים שבירה מספק.

הנוהגין לסדר כלי בדיל של חמץ בתוך הבית בגובה הכותל במקום שאין יד אדם מונעת - ד' המ"ב דאין למחות בידם (שלא גזרו בזה אפי' מעל"י קומות כבעלמא, משום שאינם ב"י), ודלא כב"י. **וכ"ש באותן שרוב תשמישם בב"ש או בצונן:** אין לחוש, ומ"מ המחמיר בזה תע"ב.

האם מועיל היסק באש לכלי חרס - **אם נשתמשו בהם בכ"ר או בעירוי:** לי"מ, אפי' ימלאום גחלים או יסיקום בתנורים שלנו. **אם נשתמשו בהם בכי"ש:** לשו"ע מהני, להמ"א לי"מ, הכרעת האחרונים **ולכתחילה** אין להחמיר בהרמ"א דבכלי מתכות צריך הגעלה, ובכלי חרס אין להשתמש. **אף בדיעבד אם נשתמש בלא הגעלה בכלי שנשתמש בו רק כי"ש:** ד' המ"ב להקל אף בכלי חרס במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט, וי"א שיש להקל כנ"ל אפי' הוא בן יומא, וכו' ע"ז בשעה"צ דצ"ע.

אם החזירן לכבשן שמצרפים בו כלי חרס חדשים - ד' השו"ע כהטור דמהני (זה) מהני אפי' נשתמש בו בכ"ר), אך ד' הראב"יה והראב"ן דל"מ.

תנורים שתמיד רדך להסיקן מבפנים - ד' המ"ב דאפי' אותן של חרס שמטלטלין אותם, מהני היסק (דלא חיישי שמא פקעי'), אך צריך ליהרר להסיקו יפה עד שיתלבן, ודלא כב"ח.

כל כלי הצריך ליבון/הגעלה - אפי' הדיחו ושפשפו היטב אסור להשתמש בו אפי' צונן בלא הכשר. **ודרך ארעי:** מותר (אם הדיחו ושפשפו היטב).

רושם שעושים האומנים בתוך הכלים - ד' הרמ"א דמותר להגעילן מאחר שנעשו מחדש וניקרו היטב, והמג"א כ' דמוטב לשום על אותו המקום גחלים, שאם יש שם משהו חמץ ישרף (דמצוי שם הרבה אותיות וקשה לנקרן היטב). **קושיית מגן האלף** על הרמ"א: דמג"א אם אפשר לנקרן אפי' אם קדמה בליעה ליד לטלא, ואם א"א לנקרן לעולם צריך ליבון. **תי הביה"ל** דכונת הרמ"א ברושם שנעשה ע"י דיבוק עופרת על הכלי ולא בחנקת בגופו, דבזה באמת שרי בכל גוויי אם אפשר לנקרן היטב.

סעי' י"ד

מכסה הקדרה (מברזל) - צריך הגעלה (דמויע כל שעה מחום הקדרה), ודינו ככ"ר ולי"מ בו עירוי.

ואם נתנו בפסח על הקדרה בלא הגעלה - אפי' הודח היטב כל התבשיל והקדרה אסור (דויעת האיסור מתערב בתבשיל) [וכ"ש במקום שיש לחוש שע"י הרתיחה נגע בו התבשיל]. **ובפסח:** אסור במשהו. **ואם נתנו בע"פ אחר ו' שעות:** אם יש ס' כנגד כל הכיסוי שרי.

אם הכיסוי אינו ב"י מומן שכיסו בו קדרות חמץ ונתנו בע"פ: מותר בשעת הדחק לכ"ו. **ובפסח:** לדי' המחבר שרי [וכל האיסור למחבר הוא בב"י או כשלא הודח], לדי' הרמ"א אפי' אינו ב"י אסור.

אם נזכר מיד הסידור וראה שהוא יבש, ועדין לא התחיל להזיע מחום שבקדרה - התבשיל: למי"ב מותר באכילה, אך לעו"ש לא ברידא כולי האי. **הקדרה:** מותרת (דאין כלי יוצא לחבור בלא רוטב).

ואם שהה הכיסוי על הקדרה בענין שיש לחוש שמא כבר התחיל צד הפנימי של הכיסוי להזיע עד שהיה ס"ב - התבשיל והקדרה אסורין. **הכיסוי שאופין עליו בצק** - צריך ליבון.

סעי' ט"ו

כסוי של ברזל שמשמים על החררה כשאפיו על הכירה - י"א שאפי' הגעלה א"צ כיון שאינו אלא לכסות והחררה היא נוגעת בו, ורי"ו כ' בשם תור"פ שא"צ ליבון שישיר קליפתו אלא מחממו כמו שמשמין אותו על החררה כל השנה כולה. אך ד' השו"ע שצריך ליבון [ול"מ ליבון קל אלא צריך ליבון שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו] (והטעם: א. כ' ברוב פעמים נוגעת בו, ב. שהוא מזיע מהבל החררה שתחתיו).

וכן אם היה אינו ב"י (לשו"ע): בלא הפסד מרובה אין להקל בליבון קל אפי' בדיעבד.

סעי' ט"ז

מדוכה [עץ, אבן, מתכת] שרגילים לדוך בתוכה דברים חריפים עם פירורי לחם - ד' השו"ע שמתורת בהגעלה (ואיל לטעמיה דבית שאור איל להגעלה), ויש מחמירין ללבנה, וסגי בליבון כל דהו (דהיינו שישרוף עליו קש מבחוץ), וכ' החמ"א שנוהגין ללבנה לכתחילה, מיהו סגי בהגעלה אם אין בה גומות.

לדעת השו"ע דסגי בהגעלה כיצד עושה בגדולה שא"א להכניסה ליורה - שם בה מים רותחים ומכניס בה אבן רותחת ועולה הרתיחה בכל שפחה, והפרי"ח כ' דא"ז ממש ככ"ר, דזה מהני רק להעלות הרתיחה עד למעלה, והו"י כעירוי, והסיק שכל מה שכי' הפוס' דין זה הוא בכלי שנשתמש בו ברוב ע"י עירוי ולא בכ"ר. ובביה"ל כ' שאין כלי להתיר אלא באינו ב"י. **ובמדוכה קטנה:** אין להקל באופן זה (אלא יכניסה ליורה).

מדוכה של איסור - החשש בה רק משמנונית של איסור, דאין דרך לדוך בה עם דברים חריפים - סגי בהגעלה לכ"ו.

כל עץ חלק בלי גומות - סגי בהגעלה אף לרמ"א (דא"א בליבון). **מדוכה של עץ** - יש לקלפה ככלי אומנות (אומנות לגומות), ואח"כ יגעילנה [ול"מ קילוף לבד, דהבליעה מעבר לעבר].

מדוכות קטנות שלנו שרצים שם רק כורכום וציפורן (ולא חמץ) וכד' - די בהגעלה לכתח"י אפי' בשל מתכות, ומצוה מן המובחר להגעיל ולדוך הכל קודם וי"ט. **ובדיעבד אם לא הגעילו כלל וזכו בו בולדא ביי"ט ונתן בתבשיל** - האחרונים מצדדים להתיר התבשיל, ובפרט באינו ב"י ובתנאי אין להחמיר בדיעבד מספק שמא נתערב שם פירו, או שחטבו הונגויל עם סכין חמץ דלא מחזיקינן איסורא, ועוד דיש דעות שאפי' בדבר חריף אם אינו ב"י להקל בנט"ב בר נ"ט. אך הא"ר מפפקק בזה.

סכין כבד לקציצת בשר (קופיץ) שידוע שחתכים בצלים בסכין חמץ ומניחים אותו בבשר ומחתיכים בקופיץ דק דק - אף בדיעבד אסור. (ובפרט לדידן דנוהגים להשים בו פת חטים).

כ' המג"א: יש לזוהר לחתוך הונגויל רק בסכין חדש, ואלו שלא והירין בזה יוצא לקלול מזה שחתוכין ונגויל (שהוא חריף) בסכין של בשר ודכין אותו במדוכה, ונמצא המדוכה בלוע מבשר, ואח"כ דכין בתוכו בשמים ואוכלים בחבל.

סעי' י"ז

הרף שעורכין עליו וערבה שלשין עליה (ועשויה מחתיכה א') **ומשתמשים בהם כל השנה** - למרדכי סגי בעירוי עליהם, לשו"ע צריך הגעלה, ואם הם גדולים שא"י להכניסין לכלי, ילבן אבנים וישים עליהם ויתן עליהם רותחים ויעביר האבן ע"פ כולם. והרמ"א כ' שהמנהג לא להשתמש בהם אפי' ע"י הגעלה, וכן עיקר.

ערבות ששימושם לפרקים - מדינא: די להכשירם בעירוי רותחים. **אבל המנהג:** להחמיר בכל גוויי.

דפי' שלשין עליהם לפרקים - נוהגים בהגעלה.

שאלה: במש"כ המחבר כאן שצריך הגעלה, והרי לעיל (סי' תמ"ב) כ' דאין לסמוך על מה שמנקים אותם ורוחצים אותם בחמץ. תי' הבי"ח דהכא מיירי מצד הדין, והתם מיירי מצד הטוב והישר (זה כוונת הרמ"א בהגהה), תי' המג"א דהתם מיירי שהערבה עשויה מנסרים הרבה ומשום דא"א לנקותן בין הסדקים, והכא מיירי בשנעשה מחתיכה א'. **וכ"ו מדינא,** אך לפי המנהג גם למג"א לי"מ הגעלה אפי' מחתיכה א'.

במש"כ הרמ"א המנהג - מה"ט נוהרים שלא להגעיל בפסח חביות שהיו מחזיקין בהם מי סבון (-חמיצה) שמא נשאר בו חמץ בעין מן הסוכין, **אא"כ** החזיקו בו מים תחילה איזה זמן, ומותר להגעילו, ומ"מ צריך לחזור ולנקותו היטב קודם ההגעלה. **וכן כלים שמחזיקין בהם קמח כל השנה** - כ' הט"ז דנוהגין שלא להגעילן מטעם הנ"ל, והק"י בשעו"ה דהר"מ כ' דהוי חומרא יתירה, ולעיל (סי' תמ"ב ס"יא) כ' רק שטוב לעשות כן. **ותי'** דאפשר דהכא משום דבא להשתמש בפסח גופא חמיר טפי, אך מדי"מ לא משמע כן, **וע"כ** אפשר דבזה אם ישרה מקוה"פ כמה ימים ואח"כ יגעיל יש להקל.

למנהג הרמ"א האם מהני בנוסף להגעלה קילוף בכלי אומנות כדי להשתמש - בפרמ"ג מסתפק אולי יש להתיר, והלכוש מחמיר, הכרעת המ"ב שאם הוא מחתיכה א' ואין סדקים יש להתיר ע"י, ואם נעשה מכמה חתיכות אין להתיר.

למנהג הרמ"א אם לאור הגעלה שם סדין או מפה להפסיק ביניהם - שרי להניח שם אפי' מצות חמות. **וצוננות:** י"א שמותר אפי' בלא הגעלה ע"י הפסק מפה, ויש מחמירי"ם שכי' שראוי לא להשתמש בכלי לישא אפי' ע"י הפסק אף בצונן. **אבל ללוש** עליהם אסור אף בצונן. **ואם הגעילן** גם אין נכון להשתמש ליש מחמירין.

כלים העשויים מנסרים הרבה - לי"מ להם הגעלה אפי' אחר ששהה במים כמה ימים (דנכנס זוהמא בין נסר לנסר).

כלי מתכות שאפשר לנקותן - כ' הח"י הפר"ח והמקו"ח דשרי בהגעלה, והק"י בביה"ל דהיה להם לחוש ליש מחמירין דסעי' ט"ז דכ' הרמ"א דנוהגין לכתחילה ללבנו, ותי' דאפשר דערבה של מתכת שהיא רחבה ודקה קשה ללבנה דמצוי להתקלקל, לכן מקילין בהגעלה, אבל היכא דלא נתקלקל נכון וטוב להחמיר לכתחילה, ובפר"ח כ' דלדי' המג"א יש להחמיר אפי' במתכות (לפי טעמו דבבית שאור לי"מ הגעלה).

סעי' י"ח

הנפה - לשו"ע צריך לדקדק מאד לנקותה מפתיתי החמץ הנדבק בה ונסרך ונדבק בנקבי אריגים ובעץ שבה, וישפשפו אותה במים יפה יפה, **וה"ה** לשאר כלי לישא, לרמ"א נהגו שלא להשתמש בנפה אפי' אם אחר השפשוף עשה הגעלה, ואין לשנות אלא צריך לנקות נפה חדשה, וכן כל כיוצא"ב [כגון ריב אייזון (מגרת/פומפייה)] או הכוס של רחיים לי"מ הגעלה. **ובדיעבד:** כ' המ"ב דאם עבר והשתמש ע"י שפשוף היטב לחוד, יש לסמוך על המחבר דסגי בזה.

אם שפשוף במים ואח"כ ניקה אותה היטב - שוב אין לה תקנה להשתמש בה בפסח לכ"ו.

הא דהשרי"ע לא הזכיר הגעלה ובמה מיירי - יש לפרש בב' אופנים, א. בערבה שלשין בה כל השנה וצריך הגעלה, וסמך עמש"כ בסעי' לעיל. ב. איירי שלשין בה לפרקים דמן הדין א"צ הגעלה.

לדי' הרמ"א אם לא מצא נפה חדשה כלל - מוטב שלא לרקד הקמח כלל. **אך אם נמצא גרגרי חיטה בקמח (ואם ימצאו במצה מבושלת יאסור):** אפשר דיש לסמוך לכתחילה להקל ע"י שישפשפוה מתחילה ואח"כ יגעילוה (דהוי כחליטה).

ואם א"א לנקותה ואין לו נפה: אזי ישמור שלא יאכל המצות כי אם יבשים, ולא יבשלם ולא יתנם ברוטב ובדבר לח. **ואם באו מים על הנפה:** למי"ב אין לה תקנה להשתמש בה בפסח ואף למחבר, והמהר"ל החמיר אפי' בסתם נפה שלא בא עליה מים. **ומ"מ** אם נפו קמח בנפה שבא עליה מים אחר"פ של שנה שעברה, מותר בדיעבד (דהוי חמץ ונקשה ובטל בס').

במש"כ הרמ"א גבי ריב אייזון - משום דלפעמים מפררים עליו חמץ, וא"א שלא נשתיר פירור משהו בתוך נקביו, וגם גררו עליו כל השנה חזרת (שהוא דבר חריף) שנחתך בסכין חמץ ונבלע בו טעם חמץ. **ואפי' בדיעבד** יש לאסור אם נשתמש בו בפסח, אפי' אם נשתמשו בו בצונן, **ואם ניקוהו היטב לכתחילה:** לרמ"א ועוד ל"מ, והא"ר מסתפק בזה.

ואם נשתמשו בו בער"פ - **אם נשתמשו בו רק מצה בער"פ:** מותר לאכול עד הלילה (דאף אם היה פירור - בטל בס'), אבל כשהגיע הלילה תלוי במחלוקת אי חו"י, ולמ"ב חו"י. **ואם ידוע שנשתמשו בו רק חזרת שחתכו בסכין חמץ ולא בחמץ גופיה:** לא אמרי' דחו"י. **ואם פירר עליו חריין (דבר חריף) בער"פ** - צריך ס' כנגד כל המגרות, ונעשה כולו חמץ, ואם אין ס' כולו אסור.

סלים [של נצרים שמלאין נקבים ו"א לנקרן] **שמשתמשים בהם חמץ** - דינם כנפה.

שקים ושנים/חדשים ששם בו חמץ פעם אחת - נוהגים בהם היתר ע"י כיבוס, וצריך להתיר התפירות שבהן קודם הכיבוס, וצריך גם לגרור תחילה בסכין היטב את החמץ הנמצא שם. **וה"ה** אם שמו בו פעם אחת קמח לפסח ורוצה לכבסו לתת בו פעם נוספת.

כיצד עושה כיבוס - בחמין אפר וחסבה, ודי' הג"א ותוס' דבצונן יש להקל בלא אפר וחסבה אף בדבר הנדבק, אך ד' המ"ב ועוד כדמשמע מהגמ' דבדבר הנדבק אף בצונן צריך אפר וחמין.

הסדין שעושים המצות עליהם - צריך להחליפן בין לישא ללישה [-לאחר שיעור מיל]. **ואם רוצה ללוש על אותם סדינים עוד:** צריך כיבוס גמור, ול"מ הדחה לבד, וכ"ש שלי"מ להופכן לצד שני.

ובדיעבד אם עבר ועשה המצות על הסדין בלא כיבוס כלל - **אם הוא תוה"פ:** אף בדיעבד יש לאסור, **אך אם הפכו או כיבסו:** אף שלא התיר התפירות אין להחמיר.

סעי' י"ט

הרחת (מדרה שמכניסים/מוציאים מע"י עוגות לתנור/מהתנור) - דעת הכל בו שנתנו להגעילה או לקנות חדשה, ואפ"ל שאם ימרקנה יפה ויחממנה בתוך התנור הרבה, שדי בזה דכבולעו כך פולטו, לשו"ע (כהגה"מ) לי"מ לה הגעלה (אפי' אם יקלפה מקודם בכלי אומנות), וצריך לקנות חדשה (דחשיבא בולעת ע"י האור). וכ' הא"ר דכ"ו לכתחילה, אבל בדיעבד אם נשתמש בה אחר הגעלה, מותר.

בדיעבד אם הוציא מצה מהתנור ברחת של חמץ - **אם לא היתה נקיה והיה בה לכלוך חמץ בעין:** אסור בתחנותיות המצה כדי נטילה - כרוחב גודל (ולפי המנהג לאפות מצות דקות, נאסור כולו). **ואם אפו ע"י מרדה זו עוגות חמץ עם שומן - תוה"פ:** נאסרה המצה כולה (דהשומן מפעפע החמץ ככולה). **וקוה"פ עד הלילה:** בטל בס' אותו מטע הבעין שיש על המרדה, וכ' בשעו"ה דנראה דכ"ו לענין הבעין, אבל עכ"פ הבלוע שבמרדה אסור כ"ק אף קוה"פ, וצ"ע.

ואם הדיחו במרדה מקודם ואין עליה חמץ בעין אלא רק הבלוע - למי"ב אסור רק כ"ק אפי' נשתמש בה מקודם עם שומן (דהאיסור הבלוע בכלי אין יכול לאסור יותר מכ"ק) (וכשאר אחרונים), ולמקו"ח אסור בכדי נטילה. **והיכא שבלוע השומן בכלול:** הש"ך ביו"ד מסתפק דאפשר שאסור בכלול, וש"א חולקים עליו, והח"א ועוד כ' דלענין חמץ כיון שהאיסור כחוש גם הש"ך מודה דאין אסור בכלול.

אם הוציא מצה חמוצה במרדה של פסח ואח"כ רוב בה מצות אחרות - למי"ב כמג"א נאסור אחרות - הראשונה, אם היא בשמנונית איסור נאסרה כולה, ואם לאו, נאסר בכדי נטילה, ושאר מצות - נאסור כ"ק (דכבר נתקנה הבעין ע"י המצה הראשונה), והנה"ש מפפקק על הסברא דנתקנה. **ואם נתערבו אח"כ מצות אלו בהרבה מצות כשרות:** כולם אסורות. (דלא בטיל יש ביבש. לעיל סי' תמ"ז). **ואם נתערבו תוה"פ ורוצה לאוכלו בפסח:** תלי במח' אי חו"י, ולמ"ב חו"י (בער"פ אח"ז איסורו מותר לאכילתו לתינוק), וי"א דכל שנאסר רק חממת הבלוע אינו חו"י בפסח, וכ"ז בחמץ גמור.

אבל במרדה שהוציאו בה מצה כפולה ונפוחה - די לאסור הרחת לכתחילה. **ובדיעבד:** אינו אסור. וכ' הח"י דאם א"א למצוא רחת אחרת מותר לכתחילה להוציאה בה מצות (דא"כ תמיד יצטרך חדשה והוי כדיעבד).

ואם נסתקו אם המרדה היתה חדשה או חמץ - מותרת כל המצות.

אם החזיק רחת של פסח משנה זו לשנה אחרת - למי"ב מותר וא"צ הגעלה אלא רק יראה שתהיה נקיה היטב, כהט"ז וש"א, ודלא כמג"א.

סעי' כ'

השולחנות והתיבות [לשו"ע שמצניעים שם אוכלים חמץ (חמים) כל השנה, ולהגה"מ לפי הבנת הבי"י היה אף אם לא מצניעים בהם כל השנה] - לשו"ע רגילין לערות עליהם רותחים מכ"ר (דלפעמים נשפך מרק מן הקדרות לתוכן), והמהר"ו פסק דל"מ עירוי (דלפעמים שמים עליהם פשטידא חם והוי ככ"ר), אלא יכשירים ע"י אבן מלוּבן וישפוך עליהם רותחים ויגלגל למקו"א, וישפוך כני"ל כדי שילכו הרותחין בכלול (ובזה די אף אם הרותחים מכ"ש דהא נרתחין על הדף), ואז מותר להניח עליהם אפי' מצה חמה. הכרעת המ"ב בדיעבד מותר ע"י עירוי בלבד (דמדינא צריך ללכת אחר רוב השמשים).

האם צריך להניח אח"כ דבר מפסיק עליהם - לשו"ע א"צ, ויש שכתבו שאחר העירוי צריך להניח עליהם עוד מפה/דבר חוצץ שמא נדבק בו עדיין עוד חמץ בעין, והא"ר הסיק שכן ראוי לנהוג בתיבות ומגדלים דכמעט א"א לטהרן שלא ישאר בין הדבקים, אבל בשולחנות פשוטים אין להחמיר.

וסתם תיבות אף שמצניעים בהם אוכלים (שאינם חמים) - א"צ הגעלה.

סעי' כ"א

חביות של חרס שנתנו בהם שכר שעורים - אפי' היו שם כמה ימים מותרים בהגעלה או בעירוי ג' ימים.

כיצד עושה עירוי ג' ימים - ימלאנו מים אפי' צוננים על כל גדותיו, וישהו בתוכו כ"ד שעות רצופין או יותר, ואח"כ יערה ממנו המים וישים מים אחרים עוד כ"ד שעות וכנ"ל, ואח"כ עוד כ"ד שעות וכנ"ל. **וא"צ** שהג' ימים יהיו רצופים, אלא אפשר אף במפחרין. **ומוה"ג** עירוי אפי' במוזפף, ודי' הש"ך ביו"ד גבי שאר איסורים דאין להקל ע"י עירוי אם היה כבוש, דק"ל דכבוש כמבושל, ובמבושל לכ"ו ע"י עירוי אפי' בשאר כלים שאינם חרס.

האם מותר להשתמש בו בחמין אחר הגעלה/עירוי - מהפוסקים משמע דשרי ואפי' אם הוא ב"י מבליעת השכר (לטעם דכלי חרס שבלע צונן סגי בהגעלה), וי"א דמותר דוקא כשאינו ב"י (דחו הוי נטל"פ).

כיצד מגעיל החבית - לרמ"א צריך להסיר שוליה, אם הוא של עץ לגרר, ושל חרס לפתוח פי החבית כ"כ גדול שיוכל לנקות היטב בכל הצדדים, וילבן אבנים וישים בה ויערה עליהם רותחים מכ"ר ויגלגל החבית שיגיע ההגעלה לכ"מ, אך הסכמת האחרונים דיש להחמיר לא להשתמש כלל בחבית עץ של שכר שמצוי בהן גומות.

ואם נשתמש בה בלא הגעלה - **אם לא פתחו השוליים וניקרו היטב:** אסור אפי' בדיעבד, **אך אם פתח א' משוליה וניקר היטב מבפנים:** מהני הגעלה בדיעבד. **וכ"ז** בחבית של שכר או שאר משקה חמץ, אבל בחבית של מי דבש יש להתיר בהגעלה אע"פ שנתבשל הדבש ביורה שבישלו בה שכר מעל"ע.

בדיעבד אם נתנו בהם יין או דבש (שהו שם מעל"ע) בלא הגעלה רק הדיחין היטב מתחילה (ולא היה בו חמץ בעין שהיה הפה של החבית חרס רחב מלמעלה והכניס ידו לתוכה, וניקר היטב בצדדים ושוליה שלא נשאר שם שום שעורים, ובחבית של עץ מיירי שפתח שוליה וניקר היטב) - כ' הרמ"א דמותר לשתות ממנו בפסח, וכ' המג"א והח"י דיש חילוק בין יין לרדש, דביין אפי' החביות ב"י ג"כ מותר היין בדיעבד, ובדבש דוקא אם אינו ב"י (דאו נטל"פ), אבל כמה אחרונים הסכימו דאף במי דבש מותר אפי' בב"י (דכבוש הוי רק אחר ששהה מעל"ע ואז אינו ב"י ונטל"פ). **ובל היתר זה** הוא דוקא כשעירו היין והדבש לכלי אחר קוה"פ, דאם היה שם בפסח לפי מנהגנו דנטל"פ אסור, הכא אסור (ועי' לעיל סי' תמ"ז ס"י).

ואם נתנו לתוכו דבר חריף כחומץ - אפי' לא היה ב"י אסור.

אם הכלי היה של יין שרף - אסור אפי' בדיעבד אפי' אינו ב"י (דעינינו רואות דנטל"פ).

וד' הלבוש בזה דאפי' אם הגעילה אסור מה ששם בתוכה אפי' לא היתה ב"י (דעינינו רואות שיש בה הטעם והריח אפי' אחר ההגעלה), **אכן אם לא נשמע בה ריח של יין שרף** - מהני הגעלה בדיעבד שלא לאסור מה שבתוכה, ומי"מ מיד שנוכר צריך לערות היין לכלי אחר.

סעי' כ"ב

כל הכלים [אפי' של חרס] שנשתמש בהם חמץ בצונן (יבש או לח שלא שהה מעל"ע ולא היה חריף) - מותר להשתמש בהם מצה אפי' בחמין חוץ מבית שאור/חרוסת [שדינם יב' לקמן], ודי להם בהדחה להעביר הדבוק בדופני הכלי. **והאידינא** נהגו לא להשתמש בהם אפי' היה תשמישם בצונן.

ואם שהה בתוכו מעל"ע דבר לח - נעשה כבוש בתוכו וצריך הגעלה או עירוי.

בית שאור/חרוסת שאינם מחרס - לשו"ע אע"פ שהשתמש בהם רק בצונן, אסור להשתמש בהם מצה בחמין, אבל בצונן להניח עליהם מצה אפיה מותר, ולרמ"א שרי דוקא בדרך ארעי (ע"י מ"ב סקט"ו).

וללוש בהם - אסור (דהחמץ שבכלים גורם להחמץ).

ואם הגעלים - לשו"ע כהריטב"א מותר אפי' ללוש ולהשתמש בהם בחמין, ולר"י ב"ר יו"ט אסור ללוש בהם, ולדי' הרמ"א למי"ב יש להחמיר לא להשתמש בזה (דא"א לנקר וככל כלי לישא), ולט"ז לדעת הרמ"א בכלי עץ ובדיל אין להחמיר, והק"י עליו המ"ב דע"פ צריך קילוף לדי' הרמ"א בכלי עץ.

ואם היא של מתכת - לשו"ע כנ"ל, ולרמ"א נוהגים לכתחילה ללבנה.

בית שאור/חרוסת של חרס - לשו"ע לי"מ הגעלה, והגרי"א כ' דהא דל"מ לזה הגעלה זהו רק לדעת רב האי שדעתו דל"מ הגעלה לחרס אפילו לא נשתמש בו אלא בצונן, אבל לפי מה שפסק הטור (בסעי' כ"א) דמהני הגעלה ה"ה כאן, וצ"ע בלשנת שאר פוס' דלכאו' שמשמע מדעתם דאין דק"ל התם דמהני הגעלה כאן גרע. **ואם נשתמש בהם חמץ רק בצונן:** יש גורסים שלא ישתמש בו מצה אפי' בצונן, אך הבי"ח והפרי"ח גרסו אלא בצונן [וכן היא ג"י השו"ע שנדפסה בח"י המחבר]. **והאידינא** נהגו שלא להשתמש בזה בפסח.

בין הכשר ויורות ששורפים בהם יין שרף - כ' החת"ס אשרי מי שיכול לעשות חדשים, אך לא ישמעו לאסור לגמרי, צריחי טרם ההגעלה לבשל בהיורה והקנים והכובע לכבש בהם מי אפר גם אפר חריב שהיו חוזקים מאד והם מפגינים ע"י הטעם, וצריך השגחה גדולה לנקות היורה בתחתיתו ולהסיר מהם הקנים ע"י אומן, או להניח עליהם על מקום הטלאי גחלים, וסיים שם אחר כל זאת שומר נפשו ירחק משתיית י"ש בפסח, אבל אין לאסור להם אחרי התיקונים האלו.

תנור של בית החורף ששמים ע"ג פשטידות חמץ להתחמם וכד' - דינו ככלי חרס. **ואפי' הסיקו מבפנים** ל"מ. **ואסור להשים על התנור דבר חם:** אפי' התנור צונן או האוכל צונן. **ובשניהם צוננים:** בדרך קבע אסור, ובדרך ארעי אם כבד וניקה את התנור ולא נמצא שם חמץ, אין לאסור. **ובדיעבד:** אם הניח שא' מהם חם אסור תחתנותיות המצה כ"ק, **וכ"ז** בהניח בלי הפסק תחתיה.

אבל אם הניח התבשיל בקדרה שם: אפי' שניהם חמים אין אסור בדיעבד (דאין האיסור הבלוע בתנור יוצא לדופן הקדרה). **ולכתחילה:** גם קדרות אסור להניח שם בכל גוויי.

וכשמניח דבר מפסיק כגון ברזל וכו"ג מתחתיו או שהניח טיט כעובי אצבע - מותר להשתמש הכל מלמעלה.

ובכל הנ"ל: הדין כן גם גבי קאלקין (בתי קיבול קטנים מחרס, ומותקנים בעובי דנות תנור בית החורף), אלא שבהו לי"מ דבר מפסיק או רק טיט מלמטה (משום הזיעה של חמץ שעלה למעלה מהבל הקדרות ורוחתות שיהני בכל השנה ונבלע בגגו של הקאלקין, ועתה חוזר ונופל בתוך הקדרות כשנתחמם), **ואם** הניח טיט מכל הצדדים ומלמעלה מהני. **ואם טח רק מלמעלה:** למי"ב אינו מעכב בדיעבד (כמג"א), והגרעק"א פקפק בדבריו. **ואם שם כיסוי על הקדות שמניח שם:** מותר לכתחילה אף שלא שם טיט מלמעלה.

תוך התנור - **האם תוך הקאלקין מועיל לו הכשר** - י"א שמהני להם הגעלה מבפנים כשאר תנורים, וי"א שלי"מ לו אפי' ליבון מבפנים, ודי' הח"א דל"מ, אך במקום שאין לו לבשל בכירה יש להתיר להכשירו ע"י ליבון. הכרעת המ"ב דמהני ליבון (כיון שהסיקו מבפנים לא חייש שמא פקעו), ובתנורים שלנו בודאי אין להחמיר.

אם לא הכשירו מקודם: והניח מצה בתוכו - דינו כעל התנור וכנ"ל. **ולענין אפיית מצות:** (עי' לקמן סי' תס"א, וה"ה הכא). **בישול בתוכו:** לכתחילה צריך להכשירו כמו לאפיה או לטוח בתוכו טיט ברוחב אצבע את קרקעיתו. **ומ"מ בדיעבד:** אין לאסור התבשיל אף אם לא הכשירו [הקדרה אסורה]. **ואם כיבד תחילה התנור מחמץ בעין:** אף הקדרה מותרת.

הערות והארות | קמא

תחילה וסוף וכשיטת ה"ב", אלא דקודם זמן איסורו ס"ל דכיון דהוה התיירא ממש לא איכפיל כלל לא מבליעת הוירא מן הכלים ולא מבליעת הכלים מן הוירא או זה מזה, ואפי"ב ב"י וליכא ס' ומשום דהוה ג' ניט בר ג'נטלתיא, ואולי ס"ל דגם לא שייך בזה איסור דביטול לתחילה כיון שעדיין אין כאן איסור ואין כאן מבטל איסור [ועכ"פ כל שאין כונתו לבטל, ועי' ס' תנ"ג סעיף ג' לגבי טחינת חטים שמעורב בהן חמץ, עיי"ש ודוק].

ג. אכן רבינו המ"ב פליג בכ"ז, וכפי המפורש בב"י בשם הרא"ש, וכן הוא בהגרי"א כאן וביו"ד ס' קכ"א, וס"ל דא"צ להגעיל הוירא תחילה אם הוא אבי"י ואפי' לאח"ז איסור, עי' היטב שעה"צ ט', וכמו"כ שא"צ להגעיל הוירא לבסוף ושעה"צ ט"ז, י"ז הדוירה לעולם מותרת [ואע"פ שלגבי המים אוסר להשתמש בהם באיכא ס' וכן יזמו, ואולי גם באינו ב"י, י"ל דלגבי זה לא הוי ג'נט בר ג'נט והתיירא במבטל איסור לתחילה כלל אף שעומד להשתמש בכלים המוגעלים לעשות לתחילה, וכבר כ' הגרי"ז שאם ישתמשו במים ייחשב כעושה ע"ד לבטל, והלכך אסרו להשתמש שלא יהא כמבטל להדיא את המים עם כלי איסור שאב"י או מבטל בס', ומשא"כ לגבי הכלי הבולע מן המים שבלעו והותרו דזה שפיר הוה ג'נט בר ג'נט הדתיירא, וכפי הגר"י דס"ל דכל שעושה ע"ד הגעלה שרי, ואין בזה משום מבטל איסור לתחילה כלל אף שעומד להשתמש בכלים המוגעלים ביורה זו או ביורה שהגעילו בה הכלים, וס"ל דאין לחלק בין מה שהכלים בולעים מהמים את אשר פלטו הם עצמן למה שבולעים מהמים מכלי אחר.

ובאמת שלפ"ז מוכרח לומר דהשו"ע ע"ד או או קאמר, דהיינו שלא נתכוון השו"ע שצריך להחמיר בכל, אלא שצ"ל להקפיד על אב"י, וי"א להקפיד שלא ישוה וכו', וי"א להקפיד שלא ינחו, ולהנך י"א דקפיד ע"ז ולא על אב"י יצטרכו להקפיד להגעיל תחילה וסוף, והיינו להגעיל תחילה במגעיל ביורה ב"י, וכן להגעיל בסוף במגעיל כלים ב"י, וכן משמע שפי' הגרי"א ד"ל עיי"ש, אבל באב"י אב"י א"צ להגעיל בסוף, וכן ביורה אב"י א"צ להגעיל תחילה [אלא שבזה אם רוצה להשתמש בפסח ע"כ יצטרך להגעיל את הוירא עכ"פ או בתחילה או בסוף וכמו"ש"כ המג"א, וכדון האיסור לבטל בכלי שאב"י].

ג. ובאמת אשכחן במ"ב עוד חידוש דאפשר להגעיל הוירא אפי' שהיא ב"י, ואפי' שליכא ס' נגד הוירא, עי' סקי" וס"ק י"ג, וגם שאפשר להגעיל הוירא בלי להגעיל פשתה (עי' ס"ק כ"ט), ואף שנשאר טעם בשפתה, וכן במגעיל בלי ס' לא נתבטל הטעם וחזר ונבלע, ובהכרח משום דכשימלא אח"כ מים להגעיל הכלים כבר יהא ס' נגד הטעם שחזר או שנשאר בשפתה [ואף כנגד שניהם יחדיו], והיינו דאיהו לשיטתו שאפשר להגעיל אפי' לאחר זמן איסורו בהגעלה, שהטעם הנפלט מתבטל בס' במים קודם שיחזור ויבלע, ומשום דעיי"ז הוה ג'נט בר ג'נט הדתיירא, וכל שמכויין להגעלה שריא [ונר' שהמ"ב לא ס"ל לד' הפמ"ג שמחלק בין ב' ג'נט לג' ג'נט, אלא ב' הגתיירא לאיסורא, שהרי עד כמה שנידון כאיסורא, והיינו לפי מה דמכריע בביה"ל לחוש דגם קודם זמנו נידון כאיסורא, עכ"פ כל שהוא ב"י וליכא ס' אוסר אפי' ג' ג'נט, והיינו דאיהו מפרש ד' הרמ"א ס' תמ"ז ס"ה מצד הדיעה איסורא, ועיי"ש במ"ב ושעה"צ, ואפי' בג' ג'נט אוסר כמבו' בשעה"צ לס' תמ"ד לגבי עירוי ממלי פסח על כלי חמץ [ושם אינו אלא חומרא לתחילה דיש שם עוד חידושים, שהנידון בביעת מים שפלטו טעם מכלי שני, והוא חידוש גדול ואכמ"ל], ועפ"ז החמיר ג"כ כאן בביה"ל ובמ"ב ס"ק י"ג שלא לחלק בין קודם זמן איסורו ולאחר זמן איסורו, אך מ"מ בהגעלה שיש ס' כנגד הטעם או שהטעם אב"י מייקל וכמוש"ג, והדרשנים בדברש העתיקו ד' הפמ"ג על ד' המ"ב, וטעות בידם].

והנה לד' המ"ב הג"ל לכאז פשוט דאפשר מצד הדין להגעיל כלי ב"י ב' פעמים, שבפסעם הב' כבר יש ס' כנגד הטעם שחזר ונבלע בפעם הא', שהרי לא כל הטעם חזר ונבלע כי אם מקצתו, אלא דמ"מ א"א לעשות כן לפי מנהגנו שלא להגעיל כלי ב"י אפי' איכא ס', עי' ס"ב ובמ"ב סקי"ב, וק"ל [וכמדוד' שכי"ה בהגר"ו להדיא], ומ"מ יליע בין בד' המ"ב לגבי הגעלת הוירא תחילה כשי"א ס' בהגעלה זו כנגד הוירא, ובין לגבי נידון הגעלה ב' פעמים, דהא למא' דקיי"ל דאמרינן שניב בשא"ס איכא ס' ואפי' קודם זמן איסורו, עיי"ש היטב במ"ב סקי"ב, וזה גם בכל איסורים.

ומנהג זה הוא לכאז מחייב אפי' בשעה"ד [אלא שהחזו"א היקל לאשוויי כנטל"פ ע"י עירוב חומר פוגם במי ההגעלה, אבל לא ע"י הכנסת חומר פוגם לכלי קודם ההגעלה, דלא ברירא לן שכל הטעם יפגם, ולא ברירא לן שכאשר יצא אח"כ למים היוי המים פגומים, ומשא"כ אם במי ההגעלה גופא איכא חומר הפוגם שנטעם הנפלט בהכרח נפגם ויתר, והו"ל ג'נט בר ג'נט הדתיירא שחזרו ונבלע, ופשוט. וזה דלא כמו שיש שכי' בשם הגריש"א זצ"ל ומסתמא לא ירדו לסוף דעתו, ולא הגריש"א חתים עלה כידוע].

א. הנה כבר נת' שד' המ"ב שמצד הדין לאח"ז בעינו או ס' או אב"י וסגי בזה, וגם קודם זמן איסורו להסוברים דהוה איסורא, אבל להסוברים דהוה התיירא אפשר קודם זמן איסורו אפי' ליכא ס' וב"י [וד' החזו"א שלגבי ג' ג'נט כ"וע מודו דנידון כהתיירא, וכדמוכח מד' שו"ע ורמ"א כי היכי לסתרו דבריהם מסי' תמ"ז ס"ה וסי' תמ"א לדבריהם בס' תנ"ב, ועיי"ש שכן מוכח אף בד' רבותינו הראשונים ד"ל עיי"ש], אכן ממנהגא מכו' ברמ"א בס"ב דבעינן לעולם שיהא אב"י, ואפי' איכא ס' ואפי' קודם זמן איסורו, עיי"ש היטב במ"ב סקי"ב, וזה גם בכל איסורים, ומנהג זה הוא לכאז מחייב אפי' בשעה"ד [אלא שהחזו"א היקל לאשוויי כנטל"פ ע"י עירוב חומר פוגם במי ההגעלה, אבל לא ע"י הכנסת חומר פוגם לכלי קודם ההגעלה, דלא ברירא לן שכל הטעם יפגם, ולא ברירא לן שכאשר יצא אח"כ למים היוי המים פגומים, ומשא"כ אם במי ההגעלה גופא איכא חומר הפוגם שנטעם הנפלט בהכרח נפגם ויתר, והו"ל ג'נט בר ג'נט הדתיירא שחזרו ונבלע, ופשוט. וזה דלא כמו שיש שכי' בשם הגריש"א זצ"ל ומסתמא לא ירדו לסוף דעתו, ולא הגריש"א חתים עלה כידוע].

ב. ובמ"ב ס"ק ג' כתב דיש עוד מנהג [וזה לכאז' מנהג רק היכא דאפשר וכדלהלן] שלא לסמוך על אב"י וס' יחדיו, אלא לעשות השתדלות שלא יחזור ויבלע כלל, והיינו להקפיד על החומר בשו"ע שלא להשגהו וכו' ולהגעיל תחילה וסוף וכו', ובשעה"צ ס"ק ט"ו הזכיר רק הגעלה תחילה, אך לכאז ה"ה הגעלה בסוף, וכבר העיר אאמ"ר שליט"א דלפ"ז יצטרכו גם להקפיד שלא להגעיל לחצאין, ולכאז' גם שלא להגעיל במים שהגעילו בהן ובניתיים נחו מרתיחתן, שזה בכלל ד' השו"ע שלא להכניס הכלים קודם רתיחה [ועפ"י מה שביארו הגרי"א והגרעק"א וכמוש"כ במק"א], ופשוט שזה דברים שא"א תמיד להקפיד ע"ז, וכל המנהג בזה הוא רק עד כמה שאפשר לתתחילה.

ויליע אם טעם המנהג רק ע"ד גזירה אטו תוך זמנו, דזא לא מהני אפי' אב"י וס' [וכעין מש"כ המ"ב לגבי מגעיל לאחר חצות לחוש להסוברים דלאחזי חצות במשחו עיי"ש], או שטעם המנהג הוא מצד שלא לסמוך על ג'נט בר ג'נט הדתיירא המיוסר על נטל"פ או ס', ונפק"מ דלפ"ז שייכא גם בשאר איסורים, ומקור מנהג זה מד' המ"א, ובמחצה"ש פ"י כפירוש ב', ולפ"ז ה"ה בשאר איסורים.

ויתכן שיש מעלה להגעיל במקום ציבורי (שמושגה ע"י יר"ש הבקי בדינים הללו) ולא בקדירה בבית, שהוא בכלל הלכתחילה דשלא יצטרכו להגעיל הוירא בסוף, ולפעמים גם מריחים שיש יצטרכו להגעיל לחצאין [אף שמאידך א"א להקפיד על המים במים שלא נחו מרתיחתן בין הגעלה להגעלה, דהמ"ב לא ס"ל להך חומרא, וי"ל שלא נהגו בזה [ועי' כע"ז] בשיח הלכה במכתב הגרח"ק שליט"א לאאמ"ר שליט"א, וק"ל].

ג. וכשעושים עירוי ע"ג השיש יליע"א לעשות בשל חמץ אב"י, או לעשות בשל פסח ולסמוך שהשיש אב"י, והיינו מצד המנהג להגעיל תחילה וסוף, והיינו דבשל חמץ אין מקיים דין מגעיל תחילה, ובשל פסח אין מקיים דין מגעיל בסוף, שא"א להגעיל קומקום שלנו העשוי מפלסטיק, והנה מצד עיקר בליעת החמץ בוראי יותר מצוי בליעת חמץ בשיש מבקומקום, אך נאיוד בליעת הקומקום מהשיש מחודש יותר מאשר בליעת השיש מהקומקום, אך מאידך לפי מנהגינו שמצפ"ם השיש הרי זה כאין עומד להשתמש בשיש, ואין בזה חובת הגעלה

מהיכן למד הרמ"א מד' השו"ע דאפשר להגעיל בלי רתיחה

הנה הרמ"א ד"ל הבין בד' השו"ע דאפשר להגעיל בלי שיעלו המים רתיחה, ובמ"ב סקי"ו ושעה"צ סקי"ד הביא ד' האחרונים ז"ל שנתקשו בזה טובא, והיכן ראה הרמ"א בד' השו"ע ד"ז, והנה באמת ניחוי אנן דילי"ע מה כונת השו"ע במש"כ כמה חומרות, אם כונתו דלאחר זמן איסורו צריך להחמיר בכלום, או שכונתו להחמיר או בזה או בזה, דהיינו שיל"פ דבעינן גם שלא יגעיל כלים שבליעתן מועטת עד שבליעתן מרובה, וגם שלא להשהות יותר מדי, ובתוך הזמן הזה דלא יותר מה שהוה שיעור הנצרך לפליטה [דכשנגמר זמן זה מתחיל לבלוע] צריך שלא ינחו מרתיחתן, וכז"ו רק משום שלא יבלע, ומשא"כ קודם זמן האיסור גם יכול להשהות וגם בתוך הזמן יכול לנוח מרתיחתן, ואם כנים הדברים הרי מפר' דבתוך הזמן הנצרך לפליטה אפשר למים שינחו מרתיחתן אלמלא החשש שיבלע, וקודם זמן באמת אפשר שינחו בזמן זה, וא"כ א"ש בפשטות ד' הרמ"א והבנתו בשו"ע.

אך באמת לי"פ ד' השו"ע שכונתו רק שלא יהא תרתי לריעותא, דהיינו שלא ישוה יותר מדאי וגם ינחו מרתיחתו, אך אם אינו יותר מדאי או שלא נח מרתיחתו אפי' שוה יותר מדאי אף שהוא יותר מדאי לא איכפ"ל לאחר זמן איסורו, ולפ"ז לי"פ דקודם זמן איסורו אפשר שיהא תרתי לריעותא שישוה יותר מדאי וינחו מרתיחתו, אך לעולם א"א שינחו בתוך הזמן הנצרך לרתיחה, אלא שלכאז עדיין איכא למשמע מניה דהרי משמע דבלא נח אפשר שישוה יותר מדאי, ובנח א"א שישוה יותר מדאי. אבל אם אינו יותר מדאי לא איכפ"ל, וא"כ מוכח שאפשר שינחו בתוך הזמן הנצרך לפליטה, דרק לשהות יותר מדאי בשעת מנוחה מרתיחתו אי אפשר, ורק משום חשש בליעה, וכן פ"י הגרעק"א לד' הרמ"א בד' השו"ע.

אך האמת יורה דרכו דהמ"ב פ"י ע"ד או או, אך בתורת פלוגתא, דהיינו שלא יצטרך להקפיד לי"א שלא ישוה אפי' לא נח, או להקפיד אם שוהה יותר מדאי שלא ינחו, והיינו לאידך י"א, והיינו שיש פלו', ד"א דכל שרותח אינו נבלע, ולדידהו אפשר לשהות רק שלא ינחו מרתיחתו, וי"א שכל שפולט אינו נבלע, ולדידהו אין להשהות יותר מדאי אפי' לא נח, וכונת השו"ע ע"ד י"א. ועי' היטב בביה"ל, והרי לכאז הוא מוכרח, שהרי בשו"ע פתח בקפיאדא שיהא אב"י אין כן אי"צ עוד דבר, אלא שכונתו שיי"א להקפיד על כך וי"א על כך, וקודם זמן איסורו ולדידהו אין להשהות יותר מדאי אפי' לא נח, וכונת השו"ע ע"ד י"א. ועי' היטב בביה"ל, והרי לכאז הוא מוכרח, שהרי בשו"ע פתח בקפיאדא שיהא אב"י אין כן אי"צ עוד דבר, אלא שכונתו שיי"א להקפיד על כך וי"א על כך, וקודם זמן איסורו וכ"וע א"צ להקפיד על כלום, ולפ"ז אין שום מקור לד' הרמ"א בד' השו"ע, ודוק, ולגופן של דברים לכשנעיין במקור הדברים בב"י האם יש מקור לשיטה כזאת הסוברת דאפשר להגעיל במים שאין מעלין רתיחה, הנה במש"כ הב"י בשם תורה"ד וסמ"ק מפורש שצריך שהמים יעלו רתיחה, משום דא"כ אין כאן הגעלה כלל, ולא רק משום בליעת האיסור, וממילא ה"ה לפני זמן איסורו, ובשם כלבו הזכיר שלא ינחו מרתיחתן כל עוד שהכלים בתוכה כדי שלא יחזרו לבלוע, וזה ודאי קאי על הזמן דיותר ממה שנצרך לפליטתן, דאעפ"כ אם עדיין מעלין רתיחה שרי ואם לאו אסור, וקודם זמן איסורו יוכלו יגעיל לנוח, ויל"פ דהיינו לאחר זמן הנצרך לפליטה [ועיי"ש במש"כ בשם הכלבו לגבי מכניס הכלים קודם שרתחו המים ואח"כ רתחו, שמפורש בכלבו שאין נפלט רק בזמן הרתיחה], אכן יעוי"ש במש"כ בשם ארחות חיים בשם הראב"ד [וכן משמע במש"כ שם בשם בעל העיתונות שיש כזה צד] דצריך להניח את הכלים עד שינחו המים מרתיחתן, וקצת לאחמ"כ להוציא הכלים, והיינו שיש זמן שכבר נגמר הפליטה ואז אפשר שתנוח הרתיחה, ועדיין אפשר לכלים שישארו מעט, ולפ"ז י"ל שיתכן ויש זמן בינתיים בין גמר הפליטה לבין הזמן שחוזר לבלוע, שבאותה שעה לראב"ד אפשר לכלים להשאר ואפשר למים לנוח מן הרתיחה, וע"ז פליג הארחות חיים והכלבו, וע"ז בא השו"ע לשלול דיעה זו, ועכ"פ אין צד שאפשר להגעיל במים שאין מעלין רתיחה, ועי' היטב בב"י ודרכי שו"ע, ודוק, וזה לכאז' לבד סיבה נוספת להכריח כהנבת הביה"ל בשו"ע וכנ"ל, וק"ל.

שיעור הזמן שצריך שהכלי יהא במים ושהמים יעלו רתיחה

הנה לכמה מרבוותא יש שיעור זמן, דהיינו כמה זמן צריכים הכלים להיות בתוך המים, בכדי שיגמרו לפלוט, ואיכא מרבוותא דס"ל שבזמן זה גם אינן חוזרים לבלוע, ואין לא סמכינן להקל ולומר שאינו בולע, אך מ"מ לכאז' מהיכי יתיי שלא נצטרך להשאירן זמן או בתוך המים, ובאמת שבמ"ב סקי"ד א"א להוציא ותיכף אינו נכון, דצריך להשהות מעט, ולא גילה לן רבינו ז"ל מהו השיעור, ופשוט שבתוך הזמן הזה צריך שיעלו המים רתיחה, וא"כ פשוט שאם המים העלו אבעבועות, אך כשהכניסו הכלי נתקרורו לא מהני, דבעינן שיעלו אבעבועות זמן מועט אחר הכנסת הכלי במים, דהיינו בשיעור הזמן שהכלי צריך לשהות במים, אלא ששיעור זה לא נודע לן, וע"ז [אלא שלקושטא דמילתא עי' בשעה"צ סקי"ג דבאמת כל הך ששייה אינו חיוב מדינא, ואינו אלא בגדר לתתחילה טוב ונכון, ומשום דעיקר ההלכה שא"צ לשהות כלל, עיי"ש בשם הטור ופר"ח, ועי' ב"י בשם ארחות חיים ובשם בעל העיטור, עיי"ש]. ויתכן שד"ז שצריך שלא יתקררו ע"י גוף הכנסת הכלי אין לאכ"וע, שבוה ליכא אפי' הזמן מועט המוסכם לכו"ע כיון שהכנסת הכלי שוה לו, ולא הסיפיק להיות מושפע מן המים ולפלוט כלל, וג"ז בכלל אזהרת המ"ב סקי"ח על אותן שאין נוהרים לדקדק שיעלו המים רתיחה, דהיינו שאין מדקדקין שבגמר הכנסת הכלי עדיין יעלו המים רתיחה, וכן נראה עיקר. וצריך לזיחר בזה.

בענין הכנסת כלי למים קודם שיעלו רתיחה ואח"כ רתחו

במ"ב ס' תנ"ב סקי"ט ו' קודם שיעלו המים השזכיר השו"ע להכניס הכלי רק אחרי שיעלו המים הרתיחה, ולא קודם שיעלו המים, ועיי"ש שכלי בזה, ועי' בשעה"צ שזה חומרא בעלמא, אך יעוי' בחי' רעק"א [וכן מתבאר מד' הגר"א סקי"ח] שביאר בזה טעם נפלא עפ"י דין [ועפ"י ד' תוס' בחולין דף ק"ח] שפליטה שנפלט למים קודם שיעלו רתיחה נבלע בכלי כשהמים מעלים רתיחה, שהכלי אינו בולע מה שפלוט ברתיחה זו, אך מה שנבלע במים קודם רתיחה שפיר בולע, וביאור דבריו שהיי דרך הפליטה ע"י שחמים נבלעין פליטה בכלי ומצויאין את הבלוע, ואידי דטריד למיפלט לא בלע, אך אותן מים שהם הגורמים לפליטה הם נבלעים בכלי, ואם הם בלועים מכבר בבליעות של איסור הרי שפיר נבלעים בכלי, ועליהם אין את הכלל של אידי דטריד וכו', שזק רק על הנפלט עכשיו, ונפק"מ לפ"ז דגם כשמכניס הכלי בזמן הרתיחה, אך כבר הגעיל כלים קודם, ונחו המים מרתיחתן של אותה הגעלה וחזרו ורתחו לצורך הגעלה ב', דהנפלט ונבלע למים ברתיחה קודמת יבלע בכלים הנכנסים ברתיחה שניה. [דוק הנפלט באותה רתיחה אין חוזר להבלע, ואפי' בכלים באח"ז].

הגעלת הוירא בתחילה וסוף

א. הנה בשו"ע ס' תנ"ב סעיף א' מבואר דבמגעיל לאחר זמן איסורו צריך להגעיל הוירא תחילה וסוף, והיינו שמגעיל תחילה שלא יבלעו הכלים מפליטת הוירא, ויורה להגעיל הוירא מבליעת פליטת הכלים, והנה כ"י הבי"ח וחס"ז שדין זה נאמר אף באינו ב"י, דהיינו אפי' כשהוירא היתה ב"י צריך להגעיל תחילה, וכן להיפך אפי' שהכלים היו אב"י צריכים להגעיל הוירא לבסוף, ואף דיש כאן ג'נט בר ג'נטל"פ שהוא נידון כניט בר ג'נט הדתיירא, מ"מ ג"ז אין עושין לתחילה, ואף שהכלים הנגעלים צריכים להיתר זה לגבי מה שחוזרים ובולעים מ"מ לגבי דידהו הו"ל כדיעובד, ומשא"כ לגבי הוירא, והנה כ"י הבי"ח ג'נט בספר או"ה כלל נ"ח סי' ס', ולדבריו גם לגבי הכלים עצמן לא סגי לסמוך על מה שאב"י, אלא צריכים לזיחר שלא יבלעו ע"י שלא ישוה, וזה לא שייך לעשות לגבי הוירא שבהכרח יבלע, ולכאז' היה אפשר לפרש כן בד' השו"ע, ונפרש שהשו"ע נתכדין לפסוק דלאח"ז איסורו בעינן גם להקפיד על אב"י, וגם שלא ישוה וכו' וגם להגעיל

סעי' כ"ג

כלי חרס המצופים מכל צד בהתוך כלי זכוכית - לשו"ע דינם ככלי חרס, **ואם השתמש בהם בחמץ** ל"מ להו הגעלה. (הטעם שחלוקים מכלי זכוכית: לרא"ש דכיון דמחופה על החרס ונצרך עמו בכבשן, בלע טפי, ולפ"ז הוי כחרס דוקא אם נצרך עמו בכבשן, והתוס' חילקו בין כלי זכוכיות שלם דלא בלע מהיכא דאינו אלא חיפוי על החרס, ולפ"ז ל"ז שנצרך עמו בכבשן). וע"ע לקמן ד"ה יוש.
ואם תשמישם בצונן - **אם הכלי נעשה מקרקע ידוקה:** אין לה תקנה (דדרכה לבלוע). **ואם נעשה מקרקע לבנה או שחורה:** אם יש בה בקעים צריך הגעלה או עירוי, ואם אין בה בקעים א"צ הגעלה וסגי בשכשוך בעלמא.

ויש מקומות שמחמירים לא להשתמש בהם אפי' חדשים שלא נשתמש בהם בחמץ מעולם (דמקצת האומנים עושים את הצפוי ע"י סובין). **במקום שנהגו להחמיר, אם ידוע שכלי חרס זה לא ערב האומן סובין בציפוי** - יש להקל (ועי"כ יש נוהגין להעמיד יהודי ע"ג האומן בשעה שמצפה).

ואם הציפור רק מבחשן - כ' הפרמ"ג שאין כדאי.

וכלים שלפעמים נוטף עליהם הטפה מכלים אחרים - אין להקפיד.

כלי חרס המצופים בהיתוך עופרת - לכ"י שרי בהגעלה ככלי מתכות (וכהסמ"ג), אך הסכמת האחרונים להחמיר דל"מ הגעלה (היות ונבלע גם בחרס שמתחת הציפוי ואינו נפלט ממנו לעולם).

סעי' כ"ד

כלי עץ המצופים בסמנים (בריינס) - דינם ככלי חרס, ול"מ הגעלה אם נשתמש בו בחמץ (דהסמנים מעכבים מההגעלה להפליט מהעץ), **ואם נשתמש בו בצונן** אין להחמיר, א"א"כ המנהג שם להחמיר.

ויש מקומות שמחמירים לא להשתמש בכלים צבועים אפי' הן חדשים, וכן המחוּפּים בבדי (דחישנין שמא היה ע"י סובין שחיפה כלים ישנים), וד' הרמ"א שאין להחמיר אלא רק במקום שנהגו בו איסור.

במקום שנהגו להחמיר במחוּפּים בבדיל האם מהני להו הגעלה - בפרמ"ג מצדד שאין כדאי, ובח"מ מיקל ע"י הגעלה.

סעי' כ"ה

כל כלי שתייה בין צלחות בין כוסות [זכוכית, מתכת, חרס] - לשו"ע מותרים ע"י שטיפה ואע"פ שלפעמים נוטנים בהם חם (דאולי' בתר רוב תשמישן), לרמ"א כיש מחמירי אלא רק במקום שנהגו בו איסור.

בשטיפה.

סעי' כ"ו

כלי זכוכית - לשו"ע אפי' הכניס לתוכן חמץ לקיים ומשתמש בהם בחמץ אי"צ שום הכשר וסגי בשטיפה בעלמא (דהוא חלק ואינו מבליע ומפליט), לרמ"א כיש מחמירים דל"מ להו אפי' הגעלה (דכלי זכוכית תחילת ברייתו מהחול, וא"כ הרי הוא ככלי חרס, ואולי נמי בתר מיעוט תשמישו).
ג.ב: מאן ועד סוף הסעי' הוא לד' הרמ"א, אך לד' השו"ע סגי בשטיפה בעלמא וכנ"ל ע"כ.

בדיעבד אם היה רוב תשמישו בצונן, ועתה נשתמש בו מצה בחמץ בלי הכשר - לגר"ז שרי, ובמג"א אין נוכר דתלוי ברוב.

אם היה רוב תשמישו בחמץ או אפי' בצונן שדרך להשהות משקה בתוכו - למג"א שם בדיעבד אסור, והט"ז הקימו לגמרי בדיעבד, ולמ"ב עכ"פ בלי הגעלה בוראי אין להקל, **ובהפסד מרובה:** למ"ב יש לצדד להקל בזה אם היה אחר מעל"ע (שהוא נטל"פ), והפרמ"ג מסתפק להקל אף בתוך מעל"ע. **ואם הכשירו בהגעלה** (אם נשתמש בו בחמץ) **או ע"י מילוי ועירוי** (אם נשתמש בו בכבישה מעל"ע): בדיעבד מותר.

ובמקום שאין נמצא כלי זכוכית שפיה שלהן רחבה מלמעלה ואין לו כוסות ושאר כלים - כ' הח"א דיכול לסמוך להקל לנקותן יפה יפה, ולהכשירו ע"י עירוי ג' ימים [והא דלא הצריך הגעלה שמא השתמש בו בחמץ, הוא משום דאין מצוי שיתמש בכוסות אלו בחמץ ממש]. **ובמקום שנמצא חדשים:** אין לשנות המנהג שנהגו שלא להשתמש בהם.

קבובקים גדולים לאחסון יין (בולטעקס) **שפיהן צר מלמעלה, והשמרים נשמרים בתחתית, וא"י להכניס ידו שם לנקותן יפה וכל כה"ג:** אין להם תקנה להכשירן.

כלי סכף שיש בתוכם התך זכוכית (גישמעלעצ') - אין להגעילו. **אבל מבחוצן** [על גוף הכלי מבחוצן/מלמעלה/על דיון]: אינו מזיק (דלא משתמשים בהם ברותחים על האש, וע"י עירוי שעירה לתוכו מבליע רק כ"ק, ולא כנסנ בליעת החמץ להיתוך זכוכית כלל), ומנהי להו הגעלה כשאז כלי מתכות.

סעי' כ"ז

שפור ישן שצלו בו עופות בפסח - מותרין אע"פ שקודם צלו בו בשר ממלח שלא נבדק מחמץ, **וכ"ז** רק בדיעבד (דמספקא לא מחוקי' איסורא). **ואם היה ידוע לנו שבשר נמלח בחמץ:** אע"ג דהוי לפני הפסח, אסור (דבכלי לא שייך ביטול איסור).

אם צלו עליו מוליאת/שאר חמץ (כגון שביבשו עליו לחם אפי' משהו) **ולא ליבנוהו בינתיים** - אף שהגעילו ואח"כ צלו עליו בפסח אף בדיעבד אסור, **ואם היה הפסד מרובה או שאינו ב"י:** יש להקל אחר שהגעילו ויש בתוך הבשר ס' כדי לבטלו.

וכן הברות שבחבית היין - כ' הרמ"א דנוהגים להדיחם (דמשתמשים בהם בידיים המדובקים בחמץ), והמ"ב כ' שטוב יותר ליקח ברות חדשות (שמא כבר היה הברזא בחבית שבר).

ברזא שבחבית שכר - **אם תחבן במי דבש בפסח ושהה מעל"ע:** אסורים המי דבש בשתיה; ובהנאה, **ואם אינו ב"י:** יש להקל.

ברזא של יין שרף: אף באינו ב"י נאסור, ואף בהנאה.

כלי פורפרי (חרסיתנה) - כ' הכנה"ג דיננים ככלי חרס (ולא ככלי זכוכית).

וכן העצים המאכלים בהם את קצת זמן [ואין הנידון מצד האיסור אלא גם מצד ההיתר שהכל נפלט בהגעלה, וכשמסיים לפלוט מתחיל לבלוע], עוד היה אפשר לפרש שהכוונה לחלק בין כלי עבה לכלי דק, אכן יעוי' במ"ב סקי"ג שמחלק בין כפות וכוסות לקדידות וקערות, ולכאז' אינו מחלק בין העובי, ואולי כונתו ע"ד הנ"ל שהמאכל שווה בחומו פחות זמן, שפחות מצוי שישוה מאכל רותח זמן רב בכוסות וכפות לעומת שוה בהן קצת זמן [ואין הנידון מצד האיסור אלא גם מצד ההיתר שהכל נפלט בהגעלה, וכשמסיים לפלוט מתחיל לבלוע], עוד היה אפשר לפרש שהכוונה לחלק בין כלי עבה לכלי דק, אכן יעוי' במ"ב סקי"ג שמחלק בין כפות וכוסות לקדידות וקערות, ולכאז' אינו מחלק בין העובי, ואולי כונתו ע"ד הנ"ל שהמאכל שווה בחומו פחות זמן, שפחות מצוי שישוה מאכל רותח זמן רב בכוסות וכפות לעומת קערות או קדידות, אך באמת לפי"ד נר' מלשונו שמחלק בין כלי גדול לכלי קטן, ואף שלכאז' המים עוטפים מכל צד וכלי גדול כעשר כלים קטנים, מ"מ אולי י"ל שלפעמים הבליעה עוברת בתוך הכלי לארכו ויוצא מצד לצד וממילא נמשך זמן רב יותר, אך לקושטא דמילתא אין נר' דזה הכונה בליעה מועטת, דזה לא שייך לכמות הבליעה, וע"כ מחזורתא כמוש"כ קודם.

סימן תנ"ב

כלים שבליעתן מועטת

מכו' בשו"ע סי' תנ"ב ס"א דיש כלים שבליעתן מועטת והן פולטין במהירות יותר, ויש כלים שבליעתן מרובה ולוקח להם יותר זמן לפלוט, ולפו"ה היה נראה לפרש דהיינו כלים שבלעו הרבה חמץ, ע"י שהשתמשו בהן הרבה ובחום גדול, לעומת כלים שהשתמשו בהן רק קצת ובקצת חום, או שעכ"פ קצת מאכלים, או שעכ"פ המאכלים שוה בהן קצת זמן [ואין הנידון מצד האיסור אלא גם מצד ההיתר שהכל נפלט בהגעלה, וכשמסיים לפלוט מתחיל לבלוע], עוד היה אפשר לפרש שהכוונה לחלק בין כלי עבה לכלי דק, אכן יעוי' במ"ב סקי"ג שמחלק בין כפות וכוסות לקדידות וקערות, ולכאז' אינו מחלק בין העובי, ואולי כונתו ע"ד הנ"ל שהמאכל שווה בחומו פחות זמן, שפחות מצוי שישוה מאכל רותח זמן רב בכוסות וכפות לעומת קערות או קדידות, אך באמת לפי"ד נר' מלשונו שמחלק בין כלי גדול לכלי קטן, ואף שלכאז' המים עוטפים מכל צד וכלי גדול כעשר כלים קטנים, מ"מ אולי י"ל שלפעמים הבליעה עוברת בתוך הכלי לארכו ויוצא מצד לצד וממילא נמשך זמן רב יותר, אך לקושטא דמילתא אין נר' דזה הכונה בליעה מועטת, דזה לא שייך לכמות הבליעה, וע"כ מחזורתא כמוש"כ קודם.

לבסוף, ומה שחששין לכבוש שיעבור לציפיו כ"ז אינו בגדר לכתחילה, שגם אין דרכנו להעמיד להדיא דברים רוחחין על השיש, ומשא"כ בקומקום עומדים להדיא להשתמש, וי"ל דמצד המנהג שלא לערות מקומקום של פסח על שיש של חמץ, וע"כ עדיף לערות בקומקום של חמץ וכמושו"נ במק"א.

בטעם האיסור שלא להגעיל ב' כלים של בשר ושל חלב יחדיו

בשו"ע סי' תנ"ב ס"א הביא חומרא שלא להגעיל כלי של בשר וכלי של חלב באותו זמן אם שניהם בני יומן, ואף דלכאו' הוה נ"ט בר נ"ט' דהתירא, ועי' מ"ב שד' הרמ"א ביו"ד שוה לעיכובא דאפי' דיעבד נאסר עיי"ש, עד שד' הרמ"א דעי' גורו שלא להגעיל שום כלי ב"י, עיי"ש. והנה יל"ע אם טעם האיסור משום דחיישנן שיפגשו הפליטות שלא באמצעות המים, או שיעבור הפליטה מכלי לכלי שלא באמצעות המים, או דאפי' שנפגשין רק דרך המים נידון כנתבשרו יחדיו וכטעמא דאיסורא ולא כני"ט בר נ"ט' דהתירא. ולכאו' נראה כצד שני, וכן מוכח מהא דאיכא ס' במים נגד א' מהטעמים שרי, ועי' מ"ב ס"ק י"ח, ובהכרח שאין צד טעמם לא עובר דרך המים שבהם המפליטים מהכלי, והמים מקבלים תחילה את הטעם, והם המבליעים בכלי השני ומערבים הטעמים הנפליטים יחדיו, וא"כ לעולם הו"ל נ"ט בר נ"ט' דהתירא, ובהכרח דאפע"כ כיון שנבלעים יחדיו באותן המים ובאותו זמן שאותן המים מפליטים ומערבים וכו', נידון כמבשלם יחדיו ונידון כטעמא דאיסורא, ודו"ק.

בענין שהיית מעלי"ע לאחר השפשוף בשלחנות ובשיש שלנו

במ"ב מבין שצריך להמתין מעלי"ע אחר השפשוף בשלחנות, ודלא כח"י דסגי במעלי"ע אחר השימוש. והנה פשוט שמצד עיקר המנהג היה מועיל מעלי"ע מהשימוש, אלא דס"ל שזוהו גדר שגדור שמה יחשוב בטעות שלא נשתמש תוך מעלי"ע, ומשו"ה גדרו גדר שאפי' חילט מנכשיו אינו משתמש ולאח"כ ישפשוף צריך להמתין מעלי"ע מהשפשוף, ויל"ע אם צריך להקפיד כן בשיש שלנו, אך לכאו' כיון דבלא"ה לא הו"ל העריון אלא לרווחא [שמה יחא כבוש, וגם רק שמה יניחו קדירה ע"ג הציפור], אי"כ לאו כעומד להדיא להשתמש בשיש דמי, ואם אירע כדיעבד דמי, ואולי ע"ז ליכא המנהג ורשאי לערות עכ"פ תוך מעלי"ע מהשפשוף (ואולי אפי' מהשימוש, אך בזה צ"ע, ואם הזמן קצר וכדיעבד דמי אולי יש להקל).

הגעלה במים שיש בהן סבון

יעוי' במ"ב סי' תנ"ב ס"ק כ"ו שכן בדיעבד מהני הגעלה בשאר משקין, ועיי"ש בהמשך במש"כ לגבי הגעלה שיש בהן מי אפר וכו', ולפ"ר נר' שדינו כשאר משקין, וכדחריעו גם בזה שלכתחילה אסור ודיעבד שרי, אך בפר"ח מבין שזה גרע משאר משקין, דהפ"ח מכריע להקל בשאר משקין ובהו חוכך להחמיר, ועיי"ש שמדמה זאת למים שנפלט להן הרבה פליטות עד שנראה כמו ציר, והנה לפ"ר יש הטעם שכבר נגמר כיון שכבר פלטו הרבה, ולפ"ו לא שייכא למי אפר, וכנר' שהפ"ח פי' שתערובת דבר שאינו משקה מגרע כח המשקה, אלא דמ"מ נקטין להקל דיעבד [ומי"מ י"ל דאם יש לו שאר משקין או מי אפר עדיפא לן שאר משקין], ונפק"מ מכו"ז לכאו' גדר מים עם אפר אינו כשנחפך למשקה אחר, ויל"ע אי"כ מהו שיעור שמתעבד על המים, ואולי שיעורו כל שנתעבד המים, דומיא דשיש לגבי ריבוי פליטות שטעשה כציר, ונפק"מ לפ"ו דבעירב סבון וכד' תליא אם נתעבה המים עד שנראה כציר, לנשאר נוזלי לגמרי כמים רגילים (אף שקיבל צבע ויש אבעובעות וכו'), וזה לכאו' טעם החזו"א (מובא בדרשו מס' 1) שהיה לערב סבון למי ההגעלה, ודו"ק.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

הגעלה לאחר זמן איסור

מבואר במ"ב סי' תנ"ב סק"כ שמגעייל לאחר זמן איסור, צריך להגעיל בסוף את היורה אם רוצה להשתמש בה, כדי שתפלוט בליעות הכלים, עכ"ל. וצ"ב ממי"ג, אם מיירי שיש שישים לבטל בליעות הכלים, או שאינם בני יומן, אי"כ לא נאסרת היורה, ואם אין שישים והם בני יומן, אי"כ גם הכלים לא הוכשרו. והיה נראה לומר דמיירי שאין שישים, ואפי"ה הכלים הוכשרו, דמוציאין קודם שיבלעו, וכן לא נחו המים מריתחתן, אבל קשה שהבאה"ל הביא שקיי"ל שגם בכה"ג בולעים, וצ"ע.

שמואל מזרחי - הקריה החרדית בית שמש

סיכום החששות בבליעת הכלים ממי ההגעלה

בשעת הגעלת כלים חששו הפוסקים שמה יבלע הכלי ממימי הגעלתו, ודין הבליעה כני"ט בר נ"ט, ויש לברר גוה' אופנים, א. אי הוי נ"ט בר נ"ט' דהתירא או דאיסורא, ב. אי הוי נותן טעם לפגם או לשבח, ג. אם יש במימי ההגעלה בכדי לבטל הטעם הנפלט מהכלי.

ובחילוקי הזמנים מצינו ד' דרגות:

- א.** קודם פסח ובערב פסח עד שעה רביעית - מבואר ברא"ש ובטור וכן פסקו בשו"ע והרמ"א. דחמץ קודם זמן איסורו מיקרי נ"ט בר נ"ט' דהתירא, ולכן מותר לכתחילה להגעיל הכלים, ואי' לחוש כלל לבליעה שיבלעו ממי ההגעלה. ובביה"ל (ד"ה שאין צריכים) הביא דברי הערו"ש והפ"ח והגר"א, דכתבו דתלוי בפלוגתא דהראשונים בדין כלים שתשמישן ע"י האור אי בעו הגעלה משום דחמץ מקרי התירא בלע, או דבעו ליכון משום דחמץ מקרי איסורא בלע, וכתבו הפוסקים הנ"ל דלמ"ד דחמץ מקרי איסורא בלע הכ"ז מיקרי נ"ט בר נ"ט' דאיסורא, וממילא יש להזהר בהגעלתו שלא יבלע טעם איסור ממי ההגעלה.
- ב.** ערב פסח אחר שעה רביעית - לכיו"ע חמץ מיקרי איסורא הואיל ואסור באכילה מדרבנן, והוי נ"ט בר נ"ט' דאיסורא ואוסר בטעמו, ולכן צריך להזהר באחד מן השנים, או שלא יהיה הכלי בן יומן דאז הוי נותן טעם לפגם ושרי, או שהיה במים שישים כנגד כל הכלי דאז בטל הטעם הנפלט בשישים, ושבו אין במים הנבלעים בכלי טעם איסור.

- ג.** ערב פסח אחר שעה שישית - עי' לעיל סי' תמ"ז סעיף ב' בבית יוסף דהביא דתחלו הראשונים בדין חמץ בפסח במשהו אם גזרו גם על ערב פסח כיון שאסור באכילה מדאורייתא, ואי' הואיל אי' כרת באכילתו לא החמירו לאוסרו במשהו, דעת התוס' והרא"ש דכיון דאין בו כרת הוי הוא כשאר איסורים ובלט במשהו, ודעת הר"ן דמשש שעות ולמעלה חשיב חמץ בזמנו ואוסר במשהו, והביא הב"י דיש מי שכתב דלדעת הרמב"ם דחמץ בפסח במשהו משום דהוי דבר שיש לו מתירים, הכ"ז ע"פ משש שעות ולמעלה דינו במשהו.
- ד.** ודין נותן טעם לפגם - למאן דאסר נטל"פ בפסח ה"ו בערב פסח אסור לדעת הר"ן, דעד כמה שאסרו חמץ במשהו בערב פסח אסרוהו ככל חומרותו ככפסתו עצמו.

ופסק השו"ע שם דחמץ שנתערב משש שעות עד הלילה אינו אסור במשהו, וכתב הרמ"א דנותן טעם לפגם נמי שרי, ולפ"ו דין אחר שעה שישית כדון אחר שעה רביעית, דהוי נ"ט בר נ"ט' דאיסורא, אמנם בטל בשישים ונותן טעם לפגם נמי שרי, ולכן מהני דהכלי אינו בן יומן או שיש שישים במים כנגד הכלי. אמנם הרמ"א כתב דלאחר שעה שישית צריך להזהר בכל הדברים שאין צריך להזהר בהם קודם שש, ומשמע דחמיר אחר שש מלפני שש, דהיינו דחמיר אחרי שעה שישית מאחרי שעה רביעית, וביתר החק יעקב דדעת הרמ"א דלכתחילה לענין הגעלה טוב לחוש לדעת הר"ן דחמץ בערב פסח דינו במשהו ככפסתו עצמו, ואי"ה דנותן טעם לפגם אסור (כשיטת הרמ"א בדין נטל"פ בפסח),

ולכן לא יועיל שהיה במים שישים כנגד הכלי דהא חמץ במשהו, ולא יועיל שהיה הכלי אינו בן יומן דנטל"פ אסור, ולכן צריך להזהר בכל מה שכתב השו"ע שלא ישאה הכלי יותר מדאי וישאל ויגדלו המים מרתיחתו וכו'.

אלא דהאחרונים לא ביארו כביאור החק יעקב, דעי' בגאון דכתב קודם שש קשה להולמו, ובט"ו כתב דהרמ"א גרס בלשון הטור קדם שישית, דהיינו דאין נחשב נ"ט בר נ"ט' דאיסורא אלא משעה שישית שאסור מדאורייתא, אבל אחר שעה רביעית אכתי חשיב נ"ט בר נ"ט' דהתירא, ואף במג"א נשאר בצ"ע בזה, ובבאר היטב כתב בפשיטות דשש לאו דוקא, וחזו"ן דלא ינחא להו בסברת החק יעקב, וסב"ר דכיון דקיי"ל דחמץ בערב פסח אף אחר שעה שישית בטל בס, אי"כ ה"ה דמימי הגעלת הכלים בטלים בשישים, וכן נטל"פ שרי.

ד. תוך הפסח - הוי נ"ט בר נ"ט' דאיסורא, וכן חמץ בפסח במשהו, ולכן לא מהני ביטול בשישים, ואם הכלי אינו בן יומן הוי נטל"פ, ותלוי במח' הראשונים בדין נטל"פ בפסח, והרמ"א דפסק התם דנטל"פ אסור פסק הכא דאי"ה להגעיל כלל בפסח, והשו"ע דפסק שם דנטל"פ מותר אף בפסח עצמו, כתב הכא בבית יוסף דמותר להגעיל כלי שאינו בן יומן בפסח, ואע"ג דבלע לית לן בה כיון שנפגם הטעם.

יוסף ויצמן - קריית ספר

להגעיל הכלי בב' פעמים

בסימן תנ"ב בביה"ל ד"ה צריך לזוהר בכל כתב: עיין בט"ו שכתב דיש עוד דבר אחר שצריך לזוהר, דהיינו שלא יגעיל מקצת הכלי שני פעמים, כגון כשמגעיל כלים גדולים שאי"ה להכניס הכלי ביורה בבת אחת לא יגלגלו בידו סביב במים וכו', ובמהשך: ועל כן עי"ן טה"ו שיגעיל בשבכה או בכלי מנוקב או שיש שישים במים נגד הכלי וכו', וצ"ב דאם איירי בכלים גדולים שאין נכנסים ביורה מחמת גודל הכלי, אי"כ מה מהני כשיגעיל בשבכה או בכלי מנוקב, והרי זה מציאות שהכלי אינו נכנס ביורה, ורק מה שכתב או שיש שישים במים לבטלו מובן שמהני בכלים גדולים, אבל שבכה או כלי מנוקב מה מהני, ובאמת בט"ו עצמו אין מזכיר כלים גדולים, אלא כתב דצ"ע על השו"ע שלא הוכיר גם קודם שעה חמישית אין צריך לזוהר שלא יגעיל מקצת הכלי ב' פעמים, ואחר שעה חמישית צריך לזוהר, ובכ"י הביא לזה דיצמצם כפי יכולתו, ואי"ה באמת לזה צמצום, ולכן צריך להגעיל אז בשבכה שבוה אפשר להגעילו בפעם אחת, עכ"ת. אבל על הביה"ל שהביא דברי הט"ו בציור של כלים גדולים צ"ע.

ראובן שיינברגר - רמת שלמה

הכשרת שולחנות

במ"ב (סי' תנ"ב סק"כ) הביא מהמג"א (סק"ט) שכתב חו"ל: "ואפילו שולחנות ישפשוף יפה וישהה אחר השפשוף מעת לעת, שלא יהיו בני יומן", ע"כ. ולכאורה דין זה אינו מובן, דהרי צריך להמתין מעת לעת משעה אחרונה שנבלע חמץ בהשולחן ולא משעת השפשוף, ושם בשעה"צ (סק"ה) כתב דהחק יעקב מיקל שימתין רק מפעם אחרונה שנשתמש עליו חמץ, וכן נראה הדין בפשטות. ובמהח"ש (שם) כתב דאפשר לומר כוונת המג"א שחשש שמה נבלע חמץ בהשולחן ולא אדעתיה, דהרי נדרש שנבלע חמץ בשולחן הוא שנשפך מרק חם מהקיריזה וכו"ג, ודברים אלו נכונים במתכוון, ע"כ הצריך להמתין מעת לעת משעת שפשוף שאז ודאי יתן דעתו שלא יהיה חמץ בשולחן תוך כ"ד שעות. [ולכן אפשר שלפי דבריו אם האדם בטוח שלא השתמשו בחמץ בכ"ד שעות האחרונות, יהיה מותר לו להגעיל השולחן מיד אחר השפשוף, וצ"ע אם משפשוף השולחן ברוחחין, אולי יש לחשוש שהיו שם לכלוכים ונבלעו בשולחן מאותם מים משפשוף בהם, ויצטרך לחכות מעת לעת משעת שפשוף].

שכל המים יעלו רתיחה

בספר מועדים חמנים (חו"ס סי' רפ"א) כתב דיש לשים לב בהגעלה שכל המים יעלו רתיחה, ולא רק המים שלמעלה, שמצוי שרק למעלה מבעבעים ולמטה עדיין לא העלה רתיחה כ"כ, וכבר כתבו הפוס' וכשאין רתיחה אין עולה הגעלה.

כתב הטור חו"ל: "כתוב בתשובה ע"ש רש"י שמיד לאחר הגעלה בעוד מים רותחין עליהם צריך לטושפן מיד במים קרים, שלא יחזרו ויבלעו המים הרותחין שעליהם, וכ"כ רב הדין, וכן נוהגין, ולא קרישם שלא יחזרו ויבלעו המים שעליהן, שאין לחוש לזה כדפי', אלא שנהגו כן", עכ"ל, ובכ"י ובפרישה כתבו דהרי אין בזה תקנה, כי מיד הוא נבלע, ואי"ה לצמצם כ"כ ולמהו לשפוך עליו מים צוננים, ע"ש, ובשו"ע (סי' תנ"ב ס"ז) כתב חו"ל: "ונוהגין לטשור הכלי במים קרים אחר ההגעלה מיד", עכ"ל. ומשמע דברי הרא"ש שחלק על רש"י, וכמ"ש הטור שנוהגין כן אינו בן יומן, ומשמע של רש"י, זה אינו רק מצד המנהג, אלא שכן הלכה וכן צריך לנהוג, אמנם בבאר הגולה שם ובמ"ב (סק"ד) כתבו דטעמו של מרן ז"ל הוא דכרבי תשובת רש"י הנ"ל, וצ"ע. [ואולי אפשר שמשלשון הטור ביו"ד סי' קכ"א נצטד משמע שנוהגין כרש"י, אבל זה דחוק, והכא כתב להדיא לא כך, דאין המנהג גזר טעמו של רש"י אלא רק שנהגו כן]. ועי' בחק יעקב (סק"א) שכתב דאם לא נתנו כלל מים צוננים שאין קפיא"א בזה, ואם דברי השו"ע היה משתובת רש"י נראה דהיה אסור, או עכ"פ היה ראוי להחמיר ולהגעיל פעם שניה, ומדבריו מוכח דאי"צ, ונראה דזה משום שדברי השו"ע אינם מתשובת רש"י.

יוסף חזן - באר שבע

בענין הגעלת כלים חדשים

עיין במשנ"ב סי' תנ"ב ס"ק ח' דכ"ו דכיון דכ" הרמ"א דיש לזוהר שהמים לא ינחו מרתיחתו כל זמן שמגעיל, לכן יש להזהיר למגעילין בזה דצריך להמתין בכל כלי עד שיעלו המים אבעובעות, וכ' המ"ב ללמד עליהם זכות כי אין דרך להגעיל רק עקריות וכפות שהראשונים ע"י עירוי, דבהך מוזני הגעלה במים שהיו סולדת בהם לבד, אכן בקדרת נחושת ודברים שתשמישן ע"י כלי ראשון נראה דאפי' בדיעבד לא מהני הגעלה זו, וצריך לחזור ולהגעיל, עכ"ל.

ויל"ע בהגעלות כלים חדשים שלא מגעילים רק עקריות וכפות אלא סירים מסירים שונים, ומצוי מאד שהמים לא מעלים אבעובעות אלא רק רותחים, ולא מהני לזה מה שכתבו האחרונים (שם) דנכון להעמיד אצל הגעלה בעל תורה הבקי בדיני הגעלה, דמ"מ מרוב כלים חדשים שמניחים שם מיד כשמניחים את הכלים מפסיקים המים מלבעבוע.

והנה טעם הגעלת כלים חדשים הוא משום חשש חלב מהותך שמרוח על הכלים, ובחזו"א אי"ח סי' ק"ט ס"ק י"ט הביא מנחש רמ"ע סי' צ"ו שחשיב תשמישו ע"י האור כיון דהמתכת בולעת את האיסור בלא אמצעי, וכ' הש"ך לדבריו צריך ליבון דוקא, והחזו"א הוכיח מהראשונים דהשומן עצמו חשיב כמים ולא חשיב תשמיש ע"י אור, וכ' דלפ"ו כלי מתכת שמשפשושין את המתכת בחלב מהותך בשעת עשיית הכלי, והמתכת חם שהיה סולדת בו, סגי לו בהגעלה ולא צריך ליבון, ולפ"ו בעי כל דיני הגעלה.

אמנם יש מקילים שלי"ב הגעלה כלל, עיין בשו"ת מנחת יצחק ח"ב תשו ק"י"ב ובשו"ת משנה הלכות חו"ו תשו ק"י"ב, עכ"פ למצריכים הגעלה יל"ע איך מהני ההגעלה הציבורית הנהוגה כיום.

ושו"מ בספר הכשרות שכל (פ"ג א' ו') דיש שהכריעו להסתפק בניקוי יסודי של הכלי, ולהרתיח בתוכו מים עד שיגלוש מעבר לזופני הכלי, וע"ש בהערה דסגי בעירוי, דאין זה חשש ודאי דיש חומרים שפוגמים הטעם ע"ש, ובהו יש ליישב המנהג היום.

ובשו"ת ציץ אליעזר ח"י"ב תשו כ"ה כ' דל"ב הגעלה, וגם הרוצה להחמיר על עצמו סגי בעירוי, ומשו"כ האחרונים שבעי' הגעלה היינו שלי"ב ליבון, אבל באמת גם הגעלה לא צריך.

תנאל יעקובוביץ - צפת

סיכום טור ב"י שו"ע ומ"ב סימן תנ"ב

תנ"ב א', יטור הביא מהמאבי עורי דירא שמיין הרוצה להגעיל לחמץ הרבה כלים יחד, שיהם מעת לעת לתשמישם, כדיון דטעמם פגום אין אוסרים, רק שיגעיל בזמן היתר קודם שעה חמישית, דלאחר איסורו אין פגימתן מתרת, והרא"ש כתב דקודם זמן איסורו יכול להגעיל אפי' כלי בן יומן, ואפי' אין במים ששים, אבל מזמן איסורו, וכך בכל ימות השנה, בא להגעיל כלי שבלעו מאיסורו אין להגעילו אי"כ לא יהיה הכלי בן יומן או שהיה במים ששים. בשו"ע נראה כהרא"ש, דכתב דיש להזהר להגעיל קודם שעה חמישית כדי שלא יצטרך לדקדק אם הכלים בני יומן או לאו, ובסוגריים כתוב או אם יש ששים במים נגד כלי שמגעיל או לאו, ועיין בבה"ל ד"ה שאין צריכים.

בכ"י הביא משיבולי הלקט שהעיסור כתב דמסתברא שצ"ע לסלק את הכלים קודם שתנוח הרתיחה, ולא להניחם שם עד שתנוח, אלא מסלקו בכל עת שירצה, וכתב הלכו"ו יש פוסקים שצריך שיוהר שלא תנוח היורה הגדולה שמגעילים בה מרתיחה, בעוד שהכלים בתוכה שלא יחזרו ויבלעו מה שפלטו [וכל זה במי שמגעיל אחר זמן איסורו], ובשו"ע נראה בזה כהעיסור.

הטור הביא דרשב"ם ועוד ס"ל שצריך להגעיל תחילה היורה שמגעילים בה שאר הכלים, והרא"ש כתב שדין יורה גדולה כדי שאר כלים, שאם אינה בת יומא והוי קודם שעה חמישית אי"צ להגעילה תחילה, אבל אם הוא משעה חמישית ואילך והיא בת יומא צריך להגעילה תחילה, מפני שבהגעלה ראשונה נאסרים המים שאין בהם ששים לבטל פליטת היורה דבכולה משערין, ונמצא שהמים כולם נאסרים ונבלעים בכלים הנגעלים בתוכם אם משהה אותם בתוכה עד שתיוגמר פליטתן, אבל קודם שעה חמישית, אפי"ה שהמים חוזרים ונבלעים בתוכה אין לחוש, שהוא עתה היתרו ודמי לני"ט בר נ"ט. ובשו"ע פסק כהרא"ש, ובכ"י הביא דהמדרכי הביא מרב האי ורש"י ועוד שא"צ להגעיל היורה הגדולה שמגעיל בה הכלים לאחר שהגעיל בה הכלים, ובספר המצוות כתב שצריך להגעילה לאחר שהגעיל בה הכלים (אם רוצה להשתמש בה בפסח), ובכ"י כתב דלרא"ש דלעיל לפני שעה חמישית לית לן בה, וגם לאחר שעה חמישית זה רק שהכלים שהיו בתוכה היו בני יומן, ולא היה ששים במים, וגם בזה נקט השו"ע כהרא"ש.

בשה"צ (ב) הביא דהטור כתב דנוהגין להכניס הכלים ליורה הגדולה ולהוציאן מיד, והט"ו כתב בדבריו דמיד לאו דוקא, אולם הפ"ח ביו"ד הסכים לדברי הטור כפשטיהו, ונקט בשה"צ דמי"מ לכתחי' טוב להשהות מעט.

בשו"ע כתב שכשמגעיל כלי לאחר זמן איסורו יזהר שלא יכניס הכלים עד שירתיחו המים, ובמ"ב (סק"ט) ביאר דהיינו שלא יכניס הכלי קודם שירתיחו המים אף ששהה בתוכו עד שירתיחו, מטעם שלא יבלעו אז ממי הגעלה שיש בהם פליטת הכלים [ואף דאח"כ כשירתיחו המים יפלטו גם בליעה זו, מ"מ לכתחילה אין כדאי להוסיף בה בליעת חמץ].

ובשה"צ (ה) הביא דרבי' מהאחרונים מפקפקים ע"ז, ובמחצית השקל כ' דהוא חומרא יתירה.

ברמ"א כתב כשמגעיל קודם פסח לאחר שש צריך לזוהר בכל הדברים הנזכרים שא"צ לזוהר בהם קודם שש. והביא במ"ב (סק"ג) בשם מהאמר מורכי פרי"ה ועוד שביארו שמה שכתב הרמ"א לאחר שש זה לאו בדוקא, דה"ה לאחר ארבע, וגם במה שכתב שצריך לזוהר בכל הדברים גם כתב לאו בדוקא, דמדינא סגי באחד משני הדברים (שהכלי יהיה אינו בן יומן, או אפי' שהוא בן יומן, אך יש במים ששים כנגד הכלי המוגעל).

ושם בשם החק יעקב הביא שדברי הרמ"א לאחר שש הם בדוקא, דאז מהנכון לזוהר בכל הדברים הנזכרים במחבר, משא"כ אם מגעיל לאחר ארבע עד שש סגי באחד משני הדברים.

וכתב שם במ"ב דכל זה מדינא, אבל כבר נהגו לכתחי' להחמיר בכל החומרות, ואפי' אם מגעיל בשעה רביעית או קודם לכן.

תנ"ב ב', בכ"י הביא דרשב"א בתשובה הביא שדעת הראב"ד דמותר להגעיל שני כלים בני יומן אחד אחרי השני כשיש במים ששים כנגד רק אחד מן הכלים, וכשמגעיל השני אין אומרים חזרו וניעורו, אבל מרבותינו לא הודו לו וס"ל דחזרו וניעורו. ובשה"צ (י"ט) נראה כהראב"ד.

בשו"ע כתב י"ש לזוהר מלהגעיל כלי הבשר וכלי חלב בידה, אי"כ אחד מהם אינו בן יומן", ומשמע מדבריו דביעבד שפיר דמי גם אם אין אחד מהם אינו בן יומן, ובמ"ב (סק"י ד"ה) הביא דלדעת הרמ"א ביו"ד אפי' בדיעבד אסור.

תנ"ב ג', בכ"י הביא שדעת הרמב"ן שאין מגעילים אלא במים ולא בשאר משקים, והרשב"א התיר אך בשאר משקים, וכתב באורחות חיים שלכתחילה יגעיל במים, אך בדיעבד כשר אף בשאר משקים. וברמ"א נקט כהאורחות חיים. במ"ב (סק"כ"ו) כתב דמים המעורבים באפר כירה, אי"ה שמיר יין, אי"ה אבן יין (חומרי ניקוי), לכתחילה אין להגעיל כלים על ידם, אך בדיעבד מהני ההגעלה בהם. ובשה"צ (ל"ב) הביא דדעת הפ"ח לצדד להחמיר במי אפר כירה אף בדיעבד.

ברמ"א כתב דאם מגעיל הרבה כלים ביורה עד שמרוב פליטת הכלים נעשו המים כציר, אין להגעיל עוד באותן המים [וביאר במ"ב (סק"ז) דהטעם הוא משום שאין כח במים אלו להפליט (בלוע), וכתב המ"ב דאפשר דאפי' בדיעבד לא מהני הגעלה זו, והביא בשה"צ (ל"ז) שכן דעת הפ"ח ומטה יהודה והא"ר לאסור כבה"ג אפי' בדיעבד, ורק לחד תירוצא בא"ר יש להקל בדיעבד.

תנ"ב ו', בטור כתב "כלי גדול שאינו יכול להכניסו לסיר ההגעלה, ממלאו מים ומרתיחו, ועושה שפה לפיו סביב מט"ט כדי שיתמלא היטב ויגעו המים בשפתו, ואם ירצה יקח אבן רותחת או לפיד אש וישליכו לתוכו בעודו רותח, ומתוך כך ירתיחו המים יותר ויעלו על שפתו", והב"י הביא שרבינו יוחם כתב שיש מי שכתב שאינו די באבן, אלא דוקא בשפה של ט"ט, אבל העולם נהגו להכשיר באבן רותח, ובשו"ע כתב כהטור.

אביחי כהן - אופקים

בענין הגעלה באור מה שבלע בחמי טבריה

מבואר בשו"ע סי' תנ"ב ס"ה שהסיבה שאין מגעילין בחמי טבריה כלי שבלע בחמי האור, היינו שכיון שבלע ע"י האור פולט ע"י האור. והק' אחד מחכמי הבבלי דלטעם זה גם לא יועיל להגעיל באור מה שבלע בחמי טבריה, ובמשנ"ב מבואר שמגעיל. ואם נאמר שחמי טבריה הם פחות חמץ ולכן לא מועיל להגעיל אותם בחמי טבריה, זה אינו, שהרי כלי שבלע בכלי ראשון בחום של 50 מעלות [אם נניח שהוא גדר של יס"ב] אין מועיל להגעילו בכלל שני שחם 80 מעלות, ומוכח שאין החום לבדו עושה את ההפליטה, וה"ל לא יועיל להגעיל כלי שבלע בחמי טבריה בחמי האור.

ואולי יש להאיר שחמי הדבר היינו שכל שבלע בחום כלי ראשון, כיון שדרגת הבישול של כלי ראשון היא חזקה, או גם בכלי הזה נתבשל החמץ, וכל שלא יגעילנו בצורת בישול דהיינו בכ"ד, לא תועיל לו הגעלה בכ"ש כלל, אפי' יהיה חומו גבוה פי כמה, כיון שכ"ש אינו מבשל, משא"כ לגבי חמי טבריה, שבהם יש חסרון בכח בישול שאינם מבשלים בכח של חמי האור, כל שכעת יגעיל בחמי

מכתבים ותגובות | המג

לד הרמ"א שלא מגעילים כלים בני יומם - אפי שולחנות: למ"ב ישפסף היטב וישהה אחר השפשוף מעל"ע שלא יהיו בני יומן, אך לחי"י די מעל"ע מעת משתמש בו חמץ. **ויהיו** מנוגבים יפה מן המים הצוננים, ויהרר לשפוך עליהם בוריות ולא ע"י זריקה באויר או בכלי ששואב מהקדרה רק באופן ששוהה אותו בתוך הקדרה עד שמעלה רתיחות הרבה, אבל לול"ז לא חשיב הגעלה בכ"ד אלא בכ"ש, אא"כ מגעיל בו אבן מלובן.

סעי' ג'

אין להניח הרבה כלים בתוך כלי [והיינו מנוקב] **להגעילים יחד אם נוגעים זבי"ו. ובתוך כלי שאינו מנוקב - לא יניח אפי' כלי א' אפי' כשהוא צץ ולא נוגע בשוליו, אא"כ משהה אותם בתוך היורה עד שהמלים מעלים רתיחה בכלי שרוצה להגעיל. [ולענין טבילת כלים - אף שנוגעים זבי"ו אין חוצצים].**

סעי' ד'

המגעיל בצבת - יגלגל הכלי (כדי שיגיעו המים למקום הצבת).

וטוב יותר להגעיל בשבכה או בכלי מנוקב.

סעי' ה'

כלי שתשישו ע"י האור - ל"מ להגעילו בחמי טבריה.

כלי שתשישו בחמי טבריה - יכול להגעילו בחמי טבריה, וכ"ש בחמי האור.

ואין מגעילים בשום משקה אלא במים - בשאר משקים: מחו' אי מהני אפי' בדיעבד [ודלא כדרכ"מ שלמד בדביעבד מהני לכונן], וד' הרמ"א דמהני בדיעבד. **בלויג** (מי אפר מעורבים במים), **שמרי יין, ויין-טטיין מעורב במים** - אין להגעיל בהם לכתחילה אלא רק במים בלבד. **בדיעבד:** למ"ב מהני ההגעלה בהם, והפרי"ח מצדד להחמיר בלויג אפי' בדיעבד.

אם מגעיל הרבה כלים ביורה (אפי' אינם בני") **עד שנעשו המים כציר -** אין להגעיל עוד באותם מים. **בדיעבד:** לא"ר בתי' א' יש להקל, אך מהפרי"ח והמט"י משמע שלי"מ, וכן צידד המ"ב.

סעי' ו'

כלי גדול שא"י להכניסו לתוך כלי אחר מחמת גדולו - עושה שפה לפיו (ופיו מנוגה) בטיט כדי שיתמלא היטב ויגיעו המים בשפתו וממלאו מים ומרתחו, או יקח אבן רותחת/לפיד אש וישליכנו לתוכו בעודו רותח, וע"י המים יעלו רותחים על שפתו. **וע"ע לקמן ב"יה וכ"ז.**

היורה הגדולה שמגעילים בה כלים - קודם ההגעלה בה א"צ לעשות כן, אך אם רוצה להכשירה להשתמש בה בפסח יעשה ככל הנ"ל.

וכ"ז בכלי שמשתמשים בו מכפנים, אך כלי שמשתמשים בו מגוב בכ"ד ל"מ לו כנ"ל, וצריך להכניסו לתוך יורה גדולה כדי להגעילו.

כלי שפיו צר שא"א לשפשופו מבפנים או שיש לו ברו וכדו שפיו צר - אסור בהגעלה.

סעי' ז'

נוהגים לטטוף הכלי במים קרים אחר ההגעלה - ומ"מ בדיעבד: כ' המ"ב שאין חוששין (דהא אין מגעילין אלא קוד"ז איסורו, או שהוא אינו בן יומו, או שיש במים ס' כנגד).

אוריאל נתן דייני - ירושלים

אם מגעיל אחר שעה ה' [דאו היו ג"ט בר ג"ט דאיסורא] - צריך לזוהר לעיכובא בב' דברים:

שהכלים לא יהיו בני".

ואם בני" שיהיה ס' כנגדם במים.

ועוד צריך לזוהר לרווחא דמילתא:

לא להגעיל כלים שכליעתם מועטת עם כלים שכליעתן מרובה.

לזוהר להשהותם במים ולא יותר מדי, וקשה לצמצם [הטור כ' נוהגין להכניסן ולהוציאן מיד. וכ' הט"ו דמיד ל"ד, ולפרי"ח בדוקא, הכרעת המ"ב דמ"מ טוב לשהות מעט].

שלא יכניס הכלים עד שירתחו המים.

שלא יצטרך להגעיל היורה הגדולה שמגעילים בה תחילה וסוף.

לט"ו צריך לזוהר עוד שלא יגעיל מקצת הכלי ב' פעמים [ע"כ כ' עצה שיעשה זאת בכלי גדול מנוקב שיהא הגעלה בפנ"ע או שיהא ס' כנגד המים, ולמ"ב מהני בזה רק היכא שהכלי אינו ב"י, אך בב"י ל"מ].

וצריך לזוהיר למגעילין - להמתין בכל כלי עד שיעה אבעבועות, כי נוהגים בזה קלות ומגעילין במהירות זאח"ו ולא משגיחים עם העלה רתיחה. **ואפשר ללמד זכות** דזהו בכוסות וכדו' שרוב תשמישן בעירוי, אך בקדרות נחושת ושאי"ד שתשישם בכ"ד אפי' בדיעבד ל"מ הגעלה זו, וצריך לחזור ולהגעיל כראוי. **אם לא נזוהר כהנ"ל האם המאכל נאסר אם נשתמשו בו בפסח:** הפרמ"ג מסתפק, ד' המ"ב דאם אינו בן יומו מעת שנשתמש בו יש לצדד להקל. **וכ' האחרונים:** דנכון להעמיד אצל ההגעלה בן תורה הבקי בדיני הגעלה.

ומותר להגעיל עד הפסח - להגעיל ביו"ט: אסור. **בחוה"מ** לשו"ע שרי (עי' לעיל תמו, י) ולרמ"א אסור.

כתב הרמ"א שכשמגעיל אחרי שעה ו' צריך לזוהר בכל הדברים הנ"ל, וביאור כוונתו: א: ל"ד, אלא דכבר אחר ד' צריך לזוהר, ומש"כ "בכל הדברים" נמי ל"ד, אלא ר"ל בב' דברים שיובאו לקמן. **ב:** שלאחר ו' מהנכון להזוהר בכל הדברים, ולא רק בב' הדברים (שיובאו לקמן).

הב' דברים: א: שיראה שהכלי שמגעיל והיורה שמגעיל בתוכה אינם בני". **ב:** אם הכלי שמגעיל בו בן יומו צריך לזוהר שיהא ס' כנגד כל הכלי. **וע"כ** אם מגעיל הרבה כלים בזה אח"ז: למ"ב צריך לזוהר שיהיו במים ס' כנגד כל הכלים שמכניס שם, ורעק"א מפקפק בזה (וע"ע שעה"צ סק"י"ד בשם המג"א). **ואם היורה הגדולה בת יומא (אחר שעה ו'):** אין לה שום תקנה אא"כ הכשירה מקודם כד"ן.

להגעיל סכין איסור ביורה כשרה - אם אינו בני": שרי אפי' אין ס' כנגדו. **ואם הוא בן יומו:** אם יש ס' כנגדו הקדירה לא נטרפת בכך (אך המנהג שלא להגעיל בן יומו לפי המ"ב). **ומ"מ** אין להשתמש אח"כ במים שבקדירה (אף באינו בן יומו).

סעי' ב'

יש לזוהיר מלהגעיל [אפי' קודם שעה ה'] **כלי הבשר והחלב ביחד** (והיינו להכניסם בפעם אחת ליורה) **וכ"ש כלי איסור,** אא"כ א' מהם אינו בן יומו או שיש ס' נגד כלי א' מהם. ולד' הרמ"א משו"ה נוהגים שלא להגעיל שום כלי בן יומו.

לאחר ההגעלה - יכול לשנותם אף מבשר לחלב (אף שבשאר השנה לד' החת"ס והמ"ב לא מגעילים לשנות מבשר לחלב).

וכ"ז בשאר ימות השנה בב"ח או בע"פ קודם שעה א', אך לאחר שעה ה' צריך לזוהר בכל א' שלא יהא בן יומו או שיהיה ס' כנגד.

האור, כיון שכוחם גדול יותר בודאי תועיל ההגעלה. והדבר דומה למלבן דבר שמספיק לו הגעלה שבודאי מהני. [אמנם יש לחלק כי הליבון שורף ולא רק מפליט, משא"כ הגעלה שהיא רק מפליטה].

דוד מנשה - רמת שלמה

הגעלת כלים לפסח ולכל השנה

למעשה אין הבדל בין הגעלת כלים לצורך פסח קודם שעה חמישית, ובין לצורך כל ימות השנה, ולכן דין זה נוגע גם כשמגעילים כלים במשך כל השנה. כתב הטור בסימן תנ"ב: "יש בתשובת הגאונים מדיח' יורה גדולה ומגעילה ברותחין ומכשירה ושוטפה בצונן ומפליטה מומחץ תחלה, ואח"כ מרתיח בה מים רותחין בלי שיעור, וזוהר שלא ינוחו המים מן הרתיחה, שאם ינוחו אסור להגעיל בןן כלים. וכתב מרן (או"ח סי' תנ"א ס"א) דאדח הדברים שצריך להזוהר הוא שלא ינוחו המים מרתיחתן, והסביר המ"ב (סק"ה) שכל זמן שהם רותחין טרידי למיפלט ולא בלעי ממי הגעלה, וכשנחו מרתיחתן בלעי. והוסיף הרב (סק"ח) שהיורה הגדולה שמניחין בה כלים כל שעה להגעיל, לא תנוח המים מרתיחתן כל הזמן שהולך ומגעיל בה, דאותו כלי שיניח בה אחר שנח המים אין עולה לה הגעלה, אם לא שיהיה הכלי בה עד שיחזור וירתיח המים, והנה טבע המים דנייחי מרתיחתן כשמכניסין בה כלים צוננים להגעיל, ע"כ צריך להמתין בכל כלי עד שיעלו המים אבעבועות, ויש להזוהיר למגעילין בזה כי הם נוהגים בזה קלות, ומגעילין במהירות זה אחר זה, ואינם מודקדים לראות אם מעלין רתיחה. ואפשר ללמוד עליהם זכות כי אין דרך להגעיל רק קערות וכפות שמשתמשין ע"י עירוי, דבהם מהני הגעלה במים שהיד סולדת בהם לבד. אכן בקדרת נחושת ודברים שתשימשין ע"י כלי ראשון נראה דאפילו בדיעבד לא מהני הגעלה זו, וצריך לחזור ולהגעיל. אמנם בשדי חמד (אספת ידנים ה, כג, דפים 366-370) כתב, שכלים שבלעו בליעת היתר על גבי האש, אפשר להגעילים בכלי ראשון שאינו על גבי האש, אבל כלים שבלעו בליעת איסור על גבי האש, אין המים מפליטים, אם הכלי שמגעילים בתוכו המים אינם מעלים רתיחה. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' נ"ו אות ד').

גל אור - צפת

סיכום משנה ברורה סימן תנ"ב

סעי' א'

יש לזוהיר להגעיל קודם שעה ה' - דאו א"צ לזוהר בשאר דברים שצריך לזוהר כשעושה אחר שעה ה' (ויובאו לקמן) (ומשום דאו היו ג"ט בר ג"ט דהיתרא מה שחזור וגי"ט בכלים). **האם צריך לזוהר אז שהמים לא ינוחו מרתיחתם:** בשו"ע כ' שא"צ. והרמ"א הבין דבריו קודם שעה ה' א"צ לזוהר שהמים יהיו רותחים, וכתב שרבים חולקים עליו, וכ"ן צריך שיהיו רותחים. אך כ' המ"ב שבאמת כוונת השו"ע דא"צ לזוהר שלא להשהות הכלים אח"כ שהמים ינוחו מרתיחתן, אך ודאי שההגעלה מועילה רק שהמים רותחים.

וכ"ז לשו"ע דס"ל דחמץ קוד"ז איסורו חשיב היתרא בלע, אך לסוברים דחשיב איסורא בלע צריך לזוהר בכל אלו (שיובאו לקמן) אף קודם שעה ה'. **ואף** למש"כ בשו"ע שאפשר להגעיל כלי בן יומו - כ' המ"ב דכ"ז מדינא, אך ישראל נהגו להחמיר בכל החומרות אף שמגעילו בשעה ד', ואף היורה הגדולה שמכשירין בה נוהגים להגעילה אפי' אינו בן יומו.

תשובות מהגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א

לומר במנחה "הגדה"

שאלה: כתב הרמ"א (סי' ת"ל ס"א): המנהג **לומר במנחה "הגדה"**, ובהב"ל כ' וז"ל **ובנשם הגר"א כתבו** שלא היה נוהג בזה וכו', עכ"ל. וקצת צ"ע למה כתב לשון זה **שכתבו בשמו**, והלא כן הוא מפורש בביאור הגר"א שם.

תשובה: מעשה רב עדיף [א.ה. כלומר מה שאיתא בספר מעש"ר עדיף].

ספק ברכות להקל

שאלה: כתב המ"ב (סי' תל"ב סק"ד) שכח לברך בעת הבדיקה, י"א שיברך למחר בעת הביעור, וי"א דלא נתקנה הברכה כ"א בעת הבדיקה, ולדעתם **יברך בשעת השריפה בלא שם ומלכות**, ויש להסתפק האם יש ללמוד מהמ"ב שבכל ספק ברכות להקל שיעבר, כלא שו"מ, או שרק כאן יש ענין מיוחד שיברך בלא שו"מ, אבל בשאר המקומות לא יברך כלל, וצ"ב למה כאן שונה. **תשובה: תמיד.**

מכתבים ותגובות

בודק כל המקומות שיש לחוש שמא הכניסו בהם חמץ,

ולכן כל חדרי הבית והעלויות צריכים בדיקה, שפעמים אדם נכנס בהם ופתו בידו, אבל אוצרות י"ן שאין מסתפק מהם וכן מתבן וכיוצא בו, א"צ בדיקה. ע"כ. ועי' במשנ"ב (שם ס"ק י"ג). ולכן נראה, דאע"פ שבית הכסא וחזר אמבטיא הם מקומות שאין מכניסים בהם חמץ, שהרי שורה שם רוח רעה, והמאכלים שנכנסו לשם נאסרים באכילה, וכדאיתא בפסחים דף ק"ב דאוכלין ומשקין ששהו תחת המיטה, אפילו מחופין בכלי ברזל, רוח רעה שורה עליהן, וכן פסק מרן בשו"ע (יו"ד סי' קט"ז ס"ה). וא"כ ה"נ אוכלים ומשקים שהכניסם לבית הכסא, אין לאלכלם, כיון ששורה שם רוח רעה. וכ"כ הגאון רבי חיים פלאגי בתשו' לב חיים (ח"א סי' ס"ו), וכ"כ בס' חסד אלפים (סי' ד' סק"א) בהגהת בן המחבר. וכ"כ הגר"ח בס' עוד יוסף חי (פרשת תולדות אות ו'). ואמנם מרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ה') העלה להקל בזה בדיעבד, ובפרט אם הם היו מכוסים. ע"ש. אבל ודאי אין דרך בני אדם להכניס שם מאכלים לכתחילה. וכ"כ הגאון הנאמ"ן שליט"א בס' מקור נאמן (ח"א סי' תנ"ה) דבית הכסא היו מקוב שאין מכניסים בו חמץ, ומדינא א"צ בדיקה. ע"ש. מ"מ נראה לפע"ד, שאם יש בביתו ילדים קטנים, שדרכם ללכת עם החמץ ממקום למקום, חייב לבדוק החמץ גם בבית הכסא, כי יש לחוש שמא נתנו שם חמץ, וכמש"כ כיוצא בזה בתשו' מהר"י ומד"א (סי' קצ"ג ד"ה פסח) שצריך לבדוק בכיסוי ובכיסוי התינוקות, שלא ישאר שם חמץ. והביא לזה סמך מהא דאיתא בשבת דף י"ב תניא חייב אדם למשמש בגדיו בערב שבת. אמר רב יוסף הלכתא רבתי לשבתא (דבר גדול יש כאן להפרישו מאיסור שבת. רש"י). עכת"ד.

[ואמנם לכאורה אין לזה הכרח מדברי הגמ' בשבת הנ"ל, כי לענין שבת יש איסור הוצאה בכל דבר, ולאו דוקא במידי דאכילה, וכיון שיש לחוש שמא יש לו איזה דבר בכיס, צריך למשמש בגדיו ערב שבת. אבל מידי דאכילה אפשר שאין דרכו של אדם להניח בכיסו. וא"כ אין הכרח מדברי הגמ' שיהיה צריך לבדוק את כיסוי מחשש שמא הכניס בהם חמץ. וצ"ע]. וכן פסק הרמ"א (סי' תל"ג ס"יא) וז"ל, והכיסים או בתי יד של בגדים, שנותנים בהם לפעמים חמץ, צריכין בדיקה. ע"כ. והיינו בין הכיסים שלו ובין של ילדיו, וכמש"כ המהר"ייו הנ"ל. וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק מ"ח). וא"כ ה"נ לענין בית הכסא, אם יש לחוש שילדיו הקטנים הכניסו שם חמץ, צריך לבדוק שם. וכן מצאתי בס' חוט שני (פסח עמ' פ"א), וכ"כ בס' מועדי הגר"ח (ח"א תשובה ס') בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א, שצריך לבדוק החמץ בבית הכסא. וכ"כ הגאון מוה"ר יוסף ליברמן שליט"א בתשובה שנדפסה בס' גם אני אודך (תשובות הגאון הנ"ל, סי' ל"ו). וכ"כ בתשו' רבבות אפרים (ח"ב סי' י"ב אות ב') בשם הרב צבי כהן שליט"א. וכ"כ עוד (ח"ג סי' ש"ה) בשם מח"ס סוגה בשושנים. ע"ש. וע"ע לו (ח"ד סי' ק"ז), ואמנם לכאורה יש להעיר בזה מדברי התו' ריש פסחים (ד"ה אור) שכתבו וז"ל, פירש הקונטרס [שטעם בדיקת חמץ הוא כדן] שלא לעבור עליו בבל יראה ובל ימצא. וקשה לר"י כיון דצריך ביטול כדאמר בגמ' הבודק צריך שיביטל, ומדאורייתא בביטול בעלמא גמי, אמאי הצריכו חכמים בדיקה כלל. ונראה לר"י דאע"ג דסגי בביטול בעלמא, החמירו חכמים לבדוק החמץ ולבערו, שלא יבא לאכלו, וכן משמע לקמן דבעי רבא ככר בשמי קורה וכו', או דלמא זמנין דנפלא ואתי למילכיה. והטעם שהחמירו כאן

וכן פסק מרן בש"ע (סי' פ"ה ס"א וס"ב). וא"כ לכאורה גם אינו רשאי לקיים מצוה במקום מטונף. ואמנם יש לומר, שאינו מקיים מצות הבדיקה רק כשגומר לבדוק כל הבית, וכמש"כ האור שמח (סוף הלכות מילה). אולם מלבד שהגאון נודע ביהודה (קמא או"ח סי' מ"א) כתב שכל חור וכזית שבדוק בביתו, היו קיום מצוה, אע"פ שיש עוד חמץ בבית. ע"ש. וע"ע בס' בית מתתיהו (ח"א סי' ה' אות ט'). גם הנה פשוט שבג' לדעת האור שמח הנ"ל, כל שעה ושעה בבדיקה היו חלק מקיום מצות בדיקת חמץ, אלא דס"ל שאינו מקיים המצוה רק כשאין לו יותר חמץ בבית. וי"ל. וא"כ לכאורה אינו רשאי לקיים המצוה במקומות המטונפים, אולם ראיתי למרן החיד"א בס' טוב עין (סי' י"ח אות ל"ו) שהביא מה שנתפסק גדול אחד, בדין ישראל חבוש בבית האסורים, והמקום מטונף, שבודאי אסור להתפלל ולברך שם אפילו בהרהור, אבל יש להסתפק אם יכול לקיים שם מצוה במעשה בלי שום הרהור, כגון אם וישיתו לו דרך חלון צר לולב או אחרון, אם רשאי ליטלם באופן שיעמידו עצמו שלא להרהר במצוה, או דילמא גם מעשה המצוה אין לעשות רק במקום נקי. ונטה ידו הגדולה להביא ראיה מהא דאיתא בקידושין דף ל"ב ע"ב יכול יעמוד לפניו בבית הכסא ובבית המרחץ, ת"ל תקום והדרת, קימה שיש בה הידור. ואי נימא דאין לעשות מצוה במקום מטונף, למה לי תקום והדרת, תיפ"ל ובלאו הכי אסור לקיים מצוה שם. א"ו דלא קפדינן אלא על הברכה, אבל על מעשה המצוה לא קפדינן, ומש"ה אצטרף קרא למימר דבעינן קימה שיש בה הידור. ומש"ה אצטרף בוה"ק (פרשת תרומה) איתא דמצות בעי למקני להו באגר שלים ובאתקנותא דגרמיה ובארכאותא דמשכניה. והובא בס' חרדים (דף ז' ע"א). ומבואר שהבית צריך להיות נקי וטהור כשמקיים בו מצוה, אולם יש לדחות, דהני מילי כשבידו לטהר המקום, ומש"כ בנידון הנ"ל, דאנוס הוא ואין בידו לטהר המקום, שפיר דמי לקיים המצוה במעשה בלי הרהור. ועדיין צריך ישוב. עכ"ת. ובתש"ו מעט מים (סי' צ"ה) הביא והוכח מרן החיד"א מדברי הגמ' בקידושין, וכתב שהיא ראה נכונה. ע"ש. וע' בתש"ו תורה לשמה (סי' קל"ב). אולם לפע"ד אין ראייתו מוכרחת, כי הנה בביאור הלכה (סי' תקפ"ה ד"ה שמע) מבואר שהטעם שאסור לעשות מצוה במקום מטונף, היינו משום שמצות צריכות כוונה לצאת י"ח ציווי השי"ת. אבל במצות שבן אדם לחבירו, א"צ כוונה לקיים המצוה, כיון שעיקר תכלית המצוה הוא בשביל התועלת שתבא לחבירו, ומאי אכפ"ל אם כיון לקיים מצוה אם לאו. וכיוצא בזה כתב הגאון מהר"ש לנדא בס' אהבת ציון (דרוש י' דף ט"ז סע"ד). דבמצות צדקה המעשה עצמו מועיל אפילו בלא מחשבת מצוה, וכדאיתא ברי"ה דף ד' האומר סלע זו לצדקה ע"מ שיחיה בני הרי זה צדיק גמור. והביא בשם אביו הגאון רבי יחזקאל (בעל הנודע ביהודה), דהטעם שבמצות צדקה אפילו אם לא עשה לשם שמים אלא ע"מ לקבל פרס, קיים המצוה, ומש"כ בשאר המצוות, משום שבכל המצוות אם אינו עושה לשם מצוה אין בו ממש, שהרי אם נטל לולב או הניח תפילין וציצית, לולא שיש בזה מצות הבורא יתצד שציוונו לעשות כן, אין במעשה הזה שום תועלת למצד עצמו, ורק מפני שמקיים בזה מצות הבורא שציוונו לעשות כן, וקום המצוה גורם חשיבות המצוה ויקר תפארת המעשה, ולכן אם אינו עושה לשם מצוה אין בו ממש. ומש"כ במצות צדקה, אע"פ שאין בו מחשבת מצוה, מ"מ הרי יש תועלת לעני בעשייתו. שהרי אם הבדל אצל העני אם הנותן עושה בזה השמה את לאו. עכ"ת. והובא בתש"ו יביע אומר (שם אות ה'). וכתב שכן מוכח מדברי מרן החיד"א בס' פתח עינים בב"ב דף י' ע"ב. דבמצות צדקה לא בעינן כוונה בעשייתה. ושכן כתב בתש"ו שערי דעה (ח"א סי' י"ח). שבמצות שבן אדם לחבירו מצוה שלא הקפידה תורה על כוונה, ואפילו למ"ד מצות צריכות כוונה, אפשר שזה אינו אלא במצות שבן אדם למקום, ולכן האומר סלע זו לצדקה ע"מ שיחיה בני הרי זה צדיק גמור. וכן בכל מצות שבן אדם לחבירו, שעיקר מפני תקנות העולם, שרצה הבורא יתברך להטיב לברואיו, לא אכפת לו בכוונת העושה כלל. וכ"כ עוד (ח"ב סי' י"ז). ע"ש. [וע' בתש"ו לב אהרן (בוארון ח"ב י"ד סי' י"ד אות ב)]. וי"ל ע"ד. ולכאורה יש להוכיח כן מהא דאיתא בב"ב דף ט', וא"ר אלעזר בזמן שביהמ"ק קיים אדם שוקל וטקל ומתכפר לו, עכשיו שבין בהמ"ק קיים אם עשין צדקה מוטב, ואם לאו באין עובדי כוכבים ונטולין בזרוע, ואעפ"כ נחשב להן לצדקה שנאמר ונוגשין צדקה. ע"כ. והרי כיון שנטולים מהם בזרוע, ודאי אינם מתכוונים למצוה, ולא מצות צדקה א"צ כוונה וכוונתו. וי"ל. [ובזה יש לדחות מה שכתב הגאון מהר"א ישראל בתש"ו קול אליהו (ח"א או"ח סי' ל"ד ד"ה ואשר) להוכיח שדין מצות צריכות כוונה אינו אלא מדרבנן, מהא דאיתא בב"ב דף ח' ע"ב דבא אכפיה לרב נתן ואפיק מיניה כן וכך צדקה. ואי נימא דמצות צריכות כוונה מדאורייתא, א"כ מאי אהני שכפאו ליתן צדקה, הרי ודאי אינו מכיון לשם מצוה. א"ו דמדאורייתא יוצא י"ח גם בלא כוונה, ומש"ה כפאו כדי שיקיים עכ"פ המצוה מדאורייתא. עכ"ת. אולם לפי האומר א"ו מוכרח, שדשאני מצות צדקה שאינה צריכה כוונה כלל, כיון שהעיקר הוא התועלת שתבא לעני, ומאי אכפ"ל אם כיון למצוה אם לאו. וכן שמעתי ממרן היביע אומר זע"א. וכן כתב בתש"ו חזון עובדיה (סי' כ"ט עמ' תקמ"ג). ע"ש. ומכאן תשובה מוצאת למה שכתב בס' עקרי הד"ס (או"ח סי' ה' אות ט"ו) להוכיח שמותר לעשות מצוה במקום

מטונף, ממש"כ הרמ"א (י"ד סי' י"ט ס"א) בשם האגודה, שאם שוחט במקום מטונף, יברך בחוץ בריחוק ארבע אמות, ויכנס וישחט. והרי החשיטה היא מצות עשה, והיאך שרינן לשחוט במקום מטונף. א"ו שמותר לקיים מצוה במקום מטונף, אולם לפי האומר אין ראייתו מוכרחת, דשאני מצות שחיטה שאינה צריכה כוונה, כיון שאינה מצוה חיובית, וכמש"כ הפמ"ג (או"ח סי' ד' מש"ו ס"ק ט"ו) דדוקא במצוה שא"א להפטר ממנה, צריך כוונת העושה אותה, אבל מצוה שאפשר להפטר ממנה כגון שחיטה וטבילה, דיכול לא לשחוט ולטבול ולא לטבול ולשמש, בחינה וכיוצא בזה א"צ כוונה. ע"ש. וכ"כ עוד (סי' ח' א"א סק"ט) לענין ציצית, והובא בתש"ו מנחת שלמה (ח"א סי' א' אות א'). וכ"כ הגאון מהר"ש קלוגר בספר החיים (סי' ס' ס"ד) שבמצוה קיומית א"צ כוונה. וכן מבואר בס' קרן אורה ביבמות דף מ. ע"ש. וע"ע בס' מלא הרועים (מע' מ' אות י"ז) ובתש"ו בית הלוי (ח"ג סי' ג"א אות ג'). וא"כ אין ראיה ממצות שחיטה לכל המצוות, דשאני מצות שחיטה שאינה צריכה כוונה, ומש"ה רשאי לעשותה במקום מטונף. וכע"ז ראייתו בתש"ו יביע אומר (שם אות ד'). ע"ש. ומעתה יש לומר, שאין ראיה מדברי הגמ' בקידושין לנידון של מרן החיד"א, כיון דשאני התם דמיירי לענין מצות כבוד זקן, שהיא מצוה שבן אדם לחבירו, וממילא אינה צריכה כוונה, ומש"ה לולי קרא דתקום והדרת הוא אמינא שמותר לקיים המצוה בבית הכסא, דכיון שאינה צריכה כוונה, אין אסור לעשותה במקום מטונף. ושוב מצאתי כן לירידי הרב מתתיהו גבאי לענין מצות נטילת לולב, הרי בזה ודאי דינא הכי דמצות צריכות כוונה, ואם לא כיון לא יצא י"ח, וכמו שפסק מרן בש"ע (סי' ס' ס"ד), וא"כ בזה י"ל שאסור לקיים במקום מטונף, שהרי צריך לכוין לקיים המצוה, ואסור לעשות כן במקום מטונף, ושוב מצאתי כן לירידי הרב מתתיהו גבאי שליט"א בס' בית מתתיהו (ח"ב סי' ג' אות ט' ד"ה ואמנם). ע"ש. [וי"ל]. ואמנם בדעת מרן החיד"א יש לומר, דאיהו מיירי בשאר הימים ולא ביו"ט ראשון, והרי מצות נטילת לולב בשאר הימים אינה אלא מדרבנן. והנה הגמ"א (סי' ס' סק"ג) כתב בשם הר"ב, דהא דמצות צריכות כוונה, היינו דוקא במצוה דאורייתא, אבל במצות דרבנן א"צ כוונה. וכ"כ הגאון פרי חדש (סי' תפ"ט ס"ד) בדעת מרן הש"ע (שם). וכ"כ הרבה אחרונים. ובתשובה אחרת הארכתי בו. וא"כ יש לומר, דמש"ה שפיר ה"א ראייה לנידונו מדברי הגמ' בקידושין הנ"ל, שהרי גם מצות נטילת לולב בשאר הימים א"צ כוונה, כדון שאר מצות דרבנן, וממילא אין אסור לקיים המצוה במקום מטונף. וע' בברכ"י (סי' תפ"ט ס"ק י"ג). אולם מפשטות דברי החיד"א נראה, שאין חילוק בזה, וגם מצות דאורייתא רשאי לקיים במקום מטונף, אע"פ שבמצות דאורייתא הלכה ודאי שמצות צריכות כוונה, וכמו שפסק מרן בש"ע (סי' ס' ס"ד). ומ"מ יש לומר דס"ל דאין מצות צריכות כוונה אינו מדאורייתא אלא מדרבנן, וכן יש לו לקיים המצוה במקום מטונף, אע"פ שאינו יכול לכוין לשם מצוה, כיון דמ"מ יוצא י"ח מדאורייתא. וע' בתש"ו חזון עובדיה (סי' ט"ו). או שמא ס"ל דאע"פ שאינו יכול לכוין לקיים מצוה, כיון שנמצא במקום מטונף, לאסור להרהר בדי' במקום מטונף, וא"כ הרי יוצא י"ח למצות א"צ כוונה. וע"י בתש"ו יביע אומר (שם סוף אות ב'). הלא מעתה נראה, דרשאי לקיים מצות בדיקת חמץ גם בבית הכסא, דכיון שעיקר מצות בדיקת חמץ אינה עצם הבדיקה, אלא התוצאה שלא יהיה חמץ בביתו, א"כ נראה סיבה אסור, שהרי יכול להמשיך באכילתו דבמצות ואח"כ לברך ברכת המזון, אבל אם אינו עושה כן בחנם, אין אסור משום גורם ברכה שאינה צריכה. וכ"כ הגאון מהר"י טייב בס' ערך השלחן (או"ח סי' רצ"א סק"ד) בשם הרב שלמה חדש (דף ק"ו), דליכא אסור ברכה שאינה צריכה אלא שלא לברך כלל, אבל אם יש צורך בדבר, אין אסור לגרום ברכה שאינה צריכה. וכתב הערך השלחן, שכ"כ הארחות חיים והכל בו. והוכיח כן מדברי הידושלמי שהביא מרן בש"ע (סי' קע"ו וסי' ר"ח). ע"ש. וא"כ ה"נ כיון שצריך בדיקת חמץ, והיינו לקיים המצוה כתקנת חכמים שתיקנו לבדוק בליל י"ד, אין אסור לגרום ברכה שאינה צריכה. וכן מפורש בדברי מרן בש"ע (סי' תל"ג ס"א) שכתב וז"ל: המכבד חדרו ב"ג בניסן ומכיון לבדוק החמץ ולבערו, וזהו שלא להכניס שם עוד חמץ, אעפ"כ צריך לבדוק בליל י"ד. עכ"ל. ומקורו טהור מדברי המרדכי (פסחים סי' תקל"ו) בשם הראב"ן. וכתב הגאון בית חדש (שם) שאע"פ שהיו בודקים לאור הנה, ונוהגים בכל דיני בדיקה, אעפ"כ צריך לחזור ולבדוק בליל י"ד כתקנת חכמים. וע"י בתרומת הדשן (סי' קל"ג) ובפרי"ח (שם) ובמג"א (שם סק"ב) ובמשנ"ב (שם ס"ק מ"ג). וע"ע בתש"ו מחקרי ארץ (כהן ח"א סי' כ"ג). הרי שבדוק חמץ בברכה בליל י"ד, אע"פ שכבד כיבד הבית קודם לכן, והיינו משום שכך היתה תקנת חכמים לבדוק בליל י"ד, וממילא לא חשיב גורם ברכה שאינה צריכה.

שלא תהיה ברכתו לבטלה. וכן מבואר מדברי השבלי הלקט (סי' ר"ו) בשם אחיו רבי בנימין, שאם אינו מוצא חמץ, אינו יכול לברך על ביעור חמץ, דכיון שהברכה היא על הבדיקה, והבדיקה היא בשביל הביעור שמבערו ומפנהו, א"כ על מה יברך. והרי אינו מבער ואינו מפנה שום דבר, ושכן משמע בהלכות פסח של רבנו שלמה. ע"ש. ולכאורה יש להעיר, דאם כן חיישנן שמא לא ימצא חמץ, ולכן מניח הפתיתים כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, א"כ הוי גורם ברכה שאינה צריכה, והרי אסור לגרום ברכה שאינה צריכה, וכמש"כ התו' ישנים ביומא דף ק' ולמד כן מדברי ר"ל שם. ע"ש. וכ"כ הריטב"א שם בשם התו'. וכ"כ הרמב"ן והרשב"א בחולין דף פז. ע"ש. וכ"כ התו' בשבת דף קי"ח (ד"ה בנחמה) דאין לחלוק סעודת שחרית בשבת לשתיים, כדי לקיים מצות סעודה שלישית, כיון שגורם ברכה שא"צ. ע"ש. ואמנם מרן בש"ע (סי' רצ"א ס"ג) פסק דעת הרא"ש (כלל כ"ב סי' ד') שמותר לחלוק סעודת שבת לשתיים. ע"ש. היינו טעמא משום דס"ל דמותר לגרום ברכה שא"צ לצורך קיום מצות סעודה שלישית, וכמש"כ המג"א (סי' רט"ו סק"ו). ע"ש. אבל שלא לצורך מצוה שחייב בה, אסור לגרום ברכה שא"צ. וכ"כ הרמ"א (פ"ו חולין סי' ו' ובה"ל סוף פתילין סי' ט"ו) דאלא לגרום ברכה שא"צ. ע"ש. וכ"כ הר"ן ברי"ה דף ל"ד, והמאירי בסוטה דף מ"א ע"ב. ע"ש. וכן מבואר בב"י (סי' תפ"ו). ע"ש. וכן העלה מרן החיד"א (ברכ"י) "או"ח סי' מ"ו סק"ו וסי' ר"צ סק"א) דאסור לגרום ברכה שא"צ, ודלא כמש"כ הגאון מהר"ש הלוי בתש"ו לב שלמה (סי' ד') דמותר לגרום ברכה שא"צ. ע"ש. וכן הסכימו עוד אחרונים, וכמו שהביא הגאון מוה"ר משה לוי בס' ברכת ה' (ח"א פ"א סוף הע' 15). ע"ש. וכבר הארכתי בזה בתשובה שנסדפסה בס' גם אני או"ח (ח"א סי' כ"ד). ע"ש. וא"כ כיון שיש חשש שלא ימצא חמץ, הרי בזה שמיניח הפתיתים הוי כגורם ברכה שאינה צריכה. ואמנם יש לומר, דבמקום ספק אין אסור לגרום ברכה שאינה צריכה, וכיון שיתכן שימצא חמץ ולא תהא ברכתו לבטלה, א"כ לא חשיב גורם ברכה שאינה צריכה. אולם הריטב"א אין להמזה עמש"כ הגאון מהר"ש שפירא בשם פת"י ופסחים (בתשובות שבסוף הספר ס"ס י"ב) ליישב מנהג הנחת הפתיתים, ונתן טעם לשבח כיון שמקורם ומקנים את הברכה יפה קודם זמן בדיקת חמץ, וא"כ יש חשש ברכה לבטלה. והובא מרן החיד"א במחב"י (סי' תל"ב סק"ח). וכ"כ בתש"ו עמק הלכה (או"ח סי' קכ"ח) שבזמננו שנוהגים לנקות היטב כל חדרי הבית מחמץ, קודם ליל ארבעה עשר, וכמש"כ הרמ"א (סי' תל"ב ס"א), צריך כן הדין ליתן פתיתים חמץ קודם הבדיקה, משום חשש ברכה לבטלה. והובא בשער הציון (סי' תל"ב ס"א י"ב) ובכה"ח (שם ס"ק ל"א). וכ"כ הש"ח (מע' חמץ ומצה סי' ה' אות מ"ט) בשם גאון אחד. ע"ש. וע"ע בס' כסא אליהו (סי' תל"ב סק"ו). וקשה דכיון שבלא הנחת העשרה פתיתים, לא היה חייב לבדוק מדין, כיון שכבר הריטב"א לני"ד, דשאני התם שהברכה חלה על הנטילה, אלא שיש תנאי שיאכל מהפת, ומש"ה רשאי להמלך, כי עצם הברכה לא היתה לבטלה. ומש"כ בנ"ד, הרי הברכה היא על הביעור, ולא יבער, א"כ הוברר הדבר שהיתה ברכתו לבטלה, ואם לא אכפ"ל מה שהיה בדעתו לבער אם ימצא, שבה"ל ס"ס לא ביער החמץ.

חמץ, חששו לברכה לבטלה. וכתב וז"ל: ואנו לא חששנו בזה, לפי שדעתנו כשמברכין על הביעור, שנבער הכל אם נמצא. ע"כ. וכ"כ הכל בו (סי' מ"ח). והובא בב"י (סי' תל"ב). הרי שאין בזה חשש ברכה לבטלה, כיון שכונתו כשמברך על הביעור, שיבער אם ימצא, ולכן אפילו אם לא ימצא, אין ברכתו לבטלה. ולכאורה טעמו כדברי הריטב"א הנ"ל, דכיון שבשעה שבירך נתכוין שיבער אם ימצא, א"כ אע"פ שלבסוף לא מצא, אין ברכתו לבטלה. ואמנם ראיתי בש"ח (א"ס"ד מע' ברכות סי' א' אות כ"ט) שכתב דנראה שאין הכל מודים לדברי הריטב"א, שהרי הרשב"א בתשובה (סי' י"ח) כתב דכל מצוה שתלויה בדעת אחרים צדקה וכיוצא, שאפשר שלא יתרה חבירו ונמצא המעשה מתבטל, לא תקנו ברכה עליה. והוכיח כן ממה שאמרו בכתובות דף מ' אי אמרה לא בעינא מי איתיה לעשה כלל. ע"כ. ומשמע דר"ל דחששו חז"ל שמא יתבטל המעשה ויבא לידי ברכה לבטלה, אהכי לא תקנו ברכה כלל, ואם איתא שכל שמברך על דעת לקיים מצוה, לא הוי ברכה לבטלה אף שלא עשה, א"כ היה להם לתקן ברכה על צדקה והענקת וכיוצא, כשהו רוצה ליתן ולא רוצה לקבל, ואם ימלך ולא יקבל לית לן בה, כיון שבשעה שבירך היה דעתו לקיים מצוה. עכ"ד. אולם לפע"ד נראה, דס"ל להרשב"א דכיון שהמצוה אינה תלויה בו, ויכול אחר לעקרה, א"כ אין המצוה חשובה כדי שיברך עליה, וכמו שאין כח מצוה כו' לדחות לית, וכמו שהוכיח הרשב"א שם, ה"נ אין לברך עליה, ואין הטעם משום דחיישנן שהשני ימלך ותהא ברכתו לבטלה. וכ"כ הגאון חידושי הרי"ם (סי' צ"ו) בדעת הרשב"א. והובא בתש"ו הר צבי (או"ח ח"ב דף רכ"ו). ע"ש. וע"ע לו (שם דף רל"ה), ובתש"ו חתן סופר (סי' ע"א) ובתש"ו באר שרים (ח"א סי' ס"ב אות ד' ד"ה איברא) ובס' צמח יהודה (סגל ח"ד סי' ל"א). וא"כ א"י ענין לדברי הריטב"א, דאיהו מיירי במצוה שתלויה כולה בדעת העושה אותה, ומצד עצמה הוי מצוה הראויה לברך עליה, וזוהו פשוט שגם הרשב"א יודה שרשאי להמלך, כיון שבשעה שבירך היתה דעתו לעשות המצוה, ובר מן דין נראה, שדברי הריטב"א אינם אלא לענין נטילת ידים, דכיון שנטל ידיו כבר נגמרה המצוה, והאכילה היא רק תנאי לנטילה, ולא מגוף המצוה, ולכן ס"ל דכיון שבשעה שבירך נסתמיה מצות הנטילה שעליה הוא מברך, רשאי להמלך שלא לאכול, כיון שהאכילה היא רק תנאי לנטילה. ומש"כ במצות צדקה וכו"ב וכו"ב, הרי אם השני ימלך, לא חלה המצוה על כלום, ומש"ה אין לברך בכה"ג, כיון שיש לחוש שהשני ימלך. ושוב ראיתי בש"ח (פאה"ש מע' ברכות סי' ט') שהביא מחכם אחד שהעיר לו כנ"ל, דבדי צדקה וכו"ב י"ט, אהביא מחכם אחד שנטל מנו, גם הריטב"א ויהא דהוי ברכה לבטלה, דשאני גבי נטילת ידים, שהברכה חלה על הנטילה, ומש"ה רשאי להמלך. והוכיח כן גם מדברי הירושלמי (פ"ו דברכות ה"א). ע"ש. וע"ע בתש"ו באר משה (ח"ה סי' פ"א). ודוק. ולפי"ז אין ראיה מדברי הריטב"א לני"ד, דשאני התם שהברכה חלה על הנטילה, אלא שיש תנאי שיאכל מהפת, ומש"ה רשאי להמלך, כי עצם הברכה לא היתה לבטלה. ומש"כ בנ"ד, הרי הברכה היא על הביעור, ולא יבער, א"כ הוברר הדבר שהיתה ברכתו לבטלה, ואם לא אכפ"ל מה שהיה בדעתו לבער אם ימצא, שבה"ל ס"ס לא ביער החמץ.

(ה) והנה התו' בברכות דף י"א ע"ב (ד"ה שכבר) כתבו וז"ל: וא"ת מפני מה אין אנו מברכין לישן בסוכה, וי"ל דברכה דאכילה שמברכין לישן פוטרנו, אי נמי משום שמה לא יישן והוי ברכה לבטלה, שהרי אין בידו לישן כל שעה שירצה. עכ"ל. וכ"כ הרא"ש (שם סי' י"ג) בשם ר"י. ומבואר שהטעם דאין מברכים על השינה בסוכה, משום דחיישנן שמא לא יישן. וא"כ ה"נ יש לחוש שמא לא הנ"ל. ואמנם התו' כתבו בתירוץ הראשון, שברכת לישב בסוכה שמברכים על האכילה, פוטרת גם את השינה. וכ"כ הרא"ש (שם) בשם ר"ת. ומשמע דס"ל דלא חיישנן שלא יישן. ולכאורה היינו משום שבתחילה היתה דעתו לישן, ולכן אפילו אם לא יירם, אין ברכתו לבטלה. וע' אולם בתירוץ השני כתבו דחיישנן שמא לא יירם. וא"כ ה"נ יש לחוש שמא לא ימצא חמץ, והיאך יברך על ביעור חמץ. ושוב ראיתי בביאור הגה"מ (סי' תל"ב ס"ב) שכתב במחלוקת הראשונים לענין הנחת הפתיתים, תלויה בפולגות ר"ת ור"י שהביא הרא"ש בברכות (הנ"ל) לענין ברכת לישב בסוכה על השינה. והביא ראיה שאין צריך להניח פתיתים קודם הבדיקה, מהא דתנן בפסחים דף י' ע"ב שאם לא בדק ב"ד, יבדוק בתוך המועד. והיינו בברכה, וכמבואר בש"ע (סי' תל"ה). והרי אינו להניח הפתיתים, ואעפ"כ מברך על הבדיקה, ולא חיישנן שמא לא ימצא חמץ. ועוד ראיה שאין צריך להניח, מברכת המפיל. עכ"ת. והנה מה שהביא ראיה מהא דבדוק בתוך המועד. הנה הגאון מהר"י טייב בס' חקת הפסח (סי' תל"ב) כתב דה"נ לא יברך א"כ מצא חמץ. ע"ש. ומה שהביא הגה"מ (שם) ראיה שאין צריך להניח עשרה פתיתים, מברכת המפיל, וכוונתו דברכת המפיל חזינן דלא חיישנן שמא לא יירם, וא"כ ה"נ אין לחוש שמא לא ימצא חמץ. וכ"כ בס' דמשק אלעזר (שם) בפירוש דבריו. ע"ש. הנה בתש"ו ברכת אברהם (צדפתי ח"ד סי' קס"ו) הקשה ע"ה התו' בברכות הנ"ל, דא"כ היאך מברכים ברכת המפיל, הרי יש לחוש שמא לא יישן, ונמצאת ברכתו לבטלה. וכתב לחלק בין ברכת המצות לברכת לישב בסוכה, לברכת השבח כרכת המפיל חבלי שינה וכו', וברכת השבח יכול לברך על מנהגו של עולם, אפילו לא שמע קול התרנגול. אבל ברכת המצות לא יוכל לברך אם לא יעשה המצות בעצמו, או להוציא אחרים ידי חובתם. ולכן בברכת המפיל לא חיישנן שמא לא יישן, כיון שהיא ברכת השבח על מנהגו של עולם.

מכתבים ותגובות | קמה

ואף אם אפשר לבדוק אחד אחד י"ל דטריחא רבה, ועיין ש"ך יו"ד ר"ס צח, ודו"ק]. אמנם יעוין בכה"ח (סימן תנן אות נב) שהביא תשו' הרי"ן הג"ל ודעימייה, ובניאר שהסור ועוד חולקים שאין כאן ביטול איסור, וע"ע שם.

והנה מצאנו רבים מהפו' שנקטו להקל להוסיף כשרים על המחומצים, ולא רק כמש"כ המשגיב' הג"ל שרק בשעה"ד אפשר שיש להקל, ועיין בטו"ו סי' תרכו סק"ב, ועוד באח', ומ"מ חמץ להדיא שלא נתערב בודאי אסור לבטלו בכשר, ורק אם נתערב אפשר להקל (הגם שאותו טעם שאינו נחשב איסור שווה בשתייהם, מ"מ בזה לא התיירו).

יוסף משד' - בני ברק

הנני שולח בזה תשובות מהגרש"י זעפרני שליט"א, לשאלותי שהופיעו בגליון פ"ג עמ' קפ"ד.

לכבוד הרה"ג יעקב משה הכהן קליין שליט"א

אחדשה"ט ישגא לעד ויתברך בכל מילי דמיטב אכ"ר.

דריסה על הפירורים בער"פ שחל בשבת

בדבר שאלתו היאך כתב הבי" [או"ח סי' תמ"ד] כדין ער"פ שחל בשבת בפירווי לחם הדקים הנדרסים ברגלים אין עובר עליהם משום בל יראה. ותמה כבודו היאך התייר לדורסם ברגלים' והלא קשה לעניות לפי שהוא כיווי גדול וכנפסק באו"ח [סי' ק"פ ס"ד] ובמשנ"ב [שם סק"ד].

לא קשה מידי, דשאני ערב הפסח שמצותו לבער ולשרוף החמץ, ושע"כ אין לחוש בו לבזויו אוכלין, כי"כ הפמ"ג [סי' תמ"ד משב"ו סק"ו, הוב"ד במשנ"ב שם סק"יא] דאם נשאר חמץ אחר סעודת השבת בבוקר יכול להשליכו לבית הכסא, אם יש לו בית הכסא בחצרו. ולחש הגרבי"צ בשו"ת אורל"צ [ח"ג עמ' קנ"ג אות ב'] דאין לחוש בהשלכה לבית הכסא משום בזויו אוכלין, שגם בשריפת חמץ יש בזויו אוכלין, אלא שבערב פסח שיש מצות ביעור חמץ אין לחוש לזה. דון מיניה וואקי במתרין בענין הפירורים, ושכן פסק במשנ"ב שם [סי' תמ"ד סקט"ו] דאותם פירורים דקים אין צריך להוציאם מרשותו, נדרסים ברגלים ומתבערים מאליהם.

בדיון ההולך ביום י"ד לסעודת ברית מילה ונוצר שיש לו חמץ בביתו

א. בדבר שאלתו על המשנ"ב [סי' תמ"ד סק"ד] אשר כתב דסעודת ברית מילה לא מקרי מצוה לענין זה לבטל בעבודה מצות ביעור, אלא יחזור מיד, כדין היוצא לצורך עצמו. וכתב בשעה"צ [סקי"ז] דמקורו מספר מגן האלף ופשוט, וכן מוכח מלשון המשנה.

ותמה כבודו מדוע על חתשב סעודת ברית המילה כסעודת מצוה לענ"ז, דהא קיי"ל ביו"ד [סי' רס"ה סי"ב] דנוהגים לעשות סעודה ביום המילה. ומקורו בפרקי דרבי אליעזר, וכתב שם הרמ"א דמקרי סעודת מצוה, ומאי שנא הכא דלא יחשב סעודת מצוה לענין זה, ועוד הקשה לנכון דאפילו סעודת קנין תנאים וקבלת סבלנות פסקו האחרונים דנחשבות סעודת מצוה לענין ביעור חמץ, והיאך סעודת ברית מילה לא חתשב סעודת מצוה לענין ביעור חמץ.

ובפשוטו נאמר שאכן זוהי קושיה גדולה, ובאמת שהגאון רבנו זלמן בשו"ע הרב [קסט"ו] כתב להדיא שגם לענין זה חשיבא סעודת מילה ופדיון הבן ואירוסין ונישואין סעודת מצוה, ושע"כ א"צ לחזור לביתו ולבער החמץ אא"כ יש שהות ביום וכו', אבל אם אין שהות ביים יבטלנו במקום שהוא כיון שהמבטל אין צריך לבער אלא מדי"ם, ובמקום מצוה העמידו חכמים על ד"ת סגי בביטול, הא קמן דס"ל תעמיתת כבודו סעודת מצוה גיהי חשיבא סעודת מצוה גם לענין זה, וכפ"ב בס' כף החיים [סי' תמ"ד סק"ן].

ב. ואולם דעת מגן האלף והמשנ"ב דלא חשיבא סעודת ברית מילה כסעודת מצוה לענין ביעור חמץ וכנ"ל, וכתב בשעה"צ דיש לדקדק זאת מלשון המשנה, דאיתא במתניתין ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ולאכול סעודת אירוסין לבית חמיו. דוק מיניה דסעודת ברית מילה אין לפוטרו מחמת הסעודה עצמה, אלא כדאיתא ההולך למול את בנו דוקא או סעודת אירוסין, ובאשר לשאלה היאך נחשיב סעודת האירוסין או התנאים יותר מצוה על סעודת ברית מילה, יש לומר עפ"י הירושלמי [שם] אמר ר' יוסי בר בון כמה גדול השלום שהוקש במתניתין לשני דברים שחייבים עליהם כרת, מילת בנו ושחיטת פסחו, וסעודת אירוסין עיקרה משום שלום בית, ותניא בגמרא [פסחים מ"ט.] א"ר יהודה אני לא שמעתי אלא סעודת אירוסין בלבד. אמר ר' יוסי אני שמעתי סעודת אירוסין וסבלנות, וסעודת אירוסין דמתניתין שתיהן בכלל. ע"כ. הא קמן דלא בכל מילי דמצוה פטרוהו מביעור חמץ, אלא דוקא למצות עשה שיש בה כרת כהולך לשחוט פסחו ולמול בנו, וכמו"כ בסעודת אירוסין ולכל המתלוה אליה ומשום שלום בית, והשתא אתי שפיר שיטת מגן האלף והמשנ"ב, דס"ל דאע"ג דסעודת ברית מילה ודא חשיבא סעודת מצוה לשאר ענינים, מ"מ לענין לפוטרו מביעור חמץ לא פטרו בכל הולך לדרב מצוה אלא בנוכרים במשנה וכו"ל. דלא החשיבו מיילי דמצוה לפוטרו מביעור חמץ אלא דוקא במצות שחיטת הפסח ומילת בנו שיש בהם כרת, וכמו"כ בסעודת אירוסין והתנאים ומתעם דגדולו השלום.

ביקרא דאורייתא

שלמה ידידיה בלאאמור"י זעפראני

יעקב משה קליין - מודיעין עילית חפציבה

דכל העומד לישרף כשרוף דמי, א"כ כיון שאותם חתיכות חמץ עומדות לשריפה, אין איסור לגרום להם הפסד בהנחתם לבית הכסא. ואמנם פשוט דליכא למימר דכיון שהחמץ עומד להשרף מכח מצות התורה, א"כ כשרוף דמי, וא"צ לשרופו. דזה אינו, דהא ליכא למימר שמשום הדבר עצמו שהוא עומד אליו, חשיב כאילו נעשה אותו הדבר, דא"כ כיון שיש מצוה לשחוט הקדשים, לא יהיה צריך לשחוטם, וכשחוטים דמי, וזה לא עלה על דעת אדם מעולם, וכמש"כ בתשו' חתם סופר [או"ח סי' מ"ו ד"ה והנעל"ד]. ומוזה תמה על דברי החכם צבי (סי"ס ס"ב) שכתב דאי נימא לענין לחם משנה, כל העומד להחתך כחתוך דמי, א"כ אפילו פת שלם נמי, ותמה עליו, שודאי א"א לומר דהוי כחתוך ואינו יכול לקיים בו מצות לחם משנה, בגלל שמצוה לחתכו. ע"ש. מ"מ נראה דלענין שלא יהיה איסור לגרום לו הפסד, שפיר י"ל דהוי כשרוף הואיל ועומד לכך, וממילא אין איסור לגרום לו הפסד בידיים. אולם יש לומר, דלא אמרינן כל העומד לישרף כשרוף דמי, רק לחומרא, אבל לקולא לא אמרינן הכי. וכ"כ הפמ"ג (סי' שס"ג במש"ז סק"ה) והפתח הדברי (סי' ל"ד סק"ב ד"ה מיהו) ע"ש. וה"נ הא הוי לקולא, שלא יהא בזה איסור גרימת הפסד לדבר הראוי לאכילה. ועוד יש לדחות לפי דברי התו' בביב"ד ע"ו ע"ב [ד"ה כל העומד] שכתבו דהיינו דוקא בדבר העומד להיעשות מיד בלי שום הפסק בניניהם, והובא בתשו' חתם סופר [יו"ד סי' קצ"ה]. ע"ש. וה"ו אינו עומד להשרף אלא למחרת, וא"כ י"ל דלא כשרוף דמי, וממילא יהא אסור לגרום להם הפסד. אולם נראה, דלא חשיב גרימת הפסד, שהרי באמת אינו נאסר באכילה, וכמו שהעלה בתשו' יביע אומר [ח"ד או"ח סי' ה'] הג"ל, ובפרט שהרי המנהג לכסות את הפתיתים בכיסוי, כדי שלא יתפור בבית, וכמש"כ בס' חזון עובדיה (פסח ח"א עמ' ל"ו). ובזה י"ל דלכו"ע אינו נאסר באכילה בבית הכסא, וכמש"כ בתשו' יביע אומר (שם אות ז') בשם הגר"ח פלאגי. ע"ש. ולכן נראה שהרועה חלץ מהפתיתים בבית הכסא, רשאי לעשות כן. וכן דעת מו"ק הגר"ח קניבסקי שליט"א בס' גם אני אורך (תשובות הגאון הג"ל, ח"ג סי' ק"ו). וכ"כ בתשו' ברכת ראובן שלמה (ח"ג סי' מ"א) בתשובה להרב השואל שליט"א. [ויש לפלפל בדבריו שם]. וכ"כ בתשו' ישיב צחק [ח"ד סי' כ"ז]. ע"ש. וכן שמעתי ממור"ח הגאון רבי ישעיה בן שמוען שליט"א, וכ"כ ידידי הרב מתתיהו גבאי שליט"א בתשובה שנדפסה בס' גם אני אורך (תשובות הגאון הג"ל, ח"א סי' ה'). ע"ש.

ז) המורם מכל האמור שאדם שיש לו ילדים קטנים בביתו, חייב לבדוק החמץ גם בבית הכסא, כדיון שדרכם להוציא ולהביא, הוי כמקום שמכניסים בו חמץ, וכיון שהמנהג להניח פתיתים במקומות שבהם בודק החמץ, כי אל"כ יש חשש ברכה לבטלה, כיון שמנקים הבית היטב קודם זמן בדיקת חמץ, רשאי להניח פתיתים אלו גם בבית הכסא, אם רוצה בכך, ואין לחוש משום הפסד אוכלים, כיון שאינם נאסרים באכילה בזה. הלענ"ד כתבתי והיעב"א.

בברכת התורה

משה שמואל דיין - מח"ס "חמדת משה" - בני ברק ביטול חמץ בתערובת בערב פסח

במה שכתבנו בגליון בסימן תמו הלכה נג שאסור לערב חמץ במאכל ולבטלו בשישים כדי לאוכלו בפסח, ובדיעבד אם עשה כן מותר לאחר פסח, ושכב נוסף שם שבשעת הדחק אפשר שיש להקלו לערב בו ולאכול, עיי"ש. והנה הדבר לכאורה תמיה, שהרי באותה הלכה שם נתבאר שאסור לערב, ואפילו בדיעבד הוא מותר "לאחר הפסח", ואיך יהיה מותר לעשות כן בשביל פסח (וראה עוד גדולה מזו מה שכתבנו בהלכה זו).

ואמנם בשעה"צ (שם אות קסז) כתב לבער טעם האיסור לערב לפני פסח, משום דאע"פ שעתה הוא זמן היתר, מ"מ כיון שהוא עושה זאת במיוחד כדי להתירו בפסח, ה"ו נראה כמבטל איסור, והוסיף לבדיעבד מותר אחר הפסח כיון "שיש מקילים לערב לבתחילה אפילו כדי לאוכלו בפסח נוגא", כמו שנתבאר בס' תג סק"כ, ע"כ. ומשמע מלשונו שיש מתירים לערב חמץ ולבטלו כדי לאוכלו בפסח, וציין לסי' תג סק"כ, ושם סיים שבשעת הדחק אפשר שיש לסמוך ע"ד המקילים לערב לפני פסח, והנה לולי שהיה ממין לסי' תג היה משמע כן שיש מקום להתיר לערב לפני פסח בשעה"ד כדי לאוכלו בפסח, שהרי ע"ז הנושא בסימן תמו שם. אולם ז"א, כי בסימן תג המדובר הוא שכבר נתערב מקצת חמץ בכשר, והנידון אם אפשר להוסיף כדי לבטל, ובוזה כתוב שם שאסור, ורק בשעה"ד אפשר שיש לסמוך על המתירים. אולם כאשר רוצה לערב לבתחילה לא מצאנו בשום מקום שמותר. ואמנם טעם הדין בשני המקומות שווה, שהרי נקט בס' תג שההיתר הוא מפני שקודם פסח אינו איסור (בשונה מהאוסרים שנראה כמבטל), ומי"מ לא מצאנו שהתירו לבתחילה גם בלא שנתערב. וא"כ מש"כ שם שבשעה"ד אפשר שיש להקל היינו להוסיף על חמץ שנתערב בכשר, ולא לבטל חמץ ממש בתוך כשר. וכך יתפרשו גם דברי שעה"צ בסימן תמו, אף שאינו משמע כן לפו"ר, ויותר משמע שם שמדמה זאת לעירוב חמץ ממש.

והנה בכ"י (סימן תסז סי"ו) הביא תשו' הר"ן (סימן נז-נט) אודות חיטים שנמצאו בהם חיטים מבוקעות, והוא ספק מחמץ, וכתב שהתמבוקעות אסורות, ושיאנם מבוקעות מותרות, ולענין שחיטתם ביחד כתב שלא מלאו ליבו להקל, אבל מה שבבאים מותר להשתות וכו', עיי"ש. ומבואר שאסור לטחון כדי לאכול אפילו שזה לפני פסח, וזה ק"ו מהתם שהיה צד שאינו חמץ (אך לזה כתב כבר שאינו רואה צד היתר), וגם שהוא כבר מעורב [והנה בחיטים מעורבים זה ג"כ נחשב כבטל, עיין משנ"ב שם,

ס"ג). ושוב קשה דמאי מהני הנחת הפתיתים, הא הוי מקום שאין מכניסים בו חמץ. ובהא ליכא למימר שמותר לגרום ברכה שאינה צריכה לצורך קיום תקנת חכמים לבדוק החמץ בליל י"ד, שהרי תקנת חכמים היתה לבדוק היטב, הוי כמקום שאין מכניסים בו חמץ, וא"כ אין עליו חובת בדיקה כלל. אולם בתרומת הדשן (סי' קל"ג) כתב דאפילו אם כיבד וטאטא הבית קודם זמן בדיקת חמץ, מ"מ חייב לחזור ולבדוק בליל י"ד, וכמש"כ המרדכי (פסחים סי' תקל"ה) בשם הירושלמי (כצ"ל). ואמנם בירושלמי (שם) איתא דהיינו משום שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה. ולפי"ז אם בדק כל שהוא בליל י"ד סגי, אם כיבד הבית קודם לכן, דהשתא לא תחלוק בין בדיקה לבדיקה. מ"מ המרדכי שם (סי' תקל"ו) כתב עוד טעם, דבכיבוד לחוד לא סגי, משום דלמא משתבח בגומא. וא"כ אכתי לא יצאו החדרים מחובת בדיקה. עכת"ד. והובא בגמ"א (סי' תל"ג סק"ב). ע"ש. וא"כ הא ליכא למימר דהוי כמקום שאין מכניסים בו חמץ, דדיילמא משתבח בגומא, וכמש"כ המרדכי. וע' לידידי הרב רויאל כהן שליט"א בתשו' מחקרי ארץ (ש"ח סי' כ"ג) מה שהאריך בזה. (ו) ומעתה נראה, דכיון שלא הטעם להנחת העשרה פתיתים הוא כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, א"כ מן הדין א"צ להניח גם בבית הכסא, אע"פ שצריך לבדוק שם אם יש לו ילדים קטנים וכו"ל, והיינו משום דסגי במה שמוניח בשאר המקומות בבית, כי העיקר שיהיה לו מה למצוא ולבער. אולם ראיתי בס' חק יעקב (סי' תל"ב ס"ה י"ד) שכתב וז"ל: ולי נראה טעם המנהג, שאם יבדוק ולא ימצא זמן מה, יתשל שוב ויתייאש מן הבדיקה ולא יבדוק עוד היטב, לכך מניחים לו פתיתים, שע"י"ז שימצא חמץ, יתן לבו לבדוק היטב אולי ימצא עוד. עכ"ל. ומבואר והטעם הוא כדי שיבדוק היטב ולא יתירשל בבדיקה, וכע"ז כתב ידידי הרב אדיר כהן שליט"א בתשו' ויען הכהן (ח"א סי' ל"ג אות ד') בשם הגאון הנאמן שליט"א, שע"י שיש עשרה פתיתים בעשרה מקומות, בדיקתו של הבודק עומדת בכור המנחן, שכל שלא מצא את כולם, סימן שלא בדק טוב. עכ"ז. וא"כ יש לומר, שיש להניח גם בבית הכסא, שהרי צריך לבדוק גם שם, וכל זמן שלא מצא העשרה פתיתים, יתן אל לבו לבדוק היטב גם בבית הכסא כדי להשלימים לעשרה, וא"כ י"ל שיש להניח גם שם. ואמנם יש לומר, דכיון שע"י שמכניסם לבית הכסא, הרי הם נאסרים באכילה לדעת הפוסקים הג"ל, א"כ אין לו להניחם שם, שהרי גורם להם הפסד בידיים. וגם יש בזה משום בזויו אוכלין, שמכניסם למקום ששורה שם רוח רעה. וכן ראיתי להגאון הנאמן שליט"א בס' מקור נאמן (ח"א סי' תה"א) בשאל בזה, וכתב שלא כדאי להניח בבית הכסא, משום בזויו אוכלין. וכיוצא בזה כתב הבא"ח (פרשת צו אות י') שאין לזרוק החמץ ברשות הרבים, ועוד בבית הכסא מקום שאין מכניסין בו חמץ, ומדינא א"צ בדיקה. ועוד למה יגרום שמואה של רוח רעה לאוכלין בטנם הגיע זמן איסור חמץ. וזה לרבר פלוגתא דר"מ וריו"ס בפסחים דף י"ד, והלכה כריו"ס שאין לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה, כמ"ש הרמב"ם (פ"ג מחמץ ומצה ה"ד). עכ"ז. וכ"כ הגאון מוה"ר יוסף ליברמן שליט"א בתשובה שנדפסה בס' גם אני אורך (תשובות הגאון הג"ל, סי' ל"ו) שאין להניח הפתיתים בבית הכסא. ע"ש. אולם יש מקום בראש לומר, דכיון שבלא"ה עומד לבערם למחרת בביעור חמץ, א"כ אין לחוש למה שגורם הלכה כעת הפסד, שהרי כל העומד לישרף כשרוף דמי, וכדאמר רבי שמעון במנחות דף ק"ב ע"ב. וכתב האור ורוע (פסקי ע"ז סי' י"פ), דקיי"ל כר"ש דכל העומד לישרף כשרוף דמי. ע"ש. וכן נראה מדברי הרמ"א (אדע"ו סי' קכ"ד ס"א) שכתב וז"ל: מיהו דבר שצריך ביעור מן העולם צריך שריפה, אם כתב עליו הגט בטל. עכ"ל. ומקורו טהור והדין ה"ו בפ"ג גזיתין (דף י' מדפי הרי"ף ד"ה שלחו), ובסי' כתב כן למ"ד כל העומד לישרף כשרוף דמי, דא"כ כמאן דליתנייהו דמי. ע"ש. ואמנם ראיתי להגאון חלקת מחוקק (שם סק"א) שתמה על הרמ"א שכתב בפשיטות שהגט בטל, שהרי הר"ן כתב כן למ"ד כל העומד לישרף כשרוף דמי, ונהו דעת ר"ש, דאזיל לשיטתיה דס"ל דכל העומד לזרוק כזרוק דמי, אבל הרי לא קיי"ל כר"ש, וכמבואר מדברי הרמב"ם (פ"ד מפסולי המוקדשין ה"י"ט) שכתב וז"ל: הביא אשם תלוי ונדוד לו שלא חטא או שחטא ודאי, אם עד שלא נשחט, ירעה עד שיפול בו מום ויפלו דמים לנדבה וכו', ואם אחר שנשחט נודע לו, הדם ישפך והבשר ישרף כשאר פסולי המוקדשין, נודע לו אחר שנזרק הדם, הבשר יאכל לכהנים ככל האשמות. עכ"ל. ומשמע דדוקא אם נודע לו אחר שנזרק הדם, הביא אכל לכהנים, אבל אם נודע לו כשהיה הדם בכוס, או בנאכל לכהנים. והרי הוא למ"ד העומד לזרוק אינו כזרוק דמי, דאילו למ"ד כזרוק דמי, אפילו הדם בכוס נמי. עכת"ד. אולם הבית שמואל (שם סק"ב) תמה עליו, דאשתמיט מיניה דברי הגמ' בכריתות דף כ"ד ע"ב, ובדיקת דאתי נמי אפילו לר"ש, אימר דאמר ר"ש במידי דעומד לזרוק, אבל האי אינו עומד לזרוק (דהא לא חטא, וסופו להוודע קודם זריקה, ואיגלאי מילתא למפרע דאינו עומד לזרוק. רש"י). וא"כ אין ראיה מדברי הרמב"ם דס"ל דלאו כזרוק דמי, דשאני התם ולא חשיב עומד לזרוק, וסיים שמדברי הרמב"ם (פ"ג מתרומות) משמע דס"ל כר"ש. ע"ש. והפר"ח (שם) הסכים לדבריו שאין ראיה מדברי הרמב"ם (פסוהמ"ק שם), דלא ס"ל כר"ש. אבל כתב שאין הכרח מדברי הרמב"ם (תרומות שם) דס"ל כר"ש. וע"ש וע"ע בתשו' שער אפרים (סי' א') ובביאור הגר"א (שם) ובשע"י המלך (פ"ד מגירושין ה"ב) ובקצה"ח (ר"ס שס"ג) ובתשו' שיבת ציון (סי' י"ז אות ג') ובתשו' שואל ומשיב (חמישאה סי' פ"ו) ובשד"ח (מע' כ' כלל קמ"ב) ובתשו' אור לי' (סי' י"ד דף ח' ע"ד). ומעתה כיון דנקטינן כר"ש,

ומשא"כ ברכת לישן בסוכה, שהיא ברכת המצות, אינו יכול לברך אותה, כי יש לחוש שמא יצטער ולא יוכל לישון בסוכה כלל, והו"ל ברכה לבטלה. עת"ד. והובא בשכנה"ג [או"ח סי' רל"ט בהגה"ט סק"ה] ובעולת תמיד (שם סק"א) ובא"ר (שם סק"ג). וכ"כ בתשו' קרן לדוד (סי' ס' ד"ה הנה). ע"ש. ולפי"ז אין ראיה מברכת המפיל לבדיקת חמץ, דשאני התם שהברכה היא על מנהגו של עולם, ומשו"ה לא חיישינן שמא לא יישן. ומשא"כ ברכת על ביעור חמץ, שהיא ברכת המצות, הרי אם לא ימצא חמץ, נמצא שברכתו היתה לבטלה, ושוב מצאתי למרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יחוה דעת ח"ד סי' כ"א ד"ה (הנהגה) שהעיר כן על הגר"א. ע"ש. ואמנם בדעת הגר"א יש לומר, שהרי הרמב"ם (פ"ו מתפלה ה"ט) כתב וז"ל: נהגו העם ברוב ערינו, לברך ברכות אלו זו אחר זו בבית הנכנס, בין נתחייבנו בהן בין לא נתחייבנו בהן, וטעות הוא ואין ראוי לעשות כן, ולא יברך ברכה אא"כ נתחייב בה. עכ"ל. וכן פסק מרן בש"ע (סי' מ"ו סי"ח) וז"ל: כל הברכות האלו אם לא נתחייב באחת מהן, כגון שלא שמע קול תרנגול או שלא הלך או לא לבש או לא חגר, אומר אותה ברכה בלא הזכרת השם. עכ"ל. הרי דלא ס"ל האי סברא, ושברכות השבח נתקנה על מנהגו של עולם. וכ"כ בתשו' קרן לדוד (סי' ס' הנה) בדעת הרמב"ם ומרן. ע"ש. וא"כ הא ליכא למימר דהיינו טעמא שמברכים ברכת המפיל, ולא חיישינן שמא לא ירדם, משום שהברכה נתקנה על מנהגו של עולם, שהרי מדברי הרמב"ם ומרן בש"ע הג"ל משמע דלית להו האי סברא, דא"כ אמאי אין מברכים ברכת השחח אפילו אם לא נתחייב בהם, הרי יכול לברך על מנהגו של עולם. א"ו דלית להו האי סברא. וא"כ שפיר יש להוכיח מברכת המפיל, שאין צריך להניח פתיתים קודם בדיקת חמץ, כיון דלא חיישינן שמא לא ימצא חמץ. אולם בדעת הרמ"א [שהביא המנהג להניח עשרה פתיתים] נראה, דאזיל לשיטתיה (שם) שכתב וז"ל: וי"א דאפילו לא נתחייב בהן מברך אותן, דאין הברכה דוקא על עצמו, אלא מברכים שהקב"ה ברא צרכי העולם, וכן המנהג ואין לשתות. עכ"ל. ומבואר דס"ל דמברכים ברכות השחר אע"פ שלא נתחייב בהם, כיון שהברכה היא על מנהגו של עולם. וא"כ אין ראיה מברכת המפיל, שאין צריך להניח פתיתים קודם בדיקת החמץ, דשאני ברכת המפיל שהיא על מנהגו של עולם, ומשו"ה לא חיישינן שמא לא ירדם. ומשא"כ לענין ברכת ביעור חמץ, יש לחוש שמא לא ימצא חמץ, וברכתו תהא לבטלה, ולכן יש להניח פתיתים קודם הבדיקה. אולם זה אינו, כי בביאור הגר"א (סי' מ"ו סי"ח) הסכים לדברי הרמ"א (שם), שצריך לברך ברכות השחר אע"פ שלא נתחייב בהם. והיינו משום שהברכה היא על מנהגו של עולם, וכמש"כ הרמ"א (שם) ולפי"ז אין ראיה מברכת המפיל לברכת ביעור חמץ, דשאני ברכת המפיל שהיא על מנהגו של עולם, ומשו"ה לא חיישינן שמא לא ירדם. ומשא"כ בדיקת חמץ, ולא חיישינן שראש לחלק, דשאני ברכת המפיל שהספק הוא על העתיד, אם ירדם בשיתנו, ולכן י"ל דכיון שמסתמא ירדם כדרכו, לא חיישינן שמא לא ירדם, ומשא"כ ברכת על ביעור חמץ, שהספק הוא על העבר, אם נמצא חמץ בבית, שאם אין חמץ בבית, הוברר הדבר למפרע שברכתו היתה לבטלה, ובוה יש לחוש יותר שאין חמץ בבית, וממילא ברכתו תהא לבטלה. וכיוצא בזה כתב הסי"ז [או"ח סי' שט"ג סק"ג] וכתב בס' דמישק אליעזר להבא, דבוה אזלינן לקולא, לספק פסי"ר לשעבר, דאזלינן לחומרא. וכ"כ עוד אחרונים. והארכתי בזה בעזה"י בתשובה. וא"כ לא קשה ע"ד הראשונים הג"ל, מברכת המפיל, דשאני ברכת המפיל וכנ"ל. ומי"מ יש לומר, שגם הגר"א מודה שבמונינו חובה להניח הפתיתים, כיון שמנקים הבית היטב קודם זמן בדיקת חמץ, ואין לחוש כלל שמא ימצא חמץ, וא"כ כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, יש להניח פתיתים, וכמש"כ האחרונים הג"ל. וכן ראיתי בס' תשובות ונהגות (ח"א סי' קט"ו ד"ה אמנם) שכתב כן בדעת הגר"א. ושכן כתב בס' דמישק אליעזר (שם) בדעת הגר"א. ע"ש. ולא זכר דברי האחרונים הג"ל. ולפי"ז נראה, דיש לדקדק שיהיו בכל אחד מהפתיתים יותר משיעור כזית, שהרי אל"כ אכתי ברכתו לבטלה, כיון שבלא"ה אינו מחוייב לבערו, וכמבואר בס' כסא אליהו (סי' תל"ב אות ז') ובתשו' זרע אמת (ח"א סי' מ"ח). ע"ש. ואמנם ראיתי בס' חזון עובדיה (פסח ח"א עמ' ל"ח) שכתב שיתור נכון שיהיו פחותים מכזית, שאם תאבד חתיכה מן הפת, א"צ לחזור ולבדוק כל הדירה. ושכן כתבו האחרונים. וכ"כ הנה"ח (סי' תל"ב סק"ל) בשם הזרע אמת והמחבי"ר והשערי תשובה. ע"ש. אולם נראה, דמ"מ צריך שבצירוף כל החתיכות יהיה שיעור כזית, וכה"ג מתחייב בביעור כל הכזית. וכ"כ בס' אורחות חיים (שם סק"ה) בשם המנחת פיתים. והובא בס' פסקי תשובות (שם אות ד'), ע"ש. וז"ע בס' תשובות ונהגות (שם ד"ה אמנם אף). ואמנם לכאורה אכתי יש להעיר, שהרי כיון שכבר בדק הבית היטב מחמץ קודם זמן בדיקת חמץ, א"כ הוי כמקום שאין מכניסים בו חמץ, וממילא אינו צריך בדיקה, וכמבואר בשו"ע (סי' תל"ג

מפתחות

לומר במנהג "הגדה" **סימן ת"ל**

הפילת ערבית קודם בדיקת חמץ **סימן תל"א**

בני הבית שלא שמעו את ברכת בערב'ה האם יכולים לברך בעצמם ספק ברכות להקל **סימן תל"ב**

בדיקת חמץ "לאור הגוי" **סימן תל"ג**

בדיקת חמץ ביום וליל י"ג - ביום י"ד בני מקומות החיביים בבדיקה מקום שמכניסים בו חמץ - ומקום שאין מכניסים בו חמץ מקומות נוספים הפטורים מבדיקה (מטעמים שונים - אף שמכניסים בהם חמץ) ופרטים בזה לקט **סימן תל"ד**

בענין הנחת פתיחים בבית הכסא הנחת פתיחין בבית כנסת מוכיח דירה לאין שומר תורה הקהות שהנחה לו המשמש בית שהתרגלם מצויין ביטול בלב **סימן תל"ה**

ההירוח בחמץ הנמצא בבדיקה, ובחמץ שמשירי ליום י"ד בדיני ביטול חמץ **סימן תל"ו**

קיום מצות ביעור חמץ בשריפה **סימן תל"ז**

מי שלא ברק הנצו בליל י"ד **סימן תל"ח**

בחיוב הבדיקה במרפס בים היתוא בשיירא קודם י"ד ניסן והנשה ביתו אצור ישאל היתוא מביט גוי "תוך ל' יום" שקודם הפסח אם מחזיב בבדיקה, ובענין בדיקה בחזירים שרעו למזכר למחור לגוי **סימן תל"ט**

היתוא בשיירא **סימן תמ"א**

ישאל היתוא מבית הגוי **סימן תמ"ב**

שוכר ומשכיר - בחובת ביעור חמץ **סימן תמ"ג**

אינו יהודי שהפקיד חמצו אצל ישראל **סימן תמ"ד**

בוא דאסור להציע בגדים המוכסוים בחלב חיטה ע"ג השולחן **סימן תמ"ה**

בסון **סימן תמ"ו**

תחפוח **סימן תמ"ז**

משוחח **סימן תמ"ח**

עישון סגירות **סימן תמ"ט**

בגד מ"ע וחשיבותו **סימן תנ"א**

הדושה על הפיזיים בער"פ שחל בשבת **סימן תנ"ב**

ההולך לדבר מצוה **סימן תנ"ג**

בדין ההולך ביום י"ד לטעוהת ברית מילה ומכר שיש לו חמץ בביתו **סימן תנ"ד**

בדין אפר חמץ **סימן תנ"ה**

המוצא חמץ בביתו ביר"ט **סימן תנ"ו**

בדין מאלו שנפל על הארץ בבית או בחוץ בפסח **סימן תנ"ז**

ביטול חמץ בתערובת בערב פסח **סימן תנ"ח**

בדברי המש"ב נדבעט לא אמרינן חזיר ויעורו בענין השלכת דמי האיסור לים המלח **סימן תנ"ט**

ירוח חמץ **סימן ת"א**

בטומא דריחא מילתא **סימן ת"ב**

בענין ריחא של משהו כשהוא אינו נטל"פ **סימן ת"ג**

בענין חמץ הבלוע בדבר הממון **סימן ת"ד**

בענין שנילושה בשומן אי חשיבא דבר שמן **סימן ת"ה**

בענין תערובת חתיכות שאחת בלעה טעם חמץ **סימן ת"ו**

בענין שהיית תערובת משהו יבש ביבש קודם פסח **סימן ת"ז**

זמן החזות ידעם מלחיים לשר"ע **סימן ת"ח**

אי חמץ נחשב קודם פסח היתירא או איסורא **סימן ת"ט**

ללים שנתערבו קודם פסח שאין חמץ או אמרינן חז"ר בפסח **סימן ת"י**

תערובת האסורה מדרבנן שעבר עליה הפסח **סימן ת"יא**

בענין תערובת מבי"מ בנתערבו לאחר הפסח **סימן ת"יב**

פחות מכזית שבתערובת לענין ב"י **סימן ת"יג**

בענין פחות מכזית שעבר עליו הפסח **סימן ת"יד**

בדין חמץ שנתערב קודם הפסח אם חזיר ויעורו או לא **סימן ת"טו**

בדברי הגמ"א דאפי' בנתערבו החיטים יש להחמיר **סימן ת"טז**

בדין אפשר לטחטו אסור חז"נ **סימן ת"טז**

בדין מלח המונח בחללים שהשתמש בחמץ **סימן ת"טז**

חזיר ויעורו בחמץ **סימן ת"טז**

ליתן לתוך היין חלב חיטה או חלב בהמה כשי"ס כנגד **סימן ת"טז**

בדין מלח המונח בחללים שהשתמש בחמץ **סימן ת"טז**

התגלות שנמצא בה חיטה **סימן ת"טז**

בדין מלח המונח בחללים שהשתמש בחמץ **סימן ת"טז**

לענין בחמץ הנמצא בשרות הרבים **סימן ת"טז**

רצה כלי חמץ בפסח **סימן ת"טז**

ואם בפסח שהחמץ שלו לא נשרף כראוי בער"פ **סימן ת"טז**

שימוש בשולחן בגינה ציבורית [גם כל השנה] **סימן ת"טז**

אכילה עם גוי בשולחן אחד **סימן ת"טז**

מכירת חמץ **סימן ת"טז**

בדין מכירת חמץ לגוי **סימן ת"טז**

מכירת חמץ בקנין דרבנן **סימן ת"טז**

מכירת חמץ אצל כמה בתי דינים **סימן ת"טז**

מכירת חמץ ביום י"ג **סימן ת"טז**

מכירת "חשש חמץ" **סימן ת"טז**

שירוב במכירת חמץ שלא יוכל למוכרו לאחרים **סימן ת"טז**

תנאי במכירת חמץ **סימן ת"טז**

בענין מכירת חמץ בכסף ע"י שליח של הקונה הנכרי דלאו בר שליחות **סימן ת"טז**

אם מוכרים את הכלים עצמם **סימן ת"טז**

קניני המכירה **סימן ת"טז**

האם מועיל למוכרו רק את הבלעית שבכלים **סימן ת"טז**

בדברי הבה"ל לענין מוכר חמץ הנמצא בדרך חוקה הזמים במלחה **סימן ת"טז**

דעת הנהי"מ המחנ"א בענין קונה ששלח שליח עכ"פ לעשות בשליחותו משיכה או הגבהה **סימן ת"טז**

קונה ששלח שליח לעשות מעשה קנין השליחות לא הועילה, האם הקונה יכול אח"כ לעשות מעש"ק **סימן ת"טז**

בעצמו **סימן ת"טז**

בענין ביטול חטיטן לתותין שעבר עליהן הפסח בחטיטן שאינן לתותין **סימן ת"טז**

בענין האכלת חמץ לזינוק או לבע"ח **סימן ת"טז**

חמץ שעבר עליו הפסח **סימן ת"טז**

י"א חומרות שהחמיר באיסור חמץ יותר משאר איסורי תורה **סימן ת"טז**

בדין קנין חצר כשעובר איסור **סימן ת"טז**

בדין מוציאה לחמץ הנמכר לגוי **סימן ת"טז**

ערב פסח שחל בשבת **סימן ת"טז**

מניח **סימן ת"טז**

בענין כלים שבישלו בהם חמץ מה דינם בפסח **סימן ת"טז**

האם כשהחזיר לרשותו צריך להטבילם עם ברכה או בלי ברכה **סימן ת"טז**

בשביעי ש"פ שחל בער"ש האם יהיה מותר להשתמש בכלים הללו בשבת **סימן ת"טז**

סימן ת"טז

אפר גויים בתנורו בעל כרחו למה נאסר שכרו **סימן ת"טז**

בסבת האוסרים למוכרו כלי חמץ לגוי בפסח **סימן ת"טז**

האם מותר להכשיר משאית לגויים בפסח להוביל בהם חמץ או בית להכשיר בו חמץ **סימן ת"טז**

עמו קב"ח **סימן ת"טז**

הערות והארות עמו קב"ח **סימן ת"טז**

עמו קב"ח **סימן ת"טז**

הערות והארות עמו קב"ח **סימן ת"טז**

עמו קב"ח **סימן ת"טז**

הערות והארות עמו קב"ח **סימן ת"טז**

עמו קב"ח **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

בני עמודי עמ"י **סימן ת"טז**

דין החצובה בפסח ובשאר איסורין **סימן ת"טז**

האם החצובה צריכה הכשר לבני ספרד והמנהג למעשה **סימן ת"טז**

האם מועיל לצפות את החצובה (או כל משטח אחר שצריך הכשר) בנייר כסף **סימן ת"טז**

בחומרא החצובה צריך ליבון **סימן ת"טז**

קדיה שהונחה ע"ג חצובה שלא הוכשרה **סימן ת"טז**

ב' חצובות נגועות זו בזו **סימן ת"טז**

האם צריך להכשיר אף את המבערים **סימן ת"טז**

כלי שהשתמשו בו ע"י עירוי רק מנחוץ האם צריך להכשיר אף את הצד הפנימי **סימן ת"טז**

כלי שהשתמשו בו בדרך עירוי לתוכו האם צריך להכשיר את הצד החיצון **סימן ת"טז**

אם הכניס כף לתוך הסיר האם אותו כף צריך הכשר בכלי ראשון או סוג בעירוי **סימן ת"טז**

ביאור שיטת הכלבו בהכשר כלים שתשמישן בעירוי **סימן ת"טז**

הגעלה ע"י אבן מלובן **סימן ת"טז**

עירוי על אבן מלובן **סימן ת"טז**

עירוי מכלי שני על אבן מלובן **סימן ת"טז**

עירוי באבן מלובן לכלי שרוב תשמישו הוא ע"י עירוי מכ"ו **סימן ת"טז**

עירוי ע"י אבן לכלי ששנתמש בה בכלי ראשון **סימן ת"טז**

לסמוך בדיעבד על עירוי בלא אבן מלובן **סימן ת"טז**

כלים שהחזיקו בהם יין שרף האם מועיל להם הגעלה **סימן ת"טז**

עירוי לכלי שבלוע ע"י מליחה **סימן ת"טז**

הכשר ע"י עירוי לכלי שבלוע ע"י כבוש **סימן ת"טז**

הגעלה ועירוי לחביות של חרס שהיה בהם שכר שעורים **סימן ת"טז**

עירוי לכלי שתיה לדעת המחמירים **סימן ת"טז**

עירוי לכלי זכוכית ואם מהני גם כשתשמישו בחמין **סימן ת"טז**

מילוי ועירוי ג"י לכלים שרובו בצונן ומיעוטו בחמין או בכישה **סימן ת"טז**

מילוי ועירוי ג' ימים לכלי שתיה של חרס או זכוכית **סימן ת"טז**

כלי חרס שרוב תשמישו בעירוי מכלי שלישי **סימן ת"טז**

עירוי ג' ימים לחבית שהיה בו י"ש וטפס אם היה בו תערובת מעט שעורים **סימן ת"טז**

עירוי ג' ימים בשאר איסורי תורה **סימן ת"טז**

להכשיר דיות הכלים ע"י עירוי **סימן ת"טז**

הכשרת השולחנות **סימן ת"טז**

בענין השולחנות ובענין בליעה שע"י דבר נוש **סימן ת"טז**

אי מהני קילוף בשולחנות **סימן ת"טז**

הכשרת שולחנות בעירוי מכלי ראשון **סימן ת"טז**

הגעלה ע"י עירוי במקום שהבליעה היא קלושה **סימן ת"טז**

האיר המורח עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

הוראת הלכה עמ"י **סימן ת"טז**

האם יש שיעור בכמות השמן כדי שיחשב שבלע ע"י האור או שיחשב בישול אם חימומו לים על הסיך האם המכסה הסיך צריכים הכשר הגעלה סיד לחץ

האם המגושת צריכת הכשר

האם מותר להשתמש בכלי זכוכית בפסח או לא

כלי זכוכית שהכשירו ע"י הגעלה

דין כלי זכוכית ליד מרן הרמ"א

מהו המנהג למעשה אצל בני ברק פסח כלי זכוכית האם צריכים הכשר ואם מועיל להם הכשר הוראת הלכה עמ"י

כלי זכוכית שאין בה בקיעים שנשתמש בה בחמץ בצונן

כלי כסף המצופים בזכוכית מבוהק והגעילם

כלי המוחזק וזכוכית שלא נוצרף עמו בכבשן

הכשר כלי כסף שיש בהן היתוך וזכוכית

בענין קניית כלי זכוכית מעכ"ם

האם אפשר להגעיל כיוו העשוי מחורסינה

להגעיל כפות העשויות מקרן

לנבן כלים בבדיל

כלי אמאילי האם מועיל להם הגעלה

השתמשות בפסח בצונן בכלים הצורכים הגעלה

הגעלה לעריבה שלשון בה

הגעלה לעריבת העשויים ממתכת

הגעלה לעריבה שלשון בה לפריקים

הכונה ברמ"א שציין לסי' תמ"ב ס"יא לענין הגעלה לעריבות

הכונה בעריבת כסף ע"י קילוף ההגעלה

במנהג שנהגים שלא להשתמש בפסח בעריבות שלשון עליהם

ליתן מצות ע"ג עריבה שלשון בה ע"י הפסק מפה

הכשר שיש שאור

בית שאור ובית חרות שהגעילם - בדעת הרמ"א בה

קילוף והגעלה לכלים של בית שאור

שימוש בחמין בבית שאור של חרט לאחר הגעלה

כלים של בית שאור שלא שהה בו החמץ מעליע

להשתמש למצה בצונן בבית שאור של חרט

חיולקים ב"ב בית שאור לבית חרוט

הגעלה לשפור שצלו בו בשר מלוח במלח שלא נבדק

שפחים שידוע שלא שנתמשו בהם בחמץ אלא בבשר עם מלח שלא נבדק

נשתמש בפסח בשפחים ואסכלאות שהכשירים בהגעלה

שפור שצלו עליו חמץ שמקילי'ן באופנים מסוימים לסמוך על הגעלה

שפחים שצולים עליהם בדיעבד שגם לא הגעיל אותם

הכשר הסכינים בהגעלה או בליבון

בטעמא ההגעלה מועלת לסכינים

קושית הראשונים האם דומי לסכיני דפסחא בהגעלה

ישוב חזק יעקב לסתירת פסקי המחבר בסכינים ותימה בהו

אימוני מהנה הגעלה לסכין שהקוא מנין אור

הגעלה סכינים אי בעינן כ"ו שמעלה רחיצות

קנתן ת"ק על סכין

אי בעינן ליבון לסכינים

ליבון לסכין במקום הגומות

שמיים שרוב במזכיה שרוב בה זנוגויל שנחתך בסכין שחתכו בו בשר

בצל שנחתך בסכין של חמץ ושמוהו בבשר

בענין שימוש ער"א בסכין ואיסורא

הגעלה לכלי יידי ולמפות

הגעלה לכלי אדמה

הגעלה כשיש חלודה על הכלי מנכוחץ

להחליץ מנשר לחלב אור שהגעיל הכלי לפסח

כלים המשוחים כשמשתמשין בהם באור אם מועיל להם הגעלה

גנדיד תשישין ע"י אור

בענין אם אמרינן כבולעו כך פולטו בדבר שבלע ע"י האור

כלי שתמשו באור שהגעילו לפסח

תשמישו ע"י האור אחר שכבה האור

הגעיל גלי שתשמישו ע"י האור שאין ידוע אם השתמשו בו חמץ

הגעלה בכלי שתשמישו ע"י האור במקום הפס"מ ושמתח יו"ט

דעת הרמ"א בכלי שמיעוט תשמישו ע"י האור

בענין כלים שתשמישו בכלי שלישי

כלים שטחים אותם בשומן חולב אם חשיב בהו כשתשמישו ע"י משקה

הגעלה לדבר היתר שנבלע בכלי ע"י אור - אחר שנטאס

הגעלה כלים שנשתמש בהם ע"י האור בחמץ והשתמש בהם בפסח

הגעלה כלים שתשמישו בכלי ראשון אם מהני כ"ו שאינו ע"ג האש

הגעלה ליתח המחוברים לכלים

הכשר ידות הכלים

עיון הלכה עמ"י טו, שיח הלכה עמ"י כ"ח, שאלות מרפסן אגרי עמ"י ג'ג אות ו, ביני עמודי עמ"י קט"ו.

הערות הארחת עמ"י קל"ג ועמ"י קל"ח

הערות הארחת עמ"י קל"א

הערות הארחת עמ"י קל"ב

הערות הארחת עמ"י קל"ג

הערות הארחת עמ"י קל"ד

הערות הארחת עמ"י קל"ה

הערות הארחת עמ"י קל"ו

הערות הארחת עמ"י קל"ז

הערות הארחת עמ"י קל"ח

הערות הארחת עמ"י קל"ט

הערות הארחת עמ"י קל"י

הערות הארחת עמ"י קל"יא

הערות הארחת עמ"י קל"יב

הערות הארחת עמ"י קל"יג

הערות הארחת עמ"י קל"יד

הערות הארחת עמ"י קל"טו

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הגעלה לחבית של שכר כשלא פתחו השוליים

הגעלה לחבית שהיה בו יין שרף ואין ריח הי"ש נרגש בו כבר

חבית של שכר שנתנו בו דבש

חבית של שכר או של דבש (שנתבשל בכלי חמץ) שלא ניקו בין הנסרים

תיקון טעות בלי המ"ב בענין תחבו ברוז של שכר לחבית דבש

אימוני מהני ניקוי לחבית (לענין שיכול להגעיל)

הגעלה לכלי ברזל המצופין

כיסוי ברזל שמשמיים ע"ג חחרדה - הזכיסוי אינו בו יזמו

הגעלה לדבק

הגעלה בכלי שיש בו טלאישיח הלכה עמ"י כ"ה, שאלות מרפסן אגרי עמ"י ג'ג אות ו, הערות הארחת עמ"י קל"ח

הערות הארחת עמ"י קל"א

הערות הארחת עמ"י קל"ב

הערות הארחת עמ"י קל"ג

הערות הארחת עמ"י קל"ד

הערות הארחת עמ"י קל"ה

הערות הארחת עמ"י קל"ו

הערות הארחת עמ"י קל"ז

הערות הארחת עמ"י קל"ח

הערות הארחת עמ"י קל"ט

הערות הארחת עמ"י קל"י

הערות הארחת עמ"י קל"יא

הערות הארחת עמ"י קל"יב

הערות הארחת עמ"י קל"יג

הערות הארחת עמ"י קל"יד

הערות הארחת עמ"י קל"טו

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

הערות הארחת עמ"י קל"טז

שיח הלכה עמ"י כ"ח

שיח הלכה עמ"י כ"ט

שיח הלכה עמ"י ל'

שיח הלכה עמ"י ל'

שיח הלכה עמ"י ל'

שיח הלכה עמ"י ל"א

שיח הלכה עמ"י ל"ב

שיח הלכה עמ"י ל"ג

שיח הלכה עמ"י ל"ד

שיח הלכה עמ"י ל"ה

שיח הלכה עמ"י ל"ו

שיח הלכה עמ"י ל"ז

שיח הלכה עמ"י ל"ח

שיח הלכה עמ"י ל"ט

שיח הלכה עמ"י ל"י

שיח הלכה עמ"י ל"יא

שיח הלכה עמ"י ל"יב

שיח הלכה עמ"י ל"יג

שיח הלכה עמ"י ל"יד

שיח הלכה עמ"י ל"טו

שיח הלכה עמ"י ל"טז

שיח הלכה עמ"י ל"טז

שיח הלכה עמ"י ל"טז

שיח הלכה עמ"י ל"טז

שיח הלכה עמ"י ל"טז

שיח הלכה עמ"י ל"טז

שיח הלכה עמ"י ל"טז

שיח הלכה עמ"י ל"טז

שיח הלכה עמ"י ל"טז

שיח הלכה עמ"י ל"טז

שיח הלכה עמ"י ל"טז

שיח הלכה עמ"י ל"

ישומה לב מבקשי הדף

הופיע לראשונה מכתב יד

כרך נוסף בסדרת שמונה שערים היוצאים לאור על פי כתיב מהר"ח ז"ל

שער כתבי מודי זלה"ה
לרבינו האר"י זלה"ה

זהו השער הראשון מהספר הנודע **עץ חיים** בו כלל תלמידו המובהק מהר"ח ז"ל **כל הנמצא כתוב בעצמתי"ק** רבינו האר"י זלה"ה עצמו

נתקן ונסדרר אות באות בתכלית הדקדוק על פי כתבי יד דווקניים

ובראשו **מבוא נרחב ומקיף** במעלת וגדולת רבינו האר"י זלה"ה תולדות ימיו, קורותיו ומורשתו לזרדות עולם סאת הגאון המקובל מהר"ר **יעקב משה הלל שליט"א** ראש ישיבת "חברת אהבת שלום"

נתקן להשיג גם את שני הכרכים האחרים בסדרה **שער התפלה - שער המצוות**

להשיג במשרדי ההוצאה:

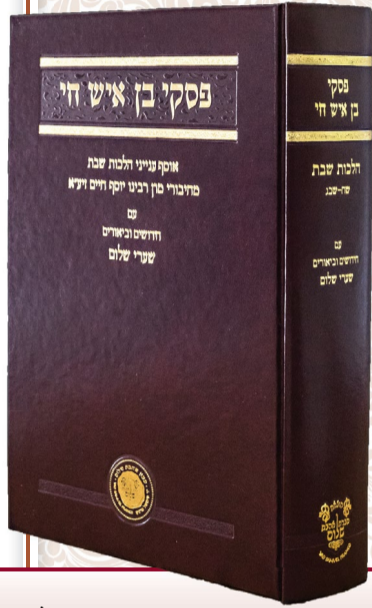
ישיבת אהבת שלום, רחוב ר' לוי יצחק מברדיצ'וב 12, ירושלים
טל' 02-5370970 | פקס 02-5370088 | ת.ד. 5515 ירושלים

ישומה לב מבקשי הדף

הופיע לראשונה כרך נוסף בסדרת פסקי בן איש חי

ספר **פסקי בן איש חי** הלכות שבת

זהו מאסף עניני ההלכה המפורדים בכל חיבורי הגאון הגדול המקובל מהר"ר **יוסף חיים זלה"ה** בעל ספר "בן איש חי" ערוכים ומסודרים לפי סדר השו"ע הלכות שבת סי' שח-שכג

ובראשו **כללי מלאכות שבת** עם ציוני מקורות ודעות הפוסקים **מקור הלכה** ועליהם סובב הולך ספר **שערי שלום** כולל חידושים וביאורים בענינים הנדונים כל אלו נאספו, נסדרו ונערכו על ידי הגאון ר' **שלום טוויל שליט"א** מרבני בית ההוראה שע"י "חברת אהבת שלום"

כרכים נוספים בסדרה:
הלכות נדה - הלכות בשר בחלב ותערובות

להשיג במשרדי ההוצאה:

ישיבת אהבת שלום, רחוב ר' לוי יצחק מברדיצ'וב 12, ירושלים
טל' 02-5370970 | פקס 02-5370088 | ת.ד. 5515 ירושלים

ברוכים הבאים בשם ה'

מערכת "אליבא דהלכתא" מקדמת בברכה את אלפי האברכים המסתופפים וחוסיים בצל רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שע"י מוסדות "חברת אהבת שלום" וכן ישאו ברכה מאות האברכים החדשים שהצטרפו לרשת הכוללים בעשרות הסניפים הפרוסים בכל חלקי ארצינו הקדושה

עם תחילת זמן חורף ולרגל הקמת עשרה סניפים חדשים בערים:
אבן יהודה • באר יעקב • מרכז הכרמל חיפה • טבריה עילית • מגדל העמק • נתניה צפון • נתניה דרום • נוה יעקב החדשה • רחובות • רמות ב' ירושלים

זיכו הלומדים לעסוק בתורה מתוך הרחבת הדעת ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא יה"ר שנוכח יחדיו להוסיף חיילים לתורה ולהרמת קרנה ביתר שאת ועז.

בברכת התורה
מערכת "אליבא דהלכתא"

גליון זה יוצא לאור

לרפואת אחד ומיוחד מחשובי תומכי ומחזיקי רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" ה"ה הרב **אברהם בן הדסה שליט"א**

זכות זיכוי הרבים, לימוד התורה והתפלה, יעמדו לו להרפא במהרה רפואה שלימה בכריאות איתנה ונהורא מעליא

הגליון הבא יעסוק בדיני החיטים, מים שלנו, וסדר אפיית המצה, סימנים תנ"ג - תס"א

רשימת כוללי הערב "אליבא דהלכתא"

<p>אבן יהודה - ביהמ"ד המרכזי, רח המייסדים 1
אופקים א - ביהמ"ד "קויתו ד", רח הרב האר"י 1
אופקים ב - ביהמ"ד "תולת משה", רח השעורה 1
אלתי א - ביהמ"ד "היכל ורח", רח חנו המעלה 34
אלתי ב - ביהמ"ד "תניחי הישיבות", רח יונתן בן עוזאל 19
אשדוד - ביהמ"ד "שבת הלוי", רח ר אליעזר בן הורקנס 8
אשקלון - ביהמ"ד "שמן המשיחה", רח הר מיוון 1
באר יעקב - ביהמ"ד "היכל יוסף", רח קרן יוסר 1
באר שבע - ביהמ"ד "היכל תורה", רח קלאווי 15
בת וג - ביהמ"ד "מגן אברכים", רח חיד"א 21
בית שמש תעשייה - ביהמ"ד "מגן אברכים", רח בן איש חי 10
בית שמש קריה - ביהמ"ד "היכל אברהם", רח חזון איש 1
בית שמש רמה א - ביהמ"ד "משכן רפאל", רח חל שורק 27
בית שמש רמה ב - ביהמ"ד "עשרת דוד", רח ירמיהו 24</p> | <p>ביתר - ביהמ"ד "דרכי תבונה", רח פחה יצחק 12
ביתר גבעה B - ביהמ"ד "מגן אברכים", רח החוה מלובלין 43
בני ברק מערב - ביהמ"ד "תניחי הישיבות", רח הרצוג 31
בני ברק מזרח - ביהמ"ד "תניחי הישיבות", רח עוזא 60
בני ברק רמת אליהו - ביהמ"ד "בני עיון", רח בן זומא 29
גוליה - ביהמ"ד "עין החיים", רח בני ברית 18
גבעת זאב החדשה - ביהמ"ד "משכן דוד ארז", רח האילות 2
גבעת שאול - ביהמ"ד "משכן דוד", רח בעל השאלות 30
דימונה - ביהמ"ד "אהל משה", רח נתיב הל"ה 2
זכרון יעקב - ביהמ"ד "מסילת ישירים", רח רמת עזי 1
חולון - ביהמ"ד "ישיבת אלורה", רח השילוח 23
חופה - ביהמ"ד "היכל התורה", רח מקור ברוך 2
חיפה - ביהמ"ד "אור הכרמל", רח שער הלכנון 4
מבטי - ביהמ"ד המרכזי "אור תורה", רח רבי 20</p> | <p>טבריה עילית - ביהמ"ד "תשבי"ר", רח השלום 702
טירת הירטל - ביהמ"ד "שאנת אריה", רח ביאלק 5
ירושם - ביהמ"ד "בית פנחס", רח יצחק שדה 1
כרימאל - ביהמ"ד המרכזי "כרם מיכאל", רח נתיב הל"ה 11
מגדל העמק - ביהמ"ד "תורת חיים", רח הרב עמרמה יוסף 25
מודיעין ברקפלד - ביהמ"ד "משכן התורה", רח רבי עקיבא 30
מודיעין חמצביה - ביהמ"ד "חסד לאברהם", רח חזו"א 14
מודיעין קרית ספר - ביהמ"ד "מאור חיים", רח תנובות המשפט 2
מעלה ארזים - מרכז "שלום לעם" רח צמח השדה 33
מעלה - ביהמ"ד "עשרת שלמה", רח האירים 37
מעלה תפנה - מרכז תורני מעלות דפנה 128
נהריה - ביהמ"ד "אור נהריה" רח רנב"ם 2
נוה יעקב - ביהמ"ד "שערי תורה", רח זיון 67
נוה יעקב החדשה - ביהמ"ד "לומדי תורה", רח הרב רביץ 14</p> | <p>נוה יעקב מרכז - ביהמ"ד "תניחי הישיבות", רח ויקטור וילוס 1
תנובות - ביהמ"ד "בית יצחק", רח שלום בונד 1
תניחה - ביהמ"ד "תניחי הישיבות", רח יהודה הלוי 35
תניחי דרום - ביהמ"ד "אהל יצחק", רח תמיבת דראל 8
תניחי צפון - ביהמ"ד "בית אל", רח התנועה הציונית 19
עפולה - ביהמ"ד "מגן אברכים", רח נתן אלכו 1
ערד - ביהמ"ד "תולת יצחק", רח בן יאיר 64
פרדס כין - ביהמ"ד "התאחדות אברכים", רח הנכבים 48
פתח תקוה - ביהמ"ד "מגן בני תורה", רח רוטשילד 87
עפת - ביהמ"ד "אודר הגליל", רח רמו דוד 81
קטמנונים - ביהמ"ד "תניחי הישיבות", רח רבי עדיק 9
קריית אתא - ביהמ"ד "מעוז חיים", רח פינסקר 7
קריית גת - ביהמ"ד "קול חסידים", רח גאון הירדן 33
קריית הרצוג - ביהמ"ד "אבן ישראל", רח חז טייב 17</p> |
|---|---|--|--|

כתובת המערכת: רח' אבן יהושע 24 ירושלים. ת.ד. 50526, פקס: 02-5370088 כתובת דוא"ל למשלוח הערות והארות: alibadehilcheta@gmail.com